

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

सृष्टि खण्ड SRŚTĪ KHANḌA

100

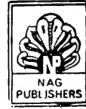
लेमराज श्री कृष्णवासेन संपादितस्य मुम्बई श्री वकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀNAM

प्रथम भाग : [सृष्टि खण्ड]

देहलीस्थेन प्रो० डा० चारुदेवशास्त्रिणा प्रणीतया भूमिकया सनायितम्
नागशरणसिंहसंपादितश्लोकानुक्रमण्य च संहितम्

N A G P U B L I S H E R S

11-A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI.

*This publication has been brought out with the financial assistance from
the Government of India, Ministry of Education & Culture.*

© NAG PUBLISHERS

1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7
2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007
3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.

With Introduction, Verse-Index and Textual Corrections

1984

PRICE : Rs. 215.00 (Set of four Vol.)

(PRINTED IN INDIA)

Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35 and
Introduction and Index at Amar Printing Press, 8/25, Vijay Nagar, Delhi - 9

ओं नमः परमात्मने ।
नमः सहशिष्याय भगवते कृष्णद्वैपायनाय व्यासाय ।

मत्कृतां भूमिकां दृष्ट्वा नारदीये विवेचिकाम् ।
प्रासदन्सुरयो भूरि मां च तेनोदहर्षयन् ॥ १ ॥

पादेषु तां तथाभूतां प्रणिनीषामि यत्नतः ।
आत्मनः परितोषाय विनोदाय विदामपि ॥ २ ॥

अष्टाशीतिसप्तदशहं कृशोपि पलितो जरी ।
कृत्ये कष्टे प्रवृत्तो यत् तत्र हेतुरनुग्रहः ॥ ३ ॥

काव्यान्धेः परेशस्य गुरुणामाशिषोऽपि वा ।
अन्यथा निःसहायस्य कथं मे स्यादुपक्रमः ॥ ४ ॥ (युगम्)

देवीं बाचमुपासीय कुर्वीय च क्रियाः^१ शुभाः ।
सन्ततं, मे वरं देयाद् वरेशः परमेश्वरः ॥ ५ ॥

१. क्रियाः शास्त्रार्थनिबन्धनीः कृतीः ।

भूमिका

पुराणमहिमा

पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा स्मृतम् (१।१।४५) । बहुशास्त्रं समभ्यस्य बहुवेदान् सविस्तरान् । पुंसोऽश्रुतपुराणस्य सम्यग्याति न दर्शनम् (५।१०६।१३) ॥ पिशाचाः प्रायशो नाम ब्रह्मराक्षसनामकाः । वेदमन्त्रस्य वेत्तारो दृश्यन्ते न पुराणवित् (५।११।४५) ॥ पुराणविमुखो नैव सर्वः सर्वं हि पश्यति (४६) ॥

पुराणश्रवणस्य फलम्

पुराणं शृणुयान्नित्यं महापापदवानलम् (३।६।५६) । पुराणं सर्वतीर्थेषु तीर्थं चाधिकमुच्यते । यस्य पादैकश्रवणाद्धरिरेव प्रसीदति (६०) ॥ यथा सूर्यवपुर्भूत्वा प्रकाशाय चरेद्धरिः । सर्वेषां जगतामेव हरिरालोकहेतवे (६१) ॥ तथैवान्तःप्रकाशाय पुराणावयवो हरिः । विचरेदिह भूतेषु पुराणपावनं परम् (६२) ॥ तस्माद्यदि हरेः प्रीतेरुत्पादे धीयते मतिः । श्रोतव्यमनिशं पुंभिः पुराणं कृष्णरूपिणः (६३) ॥

पाद्यम् इति समाख्यायां हेतुः

एतदेव महापद्ममद्भुतं यन्मयं जगत् । तद्वत्तान्ताश्रयं तस्मात्पाद्यमित्युच्यते बुधैः (३।१।२६) ॥

पाद्यस्य पुराणस्य परिमाणम्

सृष्टिखण्ड इदं परिमाणमुक्तम्—सहस्रं पञ्चपञ्चाशत् पञ्चखण्डैः समन्वितम् । तत्रादौ सृष्टिखण्डं भूमिखण्डं ततः परम् । स्वर्गखण्डं ततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् । पञ्चमं ततः ख्यातमुत्तरं खण्डमुत्तमम् (१।१।५४-५५) ॥ स्वर्गखण्डे (३।१।२३) तु सप्त खण्डान्युक्तानि । तत्र ब्रह्मखण्डं क्रियासारखण्डं चेति द्वयमतिरिक्तम् इति विसंवादः । श्लोकसंख्यायां तूभयत्र संवादः । पर्वणोऽप्यस्य विभागो लक्ष्यते—पञ्चभिः पर्वभिः प्रोक्तं संक्षेपाद् व्यासकारितात् । पौष्करं प्रथमं पर्वं यत्रोत्पन्नः स्वयं विराट् (१।१।५६) ॥ द्वितीयं तीर्थपर्वं स्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् । तृतीयपर्वग्रहगणाराजानो भूरिदक्षिणाः (६०) ॥ वंशानुचरितं चैव चतुर्थे परिकीर्तितम् ।

पञ्चमे मोक्षतत्त्वं च सर्वतत्त्वं निगद्यते (६१) ।।

समुद्रमन्थने बीजम्

समुद्रमन्थनं नाम सृष्टिखण्डे (१।४।६-३३) इत्यत्राख्यायते । तत्सारं ग्रहोपाख्यायते—आत्रेयो रोषण ऋषिर्दुर्वासा विद्याधरीहस्ते सुगन्धाढ्यां मालां दृष्ट्वा साभिलाषस्तामाह—इमां मे देहि, जटाजूटे करिष्यामीति । सा च प्रमनास्तस्मै तां प्रदिदेश । स च शिरसि तां बद्ध्वाऽन्मत्तप्रेतवद् रराज, आत्मानं चोवाह—नाहं कामविचक्षणः, क्षुभ्यति च मे मनः, तेन त्वं सौभाग्यं प्रदर्शयन्मन्त्रं यासि । अथ मेदिनी परिभ्रमन् स दिव्यकसां पतिं महेंद्रमरावतमारूढं व्रजस्तमद्राक्षीत्, भ्रमदुःस्मत्तवट्पदां तां मालामुन्मत्तवत्तस्मिन्निक्षेप । स चेन्द्रस्तामादाय गजमूर्धनि प्रास, वारणश्च गन्धाघ्राणेन मदन्धस्तामिमां पृथ्वीतले निक्षेप । तद् दृष्ट्वा महतीयं मेज्वमानना देवराजं नैश्वर्यमदमत्तेन कृतेति मत्वा भृशं चुकोप शशाप च—मूढ, यतो दृष्टस्त्वं मामेवमवहेलयसि ततस्त्रैलोक्यं नष्टलक्ष्मीकं भविष्यतीति । इन्द्रश्च शापभोतो गजस्कन्धादवरुह्यामर्षणं तं मुनिमनुनेतुं येते, परं प्रकृतिवक्रोऽसौ कस्यानुनयं ग्रहीष्यति । ततो मुनिः स्वमध्वानं प्रतस्थे, महेंद्रश्चाप्यमरावतीम् । ततो निःश्रीकं सशक्रं त्रिमुवनं जज्ञे । न केचिद् दानानि ददुः, न केचिदीजिरे, न केचित्पांसि तेपिरे । सुराश्चासुरैर्विजिग्यरे । एवं दुःस्थिता विषममापन्नाः सुराः समेत्य पितामहं शरण-

मुपेत्य सर्वं वृत्तं यथावदाचक्षिरे, पितामहश्च सुरैः सङ्गत्य क्षीरार्णवे शयानं भगवन्तं पुण्डरीकाक्षं पुरुषोत्तममुपसद्योदाजहार—उत्तिष्ठ विष्णो, शीघ्रं देवानां हितं कुर्विति । सपदि प्रबुद्धः करुणावरुणालयः कमलापतिः स्माह—मा भैष्ट, भवतां करिष्यामि तेजस आप्यायनम् । यद् ब्रवीमि तदनुष्ठेयताम् । दैत्यैः सम्भूय सर्वा ओषधीः समाहृत्य मन्दरं मन्थानं कृत्वा वासुकिं च नेत्रम्, मध्यतां क्षीरोदधिः, ततः समुद्रभूतेनामृतेन पीतेन बलिनो यूयं भविष्यथेति ॥

दक्षयज्ञे रुद्रस्यानिमन्त्रणे हेतुः

शृणु वत्से यथातथम् (१।५।३५) । येनाद्य कारणेनेह पतिस्ते न निमन्त्रितः । कपालपात्रधृक् चर्मो भस्मावृततनुस्तथा (३६) ॥ शूली मुण्डौ च तन्मश्च श्मशाने रमते सदा । विभूत्याङ्गानि सर्वाणि परिमाष्टि च नित्यशः (३७) ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानो हस्तिचर्म-परिच्छदः । कपालमाला शिरसि खट्वाङ्गं च करे स्थितम् (३८) ॥ कट्यां वै गोनसं बद्ध्वा लिङ्गेऽध्नां वलयं तथा । पन्नगानां तु राजानमुपवीत च वासुकिम् (३९) ॥ भ्रमनि चानेन सततं क्षिती (४०) ॥ त्रिनेत्रश्च त्रिशूली च गीतनृत्यरतः सदा । कुत्सितानि तथान्यानि सदा ते कुरुते पतिः (४१) । त्रपाकरो भवेन्मह्यं देवानां सन्निधिः कथम् । कीदृक् च वसनं तस्य केतनं प्रति-नार्हति (४२) ॥

रुद्रेण ब्रह्मणः शिरसः कर्तनम्

ब्रह्मणः पञ्चमं वक्त्रमूर्ध्वमासीन्महात्मनः । ततो ब्रह्माऽभवन्मूढो
रजसा चोपबृंहितः । ततोऽयं तेजसा सृष्टिमन्यत मया कृताम् (१।१४।६०-
६१) ॥ मत्तोऽन्यो नास्ति वै देवो येन सृष्टिः प्रवर्तिता । सहदेवा सगन्धर्वा
पशुपक्षिसमाकुला (६२) ॥ एवं मूढः स पञ्चास्यो विरिञ्चिरभवत् पुनः ।
...साङ्गोपाङ्गं तिहासांश्च सरहस्यान् ससङ्ग्रहान् । वेदानधीते वक्त्रेण
पञ्चमेनोर्ध्वं चक्षुषा (६५) ॥ इतस्यासुरसुराः सर्व वक्त्रस्याद्भुतवर्चसः ।
तेजसा न च प्रकाशन्ते दीपाः सूर्योदये यथा (६६) ॥ स्वपुरेऽपि सोद्वेगा
ह्यवर्तन्त विचेतसः । न कश्चिद् गणयेच्चान्यं तेजसा क्षिपते परान् (६७) ॥
नाभिगन्तुं न च द्रष्टुं पुरस्तान्नोपसर्पितुम् । शेकुश्च तत्र संत्रस्ताः पद्मयोनि
महाप्रभुम् (६८) ॥ गच्छामः शरणं शम्भुं निस्तेजसोऽस्य तेजसा (१००) ॥
(उपेत्य च तमित्यं प्रार्थयामासुः) यदस्माकं महद् वार्यं तेज ओजः पराक्रमः ।
तत्सर्वं ब्रह्मणा ग्रस्तं पञ्चमास्यस्य तेजसा (१०४) ॥ जायते तु यथापूर्वं
तथा कुरु महेश्वर (१०५) ॥ इत्थं विनीतवत्प्रार्थितः शन्तातिः शिवस्त्र
जगाम यत्राहङ्कारविमूढात्मा विरिञ्चिरास, मोहेन परवांश्च भूतेशं
भवं नाभिजज्ञौ । इत्थं लब्धावसरस्त्रिपुरारिस्तस्यातितेजसि वक्त्र-
मभिनक्ष्यादृहासं हसित्वा वामाङ्गुलनखाग्रेण कदलीगर्भमिव कररुहेस्त-
च्छिरश्चकर्त ॥

ब्रह्महत्याफलम्

ब्रह्मशिरश्छेदेन शिवो ब्रह्महा बभूव । ब्रह्महत्यादूषितं तं वर्णयन्नाह-
ब्रह्महत्याभिभूतोऽसौ भ्रमंस्त्राणं न विन्दति (१।१४।१६५) त्रपान्वितः
कपालं तु पश्यन्हस्तगतं सदा । करो विधुन्वन्वहुशो विक्षिप्तश्च मुहुर्महुः
(१६६) ॥ यदाऽस्य ध्रुवतो हस्तो कपालं पतते न तु । तदास्य बुद्धिरूपम्ना
(निष्कृतिं करवाणि वै) (१६७) ॥

को नाम ब्राह्मणः

येन पूर्णमिवाकाशं भवत्येकेन सर्वदा । शून्यं येन समाकीर्णं तं देवा
ब्राह्मणं विदुः (१।१५।३६७) ॥ येन केन चिदाच्छन्नो येन केन चिदाशितः ।
यत्र-क्वचन-शायी च तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३६८) ॥ अहेरिव जनाद्धीतः
सुहृदो नरकादिव । कृपणादिव नारीभ्यस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३६९) ॥
विमुक्तः सर्वसङ्गेभ्यो मुनिराकाशवत् स्थितः । विष्णुप्रियकरः शान्तस्तं देवा
ब्राह्मणं विदुः (३७०) ॥ निवारितसमारम्भं निर्नमस्कारमस्तुतिम् । अक्षीणं
क्षीणकर्माणं तं देवा ब्राह्मणं विदुः (३७०) ॥ इह सामान्यो ब्राह्मणो न
लिलक्षयिषितः किन्तहि मोक्षाश्रमं समाश्रितो ब्राह्मणो यतिः । ब्राह्मण एव
चतुर्थं आश्रमेऽचिक्रियत इति ब्राह्मणस्य यतेश्चाभेदमभिमत्येयं लक्षणो-
क्तिरिति वेद्यम् ।

गोपकन्या सौन्दर्यम्

इह सृष्टिखण्डे षोडशोऽध्याये यदाभीर्याः सौन्दर्यमुपवर्णितं तदनुत्तमं काव्यमिति रसिकजनास्वादाय समस्य विन्यस्यते—नीलाभ्रकनकाम्भोजविद्रुमाभां सदशताम् (?) । त्विषं विभ्रतीमङ्गः केशगण्डेक्षणाधरेः । मन्मथाशोकवृक्षस्य प्रोद्भिन्नां कलिकामिव (१३७) ॥ (इन्द्रो ददर्शेत्यनुषङ्गः) । (इदं च चिन्तयामास—) प्रदग्धहृच्छयेनैव नेत्रवह्निशिखोत्करैः । धात्रा कथं हि सा सृष्टा प्रतिरूपमपश्यता (१३८) ॥ कल्पिता चेत् स्वयं बुद्ध्या नैपुण्यस्य गतिः परा । उत्तुङ्गाभ्राविमौ सृष्टौ यद्धि मे पश्यतः सुखम् (१३९) ॥ पयोधरौ नातिचित्रं कस्य संजायते हृदि । रागोपहतदेहो ज्यमधरो यद्यपि स्फुटम् (१४०) ॥ तथापि सेवमानस्य निर्वीणं सम्प्रयच्छति । वहद्भिरपि कौटिल्यमलकैः सुखमर्प्यते (१४१) ॥ दोषोपि गुणवद् भाति भूरि सौन्दर्यमाश्रितः । नेत्रयोर्भूषितावन्तावाकर्णाभ्याशमागतौ (१४२) ॥ कारणाद् भावचैतन्यं प्रवदन्ति हि तद्विदः । कर्णयोर्भूषणे नेत्रे नेत्रयोः श्रवणाविमौ (१४३) ॥ कुण्डलाञ्जनयोरत्र नावकाशोस्ति कश्चन । न तद् युक्तं कटाक्षाणां विधाकरणं हृदि (१४४) ॥

प्रतिज्ञाभङ्गे तत्तत्पापप्रसङ्गः

यूथपरिभ्रष्टा नन्दा नाम गौर्वने तृणलिप्सया विचरन्ती कदाचिद् व्याघ्रस्य संमुखे स्थिता । व्याघ्रश्च तामभ्यद्रवदबोचच्च—तिष्ठ तिष्ठ रे

धेनुके, विधात्रा विहितो मे भक्षस्त्वमुपस्थितासीति । रोमहर्षणं निष्ठुरमिदं वचो निशम्य गोष्ठस्थं स्वं वत्सं स्मरन्ती स्नेहावता तद्दर्शने निराशा तं व्याघ्रं सगदगदमगादीत्—क्षन्तुमर्हसि मे नाथ, नात्मानं शोचामि, जानामि क्षणभङ्गुरं जिवितमिति । प्रथमे वर्यासि वतमानाया मम प्रथमजातः पुत्रकः क्षीरपायो नाद्यापि तृणमति । स गोकूले बद्धो मां प्रतीक्षते क्षुधातः । तं शोचामि । तं स्तनं पाययित्वा मूर्धन्युपाघ्राय सखीभ्यः परिदाय हिताहितं चोपदिश्यावश्यं प्रतिनिवत्स्यामि, तदा त्वं मां यथेष्टं भक्षयिष्यसीति । कः प्रत्ययस्त्वं प्रत्यागमिष्यसीति व्याघ्रेणानुयुक्ता सा तं तैस्तैः शपथैः प्रत्याययति । प्रतिज्ञां चेदतीयां शास्त्रोक्तानीमानि पापानि मयि सन्तिवति । एतैर्विक्रयैः पापस्वरूपं निरवशेषं निरूपितं भवतीति तानीह सङ्ग्रहेणानुक्रम्यन्ते—यत्पापं ब्रह्मवध्यायां मातापितृवधेषु च (११८।३२०) । तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । यत्पापं लुब्धकानां तु म्लेच्छानां गरदायिनाम् (३२१) ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । गोषु विघ्नांश्च ये कुर्युः स्वपन्तीं ताडयन्ति च (३२२) ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । सकृद् दत्त्वा तु यः कन्यां द्वितीयं दातुमिच्छति (३२३) ॥ तस्य पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः । यस्त्वनर्हान् बलीवदान् विषमे वाहयेत् पुमान् (३२४) ॥ कथायां कथ्यमानायां विघ्नं कारयते तु यः । तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः (३२५) ॥ गृहे यस्या-

गतं मित्रं निराशं प्रतिगच्छति । तस्य पापेन लिप्यऽहं यद्यहं, नागमे पुनः
(३२६) ॥

अगस्त्येन समुद्रस्य पाने हेतुः

वृत्रवधाभितप्ता दितिजा समेत्य मन्त्रयाञ्चक्रिरे, उपायांश्च चिन्त-
याञ्चक्रिरे, जगद्-विनाशे च घोरां मतिं शिश्रियिरे । ते रात्रौ क्रोधाविष्टा
यत्र तत्र मुनीनामाश्रमानुज्जासयमासुः, शतसहस्रशश्च तापसान् पातया-
मासुः । एवं नक्तं कदनं कुर्वन्तः प्रविविशुरण्वं दिवा । न चैतानवा-
बुधन्मनुजा मुनयोऽपि वा भोताश्च प्राद्वन् दिशो दश । महेश्वासाः शूरा
अपि ये केचन समुद्रसंश्रितास्तान्मानुजगमुः । इत्थं कदयिताः प्राणान् परो-
प्सवस्ते त्रिदशा आपन्नानुकम्पिनं भगवन्तं चक्रपाणिं शरणं ययुः, आत्म-
त्राणं च विभिक्षिरे । वेदाहं प्रजानां क्षयकारणम् । समुद्रस्य जलराशेः
शोषणेऽभ्युपायश्चिन्तयताम् । इत्युक्तास्ते तपोराशिं ज्वलन्तमिवादित्यं भग-
वन्तं मैत्रावरुणिमगस्त्यमभिगम्योचिरे—त्रायस्व दितिजैः पीडितान्तः,
त्वं नो गतिरसि । वरमेकमद्भुतं वृण्वहे पिबार्णवं महात्मन् समुद्रम् । पीते
च तस्मिन्नश्चरणान्देतेयान्सहेलं हनिष्यामः सानुबन्धान् । एवं प्रथितं
प्राथितो दयार्द्रचेता मुनिपुङ्गवोऽगस्त्यः सन्निहितषिस्तोम ऊमिमन्तं निर-
वशेषं पपी, निर्वन्वार च दिविजवर्गः (११६।१३६-१७२) ॥

नारवकृता हिमवत्प्रशस्तिः

अहो धर्मोचितस्तेस्ति संनिवेशो महागिरे । पृथुत्वं मनसा तुल्यं
कन्दराणां तवानघ (१४५।१२२) ॥ गुरुत्वं ते गुणीधानां स्थावरादति-
रिच्यते । प्रसन्नता च तोयस्य मुनिभ्यश्चाधिका तव (१२३) ॥ न लक्ष-
यामः शैलेन्द्र कुत्राविनयता स्थिता । नानातपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनाकंसमप्रभैः
(१२४) ॥ पावनैः पावितो नित्यं त्वं कन्दरसमाश्रयैः । अवमत्य विमा-
नानि स्वर्गवासविरागिणः (१२५) ॥ पितुर्गुह इवासीना देवगन्धर्व-
किन्नराः (१२६) ॥

गजाननस्योत्पत्तिः

कदाचिद् गन्धर्वालेन गात्रमभ्यज्य शैलजा । चूर्णैरुद्धर्तयामास मलेना-
पूरितां तनुम् (१४५।४४५) ॥ तदुद्धर्तनकं गृह्य नरं चक्रे गजाननम् । पुरुषं
क्रीडती देवो तच्चाक्षिपदम्भसि (४४६) ॥ जाह्नव्या शिवया सह्यता ततः
सोऽभूद् बृहत्तनुः । कायेनातिविशालेन जगदापूरयत्तदा (१२६) ॥

शङ्कुरस्य पार्वत्या समं नर्मालापः

वक्रोक्तिः काव्यजीवितमित्येके । सा च चेतश्चमत्कारी पदघटना-
विशेषः, यं चर्चयन्नेव चित्रीयते त्रिदशो जनः । न हि बहवो वक्रोक्तेरी-
शते नाम । अत्र पुराणकदेशे स्थितां सरसां नर्मालापविषयां वक्रोक्ति-
मुदाहरामः—

शङ्कर उवाच

शरीरे मम तन्वङ्गि सिते भास्यसितद्युतिः । भुजङ्गीवासिता शुभे
संश्लिष्टा चन्दने तरो (१४६।१) ॥ चन्द्रातपेन सम्पृक्ता रुधिराम्बर-
संवृता । रजनीवासिते पक्षे दृष्टिदोषं ददासि मे (२) ॥

देव्युवाच

स्वकृतेन जनः सर्वो जाड्येन परिभूयते । अवश्यमर्थी प्राप्नोति खण्डनं
शशिमण्डनं (४) ॥ तपोभिर्दोषाचरितै र्या त्वां प्रार्थितवत्यहम् । तस्या मे
नियतस्त्वेष ह्यदमानः पदे पदे (५) ॥ नैवास्मि कुटिला शवं विषमा न
च धूर्जटे । सविषस्त्वं जगत्ख्यातो व्यक्तदोषाकराश्रयः (६) ॥ त्वं हि
मुष्णासि दशनान् (पूष्णः) नेत्रहन्ता भगव्य च । आदित्यस्त्वां विजानाति
भगवान् द्वादशात्मकः (७) ॥ मूर्ध्नि शूलं जनयसि स्वै र्दोषैर्ममिधक्षिपन् ।
यस्त्वं मामात्य कृष्णेति महाकालोऽसि विश्रुतः (८) ॥ यास्याम्यहं परित्य-
क्तुमात्मानं तपसा गिरिम् । जीवन्त्या नमया कृत्यं धूर्त्तेन परिभूतया (९) ॥
कापालिकेन क्षुद्रेण श्मशाने नित्यवासिना । विभूत्या लिप्तस्वाङ्गेन
मातृमध्यस्थचारिणा (१०) ॥

शर्व उवाच

अगात्म त्राऽसि गिरिजे नाहं निन्दापरस्तव । चादृक्त्ति बुद्ध्या तु मया
कृत उन्मादसंश्रयः (१२) । नर्मवादी भविष्यामि (=भवामि) जहि कोपं शुचि-

स्मिते । शिरसा प्रणतेनैव रचितस्ते मयाञ्जलिः (१४) ॥ सत्यं सर्वैरवय-
वैस्तनोषि सत्सं पितुः । हिमाचलस्य शृङ्गस्थमेघजालाकुलं मनः (१६) ॥
तथा दुरवगाह्येभ्यो गहनो हि तवाशयः । काठिन्यमश्मसारिभ्यो वनेभ्यो
बहुलं गता (२०) ॥ कुटिलत्वं निम्नगाभ्यो दुःसेव्यत्वं हिमादपि । सङ्क्रान्तं
सर्वमेवैतत् तन्वङ्गि हिमभूषरात् (२१) ॥

वेद्युवाच

स्यात्सर्वं दोषदानेन निन्दायां गुणिनो बलात् । तवापि दुष्टसम्पर्कात्
सङ्क्रान्तं सर्वमेव हि (२३) ॥ व्यालेभ्योऽनेकजिह्वत्वं भस्मनोऽग्नेह-
वृत्तिता । हृत्कालुष्यं शशाङ्कोत्थं दुर्वाधत्वं विषादपि (२४) ॥ किं चात्र
बहुनोक्तेन अलं वाचां श्रमेण ते । श्मशानवासान्निर्भीस्त्वं नग्नेत्वात्तव न
त्रपा । निर्धृग्त्वं कपालित्वाद् दया ते विगता चिरम् (२५) ॥ इत्युक्त्वा
मन्दिरात्तस्मान्निजनाम हिमाद्रिजा (२६) ।

गणानामेकतमेन वीरकेण क्व मातर् यासीति पृष्ट्वा साऽऽह—
कृष्णेत्युक्ता हरेणाहं स्तम्भितास्म्यवमानिता । साहं तपः करिष्यामि
येन गौरीत्वमाप्नुयाम् ॥

क्षुदेवदना

महत्यामनावष्टौ भिक्षामलभमानाः कृच्छ्रिण ऋषयो राज्ञः प्रतिग्रह-
मप्रतीच्छन्तः प्रसङ्गात् क्षुदेवदनां वर्णयन्ति । सा वर्णना हृदयग्रहणीया

प्रत्यक्षरं सत्येति संगृह्यते—

शक्तिवद्भगवदाभिश्च चक्रतोमरसायकैः (१।१६।२७८) । बाधिते वेदना च तु क्षुधया सापि निजिता । श्वासकुष्ठक्षयाष्ठीलीज्वरापस्मार-
शूलकैः (२७९) ॥ व्याधिभिर्जनिता सापि क्षुधाया नाधिका भवेत् । हिरण्या-
ङ्गदकेयूरमुकुटोज्ज्वलकुण्डलाः (२८०) ॥ क्षुधायां न विराजन्ते तत्र ये संस्थिता नराः । यथा भूमिगतं तोयं रविरश्मि विकर्षति (२८१) ॥ तद्व-
च्छरीरजः । नाड्यः शोष्यन्ते जठराग्निना । न शृणोति न चाग्राति चक्षुषा
नेव पश्यति (२८२) ॥ दह्यते स्मीयते मूढः शुष्यते क्षुधयादितः । न पूर्वां
दक्षिणां चापि पश्चिमां नोत्तमामपि (२८३) ॥ न चाधो नैव चोर्ध्वं च क्षुधा-
विष्टोहि विन्दति । मूकत्वं बधिरत्वं च जडत्वमथ पङ्क्तुता (२८४) ॥ भैरव-
त्वममर्यादं क्षुधायाः संप्रवर्धते । जनकं जननीं पुत्रान्भार्यां दुहितरं तथा
(२८५) ॥ भ्रातरं स्वजनं चापि त्यजति क्षुधयादितः । न पितृन् पूजयेत्
सम्यग्देवं चापि गुरुं तथा (२८६) ॥ ऋषीनुपागतांश्चापि क्षुधाविष्टो न
वन्दते (२८७) ॥

एकादश रुद्राः

निर्ऋतिश्चैव सन्ध्यश्च तृतीयश्चाप्ययोनिजः । मृगव्याघ्रः कपर्दी च
महाविश्वेश्वरश्च यः (१।४२।८४) ॥ अहिर्बुध्न्यश्च भगवान् कपाली चैव
पिङ्गलः । सेनानीश्च महातेजा रुद्राश्चैकादश स्मृताः (८५) ॥

द्वादशादित्याः

इन्द्रो विष्णुर्भगस्त्वष्टा वरुणोऽश्विनोऽर्यमा रविः । पूषा मित्रश्च वरदो
घाता पर्जन्य एव हि (१।१४२।१०१) ॥ इत्येते द्वादशादित्या वरिष्ठास्त्रि-
दिवौकसाम् (१०२) ॥

विश्वेदेवाः

विश्वेदेवाश्च विश्वायां धर्माज्जाता इति स्मृताः (१।४२।६३) ॥
दक्षश्चैव महाबाहुः पुष्करस्तम एव च । चाक्षुषश्च ततोऽत्रिश्च तथा भद्र-
महेश्वरी (६४) । विश्वान्तकवसु बालो निकुम्भश्च महायशः । रुरुदुश्चाति-
सिद्धौजा भास्करप्रमितद्युतिः (६५) ॥

शशलक्ष्म

लोकच्छायामयं लक्ष्म तवाङ्कः शशविग्रह (१।४३।१२८) ॥ कालि-
दासो प्येतत्संवादिनमर्यमाह रघो—छाया हि भूमेः शशिनी मलत्वेनारो-
पिता शुद्धिमतः प्रजामिः ।

चन्द्रमसः स्थितिः

न विदुः सोम ते मायां ये च नक्षत्रयोनयः । त्वमादित्यपथाद्
ऊर्ध्वं ज्योतिषां चोपरि स्थितः (१।४३।१२९) ॥ तदिदं वैज्ञानिका न सहन्ते ।
किमिदमज्ञानविजृम्भणमुत स्तुत्यातिशयोक्तिः ।

कालनेमे दानवस्य भयवं रूपम्

भास्कराकारमुकटः शिञ्जिताभरणाङ्गदः । मन्दराद्रिप्रतीकाशो
महारजतसंवृतः (१।४३।१७१) ॥ शतप्रहरणोदग्रः शतबाहुः शताननः ।
शतशीर्षः स्थितः श्रीमाञ्जशतशृङ्ग इवाचलः (१७२) ॥ कक्षे वहति संवृद्धो
निदाघ इव पावकः । धूम्रकेशो हरिश्मश्रु दन्तुरो विकटाननः (१७३) ॥
त्रलोक्यान्तरविस्तारं धारयन् विपुलं वपुः । बाहुमिस्तुलयन्व्योम । क्षिप-
न्पद्भ्यां महीघरान् (१७४) ॥ ईरयन्मुखनिश्वासे वृष्टिकारान् बलाहकान् ।
तिर्यगायतरक्ताक्षं मन्दरदोयवर्चसम् (१७५) ॥ दिग्धक्षन्तमिवायातः सर्वान्
देवगणान्मृधं । तर्जयन्तं सुरगणांश्छादयन्तं दिशो दश (१७६) ॥

षड् भ्रातृतायिनः

अग्निदो गरदश्चैव धनहारी च सुप्तगः । क्षेत्रदारापहारो च षडेते
भ्रातृतायिनः (१।१५०।१५८) ॥

का नाम पतिव्रता

पुत्राच्छतगुणं स्नेहाद्राजानं च भयावध । आराधयेत्पतिं शौरिं या
पश्येत्सा पतिव्रता (१।१५१।५७) ॥ कार्यं दासी रतौ वेश्या भोजने जननी-
समा । विपत्सु मन्त्रिणी भर्तुः सा च भार्या पतिव्रता (५८) ॥ भर्तुराज्ञां न
लङ्घयेद् या मनोवाक्कायकर्मभिः । भुवते पत्यो सदा चात्ति सा च भार्या

पतिव्रता (५९) ॥ नैव मत्सरमायाति न कार्पण्यं न मानिनी । मानेऽमाने
समानं च या पश्येत् सा पतिव्रता (६१) ॥ सुवेषं वा नरं दृष्ट्वा भ्रातरं
पितरं सुतम् । मन्यते च परं साध्वी सा च भार्या पतिव्रता (६२) ॥

न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति

पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने । पुत्राश्च स्थाविरे भावे
न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति (१।१५४।२३) ॥ अरक्षणाद्यथा पाकः श्वकाकवशगो
भवेत् । तथैव युवतो नारी स्वच्छन्दा दुष्टतां व्रजेत् (२५) ॥

षट्सु कन्या न देया

अत्यासन्नेऽतिदूरस्थे चात्याह्वये चातिदुर्गते । कुलहीने च मूखे च
षट्सु कन्या न दीयते (१।१५४।६७) ॥

सदाचारः

आचारः परमो धर्म इत्युक्तम् । स आचारः किलक्षणस्तत्राह—
न भुञ्जीतैकवस्त्रेण न स्नायादेकवाससा । न धारयेत् परस्मैवं
स्नानवस्त्रं कदाचन (१।१५१।८६) ॥ संस्कारं केशदन्तानां प्रातरेव समाचरेत् ।
गुरुणां च नमस्कारं नित्यमेव समाचरेत् (८७) ॥ हस्तपादे मुखे चैव
पञ्चाद्रौ भोजनं चरेत् । पञ्चाद्रौ कस्तु भुञ्जानः शतं वर्षाणि जीवति

(८८) ॥ देवतानां पुरो राज्ञां स्नातकाचार्ययोरपि । नाक्रामेत् कामतश्छायां विप्रस्य दीक्षितस्य च (८९) ॥ गोविप्रावग्निविप्रौ च विप्रौ द्वौ दम्पती तथा । तयोर्मध्ये न गच्छेत् स्वर्गस्थोपि पतेद् ध्रुवम् (९१) ॥ न क्षीरं कारयेद् घोरः कुजस्याह्नि कदाचन । मलं न धारयेद् दन्ते नखं न वदने क्षिपेत् (९७) ॥ पतितं कुण्डसंयुक्तं चाण्डालं च गत्राशिनम् । निर्घृतं ज्ञानहीनं च दूरतः परिवर्जयेत् (१०२) ॥ शयनं चार्द्रपादेन शुष्कपादेन भोजनम् । नान्धकारे च शयनं भोजनं नैव कारयेत् (१२४) ॥

दुर्वाससः शापेन धर्मराजस्य त्रैलोक्येण जन्म

भरतानां कुले जातो धर्मो भूत्वा युधिष्ठिरः । विदुरो दासीपुत्रस्तु अन्य चैव वदाम्यहम् । यदा राजा हरिश्चन्द्रो विश्वामित्रेण कषितः । तदा चाण्डालतां प्राप्तः स हि धर्मो महामतिः (२११२।१२७, १२८) ॥

वृत्रासुरोत्पत्तिः

हिरण्याक्षादिषु दितिपुत्रेषु चक्रपाणिना हतेषु देवाः स्वं स्वमास्पदं प्रतिलेभिरेऽतिमात्रं च मुमुदिरे । दितिस्तु शुचा परीता पति कश्यपमुपेत्य प्रार्थयाञ्चक्रे—हतपुत्रा दीनास्मि जाता, पुत्रं मय्युत्पादय सर्वतेजोहरं देवराजसमप्रभम् । बाढं त्वयीत्यम्भूतः पुत्रो जनिष्यत इत्युदीर्य तस्या मूर्ध्नि स्वकरं निधाय मेरुं गिरिं तपसे प्रतस्थे । अत्रान्तरे दिति गर्भमादधे वर्ष-

शतात्यये च पुत्रं सुषुवे । कश्यपश्च प्रतिनिवृत्तस्तस्य बल इति नाम चक्रे विधिवच्च तमुपनिन्ये । ततो बलस्तिग्मं तपस्तेपे, ब्रह्मचर्यं च सात्रं वर्षशतमुवास । तप्ततपाः संशितव्रतो महातेजाः स मातरं ददशं । हर्षप्रकर्षपर्यन्तं गता माता तमभिसम्बोध्याह—वैरं निर्यातय पुत्र, प्रथमं पाकशासनं शातय, ततो गरुडवाहनं ततोऽन्यांश्च दैवतान् । मातुराज्ञां शेषामिव शिरसाऽऽदाय सन्ध्यार्थं जलधिमुपशिथिये । अत्रान्तरे विदितवृत्तान्तो महेन्द्रो महतीं चिन्तामापन्नस्तद्विधार्थमुद्यमे । तत्रैवोपेत्य परमं जपं जपन्तं परमं तत्त्वं च चिन्तयन्तं दिव्येनाशनिना सहसा जघान जहर्ष च । भूयोपि दुःखसागरे निमग्ना दितिः करुण क्रन्दन्तो पति कश्यपमुपेयाय दुःखं च स्वव्यक्तिं निनाय । क्रोधेन प्रज्वलन्निव स महामुनिरिन्द्रस्य वधार्थाय पुत्रमेकमुत्पादयामीति ब्रुवन् जटामेकामवलुच्य शुचावग्नौ प्रचिक्षेप । ततो हुताशनकुण्डाद् घोरः कृष्णाञ्जनसवर्णो दंष्ट्राकरालवक्त्रः खड्गी चर्मो कश्चित्सत्त्वः समुत्स्थौ । समुत्तिष्ठन्नेव च निजगाद—कम्मादहमुत्पादित इति । एवं पृष्टः कश्यपः प्रत्याह—पुत्र मम च दित्याश्च मनोरथं पूरय, जहि महेन्द्रं दुरात्मानमिति । योऽयं जज्ञे स एव वृत्रो न चान्यः ।

सेयं पौराणी कथा किम्निबन्धना किम्प्रमाणा वेति मीमांस्यम् । तत्तिरीयिणस्त्वन्यथाऽऽचक्षते । दुष्टः शब्दः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह । स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतो-

ऽपराधात् इत्यत्र व्याकरणमहाभाष्य एषाऽऽरात् प्रत्यवमृष्टा । अत्रेत्थ-
मामनस्यतिहासम्— विश्वरूपे स्वे पुत्रे इन्द्रेण हते तस्य घातायाभिचारयागं
प्रकुर्वाणस्त्वष्टा स्माह— इन्द्रशत्रुवर्धस्व । अत्रानवधानात्स स्वरेऽपारा-
ध्यत् । शत्रुशब्दं शातयित्यर्थेऽभिप्रयन्नि षष्ठीसमासमनाश्रित्यान्तो-
दात्त चाकृत्वा बहुव्रीहिसमाश्रयेणाद्युदात्तमुदीरयामास । तेन जायमानस्य
धातुकस्य सत्त्वस्येन्द्रः शातयिता घातकः सम्पेदे, अनिष्टं च महदापेदे ।

वृत्रवधकथा

इह पुराणे वृत्रवधकथाऽप्यन्यथाऽऽख्याता । तत्रापि मूलं मृग्यम् । अयमत्र
कथासारः । वृत्रवधे सचिन्तो भीतभीतो महेन्द्रः सप्तर्षीप्रणयति वृत्राय ।
ते तमुपेत्यैवं सन्दिशन्ति—देवराजस्त्वया समं मंत्रीमिच्छति, तत्कथं न
कुरुषे । वरं समुत्सायं सन्धास्ये, यदि तत्र कपटप्रयोगो न स्यात् । प्रत्ययो
मे दीयतामिति वृत्रोऽगदीत् । इन्द्रं प्रति निवृत्ताः सप्तर्षयः प्राहुः—प्रत्ययं
वृत्रोऽभिवाञ्छति, स प्रदीयतामिति । छान्ना चेत् प्रवृत्तिष्ये ब्रह्महत्यादोषेण
लेप्स्य इत्यृषीन् समदिशद् वृत्राय । एवं प्रलोभ्य विश्वास्य च तं दिवं प्रत्या-
गमेन न्यमन्त्रयत महच्च तं सममानयत, अर्घं च स्वं पदं समापयत ।
जिह्मवृत्तिं च नाहापयत । सततं तद्वधमचिन्तयत । येन केनोपायेन स
हन्तव्य इति सततं चिन्तयति । अप्सरसामुत्तमां रम्भां च तद्विमोहाय
प्रयुङ्क्ते । सखीसमेता सा कमनीयं नन्दनं काननं प्रविशति सविभ्रमं च

क्रीडति, दोलाङ्गुला च सखीभिः समं गायति । वृत्रोपि कतिपयैर्दानवैः सह-
चरितो विहृतुकामस्तत्रैवायाति । सा च ततो नातिदूरेऽलक्ष्या सती
भ्रमति । अथ वृत्रस्तद्गीतमाधुर्येण हृतचेताः पञ्चशरशराहतस्तत्रैवो-
पैति पृच्छति च कात्रभवती, केन सम्प्रेषिता किमयं मिहागतेति । अहमस्मि
रम्भा नामाप्सराः क्रीडार्थं वनमिदमुत्तमं प्रविष्टेति सा प्रत्याह । ततो वृत्रः
स्वं प्रत्याययति । त्रिलोक्यां सर्वस्य विदितो वृत्रो नाम दानवोऽहम्, तवं
तु कथमविदितः । इन्द्रेण दत्तार्धराज्यः परं मैत्रकं गत इह प्राप्तः । त्वां
हृत्वा कामाकुलितोऽस्मि जातः, भज मां भजमानम्, त्वं हि मे शरणम-
सीति मितं व्याहरद् वचः । अद्यैव ते वशगा भविष्यमि यदि यद् यदहं
वक्ष्यामि तत्तदेव त्वं करिष्यसि । अयं मे कामः—सुरापानं कुरुष्व पीयस्व
मधुमाधवीमिति रम्भोक्तिमाकर्ण्य वृत्रो ववित—पुत्रोहं ब्राह्मणस्यापि वेद-
वेदाङ्गपारगः । सुरापानं कथं भद्रे करिष्यामि विनिन्दितम् इति ।
अथ रम्भया स बलात् सुरां पायितः, अतिमोहं च सम्प्रापितः । ततश्छि-
द्रान्वेषो छात्रिको लब्धावसर इन्द्रो जानन्नष्टं वृत्रं वर्ज्येणैकपदे हन्तीति
वृत्रवधकथा । वृत्रो जायमान एव ननाशेति तु तैत्तिरीयिणः ।

मरुतां समुत्पत्तिः

मरुतो नाम देवाः संख्ययैकोनपञ्चाशद् इन्द्रस्य सहायाः प्रसिद्धाः ।
तेषामिन्द्रः प्रभुरीशः तस्मात्स मरुत् उच्यते मरुत्वानिति च । बलवता-

मुत्तमस्य तस्य नाच्छलं कृत्यमस्ति । मरुतामुत्पत्तावपि च्छलप्रयोगः स्थितो
यथान्यत्र । एषाऽत्र तत्कथा सङ्गृह्यते पुराणस्था (१।७) —बलवन्नयो-
रिन्द्रेण हतयो दुःखिनी दितिः पुनरपि पतिं कश्यपं प्रार्थयते—पुत्रघातक-
स्येन्द्रस्य घाताय पुत्रान्तरमुत्पाद्यतां येनाहं सफलं सपुष्पं तस्मिन्वरे
निर्यात्य सुखिनी स्यामिति । कश्यपश्च तां सान्त्वयन्नाह—पुत्रं ते दास्यामि
यो दुरात्मानं महेंद्रं हनिष्यति, वर्षशतं त्वं व्रतस्था भवेति । ततो दितेः
शिरसि करं न्यस्य मेहं निर्जगाम तपसे महीयसे । सापि पुत्रार्थिनी मह-
त्तपश्चचार । इन्द्रोपि सर्वमुदन्तमुपलेभे चिन्तां चान्तरां लेभे । पञ्चविंशति-
वर्षो विप्रवेशो भूत्वा दितेरन्तिकमियायान्तरं प्रतीक्षमाणः । कस्त्वमिति
दित्या पुष्टः स आह—मातरं वेदविद् धर्मज्ञो बाडवोऽहं त्वच्छुश्रूषया त्वा-
मुपेतस्ते तपसि सहायो भविष्यामीति । नित्यमुपचर्यमाणा विविधं चारा-
ध्यमाना दितिरिन्द्रं धर्मपुत्रं विजानती तस्मिन्नितरां तुष्यति विस्मृते च ।
विस्मृत्वा सती कदाचित्तमभिसम्बोध्याह—मयि पुत्रं जाते इन्द्रे च निघनं
नीते तेन मे पुत्रेण माक्राज्यं करिष्यस्यति ; एवमस्त्विति प्रीयमाणाः
स्माह महेंद्रः । नित्यं चान्तरं प्रेप्सुरभूत् । अयं पूर्णोऽब्दशते स चिरप्रतीक्षित-
मन्तरं विवेद । एकदा दितिःपादशोचमकृत्वा शयनीयमध्यशेत । शयनीयान्ते
शिरः कृत्वा व्याकुलमूधजा विह्वला निद्रामूपेत । तत इन्द्रो वज्रपाणिः
कुक्षिं प्रविश्य वज्रेण तीक्ष्णेन सप्तधा विचकतं गर्भम् । उदरे कृतः
स गर्भोऽरुदत् । शतक्रतुश्चावोचन्मा रोदीरिति । रुदन्तं तं गर्भं मा स्म

रुद इति भूयो प्बवादीत् । रोदनं च न व्यरंसोत् । ततो भूयः सप्तषाऽक-
र्त्तित् । एवमेकैकं सप्तषाऽच्छैत्सीत्, तेन त एकोनपञ्चाशज्जिरे । यस्मा-
दिन्द्रेण मा रुदतेत्युक्तास्तस्मान्मरुतो नाम संववृतिरे, इन्द्रमेव च संशि-
श्रियरे ॥

स्त्रीणां सुभगकरणं गुणाः

रूपमेव गुणः स्त्रीणां प्रथमं भूषणं शुभे । शीलमेव द्वितीयं च
तृतीयं सत्यमेव च (२।३।३०) ॥ आर्जवत्वं चतुर्थं च पञ्चमं धर्ममेव वरा-
नने (३१) ॥ शुद्धत्वं सप्तमं बाले अन्तर्बाह्येषु योषिताम् । अष्टमं हि पितु-
र्भाविः शुश्रूषा नवमं किल (३२) ॥ सहिष्णुर्दशमं प्रोक्तं रतिश्चैकादशं तथा ।
पातिव्रत्यं तथा प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि (३३) ॥

न जानु कश्चिदबोधो नाम

अत्र निदर्शनान्युदाहरति पुराणकारः—ब्रह्महत्या प्रयुक्तोऽसी देव-
राजोपि पश्य भोः । देवैः सार्धं महाभागो भुङ्क्ते लोकत्रयं महान् (२।३४-
२०) ॥ गीतमस्य प्रियां भार्यामहत्यां गतवान्पुरा । परदाराभिलाषी स
देवत्वे परिवर्तते (२१) ॥ ब्रह्महत्योपमं कर्म दारुणं कृतवान्हरः ।
ब्रह्मणस्तु कपालेन चाद्यापि परिवर्तते (२२) ॥ देवा नमन्ति तं देवमृषयो
वेदपारगाः । आदित्यः कृष्णसयुक्तमत्रैलोक्यं च प्रकाशयेत् (२३) ॥
लोका नमन्ति तं देवं देवाद्याः सचराचराः । कृष्णो भुङ्क्ते महाभाषं भार्ग-

वेण पुरा कृतम् (२४) ॥ गुरुभार्या गतश्चन्द्रः क्षयी तेन प्रजायते । भञ्जि-
ष्यति महातेजा राजराजः प्रतापवान् (२५) ॥ पाण्डुपुत्रो महाप्राज्ञो
धर्मात्मा स युधिष्ठिरः । गुरोश्च वै वधार्थाय अनृतं स वदिष्यति (२६) ॥
एतेष्वेव महत्पापं वर्तते च महत्सु च । वैगुण्यं कस्य वै नास्ति कस्य
नास्ति च लाञ्छनम् (२७) ॥

वेनस्य क्षत्रियत्वप्राप्तिः

वेनो नामाश्रितनयादङ्गाद् धर्मसुतायां सुनीथायां जज्ञे । जग्मना
वेदवेदाङ्गविद् विप्रो बभूव । सहजेन तेजसा दिवि दिवाकर इव बभौ ।
चाक्षुषवैवस्वतयोर्मन्वन्तरयोः सन्धौ लोकोऽयं प्रजापालविरहेण भृशम-
सीदत् । तत्र ऋषयः समेत्य मन्त्रयाञ्चक्रिरे धर्मज्ञं जयपण्डितं वेनमुप-
लभ्य तं पृथ्वीराज्येऽभिषिषिचुः । स च धर्मतः प्रजाः स्वाः प्रजा इव चिरं
शाशास यावदस्य सुशङ्खर्षः शापान्मतिविपर्ययो नाभूत् ।

दाने पात्रापात्रयोर्विमर्शः

ब्राह्मणं सुकुलोपेतं वेदाध्ययनतत्परम् । शान्तं तपोयुक्तं शुक्लमेव
विशेषतः (२१३६।१०) ॥ प्रज्ञावन्तं ज्ञानवन्तं देवपूजनतत्परम् । सत्यवन्तं
महापुण्यं वैष्णवं ज्ञानपण्डितम् (११) ॥ धर्मज्ञं मुक्तलौक्यं च पाण्डित्येऽस्तु
विवर्जितम् । एवं पात्रं समाख्यातमन्यदेवं वदाम्यहम् (१२) ॥ एवमेतै-
र्गुणै र्युक्तं स्वसृपुत्रं नरोत्तम । एतं पात्रं विजानीहि दुहितुस्तनयं तत्

(१३) ॥ जामातरं महाराज भावैरेतैश्च संयुतम् । गुरुं च दीक्षितं चैव
पात्रभूतं नरोत्तम (१४) ॥ वेदाचारसमोपेतस्तु नैव च गच्छति (१५) ॥
वर्जयेत् किल तं विप्रं तथा काणं सुधूर्त्तकम् । अतिकृष्णं महाराज
कपिलं परिवर्जयेत् । (१६) । कर्कटाक्षं सुनीलं च श्यावदन्तं विवर्जयेत् ।
नीलदन्तं तथा राजन्पीतदन्तं तथैव च (२७) ॥ गोदन्तं कृष्णदन्तं च
बर्बरं चातिपांसुनम् । होनाङ्गाधिकाङ्गं च कुष्ठिनं कुनखं तथा (१८) ॥
दुश्चर्मणं महाराज खल्वाटं परिवर्जयेत् । अग्न्यायेषु रता यस्य जाया
विप्रस्य कस्यचित् (१९) । तस्मै दानं न दातव्यं यदि ब्रह्मसमो भवेत् ।
स्त्रीजिताय न दातव्यं शाखारण्डे महामते (२०) ॥ व्याधिताय न दातव्यं
मृतभोजिषु भूपते । चोराय न दातव्यं स यद्यन्निसमो भवेत् (२१) ॥ वेद-
शास्त्रसमायुक्तः सदाचारेण वर्जितः । श्राद्धे दाने च राजेन्द्र नैव युक्तः
कंदा भवेत् (२३) ॥

गीतस्तुतिः

गीतं सर्वरसं प्रोक्तं गीतमानन्ददायकम् । शृङ्गाराद्या रसाः सव
गीतेनापि प्रतिष्ठिताः (२।४६।२६) ॥ शोभाभायागन्ति गीतेन वेदाश्चत्वार
उत्तमाः । गीतेन देवताः सर्वास्तोषमायागन्ति नान्यथा (२७) ॥

गार्हस्थ्यस्य सर्वातिशायिता

पुण्यभार्याप्रयोगेण गार्हस्थ्यं सम्प्रजायते । गार्हस्थ्येऽप्यसौ धर्मो

द्वितीयो नास्ति भूतले (२।४६।१६) ॥ गार्हस्थ्यं चैव समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः । तादृशं नैव पश्यामि अन्यमाश्रममुत्तमम् (१८) ॥ नास्ति भार्या-समं तीर्थं नास्ति भार्यासमं सुखम् । नास्ति भार्यासमं पुण्यं तारणाय हिताय च (२४) ॥

मातापितृशुश्रूषा

वेदैरपि च किं विप्रः पिता येन न पूजितः । माता न पूजिता येन तस्य वेदा निरर्थकाः (२।६३।१६) । यज्ञैश्च तपसा विप्रः किं दानैः किं च पूजनैः । प्रयाति तस्य वैफल्यं न माता येन पूजिता (२०) ॥ न पिता पूजितो येन जीवमानो गृहे स्थितः । एष पुत्रस्य वै धर्मस्तथा तीर्थं नरेष्विह (२१) ॥ एष पुत्रस्य वै मोक्षस्तथा जन्मफलं शुभम् । एष पुत्रस्य वै यज्ञो दानमेव न संशयः (२२) ॥

सृष्टिखण्डे किञ्चिदधिकमुक्तम् । तदपीह संगृह्यते प्रतिपाद्यस्य कात्स्न्यायि—पिता धर्मः पिता स्वर्गः पिता हि परमं तपः । पितरि प्रीति-मापन्ते प्रीयन्ते सर्वदेवताः (१०) ॥ सर्वतीर्थमयी माता सर्वदेवमयः पिता । मातरं पितरं तस्मात्सर्वयत्नेन पूजयेत् (११) ॥ मातरं पितरं चैव यस्तु कुर्यात् प्रदक्षिणम् । प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा (१२) ॥ जानु-नी च कदौ यस्य पित्रोः प्रणमतः शिरः । निपतन्ति पृथिव्यां सो अक्षयां लभते दिवम् (१३) ॥

गर्भस्थस्य जन्तोः क्रमिकोऽङ्गाद्युपचयः

शुक्रस्य सहरक्तस्य एकाहात्कललं भवेत् । पञ्चरात्रेण कलले बुद्बुदत्वं ततो भवेत् (२।६६।३०) ॥ मांसत्वं मासमात्रेण पञ्चधा जायते पुनः । गोवा शिरश्च स्कन्धश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् । (२।६२।३१) ॥ पाणी पादौ तथा पाश्वौ कटिगात्रं तथैव च । मासद्वयेन पर्वाणि क्रमशः संभवन्ति च (३२) ॥ त्रिभिर्मासैः प्रजायन्ते शतशोऽङ्कुरसन्धयः । मासैश्चतुर्भिर्जायन्ते अङ्गुल्यादि यथाक्रमम् (३३) ॥ मुखं नासा च कणौ च मासैर्जायन्ति पञ्चभिः । दन्तपङ्क्तिस्तथा जिह्वा जायते तु नखाः पुनः (३४) ॥ कर्णयोश्च भवेच्छिद्रं षण्मासाभ्यन्तरे पुनः । पायुमेढ्रमुपस्थं च शिश्नश्चाप्युपजायते (३५) ॥ सन्धयो ये च गात्रेषु मासं जायन्ति सप्तभिः । अङ्ग-प्रत्यङ्गसम्पूर्णं शिरः केशसमन्वितम् (३६) ॥ विभक्तावयवं स्पष्टं पुनर्मासिऽष्टमे भवेत् । पञ्चात्मकसमायुक्तः परिपक्वः स तिष्ठति (३७) ॥ मातुराहारवीयेण षड्विधेन रसेन च । नाभिसूत्रनिबद्धेन वर्धते स दिने दिने (३८) ॥

भावशुद्धिः परं शौचम्

भावशुद्धिः परं शौचं प्रमाणं सर्वकर्मसु (२।६६।८६) ॥ अन्यथाऽऽलिङ्ग्यते कान्ता भावेन दुहिताऽन्यथा । मनसा भिद्यते वृत्तिरभिन्नेऽपि वस्तुषु (८७) ॥ अन्यथैव सती पुत्रं चिन्तयेदन्यथा पतिम् (२।६६।८८) ॥

को नाम व्याधिः, कतिविधश्च मृत्युः

वातपित्तकफदीनां वैषम्यं व्याधिरुच्यते (२।६६।११९) ॥ रोगै-
र्नानाविधैरिति देही दुःखान्यनेकधा । तानि च स्वात्मवेद्यानि... (१२१) ॥
एकोत्तरं मृत्युशतमस्मिन्देहे प्रतिष्ठितम् । तत्रैकः कालसंयुक्तः शेषाश्चा-
गन्तवः स्मृताः (१२२) ॥ ये त्विहागन्तवः प्रोक्तास्ते प्रशाम्यन्ति भेषजैः ।
जपहोमप्रदानैश्च कालमृद्ध्युर्न शाम्यति (१२३) ॥ पीडितं सर्वरोगाद्यै-
रपि धन्वन्तरिः स्वयम् । स्वस्थोऽर्तुं न शक्नोति कालप्राप्तं न चान्यथा
(१२६) ॥ नोषधं न तपो दानं न माता न च बान्धवाः । शक्नुवन्ति परि-
त्रातुं नरं कालेन पीडितम् (१२७) ॥

तृष्णा दुःखा च लाघवकरी च

...नरणात्प्रार्थनाद् दुःखमधिकं हि विवेकिनाम् (२।६६।१३८) ॥
क्षणिकं मरणे दुःखमनन्तं प्रार्थनाकृतम् । जगतां पतिरथित्वाद्विष्णुर्वी-
मनतां गतः (१३९) ॥ अधिकः कोऽपरस्तस्माद्यो न यास्यति लाघवम्
(१४०) ॥ न नरं प्रार्थयेद् भूयस्तृष्णा लाघवकारणम् । आदौ दुःखं तथा
मध्ये दुःखमन्ते च दारुणम् (१४१) ॥

जरायाः पञ्च हेतवः

शीतमध्वा कदन्नं च वयोतीताश्च योषितः । मनसः प्रातिकूल्यं च

जरायाः पञ्च हेतवः (२।७८।२९) ॥

कालमहिमा

अन्तर्जलचरो मत्स्यः सोऽपि जालेन बध्यते २।८१।३३ ॥ महत्समान-
वेगोऽपि मृगः प्राप्नोति बन्धनम् । योजनानां सहस्रेषु ग्रामिषु वीक्षते खगः
(३४) ॥ स कण्ठलग्नपाशं च न पश्येद् दैवमोहितः । स वैषम्यकरः कालः
कालः सम्मानहानिदः (३५) ॥ परिभावकरः कालो यत्र कुत्रापि तिष्ठतः
(पुरुषस्य) । नरं करोति दातारं याचितारं च वै पुनः (३६) ॥ भूतानि
स्थावरादीनि दिवि वा यदि वा भुवि । सर्वं कलयते कालः कालो ह्येक
इदं जगत् (३७) ॥ अनादिनिधनो घाता जगतः कारणं परम् । लोकान्कालः
स पचति वृक्षे फलमित्राहितम् (३८) ॥ त्रयः कालकृताः पाशाः शक्यन्ते
नातिवर्तितुम् । विवाहो जन्म मरणं यदा यत्र तु येन च (४०) ॥

अपरिहार्यः कर्मविपाकः

यथा ऽधेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा शुभाशुभं कर्म
कर्तारमनु गच्छति । उपभोगाश्चे तस्य नाश एव न विद्यते (२।८१।
५३-५४) ॥ प्राक्तनं बन्धनं कर्म कोऽन्यथा कर्तुं महति । सुशीघ्रमपि धावन्तं
विधानमनुधावति (५५) ॥ शेते सह गयानेन पुरा कर्म यथा कृतम् । उप-
तिष्ठति तिष्ठन्तं गच्छन्तमनुगच्छति (५६) ॥ करोति कुर्वन्तः कर्मच्छाये-

वानु विधोयते । यथा च्छायातपी नित्यं सुसम्बद्धौ परस्परम् (५७) ॥ पीड-
यन्ति नरं पश्चात् पीडितं पूर्वकर्मणा । येन यत्रोपभोक्तव्यं सुखं वा दुःखमेव
वा (५८) ॥ स तत्र बद्ध्वा रज्ज्वा वै बलाद् दैवेन नीयते (६०) ॥ तैलक्षयाद्
यथा दीपो निर्वाणमधिगच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथा मृत्युस्तत्त्वविद्भ्रमाद्बद्धः
(२।८१।६४-६५) ॥ स्वकृतं भुज्यते वैश्य काले काले पुनः पुनः । एकः
करोति कर्माणि एकस्तत्फलमश्नुते (३।३१।८) ॥ अन्यो न लिप्यते वैश्य
कर्मणाऽन्यस्य कुत्रचित् (९) ॥ विनाशहेतुः कर्मास्य सर्वे कर्मवशा वयम् ।
कर्मदायादका लोके कर्मसम्बन्धिवान्धवाः (२।९४।१०) ॥

को ब्रह्महा भवति

ब्राह्मणं यः समाहूय याचमानमकिञ्चनम् । पश्चान्नास्तीति यो
ब्रूयात्स वै ब्रह्महा नृप (२।६७।५१) ॥ यस्तु विद्याभिमानेन निस्तेजयति वै
द्विजम् । उदासीनं सभामध्ये ब्रह्महा स प्रकीर्तितः (५२) ॥ मिथ्यागुणैरथा-
त्मानं नयत्युत्कर्षतां पुनः । गुरुं विरोधयेद्यस्तु स च वै ब्रह्महा स्मृतः (५३) ॥
क्षुत्पातस्तद्देहानामन्नभोजनमिच्छताम् । यः समाचरते विघ्नं तमाहु-
र्ब्रह्मघातकम् (५४) ॥

देवत्रय्या एकत्वम्

त्रयाणामपि देवानामन्तरं नास्ति शोभने । ब्रह्मा समर्चितो येन
शङ्करो वा वरानने (२।८८।४३) ॥ तेनाहम् (दृषीकेशः) अर्चितो नित्यं

नात्र कार्या विचारणा । एतौ ममाभिन्नतरो, नित्यं चापि त्रिरूपवान्
(४४) ॥

दानस्य माहात्म्यम्

दानान्न दुष्करतरं पृथिव्यामस्ति किञ्चन... (२।९४।४३) ॥ परि-
त्यज्य प्रियान् प्राणान् धनार्थं लोभमोहिताः । प्रविशन्ति नरा लोके समुद्र-
मटवीं तथा (४४) ॥ सेवामन्ये प्रपद्यन्ते श्ववृत्तिरिति या स्थिता । हिंसा-
प्रायां बहुक्लेशां कृषिं चैव तथा पुनः (४५) ॥ तस्य दुःखाजितस्यापि
प्राणैर्भ्योऽपि गरीयसः । अर्थस्य पुरुषव्याघ्र परित्यागः सुदुष्करः (४६) ॥
विशेषतो महाराज तस्य न्यायाजितस्य च (४७) ॥

के निरयगामिनः

कैः कर्मभिर्नरा नरकं यागतीति सुब्राह्मणा नृपतिना पृष्ठो मुनि-
जैमिनि निरयगामिनः साकल्येनाह—नास्तिका भिन्नमर्यादाः कन्दर्पविषयो-
न्मुखाः । दाम्भिकाश्च कृतघ्नाश्च ते वै निरयगामिनः (२।९६।३) ॥
ब्राह्मणैर्भ्यः प्रतिश्रुत्य न प्रयच्छन्ति ये घनम् । ब्रह्मस्वानां च हर्तारो नरा
निरयगामिनः (४) ॥ सुकूपानां तडागानां प्रपाणां च परन्तप । सरसां
दूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः (८) ॥ प्रव्रज्यादूषका राजन्ये चैवाश्रम-
दूषकाः । सखीनां दूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः (१०) ॥ काष्ठे वा
शङ्कुभिर्वापि शूलैरश्मभिरेव वा । ये मार्गमुपगच्छन्ति ते वै निरय-

गामिनः (१४) ॥ नियमान् पूर्वमादाय पश्चादजितेन्द्रियाः । अतिक्रामन्ति
चाञ्चल्यात्ते वै निर्यगामिनः (१६) ॥

के स्वर्गगामिनः

मुनिशार्दूलः स एव प्रसङ्गात्स्वर्गगामिनो लक्षणम्नाह—सत्येन तप-
सा क्षान्त्या दानेनाध्ययनेन च । ये धर्ममनुवर्तन्ते ते नराः स्वर्गगामिनः
(२।६६।२१) ॥ मातापित्रोश्च शुभ्रूपां ये कुर्वन्ति सदाहताः (२४) ॥ सर्व-
हिसानिवृत्ताश्च साधुसङ्गाश्च ये नराः । सर्वस्यापि हिते युक्तास्ते नराः
स्वर्गगामिनः (२५) ॥ शुभ्रूषाभिस्तपोभिश्च गुरुणां मानदा नराः । प्रति-
ग्रहनिवृत्ता ये ते नराः स्वर्गगामिनः (२७) ॥ ये याचिताः प्रहृष्यन्ति प्रियं
दत्त्वा वदन्ति च । त्यक्तदानफलेच्छाश्च ते नराः स्वर्गगामिनः (३२) ॥
ये परेषां श्रियं दृष्ट्वा न वितुष्यन्ति मत्सरात् । प्रहृष्टाश्चाति नन्दन्ति ते
नराः स्वर्गगामिनः (३५) ॥ ये नराणां वचो वक्तुं न जानन्ति विप्रियम् ।
प्रियवाक्यैकविज्ञातास्ते नराः स्वर्गगामिनः (३७) ॥ असत्येष्वपि ये सत्याः
ऋजवोऽनार्जवेष्वपि । रिपुष्वपि हिता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः (४०) ॥
ये चापि भयसंत्रस्ताग्नाह्वयांश्च तथा स्त्रियः । सार्थान्वा परिरक्षन्ति ते
नराः स्वर्गगामिनः (४४) ॥ भूमि यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।
उभौ तौ पुण्यकर्माणी नियतं स्वर्गगामिनौ (६।३३।३३) ॥

प्रकृते विषये पातालखण्डे षण्णवतितमोऽध्याये पुनः प्रकान्तम् ।
आवृत्तौ किं प्रयोजनमिति न विद्मः ।

भारतस्य वर्षस्येयत्ता

प्रागायता (हे) महाप्राज्ञाः षडेते रत्नपर्वताः । अत्रगाढा ह्युभयतः
समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ (३।३।२१) ॥ हिमवान् हेमकूटश्च निषधश्च नगोत्तमः ।
नीलश्च वैदूर्यमयः श्वेतश्च शशिसन्निभः (२२) ॥ सर्वधातुपिनद्धश्च
शृङ्गवान्नाम पर्वतः । एते वै पर्वता विप्राः सिद्धचारणसेविताः (२३) ॥
तेषामन्तरविष्कम्भा योजनानि सहस्रशः ।... इदं तु भारतं वर्षम् (२५) ॥

तीर्थफलभागिनः

यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयुतम् । विद्या तपश्च कीर्तिश्च
स तीर्थफलमश्नुते (३।११।६) ॥ प्रतिग्रहादपावृत्तः संतुष्टो नियतः शुचिः ।
अहङ्कारनिवृत्तश्च स तीर्थफलमश्नुते (१०) ॥ अकल्मषो निराकारोऽल-
ब्धाहारो जितेन्द्रियः । वियुक्तः सर्वदोषैर्यः स तीर्थफलमश्नुते (११) ॥
आत्मोपमश्च भूतेषु स तीर्थफलमश्नुते (१२) ॥

इदमिह चिन्त्यम्—यो हि प्रागेव संयतेन्द्रियोऽन्तः शुचिरनहङ्कृत
आत्मारामो नित्यसन्तुष्टोऽद्वाम्भिकोऽकल्मषः स्वर्गाय राध्यत्यपवर्गाय वा,
तेन तोर्याटनेन किं नु प्राप्यम् । नेमाः पुराणकारोक्तयः क्षोदक्षमाः, रभ-
सोक्तय इमाश्चिन्त्यप्रयोजनाः ।

पञ्च ह्रदाः

इह स्वर्गखण्डे षड्विंशोऽध्याये तीर्थमाहात्म्यप्रसङ्गेन पञ्चह्रदाम्तीर्थ-

भूता उदाहृताः । क्षत्रमुत्साद्य रामेण भार्गवेण कुरुक्षेत्रे पञ्चहृदा रुधिरस्य पूर्णानिमिताः । तत्र तेन पितरस्तपिताः पितामहाः प्रपितामहाश्च । पितृभक्त्या प्रोतास्ते पितरस्तं वरेण च्छन्दयामासुः । भार्गवश्च प्रगृहीताञ्ज-
निरूचे—यदि मय्यनुग्राह्यताऽस्ति तर्ह्ययमेव वरो मे दीयताम्—भत्रोत्सादेन पापेन रोषवशात्कृतेन यन्मे क्षरितं तपस्तपुनराप्यायताम्, हृदाश्चेमे तीर्थान्तां विश्वस्मिन्नस्मिन् विश्रूयन्तामिति । रुधिरपूरणानां तेषां तीर्थत्वं कथं स्यात् कथं च तत्राप्लुप्तानां स्वर्गसौख्यं स्यादिति नेक्षितम् । अनघजन-
कदनकुतशोरितशोणा इमे गभीरास्तटाकाः स्पर्शमात्रेणापि दूषकाः स्मूरिति तीर्थत्वप्रार्थना कथमुपपत्तिमती स्यादिति नेषदपि चिन्तितम् । मन्ये संरम्भकलुषितस्य भार्गवस्याद्याप्यस्वस्थं मनः ।

नित्यं स्नानम्

प्राणिनां जीवनं वारि प्राणा वारिणि संस्थिताः । नित्यं स्नानेन पूयन्ते येषु पातकिनो नराः । प्रातः स्नानं हरेद् वैश्य बाह्याभ्यन्तरजं मलम् (३।३१।५३-५४) ॥ प्रातः स्नानेन निष्पापो नरो न निरयं व्रजेत् । स्नानं विना तु यो भुङ्क्ते मलाशो स सदा नरः (५५) ॥

पञ्च गुरवः

यो भावयति या सूते येन विद्योपदिश्यते । ज्येष्ठो भ्राता च भर्ता च पञ्चैते गुरवः स्मृताः (३।५१।३६-३७) ॥

अनभिवाद्यः क्षत्रियो ब्राह्मणेन

नाभिवाद्याश्च विप्रेण क्षत्रियाद्याः कथञ्चन । ज्ञान कर्मगुणोपेता यद्यप्येते बहुश्रुताः । ब्राह्मणः सर्ववर्णानां स्वस्ति कुर्यादिति श्रुतिः (३।५१।४६-५०) ॥

कः कस्मै पन्थानं दद्यात्

पन्था देयो ब्राह्मणाय स्त्रियै राज्ञे विचक्षणे । वृद्धाय भारभग्नाय रोगिणे दुर्बलाय च (३।५१।५४-५५) ॥ मानवे धर्मशास्त्रे चक्री. (= रथा-
द्यारूढः) स्नातकश्चेति द्वावतिरिक्तौ कीर्तिता याम्भ्यां पूर्वं पन्था देयः । अत्र च वृद्धशब्देन मनुक्तो दशमोऽस्यो ग्राह्यः । राजस्नातकयो र्युगपत्समवेतयोः स्नातको मानमर्हतीति च मनो विशेषः ।

विष्णुत्रविसर्गस्य प्रवेशविशेषे प्रतिषेधः

छायाकूपनदोगोष्ठचैत्याम्भःपथिभस्मसु । अग्नी चैव श्मशाने च विष्णुमूर्त्रं न समाचरेत् । न गोमये न काष्ठे वा महावृक्षेऽत्र शाद्वले । न तिष्ठन्न च निर्वासा न च पर्वतमण्डले । न जीर्णदेवतायतने वल्मीके न कदाचन (३।५२।३६—) ॥ न ससत्त्वेषु गर्तेषु न गच्छन्न समाचरेत् । तुषा-
ज्जार कपालेषु राजमार्गे तथैव च (४०) ॥ न क्षेत्रे न बिले वापि न तीर्थे न चतुष्पथे । नोद्यानेऽपि समीपे वा नोषरे न गराशये (४१) ॥ प्रत्यादित्यं प्रत्यनलं प्रतिसोमं तथैव च (५४) ॥

ब्रह्मचारिणो धर्माः

एवं दण्डादिभिर्युक्तः शौचाचारसमन्वितः । आहूतोऽध्ययनं कुर्याद् वीक्षमाणो गुरो मूलम् (३।१३।१) ॥ नित्यमुद्यतपाणिः स्यात् साध्वाचारः सुसंयतः । आस्यतामिति चोक्तः सन्नासीताभिमुखं गुरोः (२) ॥ नीचैः शय्यासनं चास्य सर्वदा गुरुसन्निधौ । गुरोस्तु चक्षु विषये न यथेष्टासनो भवेत् (४) ॥ नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलम् (=निरुपपदम्) । न चास्यानुकुर्वीत गतिभाषितचेष्टितम् (५) ॥ गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते । कर्णौ तत्र पिघातव्यो गन्तव्यं वा ततोऽन्यतः (६) ॥ न पादौ प्रसारयेदस्य संनिधाने कदाचन । जृम्भितं हसितं चैव कण्ठप्रावरणं तथा (११) ॥ लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा । आददीत यतो ज्ञानं तं न द्रुह्येत् कदाचन (२४) ॥ गुरुपत्नी तु युवती नाभिवाद्या तु पादयोः । कुर्वीत वन्दनं भूम्यामसावहमिति ब्रुवन् (३३) ॥ सृष्टिल्लण्डे चेदमधिकं पठ्यते—कर्मतिरेकेण गुरोरध्येतव्यं बुभूषुणा । ... जघन्यशायी पूर्वं स्यादुत्थायी गुरुवेश्मनि (१।१५।२८७-८८) ॥

वेदोपाकरणकालः

श्रावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यां द्विजोत्तमाः । आषाढ्यां प्रोष्ठपद्यां वा वेदोपाकरणं स्मृतम् (३।४३।५६) ॥

गृहस्थस्य धर्माः

वेदं वेदो तथा वेदान् वेदाङ्गानि तथा द्विजः । ग्रधीत्य चाधिगम्यार्थं ततः स्नायाद् द्विजोत्तमः (३।५४।१) न जीर्णमलवद्वासा भवेद् वं विभवे सति । न धर्मं ख्यापयेद् विद्वान् न पापं गृह्येदपि (१६) ॥ येनास्य पितरो याता येन याताः पितामहाः । तेन यायात् सतां मार्गं तेन गच्छन् दुष्यति (१६-२०) ॥ न राज्ञः प्रतिगृह्णीयान्नं शूद्रात्पतितादपि (३।५५।३) ॥ शुद्रराज्ये च न वसेन्न पाखण्डजने वर्तते (२१) ॥ न कुर्याद् बहुभिः सार्धं विरोधं बन्धुभिस्तथा । आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् (३३) ॥ वेदनिन्दां देवनिन्दां प्रयत्नेन विवर्जयेत् (३६) ॥ नेक्षेतोद्यन्तमादित्यं शशिनं वाऽग्निमित्ततः । नास्तं यन्तं न वारिस्थं नोपसृष्टं न मध्यगम् (४३-४४) ॥ न नग्नां स्त्रियमीक्षेत पुरुषं वा कदाचन (४५) ॥ नाश्नीयाद् भार्यया सार्धं नैनामीक्षेत चाश्नतोम् (४८) ॥ न हीनानुपसेवेत न च तृष्णामतिः क्वचित् । नात्मानं चावमन्येत दैन्यं यत्नेन वर्जयेत् (५४) ॥ न लौकिकैः स्तवेदंवांस्तोषयेद् वाक्पतेरपि (६४) ॥ न वल्लिं मुखनिःश्वासे ज्वलिये-न्नाशुचि बुधः (८१) ॥ न भिन्नात्पूर्वसमयमभ्युपेतं कदाचन (८२) ॥ न वार्यपि प्रयच्छेत्तु नास्तिके हैतुकेपि च (३।५७।६८) ॥ अविद्वान् प्रति-गृह्णीयाद् भस्मी भवति काष्ठवत् (६९) ॥

त्रिविधाः संन्यासिनः

ज्ञानसंन्यासिनः केचिद् वेदसंन्यासिनोऽपरे । कर्मसंन्यासिनस्त्वन्ये

त्रिविधाः परिकीर्तिताः (३।५।१५) ॥ यः सर्वत्र विनिर्मुक्तो निर्द्वन्द्वश्चैव
निर्भयः । प्रोच्यते ज्ञानसंन्यासी आत्मन्येव व्यवस्थितः (६) ॥ वेदमेवाभ्यसे-
न्नित्यं निराशीनिष्परिग्रहः । प्रोच्यते वेदसंन्यासी मुमुक्षुविजितेन्द्रियः (७) ॥
यस्त्वग्निमात्मसात्कृत्वा ब्रह्मार्पणपरो द्विजः । ज्ञेयः स कर्मसंन्यासी महायज्ञ-
परायणः (८) ॥ त्रयाणामपि चैतेषां ज्ञानी त्वभ्यधिको मतः । न तस्य
विद्यते कार्यं न लिङ्गं वा विपश्चितः (९) ॥

यतिधर्माः

जीर्णकोपीनवासाः स्यान्नग्नो वाऽध्यात्मतत्परः (३।५।१०) ॥
ब्रह्मचारी जिताहारो ग्रामादन्नं समाहरेत् । अध्यात्मरतिरासीन्निरपेक्षो
निराशिवः (११) ॥ आत्मनैव सहायेन सुखार्थं विचरेदिह । नाभिनन्दे-
न्मरणं नाभिनन्देत् जीवनम् (१२) ॥ कालमेव प्रतीक्षेत निर्देशं भूतको
यथा । नाध्येतव्यं न वक्तव्यं श्रोतव्यं न कदाचन (१३) ॥ मुण्डो शिखी
वाथ भवेत् त्रिदण्डो निष्परिग्रहः । काषायवासाः सततं ध्यानयोगपरायणः
(१५) ॥ ग्रामान्ते वृक्षमूले वा वसेद् देवालयेपि वा (१६) ॥

भक्तेः फलम्

अनायासेन मरणं विनायासेन जीवनम् । अनाराधितगोविन्द-
चरणस्य न जायते (३।६।१। ६२-६३) ॥ दुस्तरं च तरन्त्येव हरिभक्तितरि-
स्थिताः (३।६।१।७५) ॥

षड् जयन्त्याः

जन्माष्टमी च नवमी चैत्रे मासे सिता शुभा । कृष्णा चतुर्दशी कुम्भे
मेघे शुक्ला चतुर्दशी (४।४।६) ॥ दुर्गाष्टम्याश्वने शुक्ला द्वादशी श्रवणा-
न्विता । महापुण्याश्च शुभदा जयन्त्यः षट् प्रकीर्तिताः (४।४।७) ॥ विष्णु-
भक्तिपरा नित्यं जयन्तीव्रतमानसाः । ते धन्यास्ते कुलीनास्त ईश्वरास्ते च
पण्डिताः (४।४।४३) ॥

अपुत्रत्वे हेतुः

पूर्वजन्मनि यो मर्त्यो वर्तनं ब्राह्मणस्य च । हरेद्वा हारयेदत्र पुत्र-
हीनो भवेत् किल (४।५।७) ॥ पूर्वजन्मनि या नारी परवालकघातनम् ।
करोति कपटेनैव बालहीना भवेद् ध्रुवम् (१०) ॥ जले निमग्नं बालं यो
दृष्ट्वा या न समुद्धरेत् । इह जन्मस्यपुत्रो वै साऽपुत्री च भवेद् ध्रुवम् (१३) ॥
पूर्वजन्मनि यो मर्त्यो निराशं चातिथिं द्विज । कुर्यात्क्रोधेन दण्डं च पुत्र-
हीनो भवेद् ध्रुवम् (१६) ॥

मातृचरणशुभ्रषाशुन्यस्य रामस्यानुतापः

मातर्मया त्वच्चरणौ चिरकालं न सेवितौ । ततः क्षमस्वापराधं
भाग्यहीनस्य मामकम् (५।४।३४) ॥ किं कुर्वं जनकाज्ञातो गतो वै दण्डकं
वनम् (३६) ॥

रामराज्यम्

प्रजाः पुत्रानिव स्वीयाँलालयँलोकनायकः (५।५।२१) यस्मिञ्छासति लोकानां नाकालमरणं नृणाम् । न रोगादि पराभूतिर्गृहेषु च महोयसी (२२) । नेतिः कदापि दृश्येत वैरिजं भयमेव च । वृक्षाः सदैव फलिनो महो भूयिष्ठ-धान्यका (२३) ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः । काम्ता संयोगज-सुखं निरस्तविरहकलमाः (२४) ॥ नित्यं श्रीरघुनाथस्य पादपद्मकथो-त्सुकाः । कदापि परनिन्दासु वाचस्तेषां भवन्ति न (२५) ॥ कारवोपि कदा पापं नाचरन्ति मनस्यहो । रघुनाथकराधातदुःखशङ्काभिशंसिनः (२६) ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः । सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाः सुस्वादुफलपादपाः (२७) । सपदिमनोककासारा यत्र राजति भूमयः । सदम्भा^१ निम्नगा यत्र न यत्र जनता क्वचित् (३२) ॥ कुलान्येव कुलीनानि^२ वर्णानां न धनानि च । विभ्रमो^३ यत्र नारीषु न विद्वत्सु च क्वचित् (३३) ॥ नद्यः कुटिलगामिन्यो न यत्र विषये प्रजाः । तमो^४ युक्ताः क्षपा यत्र बहुले^५ न मानवाः । रजो^६ युक्ताः स्त्रियो यत्र न धर्मबहुला नराः (३५) ॥ धनैरनन्धो^७ यत्रास्ति जनो नैव च भोजने । अनयः^८ स्यन्दनो यत्र न चैव राजपूरुषः (३६) ॥ दण्ड^९ परशुकुदालवालव्यजनरा-जिषु । आतपत्रेषु नान्यत्र क्वचित्क्रोधोपरोधजः (३७) ॥ अन्यत्राक्षिक-वृन्देभ्यः क्वचिन्न परिदेवनम् । आक्षिका एव दृश्यन्ते यत्र पाशकपाणयः^{१०} (३८) ॥ जाड्य^{११} वार्ता जलेष्वेव स्त्रोमध्या^{१२} एव दुर्बलाः । कठोर-

हृदया यत्र सीमन्तिन्यो न मानवाः (३९) ॥ औषधेष्वेव यत्रास्ति कुष्ठ-योगो^{१३} न मानवे । वेधो यत्र सुरत्नेषु शूलं मूर्तिकरेषु वै (४०) ॥ कम्पः सात्त्विकभावोत्थो न भयात् क्वापि कस्य चित् । सञ्ज्वरः कामजो यत्र दारिद्र्यं कलुषस्य च । दुर्लभत्वं सदैवस्य सुकृते न च वस्तुनः (४१) ॥ इभा एव प्रमत्ता वै युद्धे वीच्यो जलाशये । दानहानि^{१४} गर्जेष्वेव लीक्षणा एव हि कण्टकाः (४२) ॥ बाणेषु गुणविश्लेषो बन्धोक्तिः पुस्तके दृढा । स्नेह-त्यागः खलेष्वेव न चैव स्वजने जने (४३) ॥

अत्र पुराणकारोऽतिमुन्दर्या परिसङ्ख्ययाऽलङ्कृत्या कथ्यं कथयन् कवि-कुञ्जराब्जाणादीनाह्वयत इव ।

अश्वरक्षणे नियुक्ताय शत्रुघ्नाय रामस्यानुशासनम्

ये योद्धारः प्रतिरणगतास्ते त्वया वारणयोः । बाहं रक्ष स्वक-गुणगणैः संयुतः सन्महोर्व्याम् (५।१०।५६) ॥ सुप्तान् भ्रष्टान् विगत-

१. शोभनजलाः । २. कुलजानि, कौ पृथिव्यां लीनानि, निहितानि निखातानि । ३. विलासः, भ्रान्तिः । ४. अन्धकारः, तमोगुणः । ५. बहुलः कृष्ण-पक्षः । ६. रजः पुष्पमार्तवम्, रजोगुणः । ७. अनन्तः । ८. अविद्यमाननायकः, नीतिरहितः । ९. यष्टिः, निग्रहः । १०. अक्षः, बन्धनरज्जुः । ११. शैत्यम्, मोक्ष्यम् । १२. कटिः । १३. कुण्ठो रोगविशेषः, ओषधिविशेषश्च । १४. दानं मदस्त्रुतिः ।

वसनान्भोतभीतास्तु नम्रान् । तान्मा हन्याः सुकृतकृतिनो ये नः शंसन्ति
कर्म (५७) ॥ विरथा भयसंत्रस्ता ये वदन्ति वयं तव । ते त्वया नहि
हन्तव्या शत्रुघ्न सुकृतेषिरा (५८) ॥

भार्यया कान्तिमत्या भारतेः पुष्कलस्य समुद्धर्षणम्

नाथ ते विजयो भूयात्सर्वत्र रणमण्डले । शत्रुघ्नाज्ञा प्रकर्तव्या
हयरक्षा यथा भवेत् (५।१२।२) ॥ स्मरणीया हि सर्वत्र सेविका त्वत्पदा-
नुगा । कदापि मानसं नाथ त्वत्तो नान्यत्र गच्छति (३) ॥ परमायोधने कान्त
स्मर्तव्याऽहं न जातु चित् । सत्यां मयि तव स्वान्ते युद्धे विजयसंशयः
(४) ॥ पद्मनेत्र तथा कार्यमूमिलाद्या यथा मम । हास्यं नैव प्रकुर्वन्ति
मां वीक्ष्य करताडनैः (५) ॥ इयं पत्नी महाभीरोः सङ्ग्रामे प्रपलायितुः ।
कातरा यदि युध्यन्ति शूराणां समयः कुतः (६) ॥ इत्येवं न हसन्त्युच्चैर्यथा
मे देवराज्जनाः । तथा कार्यं महाबाहो रामस्य हयरक्षणम् (७) ॥ योद्धा
त्वमादौ सर्वत्र परे ये तव पृष्ठतः । धनुष्टङ्कारवविराः क्रियन्तां वलिनः
परे (८) ॥ तव प्रोद्यत्कराम्भोजकरवालभिया बलम् । परेषां भवतात्
क्षिप्रमन्योन्यभयसङ्कुलम् (९) ॥ कुलं महदलङ्कार्यं परान् विजयता
त्वया । गच्छ स्वामिन्महाबाहो तव श्रेयो भवत्विह (१०) ॥ इदं धनु-
र्गृह्णाणां महद्गुणविभूषितम् । यस्य गजितमाकर्ण्यं वैरिवृन्दभयातुरम्
(११) ॥ इमी ते त्विषुधी वीर बध्यतां शंयथा भवेत् । वैरिर्कोटि-

निष्पेषबाणकोटिसुपूरितो (१२) ॥ कवचं त्विदमाधेहि शरीरे काम-
सुन्दरे । वज्रप्रभामहादीप्तिहतसन्तमसं दृढम् (१३) ॥ शिरस्त्राणं निजो-
त्तसे कुरु कान्त मनोहरम् । इमे वतसे विशदे मणिरत्नविभूषिते (१४) ॥

च्यवनाभमवर्णनम्

यत्र गावस्तु हरिणा (=सिंहेन) पाल्यन्ते पालनोचिताः । मूषका न
खनन्त्यस्मिन्विडालस्य भयाद् विलम् (५।१४।१८) ॥ मयूरेनकुलः साधं
क्रोडन्ति फणिनोऽनिशम् । गजैः सिंहैर्नित्यमत्र स्थोयते मित्रतां गतैः (१९) ॥
एणास्तत्रत्य नीवारभक्षणेव कृतादराः । न भयं कुर्वते कालाद्रक्षिता मुनि-
वृन्दकैः (२०) ॥ गावः कुम्भसमोषस्का नन्दिनोसमविग्रहाः । कुर्वन्ति
चरणोत्थेन रजसेलां पवित्रताम् (२१) ॥

तीर्थेषु वपनविधेर्हर्तुमत्ता

मनुष्याणां च पापानि तीर्थानि प्रतिगच्छताम् । केशानाश्रित्य
तिष्ठन्ति तस्माद् वपनमाचरेत् (५।१६।२१) ॥

तीर्थे पादचारादिना गमने फलमेवः

पादचारी गतिं कुर्यात्तीर्थं प्रति महोदयः (५।१६।२६) । यानेन गच्छ-
न्पुरुषः समभागफलं लभेत् । उपानदभ्यां चतुर्थांशं गोयानेन गोवधादिकम्
(२७) ॥ व्यवहर्ता तृतीयांशं सेवयाष्टमभागवान् । अनिच्छया व्रजंस्तत्र
तीर्थमर्धफलं लभेत् (२८) ॥

सीताहरणकालः

ततो (वनवासस्य त्रयोदशे वर्षे) माघासिताष्टम्यां मुहूर्ते वेदसंज्ञिते ।
राघवाभ्यां विना सीतां जहार दशकन्धरः (५।३६।२३-२४) ॥

सुबाहुसुतेन चित्राङ्गेण समं युद्धे पुष्कलस्य प्रतिज्ञानम्

बाणेनानेन चेत्त्वां वै न कुर्या प्राणवर्जितम् । सतीं समदूष्य वनितां
शीलाचारसुशोभिताम् (५।२७।३१) ॥ यो लोकः प्राप्यते लोकैर्यमस्य वशवर्ति-
भिः । स लोको मम वै भूयात् सत्यं मम प्रतिश्रुतम् (३२) ॥ यदि रामाङ्-
घ्रियुगलं निष्कापट्येन चेतसा । उपासितं मया तर्हि मम वाक्यं भवत्वृतम्
(४०) ॥ यदि स्वमहिलां भुक्त्वा नान्यां जानामि चेतसा । तेन सत्येन मे
वाक्यं सत्यं भवतु सङ्गरे (४१) ॥

रुक्माङ्गं प्रति पुष्कलस्य वचः

सनिहितस्ते मृत्युरिति ध्वनयन्पुष्कलो वीरमणिमुतं रुक्माङ्गमाह—
स्वर्गं प्राप्नुहि वीराग्र्य सर्वदेवेश्च सेवितम् (५।४१।२३) ॥ त्वादृशाः पृथि-
वीयोग्या न भवन्ति नृपोत्तमाः । शतक्रतुसमा योग्यास्तद् गच्छस्व सुरा-
लयम् (२४) ॥

पुष्कलस्य रामे भक्तिः

हनुमान् पुष्कलं ज्ञापयति वृद्धो वीरमणी राजा शिवे रुढाभक्तिः

शिवश्च स्वं लोकं विहाय तस्य पुरीमधिवसति तेन त्वया दुर्जयोसाविति
तेन सम्प्रहारं परिहरेति । ततः पुष्कलः प्रत्यूचे—मच्चिन्तां मा स्म कृथाः ।
सविलम्भं चाह—शिवो भवत्या वशीकृत्य स्वपुरे स्थापितोऽमुना । परम-
स्यागु हृदये न तिष्ठति महेश्वरः (४।४२।१७) ॥ सदाशिवो यमाराध्य
परमं स्थानमागतः । स रामो मन्मनस्त्यक्त्वा न क्वापि परिगच्छति (१८) ॥
यत्र रामस्तत्र विश्वं सर्वं स्यास्तु चरिष्युः च । तस्मादहं जयिष्यामि रणे
वीरमणि नृपम् (१९) ॥

भवतवत्सलस्य रुद्रस्य भवतार्थं रणोद्यमः

वीरभद्रेण गणेन संस्थापिते पुष्कले शत्रुघ्नेन समं योद्धुं साक्षा-
दुपतस्थे महेश्वरः । येन साक्षाद् मदपमानकृद् दक्षो न्यग्भावितो दैत्यपुर-
वास्तव्याश्च निषूदितास्तस्मै मे युद्धं देहीति शत्रुघ्नमाजुहुवे । भोषणं
विक्रान्तवच्च तावेकादशाहं सम्प्रजह्नाते । अग्रे शत्रुघ्नो मोहमापेदे विजि-
ग्ये च देवदेवेशः (५।४३) ॥ तदसहमान आञ्जनेयः परं प्रकृपितो राम-
भवत्या बलवत् प्रयुक्तो जयिनापि तेन चिरं सङ्ग्रामयाञ्चक्रे, शिलया
महत्या तस्य रथं ताडयामास तं च शकलानि चकार । विरथो हताश्वो
हतसारथिश्च शिवो नन्दिपृष्ठमारोह । वह्निमालाज्वालामुद्वमन्तं
त्रिशूलं त्रिशूलं हनूमति प्रचिक्षेप तच्च हस्तेनादाय वज्राङ्गो बभञ्ज
तिलशः क्षणात् । ततो महादेवस्तरसा शक्तिं करेणादाय कपीन्द्रवक्षसि

प्राप्त, येन स वैकल्यमाप, सहसा च तद् व्यथामतीत्योल्बणं वृक्षं रुद्रोरसि प्रजहार, येन प्रहृतास्तत्रस्थाः फणीन्द्राः सन्त्रेसुरुज्जवाश्च पातालमुपेयुः । मुक्ते तस्मिन्नगे परं संरब्धः पिनाकी तस्मिन्मुसलं महाकायं पातयामास, मारुतिश्च तन्महता वेगेन वञ्चयामास । एवं शिलादिवर्षेण सम्पराये वर्तमाने पावननिन्दनं भीषयामास चन्द्रं च शकलीचकार । एवमत्यन्त-विह्वलः कोपनो महेशस्तद्वीर्येण परं परितोषं गतो वरेण तं छन्दयामास । वरं वृणुष्व, प्रोतो स्मि ते विक्रमेणेति (५।४४) ॥

सुरथस्य रामदिहक्षया ह्यनिग्रहः

हिमवत उपत्यकायां कुण्डलनाम्नि नगरे परमधार्मिको रामभक्तः सुरथो नाम भूपो बभूव । सप्त मासान् निरवग्रहं विचरन्त्यो यदा तन्मग-रोपकण्ठमाससाद तदा राजसेवकास्तत्र तत्र पर्यटन्तस्तं मनोहरं तुरङ्ग-मं लक्षयित्वा राजानं निवेदयामासुरथं निगृह्यतामिति । ज्ञायतां कस्याय-मश्व इत्युक्तास्ते भाले पुरटपत्रं विलोक्य तदनुवाच्य तं ज्ञापयामासुर्महा-राजस्य त्रिभुवनचन्द्रस्य श्रीरामचन्द्रस्यायमश्वमेधीयो ह्य इति । इति विज्ञाय स परं प्रहर्षमाप ह्यं निग्रहीष्यामश्चेद्रामदर्शनं पुण्यतमं सुदुराप-माप्स्याम इति च मेने । ततः स्वभटान् व्यादिक्षद् गृह्यतां ह्य इति । शत्रु-घ्नश्च ह्यहरणं श्रुत्वा दशनैरोष्ठं सम्पिपन् सृक्किणी च लेलिहान उवाच केन वीरमन्येन हृतो मेऽश्व आत्मनो वधमिच्छता । सुमतिं मन्त्रिणं च

पप्रच्छ कस्येदं पुटभेदनमिति । स आह सुरथस्य परमधार्मिकस्येति । कथ-मत्र कर्तव्यम् इति मन्त्रिणा संमन्याङ्गदं दौत्येन सम्प्रैषयच्छत्रुघ्नः, इदं च समदिशत्, अर्पयाश्वं ज्ञानतोऽज्ञानतो वा हृतं नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्त-नाराचः क्षतविग्रहः । पृथ्वीतलमलं कुर्वञ्शयिष्यसे विशीर्षक इति ॥ इति दूतवाक्यमाकर्ण्य भूपतिराह—सत्यं ब्रूषे दूत, मया धृतोऽश्वः । नाहं शत्रुघ्नादिभयान्मोक्षये, रामश्चेद् स्वयम् आगत्य दर्शनं मे दास्यते, तच्चरणौ नत्वा सुतसहितोऽश्वं दास्यामीति । क्षत्रियाणामयं धर्मो स्वामिनापि विरुध्यते धर्मेण युद्धमभीष्यते तत्रापि रामदर्शनमिच्छताऽभी-ष्यतेतराम् । भूयोपि विविधं भीषितः सुरथः स्वं निश्चयं न जही । दशभिः सुतैः समेतस्य तस्य पुष्कलादिभिस्तुमुलमायोधनं वभूव, महच्च कदनं सम्बभूव । सुरथसुतश्चम्पको हतः, महावीरः पवनसुतश्च बद्धः । तं बद्धं सुरथ आह—स्मर श्रीरघुनाथं त्वं दयालुं भक्तपालकम् (५।५३।१०) । यथा त्वां बन्धनात् सद्यो मोचयिष्यति सुष्ठुधीः । नान्यथाऽयुतवर्षेण मोच-यिष्यामि बन्धनात् (५।५३।११) । इत्थं प्रचोदितः पवनात्मजो रामेऽनन्य-मना भूयो भूयो भक्तवत्सलं भगवन्तं रामं मनसा जगाम बन्धनात्मां मोच-येति च विनोतवन्मार्गं । एवं स्मृतो रामो विमानमारुह्य सपद्युपाजगाम बन्धनाच्च तं मुमोच ॥ श्रीरामभद्रमायान्तं वीक्ष्यासी सुरथः क्षणात् । नतयः (—नतीः) शतशश्चक्रे भक्तिपूर परिप्लुतः (५।५३।२२) ॥ इदमुत्तमं निदर्शनं भक्तेरहेतुकायाः संविदश्चाहार्यायाः, वाचां च स्थाने प्रयुक्तायाः ॥

लवेन ह्यस्य ग्रहः

गतः प्रातः क्रियां कर्तुं समिधस्तत्क्रियाहंकाः । आनेतुं जानको सून-
वृत्तो मुनिसुतैर्लवः (५।५४।१) । ददशं तत्र यज्ञाश्वं स्वर्णपत्रेण चिह्नितम् ।
कुङ्कुमागरुकस्तूरीदिव्यगन्धेन वासितम् (२) । विलोक्य जातकुतुको मुनि-
पुत्रानुवाच सः । अर्वा कस्य मनोवेगः प्राप्तो दैवान्ममाश्रमम् (३) ॥ आगच्छन्तु
मया सार्धं प्रेक्षन्तां मा भयं कृथाः । इत्युक्त्वा लवस्तूर्णं वाहस्य निकटे गतः
(४) ॥ गत्वा मुनिसुतैः सार्धं वाचयामास पत्रकम् । भालस्थितं स्पष्टवर्ण-
राजिराजितमुत्तमम् (६) ॥ विवस्वतो महान् वंशः सर्वलोकेषु ॥ विश्रुतः
(७) ॥ सूर्यवंशध्वजो घन्वी धनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यं देवाः सामुराः सर्वेनमन्ति
मणिमौलिभिः (८) ॥ तस्यात्मजो वीरबलदर्पहारी रघूद्वहः ॥ रामचन्द्रो
महाभागः सर्वशूरशिरोमणिः (९) ॥ करोति ह्यमेधं वै ब्राह्मणेन सुशिक्षितः ।
रावणाभिधविप्रन्द्रवधपापापनुत्तये (११) ॥ मोचितस्तेन वाहानां मुख्योऽसौ
याज्ञिको ह्यः । महाबलपरीवारो महाबलसुरक्षितः (१२) ॥ तद्रक्षकोस्ति-
तद्भ्राता शत्रुघ्नो लवणान्तकः । हस्त्यश्वरथपादातसङ्घसेनासमन्वितः
(१३) ॥ यस्य राज्ञ इति श्रृंष्टो मानो जायेत्स्वकान्मदात् । शूरा वयं धनुर्धा-
रिश्रेष्ठा वयमिहोत्कटाः (१४) ॥ ते गृह्णन्तु बलाद् वाहं रत्नमालाविभूषितम्
(१५) ॥ ततो मोचयिता भ्राता शत्रुघ्नो लीलया हठात् । शरासनविनिर्मुक्त-
वत्सदन्तकृतव्यथात् (१६) ॥ ये क्षत्रियाः क्षत्रियकन्यकायां जाताश्च सत्केत्र-
कुलेषु सन्तु । गृह्णन्तु ते तद्विपरीतदेहा नमन्तु राज्यं रघवे निवेद्य (१७) ॥

इति संवाच्य कुपितो लवः शत्रुघनुर्धरः । उवाच मुनिपुत्रांस्तान् रोषगद-
गदभाषितः (१८) । पश्यत क्षिप्रमेतस्य धृष्टत्वं क्षत्रियस्य वै । लिलेख यो
भालपत्रे स्वप्रतापबलं नृपः (१९) ॥ को सौ रामः कः शत्रुघ्नः कीटाः
स्वल्पबलाश्रिताः । क्षत्रियाणां कुले जाता एते, न वयमुत्तमाः (२०) ॥
इदानीं क्षत्रियत्वादि दर्शयिष्यामि सर्वतः । यदि क्षत्रियभूरेष भविष्यति च
शत्रुहा (२२) ॥ ग्रहोष्यति मया बद्धं वाहं यज्ञक्रियोचितम् । नो चेत्
क्षत्रियत्वमुमुच्य कुशस्य चरणार्चकः (२३) ॥ अधुना मद्धनुर्मुक्तैः शरैः
सुप्तो भविष्यति । अन्ये ये च महावीरा रणमण्डलभूशणाः (२५) ॥

केनचित्पोरेण कान्तया सहालापे राममहिम्नो वर्णनम्

साक्षाद्राम इवास ममेति कान्तयोक्तः कश्चित्कम्प्रो रामस्य च स्वस्य
चान्तरं निदर्शयन्नाह—पतिव्रतानां तद्योभयं स्वकान्तो राम एव हि (५।५५।
३४) ॥ परं क्वाहं मन्दभाग्यः क्व रामो भाग्यवान् महान् । क्व चाहं कीटव-
तुच्छः क्व ब्रह्मादिमुराचितः (३५) ॥ खद्योतः क्व नु नभोरत्नं शलमः क्व नु
पामरः । गजारिः क्व मृगेन्द्रो सौ शशकः क्व नु मन्दघीः [३६] ॥ क्व च
सा जाह्नवी देवी क्व च रथ्याजनमुत्पथम् । क्व मेरुः सुरसंवासः क्व
गुञ्जापुञ्जकोऽल्पकः [३७] ॥

रामाचारं विनिन्दन्त्यो रजकस्य गिरः

मामन्तरेण प्रजाः किं चिन्तयन्तीति निश्चेतुं रामः षडपसर्पान्प्रेरयति ।

त पृथक्त्वशः प्रजासु चरन्ति तत्र तत्र प्रवर्तमानान्विस्त्रम्भालापान् शृण्वन्ति । तेषु पञ्च तु सर्वत्र रामप्रशस्तिपराणि वाक्यानि निशाम्यन्ति प्रसीदन्ति च । षष्ठस्त्वेको रजकोक्तीराकर्णयन्दुःख्यति । रजकः कश्चिदेकरात्रं परगृहो-
पितां प्रत्यागतां भार्यामाक्रोशति पादघातं चाहन्ति । कर्कशं च निब्रवीति
गच्छ त्वं मदगृहात्तस्य गेहं यत्रोषितासि नक्तम्, नाहं गृह्णामि त्वां दुष्टां
मदवचनविल्ङ्घनीम् (५।५।५।६६) ॥ तदाऽस्य माता प्रोवाच मा त्यजनां
गृहागताम् । अपराधेन रहितां दुष्टकर्मविवर्जिताम् (७०) ॥ मातरं प्रत्यु-
वाचायं रजकः क्रोधसयुतः । नाहं राम इव प्रेष्ठां गृह्णाम्यन्यगृहोषि-
ताम् (७१) ॥ स राजा यत्करोत्येव तत्सर्वं नोतिमद् भवेत् । गृह्णामि नो
भार्या परवेश्मनि संस्थिताम् (७२) ॥ पुनः पुनरुवाचेद् नाहं रामो
महीश्वरः । यः परस्य गृहे संस्थां जानकीं वै ररक्ष सः [७३] ॥

रामस्य कीर्तिः प्रियतमा

वंशे वैवस्वते राजा न कश्चिदयशःक्षतः । मत्कीर्तिरद्य कलुषा
गङ्गा यमुनया गता (५।५।५।४३) ॥ लोकापवादात् त्यक्ष्येहं जानन्नपि विपा-
पिनीम् (५।५।५।३५) ॥ स्वयशः कारणेऽहं देहं त्यक्ष्याम्यशोभनम् । त्वा-
मपि भ्रातरं त्यक्ष्ये लोकापवादाद् विगृहीतम् (३६) ॥ किमुतान्ये गृहाः
पुत्रा मित्राणि वसु शोभनम् । स्वयशःकारणे सर्वं त्यजामि किमु मैथि-
लीम् (३७) ॥ न तथा मे प्रियो भ्राता न कलत्रं न बाम्भवाः । यथा मे

विमला कीर्तिः वल्लभा लोकविश्रुता (३८) ॥

दोहवृत्तिमिवेण वनाय विसृष्टायाः सीतायाः प्रस्थाने दुर्निमित्तानि

लक्ष्मणं प्रतिगच्छन्ती देहत्यां चास्खलत्तदा (५।५।५।५६) ॥ अविचार्यं
तदौत्सुक्याल्लक्ष्मणं प्रियकारिणमुवाच कुत्र स रथो येन मां प्रापयिष्यसि
(६०) ॥ स निःश्वसन् रथं हैमं जानक्या सह निविशन् । सुमन्त्रं प्रत्युवाचासी
चालयाद्वान् मनोजवान् (६१) ॥ आहतास्तेन कशया बाहास्तस्या-
पतन्पथि (६३) ॥ स्वामिश्चलन्ति नो बाहा प्रयत्नेन परिचालिताः । किं
करोमि न जानेऽत्र कारणं बाहपातने (६४) ॥ तदास्फुरद् दक्षनेत्रं जानक्या
दुःखशंसकम् (६६) ॥ तदैव पक्षिणः पुण्याः कुर्वन्ति परिवर्तनम् (६७) ॥
तदा साशङ्का साऽह—रामे भूयाद्वि कल्याणं भरते वा तथातुजे । तत्प्रजासु
च सर्वत्र मा भवन्तु विपर्ययाः (६९) ॥ सा गच्छन्ती मृगान् वामं परि-
वर्तनकारकान् । अपश्यद् दुःखसंघातकारकान् समभाषत (७१) ॥
अद्य यन्मे मृगा वामं वर्तयन्ति तदिष्यते । श्रीरामचरणौ मुक्त्वा
गच्छन्त्या युक्तमेव तत् (७२) ॥ महिलानां परो धर्मः स्वभर्तृचरणार्चनम् ।
तन्मुक्त्वाऽन्यत्र यान्त्या यद्भवेद्युक्तमेव तत् (७३) ॥

पुष्कलेन लवाय स्वरथे निवेदिते लवस्योषितः

रथस्थेन पादचारिणा समं न योद्धव्यमिति साङ्ग्रामिकं नयं स्मर-
मुष्कलो लवाय रथं निवेदयति तत्र लवस्य क्षत्रियोचिता उदात्ता गिरः—

त्वया दत्ते रथे स्थित्वा युद्धं कुर्यामिहंरणे । तदा मे पापमेव स्याज्जयः
सन्दिग्ध एव हि (५।६१।२४) ॥ न वयं ब्राह्मणा वीर प्रतिग्रहपरायणाः । वयं
तु क्षत्रिया नित्यं दानकर्मक्रियारताः (२५) ॥ इदानीं त्वद्वयं कोपाद् भनजिम्
प्रत्यहं भवान् । पादचारी भवत्येव पश्चाद्युद्धं करिष्यति (२६) ॥

लवकृतं शत्रुघ्नसंग्यनिबर्हणम्

सेनान्यां कालजिति लवेन निहते सति शत्रुन्धसैन्यास्तं परिवन्तु-
र्महच्च जन्यमजनि । तदित्थं वर्णयति कविः पुराणकारः—लवस्तान् स्व-
शराघातैः पलायनपरान्यधात् । (५।६०।४८) ॥ छिन्ना भिन्नाङ्गकाः
केचिद् गताः केचिद्वरणाङ्गनात् । सनिवार्याखिलान् योधान् विजगाह
चमू मुदा (४९) ॥ वराह इव निःश्वस्य प्रलये सुमहाणवम् । गजा भिन्ना
द्विधा जाता मौक्तिकैः पूरिता मही (५०) ॥ पतितास्तत्र दृश्यन्ते वीरा रण-
विशारदाः । सुखाव शोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा (५४) ॥ महाप्रवाह-
लसिता वैरिणां भयकारिका । केषां चिद् बाहवश्छिन्नाः केषां पादा
विकर्तिताः (५५) ॥

कुशस्य शत्रुघ्नसंमुखे स्थितस्य प्रतिश्रवः

त्रिमिः शरैश्चेत्त्वां न पातयामि—यो मनुष्यवपुः प्राप्य दुर्लभं पुण्य-
कोटिभिः । तन्नाद्विद्येत संमोहात् तस्य मेऽस्त्वत्र पातकम् (५।६३।६९) ॥

जिताहवौ कुशलवौ प्रति पतिदेवतायाः सीताया उबारं वचनं
तयोश्च नीतिमत् प्रतिवचनम्

युवाभ्यामनयः सुष्टो हृतो रामहयो महान् (५।६४।६७) ॥ अनेके
पातिता वीरा इमौ बद्धौ कपीश्वरौ । पितुस्तव हयो वीरौ यागार्थं मोचितो
ऽमुना (६८) ॥ तस्यापि हृतवन्तौ किं वाजिनं मखसत्तमे । मुञ्चतं
प्लगावेतौ मुञ्चतं वाजिनां वरम् (६९) ॥ क्षाम्यतां (=क्षम्यतां) भूपते
भ्रिता शत्रुघ्नः परमकोपनः । जनन्यास्तद्वचः श्रुत्वा ऊचतुस्तां बलान्वितौ
(७०) ॥ क्षात्रधर्मेण तं भूपं जितवन्तौ बलान्वितम् । नास्माकमनयो भावी
क्षात्रधर्मेण युष्यताम् (७१) ॥ वात्मीकिना पुरा प्रोक्तमस्माकं पठतां
पुरः । दुष्यन्तेन समं युद्धं भरतेन कृतं पुरा (७२) ॥ कण्वस्याश्रमे बाहं
धृत्वा यागक्रियोचितम् । तस्मात् सुतः स्वपित्रापि युध्येद् भ्रात्रापि चानुजः
(७३) ॥ गुरुणा शिष्य एवापि तस्मान्नो पापसम्भवः । त्वदाज्ञातोऽधुना
चावां दास्यावो ह्यमुत्तमम् (७४) ॥

अदृष्टमहिमा

अदृष्टमेव कार्येषु सर्वशोष्यनुगच्छति । ईशनीयाः कुतो नैतदन्वीयुः
सुखदुःखयोः (५।६६।८०) । धनुर्भङ्गे मतिभ्रंशे कैकेय्या, मरणे पितुः ।
अरण्यगमने तत्र हरणे तव, बारिधेः (८१) ॥ तरणे, रक्षसां भर्तु मारणे
पि रणे रणे । सहायोभवने मह्यमृक्षवानररक्षसाम् (८२) ॥ लाभे तव,

प्रतिज्ञायाः सत्यत्वे च सतीमणे (=सीते) । पुनः स्वबन्धुसम्बन्धे राज्य-
प्राप्तौ च भामिनि (=३) ॥ पुनः प्रियावियोगे च कारणं यदवारणम् ।
प्रसीदति तदेवाद्य संयोगे पुनरावयोः (=४) ॥ इति बाल्मीक्याश्रमसंस्थायां
सीतायै तद्दर्शनकामो रामो लक्ष्मणं सन्दिशति ।

वासुदेवस्य सविज्ञेयं प्रियाः

रुक्मिणी सत्यभामा च नागजिती सुलसणा (५।७०।३२) ॥ मित्र-
विन्दाऽनुविन्दा सुनन्दा जाम्बवती प्रिया । सुशीला चाष्टमहिला वासुदेव-
प्रियास्ततः (३३) ॥

मथुरामाहात्म्यम्

अहो न जानन्ति नरा दुराशयाः पुरीं मदोयां परमां सनातनीम् ।
सुरेन्द्रनागेन्द्रमुनीन्द्रसंस्तुतां मनोरमां तां मथुरां पुरातनीम् (५।७३।४३) ॥
काश्यादयो यद्यपि सन्ति पुर्यस्तासां तु मध्ये मथुरैव धन्या । यज्जम्भ-
मौञ्जीव्रतमृत्युदाहै नृणां चतुर्धा विदधाति मुक्तिम् (४४) ॥ यदा विशु-
द्धास्तप आदिना जनाः शुभाशया ध्यानधना निरन्तरम् । तदैव पश्यन्ति
ममोत्तमां पुरीं न चाप्यथा कल्पशतैर्द्विजोत्तमाः (४५) ॥

तुलसीमाहात्म्यम्

या दृष्टा निखिलाघसङ्घशमनी स्पृष्टा वपुः पावनी, रोगाणामभिव-

न्दिता निरसनो सिक्तान्तकत्रासिनी । प्रत्यासत्तिविधायिनी भगवतः कृष्ण-
स्य संरोपिता, न्यस्ता तच्चरणेविमुक्तिफलदा तस्यै तुलस्यै नमः (५।७८।
६८) ॥

नैत्यकं चरितं हरेः

नारदेन पृष्टा वृन्दा नैत्यकं हरेश्चरितमित्यमाह—मध्ये वृन्दावने रम्ये
पञ्चाशत्कुञ्जमण्डिते । कल्पवृक्षनिकुञ्जे तु दिव्यरत्नमये गृहे (५।८३।१६) ॥
निद्रितौ तिष्ठतस्तल्पे निबिडालिङ्गितौ मिथः । (राधाकृष्णौ) मदाज्ञाका-
रिभिः पश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि (२०) ॥ गाढालिङ्गनजानन्दमाप्तां तदङ्ग-
कातरी । न मनः कुरुतस्तल्पात्समुत्थातुं मनागपि (२१) ॥ ततश्च सारिका-
सङ्घः शुकाद्यैः परितो मुहुः । बोधितौ त्रिभिर्धैर्वाक्यैः स्वतल्पादुदतिष्ठाम्
(२२) ॥ गच्छतः स्वस्वभवनं भीत्युत्कण्ठाकुलो ततः (२४) ॥ कृत्वा कृष्णो
दन्तकाष्ठं बलदेवसमन्वितः (२५) ॥ मात्रानुमोदितो याति गोशालां सखि-
भिवृत्तः (२६) ॥... दुग्ध्वा गाः काश्चिद् दोहयित्वा जनैः पराः । आगच्छ-
ति पितुर्वाक्यात्स्वं गृहं सखिभिवृत्तः (३५) ॥ अग्र्यङ्ग मर्दनं कृत्वा दासैः
संस्नायितो मुदा । धीतवस्त्रधरः स्रग्वी चन्दनाम्नकलेवरः (३६) ॥ मुहुः रा-
कारितो मात्रा प्रविशेद् भोजनालयम् । अवलम्ब्य करं सख्युर्वलदेवसम-
न्वितः (३६) ॥ मुङ्क्ते विविधान्नानि आत्रा च सखिभिवृत्तः । हासयन् वि-
विधेर्हास्यैः सखीस्तैर्हंसति स्वयम् (४०) ॥ इत्थं भुक्त्वा तथाचम्य दिव्य-

सद्वोपरि क्षणम् । विश्रम्य सेवकं दत्तं ताम्बूलं विभजेन्नदन् (४१) ॥ गोप-
वेषधरः कृष्णो धेनुवन्दपुरः सरः ॥...पितरं नत्वा...वनं ब्रजेत् (४२-४३) ॥
वनं प्रविश्य सखिभिः क्रोडयित्वा क्षणं ततः । विहारं विविधैस्तत्र वने क्रीडते
मुदा (४४) ॥ वञ्चयित्वा ततः सर्वान् द्वित्रैः सखिभिर्वृतः । सङ्केतकं ब्रजे-
द्धर्षात् प्रियासन्दर्शनोत्सुकः (४५) ॥ सापि कृष्णं वनं यातं दृष्ट्वा स्वगृह-
मागता । सूर्यादिपूजाव्याजेन कुसुमाहृतये तथा (४६) ॥ वञ्चयित्वा गुरू-
न्याति प्रियसङ्गमेच्छया वनम् । इत्थं तौ बहुयत्नेन मिलित्वा कानने ततः
(४७) ॥ विहारं विविधैस्तत्र दिनं विक्रीडतो मुदा । दोलायां समारूढौ सखि-
भिर्दोलितौ क्वचित् (४८) ॥ क्वापि वेणु करसस्तं प्रिययापह्नुत (= प्रच्छ-
न्नं) हरिः । अन्वेषयन्नुपालब्धो विप्रलब्धप्रियागणैः (४९) ॥ हसितं बहुधा
ताभिर्हासितस्तत्र तिष्ठति । वसन्तवायुना जुष्टं वनखण्डं मुदा क्वचित्
(५०) ॥ प्रविश्य चन्दनाम्भोभिः कुङ्कुमादिजलेरपि निषिञ्चतो यन्त्रमुक्त-
स्तत्पङ्कं लिम्पतो मिथः (५१) ॥ उपविश्यासने दिव्ये मधुपानं प्रचक्रतुः ।
ततो मधुमदोन्मत्तौ निद्रया मीलितेक्षणौ (५२) ॥ मिथः पाणी समालम्ब्य
कामबाणवशंगतौ । रिरंसू विशतः कञ्जं स्खलद्वाङ्मनसौ पथि (५३) ॥
सख्यौ पि मधुभिर्मत्ता निद्रया पीडितेक्षणाः (५४) ॥ अश्रितो मञ्जुकञ्जेषु
सर्वा एव शिथिले । पृथगेकेन वपुषा कृष्णो पि युगपद्विभुः (५५) ॥ सर्वा-
सां सन्निधिं गच्छेत् प्रियया प्रेरितो मुहुः (५६) ॥... पणीकृत्य मिथो हार-
चुम्बनाश्लेषपिच्छदानं (५७) ॥ अक्षैर्विक्रीडतः प्रेम्णा नमालापपुरः सरम्

(७२) ॥ सङ्गम्य सखीन्कृष्णो गृहीत्वा गाः समन्ततः । आगच्छति व्रजं
हर्षान्नादयन्मुरलीं मुने (८२) ॥ सभागृहं व्रजेत् तैश्च जुष्टं वन्दिजनादि-
भिः (९४) ॥

ईश्वरस्वरूपम्

उपनिषत्सु यदृषिदृष्टमोश्वरस्वरूपं स्थितं तच्छायायानुकारीह तदुपन्य-
स्तं शब्दतोऽयंतश्च साधारणम् इति तदत्र संगृह्यते प्रणतजनप्रमदाय—यो-
गयुक्ता महात्मानः परमार्थपरायणाः । यं न पश्यन्ति मुग्धास्तु सर्वज्ञं सर्वद-
र्शकम् (५।८।८।८) ॥ हस्तपादविहीनस्तु सर्वत्र परिगच्छति । सर्वं गृह्णाति
त्रैलोक्यं स्थावरं जङ्गमं पुनः (८८) ॥ नासामुखविहीनस्तु घ्राति भक्षति
भूपते । अकर्णः शृणुते सर्वं सर्वसाक्षी जगत्पतिः (८९) ॥ अरूपो रूपसम्बद्धः
पञ्चवर्गवशंगतः । सर्वलोकस्य यः प्राणः पूज्यते स चारचरैः (९०) ॥
अजिह्वो वदते सर्वं वेदशास्त्रानुगं तथा । अत्वचः स्पर्शमेवापि सर्वेषामेव
विन्दति (९१) ॥

मानस्यादिनानारूपा भक्तिः

विविधा भक्तिरुद्दिष्टा मनोवाक्कायसम्भवा (५।८।५।४) ॥ लौकिकी वै-
दिकी चापि भवेदाध्यात्मिकी तथा । ध्यानधारणया बुद्ध्या वेदानां स्मरणं
हि यत् (५) ॥ विष्णुप्रोक्तिकरी चैषा मानसो भक्तिरुच्यते । मन्त्रवेदसमुच्चा-
रैरविश्रान्तविचिन्तनैः (६) ॥ जाप्यैश्चारण्यकैश्चैव वचिकी भक्तिरुच्यते ।

व्रतोपवासनियमैः पञ्चेन्द्रियजयेन च (७) ॥ कायिकी सर्वानिदिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधनी । भूषणैर्हर्मरत्नाङ्कैश्चित्राभिर्वाग्भिरेव च (८) ॥ वासः प्रतिसरैः सूत्रैः पावकव्यजनोच्छ्रितैः । नृत्यवादित्रगीतैश्च सर्वबल्युपहारकैः (९) ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्च या पूजा क्रियते नरैः । नारायणं समुद्दिश्य भक्तिः सा लौकिकी मता (१०) ॥ ऋग्यजुः सामजात्यानि संहिताऽध्ययनानि च । क्रियन्ते विष्णुमुद्दिश्य वैदिकी भक्तिरुच्यते (११-१२) ॥

वैशाखमाहत्म्यम्

यद्योमा सवनरीणां तपतां भास्करो यथा । आरोग्यलाभो लाभानां द्वि-
पदां ब्राह्मणो यथा (५।८२।६४) ॥ परोपकारः पुण्यानां विद्यानां निगमो यथा ।
मन्त्राणां प्रणवो यद्वद् ध्यानानामात्मचिन्तनम् (६५) ॥ सत्यं स्वधर्मवर्तित्वं
तपसां च यथा वरम् ॥ शौचानामर्थशौचं च दानानामभयं यथा (६६) ॥ गु-
णानां यथा लाभस्यो मुख्यो गुणः स्मृतः । मासानां प्रवरो मासस्तथाऽसौ
मासवो मतः (६७) ॥ यथा न वारिधिसमो लोके कोपि जलाशयः । तथा
मासो न वैशाखसदृशो मासवप्रियः (५।८६।१६) ॥

सूक्ष्मा धर्मगतिः

धर्मस्य गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया हीश्वरैरपि । मुह्यन्ते चात्र विद्वांसः.....
(५।८७।४) ॥ विश्वामित्रादयो राजन्धर्माधिक्येन बाहुजाः । ब्राह्मण्यं समु-
पायाताः सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः (५) ॥ अजामिलोपि भूपाल दासीपतिरिति

श्रुतः । धर्मपत्तोपरित्यागो नित्यं पापपये स्थितः (६) ॥ त्रियमाणः सुत-
स्नेहात्प्रोक्त्य नारायणेति च । तद्व्याजनामग्रहणात्तदं लेभे सुदुर्लभम् (७) ॥
अनिच्छयापि दहति स्पृष्टो हुतवहो यथा । तथा दहति गोविन्दनाम व्याजा-
दपोरितम् (८) ॥ कानोनस्य मुनेः पीत्रा भ्रातृजायाभिगामिनः । गोलकस्य च
वै पाण्डोः पुण्डाः कुण्डाः स्वयं तथा (९) ॥ ते पञ्चापि भूपाल पाण्डवा द्रो-
पदीरताः । तेषां च पुण्यश्लोकत्वं सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः (१०) ॥ विचित्राणि
च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः (११) ॥ कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यद-
वस्थितम् । केन चित्कर्मणा भूयः शुभेन परिवर्धते (१२) ॥ फलं ददाति
सुमहत् कस्मिन्नपि च जन्मनि । सूक्ष्मो धर्मोऽतिगहनो मोयते न यथा तथा
(१३) ॥ नैतस्य फलदानस्य श्रूयते भूप निश्चयः । यत्किञ्चित्सुकृतं कर्म
च्छन्नं पापान्तरंरपि (१४) ॥ तदागत्य कुतः क्वापि स्वं फलं च प्रयच्छति ।
कृतस्य नेह नाशोऽस्ति पुण्यस्य दुरितस्य च (१५) ॥

सतां शीलम्

पवित्रयन्ति जननीमवनीमपि ते नराः । परतापच्छिदो ये तु चन्दना
इव चन्दनम् (५।१०।१३५) ॥ परोपकृतये ये तु पीडयन्ते कृतिनो हि ते ।
सन्तस्त एव ये लोके परदुःखविदारणाः (३६) ॥ आतर्नामातिनाशार्थं
प्राणा येषां तृणोपमाः । तैरियं धार्यते भूमिनरैः परहितोद्यतेः (३७) ॥
मनसो यत्सुखं नित्यं तत्स्वर्गो नरकोपमः । तस्मात्परसुखेनैव सुखिनः

साधवः सदा (३८) ॥ वरं निरयपातोऽत्र वरं प्राणवियोजनम् । न पुनः
क्षणमातनामातिनाशमृते सुखम् (३९) ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्य गुणानां
सुकृतस्य च । सन्तः फलं हि गण्यन्ते (गणयन्ति) यद्धीतपरिरक्षणम् (५।
१०२।२) ॥

अष्टादशोपपुराणानि

आद्यं सनत्कुमाराख्यं नारसिंहमतः परम् । तृतीयमाण्डमुद्दिष्टं
दीर्घासप्तमथैव च (५।१।५।६४) ॥ नारदीयं तथान्यच्च कापिलं मानवं तथा ।
तद्वदौशनसं प्रोक्तं ब्रह्माण्डं च तथा परम् (६५) ॥ वारुणं कालिकाह्वानं
माहेशं साम्बमेव च । सौरं पाराशरं चैव मारीचं भार्गवाह्वयम् (६६) ॥
कौमारं च पुराणानि कीर्तितान्यष्ट वं दश ॥ अष्टादशपुराणानां व्या-
कर्ता तु भवेन्मतुः (६७) ॥

सुखदुःखसमाहारः संसारः

(युधिष्ठिरनारदसंवादः)

तमुवाच ऋषिर्दुःखं त्यज त्वं पाण्डुनन्दन । सुखदुःखसमाहारे
संसारे कः सुखी नरः (६।३।३) ॥ ईश्वरोपि न स्थायी पीडयते देहसंचयैः
(अवतारेषु नानाविग्रहं परिग्रहात्) । न दुःखरहितः कश्चिद् देही दुःखसहो
यथा (४) ॥ शरीरं सवितुर्यस्माद्राहुस्तद् ग्रसते बली ॥ राहोरपि
शिरश्छिन्नं शौरिणामृतभोजने (५) ॥ सोपि शाङ्गधरो देवः क्षिप्तः

सागरगह्वरे । जालन्धरेण वीरेण निहतः सोपि शम्भुना (६) ॥

जालन्धरनाम्नः पुरस्य वर्णनम्

गङ्गासागरसङ्गमेन जालन्धरस्य वीरस्योत्पत्तिराख्यायते । मन्ति-
वासोचितं मे स्थानं देहीति स जातमात्रस्तातं सागरं प्रार्थयामास । इत्थं
प्राथितः स पुत्रप्रणयेन ततोऽपससर्पं जले च स्थलं दर्शयाम्बभूव । सोऽयं
देशो योजनशतं विस्तीर्णः शतत्रयं चायतो बभूव । जालन्धरनाम्नैव च तं
प्रथयामास । ततोऽस्मिन्पीठे दैत्यवर्येण मयेन नगरं निर्मापयामास जाल-
न्धरम् । तदित्यमुपवर्णयति कविः पुराणकारः—प्राकारगोपुरद्वारं सोपान-
गृहभूमिकम् (६।४।१६) ॥ यत्रेन्द्रनीलसम्बद्धप्रासादतलसंस्थिताः । मेनिरे
जलदोद्योगं ताण्डवस्थाः शिखण्डिनः (२०) ॥ यत्र प्रवालमाणिक्यभव-
नोत्था मरीचयः । सेव्यन्ते शकुनैश्चतुरचिराङ्कुरशङ्कुया (२१) ॥ यत्र
काञ्चनहर्म्येषु त्विषो वह्निषु कातराः । विलोक्य प्रपलायन्ते दावशङ्काः
शिखण्डिनः (२२) ॥ यत्र स्फटिकशालोत्थप्रभासमिश्रिता दिशः । विभान्ति
मन्दरोदभ्रान्ताः सफेनार्णवसन्निभाः (२३) ॥ यत्र वातायानोद्धतधूप-
धूमस्य लेख्याः । नभो बभूव तद्गङ्गाकालिन्दीसङ्गमोपमम् । (२७) ॥
यत्रानेकगृहोद्भूतप्रभया सकलं नभः । विभातीन्द्रायुधाकीर्णः शरन्मेघ
इवोन्नतः (२८) ॥ यत्रानिशं भ्रमभ्रान्ताः सूर्यवाहाः प्रपीडिताः । विश्रामं
यागन्ति मध्याह्ने प्रासादशिरसि स्थिताः (२९) ॥

जालन्धरेण क्षीरोदधिमन्थनकारणज्ञानाय शकं प्रति राहोर्वृतस्य
सम्प्रेषणं तयोर्वृत्तिप्रत्युत्ती च

राहुमुखेन जालन्धरस्य वचनम्—पितृव्यो मम दुष्कान्धित्वव्या
कस्माद् विलोडितः । मन्दराद्विधानेन हृतः कोशो महाधनः (६।५।१४) ॥
श्रीचन्द्रामृतनागांश्च तन्मणिं विद्रुमादिकम् । देहि सर्वं तथा स्वर्गं शीघ्रं
त्यज पुरन्दर (१५) ॥ किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः सारीव किं सुस्वरः,
किं वा हन्त शकुन्तबालकपितुः कणामृतस्यन्दनः । किं वा हंस इवाङ्ग-
नागतिगुरुः किं कीरवत् पाठकः, काकः केन गुणेन काञ्चनमयेऽलङ्कारितः
पञ्जरै (१६) ॥ स त्वं मद्वचनात्तूर्णं कुरु सर्वं यथोचितम् । तं क्षमापय
भूपालं यदि जीवितुमिच्छसि (१७) ॥ शृणु दूत समासेन सिन्धोर्मन्थन-
कारणम् । पुरा हिमवतः सूनुर्मनाको नाम मे रिपुः (१८) ॥ स कुक्षी
विधृतस्तेन सागरेण जडेन च । दग्धं चराचरं येन वह्निना हयरूपिणा
(२०) ॥ स चापि विधृतस्तेन सागरेण दुरात्मना । धर्मद्विषां दानवाना-
मसौ वा आश्रयः प्रभुः (२१) ॥ नित्यं दधि घृतं क्षीरं दानवेभ्यः प्रयच्छति ।
अत एवायमस्माभिर्दुर्वारिण विलोडितः (२२) ॥

जालन्धरस्य राज्यमपरः स्वर्गः

समुद्रतनये राज्यं भुवो राजन्प्रशासति । न कश्चिन्म्रियते मर्त्यो नरकं
कोपि न व्रजेत् (६।५।१८) ॥ न कलिः प्रणयादन्यो न भोगादपरः क्षयः ।

न बन्ध्या दुर्भगा नारी नालङ्कारैर्विजिता (१९) ॥ कुरूपा दुर्गता
दुष्टाऽयशस्या न च दृश्यते । न तत्र विषवा नारी न कश्चिन्मिर्धनो जनः
(२०) ॥ दातारः सन्ति सर्वत्र न प्रतिग्राहिणः क्वचित् । पुण्या जनाः
प्रयच्छन्ति द्विजेभ्यो ह्यात्मनो धनम् (२१) ॥ रूपयौवनशालिन्यः सीम-
न्तिन्यो गृहे गृहे । गोक्षीरं दधि सपिशच यत्र निर्जरसो जनाः (२२) ॥
मङ्गलं तत्र सर्वेषां न क्वचिद् वधव्रन्धनम् । मरणं न च हिंसास्ति न कश्चित्
केन बाध्यते (२३) ॥ ऋणं न दृश्यते राजन् धनिनः सन्ति सर्वतः । सन्तुष्टाः
सर्वसस्याढ्याः प्रजाः सर्वत्र पाथिव (२४) ॥ केलीक्षुदण्डप्रभवश्च दुग्ध-
रसोतिस्वादुतरो गृहे नृणाम् । शुश्राव नारीनरयो हितं वचो न चाप-
हताऽध्वनि गच्छतां सदा (२५) ॥ पतन्त्यलण्डा नभसो यतस्ततो धाराश्च
कर्मारविमिश्र सपियः । संमिश्रिताः शर्करया परिश्रिताः समुद्रसूनोः स्मरणा-
न्मुखे नृणाम् (२६) ॥

शूलिनो गेहे किं रत्नजातमस्ति यदर्थं तेन युध्येतेति जालन्धरस्य
नारदे प्रश्नः, तत्प्रश्नं तदुत्तरं च

किमस्ति शूलिनो गेहे रत्नजातं महामुने । तन्ममाचक्ष्व सकलं
नास्ति युद्धं निरामिषम् (६।५।२) ॥ भूतिर्गात्रे वृषो जीर्णः फणिनोऽङ्गे
विषं गले । भिक्षापात्रं करे, पुत्रो गजाननषडाननौ (३) ॥ इत्यादि विभव-
स्तस्य यदन्यत् तन्निबोध मे । तनया गिरिराजस्य विशाला ह्युन्नतस्तनी

(४) ॥ दग्धस्मरोपि भगवान् यस्य रूपेण मोहितः । महेशो यद्विनोदाय कुरुते नित्यकौतुकम् (५) ॥

राहो दूतस्य शम्भवे जालन्धरसन्देशः

ईश्वरोऽसि कथं लोके भिक्षाभोजी प्रतिष्ठितः । संगोपयसि योगीन्द्र गौरीं रम्यां प्रयच्छ मे (६।१।४७) ॥ स्कन्दलम्बोदराभ्यां त्वं पुत्राभ्यां सहितोऽधुना । भिक्षापात्रं गृहीत्वा तु भ्रम नित्यं गृहे गृहे (४८) ॥

जालन्धर नाम्नोऽन्वर्थता

इहैवोत्तरखण्डे षण्णवतितमे अध्याये जालन्धरस्योपाख्यानं पुनरुक्तम् । किञ्चिदतिरिक्तं चोक्तम् । जातमाश्रस्य बालस्य निनादेन स्वर्गेश्व सत्यलोकश्च बधिरोकृतौ । तच्छ्रुत्वा शतधृतिः स्वयं तत्रोपेयाय बालं च समुद्रोत्सङ्गे निशामयामास । समुद्रश्च तं प्रार्थयामास जातकर्मादिः संस्कारोऽस्य क्रियतामिति । एवं वदति पितरि समुद्रजो ब्रह्माणं कूर्चं जग्राह । कूर्चं ध्रुवतोऽस्य नेत्राभ्यां जलं सुप्ताव, तज्जलं सद्बालो नेत्राभ्यां विदधारेति ब्रह्मोक्तेन जालन्धर इति नाम्ना प्रथामाप ।

कलासस्य रामण्यकम्

दिव्यकेसरमन्दाररजःपुञ्जपरिश्रिताः । शीताम्बुशीकरासारैः प्रभुना वान्ति वायवः (६।१।२२) ॥ यत्र सिद्धाङ्गनापीनस्तनोत्तुङ्गतरङ्गिणः । मन्दारमकरन्दाढ्याः सुन्दरा वान्ति वायवः (३३) । प्राप्नुवन्ति

सुराः प्रीतिं स्वविम्बालोकहर्षिताः (३५) ॥ यत्र चन्दनकस्तूरीगन्धोन्मत्ता-
लिसंचयाः । विभान्ति दग्धकन्दर्पनिवाणाङ्गारसन्निभाः (३७) ॥ यत्रा-
ङ्गानानां सकलं विलाक्य सौरभ्यमत्युत्तमकान्तिमित्रम् । मन्ये परित्यक्त-
मनोविनोदा कस्तूरिका गाहति कालिमानम् (३८) ॥ क्वचित्प्रवरगैरिका-
समसमुल्लतत्पङ्कजं लवङ्गदलसन्निभासनचलच्चकोरं क्वचित् । क्वचि-
दिगरिसरित्तटोतरणिवत् स्फुरत्कुण्डलं चलन्निचुलमञ्जरीविनयनभ्र-
भृङ्गं क्वचित् (३९) ॥ क्वचिद् दलितकोकिलाकुलितनूतनचूताङ्कुरं
कुरङ्गकुलसेवितं प्रबलशालिमूलं क्वचित् । क्वचित्प्रवरसुन्दरैः सुरवधू-
पदैः पावनं वनं नयति विक्रियामिह मनो मुनीनामपि (४०) ॥

यत्र देशकालयो वर्ज्या रतिः

महाविषादे पतिते भये च कृते समाधौ वमने महाज्वरे । श्राद्धे
प्रयाणे गुरुवृद्धसन्निधौ रति बुधाः शङ्कर वर्जयन्ति (६।१।४३) ॥

काशीमाहात्म्यम्

किं सत्तीर्थमसेवि किं द्विजकुलं पूजादिभिः सत्कृतम् । येन प्रापि
सदाशिवस्य शिवदा सा राजधानी स्वयम् (६।२।३।३७) ॥ किं भीत्या दुरित-
व्रजात् किमु मुदा पुण्यैरगण्यैः कृतैः, किं विद्याभ्यमनान्मदेन जडतादोषाद्
विषादेन किम् । किं गर्वेण घनोदयादधनतातापेन किं भोजनैः, नानात्वा
श्रीमणिकर्णिकापयसि चेद् विश्वेश्वरो दृश्यते (४१) ॥

तुलस्या गुणगरिमा

यत्र यत्र गृहे ग्रामे वने वा तुलसी भवेत् (६।२५।२६) ॥ गृहे तस्मिन् न दारिद्र्यं नायोगो बन्धुसम्भवः (अयोगः=वियोगः) । न दुःखं न भयं रोगस्तुलसी यत्र तिष्ठति (३०) ॥ तुलसीगन्धमाघ्राय यत्र गच्छति मारुतः (३३) ॥ दिशो दश च ताः पूता भूतग्रामश्चतुर्विधः । यस्मिन्गृहे मुनिश्चेष्ट तुलसीमूलमस्तिका (३४) ॥ सर्वदा तत्र तिष्ठन्ति देवताश्च शिवो हरिः (३५) ॥

वृक्षरोपी नरकं न याति

अतीतानागतौ चोभौ पितृवंशौ महामुने (६।२८।१३) ॥ तारयेद् वृक्ष रोपी च तस्माद् वृक्षास्तु रोपयेत् । पुत्रपौत्रा भवन्त्येते पादपा नात्र संशयः (१४) ॥ पुष्पैः सुरगणान्सर्वान् पत्रैश्चापि तथा पितृन् । छाद्यया चातिथोन्सर्वान्पूजयन्ति महीरुहान् (१५-१६) । दशकूपसमा वापी दश-वापीसमो ह्रदः । दशह्रदसमा कन्या दशकन्यासमो द्रुमः (१।४४।४५५) ।

नीलवृषस्य लक्षणम्

लोहितो यस्तु वर्णनं पुच्छाग्रे यस्तु पाण्डुरः । श्वेतः खुरविषाणाभ्यां स नीलो वृष उच्यते । नीलपाण्डुर लाङ्गूलः (६।३३।२२-२३) ॥

ब्रह्मस्वहरणे सहती विनष्टिः

ब्रह्मस्वे नो रतिं कुर्यात् प्राणैः कण्ठगतैरपि । अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति

ब्रह्मदग्धो न रोहति (६।३३।४२) । ब्रह्मस्वेन च पुष्टानि अङ्गानि च मुहु-मुहुः । कार्यकाले विशीर्यन्ते सिकताभित्तयो यथा (४४) ॥ न विषं विष-मित्याहु ब्रह्मस्वं विषमुच्यते (४५) ॥ विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्र-पौत्रकम् । लोहवृणं चाश्मवृणं विषं संजरयेन्नरः (४६) ॥ ब्रह्मस्वं त्रिषु लोकेषु कः पुमाञ्जरयिष्यति (४७) ॥

जागरस्य नवधात्वम्

...जागरं नवधा मतम् । सशास्त्रं जागरं यच्च नृत्यगान्धर्वसंयुतम् (६।८।५४) ॥ सवाद्यं तालसंयुक्तं सदीपं मधुभिर्युतम् । उच्चारंस्तु समायुक्तं यथोक्तं भक्तिभावितैः (५५) ॥ प्रसन्नं तुष्टिजननं संमूढं लोक-रञ्जनम् । गुणे द्वादशभिर्युक्तं जागरं माधवप्रियम् (५६) ॥

गोदावरीस्थस्य प्रतिष्ठानस्य वर्णनम्

यत्र गोदावरीतीरशोकरैरवशीतलैः । हंसाः पत्रपुटैः कीर्णैर्हरन्ति यमिनां श्रमम् (६।१८।०।३) ॥ स्फुरत्पद्मावलीकोशपरागसुरभीकृतम् । श्लाघ्यं गोदावरीतीरं येन ते निजंराजनाः (४) ॥ धिक् सुधामोषधी-शस्य विकृत्क्षयविधायिनीम् । महाराष्ट्रवधूकानां मज्जन्तीनां मुनीश्वराः (५) ॥ स्पृशन्ति यत्र वक्त्राणि फुल्लपङ्कजशङ्कया । यत्र खेलन्महाराष्ट्राः क्वणत्कङ्कणमुन्दराः (६) ॥ हरन्ति ध्वनयोज्ज्वलीनां मनांस्यपि तप-स्विनाम् । अत्युच्चसौषधिखरविहारि वनितामुखम् (७) ॥ पश्यन्-

नुदिनं यत्र क्षीयते भृगुलाञ्छनः । अत्युच्च-सौधवलभीमहामणिमरी-
चिभिः (८) ॥ चुम्ब्यन्ते मुनिगन्धर्वे र्दूर्वाचन्दनचञ्चलैः । यस्मिन्नाध्वयमा-
नानां पताकानां समीरणैः (९) ॥ गतश्रमा रवेयनि भवन्ति रथवाजिनः ।
राशीकृतैर्मलयजैरसंख्यातैर्वणिग्गणैः (१०) यस्मिन्नुपलशेषोऽसौ लक्ष्यते
मलयाचलः । पुञ्जीकृतानि दृश्यन्ते यत्र मुक्ताफलान्यपि (११) ॥ नगरी-
देवताहास्यस्तबका इव सर्वतः (१२) ॥ नित्यमध्वरधूमेन इयामला
कल्पशाखिनः । असाधारणदातृत्वं पश्यन्त इव लज्जया (१४) ॥ स्वल्प-
मात्रमपि क्वापि न पदं प्रापुरीतयः । नीतयः प्रसरन्ति स्म यस्मिन् (ज्ञान-
श्रुतौ राज्ञि) शासति मेदिनीम् (१७) ॥ वापीकूपतडागानां छद्मना
योऽनुभासरम् । हृदयस्थानीव मेदिन्या निधानानि व्यलोकयत् (१८) ॥

काश्मीरनगरसुधमा

यत्राभ्रं लिह्येहानां पङ्क्तयः शङ्खपाण्डुराः । ता जाता धूर्जटेः
स्पष्टा अट्टहासदशा इव (६।१८०।६९) ॥ यत्र काश्मीरमाश्रित्य नित्यं
वसति भारती । नो चेद् युगपदेवेदं कथं लिखति वाङ्मयम् (७२) ॥
विश्रामन्त्याः सरस्वत्याश्चिरं यत्र मदालसाः । मृणालचञ्चवो हंसा वाह-
नानि चरन्त्यमी (७३) ॥ कलाविशेषं प्रहिता यत्र बोद्धुं विरिञ्चना । तारा
इव विराजन्ते हंसा याताः समन्ततः (७४) ॥ उपन्यासे द्विजातीनां
यत्र न श्रूयते स्फुटम् । मूकोपि निजैरो वाचा पदकल्लोलडम्बरः (७६) ॥

जन्मान्यासवशादेव पठन्ति बटवः स्वयम् । यत्रोपाध्यायसान्निध्यमाश्रि-
त्य सकलाः कलाः (७९) ॥ यत्र ब्राह्मणपत्नीनां कपोलफलकं मुहुः । स्पृश-
न्ममोरणो वाति मन्दं शापभयादिव (८१) ॥

भक्तिः

इह वयं भक्तिमधिकृत्य बह्वधस्तादबोचाम । पौराणिकानां भक्तिः
प्रधानमिति भक्तिं पुनरुपयति पुराणकारोऽवितृप्यन्निव—येषां चित्ते भवेद्
भक्तिः सर्वदा प्रेमरूपिणी (६।१९४।१६) ॥ ते न पश्यन्ति कोनाशं स्वप्ने प्य-
मलमूर्तयः । न प्रेतो न पिशाचो वा राक्षसो वाऽसुरोऽपि च (१७) ॥ भक्ति-
युक्तमनस्कानां स्पर्शने दर्शने प्रभुः (१८) ॥ हरिर्हि साध्यते भक्त्या प्रमाणं
तत्र गोपिकाः (१९) ॥ दुर्वासा दुःखमापन्नः पुरा भक्तिविनिन्दकः । अलं
वृत्तैरलं तीर्थैरलं योगैरलं मखैः (२१) ॥ अलं ज्ञानकथालापैर्भक्तिरैकैव
मुक्तिदा (२२) ॥

शुकेन परोक्षिते भागवतश्रावणस्य कालः

श्रीकृष्णनिर्णमात् त्रिंशद्वर्षावधिगते कलौ । भाद्रशुक्लनवम्यां वै कथारम्भं
शुकोऽकरोत् (६।१९८।७०) ॥

नारायणशब्दविशक्तिः

नारा इत्यात्मनां सङ्घास्तेषां गतिरसौ पुमान् (६।२२६।१०) ॥ त एव

चायनं तस्य तस्मान्नारायणः स्मृतः । सर्वं हि चिदचिद्वस्तु श्रूयते दृश्यते जगत्
(५१) ॥ योऽसौ व्याप्य स्थितो नित्यं स वै नारायणः स्मृतः (५२) ॥ नरा-
ज्जातानि तत्त्वानि नाराणीति विदुर्बुधाः (५३) ॥ तान्येव चायनं तस्य
तेन नारायणः स्मृतः (५४) ॥

तामसा ऋषयः

काणादं गौतमं शक्तिमुपमन्युं च जैमिनिम् (६।२३५।२६) ॥ कपिलं
चैव दुर्वासं मूकण्डुं च बृहस्पतिम् । भार्गवं जामदग्न्यं च दशैतांस्तामसानु-
षीन् (विदुः) (२७) ॥

तामसानि पुराणानि

मात्स्यं कीर्मं तथा लैङ्गं शैवं स्कान्दं तथैव च । आग्नेयं च षडेतानि
तामसानि निबोध मे (६।२३६।१८) ॥

उमायाः कृष्णे पारदार्यशङ्का, शङ्करकृतः समाधिश्च

पार्वतो शशङ्के—धर्मसंरक्षणार्थाय जगत्यामवतीर्य सः । परदाराभि-
गमनं कथं कुर्याज्जनादनः (६।२४५।१७६) शङ्करः समादधे—स्वशरीरे
परैष्वङ्ग भेदो नास्ति शुभानने । सर्वं जगच्च तस्याङ्गं पृथगत्र न विद्यते
(१७५) ॥ स्त्रीपुंभेदो न वै तस्य पुरुषस्य महात्मनः । नैसर्गिकस्य भर्तृत्वा-
दात्मे शत्वाज्जगत्पतेः (१७६) ॥ तथा पद्मपद्मत्वसामर्थ्याद् व्यापिनः
प्रभोः । दोषोऽत्र नास्ति सुभगे देवस्य परमात्मनः (१७७) ॥

विष्णोर्धाम

अत्र षष्ठे खण्डेऽष्टाविंशत्युत्तरद्विशततमेऽध्याये शिवायै समुत्सुकार्थं
शिवेन विष्णोर्धाम मितेरक्षरं ऋक्छायाश्रयेण वर्णितम् । तत्र कीदृशो
वाग्योगः, कियच्च शब्दतोऽर्थतश्च साम्यमिति कुतूहलि स्याच्चेतः सचेत-
सामिति स सन्दर्भो यथातथमिहोद्दिश्यते टिप्पणैश्च विमर्शपरैरभि-
सम्बध्यते—हरेः पदं वर्णयितुं न शक्यं मया च धात्रा च मुनीन्द्रसङ्घैः ।
यस्य पदे ह्यच्युत ईश्वरो यः सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद (६०) (ऋ०
१०।१२६।७) ॥ यदक्षरं वेदगुह्यं यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः (ऋ०
१।१६४।३६) । यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति ये तद्विदुस्त इमे समासते
(ऋ० १।१६४।३६) (६७) ॥ तद्विष्णोः परमं धाम सदा पश्यन्ति सूरयः ।
अक्षरं शाश्वतं दिव्यं देवि (=पार्वति) चक्षुरिवाततम् (ऋ० १।२२।२०)
(६८) ॥ विष्णोः पदे हि परमे पदे तत्सुभाह्वयैः । यत्र गावो भूरि शृङ्गा
(ऋ० १।१५।६) आसते सुसुखाः प्रजाः (७१) ॥ आदित्यवर्णं तमसः पर-
स्ताज् (वा० सं० ३।१।१८), ज्योतिरच्युतम् (७३) ॥ यतः स्वसारो युवती
भूलोले विष्णु वल्लभे । अत्र पूर्वये च साध्या विश्वे देवाः सनातनाः (७५) ॥
ते ह नाकं महिमानः सचन्ते (ऋ० १।१६४।५०) शुभदर्शनाः । तत्र विज्ञानि-
नो विप्रा जागृवांसः समिन्धते (ऋ० १।२२।२१) (७६) ॥ यत्ननिबन्धार्थं
समस्याश्लोकपुत्रिणा भात्यनुकार्यार्थसम्बन्धविनिर्मुक्ता । नारदीये पुराणे
जैमिनेरुपज्ञा यो वेदपादस्तवः स्थितस्तस्य षोडशीमपि कलां नार्हतीत्यं

वाचोयुजितः । ते व ऋक्पादाः स्वार्थं परित्याजिताः प्रकृतेषु पद्येषु हठात् प्रक्षिप्ता इवानङ्गभूता अनन्विताः किञ्चिदुद्वेगाय भवन्ति । बह्वत्र चिन्त्यम् । यस्य पदे ह्यच्युत ईश्वरो य इत्यादौ पद्ये यस्येत्यनेन प्रकृतो वर्णो हरिरेव परामृश्यते । अच्युतो हरिरेव । तेन हरेः पदे हरिरित्युजित-
नं सङ्गता भवति । ऋचि तु इयं विमृष्टि र्यत आबभूव सोऽस्या अघ्यक्षो पोमां वेद न वा वेदेति विषयः । विमृष्टिश्च कर्मेति व्यक्तमुदितम् । इह पुराणे तु हरिरसौ किं वेद न वा वेदेत्याकाङ्क्षा न पूर्यते । तेन नेदं साध्वनुकरणम् । ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् इत्यस्य स्थाने पुराणे यदक्षरं वेदगुह्यमिति पठितम्, तेन किमृचा करिष्यतीत्यनेनान्वयो विघटितः । गाव इत्यनेन रश्मय उच्यन्ते इति यास्कः, तेन सुसुखाः प्रजा इत्यनेनान्वय-
दुर्घटना व्यक्ता । तत्र विज्ञानिनो विप्रा जागृवांसः समिन्धते इति पुराण-
पाठे तत्रैत्यस्थाने । ऋचि यदिति श्रूयते । युज्यते तत्, इन्धेः सकर्मकत्वस्य प्रसिद्धेः, क्वचिद् देवादिकत्वस्य परिग्रह एवाकर्मकत्वात् । त्रिदन्धी दीप्ता-
वित्यर्थनिर्देशस्तु भ्रमकः । आदित्यवर्णमित्यादेर्याजुषस्य मन्त्रस्य विष्णु-
धामवर्णनेऽनुपकारित्वं विस्पष्टम् । तत्र वेदाहमेतं पुरुषं महाम्भित्युपक्रम-
महान् पुरुषो लिलक्षयिषितो न तु विष्णोः परमपुरुषस्य पदं धाम ।

इन्द्रकृतो विष्णुस्तवः

अन्यत्रापि (६।२४५।१८६-२०६) इह ऋगंशगुम्फनेनेन्द्र उपइज्जोकयत्युपे-

न्द्रम् । तद् द्रष्टव्यम् । दाशतेये हिरण्यगर्भ इत्यादि प्राजापत्यं सूक्तमाम्नायते दशर्चम् । तस्येत्यमनुकरोति पुराणकारः—अग्रे हिरण्यगर्भस्त्वं भूतभ्य सम-
वर्तत । त्वमेवैकः पतिरसि पुरुषस्त्वं हिरण्यमयः (१८६) ॥ पृथिवीं धामिमां देव धृतवानसि नित्यदा । आत्मदः फलदो यश्च स्यादेवं जगदीश्वरः (१९०) ॥ अवाप्तं तच्च त्रिदशैः प्रकाशं जगतां पतेः । अमृतं चैव मृत्युश्च छाया तव सनातन (१९१) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । हेमवन्त इमे यस्य समुदभूता हिरण्यमयाः (१९२) ॥ समुद्रा रसना यस्य बाह्वस्तस्यैव के-
शव । इमा दिशः प्रतिदिशो वायुर्यस्य तवाव्यय (१९३) ॥ तस्मै देवाय भ-
वते विधेम हविषा वयम् । येन त्वया समारूढा पृथिवी वर्धता पुनः (१९४) ॥ स्वर्लोकेः स्तम्भितो येन त्वया ब्रह्मन्महेश्वर । त्वमन्तरिक्षे रजसो वसानः सर्वगोऽव्ययः (१९५) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । यं क्रन्द-
सो राजमने तप्तभासे गुणान्विते (१९६) ॥ अम्येक्षेतां च मनसा अवश्यं श्री-
श्च सर्वदा । यत्रास्ते सूर उदितो विभाति परमे पदे (१९७) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । यदापो बृहती विश्वब्रह्ममायं जनार्दनाः (१९८)
गमं दधाने सर्गोऽन्नजनयन्ती रघोषकृते । समवर्तत देवानामसुरेकोऽव्ययो विभुः (१९९) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । या आपो महिना दक्षं पर्यपश्यत्प्रजापतिम् (२००) ॥ यज्ञं दधानास्तत्रादौ जनयन्ती हविः पुमान् । यो देवेष्वेक एवासोदधिदेवः परात् परः (२०१) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या अव्ययः पुमान् (२०२) ॥

यो दिवं सत्यधर्मा जजानाव्यय ईश्वरः । यश्चन्द्रो बृहतीरापो जजान स-
कलं जगत् (२०३) ॥ तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम् । एतानि वि-
श्वजातानि बभूव परिता प्रति (२०५) ॥ त्रयाणां पतयः स्याम तव कारुण्य-
वोक्षणात् । हिरण्यमाह्वयः पुरुषो हिरण्यश्मश्रुकेशवान् (२०६) ॥ तद्वै देवस्य
सवितुर्वरेण्यं भग उतमम् । सदा धीमहि ते रूपं विद्यो यो नः प्रभाति हि
(२०८) ॥

अत्रानुकार्यानुकरणयोर्महान् विसंवादः । प्रतिपद्यमर्थानन्वयः ।
सोऽयमपपाठनिबन्धनः प्रायेण, क्वचिदभिसन्धिकृतोऽज्ञानकृतोऽपि वा ।
प्रथमे पद्ये समवर्ततेति हिरण्यगर्भं कर्तारि युक्तः प्रथमपुरुष ऋचि । अत्र तु
युग्मद्युपपदे न युक्तः । द्वितीये ऋक्स्यं 'बलदा' इत्युपेक्ष्य फलद इति धृतम् ।
तत्कस्मात् । चतुर्थे हेमवन्त इत्यनर्थको न्यासः, हिरण्यमा इत्यनेनैव गतार्थ-
त्वात् । ऋचि तु हिमवन्त इति पाठः स्थितः । पञ्चमे दिशः प्रतिदिशो वायु-
रित्युक्तम् । तत्र वायुरिति जघन्यः पाठः । दिशां प्रतिदिशां तेनारादपि सा-
म्याभावात् । ऋचितु 'बाहू' इति सुतरां समीचीनः । षष्ठे येन (त्वया) समा-
रूढा पृथिवीति पठ्यते । येन द्यौरा पृथिवी च दृढा इति ऋग्वर्णः । पृथिव्या
विष्णुना समारोहणं तु न क्वचिदन्यत्र श्रूयते । सप्तमे स्वर्लोकाः स्तभितो येने-
त्युक्तम् । ऋचि तु लोकद्वयोपग्यासः स्वश्च नाकश्च । तदिदमन्तरमन्तर्धापितं
पुराणकारेण । अष्टमेऽन्तरिक्षे रजसो वसान इत्यास्थितम् । रजसो विमा-
न इत्याम्नायस्यपाठस्त्वनवबोधान्निराकृतः । नवमे (मनसा) रेजमने इत्यु-

क्वपदार्थमनवगत्य 'राजमाने' इति पाठोऽङ्गीकृतः । तदिदमज्ञानविजृम्भणम् ।
एकादशे यदापो बृहती विश्वव्रह्ममायम् इति स्फुटं पाठभ्रंशः । ऋचि विश्वमा-
यन् इत्यवदातः श्लिष्टार्थकः पाठः । द्वादशे जनयन्तीरित्यस्य कर्म नोक्तम् ।
ऋचि तु जनयन्तीरग्निम् इति सर्वथा सङ्गतं वचः । गर्भं दधाना इत्युक्ता-
ठः, स च निदुष्टः । त्रयोदशे सर्वमाकुलं न किमप्यनाकुलम् । यश्चिदाप
इत्युचि । यइति प्रजापतिं प्रत्यवमृशति । आप इति कर्मणि द्वितीया । वेदे
ऽनभ्यन्तरः पुराणकारो दक्षशब्देन पुराणं प्रसिद्धं प्रजापतिमभिप्रेति । य
आप इति पठित्वा प्रथमान्तं च तदभिमत्य पर्यपश्यदित्येकवचनान्तायाः
क्रियाया अनौचित्यं न पश्यति । ऋषि त्वप उद्दिश्य दक्षं दधाना इत्यु-
क्तम् । यश्चन्द्रो बृहतीरपः इत्यप्यपपाठः । आपश्चन्द्रा इत्युक्त्वर्णः । चन्द्रा
आह्लादिकाः । चन्द्र इत्येकवचनान्तोऽपपाठो लेखकप्रमादजः । अन्त्ये
एतानि विश्वजातानि बभूव परिता प्रति इत्युपायार्थकं पदकदम्बकम् । लिपि-
करप्रमाद एवायम् । त्रयाणां पतयः स्यामेत्यपि पूर्वेण समोऽपार्थकः
पदसंनिपातः । ऋचि तु वयं स्याम पतयो रयीणामित्यर्थवान् प्रसन्नः
पदचयः ॥

रामनामशतकम्

इह पुराणेऽष्टोत्तरं रामनामशतकं स्थितम् (६१२५४।३०-४७) ।
विष्णुनामसहस्रमपीह । तच्च सर्वस्य विदितमिति तत्र विषये वचनं नापे-

क्ष्यते । रामनामशतके तु जायते विवक्षा । तेषु बहूनि तद्विक्रमसामर्थ्यादि-
निबन्धनानि, अल्पानि तु तच्छीलप्रतिबद्धानि । तानि यथा—जितेन्द्रियः
शरण्यः, ब्रह्मण्यः, स्मितवक्त्रः, मितभाषो, पूर्वभाषो, सुन्दरः, महोदार इत्या-
दीनि ।

धनप्रशंसा

धनाद्धर्मः प्रभवति धनाच्च विपुलं यशः । धनात्कुलमवाप्नोति भवेत्
किं वा धनादृते (७।४।२५) ॥ धनहीनं जनं दृष्ट्वा सखापि वा पलायते ।
मंघः शरद्यम्बुहीनः खण्डं खण्डं नयेन्महत् (२६) ॥ खादितुं प्राप्यते याव-
त्तावदेव हि बान्धवाः । धनं यस्य कुलं तस्य बुद्धिर्यस्य निवर्तते (२८) ॥
ज्ञेयः त मूर्खः सुतरामधिकस्याधिकं फलम् (२९) ॥

अतिथिपूजा

गृहिणां परमो धर्मः प्रोक्तश्चातिथिपूजनम् (७।२५।२६) । वह्न्य-
तिथिपूजायां दक्षतां गृहिणो यदि । तदा प्रयोजनं तेषां किमन्यैः पुण्य-
कर्मभिः (१३) ॥ यस्य न श्रूयते नाम न च गोत्रं न च स्थितिः । अकस्माद्
गृहमागच्छेत्सोऽतिथिः प्रोच्यते बुधैः (३१) ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वापि वैश्या
वा वृषास्तथा । गृहागता हि पूज्या हि विष्णुवत् तत्त्वदर्शभिः (३२) ॥

अपवृक्तं पुराणप्रतिपाद्यपरीक्षणम् । कालोऽयं शब्दतोऽपीदं
पुराणं लेशतः परिच्छेत्तुम् । सन्त्यत्र हृद्या उपमोत्प्रेक्षाः, सन्ति च हृदयङ्गमाः

शतशः सूक्तयः, याः सान्निध्यमात्रेण काव्यशरीरं मण्डयन्ति चिन्तिताश्च
रसिकजनचेतो हरन्ति । अनुप्रासोपि क्वाचित्कः प्रकृतिमधुरो वमतीव
कर्णयो मधुधाराम् । इतीदं कृत्स्नमुदाहरणैः समर्थयिष्यामः । दूषणान्यपि
कानिचिद् विजृम्भन्ते वाग्विषयाण्यृतिङ्कराणि । न वयमभिप्रेमः शाब्दि-
कान्दुन्वन्तोऽप्ययोगा वाचं दूषयन्तः स्थिता इति । ते यथा पुराणान्तरेषु
तथेहापीति न तान् गणयामः । लिङ्गव्यत्ययादयो नानोत्तराणां व्यतिक्रमाः
प्रचुराः प्रबन्धं दूषयन्तः श्रवणशूलायन्ते । तांस्तावदनुक्रमेण निदर्शयि-
ष्यामः । मधुरेण समापयेदिति परस्तादुपमाद्यलङ्करणानि सुभाषितानि
च ।

लिङ्गव्यत्ययः

भोजयित्वोपकरणांस्तेभ्यो दत्त्वा विसर्जयेत् (१।५५।६) । उपकरणं
नपुंसकं न पुमान् । ग्रहणे वाऽधुना चास्य अलोभं नष्टमेव मे (१।५५।३२) ।
यथा लोभः पुमांस्तथा नञ्त्तत्पुरुषोऽलोभोपि । काममभावेऽव्ययोभावे
नपुंसकत्वं निर्दुष्टम् । तस्य तस्य भवन्त्येव मित्राः सर्वत्र भामिनि (२।७।६) ।
मित्रशब्दः सूर्यवचन एव पुमाभ्यामन्यत्र । बलहीनाथ दीनार्पि व्यापिता बलि-
ना तदा (२।८।५६) । बलिः स्त्री । अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि
प्रभुज्यते (२।१२।१११) ॥ घत्रन्तः क्लेशः पुमान् । पालितं लोभमेवैकं त्य-
क्त्वा धर्मं सदैव हि (२।१७।४२) । सुखेन स्थीयतामत्र गृहोऽयं तव सुवत
(२।१८।१८) । एकवचनान्तस्य गृहशब्दस्य पुंस्त्वं मर्मस्पृगिव भवति

यस्माद् भयाः प्रवर्तन्ते (२।१६।१६) । भयं नियमेन नपुंसकम् । तस्यैव तेजसा दग्धा भस्मतां यान्ति किल्बिषाः (२।३६।५१) । पापं किल्बिषकल्मषमित्यमरः क्लीबे पठति । कपिलादो महाराज सर्वसौख्यान् प्रभुञ्जति (२।४०।१५) । स्वार्थव्यग्रन्तं सौख्यं क्लीबम् । कन्दमूलान् सुभक्षन्ति निर्भयास्तव तेजसा (२।४२।३६) । इन्द्रियाणां बलं वर्गं जितं येन महात्मना (२।४६।३६) । वर्गः पुमान् । ओषध्यो मन्त्रदेवाश्च निमित्ताः स्युर्न संशयः (२।५१।२१) । निमित्तं नपुंसकम् । तद्वच्च वायुभक्षं तु कृतं तेन महात्मना (२।६१।२८) । भक्षः पुमान् । उपकाररताः पुण्या घन्यास्ते कीर्तिभाजनाः (२।७४।१६) । भाजनमित्यजहल्लिङ्गं नपुंसकम् । देवः प्रभुर्हि भूतानां मुखदुःखोपपादने (२।८१।६०) । देवं भागधेयं नपुंसकम् । ब्रह्महत्यादिकाः पापाः प्रलयं यान्ति नान्यथा (२।८६।५७) । पापमंहो भवति । अर्श आदित्वादच्चेव पुमान् अर्हस्वीत्यर्थश्चेत् । भिक्षार्थं तस्य भागानि प्रकुर्वन्ति च भूपते (२।९५।२८) । भागः पुंसि नियतः । सर्वान्दोषान्परित्यज्य संयम्य विषयेन्द्रियान् (२।१२४।१४) । इन्द्रियस्य पुंसि प्रयोगोऽत्याहितमिव । बिलम्बे बहुविघ्नं स्यात् (४।२६।२४) । छत्रर्थे के विघ्नशब्दो नियतं पुमान् । तदा शन्तोऽतिदुःखार्तोः जग्राहाङ्घ्र्याशुशुक्षणिः (५।१४।४१) । अङ्घ्रिः पुमान् । चरणस्तु वचिन्नपुंसकमपि । अन्दाति त्रीणि सलिले (५।१२।६६) । अन्दः पुमान् सर्वस्य विदितः । सृष्टिस्थित्यादिना युक्तास्तिष्ठन्ति यस्य वैभवाः (५।६६।११२) । भावेऽणि वैभवं नपुंसकम् ।

जागरं नवधा मतम् (६।३८।५४) । भावे घञि पुंसि जागरः । जागतरकारो वेति अकारे कृत्प्रत्यये टापि जागरेति स्त्रियामपि । आरोपितः स वै शून्यां कर्मणा तेन दुःखितः (६।१४।३६) । अस्त्री शूलं रुगायुधम् इत्यमरः । शूला स्यात्पण्ययोषिति इति च मेदिनी । तेन शूलोत्पशब्दः । तदाङ्गाराणि बहुशो मुखे चास्य निचिक्षिपुः (६।१६।१५) । अथ न स्त्री स्यादङ्गार इत्यमरवचनादङ्गारमित्यपि साधु । विवासनं च रामस्य वत्सराणि चतुर्दश (६।२४।१८५) । वत्सरः पुमान् । संवत्सरो वत्सरोऽब्दइत्यमरे पुंसि पाठात् । महापराधमेतत्ते वत्सापहरणं मया (६।२४।१२२) । घञन्तोऽपराधः पुमान् । तव नामानि कर्माणि गुणानि शाश्वतानि च (६।२५।०६३) । गुणानोति भयदोऽपभ्रंशः । चतुर्मुखमुखा अपि देववृन्दाः (७।१६।३३) । वृन्दं नपुंसकम् । स्त्रियां तु संहति वृन्दं निकुरम्बं कदम्बकम् इत्यमरे पाठः ।

पुरुष व्यत्ययः

य इह क्वाचित्कः पुरुषव्यत्ययो लक्ष्यते स दुःखाकरोति नः । स कस्मादिति न विजानीमः । कांश्चिदेव प्रदेशांस्थूलोच्चयेन निदिशामः—तत्तदेव मया दत्तं यद्भवान्भितोसि मे (१।३०।१२५) । यूयं तिष्ठन्तु गच्छन्तु यद्भव्यं तत्तु नान्यथा (२।४३।४१) । यदि तुष्टोसि देवेश यदि देयो वरो मम । आदिकृच्चेव सर्वेषां यक्षाणामधिपो भवेत् (३।१६।१०) । स्थानि-

न्यस्मद्युपपदे उत्तमपुरुषो युज्यते । भवेयमिति तु वाच्यम् । तस्माद् ब्रज महावीर शत्रुघ्नसन्निधौ भवान् (१।४२।११) । शेषे प्रथम इति ब्रजत्विति तु युक्तम् । उभयोः किं मया कार्यं तत्तत्त्वं ब्रूहि मे भवान् (१।५६।५८) । कथं त्वं निष्कृपस्याहो राज्ञोऽहर्षाद्विद्योत्तमम् (१।६३।११) । अग्रं हिरण्य-गर्भस्त्वं भूतस्य समवर्तत (६।२४५ः१८६) । समवर्त इति प्राप्ते ।

लडादेः स्थाने लिङ्

इह पुराणे यत्र तत्र लङ्ः स्थाने लिङ्प्रयोगो दृश्यते भूयसा, यत्रानद्यतनापरोक्षकाला क्रिया विवक्षिता भवति ताच्छीत्यं च दिद्योतयिषितम् (क्वचित्लङ्ः स्थानेष्वप्यनिच्छार्थकेभ्यो धातुभ्यः) । सोऽयमस्थाने लिङ् प्रयोगः सप्तापि खण्डानस्य पुराणस्य व्यस्तुते । काश्चित्तु प्रदेशानुदाहरामः—अनेन क्रमयोगेन नित्यमेव प्रसादयेत् । सोमशर्मा सुधर्मात्मा पितरौ परिपूजयेत् (२।४।२६) । प्रासादयेत्, पर्यपूजयदिति प्राप्ते । प्रसादनं परिपूजनं चाशौच्यदित्यर्थः । सोमशर्माणमाहूय पिता कुत्सति निष्ठुरः । निन्दितं निष्ठुरं वीर्यं स्ताडयेन्मुष्टिभिस्तदा (२।४।३०) ॥ पूर्वार्द्धे लट्, उत्तरार्धे च लिङ् इति स्पष्टं लिङ् स्थाने । गीतं गायन्ति गन्धर्वाः स्तुवन्ति स्तावकाः स्तवैः । मन्त्रपाठस्तदा विप्रान्माता स्नेहेन पूजयेत् (२।१४।३१) ॥ शयने याति धर्मात्मा तदा कृष्णं प्रचिन्तयेत् (२।२१।३२) । प्रेषिता नव गच्छेत्सा विघ्नमेव समाचरेत् (२।३०।१६) । अगच्छत्, समा-

चरदिति च प्राप्ते । स वै शान्तो जितात्मा च ताडयन्तं न ताडयेत् (२।३३।१०) । अताडयदिति प्राप्ते । गतेषु तेषु देवेषु पिप्पलो द्विजसत्तमः । ब्रह्मण्यं साधयेन्नित्यं त्रिदिववश्यं प्रचिन्तयेत् (२।६१।३६) ॥ असाधयत् प्राचिन्तयदिति च प्राप्ते । यथा सूर्यवपुर्भूत्वा प्रकाशाय चरेद्धरिः । सर्वेषां जगतामेव हरिरालोकहेतवे (३।६१।६१) । चरतीति प्राप्ते । तथैवान्तः-प्रकाशाय पुराणावयवो हरिः । विचरेदिह भूतेषु... (३।६१।६२) ॥ इहापि चरतीति पूर्ववत् प्राप्ते । न कोपि तत्र होयेत जीयेत महाबलः (५।४३।३३) । अहीयत अजीयतेति च प्राप्ते । वसेद्वाजा सुषेणाख्यः सोमवंशसमुद्भवः (७।५।१६६) । भूतानद्यतनी क्रिया विवक्षितेति लङ् व्यवसदिति स्थाने स्यात् ।

अस्थान उपसर्गयोगः

गत्वोवाच ततः सा च वरोऽस्मन्तो विगृह्यताम् (१।५६।४८) । अस्थाने विः । विपूर्वो ग्रहि विद्योजने आयोधने वा रुढः । अग्राजठरे कृत्वा स चेनां प्राक्षिपत्क्षपाम् (१।५७।५) । प्रो विप्रकर्षमाह । केवलः क्षिपिः प्रयुज्यतां धात्वन्तरं क्षपयति विः । ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं प्रलानसम् (१।५७।८) । सोऽत्यर्थं लालसा द्वयोर् इत्यमरे तदा नवं नाम्ना तृतीयचरणगतस्तर्षः परामृश्यते । अतिरिक्तस्तर्षो लालसोच्यते । अशं आदिवा-दचि तर्षवानपि लालसो भण्यते । प्रशब्दस्तद्ध्यं स्थान एवेत्यभ्युपेयम् । यदा यदाऽगुरोऽस्माकं बाधां परिदधाति भोः (५।५।१५) । परिधानं परिवेष्टनं

प्रावरणं भवति । विस्तु प्रयोज्यः । यदादिष्टं नृपेणेह तोर्ययात्रां समिच्छता (५।१६।४३) । इषेरिच्छार्थकस्य सम्पूर्वत्वं न क्व चिदन्यत्र लक्ष्यते । न हि यः कश्चिद् धातुर्येन केनाप्युपसर्गेण शक्यो योक्तुम् । व्यवहारो हि वारयति । इति संवाच्य कृपितो लवः (५।५४।१८) । अपूर्वो ब्रुवः समा योगः । स्तनन्वयन्तं निजगौ वाक्यं सुमनोहरम् (५।५४।२०) निपूर्वो गायतिरिहैव श्रूयते । मूढोऽहङ्कारसंयुक्तो द्विजानां परिनिन्दकः (६।१३६।१०) । बुद्धि केवलो निन्दः प्रयुज्यते प्रायेण । आचार्येणापि (३।२।१४६ सूत्रे) केवलान्निन्दे बुद्धि शिष्टः । दुष्टात्मा मवजोवप्रबन्धकः (६।१६०।३०) । केवलो बध्नातिर्बन्धने नियन्त्रणैर्ये प्रयोगमवतरन्दुष्टः । प्रपूर्वंस्त्वर्थान्तरमाचष्टे । आस्थितः स्वगृहे नक्तं दूयमानेन चेतसा (६।१५।१४४) । आङ् पूर्वस्तिष्ठतिः सकर्मक आश्रयणे परिग्रहणे प्रतिज्ञाने वा वर्तते । तेन स्थित (= अवस्थितः) इत्येव साधु । बलि संददते तु यः (६।१६२।३) । प्रदानमादानं व्यादानं परिदानम् इत्यादयस्तु विश्रूयन्ते प्रयोगाः, सन्दानं त्विहैव श्रोतव्यं भवति । व्यलभत द्विजमेतत्तीर्थप्रसादात् (६।२१०।७०) । केवलोलभिस्तु प्रयोज्यः । विपूर्वस्य प्रयोगाभावात् । कामं वञ्चनेर्ये विप्रपूर्वः प्रसिध्यति । कतिभिर्वासरैः सा तु पूर्णाहारा व्यजायत (६।२२०।३८) । अस्थाने विः । विपूर्वो जनिः प्रसवे गभविमोचने रुढः । एकदा तस्य काकस्य भायार्ण्डद्वयमालये । प्रतिमुच्य गता (६।२२२।४) । अस्थाने प्रतिः । प्रतिमुचिस्तु ग्रहणे बन्धने वा वर्तते । विश्वार्णवं निम्नमिषं विबोयं (७।१०-

७७) । अवतीर्येति वक्तव्यम् । वितरतिस्तु दाने रुढः ।

व्यवहारातिक्रमोऽर्वाचीनव्यवहारानुकारश्च

अस्तीह कश्चिच्छिष्टशीलितः परम्परीणोऽभिधेयाभिधानप्रकार-विशेषः, यो वागात्मा । यस्मिन्नतिक्रान्ते वाक् स्वरूपात्प्रच्यवते । इह पुराणे क्वचित्प्राचीनः स हापितो नूतनश्च भाषान्तरप्रभावप्रसूतः समास्थित इति तस्य दिङ्मात्रमुदाहरामः—प्रश्नभारो महानेषः (१।१६।४०) । एष प्रश्नो महान् भार इत्येवं व्यवहारोनुगतो भवति । प्रश्ने महाभारत्वमारोप्यते । व्यासेनैव विधेयत्वं व्यक्ततरं भवति । अहं कथं सखीनां तु दर्शयिष्यामि वै मुखम् (१।१७।१४७) । एषोर्वाचीनो व्यवहारः । अहं कथं सखीनामभिमुखी भविष्यामीति तु पुरातनः । दैनन्दिनीं पितृणां तु पूजाम् (१।३३।१२१) । दैनन्दिनीत्यसम्प्रदयः आगन्तुकः शब्दः । पूर्वं तु प्रात्यहिकी, आन्वाहिकीति वा व्यवहरन्ति पुरा । मृतानां पृष्ठतः कश्चिद् गतो नैव च दृश्यते (१।३३।१२८) । मृताननुगच्छन् दृश्यत इति, मृताननुगतो वा न दृश्यत इत्येवं व्यवहारः पुराणः पुरस्कृतो भवति । मुखं प्रेक्ष्य सदा कालं वर्तते तव सुखरि (१।३४।२६) । कालमिति व्यतिरिक्तं व्यवहारं दूषयति । अनन्वयश्च । सदेति सप्तम्यर्थे दाप्रत्ययः । कालमित्यत्यन्तसंयोगे द्वितीया । सवनस्यापरां सन्ध्यां कर्तुं मग्दाकिनीं गतः (१।४५।३६३) । सन्ध्यामुपासितुमित्येव पुरातनो व्यवहारः । दिव्यं वर्षशतं यातं तपन्त्या देवमातरि (२।

५।७८) । अस्थाने भावलक्षणा सप्तमी । यस्याऽनिर्जातकाला क्रिया कस्य चिदन्यस्य निर्जातकालया क्रियया लक्ष्यते तत्र सप्तमीति यस्य च भावेन भावलक्षणम् इति सूत्रार्थः । अत्र तु तपन्त्या देवमातुरिति शैषिक्या षष्ठ्या वक्तव्यम् । तस्माद् विरज्य शरणं तव आगतो स्मि (२।२२।२४) । शरणं त्वामागतोस्मीति वक्तव्यम् । शरणं रक्षितारमाह । एष शिष्टव्यवहारः । षष्ठीप्रयोगस्तु भाषान्तरप्रभावजोऽर्वाक्कालः । गनदशुचलन्नेत्रा परिरेभे पतिं निजम् (५।१२।२१) । इत्युक्त्वा तां निजां पत्नीम् (५।१२।२३) । सम्बन्धिशब्देषु प्रयुज्यमानेषु सम्बन्धवाचकाः स्वादयो न दीयन्ते । एष व्यवहारः । मातरं नमति, पितरं नमतीत्युच्यते न तु स्वां (निजां) मातरं स्वं पितरं नमतीति । या यस्य माता तां नमति, यो यस्य पिता तं नमतीति गम्यते । आधुनिकास्तु सम्बन्धवाचकं रोचयन्ते व्यवहारं चोच्चरन्ते । न जगाम तपः कर्तुं रेवां लोकैकपावनीम् (५।१४।४६) । चरतेः प्रयोग एव शिष्टामिष्टः । चेन्मत्तः प्राणिनां सोढ्यं भवेदिह तदा पुनः (५।१६।३६) । चेच्छब्दो वाक्यादौ न प्रयुज्यते, पूर्वं वाक्ये चेच्छब्दे प्रयुक्ते सत्युत्तरवाक्ये तदाशब्दो न दीयत इति पुरातनो व्यवहारस्तं प्रास्मरन्नर्वाचीनाः । एवं धेनुं पूजयतो गतास्तु दिवसा घनाः (५।३१।२।२३) । घना बहुलाः । अत्रार्थे हिन्दां प्रचरति प्रयोगो न संस्कृते । उपयेमे विवाहेन रम्यां सीतामयो-निजाम् (५।३६।१६) । उपयेमे इत्येव व्यवहारः । उपयमिरात्मनेपदी विवाहविशिष्टं स्वकरणमाह न स्वकरणमात्रमिति काशिका । इष्ट्वा

षाणान् निजविमोचितान् (५।४२।३६) । निजशब्द आत्मीयार्थो न त्वा-मात्वं इति पूर्वं वाग्योगविदः । तत्र लग्ना विरेजुस्ते त्रिकूटशिखराणि किम् (५।४२।३७) । किंशब्द इवार्थः । अत्रार्थस्यमव्यवहृतचरः । शरणं पालये मुने कालो मे निर्गमिष्यति (५।१०६।७१) । यास्यतीत्यस्यस्थाने ऽधुनातनः प्रयोगः । जीवितायामथो पत्न्याम् (५।११०।१२) । प्राचीनास्तु जीवन्त्याम्, जीवायामिति वा स्म प्रयुज्यते । जीवितम् इति नपुंसके भावे क्तास्त-मिच्छन्ति प्रायेण । भोगार्थं किं प्रयच्छामि तुभ्यं भावुक कथ्यताम् (६।१२।१३) भावुक इति सहृदयेऽर्थे प्रयोगो यथा हिन्द्याम् । संस्कृते तु भावुकं कल्याणमाह । भावुकं भविकं भध्यम् इति कोपश्च । ततः संन्यास-मादाय (६।२१६।२०) । आदानं परतः कस्यचिदर्थस्य ग्रहणं भवति । इहा-ङ्पूर्वस्य ददातेः प्रयोगोऽसमीचीनः । तमालक्ष्य समीपस्थं स जनः प्रहरप्रदः (६।२१७।२०) । द्वौ यामप्रहरौ समाविति प्रहरशब्दो यामपर्यायः प्रसिद्धः । प्रहरप्रद इति नियतं भाषान्तरप्रभावजो नूतनः कल्पितः शब्दः । कृष्णस्त-माक्रोशं श्रुत्वा तूष्णीमुवास (६।२५२।४३) । तस्याविति वक्तव्यम् । उवा-सेति प्रयोगोऽर्वाक्तनः ।

संस्कृते यत्रैकेन धातुना क्रियोच्यते तिङ्मात्रप्रत्ययेन सहायेन, तत्रा-र्वाक्तीनीषु भाषासु करोतिना क्त्प्रत्ययान्तेन कर्मणा सहचरितेन सोर्थो भिधीयते । तामिमां शैलीमनुकरोति पुराणकारः, अर्वाचीनतां च स्वस्य वाचः प्रसाधयति । इत्यम्भूतानां प्रयोगाणां दिङ्मात्रमुदाहरामः—कृपां कृत्वा

ममोपरि (५।६।१५) मां कृपयन्निति वक्तव्ये । भोगं कुरु सत्तपःफलम् (५।१३।६) भुङ्क्ष्वेति वक्तव्ये । पर्णानां भक्षणं चरन् (=कुर्वन्) (५।१२।६५) । (पर्णानि) भक्षयन्निति वक्तव्ये ।

हव्यङ्गमा उपमोत्प्रेक्षाः

शोभन्ते धातुसंकाशेऽङ्कुरैः प्रावृता द्रुमाः । कुलीनैरिव निश्छिद्रैः स्व-
गुणैः प्रावृता नराः (१।१५।२६-३०) ॥ पवनाविद्धशिखरैः स्पृशन्तीव
परस्परम् । आजिघ्रन्तीव चान्योन्यं पुष्पशाखावतंसकाः (३०-३१) ॥ नाग-
वृक्षाः क्वचित्पुष्पैर्द्रुमवानोरकैसरैः । नयनैरिव शोभन्ते चञ्चलैः कृष्ण-
तारकैः (३१-३२) । अतिमुक्तकवल्लीभिः पुष्पिताभिस्तथा द्रुमाः । उपगूढा
विराजन्ते स्वनारीभिरिव प्रियाः (३६-३७) ॥ अन्योन्यमर्चयन्तीव पुष्पैश्चैव
फलेस्तथा । मारुतावेगसंश्लिष्टैः पादपाः सालबाहुभिः (३६) ॥ कदम्बपुष्पस्य
जयं घोषयन्तीव षट्पदाः । क्वचित्पुष्पासवक्षीबाः सम्पतन्ति ततस्ततः
(४७) ॥ जातीचम्पकवत्पुष्पैः शाखालम्बैः शुक्रैः शुभैः । केतकीव बलाकाभिर-
शोभत सरिद्धरा (१।१८।६३) ॥ कोकिलाभिः समालेव फेनकैः पुष्पितेव सा ।
हरेणैव यथा गङ्गा प्लक्षेणैव हि सा तथा (६४) ॥ भवतैव विनिमित्तमा-
दियुगे सुरहेति समूहवरं कुलिशम् । दितिजस्य शरीरघमवाप्य भग्नं शतधा
मतिभेदमिवाल्पविदः (१।४५।३५-३६) ॥ तयोद्वचम्बोस्तदानीं तु बभूव स
समागमः । द्यावापृथिव्योः संयोगो यथा स्याद्युगपर्यये (१।४३।२०५) ॥

अस्त्ररन्ये विनिभिन्ना रक्तं वेमुहंता युधि । क्षरज्जलानां सद्यः जलदानां
समागमाः (१।४३।२१६) ॥ नृत्यन्तमिव चोमिभिर्बलान्तमिव वायुना ।
हसन्तमिव फेनोर्ध्वः स्खलन्तं कन्दरेषु च (समुद्रम्) (१।१६।१६७-६८) ॥
नराः प्रभञ्जनोद्धृता मुक्तकेशा निरोजसः । पतन्तोऽत्र समीक्ष्यन्ते
वेताला इव भूगताः (५।२४।५०) ॥ ते बाणाः पपुरेतस्य रुधिरं
बहु दाहणाः । पोत्वा पेतुः क्षितौ कूटसाक्षिणः पूर्वजा इव (५।२७।२७) ॥
शिरोधरां चकर्ताशु पद्मनालमिव क्षणात् (५।२७।४५) ॥ अनेकवाण-
निभिन्नसवद्रक्तकलेवरः । पुष्पितः किशुक इव शूशुभे रणमध्यगः (५।६२।
२५) ॥ गौरिव श्रोत्रहोतस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः । परासोः पुष्पमालेव
श्रीः कदर्यस्य निष्फला (६।७।२१) ॥ यथाङ्गनानां सकलं सौरभ्यमत्युत्तम-
कान्तिमित्रम् । मन्ये परित्यक्तमनोविनोदा कस्तूरिका गाहति कालिमा-
नम् (६।१२।३८) ॥ ततः सम्पूरयामास मुखं शुम्भस्य पत्रिभिः । यथा
पर्णचयैर्वातो मन्दरस्यैव कन्दरम् (६।१३।८) ॥ ऋते सुतमृगो लोके
पितृणां घनवानपि । सजलोऽपि विना वर्षं चातकानां यथा घनः (६।२०।१२२)
उदयस्थेन पुत्रेण वर्धते स्वयशः पितुः । निर्मलद्विजराजेन नीरं नीरनिर्व-
रिव (२५) ॥ धनिनो न विमुञ्चन्ति बन्धवोऽन्ये च ये जनाः । मधुमत्सुमनो-
युक्तं पादपं मधुपा इव (३६) ॥ घनाभावेन गृहिणां कृशत्वमुपजायते ।
सर्वतो ग्रीष्मसमये नभसां सरसामिव (४०) । दुष्टस्वभावं न मुञ्चन्ति
दुष्टाः सत्सङ्गमादपि । गङ्गाम्बु सङ्गमेनापि क्षारतामिव नीरधीः (६।२१५।

४०) ॥ साधवोपि न मुञ्चन्ति स्वभावं दुष्टसङ्गताः । वृता विषाग्निमुक्त्वर्षः
श्रीखण्डा इव शीतताम् (४३) ॥ कुनश्चित्कारणात् साधोः क्रुद्धस्य प्रकृतिः
क्षमा । हुताशनप्रतप्तस्य शीतत्वमिवाम्बुनः (५०) ॥ क्षुधाग्निना सुमह-
च्छरीरं गय दह्यते । यथैव ज्वलितो वृक्षः कोटरस्थेन वह्निना (७२०।१०) ॥
नारायणयशोगीतं प्रतिकण्ठं विनिः सृतम् । श्रुत्वा मूढा न नृत्यन्ति स्वानो
वीणाववराणं यथा (७२२।१३०) ॥ सन्तो हर्षं समायन्ति श्रुत्वा गीतं जग-
त्पतेः । समस्तपापविध्वंसं वीणाववाणं यथा मृगाः (७२२।१३१) ॥

अनुप्रासच्छटा

पक्वं कुङ्कुमकिञ्जल्कपुञ्जपिङ्गजटासटम् (१।४५।२२६) ।
प्रेङ्खत्कपोलपर्यन्तचुम्बिलम्बजटाचयम् (२३८) । बन्ध बन्ध ग्रसच्छिन्धि
भिन्धि भिन्धीति वादिनः (५।२०।६४) । केवलं काम कलना-ललना ललित-
स्थितः (५।६६।२) । कलकण्ठ-कलालापकल्लोलितदिगन्तरे (६।१८।१६) ।
चण्डमुण्डभुजादण्डखण्डदोर्दण्डमण्डिते (६।१८।३०) ।

सुभाषितावलिः

रविर्हि रश्मिजालेन दिवा हन्ति बहिस्तमः । सन्तः सूक्तिमरी-
च्योर्घैश्चान्तध्वान्तं हि सर्वदा इति नारदीये पुराणे (४।३७) । सन्ति नाम
विरलाः केचन प्रवाचः कवीन्द्रा येऽविप्लुतार्थाः सार्वाश्चेतोहराः प्रस्ताव-
प्रस्तव्या गिरः सन्धमन्ति । तादृशश्चेह पुराणेऽनल्पाः समुल्लसन्ति विप्र-

कीर्णाः । ता इमा विचार्य विचार्य सङ्गृह्णीमो रलिकजनास्वादाय विनेय-
विनयाय च—भारतं (=महाभारतं) भानुमान् विष्णुर्यदि न स्थुरमी-
त्रयः । ततोऽज्ञानतमोन्धस्य काऽवस्था जगतो भवेत् (१।१।४२) ॥ एको
मुनिस्ताम्रकराग्रहस्तो ह्याम्नेषू मूले सलिलं ददाति । आम्नाश्च सिक्तताः
पितरश्च तृप्ता एका क्रिया द्वयर्थकरी प्रसिद्धा (१।१।७५) ॥ यज्ञं कृत्वा
पशुं हत्वा कृत्वा रुधिरकर्मम् । यद्येवं गम्यते स्वर्गो नरकः केन गम्यते
(१।१।३२३) ॥ गोपीमन्यनशब्देन बालवत्सरवेण च । गवां हुंकारशब्देन
अलक्ष्मीः प्रतिहन्यते (१।१८।३१३) ॥ प्रायः कृतार्थो लोकोऽयं मन्यते नोप-
कारिणम् । वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजति मातरम् (३३३—३३४) ॥
आत्मैव धञ्चितस्तेन यः परं वञ्चयिष्यति (३३८) । न विश्वसेद्विश्वस्ते
विश्वस्ते नातिविश्वसेत् (३६७) । यथा हि पथिकः कश्चिच्छायाभाश्रित्य
तिष्ठति । विश्रम्य च पुनर्याति तद्वद् भूतसमागमः (३७१-३७२) ॥ लोको
वदति वाक्यानि चन्दनं किल शीतलम् । पुत्र-गात्रपरिवृज्ज्ज्वलनादति-
शीतलः (३७८-३७९) ॥ राजन्प्रतिग्रहो धोरो मध्वास्वादो विषोपमः
(१।१।२३४) । यस्य धर्मार्थमर्थेहा तस्यानाहा गरीयसी । प्रक्षालनादि
पङ्क्तस्य दूरादस्पर्शनं वरम् (१।१।२५१-२५२) ॥ सर्वत्र सम्पदस्तस्य
सन्तुष्टं यस्य मानसम् । उपानद् गृहपादस्य तस्य चर्मावृतेव भूः (१।१।
२५८-२५९) ॥ कामानभिलषन्मोहान्न नरः सुखमेघते । श्येनालयतरुच्छायां
व्रजन्निव कपिञ्जलः (१।१।२६३-६४) ॥ तपो यज्ञस्तथा दानं दमादेव

प्रवर्तते । किमरण्ये त्वदान्तस्य दान्तस्यापि किमाश्रमे (१।१६।३१३) ॥
वनेपि दोषाः प्रभवन्ति रागिणां गृहेपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः । अकुत्सिते
कर्मणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् (३।१५) ॥ सुखं च दान्तः
स्वपिति सुखेन प्रतिबुध्यते । समः सर्वेषु भूतेषु मनो यस्य प्रबुध्यते (३।१६) ॥
न रथेन सुखं याति न ह्येन न दन्तिना । यथात्मना विनोतेन सुखं याति
महापथे (३।२०) ॥ न तु कुर्याद्विरः स्पृष्टः सर्पो वाप्यतिरोषितः । अरिर्वा
नित्यसंक्रुद्धो यथात्मा दमवजितः (३।२१) ॥ न यमं यममित्युहुरात्मा वै
यम उच्यते । आत्मा वै यमितो येन स यमस्तु विशिष्यते (३।२२) ॥ दमेन
हीनं न पुनन्ति वेदा यद्यप्यधीताः सह षड्भिरङ्गैः । साङ्ख्यं च योगश्च
कुले च जन्म तीर्थाभिषेकश्च निरर्थकानि (३।३८) ॥ अपमानात्तपोवृद्धिः
समानाच्च तपः क्षयः । अचितः पूजितो विप्रो दुग्धा गौरिव गच्छति
(६।४०) ॥ आक्रोशेन समो लोके सुहृदन्यो न विद्यते । यस्तु दुष्कृतमादाय
सुकृतं स्वं प्रयच्छति (३।४२) ॥ एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते । य-
दिमं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः (३।५०-३।५१) ॥ श्रूयतां धर्मसर्वस्वं
श्रुत्वा चैतत् प्रधार्यताम् । आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्
(३।३५-३।५६) ॥ अयमाने वधः प्रोक्तः पुत्र संभावितस्य तु (१।४।१।१३) ।
प्रायः प्रसादे कोपेऽपि सर्वं हि महतां महत् (१।४।१।२१३) । असदग्रहस्य का
कीति व्यसनस्य क्व यन्त्रणा । विपरीतार्थबोद्धारः सत्ये केन योजिताः
(३।४२) ॥ कुलजन्मवयरूपविभुत्वैः सहितोऽपि यः । वरस्तस्यापि नाहूय

सुता देया ह्ययाचतः (३।६८) ॥ यथोन्मादादिदुष्टस्य मतिरेव हि सा भवेत् ।
इष्टानेव पदार्थान् वै विपरीतान् हि मन्यते (३।५४) ॥ कस्य नो मनो
विशृङ्खलं जगति हि कन्यकापितुः (१।४।५।४४२) । शिशुः कण्ठो भुजङ्गमः
(१।४।६।१६५) । विप्रपादतलोद्धृष्टिक्षती भवति यः करः । स करः श्रीकरो
नाम अन्यः कर्मकरः करः (१।४।६।११०) ॥ न विप्रपादोदककर्दमानि न
वेदशास्त्रप्रतिघोषितानि । स्वाहास्वधास्वस्तिविवर्जितानि श्मशानतुल्यानि
गृहाणि तानि (१।२२) ॥ जन्मनः ब्राह्मणो ज्ञेयः संस्कारे द्विज उच्यते ।
विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम् (१।२६) ॥ नदीनां जाल्लवी
श्रेष्ठा प्रमदानां प्रतिव्रता । मनुष्याणां प्रजापालो देवानां च जनादनः
(१।५।२।५१) ॥ संमारे यस्य सत्पुत्रा भक्तिमन्तः सदेव हि । सुशीला ज्ञान-
सम्पन्नाः सत्यधर्मरताः सदा । संभवन्ति गृहे तस्य यस्य विष्णुः प्रसीदति
(२।१६।५५-५६) ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेण नार्थो लोके भवन्ति हि (२।६।३) ।
उन्नता गिरिदुग्धं वृक्षाः सन्ति सुपुष्टकाः । पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु
घनास्तथा । सत्यधर्मविहीनास्ते तथा यान्ति यमक्षयम् (२।१०।१६-१७) ॥
लोभः पापस्य बीजं हि मोहो मूलं च तस्य हि (२।११।१६) । घनं धान्यं कलत्रं
तु पुत्रपौत्रमनन्तरम् । स भूङ्क्ते मर्त्यलोके वै यस्य विष्णुः प्रसन्नवान् (२।
१७।५७) ॥ यथा बह्निप्रसङ्गाच्च मलं त्यजति काञ्चनम् । तथा सतां हि
संसर्गात् पापं त्यजति मानवः (२।३३।२१) ॥ एकैव सार्थिका चिन्ता धर्मस्यार्थे
विचिन्त्यते (२।३३।२८) । द्वितीया सार्थिका चिन्ता योगिनां धर्मनन्दिनि ।

अन्या निरर्थिका चिन्ता तां नैव परिकल्पयेत् (२।३३।३०) ॥ कायनाशकरी
चिन्ता बलतेजः प्रणाशिनो । नाशयेत् सर्वसौख्यं तु रूपहानि निदर्शयेत्
(३१) ॥ तूष्णां मोहं तथा लोभमेतांश्चिन्ता हि प्रापयेत् । पापमुत्पादये-
च्चिन्ता नित्तिता च दिने दिने (३२) । गङ्गातोयेन सम्पूर्णः कुम्भ एव
प्रदूश्यते । सुराया विन्दुना लिप्तो मद्यकुम्भः प्रजायते (२।३४।१६) ॥ आचा-
रेण विना मर्त्यो ज्ञानहीनो यति र्यथा (२।४२।४३) । कैवर्त्तनं विना नौर्वा
सम्पूर्णा परिसागरे । न भात्येव यथा सार्थः सार्थवाहेन वै विना (४४) ॥
द्वयोश्च सिंहयोर्मध्ये जलं पिबति सूकरः । द्वयोः सूकरयोर्मध्ये सिंहो नैव पि-
बत्यपः (२।४३।६१-६२) ॥ पृथक्पृथ्या यदा नारी तदा सा पुंश्चली मता
(२।५०।४५) ॥ अग्नेः शिखां कः परिसंस्पृशे द्वे तरेद्वि कः सागरमेव मूढः । गले
तु वद्ध्वा सुशिलां भुजाभ्यां को वा सतीं वश्यति (=वशयति) वीतरागाम्
(२।५५।१३) ॥ न तत् सुखाय मन्तव्यं परमार्थेन पण्डितैः । मृतोपमश्च यः
शेते सर्वकार्यविनिर्गतः (२।६६।१४८) ॥ अर्थस्योपार्जने दुःखं दुःखमजित-
रक्षणे (१५१) ॥ नाशे दुःखं व्यये दुःखमर्थस्यैव कुतः सुखम् । चोरेभ्यः सलिले-
भ्योऽग्नेः स्वजनात्पाथिवादपि (१५२) । भयमर्थवतां नित्यं मृत्योर्देह-
भूतामिव । खे यथा पक्षिभिर्मसिं भक्ष्यते स्वापदे भुवि (१५३) ॥ जले च
भक्ष्यते मत्सैस्तथा सर्वत्र वित्तवान् (१५४) । कुटुम्बचिन्ताकुलितस्य
पुंसः श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे । अपक्वकुम्भे निहिता इवापः
प्रयान्ति देहेन समं विनाशम् (१६२) ॥ राज्येपि हि कुतः सौख्यं सन्धिविग्रह-

चिन्तया । पुत्रादपि भयं यत्र तत्र सौख्यं हि कीदृशम् (१६३) ॥ न ह्यस्ति
सर्ववित्कश्चिन्न वा मूर्खोऽपि सर्वतः । यावद्यस्तु विज्ञानाति तावत्तत्र स
पण्डितः (१७६) ॥ एवं वस्त्रयुगं राज्ञां प्रस्थमात्राऽम्बुभोजनम् । यानं
शय्यासनं चैव शेषं दुःखाय केवलम् (१७९) ॥ प्रत्यूषे तूर्यनिर्घोषः समं पुर-
निवासिभिः । राज्येऽभिमानमात्रं हि ममेदं वाद्यते गृहे (१८१) ॥ सव-
माभरणं भारः सर्वमालेपनं मलम् । सर्वं प्रलपितं गीतं मृत्युरपहतचेष्टि-
तम् (१८२) ॥ नरैः पुण्यफलं स्वर्गे मूलच्छेदेन भुज्यते । न चान्यत् क्रियते
कर्म सोऽत्र दोषः सुदारुणः (१-६) ॥ पञ्चेतानीह सृज्यन्ते गर्भेभ्यस्यैव
देहिनः । आयुः कर्म च वित्तं च विद्या निघनमेव च (२।८१।४७) ॥ यथा
मृत्पिण्डतः कर्ता कुष्ठे यद् यद् इच्छति । तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनु-
गच्छति (४८) ॥ मरणे यादृशो भावः प्राणिनां परिजायते । नाश्नाः
स्यस्तु सत्त्वास्ते तद्रूपास्तत्परायणाः । तद्गुणास्तत्स्वरूपान्ते भावपूता
भवन्ति हि (२।१२३।४६-४७) ॥ अचिन्त्याः खलु ये भावाम्तान्न तर्केण
साधयेत् । (३।३।१२) योजयेदित्यन्यत्र पाठः । तावदेव नयघी विराजते
तावदेव जनताभयं भवेत् । तावदेव धृतचित्तता भृशं तावदेव गणना कुलस्य
च (३।२।४०) ॥ तावदेव तपसः प्रगल्भता तावदेव शमसेवनं नृणाम् ।
यावदेव ललनेक्षणसर्वे मण्डिते द्रुतमदैर्न पूरुषः (४१) ॥ तावद् विद्या प्रभ-
वति तावज्ज्ञानं प्रवर्तते । तावत्सुनिर्मला मेधा सर्वशास्त्रविधागिणी ।
तावज्जपस्तपस्तावत् तावत्तीर्थनिषेवणम् (३।६१।१६।१७) ॥ तावच्च

गुरुशुश्रूषा तावद्वितरणे मतिः । तावत्प्रबोधो भवति विवेकस्तावदेव हि (१७) ॥ तावत्सत्यं सङ्गरुचिस्तावत्पोराणलालसा । यावत् सीमन्तिनी-
लोलनयनान्दोलन नहि (२८) ॥ या जिह्वा रघुनाथस्य नामकीर्तनमाद-
रात् । करोति, विपरीता या फणिनो रसनासमा (५।१६।३६) ॥ गुरवः
कृपया युक्ता भाषन्ते सेवकेऽखिलम् (५।३६।२) । रामस्मारी कदाप्येव न
भवेद्विपुतो भयी (५।५१।६४) । सूर्यो जगत्प्रकाशाय समुदेति जगत्पयो ।
उलूकानां रुचिकरो न भवेत्तत्र का क्षतिः (५।५८।११-१२) ॥ फलं हि
साधनायतं हेतुः फलवशो न तु (५।६६।६६) । संसारे स्मिन् क्षणावधौपि
सत्सङ्गः शेवधिनृणां । यस्मादवाप्यते सर्वं पुरुषार्थचतुष्टयम् (५।८४-
२४) ॥ यजन्ति ये यथा देवान् देवा अपि तथैव तान् । छायेव कर्मसचिवाः
साधवो दीनवत्सलाः (२७) ॥ नास्ति चिन्तासमं दुःखं कायशोषणमेव हि
(५।८७।४७) । सन्तः प्रतिष्ठा दीनानां देवादुद्भूतपाप्मनाम्, आर्तानामार्ति-
हन्तारो दर्शनादेव साधवः (५।९४।२२) ॥ न तृप्तिरक्षनादन्या न गुरुर्जन-
कादपि । न पात्रमन्यद् विप्रेभ्यो न देवः केशवात् परः (४६) ॥ न गङ्गाया
समं तीर्थं न दानं सुरभीसमम् । न गायत्र्या समं जाप्यं न द्वादश्या समं
व्रतम् (५०) ॥ न भार्यया समं मित्रं न धर्मो दयया समः । न स्वातन्त्र्य-
समं सौख्यं गार्हस्थ्यान्नाश्रमो वरः (५१) ॥ न सत्यात्पर आचारो न
सन्तोषात्परं सुखम् (५२) । यत् कृष्णप्रणिपातधूलिधवलं तद्वर्णं तद्वच्छु-
भम्, ते नेत्रे तपसाजिते सुखचिरे याम्यां हरिर्दृश्यते । सा बुद्धिः विमलेन्दु-

शङ्खधवला या माधवव्यापिनो, सा जिह्वा मृदु भाषिणी नृप मुहुर्या
स्तोति नारायणम् (५।९५।१७) ॥ उन्नता गिरिदुर्गेषु वृक्षाः सन्ति
सुपुष्टकाः । पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु घना अपि (५।९६।१३६) ॥ सत्य-
धर्मविहीनास्ते तथा यान्ति यमालयम् । सामान्यं सर्वजन्तूनां बलं धर्मस्तु
केवलः (४०) ॥ व्यसनस्य च मृत्याश्च व्यसनं कष्टमुच्यते । व्यसन्यधोऽधो
व्रजति स्वर्गम्यव्यसनी नृप (५।९९।३१) ॥ धर्मं शनैः संचिनुयाद् वल्मीक-
मिव पुस्तिकाः । धर्मेण हि सहायेन तमस्तरति दुस्तरम् (५।९९।१६) ॥
विनयो रत्नमुकुटं सत्यधर्मा च कुण्डले । त्यागश्च कङ्कणो येषां किं तेषां
जडमण्डनैः (२८) ॥ अविश्राममनालम्बमपायेयमदेशिकम् । मृतः कान्तार-
मध्वानं कथमेको गमिष्यसि (२३) ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्त्यन्ते न महा-
शयाः । नागताभिर्न याताभिर्नदीभिश्चोद्यतेऽम्बुधिः (३०) ॥ ध्यानमेव
कृते श्रेष्ठं त्रेतायां यज्ञ एव च । द्वापरे चाचनं तिष्ये दानं च हरिकीर्तनम्
(५।११४।३६५) ॥ अन्नं हि प्राणिनां प्राणाः प्रत्यक्षं सर्वदेहिनाम् (५।११७।-
३४) । गौरिव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचक्षुषः । परासोः पुष्पमालेव
श्रीः कदर्यस्य निष्फला (६।७।२१) ॥ महात्मानो न गृह्णन्ति हिसमानान्
रिपूनपि । सपत्नीं प्रापयन्त्यब्धिं सिन्धवो नगनिम्नगाः (२२) ॥ सुजनो
न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि । छिन्नोपि चन्दनतहः
सुरभयति मुखं कुठारस्य (२३) ॥ देवं परं विनश्यति तनुरपि न श्री निवे-
दिता सत्सु । अवशिष्यते हिमांशोः सैव कला शिरसि या शम्भोः (२४) ॥

ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता ये साधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति । आत्म-
प्रयोजनवशात् कृतच्छिन्नदेहाः पूर्वोपकारिषु खलोपि हितानुरक्तः (२५) ॥
मुनीन्द्रास्तं न शंसन्ति यस्त्यजेच्छरणागतम् (६।८।५६) । गृह्णन्तीति ग्रहाः
सर्वे ग्रहाः षोडशकाः स्मृताः (६।३।४०) । न लिङ्गं धर्मकारणम् (६।८०।
१०६) । अवैष्णवो हतो विप्रो हतं श्राद्धमयोगि च । अन्नह्यण्यं हतं क्षत्र-
मनावारं हतं कुलम् (६।१२।१९) ॥ सद्गमश्च हतो धर्मः क्रोधेनैव हतं
तपः । अदृढं च हतं ज्ञानं प्रमादेन हतं श्रुतम् (२०) ॥ उपजोष्या हता
कन्या स्वार्थं पाकक्रिया हता । शूद्रभिक्षो हतो यागः कृपणस्य हतं धनम्
(२२) ॥ अनभ्यासहता विद्या हतो राजा विरोधकृत् । जीवनार्थं हतं
व्रतम् (२३) ॥ असत्या च हता वाणी तथा पैशुन्यवादिनी । सन्दिग्धश्च
हतो मन्त्रो व्यग्रचित्तो हतो जपः (२४) ॥ हतमश्रात्रिये दानं हतो लोकश्च
नास्तिकः । अश्रद्धया हतं सर्वं कृतं यत् पारलौकिकम् (२५) ॥ कर्पूरा-
गरुभारं हि उष्ट्रो वहति नित्यशः । मध्यगन्धं न जानाति तथा विष्णुं
बहिर्मुखाः (६।१३।५१) ॥ मृगाः शालं हि जिघ्रन्ति कस्तूरीगन्ध-
मिच्छवः । स्वनाभिस्थं न जानन्ति तथा विष्णुं बहिर्मुखाः (५२) ॥ उपदेशो
हि मूर्खाणां वृथा वै नगनन्दिनि । तथैव विष्णुभक्ते हि उपदेशो
बहिर्मुखे (५३) ॥ बुद्धिं परेषां दास्यन्ति लोके बहुविधा जनाः ।
स्वयमाचरन्ते सोपि नरः कोटिषु दृश्यते (६।१३।३५) ॥ यत्कर्म विष्णु-
देवत्यं न हि गर्भस्य कारणम् (८४) । सर्वेषामेव भावानां भावशुद्धिः प्रश-

स्यते (९२) । स्वकरे कङ्कणं बद्ध्वा दर्पणैः किं प्रयोजनम् (९९) । स्व-
धर्मरणागतं द्रव्यं शुक्लद्रव्यं तदुच्यते (११०) । रज्जुबद्धाश्च पशवः प्रभुणा
स्वेच्छया यथा । नीयन्ते कर्मबन्धेन मनुजा अपि भूतले (११६-११७) ॥
पङ्केनैव यथा पङ्कं हृदिरं हृदिरेण वै । हिसया कर्मणा कर्म कथं क्षाल-
यितुं क्षमः (१४०-१४१) ॥ अनपत्यः सुखी नित्यं कुपुत्रो दुःखदायकः
(६।१९६।७४) । न चेन्द्रस्य सुखं किञ्चिन्न सुखं चक्रवर्तिनः । विरक्तस्य
सुखं तात मुनेरेकान्तशीलिनः (७९) ॥ कर्मणां च लयो मोक्षः सुखदुःख-
प्रदायिनाम् । तदुत्पत्तिस्तु बन्धः स्यादित्यसौ शास्त्रनिर्णयः (६।२०।२३) ॥
निधनं पुरुषं लोके सर्वे मुञ्चन्ति बान्धवाः । न मुञ्चन्ति सखायस्तु तद-
दुःखेन दुःखिताः (६।२०।६६-६७) ॥ समस्तसम्पत्समवाप्तिहेतवः समु-
त्थितापत्कुलधूमकेतवः । अपारसंसारसमुद्रसेतवः पुनस्तु मां ब्राह्मण-
पादपांसवः (६।२५।५१) ॥ ज्ञानं सम्प्राप्य संसारे यः परेभ्यो न यच्छति ।
ज्ञानरूपो हरिस्तस्मै प्रसन्न इव नेक्षते (७।३।१८) ॥ यस्मिन्दिने मुनिश्रेष्ठ
श्रूयते न हरेः कथा । तद्दिनं दुर्दिनं मन्ये घनच्छन्नं न दुर्दिनम् (७।१।३०-
३१) ॥ निःश्रेयसं दानलभ्यं बललभ्या तु मेदिनी (७।३।२९) । परेण दत्तः
सन्तापः सदा तिष्ठति नोत्तमे । सलिलं सन्तप्तं क्षणाच्छीतलतां व्रजेत्...
(७।५।८५) ॥ सरोजिनीगुणं वेत्ति भृङ्ग एव न दर्दुरः (७।५।१०५) । कार्यं
सिद्धे श्रमो न स्यादसिद्धे श्रम एव हि (११४) ॥ वनं परित्यज्य कुशानु-
भीत्या जलं प्रविष्टा नलिनी सुखार्थम् । सन्दह्यते तत्र हिमानलेन यद्यस्य

कर्म न तदन्यथा स्यात् (१५५) ॥ चकोरपेयं पोषूषं गगने रोहिणोपतेः । किं शक्नुवन्ति तत् पातुं वायसा बलिनोऽपि च (७।७।८६-८७) ॥ पुत्रप्रयोजना भार्याः पुत्राः पिण्डप्रयोजनाः (७।६।८६) । न प्राप्नोति सुखं जातु नोचस-
ज्ज्ञानमहानपि । प्रेतसंज्ञान्महादेवो नग्नो भग्नविभूषणः (७।६।१०२-१०३) ॥
मनस्येकं वचस्येकं कर्मण्येकं महात्मनाम् । मनस्यन्यद् वचस्यन्यत्कर्मण्यन्यद्
दुरात्मनाम् (७।६।१०८-१०९) ॥ पापेभ्यः पुण्य कर्माणि न रोचन्ते कदापि
च । न रोचते मक्षिकाभ्यः सुगन्धि चन्दनं यथा (७।१७।२१५-२१६) ॥
यस्मिन् सिन्धो शशी जातस्तत्र क्ष्वेडोद्भवोऽपि च (७।१९।१२) ।

इत्यवसिता सुभाषितावलिः ।

आदेरान्तं परामुदय पुराणं पापसंज्ञकम् ।

आदेयं व्यक्तितमानीतमनादेयमुपेक्षितम् ॥ १ ॥

अर्थः परीक्षितः सर्वः शब्दश्चेहापि लेशतः ।

अर्थः प्रधानमाख्याने शब्दस्तत्रोपसर्जनम् ॥ २ ॥

पुराणं स्मिन्यथान्यत्र वाऽत्र शो नाम सत्यपि ।

इत्युपेयं क्वचित्कोणे स्थितं काव्यमनुत्तमम् ॥ ३ ॥

मया बद्धेन तीर्थेन ह्युदाहारेण घृततः ।

प्रवेक्ष्यन्ति सुखं सन्तो गभीरा पापानिम्नगाम् ॥ ४ ॥

कौवृशीयं कृतिर्मे स्याद् गुण्याऽगुण्या च नोमयी ।

कृष्टयोऽत्र कथायन्ते तूष्णीकामास्महे वयम् ॥ ५ ॥

इति श्री चाण्डेवशास्त्रिणः कृतिषु पाप्मे पुराणे भूमिकेयं पर्यवसिता ।

शुभं भूयादध्यापकानामध्यायकानां च ।

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे प्रथमं सृष्टिखण्डं प्रारभ्यते ॥

सृष्टिरांडाची चित्रे.

॥ श्रीः ॥

अथ पद्मपुराणस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥

अः पः

विषयाः

प्रथमं सृष्टिखण्डम् ॥ १ ॥

- १— १ मंगलाचरणम्, लोमहर्षणेनोग्रश्रवसऋषिप्रतिस्वयमकथनायाज्ञादानम्, नैमिषारण्योत्पत्तिप्रस्तावः, नैमिषारण्यप्रतिगतस्योग्रश्रवसस्तत्रत्यमहर्षिभिः सहसंवादः, पुराणश्रवणायज्ञौनकेप्रार्थना, सूतोत्पत्तिवर्णनम्, व्यासजन्मकथानिरूपणम्, पुराणप्रशंसार्या पाद्मपुराणस्याधिकप्रशंसावर्णनम्, तत्रत्यमुख्यविषयवर्णनम्, श्लोकांकाः ६७ ॥
- २— २ सूतकृतमंगलाचरणम्, सृष्टिखण्डस्थविषयवर्णनम्, पुराणप्रशंसा, गंगाद्वारेपुलस्त्यभीष्मसंवादः, पुलस्त्येनब्रह्मणःसृष्टिप्रकारवर्णनम्, महदादितकलसृष्टिवर्णनम्, श्लोकांकाः ११९ ॥
- ३— ४ कालपरिमाणम्, प्रलयेजलनिमग्नयाः पृथिव्याउद्धारणाय वाराहरूपस्य जलप्रविष्टस्य भगवतःपृथ्वीकृतस्तुतिवर्णनम्, भगवत्कृतपृथिव्युद्धारणम्, ब्रह्मदेवकृतनवविधसृष्टीनांसंक्षेपेणवर्णनम्, सुरादिस्थावरान्तचतुर्विधप्रजानांविस्तरेणसृष्टिवर्णनम्, मुखाद्यवयवविशेषाद्ब्रह्मणादिवर्णोत्पत्तिवर्णनपुरःसरंयज्ञानिष्पत्त्यर्थमोषध्यादिवर्णनम्, सृष्ट्यणिनांस्थानवर्णनम्, मानससृष्टिकथनेभृगुवाद्युत्पत्तिरुद्रोत्पत्तिः, स्वायंभुवोत्पत्तिः, स्वायंभुवप्रजासर्गवर्णनम्, भृगोर्लक्ष्म्युत्पत्तिवर्णनम्, श्लोकांकाः २०६ ॥

अः पः

विषयाः

- ४— ७ समुद्रमंथनप्रस्तावेदुर्वाससईन्द्रायज्ञापप्रदानवर्णनम्, देवदेत्यैकत्रिमलित्वात्समुद्रमंथनम्, मथ्यमानांस्समुद्रात्सुखादिर्ब्रह्मोत्पत्तिः, लक्ष्म्युत्पत्तिसमन्तरंलक्ष्म्याविष्णुवरणम्, अमृतोत्पत्तौदेवानाममृतप्राशनम्, पुनर्भृगोःख्यात्यांलक्ष्म्युत्पत्तिः, नर्मदातीरेलक्ष्मीपुरयाचनावसरेभृगुणाधिष्णेःज्ञानदानम्, ब्रह्मणापुनःसृष्टिकरणम्, नारदेनब्रह्मणःसृष्टिस्वरूपवर्णनम्, ब्रह्मणानारदायवरप्रदानम्, श्लोकांकाः १३७ ॥
- ५— १० दक्षयज्ञविध्वंसकथानकम्, तत्र दक्षेणयज्ञे समारब्धे सति सत्याः दक्षेणसहसंवादः, दक्षकृतसतीसांत्वनम्, सत्या देहत्यागः, दक्षकृतशंकरस्तुतिः, शिवेनदक्षावयरप्रदानम्, सतीनिमित्तं शिवस्य गंगाद्वारे चित्ताकरणम्, हिमवदुपपन्नायाः पार्वत्याः शिवेनसहविवाहः, श्लोकांकाः ९५ ॥
- ६— ११ दक्षात्म्याकृतैकलपदर्शनस्पर्शजन्यासृष्टिः, दक्षादूर्ध्वं मेधुनतःसृष्टिः, हर्यश्वाणां शबलाश्वानांचनारदोपदेशेन मोक्षपथाश्रयणम्, विश्वदेववसुरुद्रादित्यदेव्यानामुत्पत्तिः, तत्रदेव्योत्पत्तौ संक्षिप्तवाणचरित्रम्, दानवशुकादिगण्डादि समुत्पत्तिः, श्लो० ७९ ॥
- ७— १२ मरुदुत्पत्तिकथानकवर्णनम्, तत्र दितिब्रतकरणम्, कश्यपादूर्ध्वप्राप्तिवर्णनम्, गर्भिणीधर्माः, व्रतलोपे सतीद्वेण दित्याः कुक्षांप्राविश्य वज्रेण गर्भस्यैकोनपंचाशत्संकरणम्, तेषांजीवतांगभलंहानां मरुदित्यभिधाकरणम्, तत्रिरुक्तिश्च,

अ० प०	विषयाः
	प्रतिसर्गवर्णने पृथुप्रभृतीनामाधिपत्यवर्णनम्, स्वारीचिपौतमितामसरेवतचाक्षुषै वस्वतसावर्ण्यैतैच्यमेरुसावर्णित्रभुक्रुतुधामविष्वक्सेनानां चतुर्दशमनुनामुद्देशे नतत्तर्दतरवर्णनम्. श्लोकांकाः ११५ ॥
८— १४	पृथुराजकयानकम्, तत्र संक्षिप्तपृथूपत्तिसमनंतरं पृथुना वत्सपात्रपयोदोघृ भेदेन पृथिवीदोहनम्, दोहनोत्तरं पुरग्रामादिव्यवस्थाकरणपूर्वकं पृथिव्याः पृ थुदुहित्ववर्णनम्, सूर्यवंशवर्णनम्, यमयमुनोत्पत्तिः, सावर्णिमनूत्पत्तिः, छाया याः सूर्यपत्न्याः संक्षिप्तचरित्रम्, संज्ञाया वडवारूपधारणम्, सूर्यतेजःशातनम्, सूर्यमूर्त्तः पादावयवाकरणहेतुः, अश्विनीकुमारोत्पत्तिः, शनैर्ग्रहत्ववर्णनम्, य मुनातपत्योर्नदीत्वम्, विष्टिधारयोः कालत्वम्, वैवस्वतमनुवंशवर्णनम्, वैवस्व तपुत्रस्वेलस्यशंभूपवनगमनात्स्वीत्वप्राप्तौबुधेन सहसंयोगः, इक्ष्वाकादीनामिह आत्प्रांशिवाधानम्, तदाराधनतुष्टशंकरेण वरप्रदानादिलस्य मासप्राप्यगुरु षावमासप्राप्यस्त्रीत्ववर्णनम्, इलापुत्रोत्पत्तिः, इलावृतवर्णनामधेयम्, इलस्यवंश वर्णनम्, इक्ष्वाकुवंशवर्णनम्. श्लोकांकाः १६१ ॥
९— १७	पितृवंशानुचरितम्, तत्रमायाव्यभिचाराद्ब्रह्मैकं मत्स्ययोनिजसत्यवतीत्वप्रा प्तिः पितृणांश्चाद्विषयद्रव्यश्चाद्वकालश्चाद्वस्थानश्चाद्वविषयवर्णनम्, अनु पनीतविधुरयोः साधारणश्चाद्वविधिः, शूद्रस्यामेत्रकंश्चाद्वम्, आभ्युदयिकश्चाद्व- म्. श्लोकांकाः १९२ ॥
१०— २०	एकोद्दिष्टश्चाद्वविधिः, वर्णानुपुर्व्येण जननाशौचशावाशौचनिर्णयः, अस्यसंच यनादिभ्रतकर्म, लेपभाक्सपिंडपितृगणनिर्णयः, विप्रादिभोजनेन पितृगणतृ तिविषयकशंकांनिराकरणम्, आद्वविषये कौशिकसुखयानकम्. श्लोकांकाः १२७

११— २३	आद्ययोग्यप्रशस्तदेशवर्णनम्, सत्यदयैर्द्रियानिग्रहशमानामावि तीर्थत्वम्, आद्य योग्यप्रशस्तकालवर्णनम्. श्लोकांकाः १९॥
१२— २४	सोमवंशवर्णनम्, तत्र चंद्रोत्पत्तिः, चन्द्रकृतयज्ञवर्णनम्, चंद्रेणताराहरणे कृते सतिबृहस्पतियाश्चयाप्यदत्तायां तस्यां रुद्रकृतयुद्धोत्तरं चंद्रेणबृहस्पतये तारा दानम्, चंद्रवीर्यात्तारायां बुधोत्पत्तिः, बुधात्पुंरुवरसोजन्म, पुंरुवरसश्चरित्रम्, पु रुवरसः पुत्रादिवंशवर्णनम्, बृहस्पतिकृतं रजिपुत्रमोहनम्, कार्त्तवीर्यानामस्म रणमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः १४० ॥
१३— २७	क्रोष्टुवंशविस्तारवर्णनम्, तत्र वंशानुवंशस्थस्त्रीपुरुषाणां संक्षिप्तचरित्रवर्णन- पुरःसरंस्वमेतकमणिसंक्षिप्तचरित्रम्, कुंतीतः पांडवोत्पत्तिवर्णनम्, देवश्यांकृ ष्णोत्पत्तिवर्णनम्, वसुदेवदेवकीर्त्तनं दयशोदानां पूर्वजन्मवर्णनम्, कृष्णसंतान वर्णनम्, पृथिव्यां भगवद्वतारकारणवर्णने देवपराजितदैत्यप्राथित्यशुककृत दैत्योत्कर्षार्थकतपश्चर्याकरणम्, दैत्यानां शुकमातृकृतक्षणे विष्णुकृतशुकमातृ वधवर्णनम्, भृगुणाविष्णवेशापदानम्, भृगुणास्वपत्नीसंजीवनम्, इंद्रेणस्वकन्याया जयंत्वाः शुकसमोपिसेवार्यं प्रेषणम्, जयंत्वाः शुकशुश्रूषणम्, शुकस्य शिवेनवरप्रदा नम्, जयंत्वाः सह शुकस्य शतवर्षपर्यंतम् गुप्तागरेऽदृश्यतया निवासः, बृहस्पतिना शुकवेषेण दैत्यमोहनम्, बृहस्पतिशुकयोः सरोपवचनानि, शुकस्य दैत्यान्प्र- तिज्ञापः, गुरुणा दैत्यान्प्राति धर्मभ्रंशकरोपदेशदानम्, बृहस्पतिप्राहाय्यायै विष्णुनामायामोहसमुत्पादनम्, दिगंबरेण मायामोहेन दैत्यान्प्राति जनधर्मोपदे- शः, दानवानां मायामोहमोहतां गुरुणा दिगंबरैर्जनधर्मदीक्षादानम्, गुरोः देवलोकेप्रति गमनोत्तरमिद्रेण दैत्योपहासकरणम्, पुनः शुक्रेण दैत्यानां बांध- नोत्तरं दैत्यानां त्रैलोक्यहरणयोगः. श्लोकांकाः ४१३ ॥

१४— ३४ अनुनकर्णयोरुत्पत्तिकथनपुरःसरं वैरकारणकथनम्, तत्र शिवकृतशिरः-
 छेदकुट्टब्रह्मस्वेदात्युत्पत्तिः, तस्माद्वीतस्य शिवस्य विष्णोः समीपेगमनं
 प्रार्थनाच्च, स्वेदजविरूपाक्षयाचितेन विष्णुना स्वदक्षिणभुजसमर्पणम्, विरूपाक्षे
 ण विष्णुभुजच्छेदनोत्तरं तद्रक्तेनतस्य भिक्षापात्रपूर्तिः, मध्यमानाक्षद्रक्तात्यु-
 रुषोत्पत्तिः, स्वेदजरक्तजयोः पुरुषयोरुद्धवर्णनम्, विष्ण्वाज्ञया सूर्यशुक्राभ्यां त-
 यो रक्षणपुरःसरं द्वापरांते पृथायां कर्णांजुनरूपेणोत्पत्तिवर्णनम्, शिवकृतब्रह्म
 शिरःछेदकारणम्, ब्रह्महत्याभीतशंकरकृतब्रह्मस्तोत्रवर्णनम्, ब्रह्माज्ञया शिवकृत
 विष्णुस्तोत्रम्, शिवं प्रति विष्णुना ब्रह्महत्याप्रायाश्चित्तकथनम्, शिवकृततीर्थ
 क्षेत्रपर्यटनम्, पुष्करे शिवकृतकापालिकत्रयम्, ब्रह्मणा शिवाय वरप्रदानम्,
 कपालमोचनतीर्थस्योत्पत्तिः, संक्षेपतो वाराणसीक्षेत्रमाहात्म्यम्, शंकरस्य वारा-
 णसीं प्रति गमनम्, श्लोकांकाः २१३ ॥

१५— ३७ मेरीरुपरिवैराजभवने कांतिस्रत्याख्यसभायां ब्रह्मदेवस्य चित्ताकरणोत्तरं पृथि-
 व्यां प्राक्स्थानं प्रति गत्वा तत्र वृक्षवरप्रदानप्रसंगेन तत्र वासवर्णनम्, विष्णुना
 सह सर्वदेवानां गमनम्, देवेभ्यो ब्रह्मणोपदेशकरणम्, पुष्करतीर्थोत्पत्तिकारण-
 वर्णनम्, पुष्करक्षेत्रवासविधिवर्णनम्, त्रिविधभक्तिभेदवर्णनम्, पुष्करमरणनिवा-
 सफलम्, पुष्करस्थितानामाचारव्रतानुष्ठानवर्णनम्, ब्राह्मणानां लक्षणानि, आ-
 श्रमधर्मवर्णनम्, श्लोकांकाः ३९१ ॥

१६— ४४ ब्रह्मदेवकृतयज्ञवर्णनम्, तत्र ब्रह्मदेवकृतगोपकन्यारूपगायत्रीपारिणयनम्,
 तत्रेद्रेण गोपकन्यानयनोत्तरं विष्णुसंमत्या ब्रह्मणा तत्पारिणयनम्, ब्रह्मणा सह
 स्वयुगपर्यन्तयज्ञकरणम्, श्लोकांकाः १९१ ॥

१७— ४७ ब्रह्मदेवकृतयज्ञे शिवस्य भिक्षोद्विज्ञानागमनम्, सदस्यकृतोपहासकुट्टेन शिवेन

कपालोद्धरणम्, तत्र भूयोभूयो भवनाश्रयम्, ब्रह्मरुद्रसंवादाः, उपहासकरब्राह्मणे-
 भ्यः शिवशापवर्णनम्, अन्येभ्यो वरप्रदानम्, गोपकन्यया सह यज्ञकुट्टब्रह्मणं
 प्रति सावित्रीकृतनिर्भर्त्सनम्, ब्रह्मणा सावित्रीसमीपे स्वापराधक्षमापनम्, ब्रह्म-
 विष्ण्वादिदेवान्प्रति सावित्रीशापः, पर्वते सावित्र्या निर्गमनम्, विष्णुना सावि-
 त्रीस्तोत्रकरणम्, सावित्र्या विष्णवे वरदानम्, गायत्र्या ब्रह्मव्रतकथनम्, सावि-
 त्रीदत्तशापस्योच्छापकरणं च, गायत्र्या सर्वदेवेभ्यो दक्षीभ्यश्च वरप्रदानम्, रुद्र-
 कृतगायत्रीस्तोत्रम्, गायत्र्या रुद्राय वरदानम्, श्लोकांकाः ३३१ ॥

१८— ५३ ब्रह्मदेवकृतयज्ञस्य विस्तरेण वर्णनम्, विष्णुदानववैरवर्णनम्, पुष्करस्नानादृषी-
 णां मुख्यवैरूप्यनाशनपुरःसरं सुमुखत्वप्राप्तिः, प्राचीसरस्वतीचरित्रम्, तत्र मं-
 कणकब्राह्मणस्य चरित्रम्, प्राचीसरस्वतीमाहात्म्यवर्णनम्, सर्वदेवप्रार्थनयावढवा-
 शिं गृहीत्वा नदीरूपेण सरस्वत्याः क्षारोद्गमनान्तर्धानेन पुष्करं प्रति गम-
 नम्, पुष्करस्य सरस्वतीमाहात्म्यम्, पुष्करक्षेत्रसंहिततत्त्वर्चनीवनेसरस्वत्युद्भवः,
 तस्या नंदाभिधानकरणे प्रभंजनराजकथानकम्, स्वर्चरीवनाजंदायागमनम्,
 सरस्वत्यां स्नानदानादिप्रशंसावर्णनम्, श्लोकांकाः ४७३ ॥

१९— ६१ ऋषिभिर्यज्ञोपवीतैः पुष्करस्यीर्थविभागकरणम्, ब्रह्मणाऋषिभ्यो वरप्रदानम्,
 पुष्करक्षेत्रस्य माहात्म्यवर्णनम्, पुष्करस्य ब्रह्मर्ष्याश्रमवर्णनम्, अगस्त्यप्रभावक-
 थनम्, वृत्रासुरवधाश्रितकथानकम्, तत्र कालियभीतदेवप्राथितब्रह्माज्ञया देवानां
 दध्यं चमृषिप्रति प्रार्थना, दधीचा देवेभ्यो निजास्थिदानम्, तेनस्त्रा वज्रनिर्माणं
 म्, तेनवज्रेण शक्रेण वृत्रहननम्, वृत्रहत्याभीतस्य शक्रस्य सरःप्रवेशः, कालिया
 सुराणां देवव्रतानां समुद्रप्रवेशः, कालियकृतोपद्रववर्णनम्, देवकृतविष्णुस्तोत्रम्, वि-
 ष्ण्वाज्ञासदेवानामगस्त्याश्रमं गत्वागस्त्यप्रार्थनम्, अगस्त्येन विध्यनामनवर्णनम्,
 अगस्त्यकृतसमुद्रप्राशनम्, देवकृतकालियवधः, ब्रह्मणा भागीरथीकृतसमुद्रस्थल

- पूरणस्य कथनम्, पुष्करक्षेत्रे आह्लादि विधिवर्णनम्, अवर्षणदुर्भिक्षव्रतऋषिभिर्मुक्तुमारप्रतपचने राज्ञः संवादः, प्रतिग्रहदोषः, सुवर्णपूर्णदुर्वरदर्शने तद्ग्रहणविषये निषेधविषये च वसिष्ठप्रभृतिमुनीनामभिप्रायाः, शांतिप्रशंसावर्णनम्, द्रव्यसंग्रहण्ययोर्दोषः, संतोषप्रशंसा, कामदोषवर्णनम्, अग्रतिग्रहफलम्, बुभुक्षितानामवस्थावर्णनम्, अन्नप्रशंसा, अन्नदानस्य प्रशंसावर्णनम्, दमादिवर्णनम्, शांतस्य लक्षणानि, शांतिक्षमाप्रशंसा, मध्यपुष्करप्रशंसा. श्लोकांकाः ३६९॥
- २०— ६७ मध्यपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुष्पवाहनतृपत्यारूपानम्, विभूतिदादयादिषाष्टव्रतलक्षणकथनम्, स्नानतर्पणादिविधिः. श्लोकांकाः ११२॥
- २१— ७१ धर्मसूक्तिराजकथानकम्, धान्यपर्वतादीनां दानविधिः, विशोकदादशीव्रतम्, गुल्हादिदशविधधेनुदानविधिः, धान्यादिदशविधशैलदानविधिः, सौरधर्मवर्णने विशोकशंकराकमलमंदारगुमारूपानां सप्तमीनां व्रतविधानादिवर्णनम्. श्लोकांकाः ३१९॥
- २२— ७६ भूरादिसत्त्वलोकानामाधिपत्यप्राप्त्युपायवर्णनप्रसंगेऽग्निमारुतयोरिंद्रकृतसमुद्रशोषाज्ञाया अपरिपालनादिद्रुततत्त्वापेन पृथिव्यां जन्मवर्णनम्, संक्षिप्ततया मत्स्यचरित्रवर्णने ब्रह्मादिद्रुतवरप्रदानम्, अगस्त्याध्वदानविधिः, पार्वत्या शिवं प्रत्यात्मनः सावित्र्यपेक्षयाधिक्यप्राप्तिप्रश्ने शिवोत्तरसकल्याणनीपापनाशिनीगौरीतृतीयव्रतविधानम्, रुद्रस्य गौरीसमाथासन्नोत्तरं ब्रह्मणो यज्ञं प्राप्तिगमनम्, रुद्रं प्रति स्वधर्मरूपायनाय विष्णवाज्ञा, सारस्वतव्रतविधानवर्णनम्. श्लोकांकाः ९४॥
- २३— ७९ वैष्णवधर्मवर्णनम्, श्रीमत्सर्वेष्णवधर्मप्रवर्तकत्ववर्णनम्, माघशुक्लपक्षे श्रीमद्वादशीव्रतविधानवर्णनम्, वर्णाश्रमांस्तुतिवर्णनम्, तत्र वैश्याधर्मवर्णनप्रस्तावे श्रीकृष्णपत्नीनां दशोपभुक्तानां दारिकायां दारुण्यमहाविषेण सह संवादे दा-

- ल्भ्येन समुद्रमंथनसमुद्भूतवैश्याभ्यो भगवदुक्तकल्याणिनिविश्याव्रतविधानवर्णनम्. श्लोकांकाः १४२॥
- २४— ८२ आवणकृष्णपक्षीयद्वितीयायामशून्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, अंगारकचतुर्थीव्रतविधानम्, तत्रादीवीरभद्रस्य मंगलग्रहत्वप्राप्तिवर्णनपुरःसरं व्रतविधिवर्णनम्. श्लोकांकाः ६१॥
- २५— ८३ आदित्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, तत्रोमावहेश्वरार्चिकारः. श्लो० ॥ ३७॥
- २६— ८४ रोहिणीचंद्रशयनव्रतविधानम्. श्लोकांकाः ३१॥
- २७— ८४ तटाकारामकूपवापीसरोवरविधानवर्णनम्. श्लो० ६०॥
- २८— ८५ वृक्षारोपणविधिवर्णनम्, तत्राश्वत्यादिबृक्षाणां पृथक्पृथक्फलवर्णनम्. श्लो० ॥ ३२॥
- २९— ८६ सौभाग्यशयनव्रतविधानवर्णनम्, तत्र सौभाग्याष्टकोत्पत्तिकथनपुरःसरं लिताराधनविधानवर्णनम्. श्लो० ५८॥
- ३०— ८७ पुष्करक्षेत्रे विष्णुपदपद्धतिकारणप्रश्रवामनावतारचरित्रवर्णनम्, तत्र वाष्कलिदेव्यव्रतदेवशायितव्रह्मध्यातविष्णुना तद्रथनिवारणार्थं नदिगर्भप्रवेशस्य दित्यामुत्तान्नमृतवार्णवर्णनम्, वामनोत्पत्तिस्मरभवनम्, वामनस्य शुक्रेण सह वाष्कलिपुरं प्रतिगमनम्, तत्र वामनाधिद्रेण पादत्रयभूमिभ्याः च नायात्राफलदीर्घसंवादः, वामनकृतवलिवंचनम्, बलः पातालप्रवेशः. श्लोकांकाः २०२॥
- ३१— ९० नागतीर्थवर्णनम्, तत्र ब्रह्मणा सर्पान्प्रति जनमंजयादाहोमविपत्यंतीत्युच्छापदानम्, सर्पकृतप्रार्थनया ब्रह्मणा जरत्कन्यातनया दास्तीकाद्वोरक्षणं भविष्यतीत्युच्छापदानम्, पुष्करक्षेत्रे नागगमनतो नागतीर्थोत्पत्तिवर्णनम्, आवणपंचम्यां नागतीर्थं स्नाने आह्लादिमाहात्म्यम्, शिवदूतचरित्रवर्णनम्, तत्र रुद्रदेव्यव्रतदेवानां नीलगिरीतपःस्थितां देवीं प्रतिगमनम्, देवप्रायेणयादिर्बलिदानादेनेकदे-

अ० प०

विषयाः

वीनामुत्पत्तिः, देवीगणदैत्यगणयुद्धवर्णनम्, ततो देव्याः शिवदूत्याः पुष्करदेवीगणैः सहस्यतौबुभुक्षितदेवीगणप्रेरणया शिवदूतीप्रेरितरुद्रकृतस्वरूपवच्छागवृषण-कल्पिततद्गोचनप्रकारवर्णनम्, शिवकृतशिवदूतीस्तोत्रम्, शिवदूत्यारुद्राय वरदानम्, स्तोत्रमहिमाच. श्लो० १५४ ॥

३२-- १३ प्रेतपंचकथानकम्, तत्र पृथुब्राह्मणस्पुष्करक्षेत्रपंचप्रेतैः सहसमागमे पृथुनाप्रेतत्वानिर्दककर्मकथनम्, प्रेतत्वकर्मकथनम्, पृथुसंभाषणात्प्रेत-मुक्तिः, पंचप्रेतक्रयाफलम्, अंतरेक्षपुष्करस्थितौदक्षिणापयस्थमहर्षिप्रार्थनया तस्यभूवागमनम्, पुष्करेस्नानाद्यर्थकार्तिकीर्षोणिमादिप्रशस्तयोगवर्णनम्, वटुवरवनादिभ्यः प्रादुर्भूतयासरस्वत्यः पुष्करतीर्थपूरणम्, सरस्वत्याः पंचस्वोतो-भिधानम्, सरस्वतीतीरमाहात्म्यवर्णनम्, सरस्वत्याः प्राङ्मुखत्वेकारणवर्णनम्, पुनःपश्चिमायांगमनम्, शुद्धावटतीर्थमाहात्म्यम्, प्राचीनेश्वरदेवाग्रतआदितीर्थ-माहात्म्यम्, ब्रह्मादिभिरनेकसखीसमुत्पत्तिपुरःसरंताभिः सह सरस्वत्याः पश्चिमा-यां गमनम्. श्लो० १५६ ॥

३३-- १६ मार्कंडेयात्पत्तिकथानकवर्णनम्, पुष्करक्षेत्रसमीपेमार्कंडेयाश्रमवर्णनम्, अवि-योगवापाप्रतिरामचंद्रस्यगमनमार्कंडेयेनसहसमागमः, मार्कंडेयाश्रमेरामस्यस्वप्ने दशवर्दशनम्, ऋष्याज्ञपारामेणश्राद्धकरणम्, श्राद्धेसमागतानां द्विजानामंगे-सीतायाः प्रत्यक्षं दशवर्दशनाल्लज्जाकारणकथनम्, रामादीनां ज्येष्ठपुष्करेगमन-पूर्वकमासपर्यंतस्थितिः, तत्रलक्ष्मणस्यमतिविपर्ययाल्लक्ष्मणकृतविरोधवर्णनम्, अजगंधशिवप्रतिरामादीनांगमनेरामकृताजगंधशिवस्तोत्रवर्णनम्, अजगंधरुद्र-कृतरामप्रशंसा, लक्ष्मणस्यपश्चात्तापेरामेणपुष्करक्षेत्रस्यजनानामतिवैपरीत्यपुरःसरस्वार्थतत्परतावर्णनम्. श्लो० १८५ ॥

अ० प०

विषयाः

३४-- १९ ब्रह्मकृतयज्ञकालाख्यदक्षिणादिसर्वकृत्यवर्णनम्, ब्रह्माज्ञयालक्ष्मीसहितविष्णु-नासविज्रीमोहनम्, गौर्यासहशिवेनसावित्रीप्रार्थनम्, सावित्रीब्राह्मसमीपप्रत्यागम-नम्, गायत्रीसावित्रीः संवादः, यज्ञातस्नानेब्रह्मणासर्वदेवभ्योवरप्रदानम्, विष्णुकृत ब्रह्मस्तुतिः, रुद्रकृतब्रह्मस्तोत्रम्, ब्रह्मणास्वस्थनिवासस्थानकथनम्, ब्रह्मस्थान-माहात्म्यवर्णनम्, पुष्करादितीर्थविधिदानमहिमा, पुष्करेशुरुदीक्षादित्विस्त-रविधिवर्णनम्, ग्रहाणां सौम्यत्वकरणोपायविधिः, श्वेतराजकथानकप्रसंगेनाना-विधदानादिमहिमा. श्लो० १९८ ॥

३५-- १०६ अन्नदानमाहात्म्यवर्णनप्रस्तावाद्रामकथानकवर्णनम्, तत्र रामेणरावर्णनिह-त्पराज्यशासनेक्रियमाणेऽगस्त्यादिकृतप्रशंसनम्, रामेणभीमनामकतपस्विशूद्रा-पचारान्मृतस्यब्राह्मणपुत्रस्यसंजीवनार्थं भीमशूद्रंहत्वाब्राह्मणबालसंजीवनम्. श्लो० १०० ॥

३६-- १०८ रामस्यागस्त्याश्रमप्रतिगमनम्, रामागस्त्यसंवादः, प्रतिग्रहविषयनिवेके अक्षयराजकथानकम्, अगस्त्यदत्ताभरणस्यरामेणग्रहणम्, अगस्त्यस्यआभरण-रत्नादिप्राप्तिग्रहेऽगस्त्येनश्वेतराज्ञोनिजशवभक्षणप्रभृतिवृत्तांतनिवेदनपुरःसरसं-वादवर्णनम्, अगस्त्येनश्वेतराज्ञाः सकाशाद्रत्नकंकणप्राप्तिग्रहवर्णनम्. श्लो० १३१ ॥

३७-- ११० दंडकारण्योत्पत्तिवर्णनेदण्डराजकथानकम्, रामस्यसंध्योपासनादि, गुप्तो-ल्लुकोर्गुहविषयकविवादिरामकृतनिर्णयवर्णनम्, गुप्तस्यपूर्वजन्मवृत्तांतः, रामस्या-योध्याप्रत्यागमनोत्तरंराजसूययज्ञविषयकविचारेप्रस्तूयमानेभरतेनयुत्पत्तातस्मा-न्नित्वतनम्, रामस्यकान्यकुब्जेवामनस्थापनप्रतिज्ञा. श्लो० १७१ ॥

३८-- ११३ विभीषणवृत्तजिज्ञासया भरतेनसह विमानमारुह्य रामचंद्रस्यदक्षिणापयग-मनम्, तत्र च भरतपुत्रराष्ट्रनिरीक्षणानंतरं दक्षिणस्यां दिशिपूर्वं वनवासमयेऽ-

अ० प०

विषयाः

धुषितस्थलानां भरताय दर्शनम्, किंकिधायां सुग्रीवादिसंगमः, ततः सु-
ग्रीवं शृहीत्वा लंकां प्रति गमने समुद्रतीरादिप्रदेशेषु वृत्तवर्णनम्, लंकायां
विभीषणसंगमः, चतुर्थे दिवसे केकसीनाम्ना विभीषणमात् रामदर्शने केकसी
रामसंवादः, सरमारामसंवादः, रामेण विभीषणाय नीतिशिक्षणम्, विभीषणेन
रामाय नानालंकारसमेतश्रीवामनमूर्तिसमर्पणम्, रामेण तां मूर्तिं शृहीत्वा विमाने
स्थापयित्वाऽथोध्याभिमुखं गमनावसरे विभीषणप्रार्थनया समुद्रनिबद्धसेतोस्त्रि-
धा भंगकरणम्, रामेश्वरमहादेवस्य श्रीरामकृतस्तुतिः, शिवरामयोः संवादः,
पुष्करे विमानप्रतिबंधे जायमाने सुग्रीवेण प्रतिबंधकारणान्वेषणे विमानादुत्तीर्य
श्रीरामेण ब्रह्मस्तवनम्, ब्रह्मरामसंवादः, ततो मथुरायां शत्रुघ्नराज्ये गमनम्,
ततो महोदयपर्वणि गंगातीरे वामनं प्रतिष्ठाप्य तस्य द्रव्येण वृत्तिं कल्पयित्वा
सुग्रीवस्य किंकिधां प्रति प्रेषणम्, इत्थं वामनप्रतिष्ठावर्णनम्. श्लो० १९४ ॥

३९—११६ भीष्मस्य पुत्रस्त्वं प्रति विष्णोर्नाभिपद्मोत्पत्तिपूर्वकं जगत्सृष्टिविषयः प्रश्न-
करणम् पुलस्त्येन सृष्टिवर्णने प्रस्तूयमाने परब्रह्मतत्त्वनिर्देशपुरःसरं कृतादियुग-
तत्कालसंध्यंशादियुगधर्मादिसृष्टितत्त्वहारवर्णनम्, सहायकालीनभगवत्स्थितिवर्ण-
नम्, एकार्णवे प्रसृतस्य भगवतो मुखं प्रविष्टेन मार्कण्डेयमुनिना भगवतो जठरे
ऽनेकविधप्रपंचदर्शनम्, भगवता सह मार्कण्डेयस्य संवादे भगवतास्वात्मनो मा-
हात्म्यवर्णनम्, ततः परमेश्वराद्भूतसंभवः पद्मसंभवश्च. श्लो० १५४ ॥

४०—११९ पद्ममध्याद्ब्रह्मण उत्पत्तिकथनम्, पद्मस्य पृथिवीत्ववर्णनपूर्वकं पद्मकेसरानां हि-
मवदादिपर्वतत्वम्, पद्मपत्रानुसारेण देशवर्णनम्, मधुकैटभोत्पत्तिः, मधुकैटभवि-
नाशकथनम्, कपिलयोगाचार्यात्पत्तिपूर्वकदक्षादिप्रजापत्युत्पत्तिवर्णनम्, प्रजा-
पतिभ्यः सकाशात्प्रजापत्यानामुत्पत्तिः, तारकात्मयसंप्रापवर्णनम्. श्लो० १९६ ॥

अ० प०

विषयाः

४१—१२२ देवसेन्यानां तारकासुरसेन्यैः सह तुमुलपुद्धे संप्रवृत्ते उर्वस्योरोः सकाशा-
दौर्वानलोत्पत्तिकथानकवर्णनपुरःसरं कालनेमिवधवर्णनम्, कालनेमिप्रमुखदे-
त्यवधानंतरं ब्रह्मकृतविष्णुस्तुतिः, विष्णुनेंद्रादिभ्यो वरदानादिपूर्वकब्रह्मलोकगम-
नवर्णनम्. श्लो० ३२० ॥

४२—१२७ शंकरमाहात्म्यवर्णनारंभः, तत्र दिव्या वज्रांगुप्रवृत्तिः, वज्रांगेन दिव्या-
ज्ञयेन्द्रं वद्ध्वा मातुः समीपं प्रत्यानयनोत्तरं ब्रह्मकश्यपवचनादिद्रुमोचनम्, ब्रह्म-
णा तदर्थं वरांगीनामकन्यामुत्पाद्य वज्रांगायपत्न्यर्थं कन्यादानम्, वज्रांगस्य
वरांग्या सह तपोवनं गत्वा तत्र ब्रह्मणः प्रीतये तपश्चरणम्, तत्तपस्तुष्टेन ब्रह्मणा
तस्मै वरप्रदानम्, इंद्रत्रस्तायां वरांग्या वज्रांगोत्तारकासुरोत्पत्तिः, तपस्विनेतारका-
सुराय ब्रह्मणा वरप्रदानम्, तारकासुरस्य देवैः सह महायुद्धम्, तत्र देवानां परा-
जयवर्णनम्. श्लो० १११ ॥

४३—१२९ इन्द्रविटंबना, षवेदवकृतब्रह्मस्तोत्रम्, ततो ब्रह्मणा शंकरसुतात्तारकासुरवधं क-
थयित्वा रात्रिदेवीं प्रति शंकरसुरतभंगविषयेऽनुज्ञाकरणपुरःसरं वरप्रदानम्, हिमाच-
लपत्न्यां मेनायां पार्वतीजन्मकथनानंतरं नारदेन पार्वत्याः सामुद्रिकलक्षणस्पष्टीक-
रणम्, देवराजाज्ञप्तमदनविद्धमहेश्वरकृतमदनदाहः, रतिकृतमहेशस्तोत्रम्, महे-
शेन मदनस्यानंगत्ववरदानम्, पार्वतीकृततपश्चर्याः ऋषिपार्वतीसंवादे शंकरेतरं-
पतिं न करिष्यामीति पार्वतीप्रतिज्ञा, शिवपार्वतीविवाहः, गणेशवर्णनम्, बी-
रकणस्य पार्वत्या पुत्रीकरणम्, पार्वतीशरीरे ब्रह्माज्ञप्तराज्याः प्रवेशः, पार्वत्या-
व्यसितांगत्ववर्णनम्. श्लो० ५१६ ॥

४४—१३९ कृष्णवर्णयाः पार्वत्याः शंकरेण विनोदकरणम्, पार्वत्या शंकरभर्तस्य, शिव-
कृतभर्तनारुण्याः पार्वत्या हिमाचलं प्रति गमनम्, बीरकणस्य द्वारक्षार्थिनयो

जनम्, शिवप्रत्याडित्यस्यपार्वतीरूपधृत्यायो नौवज्रदंतं प्रवेश्य वीरकगणं सर्परूपेण वंचयित्वा गमनम्, तस्य पार्वतीरूपधरस्याडित्यस्य वामपार्श्वे पार्वती-
वामपार्श्ववत्तद्विह्वमनिरिह्य पार्वत्यभावं निर्णयि शिवकृताडित्यवधः, बाधुमु-
खाच्छिवस्मपारदारिकत्वश्रवणतः क्रुद्धयातपःस्थितयापार्वत्याद्धारपालननियुक्त-
वीरकगणशापदानम्, क्रोधेन सिंहात्पत्तिः, तन्मुखं प्रति प्रवेष्टुकामायाः पार्वत्या
ब्रह्मणा विभूयनिवारणम्, ब्रह्मवरेण पार्वत्या निजदेहकाण्यं कररात्रित्यागः,
रात्रिदेव्याश्च ब्रह्मणा एकानंशेति कौशिकीति च नामकरणपूर्वकं विध्याद्विं प्रति-
प्रेषणम्, स्वर्मादिरं प्रति प्राप्तायाः पार्वत्या वीरकेण निवारणे पार्वतीकृतवीरक
शापपश्चात्तापः, वीरकगणकृतपार्वतीस्तोत्रम्, पार्वतीशिवसमागमः, कार्ति-
केन्योत्पत्तिवर्णनम्, देवकृतकार्तिकेयस्तुतिः, कार्तिकेयकृतताराकासुरवधः.
श्लो० २१८ ॥

४५—१४२ श्रीनृसिंहावतारवर्णनम्, तत्र हिरण्यकशिपुसभास्थानवर्णनम्, नृसिंहहिरण्य-
कशिपुयुद्धे महोत्पातवर्णनम्, नरहरिणा हिरण्यकशिपुविदारणम्, ब्रह्मकृतनरह-
रिस्तुतिः, क्षीरीदोत्तरकूले भगवता नृसिंहरूपं स्थापयित्वा स्वस्थानं प्रति गमनव-
र्णनम्. श्लो० १९७ ॥

४६—१४६ अंधकासुरकथानकम्, तत्र शिवकृतादित्यस्तुतिः, अंधककृतं शिवस्तोत्रम्,
अंधकासुरस्य गणत्वप्राप्तिः, ब्रह्मकथितसंवादे ब्राह्मणानां प्रशस्तिः, ब्राह्मणल-
क्षणकथनम्, गायत्रीमाहात्म्यम्, गायत्रीजपविधिः, गायत्रीजपफलवर्णनम्.
श्लो० २०८ ॥

४७—१५० अधमब्राह्मणलक्षणम्, पंचविद्वसना नानि, अधमब्राह्मणवधेऽपि पापकथनम्,
नष्टब्राह्मण्यपुनःप्राप्तिवर्णनम्, तत्रैकस्य ब्राह्मणपुत्रस्य कथा, तत्पसंगेन गरुडक-

थानकम्, प्रतिदिक्षु यवनोत्पत्तिवर्णनम्, यवनानामस्पृश्यत्वेऽपि कलौ यवनस्पर्श
करिष्यंतीति वर्णनम्, गरुडाय विष्णुदत्तवरदानादिप्रसंगवर्णनम्, मात्राज्ञया
गरुडेन्द्रं पराजित्य स्वर्गादमृतानयनम्, कद्वै पीयूषं दत्त्वा मातुर्विनतादासीत्वा-
न्मोचनम्, इंद्रेण कड्वाः सकाशादमृताहरणम्. श्लो० १७३ ॥

४८—१५३ कश्यपोपदेशेन चांडालपतितद्विजस्य सदाचाराचरणेन स्वर्गप्राप्तिः, ब्राह्म-
णपठिनादौ नानाविधदुःखप्राप्तिवर्णनम्, आततास्यादेब्राह्मणवधेऽपापत्वम्, ब्राह्म-
णानामुपजीव्यवृत्तिवर्णनम्, स्ववृत्त्योपजीवनाभावे क्षत्रियादिद्वृत्यधिकारकथनम्,
तुलायामसत्यकरणे नरकवर्णनम्, सत्यस्य स्तुतिः, वाणिज्यकष्टलब्धधनस्य
दानेनाक्षयत्वप्राप्तिः, वैश्यवृत्त्योपजीवनाभावे कृषिकर्मतदाचारवर्णनम्, ब्रह्मणो
मुखाद्विदाग्निगोद्विजोत्पत्तिवर्णनपुरःसरं गोमाहात्म्यम्, गोपूजाविधिः, कपिलादि
गोदानविधिः, गोदानस्य फलम्. श्लो० १९५ ॥

४९—१५६ ब्रह्मतेजोवर्द्धनायकनित्यकर्मवर्णनम्, स्वर्गागतानां नरकागतानां च नराणां
लक्षणम्, धर्मवीजपापबीजप्रसूतनरलक्षणम्. श्लो० १३४ ॥

५०—१५८ पित्रर्चाप्रशंसायां मूकारूपानम्, पित्रनादरेकृते सति पापम्, पत्यर्चाप्रशंसायां
पतिव्रताख्यानम्, पतिव्रतालक्षणवर्णनम्, सर्वजनसमत्वप्रशंसायां तुलाधारक-
थानकम्, मित्राद्रोहप्रशंसायामद्रोहकथानकम्, विष्णुभक्तिप्रशंसायां वैष्णवा-
ख्यानम्, पुत्रस्य कर्तव्यनिरूपणम्, आद्रस्य माहात्म्यं फलं च, वाराणस्यादि
क्षेत्रेषु आद्रस्य विशेषफलकथनम्, पक्षिविशेषेषु आद्रविधिः, नांदी आद्रविधिः, ग-
णेशस्याग्रपूजावर्णनम्, जूडामाणियोंगवर्णनम्, पितुः पुत्रेण कर्तव्यवर्णनम्, सृ-
तस्य ग्रथमादिदिनकर्तव्यकर्मनिर्णयः, आशौचकालनिर्णयः आद्रप्रशंसा, आ-
द्रासमर्थस्य कर्तव्यनिर्णयः. श्लो० ३१३ ॥

अ० प०

विषयाः

- ५१—१६४ पतिव्रतामाहात्म्यवर्णनम्, तत्रसैव्यापतिव्रतायाः पतिशुश्रूषाकथानकम्, माण्ड-
व्यमुनिकथा, सूर्यानुदयवित्रस्तन्नज्ञादिदेवैस्तस्याः सात्वन्पूर्वकं तत्पतेः कामसुं-
दररूपवरप्रदानाश्वासनात्तया सैव्या सूर्योदयायानुमोदनम्, सूर्योदयः,
तत्पतेरुज्जीवनम्, पतिव्रतामाहात्म्यश्रवणपठनफलम्. श्लो० ८८ ॥
- ५२—१६५ माण्डव्यस्यशूलारोपणे पतिव्रतापतेः कुष्ठप्राप्तौचकारणवर्णनम्, दुष्टस्त्रीदोष-
वर्णनम्, कुलहनिस्त्रीविवाहनिषेधः, पतिव्रतास्त्रीत्यागेन निरयः, रजस्वलादिग-
मनेनरकः, अगम्याममनेदोषः, पत्यासहगमनविषयेनिर्णयः, विधवाधर्माः, क-
न्यादानविधिफलवर्णनम्, शुल्कग्रहणनिषेधः, अपात्रवराय कन्यादानेदोषः, दा-
सीदानविधिः. श्लो० १०३ ॥
- ५३—१६७ तुलाधारचरित्रम्, सत्यस्यप्रशंसा, भिलोभित्वप्रशंसायां शूद्रकथानकम्, विज्ञा-
कामदयास्तोषाभोभिर्हिंसाप्रशंसावर्णनम्. श्लो० ७७ ॥
- ५४—१६८ कामस्यदुर्जयत्वकथनेऽहल्येन्द्रचरित्रम्. श्लो० ५१ ॥
- ५५—१६९ कामदुर्जयत्वकथने परमहंसचरित्रम्, ब्रह्मणोरेतसः सकाशाद्लौहित्यस्यात्यति-
पूर्वकं तीर्थराजत्ववर्णनम्, लौहित्यतीर्थे परशुरामस्य स्नानमात्रेण क्षत्रवधजनित-
पापक्षालनम्. श्लो० ५६ ॥
- ५६—१७० कामाख्याने गंधर्वादिस्त्रीभिः सहशिवक्रीडा, क्षेमकथाख्यानम्, मूकादीनां
वैकुण्ठागमनकथनम्, पंचाख्यानसमाप्तिवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
- ५७—१७१ जलदानमाहात्म्यवर्णनम्, निर्जलदेशेषुखातादिफलम्, जलदानविषयेषुनि-
सृतकथानकम्. श्लो० ४६ ॥
- ५८—१७२ अश्वत्थादिशृङ्गारोपणविधानफलवर्णनम्, प्रपाविधिः, धर्मघटदानविधिः.
श्लो० ५६ ॥

अ० प०

विषयाः

- ५१—१७३ सेतुबंधनफलम्, पङ्कादौ निर्गमाय पाषाणादिमार्गकरणफलम्, कंटकादिविद्धदु-
र्मगिशोधनफलम्, तत्राख्यानफलम्, गोप्रचारफलम्, गोचाराविघ्नकरस्य दण्ड्य-
त्ववर्णनम्, विष्ण्वादिदेवताप्रासादकरणफलम्, दीपाद्यनेकदानानि, देवलकवि-
प्रशस्तिवर्णनम्, स्वयंभूर्लिंगार्चनफलम्, देवमंडपकरणफलम्, श्रोत्रियगृहनिर्मा-
णफलम्, रुद्रक्षमाहात्म्यवर्णनपुरःसरं रुद्राक्षधारणविधिफलवर्णनम्, तत्ररुद्राक्षो-
त्पत्तिविषयकारुण्यार्थिकाकथनम्. श्लो० ५११ ॥
- ६०—१७६ धात्रीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रामलकीस्नानधात्रीफलभक्षणफलवर्णनम्, वारादि-
विशेषेणधात्रीफलभक्षणनिषेधः, प्रेताख्यायिका, तुलसीमाहात्म्यवर्णनम्.
श्लो० १४२ ॥
- ६१—१७९ तुलसीस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
- ६२—१७९ गङ्गामाहात्म्यकथनम्, तत्रगङ्गायांस्नानादिविधिवर्णनम्, गङ्गायाभुव्यागमन-
पूर्वकत्रिस्तोतस्त्वनकारणवर्णनम्. श्लो० १२५ ॥
- ६३—१८२ गणपतेरग्रपूज्यतावर्णनम्, तत्रपार्वतीप्रियकथा, गणेशद्वादशनामस्तोत्रम्.
श्लो० ३१ ॥
- ६४—१८२ गणपतेरन्यस्तोत्रम्. श्लो० ११ ॥
- ६५—१८२ नांदीमुखादिषु प्रथमं गणेशपूजनवर्णनम्, गणेशपूजाविधिः, गणेशस्याग्रपूजा-
याजकरणहेवासुरसंश्रामे देवानांपराजयेदेवानांशंकरसमीपप्रत्यागमनम्, शंको-
पदेशेन देवैर्गणेशस्तोत्रपूर्वकपूजाकरणम्, देवभोगेणेशेन वरप्रदानम्, गणेशज्ञया-
देवानांविष्णुप्रतिगमनम्, विष्ण्वाज्ञयादेवानामसुरैःसहसंश्रामे चित्ररथकृतकाले-
यवध. श्लो० १२० ॥
- ६६—१८४ जयंतेन कलिधवधः. श्लो० १२ ॥

सू० अ०

अ० ५०

विषयाः

- ६७—१८५ इंद्रेणबलनमुचिवधः. श्लो० ५१ ॥
 ६८—१८६ इंद्रेणनमुचिवधः. श्लो० ९ ॥
 ६९—१८६ षडाननेन तारियवधः. श्लो० २३ ॥
 ७०—१८७ यमेनदेवांतकदुर्धर्षदुर्मुखवधः. श्लो० २१ ॥
 ७१—१८७ इंद्रेण अन्यनमुचिवधः. श्लो० २८ ॥
 ७२—१८७ विष्णुनामधुदैत्यवधः. श्लो० ३७ ॥
 ७३—१८८ इंद्रेण वृत्रासुरवधः. श्लो० ४० ॥
 ७४—१८८ गणेशेन त्रैपुरिवधः. श्लो० ४५ ॥
 ७५—१८९ देवदैत्यानां द्विद्वयुद्धम्, तत्रहिरण्याक्षपराजितदेवप्रार्थनया विष्णोर्हिरण्याक्षेण सहयुद्धम्, हिरण्याक्षस्यपातालगमने विष्णुनावाराहरूपं धृत्वा हिरण्याक्षस्यवधकरणम्, देवकृतविष्णुविजयस्तोत्रम्. श्लो० १०२ ॥
 ७६—१९१ रणेमुत्तानां दैत्यानामुत्तमगतिप्राप्तिः, रणपराङ्मुखानां च नीचगतिप्राप्तिवर्णनम्, मनुष्ययोनिमतदैत्यानां स्वभावतोदैत्यत्ववर्णनम्, दैत्यवंश्यानामपि प्रह्लादादीनां सौम्यस्वभावत्वपूर्वकदेवत्वप्राप्तिवर्णनम्, एकेनापिवैष्णवपुत्रेण कोटिकुलोद्धारवर्णनप्रसंग आख्यायिका, मनुष्येष्ववतीर्णानां देवानां लक्षणानि, मनुष्येष्ववतीर्णानां कर्णादीनां दैत्यत्ववर्णनम्, भोष्मद्रोणाश्वत्यामकुण्ठधर्मभीमाशुननकुलसहदेवगान्धारीकुन्तीद्वीपदीनां देवत्वम्, पृथिव्युद्धारकपृथिवीक्षयकृतांच लक्षणवर्णनम्. श्लो० १४२ ॥
 ७७—१९३ सूर्यमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रसूर्यदर्शनात्पातकानिरसनम्, संक्रान्त्यादिषु दानादिविधिः, तुलाद्यनेकदानानि, सूर्यव्रतानि, अर्कसप्तमीव्रतविधिः. श्लो० १०५ ॥
 ७८—१९५ सूर्यस्यानेकव्रतवर्णनम्, सूर्यस्तोत्रम्. श्लो० ६५ ॥

अ० ५०

विषयाः

- ७९—१९६ सूर्यमाहात्म्यप्रसंगाद्भद्रेश्वरनामकमध्यदेशनृपातिकयानकम्. श्लो० ३७ ॥
 ८०—१९६ सूर्यपूजाविधिः, सोमस्यच पूजाविधिः, चंद्रार्चदानानि. श्लो० २९ ॥
 ८१—१९७ शंभोः सकाशाद्भौमग्रहस्योत्पत्तिवर्णनम्, अंगारकचतुष्टयां भौमपूजनविधिवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ८२—१९८ बुधगुरुशुक्रशनिराहुकेतुनां पूजाविधिवर्णनम्, नवग्रहमंत्राः, कृतत्रेताद्वापरकलियुगानुक्रमेण तपोज्ञानयज्ञदानानिग्रहंशः, अभयदानस्य सर्वदानापेक्षयामहत्त्वम्, शूद्रस्यमुख्यत्वेनदानवर्णनम्, पद्मपुराणसृष्टिस्रष्टपठनश्रवणफलम्. श्लो० ४५ ॥
 इति पद्मपुराणांतर्गतसृष्टिस्रष्टस्यविषयानुक्रमणिका
 संपूर्णा ॥ १ ॥

॥ अथ द्वितीयभूमिखण्डस्थविषयानुक्रमणिका ॥

- १— १ ऋषीणां सृतं प्रति प्रह्लादचरित्रजिज्ञासया प्रश्नः, सूतेन सर्वानुपनिश्रुति ब्रह्मव्याससंवादवर्णनम्, ब्रह्मव्याससंवादे शिवशर्मब्राह्मणारूपावर्णनम्, शिवशर्मणापुत्रपरीक्षणवर्णनम्, तत्र माययापत्नीमरणे एकपुत्रद्वारा तस्याः खण्डकरणम्, द्वितीयपुत्रद्वारा मायाकाल्पितान्यरूपानयनम्. श्लो० ५८ ॥
 २— २ तृतीयपुत्रद्वारा मृतपुत्रसंजीवनम्, चतुर्थपुत्रायस्वर्गलोकादमृतानयनायाज्ञाकरणम्. श्लो० २७ ॥
 ३— २ इंद्रलोके प्रतिगच्छतः शिवशर्मपुत्रस्य विष्णुशर्मणो मध्येमार्गमिंद्रप्रेरणया मे-

अ० ५०

विषयाः

निकाकृतविज्ञानम्, मेनिकानिरासिकरणम्, ईदृकृतानेकविग्रहस्मीकरणपूर्वक-
मिदं प्रति शापदानाद्योद्यमः, शापभयभीतेनेद्रेणविष्णुशर्मणः समुत्कुम्भदानम्, कुम्भ-
मादायविष्णुशर्मणः पितरंप्रत्यागमनम्, शिवशर्मणा मायागोपितपत्न्या उज्जीवि-
नमिषेण प्रकटीकरणम्, मातापितृसंतोषास्तुतानां तेषां चतुर्णामपि दाहवर्जित-
गोलोकप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥

५- ३ शिवशर्मद्विजेन कनिष्ठपुत्रस्यसोमशर्मणः सत्वपरीक्षणम्, तत्र सोमशर्मणः स-
मीपकुम्भदेवतातीर्थयात्रामिषेणबहिर्गत्वादशवर्षपर्यन्तं पत्न्यासहसपञ्चरित्यामायया
ऽऽत्मनः पत्न्याश्चशरीरं कुष्ठरीगग्रस्ते विधायपुत्रसमीपंप्रत्यागमनम्, सोमशर्मणा
गृहागतमातापितृशरीरशुश्रूषणेन नानाविधैकशसनम्, पित्राऽमुत्कुम्भेऽस्यामृत
मण्डप्य पुत्रंप्रतिपूर्वं स्वदत्तामृतकुण्डयाचनम्, पुत्रेणरितकुम्भेऽहृष्टा स्वतपोबलेन
तस्मिन्मृतमापूर्य पितुःसमीपंप्रत्यागमनम्. श्लो० ६० ॥

५- ५ शिवशर्मकृता पुत्रप्रशंसा, शिवशर्मणः सभार्यस्यविष्णुलोकावाप्तिः, सोमशर्म-
णः शालिग्रामक्षेत्रतपस्तपतो दैत्यभयेनमरणोत्तरं प्रह्लाददैत्यत्वप्राप्तिवर्णनम्, प्र-
ह्लादस्य बासुदेवेनसह युद्धे मरणम्, प्रह्लादहनेकमलानामतन्मातुरोदनम्, ना-
रदेनकमलायाः सात्वतम्, प्रह्लादस्येद्वत्त्वप्राप्तिप्रभृतिचरितस्यसंक्षेपतोवर्णनम्, दे-
वादिप्रायनयावासुदेवनेद्वान्प्रति ईद्रेः भविष्यतीतिकथनम्, कश्यपाददित्यामि-
द्रोत्वसिः, ईद्वामिषेकः. श्लो० १११ ॥

६- ६ ईद्वस्यस्वाराज्यश्रियं दृष्ट्वा ददुष्टः सप्त, दित्याविलापकरणं च, कश्यपेनदिति
सात्वतम्. श्लो० ३३ ॥

७- ७ कश्यपेनदित्येपंचमहामूर्तेद्विधैः सहात्मनोभेद्या ज्ञानविवेकतिरस्कारपूर्वकैः
सहगर्भागारं प्रतिप्रवेशवर्णनम्. श्लो० ८३ ॥

अ० ५०

विषयाः

८- ९ देहदुःखानुभवोद्विग्नस्यात्मनो वैराग्येणसहसमागमः, वैराग्यस्यात्मनासहसं-
बादः, वीतरागोपदेशेनात्मनोविवेकप्रसंगः, विवेकद्वाराज्ञानसमागमः, ज्ञानिना-
त्मानंप्रतिस्वस्यप्राक्तनस्वरूपवर्णनम्, ध्यानादिसमाश्रये ज्ञानेनात्मन उपदेश-
करणम्. श्लो० १०५ ॥

१०- १० ध्यानाश्रयेणात्मनो देहबंधविनिर्मुक्तिपुरःसरंस्वरूपावगतिवर्णनम्. कश्य-
पेनेत्यमात्मोपदेशेनदित्याः सात्वतम्. श्लो० २० ॥

१०- ११ हिरण्यकाशिष्वादिदैत्यानांपितरं कश्यपंप्रत्यागत्य स्वकष्टविनिवेदनम्, कश्य-
पेनताम्रपति देवानां जयकारणवर्णनम्, देवताम्रपति कश्यपेन तपस्याकरणाया-
ज्ञाकरणम्, बलिप्रभृतिदैत्यानां परस्परं मंत्रं कृत्वा तपःकरणम्. श्लो० ५० ॥

११- १२ सुव्रतचरित्रवर्णनम्, तत्र रेवातीरवातिवामनक्षेत्रवाप्तिसोमशर्मब्राह्मणाय तस्य
पत्न्यासुमनानाम्प्रासासारिकदुःखप्रदर्शनोपदेशकरणपुरःसरं ऋणसंबंध्यादि-
चतुर्विधपुत्राणां लक्षणवर्णने प्रथमंन्यासापहारकपुत्रलक्षणकथनम्. श्लो० ४६ ॥

१२- १२ ऋणसंबंधिपुत्रलक्षणवर्णनम्, रिपुपुत्रलक्षणम्, लाभप्रदपुत्रलक्षणम्, उदासी-
नपुत्रलक्षणम्, सुमनयेत्यपुत्रलक्षणकथनोत्तरं पतिसात्वतम्, पत्युःसोमशर्मणः
पुत्रप्राप्तयेऽस्त्युत्कटेच्छादृष्ट्वा सुमनयापत्येपुत्रप्रशंसापूर्वकं धर्मोत्थानकथनेदुर्वा-
सआख्यायिकावर्णनम्, दुर्वाससाधर्मस्य राजत्वदासीपुत्रत्वचाण्डालत्वकपशापदा-
नम्, दुर्वाससःशापेनधर्मस्य त्रिविधावतारवर्णनम्. श्लो० १२८ ॥

१३- १५ ब्रह्मचर्यतपःसत्यदाननियमभ्रमाज्ञौचाहिंसाशांत्यस्तेयदमशुश्रूषाणां लक्ष-
णानि. श्लो० ३५ ॥

१४- १५ सोमशर्मप्रश्नोत्तरं सुमनया स्ववृत्तांतनिरूपणम्, धर्ममृत्युलक्षणवर्णनम्.
श्लो० ४७ ॥

अ० प०

विषयाः

- १५— १६ पापिमरणलक्षणवर्णनम्. श्लो० २२ ॥
 १६— १६ पापिनामरणोत्तरं नानाविधकेशयोनिवर्णनम्. श्लो० २१ ॥
 १७— १७ सुमनोपदेशेन सोमशर्मणः पुत्रप्राप्त्युपायजिज्ञासयावसिष्ठप्रति गमनम्, वसिष्ठसोमशर्मणसंवादेवसिष्ठेन सोमशर्मणः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
 १८— १८ सोमशर्मणोब्राह्मणत्वकारणवर्णनम्, वसिष्ठोपदेशात्सोमशर्मणा गृहप्रत्यागत्य भार्यया निजमनोरथकथनम्, भार्ययातत्प्रशंसनम्. श्लो० ४२ ॥
 १९— १९ सुमनयासह सोमशर्मणोरेवाकपिलासंगमतीर्थे तपःकरणम्, तपोविप्रेभित्तिन सोमशर्मणा नृहरिस्मरणम्, भगवतआविर्भावः, सोमशर्मकृतविष्णुस्तोत्रम्. श्लो० ७५
 २०— २० हरिणा सोमशर्मणे वंशतारकपुत्रवरप्रदानम्, अमरकंठकेवाश्रमं विधायबहुकालपर्यंतमुभयोरिवासः, कदाचिन्मुगौस्नानंविधायश्रमाभिसुखेसति शक्रेण तदाश्रमांगं समागत्यसुमनायाः समर्पणवर्णनम्, आश्रमागतमुनिप्रतिसुमनया सर्वदेवदेवीगणकृतस्वसमर्पणचरित्रवर्णनम्, अनंतरं कियताकालेनसुमनायां सोमशर्मणः सकाशात्सुव्रतनामपुत्रोत्पत्तिः, उभयोरपि सोमशर्मसुमनयोः पुत्रपौत्रधनसमृद्धिसौख्यवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
 २१— २१ सुव्रताख्यानकथनम्, तत्रबाल्यादारभ्यसुव्रतस्यक्रीडादिध्वपि कृष्णवधानम्, सुव्रतस्यनर्मदादक्षिणतटवर्तिसिद्धेश्वरमहादेवसमाश्रयपुरःसरतपःकरणम्. श्लो० ३७ ॥
 २२— २२ सुव्रतस्य पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्, तत्रप्राग्जन्मनितस्य सुव्रतस्यरुक्मंगंदराजस्य संघ्यावलीभार्यायां धर्मागदनाम्ना प्रसिद्धिः, द्वितीयजन्मनि सोमशर्मणःसुमनायां सुव्रतनाम्ना प्रसिद्धिः तस्यचतपस्तुष्टेनविष्णुनावरप्रदानम्, सुव्रतेन

अ० प०

विषयाः

- विष्णुस्तोत्रकरणम्, सुव्रतस्यैद्रपदप्राप्तिः, व्यासेनधर्मागदादिविषयेसमयसंज्ञापनुरूपैयप्रश्रुतेब्रह्मणापुनःसृष्टिक्रमानुक्तयेनतत्संज्ञयनिराकरणम्. श्लो० ४९ ॥
 २३— २३ सृष्टिसंहारकारणवर्णनम्, तत्र हिरण्यकशिपोर्हृदिह्रस्वपेणवधः, वाराहरूपेण हिरण्याक्षवधः, पुत्रवधसंतसाया दित्याः पतिसमीपेखेददर्शनपुरःसरं सर्वलक्षणसंपन्नपुत्रयाचना, कश्यपवरेणदित्यागर्भधारणानंतरंवलनामकपुत्रप्रसवः, बलस्यसर्वसामर्थ्यसंपन्नत्ववीक्ष्यशक्रेणसागरोपकण्ठेसंस्थासर्नोपगतस्यतस्यवज्रेणहननम्. श्लो० ४५ ॥
 २४— २३ इंद्रात्पुत्रवधंश्रुत्वाद्दुःखितयादित्या कश्यपायपुत्रवधेनिवेदितेकश्यपेनशकं प्रतिक्रीधादप्रिकुण्डेजटाप्रक्षेपाद्दृष्ट्वासुरोत्पादनम्, वृत्रासुरमसहामत्वाशक्रेणमहिर्द्वारावृत्रासुरं प्रति संधिकरणपुरःसरमर्धासनसमर्पणोत्तरं रंभयासमुन्मादनम्. श्लो० ५१ ॥
 २५— २४ रंभासक्तस्यवृत्रस्यरंभाऽऽग्रहेणमधुपानम्, मधुपानप्रमत्तस्यवृत्रस्यशक्रेणवज्रेणहननम्. श्लो० २६ ॥
 २६— २५ शक्रेणवृत्रवधाद्दुःखितयादित्याकश्यपप्रार्थनयाशक्रवधार्थंमधुत्वामेरुपर्यंतैकश्यपेनसहस्रपस्याकरणार्थगमनम्, तत्रेद्रेणवेपांतरंविधायतत्तपश्छिद्रान्वेषणार्थतस्याःशुश्रूषाकरणम्, पादाशोचरूपतत्तपश्छिद्रं समीक्ष्येद्रेणतदुदरेप्रविश्यवज्रेण तद्रूपस्यैकोनपंचाशत्खंडकरणम्, तेषामरुद्रामकरणकारणवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
 २७— २५ पृथुनासर्ववर्गेपुराज्यासनेराजवर्गस्थापनम्. श्लो० ३१ ॥
 २८— २६ पृथुचरित्रवर्णनम्, तत्र वेनस्यौद्धत्यवर्णनम्, ऋषिभिर्वेनस्यस्योक्तमर्थनम्, तस्मात्प्रियादोत्पत्तिः, वेनस्यदक्षिणपाणिमंयनात्पृथुत्पत्तिः, सर्वमिच्छिता पृथो रा-

अ० प०

विषयाः

ज्याभिषेककरणम्, पैतामहे यज्ञे सूतमागधयोः पृथुस्त्वनायानुज्ञायां पृथुचरि-
त्रसंबंधं विदित्वातत्कृतं पृथुस्त्वनम्, पृथुनाविविधोपायैः पृथिवीदमने पृथिव्याः
पृथुप्रार्थनम्. श्लो० १२१ ॥

२९ — २८ धरणीप्रार्थनया पृथुना पृथिव्याः समीकरणपुरराष्ट्रादिप्रतिष्ठापनपुरःसरं
विविधवत्सदोऽपृथुधकल्पनयादोहनम्. श्लो० १२१ ॥

३० — २९ वेनस्य पापानिर्गमनानन्तरं शुद्धिविषये संज्ञायानानां महर्षीणां प्रश्नोत्तरम्,
सूतेन वेनस्य चरित्रवर्णनम्, तत्र सत्संगमाहात्म्यवर्णने लुब्धकशफरघ्नोरितिहा-
सवर्णनम्, मातामहदोषेन वेनस्य पापबुद्धित्ववर्णनम्, तत्र सुनीथाया वेनमातुः
सुशंसनामकमर्धवतनयापचारेण पापाचारमयपुत्रप्राप्तिरूपशापप्राप्तिः, अत्रिपुत्र-
स्यांगस्येन्द्रसंपत्तिं दृष्ट्वा तत्सदृशपुत्रप्राप्तिविषयकामिलापवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥

३१ — ३१ अंगस्याऽपुपदेशेनेन्द्रसदृशपुत्रावाप्तये तपस्याकरणाथमेरुपर्वतं प्रति गम-
नम्. श्लो० १९० ॥

३२ — ३१ मेरुपर्वते गंगातीरेऽगस्य तपःकरणात्प्रादुर्भूतवासुदेवस्यांगेन स्तोत्रकरणम्,
तत्स्तुतिसंतुष्टेन भगवतांगाय शकसमपुत्रप्राप्तिरूपवरप्रदानम्. श्लो० ७५ ॥

३३ — ३३ सुनीथाचरित्रम्, सुशंसनमर्धवताडनाल्लब्धपुत्रशापया सुनीथया पितृकृत-
प्रतिबोधेनस्त्रित्रयानिर्जनवनं प्रतिगमनम्, तत्र तत्सखीभिरागत्य चिंतापरित्याग-
विषये तस्या उपदेशकरणम्. श्लो० ३५ ॥

३४ — ३३ सुनीथयासखीभ्यो निजदुष्कर्मनिरूपणानन्तरं सखीभिर्ब्रह्मद्वहरादित्यकृष्ण-
चंद्रयुधिष्ठिराणां दण्डित्ववर्णनपुरःसरं सुनीथायाः प्रशंसाकरणपूर्वकं मोहनीविद्यो-

अ० प०

विषयाः

पदेशकरणम्, सखीभिः सह भ्राम्यन्त्या सुनीथयानंदनवने तपस्यतोऽत्रिपुत्र-
स्यांगस्वदर्शनम्. श्लो० ४७ ॥

३५ — ३४ रंभासुखादंगवृत्तं श्रुत्वा तदाप्तये सुनीथायानिश्चयः. श्लो० १५ ॥

३६ — ३४ रंभासहायेन मेरुपर्वते सुनीथया गायनप्रभावादंगवशीकरणम्, अंगसुनीथ-
योगाधिवेषे विधिना विवाहः, सुनीथायामंगद्विनाम्यपुत्रोत्पत्तिः, सुनीथया तस्य
भाविदुष्कर्म विवंचित्य मुहुर्मुहुस्तस्मै धर्मोपदेशकरणम्. श्लो० ५७ ॥

३७ — ३५ धर्मेण प्रजापालयतो वेनस्य पापोदयसमये छत्रालिङ्गधारिणा पापपुरुषेण
सहसंवादे धर्मश्रद्धाविध्वंसः. श्लो० ६१ ॥

३८ — ३६ पापपुरुषोपदेशेन नास्तिक्यबुद्धिप्रादुर्भावाद्देनस्य वैदिकधर्मकर्मपारित्यागपुरः-
सरमुन्मार्गवर्तनेमातापित्रादिवंशजनातिरस्करणम्, ऋषिभिर्धर्मोपदेशेन वेन-
धकरणम्, ऋषीणां वेनेन निरादरकरणम्, कुपितमहर्षिभ्यां देनस्य बलीकेनिलय-
नम्, ऋषिभिर्वेनं बलादानीय तस्मात्त्रिषादपृथुत्वादानवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥

३९ — ३७ देवातीरे लृणविंदोराश्रमे वेनस्य तपस्याकरणम्, तत्तपस्यासंतुष्टवासुदेवेनावि-
र्भूय वेनायस्वरूपकथनम्, दानमाहात्म्यवर्णनं च, दानोपयोगिकालदेशवर्णनम्.
श्लो० १२७ ॥

४० — ३९ नित्यनैमित्तिकदानफलवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥

४१ — ४० भार्यातीर्थवर्णनप्रस्तावेवाराणसीस्थकलवैश्यपत्न्याः सुकलानाम्न्याः पाति-
त्रत्यचारित्रवर्णनम्, तत्र पत्न्यौ तीर्थयात्रां प्रयाति सति सुकलया दृढतरपाति-
त्रत्यपालनम्, सखीभिः सुकलायाः शरीरशोषणाश्रितवर्तनविषये विज्ञासिकरणेऽपि
सुकलया ताभ्यः पतिव्रताधर्मकथनपूर्वकं इतिहासकथनम्. श्लो० ८४ ॥

अ० अ०

अ० ५०

विषयाः

- ४२— ४२ पातिव्रत्यविषये सुदेवायाश्चरित्रवर्णनम्, तत्र सुदेवयापत्न्या सहैश्वराकुभू-
पस्य मृगयार्थमरण्यगमने तत्र वराहयूयपतेः सपरिवारजनेन नृपेण सह योद्धुं
रणभूमिं प्रत्यागत्य युद्धकरणार्थं परस्परमंत्रकरणम्. श्लोकांकाः ७५ ॥
- ४३— ४३ इक्ष्वाकुभूपस्यसैनिकैः सह मेरुपर्वते गंगातीरे महायुद्धे लुब्धकसैनिकानां
वराहाणां च महायुद्धेलुब्धकानां बहूनां वराहाणांचनाशः. श्लोकांकाः ८२ ॥
- ४४— ४४ इक्ष्वाकुणा वराहयूयपतिहननम्. श्लोकांकाः १११ ॥
- ४५— ४५ स्वपतिं हतं दृष्ट्वा तत्पत्न्याशूक्या लुब्धकैः सहमहायुद्धकरणे ज्ञाक्षरेण
तस्याअंगे शरवेधकरणम्, तथा शूक्यामहावगेन ज्ञाक्षरवधकरणम्, ज्ञाक्ष-
रकृतखड्गघातेन शूक्या मह्योपतनम्. श्लोकांकाः ३२ ॥
- ४६— ४६ भूमौपतितायाः श्वर्षत्याः शूक्याः सुदेवयाशीतलजलेनमुखसेचनम्,
तत्सिकजलसंपर्कात्सूकर्यामानुषीवाण्या सुदेवाग्रशंसनम्, इक्ष्वाकुमतमादाय
सुदेवया पृष्टे सति शूक्या स्वभर्तुः शूकरस्यात्मनश्च पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्,
तत्रादीभर्तुश्चरित्रवर्णने तस्यपूर्वजन्मनिगंधर्वस्य गीतपंडितस्य पुलस्त्यमुनि-
ज्जासनादपि शापेन शूकरजन्मप्राप्तिवर्णनम्. श्लोकांकाः ६६ ॥
- ४७— ४७ शूक्या आत्मनः पूर्वजन्मचरित्रवर्णने कलिंगदेशीयश्रीपुरनगरवास्तव्यसु-
दत्तब्राह्मणतनयायाः सुदेवानाभ्यादुराचारवितायाः पतिवंचनादिवर्णनम्,
तत्पतिना शिवशर्मणातस्याः परित्यागः, सुदेवामात्रातत्पितरं वसुदत्तं प्रति अपत्य-
शिक्षणप्रकारवर्णनम्. श्लोकांकाः ६५ ॥
- ४८— ४८ वसुदत्तभार्याया भर्तारं प्रति निरर्गलकन्यादोषवर्णनप्रसंगेन वेदर्भदेशीयो-

अ० ५०

विषयाः

- ग्रसेनराजतनयाया माथुरोग्रसेनराजभार्यायाः पद्मावतीनाभ्याः पति विनापित-
गृहमागतायाउच्छृंखलतथोपवनभूमिपुविक्रीडनवर्णनम्. श्लोकांकाः २७ ॥
- ४९— ४८ कदाचिद्वनक्रीडाहृतचेतसस्तस्याः कस्यचित्सरसस्तीरे गोभिलेन दैत्येन
दर्शनम्, तत्कामपरितप्तेन गोभिलेन माययातत्पतिरूपविधायतस्या धर्ष-
णवर्णनम्. श्लोकांकाः ५४ ॥
- ५०— ४९ दैत्यं प्रति शसुकामांतां प्रति गोभिलेनदैत्येनपतिव्रतानां पुंश्चलीनांच कर्म-
वर्णनपुरःसरं तस्याः पद्मावत्याः पुंश्चलीत्वनिर्णयकरणम्, उदरे गर्भस्यापन-
कयनंच. श्लोकांकाः ६३ ॥
- ५१— ५० पित्रादिभिर्ज्ञातदोषायाः पद्मावत्याः पतिगृहं प्रतिप्रेषणम्, तद्गर्भात्कंसोत्पत्तिः,
एवंवसुदत्तेन पत्नीमुखात्कन्यादोषं श्रुत्वा सुदेवायाः कन्यायाः परित्यागः, सु-
देवायाः पर्यटंया अट्टवशत्पतिगृहं प्रति गमनम्. श्लोकांकाः ५३ ॥
- ५२— ५१ तत्र पतिगृहेमंगलानाभ्याः स्वसपत्न्याः पातिव्रत्यदर्शनेन ग्रीडितायाः सुदेवा-
यारात्रौपश्चात्तापेन मरणम्, यमलोकेऽनेकदुःखप्राप्तिपूर्वकंशूकरीजन्मप्राप्ति-
वर्णनम्. शूक्या सुदेवानाभ्याइक्ष्वाकुराजभार्यायाः समीपे स्वीद्वारयिकदिन-
पातिव्रत्यपुण्ययाचनायामिक्ष्वाकुप्रेरणया सुदेवयातस्या एकदिनपातिव्रत्यपु-
ण्यदानाच्छूकरीयोनिताउद्धरणम्, सुदेवानाभ्याब्राह्मणकन्यायाः स्वर्गा-
रोहणम्. श्लोकांकाः ४६ ॥
- ५३— ५२ सुकलायाः पातिव्रत्यभंगार्यं समुत्तकस्येंद्राय श्रमवैफल्यम्, तत्र तन्मोह-
नायेंद्रणकंदर्पायाज्ञाकरणम्, इंद्रस्य पुरुषरूपं धृत्वाकंदर्पं प्रतिपृष्टिर्मोहनवर्ग-
मादायसुकलासमीपं प्रत्यागत्य तन्मोहनायविधोपायविधानम्, इंद्रप्रेषितयादू-

अ० प०	विषयाः
	त्यासुकलांप्रति पातिव्रत्यभंगार्थं चातुर्येणपिदेशेकुतेऽपितस्याः पुरुषांतरेऽप्रीति- दर्शकशरीरविकारवर्णनम्. श्लोकांकाः १०९ ॥
५४— ५४	इंद्रस्यस्वयं सह रतिकेदर्पाभ्यां सुकलासमीपंप्रतिगमने सुकलयातंहृष्टा स्वगृहमध्ये प्रवेशकरणम्. श्लोकांकाः २५ ॥
५५— ५४	सुकलासाधने शकमदनयोः साध्यासाध्यत्वविषये विवादानंतरं मदनेन सुकलांप्रति कीडादूतीप्रेषणम्, मदनस्यस्वयंशक्तेण सह गम- नं च. श्लोकांकाः २५ ॥
५६— ५५	तन्मदनैर्द्रचरित्रं दृष्ट्वा सत्यधर्मादीनांपरस्परं संवादः, धर्मेण सत्यसंरक्ष- णार्थमुपायचित्ता भर्त्रागमनसूचकशकुनकरणाय प्रज्ञायाः प्रेषणम्, प्रज्ञया शकुनशब्दकरणोत्तरं शकुनार्थजिज्ञासया सुकलया ब्राह्मणसमीपंगत्वाब्राह्मणमु- खात्तन्निर्णयनम्. श्लोकांकाः ३७ ॥
५७— ५६	कीडया मदनदूत्या सुकलां प्रत्यागत्य तांवाक्यैर्मोहयित्वा तयासंशेषवनं प्रति गमनम्, मदनस्येन्द्रदेहे प्रवेशः, श्लोकांकाः ३८ ॥
५८— ५६	इंद्रसुकलयोः संवादे सुकलयेन्द्रस्य निराशंकरणम्, इंद्रादीनां स्वस्वस्यानं प्रति गमनम्. श्लोकांकाः ४३ ॥
५९— ५७	तीर्थयात्रांकृत्वा गृहं प्रति प्रयातुकामस्य कुकलस्य मध्येमार्गं धर्मेणपितृव- धनदर्शनम्, धर्मकुकलसंवादे धर्मेण पातिव्रतामाहात्म्यकथनम्. श्लोकांकाः ३४ ॥
६०— ५८	कुकलवैश्येन धर्मोपदेशाद्गृहमागत्यपत्नीहस्तेनात्रं विषाच्य श्राद्धकरणेतत्प- रमुक्तिवर्णनम्, सुकलाचरित्रमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः ३२ ॥
६१— ५८	पितृतीर्थवर्णनम्, तत्र पितृभक्तस्य कुंडलब्राह्मणपुत्रस्यसुकर्मणः कथानकवर्ण-

अ० प०	विषयाः
	नम्, पिप्पलब्राह्मणस्यतपस्यया विश्ववश्यत्वप्राप्त्यामहागर्वः, सारसवचना- त्पिप्पलस्य सुकर्माणं प्रत्यागमनम्. श्लोकांकाः ६० ॥
६२— ५९	सुकर्मपिप्पलसंवादः, सुकर्मेणद्रादिदेवानयनम्, अर्वाचीनपराचीनगतिज्ञान- वर्णनम्, सुकर्मेणा स्वकर्मवर्णनम्, पितृभक्तिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लोकांकाः ८२ ॥
६३— ६१	मातपितृतीर्थमाहात्म्यम्. श्लोकांकाः २९ ॥
६४— ६१	मातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णने नहुषस्य ययातिश्च चरित्रवर्णनम्, इंद्रेण स्व- पदभ्रंशशंकयाययातिनृपंप्रतिस्वर्गमानेतुं मातलिदूतप्रेषणम्, मातलिययाति- संवादः, शरीरोत्पत्तिविनाशादिवर्णनम्. श्लोकांकाः ९५ ॥
६५— ६३	शरीरदोषवर्णनम्. श्लोकांकाः ९ ॥
६६— ६३	प्रथमतः शरीरोत्पत्तिपूर्वकशरीरवर्णनम्, गर्भावस्थायां जीववैद्येतम्, शरीरस्याशुचित्वम्, विविधसुखदुःखादिविवेकः. श्लोकांकाः २३५ ॥
६७— ६७	मर्त्यलोकेमनुष्पकृतानां सुकृतदुष्कृतकर्मणां विपाकः. श्लोकांकाः ११५ ॥
६८— ६९	सुकृतकर्मफलकथनम्. श्लोकांकाः १७ ॥
६९— ७०	विविधशिवधर्मकथनम्. श्लोकांकाः ३९ ॥
७०— ७०	महादारुणयमलोकपीडावर्णनम्. श्लोकांकाः ११ ॥
७१— ७१	देवलोकसंस्थानवर्णनम्. श्लो० २७ ॥
७२— ७१	ययातिना स्वशरीरप्रशंसापूर्वकं स्वर्गगमनास्वीकरणम्, मातले रिंद्रंप्रतिगमनम्.
७३— ७२	मातलौ स्वर्गं गते सति ययातिना स्वराज्ये विष्णुसेवाज्ञोद्घोषणम्. श्लो० १७ ॥
७४— ७२	नृपाज्ञाश्रवणोत्तरं सर्वैः प्रजाजनैर्भागवतधर्मस्वीकरणम्. श्लो० २९ ॥

- ७५— ७३ वैष्णवधर्माचरणेन ययातिः सदा तारुण्यं तत्प्रजानां च मृत्युराहित्यवर्णनम्. श्लो० ३५ ॥
- ७६— ७३ अमृत्युभूतलं दृष्ट्वा यमधर्मस्य स्वर्गं प्रति गमनोत्तर्त्तामिन्द्राय ययातिकर्मनिवेदनपुरःसरं ययातिः स्वर्गानयनाय प्रार्थनम्, इन्द्राज्ञया कामदेवस्वयं गंधर्वादिभिः सह नाटककरणार्थं ययातिं प्रति गमनोत्तरं तस्य सभास्थले संगीतकारम्भणम्. श्लो० ३३ ॥
- ७७— ७४ नृत्यगीतपरवशतयाऽशौचलेक्षमात्रेण ययातिः शरीरे जराप्रवेशः, जराप्रजनतोययातिर्भृगुवर्या कस्यचित्तरसस्तीरं प्रति गमनम्, तत्रातिमपुरगानश्रवणाकृष्टमनसो ययातिर्विशालानामसखीमुखादश्रुविंदुमत्या वृत्तांतश्रवणम्, आत्मनो भावं दर्शयितारं ययातिं प्रति विशालया जरागृहीतत्वकथनम्, जरापरित्यागं कृत्वाऽस्यामनोरथं पूरयिष्यामीति प्रतिज्ञाय ययातिः स्वपुरं प्रत्यागत्य पुत्रान्प्रत्याज्ञाकरणम्. श्लो० १०८ ॥
- ७८— ७६ पितुराज्ञां श्रुत्वा त्रिभिः पुत्रैस्तदाज्ञाप्रत्यारूपाने ययातिना तान्प्रति शापदानम्, चतुर्थपुत्रात्पूरोः सकाशात्तारुण्यं गृहीत्वा जरां तस्मै दत्त्वा ययातिरश्रुविंदुमतीं प्रति गमनम्. श्लो० ६४ ॥
- ७९— ७७ शर्मिष्ठादेव्यामीसपत्नीभ्यां क्लेशो न भविष्यति सर्वया त्वन्मनोरथान्पूरापिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वाऽश्रुविंदुमत्या गांधर्वविवाहेन वरणम्, अश्रुविंदुमत्या दौहदपूरणकामनया ययातिनापूरुद्धारा संभारानानीयाश्वमेधयज्ञकरणम्, अश्रुविंदुमत्या ययातिसमीपेस्वर्गप्रति जिगमिषया प्रार्थनाकरणम्. श्लो० ४० ॥
- ८०— ७८ शर्मिष्ठादेवयान्योर्वैर्तनवर्णनम्, सर्वलोकानां सर्वसुखावाप्तिवर्णनम्. श्लो० १९ ॥

- ८१— ७८ इन्द्राज्ञया मेनिकाप्सरसोऽश्रुविंदुमतीं प्रत्यागमनम्, मेनिकावाधितयाऽश्रुविंदुमत्या ययातिं प्रति स्वर्गगमनायाग्रदकरणम्, ययातिराज्ञोऽन्तर्मनसि चिंतारणम्. श्लो० ७४ ॥
- ८२— ७९ अश्रुविंदुमत्याः स्वर्गगमनायात्प्राप्तं दृष्ट्वा ययातिनापूरुवत्राय नीत्युदेशं कृत्वा राज्यं समर्प्य तस्मै तारुण्यं दत्त्वा जराग्रहणम्. श्लो० २८ ॥
- ८३— ८० राज्ञो ययातिः सर्वप्रजाश्वत्सनपुरःसरं बहुभिः प्रजाजनैः सहतयाऽश्रुविंदुमत्या च सहैन्द्रादिलोकान् गत्वा पश्चाद्वैष्णवलोकं प्रति गमनम्, सहनीतप्रजाननः सह ययातेर्वैष्णवाज्ञया विष्णुलोकावस्थानम्. श्लो० ८३ ॥
- ८४— ८१ एवं पितृसेवां कृत्वा पुरोराज्यप्राप्तिरूपफलावाप्तिः, सुकर्मणा निवेदितं पितृतीर्थमाहात्म्यं श्रुत्वापिप्पलस्यविलज्ज्यगमनम्. श्लो० २१ ॥
- ८५— ८२ गुरुतीर्थमाहात्म्यवर्णनेच्यवनचरित्रम्, च्यवनस्य द्विजस्य तीर्थयात्राप्रसंगेन पर्यत्यनर्थदादक्षिणकूलआकारेश्वरं समागत्यवटच्छायायांस्थितिः, तत्र कुंजलनामशुकस्यचतुर्भिः पुत्रैःसहसंवादः, तत्र ज्येष्ठपुत्रमुज्ज्वलं प्रतिपित्रावार्ताश्रवणा यप्रश्रुतेसति तेनपुत्रद्वीपस्यदिवादासराजपुत्र्यादिव्यादेव्याविवाहसमयेएकविंशत्यधिकशतभर्तृमरणदोषनिकषणम्. श्लो० ७६ ॥
- ८६— ८३ कुंजलेनतस्यादिव्यादेव्याःपूर्वजन्माचरितदुष्कर्मकथनम्, राजपुत्रीत्वप्रापकःसिद्धसेवनसुकर्मवर्णनंच, दिव्यादेवीवरजीवनायतदुरितभंगपापचमगवद्धानवर्णनम्. श्लो० ९६ ॥
- ८७— ८५ अशून्यशयनव्रतकथनम्, कृष्णशतनामारुह्यस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
- ८८— ८५ पित्राज्ञायोज्ज्वलपुत्रेणपुत्रद्वीपंगत्वादिव्यादेवींप्रतिपिशुद्धिप्रतस्तोत्रादिकय

अ० ५०	विषयः
	नम्, तदुक्तरीत्या दिव्यादेव्या व्रताचरणेन स्तोत्रजपेन च पापनिरसनपुरःसरं भगवत्प्रसादादिव्यलोकवासिवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
८९— ८६	द्वितीयपुत्रं समुज्ज्वलाख्यं प्रति वार्ताश्रवणाय कुंजलेन प्रश्ने कृते सति समुज्ज्वलेन नर्मदातीरेव्याधोद्धारपूर्वककृष्णहंसकथावर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
९०— ८७	कुंजलेन कृष्णहंसकथानकावसरे तीर्थचरित्रवर्णनम्, तत्रेद्रेण सर्वतीर्थानि समाहूय प्रयागादीनां चतुर्णां महातीर्थानां प्रशंसाकरणम्. श्लो० ५४ ॥
९१— ८८	ब्रह्महत्याऽगम्यागमनदोषदूषितस्य शकस्य मालवदेशेसुरैः स्नापनं कृत्वा वाराणस्यादितीर्थेषु स्नापनेन शुद्धचर्नंतरं शक्रेण मालवदेशाय चतुर्भ्यस्तीर्थेभ्यश्चरप्रदानम्, विदुरस्रवियचंद्रशर्मब्राह्मणवेदशर्मब्राह्मणवैकुण्ठवैश्यानां चतुर्णां महापापकृतमेकत्र संघीभूय कालंजरगिरिं प्रति गमनम्. श्लो० ४० ॥
९२— ८९	तत्रकस्यचित्सिद्धस्योपदेशेनैतेषां चतुर्णां वाराणस्यादितीर्थेषु स्नानान्मुक्तिः, तेषां च पातकस्पर्शेन पुष्करार्पितार्थप्रयागवाराणसीतीर्थानां पापलेपेन कृष्णत्वप्राप्तिः, हंसरूपेण चात्मानः पावनेच्छया प्रतितीर्थं भ्रमणम्, तत्संपर्केण च सर्वेषामपि कृष्णवर्णत्वम्, तैः सह हंसरूपेण भ्रमणं च, सर्वेषां रैवाकुञ्जासंगमे स्नानमात्रेण पातकान्मुक्तिः, ब्रह्महत्याशुरुहत्यासुरापानागम्यागमनानां हंसरूपाणां तत्र संगमे स्नानेन भस्मता, रैवाकुञ्जासंगममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
९३— ९०	तृतीयपुत्रेण विज्वलेन निजवृत्तनिवेदनसरे मेरुपृष्ठवर्त्यनंदकानने कस्यचित्सिद्धस्य च सपत्नीकस्य विमानेनागत्य सरस्तीरवार्तिनिजनिजशवमांसभक्षणचमत्कारवर्णनम्, तद्दक्षिणकाले च कयोश्चित्त्रियोस्तत्संभुसं स्थित्वा हास्यकरणवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥

९४— ९०	कुंजलेन तदुत्तरकथनम्, तत्रादौ कर्ममाहात्म्यकथनम्, अनंतरं चौलदेशीयसुबाहुराजवृत्तांतवर्णनम्, सुबाहुना जैमिनिसमीपे धर्मश्रवणार्थं प्रश्ने कृते सति जैमिनिना दानधर्मकथनम्. श्लो० ६१ ॥
९५— ९२	जैमिनिना स्वर्गगुणवर्णनपुरःसरं दानस्यातिश्रेष्ठचवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
९६— ९२	नरकगामिनां स्वर्गगामिनां च वर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
९७— ९३	भार्यया सह सुबाहुवृत्तस्य दानमकृत्वा तपस्तप्त्वा तत्तपःप्रभाविण विष्णुलोकं प्रति गमनेऽपि विष्णोरदर्शनम्, उभयोरापि धुधाव्याकुलत्वम्, वामदेवमहर्षिसमागमोत्तरं वामदेवेन दानमाहात्म्यकथनोत्तरं स्वस्वं कायं नित्यपुष्टं भुक्त्वा कालमतिक्रमेयामितिकथनम्, विविधदानफलवर्णनं च, तद्गचनमाकण्य सुबाहोः सहभार्यस्य स्वस्वशवभक्षणम्, तत्रप्रज्ञाश्रद्धयोः स्त्रियोर्होस्यकथनम्. श्लो० ११४ ॥
९८— ९५	कुंजलाद्रासुदेवस्तोत्रं गृहीत्वा विज्वलेन तत्र गत्वा सभार्य सुबाहुं प्रति तस्य बासुदेवस्तोत्रस्य श्रावणम्. श्लो० ७४ ॥
९९— ९७	वासुदेवस्तोत्रश्रवणात्सभार्यस्य सुबाहोः क्षुत्तृग्निवृत्तिपूर्वकं विष्णुदर्शनपुरःसरं विष्णुलोकवाप्तिः, श्रीवासुदेवस्तोत्रस्य सविधानफलवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
१००— १८	विज्वलेन पितरं प्रत्यागत्य स्तोत्रमाहात्म्यकथनम्, वेनेन राज्ञा विष्णुप्रशंसनम्. श्लो० १४ ॥
१०१— ९८	कुंजलस्य चतुर्थपुत्रेण निजवृत्तनिवेदने कैलासपर्वतपरिसरे गंगातीरस्थितस्त्रीनित्राश्रुतितद्विदुसमुत्पद्यमानकमलानि समादाय केनचिन्मुनिवेषधारिणा प्ररूपेण शिवाचनकरणवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥

अ० प०	विषयाः	अ० प०	विषयाः
१०२—१९	कुंजलेन कमलवृत्तवर्णनारंभे पार्वतीदोहदूरणेच्छया महादेवस्य पार्वत्या सह नन्दनवने कल्पवृक्षतले स्थितिः, पार्वतीं प्रति महादेवेन कल्पवृक्षगुणवर्णनोत्तरं पार्वत्या चिन्तनमात्रे कृते सत्यकस्मात्स्त्रीरत्नोत्पत्तिः, पार्वत्या तस्याः स्त्रिया अशोकसुन्दरीनामकरणम्, नहुषपत्नीत्ववरदानं च. श्लो० ७४ ॥	१११—१०७	तत्रतत्र नहुषस्यागमेन मंगलगायनाद्युत्सवः. श्लो० १५ ॥
१०३—१००	हुंडदैत्येन कामुकतयाऽशोकसुन्दरीं प्रति पतिप्रतावेष्छलेन वंचयित्वा स्वगृहं प्रत्यानयनम्, अशोकसुन्दर्या तद्विनाशाय गंगातीरे तपःकरणम्, आयुराजेन पुत्रप्राप्तये भार्यया सह अत्रिपुत्रस्य दत्तात्रेयस्य सेवाकरणम्, तत्सेवासंतुष्टादत्तात्रेयात्पुत्रप्राप्तिरूपवरलभः. श्लो० १३९ ॥	११२—१०७	गंधर्वैर्नहुषमुद्दिश्यकृतं गायनं श्रुत्वाऽशोकसुन्दर्यास्तपसश्चलनम्. श्लो० ८ ॥
१०४—१०३	आयुराजादिंदुमत्यांगर्भप्राप्तिः, गर्भिण्येदुमत्यामुस्वप्नप्रदर्शनम्, शौनकेन तस्य स्वप्नस्य शुभफलवर्णनम्. श्लो० २४ ॥	११३—१०८	रंभासखीं गृहीत्वाऽशोकसुन्दर्या नहुषदर्शनाय गमनम्, नहुषस्य हुंडवधप्रतिज्ञां श्रुत्वाऽशोकसुन्दर्या हर्षः. श्लो० ४८ ॥
१०५—१०३	इंदुमत्याः प्रसवसमये तत्पुत्रं नहुषं प्रति हुंडदैत्येनापहृत्य स्वगृहं प्रत्यानयनम्, तस्य सुदेन सैरंध्या च क्रुशालुतया तं न हत्वा राजावेव वसिष्ठाश्रमे पर्णकुटीद्वाराग्रे निक्षेपणम्, वसिष्ठेन प्रभाते तं स्वीकृत्य नहुषेतिनामकरणम्, नहुषेण वसिष्ठादनुर्विद्याग्रहणम्. श्लो० ६४ ॥	११४—१०८	नहुषेण सह योद्धुं हुंडदैत्यस्य सैनिकैः सहागमनम्. श्लो० ३० ॥
१०६—१०४	पुत्रावरणेन आयुराजेदुमत्याः शोकवर्णनम्. श्लो० १९ ॥	११५—१०९	नहुषेण हुंडसैनिकान्हत्वा हुंडवधः. श्लो० ४५ ॥
१०७—१०५	नारदेनागत्य नहुषवृत्तांतं कथयित्वा आयुराजेदुमत्याः सांत्वनम्. श्लो० १६ ॥	११६—११०	अशोकसुन्दरीं गृहीत्वा नहुषस्य वसिष्ठाश्रमं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठेन तयोर्विवाहकरणोत्तरं पितृमंदिरं प्रत्यागमनम्, मातापित्रोरत्त्यानंदवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
१०८—१०५	वसिष्ठादेशेन नहुषस्य हुंडदैत्यहननोद्यमः. श्लो० ३५ ॥	११७—११०	इंद्रादिभिर्देवैर्नागपुरे नहुषस्य राज्याभिषेककरणम्, अंगेदुमत्योर्हरिलोकप्राप्तिः. श्लो० ३३ ॥
१०९—१०५	नहुषवधाश्वासितमसंहुंडेनाशोकसुन्दरीं प्रति गत्वा नहुषमरणवृत्तांतनिरूपणदशोकसुन्दर्याः शोकवर्णनम्, विद्वर्किरेण तस्याः सांत्वनम्. श्लो० ६३ ॥	११८—१११	अश्विंबटुकमलारुयानवर्णने हुंडपुत्रस्य विहुंडस्य कथानकवर्णनम्, तत्र विहुंडेन पितृवधामर्पणं सुरमानवादिजगज्जिघांसयोपद्रवकरणम्, उपद्रुतदेवशरणवत्सलेन विष्णुना मोहिनीरूपं धृत्वा तं प्रति विमोहनम्, सप्तकोटिकांमोदपुष्पाण्यानीय शिवपूजनं कुरु ततोऽहं ते भार्या भविष्यामीति विहुंडस्य समीपे प्रतिसाकारणम्, विहुंडस्य शुक्रात्कामोदकुमुभसंभवमभिज्ञाय तदानयनाद्योद्यमवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
११०—१०७	नहुषस्य वसिष्ठादिमहर्षिदत्ताशीर्षहणपुरःसरं शक्रमहितरयमारुह्य सर्वदेवदत्तायुधानि गृहीत्वा हुंडदैत्यनिवासं प्रत्यागमनम्. श्लो० २५ ॥	११९—११२	कामोदायाः समुद्रमंयनादुत्पत्तिवृत्तांतवर्णनम्, विष्णुप्रेषितनारदेन अहमेव कामोदपुष्पाणि तव हस्ते यथा पतिष्याति तथा यतिष्य इत्युक्त्वा विहुंडस्य कामोदां प्रति गमनप्रतिषेधनम्. श्लो० ४३ ॥
		१२०—११२	नारदस्य कामोदपुरं प्रति गत्वा कामोदया सहसंभाषणावसरे स्वप्रावस्यावर्णनम्. श्लो० ५० ॥

अ० प०	विषयाः
१२१-११३	विष्णोर्भृगोः शापतो दशवतारधारणकृच्छकयावर्णनेन नारदेन तस्याः शो कोत्पादनम्, शोकनिर्विण्णायाः कामोदाया दुःसाक्षुर्विदुभ्यो निर्गमपुष्पोत्पत्तिः, तैः पुष्पैर्विहुंडकृत्तशिवार्चना, ब्राह्मणवेषधारिण्या देव्या हुंकारमात्रेण विहुंडस्य वधः. श्लो० ५२ ॥
१२२-११४	कुंजलपसिणा सह व्यवनब्राह्मणस्य संवादे कुंजलेनात्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र काश्यपवंशप्रसूतविद्याधरब्राह्मणतृतीयपुत्रस्य धर्मशर्मणो मूर्खस्य यहच्छया केनचित्सिद्धेन सह समागमवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
१२३-११५	सिद्धाज्ज्ञानप्राप्तिः, शुकयोनिप्राप्तिकारणवर्णनम्, गुरुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, वेनं प्रति विष्णुनेत्यमुक्तवसितवरप्रदानपूर्वकमंतर्धानवर्णनम्. श्लो० ६२ ॥
१२४-११६	वेनकृतपृथुप्रशंसा, पृथुना प्रजाशासनम्. श्लो० २६ ॥
१२५-११६	वेनस्याश्वमेधादियत्तकरणपूर्वकं विष्णुलोकं प्रतिगमनम्, पद्मपुराणपठनपाठनश्रवणविधिपूर्वकफलकथनम्. श्लो० ५१ ॥
	हस्तिप्राप्तिपुराणान्तर्गतभूमिखंडस्यविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ २ ॥
	॥ अथ तृतीयस्वर्गखंडस्यविषयानुक्रमणिकाप्रारम्भः ॥
१-१	नैमिशारण्यवासिशौनकादिमुनीन्प्रति सूतमहर्षिणाऽऽगत्याऽऽदिखंडापरपर्यायं स्वर्गखंडकयनारंभवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
२-१	अन्याकृतब्राह्मणः सकाशात्सिद्धसासमये महाभूतादिब्रह्मांडोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥

अ० प०	विषयाः
३-२	द्वीपभूविभागवर्णने सुदर्शनद्वीपवर्णनम्, तत्रमेरुपर्वतपरिसरप्रांतवर्णनपुरःसरं दक्षिणप्रदेशवर्तित्समीपस्थद्वीपखंडवर्षविभागवर्णनम्. श्लो० ७५ ॥
४-३	मेरुपर्वतस्योत्तरप्रदेशवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
५-३	मेरुपर्वतस्य दक्षिणप्रदेशवर्णनम्. लो० १९ ॥
६-४	विस्तरेण भारतवर्षवर्णनम्, तत्र भारतवर्षस्थकुलपर्वतमहानदीदेशवर्णनम्. श्लो० ६५ ॥
७-५	भारतवर्षस्थकालनिर्णयपुरःसरं लोकस्थितिवर्णनम्. श्लो० १५ ॥
८-५	जंबूद्वीपविष्कंभपरिमाणम्, शाकद्वीपवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
९-६	धृततोयसमुद्रभृत्तिसर्वावशिष्टद्वीपविभागवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
१०-७	पृथिवीस्यतीर्थवर्णनम्, तत्रनारदयुधिष्ठिरसंवादे नारदेन तीर्थमाहात्म्यविषये गंगाद्वारे दिलीपस्यवसिष्ठेन सहसमागमकथनम्. श्लो० २५ ॥
११-७	वसिष्ठदिलीपसंवादे वसिष्ठेनदिलीपं प्रति पुंकरतीर्थमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ३६ ॥
१२-८	जंबुमागंडुलिकाश्रमागस्याश्रमकन्याश्रमधर्माख्ययातिपत्तनमहाफालकोटितीर्थभद्रवटतीर्थनर्मदातीर्थानां माहात्म्यकथनम्. श्लो० १३ ॥
१३-८	नर्मदातीर्थमाहात्म्यविजिज्ञासया युधिष्ठिरप्रश्नात्तरं नारदेनउविस्तरं तन्माहात्म्यवर्णनम्, तत्रामरकंठके जनेश्वररुद्रकोटिमहेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्, क्षेत्रपालमाहात्म्यम्, रुद्रकोटौ जालेश्वरमहिमा, नर्मदादक्षिणतीरवर्णनम्, तत्रकपिलाविशाल्यकरनामाहात्म्यम्. श्लो० ५४ ॥
१४-९	ज्वालेश्वरतीर्थोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र बाणभयत्रस्तमहर्षिप्रार्थनया महादेवेन नारदस्य त्रिपुरं प्रतिषेधनम्, नारदेन त्रिपुरे बाणासुरं प्रति गत्वानीपम्यारुपाया बाणपत्न्याप्रतदानोपदेशेन मनोहत्वास्वस्याभंगतिगमनम्. श्लो० ३० ॥

१५-- १० हरस्यप्रेरणया वद्विना त्रिपुरदहनम्, बाणामुरेण शिवस्तोत्रकरणोत्तरं शंकरेण बाणासुरायवरप्रदानम्, दग्धयोः पुरयोर्मध्यादेकस्य पुरस्य श्रीशैलेपातनम्, द्वितीयस्यामरकंटकेपातनम्, अमरकंटकपतितपुराज्ज्वालेश्वरोत्पत्तिः, तन्माहात्म्यं च, श्लो० ८२ ॥

१६-- ११ कावेरीनर्मदासंगममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकुबेराख्यानम्, श्लो० १९ ॥

१७-- १२ नर्मदोत्तरतीरस्थपत्रेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, गर्जनमेषावब्रह्मावर्तागरेश्वरकपिलातीर्थकांचीतीर्थकुडलेश्वरपिप्पलेश्वराविमलेश्वरपुष्करिणीमाहात्म्यपूर्वकनर्मदास्तोत्रकथनम्, श्लो० २२ ॥

१८-- १२ शूलभेदतीर्थभीमेश्वरतीर्थादित्येश्वरमल्लिकेश्वरवरुणेश्वरनीराजेश्वरकोटितीर्थगस्थेश्वरविस्तवशक्रतीर्थपितीर्थनारदतीर्थदेवतीर्थामरकंटकतीर्थवामनेश्वरद्वितीयपितीर्थवटेश्वरभीमेश्वरवारुणेश्वरसोमतीर्थविंगलेश्वरसुरभिकेश्वरनारकेश्वरकोटिकेश्वरगंगावतरणनंदीतीर्थद्विपेश्वरव्यासतीर्थरंडीतीर्थछुनदासंगमतीर्थस्कंदतीर्थगिरसतीर्थलांगलतीर्थवटेश्वरसंगमेश्वरभद्रतीर्थागरेश्वरायोनिसंगमपांडवेश्वरकंबोतिकेश्वरचन्द्रभागाशक्रतीर्थब्रह्मावर्ततीर्थकपिलतीर्थनर्मदेश्वरतीर्थादित्यायतनतीर्थमासेश्वरनागेश्वरतपोवनकुबेरभवनकालेश्वरतीर्थमरुताळयनारदतीर्थहल्यातीर्थसोमतीर्थस्नंभतीर्थयोधिनीपुरस्थविष्णुतीर्थतापसेश्वरामोहकतीर्थसिद्धेश्वरगणपतिलिंगजनादनकामतीर्थयोधोनतीर्थसिद्धेश्वरक्षेत्रपालदंडपालकुसुमेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्, श्लो० १२२ ॥

१९-- १४ भार्गवेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, शुक्रतीर्थोत्पत्तिवृत्तांतमाहात्म्यवर्णनम्, श्लो० ३६ ॥

२०-- १५ नरकतीर्थास्थिविजयतीर्थगोतीर्थकपिलातीर्थपितीर्थमंगवदनतीर्थमंगाराहकसं

गमदशाश्वमेधिकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, रुद्रवेदीतीर्थोत्पत्तिविषये भृगुकृतशिवस्तोत्रवर्णनम्, भृगुक्षेत्रमाहात्म्यम्, नर्मदास्थितवृषतीर्थमाहात्म्यम्, गौतमेश्वरतीर्थघोतपाषाणीयंरंडीतीर्थद्विपेश्वरद्वितीयकनवलतीर्थशंतीयवाराहतीर्थसोमतीर्थद्विपेश्वररुद्रकन्यादेवतीर्थशिवतीर्थभृगुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, श्लो० ८२ ॥

२१-- १६ विहगेश्वरतीर्थनर्मदेश्वराश्वतीर्थपितामहतीर्थसावित्रीतीर्थमनोहारतीर्थमनसोतीर्थकतुतीर्थविदशद्योतिदशकन्यातीर्थस्वर्गविन्दुतीर्थाप्सरेश्वरनरकतीर्थभारभूततीर्थयाटवीतीर्थशृंगतीर्थरणडीनर्मदासंगमतीर्थनर्मदोदधिसंगमवर्तिजमदक्षितीर्थविमलेश्वरकेशिनीतीर्थसागरेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्, श्लो० ५२ ॥

२२-- १७ नर्मदामाहात्म्यवर्णने प्रमोहिन्यादिगंधर्वकन्यानामितिहासवर्णनम्, तत्र तासांगीरसिमाराधनायाच्छोदसरोवरं गत्वागीरीमध्यर्च्य स्नानार्थमागतस्य मुनिपुत्रस्वधीक्षणम्, तद्वृत्तातासां कामावस्थावर्णनम्, तस्यमुनिपुत्रस्य स्वाश्रमगमनानंतरतासांविह्वावस्थावर्णनम्, द्वितीयदिवसे पुनस्तस्मिन्सरोवरे तेनमुनिसुनुनासह तासांभंगमसंवादेच गंधर्वकन्याभिस्तदंगनेष्टनम्, तत्कृत्यक्रुद्धेन मुनिपुत्रेण गंधर्वकन्यानां पिशाचत्वशापदानम्, ताभिश्चतस्य पिशाचत्वशापदानम्, तासांतस्यच पिशाचरूपेणावस्थानम्, श्लो० १०८ ॥

२३-- ११ यहच्छागतलोमशमुनिना सहपिशाचीगणसहितस्य पिशाचस्यतस्य द्विजपुत्रस्यसंवादाः, लोमशेननर्मदास्नानेन तस्यतासांच पेशाच्यान्मोचनम्, श्लो० ३४ ॥

२४-- २० अन्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रदक्षिणसिंधुचर्मण्वत्यर्बुदाचलपिंगातीर्थसंरस्वतीसागरसंगमतीर्थवरदानतीर्थद्वारवतीपिंडारकसिंधुसागरसंगमशंकरुर्गणेश्वरतिमितीर्थवसुधारासिंधुत्तमवसुतीर्थब्रह्मकुमारतीर्थशक्रतीर्थरगुकातीर्थपंचनदभीमास्थानगिरिकुंजविमलतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, श्लो० ३८ ॥

- अ० प० विषयाः
- २५— २० काश्मीरस्थतक्षकनागभवनवितस्तातीर्थमलद्रुद्रास्पदतीर्थमणिमतीर्थदेविका-
तीर्थकामाख्यतीर्थयजनयाजनब्रह्मालकतीर्थदधिसत्राविनाशनतीर्थचमोद्रेद
शिवोद्रेदनागोद्रेदशशयानकुमारकोटिरुद्रकोटिसरस्वतीसंगमतीर्थमाहात्म्यव-
र्णनम्. श्लो० ३९ ॥
- २६— २१ कुरुक्षेत्रमत्तर्णकारिपुत्रतीर्थशकिनीतीर्थसर्पनीवीपंचनदकोटितीर्थश्विनीती-
र्थबाराहतीर्थजयिनीस्थसोमतीर्थकहंसतीर्थमुंजावटजयानदीरामहदवंशमूलतीर्थ-
लोकोद्धारतीर्थश्रीतीर्थकपिलातीर्थगोभवनतीर्थगंगातीर्थकवितीर्थलवर्णकद्वारपाल-
ब्रह्मावतैमुतीर्थककाशीश्वरतीर्थमातृतीर्थशतवनस्नानलोकार्तितीर्थस्वर्णलोमापन-
यनतीर्थदशाध्वमेधिकतीर्थमातृषतीर्थब्रह्मानुस्वरतीर्थसप्तपिंडुकपिलकेदारकपि-
ष्ठलकेदारसर्वकतीर्थरुद्रकोटिकूपहदेलास्पदतीर्थकलशीतीर्थरामजन्मतीर्थपुंडरीक-
तीर्थत्रिविष्टपतीर्थफलकीवनदृषत्पानसर्वदेवतीर्थपाणिस्थातमिश्रकतीर्थव्यासवनम-
नोजवतीर्थमधुवनीकौशिकीदृषदतीर्थसंगमव्यासस्थलपूजातकूपवेदीतीर्थहःसुदिन-
तीर्थमृगशृमरुद्रपदशूलपाणिमहेश्वरकोटितीर्थवामनकतीर्थविष्णुपदववनहदामरह-
दशालिस्त्रसरस्वतीस्थश्रीकुंजतीर्थनमिपि कुंजमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०६ ॥
- २७— २३ कन्यातीर्थसोमतीर्थसप्तसारस्वततीर्थशानसतीर्थकपालमोचनतीर्थग्रीवतीर्थवि-
श्वामित्रतीर्थपृथुदकतीर्थनधुस्त्रवतीर्थसरस्वरुणासंगमावकीर्णतीर्थशतसहस्रक-
तीर्थसाहस्रकतीर्थरेणुकातीर्थविमोचनतीर्थपंचवटतैजसवारुणतीर्थकुक्षतीर्थस्वर्गद्वा-
रनरकरुद्रवेदीतीर्थस्यपुरस्थमंगाहदतीर्थस्थानुवटवदरीवनवसिष्ठाश्रमेंद्रमार्गा-
दित्याश्रमसोमतीर्थदधीचतीर्थकन्याश्रमसंनिहितीर्थमचकुद्वारपालमाहात्म्य-
वर्णनम्. कुरुक्षेत्रसीमावर्णनं च. श्लो० ९६ ॥

- अ० प० विषयाः
- २८— २५ धर्मतीर्थकलापवनसौगंधिकवनेशानाध्युषिततीर्थसुगंधाशतकुंभापंचयज्ञत्रिशु-
लपात्रतीर्थराजगृहशकभरीदेवीसुवर्णतीर्थधूम्रवतीधरातीर्थगंगाद्वारसप्तगंगत्रिगं-
शकावतकनखलकपिलावटनागराजतीर्थकपिलतीर्थशंतनुस्यापतललितकतीर्थ-
माहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
- २९— २५ यमुनातीर्थस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
- ३०— २६ यमुनातीर्थमाहात्म्यवर्णनेहेमकुंडलवैद्यपुत्रयोःश्रीकुंडलबिकुंडलपोरितिहास-
वर्णनम्. तत्रतयोरुन्मार्गगामिनोर्मरणानंतरमेकस्यनरकाज्ञापरस्यस्वर्गाज्ञाकथ-
नम्. श्लो० ४१ ॥
- ३१— २७ बिकुंडलपुष्टेन देवदूतेनबिकुण्डलस्यपूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. यमलोकाप्रापका-
नेकसत्कर्मकथनम्. बिकुंडलेनभ्रातुः श्रीकुंडलस्य नरकान्मुक्तिकामनयापुष्टेसति
देवदूतेनतंप्रति स्वकीयातीताष्टमजन्मकृतपुण्यदानोपदेक्षेतजन्मवृत्तांतवर्णनम्.
बिकुंडलस्य श्रीकुंडलं सुकृतदानेन संताप्य तेनसहस्वर्गंगमनम्. श्लो० २१० ॥
- ३२— ३१ सुगंधतीर्थरुद्रावततीर्थगंगासरस्वतीसंगमकर्णहृदकुम्भकाशुंधतीवटसामुद्र-
कब्रह्मावतयमुनाप्रभवदर्वसंकमणतीर्थसिंधुप्रभवदेवीतीर्थपिंकुल्यावीरप्रमोक्षविद्या-
तीर्थमाहेश्वरतीर्थवेतसिकासुंदरिकातीर्थब्राह्मणिकातीर्थनैमिषतीर्थगंगोद्रेदसरस्वती-
बाहुदारजनीविमलाशोकगोप्रतारसरयूगोमतीस्थरामतीर्थशतसाहस्रकतीर्थध्वंस्था-
नकोटितीर्थकपिलाहृदमार्कण्डेयतीर्थगोमतीर्गंगासंगममाहात्म्यम्. श्लो० ४४ ॥
- ३३— ३१ विस्तरेणवाराणसीमाहात्म्यवर्णनम्. तत्र मेरुगुंठेदेवीपुष्टेन महादेवेनवाराण-
सीक्षेत्रमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ६५ ॥
- ३४— ३३ वाराणसीस्थानां विमलंकारपंचायतनमत्स्योदरीतटस्थोकारेश्वरकृत्तिवासर
मध्यमेश्वरविश्वेश्वरोकारेश्वरकंदर्पेश्वराणांमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥

अ० ५०

विषयाः

- ३५— ३३ वाराणसीस्य कपर्दीश्वरपिशाचमोचनतीर्थमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ५० ॥
- ३६— ३४ वाराणसीस्य मध्यमेश्वरमाहात्म्यम्. श्लो० १३ ॥
- ३७— ३४ वाराणसीस्य प्रयागतीर्थविश्वरूपतीर्थतालतीर्थकाशतीर्थार्थभतीर्थसुनीलतीर्थगौरीतीर्थप्राजापत्यतीर्थस्वर्गद्वारतीर्थत्रैलोक्येश्वरधर्मतीर्थगयातीर्थमहानदीतीर्थनारायणतीर्थबायुतीर्थज्ञानतीर्थवाराहतीर्थयमतीर्थसंमूर्तिकतीर्थीश्रितीर्थकलशेश्वरनागतीर्थकापिलसोमेश्वरभूतेश्वरधर्मसमुद्रवतीर्थगंधर्वतीर्थवाह्मितीर्थदेवासिकतीर्थव्योमतीर्थचंद्रतीर्थचितांगदेश्वरतीर्थविद्याधरेश्वरतीर्थकेदारतीर्थप्रतीर्थकालंजरतीर्थसारस्वतप्रभासरुद्रकर्णहृदकोकिलमहालयतीर्थहिरण्यगर्भतीर्थगोप्रेक्षतीर्थोपशान्तेश्वरव्यग्रेश्वरजिलोचनतीर्थलोलाकोत्तरतीर्थकपालमोचनतीर्थशुकेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
- ३८— ३५ गयातीर्थक्षयवटव्रज्जलारण्यस्थव्रजसरोवरव्रजगुपथेनुकतीर्थगुप्रवटोद्यत्पदसावित्रपदयानिद्वारफल्गुतीर्थधर्मपृष्ठव्रजतीर्थराजगृहयक्षिणीतीर्थमणिनागतीर्थगौतमवनाहल्याहदश्रीतीर्थजनककृपावनाशनतीर्थगंडकीतीर्थध्रुवतपोवनकर्मदानदीविशालनदीमहिषरीषारामाहेशपदतीर्थकोटिनारायणशालग्रामस्थानवटेश्वरपुरवामनभरताश्रमकौशिकीनदीचंपकारण्यगोविंदतीर्थकन्यावसथनिष्ठावासतीर्थवसिष्ठाश्रमदेवकूटकौशिकहृदवीराश्रमस्य कुमारनंदिनीकूपकालिकाकौशिकयशरुणासंगमोपेशीतीर्थकुम्भकर्णाश्रमकोकामुखर्षभद्वीपिद्यानकतीर्थव्रजसतीर्थचंपातीर्थदंडार्पणतीर्थलविटिकातीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७३ ॥
- ३९— ३६ संध्यातीर्थविद्यातीर्थलोहित्यतीर्थकरतोयानदीगंगासागरसंगमगंगाद्वीपवैतरणीनदीविरजतीर्थशोणज्योतिरंध्यासंगमशोणनर्मदासंगमर्षभतीर्थकोशलास्यकालती-

अ० ५०

विषयाः

- र्थपुष्पवतीवदरिकातीर्थमहेन्द्राचलस्थरामतीर्थमतंगकेदारश्रीपर्वततत्रत्यदेवहृदर्षभपर्वतकावेरीसमुद्रतीर्थकन्यातीर्थगोकर्णतीर्थगायत्रीस्थानसर्वतवापीवेणानदीगोदावरीनदीवेणासंगमवरदासंगमव्रजस्थूणाकुंजावनकृष्णवेणासंगमोद्गतदेवहृदजातिमात्रहृदशरभंगाश्रमशूर्पारकरामतीर्थसगोदावरीदेवपयतुंगकारण्यमेधावनकालंजरचित्रकूटस्थर्मदाकिनीगुहस्थानकोटितीर्थयशःस्थानस्य चतुःसमुद्रकूपशृंगवेरपुरमुंजवटप्रयागत्रिवेणीसंगमभोगावतीनामवासुकितीर्थहंसप्रपतनदशाश्वमेधिकंगामाहात्म्यवर्णनानंतरं वसिष्ठस्यांतर्धानवर्णनम्, नारदस्य युधिष्ठिरप्राप्तितीर्थमाहात्म्यकथयित्वांतर्धानवर्णनम्, युधिष्ठिरस्य महर्षिभः सह तीर्थयात्राकरणम्, श्लो० १२७ ॥
- ४०— ३८ प्रयागस्य विशेषमाहात्म्यजिज्ञासया शौनकादिप्रश्ने सूतेन धर्ममार्कंडेयसंवादवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
- ४१— ३९ प्रयागक्षेत्रसीमादिमाहात्म्यकथनम्. श्लो० २२ ॥
- ४२— ३९ प्रयागतीर्थमरणदानादिमहिमा. श्लो० २४ ॥
- ४३— ४० तीर्थयात्राविधिपूर्वकप्रयागस्य तत्त्वतत्पलमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र वटमूलंगायमुनासंगमप्राणत्यागमाहात्म्यम्, कंबलाश्वतरनागसामुद्रतीर्थप्रतिष्ठानहंसप्रपतनतीर्थोपेशीपुलिनकोटितीर्थभोगवतीदशाश्वमेधिकतीर्थगंगामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥
- ४४— ४१ प्रयागस्य मानसतीर्थर्णमोचनतीर्थमाहात्म्यम्. श्लो० २२ ॥
- ४५— ४१ प्रयागस्य गंगायमुनयोर्महात्म्यम्. श्लो० ३६ ॥
- ४६— ४२ प्रयागस्य पूज्यत्वकथनम्. श्लो० २६ ॥

अ० प०

विषयाः

- ४७— ४९ सर्वतीर्थभ्यः प्रयागस्याधिक्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ४८— ४३ प्रयागस्य प्रजापतितीर्थत्वकथनम्. श्लो० १५ ॥
 ४९— ४३ युधिष्ठिरेण मार्कण्डेयाय महादानदानम्. मार्कण्डेयस्य स्वाश्रमप्रतिगमनम्, वासुदेवेन प्रयागमाहात्म्यानुमोदनम्. श्लो० १७ ॥
 ५०— ४३ विष्णुभक्तिप्रशस्तनम्. श्लो० ॥ ३९ ॥
 ५१— ४४ कर्मयोगवर्णने वर्णाश्रमसामान्यधर्मकथनम्.
 ५२— ४५ कर्तव्यनिषिद्धकर्मकथनम्. श्लो० ४७ ॥
 ५३— ४६ ब्रह्मचारिधर्मकथनम्. श्लो० ९० ॥
 ५४— ४८ गृहस्थधर्मकथनम्. श्लो० ४० ॥
 ५५— ४९ गृहस्थाचारनीतिवर्णनम्. श्लो० १४ ॥
 ५६— ५० भ्रष्ट्याभ्रष्ट्यनिर्णयः. श्लो० ४६ ॥
 ५७— ५१ दानधर्मवर्णनम्, विविधदानमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ७८ ॥
 ५८— ५३ वानप्रस्थाश्रमाचारधर्मकथनम्. श्लो० ३६ ॥
 ५९— ५३ यतिधर्मकथनम्. श्लो० ३१ ॥
 ६०— ५४ यतिनियमविधानकथनम्. श्लो० ४३ ॥
 ६१— ५५ सर्वधर्मभ्योऽपि संसारदुःखकथनपूर्वकं विष्णुभक्तेराधिक्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥
 ६२— ५६ पात्रपुराणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥

इति स्वर्गखंडानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ३ ॥

अ० प०

विषयाः

अथ चतुर्थब्रह्मखंडस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥ ४ ॥

- १— १ कलिकालीनलोकोद्धरणाय प्रसूतेन वासुदेवेन भिमिनिसंवादवर्णनम्, विष्णुभक्तिवर्णनम्. श्लोकांकाः ३४ ॥
 २— १ हरिमंदिरलेपनमार्जनादिमाहात्म्यदंडकनामकचौरवृत्तान्तकथनम्. श्लो० ३७ ॥
 ३— २ कार्तिकमासमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र कार्तिकव्रतनियमकथनम्. दीपदानमाहात्म्ये वैकुण्ठब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्, दीपप्रोद्बोधनेन मृषिकस्योद्धारवर्णनम्. श्लोकांकाः ३५ ॥
 ४— ३ जयन्तीव्रतमाहात्म्यकथनम्, तत्र जयन्तीपद्धम्, जयन्तीदिने भोजननिषेधः, जयन्तीव्रतकारिणामाहात्म्यम्. श्लोकांकाः ५३ ॥
 ५— ३ स्त्रीणां पुत्ररादित्यवंध्यात्वकन्याप्रसूतवृत्तान्तवृत्तान्तकारणविषयकप्रश्ने तत्तत्प्रापककर्मविषयवर्णनम्, श्रीधरब्राह्मणस्य चरितम्. श्लोकांकाः ३८ ॥
 ६— ४ विष्णोर्ब्राह्मणस्य च मंदिरलेपनादिमाहिमा तत्र वारंगनायाश्रित्रम्. श्लोकांकाः ३७ ॥
 ७— ५ भाद्रपदशुक्लपक्षे राधाजन्माष्टमीमाहात्म्यम्, तद्व्रतप्रभावेण कलावेद्यासमुद्धारः. श्लोकांकाः ४४ ॥
 ८— ६ समुद्रमयनकथानकवर्णनम्, तत्र शंकरप्रति दुर्वाससः शापः, विष्णोरनुज्ञया देवकृतसमुद्रमयनारंभवर्णनम्. श्लोकांकाः २३ ॥
 ९— ६ विष्णुना कूर्मरूपेण धृत्वा पद्मं ददौ द्वापरम्, विष्णोः पत्नी शंकरेण विषप्राशनम्, अलक्ष्म्युत्पत्तिः, तस्यानिवासाय स्थाननिर्देशः. श्लोकांकाः २२ ॥

अ० अ०

अ० ५०

विषयाः

- १०— ६ परावतादीनामुत्पत्तिः, द्वादश्यां महालक्ष्म्युत्पत्तिः, अलक्ष्म्युद्दालकविवा-
हानंतरं विष्णुकृतलक्ष्मीपरिणयनम्, अमृतोत्पत्तौ विष्णुना मोहिनीरूपं धृत्यादैत्य-
विमोहनं कृत्वा देवानाममृतदानम्, राहोः शिरश्छेदनम्, चंद्रसूर्यग्रहणे स्नानदाना-
दिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥
- ११— ७ गुरुवारव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र अद्रश्चबोराज्ञः इयामलानाङ्ग्यास्तत्कन्या-
याश्च वृत्तांतकथनम्. श्लो० ८६ ॥
- १२— ९ ब्राह्मणप्राणरक्षणपुण्यकथने दीननाथराजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र दीननाथराज्ञा
गालवं प्रति पुत्रप्राप्त्युपायप्रश्ने गालवेन नरमेधयज्ञकथनम्. श्लो० ६४ ॥
- १३— १० कृष्णजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र दिलीपं प्रति वसिष्ठेन संक्षेपतः श्री-
कृष्णजन्मबाललीलादिकथनम्, जन्माष्टमीनिर्णयः, चित्रसेनराजवृत्तांतवर्ण-
नम्. श्लो० ८५ ॥
- १४— ११ ब्राह्मणमाहात्म्यवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यम्, तत्र भीमनामकशूद्रवृ-
त्तांतवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- १५— १२ एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रैकादशीदिनेऽन्नभाजने दोषः, एकादशीनि-
र्णयः, महाकृपापत्नीसमेतस्य बल्लभनामकवैश्यस्य वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
- १६— १३ पौर्णमासीदिने विष्णुपूजनमाहात्म्यम्, आश्विनपौर्णमास्यां विष्णोर्ला-
जादिदानम्. श्लो० २९ ॥
- १७— १४ विष्णुपादोदकमाहात्म्यम्, तत्र सुदर्शनब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
- १८— १४ अगम्यागमनप्रायश्चित्तकथनम्. श्लो० २४ ॥
- १९— १५ अभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तकथनम्. श्लो० ३० ॥

अ० ५०

विषयाः

- २०— १४ कार्तिकमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र नानाप्रकारनियमकथनम्, राधादामोदरपूज-
नकथनम्, कालप्रियासहितस्य शंकरवृषलस्य वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
- २१— १६ कार्तिकमासव्रतविधाननियमकथनम्. श्लो० ३५ ॥
- २२— १७ तुलसीधात्रीमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ४२ ॥
- २३— १७ विष्णुपंचकापरपर्यायकार्तिकांतिमपंचादिनमाहात्म्यम्, तत्र दंडकचौरवृत्तांत-
वर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
- २४— १८ पृथिव्याद्यनेकविधदानमाहात्म्यफलवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
- २५— १९ नारदसनत्कुमारसंवादे भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम्, नामापराधकथनम्, पु-
राणश्रवणफलकथनम्. श्लो० ३७ ॥
- २६— २० प्रतिज्ञापालनस्य फलम्, प्रतिज्ञात्यागे दोषः, अत्रार्थं सुंदरश्वपचवृत्तां-
तवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥

इति ब्रह्मखंडस्य विषयानुक्रमणिकासंपूर्णा ॥ ४ ॥

अथ पंचमपातालखंडस्य विषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ॥ ५ ॥

- १— १ शौनकादिकृषींश्रुतिं सूत्रेण शेषवात्स्यायनसंवादे द्वारा रामाश्वमेधचरित्रक-
थनारंभः. तत्र रामस्य रावणं हत्वाऽयोध्यायामागमनाय लंकातो विमानमारुह्य
परावृत्तः, रामागमनाय भरतकृतसूर्यप्रार्थना, रामस्य विमानमध्यात् नंदिग्राम-
दर्शनम्. श्लो० ४५ ॥

अ० प०	विषयाः
२ — १	रामप्रहितस्यमाकृतैर्भरतं प्रत्यागमनम्, रामभरतसमागमः, रामस्यायोध्यां प्रत्यागमनम्. श्लो० ४० ॥
३ — २	रामस्यायोध्यायां प्रवेशः, मातृदर्शनम्, रामागमनप्रहृष्टपैरनारीणां परस्परं संवादः. श्लो० ३४ ॥
४ — ३	रामविद्योगाद्राममातुर्विलापकरणम्, रामेणमातृदर्शनपूर्वकं मातृभिः सह संवादकरणम्, रामचंद्रस्य राज्याभिषेकः, राज्याभिषेके रामे प्रजानां सुखवृत्तवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
५ — ४	सर्वदेवकृतरामस्तुतिः, देवैर्भ्योरामकृतव्रतदानम्, रामराज्यस्यव्यवस्थितिप्रकारकथनम्. श्लो० ५० ॥
६ — ५	रामेणागस्तित्वागतकरणम्, अगस्तित्वा रावणादिजन्मवृत्तांतवर्णनम्, कुबेरजन्म, कुबेरसंपत्त्या परितस्तया रावणादिमात्रा रावणादीनां धिक्करणम्, रावणादिभिर्मातुलसीषु कुबेरतिष्ठकसंपत्तिप्राप्त्यर्थं प्रतिज्ञाकरणम्. श्लो० ४३ ॥
७ — ५	रावणकुंभकर्णविभीषणानामत्युग्रतपःकरणेन संतुष्टाद्ब्रह्मणः सकाशाद्ब्रह्मप्राप्तिः, तत्प्रभावपरितस्तदैवैः कृतया प्रार्थनया भगवतो रामादिरूपेणावतरणकथनम्, रामस्यब्राह्मणरावणवधश्रवणोत्तरं सूत्रप्राप्तिः. श्लो० ३८ ॥
८ — ६	ब्रह्मवधपरितस्तस्यरामस्य पश्चात्तापकरणम्, ब्रह्मवधविषण्णं रामं प्रति कुंभयोनिना मुनिना सांत्वनम्, अश्वमेधविजिज्ञातया रामस्यागस्तिं प्रति प्रश्नः. श्लो० ३७ ॥
९ — ७	अगस्तित्वाऽश्वलक्षणकथनम्, मंदुरायायज्ञयोग्याश्वपरीक्षणम्, अश्वमेधयज्ञाय महापिजनामन्त्रणम्, रामस्य महर्षीनां प्रति वर्णाश्रमधर्मविषयकप्रश्नकरणम्, ऋषिभिर्नर्जितश्रमधर्मकथनम्. श्लो० ६० ॥

अ० प०	विषयाः
१० — ८	वसंतर्तौमहर्षिगणेः सह रामस्य यज्ञमण्डपं प्रत्यागमनम्, यज्ञदीक्षास्वीकारः, दिग्विजयार्थमश्वस्य सज्जीकरणम्, सुवर्णनिर्मितसीतया सह रामस्य वसिष्ठाज्या कुंडर्मडपादिकरणम्, अश्वमूर्धनिस्वमुद्राचिह्नितसुवर्णपत्रबंधनम्, अश्वरक्षाये शत्रुघ्नं प्रत्याज्ञाकरणम्, प्रयाणावसरे शत्रुघ्नं प्रति रामकृतशिक्षा कथनम्. श्लो० ७४ ॥
११ — १०	पुष्कलाख्यस्य भरतपुत्रस्य भरतभ्रातुः शत्रुघ्नस्य पाणिंग्राहकूपेण प्रेषणायाज्ञाकरणम्, शत्रुघ्नेन मातुराज्ञाग्रहणम्, जानकीप्राप्ता लक्ष्मीनिधिना शत्रुघ्नमुद्दिश्यरामस्य विनोदकरणम्, शत्रुघ्नेनप्रयाणकालीनशुभशकुनदर्शनम्, प्रयाणावसरे पुष्कलस्य भार्याप्रति शीलरक्षणोपदेशकरणम्. श्लो० ८३ ॥
१२ — ११	पुष्कलपत्न्या स्वपतिं विजयमात्रोत्सुकं वक्ष्य तदभिनन्दनम्, यज्ञियाश्वस्य परिजनैः सह नगरान्निःसृत्याहिच्छत्रापुरीं प्रत्यागमनम्, सुमंत्रेणादिच्छत्रापुरीवृत्तांतकानाक्षादेवीचरित्रवर्णनपूर्वकं सुमदराजचरित्रवर्णनम्, तत्र सुमदस्य तपःकुर्वतस्तपोभंगायद्रेण कामायाज्ञाकरणम्, रंभया सह कामस्य सुमदतपोवनं प्रत्यागमनम्, सुमदस्यतः स्वयुवतीर्दृष्ट्वा चित्ताकरणम्. श्लो० ८६ ॥
१३ — १३	सुमदाप्सरःसंभाषणम्, रंभाद्यप्सरसां कामस्य च सामर्थ्यक्षयः, सुमदस्य कामाक्षादेवीदर्शनम्, सुमदकृतदेवीस्तुतिः कामाक्षादेव्या सुमदाय वरप्रदानम्, सुमदस्यशत्रुघ्नेनसहसमागमः, अहिच्छत्रापुर्यां शत्रुघ्नस्य प्रवेशः, सुमदेन शत्रुघ्नाय सर्वस्वसमर्पणम्. श्लो० ६७ ॥
१४ — १४	सुमदस्य शत्रुघ्नेन सह संवादः, अश्वेन सह शत्रुघ्नस्य च्यवनान्ध्रं प्रति गमनम्, च्यवनमुकन्याहृतान्तवर्णनम्, तत्र तपःकुर्वतश्च्यवनस्य सुकन्याकथनायामुक्तव्याया शालाकाशिरथिकेभ्यः, च्यवनाच्यवनस्य सङ्गतमागमनम्. श्लो० ९० ॥

- १५ — १५ सुकन्याया स्वपतिशुश्रूषणम्, अश्विनीकुमाराभ्यां संतुष्टाभ्यां च्यवनस्य सु-
रूपकरणम्, सुकन्याया सह च्यवनस्य विमानं निर्मायनिकविधभोगवर्ण-
नम्. श्लो० ५४ ॥
- १६ — १६ शर्यातिर्यज्ञं प्रति गतयोः सुकन्याच्यवनयोः शर्यातिना सुकन्याभर्त्सनम्,
सुकन्यापतिरूपत्ववृत्तांतकथनम्, शर्यातिकृतयज्ञेऽश्विनीकुमारायोश्च्यवनेनशक्र
वज्रं स्तंभयित्वा यज्ञभागदानवर्णनम्, शत्रुघ्नाश्वस्यच्यवनाश्रमेप्रतिगमनम्, त-
दाश्रमस्यमहर्षिगणकृतरामप्रशंसा, शत्रुघ्नेन हनुमद्द्वारा च्यवनं प्रत्ययोध्यायां
प्रेषणम्, रामेणच्यवनस्य स्वागतकरणम्. श्लो० ५४ ॥
- १७ — १७ शत्रुघ्नस्याश्वेन सह वाजीपुरं प्रति गमनम्, वाजीपुरनरेशेन विमलेन शत्रुघ्ना-
य सर्वस्वसमर्पणम्, नीलपर्वतं प्रति गमनम्, नीलपर्वतमाहात्म्यकथनम्, तत्प्रसं-
गेन च रत्नश्रीवराजवृत्तांतवर्णनम्, तत्र रत्नश्रीवं प्रति केनचिद्ब्राह्मणेन नीलपर्व-
तमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ८२ ॥
- १८ — १९ नीलपर्वतवसाञ्चतुर्भुजस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्, तत्र भिन्नवृत्तांतः. श्लो० ३० ॥
- १९ — १९ नीलगिरियात्राविधिवर्णनम्, रत्नश्रीवस्य नीलगिरिं प्रतिगमनम्, श्लो-
कांकाः ६० ॥
- २० — २० गंडकीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुल्कशशवरवृत्तांतः. श्लो० ९३ ॥
- २१ — २२ रत्नश्रीवेण नीलगिरिं गत्वा तत्र पुरुषोत्तमस्तोत्रकरणम्, तस्य स्तोत्रकर-
णानंतरं केनचित्संन्यासिधेयिणागत्यागामिदिने भगवद्दर्शनकथनम्. श्लो० ४८ ॥
- २२ — २३ तस्मिन्दिने स्वप्ने रत्नश्रीवेण भगवद्दर्शनम्, अपरेयुग्मध्याह्ने साक्षाद्भगवद्दर्श-
नम्, रत्नश्रीवेण भगवत्पूजापूर्वकं स्तुतिकरणम्, रत्नश्रीवाय भगवत्सदाज्ञातुर्भु-

- जत्वप्राप्तिपूर्वकैकुण्डलोकप्राप्तिवर्णनम्, अश्वस्य नीलपर्वतसमोपे गमनम्, शत्रु-
घ्नकृतभगवद्दर्शनम्. श्लो० ६३ ॥
- २३ — २४ हयस्य सुबाहुराजपालितचक्रांकनगरं प्रत्यागमनम्, सुबाहुराजात्मजेनदमने-
नाश्ववधनम्, प्रतापाश्वदमनयोर्युद्धम्, दमनकृतप्रतापाश्ववधवर्णनम्. श्लो० ८८
- २४ — २६ दमनपुष्कलयोर्युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
- २५ — २७ सुबाहोः सैन्येन सह युद्धभूमिं प्रत्यागमनम्, तत्सेनाध्यक्षेण निजसैन्यानां
क्रौञ्चव्यूहविन्यासकरणम्. श्लो० ३५ ॥
- २६ — २८ शत्रुघ्नं प्रति सुमतिनाम्ना मंत्रिणा सुबाहुराजस्य बलपराक्रमकथनम्,
लक्ष्मीनिधिसुकुत्सोर्युद्धे सुकौतोर्वधवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- २७ — २९ चित्रांगपुष्कलयोर्युद्धे चित्रांगवधवर्णनम्. श्लो० ४८ ॥
- २८ — ३० चित्रांगवधात्सुबाहुराज्ञःपुत्रशोकः, सुबाहुहनुमतोर्युद्धम्, मूर्च्छागतस्य सुबा-
हुराजस्य स्वप्ने रामदर्शनम्, सुबाहुना पूर्ववृत्तांतस्मरणम्. श्लो० ७५ ॥
- २९ — ३१ सुबाहुशत्रुघ्नसमागमः, सुबाहुना सह अश्वस्य नानादेशेषु प्रयाणम्,
श्लोकांकाः ५३ ॥
- ३० — ३२ अश्वसमेतस्यशत्रुघ्नस्य तेजःपुरं प्रति गमनम्, तत्रत्यस्यऋतंभरवृत्तस्य वृत्तां-
तवर्णनम्, तस्यापत्यकामनया जाबालिप्रति प्रश्नः, जाबालिना गोमाहात्म्यकथने
जनकवृत्तांतवर्णनम्, जनकेन नरकस्थप्राणिमोचनम्. श्लो० ७७ ॥
- ३१ — ३४ जनकस्य नरकमार्गगमनकारणवर्णनम्, गोपूजाविधिकथनम्, ऋतंभरतु-
र्पणसमागमः, ऋतुपर्णापदेशादतंभरस्य रामस्मरणेनसुरभ्यापुत्रवरप्रदान-
म्. श्लो० ५७ ॥

अ० प०	विषयाः
३२— ३५	सत्यवद्राजवृत्तांतवर्णनम्, शत्रुघ्नसत्यवतोः समागमवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
३३— ३५	विद्युन्मालिराक्षसेनाश्वहरणम्, विद्युन्मालिनो वधाय शत्रुघ्नसैनिकैः प्रतिज्ञा- करणम्. श्लो० ६३ ॥
३४— ३६	विद्युन्मालिनोवधः. श्लो० ८१ ॥
३५— ३८	रेवातीरे आरण्यकाश्रमेऽश्वस्यागमनम्, आरण्यकेनस्वचरित्रवर्णनम्. श्लो- कांकाः ७१ ॥
३६— ३९	आरण्यकेन स्वस्मै लोमशमहर्षिप्रोक्तसमयसमेतरामचरित्रवर्णनम्. श्लो- कांकाः ९३ ॥
३७— ४१	आरण्यकस्यायोध्यामागत्य रामदर्शनं कृत्वा महानंदेन मस्तकस्फोटानु- क्तिवर्णनम्. श्लो० ६७ ॥
३८— ४२	नर्मदाहरेऽश्वस्य निमज्जनम्, नर्मदाहरे शत्रुघ्नपुष्कलहनुततांप्रवेशानंतरं योगिन्या शत्रुघ्नाय मोहनास्त्रदानम्, लज्जामध्याद्वाहप्रातिवर्णनम्. श्लो० ६३ ॥
३९— ४३	अश्वस्य देवपुरं प्रतिगमनम्, वीरमणिराजपुत्रेण रुक्मांगदेन हयग्रहणम्, शिवेन सह वीरमणेर्यत्रकरणम्. श्लो० ५७ ॥
४०— ४४	वीरमणिनासह युद्धाय शत्रुघ्नस्य निश्चयः, वीरमणिवृत्तांतः. श्लो० ५७ ॥
४१— ४५	रुक्मांगदस्य पुष्कलेन सह युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम्. श्लो- कांकाः ३३ ॥
४२— ४६	पुष्कलेन वीरमणिना सह तुमुलयुद्धकरणम्, वीरमणिपराभवः, पुष्कलस्य विजयश्च. श्लो० ७८ ॥
४३— ४७	वीरभद्रेण युद्धे पुष्कलस्य वधकरणम्, वीरभद्रशत्रुघ्नयुद्धम्, शत्रुघ्नस्य परा- भववर्णनम्. श्लो० ६२ ॥

अ० प०	विषयाः
४४— ४९	शिवेन सह हनुमतो युद्धम्, हनुमत्संग्रामसंतुष्टेन शिवेन युद्धभूमिरक्षणे कृते सति हनुमता द्रोणाचलानयनायगमनम्, द्रोणाचलसंनिधौ देवैः सह हनुमतो युद्धम्. श्लो० ८० ॥
४५— ५०	द्रोणाचलाद्देवदत्तमृतसंजीवनीमानीय युद्धे मृतानांपुष्कलादीनांसंजीवनम्, पुनर्युद्धे शंकरकृतशत्रुघ्नपराभवे शत्रुघ्नेन रामस्मरणम्, युद्धभूमौ रामस्या गमनम्. श्लो० ६० ॥
४६— ५१	शंकरेण सह श्रीरामस्यसमागमः, वीरमणिप्रभृतीनामानंदवर्णनम्, वीरमणेः शत्रुघ्नेन सहाश्वरक्षणार्थं प्रयाणम्. श्लो० ३८ ॥
४७— ५२	हेमकूटपर्वतेऽश्वगमनम्, तत्र शिलायां वाहस्य गात्रस्तंभः, शत्रुघ्नपुष्टेन शौनकेनाश्वगात्रस्तंभकारणकथनम्. श्लो० ५५ ॥
४८— ५३	शत्रुघ्नाय शौनकेन नानाकर्मविपाकवर्णनम्, अश्वस्यमुक्तिवर्णनम्. श्लोकांकाः ७६ ॥
४९— ५४	सुरथराजपालितकुंडलपुरेऽश्वस्य गमनम्, सुरथेनाश्वस्य ग्रहणम्, सुरथरा- जस्मराज्यरीतिवर्णनपूर्वकसुरथवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
५०— ५५	शत्रुघ्नेन सुरथं प्रति दौत्येनांगदप्रेषणम्, अंगदसुरथसंवादः. श्लो० ५७ ॥
५१— ५६	चंपकाख्येन राजपुत्रेण सह पुष्कलस्य युद्धम्, चंपकेन पुष्कले वद्धे सति हनुमता युद्धे चंपकं पराजित्यपुष्कलस्य मोचनम्. श्लो० ७१ ॥
५२— ५८	सुरथहनुमतोः संवादपूर्वकं भयंकरं युद्धम्, रामाख्येन सुरथकृतहनुमद्रंधनम्, सुरथेन सह पुष्कलस्य युद्धम्, सुरथशत्रुघ्नयुद्धे शत्रुघ्नपराभववर्ण- नम्. श्लो० ६९ ॥
५३— ५९	सुरथकृतसर्वराजस्योपचयवर्णनम्, चंपकाख्येन राजपुत्रेण सुरथस्य पराभववर्णनम्. श्लो० ६९ ॥

स्यागमनम्, मुरारामसमागमानंतरं सर्वेषां मोचनम्, अश्वस्यवाल्मीक्या-
श्रमप्रतिगमनम्. श्लो० ३७ ॥

५४— ६० बाल्मीक्याश्रमे लवेनाश्वबंधनम्, लवेनशत्रुघ्नसैनिकानामश्वरक्षणकराणां हस्त-
च्छेदनम्. श्लो० ३७ ॥

५५— ६० वात्स्यायनस्य सीतात्यागविधिद्विषयाश्रमे शेषेणतद्विषयकवृत्तवर्णनम्, तत्र
रामप्रतिसीतयादोहदकथनम्, प्रजापेयजिज्ञासयानगरेरात्रौचारमननम्, चारैः
पुरे जनमुखाद्यतस्ततो रामकीर्तिश्रवणम्, रजकमुखादपकीर्तिश्रवणं च. श्लो० ७९ ॥

५६— ६२ प्रातःकालेचारैःसभाभागस्यरामायरजकोक्तिकथनम्, रामस्यापकीर्तिश्रवण-
जन्यमूर्च्छावर्णनम्, भरतेनसहसंवादवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥

५७— ६३ सीतायाभर्तृवियोगकारणकथनम्, रजकस्यपूर्वजन्मवृत्तांतः. श्लो० ६७ ॥

५८— ६४ भरतस्य सीतात्यागाज्ञाऽस्वीकारे शत्रुघ्नायाज्ञाकरणम्, तेनाप्यस्वीकारे
लक्ष्मणस्य सीतात्यागाज्ञाकरणम्, दोहदपूरणं भिषं कृत्वा सीताया वने गम-
नम्, सीताकृतगंगादर्शनम्. श्लो० ७८ ॥

५९— ६६ गंगासुतीर्थं परपारतीरे सीताया लक्ष्मणेन सहसंवादः, सीतायास्यागः,
सीताकृतशोकः, बाल्मीक्याश्रमं प्रति सीताया गमनम्, तस्मिन्नाश्रमे सीतायाः
कुशलवपुत्रोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ८६ ॥

६०— ६७ कालजिघ्रप्ताः शत्रुघ्नेनाप्यक्षस्यलवेनसह युद्धम्, युद्धेकालजितो मरणम्.
श्लो० ६७ ॥

६१— ६९ लक्ष्म्य पुष्कलेन सह युद्धम्, हनूमताच सह युद्धे हनूमतो मूर्च्छयापतनम्.
श्लो० ६२ ॥

६२— ७० शत्रुघ्नेन सह घोरयुद्धे लवस्य मूर्च्छावर्णनम्. श्लो० ४७ ॥

६३— ७१ लवस्यपतनात्सीतया शोककरणम्, कुशस्यमहाकालपुरादाश्रमं प्रत्यागमनम्
शत्रुघ्नकुशयोर्युद्धम्, शत्रुघ्नस्य मूर्च्छनाप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ७९ ॥

६४— ७२ कुशेन हनूमत्सुग्रीवौ धिजित्य वट्टा स्वाश्रमं प्रति नीत्वा सीतायै तो-
प्रदर्श्य युद्धवृत्तांतनिवेदनम्, सीतया स्वकीयपातित्रयप्रभावाद्रामसैन्यसंजी-
वनम्, सीतानुज्ञया कुशलवाभ्यां शत्रुघ्नायेऽवस्य त्यागकरणम्. श्लो० ८० ॥

६५— ७४ अश्वेन सह शत्रुघ्नादीनामयोध्यां प्रत्यागमनम्, सुमतिमन्त्रिणा रामाय
जैत्रयात्रावृत्तांतकथनम्. श्लो० ८० ॥

६६— ७५ रामस्य बाल्मीकिकमहापिणा सह संवादः, सीताया आनयनाय लक्ष्मण-
प्रेषणम्, सीतालक्ष्मणसंवादः, कुशलवयोः सीताज्ञया लक्ष्मणेन सहायो-
ध्यायामागमनम्, बाल्मीकिप्रेरणया कुशलवाभ्यां श्रीरामचरित्रगायनम्,
रामेण तयोः स्वपुत्रौ ज्ञात्वांकारोपणम्, बाल्मीकिपूर्ववृत्तांतवर्णनम्, रामेण
सीतायाः स्मरणम्. श्लो० १८२ ॥

६७— ७८ सीतामानंतुं पुनः प्रहितेन लक्ष्मणेन सह सीतायाः श्रीरामयज्ञमंडपे आग-
मनम्, रामसीतासमागमानंतरं सुवर्णसीतां परित्यज्य प्रत्यक्षसीतया सह यज्ञ-
कर्मकरणम्, यज्ञपरिसमाप्तिवर्णनम्, तत्र यज्ञियाश्वस्य रामस्पर्शेनोद्गारे कर्पूरेण
देवेभ्यो हविर्भागदानम्. श्लो० ८७ ॥

६८— ८० रामस्य यज्ञांतस्नानम्, रामाश्वमेधपठनश्रवणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥

६९— ८१ श्रीकृष्णचरित्रवर्णनम्, तत्र वृन्दावनादिषोडशदलात्मकश्रीकृष्णक्रीडा-
किञ्चलकथनपूर्वकक्रीडास्यानवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य सौंदर्यकथनम्, वृन्दाव-
नमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ११८ ॥

७०— ८३ श्रीकृष्णपार्षदगणवर्णनम्, ऋषीणां गोपीत्वप्राप्तिकारणकथनम्, जन्मांतरी

- यपुष्पवर्णनं च, राधा माहात्म्यम्, राधाकृष्णपरिचरानेकगोपीवर्णनम्, गोपीग-
णमध्यवर्ति श्रीकृष्णस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ६५ ॥
- ७१— १४ नारदस्य राधाकृष्णयोर्दृष्टावनेदर्शनपूर्वकमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥
- ७२— १६ श्रीकृष्णस्य श्रेष्ठसुंदरीगणकथनम्. श्लो० १५४ ॥
- ७३— १९ श्रीकृष्णस्वरूपवर्णनपुरःसरं मथुरामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५६ ॥
- ७४— १० अर्जुनस्य राधास्वरूपदर्शनपूर्वकस्त्रीत्वप्राप्ता श्रीकृष्णसंगवर्णनम्, भगवन्म-
हिमवर्णनं च. श्लो० २०४ ॥
- ७५— १३ नारदस्य स्त्रीत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५५ ॥
- ७६— १४ श्रीकृष्णस्य संस्रितं गद्यमयं मध्यतणवचरित्रम्. श्लो० ९ ॥
- ७७— १५ श्रीकृष्णतीर्थवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य स्वरूपवर्णनम्, गुणवर्णनं च. श्लो० ६५ ॥
- ७८— १६ वैष्णवशुद्धिपूर्वकं शालग्रामशिलाक्षणोद्देशकवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥
- ७९— १७ वैष्णवानां तिलधारणायनेकविधिवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
- ८०— १८ कलियुगे हरिनाममाहात्म्यवर्णनम्, हरिपूजाविधिवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- ८१— १९ श्रीकृष्णमन्त्रार्थवर्णनम्. श्लो० ६६ ॥
- ८२— १०१ मंत्रदीक्षाविधिवर्णनम्. श्लो० ९१ ॥
- ८३— १०२ वृंदावने श्रीकृष्णस्य दैनंदिनीयलीलावर्णनम्, तत्र राधया सह विलासादिवर्ण-
नम्, वृंदावनामाहात्म्यपरिसमाप्तिः. श्लो० ११७ ॥
- ८४— १०५ अथ वैशाखमाहात्म्यम्, तत्र नारदां वीरसंवादः, वैष्णवधर्मकथनम्, विष्णुध्या-
नप्रकारवर्णनं च. श्लो० १०९ ॥
- ८५— १०७ भक्तिलक्षणभेदवर्णनम्, सर्वमासेषु वैशाखस्य महत्त्ववर्णनम्. श्लो० ७७ ॥
- ८६— १०८ वैशाखमासत्रयविधानकथनम्. श्लो० ४७ ॥

- ८७— १०९ वैशाखस्नानमाहात्म्ये देवशर्मन्नाम्नोद्घातवर्णनम्, तत्र सुमनया भार्यायाः न-
पत्यत्वतस्तस्य पत्युः सात्वनार्यं संसारस्वरूपवर्णनम्, अनेकाविधपुत्रवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥
- ८८— १११ ऋणसंबंध्यादिपुत्रकथनपूर्वकं संसारनिःसारतावर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
- ८९— १११ पुत्रप्राप्तये सुमनया देवशर्मणं प्रति वसिष्ठसंनिधौ प्रेषणम्, देवशर्मणो वसिष्ठप्र-
तिगमनम्, वसिष्ठदेवशर्मसंवादे वसिष्ठनदेवशर्मणः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्.
श्लो० ६९ ॥
- ९०— ११२ देवशर्मणो विप्रत्वप्राप्तिकारणवर्णनम्, संतानप्राप्तये वैशाखमासत्रयानुष्ठानो-
पदेशवर्णनम्, देवशर्मणः स्वगृहप्रत्यागमनम्. श्लो० ५८ ॥
- ९१— ११३ सुमनया सह देवशर्मणः गंगावर्तिकनखलतीर्थे वैशाखनियमसेवनतो विष्णु-
प्रीत्यामुत्प्राप्तिः. श्लो० १४ ॥
- ९२— ११४ वैशाखसेवनफलम्, अत्र विषये दिवोदासराजपुत्र्या दिव्यादेव्याः कथानकव-
र्णनम्, तत्र तस्या दिव्यादेव्या विविधवरमरणानुत्पत्तेन दिवोदासेन जातुकर्ण्यं प्रति
तत्पतिमरणकारणजिज्ञासया प्रभृते सति जातुकर्ण्यं तस्याः प्राक्तनजन्मचरित्र-
वर्णनम्, पूर्वजन्मनि दृष्टं अत्रिजायास्तस्याः कस्यचित्सिद्धस्य सत्त्वापुण्येन राजपुत्रो-
त्पत्तिवर्णनम्. श्लो० १२३ ॥
- ९३— ११६ वैशाखमासे रेवास्नानोपदेशवर्णनम्. श्लो० १५ ॥
- ९४— ११६ पापप्रशमनस्तोत्रमाहात्म्यवर्णने मुनिशर्मणो ब्राह्मणस्य प्रेतपंचकस्य च कथा-
निरूपणम्, पापप्रणाशनस्तोत्रकथनं च. श्लो० १५९ ॥
- ९५— ११९ वैशाखमासीयसंक्षिप्तविधिवर्णनम्, अंबरीषस्य पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्.
श्लो० १५० ॥

अ० प०

विषयाः

- १६—१२२ वैशाखमाघवार्चनमाहात्म्यम्, यमब्राह्मणसंवादे यमेननारकिणांपावर्णनम्, स्वर्गिणां पुण्यवर्णनम्. श्लो० १४२ ॥
- १७—१२५ विविधव्रतनियमसंज्ञानादानादिवर्णनम्. श्लो० १०७ ॥
- १८—१२७ वैशाखमासे विष्णुपूजाविधानवर्णनम्, तत्रधनशर्द्धब्राह्मणस्य प्रेतोद्धारकथान-
कवर्णनम्, वैशाखस्याधिक्यवर्णनम्. श्लो० १२८ ॥
- १९—१२९ महीरथराजवृत्तांतवर्णनम्, तत्रमहीधरकश्यपसंवादे कश्यपेन शरिरानि-
त्यतादिसविस्तरशरीरस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥
- १००—१३१ कश्यपेन महीधरस्य वैशाखे स्नापनम्, स्तोत्रश्रावणं च, महीधरस्य नि-
यमाचरणपुरःसरं मृत्युवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
- १०१—१३१ महीधरदेवदूतसंवादेयमलोकस्थानेकाविधपापिपापविपाकनिरूपणम्. श्लो० ५७
- १०२—१३२ महीधरप्रदत्तेन वैशाखमासंयिकदिवसनियमानुष्ठानपुण्येन नारकिसमुद्घा-
तवर्णनम्, महीधरस्य परमपदावाप्तिः. श्लो० ३२ ॥
- १०३—१३३ विष्णुमूर्तिध्यानवर्णनपुरःसरं वैशाखमाहात्म्यसमाप्तिवर्णनम्. श्लो० ५७ ॥
- १०४—१३५ अश्वमेधकृतोत्तरं तं शंभुब्राह्मणरूपेण शंकरस्यायोध्यां प्रत्यागमनम्, रामेण
विभीषणबंधवातिश्रवणम्, पौराणिकलक्षणवर्णनम्, शकुनयोग्यपुराणकथनम्,
पुराणश्रवणविधिकथनम्, पुराणमध्यच्छकुनेन विभीषणबंधनकारणज्ञानम्,
रामेण विमानमारुह्य श्रीरंगे गत्वा विभीषणस्य मोचनम्, विप्रावज्ञापापजनित-
दुःखवर्णनम्. श्लो० १७० ॥
- १०५—१३८ शंभुब्राह्मणमुखनिर्गतज्वालयकस्याचिद्ब्राह्मण्यामुपहुतायां तन्मोचनमिषेण
रामस्य लोकोत्कृष्टरतो नारायणपुरं गत्वा तत्र नारायणेन सह संवादः,
रामस्य लक्ष्म्या सह संवादः, रामस्य गौतमीतटवर्तिभरद्वाजाश्रमं प्रत्यागम-

अ० प०

विषयाः

- नम्, तत्र श्राद्धदिनसंप्राप्ते श्राद्धकर्तृभोक्तृनियमश्राद्धकालनिर्णयवर्णनम्, शि-
वालिंगस्थापनपूजनविधिवर्णनम्, शिवालिंगमाहात्म्यकथनम्, भस्ममाहात्म्यवर्ण-
नम्, तत्र धनंजयब्राह्मणपुत्रस्य करुणस्य तत्पत्न्याः शुचिस्मितायाश्चतृत्तांत-
वर्णनम्, भस्मस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३९ ॥
- १०६—१४२ भस्ममाहात्म्यवर्णने कस्यचिच्छ्रुतो मुक्तिः, शुनः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्,
पत्न्या सह गमनकर्तृस्त्रियाः माहात्म्यवर्णनम्, तत्राव्ययाचरित्रम्. श्लो० ११२ ॥
- १०७—१४४ भस्ममाहात्म्यवर्णने कश्यपावृषिवृत्तांतः, तत्र वीरभद्रचेतितम्. श्लो० ९५ ॥
- १०८—१४६ भस्मनिर्माणविधानम्, भस्मग्रहणधारणपुण्यनिरूपणम्. श्लो० ७९ ॥
- १०९—१४७ शिवालिंगवार्चनमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रेवकुब्राह्मणचरित्रवर्णनम्, शिवालिंगा-
र्चननियमाः. श्लो० ११२ ॥
- ११०—१४९ अग्निमुखाभिधशिवगणवृत्तांतवर्णनम्, तत्राग्निमुखवीरभद्रसंवादे काराकि-
राजः कस्याश्चिद्देव्यायाश्चवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ९८ ॥
- १११—१५१ शिवनाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विधुताभिधनृपचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
- ११२—१५२ शिवनाममाहात्म्यवर्णने देवरातमुतायाः कलाया वृत्तांतवर्णनम्, गौरीकृत-
सोमवारव्रतवर्णनम्, तत्र शिवचेतितम्. श्लो० १४७ ॥
- ११३—१५५ पुराणश्रवणमाहात्म्यम्, पौराणिकपूजाविधानवर्णनम्, तत्रदिलीपवृत्तांतः.
श्लो० ५६ ॥
- ११४—१५६ रामेण विमानस्यविपवृत्तांतजिज्ञासया प्रश्नेकृते सति गौतमशृङ्खलांतव-
र्णनम्, तत्र गौतमशृङ्खलांतवर्णने वाणादीनामागमनम्, ब्रह्मविष्णुशिवादीनां चागमनम्,
विष्णुशिवकृतजलक्रीडाः, गौतमशृङ्खलांतवर्णने सर्वदेवकृतभोजनम्, हनूमत्कृतशिवालिंगपूजा-

- विधिः, चतुर्थगधर्माः, कलियुगे दानप्रशंसा, हरिकीर्तनपुराणश्रवणमाहात्म्यकथनम्, पुराणपठनश्रवणाधिकारिवर्णनम्, गौतमब्राह्मणवृत्तांतः. श्लो० ४९४ ॥
- ११५—१६५ पठनकर्तृणां लक्षणानि, पुराणश्रवणपुराणवाचनाविधिः, पुराणसंख्यापूर्वकमहापुराणोपपुराणपरिगणनम्. श्लो० १७ ॥
- ११६—१६७ जांबवदुक्तपुराकल्पीयरामायणकथावर्णनम्. श्लो० ३०५ ॥
- ११७—१७४ भरद्वाजाश्रमास्तुदेवगृहं गत्वा तत्र सभायां स्थित्वा गौतमगृहचरित्रजिज्ञासया रामेणप्रश्ने कृते सति शंभुब्राह्मणेन रामप्रति गौतमगृहवृत्तांतकथनम्, तत्रन्यायार्जितधनेन देवपूजादिमाहात्म्यवर्णनम्, अत्र विषये मंकेणकपुत्रस्याकथस्य वृत्तांतवर्णनम्, रामकृतकौस्तुभ्यामासिकश्राद्धविधिः, श्राद्धकाले कस्याचिद्भ्यागतस्यागमनम्, तेनातिथिनारामसीतयोः सत्वपरीक्षणम्, अन्यायार्जितद्रव्येण देवपूजाकर्तुः किल्बिषप्राप्तिः, अत्रार्थे रूपकराक्षसस्य वृत्तांतवर्णनम्, उपहतद्रव्येण पूजानिवेधः, तत्र चेकितानिब्राह्मणवृत्तांतः, उपहतघंटाकारणवर्णनम्, तत्र मन्दस्ववृत्तांतवर्णनम्, पातालखंडश्रवणकण्डवर्णनम्, पुराणवाचकपूजाकथनम्. श्लो० २४२ ॥

इति पाञ्चपुराणपातालखंडस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।

अथै पाञ्चपुराणोत्तरखण्डस्थविषयानुक्रमणिका.

- १— १ महेश्वरदत्तसंवादे धर्मवीजसमुच्चयवर्णनम्. श्लो० ७० ॥
- २— २ नारदोभापातिसंवादे बदरीनारायणमाहात्म्येकद्रुमसंवादनम्. श्लो० १८ ॥

- ३— २ युधिष्ठिरनारदसंवादे जालंधरोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र ब्रह्मण आगमनवर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
- ४— ३ जालंधरोपाख्याने वृंदाविवाहः, जालंधरस्याभिपेकवर्णनं च. श्लो० ५२ ॥
- ५— ४ क्षीरोदधेमयनकारणज्ञानायजालंधरेण शक्रं प्रतिदूतप्रेषणम्, दैत्यसैन्यानां देवसैन्यैः सह युद्धवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥
- ६— ६ विष्णुवादीनां कालनेम्यादिभिः सह द्वंद्वयुद्धम्, इंद्रवलयोर्द्वंद्वयुद्धे इंद्रकृतसुदूरप्रहारेण बलदैत्यस्वांगविशरणम्, तेन तदंगेभ्यो रत्नाद्युत्पत्तिः, इंद्रेण बलस्य वधकरणम्, तत्पत्न्याः प्रभावस्याः पत्याज्ञयानदीरूपप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
- ७— ७ जालंधरेणेंद्रपराभवकरणम्, विष्णुजालंधरयोर्युद्धम्, विष्णुकृतजालंधरसेनावधः, जालंधरेणेंद्रोणाचलानयनम्, जालंधरकृतवाणप्रहारेण विष्णोर्मूर्च्छाप्राप्तिः, लक्ष्मीप्रेरणया कृतनमस्कारस्य जालंधरस्य विष्णुनावरदानम्, जालंधरप्रार्थनया विष्णुना तद्रुहे वासकरणम्. श्लो० ८६ ॥
- ८— ८ जालंधरस्य सकलदेवराज्यपूर्वकसौराज्यप्राप्तिप्रपणम्. श्लो० २६ ॥
- ९— ९ सर्वदेवप्रार्थनयाशंकरेण सर्वदेवतेजोमयचक्रनिर्माणम्. श्लो० ३८ ॥
- १०— १० नारदमुखाजालंधरेणपार्वतीसौंदर्यं निशम्य शंकरं प्रति राहुदूतप्रेषणम्, राहुणाशंभवे जालंधरसंदेशकथनम्, अत्रांतरे शिवजटावृटात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिः, राहोः प्रत्यागमनम्. श्लो० ५३ ॥
- ११— १० जालंधरस्य युद्धार्थयात्रावर्णनम्, नंदिप्रमुखैः शिवगणेजालंधरसैन्यपराभवकरणम्. श्लो० ६८ ॥
- १२— १२ शंभुवादीनां नंयादिभिः सह युद्धम्, तत्र नंयादीनां पराजयः, शंकरेण दैत्यपराभवकरणम्. श्लो० ६४ ॥

अ० प०	विषयाः
१३—	१३ शिवजालंधरयोरोरसंग्रामः, मायाशंकरस्यजालंधरस्यपार्वतीं प्रत्यागमनम्, पार्वत्या सह तस्य संवादः, पार्वतीकृतचित्तावर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
१४—	१४ विष्णुना जालंधरकृतपार्वतीच्छलं परिज्ञायवृंदाहरणविषयकोद्योगकरणम्, स्वप्ने वृंदाकालीकृतपतिशिरोभक्षणदर्शनम्, दुःस्वप्नदर्शनानुत्तसायावृंदायावन-गमनम्, तत्र राक्षसदर्शनं च. श्लो० ७१ ॥
१५—	१५ विष्णुना तापसवेषधारणम्, राक्षससकाशावृंदायाः परिमोचनम्, व्याधभी-तायावृंदायास्तापसस्य विष्णोराश्रमगमनम्, विष्णुवचनाच्चित्रशालायां वृंदाया गमनम्, मायाजालंधरेण विष्णुना वृंदारतिकरणम्, सुरतान्ते वृंदया विष्णुं ज्ञात्वातद्भर्त्सनम्, वृन्दयाविष्णवे भार्याहरणरूपशपदानम्, वृंदया योगबलेन शरीरत्यागपूर्वकं ब्रह्मपदं प्रतिगमनम्, वृंदादेहस्य तत्सख्या दहनकरणम्, वृंदादेहत्यागस्यलस्यवृंदावनत्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥
१६—	१७ मायाशिवस्य जालंधरस्य परीक्षार्थं पार्वत्याऽप्ये सखीप्रेषणम्, सखीदर्शना-लङ्घनमात्रेणैव जालंधरवीर्यच्युतिं सखीमुखाज्ज्ञात्वा नायं शिवइति निश्चित्य पार्वत्याः कमलकोशे प्रवेशः, तत्सखीनांचभृंगरूपेणकमलपरिसरे भ्रमणम्, चंडमुंडप्रेषितरक्तलोचनदूतमुखास्वभार्याया वृंदाया विष्णुकृतपातिव्रत्यभंग-वार्ताश्रवणानंतरंजालंधरस्य संग्रामं प्रत्यागमनम्. श्लो० ३९ ॥
१७—	१७ जालंधरस्य शंकरेण सह युद्धम्, जालंधरसेनिकानां वीरभद्रादिभिः सह युद्धम्, शुक्रेण मृतदैत्यानांपुनरुज्जीवनम्, शंकरेण कृत्योत्पादनम्, कृत्ययास्व-योनां शुकस्यस्यापनम्. श्लो० ८९ ॥
१८—	१९ दैत्यानां शिवगणेः सह युद्धवर्णनम्, जालंधरेण मायया पार्वतीं निर्माय

अ० प०	विषयाः
	तस्याः शिवसंमुखेवकरणाच्छंकरस्य मोहप्राप्तिः, ब्रह्मकृतबोधेन शिवेन दैत्य-मायां विज्ञाय जालंधरस्यवधकरणम्, जालंधरस्य शिवसायुज्यमुक्ति-प्राप्तिः, कैलासोत्तरदिशिस्थितस्यनगरस्य जालंधररक्तपातिनशोणितपुरत्वप्राप्ति-वर्णनम्, शंकरस्याज्ञया योगिनीभिस्तत्पुरपतितमांसभक्षणम्, शंकरेण योगिनीनां वरप्रदानम्, जालंधरवधारूपानश्रवणफलम्, वृंदाप्रसंगेन तुलसीप्रशंसा. श्लो० १५५ ॥
१९—	२२ श्रीशैलमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १८ ॥
२०—	२२ हरिद्वारमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र भंगोत्पत्तिकथाप्रसंगेन सगरवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
२१—	२३ गंगायाः पृथिवीतले गमनवृत्तांतवर्णनपुरःसरंहरिद्वारप्रशंसावर्णनम्. श्लो० २८
२२—	२३ गंगामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र गंगायमुनाप्रयागकाशीस्तोत्राणि, गयाप्रशंसा. श्लो० ४९ ॥
२३—	२५ तुलसीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥
२४—	२६ प्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥
२५—	२६ तुलसीशिरात्रयत्रयविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
२६—	२७ दानिपुमुख्यस्यान्नदानस्य प्रशंसा, अन्नदाने पात्रापात्रनिरीक्षणप्र-योजनम्. श्लो० २१ ॥
२७—	२७ पानीयदानतडागाद्युत्सर्गवृक्षारोपणसत्यतपोऽध्ययनपात्रदानपृथ्यादिदानानां प्रशंसा, इतिहासपुराणपठनविधिलवर्णनं च. श्लो० ५८ ॥
२८—	२८ इतिहासपुराणपठनप्रशंसावर्णने धरापालवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥

- २९— २९ गोपीचन्दनमाहात्म्यम्, तस्याविलेपनविधानवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
 ३०— ३० कार्तिकशुक्लैकादश्यां दीपव्रतविधानवर्णनम्, तत्फलवर्णनञ्च, तत्रसिद्धाश्म-
 स्थकपिलब्राह्मणस्य तद्रहस्यमार्जारस्यच वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ११८ ॥
 ३१— ३२ हरिश्चंद्रसनत्कुमारसंवादे जन्माष्टमीव्रतविधानवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
 ३२— ३२ पृथ्वीदानवसूत्रदानयोःप्रशंसा, गयागमनप्रशंसा, नीलवृषलक्षणकथनम्, द-
 तायाः पृथिव्याः पुनर्हरणेदीपवर्णनम्, हिरण्यार्घ्येऽस्त्यवचने ब्राह्मणधनहरणेच
 दुर्गतिप्राप्तिः, पात्रेदानस्यप्रशंसा, वाण्यादीनामुत्सर्गफलम्, जलदानमाहात्म्य-
 म्, भूमिधेनुस्त्रीणां बलादृत्वापुनरदाने ब्रह्महत्याप्राप्तिः, दीपदानस्यफलम्, वि-
 वाहयज्ञादिदुविप्रकरस्यदुर्गतिवर्णनम्, फलमूलभक्षणप्रायोपवेशनतः स्वर्गलोका-
 वाप्तिः, नित्यस्नानाग्निप्रवेशसत्यागोपवासभूमिशयनकराणां तत्तत्फलवाप्तिवर्ण-
 नम्. श्लो० ७१ ॥
 ३३— ३४ दशरथेनवसिष्ठवचनाद्वयमारुह्य रोगिणीपुष्टे स्थित्वाशनिंसुखे संहारास्त्रेयो-
 जितेसति शनिनादशरथाय वरत्रयप्रदानम्, दशरथेन शनिस्तोत्रकरणम्, शनि-
 स्तोत्रपठनफलवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
 ३४— ३५ माधवजाद्वीसंवादे त्रिस्पृशैकादशीव्रतविधानम्, तत्रत्रिस्पृशैकादशीलक्षण
 कथनम्. श्लो० ९५ ॥
 ३५— ३६ उन्मीलिन्यैकादशीव्रतविधानवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
 ३६— ३८ पक्षवद्धैन्यैकादशीव्रतविधानकथनम्. श्लो० ३२ ॥
 ३७— ३८ एकादश्यां जागरणस्य फलविधानलक्षणवर्णनम्. श्लो० ९२ ॥
 ३८— ४० जयाविजयाजयंत्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, मार्गशीर्षकृष्णपक्षे एकादश्या-

- तप्तिकथानकवर्णनम्, तत्र मुरदेत्यवधार्य विष्णुदेशादेकादशिक्रियाप्रादुर्भावं,
 तथा मुरदेत्यवधारणम्. विष्णुनातस्यैवप्रदानवर्णनम्. श्लो० ११८ ॥
 ३९— ४२ मार्गशीर्षशुक्लपक्षयोस्तैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४७ ॥
 ४०— ४३ पौषकृष्णपक्षसफलेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ४१— ४४ पौषशुक्लपक्षपुत्रदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
 ४२— ४५ माघकृष्णपक्षपट्टिलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५२ ॥
 ४३— ४६ माघशुक्लपक्षजयैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
 ४४— ४७ फाल्गुनकृष्णपक्षविजयामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
 ४५— ४७ फाल्गुनशुक्लपक्षामलक्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६७ ॥
 ४६— ४९ चैत्रकृष्णपक्षपापमोचन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४९ ॥
 ४७— ५० चैत्रशुक्लपक्षकामदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
 ४८— ५० वैशाखकृष्णपक्षवृषिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २५ ॥
 ४९— ५१ वैशाखशुक्लपक्षमोहिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
 ५०— ५२ ज्येष्ठकृष्णपक्षपरेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
 ५१— ५२ ज्येष्ठशुक्लपक्षजलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥
 ५२— ५३ आषाढकृष्णपक्षयोगिन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
 ५४— ५४ आषाढशुक्लपक्षदेवशयन्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३७ ॥
 ५४— ५४ श्रावणकृष्णपक्षकामिकैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
 ५५— ५५ श्रावणशुक्लपक्षपवित्रारोपण्यैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४४ ॥
 ५६— ५६ भाद्रपदकृष्णपक्षत्रैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥

अ० प०	विषयः
५७— ५६	भाद्रपदशुक्लपक्षत्रैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
५८— ५७	आश्विनकृष्णपक्षद्वितीयाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३६ ॥
५९— ५८	आश्विनशुक्लपक्षत्रैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
६०— ५८	कार्तिककृष्णपक्षत्रैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
६१— ५९	कार्तिकशुक्लपक्षप्रथोत्थिपेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
६२— ६१	पुरुषोत्तमवासकृष्णपक्षकर्मलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
६३— ६२	पुरुषोत्तममासशुक्लपक्षकर्मलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २२ ॥
६४— ६२	चातुर्मास्यव्रतविधिसमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १२१ ॥
६५— ६४	चातुर्मास्यव्रतलोपापनविधिवर्णनम्. श्लो० २० ॥
६६— ६५	यमाराधनम्, वैतरणीव्रतम्, तत्रमुद्गलवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ८५ ॥
६७— ६६	गोपीचन्दनमाहात्म्यकथनम्. श्लो० १३ ॥
६८— ६६	वैष्णवलक्षणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २० ॥
६९— ६७	श्रवणद्वादशीव्रतविधानकथनम्, तत्रमरुदेशस्थमेतकथानकवर्णनम्. श्लो० ७५ ॥
७०— ६८	नदीत्रिात्रव्रतमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
७१— ६९	भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रपार्वतीशिवसंवादे विष्णुसहस्रनामस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ३३१ ॥
७२— ७५	विष्णुसहस्रनाममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १७ ॥
७३— ७५	रामरक्षास्तोत्रवर्णनम्. श्लो० १२ ॥
७४— ७६	धर्मप्रशंसापूर्वकदानधर्ममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
७५— ७६	गंडिकातीर्थमाहात्म्यम्. श्लो० २६ ॥
७६— ७७	आभ्युदयिकौर्ध्वदेहिकस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥

अ० प०	विषयः
७७— ७७	ऋषिपंचमीव्रतविधानम्, तत्र देवशर्मब्राह्मणस्य वजीवर्दत्वप्राप्तिप्रभृत्याख्यायिकाकथनम्. श्लो० ६२ ॥
७८— ७९	अषाढार्जनस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ९१ ॥
७९— ८०	अषाढार्जनस्तोत्रपाठविधिकथनम्, तत्फलमाहात्म्यवर्णनं च. श्लो० १६ ॥
८०— ८१	विष्णुमाहात्म्यवर्णनम्, विष्णुमंत्रमाहात्म्यवर्णनम्, पुंडरीककथानकवर्णनम्, तत्र नारदेन सह पुंडरीकस्य समागमः, नारदेन पुंडरीकाय शास्त्रसिद्धांतरहस्योपदेशकरणम्, पुंडरीकस्य नारदोपदेशं श्रुत्वा भगवद्वाराधनेन भगवतः प्रत्यक्षदर्शनम्, पुंडरीककृतभगवत्स्तुतिः, भगवतः प्रसादात्पुंडरीकस्य मोक्षवर्णनम्. श्लो० १६९ ॥
८१— ८४	गंगामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
८२— ८५	वैष्णवलक्षणवर्णनम्, वैष्णवप्रशंसा, विष्णुमूर्तिपूजनफलवर्णनम्, शालग्रामपूजनफलवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
८३— ८५	सर्वमासविधिवर्णनम्, तत्र चैत्रशुक्लैकादश्यां दोलामहोत्सवविधिवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
८४— ८६	चैत्रशुक्लद्वादश्यांदमनकमहोत्सववर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
८५— ८७	वैशाखज्येष्ठाषाढेषु भगवतो जलशयनमहोत्सववर्णनम्. श्लो० ३० ॥
८६— ८७	श्रावणे पावत्रारोपणविधिवर्णनम्. श्लो० ४१ ॥
८७— ८८	चैत्रादिमासक्रमेण चंपकादिपुष्पैर्विष्णुपूजनवर्णनम्, तत्फलकथनं च. श्लो० २७ ॥
८८— ८९	कार्तिकमाहात्म्यारंभः, तत्र नारदस्य कृष्णदिदृक्षया द्वारकायामागमनम्, नारदेन कृष्णाय कल्पवृक्षपुष्पोपहारदानम्, कृष्णेन सत्यभामां विसृष्ट्या-

अ० प०	विषयाः
	न्यस्त्रीभ्यो विभज्य पुष्पदानम्, पुष्पाभारुह्याः सत्यभामायाः कल्पद्रुम- दानाय तया सह गरुडमारुह्य स्वर्गप्राति गत्वेन्द्रं विजित्य स्वर्गोत्कल्पद्रुममानी- य सत्यभामाया अंगणे तस्यरोपणम्, सत्यभामया तुलापुरुषदानकरणम्, श्री- कृष्णसत्यासंवादे सत्यभामया महाभाग्यशालित्वप्रापककारणजिज्ञासया प्रश्ने कृते सति कृष्णेन तस्याः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र मायापुरीस्थदेवशर्मब्राह्म- णकन्यायाश्चरित्रम्. श्लो० ४५ ॥
८९— ९०	तस्या गुणवत्याः कार्तिकसेवनात्सत्यात्वप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
९०— ९०	पृथुनारदसंवादे शंखासुराख्यानवर्णनम्, तत्र शंखामुरकृतवेदहरणवर्णनम्, विष्णुना कार्तिकप्रशंसाकरणम्. श्लो० ६१ ॥
९१— ९१	विष्णुना मत्स्यावतारं धृत्वा शंखासुरवधकरणम्, प्रयागेत्यतिमाहात्म्यव- र्णनम्. श्लो० ३० ॥
९२— ९१	कार्तिकव्रतिनां नियमवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
९३— ९२	कार्तिक स्नानार्घ्यादिवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
९४— ९३	कार्तिकमास्यनुष्ठेयानां नियमानां वर्णनम्, कार्तिकव्रतवतां प्रशंसा. श्लो० २८ ॥
९५— ९३	कार्तिकव्रतोद्यापनविधानवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
९६— ९४	तुलसीमाहात्म्यवर्णनप्रसंगेन जालंधरोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
९७— ९४	जालंधरदैत्यकृतदेवपराजयपूर्वकममरावतीविजयवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥
९८— ९५	जालंधरदैत्यभयव्रतस्तदेवकृतसंकष्टनाशनविष्णुस्तोत्रम्, विष्णोजालंधरेणसह युद्धम्, विष्णोजालंधरेणसह युद्धे संतुष्टस्य तस्मैवरप्रदानम्, तद्यचित्तवरपूतये लक्ष्म्या सह विष्णुना जालंधरगृहवासकरणम्, जालंधरस्य राज्यस्थितिवर्णनम्. श्लो० २९ ॥

९९— ९६	जालंधरेण नारदमुखात्प्रावेत्याः सौदयातिशयं निशम्य शिवं प्रति राहो- दैत्येन प्रेषणम्, शिवभ्रूमध्यात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिवर्णनम्, कीर्तिमुखपूजावश्य- कत्वकथनम्, कीर्तिमुखोत्सृष्टस्य राहोर्बर्बरदेशेपतनम्. श्लो० ३४ ॥
१००— ९६	शंकरेण सर्वदेवतेजोभिः सुदर्शनचक्रनिर्माणम्, शिवगणानां दैत्यगणेः सह संग्रामः. श्लो० ३२ ॥
१०१— ९७	नंदादीनां शिवगणानां कालनेम्यादिभिः सह द्वंद्वयुद्धवर्णनम्, तत्र शिव- गणानां पराजयवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
१०२— ९७	शिवेन दैत्यपराभवकरणम्, शिवजालंधरयुद्धम्, जालंधरेण गांधर्वमायय शंकरं मोहयित्वा शिवरूपं धृत्वा पार्वतीसमीपं प्रति गमनम्, पार्वत्या तस्य दानवत्वं परीक्ष्याकस्मादन्तर्धीय मानसोत्तरं प्रतिगमनम्, पार्वतीमदृष्ट्वा जालं- धरस्य रणांगणं प्रत्यागमनम्, पार्वतीकृतस्मरणेन विष्णोस्तत्समीपं प्रत्यागम- नम्, तद्दृत्तांतं श्रुत्वा विष्णुना वृंदापातिव्रत्यभंगाव्य प्रतिज्ञाकरणम्. श्लो० ३२ ॥
१०३— ९८	वृंदाया दुःस्वप्नं दृष्ट्वा द्विद्वया वनांतरे भ्रमणम्, तत्र राक्षसोपद्रुताया वृंदायाः तापसवेषधारिणा विष्णुना राक्षसो निवारणं करणम्, मायया गगनात्कपिभ्यां जालंधरशिरःकबंधानयनम्, वृंदायाः स्वर्गपतिशिरःकबन्धनिरीक्षणं शोकक- रणम्, विष्णुमायया जालंधरवेपं धृत्वा वृंदायाः पातिव्रत्यभंगकरणम्, कदाचिद्द्वंद्वया जालंधररूपधारिणं विष्णुं विज्ञाय तस्य भाषाहरणरूपशपथं दत्वा प्रवेशनम्, विष्णोस्तच्चिताभस्मावगुण्ठनम्. श्लो० ३१ ॥
१०४— ९९	शंकरेण युद्धे जालंधरस्य वधकरणम्, जालंधरस्य शिवसायुज्यप्राप्तिः, शिवश्रयादेवेवैवृंदमोहितविष्णुमोहविनाशायार्द्धपायास्त्राञ्जकरणम्, आदिमा-

अ० प०	विषयः	अ० प०	विषयः
	याज्ञया गौरीलक्ष्मीस्वराभिर्देवेभ्यः स्वस्वीजदानम्, वृंदाचितास्थानेदेवैर्गौरीयाज्ञया तद्गीजारीपणम्. श्लो० २९ ॥	११२—१०४	एकादशीमाघकार्तिकतुलसीद्वारकानां भगवप्रियत्वम्, संसर्गवशात्पुण्यपापां शपासिवर्णनम्. श्लो० ३० ॥
१०५—१९	तद्गीजत्रयोत्पन्नानां स्त्रीरूपधारिणीनां धात्रीमातृतीतुलसीनां दर्शनेन विष्णोर्भ्रातिनिरासः, मालत्या बर्बरीनामप्राप्तिकारणवर्णनम्, धात्रीतुलस्योर्माहात्म्यम्. श्लो० २९ ॥	११३—१०४	कार्तिकव्रतप्रशंसायां धनेश्वराविप्रवृत्तांतवर्णनम्, धनेश्वरस्य कार्तिकव्रतिसंसर्गः. श्लो० ३४ ॥
१०६—१००	कलहाचरित्रवर्णनम्, धर्मदत्तब्राह्मणेन सह राक्षसीत्वं प्राप्ति प्राप्तायाः कलहाया मध्येमार्गं समागमः, धर्मदत्तेन तस्या उपरि तुलसीमिश्रजलक्षेचनम्, कलहाया धर्मदत्ताग्रे स्वपूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥	११४—१०५	धनेश्वराय यमेन नरकदर्शनानंतरं धनेश्वरस्य धनयक्षेति नाम्ना कुबेरानुगतप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
१०७—१०१	धर्मदत्तेन द्वादशाक्षरमन्त्रं जपित्वा तदङ्गे तुलसीमिश्रजलप्रक्षेपात्कलहाया दिव्यदेहावासिवर्णनम्, वैकुण्ठं प्राप्ति कलहां नेतुमागतान्धायां विष्णुदूताभ्यां धर्मदत्तं प्राप्ति कलहयान्धायां च स्त्रीभ्यां सह दशरथोभविष्यसीति वरप्रदानम्. श्लो० २६ ॥	११५—१०५	सत्यभामायै कृष्णेन कार्तिकमाहात्म्यमुक्त्वा सार्यसंध्योपासनाय जननी-गृहं प्राप्ति गमनम्, अश्वत्थवटप्रशंसाकरणम्. श्लो० २९ ॥
१०८—१०१	धर्मदत्तविष्णुगणसंवादे विष्णुव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुदासविप्रचो-लराजयोः कथानकवर्णनम्. श्लो० ३० ॥	११६—१०६	अश्वत्थवृक्षस्यास्त्वृक्षत्वकारणवर्णनेऽलक्ष्मीवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २८ ॥
१०९—१०२	विष्णुदासविप्रचोलाजयोर्भगवान्निरतिशयभक्त्या वैकुण्ठप्राप्तिवर्णनम्, सुब्रह्म-गोत्रोद्भवानां शिखाहीनत्वकारणवर्णनम्. श्लो० ३३ ॥	११७—१०७	शिवषडाननसंवादे कार्तिकस्नानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३२ ॥
११०—१०२	जयविजयद्वारपालयोः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, कलहाया विष्णुगणैर्वैकुण्ठ-प्रापणम्. श्लो० ३२ ॥	११८—१०७	कार्तिके तिलधेन्वादिदानवर्णनम्, कार्तिकव्रतिनां पराव्रजवर्जनादिविधिवि-नियमवर्णनम्, विष्णुपूजनफलवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
१११—१०३	कृष्णाविष्ण्वाद्यनेकनदीनां माहात्म्यवर्णनम्, तत्र कृष्णाविष्णोरुत्पत्तिवर्ण-नम्, तत्र ब्रह्मदेवकृततपस्यवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥	११९—१०९	माघमासस्नानमाहात्म्यम्, शूकरक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम्, मासोपवासव्रतविधा-नवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
		१२०—११०	शालिग्रामशिलार्चनविधिमाहात्म्यवर्णनम्, शालिग्रामशिलायां बासुदे-वादिभूतिलक्षणवर्णनम्, कार्तिकमासे शालिग्रामपूजाफलवर्णनम्. श्लो० १२ ॥
		१२१—१११	धात्रीवृक्षच्छायायां पिण्डदानमाहात्म्यवर्णनम्, केतकीप्रभृतिभिः पूजनस्य फलवर्णनम्, दीपदानविधिवर्णनम्, तत्र गोपवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३७ ॥
		१२२—११२	दीपावलीदिनपंचके त्रयोदश्यादिद्वितीयात्केतव्यकृत्यनिर्णयः, दीपा-वलीमहोत्साहोरात्रां कर्तव्यवर्णनम्, यमद्वितीयामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०३ ॥

अ० ५०	विषयाः
१२३—११४	मासोपवासविधिमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ४२ ॥
१२४—११५	प्रबोधिन्वेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, भीष्मपंचकव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, कार्ति- कमाहात्म्यश्रवणपठनफलवर्णनम्. श्लो० १६ ॥
१२५—११६	माघमासमाहात्म्यारंभः, माघमाहात्म्यजिज्ञासया सूरतं प्रति मुनीनां प्रश्नः, सूतेनामामहेश्वरसंवादेनमाघमाहात्म्यकथनम्, तत्र दिलीपस्य मृगयार्थं वनप्रवेशवर्णनम्, तत्प्रसंगेन वनशोभावर्णनम्, मृगयां विधाय पुरं प्रत्यावृत्तस्य दिलीपस्य हारीतेन मुनिना सह समागमः, हारीतानुज्ञया दिली- पस्य वसिष्ठं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठदिलीपसंवादः, माघमासे प्रातःस्नानदान- माहात्म्यवर्णनम्. तत्र मणिकूटपर्वतस्थव्याघ्रमुखविद्याधरस्य भृशुमहर्ष्युपदे- शेनमाघशुक्लेकादश्यां स्नानास्तुमुखस्वप्नासिधिवर्णनम्. श्लो० १७१ ॥
१२६—१२०	माघस्नानमाहात्म्यवर्णने कार्तवीर्यदत्तात्रेयसंवादवर्णनम्, तत्र दत्तात्रेयेण शरी- रानित्यतादिरहस्यकथनपुरःसरं माघस्नानमाहात्म्यवर्णनम्, तत्प्रसंगेन कुब्जि- काब्राह्मणचरित्रसुंदोषसुंदवधवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ८० ॥
१२७—१२१	माघस्नानविधिवर्णनम्, तत्र कांचनमालिन्यप्सरसारक्षसस्य धर्मोपदेश- करणम्, तदुपदेशेनराक्षसस्य स्वर्गप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० १७७ ॥
१२८—१२५	माघस्नानमाहात्म्यवर्णने गंधर्वकन्यानां वेदनिधिमुनिपुत्रस्याग्निपस्यच- परस्परं शापदानेन पिशाचत्वप्राप्तौ दैववशाच्छोमशसमागमः, लोमशेन माघ- मासस्नानमाहात्म्यकथनम्, तत्रावेतिदेशस्थवीरसेनराजवृत्तान्तनिरूपणम्, पिशाचमोचनेतिहासवर्णने ब्रह्मप्रसन्नवर्णस्थदेवद्युतिविप्रचरित्रवर्णनम्, देवद्युतिना विष्णुस्तोत्रकरणम्. श्लो० २९६ ॥

१२९—१३०	द्राविडदेशस्थचित्रनामकभूपतेरधर्माचारतया पैशाच्यप्राप्तौ देवद्युतिना सहसमागमः देवद्युतिना तस्य प्रयागे माघस्नानज्ञाकरणपूर्वकमापन्नानमाहात्म्य- कथनम्, तत्र केरलस्थवसुनामकब्राह्मणवृत्तान्तकथनम्, तस्य वसुब्राह्मणस्य प्रेतत्वप्राप्तौ केनचित्कार्पटिकेन सहसमागमः, कार्पटिकाय केरलपिशाचेन स्ववृत्तान्तिवेदनम्, तत्र सारसवानरवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र सारसेनवानराय निज वृत्तान्तकथनम्, प्रेतमार्थनयाकार्पटिकेनमनसिचार्च्यं प्रेतायगंगाजलप्रदानम्, तेनगंगाजलप्राशनेन केरलवसुपिशाचस्यमुक्तिः, प्रयागमाहात्म्यश्रवणाद्द्राविडदे- शपतेश्चित्रराजस्यमोक्षः, लोमशवचनादिपिशाचीनापिशाचस्यच ऽयोममार्गेणभूग- तलोमशेनसहप्रयागं प्रतिगमनम्, लोमशेन तेभ्यःप्रयागदर्शनपूर्वकंप्रयागमा- हात्म्यकथनम्, प्रयागे लोमशवचनाद्गंधर्वकन्यानां मुनिपुत्रस्य पैशाच्याऽमुक्तिः, लोमशवचनेनतासां गंधर्वकन्यानामग्निपेन सह विवाहः. श्लो० २९८ ॥
१३०—१३५	विष्णुभक्तिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
१३१—१३६	शालिश्रामशिलामाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
१३२—१३६	विष्णुस्मरणमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १५३ ॥
१३३—१३९	जंबूद्वीपस्यविधिविधितर्थवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
१३४—१४०	वेत्रवतीनदीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
१३५—१४०	साभ्रमतीनदीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३५ ॥
१३६—१४३	साभ्रमतीप्रवाहागतनंदिकुंडकपालकुंडमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
१३७—१४३	साभ्रमत्याःसप्तस्रोतोमाहात्म्यवर्णनम्, श्वेतातीर्थमाहात्म्यवर्णनच. श्लो० २३ ॥
१३८—१४४	बकुलसंगमे गणतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १५ ॥
१३९—१४४	अग्निपालेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥

अ० प०	विषयाः
१४०—१४५	साभ्रमतीहिरण्यासंगममाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १६ ॥
१४१—१४५	मधुरादिस्वमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
१४२—१४६	कपित्थीर्यमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३ ॥
१४३—१४६	सप्तधारतीर्यमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २६ ॥
१४४—१४६	ब्रह्मवल्लीतीर्थवृषतीर्थखंडहृदमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २९ ॥
१४५—१४७	साभ्रमतीहस्तिमतीसंगमेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. तत्रसोमेश्वरमाहात्म्यक- थनं च. श्लो० १६ ॥
१४६—१४७	रुद्रमहालयतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
१४७—१४७	खड्गतीर्थखड्गधारेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७ ॥
१४८—१४८	मालार्कतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९ ॥
१४९—१४८	चन्दनेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
१५०—१४८	जांबवतीतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १४ ॥
१५१—१४८	इन्द्रग्रामतीर्थधवलेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १०० ॥
१५२—१५०	बालापीठतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४४ ॥
१५३—१५१	दुर्धर्षेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० २३ ॥
१५४—१५१	खड्गधारेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ७२ ॥
१५५—१५३	दुर्गेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४० ॥
१५६—१५३	चंद्रभागानदीवर्तिचंद्रेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५१ ॥
१५७—१५४	पिप्पलादतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
१५८—१५४	पिबुर्मदाकीर्तीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १४ ॥

अ० प०	विषयाः
१५९—१५४	सिद्धसेत्रकोटराक्षीतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३ ॥
१६०—१५४	वामनतीर्थराजमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
१६१—१५४	सोमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १७ ॥
१६२—१५५	कापतिकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १८ ॥
१६३—१५५	गोतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
१६४—१५५	कश्यपहृदमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९ ॥
१६५—१५५	भूतेश्वरतीर्थघटेश्वरतीर्थवेद्यनायतीर्थविजयतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १० ॥
१६६—१५६	पांडुरायातीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
१६७—१५६	चंडेशतीर्थगाणपत्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ८ ॥
१६८—१५६	वात्रेयीनदीमाहात्म्यवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ७१ ॥
१६९—१५७	वाराहतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
१७०—१५७	साभ्रमतीसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ५ ॥
१७१—१५८	संगमस्यसत्तीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४ ॥
१७२—१५८	नीलकंठतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४ ॥
१७३—१५८	दुर्गासाभ्रमतीसमुद्रसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ६ ॥
१७४—१५८	श्रीगुप्तसिद्धतटसिद्धतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९७ ॥
१७५—१५९	भगवद्गीताप्रथमाध्यायमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुलक्ष्मीसंवादे सुशर्मवृत्तांत- वर्णनम्. श्लो० ५४ ॥
१७६—१६१	गीताद्वितीयाध्यायमाहात्म्यम्, तत्रदेवशर्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६२ ॥
१७७—१६२	गीतातृतीयाध्यायमाहात्म्यवर्णने जटब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥

अ० प०	विषयः
१७८—१६३	गीताचतुर्थाध्यायमाहात्म्यवर्णने वाराणसीस्थभरतकृतावर्तनतोलवर्णनः क- न्यात्वप्राप्तिवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥
१७९—१६४	गीतापंचमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पुरुकुत्सपुरस्थपिंगलब्राह्मणतत्पत्नीवृत्तांत वर्णनम्. श्लो० २४ ॥
१८०—१६५	गीताषष्ठाध्यायमाहात्म्यवर्णने गोदावरीतीरवर्तिप्रतिष्ठानपुरस्थज्ञानश्रुतिरा- जैक्यमहर्षिवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० १०४ ॥
१८१—१६६	गीतासप्तमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पाटलिपुत्रस्थशंकराचार्यब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
१८२—१६६	गीताष्टमाध्यायमाहात्म्यवर्णने आमर्दकपुरस्थभावशर्मब्राह्मणवृत्तान्तवर्ण- नम्. श्लो० ३२ ॥
१८३—१६७	गीतानवमाध्यायमाहात्म्यवर्णने माहिष्मतीपुरीस्थमाधवशर्मब्राह्मणवृत्तान्तवर्ण- नम्. श्लो० ६० ॥
१८४—१६८	गीतादशमाध्यायमाहात्म्यवर्णने काशीपुरीस्थधीरधीविप्रवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ९९ ॥
१८५—१७०	गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने मेघकरनगरस्थमुनेन्द्रब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ११० ॥
१८६—१७१	गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने कोल्हापुरस्थसिद्धसमाधिवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६२ ॥
१८७—१७३	गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने तुंगभद्रानदीतीरवर्तिहरिपुरस्थहरिदीक्षित ब्राह्मणपत्न्यादुराचारायावृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६१ ॥

अ० प०	विषयः
१८८—१७४	गीताचतुर्दशाध्यायमाहात्म्यवर्णने शशशुभीवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४५ ॥
१८९—१७५	गीतापंचदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गौडदेशीयनरसिंहराजस्थतत्सेनिकस्य स- रभभेरुडस्यच वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४६ ॥
१९०—१७६	गीताषोडशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गुर्जरमंडलान्तर्गतसौराष्ट्रकपुरस्थखड्गबाहु राजवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ३४ ॥
१९१—१७६	गीतासप्तदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने खड्गबाहुनृपसुतभृत्यस्य दुःशासनस्य वृत्तांतवर्णनम्. श्लो० २७ ॥
१९२—१७७	गीताष्टादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने इंद्रवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ६३ ॥
१९३—१७८	श्रीमद्भागवतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सूतशौनकसंवादे नारदसनत्कुमारसं- वादे, नारदेन भक्तिज्ञानवैराग्यवृत्तांतकथनम्, तत्र कलिदोषेण ज्ञानवैराग्य- योर्बाह्वैक्यम्, भक्त्याश्च वृंदावनप्रभावेण यौवनम्, भक्तिनारदसमागमे भ- क्त्यानारदायै स्वदुःखवृत्तांतनिवेदनम्. श्लो० ८४ ॥
१९४—१७९	नारदेन भक्तिं सांत्वयित्वा तदुःखनिवारणार्थमुपायं चिंतयित्वा नारदस्य सनकादिसमीपं प्रत्यागमनम्, सनकादिभिर्ज्ञानवैराग्ययोर्वैलप्राप्तये भागवता लापकरणोपदेशकरणम्, तत्र भागवतस्य श्रेष्ठचर्चनम्. श्लो० ७४ ॥
१९५—१८१	कुमाराणामुपदेशान्नारदस्य गंगाद्वारसमीपस्थकामदापुरे भृशवादिभिः सह गमनम्, कुमारैर्भागवतमाहात्म्यवर्णनम्, भागवतसत्ताहपठनमाहात्म्यवर्णनम्, भगवतोद्भवाय भागवतोपदेशकरणम्, नारदाद्यैर्भागवतसत्ताहकरणम्, तत्र भक्तेरागमनम्, कुमारैर्भक्तेः स्थानदानम्. श्लो० ७८ ॥
१९६—१८२	भागवतमाहात्म्यवर्णने गोकर्णवृत्तांतवर्णनम्, तत्र तुंगभद्रानदीतीरवर्ति

कोहलपुरस्थस्यात्मदेवब्राह्मणस्य पुत्राप्रसिद्धिप्रत्ययान्वगतस्य सिद्धेन सह समागमः, सिद्धेन तस्मै पुत्रप्राप्त्यर्थं फलदानम्, आत्मदेवेन पुंभुलीनाम्नै फलसमर्पणम्, पुंभुल्याप्रसूतिदुःखप्रतीत्या पतिं वंचयित्वा शुविणीवैवं विधाय अंगणस्थायागोः फलदानम्, स्वभगिन्यां प्रसूतायां तस्याः पुत्रमादाय स्वस्याः प्रसूतिप्रसिद्धिकरणम्, तस्य पुत्रस्य पुंभुकारिनामकरणम्, मासत्रयानंतरं धेनोः सकाशाद्गोकर्णपुत्रप्रसूतिः, पुंभुकारिणा पितृपीडनम्, गोकर्णपुत्रेणात्मदेवस्य सात्वतम्, गोकर्णोपदेशात्मात्मदेवस्य वनंगत्वा सत्संगेन मुक्तिप्राप्तिः. श्लो० ८६ ॥

१९७—१८४ पुंभुकारिपीडितायापुंभुल्याः रूपेपतित्वामरणम्, गोकर्णस्य तां निर्हृत्य तीर्थयात्रार्थं गमनम्, पुंभुकारिणो वेद्याभिर्धनलोभेन वधकरणम्, तस्य पैशाच्यप्राप्तिश्च, कदाचित्तीर्थयात्रां विधाय गृहं प्रत्यागत्य गोकर्णेन स्वभ्रातुः पैशाच्यवस्थानिरीक्षणम्, तदुपरिगोकर्णेन तीर्थजलप्रक्षेपात्तस्य वायुरप्यत्तो पिशाचे नात्मवृत्तांतवर्णनम्, पुंभुकारिणोमुक्त्युपायार्थं गोकर्णेन ब्राह्मणविज्ञापनम्, ब्राह्मणैस्तन्मुक्त्युपायचिंतनाय सूर्यस्तुतिकरणम्, सूर्येण द्विजान्प्रति पुंभुकारिणो विमुक्तये भागवतसप्ताहज्ञाकरणम्, सूर्याज्ञया गोकर्णद्वारा भागवतसप्ताहे संपूर्णं पुंभुकारिणो मोक्षप्राप्तिः, भागवतसप्ताहश्रवणायागतानामन्येषां द्विजानां विष्णुसाम्प्रत्यमुक्तिप्राप्तिपुरःसरं गोलोकप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ११४ ॥

१९८—१८६ सप्ताहपठनश्रवणविधिवर्णनम्, नारदसन्तुष्टुमारादिसंवादे प्रचलति सत्यकस्मात्तत्रशुकागमनम्, शुकागमनोत्तरं विष्णुशंकरादीनामागमनम्, प्रह्लादादिकृत नृत्यगीतादिसमारंभः, तत्र भक्तिज्ञानवैराग्याणां नवरूपप्राप्तिपुरःसरं नर्तनम्,

सप्ताहयज्ञेन प्रसन्नेन भगवतावरप्रदानम्, शौनकस्य भागवतस्य निर्माणत आरभ्य सप्ताहप्रवृत्तिकालविषयकशंकायां निर्माणकालावधिसप्ताहप्रवृत्तिका-लकथनम्, नैमिषारण्ये शौनकमहासत्रे तीर्थयात्रां पर्यटनो वलरामस्यागमनम्, वलरामेणोच्चासनस्थस्य सूतस्याविचार्यवधकरणम्, मुनीनां वचनमाकर्ण्य वलरामेण सूतपुत्रस्योग्रश्रवसः शास्त्रकथनाविषयकसूचनम्, वलरामेण मुनीनां मुखाय बल्ललासुरस्य वधकरणम्, रोमहर्षणपुत्रेणोग्रश्रवसासूतेनावशिष्टपुराणकथनम्, व्यासेन सप्तदशपुराणानि विरच्याम्यतुप्यद्भुतयेन नारदोपदेशाद्भागवतपुराणनिर्माणम्, भागवतमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १२१ ॥

१९९—१८८ कालिंदीमाहात्म्यवर्णने नारदपर्वतयोः शिविराजस्य संवादे नारदेनैन्द्रकृतयज्ञवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ४७ ॥

२००—१८९ इंद्रयागसमाप्तिवर्णनपूर्वकं शिवशर्मब्राह्मणगृहे इंद्रजन्मवर्णनम्, तस्य विष्णुनामकरणम्, तस्य विष्णुशर्मणः पित्रासहैन्द्रप्रस्यमागत्य तत्र पूर्वजन्मनि कृतस्य यागस्य स्मरणम्, पित्रे सर्वपूर्ववृत्तांतं निवेद्यतत्रत्यतीर्थदर्शनम्, इंद्रवाक्याच्छिवशर्मणा निगमोद्घोषकतीर्थे स्नानार्थमुद्योगकरणम्, तत्रभिल्लिंहिवयोमुक्तिदर्शनम्. इंद्रप्रस्यक्षेत्रमाहात्म्यम्. श्लो० ११८ ॥

२०१—१९१ शिवर्मणो निगमोद्घोषकतीर्थे स्नानमात्रेण जातिस्मरत्त्वप्राप्तिः, शिवशर्मणाऽऽमनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र शरभवैद्यस्यगृहेदेवलाधिगमनम्, देवलेन शरभं प्रतिपुत्रप्राप्त्युपायकथनम्. श्लो० १०४ ॥

२०२—१९३ दिल्लीपुसुदक्षिणाभ्यां पुत्रप्राप्त्युपायजिज्ञासया वसिष्ठाश्रमं प्रतिगमनम्, वसिष्ठेन तस्मै गोसेवाज्ञाकरणम्. श्लो० ५८ ॥

- २०३—१९४ दिलीपेन गोसेवाकरणम्. तत्कृतांसेवांगवा मायया सिंहमुत्पाद्यपरीक्ष्य तस्मै पुत्रप्राप्तिकरवरप्रदानवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥
- २०४—१९५ शरभस्यचण्डिकाराधनम्. चण्डिकावचनाच्छरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रत्यागत्य निगमो द्योधकतीर्थं स्नानदानादिना पुत्रप्राप्तिः, बार्हस्पत्येशरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रति गमनम्. तत्र तस्य ज्वरप्राप्तौ केनाचित्पांयेन शिविकामानाट्य तस्यामारुह्य तेनैव सह स्वयम् प्रत्यागमने मध्येमार्गेकेनचिद्राक्षसेन सह समागमः, तेन राक्षसेन तदीयबाहभक्षणम्, शरभसमीपवर्तिनिगमोद्वोधकतीर्थजलप्राशनेन तस्य राक्षसस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तरस्मरणम्, शरभराक्षसयोःसंवादः, बाहानां पथिकस्यच कुबेरलोकावाप्तिः, राक्षसेन शरभं पृष्ठमारोप्येन्द्रप्रस्थं प्रति प्रत्यावृत्त्यागमनम्, ईन्द्रभस्थेशरभेप्रतिपुत्रस्यागमनम्, तत्रतीर्थेशरभेइत्यस्मरणद्विकुठलोकावाप्तिः, पुत्रस्यच रक्षसासहेंद्रप्रस्थे स्थितिकरणम्. श्लो० १४३ ॥
- २०५—१९६ ईन्द्रप्रस्थे निगमोद्वोधकतीर्थपंकनिमग्नयागोरुद्धरणं कुर्वतोराक्षसस्यांबुहस्तिना जलमध्यनयनान्मुत्प्राप्त्यनन्तरंमुक्तिः, शरभपुत्रस्य तत्रतीर्थं वासवर्णनम्, दुर्वासःशापाच्छरभपुत्रस्य शिवशर्मत्वप्राप्तिः, शिवशर्मणो निगमोद्वोधकतीर्थदेहत्यागान्मुक्तिप्राप्तिः. श्लो० ५१ ॥
- २०६—१९७ इन्द्रप्रस्थस्यद्वारकामाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकांपिल्यनगरवासिपुष्पेप्रब्राह्मणचरित्रम्, तद्रूपमुग्रपरीस्त्रीणांविषभक्षणापैशाच्यप्राप्त्यनन्तरं राक्षसीत्वप्राप्तिः. श्लो० ६३ ॥
- २०७—२०१ तासामुद्धारवर्णनप्रसंगेन विमलविश्रुत्तांतवर्णनम्, विमलस्येन्द्रप्रस्थस्थनिगमोद्वोधकतीर्थस्नानात्पुत्रवरप्राप्तिः, तत्तीर्थादाश्रमजिगमिषोमैत्र्ये मार्गमित्रप्राप्तिः. श्लो० ६९ ॥

- २०८—२०२ विमलस्यतेन मित्रेणसह पुनरिन्द्रप्रस्थस्यद्वारकांप्रतिगत्वास्नानेन विष्णुभक्तिप्राप्तिवर्णनम्. मार्गमित्रतोविमलस्य कर्मडलुगतपालापानाद्राक्षसीनांमुक्तिवर्णनम्. श्लो० ६८ ॥
- २०९—२०३ ईन्द्रप्रस्थस्यकोशलाभाहात्म्यवर्णने मुकुन्दविजयवृत्तान्तवर्णनम्. तत्र मुकुन्दस्य नापितचौरणवधे कृतेवदायनस्यारगुरोगमनम्, वेदायनेनतन्मातुः शोकापनोदनायात्मस्वरूपवर्णनम्. श्लो० ५९ ॥
- २१०—२०४ मुकुन्दस्यकोशलातीर्थेऽस्थिपतनाद्विमानमारुह्य मार्गप्रसृतयोर्वेदायनगुरुकनिष्ठभ्रात्रोःसमीपं प्रत्यागमनम्, गुरुप्रभेसति मुकुन्देनस्नानुभूतयमयातनवर्णनम्. कोशलातीर्थेऽस्थिपतनकारणवर्णनम्. श्लो० ७० ॥
- २११—२०६ चण्डकनामकचौरनापितस्यब्राह्मणवधाद्राजाज्ञया शिरश्छेदोत्तरं सर्पत्वप्राप्तिः, मातृपित्रस्थिपेटकं गृहीत्वागच्छतः कस्यचिद्ब्राह्मणस्यसर्पवासदेशस्थितौ सर्पणास्थिपेटकेकमवेशकरणम्, ब्राह्मणेन कोशलायामस्थिविजर्जनेकृते सतितत्साहचर्येण सर्पस्यापिपिसर्जनम्, कोशलाप्रभावेण सर्पस्यमोक्षावाप्तिः. श्लो० ५० ॥
- २१२—२०६ नारायणश्रमगामिवृत्तान्तवैवदासः, कस्यचिद्दोर्नारायणश्रमगच्छतोनारायणेन विप्रवेषधृत्वानिवर्तनम्, तस्यविष्णुवचनात्कोशलातीर्थं परावृत्त्यागमनम्. तत्रतनुत्रयजां तेषांभगवत्प्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
- २१३—२०८ मधुवनस्थविश्रान्तितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रकिरातनगरस्थकुशलब्राह्मणपत्नीवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तस्यादुश्चरित्रेण गोधात्वप्राप्तिः, तपुत्रस्यतदुद्धरणार्थं पितुराज्ञाग्रहणम्. श्लो० ८२ ॥
- २१४—२०९ पितृवाक्यात्पुत्रेण मातरमुद्दिश्यश्राद्धकरणम्, तेनतस्यमातुःपितामहादीनांच मुक्तिप्राप्तिः, तस्यापितुर्विष्णुलोकगमनम्. श्लो० १११ ॥

अ० ५०	विषयाः	अ० ५०	विषयाः
२१५—२११	तस्यमुनिपुत्रस्य स्रैरिण्यांजन्मग्रहणकारणवर्णनम्, तत्र चंद्रकृतवृहस्पति- भार्याहरणवृत्तांतवर्णनम्, तत्रबुधेन तस्यकुण्डलप्रातिरूपशापदानम्. श्लो० ५८	२२३—२२१	स्यमाहात्म्यश्रवणफलम्, युधिष्ठिरं द्रुपदं गत्वा तत्रराजसूययज्ञकरणम्. भी- मकुंडमाहात्म्यकथनम्. श्लो० ९० ॥
२१६—२१२	मधुवनस्थबदरिकाश्रममाहात्म्यवर्णनम्, तत्रमगधदेशस्थदेवदासब्राह्मण- चरित्रवर्णनम्, तत्र कलिंगराजवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० १०१ ॥	२२४—२२२	नारायणमहार्मत्ररत्नोपदेशवर्णनम्. श्लो० ८० ॥ शिवपार्वतीसंवादे भगवद्भक्तिमाहात्म्ये सुदर्शनादिमाहात्म्यवर्णनपूर्वकमकन- माहात्म्यकथनम्. श्लो० ८० ॥
२१७—२१४	इंद्रप्रस्थांतर्गतहरिद्वारमाहात्म्यम्, तत्रकालिंगश्वपचवृत्तान्तवर्णनम्. श्लो० ४९	२२५—२२३	ऊर्ध्वपुण्ड्रमाहात्म्यविधिवर्णनम्. श्लो० ५९ ॥
२१८—२१५	इंद्रप्रस्थस्थपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रपुण्डरीकवृत्तान्तवर्णनम्, तत्रातुर्भर- तस्यपुष्करसेवया विमानावातिवर्णनम्. श्लो० ५४ ॥	२२६—२२४	मंत्रतदर्थोपदेशविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ९३ ॥
२१९—२१६	भरतपुंडरीकयोःसंवादे भरतेनात्मपुण्यवर्णयित्वा स्वर्गप्रतिगमनम्, पुंडरीक- स्थपुष्करसेवनप्रभावेन तद्देविष्णोःस्थितिः, पुंडरीकस्थमुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५२	२२७—२२६	सविस्तरं मंत्रार्थोपदेशवर्णने त्रिपाद्विभूतिवर्णनम्. श्लो० ८० ॥
२२०—२१७	इंद्रप्रस्थस्थप्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णने नर्मदातीरवर्तिमाहिष्मतीस्थमोहिनीवे- द्यावृत्तान्तवर्णनम्, तस्याश्रमराणावसरे प्रयागजलपानाद् विडदेशराजस्यवीरव- र्मेण भाष्योत्प्राप्तिः. श्लो० ५४ ॥	२२८—२२७	सविस्तरं मन्त्रार्थोपदेशवर्णने परमव्योमादिवर्णनम्. श्लो० १०७ ॥
२२१—२१८	सखीगृहस्थितपुस्तकनिरीक्षणात्तस्याः पूर्वजन्मस्मृतौ भर्तासहेंद्रप्रस्थस्यप्र- यागतीर्थगमनम्, तत्र वीरवर्मतत्पत्नीभ्यां हरिहरस्तोत्रकरणम्, तद्वभावात्तयो- र्वैकुण्ठावातिवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥	२२९—२२८	देवसर्गवर्णने विष्णुव्यूहभेदवर्णनम्. श्लो० १८० ॥
२२२—२१९	इंद्रप्रस्थस्थकाशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रत्यशिशपातरुस्थितकाकसर्पयोवृत्तां- तवर्णनम्, इंद्रप्रस्थस्थगोकर्णतीर्थमाहात्म्यवर्णने कर्कटभिल्लभार्याया जराना- म्याश्रयिकथनम्, इंद्रप्रस्थस्थशिवकांचीमाहात्म्यवर्णने हेरंबनामकब्राह्मण- वृत्तांतवर्णनम्, नारदस्याशिर्विप्रतिशक्तप्रस्थमाहात्म्यमुक्ता स्वर्गेगमनम्, इंद्रप्र-	२३०—२२९	विष्णोर्मत्स्यावतारकथावर्णनम्. श्लो० ३१ ॥
		२३१—२३३	कूर्मावतारकथावर्णनम्, तत्र दुर्वाससःशापादिद्रुलक्ष्मीविनाशे विष्णुना देवा- न्प्रति समुद्रमंथनापात्राकरणम्. श्लो० ४८ ॥
		२३२—२३४	विष्णोराज्ञया देवदानवैर्मथने समारब्धे सति समुद्रान्महाविषप्रभृतिलक्ष्म्यं- तरत्नोत्पत्तिवर्णनम्. श्लो० ७० ॥
		२३३—२३५	देवादिभिरैकादशयुषवासकरणवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
		२३४—२३६	द्रावशीमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ३९ ॥
		२३५—२३६	पार्ष्णिहिलस्रणवर्णनम्, शिवस्य कपालभस्मास्थिधारणकारणवर्णनम्. श्लो० ६४ ॥
		२३६—२३८	तामसादिशास्त्रपरिगणनम्. श्लो० २७ ॥
		२३७—२३८	वराहावतारकथावर्णनम्. श्लो० २९ ॥

प० पु०

॥ २२ ॥

अ० प०	विषयाः
२३८—२३९	नृसिंहप्रादुर्भावकथावर्णनम्. श्लो० १५५ ॥
२३९—२४२	वामनप्रादुर्भाववर्णनम्, तत्र बलिदैत्यपराभूतदेवप्रार्थनयाभगवतोऽदितिगर्भ- प्रवेशः श्लो० ३१ ॥
२४०—२४२	वामनेन बलेर्भूयदण्णादिवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ६० ॥
२४१—२४३	जामदग्न्यावतारकथावर्णनम्. श्लो० ८१ ॥
२४२—२४५	श्रीरामावताररामायणकथावर्णनम्, तत्र रामस्य जन्मप्रभृतिरावणवधोत्- रकालीनायोध्याप्रवेशांतकथावर्णनम्. श्लो० ३६९ ॥
२४३—२५२	रामस्य राज्याभिषेकादिविश्वरूपदर्शनांतचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
२४४—२५३	रामस्य राज्योपभोगपूर्वकसंपूर्णचरित्रवर्णनम्. श्लो० ५३ ॥
२४५—२५४	श्रीकृष्णावतारकथावर्णनम्, तत्र श्रीकृष्णस्यजन्मादिकंसवधांतकथावर्णनम्. श्लो० ३९२ ॥
२४६—२६२	कृष्णस्योपनयनादिवृत्तवर्णनपूर्वकं मुचुकुंदमोक्षणांतकथावर्णनम्. श्लो० ७० ॥
२४७—२६३	द्वारकामवेशरुक्मिण्यादिहरणवेदभंसेनाविध्वंसनवर्णनम्. श्लो० ४२ ॥
२४८—२६४	रुक्मिणीविवाहवर्णनम्. श्लो० १९ ॥
२४९—२६४	सत्यापरिणयनवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ११९ ॥
२५०—२६६	अनिरुद्धविवाहप्रसंगेन बाणासुरसंग्रामवर्णनम्. श्लो० ११ ॥
२५१—२६८	पौण्ड्रकवासुदेवनिग्रहणम्, तत्सुतस्य दंडपाणेः कृष्णमुद्रिष्य कृत्यापचारे सतिकृष्णप्रेरितचक्रदर्शनेन कृत्यापरावृत्त्य वाराणसीनामकदंडपाणिपुरीद- हनम्. श्लो० २८ ॥
२५२—२६८	जरासंधं भीमद्वारा निहत्य तेनबंदीकृतानांपार्षिवानां मोचनम्. इंद्र-

अ० प०

विषयाः

प्रस्थेशिशुपालवधः, दंतवक्रस्य युद्धेवधानंतरं कृष्णस्य नंदगोकुले सर्वेषां सं-
गमः, पश्चाद्धारकायां प्रवेशः, सुदामसत्कारकरणम्, भारतयुद्धवृत्तांतः, ब्राह्म-
णबालकसंजीवनम्, कृष्णसंतानवर्णनम्, मौसलवृत्तांतवर्णनम्, कृष्णस्य स्वधा-
मगमनम्, कृष्णपत्नीनां चौरैर्हरणम्, कृष्णमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११५ ॥

२५३—२७१ विष्णुपूजाविधानवैष्णवाचारवर्णनम्. श्लो० १८० ॥

२५४—२७४ रामनाममाहात्म्यवर्णनेऽष्टोत्तरशतनामस्तोत्रवर्णनम्. श्लो० ६९ ॥

२५५—२७४ श्रेष्ठदेवपरीक्षासमये भृगुशापेन महादेवस्य योनिलिंगस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्,
ब्रह्मणोऽपूज्यत्वप्राप्तिवर्णनं च, सर्वदेवेषु विष्णोः श्रेष्ठ्यवर्णनम्, भृगुकृतभगव-
त्स्तुतिः, पद्मपुराणपठनफलवर्णनम्. श्लो० १२० ॥

इति पाद्मपुराणोत्तरखण्डस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ६ ॥

अथ पाद्मपुराणस्थक्रियायोगसारखण्डस्थविषयानुक्रमणिका ।

१—१ सूतशौनकसंवादे कलिकालीनलोकोद्घीर्षया प्रथे जैमिनिव्याससंवाद-
वर्णनम्, व्यासेन जैमिनिने क्रियायोगसारवर्णनोपक्रमवर्णनम्. श्लो० ३८ ॥

२—१ भगवद्रक्तिवर्णने सृष्ट्यादिवर्णनम्, ब्रह्मकृतविष्णुस्तुतिः, भगवता ब्रह्मणेवै-
ष्णवलक्षणकथनम्. श्लो० १११ ॥

३—३ गंगाद्वारमाहात्म्यवर्णने मनोभद्ररात्रपुत्रयोर्वृत्तांतवर्णनम्, तत्र ग्रथेणाम-
त्य तयोः पूर्वजन्मवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० ९८ ॥

- ४— ४ प्रयागमाहात्म्ये प्रणिधिवैद्यवृत्तांतवर्णनम्, तत्रधनप्रशंसा, प्रणिधिवैद्यभार्या प्रासिकात्मस्य कस्यचिच्छुपचस्य प्रयागे स्नानात्प्रणिधिवैद्यरूपावाप्तिः, विष्णो-
राज्ञया पद्मावत्या एकाकारपतिद्वयेन सह वैकुण्ठगमनम्, तत्रपद्मावतीविष्णुदूत-
संवादे बृहद्भुजराक्षसभीमकेशराजपत्न्योर्वृत्तांतः. श्लो० ११४॥
- ५— ७ विक्रमराजपुत्रमाधववृत्तांतवर्णनम्, माधवस्य युगयार्यवने गतस्य चंद्रकलादर्श-
नम्, चंद्रकलयोः पुष्पद्वीपस्वगुणाकरराजपुत्रीसुलोचनावृत्तांतवर्णनम्, चंद्रकला-
वचनान्माधवस्य श्रेष्ठहयमारुहजलधिमुल्लंघ्य पुष्पद्वीपंगत्वा तत्र गंधिनीगृहेऽ-
वस्थितिकरणम्, मालापुष्पेषु निजकार्यं विलिख्य गंधिनीद्वारा सुलोचनायै सां-
गुलीयमालाप्रेषणम्, सुलोचनयाराजपुत्रवृत्तांतं पठित्वास्वप्राप्तिसंकेतं विलिख्य
प्रेषणम्, स्नानव्याजेनगंधिनीगृहमागत्य तत्र माधवदर्शनम्, सुलोचनाया यक्षप्रद-
क्षिणसंकेतकाले माधवस्य निद्राप्राप्तिः, प्रचेष्टेन तयोः संकेतं विज्ञाय तस्मिन्काले
तस्याः सुलोचनाया हरणम्, सुलोचनया प्रचेष्टं प्रति वचनेन वंचनम्, प्रचेष्ट-
स्य तत्कारकं कर्णगृहीत्वा स्वगृहं प्रति गमनम्, सुलोचनाया गंगासागरसंगमे
गमनम्, तत्र सुषेणराजसभायां पुरुषवेषं विधाय सुलोचनया गमनम्, तत्र
वीरवरनाम्ना प्राप्तिद्विकरणपूर्वकं तस्य सेवाकरणवर्णनम्. श्लो० २०४ ॥
- ६— ११ तत्र वीरवरेण भीमनादानमकर्मण्डकनाशनम्, गंडकस्य गंगासागरतीर्थे
देहापातादिव्यरूपावाप्तिः, वीरवरपृष्टेन गंडकेन स्वकीयपूर्वजन्मवृत्तांतं
वर्णयित्वा स्वर्गमनम्, राज्ञा सुषेणेन वीरवरेण गंडकोहते इति श्रुत्वा तस्मै ज-
यन्तीनाम स्वकन्यादानम्, जयन्त्या सह वीरवरविधायारिण्याः सुलोचनायास्ततः
करणम्, गंगायां तनुत्यागोद्यतस्य प्रचेष्टस्य वीरवराज्ञया कारायां स्थापनम्,

- गुणाकरेण राज्ञाकन्याहरणं दृष्टातत्कृते शोककरणम्, विद्याधरस्य सुलोचनाप्राप्त-
ये गंगाब्धिसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य वीरवरेण निवारणम्, तस्य तत्रैव स्थितिः,
माधवस्य निद्रोत्थितस्य शोकपूर्वकं तदर्थं गंगासागरसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य
वीरवरेण सहसंभाषणम्, पश्चात् प्राप्ति तनुत्यागाग्निरवस्थातः पुरं गत्वास्त्रीविषं विधा-
यात्मनो दर्शनम्, माधवेन तयासह गांधर्वविवाहकरणम्, तेनसह सुलोचनायाः
सुषेणसभां प्रति गमनम्, सुषेणेन माधवाय विवाहविधिना जयन्तीकन्यादा-
नम्, तत्र माधवस्य किंचित्कालं स्थितिः, प्रचेष्टस्य दोषं विचार्य निरसनम्,
माधवस्य सांसारिकभोगानुपभुज्य विरागोत्पत्तौ विश्वकर्मतः शिलामयीं वि-
ष्णुमूर्तिनिर्माय तद्वक्तिकरणम्, माधवकृतविष्णुस्तुतिवर्णनम्, माधवस्य मोक्ष-
प्राप्तिवर्णनम्. श्लो० २०४ ॥
- ७— १४ गंगामाहात्म्यवर्णने धर्मस्वब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्र धर्मस्वेन गंगाजलं
गृहीत्वा पथि गच्छता बलीवर्दविषाणविदारितस्य कालकल्पस्य मरणं दृष्टातस्यो
परिगंगजलसेचनम्, अग्रेगत्वा यमदूतनिरीक्षणम्, तैः सह धर्मस्वस्य संवादः,
यमदूतैर्निजवृत्तांतनिवेदनम्, विष्णुदूतसंवादवर्णनपूर्वकगंगामाहात्म्यवर्णनम्,
धर्मस्वेन गंगास्तोत्रकरणम्, गंगयाविर्भूय धर्मस्याय वरप्रदानम्, धर्मस्वस्य
मोक्षप्राप्तिः. श्लो० १२८ ॥
- ८— १७ गंगामाहात्म्यवर्णने शक्रप्रियायाः पद्मगंधाया वृत्तांतवर्णनम्, गंगायामस्थित-
नात्तस्याः शक्रप्रियत्वकथनम्. श्लो० ११० ॥
- ९— १९ गंगामाहात्म्यवर्णने याज्ञाविधिवर्णनम्, तत्र सत्यधर्मराजविजयाराड्योर्वृत्तां-
तवर्णनम्, तयोर्भेकत्वप्राप्तेः सर्पेणभक्षणेपि गंगानामग्रहणमात्रेण मुक्तिवर्णनम्.
श्लो० १६१ ॥

अ० प०	विषयाः
१०— २०	विष्णुपूजामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पूजाविधानवर्णनम्, तत्रार्थावर्तस्थसुवर्ण भूषचरित्रवर्णनम्, वेद्यादत्तभूषतत्त्वंपकपुष्पनिरीक्ष्येश्वरार्पणमुद्रया विमुञ्चतः मरणसमये विष्णुदूतैः सुवर्णस्य वैकुण्ठं प्रतिनयनम्. श्लो० ७८ ॥
११— २३	विष्णुपूजाविधिवर्णनम्. श्लो० १७० ॥
१२— २६	फाल्गुनादिवैशाखांतमासेषु श्रीकृष्णपूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, अश्वत्थमाहात्म्यवर्णने धर्मजयनामब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १२० ॥
१३— २८	ज्येष्ठादिकार्तिकं तमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, कार्तिके पद्मपुष्पमाहात्म्यवर्णने प्रजानामकब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्. श्लो० १६९ ॥
१४— ३१	मार्गशीर्षादिमाषांतमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ४३ ॥
१५— ३२	भगवत्प्रामाहात्म्यवर्णने परशुवैद्यपत्न्या जीवत्याख्यायाश्चरित्रवर्णनम्, शुक्रपाठितरामनामप्रभावात्तस्यामुक्तिः, सर्वनामापेक्षया, रामनाम्नो महत्त्ववर्णनम्. श्लो० १०७ ॥
१६— ३४	हरिभक्तिमाहात्म्यवर्णने चक्रिकनामकशबरवृत्तांतवर्णनम्, तस्य हरये सुखस्यफलसमर्पणतीव्रभक्त्या हरिप्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम्. श्लो० ५८ ॥
१७— ३५	भगवद्भक्तिमाहात्म्यवर्णने भद्रतनुब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्र तस्य वेद्या-रक्तत्वम्, वेद्योपदेशेन वैराग्योत्पत्तौ मार्कण्डेयं प्रति शरणगमनम्. मार्कण्डेयेन दांतसमीपे तस्य प्रेषणम्. दांतेन भद्रतनोर्मोहादिलक्षणवर्णनम्. विष्णोरष्टोत्तरशतनामकथनं च, दांतानुज्ञया भद्रतनुना हरिभक्तिकरणाद्धरेः प्रादुर्भावः, भद्रतनुना भगवत्स्तुतिकरणम्, भगवता भद्रतनोः सख्यकरणम्, दांतेन गुरुणा भद्रतनोर्भर्त्सनायां कृतायां भद्रतनुना दांताय गुरवे भगवतो दर्शनकरणम्, भक्तिफलायै देवकृतभारतवर्षप्रशंसा. श्लो० २६५ ॥

१८— ३९	पुरुषोत्तमजगन्नायकेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्. कृष्णवलरामसुभद्रादर्शनमाहिमा. श्लो० ५५ ॥
१९— ४०	भगवदर्थे वस्तुसमर्पणमाहात्म्यवर्णने दस्युवृत्तेरुर्वीशुब्राह्मणस्य वृत्तांतवर्णनम्, विष्णुनैवेद्यमाहात्म्यवर्णने सर्वजनिनामकब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, सर्वजनिना स्वप्ने विष्णुं दृष्ट्वा स्तोत्रकरणम्, भगवता सर्वजनेः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, भगवता सर्वजनये स्वस्य रोषकराणां तोषकराणांचवर्णनम्, हरिपूजाकर्तृमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० ११७ ॥
२०— ४३	दानमाहात्म्यवर्णने हास्तिनपुरस्थरतिविदग्धविद्याक्षेमकरीब्राह्मणीहरिशर्मब्राह्मणानां वृत्तांतवर्णनम्. दानप्रभावात्तेषामुत्तमलोकावाप्तिः, हरिशर्मणोन्नदानाभावात्सुत्प्राप्तौ विष्णुना तस्य ब्रह्मसमीपे प्रेषणम्, ब्रह्मणा तस्मै विविधदानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १६० ॥
२१— ४५	ब्रह्मणा हरिशर्मणे विविधदानपात्रवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यवर्णने भद्रक्रियब्राह्मणचरणोदकस्पर्शात्कस्यचिच्छुनो मुक्तिवर्णनम्, तेन शुना भद्रक्रियायाऽऽत्मानः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्. तत्र राजनीतिवर्णनम्. ब्रह्माज्ञया भद्रक्रियस्य दीक्षितं पुत्रं प्रति स्वप्न आविर्भूय दानानुज्ञाकरणम्, दीक्षितेन पुत्रेण जलदानाद्भद्रक्रियस्य मुक्तिः, अन्नजलदानमाहात्म्यवर्णनम्. श्लो० १३४ ॥
२२— ४८	एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्. तत्र पापपुरुषांगविभागवर्णनम्. विष्णुनैकादशीं निर्माय यमलोकस्य पापि जनोद्धरणम्. पापपुरुषायेकादशीदिने निवासायात्ररूपस्वलदानम्, एकादशीत्रयतस्य सर्वत्रतापेक्षया श्रेष्ठत्ववर्णनम्, संक्षेपेनेकादशीत्रयविधिवर्णनम्. श्लो० १४८ ॥

अ० प०	विषयाः	अ० प०	विषयाः
२३— ५०	एकादशीव्रतमाहात्म्यवर्णने कोचरक्षानामकभूपतिसुप्राज्ञानामकतत्पत्न्योर्दत्तान्तवर्णनम्, तत्र शौरिब्राह्मणपृष्टया सुप्राज्ञाराज्ञ्या तस्मै स्वस्याराज्ञश्च पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, पूर्वजन्मनि वेद्यायाः सुप्राज्ञाया जारस्यच कोचरक्षस्यैकादशीप्रभावाद्यमलोकं गत्वायमेन सत्कारकरणम्. यमलोकस्यसुकृतिदुष्कृतिजनानुभूतसुखदुःखावस्थावर्णनम्, कोचरक्षसुप्राज्ञयैरेकादशीव्रतप्रभावाद्देहकुंठायासिवर्णनम्. स्तो० १७८ ॥	२६— ५६	माहात्म्यकथने, तत्र ज्ञानभद्रयोगिवृत्तान्तवर्णनम्, लोमशस्य पुरो विलात्रिगत्यागच्छतः कर्षाचन्मूषिकस्य पवित्रेण घातनम्, तदा लोमशेन तस्य मुखे कर्णयोःशीर्षं च तुळतीस्पर्शनम्, तेन तस्य मूषिकस्य मोक्षप्राप्तिः. ८७ ॥ कलिपुगे वर्तमानानां जनानामवस्थावर्णनम्. कलौमनःशुद्ध्या भगवते सर्वकर्मसमर्पणवर्णनम्, पद्मपुराणमाहात्म्यवर्णनम्. ५५ ॥ इति क्रियाखंडस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥ ७ ॥
२४— ५४	तुलसीवृक्षधात्रीवृक्षमाहात्म्यवर्णनम्. ६७ ॥		
२५— ५५	तुलसीमाहात्म्यवर्णने पवित्रब्राह्मणानपत्यब्राह्मणयोश्चरित्रवर्णनम्, तयोर्गृहे लोमशमुनेरागमनम्, ताम्भ्यांतस्यातिथ्यसत्कारकरणम्. लोमशेनातिथिसपर्या-		

ॐ श्रीविष्णवे नमः ॥ ॐ स्वच्छं च द्वावदातं करिकरमकरकोभसंजातफेनं ब्रह्मोद्भूतिप्रसक्तैर्व्रतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ॥ ॐ कारालंकृतेन त्रिभुवनगुरु
 णा ब्रह्मणा दृष्टिपूर्तं संभोगाभोगर्म्यं जलमशुभहरं पौष्करं वः पुनातु ॥ १ ॥ सूतमेकांतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिः ॥ लोमहर्षणनाभावा उग्रश्रवसमाह
 तत् ॥ २ ॥ ऋषीणामाश्रमांस्तातगत्वा धर्मान्समासतः ॥ पृच्छतां विस्तराद्ब्रूहि यन्मतः श्रुतवानसि ॥ ३ ॥ वेदव्यासान्मया पुत्रपुराणान्यखिलानि च ॥ तवा
 ख्यातानि प्राप्तानि मुनिभ्यो वद विस्तरात् ॥ ४ ॥ प्रयागे मुनिवर्यैश्च यथा पृष्टः स्वयं प्रभुः ॥ पृष्टेन चानुशिष्टास्ते मुनयो धर्मकांक्षिणः ॥ ५ ॥ देशपुण्यमभीष्टं
 तो विभुना चाहितैषिणा ॥ सुनाभं दिव्यरूपं च सत्यगं शुभविक्रमं ॥ ६ ॥ अनौपम्यमिदं चक्रं वर्तमानमर्तद्रिताः ॥ पृष्टतो यातनियमात्पदं प्राप्स्यथ यद्विदितम् ॥ ७ ॥
 गच्छतो धर्मचक्रस्य यत्र नेमिर्विशिष्यते ॥ पुण्यः स देशो मंतव्य इत्युवाच स्वयं प्रभुः ॥ ८ ॥ उक्त्वा चैव मृषीन्सर्वान दृश्यत्वमगात्पुनः ॥ गंगावर्तसमाहारे नेमि
 र्यत्र व्यवशिष्यते ॥ ९ ॥ ईजिरे दीर्घसत्रेण ऋषयो नैमिषेतदा ॥ तत्र गत्वा तु तान्ब्रूहि पृच्छतो धर्मसंशयान् ॥ १० ॥ उग्रश्रवास्ततोगत्वा ज्ञानविन्दुनिपुंगवा
 न् ॥ अभिगम्योपसंगृह्णन्मस्कृत्वा कृतांजलिः ॥ ११ ॥ तोषयामास मेधावी प्रणिपातेन तानृषीन् ॥ ते चापि सत्रिणः प्रीताः स सदस्यामहात्मने ॥ १२ ॥
 तस्मै समेत्य पूजां च यथावत्प्रातिपेदिरे ॥ ऋषय उचुः ॥ कुतस्त्वमागतः सूतकस्माद्देशादिहागतः ॥ १३ ॥ कारणं चागमे ब्रूहि वृंदारकसमद्युते ॥ सूत
 उवाच ॥ पित्राहंतु समादिष्टो व्यासशिष्येण धीमता ॥ १४ ॥ शुश्रूषस्व मुनीन् गत्वा यत्ते पृच्छंति तद्ब्रू ॥ वदंतु भगवंतो मां कथयामि कथां तु यां ॥ १५ ॥
 पुराणं चेति हासं वा धर्मानं यथा विधान् ॥ तां गिरं मधुरांतस्य शुश्रूषेऽपि सत्तमाः ॥ १६ ॥ अथ ते पां पुराणस्य शुश्रूषा समपद्यत ॥ दृष्ट्वा तमतिविश्रुतं विद्वां
 सं लोमहर्षिणं ॥ १७ ॥ तस्मिन्सत्रे कुलपतिस्सर्वशास्त्रविशारदः ॥ शौनको नाम मेधावी विज्ञानारण्यके गुरुः ॥ १८ ॥ इत्थं तद्वाचमालं व्यधर्मांश्चुश्रूषुराह
 तम् ॥ त्वया सूत महाबुद्धे भगवान्ब्रह्मवित्तमः ॥ १९ ॥ इति हासपुराणार्थं व्यासः सम्यगुपासितः ॥ दुदोहिथमति तस्य त्वं पुराणाश्रयां शुभां ॥ २० ॥
 अमीषां विप्रमुख्यानां पुराणं प्रति सम्प्रति ॥ शुश्रूषाऽऽस्ते महाबुद्धे तद्वाचयितुमर्हसि ॥ २१ ॥ सर्वे हीमिमहात्मानो नाना गोत्राः समागताः ॥ स्वार्चयन्
 शानपुराणोक्तान् चृण्वन्तु ब्रह्मवादिनः ॥ २२ ॥ संपूर्णे दीर्घे सत्रे स्मिंस्तस्त्वं श्रावय वै मुनीन् ॥ पात्रं पुराणं सर्वेषां कथयस्व महामते ॥ २३ ॥ कथं पदं स शुद्धं
 ब्रह्मातत्र कथं न्वभूत् ॥ प्रोद्भूतेन कथं सृष्टिः कृता तां तु तथा वद ॥ २४ ॥ एवं पृष्टस्ततस्तांस्तु प्रत्युवाच शुभांगिरम् ॥ सूक्ष्मं च न्यायसंयुक्तं प्राब्रवीद्रौमहर्ष
 णिः २५ ॥ प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि भवद्भिरिह चोदनात् ॥ पुराणार्थं पुराणज्ञैः सर्वधर्मपरायणैः ॥ २६ ॥ यथाश्रुतं सुविख्यातं तत्सर्वं कथयामि वः ॥ धर्मोऽप
 त्सूतस्य तद्भिर्दृष्टः सनातनः ॥ २७ ॥ देवतानामृषीणां च राज्ञां चामिते जसम् ॥ वंशानां चारणं कार्यं स्तुतीनां च महात्मनाम् ॥ २८ ॥ इति हासपुराणोद्बुद्ध

५० पु०

॥ १ ॥

ष्टायेब्रह्मवादिनः ॥ नहिर्वेदेष्वधीकारः कश्चित्सूतस्य दृश्यते ॥ २९ ॥ वैन्यस्य हि पृथोयं ज्ञेयवर्तमाने महात्मनः ॥ मागधश्चैव सूतश्च तमस्तौ तानरे श्वरम् ॥ ३० ॥
तुष्टेनाथ तयोर्दत्तो वरो राज्ञामहात्मना ॥ सूताय सूतविषयो मगधो मागधाय च ॥ ३१ ॥ तत्र सूत्यांसमुत्पन्नः सूतोनामेह जायते ॥ ऐन्द्रे सत्रे प्रवृत्ते तु ग्रहयुक्तेष्ट
हस्पतौ ॥ ३२ ॥ तमेवं द्रवार्हस्पत्येतत्र सूतो व्यजायत ॥ शिष्यहस्तेन यत्पृक्तमभिभूतं गुरोर्हविः ॥ ३३ ॥ अधरोत्तरधारेण जज्ञेत दर्शनसंकरम् ॥ येत्रक्षत्रा
त्समभवन्नब्राह्मण्याश्चैव योनितः ॥ ३४ ॥ पूर्वैर्णैव तु साधर्म्याद्वैधर्मास्ते प्रकीर्तिताः ॥ मध्यमो ह्येष सूतस्य धर्मः क्षेत्रोपजीविनः ॥ ३५ ॥ पुराणेष्वधिकारो
मेविहितो ब्राह्मणैरिह ॥ दृष्ट्वा धर्ममहं पृष्टो भवद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३६ ॥ तस्मात्सम्यग्भुवि ब्रूयां पुराणमृषिपूजितम् ॥ पितॄणां मानसीकन्यावासर्वस्य पथत
॥ ३७ ॥ अपध्याता च पितृभिर्मत्स्यगर्भे भूवसा अरणी बहुतांशस्य निमित्तं पुण्यजन्मनः ॥ ३८ ॥ तस्यां बभूव पूतात्मा महर्षिस्तु पराशरात् ॥ तस्मै भ
गवते कृत्वानमः सत्यायवेधसे ॥ ३९ ॥ पुरुषाय पुराणाय ब्रह्मवाक्यानुवर्तिने ॥ मानवच्छद्मरूपाय विष्णवे शंसितात्मने ॥ ४० ॥ जातमात्रं च यवेद उप
तस्ये ससंग्रहः ॥ मतिमंथानमाविध्य येनासौ श्रुति सागरात् ॥ ४१ ॥ प्रकाशो जनि तोलोकं महाभारतचंद्रमाः ॥ भारतं भानुमान् विष्णुर्यं दिनस्युरमीत्रयः ॥
॥ ४२ ॥ ततोऽज्ञानतमो धस्य कावस्था जगतो भवेत् ॥ कृष्णद्वैपायनं व्यासं विद्विन्नारायणं प्रभुम् ॥ ४३ ॥ को ह्यन्यः पुंडरीकाक्षन्महाभारतकृद्भवेत् ॥ त
स्मादहमुपाश्रौषं पुराणं ब्रह्मवादिनः ॥ ४४ ॥ सर्वज्ञात्सर्वलोकेषु पूजिता दीतते जसः ॥ पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा स्मृतम् ॥ ४५ ॥ उत्तमं सर्वलोकानां
सर्वज्ञानोपपादकम् ॥ त्रिवर्गसाधनं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ ४६ ॥ निःशेषेषु च लोकेषु वाजिरूपेण केशवः ॥ ब्रह्मणस्तु समादेशाद्वेदानाद्दत्तवानसौ ॥ ४७ ॥
अंगानि चतुरोर्वेदानुपुराणन्यायविस्तरम् ॥ असुरेणाखिलं शास्त्रमपहत्यात्मसात्कृतम् ॥ ४८ ॥ मत्स्यरूपेणाजहार कल्पादाबुदकार्णवे ॥ अशेषमेतदवदुदकां
तर्गतो विभुः ॥ ४९ ॥ श्रुत्वा जगाद च मुनीन् प्रतिवेदांश्चतुर्मुखः ॥ प्रवृत्तिस्तु सर्वशास्त्राणां पुराणस्याभवत्तदा ॥ ५० ॥ कालेनाग्रहणं दृष्ट्वा पुराणस्य तदा विभुः ॥
व्यासरूपस्तदा ब्रह्मासंग्रहार्थं युगे युगे ॥ ५१ ॥ चतुर्लक्षप्रमाणेन द्वापरे द्वापरे जगौ ॥ तदाष्टादशधा कृत्वा भूलोके स्मिन् प्रकाशितं ॥ ५२ ॥ अद्यापि देवलो
केषु शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ तदेवात्र चतुर्लक्षं संक्षेपेण निवेशितम् ॥ ५३ ॥ प्रवक्ष्यामि महापुण्यं पुराणं पाद्मं जितम् ॥ सहस्रं पञ्चपञ्चाशत्पंचखण्डैस्समन्वितम्
॥ ५४ ॥ तत्रादौ सृष्टिखण्डं स्याद्भूमिखण्डं ततः परम् ॥ स्वर्गखण्डं ततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् ॥ ५५ ॥ पञ्चमं च ततः ख्यातमुत्तरं खण्डमुत्तमम् ॥
एतदेव महापद्ममुद्धृतं यन्मयं जगत् ॥ ५६ ॥ तद्वृत्तान्ताश्रयं यस्मात्पाद्ममित्युच्यते ततः ॥ एतत्पुराणममलं विष्णुमाहात्म्यनिर्मलम् ॥ ५७ ॥
देवदेवो हरिर्यद्वै ब्रह्मणे प्रोक्तवान्पुरा ॥ ब्रह्मणाभिहितं प्रवक्ष्यामि त्रिमरीचये ॥ ५८ ॥ एतदेव च वै ब्रह्मा पाद्मलोके जगाद वै ॥ सर्वश्रुताश्रयं तच्च पाद्म

प्र० सू० २

अ० १

॥ १ ॥

मित्युच्यतेबुधैः ॥ ५९ ॥ पाञ्चतत्पंचपंचाशत्सहस्राणीहपच्यते ॥ पंचभिःपर्वभिःप्रोक्तसंक्षेपाद्व्यासकारितात् ॥ ६० ॥ पौष्करप्रथमपर्वयत्रो
 त्पन्नः स्वयंविराट् ॥ द्वितीयतीर्थपर्वस्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् ॥ ६१ ॥ तृतीयपर्वग्रहणाराजानोभूरिदक्षिणाः ॥ वंशानुचरितंचैवचतुर्थपरिकीर्तितम्
 ॥ ६२ ॥ पंचममोक्षतत्त्वचसर्वतत्त्वनिगद्यते ॥ पौष्करेनवधामृष्टिः सर्वपात्रहकारिता ॥ ६३ ॥ देवतानांमुनीनांचपितृसर्गस्तथापरः ॥ द्वितीयेपर्व
 ताश्चैवद्वीपाः सतससागराः ॥ ६४ ॥ तृतीयेरुद्रसर्गस्तुदक्षशापस्तथैवच ॥ चतुर्थेसंभवोराज्ञांसर्ववंशानुकीर्तनम् ॥ ६५ ॥ अन्त्येपवर्गसंस्थानंधोक्ष
 शास्त्रानुकीर्तनम् ॥ सर्वभूतपुराणेऽस्मिन्कथयिष्यामिवोद्विजाः ॥ ६६ ॥ इदंपवित्रंयज्ञसोनिधानमिदंपितृणामतिवृद्धभस्यात् ॥ इदंचदेवस्यसुखायनित्यमि
 दंमहापातकभिचपुंसाम् ॥ ६७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेप्रथमेऽष्टिखंडेपुराणावतारेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ नमस्येसर्वलोकानांविश्वस्यजगतः
 पतिम् ॥ ममकुर्वतेभार्वसृष्टिरूपप्रधानवित् ॥ १ ॥ लोककृच्छोक्तत्वज्ञयोगमास्थाययोगवित् ॥ असृजत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिवा ॥ २ ॥ तमजंविश्वकर्माणं
 चित्पतिलोकसाक्षिणम् ॥ पुराणारूयानजिज्ञासुर्वैनामिशरणंविभुम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मविष्णुगिरीशेभ्योनमस्कृत्वासमाहितः ॥ इंद्रायलोकपालेभ्यः सवित्रेचस
 माधिना ॥ ४ ॥ मुनीनांचवरिष्ठायवसिष्ठायमहात्मने ॥ तद्रक्तेभाततपसेजातूकर्णायचाक्षुषे ॥ ५ ॥ तस्मैभगवतेनत्वावेदव्यासायवेधसे ॥ पुरुषाय
 पुराणायभृगुवाक्यानुवर्तिने ॥ ६ ॥ तस्मादहमुपाश्रौपंपुराणंब्रह्मवादिनः ॥ सर्वज्ञात्सर्वलोकेषुपूजितादीततेजसः ॥ ७ ॥ अव्यक्तंकारणंयत्तन्निर्द्वन्द्वसदसा
 त्मकम् ॥ महदादिविशेषांतंसृजतीतिविनिश्चयः ॥ ८ ॥ अण्डेहिरण्यमथैषूर्वब्रह्मणः सूतेरुत्तमा ॥ अंडस्यावरणंचाद्विरपामपिच्यतेजसा ॥ ९ ॥ वायुनातस्य
 वायोः खात्तद्रूतादितआवृतम् ॥ भूतादिर्महताचापिअव्यक्तेनावृतोमहान् ॥ १० ॥ प्रादुर्भावश्चलोकानामंडणोपवर्णितः ॥ नदीनांपर्वतानांचप्रादुर्भावो
 नुवर्ण्यते ॥ ११ ॥ मन्वंतराणांसंक्षेपात्कल्पानांचोपवर्णनम् ॥ ब्रह्मवृक्षलयब्रह्मप्रजासर्गापवर्णनम् ॥ १२ ॥ कल्पानांसंचरश्चैवजगतःस्थापनंतथा ॥
 शयनंचहरेरप्सुपृथिव्युद्धरणंपुनः ॥ १३ ॥ दशधाजन्मसंचारोभृगुशापेनकेऽग्रे ॥ सत्रिवेशोयुगादीनांसर्वाश्रमविभाजनम् ॥ १४ ॥ स्वर्गस्थानविभा
 गश्चमर्त्यानांस्वर्गचारिणां ॥ पशूनांपक्षिणांचैवसंभवः परिकीर्तितः ॥ १५ ॥ तथानिर्वचनंकल्पंस्वाध्यायस्यपरिग्रहः ॥ प्रतिसर्गाः पुनः प्रो
 क्ताब्रह्मणोबुद्धिपूर्वकाः ॥ १६ ॥ त्रयोन्येऽबुद्धिपूर्वास्तेतथालोकानकल्पयत् ॥ ब्रह्मणोवदनेभ्यश्चभृगवादीनांसमुद्भवः ॥ १७ ॥ कल्पधोरंतरंप्रोक्तं
 प्रतिसंधिश्चसंगंयोः ॥ भृगवादीनामृषीणांचप्रजासर्गापवर्णनम् ॥ १८ ॥ वसिष्ठस्यचब्रह्मपेवैब्रह्मत्वंपरिकीर्तितम् ॥ स्वायंभुवस्यचमनोस्ततश्चाप्यनुकी
 र्तनम् ॥ १९ ॥ उक्तोनाभेर्विसर्गश्चरजसश्चमहात्मनः ॥ द्वीपानांचसमुद्राणांपर्वतानांचकीर्तनम् ॥ २० ॥ द्वीपभेदसमुद्राणामन्तर्भावश्चसतसु ॥

प० पु०
॥ २ ॥

कीर्त्यन्तेयोजनाग्रेणयेचतत्रनिवासिनः ॥ २१ ॥ तदीयानिचवर्षाणिनदीभिःपर्वतैःसह ॥ जंबूद्वीपादयोद्वीपाःसमुद्रैःसप्तभिर्वृताः ॥ २२ ॥ अंडस्यां
तस्त्वमेलोकाः सप्तद्वीपाचमेदिनी ॥ सूर्याचंद्रमसोश्चरोग्रहाणां ज्योतिषांतथा ॥ २३ ॥ कीर्त्यन्तेध्रुवसामर्थ्यात्प्रजानांचशुभाशुभम् ॥ ब्रह्मणानि
र्मितःसौरः स्यंदनोर्थवशात्स्वयम् ॥ २४ ॥ कल्पितो भगवांस्तेनप्रसर्पतिदिवाकरः ॥ सूर्यादीनांस्यंदनानांध्रुवादेवप्रवर्तनं ॥ २५ ॥ कल्पितःशिशु
मारश्चस्यपुच्छेध्रुवःस्थितः ॥ संभवातेचसंहारःसंहारातेचसंभवः ॥ २६ ॥ देवतानामृषीणांचमनोःपितृगणस्यच ॥ नशक्यंविस्तराद्ब्रह्ममित्युक्तंचसमासतः
॥ २७ ॥ अतीतानागतानांवैसमंस्वायंभुवेनतु ॥ मन्वंतरेषुदेवानांप्रजेशानांचकीर्तनम् ॥ २८ ॥ नैमित्तिकःप्राकृतिकस्तथैवात्यंतिकः स्मृतः ॥ त्रिविधः
सर्वभूतानांकल्पितःप्रतिसंचरः ॥ २९ ॥ अनावृष्टिर्भास्कराच्चधोरः सर्वर्तकानलः ॥ मेघाश्चैकार्णवायेतुतथारात्रिर्महात्मनः ॥ ३० ॥ संध्यालक्षणमुद्दिष्टं
तथाब्राह्मंविशेषतः ॥ भूतानांचापिलोकानांसप्तानामनुवर्णनम् ॥ ३१ ॥ संकीर्त्यन्तेमयाचात्रपापानारौरवादयः ॥ सर्वेषामेवसत्त्वानांपरिणामविनि
र्णयः ॥ ३२ ॥ ब्रह्मणःप्रतिसर्गश्चसर्वसंहारवर्णनम् ॥ कल्पेकल्पेचभूतानामहतामपिसंक्षयः ॥ ३३ ॥ सुसंख्यायचबुद्धवैब्रह्मणश्चाप्यनित्यताम् ॥ दौ
रात्यर्थंचैवभोगानांसंसारस्यचकष्टताम् ॥ ३४ ॥ दुर्लभत्वंचमोक्षस्यवैराग्याद्दोषदर्शनम् ॥ व्यक्ताव्यक्तंपरित्यज्य सत्त्वंब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ३५ ॥
नानात्वदर्शनात्सुस्थस्ततस्तदभिवर्तते ॥ ततस्तापत्रयातीतोविरूपाख्यानिरंजनः ॥ ३६ ॥ आनंदंब्रह्मणःप्राप्तोनविभेति कुतश्चन ॥ इतिकृत्यसमुद्देशः
प्रमाणस्योपवर्णितः ३६ ॥ कीर्त्यन्तेजगतोयत्रसर्गप्रलयविक्रियाः ॥ प्रवृत्तिश्चापिभूतानानिवृत्तीनांफलानिच ॥ ३७ ॥ प्रादुर्भावोवसिष्ठस्यशक्तेर्ज
न्मतथैवच ॥ सौदासान्निग्रहस्तस्यविश्वामित्रकृतेनच ॥ ३८ ॥ पराशरस्यचोत्पत्तिरदृश्यन्त्यायथाविभोः ॥ जज्ञेपितृणांकन्यायांव्यासश्चापियथा
मुनिः ॥ ३९ ॥ शुक्रस्यचयथाजन्मपुत्रस्यसहधीमतः ॥ पराशरस्यविद्वेषोविश्वामित्रकृतोयथा ॥ ४० ॥ वसिष्ठसंभृतश्चाग्निर्विश्वामित्रजिघांसया ॥ संधा
नंहतोर्विभुनाजीर्णःकण्वेनधीमता ॥ ४१ ॥ देवेनविप्राविप्राणांविश्वामित्रहितैषिणा ॥ एकंवेदंचतुःपादंचतुर्धापुनरीश्वरः ॥ ४२ ॥ यथाविभेदभगवानुव्यासः
सर्वेष्वनुग्रहात् ॥ तस्यशिष्यप्रशिष्यैश्चशाखाभेदाः पुनः कृताः ॥ ४३ ॥ प्रयागमुनिवैश्वस्यथापृष्टः स्वयंप्रभुः ॥ कृष्णेनचातुशिष्टास्ते
मुनयोधर्मकांक्षिणः ॥ ४४ ॥ एतत्सर्वयथातत्त्वमाख्यातद्विजसत्तमाः ॥ मुनीनांधर्मनित्यानांलोकतंत्रमनुत्तमम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणायत्पुराप्रोक्तं
पुलस्त्यायमहात्मने ॥ पुलस्त्येनाथभीष्मायगंगाद्विप्रभाषितम् ॥ ४६ ॥ धन्ययशस्यमायुष्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ कीर्तनंश्रवणंचास्यधारणंचवि
शेषतः ॥ ४७ ॥ सूतेनानुक्रमेणदंपुराणंसंप्रकाशितम् ॥ ब्राह्मणेषुपुरायचब्रह्मणोक्तंसविस्तरम् ॥ ४८ ॥ पादमस्यविदन्सम्यग्योधीयीतजितेन्द्रियः ॥

प्र०सू०खं
अ० २

॥ २ ॥

तेनार्थितं पुराणं स्यात्सर्वनास्त्यत्र संशयः ॥ ४९ ॥ यो विद्याच्चतुरो वेदान्सांगोपनिषदोद्विजः ॥ पुराणं च विजानाति यः स तस्माद्विचक्षणः ॥ ५० ॥
 इतिहासपुराणाभ्यां विदंसमुपबृंहयेत् ॥ विभेत्त्यल्पश्रुता द्वेदोमामयप्रतारिष्यति ॥ ५१ ॥ अधीत्यैकमध्यायं स्वयंप्रोक्तं स्वयंभुवा ॥ आपदः प्राप्य मुच्येत य
 थष्टांप्राप्नुयाद्वैतम् ॥ ५२ ॥ पुरापरंपरां वक्ति पुराणं तेन वैस्मृतम् ॥ निरुक्तिमस्य यो वेदसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५३ ॥ ऋपयो ह्यश्रुत्वा स्मृतं कथं भीष्मेण स
 ज्ञतः ॥ ब्रह्मणो मानसः पुत्रः पुलस्त्यो भगवानृषिः ॥ ५४ ॥ दुर्लभं दर्शनं स्य नरैः पापसमन्वितैः ॥ अत्याश्चर्यमिदं सूतक्षत्रियेण कथं मुनिः ॥ ५५ ॥
 आराधितो बृहद्भूतस्तन्नो वदमहामते ॥ कीदृशं वा तपस्तेन को वान्योनियमः कृतः ॥ ५६ ॥ येन तुष्टो मुनिर्ब्राह्मस्तथा तेन प्रभाषितः ॥ पर्ववाप्यथ पर्वार्थं
 समग्रं वा प्रभाषितम् ॥ ५७ ॥ यस्मिन् स्थाने यथा दृष्टः पुलस्त्यो भगवानृषिः ॥ तन्नो वदमहाभाग कल्याः स्मश्रवणे वयम् ॥ ५८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
 यत्र गंगामहाभागा सा धूनां हितकारिणी ॥ विभिद्य पर्वतं वेगाग्निः सृता लोकपावनी ॥ ५९ ॥ गंगाद्वारे महातीर्थे भीष्मः पितृपरायणः ॥ शुश्रूषुः सुचिरं का
 लं महतां नियमे स्थितः ॥ ६० ॥ यावद्वर्षं शतं साग्रं परमेण समाधिना ॥ ध्यायमानः परंब्रह्मात्रिकालं स्नानमाचरत् ॥ ६१ ॥ पितृन् देवांस्तर्पयतः स्वा
 ध्यायेन महात्मनः ॥ आत्मानं कर्पतश्चास्य तुष्टो देवः पितामहः ॥ ६२ ॥ उवाच तनयं ब्रह्मा पुलस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ सत्त्वं देवव्रतं भीष्मं वीरं कुरुकुलोद्भवम् ॥ ६३ ॥
 तपसः संनिवर्तस्व कारणं चास्य कीर्तय ॥ पितृन् भक्त्या महाभागो ध्यायमानस्तस्मा स्थितः ॥ ६४ ॥ यो ह्यस्य मनसः कामस्तं संपादयमाचिरम् ॥ पितामह
 वचः श्रुत्वा पुलस्त्यो मुनिसत्तमः ॥ ६५ ॥ गंगाद्वारमथागत्य भीष्मं वचनमब्रवीत् ॥ वरं वरय भद्रं ते यत्ते मनसि वर्तते ॥ ६६ ॥ तुष्टस्ते तपसा वीरसा
 क्षा देवः पितामहः ॥ ब्रह्मणा प्रेषितस्ते हं वरान्दास्यामि कांक्षितान् ॥ ६७ ॥ भीष्मोऽपि तद्वचः श्रुत्वा मनः श्रोत्रमुखावहम् ॥ उन्मील्य नयने दृष्ट्वा पुलस्त्यं
 पुरतः स्थितम् ॥ ६८ ॥ अष्टांगप्रणिपातेन नत्वा तं मुनिसत्तमम् ॥ उवाच प्रणतो भूत्वा सर्वगालिगितावनिः ॥ ६९ ॥ अद्य मे सफलं जन्म दिनं चेदं सुशोभनम् ॥
 भवतश्चरणौ दृष्टो जगद्द्वयौ मया त्विह ॥ ७० ॥ तपसश्च फलं प्राप्तं यदृष्टो भगवान्मया ॥ वरप्रदो विशेषेण संप्राप्तश्च न दीतटे ॥ ७१ ॥ इयं व्रतमया कृता
 आस्थितां सुखदा कृता ॥ अर्घ्यपात्रे तु पालाशे दूर्वाक्षतसु मेः कुशैः ॥ ७२ ॥ सर्पपेशदधिकशौद्रैर्यवैश्च पयसा सह ॥ अष्टांगो ह्येव निर्दिष्टो ह्यर्घ्यो हि मुनिभिः पुरा ॥ ७३ ॥
 श्रुत्वैतद्वचनं तस्य भीष्मस्यामिततेजसः ॥ उपविष्टो ब्रह्मसुतः पुलस्त्यो भगवानृषिः ॥ ७४ ॥ विष्टरं सह पाद्येन अर्घं पात्रं मुदान्वितः ॥ जुजोष भगवान्प्रीतः सदा
 चारेण तेन तु ॥ ७५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सत्यवान्दानशीलो सितस्य संधिर्नरेश्वरः ॥ द्वीमान्मैत्रः क्षमाशीलो विक्रांतः शत्रुशासने ॥ ७६ ॥ धर्मज्ञस्त्वं कृतज्ञस्त्वं दयावा
 न्प्रियभाषिता ॥ मान्यमानयिता विशो ब्रह्मण्यः साधुवत्सलः ॥ ७७ ॥ तुष्टस्ते हं सदा वत्सप्रणिपातपरस्य वै ॥ प्रब्रूहि त्वं महाभाग कथं ते वदाम्यहम् ॥ ७८ ॥ भीष्म उ

प० पु०

॥ ३ ॥

वाच ॥ भगवन्भगवान्ब्रह्माकस्मिन्कालेस्थितोविभुः ॥ सृष्टिचकारवैपूर्वदेवादीनावदस्वमे ॥ ७९ ॥ स्थितिर्वाभगवान्विष्णुः कथंरुद्रस्तुनिर्मितः ॥ कथंवा
ऋषयोदेवास्सृष्टास्तेनमहात्मना ॥ ८० ॥ कथंपृथ्वीकथंव्योमकथंचेमेतुसागराः ॥ कथंद्रीपाः पर्वताश्चग्रामारण्यपुराणिच ॥ ८१ ॥ मुनीन्प्रजापतींश्चैवसप्तर्षी
न्प्रवरानपि ॥ वर्णान्बाहुंपुरास्थानगंधर्वान्यक्षराक्षसान् ॥ ८२ ॥ तीर्थानिसरितोवाहसूर्यादीन्ग्रहतारकान् ॥ यथाससर्जभगवांस्तथाभेत्वंवदस्वह ॥ ८३ ॥
पुलस्त्यउवाच ॥ परः पराणां परमः परमात्मापितामहः ॥ रूपवर्णादिरहितो विशेषणविवर्जितः ॥ ८४ ॥ अपक्षयविनाशाभ्यां परिणामार्द्धिजन्मभिः ॥ गुणैर्विव
र्जितः सर्वैः सभातीति हि केवलम् ॥ ८५ ॥ सर्वत्रासौ स मश्वापि वसन्ननुपमो मतः ॥ भावयन्ब्रह्मरूपेण विद्मद्भिः परिपश्यते ॥ ८६ ॥ तं गुह्यं परमं नित्यमजमक्षय
मव्ययम् ॥ तथा पुरुषरूपेण कालरूपेण संस्थितम् ॥ ८७ ॥ तेन त्वाहं प्रवक्ष्यामि यथा सृष्टिचकार ह ॥ पूर्वतु पद्मशयनादुत्थाय जगतः प्रभुः ॥ ८८ ॥ गुणव्यं
जनसंभूतः सर्गकालेनराधिप ॥ सात्त्विको राजसश्चैव तामसश्च त्रिधामहान् ॥ ८९ ॥ प्रधानतत्त्वेन समं तथा र्वाजादिभिर्वृतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्च भूतादिश्चै
व तामसः ॥ ९० ॥ त्रिविधो यम इहं कारो महत्तत्त्वादजायत ॥ भूतेंद्रियाणां पंचानां तथा कर्मेन्द्रियैः सह ॥ ९१ ॥ पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च ॥
एकैकशः स्वरूपेण कथयामि यथोत्तरम् ॥ ९२ ॥ शब्दमात्रमथाकाशं भूतादिः खं समावृणोत् ॥ अथाकाशं विकुर्वाणं स्पर्शमात्रं सज्जह ॥ ९३ ॥ वलवानेपैव
वायुस्तस्य स्पर्शो गुणो मतः ॥ आकाशं शब्दमात्रं तु स्पर्शमात्रं समावृणोत् ॥ ९४ ॥ ततो वायुर्विकुर्वाणं रूपमात्रं सज्जह ॥ ज्योतीरूपं तु तद्वायुस्तद्रूपगुणमु
च्यते ॥ ९५ ॥ स्पर्शरूपस्तु वैवायूरूपमात्रं समावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापि विकुर्वाणं रसमात्रं सज्जह ॥ ९६ ॥ संभवंति ततो भांसि रूपमात्रं समावृणोत् ॥ विकु
र्वाणानि च भांसि गंधमात्रं सज्जिरे ॥ ९७ ॥ संघातो जायते तस्मात्तत्स्य गंधो मतो गुणः ॥ तैजसानां त्रियाण्याहुर्देवा वैकारिकादश ॥ ९८ ॥ एकादशमन
श्चात्र देवा वैकारिकाः स्मृताः ॥ त्वक्चक्षुर्नासिका जिह्वा श्रोत्रमत्र चर्पचमम् ॥ ९९ ॥ एतेषां तु मतं कृत्यं शब्दादिग्रहणं पुनः ॥ वाक्पाणिपादपायूनि चोपस्थं
तत्र पञ्चमम् ॥ १०० ॥ विसर्गं शिल्पगत्युक्तिगुणा एषां विपर्ययात् ॥ आकाशवायुतेजांसि सलिलं पृथिवी तथा ॥ १०१ ॥ शब्दादिभिर्गुणैर्वीर्युक्तानां त्सु त्तरोत्तरैः ॥
ज्ञाताधोराश्च मूढाश्च विशेषास्तेन ते स्मृताः ॥ १०२ ॥ नानावीर्याः पृथग्भूतास्तत्तस्ते संहतिविना ॥ नाशकुर्वन् प्रजाः स्रष्टुमसमागम्य कृत्स्नशः ॥ १०३ ॥
समेत्यान्योन्यसंयोगात्परस्परसमाश्रयात् ॥ एकसंघातलक्षाश्च संप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ १०४ ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्च व्यक्तानुग्रहणे तथा ॥ महादादयो विंशे पां
ताहं द्रष्टुमुत्पादयंति वै ॥ १०५ ॥ तत्क्रमेण विवृत्तं तु जलबुद्बुदवत्समम् ॥ तत्राव्यक्तस्वरूपो सौव्यक्तरूपी जनार्दनः ॥ १०६ ॥ ब्रह्माब्रह्मस्वरूपेण स्वयमेव व्यव
स्थितः ॥ मेरुरुत्तमभूत्तस्य जरायुश्च महीधराः ॥ १०७ ॥ गर्भोदकं समुद्राश्च तस्यासंश्रमहात्मनः ॥ तत्र द्रीपास्समुद्राश्च सज्योतिर्लोकसंग्रहः ॥ १०८ ॥

प्र० सू० खं

अ० २

॥ ३ ॥

तस्मिन्नेडेऽभवन्वीरसदेवासरमानुषाः ॥ वारिवह्नयानिलाकाशैर्वृत्तैर्भूतादिनावाहिः ॥ १०९ ॥ वृत्तदशगुणैरंडंभूतादिर्महतातथा ॥ अव्यक्तेनावृतोराजस्तैः स
 र्वैः सहितो महान् ॥ ११० ॥ एभिरावरणैः सर्वैः सर्वभूतैश्च संयुतम् ॥ नारिकेलफलं यद्द्रुमीजं वा ह्यदलैरिव ॥ १११ ॥ ब्रह्मास्वयंच जगतो विमृष्टौ संप्रवर्तते ॥ सृष्टिं च पा
 त्यनुयुगं यावत्कल्पविकल्पना ॥ ११२ ॥ ससंज्ञायाति भगवानेक एव जनार्दनः ॥ सत्त्वभुगुणवान्देवो ह्यप्रमेय पराक्रमः ॥ ११३ ॥ तमोद्रेकंच कल्पातिरूपं पराद्रेकरो
 ति च ॥ राजेद्राखिलभूतानि भक्षयत्यतिभीषणः ॥ ११४ ॥ भक्षयित्वा च भूतानि जगत्त्येकार्णवीकृते ॥ नागपर्यैकशयने शेते सर्वस्वरूपधृक् ॥ ११५ ॥ प्रमुदश्च पुनः
 सृष्टिं प्रकरोति च रूपधृक् ॥ सृष्टिस्थित्यंतकरणाद्ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ११६ ॥ स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यंच पति च ॥ उपसंह्रियते चापि संहर्ता च स्वयं
 प्रभुः ॥ ११७ ॥ पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च ॥ स एव सर्वभूतेशो विश्वरूपो यतो व्ययः ॥ ११८ ॥ सर्गादिकं ततो स्यैव भूतस्थमुपकारकम् ॥
 स एव सृज्यः स च सर्गकर्त्ता स एव पाल्यं प्रति पाल्यते यतः ॥ ब्रह्माद्यवस्थाभिरशेषमूर्तिर्ब्रह्मावरिष्ठो वरदो वरेण्यः ॥ ११९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुराणा
 वतारे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ भीष्म उवाच ॥ निर्गुणस्याप्रमेयस्य शुद्धस्याथ महत्मानः ॥ कथं सर्गादिकं तत्त्वं ब्रह्मणो ह्युपपद्यते ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शक्तयः
 सर्वभावानामर्चित्या ज्ञानगोचराः ॥ यत्ततो ब्रह्मणस्तान्स्तु सर्गाद्याभावशक्तयः ॥ २ ॥ उत्पन्नः प्रोच्यते विद्वान्नित्य एवोपचारतः ॥ निजेन तस्य मानेन आयुर्वर्षं शतं
 स्मृतम् ॥ ३ ॥ तत्पराख्यं परार्द्धं च तदर्द्धं परिकीर्तितम् ॥ काष्ठापंचदशाख्यातानि मे पातु पसत्तम ॥ ४ ॥ काष्ठास्त्रिंशत्कला त्रिंशत्कलामौहूर्तिको विधिः ॥
 तावत्संख्यैरहोरात्रं मुहूर्तैर्मानुषं स्मृतम् ॥ ५ ॥ अहोरात्राणि तार्वतिमासः पक्षद्वयात्मकः ॥ तैष्पयिभिरयनं वर्षं मयने दक्षिणोत्तरे ॥ ६ ॥ अयनं दक्षिणं रात्रिर्देवा
 नास्तुत्तरं दिनम् ॥ दिव्यैर्वर्षं सहस्रैस्तुकृतत्रेतादिसंज्ञितम् ॥ ७ ॥ चतुर्युगं द्वादशभिस्तद्विभागानि बोधमे ॥ चत्वारि त्रीणि द्वैचैकं कृतादिपुन्यथाक्रमम् ॥ ८ ॥
 दिव्याब्दानां सहस्राणि युगेष्वाहुः पुराविदः ॥ तत्प्रमाणैः शतैः संध्यापूर्वात आभिधीयते ॥ ९ ॥ संध्यां शकश्च तत्तुल्यो युगस्यानंतरो हियः ॥ संध्यां संध्यां शयो
 रंतः कालो यो नृपसत्तम ॥ १० ॥ युगारण्यः स तु विज्ञेयः कृतत्रेतादिसंज्ञितः ॥ कृतत्रेताद्वापरंच कलिश्चैव चतुर्युगम् ॥ ११ ॥ प्रोच्यते तत्सहस्रं तु ब्रह्मणो दिवसं नृप ॥
 ब्रह्मणो दिवसे राजन्मनवश्च तदुर्दश ॥ १२ ॥ भवंति परिमाणं च तेषां कालकृतं शृणु ॥ सप्तर्षयः सुराश्चक्रो मनुस्तत्सूनवो नृप ॥ १३ ॥ एककाले हि सृज्यते संह्रि
 यते च प्रवृत्तम् ॥ चतुर्युगानां संख्या तासां धिकाह्येकसप्ततिः ॥ १४ ॥ मन्वंतरं मनोः कालः सुरादीनां च पार्थिव ॥ अपौरुषेयं सहस्राणि दिव्यासां संख्यया
 स्मृतः ॥ १५ ॥ द्विपंचाशत्थान्यानि सहस्राण्याधिकानि च ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तु संपूर्णाः संख्याताः संख्ययानृप ॥ १६ ॥ सप्तपटिस्तथान्यानि नियुतानि महामते ॥
 विंशतिश्च सहस्राणि कालो यमधिकं विना ॥ १७ ॥ मन्वंतरस्य संख्येयं मानुषैरिह वत्सैः ॥ चतुर्दशगुणो ह्येव कालो ब्राह्म महः स्मृतम् ॥ १८ ॥ ब्राह्मो नैमित्तिको

प० पु०

॥ ४ ॥

नामतस्यातिप्रतिसंचरः ॥ तदाहिदह्यतेसर्वत्रैलोक्यंभुर्भुवादिकम् ॥ १९ ॥ जनप्रयातितापात्तामहलोकनिवासिनः ॥ एकार्णवेतुत्रैलोक्येब्रह्माब्रह्मविदां वरः ॥ २० ॥ भोगिशय्यागतःशेतेत्रैलोक्यग्रासवृंहितः ॥ जनस्यैयौगिभिर्देवाश्चित्यमानोजगद्विभुः ॥ २१ ॥ तत्प्रमाणांहितारात्रितदंतेसृजतेपुनः ॥ ए वंतुब्रह्मणोवर्षमेववर्षशतंचतत् ॥ २२ ॥ शतंहितस्यवर्षाणांपरमायुर्महात्मनः ॥ एकमस्यव्यतीतंतुपराधैर्ब्रह्मणोनघ ॥ २३ ॥ तस्यान्तेभून्महाक ल्पःपाद्मइत्यभिविश्रुतः ॥ द्वितीयस्यपरार्धस्यवर्तमानस्यवैनुप ॥ २४ ॥ वाराहइतिकल्पोर्यप्रथमःपरिकल्पितः ॥ ब्रह्मानारायणारूपासौकल्पादौभग वान्यथा ॥ २५ ॥ ससर्जसर्वभूतानितदाचक्ष्वमहामुने ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रजाःससर्जभगवाननादिस्सर्वसंभवः ॥ २६ ॥ अतीतकल्पावसानेनिशामुतो त्थितःप्रभुः ॥ सत्वोद्रिक्तस्तथाब्रह्माशून्यलोकमवैक्षत ॥ २७ ॥ तोयान्तस्समर्हीज्ञात्वानिमग्रांवारिसंप्लवे ॥ प्रविचिंत्यतदुद्धारंकर्तुकामःप्रजापतिः ॥ २८ ॥ विष्णु रूपांतदाज्ञात्वापृथ्वीवोढुंस्वतेजसा ॥ मत्स्यकूर्मादिकांचान्यांवाराहीतनुमाविशत् ॥ २९ ॥ वेदयज्ञमयंरूपमाश्रित्यजगतःस्थितौ ॥ स्थितःस्थिरात्मासर्वात्मा परमात्माप्रजापतिः ॥ ३० ॥ प्रविशेशेतदातोयंतोयाधारेधराधरः ॥ निरीक्ष्यतंतदादेवीपातालतलमागतम् ॥ ३१ ॥ तुष्टावप्रणताभूत्वाभक्तिमन्त्रावसुंधरा ॥ पृथिव्यु वाच ॥ नमस्तेसर्वभूतायनमस्तेपरमात्मने ॥ ३२ ॥ मामुद्धरास्मादयहंत्वंत्वतोहंप्रवृत्तिता ॥ परमात्मन्नमस्तेस्तुपुरुषात्मन्नमोस्तुते ॥ ३३ ॥ प्रधानव्यक्तरू पायकालभूतायतेनमः ॥ त्वंकर्तासर्वभूतानांत्वंपातात्स्विनाशकृत् ॥ ३४ ॥ सर्गादौयःपरोब्रह्माविष्णुरुद्रात्मरूपधृक् ॥ भक्षयित्वाचसकलंजगत्प्रेकार्णवी कृते ॥ ३५ ॥ शेषेत्वमेवगोविन्दचिन्त्यमानोमनीषिभिः ॥ भवतोयत्परंरूपंतत्रजानातिकश्चन ॥ ३६ ॥ अवतारेषुयद्रूपंतदचिन्तिदबौकसः ॥ त्वामाराध्य परंब्रह्मयातामुक्तिमुमुक्षवः ॥ ३७ ॥ वासुदेवमनाराध्यकोहिमोक्षमवाप्स्यति ॥ यद्रूपंमनसाग्राह्यंद्वाह्यंचक्षुरादिभिः ॥ ३८ ॥ बुद्ध्याचयत्परिच्छेद्यंतद्रूपम खिलंतव ॥ त्वमव्यहंतवदाधारात्त्वत्सृष्टात्वामुपाश्रिता ॥ ३९ ॥ माधवीमितिलोकोयमभिधत्तततोहिमाम् ॥ एवंसंस्तूयमानस्तुपृथिव्यापृथिवीधरः ॥ ४० ॥ सामस्वरध्वनिःश्रीमान्जगज्जपरिघर्षरम् ॥ ततःसमुत्क्षिप्यधरांस्वदंष्ट्रयामहावराहः स्फुटपद्मलोचनः ॥ रसातलादुत्पलपत्रसन्निभःसमुत्थितोनीलइवा चलोमहान् ॥ ४१ ॥ उत्तिष्ठतातेनमुखानिलाहंतंदाप्लवांभोजनलोकसंश्रयान् ॥ सनंदनादीनपकल्मषान्मुनींश्चकारभूयोपिपवित्रतास्पदम् ॥ ४२ ॥ प्रयातितोयानिखुराप्रविक्षतेरसातलेऽधः कृतशब्दसंततिः ॥ बलाहकानांचततिस्तुतस्यश्वासानिलास्तापरितःप्रयाति ॥ ४३ ॥ उत्तिष्ठतस्तस्यजलाद्रंक्षुर्मे हावराहस्यमर्हीविदार्य ॥ विधून्वतोवेदमयंशिरीरंमांतरस्थामुनयोजुपति ॥ ४४ ॥ जनेश्वराणांपरमेशकेशवप्रभुर्गदाशंखदरासिचक्रधृक् ॥ प्रभूतिनाशस्थिति हेतुरीश्वरस्त्वमेवनान्यत्परमंचयत्पदम् ॥ ४५ ॥ पादिषुवेदास्तवयूपदंद्वादंतेषुयज्ञाःश्रुतयश्चक्रैः ॥ हुताशजिहोसितनूरुहाणिदर्भाःप्रभोयज्ञपुमांस्त्वमेव ॥ ४६ ॥

प्र०सृ०खं

अ० ३

॥ ४ ॥

द्यावापृथिव्योरतुल्यप्रभावयदंतरं तद्वपुषा तवैव ॥ व्यासं जगद्भाषि स मस्तमेतद्विज्ञाय विश्वस्य विभो भवत्वम् ॥ ४७ ॥ परमात्मा त्वमेवैकोनान्योऽस्ति जगत्पते ॥ ४८ ॥ तवैषमहिमा येन व्याप्तमेतच्चराचरं ॥ ज्ञानस्वरूपमखिलं जगदेतदबुद्धयः ॥ ४९ ॥ अर्थस्वरूपं पश्यंतो भ्राम्यन्ते तमसःश्रुवे ॥ ये तु ज्ञानविदश्शुद्धचेतसस्तेऽखिलं जगत् ॥ ५० ॥ ज्ञानात्मकं प्रपश्यन्ति त्वद्रूपं परमेस्वर ॥ प्रसीद सर्वभूतात्मन् भवाय जगतस्त्विमाम् ॥ ५१ ॥ उद्धरोर्वीममेया त्मा त्मि मग्नमञ्जलोचन ॥ सत्त्वोद्विक्तोऽसि भगवन् गोविन्द पृथिवीमिमाम् ॥ ५२ ॥ समुद्धर भवाये शं कुरु सर्वजगद्वितं ॥ एवं संस्तूयमानश्च परमात्मा महीधरः ॥ ५३ ॥ उज्जहार शक्तिं क्षिप्रं न्यस्तवान्समहार्णवे ॥ तस्योपरि जलौघे स्यमहती नौरिव स्थिता ॥ ५४ ॥ ततः क्षितिं समाकृत्वा पृथिव्यामचिनोद्विरीन् ॥ यथा विभागं भगवाननादिः पुरुषोत्तमः ॥ ५५ ॥ भूविभागं ततः कृत्वा सप्तद्वीपान्यथा तथं ॥ भूराद्यांश्चतुरोलोकान् पूर्ववत्समकल्पयत् ॥ ५६ ॥ ब्रह्मणे विष्णुना पूर्वमेतदेव प्रदर्शितं ॥ तुष्टेन देवदेवेन त्वं देवः पुरुषोत्तमः ॥ ५७ ॥ त्वयामया जगच्चेदधार्थं पाल्यं च यत्नतः ॥ ये पांत्वसुरमुख्यानां वरोदत्तो मया धुना ॥ ५८ ॥ देवानां हितकामेन हंत व्यास्ते त्वया विभो ॥ अहं सृष्टिं करिष्यामि सा च पाल्या त्वया विभो ॥ ५९ ॥ एवमुक्तो गतो विष्णुर्देवादीन् सृजद्विभुः ॥ अनुद्धि पूर्वकस्तस्य प्रादुर्भूतस्तमो मयः ॥ ६० ॥ तमो मोहो महामोहस्तामिस्रो ह्यन्धसंज्ञकः ॥ पंचधा वा स्थितः सर्गोऽध्यायतस्तु महात्मनः ॥ ६१ ॥ बहिरंतश्चाप्रकाशः संवृतात्मानगात्मकः ॥ मुख्यानां गायतश्चोक्ता मुख्यसर्गस्ततस्त्वयं ॥ ६२ ॥ तं दृष्ट्वा साधकं सर्गमन्यदपरं प्रभुः ॥ तस्याभिध्यायतस्सर्गस्तिर्यक् स्रोतोभ्यवर्तत ॥ ६३ ॥ यस्मात्तिर्यक् प्रवृत्तिः स्यात्तिर्यक् स्रोतस्ततः स्मृतः ॥ पश्चादयस्ते विख्यातास्तमः प्रायाह्यवेदिनः ॥ ६४ ॥ उत्पथग्राहिणश्चैव ते ज्ञाने ज्ञानमानिनः ॥ अहं कृतास्त्वहं माना अष्टाविंशद्विधात्मकाः ॥ अंतः प्रकाशास्ते सर्वे आवृतास्ते परस्परम् ॥ ६५ ॥ तमप्यसाधकं मत्वा ध्यायतो न्यस्ततो भवत् ॥ ऊर्द्धस्रोतस्तृतीयस्तु सात्वि कोर्ध्वमवर्तत ॥ ६६ ॥ ते मुखप्रीतिवहुला बहिरंतरनावृताः ॥ प्रकाशा बहिरंतश्च ऊर्द्धस्रोतास्ततः स्मृताः ॥ ६७ ॥ तुष्टात्मनस्तृतीयस्तु देवसर्गस्तु संस्मृतः ॥ तस्मिन्सर्गे भवत्प्रीतिर्निष्पन्ने ब्रह्मणस्तदा ॥ ६८ ॥ ततोऽन्यंसतदा दध्यौ साधकं सर्गमुत्तमम् ॥ असाधकांस्तु तान् ज्ञात्वा मुख्यसर्गादिसंभवान् ॥ ६९ ॥ तथाभिध्यायतस्तस्य सत्याभिध्यायिनस्ततः ॥ प्रादुर्भूतस्तदा व्यक्ता दर्वाक् स्रोतस्तु साधकः ॥ ७० ॥ यस्मादर्वाक् प्रवर्तते ततोऽर्वाक् स्रोतस्तु तुते ॥ तेषु प्रकाशवहुलास्तमाद्विकारजोधिकाः ॥ ७१ ॥ तस्मात्ते दुःखवहुला भूयो भूयश्चकारिणः ॥ प्रकाशा बहिरंतश्च मनुष्याः साधकाश्चेतः ॥ ७२ ॥ पंचमो नुग्रहः सर्गः सचतुर्द्वार्यवस्थितः ॥ विपर्ययेण सिद्ध्या च शक्त्या तुष्ट्या तथैव च ॥ ७३ ॥ विवृत्तं वर्तमानं च तेन जानंति वै पुनः ॥ भूतादिकानां भूतानां पष्टः सर्गः स उच्यते ॥ ७४ ॥ ते परिग्राहिणः सर्वे सविभागतरास्तुते ॥ चोदना जाप्यशीलाश्च ज्ञेया भूतादिकास्तुते ॥ ७५ ॥ इत्येते कथिताः सर्गाः षड्वत्सप्ततमः ॥ प्रथमो महत्सर्गो द्वितीयो ब्रह्मणस्तु न्यः

प० पु०

॥ ५ ॥

॥ ७६ ॥ तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि स स्मृतः ॥ वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गश्चैन्द्रियकः स्मृतः ॥ ७७ ॥ इत्येष प्राकृतः सर्गः संभूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्यवैस्थावराः स्मृताः ॥ ७८ ॥ तिर्यक्स्रोतश्च यः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यस्तस्य उच्यते ॥ ततोर्ध्वस्रोतसां षष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ ७९ ॥ ततो वांक्स्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ॥ अष्टमो नृग्रहः सर्गः सात्विकस्तामसस्तु सः ॥ ८० ॥ पंचैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ॥ प्राकृतो वैकृतश्चैव कौमारो नवमः स्मृतः ॥ ८१ ॥ एते तव समाख्यातानवसर्गाः प्रजापते ॥ प्राकृता वैकृताश्चैव जगतो मूलहेतवः ॥ ८२ ॥ सृजतो जगदीशस्य किमन्यच्छेदो तु महसि ॥ भीष्म उवाच ॥ संक्षेपात्कथिताः सर्गा देवादीनां गुरोस्तथा ॥ ८३ ॥ विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामि त्वत्तोमुनिवरोत्तम ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कर्मभिर्भाविताः सर्वे कुशलाकुशलैस्तुते ॥ ८४ ॥ ख्यात्या तया ह्यनिर्मुक्ताः संहरेद्बुधसंहताः ॥ स्थावरान्तास्सुराद्यास्तु प्रजाराजंश्चतुर्विधाः ॥ ८५ ॥ ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः स्मृताः ॥ ततो देवा सुरपितृन्मानुषांस्तु चतुष्टयं ॥ ८६ ॥ सिंशुभुरंभांस्येता निस्वमात्मानमयूयुजत् ॥ मुक्तात्मनस्ततो जाता दुरात्मानः प्रजापते ॥ ८७ ॥ सिंसृक्षोर्जयनात्पूर्वं जज्ञिरे त्वसुरास्ततः ॥ तत्याजतां ततो दुष्टान्तमोमात्रात्मिकां तनुं ॥ ८८ ॥ सा तु त्यक्ता तनुस्तेन राजेन्द्रा भूद्विभावरी ॥ सिंसृक्षुरन्यदेहस्थः प्रीतिमा पुस्ततः सुराः ॥ ८९ ॥ स त्वोद्विक्ताः समुद्रतामुखतो ब्रह्मणो नृप ॥ त्यक्ता सापितनुस्तेन स त्वप्रायमभूदिदं ॥ ९० ॥ ततो हि वलिनो राजा वसुरा देवतादिषा ॥ स त्वमात्रात्मिकां चैव ततो न्यां जगृहे तनुम् ॥ ९१ ॥ पितृवन्मन्यमानस्य पितरस्तस्य जज्ञिरे ॥ उत्ससर्ज पितृकृत्वा ततस्तमापि स प्रभुः ॥ ९२ ॥ सा चोत्सृष्टा भवत्संध्यादिननकांतरा स्थितिः ॥ रजोमात्रात्मिका मन्यां जगृहे स तनुं ततः ॥ ९३ ॥ रजोमात्रोत्कटा जातामनुष्याः कुरुसत्तम ॥ तामप्याशु स तत्याज तनुमाद्यां प्रजापतिः ॥ ९४ ॥ ज्योत्स्नासमभवच्च आपि प्राक् संध्यायाभिधीयते ॥ ज्योत्स्नागमेतु वलिनोमनुष्याः पितरस्तथा ९५ ॥ राजेन्द्र संध्यासमये तस्मात्ते प्रभवन्ति वै ॥ ज्योत्स्नारात्र्यहनी सन्ध्या च त्वार्येता निवैविभोः ॥ ९६ ॥ ब्रह्मणस्तु शरीराणि त्रिगुणोपाश्रयाणि च ॥ रजोमात्रात्मिका मेव ततो न्यां जगृहे तनुं ॥ ९७ ॥ ततः क्षुद्रहृणो जाता जज्ञे कोपस्तथा कृतः ॥ क्षुत्क्षामो ह्यंधकारे तु सोऽसृजद्गवांस्ततः ॥ ९८ ॥ विरूपा अचुकामास्ते समधा वंत तं प्रभुम् ॥ रक्षतामेषैरुक्तराक्षसास्ते ततो भवन् ॥ ९९ ॥ ऊचुः खादाम इत्यन्ये ये ते यशस्तु ते भवन् ॥ अतिभीतस्य तान् दृष्ट्वा किं शोऽशिर्यन्ति वेधसः ॥ १०० ॥ हीनाश्च शिरसो भूयः समारोहंति ते शिरः ॥ सर्पणात्ते भवन् सर्पा हीनत्वाद्दहयः स्मृताः ॥ १०१ ॥ ततः कुद्धेन वै सृष्टः क्रोधात्मानो विनिर्मिताः ॥ वणैर्न कपिशो नो याभूतास्ते पिशिता शिनः ॥ १०२ ॥ धयतो गांसमुद्रतामं धर्वास्तस्य तत्क्षणात् ॥ पितृतो जज्ञिरे वाचं गंधर्वास्तेन तेऽभवन् ॥ १०३ ॥ एतानि सृष्ट्वा भगवान् नृह्यात्च्छक्तिचोदितः ॥ ततः स्वच्छंदतोऽन्यानि वयांसि वयसोऽसृजत् ॥ १०४ ॥ अवयो वक्षसश्चैव मुखतो जांश्च सृष्टवान् ॥ सृष्टवानुदराद्वाश्रमहिषांश्च

प्र० सू० ख०

अ० ३

॥ ५ ॥

प्रजापतिः ॥ १०६ ॥ पद्भ्यांचाश्वान्समातंगान्रासभान्गवयान्मृगान् ॥ उष्ट्रानश्वतरांश्चैव न्यूनान्याश्च जातयः ॥ १०६ ॥ ओषध्यः फलमूलिन्योरोमभ्यस्त
 स्यजज्ञिरे ॥ त्रेतायुगमुखे ब्रह्माकल्पस्यादौ नृपोत्तम ॥ १०७ ॥ सृष्ट्वा पशून् पशून् स्तस्य क्यु योजसतदाध्वरे ॥ गामजं महिषं मेषं मृगांश्च वतर्गदं भान् ॥ १०८ ॥
 एतान् ग्राम्यपशूनां ह्युरारण्यांश्च निबोधमे ॥ श्वपदोद्विखुरो हस्तीवानरः पञ्चमः खगः ॥ १०९ ॥ उड्काः पशवश्च घ्रास्तसमास्तु सरीसृपाः ॥ गायत्रं च ऋचं च
 यत्रिवृत्सोमं रथन्तरम् ॥ ११० ॥ अग्निष्टोमं च यज्ञानां निर्मये प्रथमान्मुखात् ॥ यजूंषि त्रैष्टुभं छन्दः स्तोमं पञ्चदशं तथा ॥ १११ ॥ बृहत्सामतथोक्तं च द
 क्षिणादमृजन्मुखात् ॥ सामानि जगतीं छन्दः स्तोमं सप्तदशं तथा ॥ ११२ ॥ वैरूपमातिरात्रं च पश्चिमादमृजन्मुखात् ॥ एकविंशमथर्वाणमत्तोऽर्यामाणमे
 वच ॥ ११३ ॥ आनुष्टुभं सवैराजमुत्तरादमृजन्मुखात् ॥ उच्चावचानि भूतानि गात्रेभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥ ११४ ॥ सुरासुरपितृन् सृष्ट्वा मनुष्यांश्च प्रजाप
 तिः ॥ ततः पुनः स सर्जासौ स कल्पादौ पितामहः ॥ ११५ ॥ यक्षान् पिशाचां चान्गंधर्वांस्तथैवाप्तरसां गणान् ॥ सिद्धकिन्नररक्षांसि सिंहां पक्षिमृगोरगान् ॥ ११६ ॥
 अव्ययं च व्ययं चैव यदिदं स्थाणुजंगमम् ॥ तत्ससर्ज तदा ब्रह्मा भगवानादिकृद्भिभुः ॥ ११७ ॥ ते पांयेयानि कर्माणि प्राक् सृष्ट्यां प्रतिपेदिरे ॥ तान्येव प्रतिपद्यंते
 सृज्यमानाः पुनः पुनः ॥ ११८ ॥ हिंसा हिंसे मृदु क्रूरे धर्मा धर्मा वृत्तानृते ॥ तद्भाविताः प्रपद्यंते तस्मात्तत्तस्य रोचते ॥ ११९ ॥ इन्द्रियाथैषु भूतेषु शरीरेषु च स प्र
 भुः ॥ नानात्वं विनियोगं च धातैव व्यसृजत्स्वयं ॥ १२० ॥ नामरूपं च भूतानां कृत्यानां च प्रपंचनम् ॥ वेदशब्देभ्य एवादौ देवादीनां चकार सः ॥ १२१ ॥ ऋषीणां
 नामधेयानि यथा वेदे श्रुतानि वै ॥ यथानियोगं योग्यानि अन्ये पापपिसो करोत् ॥ १२२ ॥ यथार्तावृत्तुलिङ्गानि नाना रूपाणि पर्यये ॥ दृश्यंते तानि तान्ये
 व तथा भावा युगादिषु १२३ ॥ करोत्येवं विधां सृष्टिं कल्पादौ स पुनः पुनः ॥ सिसृक्षुः शक्तियुक्तो सौ सृज्य शक्तिप्रचोदितः ॥ १२४ ॥ भीष्म उवाच ॥ अर्वाक् स्रोतास्तु
 कथितो भवता यस्तु मानुषः ॥ ब्रह्मन् विस्तरतो ब्रूहि ब्रह्मा तममृजद्यथा ॥ १२५ ॥ यथा स वर्णानमृजद्गुणांश्च स महासुने ॥ यच्च ते पांस्मृतं कर्म विप्रादीनां
 तदुच्यताम् ॥ १२६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सत्त्वाभिव्यायिनः पूर्वसि सृक्षो ब्रह्मणः प्रजाः ॥ अजायंत कुरुश्रेष्ठ सत्त्वोद्रिक्ता मुखात् प्रजाः ॥ १२७ ॥ वक्षसोरजसोद्रिक्तास्त
 थान्या ब्रह्मणो भवन् ॥ रजसस्तमसश्चैव समुद्रिक्तास्तथोरुतः ॥ १२८ ॥ पद्भ्यामन्याः प्रजा ब्रह्मा ससर्ज कुरुस्तम ॥ तमः प्रधानास्ताः सर्वाश्चातुर्वर्ण्यमिदंततः
 ॥ १२९ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च नृपसत्तम ॥ पादोरुवक्षस्थलतो मुखतश्च स पुद्गताः ॥ १३० ॥ यज्ञानि पत्तये सर्वमेतद्ब्रह्माचकार ह ॥ चातुर्वर्ण्यं
 महाराज यज्ञसाधनमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ यज्ञेनाप्यायिता देवा वृष्ट्युत्सर्गेण मानवाः ॥ आप्यायंत धर्मयज्ञायतः कल्याणहेतवः ॥ १३२ ॥ निष्पद्यंत नरैस्ते तु सुकर्म
 निरतैः सदा ॥ विरुद्धाचरणापैतैः सद्भिः सन्मार्गगाभिभिः ॥ १३३ ॥ स्वर्गपवर्गमातुष्यात्प्राप्नुवंति नरानृप ॥ यच्चाभिरुचितं स्थापनं तद्यातिमनुजा

विभो ॥ १३४ ॥ प्रजास्ताब्रह्मणासृष्टाश्चातुर्वर्ण्यव्यवस्थितौ ॥ सम्यक्शुद्धाःसमाचाराचरणानृपसत्तम ॥ १३५ ॥ यथेच्छावासनिरताःसर्ववाधनिवर्जिताः ॥ शुद्धांतःकरणाःशुद्धाधर्मानुष्ठाननिर्मलाः ॥ १३६ ॥ शुद्धेचतासामनसिशुद्धांतःसंस्थितेहरौ ॥ शुद्धज्ञानंप्रपश्यंतिब्रह्माख्येनतत्पदं ॥ १३७ ॥ ततःकालात्मकोपोसौविचित्रिचावासउच्यते ॥ संसारपातमत्यर्थचोरमल्पाल्पसारवत् ॥ १३८ ॥ अधर्मवीजभूतंतत्तमोलोभसमुद्भूतम् ॥ प्रजासुतासुराजेंद्रागादिक्रमसाधनम् ॥ १३९ ॥ ततःसासहजासिद्धिस्तेषांनार्तीवजायते ॥ राजन्वश्यादयश्चान्याःसिद्धयोद्यौर्भवंतियाः ॥ १४० ॥ तासुक्षीणास्वशेषासुवर्द्धमानेचपातके ॥ द्रंढाभिभवदुःखार्तास्ताभवंतिततःप्रजाः ॥ १४१ ॥ ततोदुर्गाणिताश्चकुर्वाक्षपावर्तमौदकम् ॥ धान्वनंचतथादुर्गपुरंस्वार्वटकादियत् ॥ १४२ ॥ गृहाणिचयथान्यायंतेषुचक्रुःपुरादिषु ॥ शीततापादिबाधानांप्रशमायमहामते ॥ १४३ ॥ प्रतिहारमिमंकृत्वाशीतादेस्ताःप्रजाःपुनः ॥ वार्तोपायंततश्चक्रुर्हस्तसिद्धिचकर्मजाम् ॥ १४४ ॥ ब्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुकोविदाराश्चकोरदूपाःसचीनकाः ॥ १४५ ॥ माषामुद्गामसूराश्चनिष्पावाःसकुलुत्थकाः ॥ अटकाश्चणकाश्चैवशणास्सप्तदशस्मृताः ॥ १४६ ॥ इत्येताओषधीनांतुग्राम्याणांजातयोनृप ॥ ओषध्योयज्ञियाश्चैवग्राम्यावन्याश्चतुर्दश ॥ १४७ ॥ ब्रीहयःसयवामाषागोधूमाअणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुसप्तमाह्वेताअष्टमास्तुकुलुत्थकाः ॥ १४८ ॥ श्यामाकस्त्वथनीवारोवर्तुलस्सगवेषुकः ॥ अथवेणुयवाःप्रोक्तास्तद्रम्यकेटकानृप ॥ १४९ ॥ ग्राम्यावन्याःस्मृताह्वेताओषध्यश्चतुर्दश ॥ यज्ञनिष्पत्तयेतद्रत्तथासाहेतुरुत्तमः ॥ १५० ॥ एताश्चसहयज्ञेनप्रजानांकारणंपरम् ॥ परापरविदःप्राज्ञास्ततोयज्ञान्वितन्वते ॥ १५१ ॥ अहन्यहन्यतुष्टानंयज्ञानांपार्थिवोत्तम ॥ उपकारकरंपुंसांक्रियमाणंफलाधिनाम् ॥ १५२ ॥ येषांचकालसृष्टोसौपपाविंदुर्महामते ॥ मर्यादांस्थापयामासयथास्थानंयथागुणम् ॥ १५३ ॥ वर्णानामाश्रमाणांचधर्मान्धर्मभृतांवर ॥ लोकांश्चसर्ववर्णानांसम्यग्धर्मानुपालिनाम् ॥ १५४ ॥ प्राजापत्यंब्राह्मणानांस्मृतंस्थानंतुपार्थिव ॥ स्थानमैंद्रक्षत्रियाणांसङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ॥ १५५ ॥ वैश्यानाममारुतंस्थानंस्वधर्ममनुवर्तिनाम् ॥ गान्धर्वैश्शूद्रजातीनांपरिचर्यासुवर्तिनाम् ॥ १५६ ॥ अष्टाशीतिसहस्राणांयतीनामूर्द्धरेतसाम् ॥ स्मृतंतेषांतुयत्स्थानंतदेवगुरुवासिनाम् ॥ १५७ ॥ सप्तर्षीणांचयत्स्थानंस्मृतंतद्वैवनौकसाम् ॥ प्राजापत्यंगृहस्थानान्यासिनांब्राह्मसंज्ञितम् ॥ १५८ ॥ योगिनाममृतंस्थानंब्रह्मणःपरमंपदं ॥ एकांतिनःसदोद्युक्ताध्यायिनोयोगिनोहि ये ॥ १५९ ॥ तेषांतत्परमंस्थानंयत्तत्प्रपश्यंतिस्मरयः ॥ गतागतानिबर्तंतेचंद्रादित्यादयो ग्रहाः ॥ १६० ॥ अद्यापिननिवर्तंतेनारायणपरायणाः ॥ तामिस्त्रमंधतामिस्त्रमहारौरवरौरवम् ॥ १६१ ॥ असिपत्रवनंघोरंकालसूत्रमवीचिमत् ॥ विनिंदकानविदस्ययज्ञव्याघातकारिणाम् ॥ १६२ ॥ स्थानमेतत्समाख्यातंस्वधर्मत्यागिनश्च ये ॥ ततोभिध्यायतस्तस्यजज्ञिरेमानसाःप्रजाः ॥ १६३ ॥

तच्छरीरसमुत्पन्नैः कायस्थैः करणैः सह ॥ क्षेत्रज्ञाः समवर्तत गात्रेभ्यस्तस्यधीमतः ॥ १६४ ॥ ते सर्वे समवर्ततये मया प्रागुदाहृताः ॥ देवाद्याः स्थावरांताश्च त्रैगुण्यविप-
 ये स्थिताः ॥ १६५ ॥ एवं भूतानि सृष्टानि स्थावराणि चराणि च ॥ यदा स्यताः प्रजाः सर्वानव्यवर्द्धतधीमतः ॥ १६६ ॥ अथान्यान्मानसान् पुत्रान्सदृशान् आत्मनोऽसृजत् ॥
 भृगुं मां पुलहं चैव क्रतुमंगिरसं तथा ॥ १६७ ॥ मरीचिं दक्षमत्रिं च विष्णुं चैव मानसान् ॥ नवब्रह्माण्डे त्वेते पुराणे निश्चरंगताः ॥ १६८ ॥ सनंदनादयो ये च पूर्वसृष्टास्तु-
 वेधसाः ॥ न तेलोकेष्वसृजन्त निरपेक्षाः प्रजासुते ॥ १६९ ॥ सर्वे ह्यागतविज्ञानावीतरागाविमत्सराः ॥ तेष्वेवं निरपेक्षेणुलोकसृष्टौ महात्मनः ॥ १७० ॥ ब्रह्मणे भून्महा-
 न्कोषस्त्रैलोक्यदहनक्षमः ॥ तस्य कोधात्समुद्धूतं ज्वाला मालावदीपितम् ॥ १७१ ॥ ब्रह्मणस्तु तदा ज्योतिस्त्रैलोक्यमाखिलं दहत ॥ भुक्नुटीकुटिलात्तस्य लला-
 टात्कीधदीपितात् ॥ १७२ ॥ समुत्पन्नस्तदारुद्रो मध्याह्नाह्नकसमप्रभः ॥ अर्द्धनारीनरवपुः प्रचण्डोतिशरीरवान् ॥ १७३ ॥ विभजात्मानमित्युक्त्वा तं ब्रह्मा तदंधैः-
 ततः ॥ तथोक्तो मौद्गिलोऽस्त्रीत्वं पुरुषत्वं तथा करोत् ॥ १७४ ॥ विभेदपुरुषत्वं च दशधा चैकधा च सः ॥ सौम्यासौम्येस्तथारूपैः शांतैः स्त्रीत्वं च संप्रभुः ॥ १७५ ॥ विभेदव-
 हुधा चैव स्वरूपैरसितैः सितैः ॥ ततो ब्रह्मा स्वयं भूतं पूर्वस्वायं ध्रुवं प्रभुम् ॥ १७६ ॥ आत्मानमेव कृतवान् प्रजापत्ये मनुरूप ॥ शतरूपां च तान् गरीतपोनिर्भूतकल्मषाम्-
 ॥ १७७ ॥ स्वायं भुवो मनुरांमपत्नी त्वेजगृहे प्रभुः ॥ तस्माच्च पुरुषादेवी शतरूपा व्यजायत ॥ १७८ ॥ प्रियव्रतोत्तातनपादप्रसूत्या कूतिसंज्ञितम् ॥ ददौ प्रसूतिं द-
 क्षाय आकूतिं रुचये पुरा ॥ १७९ ॥ प्रजापतिः स जग्राह तयोर्जज्ञे सदक्षिणः ॥ पुत्रो यज्ञो मम भागदं पत्योर्मिधुनंततः ॥ १८० ॥ यज्ञस्य दक्षिणायां तु पुत्रा द्वादश ज-
 जिरे ॥ यामा इति समाख्याता देवाः स्वायं भुवे मनौ ॥ १८१ ॥ प्रसूत्यां च तथा दक्षश्च तस्मै विंशतिं तथा ॥ स सर्जकन्यास्तां सां तु सम्यङ्नामानि मे शृणु ॥ १८२ ॥
 श्रद्धालक्ष्मीर्धृतिः पुष्टिस्तुष्टिर्मेधा क्रिया तथा ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शांतिर्क्रांतिः कीर्तिस्त्रयोदशी ॥ १८३ ॥ पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह धर्मो दक्षायिणी प्रभुः ॥ ताभ्यः-
 शिष्टाय वीर्यरूपेण ददौ सुलोचनाः ॥ १८४ ॥ ख्यातिः सत्यथ संभूतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ॥ सन्नतिश्चानसूया च ऊर्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ १८५ ॥ भृगुर्भ-
 वो मरीचिश्च तथा चैवागिरामुनिः ॥ अहं च पुलहश्चैव क्रतुर्मुनिवरस्तथा ॥ १८६ ॥ अत्रिर्वसिष्ठो वह्निश्च पितरश्च यथाक्रमम् ॥ ख्यात्याद्या जगद्गुः कन्यासु न यो-
 राजसत्तम ॥ १८७ ॥ श्रद्धा कामं बलं लक्ष्मीं नियमं धृतिरात्मजम् ॥ संतोषं च तथा तुष्टिर्लोभं पुष्टिरमूयत ॥ १८८ ॥ मेधा श्रुतं क्रियादण्डं नयं विनयमेव च ॥
 बोधं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुः पुरात्मजम् ॥ १८९ ॥ व्यवसायं प्रजज्ञे वैश्वं क्षेमं शान्तिरमूयत ॥ सुखमृद्धिर्यशः कीर्तिरित्येते धर्मसूतवः ॥ १९० ॥ कामात्रं दीप्तु-
 तं हर्षं धर्मपौत्रममूयत ॥ हिंसा भार्यात्वधर्मस्य तस्य जज्ञे तदानृतं ॥ १९१ ॥ कन्याचानि कृतिस्तान्भ्यां भयं नरक एव च ॥ माया त्वेदना चैव मिथुनं द्वंद्वमेव च ॥
 १९२ ॥ तयोर्जज्ञेथ वै मायामृत्युं भूतापहारिणम् ॥ वेदनायास्ततश्चापि दुःखं जज्ञेथ रौरवात् ॥ १९३ ॥ मृत्योर्व्याधिजराशोकवृष्णाक्रोधाश्च जज्ञिरे ॥ दुःखोत्तराः

प० पु०
॥ ७ ॥

स्मृताद्येते सर्वे चाधर्मलक्षणाः ॥ १९४ ॥ नैपाभार्यास्ति पुत्रोवाते सर्वे ह्युद्धरेतसः ॥ रौद्राण्येतानि रूपाणि ब्रह्मणो नृवरात्मज ॥ १९५ ॥ नित्यं प्रलयहेतुत्वं जगतो
स्य प्रयाति वै ॥ रुद्रसर्गप्रवक्ष्यामि यथा ब्रह्माचकार हा ॥ १९६ ॥ कल्पादावात्मनस्तुल्यं सुतं प्रध्यायतस्ततः ॥ प्रादुरासीत्प्रभोरंके कुमारो नीललोहितः ॥ १९७ ॥
रुद्रं नृवै सुस्वरं सोऽथ द्रवं श्वनृपसत्तम ॥ किरोदिर्घातितं देवोरुदंतं प्रत्युवाच ह ॥ १९८ ॥ नामधेहीतितं सोऽथ प्रत्युवाच प्रजापतिम् ॥ रोदनाद् रुद्रनामासिमारो दीर्घैर्य
मावह ॥ १९९ ॥ एवमुक्तः पुनस्तोथ सप्तकृत्वोरुरोदह ॥ ततो न्यानि ददौ तस्मै सप्तनामानि वै प्रभुः ॥ २०० ॥ मूर्तीनां चैव मष्टानां स्थानान्यष्टौ चकार ह ॥ भवं शर्वमथे
ज्ञानं तथा पशुपतिं नृप ॥ २०१ ॥ भीममुग्रं महादेवमुवाच सपितामहः ॥ सूर्यो जलं महीवह्निर्वायुराकाशमेव च ॥ २०२ ॥ दीक्षितो ब्राह्मणः सोम इत्येतेन तवः ॥
क्रमात् ॥ एवं प्रकारो रुद्रोऽसौ सती भार्यो मविदत् ॥ २०३ ॥ दक्षकोपाच्च तत्याजसासती स्वं कलेवरम् ॥ हिमवद्बहितासाभून्मेनायां नृपसत्तम ॥ २०४ ॥ उपये मे पुनश्चैव
याचित्वा भगवान्भवः ॥ दाक्षीधातुविधातारौ भृगोः ख्यातिरसूयत ॥ २०५ ॥ श्रियं च देवदेवस्य पत्नी नारायणस्य या ॥ २०६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमे
सृष्टिखंडे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ भीष्म उवाच ॥ क्षीराब्धौ तु तथालक्ष्मीः किलोत्पन्ना मया श्रुता ॥ ख्यात्यां भृगोः समुत्पन्ना एतदाह कथं भवान् ॥ १ ॥ कथं च
दक्षदुहिता देहं त्यक्तवती शुभा ॥ मेनायां गर्भं संभूतिमुमायाजन्म एव च ॥ २ ॥ किमर्थं देवदेवेन पत्नी हं भवती कृता ॥ विरोधं चाथ दक्षेण भगवांस्तु ब्रवीतु मे ॥ ३ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ इदं च शृणु भूपाल यत्पृष्टोऽहं मिह त्वया ॥ श्रीसंबंधो मया पेष्यत आसीत्पितामहात् ॥ ४ ॥ अत्रिपुत्रस्तु दुर्वासाः परिभ्राम्यन्महीमिमाम् ॥
विद्याधरीकरे मालां दृष्ट्वा सौगन्धिकं शुभम् ॥ ५ ॥ याचयामास मे देहि जटाजूटे करम्यहम् ॥ इति विद्याधरीतेन पृष्टा सा क्लाषिता तथा ॥ ६ ॥ ददौ तस्मै मुदा युक्तां
मालां सतदानृप ॥ गृहीत्वा सुचिरं कालं शिरोमालां बंधवह ॥ ७ ॥ उन्मत्तप्रेतवद्विप्रः शोभमानो ब्रवीदिदम् ॥ इयं विद्याधरी कन्या पीनोन्नतपयोधरा ॥ ८ ॥
शोभालंकारसौ भाग्यैशुं क्ता दृष्टा ततो मनः ॥ शोभमायाति मे चाद्यनाहं कामे विचक्षणः ॥ ९ ॥ ब्रजामितावदन्यत्र सौ भाग्यं स्वं प्रदर्शयन् ॥ एवमुक्त्वा सरा
जं द्रुपदं विभ्राम मेदिनीम् ॥ १० ॥ ऐरावतं समारूढं राजानं त्रिदिवौकसाम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिं शक्रं आजमानं शचीपतिम् ॥ ११ ॥ तामात्मशिरसो मालां भ्रमदुन्मत्त
पट्टपदाम् ॥ आदायामरराजाय चिक्षेपोन्मत्तवन्मुनिः ॥ १२ ॥ गृहीत्वा देवराजेन मालासागजमूर्द्धनि ॥ मुक्ता रराजसामाला कैलासे जाह्नवीयथा ॥ १३ ॥
मदांधकारिता क्षौंशैर्गंधाघ्राणेन वारणः ॥ करेणादाय चिक्षेपतां मालां पृथिवीतले ॥ १४ ॥ ततश्चुकोध भगवान् दुर्वासामुनिपुंगवः ॥ राजेंद्र देवराजानं
क्रुद्धश्चेदमुवाच ह ॥ १५ ॥ ऐश्वर्यमददुष्टात्मन्नतिस्तब्धोऽसि वासव ॥ श्रियो धाम स्रजं यस्मान्महत्तां न्नाभिर्न दसि ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यश्रीरतो मूढविनाशमुपयास्य
ति ॥ महत्ताभवता मालाक्षिताय स्मान्महीतले ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रणष्टलक्ष्मीं कं त्रैलोक्यं ते भविष्यति ॥ यस्तदसंजातकोपस्य भयमेति चराचरम् ॥ १८ ॥ तं मां

प्र० सू० खं०
अ० ४

॥ ७ ॥

त्वमतिगर्वेण देवराजावमन्यसे ॥ महेंद्रो वारणस्कंधादवतीर्य त्वरात्नितः ॥ १९ ॥ प्रसादयामास मुनिं दुर्वाससमकल्मषम् ॥ प्रसाद्यमानः सतदा प्रणिपात
 पुरः सरम् ॥ २० ॥ नाहं क्षमिष्ये बहुना किमुक्तेन शतक्रतो ॥ इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रो देवराजोऽपितं पुनः ॥ २१ ॥ आरुह्यैरावतं नागं प्रययावमरावतीम् ॥ ततः
 प्रभृतिनिःश्रीं कंसशक्रं भुवनत्रयम् ॥ २२ ॥ नयज्ञाः संप्रवर्तते न तपस्यंति तपसाः ॥ न च दानानि दीयते न दृष्टायामभूजगत् ॥ २३ ॥ एवमत्यंतनिःश्रीकैत्रैलो
 क्ये सत्त्ववर्जिते ॥ देवान्प्रति वल्लोद्योगं चक्रुर्देतयदानवाः ॥ २४ ॥ विजितास्त्रिदशदैत्यैरिन्द्राद्याः शरणं ययुः ॥ पितामहं महाभागं हुताशनपुरोगमाः ॥ २५ ॥
 यथावत्कथिते देवैर्ब्रह्माप्राह तथा सुरान् ॥ क्षीरोदस्योत्तरं कूलं जगाम सहितः सुरैः ॥ २६ ॥ गत्वा जगाद भगवान्वासुदेवं पितामहः ॥ उत्तिष्ठ विष्णोऽशीघ्रं त्वं
 देवनानां हितं कुरु ॥ २७ ॥ त्वया विना दानवैस्तु जिताः सर्वे पुनः पुनः ॥ इत्युक्तः पुंडरीकाक्षः पुरुषः पुरुषोत्तमः ॥ २८ ॥ अपूर्वरूपसंस्थाना
 न्दृष्ट्वा देवानुवाच ह ॥ तेजसो भवतां देवाः करिष्याम्युपवृंहणम् ॥ २९ ॥ वदाम्यहं यत्क्रियतां भवद्भिस्तदिदं सुराः ॥ आनीय सहितां देवैः क्षीराब्धौ स
 कलौषधीः ॥ ३० ॥ मंथानं मंदरं कृत्वानेत्रं कृत्वा च वासकिम् ॥ मथ्यताममृतं देवाः सहाये मय्यवस्थिते ॥ ३१ ॥ सामपूर्वचदैतेयास्तत्र सभाप्य कर्मणि ॥
 समानफलभोक्तारो यूयचात्र भविष्यथ ॥ ३२ ॥ मथ्यमाने च तत्राब्धौ यत्समुत्पद्यतेऽमृतम् ॥ तत्पानाद्वालिनो यूयममराः संभविष्यथ ॥ ३३ ॥ तथैवाहं
 करिष्यामि यथा त्रिदशविद्विषः ॥ न प्राप्स्यं त्यमृतं देवाः केवलं क्लेशभागिनः ॥ ३४ ॥ इत्युक्ता देवदेवेन सर्व एव ततः सुराः ॥ संधानमसुरैः कृत्वा यत्नवंऽतो मृ
 ते भवन् ॥ ३५ ॥ सर्वौषधीः समानीय देवदेतयदानवाः ॥ क्षिप्त्वा क्षीराब्धिं पयासिशरदभ्रामलत्विपि ॥ ३६ ॥ मंथानं मंदरं कृत्वानेत्रं कृत्वा च वासकिम् ॥ ततो
 मथितुमारब्धाराजेंद्रतरसा मृतम् ॥ ३७ ॥ विबुधाः सहिताः सर्वे यतः पुच्छंततः स्थिताः ॥ विष्णुना वासुकेर्द्वैत्याः पूर्वका ये निवेशिताः ॥ ३८ ॥ ते तस्य प्राण
 वातेन वह्निना च हतत्विषः ॥ निस्तेजसोऽसुराः सर्वे बभूवुरमरद्युते ॥ ३९ ॥ तेनैव मुखनिःश्वासा वायुना थवलाहकैः ॥ पुच्छप्रदेशेषु पद्भिस्तदा चाप्पयिताः
 सुराः ॥ ४० ॥ क्षीरोदमध्ये भगवान्ब्रह्मा ब्रह्मविद्वारः ॥ महादेवो महातेजा विष्णुपृष्ठनिवासिनो ॥ ४१ ॥ बाहुभ्यां मंदरं गृह्य पद्मवत्सपरंतपः ॥ शृंगले च तदा कृ
 त्वा गृहीत्वा मंदराचलम् ॥ ४२ ॥ देवानां दानवानां च बलमध्ये व्यवस्थितः ॥ क्षीरोदमध्ये भगवान्कूर्मरूपी स्वयं हरिः ॥ ४३ ॥ अन्ये न तेजसां देवानुपवृंहित
 वान्हरिः ॥ मथ्यमाने ततस्तस्मिन् क्षीराब्धौ देवदानवैः ॥ ४४ ॥ हविर्धान्यभवत्पूर्वसुरभिः सुरपूजिता ॥ जग्मुर्मुदंतदा देवा दानवाश्च महामते ॥ ४५ ॥ व्याक्षिप्त
 चेतसः सर्वे बभूवुस्तमितेक्षणाः ॥ किमेतदिति सिद्धानां दिवि चिंतयतां तदा ॥ ४६ ॥ बभूव वारुणी देवी मदाधूर्णितलोचना ॥ कृतावर्त्ता ततस्त
 स्मात्प्रस्वलंती पदे पदे ॥ ४७ ॥ एकवस्त्रा मुक्तकेशी रक्ता ततस्त्वलोचना ॥ अर्हबलप्रदा देवी मां वा गृह्णतु दानवाः ॥ ४८ ॥ अशुचिं वारुणी

प० पु०

॥ ८ ॥

मत्वात्यक्तवंतस्तदासुराः ॥ जगृहुस्तांतदादैत्याग्रहणान्तेसुराभवत् ॥ ४९ ॥ मंथनेपारिजातौभूदेवश्रीनंदनोद्भूतः ॥ रूपौदाय्यंशुणोपेतास्त
तश्चाप्सरसांगणाः ॥ ५० ॥ षष्टिकोट्यस्तदाजातास्सामान्यादेवदानवैः ॥ सर्वास्ताःकृतपूर्वास्तुसामान्याःपुण्यकर्मणा ॥ ५१ ॥ ततःश्रीतां
शुरभवदेवानांप्रीतिदायकः ॥ ययाचेशंकरोदेवोजटाभूषणकुन्मम ॥ ५२ ॥ भविष्यतिनसंदेहोगृहीतोयंमयाशशी ॥ अनुमेनेचतंत्रह्नाभूषणा
यहरस्यतु ॥ ५३ ॥ ततोविषंसमुत्पन्नंकालकूटभयावहं ॥ तेनचैवार्दितास्सर्वेदानवाःसहदैवतैः ॥ ५४ ॥ महादेवेनतत्पीतंविषंगृह्णयदृच्छया
तस्यपानाग्रीलंकटस्तदाजातोमहेश्वरः ॥ ५५ ॥ पीतावज्ञेपंनागास्तुक्षीराब्धेस्तुसमुत्थितम् ॥ ततोधन्वंतरिजातःश्वेतांबरधरःस्वयम् ॥ ५६ ॥ विभ्रत्क
मंडलुंपूर्णममृतस्यसमुत्थितः ॥ ततःस्वस्थमनस्कास्तेवैद्यराजस्यदर्शनात् ॥ ५७ ॥ ततश्चाश्वःसमुत्पन्नेनागश्चैरावतस्तथा ॥ ततस्फुरत्कांतीमतिविका
सिकमलेस्थिता ॥ ५८ ॥ श्रीर्द्वीपयसस्तस्मादुत्थिताधृतपंकजा ॥ तांतुष्टुर्मुदायुक्ताःश्रीसूक्तेनमहर्षयः ॥ ५९ ॥ विश्वावसुमुखास्तस्यागंधर्वाःपुरतोजगुः॥
घृताचीप्रमुखास्तत्रननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६० ॥ गंगाद्याःसरितस्तोयैःस्नानार्थमुपतस्थिरे ॥ दिग्गजाहेमपात्रस्थमादायविमलंजलम् ॥ ६१ ॥ स्नापयांच
क्रिरेदेवींसर्वलोकमहेश्वरीम् ॥ क्षीरोदस्तुस्वयंतस्यैमालामम्लानपंकजाम् ॥ ६२ ॥ ददौविभूषणान्यगेविश्वकर्मांचकारह ॥ दिव्यमाल्यांबरधरांस्नातांभूषणभूषि
ताम् ॥ ६३ ॥ इंद्राद्याश्चामरगणाविद्याधरमहोरगाः ॥ दानवाश्चमहादैत्याराक्षसाःसहगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ कन्यामभिलषन्तिस्मततोब्रह्माउवाचह ॥ वासुदेव
त्वमेवैनमयादत्तांगृहाणवै ॥ ६५ ॥ देवाश्चदानवाश्चैवप्रतिपिद्धामयात्विह ॥ तुष्टोहंभवतस्तावदलौल्येनेहकर्मणा ॥ ६६ ॥ सातुश्रीर्ब्रह्मणाप्रोक्तादेविगच्छ
स्वकेशवं ॥ मयादत्तंपतिंप्राप्यमोदस्वशाश्वतीःसमाः ॥ ६७ ॥ पश्यतांसर्वदेवानांगतावक्षस्थलंहरेः ॥ ततोवक्षस्थलंप्राप्यदेवंवचनमब्रवीत् ॥ ६८ ॥ नाहं
त्याज्यासदादेवसदैवादेशकारिणी ॥ वक्षस्थलेनिवत्स्यामिसर्वस्यजगतःप्रिय ॥ ६९ ॥ ततोवलोकितादेवाविष्णुवक्षस्थलस्थया ॥ लक्ष्म्याराजेंद्रसहस्रापरं
निर्वृतिमागताः ॥ ७० ॥ उद्वेगंचपरंजग्मुर्दैत्याविष्णुपराङ्मुखाः ॥ त्यक्तास्तुदानवालक्ष्म्याविप्रचित्तिपुरोगमाः ॥ ७१ ॥ ततस्तेजगृहुर्दैत्याधन्वंतरिकर
स्थितम् ॥ अमृततन्महावीर्य्यदैत्याः पापसमन्विताः ॥ ७२ ॥ माययालोभयित्वातुविष्णुःस्त्रीरूपसंश्रयः ॥ आगत्यदानवान्प्राहदीयतांमेकमंडलुः॥७३॥
युष्माकंवशगाभूत्वास्थास्यामिभवतांगृहे ॥ तांष्ट्वाभूषसपन्नान्ग्रीत्रैलोक्यसुंदरीम्॥७४॥प्रार्थयानास्सुवपुण्ड्रलोभोपहतचेतसः ॥ दत्त्वामृतंतदातस्यैततोप
श्यन्ततेग्रतः॥७५॥दानवेभ्यस्तदादायदेवेभ्यःप्रददेमृतं॥ततःपपुःसुरगणाःशक्राद्यास्तत्तदामृतम्॥७६॥उद्यतायुधनिस्त्रिंशदैत्यास्तांस्तेसमभ्ययुः॥ पीते
मृतेचबलिभिर्जितादैत्यचमूस्ततः॥७७॥वच्यमानादिशोभेजुःपातालंविविशुश्रुते ॥ ततोदेवासुदायुक्ताःशंखचक्रगदाधरम् ॥ ७८ ॥ प्रणिपत्ययथापूर्वंप्रययुः

प्र०सू०ख०

अ० ४

॥ ८ ॥

स्तेत्रिविष्टपम् ॥ ततःप्रभृतितेभीष्मस्त्रीलोलादानवाभवन् ॥७९॥ अपध्यातास्तुकृष्णेनगतास्तेतुरसातलम् ॥ ततःसूर्यःप्रसन्नाभःप्रययौस्वेनवर्त्मना ॥८०॥
 ज्वालाभगवांश्चैत्रैश्चारुदीप्तिर्हुताशनः ॥ धर्मेचसर्वभूतानांतदामतिरजायत ॥८१॥ श्रियायुक्तं च त्रैलोक्यं विष्णुना प्रतिपालितं ॥ देवास्तु ते तदप्राक्ता ब्रह्मणालो
 कधारिणा ॥ ८२ ॥ भवतारक्षणायायमयाविष्णुर्नियोजितः ॥ उमापतिश्च देवेशो योगक्षेमं करिष्यतः ॥ ८३ ॥ उपास्यमानौ सततं युष्मत्क्षेमकरो यतः ॥
 ततःक्षेम्यौ सदा चैतौ भविष्येते वरप्रदौ ॥ ८४ ॥ एवमुक्त्वा तु भगवान्जगाम गतिमात्मनः ॥ अदर्शनं गते देवे सर्वलोकपितामहे ॥ ८५ ॥ देवलोकं गतेश
 के सर्वलोकं हरिश्चंकरौ ॥ प्राप्तौ तु तत्क्षणाद्देवौ स्थानं कैलासमेव च ॥ ८६ ॥ ततस्तु देवराजेन पालितं भुवनत्रयम् ॥ एवं लक्ष्मीर्महाभागा उत्पन्ना क्षीरसागरात् ॥ ८७ ॥
 पुनः ख्यात्यां समुत्पन्ना भृगोरेषा सनातनी ॥ श्रिया सहसमुत्पन्ना भृगुणा च महर्षिणा ॥ ८८ ॥ स्वनाम्नानगरीचैव कृता पूर्वसंरिक्ते ॥ नर्मदायां महारा
 ज ब्रह्मणा चानुमोदिता ॥ ८९ ॥ लक्ष्मीः पुरं स्वाप्रि त्रेस्वसहकुञ्चिकयाऽप्यर्च ॥ आगता देवलोकं साऽया च तागत्यैव पुनः ॥ ९० ॥ लोभाद्गदत्तं
 तु पुरं प्रार्थयानाय दापुनः ॥ भृगोः सकाशात् प्रावाप तदा चैवाह के शवम् ॥ ९१ ॥ परिभूता तु पित्राहं गृहीतं नगरं मम ॥ तस्य हस्तात्त्वमाक्षिप्य पुरं तच्चानयस्व यम् ॥
 ॥ ९२ ॥ तं गत्वा पुंढरीकाक्षो देवश्चक्र गदाधरः ॥ भृगुं सानु नयं प्राह कन्यायै पुरमर्पय ॥ ९३ ॥ कुञ्चिका तालिके चोभे दीयेतां च प्रसादतः ॥ भृगुस्तं कुपितः
 प्राह नार्पयिष्याम्यहं पुरम् ॥ ९४ ॥ न लक्ष्म्यास्तत्पुरं देवमया चेदं स्वं यं कृतम् ॥ भगवन्नेव दास्यामित्यजाक्षेपंतु के शव ॥ ९५ ॥ तं प्राह देवो भूयो पिल
 क्ष्म्यास्तत्पुरमर्पय ॥ सर्वथा तु त्वया त्याज्यं वचनान्मे हामुने ॥ ९६ ॥ ततः कोपसाविष्टो भृगुरप्याह के शवम् ॥ पक्षपातेन मां साधो भार्याया वा धसेधुना ॥ ९७ ॥
 नृलोके दशजन्मानि लप्स्यसे मधुसूदन ॥ भार्यायास्ते वियोगेन दुःखान्यनुभविष्यसि ॥ ९८ ॥ एवं शापं ददौ तस्मै भृगुः परमकोपनः ॥ विष्णुना च पुनस्तस्य
 दत्तः शापो महात्मना ॥ ९९ ॥ न चापत्यकृतां प्रीतिं प्राप्स्यसे मुनिपुंगव ॥ शापं दत्त्वा ऋषेस्तस्य ब्रह्मलोकं जगाम ह ॥ १०० ॥ पद्मजन्मानमाहे दं दृष्ट्वा देवस्तु के
 शवः ॥ भगवंस्तव पुत्रो सौ भृगुः परमकोपनः ॥ १०१ ॥ निष्कारणं च तेनाहं शतो जन्मानि मातुपे ॥ लप्स्यसे दशधा त्वंहिततो दुःखान्यते कशः ॥ १०२ ॥ भार्या
 वियोगजापीडा वलपौरुषनाशिनी ॥ त्यक्त्वा चाहमिमं लोकं शयिष्ये च महोदधौ ॥ १०३ ॥ देवकार्येषु सर्वेषु पुनश्चावाहनं क्रियाः ॥ तथा श्रुवंतं तं देवं ब्रह्मालो
 कगुरुस्तदा ॥ १०४ ॥ प्रसादनार्थं विष्णोस्तुस्तुतिमेतां चकार ह ॥ त्वया सृष्टं जगदिदं पद्मनाभौ विनिःसृतम् ॥ तत्र चाहं समुत्पन्नस्तव वक्ष्ये श्व के शव ॥ १०५ ॥
 त्वं त्राता सर्वलोकानां स्रष्टा त्वं जगत्प्रभो ॥ त्रैलोक्यं न त्वया त्याज्यं मे पणवरो मम ॥ १०६ ॥ दशजन्ममनुष्येषु लोकानां हितकाम्यया ॥ स्वयं कर्त्तान ते श
 क्तः शापदानाय कोपिवा ॥ १०७ ॥ कोयं भृगुः कथं तेन शक्यं शर्तुं जनार्दन ॥ मानयस्व सदा विप्रान् ब्रह्मणास्ते तनुस्त्वयम् ॥ १०८ ॥ योगनिद्रामुपास्व त्वं क्षीरा

५० पु०
॥ ९ ॥

व्योस्वपिहीश्वर॥कार्यकालेपुनस्त्वांतुवोपयिष्यामिमाधवा॥१०९॥भगवन्नेपतावत्तुत्वच्छत्तयाचोपवृंहितः॥सर्वकार्यकरःशक्रस्तवैवांशेनशुभहा॥११०॥त्रै
लोक्यपालयत्रेवत्वदाज्ञांसकरिष्यति॥एवंस्तुतस्तदाविष्णुर्ब्रह्माणमिदमुक्तवान्॥१११॥सर्वमेतत्करिष्यामियन्माज्ञापयसेप्रभो॥अदर्शनंगतोदेवोब्रह्मा
तंताभिजज्ञिवान्॥११२॥गतेदेवेतदाविष्णोर्ब्रह्मालोकपितामहः॥भूयश्चकारवैसृष्टिलोकानांप्रभवःप्रभुः॥११३॥तंहृत्तातारदःप्राहवाक्यंवाक्यविदांवरः॥
सहस्रशीर्षांपुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात्॥सर्वव्यापीभुवःस्पृशदध्यतिष्ठदंशांगुलम्॥११४॥यद्गत्यच्चवैभाव्यसर्वमेवभवान्यतः॥ततोविश्वमिदंतातत्वतो
भूतंभविष्यति॥११५॥त्वत्तोयज्ञःसर्वहुतःपृषदान्यंपशुर्द्विधा॥ऋचस्त्वत्तोथसामानित्वत्तएवाभिजज्ञिरे॥११६॥त्वत्तोयज्ञास्त्वजायंतत्वत्तोश्चाश्वेवदंति
नः॥गावस्त्वत्तःसमुद्भूताःत्वत्तोजातावयोमृगाः॥११७॥त्वन्मुखाद्ब्राह्मणाजातास्त्वत्तःक्षत्रमजायत॥वैश्यास्तवोरुजाःशूद्रास्त्वपद्भ्यांसमुद्भूताः॥११८॥
अक्ष्णोःसूर्योऽनिलःश्रोत्राच्चंद्रमामनसस्तव॥प्राणोतःसुषिराजातोमुखादग्निरजायत॥११९॥नाभितोगगनंद्यौश्चशिरसःसमवर्तत॥दिशःश्रोत्रात्क्षितिःपद्
भ्यांत्वत्तःसर्वमभूदिदम्॥१२०॥न्यग्रोधःसुमहानल्पेयथावीजेव्यवस्थितः॥ससर्जविश्वमखिलंबीजभूतेतथात्वयि॥१२१॥बीजांकुरसमुद्भूतोऽन्यग्रोधः
समुपस्थितः॥विस्तारंचयथायातित्वत्तःसृष्टौतथाजगत्॥१२२॥यथाहिकदलीनान्यात्वक्पत्रेभ्योऽभिदृश्यते॥एवंविश्वमिदंनान्यत्त्वत्स्थमीश्वरदृश्य
ते॥१२३॥हादिनीत्वयिशक्तिस्सात्वय्येकासहभाविनी॥हादतापकरीमिश्रात्वयिनोगुणवर्जिते॥१२४॥पृथग्भूतैकभूतायसर्वभूतायतेनमः॥व्यक्तंप्रधानं
पुरुषोविराडसम्राट्तथाभवान्॥१२५॥सर्वस्मिन्सर्वभूतस्त्वंसर्वःसर्वस्वरूपपृक्॥सर्वत्वत्तःसमुद्भूतंनमःसर्वात्मनेततः॥१२६॥सर्वात्मकोसिसर्वेशसर्व
भूतस्थितोयतः॥कथयामिततःकिंतेसर्ववेत्सिहृदिस्थितं॥१२७॥योमेमनोरथोदेवसफलःसत्त्वयाकृतः॥तप्तंमुतप्तंसफलंयदृष्टोसिजगत्पते॥१२८॥
ब्रह्मोवाच॥तपस्तत्फलंपुत्रयदृष्टोहंत्वयाधुना॥महर्षीर्नहिविफलंनारदेहनजायते॥१२९॥वरंवरयतस्मात्त्वंयथाभिमतमात्मनः॥सर्वसंपद्यतेतातमयि
दृष्टिपथंगते॥१३०॥नारदउवाच॥भगवन्सर्वभूतेशसर्वस्यास्तेभवानृहदि॥किमज्ञातंतवस्वामिन्मनसायन्मयेप्सितम्॥१३१॥कृतात्वयायथासृ
ष्टिर्मयादृष्टातथाविभो॥तेनमेकौतुकंजातंहृद्वादेवर्षिदानवान्॥१३२॥पुलस्त्यउवाच॥नारदस्यपितातुष्टोर्ब्रह्मादेवोदिवस्वपतिः॥नारदायवरंप्रादादृपी
णामुत्तमोभवान्॥१३३॥भवितामत्प्रसादेनकलिकेलिकथाप्रियः॥गतिश्चेत्प्रतिहतादिविभूमौरसातले॥१३४॥यज्ञोपवीतसूत्रेणयोगपट्टावलं
विका॥छत्रिकाचतथावीणाअलंकारायतेनच॥१३५॥विष्णोःसमीपेरुद्रस्यतथाशक्रस्यनारद॥द्वीपेषुपार्थिवानांतुसदाप्रीतिंचलप्स्य
से॥१३६॥वर्णानांतुभवानृशास्तावरोदत्तोमयातव॥तिष्ठपुत्रयथाकामंसेव्यमानःसुरैर्दिवि॥१३७॥इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डे लक्ष्म्यु

प्र०सू०खं
अ० ४

॥ ९ ॥

त्पत्तिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथं सतीदक्षमुतादेहं त्यक्तवती शुभा ॥ दक्षयज्ञस्तुरुद्रेण विध्वस्तः केन हेतुना ॥ १ ॥ एतन्मे कौतुकं
 ब्रह्मन्कथं देवो महेश्वरः ॥ जगामाथ क्रोधवशं त्रिपुरारिर्महायशाः ॥ २ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ गंगाद्वारिपुराभीष्मदक्षो यज्ञमथारभत् ॥ तत्र देवासुरगणाः ॥
 पितरो यमहर्षयः ॥ ३ ॥ समाजमुमुदायुक्ताः सर्वदेवाः सवासवाः ॥ नागायक्षाः सुपर्णाश्च वीरुदोषधयस्तथा ॥ ४ ॥ कश्यपो भगवानत्रिः पुलस्त्यः
 पुलहः क्रतुः ॥ प्रचेतसो गिराश्चैव सिष्ठश्च महातपाः ॥ ५ ॥ तत्र वेदीं समाकृत्वा चातुर्होत्रं न्यवेशयत् ॥ होतावसिष्ठस्तत्रासीदंगिराध्वर्युस्तत्तमः ॥ ६ ॥
 बृहस्पतिरथो द्वाता ब्रह्मवैनारदस्तथा ॥ यज्ञकर्मप्रवृत्तौ तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ ७ ॥ आगतावसवः सर्वे आदित्या द्वादशैव तु ॥ अश्विनौ मरुतश्चैव मनवश्च चतुर्दश ॥ ८ ॥
 एवं यज्ञे प्रवृत्ते तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ विभूतिं तं परां तत्र भक्ष्यभोज्यकृतां शुभाम् ॥ ९ ॥ आलोक्य सर्वतोभूमिं समं तादृशयोजनम् ॥ महाविदीकृतां
 तत्र सर्वैस्तत्र समन्वितैः ॥ १० ॥ सर्वान् देवान् शक्रमुख्यान् यज्ञे दृष्ट्वा सती शुभा ॥ तदा सा नुनयं वाक्यं प्रजापतिमभाषता ॥ ११ ॥ सत्युवाच ॥ ऐरावतं समारूढो देव
 राजः शतक्रतुः ॥ पत्न्याश्च सहायातः कृतावासः शतक्रतुः ॥ १२ ॥ पापानां यो यमयिता धर्मेणा धर्मिणां प्रभुः ॥ पत्न्या धूमोर्णया सार्द्धमिहायातः सह
 इयते ॥ १३ ॥ यादसां च पतिर्देवैर्वरुणो लोकभावनः ॥ गौर्या पत्न्या सहायातः प्रचेतामंडपोत्विह ॥ १४ ॥ सर्वयक्षाधिपो देवः पुत्रो विश्रवसो मुनेः ॥
 पत्न्या त्विह समायातः सह देव्या धनाधिपः ॥ १५ ॥ मुखं यः सर्वदेवानां जंतूनामुदरे स्थितः ॥ विदाय दर्थं मुत्पन्नस्तोयं यज्ञमुपागतः ॥ १६ ॥ निऋतीराक्ष
 सेन्द्रोऽसौ दिक्पति त्वेनियोजितः ॥ सच त्विहागतस्तत्तात पत्न्या सार्द्धं कृताविह ॥ १७ ॥ आयुः प्रदो जगत्यास्मिन् ब्रह्मणानिर्मितः पुरा ॥ प्राणोपानोऽव्यान उदान
 स्तमाना ह्वयस्तथा ॥ १८ ॥ एकोनपंचाशत्केन गणनेन परिवारितः ॥ यज्ञे प्रजापतिश्चासौ वायुर्देवः समागतः ॥ १९ ॥ द्वादशात्मा ग्रहाध्यक्षः चक्षुषी
 जगतस्त्विह ॥ पाति वै भुवनं सर्वदेवानां यः परायणः ॥ २० ॥ आयुषश्च वनानां च दिवसानां पतिर्हियः ॥ संज्ञापतिरिहायातो भास्कररो लोकपावनः ॥
 ॥ २१ ॥ अत्रिर्वशसमुद्भूतो द्विजराजो महायशाः ॥ नयनानंदजननो लोकनाथो धरातले ॥ २२ ॥ ओषधीनां पतिश्चापि वीरुधामपि सर्वशः ॥ उडुनाथः सप
 तीक इहायातः शशीतव ॥ २३ ॥ वसवोऽष्टौ समायाता अश्विनौ च समागतौ ॥ वृक्षो वनस्पतिश्चापि गन्धवाप्सरसांगणाः ॥ २४ ॥ विद्याधराभूतसंवावेता
 लायक्षराक्षसाः ॥ पिशाचाश्चोग्रकर्माणस्तथान्ये जीवहारकाः ॥ २५ ॥ नद्यो नदाः समुद्राश्च दीपाश्च सहपर्वतैः ॥ ग्राम्यारण्याश्च पशवो यदिङ्गपञ्चनेङ्गाः ॥
 ॥ २६ ॥ कश्यपो भगवानत्रिर्वसिष्ठश्चापरैः सह ॥ पुलस्त्यः पुलहश्चैव सनकाद्यामहर्षयः ॥ २७ ॥ पुण्याराजर्षयश्चैव पृथिव्यां ये च पार्थिवाः ॥ वर्णाश्च
 मिणश्चैव सर्वे ये कर्मकारिणः ॥ २८ ॥ किमत्र बहुनोक्तिन ब्राह्मी सृष्टिरिहागता ॥ भगिन्यो भागिनेयाश्च भगिनीपतयस्त्विमे ॥ २९ ॥ स्वभार्यासहिताः सर्वे सपु

प० पु०

॥ १० ॥

त्रास्सहर्षाः ॥ त्वयासमर्चिताः सर्वेदानमानपरिग्रहेः ॥ ३० ॥ आर्गत्रणार्गत्रितानां सर्वेषां माननाकृता ॥ एकएवात्रभगवान्पतिर्मेनसमागतः ॥ ३१ ॥
विनातेन त्विदं सर्वं शून्यवत्प्रतिभाति मे ॥ मन्येचाहंतु भवतापतिर्मेननिमंत्रितः ॥ ३२ ॥ विस्मृतस्ते भवेन्नूनं सर्वं संस्तु मे भवान् ॥ पुलस्यजवाच ॥ तस्या
स्तदुक्तं वचनं श्रुत्वा दक्षः प्रजापतिः ॥ ३३ ॥ पतिस्नेहसमायुक्तां प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥ अंकमारोप्यतां वालांसां धीं पतिपरायणाम् ॥ ३४ ॥ पतिव्रतां महा
भागां पतिप्रियहितैषिणीम् ॥ प्राह गंभीरभावेन शृणु वत्से यथा तथम् ॥ ३५ ॥ येनाद्यकारणेनेह पतिस्तेन निमंत्रितः ॥ कपालपात्रधृक्चर्मभिस्मावृततनु
स्तथा ॥ ३६ ॥ शूलीमुण्डाचनग्रश्च मृगशानेरमते सदा ॥ विभृत्याङ्गानि सर्वाणि परिमार्ष्टि च नित्यशः ॥ ३७ ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानो हस्तिचर्मपरिच्छदः ॥
कपालमालां शिरसि खट्वागंचकरे स्थितं ॥ ३८ ॥ कट्यां वै गोमयसंघ्वालिं गेऽश्वां वलयं तथा ॥ पन्नगानां तुराजानमुपवीतं च वासुकिम् ॥ ३९ ॥
कृत्वा भ्रमातिचानेन रूपेण सततं तं क्षितौ ॥ नग्नागणाः पिशाचाश्च भूतसंघाद्वने कशः ॥ ४० ॥ त्रिनेत्रश्च त्रिशूलीचगीतनृत्यरतस्सदा ॥ कुत्सितानि तथा
न्यानि सदा ते कुरुते पतिः ॥ ४१ ॥ त्रपाकरो भवेन्मह्यं देवानां संनिधिः कथं ॥ कीदृक् च वसनंतस्य केतनं प्रति नार्हति ॥ ४२ ॥ एतैर्दोषैर्मया वत्से लो
कानां च वलज्या ॥ नाह्वानंतु कृतंतस्य कारणेन मया सुते ॥ ४३ ॥ यज्ञस्यास्य समाप्तौ तु पूजां कृत्वा त्वया सह ॥ आनीय तव भर्तारं त्वया सह त्रिलो
चनम् ॥ ४४ ॥ त्रैलोक्यस्याधिकां पूजां करिष्यामि च सत्कृतैः ॥ एतत्ते सर्वं माख्यातं त्रयायाः कारणं महत् ॥ ४५ ॥ नात्र मन्युस्त्वया कार्यः सर्वः स्वर्गभाग
मर्हति ॥ अन्यजन्मनि यैर्यादृक्तं कर्म शुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ इह जन्मनि ते तादृक् पुत्रिके भुंजते फलम् ॥ परितापमाकृत्वा त्वं फलं भुंक्ष्व पुरा कृतम् ॥ ४७ ॥
श्रियं परगतां दृष्ट्वा रूपसौभाग्यशोभनाम् ॥ रूपचकांतिसौभाग्यं रम्याण्याभरणानि च ॥ ४८ ॥ कुले महति वै जन्मवपुश्चातीव सुंदरम् ॥ पूर्वं भाग्यैस्तुल्यं तेन
रैरेतानि सुव्रते ॥ ४९ ॥ मात्मानं परिनिंदेथामाच भाग्यानि सुव्रते ॥ फलं चैवं विधिकृतं दातुं कस्य तु कः क्षमः ॥ ५० ॥ नास्ति वै वलवान् कश्चिन्नमूढो न
च पण्डितः ॥ पाडित्यं च वलं चैव जायते पूर्वकर्मणः ॥ ५१ ॥ एते देवा दिवं प्राप्ताः शोभमानाः स्थिताश्चिरम् ॥ पुण्येन तपसा चैव क्षेत्रेषु विविधेषु च ॥ ५२ ॥ यदे
भिरार्जितं पुण्यं तस्यैते फलभाजिनः ॥ एवमुक्ता ततः सा तु सती भीष्मरुषां चिता ॥ ५३ ॥ विनिंदमाना पितरं क्रोधेनारुणितेक्षणा ॥ एवमेतद्व्यथा तात
त्वया चोक्तं ममाग्रतः ॥ ५४ ॥ सर्वो जनः पुण्यभागी पुण्येन लभते तीर्थं ॥ पुण्येन लभते जन्म पुण्ये भोगाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५५ ॥ तदयं जगतामीशः सर्वेषां सुत
मोत्तमः ॥ स्थानान्येतानि सर्वेषां दत्तान्येतेन धीमता ॥ ५६ ॥ ये गुणास्तस्य देवस्य वक्तुं जिह्वापिवेधसः ॥ न शक्ता ख्यापने तस्य देवस्य परमोष्ठिनः ॥ ५७ ॥
भस्मास्थिचकपालानि मृगशाने वसतिस्तथा ॥ गोमयाद्याश्च ये सर्पाः सर्वे ते भूषणीकृताः ॥ ५८ ॥ भूतप्रेता गणास्तस्य पिशाचा गृह्यकास्तथा ॥ एष धा

प्र० सू० सू०

अ० ५

॥ १० ॥

ताविधाताचएपपालयितादिशः ॥ ६९ ॥ प्रसादेनचरुद्रस्यप्रातस्वर्गः पुरंदरः ॥ यदिरुद्रेस्तिदेवत्वयदिसर्वगतःशिवः ॥ ६० ॥ सत्येनतेनतेयज्ञंविध्वंसयतु
 शंकरः ॥ यद्यस्तिमेतपःकिंचित्कश्चिद्रमोथवाकृतः ॥ ६१ ॥ फलेनतस्यधर्मस्ययज्ञस्तेनाशमर्हति ॥ प्रियाहंयदिदेवस्ययदिमांतारयिष्यति ॥ ६२ ॥
 तेनसत्येनतेगर्वःसमाप्तिमभिगच्छतु ॥ इत्युत्तवायोगमास्थायस्वदेहस्थेनतेजसा ॥ ६३ ॥ निर्ददाहृतदात्मानंसदेवासुरपन्नगैः ॥ किंकिमेतदितिप्रो
 क्तंगंधर्वगणद्युहकैः ॥ ६४ ॥ गंगाकूलेतदामुक्तोदेहोवैकुण्ठयातया ॥ सौनकंनमतेत्तीर्थंगंगायाःपश्चिमेतटे ॥ ६५ ॥ श्रुत्वारुद्रस्तुतद्वातार्तापत्न्यानाशु
 दुःखितः ॥ हंतुंयज्ञंधीरभवतदेवानामिहपश्यताम् ॥ ६६ ॥ गणकोटिःसमादिष्टाग्रहावैनायकास्तथा ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चदक्षयज्ञविनाशने ॥ ६७ ॥
 तेर्गत्वाविवुधास्सर्वेयज्ञेनिर्जित्यनाशिताः ॥ हतेयज्ञेतदादक्षेनिरुत्साहोनिरुद्यमः ॥ ६८ ॥ उपगम्याब्रवीन्नस्तोदेवदेवपिनकिनम् ॥ नज्ज्ञातोसिमयादेवदेवानां
 प्रभुरीश्वरः ॥ ६९ ॥ त्वमस्यजगतोधीशःसुरास्सर्वेत्वयाजिताः ॥ कृपांकुरुमहेशानगणान्त्वर्वांनिवर्तय ॥ ७० ॥ गणैर्नानाविधैर्घोरैर्नानाभूषणभूषि
 तैः ॥ नानावदनदंतौष्ठैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ ७१ ॥ नानानागैर्द्रसंदष्टजटाभारोपशोभितैः ॥ सुहृदोद्धतदर्पाङ्घ्रौर्घोरैर्घोरनिघातिभिः ॥ ७२ ॥ कामरूपैर
 कांतैश्चसर्वकामसमन्वितैः ॥ अनिवार्यवलेश्चौघैर्योगिभिर्योगगामिभिः ॥ ७३ ॥ व्यालोलकेसरजटैर्दंष्ट्रोत्कटहसन्मुखैः ॥ करीन्द्रकरटाटोपपाटवैःसिंहदेहिभिः ॥
 ७४ ॥ केचित्परमदाघ्राणपूर्णद्दीपसमप्रभैः ॥ विचित्रचित्रवसनैर्द्धरिधरिवारदिभिः ॥ ७५ ॥ मृगव्याघ्रसिंहरुतैस्तरक्षजिनधारिभिः ॥ भुजंगहारवलयकृत
 यज्ञोपवीतकैः ॥ ७६ ॥ शूलासिपट्टिशधरैःपरशुप्रासहस्तकैः ॥ वज्रक्रकचकोदंडकालदंडास्त्रपाणिभिः ॥ ७७ ॥ गणेश्वरैःसुदुर्द्धैर्घृतःसूर्योग्रहैरिव ॥ देवदेवमहा
 देवनष्टोयज्ञोदिवंगतः ॥ ७८ ॥ मृगरूपधरोभूत्वाभयभीतस्तुशंकर ॥ नमःशङ्खाभेदेवायसगणायसनंदिने ॥ ७९ ॥ कृपासनायसोमायक्रतुकालांतकायच ॥ नमो
 दिक्चर्मवस्त्रायनमस्तेतीव्रतेजसे ॥ ८० ॥ ब्रह्मणेब्रह्मदेहायब्रह्मण्यायामितायच ॥ गिरिशायसुरेशायईशानायनमोनमः ॥ ८१ ॥ रुद्रायप्रतिवज्रायशिवा
 यक्रथनायच ॥ सुरासुराधिपतयेयतीनांपतयेनमः ॥ ८२ ॥ धूम्रेग्रायविरूपाययज्वनेघोररूपिणे ॥ विरूपाक्षानुभाक्षायसहस्राक्षायवैनमः ॥ ८३ ॥
 मुंडायचंडमुण्डायवरखडाङ्गधारिणे ॥ कव्यरूपाहव्यायसर्वसंहारिणेनमः ॥ ८४ ॥ भक्तानुकंपिनेत्यर्थंरुद्रजाप्यस्तुतायच ॥ विरूपायसुरूपायरूपा
 णांशतकारिणे ॥ ८५ ॥ पंचास्यायशुभास्यायचंद्रास्यायनमोनमः ॥ वरदायवरार्हायकूर्मायचमृगायच ॥ ८६ ॥ लीलालकशिखंडायकर्मंडलुधरायच ॥
 विश्वनाम्नेथविश्वायविश्वेशायनमोनमः ॥ ८७ ॥ त्रिनेत्रत्राणमस्माकंत्रिपुरघ्नविधीयतां ॥ वाङ्मनःकायभावैस्तुप्रपन्नस्यमहेश्वर ॥ ८८ ॥ एवंस्तुतस्तदादेवो
 दक्षेणापन्नदेहिना ॥ दिव्येनानेनस्तोत्रेणभृशमाराधितस्तदा ॥ ८९ ॥ समग्रंतेयज्ञफलंमयादत्तंप्रजापते ॥ सर्वकामप्रसिद्धयर्थंफलप्राप्त्यस्यनुत्तमम् ॥ ९० ॥

प० पु०

॥ ११ ॥

एवमुक्तो भगवता प्रणम्याथ सुरेश्वरम् ॥ जगाम स्वनि केतं तु गणानामेव पश्यताम् ॥ ९० ॥ पत्न्याः शोकेनैव देवो गंगाद्वारे तदा स्थितः ॥ तां सतीं चितयानस्तु क
नुसामे प्रियागता ॥ ९१ ॥ तस्य शोकाभिभूतस्य नारदो भवसंनिधौ ॥ सा ते सतीया देवेश भार्या प्राणसमा मृता ॥ ९२ ॥ हिमवद्बहितासा च मनागर्भ
समुद्भवा ॥ जग्राह देहमन्यसावेद देवदार्थवेदिनी ॥ ९३ ॥ श्रुत्वा देवस्तदा ध्यानमवतीर्णामपश्यत् ॥ कृतकृत्यमथात्मानं कृत्वा देवस्तदा स्थितः ॥ ९४ ॥
संप्राप्तयौवनादेवी पुनरेव विवाहिता ॥ एवं हि कथितं भीष्मयथा यज्ञो हतः पुरा ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे दक्षयज्ञविध्वंसो नाम प
ञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ देवनादानवानां च गंधर्वगणैरक्षसाम् ॥ उत्पत्तिं विस्तरेण भांगुरो ब्रूहि यथा विधि ॥ १ ॥ पुल
स्त्य उवाच ॥ ॥ संकल्पादर्शनात् संपर्शात्पूर्वेषां सृष्टिरुच्यते ॥ दक्षात्प्राचेतसा दूर्ध्वं सृष्टिर्मेथुनसंभवा ॥ २ ॥ यथा स सज्जैवा सौतथैव शृणु कौरव ॥
यदा तु सृजतस्तस्य देवर्षिगणपन्नगान् ॥ ३ ॥ नवृद्धिमगमल्लोकस्तदामैथुनयोगतः ॥ दक्षः पुत्रसहस्राणितदा सिक्रयामजी जनत् ॥ ४ ॥ तांस्तु दृष्ट्वा मह
भागान् सिसृक्षु न्विविधाः प्रजाः ॥ नारदः प्राह हर्यश्वान् दक्षपुत्रान् स मागतान् ॥ ५ ॥ भुवः प्रमाणं सर्वं तु ज्ञात्वा त्वोर्द्धं मध एव वा ॥ ततः सृष्टिं विशेषेण कु
रुष्वमृषिसत्तमाः ॥ ६ ॥ ते तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रयाताः सर्वतो दिशम् ॥ अद्यापि न निवर्तते समुद्रादिवसिंधवः ॥ ७ ॥ हर्यश्वे पुत्रगणेषु पुनर्दक्षः प्रजा
पतिः ॥ वीरिण्यामेव पुत्राणां सहस्रमसृजत् प्रभुः ॥ ८ ॥ शबलाश्चानाम ते च समेताः सृष्टिर्कर्मणि ॥ नारदो तु गतान् प्राह पुनस्तान् पूर्ववन्मुनिः ॥ ९ ॥ भुवः प्रमाणं
सर्वं तु ज्ञात्वा भ्रातृनथोपुनः ॥ आगत्य च पुनः सृष्टिं करिष्यथ विशेषतः ॥ १० ॥ ते पिते नैव मार्गेण जग्मुर्भ्रात्रनुगास्तदा ॥ ततः प्रभृतिन भ्रातुः कनीयान् मार्गमि
च्छति ॥ ११ ॥ अन्वेष्टा दुःखमाप्नोति तेन तत्परिवर्जयेत् ॥ ततस्तेष्वपि नष्टेषु पाष्टिंकन्याः प्रजापतिः ॥ १२ ॥ वीरिण्यां जनयामास दक्षः प्राचेतसस्तदा ॥ प्रा
दात्स दशधर्मयकश्यपायत्रयोदश ॥ १३ ॥ विंशतिं सप्तसोमाय च तस्मिन्निष्ठेनेमिने ॥ द्वैचैव भृगुपुत्राय द्वेकुशाश्वाय धीमते ॥ १४ ॥ द्वैचैवागिरसे प्रादात्तासां
नामानि विस्तरात् ॥ शृणु त्वं देवमातृणां प्रजाविस्तरमादितः ॥ १५ ॥ अरुंधती वसुजांभिर्लम्बाभानुर्मरुत्वती ॥ संकल्पाचमुहूर्ता च साध्या विश्वा च भामिनी ॥ १६ ॥
धर्मपत्न्यः स माख्यातास्तासां पुत्रान्निबोध मे ॥ विश्वे देवास्तु विद्वायाः साध्या साध्यान्जी जनत् ॥ १७ ॥ मरुत्वत्यां मरुत्वं तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ भानोस्तु भानवो
जाता मूहूर्ता यामुहूर्तजाः ॥ १८ ॥ लंबायां घोषनामानो नागवीथीतु जामिजा ॥ पृथिवी तलसंभूतमरुंधत्याम जायत ॥ १९ ॥ संकल्पायास्तु संकल्पावसुसृष्टिनिधा
रय ॥ ज्योतिर्मतश्च ये देवा न्यापकाः सर्वतो दिशम् ॥ २० ॥ वसवस्ते स माख्यातास्तेषां नामानि मे शृणु ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च परश्चैवानिलोनलः ॥ २१ ॥ प्रत्यूपश्च
प्रभासश्च वसवो ह्ये प्रकीर्तिताः ॥ आपस्य पुत्राश्च त्वारः श्रांतो वै तण्ड एव च ॥ २२ ॥ अपि ज्ञातो मुनिर्ध्रुवैर्ज्ञरक्षाधिकारिणः ॥ ध्रुवस्य कालः पुत्रस्तु वर्चाः सोमा दजाय

प्र० सू० सू०

अ० ६

॥ ११ ॥

त ॥ २३ ॥ द्रविणोहव्यवाहश्चरपुत्राविमौस्मृतौ ॥ कल्पातस्थस्ततः प्राणोरमणः शिशिरोपिच ॥ २४ ॥ मनोहरोधवश्चाथशिवोवाथहरेः सुताः ॥ शिवो
 मनोजवंपुत्रमविज्ञातगतिप्रदम् ॥ २५ ॥ अवापचानलः पुत्रानग्निप्रायगुणांस्ततः ॥ तत्रशाखोविशाखश्चनिगमेषुस्वयंभुवः ॥ २६ ॥ अपत्यंकृत्तिकानांचकर्त्ति
 केयस्ततः स्मृतः ॥ प्रत्यूषस्यऋभुः पुत्रोमुनिर्नामाथदेवलः ॥ २७ ॥ विश्वकर्माप्रभासस्यपुत्रः शिल्पीप्रजापतिः ॥ प्रासादभवनोद्यानप्रतिमाभूषणादिषु ॥ २८ ॥
 तटाकारामकूपेषुत्रिदशानांचवर्द्धकिः ॥ अजैकपादहिर्बुधोविहूपाक्षोथरैवतः ॥ २९ ॥ हरश्चवहुरुपश्चत्र्यंश्वकश्चसुरेश्वरः ॥ सावित्रश्चजयंतश्चपिनाकीचापरा
 जितः ॥ ३० ॥ एतेरुद्रास्समारुयाताएकादशगणेश्वराः ॥ एतेषांमानसानांतुत्रिशूलवरधारिणाम् ॥ ३१ ॥ कोट्यश्चतुरशीतिस्तुतत्पुत्राश्चाक्षयामताः ॥ दिक्षुस
 र्वासुयेरक्षांप्रकुर्वन्तिगणेश्वराः ॥ ३२ ॥ एतेवैपुत्रपौत्राश्चसुरभीगर्भसंभवाः ॥ कश्यपस्यप्रवक्ष्यामिपुत्रपौत्रादिपत्निषु ॥ ३३ ॥ अदितिर्दितिर्दनुश्चैवअरिष्टासु
 रसातथा ॥ सुरभिर्विन्ताचैवताम्राक्रोधवशाइरा ॥ ३४ ॥ कद्रुखसामुनिस्तद्वत्तासुपुत्रान्निवोधमे ॥ तुपितानामयेदेवाश्चाक्षुपस्यांतरेमनोः ॥ ३५ ॥ वैवस्वतंतरेचै
 वआदित्याद्वादशस्मृताः ॥ इन्द्रोधाताभगस्त्वष्टामित्रोऽथवरुणोऽर्यमा ॥ ३६ ॥ विवस्वान्सवितापूषाअंशुमान्विष्णुरेवच ॥ एतेसहस्रकिरणाआदित्यादा
 द्रशस्मृताः ॥ ३७ ॥ मारीचात्कश्यपाज्जाताः पुत्रास्तेऽदितिर्नंदनाः ॥ कृशाश्वस्यऋषेः पुत्रादेवप्रहरणाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ एतेदेवमणास्तातप्रतिमन्वंतरेषुच ॥
 उत्पद्यंतैविलीयंतैकल्पेकल्पेतथैवच ॥ ३९ ॥ दितिः पुत्रद्वयंलेभेकश्यपादितिः श्रुतम् ॥ हिरण्यकशिपुंचैवहिरण्याक्षंतथैवच ॥ ४० ॥ हिरण्यक
 शिपोस्तद्वजातपुत्रचतुष्टयम् ॥ प्रह्लादश्चानुह्लादश्चसंह्लादोह्लादएवच ॥ ४१ ॥ प्रह्लादपुत्राआयुष्मान्शिविवाण्कालिरेवच ॥ विरोचनश्चतुर्थस्तुसर्वालिपुत्रमाप्त
 वान् ॥ ४२ ॥ बलेः पुत्रशतंत्वासीद्वाणज्येष्ठततो नृप ॥ धृतराष्ट्रस्तथासूय्योविवस्वानंशुतापनः ॥ ४३ ॥ निकुम्भनामाशुर्वंशः कुक्षिर्भोमोथभीषणः ॥
 एवमन्येतुवहवोवाणोज्येष्ठोगुणाधिकः ॥ ४४ ॥ वाणस्तसहस्रबाहुस्तु सर्वास्त्रगुणसंयुतः ॥ तपसातोपितोयस्यपुरेवसतिश्शुभृत् ॥ ४५ ॥ महाकालत्वम
 गमत्साथ्यैयस्यपिनाकिनः ॥ हिरण्याक्षस्यपुत्रोभूदंधकोनामनामतः ॥ ४६ ॥ भूतसंतापनश्चैवमहानागस्तथैवच ॥ एतेभ्यः पुत्रपौत्राणांकोटयः सप्तसततिः
 ॥ ४७ ॥ महाबलामहाकायानानारूपामहौजसः ॥ दनुः पुत्रशतंलेभेकश्यपाद्वरदार्पितम् ॥ ४८ ॥ विप्रचित्तिः प्रधानोभूदेषांमध्यमहाबलः ॥ द्विरष्टमूर्द्धाशकु
 निस्तथाशंकुशिरोधरः ॥ ४९ ॥ अयोमुखः शंवरश्चकपिलोवागमनस्तथा ॥ मरीचिर्मर्गगश्चैवहरिर्गजशिरास्तथा ॥ ५० ॥ निद्रापरश्चकेतुश्चकेतुवीर्यः तश
 क्रतुः ॥ इन्द्रमित्रग्रहश्चैववज्रनाभस्तथैवच ॥ ५१ ॥ एकवस्त्रोमहाबाहुर्वज्राशस्तारकस्तथा ॥ असिलोमापुलोमाचविकुर्वाणोमहासुरः ॥ ५२ ॥ स्वर्भातुर्वृषपर्वा
 चएवमाद्यादोस्सुताः स्वर्भानोः सुप्रभाकन्याशचीचैवपुलोमजा ॥ ५३ ॥ उपदानवीमयस्यासीत्तथामंदोदरीकुहूः ॥ शर्मिष्ठासुंदरीचैवचंडाचवृषपर्वणः ॥ ५४ ॥

प० पु०

॥ १२ ॥

पुलोमाकालकाचैवैश्वनरसुतेऽभे ॥ बहूपत्योमहासत्वोमारीचस्यपरिग्रहः ॥ ५५ ॥ तयोःषष्टिसहस्राणिदानवानांपुराभवन् ॥ पौलोमान्कालखंजांश्चमारी
चोजनयत्पुरा ॥ ५६ ॥ अवध्यायेनराणांविहिरण्यपुरवासिनः ॥ चतुर्मुखाब्धधरायेहताविजयेनतु ॥ ५७ ॥ विप्रचित्तिः सिंहिकायानवपुत्रानजीजनत् ॥
हिरण्यकशिपोर्यैवैवागिनेयास्त्रयोदशकंसः ॥ ५८ ॥ शंखश्चरार्जुनद्रवलोवातापिरेवच ॥ इत्त्वलोनमुचिश्चैवखसृमश्वांजनस्तथा ॥ ५९ ॥ नरकःकालनाभश्चपरमाणु
स्तथैवच ॥ कल्पवीर्यैश्चविख्यातोदनुवंशविषद्वेनः ॥ ६० ॥ संह्रादस्यतुदैत्यस्यनिवातकवचाःकुले ॥ अवध्याःसर्वदेवानांगंधर्वोरगराक्षसाम् ॥ ६१ ॥ येहता
बलमाश्रित्यअर्जुनेनरणाजिरे ॥ षट्कन्याजनयामासताम्रामारीचवीर्यतः ॥ ६२ ॥ शुर्काइयेनीचभासीचसुगृध्रीगृध्रिकांशुचिम् ॥ शुकीशुकानुलूकांश्च
जनयामासधर्मतः ॥ ६३ ॥ इयेनीइयेनांश्चभासीचकुररानप्यजीजनत् ॥ गृध्रीगृध्रान्सुगृध्रीचपारावतविहंगमान् ॥ ६४ ॥ हंससारसकारंडप्लवान्शुचिरजीज
नत् ॥ एतेताम्रासुताःप्रोक्ताविनतायानिशामय ॥ ६५ ॥ गरुडः पतगश्रेष्ठोऽरुणश्चेशःपतत्रिणाम् ॥ सौदामिनीतथाकन्यायेयंनभसिविश्रुता ॥ ६६ ॥
संपातिश्चजटाघुश्चअरुणस्यसुताबुभौ ॥ संपातिपुत्रोवभुश्चशीघ्रगश्चातिविश्रुतः ॥ ६७ ॥ जटायोः कर्णिकारश्चशतगामीचविश्रुतौ ॥ तेषामसं
ख्यमभवत्पक्षिणांपुत्रपौत्रकम् ॥ ६८ ॥ सुरसायांसहस्रंतुसर्पाणामभवत्पुरा ॥ सहस्रशिरसांकद्रूः सहस्रप्रापसुव्रता ॥ ६९ ॥ प्रधानास्तेषुविख्याताष्प
द्विशतिरारिंदम ॥ शेषवासुकिर्कोटिशंखैरावतकंबलाः ॥ ७० ॥ धनंजयमहानीलपद्माश्चतरतक्षकाः ॥ एलापत्रमहापद्मधृतराष्ट्रबलाहकाः ॥
॥ ७१ ॥ शंखपालमहाशंखपुष्पदंष्ट्रशुभाननाः ॥ शंखरोमाचनहुषोरमणः पणिनस्तथा ॥ ७२ ॥ कपिलोदुर्मुखश्चापिपतंजलिमुखास्तथा ॥
एषामनंतमभवत्सर्वेषांपुत्रपौत्रकम् ॥ ७३ ॥ प्रायशोयत्पुरादग्धंजनमेजयमंदिरे ॥ रक्षोगणंक्रोधवशासुनामानमजीजनत् ॥ ७४ ॥ दंष्ट्रिणानियुतंतेषांभीमसे
नादगाक्षयम् ॥ दंष्ट्रिणोमायुकाकादीन्महिषीगोवैराङ्गनाः ॥ ७५ ॥ सुरभिर्जनयामासकश्यपात्त्रितयंपुरा ॥ मुनिर्मुनीनांचगणंगणमप्सरसांतथा ॥ ७६ ॥
तथाकिन्नरगंधर्वानरिष्टाजनयद्रहन् ॥ तृणवृक्षलतागुल्ममिरासर्वमजीजनत् ॥ ७७ ॥ खसातुयक्षरक्षांसिजनयामासकोटिशः ॥ एतेकश्यपदाया
दाःशतशोथसहस्रशः ॥ ७८ ॥ एषमन्वतरेभीष्मसर्गःस्वारोविषेस्मृतः ॥ ततस्त्वेकोनपंचाशन्मरुतःकश्यपादितिः ॥ जनयामासधर्मज्ञसर्वानमरबल्लभा
न् ॥ ७९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ भीष्मउवाच ॥ दितेःपुत्राःकथंजातामरुतोदेवबल्लभाः ॥ देवैर्जग्मुश्चसापत्नैःकस्मात्सख्यमनुत्त
मम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेहतेषुहरिणासुरैः ॥ पुत्रपौत्रेषुशोकातांगताभूलोकमुत्तमम् ॥ २ ॥ पुष्करेषुमहातीर्थेसरस्वत्यास्तटेऽभे ॥ भर्तुरारा
धनपरातपउग्रचचारह ॥ ३ ॥ दितिर्वैदैत्यमातातुऋषिकार्येणसुव्रता ॥ फलाहारातपस्तेपेकृच्छचांद्रायणादिभिः ॥ ४ ॥ यावद्दर्पशतंसाग्रंजराशोकसमाकु

प्र०सृ०खं०

अ० ७

॥ १२ ॥

ला॥ततःसातपसातसावसिष्ठादीनपृच्छत ॥ ५ ॥ कथयंतुभवंतोमेपुत्रशोकविनाशनम्॥ व्रतसौभाग्यफलदमिहलोकेपरत्रच ॥ ६ ॥ ऊर्जुवसिष्ठप्रमुखाज्येष्ठ
 स्यपूर्णमाव्रतम् ॥ यस्यप्रसादादभवत्सुतशोकविवर्जिता ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंब्रह्मन्ज्येष्ठस्यपूर्णमाव्रतम् ॥ सुतानेकोनपंचाशद्येनलेभेपुन
 र्दितिः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच॥यद्रसिष्ठादिभिःपूर्वदित्येसंकथितंव्रतम् ॥ विस्तरणतदेवेदमत्सकाशात्रिशामय ॥ ९ ॥ ज्येष्ठमासिसितेपक्षेपौर्णमास्यायत
 व्रता ॥ स्थापयेदव्रणकुंभंसिततण्डुलपूरितम्॥ १० ॥ नानाफलयुततद्रक्षुदंडसमन्वितम्॥सितवस्त्रयुगच्छत्रंसितचंदनचर्चितम्॥ ११ ॥ नानाभक्ष्यसमोपेतं
 सहिरण्यंतुशक्तिः ॥ ताम्रपात्रं गुडोपेतंतस्योपरिनिवेशयेत् ॥ १२ ॥ तस्मादुपरिव्रज्ज्वाणसौवर्णपद्मकोटरे ॥ कुर्यात्शर्करयोपेतांसावित्रांतस्यवामतः॥ १३ ॥
 गंधधूपंतयोर्दद्याद्गीतंवाद्यंचकारयेत् ॥ तदभावेकथंकुर्याद्यथापन्नेपितामहः ॥ १४ ॥ ब्रह्माह्वयांचप्रतिमांकृत्वागुडमयींशुभाम् ॥ शुक्रपुष्पाक्षततिलैरचयेत्प
 द्मसंभवम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणपादौसंपूज्यजंघेसौभाग्यदायच ॥ विरिंचायोरुयुगमंचमन्मथायेतिवैकटिम् ॥ १६ ॥ स्वच्छेदरायेत्युदरमतंद्रायेत्युरोविधेः ॥ मुखंप
 द्ममुखायेतिबाहूवैवेदपाणये ॥ १७ ॥ नमःसर्वात्मनेमौलिमर्चयेच्चापिपंकजम् ॥ ततःप्रभातेतत्कुंभंब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ १८ ॥ ब्राह्मणंभोजयेद्भक्त्यास्वयंतुलव
 णंविना॥भक्त्याप्रदक्षिणंदद्यादिर्ममंत्रमुदीरयेत्॥ १९ ॥ प्रीयतामत्रभगवान्सर्वलोकपितामहः॥हृदयेसर्वलोकानांयस्त्वानंदोभिधीयते ॥ २० ॥ अनेनविधिनास
 वैमासिमासिसमाचरेत्॥उपवासीपौर्णमास्यामर्चयेद्ब्राह्मणव्ययम्॥ २१ ॥ फलमेकंचसंप्राश्यशर्वयोर्भूतलेस्वपेत्॥ततस्त्रयोदशेमासिपृतधेनुसमान्विताम्॥ २२ ॥
 शय्यांदद्याद्विरिंचायसर्वोपस्क(संयुताम्)॥ब्रह्मणंकांचनंकृत्वासावित्रारजतेस्तथा॥ २३ ॥ पञ्चात्मकःसृष्टिकर्तासावित्रीमुपलभ्यतु ॥ वस्त्रैर्द्विजंसपत्नींकंपूज्य
 भक्त्याविभूषणैः ॥ २४ ॥ शक्त्यागवादिकंदद्यात्प्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ होमंशुक्लैस्तिलैःकुर्याद्ब्रह्मनामानिकीर्तयेत् ॥ २५ ॥ गव्येनसर्पिपातद्वःपायसेनचधर्म
 वित् ॥ विप्रेभ्योऽथधनंदद्यात्पुष्पमालांचशक्तिः ॥ २६ ॥ यःकुर्याद्विधिनानेनपौर्णमास्यास्त्रियोपिवा॥सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिब्रह्मसाम्यताम्॥ २७ ॥ इहलो
 केव्रान्पुत्रान्सौभाग्यंभुवमश्नुते ॥ योब्रह्मासस्मृतोविष्णुरानंदात्मा महेश्वरः ॥ २८ ॥ सुखार्थीकामरूपेणस्मरेद्देवंपितामहम् ॥ एवंश्रुत्वाचकारासौदितिःसर्व
 मशेषतः ॥ २९ ॥ कश्यपोव्रतामाहात्म्यादागत्यपरयामुदा ॥ चकारकर्कशांभूयोरूपलावण्यसंयुताम् ॥ ३० ॥ वरैराछंदयामाससातुवव्रेवरंवरम् ॥
 पुत्रंशक्रवधार्थंयसमर्थंचमहौजसम् ॥ ३१ ॥ वरयामिमहात्मानंसर्वामरनिपूदनम् ॥ उवाचकश्यपोवक्त्र्यमिंद्रहतारमूर्जितम् ॥ ३२ ॥ प्रदास्याम्यहमेते
 नकिन्त्वेतत्क्रियतांशुभे ॥ आपस्तर्वींतुकृत्वेष्टिपुत्रायामद्यस्तानि ॥ ३३ ॥ विधास्यामिततोर्गभैरुपृष्ट्वाहतेस्तनौशुभे ॥ भविष्यतिशुभोगर्भो
 देविशक्रनिपूदनः ॥ ३४ ॥ आपस्तर्वीततश्चकेपुत्रेष्टिद्रविणाधिकाम् ॥ ईंद्रशत्रोभवस्वेतिजुहावचहविस्त्वरन् ॥ ३५ ॥ देवाश्चमुमुहुर्देत्याविमुखाश्चैवदा

प० पु०
॥ १३ ॥

नवाः ॥ दित्यांगर्भमथाधत्तकश्यपःप्राहतांपुनः ॥ ३६ ॥ मुखंतेचंद्रप्रतिमस्तनौबिल्वफलोपमौ ॥ अधरौविद्रुमाकारौवर्णश्चातिवशोभनः ॥ ३७ ॥
त्वांष्ट्रहंविशालाक्षिविस्मरामिस्विकांतनुम् ॥ तदेवंगर्भःसुश्रोणिहस्तनोस्तनौतव ॥ ३८ ॥ त्वयायत्रोविधातव्योद्वस्मिन्गर्भैवरानने ॥ संवत्सरश
तंत्वेकमस्मिन्नेवतपोवने ॥ ३९ ॥ संध्यायानैवभोक्तव्यंगर्भिण्यावरवर्णिनि ॥ नस्थातव्यंनगंतव्यंवृक्षमूलेषुसर्वदा ॥ ४० ॥ नोपस्करेषुनिविशे
न्मुसलोलूखलादिषु ॥ जलंचनावगाहेतश्चान्यागारंचवर्जयेत् ॥ ४१ ॥ वर्ल्मीकंपुनतिष्ठेतनचोद्विग्रमनाभवेत् ॥ ननखेनलिखेद्रूभौनांगारेनचभस्म
नि ॥ ४२ ॥ नश्यालुःसदातिष्ठेद्यायामंचविवर्जयेत् ॥ नतुषांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत् ॥ ४३ ॥ वर्जयेत्कलहंलोके गात्राभ्यंगंतथैवच ॥
नमुक्तकेशीतिष्ठे तनाशुचिःस्यात्कथंचन ॥ ४४ ॥ नश्यातीतोत्तरशिराःनचैवाधःशिराःकचिन् ॥ नवस्त्रहीनानोद्विग्नानचार्द्रचरणासती ॥ ४५ ॥ नामं
गल्यांवदेद्राचंचहास्याधिकाभवेत् ॥ कुर्याच्चगुरुभिर्नित्यंपूजांमंगलयतत्परा ॥ ४६ ॥ सर्वौषधीभिःसृष्टेनवारिणाम्बानमाचरेत् ॥ कृतरक्षातुशुश्रूषावा
चापूजनतत्परा ॥ ४७ ॥ तिष्ठेत्प्रसन्नवदनाभर्तृप्रियहितेरता ॥ नगर्हयेच्चभर्तारंसर्वावस्थमापिक्वचित् ॥ ४८ ॥ कृशाहंदुर्वलाचैववाद्देक्यममचा
गतम् ॥ स्तनौमेचलितौस्थानान्मुखंचवलिभंगुरम् ॥ ४९ ॥ एवौविधात्वयाचाहंकृतोतेतिनवेदत्क्वचित् ॥ स्वस्त्यस्तुतेगमिष्यामितथेत्युक्तस्तयापुनः ॥ ५० ॥
पश्यतांसर्वभूतानांतत्रैवांतरधीयत ॥ ततःसाभर्तृवाचोक्तविधिनासमतिष्ठत ॥ ५१ ॥ अथज्ञात्वातथेद्रोपिदितेःपार्श्वमुपागतः ॥ विहायदेवसदनंतांशुश्रुश्रुव
स्थितः ॥ ५२ ॥ दितेऽङ्गिद्रांतरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥ विपरीतोत्तरव्यग्रःप्रसन्नवदतोवहिः ॥ ५३ ॥ अजानन्निवतत्कार्यमात्मनश्शुभमाचरन् ॥
ततोवर्षशतंतेसान्पूनेतुदिवसैस्त्रिभिः ॥ ५४ ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंश्रीत्याविस्मितमानसा ॥ अकृत्वापादयोःशौचंशयानामुक्तमूर्धजा ॥ ५५ ॥
निद्राभरसमाक्रांतादिवापरशिराःकचिन् ॥ ततस्तदंतरलब्धाप्रविश्यांतः शचीपतिः ॥ ५६ ॥ वज्रेणसप्तधाचक्रैतंगर्भत्रिदशाधिपः ॥ ततःसप्तचते
जाताःकुमाराःसूर्यवर्चसः ॥ ५७ ॥ रुदंतःसप्ततेबालानिपिद्धादानवारिणा ॥ भूयोपिरुदमानांस्तानेकैकान्सप्तधाहरिः ॥ ५८ ॥ चिच्छेदवज्रहस्तौवैपुनः
स्तूदरसंस्थितान् ॥ एवमेकोनपंचाशद्रूत्वातेरुदुर्भृशम् ॥ ५९ ॥ इंद्रोनिवारयामासमारुद्वंषपुनःपुनः ॥ ततःसंचितयामासवितर्कमितिषुत्रहा ॥ ६० ॥
कर्मणःकस्यमाहात्म्यात्पुनःसंजीवितास्त्वमी ॥ विदित्वापुण्ययोगेनपौर्णमासीफलंत्विदम् ॥ ६१ ॥ नूनमेतत्परिणतमथवाब्रह्मपूजनात् ॥ वज्रेणाभिहताः
संतोनविनाशमुपाययुः ॥ ६२ ॥ एकोप्यनेकतामापयस्मादुदरगोपनम् ॥ अवध्यानूनमेतैवेतस्माद्देवाभवंत्विति ॥ ६३ ॥ यस्मान्मारुदइत्युक्तारुदंतोगर्भ
संभवाः ॥ मरुतोनामतेनाम्नाभवत्सुखभागिनः ॥ ६४ ॥ ततःप्रसाद्यदेवेशःक्षमस्वेतितितिपुनः ॥ अथेशास्त्रंसमास्थायमयेतद्रुद्रकृतंरुद्रम् ॥ ६५ ॥ कृत्वाम

प्र०सृ०खं
अ० ७

॥ १३ ॥

रुद्रणंदवैः स मानममराधिपः ॥ दितिविमानमारोप्यससुतामगमद्विवम् ॥ ६६ ॥ यज्ञभागभुजः सवैमरुतस्तेततोभवन् ॥ नजग्मुर्देव्यमसुरैरतस्तेसुरवल्लभाः ॥ ६७ ॥
 ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ आदिसर्गस्त्वयाब्रह्मन्कथितोविस्तरणेन ॥ प्रतिसर्गश्चर्योयेषामधिपान्स्तान्वदस्वमे ॥ ६८ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ यदाभिपिक्तः सक्ले
 पिराज्ये पृथुर्द्धरित्र्यामधिपोवभ्रव ॥ तथौषधीनामधिपंचकारयज्ञव्रतानांतपसांचसोमम् ॥ ६९ ॥ नक्षत्रताराद्विजवृक्षगुल्मलतावितानस्यचरुक्कर्मगर्भम् ॥ अपा
 मधीशंवर्णधनानाराज्ञांप्रभुवैश्रवणंचतद्वत् ॥ ७० ॥ विष्णुखीणामधिपवमूनामग्निचलोकाधिपतिंचकार ॥ प्रजापतीनामधिपंचदक्षंचकार शक्रंमरुतामधीशम्
 ॥ ७१ ॥ दैत्याधिपानामथदानवानांप्रह्लादमीशंचयमंपितृणाम् ॥ पिशाचरक्षः पशुभूतयक्षवेतालराजं ह्यथशूलपाणिम् ॥ ७२ ॥ प्रालेयशैलंचपतिंगिरीणामीशंसमु
 द्रंसरितामधीशम् ॥ गंधर्वविद्याधरकिन्नराणामीशंपुनश्चित्ररथंचकार ॥ ७३ ॥ नागाधिपंवासुकिमुग्रवीर्यसर्पाधिपंतक्षकमादिदेश ॥ दिग्गवारणानामधिपंचका
 रगजेंद्रमैरावणनामधेयम् ॥ ७४ ॥ सुपर्णमीशंपततामथार्वाताराजानमुच्चैःश्रवसंचकार ॥ सिंहंमृगाणांवृषभंगवांचपुनःसर्वेवन्स्पतीनाम् ॥ ७५ ॥ पिता
 महःपूर्वमथाभ्यर्षिंचदेतान्पुनःसर्वदिशाधिनाथान् ॥ पूर्वैशदिक्पालमथाभ्यर्षिंचब्राम्हासुवर्माणमरातिकेतुं ॥ ७६ ॥ ततोधिपंदक्षिणतश्चकारसर्वेश्वरंशंख
 पदाभिधानम् ॥ सकेतुमंतंदिगधीशमीशंचकारपश्चाद्भुवनांडगर्भः ॥ ७७ ॥ हिरण्यरोमाणमुदादिग्गीशंप्रजापतिंमेघसुतंचकार ॥ अद्यापि कुर्वति
 दिशामधीशाः सदावर्हतस्तुभुवोभिरक्षाम् ॥ ७८ ॥ चतुर्भिरैतैः पृथुनामधेयो नृपोभिपिक्तः प्रथमः पृथिव्याम् ॥ गतेतरेचाक्षुपनामधेयैवैवस्वतंचक्रु
 रिमंपृथिव्यां ॥ ७९ ॥ गतेतरेचाक्षुपनामधेयैवैवस्वताख्येचपुनःप्रवृत्ते ॥ प्रजापतिःसोऽस्यचराचरस्यवभूवसूर्यान्वयजःसचिह्नः ॥ ८० ॥ ॥
 पुलस्त्यउवाच ॥ मन्वंतराणिसर्वाणिमनूनांचरितानियत् ॥ प्रमाणंचैवकल्पस्यतस्मृष्टिंचसमासतः ॥ ८१ ॥ एकचित्तःप्रसन्नत्माशृणुको
 रवन्दन ॥ यामानामपुरादेवाआसन्स्वार्थभुवांतरे ॥ ८२ ॥ सतैवऋषयःपूर्वयेमरीच्यादयःस्मृताः ॥ आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्चविभुःसवनएवच ॥ ८३ ॥
 ज्योतिष्मान्द्युतिमान्ब्रह्मव्योमधामेधातिथिर्वसुः ॥ स्वार्थभुवस्यास्यमनोर्देशैतेवंशवर्द्धनाः ॥ ८४ ॥ प्रतिसर्गममीकृत्वाजगमुस्तेपरमपदम् ॥
 एवंस्वार्थभुवंप्रोक्तंस्वारोचिपमतःपरम् ॥ ८५ ॥ स्वारोचिपस्यतनयाश्चत्वारोदेववर्चसः ॥ नभोनभस्यप्रभृतिर्भावनःकीर्तिवर्द्धनः ॥ ८६ ॥ दत्तोऽग्निश्च्यवन
 स्तंभःप्राणःकश्यपएवच ॥ अर्वावृहस्पतिश्चैवसप्तसप्तर्षयोभवन् ॥ ८७ ॥ तदादेवाश्चतुपिताःस्मृताःस्वारोचिपेंतरे ॥ हवींद्रःसुकृतोमूर्तिरापोज्योतिरथः स्मृ
 तः ॥ ८८ ॥ वसिष्ठस्यसुताःसप्तयेप्रजापतयस्तदा ॥ द्वितीयमेतत्कथितंमन्वंतरमतःपरं ॥ ८९ ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामितथामन्वंतरंशुभं ॥ मनुनामौतमिस्तत्र
 दशपुत्रानर्जाजनत् ॥ ९० ॥ इपऊर्जस्तनूजश्चुचिःशुक्रस्तथैवच ॥ मधुश्चमाधवश्चैव नभस्योथनभस्तथा ॥ ९१ ॥ सहःसहस्यएतेपासुत्तमःकीर्तिवर्द्धनः

प० पु०
॥ १४ ॥

भानवस्तत्र देवाः स्युर्हर्जाः सप्तर्षयः स्मृताः ॥ ९२ ॥ कौकभिण्डिः कुतुण्डश्च दाल्भ्यः शंखः प्रवाहितः ॥ मितिश्च संमितिश्चैव सप्तैते योगवर्द्धनाः ॥ ९३ ॥ मन्वंत
रंचतुर्थं तुतामसं नामा विश्रुतं ॥ कपिः पृथुस्तथैवाग्रिकपिः कविरेव च ॥ ९४ ॥ तथैव जन्यधामानौ मुनयः सप्तनामतः ॥ साध्या देवगणा ये च कथितास्तामसेतरे ॥
॥ ९५ ॥ अकल्मषस्तपोधन्वी तपोमूलस्तपोधनः ॥ तपोराशिस्तपस्यश्च सुतपस्यः परंतपः ॥ ९६ ॥ तामसस्य सुताः सर्वे दशर्वश विवर्द्धनाः ॥ पंचमस्य मनोस्त
द्वैव तस्यां तं रं शृणु ॥ ९७ ॥ देवबाहुः सुबाहुश्च पर्जन्यः समयो मुनिः ॥ हिरण्यरोमा सप्ताश्वः सप्तैते ऋषयः स्मृताः ॥ ९८ ॥ देवाश्च भूत रजसस्तथा प्रकृत
यः स्मृताः ॥ अवशस्तत्त्वदर्शी च वीतिमान् हव्यपः कपिः ॥ ९९ ॥ मुक्तो निरुत्सुकः सत्वो निर्मोहो थ प्रकाशकः ॥ धर्मवीर्यवलोपेता दशैते रेवतात्मजाः ॥ १०० ॥
भृगुः सुधामा विरजः सहिष्णुर्नरदस्तथा ॥ विवस्वान् कृतिनामा च सप्त सप्तर्षयो परे ॥ १०१ ॥ चाक्षुषस्यां तरे देवा लेखानामपरिश्रुताः ॥ विभवो थ पृथक् च
नुकीर्तिता स्त्रिदिवौ कसः ॥ १०२ ॥ चाक्षुषस्यां तरे प्राप्ते देवानां पंचमोजनः ॥ रुरुप्रभृतयस्तद्वज्राक्षुषस्य सुता दश ॥ १०३ ॥ प्रोक्ताः स्वायं भु
वे वं शेषे मया पूर्वमेव ते ॥ अन्तरं चाज्जुषं चैव मया ते परिकीर्तितं ॥ १०४ ॥ सप्तमं च प्रवक्ष्यामि यद्वैवस्वतमुच्यते ॥ अत्रिश्चैव वसिष्ठश्च कश्यपो गौतम
स्तथा ॥ १०५ ॥ भारद्वाजस्तथा योगी विश्वामित्रः प्रतापवान् ॥ जमदग्निश्च सप्तैते सांप्रतं ते महर्षयः ॥ १०६ ॥ कृत्वा धर्मव्यवस्थानं प्रयान्ति प
रमं पदं ॥ सावर्ण्यस्य प्रवक्ष्यामि मनोर्भावितथां तं ॥ १०७ ॥ अश्वत्थामा शरद्वंश्च कौशिको गालवस्तथा ॥ शतानंदः काश्यपश्च रामश्च ऋषय
स्मृताः ॥ १०८ ॥ धृतिर्वैरीयान्यवसुः सुवर्णो धृतिरेव च ॥ वरिष्णुर्वीर्यः सुमतिर्वैसुः सुशुक्लश्च वीर्यवान् ॥ १०९ ॥ भविष्यस्यार्कसावर्णेर्मनोः पुत्राः प्रकीर्तिताः ॥
रौच्यादयस्तथान्ये पि मनवः संप्रकीर्तिताः ॥ ११० ॥ रुचेः प्रजापतेः पुत्रौ रौच्यो नाम भविष्यति ॥ मनुर्भूतिस्तु तस्तद्वद्रौ त्यो नाम भविष्यति ॥ १११ ॥ ततस्तु
मेरुसावर्णिर्ब्रह्मसूनुर्भुतः स्मृतः ॥ ऋभुश्च ऋतुधामा च विष्वक्सेनो मनुस्तथा ॥ ११२ ॥ अतीतानागताश्चैव मनवः परिकीर्तिताः ॥ वर्षाणां युगसाहस्रमेभिर्व्या
प्तं नराधिप ॥ ११३ ॥ स्वेस्वेन्तरे सर्वो मदसमुत्पाद्य चराचरं ॥ कल्पक्षये निवृत्ते तु मुच्यंते ब्रह्मणा सह ॥ ११४ ॥ अमी युगसहस्रान्ते विनश्यन्ति पुनः पुनः ॥
ब्रह्माद्या विष्णुसायुज्यं ततो यास्यंति वै नृप ॥ ११५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमे मृष्टिखंडे मन्वंतरवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ भीष्म उवाच ॥ बहुभि
र्दर्शनी भुक्ता भूपा लैः श्रूयते पुरा ॥ पार्थिवाः पृथिवीयोगात् पृथिवीकस्य योगतः ॥ १ ॥ किमर्थं च कृता संज्ञा भूमेस्सा पारिभाषिकी ॥ गौरितीर्यं च संज्ञा वा भुवः कस्मा
द्वर्वा हि मे ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरा कृतयुगस्यासीदं गोनाम प्रजापतिः ॥ मृत्योस्तु दुहिता तेन परिणीता तिदुर्मुखी ॥ ३ ॥ सुनीथानाम तस्यास्तु वेनोना
म सुतः पुरा ॥ अधर्मानिरतः कामी बलवान् बभूव सुभाषिपः ॥ ४ ॥ लोकस्याधर्मं कृत्वा पि परभार्यापहारकः ॥ अथ तस्य प्रसिद्धयै जगदर्थमहर्षिभिः ॥ ५ ॥ अनुनीतो

प्र० मृ० खं०
अ० ८

॥ १४ ॥

पिनददावशुद्धात्माऽभ्यततः ॥ आपेनमारयित्वैनमराजकभयादिताः ॥ ६ ॥ ममंथुर्ब्राह्मणास्तस्यबलाद्देहमकल्मषाः ॥ तत्कायान्मथ्यमानात्तुजनिताम्लेच्छ
 जातयः ॥ ७ ॥ शरीरेमातुरंशेनकृष्णांजनसमप्रभाः ॥ पितुरंशस्यसंगेनधार्मिकोधर्मकारकः ॥ ८ ॥ उत्पन्नोदक्षिणाद्धस्तात्सधनुःसशरोरगदी ॥ दि
 व्यतेजोमयःपुत्रस्सरत्नकवचांगदः ॥ ९ ॥ पृथुर्वाभवन्नाम्रासचविष्णुरजायत ॥ सविप्रैराभिषिक्तःसंतपःकृत्वासुदुष्करं ॥ १० ॥ विष्णोर्वरेणसर्वस्यप्रभु
 त्वमगमत्प्रभुः ॥ निःस्वाध्यायवपुःरनिर्द्धर्मवीक्ष्यभूतलं ॥ ११ ॥ वेदुर्मेवोद्यतःकोपाच्छरेणामितविक्रमः ॥ ततो गोरूपमास्थायभूःपलायितुमुद्यता ॥ १२ ॥
 पृष्ठेत्वन्वगमत्स्याःपृथुःसेषुशरासनः ॥ ततःस्थित्वैकदेशेतुर्किं करोमीतिचाब्रवीत् ॥ १३ ॥ पृथुरप्यवदद्वाक्यमीप्सितं देहिसुव्रते ॥ सर्वस्यजगतःशीघ्रंस्थावरस्य
 चरस्यच ॥ १४ ॥ तथेतिच ब्रवीद्भूमिर्दुदोहसनराधिपः ॥ स्वकेपाणौपृथुर्वत्संकृत्वास्वायंभुवंमनुं ॥ १५ ॥ तदन्नमभवद्गन्धं प्रजाजीवति येनतु ॥ ततस्तुक्र
 पिभिर्दुग्धावत्सःसोमस्तदाभवत् ॥ १६ ॥ दोग्धावाचरूपतिरभूत्पात्रवेदस्तपोरसः ॥ देवैश्चवसुधादुग्धामरुद्दोग्धातदाभवत् ॥ १७ ॥ इंद्रोवत्सःसमभव
 त्सीरमूर्जस्वलंबलं ॥ देवानांकांचनंपात्रपितृणांराजतंतथा ॥ १८ ॥ अंतकश्चाभवद्दोग्धायमोवत्सःस्वधारसः ॥ विलंचपात्रंनगानांतक्षकोवत्सकोभवत् ॥
 ॥ १९ ॥ विषंक्षीरंततोदोग्धाधृतराष्ट्रोभवत्पुनः ॥ असुरैरपिदुग्धेयंआयसेशुप्रीडनम् ॥ २० ॥ पात्रेमायामभूद्रत्सःप्राल्हादिस्तुविरोचनः ॥ दोग्धात्रिमूर्द्धा
 तत्रासीन्मायायेनप्रवर्तिता ॥ २१ ॥ यक्षैश्चवसुधादुग्धापुरातर्द्धानमीप्सुभिः ॥ कृत्वाविश्वावसुंवत्संमणिमंतंमहीपते ॥ २२ ॥ प्रेतरक्षोगणैर्दुग्धावसारुधिर
 मुल्बणं ॥ रौप्यनाभोभवद्दोग्धासुमालीवत्सएवच ॥ २३ ॥ गन्धर्वैश्चपुनर्दुग्धावसुधासाप्सरोगणैः ॥ वत्संचित्रथंकृत्वागंधान्पद्मदलेतथा ॥ २४ ॥
 दोग्धावसुरुचिर्नामाथर्ववेदस्यपारगः ॥ गिरिभिर्वसुधादुग्धारत्नानिविविधानिच ॥ २५ ॥ औपधानिचदिव्यानिदोग्धामेरुर्महीधरः ॥ वत्सो
 भूद्धिमवांस्तत्रपात्रंशैलमयंपुनः ॥ २६ ॥ वृक्षैश्चवसुधादुग्धाक्षीरंछिन्नप्ररोहणं ॥ पालाशपात्रेदोग्धातुसालःपुष्पवनाकुलः ॥ २७ ॥ प्लक्षो
 भवत्ततोवत्सःसर्ववृक्षवनाधिपः ॥ एवमन्यैश्चवसुधातथादुग्धायथेच्छतः ॥ २८ ॥ आयुर्द्धेनानिसौरव्यंचपृथौराज्यंप्रशासति ॥ नदारिद्यंतथारो
 गीनाधनोनचपाकृत् ॥ २९ ॥ नोपसर्गानचाघातःपृथौराज्यंप्रशासति ॥ नित्यंप्रमुदितालोकादुःखशोकविवर्जिताः ॥ ३० ॥ धनुः
 कोट्याचशैलेंद्रातुत्सार्यसमहावलः ॥ भूमंडलंसमंचक्रेलोकानांहितकाम्यया ॥ ३१ ॥ नपुरग्रामदुर्गोणिनचायुधधरानराः ॥ अग्र्यंतेयत्रदुःखंचना
 र्थंशास्त्रस्यचादरः ॥ ३२ ॥ धर्मकतानाःपुरुषाःपृथौराज्यंप्रशासति ॥ कथितानिचपात्राणि यत्क्षीरंचयथातव ॥ ३३ ॥ येषांयेनरुचिस्तत्रतेभ्योदत्तवि
 जानता ॥ यज्ञश्रीदिषुसर्वेषुमयातुभ्यंनिवेदितं ॥ ३४ ॥ दुहितृत्वंगतायस्मात्पृथोःपृथ्वीमहामते ॥ तस्यानुसारयोगाच्चपृथिवीविश्रुतातुभ्यैः ॥ ३५ ॥

प० पु०
॥ १५ ॥

भीष्म उवाच ॥ आदित्यवंशमखिलं वदन्नान्यथाक्रमं ॥ सोमवंशंचतत्त्वज्ञयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ३६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ विवस्वानकश्चापात्पूर्वमादित्याम
भवत्पुरा ॥ तस्य पत्नी त्रयंतद्वत्संज्ञाराज्ञी प्रभातथा ॥ ३७ ॥ रैवतस्य सुताराज्ञी रैवतं सुषुवे सुतं ॥ प्रभाप्रभातं सुषुवे त्वाष्ट्रं संज्ञातथामनुं ॥ ३८ ॥ यमश्च
यमुना चैव यमलौचबभूवतुः ॥ ततस्तेजोमयं रूपमसंहती विवस्वतः ॥ ३९ ॥ नारीमुत्पादयामास स्वशरीरादनिदितां ॥ त्वाष्ट्रीस्वरूपरूपेण नाम्ना छायेति
भामिनी ॥ ४० ॥ किं करोमीति पुरतः संस्थितां तामभाषत ॥ छाये त्वं भज भर्तारं मदीयं तं वरानने ॥ ४१ ॥ अपत्यानि मदीयानि मातृस्नेहेन पालय ॥ तथे
त्युक्तवाचसा देवमगात् कामाय सुव्रता ॥ ४२ ॥ कामयामास देवोपि संज्ञेयमिति चादरात् ॥ जनयामास सावर्णिमनुं मनुस्वरूपिणम् ॥ ४३ ॥ सवर्णत्वाच्च सावर्णे
र्मनो वैवस्वतस्य तु ॥ ततः सुतांचतपतीं त्वाष्ट्रीं चैव क्रमेण तु ॥ ४४ ॥ छायायां जनयामास संज्ञेयमिति भास्करः ॥ छायास्वपुत्रे त्वधिकं स्नेहं च क्रमेण नौतदा ॥
॥ ४५ ॥ न च क्षमेमनुः पूर्वस्तद्यमः क्रोधमूर्छितः ॥ संतर्जयामास तदा पादमुत्क्षिप्य दक्षिणं ॥ ४६ ॥ शशाप च यमं छाया भवतु किमि संयुतः ॥ पादो यमेको भ
विता पूय शोणितविघ्नवः ॥ ४७ ॥ निवेदयामास पितुर्यमः शापेन धर्षितः ॥ निःकारणमहं शतो मात्रा देवस्य कोपया ॥ ४८ ॥ बालभावान्मया किंचिदुद्यतश्च
रणः सकृत् ॥ मनुचर्यार्यामाणापिमम शापमदादिभ्यो ॥ ४९ ॥ प्रायो न माता सास्माकमसमास्नेहतो यतः ॥ देवोऽप्याहयमं भूयः किं करोमि महामते ॥ ५० ॥
सौर्यात्कस्य न दुःखं स्यादथ वाकर्म संततिः ॥ अनिवार्या भवस्यापि काकथान्येषु जंतुषु ॥ ५१ ॥ कृकवाकुस्तव पदे स किमि भक्षयिष्यति ॥ खंजं च रुचिरं
चैव पादमेतद्भविष्यति ॥ ५२ ॥ एवमुक्तः समाश्वस्तस्तपस्तीव्रं चकार ह ॥ वैराग्यात्पुष्करे तीर्थे फलफेनानिलाशनः ॥ ५३ ॥ पितामहं समाराध्य
यावद्वर्षायुतं पुनः ॥ तपःप्रभावाद्देवेशः संतुष्टः पद्मसंभवः ॥ ५४ ॥ वव्रे सलोकपालत्वं पितृलोकं तथा क्षयं ॥ धर्माधर्मात्मकस्यास्य जगत्स्तुप
रीक्षणम् ॥ ५५ ॥ एवं सलोकपालत्वमगमत्पद्मसंभवात् ॥ पितृणामाधिपत्यं च धर्माधर्मस्य चानघ ॥ ५६ ॥ विवस्वानथ तज्ज्ञात्वा संज्ञायाः
कर्मचेष्टितं ॥ त्वष्टुः सर्मापमगमदा चक्षुः सरोषवान् ॥ ५७ ॥ तमुवाच ततस्त्वष्टा सां त्वपूर्वमिदं वचः ॥ तवा संहती भगवंस्तेजस्तीव्रं तमोनुद
॥ ५८ ॥ वडवारूपमास्थाय मत्सकाशमिहागता ॥ निवारिता मया सा च त्वद्भयेन दिवस्पते ॥ ५९ ॥ यस्मादविज्ञातमना मत्सकाशमिहागता ॥
तस्मान्मदीयं भवन्ने प्रवेष्टुं तवार्हति ॥ ६० ॥ एवमुक्ता जगामाशु मरुदेशमनिदिता ॥ वडवारूपमास्थाय भूतले संप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ तस्मा
त्प्रसादं कुरु मे यद्यनुग्रहभागहम् ॥ अपनेष्यामि ते तेजः कृत्वा यत्रे दिवाकरम् ॥ ६२ ॥ रूपं तव करिष्यामि लोकानंदं करं प्रभो ॥ तथेत्युक्तः सरविणा भ्रमे कृत्वा
दिवाकरं ॥ ६३ ॥ पृथक् चकार तेजश्चक्रं विष्णोः प्रकल्पयत् ॥ त्रिशूलं चापिरुद्रस्य ब्रह्मिन्द्रस्य चापरं ॥ ६४ ॥ दैत्यदानवसंहर्तृसदस्रकिणात्मकं ॥ रु

प्र० सू० सं०
अ० ८

॥ १५ ॥

पंचाप्रतिमंचकेत्वष्टापञ्चामृतेमहत् ॥ ६५ ॥ नशशाकचतइद्रुंपादरूपरेवे पुनः ॥ अद्यापिचततः पादौनकश्चित्कारयेत्काचित् ॥ ६६ ॥ यःकरोतिसपा
 पिष्टेगतिमाप्नोतिनिदितां ॥ कुष्ठरोगमवाप्नोतिलोकेस्मिन्दुःखसंज्ञितं ॥ ६७ ॥ तस्मान्नधर्मकामार्थीचित्रेष्वायतनेषुच ॥ नक्रचित्कारयेत्पादौदेवदेवस्य
 धामतः ॥ ६८ ॥ ततःसभगवान्गत्वाभूर्लोकममराधिपः ॥ कामयामासकामातौमुखएवदिवाकरः ॥ ६९ ॥ अश्वरूपेणमहतातेजसाचसमन्वितः ॥
 संज्ञाचमनसाक्षोभमगमद्भयविह्वला ॥ ७० ॥ नासापुटाभ्यामुत्सृष्टंपरोयमितिशंकया ॥ तस्याथरेतसोजातावश्विनावितिनःश्रुतम् ॥ ७१ ॥ दक्षौश्रुति
 त्वात्संजातौनासत्यौनासिकाग्रतः ॥ ज्ञात्वाचिराच्चतदेवंसंतोषमगमत्परं ॥ ७२ ॥ विमानेनागमत्स्वर्गेपत्न्यासहमुदान्वितः ॥ सावर्ण्योपिमनुमैरावद्या
 पितपतेतपः ॥ ७३ ॥ शनिस्तपोवलाच्चापिग्रहाणांसमतांगतः ॥ यमुनातपतीचैवपुनर्नद्यौवभूवतुः ॥ ७४ ॥ विष्टिर्षौरात्मिकातद्भक्तकालत्वेनव्यव
 स्थिता ॥ मनोवैस्वतस्यापिदशपुत्रामहाबलाः ॥ ७५ ॥ इलस्तुप्रथमस्तेपांपुत्रेष्ट्यासमकल्पियः ॥ इक्ष्वाकुःकुशनाभश्चअरिष्टोधृष्टएवच ॥ ७६ ॥
 नरिष्यंतः करूपश्चशर्यातिश्चमहाबलः ॥ पृषध्रश्चाथनाभागः सर्वेतेदिव्यमानुषाः ॥ ७७ ॥ अभिपिच्यमनुःपूर्वमिलपुत्रंसधार्मिकम् ॥ जगामतपसेभूयः
 पुष्करंसतपोवनं ॥ ७८ ॥ अथाजगामसिध्यर्थतस्यब्रह्मावरप्रदः ॥ वरंवरयभद्रंतेमानवेययथेप्सितं ॥ ७९ ॥ उवाचसतददिवंपद्माक्षंपद्मजंविभुं ॥
 वंशेधर्मसंयुक्ताः पृथिव्यांसर्वपार्थिवाः ॥ ८० ॥ भवेयुराश्वराःस्वामिन्प्रसादात्तवकंजज ॥ तथेत्युत्तवातुदेवेशस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ८१ ॥ ततोयोध्यां
 समागत्यसमतिष्ठद्यथापुरा ॥ अथैकदारथाहूढइलोनिजसुतोमनोः ॥ ८२ ॥ निर्जंगामार्थसिध्यर्थमिनप्रायांमहीमिमां ॥ भ्रमन्द्वापानिसर्वाणिक्षमाभृतः
 संप्रसाधयन् ॥ ८३ ॥ जगामोपवनंशंभोरथाकृष्टःप्रतापवान् ॥ कल्पद्रुमलताकीर्णनाम्नाशरवणमहत् ॥ ८४ ॥ रमतेयत्रदेवेशःसोमःसोमार्द्रशेखरः ॥
 उमयासमयस्तत्रपुराशरवणेकृतः ॥ ८५ ॥ पुंनामसंज्ञंयत्किंचिदागमिष्यतिनोवनं ॥ स्त्रीत्वमेष्यतितत्सर्वदशयोजनमंडले ॥ ८६ ॥ अज्ञातसमयो
 राजाइलः शरवणंगतः ॥ स्त्रीत्वंजगामसहसावडवाश्चोऽभवत्क्षणात् ॥ ८७ ॥ पुरुषत्वेकृतंसर्वस्त्रीकायेविस्मृतंततः ॥ इलेतिसाभवन्नारीपीनोन्नतचन
 स्तनी ॥ ८८ ॥ उन्नतश्रोणिजघनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ पूर्णेन्दुवदनातन्वीविलासिन्यसितेक्षणा ॥ ८९ ॥ पीनोन्नतायतभुजानीलकुंचितमूर्द्धजा ॥
 तनुलोमासुवदनामृदुगद्गद्भाषिणी ॥ ९० ॥ श्यामागोरेणवर्णनतनुताम्रनखांकुरा ॥ कार्मुकहृद्युगोपेताहंसावरणगामिनी ॥ ९१ ॥ भ्रममाणवाने
 तस्मिन्चितयामासभामिनी ॥ कोमेपितावाभ्रातावाकोमेत्राताभवेदिह ॥ ९२ ॥ कस्यभर्तुरहंदत्ताकियद्रूपोस्मिभूतले ॥ चितयतीचददृशे
 सोमपुत्रेणसाङ्गना ॥ ९३ ॥ इलरूपसमाक्षितमनसावरवर्णिनी ॥ बुधस्तदातयेयत्नमकरोत्कामपीडितः ॥ ९४ ॥ विशिष्टाकारवान्मुंडीसक

प० पु०

॥ १६ ॥

मंडलपुस्तकः ॥ वेणुदंडकृतावेशःपवित्रकखनित्रकः ॥ ९५ ॥ द्विजरूपःशिलीब्रह्मनिगदन्कर्णकुंडली ॥ वट्टाभि श्चार्थेभिर्भुक्तःसमित्पुष्पकु
शोदकैः ॥ ९६ ॥ कालेन्विष्याततस्तस्मिन्नाजुहावसतामिलाम् ॥ बहिर्वनस्यांतरितःकिलपादपमंडपे ॥ ९७ ॥ ससंभ्रममकस्माच्चसोपालंभमिवाभ
वत् ॥ त्यत्तवाग्निहोत्रशुश्रूषांक्रगतामंदिरान्मम ॥ ९८ ॥ इयंविहारवेलातेअतिक्रामतिसांप्रतम् ॥ एहोहिपृथुमुश्रोणिंसंभ्रांताकेनहेतुना ॥ ९९ ॥ इयंसा
यंतनीवेलाविहारस्येहवर्तते ॥ कृत्वोपलेपनंपुष्पैरलंकुरुगृहमम ॥ १०० ॥ सात्रवीद्विस्मृताहंचसर्वमेवतपोधन ॥ आत्मानंत्वांचभर्तारंकुलंचवद
मेनच ॥ १०१ ॥ बुधःप्रोवाचतांतन्वीमिलात्वंवरवर्णिनि ॥ अहंचकामुकोनामबहुविद्योबुधःस्मृतः ॥ १०२ ॥ तेजस्विनःकुलेजातःपितामेब्राह्मणा
धिपः ॥ इतिसातस्यवचनात्प्रविष्टाबुधमंदिरम् ॥ १०३ ॥ रत्नस्तंभसमाकीर्णदिव्यमायाविनिर्मितम् ॥ इलाकृतार्थमात्मानंमेनेतद्भवनेस्थिता ॥ १०४ ॥
अहोवृत्तमहोरूपमहोधनमहोकुलम् ॥ ममचास्यचभर्तुर्वाअहोलावण्यमुत्तमम् ॥ १०५ ॥ रेमेचसातेन सममतिकालमिलावने ॥ सर्वभोगमयेगेहेयथेंद्रभवने
तथा ॥ १०६ ॥ अथान्विष्यंतोराजानंभ्रातरस्तस्यमानवाः ॥ इक्ष्वाकुप्रमुखाजग्मुस्तदाशरवणांतिकम् ॥ १०७ ॥ ततस्तेददृशुःसर्वैवडवामग्रतःस्थिताम् ॥ रत्नप
र्यंतकिरणदीप्पमानामनुत्तमाम् ॥ १०८ ॥ संप्राप्यप्रत्यभिज्ञानात्सर्वेविस्मयमागताः ॥ अयंचंद्रप्रभोनामवाजीतस्यमहात्मनः ॥ १०९ ॥ अगमद्र
डवारूपमुत्तमकेनहेतुना ॥ ततस्तुमैत्रावरुणिपप्रद्युः स्वपुरोहितम् ॥ ११० ॥ किमेतदित्यभूच्चित्रं वदयोगविदांवर ॥ वसिष्ठोप्पत्रवीत्सर्वदृष्टांतं
ध्यानचक्षुषा ॥ १११ ॥ समयःशंभुदयिताकृतःशरवणेपुरा ॥ यःपुमान्प्रविशेचात्रसनारीत्वमवाप्स्यति ॥ ११२ ॥ अयमश्वोपिनारीत्वमगाद्रा
ज्ञासहैवतु ॥ इलःपुरुषतामेतियथासौधनदोषमः ॥ ११३ ॥ तथैवयत्नःकर्तव्यआराध्यचपिनाकिनम् ॥ ततस्तेमानवाजग्मुर्ग्रदेवोमहेश्वरः ॥ ११४ ॥
तुष्टुर्विधिः स्तोत्रैःपार्वतीपरमेश्वरौ ॥ तावूचतुरलंचैषसमयःकिनुसांप्रतं ॥ ११५ ॥ इक्ष्वाकोरथमेधेनयत्फलंस्यात्तदावयोः ॥ दत्वाकिंपुरुषोवीरःसभ
विष्यत्यसंशयम् ॥ ११६ ॥ तथेत्युक्त्वातुतेसर्वेजग्मुर्वैवस्वतात्मजाः ॥ इष्ट्वाश्वमेधेनततइलाकिंपुरुषोभवत् ॥ ११७ ॥ मासमेकंपुमान्वीरःस्त्रीत्वं
मासमभूत्पुनः ॥ बुधस्यभवनेतिष्ठन्निलोगर्भधरोभवत् ॥ ११८ ॥ अजीजनत्पुत्रमेकमनेकगुणसंयुतम् ॥ बुधउत्पाद्यतंपूरुंसस्वर्गमगमत्पुनः ॥ ११९ ॥ इलस्यना
म्रातद्वर्षमिलावृतमभूत्तदा ॥ सोमार्कवंशजोराजाइलोभृदंशवर्द्धनः ॥ १२० ॥ एवंपुहूरवाःपूरोरभवदंशवर्द्धनः ॥ इक्ष्वाकुरर्कवंशस्यतथैवोक्तो नरेश्वरः ॥ १२१ ॥
इलःकिंपुरुषत्वेचसुद्युम्रइतिचोच्यते ॥ पुनःपुत्रत्रयमभूत्सुद्युम्रस्यापराजितम् ॥ १२२ ॥ उत्कलोथगयस्तद्वद्वरिताश्वश्ववीर्यवान् ॥ उत्कलस्योत्कलाना
मगयस्यतुगयापुरी ॥ १२३ ॥ हरिताश्वस्यदिग्याम्यासंज्ञाताकुरुभिःसह ॥ प्रतिष्ठानेभिपिच्यथसपुहूरवसंसुतम् ॥ १२४ ॥ जगामेलावृतंभोक्तुं दिव्यं वपैफला

प्र०सृ०खं०

अ० ८

॥ १६ ॥

शनः ॥ इक्ष्वाकुर्ज्येष्ठदायादोमध्यदेशमवाप्तवान् ॥ १२५ ॥ नरिष्यंतस्य पुत्रो भूच्छुको नाम महाबलः ॥ नाभागादंबरीषस्तु धृष्टस्य तु सुतत्रयम् ॥ १२६ ॥
 धृष्टकेतुः स्वधर्माश्रयेण धृष्टश्वर्यवान् ॥ आनर्तो नाम शयतिः सुकन्या चैव दारिका ॥ १२७ ॥ आनर्तस्याभवत् पुत्रो रोचमानः प्रतापवान् ॥ आनर्तो नाम देशो
 भूत्रगरीचकुशस्थली ॥ १२८ ॥ रोचमानस्य रोवो भूद्रेवा द्वैवत एव च ॥ ककुद्गीचा परं नाम ज्येष्ठः पुत्रशतस्य च ॥ १२९ ॥ रेवती तस्य सा कन्या भार्या रामस्य विश्रुता ॥
 करुपाच्चैव कारुपावहवः प्रथिता भुवि ॥ १३० ॥ पृषध्रोगो वधाच्छूद्रो गुरुशापादजायत ॥ इक्ष्वाकुपुत्रानाम्नाथविकुक्षिणिमिदं डकाः ॥ १३१ ॥ श्रेष्ठाः पुत्रशतस्य
 सन्पंचाशच्चाथ तत्सुताः ॥ मेरोरुत्तरतस्ते तु जाताः पार्थिवसत्तमाः ॥ १३२ ॥ चत्वारिंशत्तथाष्टान्ये शतमध्ये च ये भवन् ॥ मेरोर्दक्षिणतश्चैव राजानस्तत्प्रकीर्तिताः
 ॥ १३३ ॥ ज्येष्ठात्कुकुत्स्थनामा भूत्सु तस्तस्य सुयोधनः ॥ तस्य पुत्रः पृथुर्नाम विश्वस्तस्य पृथोः सुतः ॥ १३४ ॥ आर्द्रस्तस्य च पुत्रो भूत्सु वनाश्वस्ततो भवत् ॥
 युवनाश्वस्य पुत्रो भूच्छावस्तो नाम वीर्यवान् ॥ १३५ ॥ निर्मिता येन शावस्ती ह्यंगदेशे नराधिप ॥ शावस्ता हृहदश्चो भूत्सु कुवलाश्वस्ततो भवत् ॥ १३६ ॥ धुंधुमारत्व
 मगमदुंधुं हत्वाऽसुरं पुरा ॥ तस्य पुत्रास्त्रयो जाता हृढाश्चोष्टिरेव च ॥ १३७ ॥ कपिलाश्वश्च विख्यातो धौंधुमारिः प्रतापवान् ॥ हृढाश्वस्य प्रमोदस्तु हर्यश्वस्तस्य
 चात्मजः ॥ १३८ ॥ हर्यश्वस्य निकुंभो भूत्संहताश्वस्ततो भवत् ॥ अकृताश्वो रणाश्वश्च संहताश्वसुता बुभौ ॥ १३९ ॥ युवनाश्वो रणाश्वस्य मांधाता च ततो भवत् ॥
 मांधातुः पुरुकुत्सो भूद्धर्मसेतुश्च पार्थिवः ॥ १४० ॥ मुचुकुन्दश्च विख्यात इशकमित्रः प्रतापवान् ॥ पुरुकुत्सस्य पुत्रो भूद्दुस्सहो नर्मदापतिः ॥ १४१ ॥ संभूति
 स्तस्य पुत्रो भूभिधन्वा च ततो भवत् ॥ त्रिधन्वनः सुतो जातस्त्रय्यारुण इति स्मृतः ॥ १४२ ॥ तस्य सत्यव्रतो नाम तस्मात्सत्यरथः स्मृतः तस्य पुत्रो हारिश्चन्द्रो हारिश्च
 द्राच्च रोहितः ॥ १४३ ॥ रोहिताच्च वृको जातो वृकाद्राहुरजायत ॥ सगरस्तस्य पुत्रो भूद्राजा परमधार्मिकः ॥ १४४ ॥ द्वे भार्ये सगरस्यापि प्रभाभानुमती तथा ॥ ता
 भ्यामाराधितः पूर्वमौर्वाग्निः पुत्रकाम्यया ॥ १४५ ॥ और्वस्तुष्टस्तयोः प्रादाद्यथेष्टं वरमुत्तमम् ॥ एकापष्टिसहस्राणि सुतमेकं तथा परा ॥ १४६ ॥ अगृह्णादंशकर्ता
 रंप्रभाऽगृह्णाद्वसुतान् ॥ एकं भानुमती पुत्रमगृह्णादसर्मजसं ॥ १४७ ॥ ततः षष्टिसहस्राणि सुपुत्रेया ददौ प्रभा ॥ खनंतः पृथिवीं दग्धा विष्णुना ये श्वगार्गणे ॥ १४८ ॥ अस
 मंजस्तुतनयो ह्यंशुमात्रा मविश्रुतः ॥ तस्य पुत्रो दिलीपस्तु दिलीपात्तु भगीरथः ॥ १४९ ॥ येन भागीरथी गङ्गा तपःकृत्वा वतारिता ॥ भगीरथस्य तनयो नाभा
 ग इति विश्रुतः ॥ १५० ॥ नाभागस्यांबरीषो भूत्सिधुद्रीपस्ततो भवत् ॥ तस्यायुतायुः पुत्रो भूहनुपर्णस्ततो भवत् ॥ १५१ ॥ तस्य कल्माषपादस्तु सर्वकर्माततः
 स्मृतः ॥ तस्यानरण्यः पुत्रो भूभिघ्नस्तस्य सुतो भवत् ॥ १५२ ॥ निघ्नपुत्रा बुभौ जाता वनमित्रश्चूत्तमौ ॥ अनामित्रो वनमगाद रिनाशकृतेनृप ॥ १५३ ॥ रघोरभूदिली
 पस्तु दिलीपाच्चाप्यजस्तथा ॥ दीर्घबाहु रजाजातः प्रजापालस्ततो भवत् ॥ १५४ ॥ ततो दशरथो जातस्तस्य पुत्रचतुष्टयं ॥ नारायणात्मकाः सर्वे रामस्तस्याग्र

प० पु०
॥ १७ ॥

जोभवत् ॥ १५५ ॥ रावणांतकरस्तद्वधूणांवंशवर्द्धनः ॥ वाल्मीकिर्यस्यचरितं चक्रे भार्गवसत्तमः ॥ १५६ ॥ तस्यपुत्रः कुशोनाम इक्ष्वाकु कुलवर्द्धनः ॥ अतिथिस्तु
कुशाज्जातो निपथस्तस्य चात्मजः ॥ १५७ ॥ नलस्तु निषाज्जातो नभास्तस्मादजायत ॥ नभसः पुंडरीको भूतक्षेमधन्वा ततः परम् ॥ १५८ ॥ तस्यपुत्रो भवद्वीरो दे-
वानां कः प्रतापवान् ॥ अहीनस्तु तस्य सुतः सहस्रांश्वस्ततः परः ॥ १५९ ॥ ततश्चंद्रावलो कस्तु तारापीडस्ततो भवत् ॥ तस्यात्मजश्चन्द्रगिरिश्चंद्रस्तस्य सुतो
भवत् ॥ १६० ॥ श्रुतायुरभवत् तस्माद्भारते यो निपातितः ॥ नलौ द्रविष विरुषा तौ वंशेयस्य विशेषतः ॥ १६१ ॥ वीरसेनस्तु तद्वत्तैषधश्च नराधिपः ॥ एते विवस्वतो वंशे
राजानो भूरिदाक्षिणाः ॥ १६२ ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवाः प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ १६३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे स्मृष्टिखंडे आदित्यवंशकथनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ भी-
ष्म उवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि पितृणां वंशमुत्तमम् ॥ रवेः श्वश्राद्धे वस्य सोमस्य च विशेषतः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ हंत ते कथयिष्यामि पितृणां वंशमुत्तमम् ॥
स्वर्गोऽपि तु गणाः सप्तत्रयस्तेषामममूर्तयः ॥ २ ॥ मूर्तिमंतोऽथ चत्वारः सर्वेषाममिता जसां ॥ अमूर्तयः पितृगणवैराजस्य प्रजापतेः ॥ ३ ॥ यजन्तियान् देवगणावैराजा इति
विश्रुताः ॥ ये वै ते योगविभ्रष्टाः प्रापुर्लोकान्सनातना ॥ ४ ॥ पुनर्ब्रह्मादिना तितु जायते ब्रह्मवादिनः ॥ संप्राप्य तां स्मृतिं भूयो योगसांख्यमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ सिद्धिं प्रयांति यो-
गेन पुनरावृत्तिदुर्लभा ॥ योगिनामेव देयानितस्माच्छाद्धानि दातुभिः ॥ ६ ॥ एतेषां मानसी कन्यापत्नी हिमवतो मता ॥ मैनाकस्तस्य दयादः क्रौंचस्तस्य सुतो भ-
वत् ॥ ७ ॥ क्रौंचद्वीपः स्मृतो येन चतुर्थो धृतसंयुतः ॥ मेना तु सुपुत्रेति श्वः कन्यायोगवतीस्ततः ॥ ८ ॥ उमैकपर्णा पर्णा च तत्रैव तपरायणाः ॥ रुद्रस्यैकाभृगोश्चै-
का जैगौषव्यस्य चापरा ॥ ९ ॥ दत्ताहिमवतावालाः सर्वलोकतपोधिकाः ॥ पितृणां लोकसंगीतं कथयामि शृणुष्व तत् ॥ १० ॥ लोकाः सोमपथानामयत्र-
मारीचनंदनाः ॥ वंत्तं ते येन पितरो यान् देवाभावयन्त्यलम् ॥ ११ ॥ अग्निष्वात्ता इति ख्याता यज्वानो यत्र संस्थिताः ॥ अच्छोदानामतेषां तु कन्याभूद्रवर्णिनी
॥ १२ ॥ अच्छोदं च सरस्तत्र पितृभिर्निर्मितं पुरा ॥ अच्छोदाथ तपश्चक्रे दिव्यं वर्षसहस्रकम् ॥ १३ ॥ आजग्मुः पितरस्तुष्टादास्यन्तः किल ते वरम् ॥ दिव्यरूप-
राः सर्वो दिव्यमाल्यानुलेपनाः ॥ १४ ॥ सर्वप्रधाना वलिनः कुसुमायुधसन्निभाः ॥ तन्मध्ये मावसुं नाम पितरं वीक्ष्य सांगना ॥ १५ ॥ वने वरार्थिनी संगं कुसुमायुधपी-
डिता ॥ योगाद्गृष्टा तु सा तेन व्यभिचारेण भामिनी ॥ १६ ॥ धरा त्रस्तुष्टते पूर्वप्रयाता यथु वस्तले ॥ तथैवामावसुर्योयमिच्छां चक्रे न तां प्रति ॥ १७ ॥ धैर्येण तस्य
सालोके अमावास्येति विश्रुता ॥ पितृणां वल्लभायस्माद तस्याक्षयकारिका ॥ १८ ॥ अच्छोदापोमुखी दीना लज्जिता तपसः क्षयात् ॥ सा पितृन् प्रार्थया-
मास पुनरात्मसमृद्धये ॥ १९ ॥ विलज्जमाना पितृभिर्दिदमुक्ता तपस्विनी ॥ भविष्यमथ चालोक्य देवकार्यं च ते तदा ॥ २० ॥ इदमृचुर्महाभगाः प्रसादशुभयागिरा ॥
दिवि दिव्यशरीरेण यत्किंचित्क्रियते बुधैः ॥ २१ ॥ तेनैव तत्कर्म फलमुच्यते वरवर्णिनि ॥ सद्यः फलं तिकर्माणि देवत्वे प्रेत्यमानुषे ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वं सुकृतं कृत्वा

प्र० सू० ख०
अ० ९

॥ १७ ॥

प्राप्स्यसेप्रेत्ययत्फलम् ॥ अष्टाविंशेभवित्रीत्वंद्रापरेमत्स्ययोनिजा ॥ २३ ॥ व्यतिक्रमात्पितृणांतुकष्टकुलमवाप्स्यसि ॥ तस्माद्राज्ञोवसोः
 कन्यात्वमवश्यंभविष्यसि ॥ २४ ॥ कन्यात्वेदेवलोकांस्तान्पुनःप्राप्स्यसिदुर्लभान् ॥ पराशरस्यवीर्येणपुत्रमेकमवाप्स्यसि ॥ २५ ॥ द्वीपेतुवदरीप्राये
 वादरायणमप्युत ॥ सवेदमेकंवहुधाविभजिष्यतितेसुतः ॥ २६ ॥ पौरवस्यात्मगौद्रौतुसमुद्रांशस्यशंतनोः ॥ विचित्रवीर्यस्तनयस्तथाचित्रांगदोनृपः ॥ २७ ॥
 इमावुत्पाद्यतनयौक्षेत्रजौतस्यधीमतः ॥ प्रौष्ठपद्यष्टकाभूयःपितृलोकेभविष्यसि ॥ २८ ॥ नाम्नासत्यवतीलोकेपितृलोकेतथाष्टका ॥ आयुरारोग्यदा
 नित्यंसर्वकामफलप्रदा ॥ २९ ॥ भविष्यसिपरलोकेनदीर्घचरामिष्यसि ॥ पुण्यतोयासरिच्छेष्टालोकेष्वच्छोदनामिका ॥ ३० ॥ इत्युक्तासागणै
 स्तैस्तुतत्रैवांतरधीयत ॥ साप्यापचारित्रफलमयायदुदितंपुरा ॥ ३१ ॥ विभ्राजोनामयेचान्येदिविसांतिमुवर्चसः ॥ लोकावर्हिपदोयत्रपितरःसं
 तिसुव्रताः ॥ ३२ ॥ यत्रवर्हिपियुक्तानिविमानानिसहस्रशः ॥ संकल्पपादपायत्रतिष्ठंतिफलदायिनः ॥ ३३ ॥ यदभ्युदयशालासुमोदंतेआर्द्रदायिनः ॥
 येदानवासुरगणार्गंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ ३४ ॥ यक्षरक्षोगणास्तेचयजंतिदिविदेवताः ॥ पुलस्त्यपुत्राःशतशस्तपोयोगवलान्विताः ॥ ३५ ॥ महात्मानोमहाभागा
 भक्तानामभयकराः ॥ एतेपांपीवरीकन्यामानसीदिविविश्रुता ॥ ३६ ॥ योगिनीयोगमाताचतपश्चक्रेसुदारुणं ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्यावरंवेत्तेतुसा
 ततः ॥ ३७ ॥ योगवंतंमुरुषंचभर्तारंविजितेंद्रियम् ॥ देहिदेवप्रसन्नस्त्वंयदितेवदतांवर ॥ ३८ ॥ उवाचदेवोभविताव्यासपुत्रोयदाशुकः ॥ भवित्रीतस्य
 भार्यात्वंयोगाचार्यस्यसुव्रता ॥ ३९ ॥ भविष्यतिचतेकन्याकृत्तानामाथयोगिनी ॥ पांचालपतयेदेयासात्वतायतुसातदा ॥ ४० ॥ जननीत्रह्मदत्तस्ययोगसिद्धांतगा
 स्मृता ॥ कृष्णगौरश्चशंभुश्चभविष्यतिचतेसुताः ॥ ४१ ॥ सर्वकामसमृद्धेष्टुत्रिमानेष्वपिपावनाः ॥ किंपुनः श्राद्धदाविप्राभक्तिमंतः क्रियान्विताः ॥ ४२ ॥
 गौर्नामकन्यायेपांतुमानसीदिविराजते ॥ मुकन्यादयितापत्नीसाध्यानांकीर्तिवर्द्धिनी ॥ ४३ ॥ मरीचिगर्भनामानोलोकेमार्तंडमंडले ॥ पितरोयत्रतिष्ठंतिह
 विष्मंतौगिरःसुताः ॥ ४४ ॥ तीर्थश्राद्धप्रदायांतियत्रक्षत्रियसत्तमाः ॥ राज्ञांपितरस्तेवैस्वर्गभोगफलप्रदाः ॥ ४५ ॥ एतेपांमानसीकन्यायशोदानामविश्रुता ॥
 पत्नीयांसुमतःश्रेष्ठान्नुपापंचजनस्यच ॥ ४६ ॥ जनन्यथादिलीपस्यभगीरथपितामही ॥ लोकाःकामदुधानामकामभोगफलप्रदाः ॥ ४७ ॥ सुस्वधानाम
 पितरोयत्रतिष्ठन्तितेसुताः ॥ आज्यपानामलोकेषुकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ ४८ ॥ पुलहाग्रजदायादावैश्यास्तान्भावयंतिह ॥ यत्रश्राद्धकृतः सर्वे
 पश्यंतियुगपद्गताः ॥ ४९ ॥ मातृभ्रातृपितृस्वसृःसखिसंवंधिवांधवान् ॥ अपिजन्मायुतैर्दृष्टाननुभूतान्सहस्रशः ॥ ५० ॥ एतेपांमानसीकन्याविरजानामविश्रु
 ता ॥ सापत्नीनदुषस्यासीद्ययातेर्जननीतथा ॥ ५१ ॥ एषाष्टकाभवत्पश्चाद्ब्रह्मलोकगतासती ॥ त्रयएतेगणाःप्रोक्ताश्चतुर्थेतुवदाम्यहम् ॥ ५२ ॥ लोकाःसु

५० पु०

॥ १८ ॥

मनसोनामब्रह्मलोकोपरिस्थिताः ॥ सोमपानामपितरोयत्रतिष्ठतिशाश्वतं ॥ ५३ ॥ धर्ममूर्तिधराः सर्वे परतो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ उत्पन्नाः प्रलयांते तु ब्रह्मत्वं प्राप्ययोगिनः ॥ ५४ ॥ कृत्वा सृष्ट्यादिकं सर्वमानसे सांप्रतं स्थिताः ॥ नर्मदानामतेषां तु कन्यातोयवहासरित् ॥ ५५ ॥ भूतानि पुनर्तीया तु पश्चिमोदधिगामिनी ॥ तेभ्यः सर्वत्र मनुजाः प्रजासर्गे च निर्मितम् ॥ ५६ ॥ ज्ञात्वा आद्वानि कुर्वति धर्मभावेन सर्वदा ॥ सर्वदा तेभ्य एवा स्य प्रसादाद्योगसंततिः ॥ ५७ ॥ पितृणामादिसर्गे तु आद्वमेव विनिर्मितम् ॥ सर्वेषां राजतं पात्रमथ वाराजतान्वितम् ॥ ५८ ॥ दत्तं स्वधां पुरोधाय पितृन्प्रीणाति सर्वदा ॥ आग्नीध्रसोमपाभ्यां तु कार्यमाय्यायनं बुधैः ॥ ५९ ॥ अग्न्यभावे तु विप्रस्य पाणौ वाथ जले पिबा ॥ अजाकर्णे श्वकर्णे वा गोष्ठे वाथ शिवांतिके ॥ ६० ॥ पितृणाममलं स्थानं दक्षिणादिकप्रशस्यते ॥ प्राचीनावीतमुदकं तिलसंत्यागमेव च ॥ ६१ ॥ खड्गिना मामिपै चैव मंत्रं दद्यात् शालयः ॥ यवनीवारमुद्वेक्षुः शुक्लपुष्पफलानि च ॥ ६२ ॥ वल्लभानि प्रशस्तानि पितृणामिह सर्वदा ॥ दर्भा माषष्पष्टिका व्रणोक्षीरं मधुसर्पिणी ॥ ६३ ॥ शस्त्राणि च प्रवक्ष्यामि आद्वेवर्ज्यानि यानि च ॥ मसूरशणनिष्पावाराजमापाः कुलुत्थकाः ॥ ६४ ॥ पद्माविल्वार्कदुन्नूरपारिभद्राट रूपकाः ॥ नदेयाः पितृकार्येषु पयश्चाजाविकंतथा ॥ ६५ ॥ कोद्रवोदारवरटकपितृथं पधुका तसी ॥ एतान्यपि न देयानि पितृभ्यः श्रियमिच्छता ॥ ६६ ॥ पितृन्प्रीणाति यो भक्त्या ते पुनः प्रीणयंतितं ॥ यच्छति पितरः पुष्टिस्वांगारोग्यं प्रजाफलम् ॥ ६७ ॥ देवकार्योदपि पुनः पितृकार्यं विशिष्यते ॥ देवताभ्यः पितृणां तु पूर्वमाप्यायनं स्मृतम् ॥ ६८ ॥ शीघ्रप्रसादास्त्वक्रोधानि रूग्णाः स्थिरसौहृदाः ॥ शांतात्मानः शौचपराः सततं प्रियवादिनः ॥ ६९ ॥ भक्तानुरक्ताः सुखदाः पितरः पर्वदेवताः ॥ हविष्मतामाधिपत्ये आद्वेवः स्मृतो रविः ॥ ७० ॥ एतद्विस्वैः पाख्यातं पितृवंशानुकीर्तनम् ॥ पुण्यं पवित्रमारोग्यं कीर्तनीयं नृभिः सदा ॥ ७१ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ श्रुत्वैतदखिलं भूयः पराभक्तिरुपस्थिता ॥ आद्वकालं विधिं वैव आद्वमेव तथैव च ॥ ७२ ॥ आद्वेषु भोजनीयाये आद्ववर्ज्या द्विजातयः ॥ कस्मिन्वासरभागे तु पितृभ्यः आद्वमारभेत् ॥ ७३ ॥ अन्नं दत्तं कथं याति आद्वे वै ब्रह्मवित्तम् ॥ विधिना केन कर्तव्यं कथं प्रीणाति तान् पितृन् ॥ ७४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कुर्यादहरहः आद्वमन्नाद्येनोदकेन च ॥ पयोमूलफलैर्वापि पितृभ्यः प्रीतिमावहन् ॥ ७५ ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं आद्वमुच्यते ॥ नित्यं तावत्प्रवक्ष्यामि अर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अद्वैतं विजानीयात्पार्वणं पर्वसु स्मृतम् ॥ पार्वणं त्रिविधं प्रोक्तं शृणुयन्नात्महीनपते ॥ ७७ ॥ पार्वणे यन्नियोज्यास्तु तान् शृणुष्व नराधिप ॥ पंचाग्निः स्नातकश्चैव त्रिसौपर्णः पडंगवित् ॥ ७८ ॥ श्रोत्रियः श्रोत्रियसुतो विधिवाक्यविशारदः ॥ सर्वज्ञो वेदान्मंत्री ज्ञानवंशकुलान्वितः ॥ ७९ ॥ त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुः श्रुतेष्वन्येषु संस्थितः ॥ पुराणवेत्ता ब्रह्मज्ञः स्वाध्यायी जपतत्परः ॥ ८० ॥ ब्रह्मभक्तः पितृपरः सूर्यभक्तो यवैष्णवः ॥ ब्राह्मणयोगनिष्ठात्मा विजितात्मा सुशीलवान् ॥ ८१ ॥ एते तोष्याः प्रयत्नेन वर्जनी

प्र० सू० ख०

अ० ९

॥ १८ ॥

यानिमान्शृणु ॥ पतितस्तत्सुतः क्लीबः पिशुनो व्यंगरोगितः ॥ ८२ ॥ सर्वे ते श्राद्धकाले तु त्याज्या वै धर्मदर्शिभिः ॥ पूर्वैद्युरपरेद्युर्वा विनीतांश्च निमंत्रयेत् ॥ ८३ ॥ निमंत्रितांश्च पितरुपतिष्ठंति तान् द्विजान् ॥ वायुभूतानि गच्छंति तथा सीनानुपासते ॥ ८४ ॥ दक्षिणं जानुचालभ्य वामं पात्य निमंत्रयेत् ॥ अक्रोधेनैः शौचपरैः सुस्नातैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ८५ ॥ भवितव्यं भवद्भिस्तु मया च श्राद्धकर्मणि ॥ पितृयज्ञं विनिर्वर्त्य तर्पणं रव्यं तु योऽग्रिमान् ॥ ८६ ॥ पिंडान्वा हार्यं कुर्याच्छ्राद्धं मिदुक्षये तथा ॥ गोमयेनानुलिप्ते तु दक्षिणा पुनस्तथले ॥ ८७ ॥ श्राद्धं समाभेदं तत्पागोष्ठे वा जलसन्निधौ ॥ अग्रिमात्रं विप्रेति पत्र्यं चरुं वा सक्तुमुष्टिभिः ॥ ८८ ॥ पितृभ्यो निर्ब्रह्मणोऽपि सर्वं दक्षिणतोऽन्यसेत् ॥ अभिचार्य ततः कुर्यान्निर्वापत्रयमग्रतः ॥ ८९ ॥ ते विवृतस्त्यायताः कार्याश्चतु रङ्गलुविस्तृताः ॥ दर्वीत्रयं च कुर्वीत स्वादिरंजतान्वितम् ॥ ९० ॥ रत्निमात्रं परिशुद्धं हस्ताकाराग्रमुत्तमम् ॥ उदपात्राणि कांस्यस्य मेक्षणं च समित्कुशम् ॥ ९१ ॥ तिलपात्राणि सद्भासो गंधधूपानुलेपनम् ॥ आहरेदपसव्यं च सर्वं दक्षिणतः शनैः ॥ ९२ ॥ एवमासाद्य तत्सर्वं भवनस्योत्तरे तरे ॥ गोमयेनानुलिप्ता यां गोमूत्रेण च मंडलम् ॥ ९३ ॥ साक्षताभिः सपुष्पाभिरद्भिः सव्यापसव्यवत् ॥ विप्राणां क्षालयेत्पादावभिवंद्य पुनः पुनः ॥ ९४ ॥ आसने पूषविष्टेषु दर्भे वत्सु विधानतः ॥ उपस्पृष्टोदकान्विप्राणुपवेश्यानुमंत्रयेत् ॥ ९५ ॥ द्वौ दैवपितृकृत्ये त्रीनैकैकं चोभयत्र वा ॥ भोजयेद्दीक्षरोपीह न कुर्याद्भिस्तं बुधः ॥ ९६ ॥ दैवपूर्वं निवेद्याथ विप्रानर्चादिना बुधैः ॥ अग्नौ कुर्यादनुज्ञातो विप्रैर्विप्रो यथाविधि ॥ ९७ ॥ स्वगृह्योक्तेन विधिना काले कृत्वा समंततः ॥ अग्नौ पोममयाभ्यां तु कुर्यादाप्यायनं बुधः ॥ ९८ ॥ दक्षिणाग्रौ प्रणीतेन स एवाग्निर्द्विजोत्तमः ॥ यज्ञोपवीतान्निर्वर्त्य ततः पशुं क्षणादिकम् ॥ ९९ ॥ प्राचीनावीतिना काये मेतत्स विजानता ॥ लब्ध्वा तस्माद्भिः शेषेण पिंडान् कुर्वीत चोदकं ॥ १०० ॥ दद्यादुदकपात्रैस्तु सलिलं सव्यपाणिना ॥ दद्यात्सर्वप्रयत्नेन दमयुक्तो विमत्सरः ॥ १०१ ॥ विधाय रेखां यज्ञेन निर्वपेदवने जनं ॥ दक्षिणाभिमुखः कुर्यात्ततो दर्भां निधाय वै ॥ १०२ ॥ निधाय पिंडमेकैकं सर्वं दर्भोपरि क्रमात् ॥ निर्वपेदथ दर्भेषु नाम गोत्रानुकीर्तनैः ॥ १०३ ॥ तेषु दर्भेषु तं हस्तं विमृज्या लक्ष्मभागिनां ॥ तथैव च जपं कुर्यात्तुनः प्रत्यवने जनम् ॥ १०४ ॥ जलयुक्तं नमस्कृत्य गंधधूपाचनं दिभिः ॥ एवमावाह्य तत्सर्वं वेदमंत्रैर्यथोदितैः ॥ १०५ ॥ एकाम्रेक एवाद्भिर्निर्वपेद्विंशतिं तथा ॥ ततः कृत्वानरो दद्यात्पितृभ्यस्तु कुशान् बुधः ॥ १०६ ॥ ततः पिंडादिकं कुर्यादावाहनं विसर्जनम् ॥ ततो गृहीत्वा पिंडेभ्यो मात्राः सर्वाः क्रमेण तु ॥ १०७ ॥ तानेव विप्रान् प्रथममाशयित्वा च मानवः ॥ वर्णं यन्भोजयेदन्नमिष्टं पूतं च सर्वदा ॥ १०८ ॥ वर्जयेत्कोधपरतां स्मरन्नारायणां हरिम् ॥ तृप्तान् ज्ञात्वा पुनः कुर्याद्भिकिरं सार्ववर्णिकं ॥ १०९ ॥ विधृत्य सोदकं वत्सं सतिलं प्रक्षिपेद्भुवि ॥ आचांतेषु पुनर्दद्याज्जलं पुष्पाक्षतोदकम् ॥ ११० ॥ स्वधावाचनं सर्वं पिंडोपरि समाचरेत् ॥ देवाद्यंतं प्रकुर्वीत श्राद्धनाशोऽन्य

५० पु०
॥ १९ ॥

थाभवेत् ॥१११॥ विसृज्यविप्रान्प्रणतस्तेषां कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ दक्षिणादिशमाकांक्षन्पितृनुदृश्यमानवः ॥११२॥ दातारो नो भिवर्द्धतां वेदाः सततिरेव च ॥
श्रद्धाचनो माव्यगमद्बहुदेयचनोस्त्विति ॥११३॥ अन्नंचनो बहुभवेदतिथींश्चलभेमहि ॥ याचितारश्चनः संतुमाचयाचिष्मकंचन ॥११४॥ एतदग्निमतः प्रोक्तं
मन्वाहार्यतु पावर्षणं ॥ यथेदुसंक्षयेतद्बदन्यत्रापि निगद्यते ॥११५॥ पिंडास्तु गोजविप्रभ्यो दद्याद्गौजलेपि वा ॥ वप्रातिवाथ विकिरेदापो भिरथवापयेत् ॥११६॥
पत्नीं तु मध्यमं पिंडं प्राशयेद्दिनयान्विताम् ॥ आधत्तपितरोगर्भपुत्रसंतानवर्द्धनं ॥११७॥ तावन्निर्वापणं तिष्ठेद्यावद्विप्राविसर्जिताः ॥ वैश्वदेवं ततः कुर्यान्नृपुतः
पितृकर्मणः ॥११८॥ इष्टैः सह ततः शान्तो भुंजीत पितृसेवितम् ॥ पुनर्भोजनमध्वानं यानमायासमैथुनम् ॥११९॥ श्राद्धकृच्छ्राद्धभुग्यो वा सर्वमेतद्विवर्जयेत् ॥
स्वाध्यायं कलहं चैव दिवा स्वप्नं च सर्वदा ॥१२०॥ अनेन विधिना श्राद्धं त्रिवर्गस्येह निर्वपेत् ॥ कन्याकुंभवपस्थकैकं कृष्णपक्षेषु सर्वदा ॥१२१॥ यत्र यत्र प्रदातव्यं
संपिंडीकरणात्मकम् ॥ तत्रानेन विधानेन देयमग्निमता सदा ॥१२२॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणाय दुदीरितम् ॥ श्राद्धं साधारणं नाम भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥१२३॥
अयने विषुवे चैव अमावस्या कर्कसंक्रमे ॥ अमावस्याष्टका कृष्णपक्षपंचदशीषु च ॥१२४॥ आर्द्रामघारोहिणीषु द्रव्यब्राह्मणसंगमे ॥ गजच्छाया व्यतीपाते विष्टे वैधृतिवासरे ॥१२५॥ वैशाखस्य तृतीयायानवर्मा कार्तिकस्य च ॥ पंचदशी तु माघस्य नभस्ये च त्रयोदशी ॥१२६॥ युगादयः स्मृता ह्येताः पितृपक्षोपकारिकाः ॥
तथामन्वंतरादौ च देयं श्राद्धं विजानता ॥१२७॥ अश्वयुज्जन्वमी चैव द्वादशी कार्तिके तथा ॥ तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च ॥१२८॥ फाल्गुनस्य त्वमावास्या पौषस्यैकादशी तथा ॥
आषाढस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी ॥१२९॥ श्रावणे चाष्टमी कृष्णा तथा पाटी च पूर्णिमा ॥ कार्तिकी फाल्गुनी चैवाज्येष्ठपंचदशी सता ॥१३०॥ मन्वंतरादयस्त्वेता दत्तस्याक्षयकारिकाः ॥ पानीयमप्यत्र तिलैर्विमिश्रितं दद्यात्पितृभ्यः प्रयतो मनुष्यः ॥१३१॥
श्राद्धं कृतं तेन समास्तु हस्तरहस्यमेतत्पितरो वदन्ति ॥ वैशाख्यामुपवासेषु तथोत्सवमहालये ॥१३२॥ तीर्थाय तनगोष्ठेषु द्वीपोद्यानगृहेषु च ॥ विविक्तेषु पलिसेषु श्राद्धं देयं विजानता ॥१३३॥
विप्रान्पूर्वपरे चाह्निविनीतात्मानि मंत्रयेत् ॥ शीलवृत्तगुणोपेतान्वयोरूपसमन्वितान् ॥१३४॥ द्वौ देवौ पितृकृत्येत्रीने के कमभयत्रवा ॥
भोजयेत्सुसमृद्धोऽपि न प्रकुर्वीत विस्तरम् ॥१३५॥ विश्वेदेवान्येः पुष्पैरभ्यर्च्य सनपूर्वकं ॥ पूरयेत्पात्रमुग्रं तु स्थाप्यं दर्भपवित्रकैः ॥१३६॥
शन्नो देवीत्यपः कुर्याद्यवोसीतियवानापि ॥ गंधपुष्पैस्तु संपूज्य विश्वान् देवान् प्रतिन्यसेत् ॥१३७॥ विश्वेदेवास इत्याभ्यामावाह्यविकिरेद्यवान् ॥ यवोसिधान्यराजस्तर्वा रूणो मधुमिश्रितः ॥१३८॥ निरुदः सर्वपापानां पवित्रं ऋषिस्तुतः ॥ गंधपुष्पैरलंकृत्य यादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृजेत् ॥३९॥ अभ्यर्च्य गंधाद्युत्सृज्य पितृयज्ञं समाभेत् ॥
दर्भासनादिकृत्वा दौशीर्णे पात्राणि चाचरेत् ॥१४०॥ सपवित्राणि कृत्वा दौशीर्णे देवीत्यपः क्षिपेत् ॥ तिलोसीतिति लान्कु

प्र० सू० खं०
अ० ९

॥ १९ ॥

याद्वन्धपुष्पादिकंपुनः ॥ १४१ ॥ पात्रंवनस्पतिमयंतथापर्णमयंपुनः ॥ राजतंवाप्रकुर्वीततथासागरसंभवम् ॥ १४२ ॥ सौवर्णंराजतंताम्रं पितृणां पात्रमु
 च्यते ॥ रजतस्यकथावापिदर्शनंदानमेवच ॥ १४३ ॥ राजतेभोजनेरेषांपितृणाम्रजतान्वितैः ॥ वार्यपिश्रद्धयादत्तमक्षयायोपकल्पते ॥ १४४ ॥ अद्यापिपि
 तृपात्रेषुपितृणाराजतान्वितम् ॥ शिवनेत्रोद्भवंयस्मादुत्तमपितृवल्गुम् ॥ १४५ ॥ एवंपात्राणि संकल्प्यथालाभंविमत्सरः ॥ यादिव्येतिपितुर्नामगोत्रेदभो
 न्करेन्यसेत् ॥ १४६ ॥ पितृनावाहयिष्यामितथेत्युक्तः सतैः पुनः ॥ उशंतस्त्वातथायन्तुऋग्यामावाहयेत्पितृन् ॥ १४७ ॥ यादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृज्यदद्यादं
 धादिकंततः ॥ वस्त्रोत्तरं दभंपूर्वदत्त्वासंश्रयमादितः ॥ १४८ ॥ पितृपात्रेनिधायाथन्युज्जमुत्तरतो न्यसेत् ॥ पितृम्यः स्थानमसीतिनिधायपरिवेषयेत् ॥ १४९ ॥
 तत्रापिपूर्वतः कुर्यादग्निकार्यंविमत्सरः ॥ उभाभ्यामपिहस्ताभ्यामाहृत्यपरिवेषयेत् ॥ १५० ॥ उशन्तस्त्वेतितं दभंपाणिभक्तंविशेषतः ॥
 गुणान्वितंश्चाकाशद्यैर्नाभाभक्ष्यैस्तथैवच ॥ १५१ ॥ अन्नंचसदपिशिरंगोघृतंशर्करान्वितं ॥ मांसंप्रीणातिवैसर्वांस्त्रितृनित्याहपद्मजः ॥ १५२ ॥ द्रौमा
 सौमत्स्यमांसिनत्रीन्मासान्हारिणेनतु ॥ औरध्रेणाथचतुरःशाकुनेनाथपंचवै ॥ १५३ ॥ वाराहस्यतुमांसिनपण्मासंतृप्तिरुत्तमा ॥ सतलोहस्यमांसिनतथाष्टावाज
 केनतु ॥ १५४ ॥ प्रपतस्यतुमांसिनतृप्तिमासान्नवैवतु ॥ दशमासांश्चतुर्ष्वेतेवराहमहिषामिषैः ॥ १५५ ॥ शशकूर्मयोस्तुमांसिनमासानेकादशैवतु ॥ संवत्सरंतु
 गव्येनपयसापायसेनवा ॥ १५६ ॥ सौकरेणतुतृप्त्यंतेमासानपंचदशैवतु ॥ वार्ध्वाणिसस्यमांसिनतृप्तिर्द्वादशवार्पिकी ॥ १५७ ॥ कालशाकेनचान्त्यंस्वङ्गमांसिन
 चैवहि ॥ यत्किंचिन्मधुनामिश्रंशरीरं दधिपायसम् ॥ १५८ ॥ दत्तमक्षयमित्याहुः पितरः पूर्वदेवताः ॥ स्वाध्यायंश्चावयेत्पित्र्यंपुराणान्यखिलानिच ॥ १५९ ॥
 ब्रह्मविष्ण्वर्केरुद्राणांस्तवानिविविधानिच ॥ इंद्रेशसोमसूक्तानिपावमानीश्चशक्तिः ॥ १६० ॥ बृहद्रथंतरेतत्रज्येष्ठसामाथरोखं ॥ तथैवशांतिकाध्या
 यंमधुब्राह्मणमेवच ॥ १६१ ॥ मण्डलब्राह्मणंतद्वत्प्रीतिकारिचयत्पुनः ॥ विप्राणामात्मनश्चापितत्सर्वसमुदरयेत् ॥ १६२ ॥ भारताध्ययनंकार्यं
 पितृणांपरमप्रियं ॥ भुक्तवत्सुचविप्रेषुभोज्यतोयादिकंनृप ॥ १६३ ॥ सार्ववर्णिकमन्नाद्यमानयेत्सावधारणं ॥ समुत्सृजेद्भुक्तवतामश्रतोविकिरान्भुवि ॥ १६४ ॥
 अग्निदग्धाश्वयेजीवायेप्यदग्धाःकुलेमम ॥ भूमौदत्तेनतृप्यंतुतृप्तायांतुरांगतिं ॥ १६५ ॥ येषांमातानपितानबंधुर्नचापिमित्रंतथात्रमस्ति ॥ तत्तृप्तये
 त्रेभुविदत्तमेतत्पयातुयोगाययतोयतस्ते ॥ १६६ ॥ असेस्कृतप्रमीतानांत्यागिनांकुलभागिनां ॥ उच्छिष्टभागधेयानांदभेषुविकिरासन् ॥ १६७ ॥ तृप्ता
 नृज्जात्वादकंदद्यात्सकृद्विकिरणेतथा ॥ विप्रलिप्तमहीपृष्ठेगोशङ्कमृत्रवारिणा ॥ १६८ ॥ निधायदभोन्विधिवदक्षिणाग्रान्प्रयत्नतः ॥ सर्ववर्णविधानेन
 पिंडांश्चपितृयज्ञवत् ॥ १६९ ॥ अवनेजनपूर्वतुनामगोत्रंतुमानवः ॥ उक्त्वापुष्पादिकंदत्त्वाकृत्वाप्रत्यवनेजनं ॥ १७० ॥ ज्ञात्वापसव्यंसव्येनपाणिनात्रिःप्रदक्षि

५० पु०
॥ २० ॥

पं ॥ पितृवन्मातृकं कार्यं विधिवद्भर्षाणिना ॥ १७९ ॥ दीपप्रज्वालनं तद्भक्त्युपात्तपुष्पाचर्चनं बुधः ॥ तथा चातिषु चाचम्य दद्याच्चापः सकृत्सकृत् ॥ १७२ ॥
तथा पुष्पाक्षतान् पश्चादक्षय्योदकमेव च ॥ सतिलं नाम गोत्रेण दद्याच्छतया च दक्षिणाम् ॥ १७३ ॥ गोभूहिरण्यवासांसि भव्यानि शयनानि च ॥ दद्याद्यदिष्टं वि
प्राणमात्मनः पितुरेव च ॥ १७४ ॥ वित्तशाल्येन रहितः पितृभ्यः प्रीतिमावहेत् ॥ ततः स्वधावाचनं क्विंशे देवेषु चोदकं ॥ १७५ ॥ दत्वा शीः प्रतिगृह्णीयाद्दिग्भ्यो
पियथा बुधः ॥ अघोराः पितरः संतु संत्वित्युक्तः पुनर्द्विजैः ॥ १७६ ॥ गोत्रं तथा वर्द्धतां तु तथेत्युक्तश्चतैः पुनः ॥ स्वस्तिवाचनं कुर्यात्पिण्डानुद्धृत्य
भक्तितः ॥ १७७ ॥ उच्छेषणं तु तत्तिष्ठेद्यावद्विप्रविसर्जनम् ॥ ततो गृहबलिकुर्यादिति धर्माव्यवस्थितः ॥ १७८ ॥ उच्छेषणं भूमिगतमजिह्मस्याशठस्य च ॥
दासवर्गस्य तत्पिण्डभागधेयं प्रचक्षते ॥ १७९ ॥ पितृभेनिर्मितं पूर्वमेतदाप्यायनं सदा ॥ अव्रतानामपुत्राणां स्त्रीणामपिनरापि ॥ १८० ॥ ततः
स्थानाग्रतः स्थित्वा प्रतिगृह्यां बुपात्रिकां ॥ वाजे वा जेति च जपन्कुशाग्रेण विसर्जयेत् ॥ १८१ ॥ बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात्पदान्यष्टावनुव्रजेत् ॥ वंधु
वर्गेण सहितः पुत्रभार्यासमन्वितः ॥ १८२ ॥ निवृत्य प्रणिपत्याथ प्रयुज्याग्रिसमंत्रवित् ॥ वैश्वदेवं प्रकुर्वीत नैत्यिकं बलिमेव च ॥ १८३ ॥ ततः
स्तु वैश्वदेवांति सभृत्य सुतवांधवः ॥ भुञ्जीतातिथिसंयुक्तः सर्वपितृनिषेवितं ॥ १८४ ॥ एतच्चानुपनीतो पिकुर्यात्सर्वेषु पर्वसु ॥ श्राद्धं साधारणं नाम
सर्वकामफलप्रदम् ॥ भार्याविरहितोऽप्येतत्प्रवासस्थोऽपि भक्तिमान् ॥ १८५ ॥ श्रुद्रोऽप्यमंत्रकं कुर्यादनेन विधिनानृप ॥ तृतीयमाभ्युदयिकं वृ
द्धिश्राद्धं विधीयते ॥ १८६ ॥ उत्सवानंदं संस्कारे यज्ञोद्वाहादिमंगले ॥ मातरः प्रथमं पूज्याः पितरस्तदनंतरं ॥ १८७ ॥ ततो मातामहाराजं निवश्वे देवास्तथैव च
प्रदक्षिणोपचारेण दध्यक्षतफलोदकैः ॥ १८८ ॥ प्राङ्मुखो निर्वपेत्पिण्डान्पूर्वांश्चैव पुरातनान् ॥ संपन्नमित्यभ्युदये दद्यादर्धद्वयोर्द्वयोः ॥ १८९ ॥ युग्माद्विजा
तयः पूज्या वस्त्राकल्पां वरादिभिः ॥ तिलकार्यैर्यवैः कार्यतच्च सर्वानुपूर्वकं ॥ १९० ॥ मंगल्यानि च सर्वाणि वाचयेद्दिजपुंगवान् ॥ एवं शूद्रोऽपि
सामान्यं वृद्धिश्राद्धं च सर्वदा ॥ १९१ ॥ नमस्कारेण मंत्रेण कुर्याद्दानानि वैबुधः ॥ दानं प्रधानं शूद्रस्य इत्याह भगवान्प्रभुः ॥ दानेन सर्वकामाप्तिस्तस्य संजा
यते यतः ॥ १९२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे साधारणाभ्युदयकीर्तनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एकोऽदिष्टं ततो वैश्वेयं यदुक्तं ब्रह्मणा
पुरा ॥ मृते पुत्रेऽथैव कार्यमाशौचं च पितुर्यदि ॥ १ ॥ दशाहं शवमाशौचं ब्राह्मणस्य विधीयते ॥ क्षत्रियेषु दशद्वेचपक्षं वैश्येषु चैव हि ॥ २ ॥ शूद्रेषु मासमा
शौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ नैशमाच्छूडमाशौचं त्रिरात्रं परतः स्मृतम् ॥ ३ ॥ जननेऽप्येवमेव स्यात्सर्ववर्णेषु सर्वदा ॥ अस्थिसंचयनार्द्धं मज्जस्पशौ विधी
यते ॥ ४ ॥ प्रेतापिण्डदानं तु द्वादशदशहंसमाचरेत् ॥ पाथेयं तस्य तत्प्रोक्तं यतः प्रीतिकरं महत् ॥ ५ ॥ यस्मात्प्रेतपुरं प्रेतो द्वादशहिननीयते ॥ गृहे पुत्र

प्र० मृ० खं०
अ० १०

॥ २० ॥

कलत्रं च द्वादशाहं प्रपश्यति ॥ ६ ॥ तस्मान्निधेयमाकाशे दशरात्रं पश्यस्तथा ॥ सर्वदा होपशांत्यर्थं मध्वश्रमाविनाशनम् ॥ ७ ॥ ततस्त्वेकादशाहेऽपि द्विजानेका
 दशैव तु ॥ गोत्रादिस्मृतकांते च भोजयेन्मनुजो द्विजान् ॥ ८ ॥ द्वितीये द्विपुनस्तद्वदेको द्विष्टं समाचरेत् ॥ नावाहनाग्नौ करणं देवहीनं विधानतः ॥ ९ ॥
 एकं पवित्रमेकोऽर्थे एकं पिंडो विधीयते ॥ उपतिष्ठतामिति वदेदर्थं पश्चात्तिलोदकं ॥ १० ॥ स्वास्ति ब्रूयाद्विप्रकरो विसर्गं चाभिरम्यताम् ॥ शेषं पूर्ववदत्रापि कार्यं वेद
 विदो विदुः ॥ ११ ॥ अनेन विधिना सर्वं मनुमासं समाचरेत् ॥ स्मृतकांते द्वितीये द्विष्ट्या दद्याद्विलक्षणम् ॥ १२ ॥ कांचनं पुरुषं तद्वत्फलवस्त्रसमन्वितम् ॥
 प्रपूज्य द्विजदांपत्यं नानाभरणभूषितम् ॥ १३ ॥ उपवेश्य तु शय्यायामधुपर्कं ततो ददेत् ॥ रजतस्य तु पात्रेण दधिदुग्धसमन्वितम् ॥ १४ ॥ अस्थिलालाटि
 कं गृह्य सुक्ष्मं कृत्वा विमिश्रयेत् ॥ पाययेद्विजदांपत्यं पितृभक्त्या समन्वितम् ॥ १५ ॥ एष एव विधिर्दृष्टः पार्वतीयैर्द्विजांतमैः ॥ तेन दुष्टा तु सा शय्या न ग्राह्या द्विज
 सत्तमैः ॥ १६ ॥ गृहीतायां तु तस्यां हि पुनः संस्कारमर्हति ॥ वेदे चैव पुराणे च शय्या सर्वत्र गार्हिता ॥ १७ ॥ गृहीतारस्तु जायन्ते सर्वे नरकगामिनः ॥ ग्रथितां
 वसुजालेन शय्यादांपत्यं सेविताम् ॥ १८ ॥ ये स्पृशन्ति न जानंतः सर्वे नरकगामिनः ॥ नवश्राद्धेन भोक्तव्यं भुक्त्वा चांद्रायणं चरेत् ॥ १९ ॥ पितृभक्त्या तु पुत्राणां
 कार्यं मेव सदा भवेत् ॥ वृषोत्सर्गं च कुर्वीत देया च कपिलाशुभा ॥ २० ॥ उदकुंभश्च दातव्यो भक्ष्यभोज्यफलान्वितः ॥ यावदुदं न रथेऽसति लोदकपूर्वं
 कम् ॥ २१ ॥ ततः संवत्सरे पूर्णं संपिंडीकरणं भवेत् ॥ संपिंडीकरणादूर्ध्वं प्रेतः पार्वणभुग्यतः ॥ २२ ॥ वृद्धिपूर्वेषु कार्याण्येव गृहस्थस्य भवेत्ततः ॥ संपिंडीकरणं श्राद्धं
 देवपूर्वं नियोजयेत् ॥ २३ ॥ पितृनावहयेत्तत्र पृथक् प्रेतं विनिर्दिशेत् ॥ गंधोदकतिलैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं
 प्रसेचयेत् ॥ तद्वत्संकल्प्य चतुरः पिंडान् पितृपरस्तदा ॥ २५ ॥ ये समाना इति द्वाभ्यामन्नं तु विभजे त्रिधा ॥ अनेन विधिना चार्घ्यं पूर्वमेव प्रदापयेत् ॥ २६ ॥
 ततः पितृत्वमापन्नस्य चतुर्थस्तदा त्वनु ॥ अग्निष्वात्तादिमर्त्ये तु प्राप्नोत्यमृतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ संपिण्डीकरणादूर्ध्वं पृथक् तस्मै न दीयते ॥ पितृष्वेव च दातव्यं
 तत्पिण्डं येषु संस्थितम् ॥ २८ ॥ ततः प्रभृति संक्रान्ता तु परागादिपर्वसु ॥ त्रिपिंडमाचरेच्छ्राद्धमेको द्विष्टं मृते हनि ॥ २९ ॥ एको द्विष्टं परित्यज्य मृतहेयः
 समाचरेत् ॥ सदैवं पितृहासस्यात्तथा भ्रातृविनाशकः ॥ ३० ॥ मृताहे पार्वणं कुर्वन्नधो याति समानवः ॥ संपृक्ते स्वर्गं तीभावे प्रेतमोक्षो यतो भवेत् ॥ ३१ ॥
 आमश्राद्धं तदा कुर्याद्विभिन्नः श्राद्धदस्ततः ॥ तेनाग्नौ करणं कुर्यात्पिंडांस्तेनैव निर्वपेत् ॥ ३२ ॥ त्रिभिः संपिंडीकरणं मासैक्ये त्रितये तथा ॥ यदा प्राप्स्य
 तिकालेन तदा मुच्येत वर्षनात् ॥ ३३ ॥ मुक्तोऽपिलेपभागित्वं प्राप्नोति कुशमार्जनात् ॥ लेपभाजश्चतुर्थाद्यास्त्रयः स्युः पिंडभागिनः ॥ ३४ ॥ पिंडदः सप्त
 मस्तेषां संपिंडाः सप्तपूरुषाः ॥ ३५ ॥ भोष्म उवाच ॥ कथं हव्यानि देयानि कव्यानि च जनेरिह ॥ ३६ ॥ गृह्णाति पितृलोके वा प्रायः केकैर्निगद्यते ॥ यदि मर्त्ये

द्विजोभुंकेहृतयेयदिवानले ॥ ३६ ॥ शुभाशुभात्मकाः प्रेतास्तदन्नं भुंजते कथम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ वसुस्वरूपाः पितरो रुद्राश्चैव पितामहाः ॥ ३७ ॥
 प्रपितामहास्तथादित्या इत्येषा वैदिकी श्रुतिः ॥ नामगोत्रं पितृणां तु प्रापकं हव्यकव्ययोः ॥ ३८ ॥ आद्वस्यमन्त्रतस्तत्त्वमुपलभ्येत भक्तितः ॥ अग्नि
 ष्वात्तादयस्तेषामाधिपत्ये व्यवस्थिताः ॥ ३९ ॥ नामगोत्रास्तदादेशा भवंत्युद्भवतामपि ॥ प्राणिनः प्रीणयत्येतदहर्णसंस्तुपागतं ॥ ४० ॥ दि
 व्योयदिपितामातागुरुः कर्मानुयोगतः ॥ तस्यान्नममृतं भूत्वा दिव्यत्वेऽप्यनुगच्छति ॥ ४१ ॥ दैत्यत्वे भोगरूपेण पशुत्वेऽपि तृणां भवेत् ॥ आद्वान्नं वायुरूपेण
 नागत्वेऽप्युपतिष्ठति ॥ ४२ ॥ पानं भवति यक्षत्वे राक्षसत्वे तथा मर्षं ॥ दानवत्वे तथा पानं प्रेतत्वे रुधिरादकम् ॥ ४३ ॥ मनुष्यत्वेऽन्नपानादिना नाभो
 गवतां भवेत् ॥ रतिशक्तिस्त्रियः कान्तेऽन्येषां भोजनशक्तिता ॥ ४४ ॥ दानशक्तिः स विभवा रूपमारोग्यमेव च ॥ आद्वं पुष्पमिदं प्राक्तं फलं ब्रह्मसमा
 गमः ॥ ४५ ॥ आयुः पुत्रान्धनं विद्यां स्वर्गमोक्षं सुखानि च ॥ प्रयच्छन्ति तथाराज्यं प्रीताः पितृगणानृप ॥ ४६ ॥ श्रूयते च पुरामोक्षं प्राप्ताः कौशिकसूनवः ॥
 पंचभिर्जन्मसंबंधैः प्राप्ता ब्रह्मपरंपदम् ॥ ४७ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ कथं कौशिक दद्यादाः प्राप्ता योगमनुत्तमम् ॥ पंचभिर्जन्मसंबंधैः कथं कर्म
 क्षयो भवेत् ॥ ४८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कौशिको नाम धर्मात्मा कुरुक्षेत्रे महावृषिः ॥ नामतः कर्म तस्तस्य पुत्राणां तन्निबोधमे ॥ ४९ ॥ स्वसृपः
 क्रोधनो हिंस्रः पिशुनः कविरिव च ॥ वाग्दुष्टः पितृवर्ती च गणेशिष्यास्तदा भवन् ॥ ५० ॥ पितृयुं परं ते तेषामभूदभिक्षमुत्त्वणं ॥ अनावृष्टिश्च महती
 सर्वलोकभयं करी ॥ ५१ ॥ भगदेशाद्भनेदोर्भ्रंशं तिष्ठतपोधनाः ॥ खादामः कपिलमेतां वयं क्षुत्पीडिता भृशं ॥ ५२ ॥ इति च तयतां पापं लघुः प्राह तदानु
 जः ॥ यद्यवश्यमियं वध्या आद्वरूपेण योज्यतां ॥ ५३ ॥ आद्वेनियोज्यमानायां पापं नश्यति नोभ्रुवं ॥ एवं कुर्वित्यनुज्ञातः पितृवर्ती तदानुजैः ॥ ५४ ॥
 चक्रे समहितः आद्वमुपयुज्याथ तां पुनः ॥ द्वौ दैवैः भ्रातरोऽकृत्वा पित्र्ये त्रींश्चापराजकमात् ॥ ५५ ॥ तथैकमतिथिं कृत्वा आद्वदः स्वयमेव हतुः ॥ चकार मं
 त्रवच्छादं स्मरन् पितृपरायणः ॥ ५६ ॥ तदा गत्वा विशंकास्ते शुरवे च न्यवेदयन् ॥ व्याघ्रेण निहता धेनुर्वत्सा यं प्रतिगृह्यतां ॥ ५७ ॥ एवं साभक्षिता धेनुः
 सप्तभिस्तेस्तपोधनैः ॥ वैदिकं बलमाश्रित्य क्रूरकर्मणि निर्भयाः ॥ ५८ ॥ ततः काले प्रणष्टास्ते व्याधादशपुरे भवन् ॥ जातिस्मरत्वं प्राप्तास्ते पितृभावे
 न भाविताः ॥ ५९ ॥ तत्र विज्ञाय वैराग्यं प्राणानुत्सृज्य धर्मतः ॥ लोकैरवीक्ष्यमाणस्ते तीर्थांते न शनैः ननु ॥ ६० ॥ संजाता भृगरूपास्ते सप्तकालं जरे गिरौ ॥
 प्राप्तविज्ञानयोगास्ते तत्पुस्तानि जातमुम् ॥ ६१ ॥ मधुः प्रपतनेनाथ जातवैराग्यमानसाः ॥ मानसे चक्रवाक्तास्ते संजाताः सप्तयोगिनः ॥ ६२ ॥ नामतः कर्मतः
 सर्वैः सुमनाः कुसुमो वसुः ॥ चित्तदर्शी मुदर्शी च ज्ञाता ज्ञानस्य पारगः ॥ ६३ ॥ ज्येष्ठानुरक्ताः श्रेष्ठास्ते सप्तैते योगपावनाः ॥ योगत्रयस्य स्ते पां वभ्रुवुश्चल

चेतसः ॥६४॥ दृष्ट्वा विभ्राजमानं तमणुहं स्त्रीभिरन्वितम् ॥ क्रीडन्तं विविधैर्भोगैर्महाबलपराक्रमम् ॥६५॥ पञ्चालान्वयसंभूतं प्रभूतबलवाहनम् ॥ राज्यकामो
 भवत्स्वेकस्तेषां मध्ये जलौकसाम् ॥६६॥ पितृवर्ती च यो विप्रः श्राद्धकृतिपितृवत्सलः ॥ अपरौ मंत्रिणौ दृष्ट्वा प्रभूतबलवाहनौ ॥६७॥ मंत्रिवेचक्रतुश्चेच्छा
 मस्मिन्मर्यादौ द्विजोत्तमौ ॥ विभ्राजपुत्रस्त्वेको भूद्रह्मदत्त इति स्मृतः ॥६८॥ मंत्रिपुत्रौ तथा चैव पुण्डरीकसुवालकौ ॥ ब्रह्मदत्तो भिषिक्तस्तु कां पिल्येन गरो
 त्तमे ॥६९॥ पंचालराजो विक्रांतः श्राद्धकृतिपितृवत्सलः ॥ योगवित्सर्वजंतूनां चित्तवृत्ता भवत्तदा ॥७०॥ तस्य राज्ञो भवद्भार्या सुदेवस्यात्मजा तदा ॥
 सन्नतिर्नाम विख्याता का पिलाया भवत्पुरा ॥७१॥ पितृकार्येनियुक्तत्वादभवद्ब्रह्मवादिनी ॥ तथा चकार सहितः सराज्यं राजनंदनः ॥७२॥ कदाचिद्गत उद्यानं
 तथा सहस्रपार्थिवः ॥ ददर्श कीटमिथुनमनंगकलहान्वितम् ॥७३॥ पिपीलिकामधोवक्त्रां पुरतः कीटकामुकः ॥ पंचवाणाभितसांगः सगद्गदमुवाच ह ॥७४॥
 नत्वया सह शीलौके कामिनी विद्यते क्वचित् ॥ मध्ये क्षीणातिजघना बृहद्वक्त्रातिगामिनी ॥७५॥ सुवर्णवर्णसदृशी सद्रक्ताचारुहासिनी ॥ आलक्ष्यते च वदनं
 गुडशर्करवत्सलं ॥७६॥ भोक्ष्यसे मयि भुक्ते त्वं स्नासि स्नाते तथा मयि ॥ प्रोपि ते मयि दीना त्वं कुद्धे च भयचंचला ॥७७॥ किमर्थं वद कल्याणिस
 दाधो वदनास्थिता ॥ सा तमाह ज्वलत्कोपा किमालपसि रे शठ ॥७८॥ त्वयामोदकचूर्णं तु मां विहाया पिभक्षितम् ॥ प्रादास्त्वं तदतिक्रम्य मामन्यस्यै सम
 न्मथः ॥७९॥ पिपीलिक उवाच ॥ त्वत्साहृदयान्मया दत्तमन्यस्यै वरवर्णिनि ॥ तदेकमपराधं मे क्षंतुमर्हसि भामिनि ॥८०॥ नैव पुनः करिष्यामि त्यजकोपं
 च सुस्तनि ॥ स्पृशामि पादौ सत्येन प्रणतस्य प्रसीद मे ॥८१॥ रुष्टायां त्वयि सुश्रोणि मृत्युर्मे पुरतो भवेत् ॥ तुष्टायां त्वयि वामोरुपुर्णाः सर्वमनोरथाः ॥८२॥
 पूर्णचंद्रोपमं वक्त्रं स्वादे मृततरसोपमम् ॥ निर्भरं पिब सुश्रोणिकामासक्तस्य मे सदा ॥८३॥ एतन्मत्वा शुभे कार्यासर्वदा तु कृपा मायि ॥ इति सा वचनं श्रुत्वा प्र
 सन्नाचाभवत्ततः ॥८४॥ आत्मानमर्पयामास मोहनाय पिपीलिका ॥ ब्रह्मदत्तोऽपि तत्सर्वज्ञात्वा त्वास्मयमाह सत् ॥८५॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञानी प्रभावात् पूर्वकर्म
 णः ॥८६॥ भीष्म उवाच ॥ कथं सर्वरुतज्ञो भूद्रह्मदत्तो नराधिपः ॥८६॥ तच्चापि चाभवत् कुत्रचक्रवाकचतुष्टयं ॥ तन्मे कथय सर्वज्ञकुलकस्य च सुव्रतम् ॥८७॥ पुल
 स्त्य उवाच ॥ तस्मिन्नेव पुरे जाताश्चक्रवाका अथो नृपाः ॥८८॥ वृद्धद्विजस्य दायादा विप्रजातिस्मरा बुधाः ॥ धृतिमांस्तत्त्वदर्शींच विद्यावर्णस्तपोधिकः ॥८९॥ ना
 मतः कर्मतश्चैव सुदरिद्रस्य ते सुताः ॥ तपसे बुद्धिर्भवत्तेषां वै द्विजजन्मनां ॥९०॥ यास्यामः परमांसिद्धिमुचुस्तो द्विजसत्तमाः ॥ तत्तेषां वचनं श्रुत्वा सुदरिद्रो महा
 तपाः ॥९१॥ उवाच दीनयावाचा किमेतादिति पुत्रकाः ॥ अधर्म एषवः पुत्रापिता तानित्युवाच ह ॥९२॥ वृद्धं पितरमुत्सृज्य दरिद्रं वनवासिनम् ॥ क्रुधमोत्रं भविता
 मां त्यक्त्वा गतिमेव च ॥९३॥ ऊचुस्ते कलिपता वृत्तिस्तव तात वच इष्टृणु ॥ व्रतमेतत्पुराराज्ञः स ते दास्यति पुष्कलं ॥९४॥ धनं ग्रामसहस्राणि प्रभाति पठ

प० पु०
॥ २२ ॥

तस्तव ॥ कुरुक्षेत्रे तु ये विप्राव्याधादशपुरे तु ये ॥ ९५ ॥ कालं जरे मृगाभूताश्च कवाकास्तु मानसे ॥ इत्युक्त्वा पितरं जग्मुस्ते वनं तपसे पुनः ॥ ९६ ॥ वृद्धोऽपि स द्वि-
जो राजन् जगाम स्वार्थं सिद्धये ॥ अणुहो नाम वैभ्राजः पञ्चालाधिपतिः पुरा ॥ ९७ ॥ पुत्रार्थं दिवदेवेशं पद्मयोनिं पितामहम् ॥ आराधयामास विभुं तीव्रव्रतपराय-
णः ९८ ॥ ततः कालेन महता तुष्टस्तस्यापितामहः ॥ वरं वरय भद्रं ते हृदये भीप्सितं नृप ॥ ९९ ॥ अणुह उवाच ॥ पुत्रं मे देहि देवेश महाबलपराक्रमम् ॥ पारगं
सर्वविद्यानां धार्मिकं योगिनां वरम् ॥ १०० ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञं मे देहि योगिनमात्मजम् ॥ एवमस्त्विति विश्वात्मा तमाह परमेश्वरः ॥ १०१ ॥ पश्य तां सर्वभू-
तानां तत्रैवांतरधीयत ॥ ततः स तस्य पुत्रो भूद्वदत्तः प्रतापवान् ॥ १०२ ॥ सर्वसत्त्वानुकंपी च सर्वसत्त्वबलाधिकः ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञश्च सर्वसत्त्वेश्वरेश्वरः
॥ १०३ ॥ अथ स त्वेन योगात्मा सपिपीलिकमागतः ॥ यत्र तत्कीटमिधुनं रममाणमवस्थितम् ॥ १०४ ॥ ततः सा सन्नतिर्दृष्ट्वा प्रहसंतं सुविस्मितं ॥ किमप्याशंकमाना-
सा तमपृच्छन्नरेश्वरम् ॥ १०५ ॥ सन्नतिरुवाच ॥ अकस्मादतिहासोऽयं किमर्थमभवत् नृप ॥ हास्यहेतुं न जानामि यदकाले कृतं त्वया ॥ १०६ ॥ अवदद्वाजपुत्रो-
सौ तं पिपीलिकभाषितम् ॥ रागवद्विरसोत्पन्नमेतद्धास्यं वरानने ॥ १०७ ॥ न चान्यत्कारणं किंचिद्दास्यहेतुः शुचिस्मिते ॥ न सामान्यततं देवी प्राहालीकमि-
दंतव ॥ १०८ ॥ अहमेवेह हसितानजीविष्ये त्वया धुना ॥ कथं पिपीलिकालापमंत्योर्वैत्ति सुरादते ॥ १०९ ॥ तस्मात्त्वया हमेवाद्यहसिता किमतः परम् ॥ ततो-
निरुत्तरो राजा जिज्ञासुस्तद्वचोहरेः ॥ ११० ॥ आस्थाय नियमं तस्थौ सत्पराक्रमकल्मषः ॥ स्वप्नान्ते प्राह तं ब्रह्मा प्रभाते पर्यट्पुनरम् ॥ १११ ॥ वृद्धद्विजो-
त्तमाद्रक्ष्यं सर्वज्ञास्यति ते प्रिया ॥ इत्युक्त्वा तं दधे ब्रह्मा प्रभाते च नृपः पुरात् ॥ ११२ ॥ निर्गच्छन्मन्त्रिः सहितः सभार्यो वृद्धमग्रतः ॥ गदंतं विप्रमायां तं वृद्धं च स-
ददर्शह ॥ ११३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये विप्रमुख्याः कुरुजां गलेषु दाशास्तथा दाशपुरे मृगाश्च ॥ कालं जरे सततं च कवाका ये मानसे ते व्रवसंति सिद्धाः
॥ ११४ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य सपपातशुचान्वितः ॥ जातिस्मरत्त्वमगमत्तौ चर्मत्रिवरात्मजौ ॥ ११५ ॥ कामशास्त्रप्रणेता तु बाभ्रव्यः स तु वालकः ॥ पंचाल इति
लोकेषु विश्रुतः सर्वशास्त्रवित् ॥ ११६ ॥ पुंडरीकोपि धर्मात्मा वेदशास्त्रप्रवर्तकः ॥ भूत्वा जातिस्मरं शोकात्पतिता वग्रतस्तथा ॥ ११७ ॥ हावयं कर्मविभ्रातः
कामतः कर्मबंधनात् ॥ एवं विलप्य बहुशस्त्रयस्ते योगापारगाः ॥ ११८ ॥ विस्मयाच्छास्त्रमाहात्म्यमभिनंद्य पुनः पुनः ॥ स तु तस्मै धनं दत्त्वा प्रभूतग्रामसं-
युतम् ॥ ११९ ॥ विसृज्य ब्राह्मणं तं च वृद्धं धनमदान्वितम् ॥ आत्मीयं नृपतिः पुत्रं नृपलक्षणसंयुतम् ॥ १२० ॥ विष्वक्सेनाभिधानं च राजा राज्येभ्य-
चयत् ॥ मानसे सलिले सर्वतस्त्ये योगिनां वराः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मदत्तादयस्तस्मिन्पितृभक्ता विमत्सराः ॥ सन्नतिश्चाभवद्दृष्ट्वा मयैव तव दर्शितम्
॥ १२२ ॥ राजन्योगफलं सर्वयदेतदभिलक्ष्यते ॥ तथेति प्राह राजापि पुरस्तादभिनंदयन् ॥ १२३ ॥ त्वत्प्रसादादिदं सर्वमयैव प्राप्यते फ-

प्र० सू० खं
अ० १०

॥ २२

लम् ॥ १२४ ॥ ततस्तेयोगमास्थायसर्वएववनौकसः ॥ ब्रह्मरन्ध्रेणपरमंपदमापुस्तपोबलात् ॥ १२५ ॥ एवमायुर्धनंविद्यांस्वर्गमोक्षसुखानिच ॥
प्रयच्छतिमुतराज्यंनृणां तुष्टाःपितामहाः ॥ १२६ ॥ इदंचपितृमाहात्म्यं ब्रह्मदत्तस्यैव नृप ॥ द्विजेभ्यःश्रावयेद्विद्वान्शृणोतिपठतेपिवा ॥ कल्पकोटिशतं
सायंब्रह्मलोकेमहीयते ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ १० ॥ भीष्मउवाच ॥ कस्मिन्वासरभागेतुश्रा
द्धीश्राद्धं समाचरेत् ॥ तीर्थेषुकेषुवैश्राद्धंकृतंबहुफलं द्विज ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तीर्थतुपुष्करं नामयत्तु श्रेष्ठतमं स्मृतम् ॥ सर्वेषां द्विजमुख्यानां मनोरथमिव
स्थितम् ॥ २ ॥ तत्र दत्तं हुतं जसमनन्तं भवति ध्रुवम् ॥ पितृणां वल्लभं नित्यमृषीणां परमं मतम् ॥ ३ ॥ नंदाथललिता तद्रत्तीर्थमायापुरीशुभा ॥ तथामित्रप
दं राजस्ततः केदारमुत्तमम् ॥ ४ ॥ गंगासागरमित्याहुः सर्वतीर्थमयं शुभम् ॥ तीर्थं ब्रह्मसरस्तद्रच्छतद्रुसालिलं शुभम् ॥ ५ ॥ तीर्थं तु नैमिषं नाम सर्वतीर्थं
फलप्रदम् ॥ गंगोद्रेदस्तु गोमत्यां यत्रोद्भूतः सनातनः ॥ ६ ॥ तथा यज्ञवराहस्तु देवदेवश्च शूलधृक् ॥ यत्र तत्कांचनं दानमष्टादशभुजो हरः ॥ ७ ॥ नैमिस्तु
धर्मचक्रस्य शीर्षाय त्राभवत्पुरा ॥ तदेतन्नैमिशारण्यं सर्वतीर्थं निषेवितम् ॥ ८ ॥ देवदेवस्य तत्रापि वराहस्य च दर्शनम् ॥ यः प्रयाति स पूतात्मानारायण
पुरं व्रजेत् ॥ ९ ॥ कोकामुखं परं तीर्थमिन्द्रमागोपिलक्ष्यते ॥ अथापि पितृतीर्थं तु ब्रह्मणो व्यक्तजन्मनः ॥ १० ॥ पुष्करारण्यं संस्थो सौयत्रदेवः पितामहः ॥ वि
रिचिदर्शनं श्रेष्ठमपवर्गफलप्रदम् ॥ ११ ॥ कृतं नाम महापुण्यं सर्वपापनिषूदनम् ॥ यत्राद्योनारसिंहस्तु स्वयमेव जनार्दनः ॥ १२ ॥ तीर्थं मिश्रुमती नाम पितृ
णांच शुभावहा ॥ तुष्यन्ति पितरो नित्यं गंगायमुनसंगमे ॥ १३ ॥ कुरुक्षेत्रं महापुण्यं यत्र मागोपिलक्ष्यते ॥ अद्यापि पितृतीर्थं तु सर्वकामफलप्रदम् ॥ १४ ॥
नीलकण्ठमिति ख्यातं पितृतीर्थं नराधिप ॥ तथा भद्रसरः पुण्यं सरोमानसमेव च ॥ १५ ॥ मंदाकिनी तथाऽच्छोदा विपाशाचसरस्वती ॥ सर्वमित्रपदं तद्रद्रेद्यना
थं महाफलम् ॥ १६ ॥ क्षिप्रानदी तथा पुण्या तथा कालजं रं शुभम् ॥ तीर्थोद्रेदं हरोद्रेदं गर्भदेदं महालयम् ॥ १७ ॥ भद्रेश्वरं विष्णुपदं नंदाद्वारमेव च ॥ गया
पिंडप्रदानेन समान्याहुर्महर्षयः ॥ १८ ॥ एतानि पितृतीर्थानि सर्वपापहराणि च ॥ स्मरणादपिलोकानां किमु श्राद्धप्रदायिनाम् ॥ १९ ॥ ॐकारं
पितृतीर्थं तु कावेरीर्कपिलोदकम् ॥ संभेदश्चण्डवेगायां तथैवामरकं टकम् ॥ २० ॥ कुरुक्षेत्राच्च द्विगुणं तस्मिन् स्नानादिकं भवेत् ॥ शुक्लतीर्थं तु वि
ख्यातं तीर्थं सीमेश्वरं परम् ॥ २१ ॥ सर्वव्याधिहरं पुण्यं फलं कोटिगुणाधिकम् ॥ श्राद्धे दाने तथा होमैस्वाध्याये चापि सन्निधौ ॥ २२ ॥ कायावारो
हणं नाम देवदेवस्य शूलिनः ॥ अवतारं रोचमानं ब्राह्मणावसथे शुभे ॥ २३ ॥ जातं तत्सु महापुण्यं तथा चर्मण्वती नदी ॥ शूलतापी पयोष्णी च पयो
ष्णीसंगमस्तथा ॥ २४ ॥ महोषधी चारणा च नागतीर्थं प्रार्त्तिनी ॥ महावेणानदी पुण्या महाशालस्तथैव च ॥ २५ ॥ गोमती वरुणा तद्रत्तीर्थौ

प० पु०
॥ २३ ॥

ताशनं परम् ॥ भैरवं भृगुतुंगचगौरीतीर्थमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ तीर्थवैनायकं नाम वस्त्रेश्वरमनुत्तमम् ॥ तथा पापहरं नाम पुण्यावेत्रवती नदी ॥ २७ ॥ महारुद्रं महालिंगं दशार्णाचमहानदी ॥ शतरुद्राशताह्वचतथापितृपदं पुरम् ॥ २८ ॥ अंगारवाहिका तद्ब्रह्मद्वौ शोणपर्वरौ ॥ कालिका च नदी पुण्यापितराचनदी शुभा ॥ २९ ॥ एतानि पितृतीर्थानि शस्यंते स्नानदानयोः ॥ आद्रमेतेषु यद्दत्तं तदन्तर्फलुस्मृतम् ॥ ३० ॥ शतावटानदी ज्वालाशरी च नदी तथा ॥ द्वारकाकृष्णतीर्थं च तथा ह्युदकसरस्वती ॥ ३१ ॥ नदीमालवती नाम तथा च गिरिकर्णिका ॥ धूतपापं तथा तीर्थसमुद्रे दक्षिणे तथा ॥ ३२ ॥ गोकर्णो गजकर्णश्च तथा चक्रनदी शुभा ॥ श्रीशैलं शाकतीर्थं च नारसिंहमतः परम् ॥ ३३ ॥ महेंद्रं च तथा पुण्यापुण्याचापिमहानदी ॥ एतेष्वपि सदा आद्रमनंतफलदं स्मृतम् ॥ ३४ ॥ दर्शनादपि पुण्यानि सद्यः पापहराणि वै ॥ तुंगभद्रानदी पुण्या तथा च करथीति च ॥ ३५ ॥ भीमेश्वरं कृष्णवेणाकावेरीचां ज नानदी ॥ नदीगोदावरी पुण्या त्रिसंध्यापूर्णमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ तीर्थत्रैयं च कं नाम सर्वतीर्थं नमस्कृतम् ॥ यत्रास्ते भगवान्भीमः स्वयमेवात्रिलोचनः ॥ ३७ ॥ आद्रमेतेषु सर्वेषु दत्तं कोटिगुणं भवेत् ॥ स्मरणादपि पापानि त्रजंति शतधा नृप ॥ ३८ ॥ श्रीपर्णाचनदी पुण्या व्यासतीर्थमनुत्तमम् ॥ तथा मत्स्यनदी कारा शिवधारा तथैव च ॥ ३९ ॥ भवतीर्थं च विख्यातं पुण्यतीर्थं च शाश्वतम् ॥ पुण्यं रामेश्वरं तद्ब्रह्मेणापुरमलं पुरम् ॥ ४० ॥ अंगारकं च विख्यातमात्मदर्शमलं बुप म् ॥ वत्सव्राते श्वरं तद्ब्रह्म गोकासुखं परम् ॥ ४१ ॥ गोवर्द्धनं हरिश्चंद्रं पुरश्चंद्रं प्रथुदकम् ॥ सहस्रांशं हिरण्याक्षं तथा च कदली नदी ॥ ४२ ॥ नामधेयानि च तथा तसौ मित्रिसंगतम् ॥ इंद्रनीलं महानादं तथा च प्रियमेलकम् ॥ ४३ ॥ एतान्यपि सदा आद्रे प्रशस्तान्यधिकानि च ॥ एतेषु सर्वे देवानां सांनिध्यं पश्यते यतः ॥ ४४ ॥ दानमेतेषु सर्वेषु भवेत्कोटिशताधिकम् ॥ बाहुदाचनदी पुण्या तथा सिद्धवटं शुभम् ॥ ४५ ॥ तीर्थपाशुपतं चैव नदीपर्यटिका तथा ॥ आद्र मेतेषु सर्वेषु दत्तं कोटिशतोत्तरम् ॥ ४६ ॥ तथैव पंचतीर्थं च यत्र गोदावरी नदी ॥ युतालिङ्गसहस्रेण सव्येतरजलावहा ॥ ४७ ॥ जामदग्न्यस्य नत्तीर्थं मोदाय तनमुत्तमम् ॥ प्रतीकस्य भयात्सिद्धाय त्रगोदावरी नदी ॥ ४८ ॥ तीर्थतद्भव्यं कव्यानामप्सरोगणसंयुतम् ॥ आद्राग्निदानकार्यं च तत्र कोटिशताधिकम् ॥ ४९ ॥ तथा सहस्रलिंगं च राघवेश्वरमुत्तमम् ॥ सेंद्रकालानदी पुण्या तत्र शक्रो गतः पुरा ॥ ५० ॥ निहत्य नमुचिं मित्रं तपसा स्वर्गमाप्तवान् ॥ तत्र दत्तं नरैः आद्रमनंतफलदं भवेत् ॥ ५१ ॥ पुष्करं नाम वै तीर्थं शालग्रामं तथैव च ॥ शोणपातश्च विख्यातो यत्र वै श्वानराशयः ॥ ५२ ॥ तीर्थसारस्वतं चैव स्वामितीर्थं तथैव च ॥ मलंदरानदी पुण्या कौशिकी चंद्रका तथा ॥ ५३ ॥ विदर्भाचाथ वेगाचपयोष्णी प्राङ्मुखा परा ॥ कविरी चोत्तरांगा च तथा जालंधरा गिरिः ॥ ५४ ॥ एतेषु आद्रतीर्थेषु आद्रमानंत्यमश्नुते ॥ लोहदंडं तथा तीर्थं चित्रकूटस्तथैव च ॥ ५५ ॥ दिव्यं सर्वत्र गंगायास्तथानद्यास्तदं शुभम् ॥ कुन्जप्रकं तथा ती

प्र० सू० खं०
अ० ११

॥ २३ ॥

र्थमृवंशीपुलिनंतथा ॥ ५६ ॥ संसारमोचनंतीर्थतथैव ऋणमोचनम् ॥ एतेषुपितृतीर्थेषुश्राद्धमानन्त्यमश्नुते ॥ ५७ ॥ अट्टहासंतथातीर्थगौतमेश्वरमेवच ॥
 तथावसिष्ठतीर्थैचभारतंचततःपरम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मावर्तकुशावर्तहंसतीर्थतथैवच ॥ पिंडारकंचविल्यातंशंखोद्धारंतथैवच ॥ ५९ ॥ भडिश्वरंविल्वकंचनीलपर्व
 तमेवच ॥ तथाचवदरीतीर्थसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ॥ ६० ॥ वसुधाराह्वयंतीर्थरामतीर्थतथैवच ॥ जयंतीविजयाचैवशुक्रतीर्थतथैवच ॥ ६१ ॥ एषु
 श्राद्धप्रदातारः प्रयांतिपरमंपदम् ॥ तीर्थमातृगृहं नामकरवीरपुरंतथा ॥ ६२ ॥ सतगोदावरीनामसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ॥ तत्रश्राद्धंप्रदातव्यमनंतफलमी
 प्सुभिः ॥ ६३ ॥ कीकटेपुगयापुण्यापुण्यंराजगृहंवनम् ॥ च्यवनस्याश्रमंपुण्यंनदीपुण्यापुनःपुना ॥ ६४ ॥ विपयाराधनंपुण्यंनदीयातुपुनःपुना ॥
 यत्रगाथाविचरतिब्रह्मणापरिकीर्तिता ॥ ६५ ॥ एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृपमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥
 एषागाथाविचरतितीर्थंष्वायतनेषुच ॥ सर्वमनुष्याराजेंद्रकीर्तयंतःसमागताः ॥ ६७ ॥ किमस्माकंकुलेकश्चिद्वयायास्यतियः सुतः ॥ प्रीणयि
 ष्यतितान्गत्वास्तपपूर्वास्तथापरान् ॥ ६८ ॥ मातामहानामप्येवंश्रुतिरेपाचिरंतनी ॥ गंगायामस्थिनिचयंगत्वाक्षेप्स्यतियःसुतः ॥ ६९ ॥ तिलैःसप्ताष्ट
 भिर्वापिदास्यतेचजलांजलिम् ॥ अरण्यत्रितयेवापिपिंडदानंकरिष्यति ॥ ७० ॥ प्रथमंपुष्करारण्येनैमिपेतदनंतरं ॥ धर्मारण्यंपुनःप्राप्यश्राद्धंभक्त्या
 प्रदास्यति ॥ ७१ ॥ गयायांधर्मपृष्ठेवासरसिब्रह्मणस्तथा ॥ गयाशीर्षवटेचैवपितृणांदत्तमक्षयम् ॥ ७२ ॥ व्रजन्कृत्वानिर्वापयस्त्वध्वानंपरिसर्पति ॥ नर
 कस्थान्पितृन्सोपिस्वर्गंनयतिसत्वरं ॥ ७३ ॥ कुलेतस्यनराजेंद्रप्रतोभवतिकश्चन ॥ प्रेतत्वंमोक्षभावंचपिंडदानाच्चगच्छति ॥ ७४ ॥ एकोमुनि
 स्ताम्रकराग्रहस्तोद्ग्रेषुमूलेसालिलंददाति ॥ आम्नाश्रसिक्ताःपितरश्चतृताएकाक्रियाद्यर्थंकरिषिद्धा ॥ ७५ ॥ गयायांपिंडदानस्यनान्यद्दानंविशि
 ष्यते ॥ एकेनपिंडदानेनतृप्तास्तेमोक्षगामिनः ॥ ७६ ॥ धान्यप्रदानंप्रवरवंदंतिवसुप्रदानंचतथासुनींद्राः ॥ गयासुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुंप्रवरवंदं
 ति ॥ ७७ ॥ सर्वात्मनासुरुचिनामहाचलमहानदी ॥ येतुपश्यंतितांगत्वामानसेदक्षिणोत्तरे ॥ ७८ ॥ प्रणम्यद्विजमुख्येभ्यःप्राप्तंतेर्जन्मनःफलं ॥ यद्य
 दिच्छतिवैमर्त्यंस्तत्तदाप्रोत्यसंशयम् ॥ ७९ ॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तस्तीर्थानांसप्रहोमया ॥ वागीशोपिनशक्रोतिविस्तरात्किमुमातुपः ॥ ८० ॥ सत्यंतीर्थं दयाती
 र्थंतीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ वर्णाश्रमाणांगेहेपितीर्थंशमउदाहृतम् ॥ ८१ ॥ येषुतीर्थेषुयच्छ्राद्धंतत्कोटिगुणमिष्यते ॥ गयायांचतुर्वैश्राद्धंतच्छ्राद्धम
 पवर्गदम् ॥ ८२ ॥ यस्मात्तस्मात्प्रयत्नेनतीर्थंश्राद्धंविधीयते ॥ प्रातःकालोमुहूर्तास्त्रीसंगवस्तावदेवतु ॥ ८३ ॥ मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तःस्यादपरारह
 स्ततःपरम् ॥ सायाह्नस्त्रिमुहूर्तःस्याच्छ्राद्धंतत्रनकारयेत् ॥ ८४ ॥ राक्षसीनामसावेलगाहंतासर्वकर्मसु ॥ अहोमुहूर्ताव्याख्यातादशपचचसर्वदा ॥ ८५ ॥

प० पु०

॥ २४ ॥

तत्राष्टमोऽमुहूर्तः सकालः कुतपः स्मृतः ॥ मध्याह्नात्सर्वदायस्मान्दी भवति भास्करः ॥ ८६ ॥ तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभो विशिष्यते ॥
 खड्गपात्रं च कुतपस्तथानैपालकंबलम् ॥ ८७ ॥ रुक्मंदर्भास्तिलागावोदौ हि त्रिआष्टमः स्मृतः ॥ पापं कुत्सितामि त्याहुस्तस्य तत्पापकारिणः ॥ ८८ ॥
 अष्टावतेत्यतस्तस्मात्कुतपाइति विश्रुताः ॥ उर्ध्वमुहुर्तात्कुतपान्महूर्तचचतुष्टयम् ॥ ८९ ॥ मुहूर्तपंचकं चैव स्वधावाचनमिष्यते ॥ विष्णुदेहसमुद्भू-
 ताः कुशाः कृष्णतिलास्तथा ॥ ९० ॥ आर्द्रस्य लक्षणं कालमिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ तिलोदकां जलिदं योजयित्वा तीर्थवासिभिः ॥ ९१ ॥ सदर्महस्ते
 नैके न गृहे आर्द्रं गमिष्यति ॥ पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वपापविनाशनम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मणा चैव कथितं तीर्थं आर्द्रानुकीर्तनम् ॥ शृणोति यः पठेद्वापि श्रीमान्संजायते
 नरः ॥ ९३ ॥ आर्द्रकाले च वक्तव्यं तथा तीर्थं निवासिभिः ॥ सर्वपापोपशान्त्यर्थं मलक्ष्मीनाशनं मतं ॥ ९४ ॥ इदं पवित्रं यः शसो निधानमिदं महापातकनाशनं च ॥
 ब्रह्मार्कं रुद्रैरभिपूजितं च आर्द्रस्य माहात्म्यमुज्ञाति तज्ज्ञाः ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे आर्द्रप्रकरणं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ भीष्म उवाच ॥
 सोमवंशः कथं जातः कथया त्रविशारद ॥ तदंशे केतुराजानो वभूवुः कीर्तिवर्द्धनाः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आदिष्टो ब्रह्मणा पूर्वमात्रिः सर्गं विधौ पुरा ॥ अनंतरं नाम त-
 पः सृष्ट्यर्थं तप्तवान् विभुः ॥ २ ॥ यदानंदं करं ब्रह्म भगवन्केशनाशनं ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रसूर्याणामभ्यंतरं मतीन्द्रियं ॥ ३ ॥ शान्तिं कृत्वा तमनसा तदत्रिः संयमे स्थितः ॥ माहा-
 त्म्यं तपसो वापि परमानंदकारकं ॥ ४ ॥ यस्मादंशपतिः सार्द्धं समये तदधिष्ठितः ॥ तदृष्ट्वा च एसोमेन तस्मात्सोमो भवद्विभुः ॥ ५ ॥ अथ सुस्त्रावने त्राभ्यां
 जलं तत्रात्रिसंभवम् ॥ द्योतयद्विश्वमखिलं ज्योत्स्नया स चराचरम् ॥ ६ ॥ तद्दिशो जगद्गुह्यं तत्र स्त्रीरूपेणासह्यच्छयाः ॥ गर्भो भूत्वोदरे तासां स्थितः सोऽप्य-
 त्रिसंभवः ॥ ७ ॥ आशाश्च सुसुचुर्गर्भमशक्ताधारणेततः ॥ समादाया यतं गर्भमेकीकृत्य चतुर्मुखः ॥ ८ ॥ युवानमकरोद्ब्रह्मा सर्वायुधधरं नरम् ॥ स्यं-
 दनेथ सहस्तेन वेदशक्तिमेय प्रभुः ॥ ९ ॥ आरोग्यलोकमनयदा त्मीर्य सापिता महः ॥ ततो ब्रह्मर्षिभिः प्रोक्तं ह्यस्मत्स्वामी भवत्वयम् ॥ १० ॥ ऋषिभिर्देवं गं-
 धर्वैरप्यसोभिस्तथैव च ॥ स्तूयमानस्य तस्याभूदधिकं महदंतरम् ॥ ११ ॥ तेजो वितानादभवद्भुवि देव्यौ पथीगणः ॥ तद्दीप्तिरधिका तस्माद्वा त्रैभो भव-
 तिसर्वदा ॥ १२ ॥ तेनौषधीशः सोमो भूद्विजेष्वापि हि गण्यते ॥ वेदधामारसश्चायं यदिदं डलं शुभम् ॥ १३ ॥ क्षीयते वर्द्धते चैव शुक्ले कृष्णे च सर्वदा ॥ विंशतिं च तथा
 सप्तदशः प्राचेतसो ददौ ॥ १४ ॥ रूपलवण्यसंयुक्तास्तस्मै कन्याः सुवर्चसाः ॥ ततः शक्तिसहस्राणां सहस्राणि दशैव तु ॥ १५ ॥ तपश्चाकार शीतांशुर्विष्णुर्ध्यानै-
 कतत्परः ॥ ततस्तुष्टश्च भगवांस्तस्मै नारायणो हरिः ॥ १६ ॥ वरं वृणीष्व बोवाच परमात्मा जानर्दनः ॥ ततो वनेवरं सोमः शकलोकैयजाम्यहम् ॥ १७ ॥
 प्रत्यक्षमेव भोक्तारो भवंतु मम मंदिरं ॥ राजसूये सुरगणा ब्रह्माद्या ये चतुर्विधाः ॥ १८ ॥ रक्षपालः सुरोस्माकमास्तां शूलधरो हरः ॥ तथेत्युक्तः समाजह्वै राजसु-

प्र० सू० खं०

अ० १२

॥ २४ ॥

यंतुविष्णुना ॥ १९ ॥ होतात्रिभृगुरध्वरुद्राताचचतुर्मुखः ॥ ब्रह्मत्वमगमत्तस्यउपद्रष्टाहरिःस्वयम् ॥ २० ॥ सदस्याःसर्वदेवास्तुराजसूयविधिःस्मृतः ॥
 वसवोऽध्वयवस्तद्वद्विश्वेदेवास्तथैवच ॥ २१ ॥ त्रैलोक्यंदाक्षिणातेनऋत्विभ्यःप्रतिपादिता ॥ सोमःप्राप्याथदुष्प्राप्यमैश्वर्यं सृष्टिसत्कृतं ॥ २२ ॥ सतलो
 कैकनाथत्वंप्राप्तस्वस्तपसातदा ॥ कदाचिदुद्यानगतामपश्यदनेकपुष्पाभरणोपशोभाम् ॥ २३ ॥ बृहन्नितंबस्तनभारखेदांपुष्पावभंगेप्यतिदुर्वलांगी ॥
 भार्याचतादेवगुरोरनंगवाणभिरामायतचारुनेत्रां ॥ २४ ॥ तारांसताराधिपतिःस्मरार्तकेशेषुजग्राहविविक्तभूमौ ॥ सापिस्मरार्तासहतेनेरेमेतदृपकांत्या
 हृतमानसैव ॥ २५ ॥ चिरंविहृत्याथजगामताराविधुर्गृहीत्वास्वगृहततोपि ॥ नतृप्तिरासीत्स्वगृहेपितस्यतारानुरक्तस्यसुखागमेषु ॥ २६ ॥ बृहस्पतिस्त
 द्दिरहाग्निदग्धस्तद्ध्याननिष्ठैकमनावभूव ॥ शशाकशापनचदातुमस्मैनमंत्रशस्त्राग्निविपैरनेकैः ॥ २७ ॥ तस्यापकर्तुंविविधैरुपायैर्नैवाभिचारैरपि
 वागधीशः ॥ सयाचयामासततस्तुदेवंसोमंस्वभार्यार्थमनंगतप्तः ॥ २८ ॥ सयाच्यमानोपिददौनभार्याबृहस्पतेःकामवशेनमोहितः ॥ महेश्वरेणाथच
 तुर्मुखेनसाध्यैरुद्रैःसहलोकपालैः ॥ २९ ॥ ददौयदातानकथंचिदिदुस्तदाशिवःक्रोधपरोवभूव ॥ योवामदेवःप्रथितःपृथिव्यामनेकरुद्राचितपादप
 द्मः ॥ ३० ॥ ततःसशिष्योगिरिशः पिनाकीबृहस्पतेःस्नेहवशातुवद्वः ॥ धनुर्गृहीत्वाजगवंपुरारिर्जगामभूतेश्वरसिद्धयुष्टः ॥ ३१ ॥ युद्धायसोमे
 नविशेषदीतस्तृतीयनेत्रानलभीमवक्रः ॥ सहैवजग्मुश्चरणेश्वराणांविशाधिकापष्टिरथोग्रमूर्तिः ॥ ३२ ॥ यक्षेश्वराणांसगणैरनेकैर्युतोन्वगात्स्यंदनसं
 स्थितानां ॥ वेतालयक्षोरगकिन्नराणांपद्मेनचैकेनतथार्बुदानाम् ॥ ३३ ॥ लक्षैस्त्रिभिर्द्वादशभीरथानांसोमोप्यगात्तत्रविबुद्धमन्युः ॥ शनैश्चरांगारक
 वृद्धतेजानक्षत्रदेत्यासुरसैन्ययुक्तः ॥ ३४ ॥ जग्मुर्भयंसप्ततथैवलोकाधरावनद्रीपसमुद्रगर्भाः ॥ ससोममेवाभ्यगमत्पिनाकीगृहीतदीतास्त्रविशालव
 ह्निः ॥ ३५ ॥ अथाभवद्व्रीषणभीमसोमसैन्यद्रयस्याथमहाहवोसौ ॥ अशेषसत्वक्षयकृत्प्रबुद्धस्तीक्ष्णप्रधानोज्ज्वलनैकरूपः ॥ ३६ ॥ शस्त्रैरथा
 न्योन्यमशेषसैन्यद्रयोर्जगामक्षयमुग्रतीक्ष्णैः ॥ पतंतिशस्त्राणि तथोज्ज्वलानिस्वभूमिपातालमलंदहति ॥ ३७ ॥ रुद्रः क्रोधाद्रह्नाशिरोसुमोचसोमोपि
 सोमास्त्रममोघवीर्यं ॥ तयोर्निपातेनसमुद्रभूम्योरथांतरिक्षस्यचभीतिरासीत् ॥ ३८ ॥ तदासुयुद्धंजगतांक्षयायप्रबुद्धमालोक्यपितामहोपि ॥ ततः
 प्रविश्याथकथंचिदेवनिवारयामासुरैःसहैव ॥ ३९ ॥ अकारणंक्षयकृज्जनानांसोमत्वयापीदमकार्यकार्यं ॥ यस्मात्परस्त्रीहरणायसोमत्वयाकृतंयु
 द्धमतीवभीमम् ॥ ४० ॥ पापग्रहस्त्वंबवितानेषुपापोऽस्यलंबह्निमुखाशिनांतं ॥ भार्यामिमामर्पयवाक्पतेस्त्वंप्रमाणयन्नेवमदीयवाचम् ॥ ४१ ॥
 तथेतिचोवाचहिमांशुमालीयुद्धादपाकामदतः प्रज्ञातः ॥ बृहस्पतिस्तामथगृह्णतारांहृष्टोजगामस्वगृहंचरुद्रः ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यजवाच ॥ ततः संवत्स

प० पु०
॥ २५ ॥

रस्यांतेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ दिव्यपीताम्बरधरोदिव्याभरणभूषितः ॥ ४३ ॥ तारोदरविनिष्क्रान्तः कुमारस्सूर्यसन्निभः ॥ सर्वार्थशास्त्रविद्विद्वान्वहस्तिशास्त्र
प्रवर्तकः ॥ ४४ ॥ नामयद्वाजपुत्रोयंविश्रुतोराजवैद्यकः ॥ राज्ञः सोमस्यपुत्रत्वाद्वाजपुत्रोबुधः स्मृतः ॥ ४५ ॥ जनानां तु स तेजांसि सर्वाण्येषां शिष्यद्वली ॥ ब्रह्मा
द्यास्तत्रचाजगमुर्देवा देवर्षिभिः सह ॥ ४६ ॥ बृहस्पतिगृहे सर्वे जातकर्मोत्सवे तदा ॥ पप्रच्छुस्ते सुरास्तारां केन जातः कुमारकः ॥ ४७ ॥ ततः सालज्जिता ते
षां किंचिदवदत्तदा ॥ पुनः पुनस्तदा पृष्टालञ्जयंती वरांगना ॥ ४८ ॥ सोमस्येति चिरादाहततो गृह्णाद्विधुः सुतं ॥ बुधइत्यकरोन्नाम प्रादाद्वाज्यं
चभूतले ॥ ४९ ॥ अभिषेकं ततः कृत्वा प्रदानमकरोद्विभुः ॥ ग्रहमध्यं प्रदायाथ ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिर्युतः ॥ ५० ॥ पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत ॥
इलोदरे च धर्मिष्ठं बुधः पुत्रमजीजनत् ॥ ५१ ॥ अश्वमेधशतं साग्रमकरोद्यस्ववे ते जसा ॥ पुरुरवा इति ख्यातः सर्वलोकमस्कृतः ॥ ५२ ॥
हिमवच्छिखरे रम्ये समाराध्य पितामहं ॥ लोकैश्चर्यमगाद्राजन्सप्तद्वीपपतिस्तदा ॥ ५३ ॥ केशिप्रभृतयो दैत्यास्तद्धृत्य त्वं समागताः ॥ उर्वशीय
स्यपत्नीत्वमगमद्रूपमोहिता ॥ ५४ ॥ सप्तद्वीपावसुमती स शैलवनकानना ॥ धर्मेण पालिता तेन सर्वलोकहितैषिणा ॥ ५५ ॥ चामरग्रहणाकीर्तिः
स्वयंचैवांगवाहिका ॥ ब्रह्मप्रसादा देवैर्द्रोददावर्द्धासन्तदा ॥ ५६ ॥ धर्मार्थकामान्धर्मेण समवेतोभ्यपालयत् ॥ धर्मार्थकामास्तं द्रष्टुमाजगमुः कौतुका
न्विताः ॥ ५७ ॥ जिज्ञासवस्तच्चरितं कथं पश्यति नः समम् ॥ भक्त्या चक्रेत तस्ते पामर्ष्यपाद्यादिकंततः ॥ ५८ ॥ आसनत्रयमानीय दिव्यं कनकभूष
णम् ॥ निवेश्याथाकरोत्पूजामीपद्ममंधिकां पुनः ॥ ५९ ॥ जग्मतुस्तौ च कामार्थावतिकोपं नृपं प्रति ॥ अर्थः शापमदात्तस्मै लोभात्त्वन्नाशमेष्यसि ॥
॥ ६० ॥ कामोप्याहतवोन्मादो भविता गंधमादने ॥ कुमारवन्माश्रित्य वियोगाच्चोर्वशीभवात् ॥ ६१ ॥ धर्मोप्याहचिरायुस्त्वं धार्मिकश्च भविष्यसि
संततिस्तव राजेंद्रयावदाचंद्रतारकम् ॥ ६२ ॥ शतशो वृद्धिमायाति न नाशं भुवि यास्यति ॥ पृथिवर्षाणि चोन्माद ऊर्वशीकामसंभवः ॥ ६३ ॥ अचिरादेव भार्या
पिवशमेष्यति चाप्सराः ॥ इत्युक्त्वा तं दंष्टुः सर्वैराजाराज्यं तदानीं भूत ॥ ६४ ॥ अहन्यहनि देवं द्रष्टुं याति पुरुरवाः ॥ कदाचिदास्मिन् रथं दक्षिणां चारिणा ॥ ६५ ॥
साधैश्चक्रेण सोऽपश्यन्नीयमाना मथां वरे ॥ केशिनादानवैरेण चित्रलेखामयोर्वशीम् ॥ ६६ ॥ तं विनिर्जित्य समरे विविधा युधपातनैः ॥ पुराणक्रोपिसमरे येन वज्र
विनिर्जितः ॥ ६७ ॥ मित्रत्वमगमत्तेन प्रादादिन्द्राय चोर्वशीं ॥ ततः प्रभृतिमित्रत्वमगमत्पाकशासनः ॥ ६८ ॥ सर्वलोकैति शयितं पुरुरवसमेव तम् ॥
प्राहवज्रीतु संतुष्टो नीयतामियमेव च ॥ ६९ ॥ सा पुरुरवसः प्रीत्यै चागाय चरितं महत् ॥ लक्ष्मीस्वयं वरं नाम भरतेन प्रवर्तितम् ॥ ७० ॥ मेनका चोर्वशी
रंभानृत्यध्वमिति चादिशत् ॥ ननर्त सल्यंतत्र लक्ष्मीरूपेण चोर्वशी ॥ ७१ ॥ सा पुरुरवसं दृष्ट्वा नृत्यं तीकामपीडिता ॥ विस्मृताभिनयं सर्वयत्पुरातनचो

प्र० सू० खं०
अ० १२

॥ २५ ॥

दितम् ॥ ७२ ॥ शशापभरतः क्रोधाद्विभक्तस्तस्य भूतले ॥ पंचपंचाशदन्धानिलताभूता भविष्यति ॥ ७३ ॥ ततस्तमूर्ध्वशीगत्वा भर्तारमकरोच्चरं ॥
 शपातु भवनातिच ऊर्वशीबुधसूनुना ॥ ७४ ॥ अजीजनत्सुतानष्टौ नाम तस्तां त्रिबोधमे ॥ आयुर्देहायुर्वैश्यायुर्वलायुर्धृतिमान्वसुः ॥ ७५ ॥ दिव्यजायुः शता
 युश्च सर्वे दिव्यबलैः सः ॥ आयुषो नहुषः पुत्रो वृद्धशर्मन्तथैव च ॥ ७६ ॥ रजिर्देहो विशाखश्च वीराः पंचमहाराथाः ॥ रजेः पुत्रशतं जज्ञे राजे याज्ञति विश्रुतं
 ॥ ७७ ॥ रजिराराधयामास नारायणमकल्मषं ॥ तपसा तोषितो विष्णुर्वर्प्रादान्महीपतेः ॥ ७८ ॥ देवासुरमनुष्याणामभूत्सविजयिता ॥ अथ देवासुरं
 युद्धमभूद्वर्षशतत्रयम् ॥ ७९ ॥ प्रह्लादशक्रयोर्भीमं न कश्चिद्विजयितयोः ॥ ततो देवासुरैः पृष्टः पृथग्देवश्चतुर्मुखः ॥ ८० ॥ अनयोर्विजयीकः स्याद्विजयित्रेति सोऽब्रवीत्
 जयाय प्रार्थितो राजा सहायस्त्वं भवस्वनः ॥ ८१ ॥ दैत्यैः प्राहयदि स्वामी वो भवामिततस्त्वलम् ॥ नासुरैः प्रतिपन्नं तत्प्रतिपन्नं सुरैस्तदा ॥ ८२ ॥
 स्वामी भवत्वमस्माकं बलनाशय विद्विषः ॥ ततो विनाशिताः सर्वे ये व्यावज्रपाणिनः ॥ ८३ ॥ पुत्रत्वमगमत्तुष्टस्तस्येंद्रः कर्मणा ततः ॥ दत्त्वेन्द्राय
 पुराराज्यं जगाम तपसे रजिः ॥ ८४ ॥ रजिपुत्रैस्तदा छिन्नं बलादिं द्रस्य वैयदा ॥ यज्ञभागश्च राज्यं च तपो बलगुणान्वितैः ॥ ८५ ॥ राज्यं च तप्त
 तः शक्रो रजिपुत्रनिर्णीतः ॥ प्राह वाचस्पतिं दीनः पीडितोऽस्मि रजेः सुतैः ॥ ८६ ॥ न यज्ञभागो राज्यं मे पीडितस्य बृहस्पते ॥ राज्यलाभाय मे यत्नं विधत्स्व
 धिपणाधिप ॥ ८७ ॥ ततो बृहस्पतिः शक्रमकरोद्बलदर्पितम् ॥ ग्रहशान्तिविधानेन पौष्टिकेन च कर्मणा ॥ ८८ ॥ गत्वाथ मोहयामास रजिपुत्रान् बृहस्पतिः ॥
 जिनधर्मसमास्थाय वेदवाह्यं सधर्मवित् ॥ ८९ ॥ वेदत्रयीपरिभ्रष्टांश्चकार धिपणाधिपः ॥ वेदवाह्यान् परिज्ञाय हेतुवादसमन्वितान् ॥ ९० ॥ जवानशक्रो वज्रे
 ण सर्वान् धर्मवहिष्कृतान् ॥ नहुषस्य प्रवक्ष्यामि पुत्रान् स तैव धार्मिकान् ॥ ९१ ॥ यतिर्यथातिशयातिरुत्तरः पर एव च ॥ अयतिर्विद्यतिश्चैव स तैते वैश्वर्द्धनाः ॥ ९२ ॥
 यतिः कुमारभावेऽपि योगी वैखानसो भवत् ॥ ययातिरकरोद्राज्यं धर्मैकं शरणः सदा ॥ ९३ ॥ शर्मिष्ठा तस्य भार्या भूदुहिता वृषपर्वणः ॥ भार्गवस्यात्मजा चै
 व देवयानी च सुव्रता ॥ ९४ ॥ ययातेः पंचदायादास्तान् प्रवक्ष्यामि नामतः ॥ देवयानी यदुपुत्रं तुर्वसु चाप्यजीजनत् ॥ ९५ ॥ तथा दुह्यमणं पूरुशर्मिष्ठा ज
 नयत्सुतान् ॥ यदुःपूरुश्च भरतस्तैव वैश्वर्द्धनाः ॥ ९६ ॥ पूरोर्विशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥ यदोस्तु यादवा जाता यत्र तौ बलकेशवौ ॥ ९७ ॥ भा
 रावतारणार्थाय पांडवानां हिताय च ॥ यदोः पुत्रावभूवुश्च पंच देवसुतोपमाः ॥ ९८ ॥ सहस्रजित्थाज्येष्टः क्रोष्टानीलोऽज्जिकोरघुः ॥ सहस्रजितो दायादः शत
 जिन्नामपार्थिवः ॥ ९९ ॥ शतजितश्च दायादास्त्रयः परमधार्मिकाः ॥ हैहयश्च हयश्चैव तथालहयश्च ॥ १०० ॥ हैहयस्य तु दायादो धर्मनेत्रः प्रति श्रुतः ॥
 धर्मनेत्रस्य कुंतिस्तु संहतस्तस्य चात्मजः ॥ १०१ ॥ संहतस्य तु दायादो महिष्मात्रामपार्थिवः ॥ आसीन्महिष्मतः पुत्रो भद्रसेनः प्रतापवान् ॥ १०२ ॥ वाराणस्याम

प० पु०
॥ २६ ॥

भूद्राजाकथितःपूर्वमेवहि ॥ भद्रसेनस्यपुत्रस्तुदुर्दमोनामधार्मिकः॥१०३॥दुर्दमस्यसुतोभीमोधनकोनामवीर्यवान् ॥ धनकस्यसुताह्यासन्चत्वारो लोकावि-
श्रुताः॥१०४॥कृताग्निःकृतवीर्यश्चकृतधर्मातथैवच ॥ कृतौजाश्चचतुर्थोभूत्कृतवीर्याश्चसोर्जुनः ॥ १०५ ॥ जातोबाहुसहस्रेणसप्तद्वीपेश्वरोनृपः ॥ वर्षायुतं
तपस्तेपेदुश्चरं पृथिवीपतिः ॥ १०६ ॥ दत्तमाराधयामासकात्तवीर्योत्रिसंभवम् ॥ तस्मैदत्तोवरान्प्रादाच्चतुरःपुरुषोत्तमः ॥ १०७ ॥ पूर्वबाहुसहस्रंतुसवत्रे
राजसत्तमः॥अधर्मध्यायमानस्यर्भातिश्चापिनिवारणम् ॥१०८॥ युद्धेनपृथिवीजित्वाधर्मणावाप्यवैबलम् ॥ संग्रामेवर्तमानस्यवधश्चैवाधिकाद्रवेत्॥१०९॥
एतेनेयंवसुमतीसप्तद्वीपासपत्तना ॥ सप्तोदधिपरिक्षिप्ताक्षेत्रेणविधिनाजिता ॥११०॥ जज्ञेबाहुसहस्रंचइच्छतस्तस्यधीमतः॥सर्वेयज्ञामहाबाहोस्तस्यासन्भू-
रिदक्षिणाः॥१११॥सर्वेकांचनयूपास्तेसर्वेकांचनवेदिकाः॥सर्वेदेवैश्चसंप्राप्ताविमानस्थैरलंकृतैः॥११२॥गंधर्वैरप्सरोभिश्चनित्यमेवापिसेविताः ॥ यस्ययज्ञेज-
गौगाथागंधर्वोनारदस्तथा॥११३॥कात्तवीर्यस्यराजर्षेर्महिमानंनिरीक्ष्यसः॥ननूनंकात्तवीर्यस्यगतियास्यतिपार्थिवाः॥११४॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चविक्रमेण
श्रुतेनच॥सप्तद्वीपाननुचरन्वेगेनपवनोपमः॥११५॥पंचाशीतिसहस्राणिवर्षाणांचनराधिपः॥सप्तद्वीपपृथिव्याश्चचक्रवर्तिविभूवह ॥११६॥सएवपशुपालोभूत्क्षे-
त्रपालःसएवहि॥सएववृष्टचापर्जन्योयोगेत्वादजुनोभवत्॥११७॥योसौबाहुसहस्रेणज्याचातकठिनत्वचा॥भातिरश्मिसहस्रेणशारदेनेवभास्करः ॥११८॥
एषनाममनुष्येषुमाहिष्मत्यामहाद्युतिः॥एषवेगंसमुद्रस्यप्रावृट्कालेभजेतवै॥११९॥ क्रीडतेस्वसुखायेविप्रतिस्रोतोमहीपतिः॥ललनाःक्रीडतातेनप्रतिबद्धो
मिमालिनी ॥ १२० ॥ ऊर्मिभृकुटिमालासाशंकिताभ्येतिनर्मदा ॥ एषएवमनोर्वैश्वेत्ववगाहेन्महार्णवम् ॥ १२१ ॥ करेणोद्धृत्यवेगंतुकामिनीप्रीणेनतु ॥
तस्यबाहुसहस्रेणक्षोभ्यमाणेमहोदधौ ॥ १२२ ॥ भवतिलीनानिश्चेष्टाःपातालस्थामहासुराः ॥ तदूरुक्षोभचकिताअमृतोत्पादशंकिताः ॥ १२३ ॥ नता
निश्चलमूर्दानोभवतिचमहोरगाः ॥ एषधन्वीचचिक्षेपरावणंप्रतिसायकान् ॥ १२४ ॥ एषधन्वीधनुर्गृह्यउत्तिसक्तंपंचभिःशरैः ॥ लंकेशोमहयित्वातु
सबलंरावणंवलात् ॥ १२५ ॥ निर्जित्यबद्धात्वानीयमाहिष्मत्याम्बबंधतम् ॥ ततोगतोहंतस्याग्रेअर्जुनंसंप्रसादययन् ॥१२६॥ सुमोचराजन्पौत्रमेसस्यं
कृत्वाचपार्थिवः॥तस्यबाहुसहस्रस्यवभूवज्यातलस्वनः॥१२७॥युगांताग्नेःप्रवृत्तस्ययथाज्यातलनिःस्वनः॥अहोवलंविधेर्वीर्यभार्गवःसयदाच्छिनत्॥१२८॥
मृधेसहस्रंवाहूनहिमतालवनंयथा ॥ यंवसिष्ठस्तुसंकुद्धोह्यर्जुनंशप्तवाभिभुः ॥ १२९ ॥ यस्माद्वनंप्रदग्धंतेविश्रुतंममहैहय ॥ तस्मात्तेदुष्कृतकर्मकृतमन्यो
हनिष्यति ॥ १३० ॥ छित्वाबाहुसहस्रेतेप्रमथ्यतरसावली ॥ तपस्वीब्राह्मणस्त्ववैवधिष्यतिसभार्गवः ॥ १३१ ॥ तस्यरामोथहंतासीन्मुनिशापेनधीमतः॥
तस्यपुत्रशतंत्वासीत्पंचतत्रमहारथाः ॥ १३२ ॥ कृतास्त्रावलिनःशूराधर्मात्मानोमहाबल ॥ शूरसेनश्चशूरश्चधृष्टोवैकृष्णएवच ॥ १३३ ॥ जयद्धजःसर्वे

प्र०सृ०खं०
अ०१२

॥ २६ ॥

कर्ता अवन्तिश्चरसापतिः ॥ जयध्वजस्य पुत्रस्तुतालजंघोमहावलः ॥ १३४ ॥ तस्य पुत्राश्शतान्येवतालजंघा इति स्मृताः ॥ तेषां पंचकुलान्यासं देहयानां
 महात्मनाम् ॥ १३५ ॥ वीतिहोत्राश्च संजाता भोजाश्च वंत्यस्तथा ॥ तुंडकेराश्च विकांतास्तालजंघाः प्रकीर्तिताः ॥ १३६ ॥ वीतिहोत्रमुत्तथापि अनंतो नाम वीर्यं
 वान् ॥ दुर्जयस्तस्य पुत्रस्तुवभूवामित्रकर्पणः ॥ १३७ ॥ सद्रावेन महाराजः प्रजाधर्मेण पालयन् ॥ कार्तवीर्यां तु नो नाम राजा बहुसहस्रधृत् ॥ १३८ ॥
 येन सागरपर्यं ताधनुपानिर्जितामही ॥ यस्तस्य कीर्तयेन्नाम कल्यमुत्थाय मानवः ॥ १३९ ॥ न तस्य वित्तनाशः स्यान्नष्टं चलभते पुनः ॥ कार्तवीर्यस्य योज
 न्मकथयेदिह धीमतः ॥ यथा यथा यथा दाता स्वर्गलोके महीयते ॥ १४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे यदुवशं कार्त्तनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
 पुलस्त्य उवाच ॥ क्रोष्टोः शृणु त्वं राजेंद्र वंशमुत्तमपूरुषम् ॥ यस्यान्ववाये संभृतो विष्णुर्वृष्णि कुलोद्ग्रहः ॥ १ ॥ क्रोष्टेरेवाभवत्पुत्रो वृजिनीवात्महायशाः ॥ तस्य पुत्रो भ
 वत्स्वातिः कुशं कुस्तत्सुतो भवत् ॥ २ ॥ कुशं कोरभवत्पुत्रो नाम्नाचित्रथोस्य तु ॥ शशं विदुरिति ख्यातश्चक्रवर्ती बभूवह ॥ ३ ॥ अत्रानुवंशश्चोकोयंगीतस्त
 स्य पुराभवत् ॥ शशं विदोस्तु पुत्राणां शतानामभवच्छतम् ॥ ४ ॥ धीमतां चारूपाणां भूरिद्रविणैर्जसाम् ॥ तेषां शतप्रधानानां पृथुसाह्यामहावलाः ॥ ५ ॥ पृथुश्रवाः
 पृथुयशाः पृथुतेजाः पृथुद्रवः ॥ पृथुकीर्तिः पृथुमतो राजानः शशविदवः ॥ ६ ॥ शंसति च पुराणज्ञाः पृथुश्रवसमुत्तमम् ॥ ततश्चास्याभवत्पुत्राः
 उशनाशत्रुतापनः ॥ ७ ॥ पुत्रश्चोशनस्तस्य शिनेयुर्नाम सत्तमः ॥ आसीत् शिनेयोः पुत्रो यः सरुक्मकवचोमतः ॥ ८ ॥ निहत्य रुक्मकवचो युद्धे युद्धविशारदः ॥
 धन्विनो विविधैर्वाणैरवाप्य पृथिवीमिमाम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधे ददाद्राजा ब्राह्मणेभ्यश्च दक्षिणां ॥ जज्ञे तु रुक्मकवचात्परावृत्परवीरहा ॥ १० ॥ तत्पुत्राजज्ञिरेपंचमहावी
 र्यं पराक्रमाः ॥ रुक्मे पुः पृथु रुक्मश्च ज्यामघः परिचोहारिः ॥ ११ ॥ परिवंचहरिंचैव विदेहे स्थापयत्पिता ॥ रुक्मे पुरभवद्राजा पृथु रुक्मस्तथाश्रयः ॥ १२ ॥
 ताभ्यां प्रव्राजितो राज्याज्यामघो वसदाश्रमे ॥ प्रशांतश्चाश्रमस्थस्तु ब्राह्मणेन विबोधितः ॥ १३ ॥ जगाम धनुरादाय देशमन्यं ध्वजारं ॥ नर्मदा तट ए
 काकी केवलं वृत्तिकर्तुः ॥ १४ ॥ ऋक्षवंतां गिरिं गत्वा मुक्तमन्यैरुपाविशत् ॥ ज्यामघस्याभवद्भार्या शैब्या परिणतासती ॥ १५ ॥ अपुत्रोऽप्यभवद्भार्या जाभार्यामन्याम
 चित्तयन् ॥ तस्यासीद्विजयो युद्धे तत्र कन्यामवाप्यसः ॥ १६ ॥ भार्यामुवाच संत्रासात्सुपेयं तं शुचिस्मिते ॥ एवमुक्त्वा ब्रवीदं कस्य केयं स्तुषेति वै ॥ १७ ॥
 राजोवाच ॥ यस्ते जनिष्यते पुत्रस्तस्य भार्या भविष्यति ॥ तस्याः सातपसोऽग्रेण कन्यायाः संप्रसूयत ॥ १८ ॥ पुत्रं विदुर्भसुभगं शैब्या परिणतासती ॥
 राजपुत्र्यां तु विद्वं सौख्यं पायां क्रथ कौशिकौ ॥ १९ ॥ लोमपादं तु तीयं तु पुत्रं परमधार्मिकमाप आद्विद भोजनयच्छूरं रणाविशारदम् ॥ २० ॥ लोमपादात्मजो बभूव
 तिस्तस्य तु चात्मजः ॥ कौशिकस्यात्मजश्चोदितस्माच्चैद्युताः स्मृताः ॥ २१ ॥ क्रथाविदुर्भसुभगः कुंतिस्तस्यात्मजो भवत् ॥ कुंतेऽप्युत्ततोजज्ञे

प० पु०
॥ २७ ॥

धृष्टात्सृष्टः प्रतापवान् ॥ २२ ॥ सृष्टस्य पुत्रो धर्मात्मानिवृत्तिः परवीरहा ॥ निवृत्तिपुत्रो दाशार्हो नाप्रासतु विदूरथः ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रो भीम-
स्तु भीमाजीमूत उच्यते ॥ जीमूतपुत्रो विकृतिस्तस्य भीमरथः सुतः ॥ २४ ॥ अथ भीमरथस्यापि पुत्रो नवरथः किल ॥ तस्य चासीद् शरथः शकु-
निस्तस्य चात्मजः ॥ २५ ॥ तस्मात्कर्भस्तस्माच्च देवरातो बभूवह ॥ देवक्षत्रो भवद्राजा देवराता न्महायशाः ॥ २६ ॥ देवगर्भसमोजज्ञे देवक्षत्रस्य
नन्दनः ॥ मधुर्नाम महातेजामधोः कुरुवशः स्मृतः ॥ २७ ॥ आसीत्कुरुवशात् पुत्रः पुरुहोत्रः प्रतापवान् ॥ अंशुर्जज्ञेथ वैदर्भ्याद्रवंत्यां पुरुहोत्रतः ॥ २८ ॥
वेत्रकीत्वभवद्रार्थांशोस्तस्यां व्यजायत ॥ सात्वतः सत्वसंपन्नः सात्वतान् कीर्तिवर्द्धनः ॥ २९ ॥ इमां विस्तीर्ण विज्ञाय ज्यामयस्य महात्मनः ॥
प्रजावानेति सायुज्यं राज्ञः सोमस्य धीमतः ॥ ३० ॥ सात्वतान्सत्वसंपन्ना कौसल्यासु पुत्रेषु तान् ॥ तेषां सर्गाश्च त्वागोविस्तरैर्नैव तान् शृणु ॥ ३१ ॥
भजमानस्य सृज्यं भाजनामा सुतो भवत् ॥ सृजयस्य सुतायां तु भाजकास्तु ततो भवन् ॥ ३२ ॥ तस्य भाजस्य भार्ये द्वे सुपुत्रा ते सुतान् वदन् ॥ ने-
मिचक्र कर्णं चैव वृष्णि परपुरं जयं ॥ ३३ ॥ ते भाजकाः स्मृता यस्माद्भजमाना द्विजज्ञिरे ॥ देवावृधः पृथुर्नाम मधुर्नामित्रवर्द्धनः ॥ ३४ ॥ अपुत्र-
स्त्वभवद्राजा चारपरमंतपः ॥ पुत्रः सर्वगुणोपेतो मम भूयादिति स्पृहन् ॥ ३५ ॥ संयोज्य कृष्णमेवाथ पर्णाशया जलं स्पृशन् ॥ सातोय रूपं श-
नात्तस्य सान्निध्यं निग्राह्य गात् ॥ ३६ ॥ कल्याणं चरतस्तस्य शुशोच निग्राह्यतः ॥ चितयाथ परीतात्मा जगामाथ विनिश्चयम् ॥ ३७ ॥ भूत्वा
गच्छाम्यहं नारीयस्यामि वैविधः सुतः ॥ जायेत तस्मादद्याहं भवाम्यस्य सुतप्रदा ॥ ३८ ॥ अथ भूत्वा कुमारिणां विभ्रती परमं वपुः ॥ ज्ञापयामास राजानं
तामियेष वृष्टतः ॥ ३९ ॥ अथ सानवमेमासि सुपुत्रे सरितां वरा ॥ पुत्रं सर्वगुणोपेतं वश्रुं देवावृधात्परम् ॥ ४० ॥ अत्र वंशे पुराणज्ञाश्रुवंतीति परि-
श्रुतम् ॥ गुणान् देवावृधस्याथ कीर्तयंतो महात्मनः ॥ ४१ ॥ बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ॥ पाटिः शतं च पुत्राणाम् सहस्राणि च सप्ततिः ॥ ४२ ॥
एते मृतत्वं संप्राप्तावभ्रौर्देवावृधादपि ॥ यज्ञदानतपो धीमान् ब्रह्मण्यस्सुदृढव्रतः ॥ ४३ ॥ रूपवांश्च महातेजा भोजो तोमृतकावतीम् ॥ शरकान्तस्य दु-
हितासु पुत्रं चतुरः सुतान् ॥ ४४ ॥ कुकुरं भजमानं च श्यामं कंबलवर्हिषम् ॥ कुकुरस्यात्मजो वृष्टिर्वृष्टेस्तु तनयो धृतिः ॥ ४५ ॥ कपोतो रोमातस्यापि तित्ति-
रिस्तस्य चात्मजः ॥ तस्यासीद्बहुपुत्रस्तु विद्वान्पुत्रो नरिः किल ॥ ४६ ॥ ख्यायते तस्य नामान्यच्च दानोदकदुंदुभिः ॥ अस्यासीदभिजित्पुत्रस्ततो जातः
पुनर्वसुः ॥ ४७ ॥ अपुत्रो ह्यभिजित्पूर्वमृषिभिः प्रेरितो मुदा ॥ अश्वमधंतु पुत्रार्थं माजुहावनरोत्तमः ॥ ४८ ॥ तस्य मध्ये विचरतः सभामध्यात्समुत्थितः ॥
अन्धस्तु विद्वान्धर्मज्ञो यज्ञदाता पुनर्वसुः ॥ ४९ ॥ तस्यासीत्पुत्रमिधुं नवसो आरिजितः किल ॥ आद्रुक आद्रुकी चैव ख्याता मतिमतां वर ॥ ५० ॥ इमां श्वोदाहर-

प्र० सू० ख०
अ० १३

॥ २७ ॥

त्यत्र श्लोकांश्चातिरसात्मकान् ॥ सोपासंगानुकर्षाणांतनुत्राणांवरूथिनाम् ॥ ५१ ॥ रथानामिधघोषाणांसहस्राणिदशैवतु ॥ नासत्यवादिनोभोजानायज्ञा
 नासहस्रदाः ॥ ५२ ॥ नाशुचिर्नाप्यविद्वांसोभोजादधिकोभवत् ॥ आहुकांतमनुप्राप्तइत्येषान्वयउच्यते ॥ ५३ ॥ आहुकश्चाप्यवतीपुस्वसारंचाहुकी
 ददौ ॥ आहुकस्यैवदुहितापुत्रौद्वौसमसूयत ॥ ५४ ॥ देवकंचोग्रसेनंचदेवगर्भसमावुभौ ॥ देवकस्यसुताश्चैवजज्ञिरेत्रिदशोपमाः ॥ ५५ ॥ देववानुपदे
 वश्चमुदेवोदेवरक्षितः ॥ तेषांस्वसारःसप्तैववसुदेवायताददौ ॥ ५६ ॥ देवकीश्रुतदेवाचयशोदाचश्रुतिश्रवा ॥ श्रीदेवाचोपदेवाचसुरूपाचेतिसप्तमी ॥ ५७ ॥
 नवोग्रसेनस्यसुताःकंसस्तेषांचपूर्वजः ॥ न्यग्रोधस्तुमुनामाचकंकःशंकुःसुभृश्च ॥ ५८ ॥ अन्यस्तुराष्ट्रपालश्चवद्वमुष्टिःसमुष्टिकः ॥ तेषांस्वसारःपंचास
 न्कसाकंसवतीतथा ॥ ५९ ॥ सुरभीराष्ट्रपालीचकंकाचेतिवरांगनाः ॥ उग्रसेनःसहापत्योव्याख्यातःकुकुरोद्भवः ॥ ६० ॥ भजमानस्यपुत्रोभृद्वधि
 मुख्योविदूरथः ॥ राजाधिदेवःशूरश्चविदूरथसुतोभवत् ॥ ६१ ॥ राजाधिदेवस्यसुतौजज्ञातेवीरसंमतौ ॥ क्षत्रव्रतेतिनिरतौशोणाश्वःश्वेतवाहनः ॥ ६२ ॥
 शोणाश्वस्यसुताःपंचशूरारणविशारदाः ॥ शमीचराजशर्माचनिमूर्त्तःशत्रुजिच्छुचिः ॥ ६३ ॥ शमीपुत्रःप्रतिक्षत्रःप्रतिक्षत्रस्यचात्मजः ॥ प्रतिक्षत्रसुतोभो
 जोहृदीकस्तस्यचात्मजः ॥ हृदीकस्याभवत्पुत्रादशभीमपराक्रमाः ॥ ६४ ॥ कृतवर्माग्रजस्तेषांशतधन्वाचसत्तमः ॥ देवार्हश्चमुभानुश्चभीपणश्च
 महाबलः ॥ ६५ ॥ अजातश्च विजातश्चकरकश्चकरंधमः ॥ देवार्हस्यसुतोविद्वान्जज्ञेकंवल्बार्हपः ॥ ६६ ॥ असमौजास्ततस्तस्यसमौजाश्चसुतावुभौ ॥
 अजातपुत्रस्यसुतौप्रजायेतेसमौजसौ ॥ ६७ ॥ सयौजःपुत्राविख्यातास्त्रयःपरमधार्मिकाः ॥ सुदंशश्चसुवंशश्चकृष्णइत्यनुनामतः ॥ ६८ ॥
 अंधकानामिमवंशंयःकीर्तयति नित्यशः ॥ आत्मनोविपुलवंशंप्रजामाप्नोत्ययंततः ॥ ६९ ॥ गांधारीचैवमाद्रीचक्रौष्टोभौयैवभूवतुः ॥ गां
 धारीजनयामासमुनित्रिमित्रवत्सलम् ॥ ७० ॥ माद्रीयुधाजितंपुत्रंततोवैदेवमीदुर्ष ॥ अनमित्रंशिनिंचैवपंचात्रकृतलक्षणाः ॥ ७१ ॥ अनमित्रसुतानि
 प्रोनिप्रस्यापिचद्वौसुतौ ॥ प्रसेनश्चमहावीर्यःशक्तिसेनश्चतावुभौ ॥ ७२ ॥ स्यमंतर्कंप्रसेनस्यमाणिरत्नमनुत्तमं ॥ पृथिव्यामाणिरत्नानां
 राजेतिसमुदाहृतम् ॥ ७३ ॥ हृदि कृत्वासुबहुशोमाणितंसव्यराजत ॥ मणिरत्नययाचेथराजार्थशौरिरुत्तमम् ॥ ७४ ॥ गोविंदश्चनतंलेभेशक्तोपि
 नजहारसः ॥ कदाचिन्मुगयायातःप्रसेनस्तेनभूषितः ॥ ७५ ॥ विलेशब्दंसशुश्रावकृतंसत्त्वेनकेनचित् ॥ ततःप्रविश्यसविलंप्रसेनोबृक्षमासदत् ॥ ७६ ॥
 ऋक्षःप्रसेनंचतथाऋक्षंचापिप्रसेनजित् ॥ आसाद्ययुयुधातेतौपरस्परजयेच्छया ॥ ७७ ॥ हत्वाऋक्षःप्रसेनंचततस्तंमणिमाददात् ॥ प्रसेनंतुहंतंशु
 त्वागोविंदःपरिशंकितः ॥ ७८ ॥ सत्राजित्रातुतद्भ्रात्रायादवैश्वतथापरैः ॥ गोविंदेनहतोन्नंप्रसेनोमणिकारणात् ॥ ७९ ॥ प्रसेनस्तुगतोरण्यंम

५० पु०
॥ २८ ॥

गिरन्नेनभूपितः ॥ तं दृष्ट्वा निजधानाथनत्यजन्तंस्यमंतकम् ॥ ८० ॥ जघानैवाप्रदानेन शत्रुभूतंचकेशवः ॥ इति प्रवादस्त्वत्रख्यातस्तत्त्वजिताकृ-
तः ॥ ८१ ॥ अथ दीर्घेण कालेन मृगया निर्गतः पुनः ॥ यहच्छयाच गोविंदो विलाभ्याशमथागमत् ॥ ८२ ॥ ततश्शब्दयथापूर्वसचक्रेऋक्षरा-
वली ॥ शब्दं श्रुत्वा तु गोविंदः खड्गपाणिः प्रविश्य च ॥ ८३ ॥ अपश्यन्नाववंतंचक्रेऋक्षराजं महाबलं ॥ ततस्तूर्णं हृषीकेशस्तपृक्षमातिरंहसा ॥ ८४ ॥ जा-
ववंतंसजग्राहक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ दृष्ट्वा चैनं तथा विष्णुं कर्मभिर्वैष्णवीतनुं ॥ ८५ ॥ तुष्टावऋक्षराजोऽपि विष्णुसूक्तेन सत्वरं ॥ ततस्तु भगवांस्तुष्टो-
वरेण समरोचयत् ॥ ८६ ॥ जाम्बवानुवाच ॥ इष्टंचक्रप्रहारेण त्वत्तोमे मरणं शुभम् ॥ कन्याचेयं मम सुता भर्तारं त्वामवाप्नुयात् ॥ ८७ ॥ योयं मणिः प्रसे-
नात्तु हत्वा चैवात्तवानहम् ॥ सत्वया गृह्यतां नाथ मणिरपोऽत्र वर्तते ॥ ८८ ॥ इत्युक्तो जाववंतं वै हत्वा चक्रेण केशवः ॥ कृतकार्यो महाबाहुः कन्यां चैवा-
ददौ तदा ॥ ८९ ॥ ततः सत्राजिते चैतन्मणिरत्नं सवैददौ ॥ यल्लब्धमृक्षराजाच्च सर्वयादव सन्निधौ ॥ ९० ॥ तेन मिथ्या प्रवादेन संतोषं यजनादनः ॥ ततस्ते-
यादवाः सर्वे वासुदेवमथाब्रुवन् ॥ ९१ ॥ अस्माकं मनसि ह्यासीत्प्रसेनस्तु त्वया हतः ॥ एकैकस्यास्तु मुंदर्योदश सत्राजितः सुताः ॥ ९२ ॥ सत्योत्पन्नास्तुता-
स्तस्य शतमेकं च विश्रुताः ॥ विख्याताश्च महावीर्या भंगकारश्च पूर्वजः ॥ ९३ ॥ सत्याव्रतवतीस्त्वप्राभंगकारस्य पूर्वजा ॥ सुषुबुस्ताः कुमारं च शशिनी-
बालः प्रतापवान् ॥ ९४ ॥ अभंगो युधानश्च शशिनिस्तस्यात्मजो भवत् ॥ तस्माद्युगंधरः पुत्राश्शतं तस्य प्रकीर्तिताः ॥ ९५ ॥ अनमित्रा ह्ययोयै विख्या-
तो वृष्णिवंशजः ॥ अनमित्रा तं शिनिज्जेकनिष्ठो वृष्णिनंदनः ॥ ९६ ॥ अनमित्राच्च संजज्ञे वृष्णिवीरो युधाजितः ॥ अन्योऽच तनयौ वीरावपुभश्चित्रएव च ॥
॥ ९७ ॥ ऋषभः काशिराजस्य सुता भार्या मर्निदिता ॥ जयंतश्च जयंती च शुभाभार्या मर्विदत् ॥ ९८ ॥ जयंतस्य जयंत्या वै पुत्रः समभवत्ततः ॥ सदायज्वा-
तिधीरश्च श्रुतवानतिथिप्रियः ॥ ९९ ॥ अक्रूरः सुषुबे तस्मात्सुदक्षो भूरिदक्षिणः ॥ रत्नकन्याच शैल्याच अक्रूरस्तामवात्तवान् ॥ १०० ॥ पुत्रानुत्पादयामा-
स एकादश महाबलान् ॥ उपलंभं स दालं भमुत्कलं चार्य्यं शैशवं ॥ १०१ ॥ सुधीरं च सदायं शंशु प्रवारिमेजयं ॥ धर्मदृष्टिचर्मचमृष्टिर्मौलितथैव च ॥
॥ १०२ ॥ सर्वैश्च प्रतिहर्तारो रत्नानां जज्ञिरे च ते ॥ अक्रूरश्च रसेनायां सुतौ द्वौ कुलनंदनौ ॥ १०३ ॥ देवानुपदेवश्च जज्ञाते देवसंमतौ ॥ अश्विन्यां त्रिचतुः-
पुत्राः पृथुर्विपृथुरेव च ॥ १०४ ॥ अश्वग्रीवोऽश्वबाहुश्च सुपाश्वकं गवेषणौ ॥ रिष्टेनेभिः सुवर्चाच सुधर्मा मृदुरेव च ॥ १०५ ॥ अभूमिर्वंदुभूमिश्च त्रिविष्टाश्रवणे-
स्त्रियो ॥ इमामिथ्याभिशासिंये वेदकृष्णस्य बुद्धिमान् ॥ १०६ ॥ न समिथ्याभिशापेन अभिगम्य श्वकेन चित् ॥ ऐक्ष्वाकी सुषुबे पुत्रं शूरमद्रुतमीदृशम्
॥ १०७ ॥ मीढुपाजज्ञिरे शूराभोजायां पुरुषादश ॥ वसुदेवो महाबाहुः पूर्वमानकदुंदुभिः ॥ १०८ ॥ देवभागस्तथा जज्ञे तथा देवथाः पुनः ॥

प्र० सू० सं०
अ० १३

॥ २८ ॥

अनावृष्टिं कुनिश्चैव नंदिश्चैव सकृद्वशाः ॥ १०९ ॥ श्यामः शमीकः सप्ताख्यः पंचचास्य वरांगनाः ॥ श्रुतकीर्तिः पृथाचैव श्रुतदेवी श्रुतश्रवाः ॥ ११० ॥ राजा
 धिदेवी च तथा पंचैतावीरमातरः ॥ वृद्धस्य श्रुतदेवी तु कारूपं स पुत्रे नृपम् ॥ १११ ॥ कैकेयाच्छ्रुतकीर्तिस्तु जज्ञे संतर्दनो नृपः ॥ श्रुतश्रवसि चैव स्य सुनीथः
 समपद्यत ॥ ११२ ॥ राजा धिदेव्याः संभूतो धर्माद्रयविवर्जितः ॥ शूरः सख्येन वदोसौ कुंतिभोजे पृथाददौ ॥ ११३ ॥ एवं कुंती समाख्याच वसुदेवस्वसा पृथा ॥
 कुंतिभोजो ददात्ता तु पांडोर्भार्यामनिदिताम् ॥ ११४ ॥ पाण्डुर्ये मृतदेवी सा देवपुत्रान्महात्मान् ॥ धर्माद्युधिष्ठिरोजज्ञे वाताज्ज्ञे वृकोदरः ॥ ११५ ॥ इंद्राद्धनं जय
 श्वैव शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ योऽसौ त्रिगुरुपाञ्चतास्त्रिभिर्ज्ञैर्महातरः ॥ ११६ ॥ देवकार्यं करश्चैव सर्वदानवसूदनः ॥ अवय्याश्चापिशक्रस्य दानवायेन वा
 तिताः ॥ ११७ ॥ स्थापितस्तु शक्रेण लब्धवर्चास्त्रिविष्टपे ॥ माद्रवत्या तु जनिता वश्विनाविति नः श्रुतम् ॥ ११८ ॥ नकुलः सहदेवश्च रूपसत्वगुणस्त्वितौ ॥
 रोहिणी पौरवीनाम भार्या चानकदुंदुभे ॥ ११९ ॥ लेभे चेष्टं सुतं रामं सारणं चरणप्रियम् ॥ दुर्धरं दमनं चैव पिंडारकमहाहनुं ॥ १२० ॥ अथ माया त्वमावास्या
 देवकीया भविष्यति ॥ तस्यां जज्ञे महाबाहुः पूर्वतु स प्रजापतिः ॥ १२१ ॥ अनुजाता भवत्कृष्णा सुभद्रा भद्रभाषिणी ॥ विजयो रोचमानस्तु वर्धमानश्च देव
 लः ॥ १२२ ॥ एते सर्वे महात्मान उपदेव्यां प्रजज्ञिरे ॥ अगावहं महात्मानं बृहदेवी व्यजायत ॥ १२३ ॥ बृहदेव्यां स्वयं जज्ञे मन्दको नामनामतः ॥ सप्तमं दे
 वकीपुत्रं मेतं स पुत्रे सुतम् ॥ १२४ ॥ गवेषणं महाभागं संग्रामेष्वपराजितम् ॥ श्रुतदेव्या विहारे तु वने विचरता पुरा ॥ १२५ ॥ वैश्यायां स मधाच्छौरिः
 पुत्रं कौशिकमग्रजम् ॥ श्रुतं धरातुराज्ञीतु सौरगंधपरिग्रहः ॥ १२६ ॥ पुत्रं च कपिलं चैव वसुदेवात्मजो बली ॥ जनानां च विपादो भूत्प्रथमः स धनुर्द्धरः ॥ १२७ ॥
 सो भद्रश्चाभवश्चैव महासत्त्वो बभूवतुः ॥ देवभाग सुतश्चापि प्रस्तावः सवधः स्मृतः ॥ २८ ॥ पण्डितं प्रथमं बाहुदेवं श्रवसमुत्तमम् ॥ इक्ष्वाकु कुलतो यस्य मन
 स्विन्याय शस्विनी ॥ १२९ ॥ निवृत्तशत्रुः शत्रुघ्नः श्रद्धातस्मादजायत ॥ गंडूपायामपत्या नि कृष्णस्तुष्टः शतं ददौ ॥ १३० ॥ स चंद्रं तु महाभागं वीर्यवंतं महाव
 लम् ॥ रतिपालश्च रतिश्च नंदनस्य सुताबुभौ ॥ १३१ ॥ शमीकपुत्राश्च त्वारो विक्रान्ताः सुमहाबलाः ॥ विरजश्च धनुश्चैव व्योमस्तस्य ससृजयः ॥ ३२ ॥
 अनपत्यो भवद्भ्यो मः सृजयस्य धनं जयः ॥ योजायमानो भोजत्वं राजपितृत्वमावाप्तवान् ॥ १३३ ॥ कृष्णस्य जन्माभ्युदयं यः कीर्तयति नित्यशः ॥
 शृणोति वानरो नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १३४ ॥ अथ देवो महादेवः पूर्वकृष्णः प्रजापतिः ॥ विहारार्थं स देवो सौमानुषेष्वाप्यजायत ॥ १३५ ॥ देवक्यां वसु
 देवेन तपसा पुष्करेक्षणः ॥ चतुर्बाहुस्तु संजातो दिव्यरूपो जनाश्रयः ॥ १३६ ॥ श्रीवत्सलक्षणं देवं दृष्ट्वा देवैः सलक्षणम् ॥ उवाच वसुदेवस्तं रूपं संहयै
 प्रभो ॥ ३७ ॥ भीतो हं देवकं सस्यत तस्त्वेतद्भवीमिमे ॥ मम पुत्रा हतास्तेन श्रेष्ठाः पद्भ्यो भूमि विक्रमाः ॥ १३८ ॥ वसुदेववचः श्रुत्वा रूपं संहरदच्युतः ॥

प० पु०
॥ २९ ॥

अनुज्ञाप्यतु तं शौरिर्नंदगोपगृहेनयत् ॥ १३९ ॥ दत्वा तं नंदगोपाय रक्षयतामिति चाब्रवीत् ॥ अतस्तु सर्वकल्याणयादवानां भविष्यति ॥ १४० ॥ अयं तु गभो देव
क्यायावत्कंसं हनिष्यति ॥ तावत्पृथिव्यां भविता क्षेमो भारावहः परम् ॥ १४१ ॥ ये वै दुष्टास्तुराजानस्तांस्तु सर्वान्हनिष्यति ॥ कौरवाणारणे भूते सर्वे क्षत्र
समागमे ॥ १४२ ॥ सारथ्यमर्जुनस्यायं स्वयं देवः करिष्यति ॥ निःक्षत्रियां धरां कृत्वा भोक्ष्यते शेषतां गताम् ॥ १४३ ॥ सर्वयदुकुलं चैव देवलोकेन यिष्यति ॥
॥ भीष्म उवाच ॥ कएषव सुदेवस्तु देवर्का कायशस्विनी ॥ १४४ ॥ नंदगोपश्चक्षेत्रैव यशोदाकामहाव्रता ॥ या विष्णुं पोषितवतीयां समातेत्यभाषत ॥ १४५ ॥
या गभं जनयामास या चैनं समवर्द्धयत् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरुषः कश्यपश्चासावदिति तत्प्रिया स्मृता ॥ १४६ ॥ कश्यपो ब्रह्मणोऽस्तु पृथिव्या अदि
तिस्तथा ॥ नंदो द्रोणस्समाख्यातो यशोदाय धराभवत् ॥ १४७ ॥ अथ कामान्महाबाहुर्देवक्याः समपूरयत् ॥ येतया काक्षिताः पूर्वमजात्तस्मान्म
हात्मनः ॥ १४८ ॥ अचिरं समहादेवः प्रविष्टो मानुषीं तनुं ॥ मोहयन्सर्वभूतानि योगाद्योगी समाययौ ॥ १४९ ॥ नष्टे धर्मे तथा यज्ञे विष्णुर्वृष्णि कुले
विभुः ॥ कर्तुं धर्मव्यवस्थानमसुराणां प्रणाशनम् ॥ १५० ॥ रुक्मिणी सत्यभामा च सत्यानां प्रजिती तथा ॥ सुमित्रा च तथा शैव्या गंधारी लक्ष्मणा तथा ॥ १५१ ॥
सुभीमा च तथा माद्री कौस्तुभ्या विजया तथा ॥ एवमादीनि देवीनां सहस्राणि च षोडश ॥ १५२ ॥ रुक्मिणी जनयामास पुत्रान् शृणु विशारदान् ॥ चारुदेष्णरणे
शूरं प्रद्युम्नमहाबलम् ॥ १५३ ॥ सुचारु चारुभद्रश्च सदश्वहस्त्वमेव च ॥ सप्तमश्चारुगुप्तश्च चारुभद्रश्च चारुकं ॥ १५४ ॥ चारुहांसकनिष्ठश्च कन्याश्चा
रुमती तथा ॥ जज्ञिरे सत्यभामाया भानुभीमरथः क्षणः ॥ १५५ ॥ रोहितादीनि मांश्चैव ताम्रवंधो जलंधरः ॥ चतस्रो जज्ञिरे तेषां स्वसारश्च वीर्यसीः ॥ १५६ ॥
जांबवत्याः सुतो जज्ञे सांश्चैवातिशोभनः ॥ सौरशाल्यस्य कर्तुं प्रीतिमांस्तिरस्य च ॥ १५७ ॥ मूलस्थाने निवेशश्च कृतस्तेन महात्मना ॥ तुष्टेन देवदेवेन कुष्टुरोगो
विनाशितः ॥ १५८ ॥ सुमित्रं चारुमित्रं च मित्रं विदाव्यजायत ॥ मित्रबाहुः सुनीथश्च नागजित्यां वभूवतुः ॥ १५९ ॥ एवमादीनि पुत्राणां सहस्राणि निशामय ॥
अशीतिश्च सहस्राणां वा सुदेव सुतास्तथा ॥ १६० ॥ प्रद्युम्नस्य च दायादो वै दभ्यां बुद्धिस्तमः ॥ अनिरुद्धोरणे यो द्वाजज्ञे स्य मृगकेतनः ॥ १६१ ॥ काम्या सुपाश्व
रतनया सांवाह्ये भेतरस्विनम् ॥ सत्त्वप्रकृतयो देवाः पराः पंच प्रकीर्तिताः ॥ १६२ ॥ तिस्रः कोटयः प्रवीराणां यादवानां महात्मनां ॥ पटिः शतसहस्राणि वीर्यवंतो म
हाबलाः ॥ १६३ ॥ दिवांशाः सर्वे एव उत्पन्नास्ते महौजसः ॥ देवासुरेहता ये वा असुरास्तु महाबलाः ॥ १६४ ॥ इहोत्पन्ना मनुष्येषु बाधंते सर्वमानवान् ॥ ते पासुद्धर
णार्थाय उत्पन्ना यादवकुले ॥ १६५ ॥ कुलानां शतमेकं च यादवानाम्महात्मनाम् ॥ विष्णुस्तेषां प्रणेता च प्रभुत्वे च व्यवस्थितः ॥ १६६ ॥ निदेशस्थायिनस्तस्य
ऋद्धयंते सर्वयादवाः ॥ भीष्म उवाच ॥ सप्तर्षयः कुबेरश्च क्षोमाणि धरस्तथा ॥ १६७ ॥ सात्यकिर्नारदश्चैव शिवो धन्वंतरिस्तथा ॥ आदिदेवस्तथा विष्णुरे

प्र० सू० ख०
अ० १३

॥ २९ ॥

भिस्तुसहदैवैतैः ॥ १६८ ॥ किमर्थसहसंभूताः सुरसम्भूतयः क्षितौ ॥ भविष्याः कतिवाचास्य प्रादुर्भावमहात्मनः ॥ १६९ ॥ सर्वक्षेत्रेषु सर्वेषु किमर्थ
 मिह जायते ॥ यदर्थमिह संभूतो विष्णुर्वृष्ण्यंधकेकुले ॥ १७० ॥ पुनः पुनर्मनुष्येषु तन्मे त्वं ब्रूहि पृच्छतः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणु भूपप्रवक्ष्यामि रहस्याति
 रहस्यकम् ॥ यथा दिव्यतनुर्विष्णुर्मानुषेष्विह जायते ॥ १७१ ॥ युगांते तु परावृत्ते काले प्राशिथिले प्रभुः ॥ देवासुरमनुष्येषु जायते हरिरीश्वरः ॥ १७२ ॥
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यैर्लोक्यस्य प्रशासिता ॥ बलिनाधिष्ठिते चैव पुनर्लोकत्रये क्रमात् ॥ १७३ ॥ सख्यमासीत् परमकदेवानामसुरैः सह ॥ युगाख्यादश सं
 पूर्णा आसीदव्याकुलं जगत् ॥ १७४ ॥ निदेशस्थायिनश्चापितयो देवासुरास्वयं ॥ बद्धो बलिर्विमर्दो यस्य संवृत्तः सुदारुणः ॥ १७५ ॥ देवानाम
 सुराणां च घोरः क्षयकरो महान् ॥ कर्तुं धर्मव्यवस्थां च जायते मानुषेष्विह ॥ १७६ ॥ भृगोः शापनिमित्तं तु देवासुरकृते तदा ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं देवासुरकृ
 ते हरिर्देहमवाप्तवान् ॥ १७७ ॥ देवासुरं यथावृत्तं तन्मे कथय सुव्रत ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तेषां जयनिमित्तं वै संग्रामास्युः सुदारुणाः ॥ १७८ ॥ अवतारादश द्रौचशुद्धा
 मन्वंतरे स्मृताः ॥ नामधेयं समासेन शृणु तेषां विवक्षितम् ॥ १७९ ॥ प्रथमो नारसिंहस्तु द्वितीयश्चापि वामनः ॥ तृतीयस्तु वराहश्चतुर्थो मृत
 मंथनः ॥ १८० ॥ संग्रामः पंचमश्चैव सुघोरस्तारकामयः ॥ षष्ठे ह्याडीवकाख्यश्च सप्तमश्चैव पुरस्तथा ॥ १८१ ॥ अष्टमश्चांधकवधो नवमो वृत्रघातनः ॥
 ध्वजश्च दशमस्तेषां हालाहलस्ततः परं ॥ १८२ ॥ प्रथितो द्वादशस्तेषां घोरः कोलाहलस्तथा ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्यो नरसिंहेन मूढितः ॥ १८३ ॥ वामनेन बलि
 र्वद्धश्चैलोक्याक्रमणे पुरा ॥ हिरण्याक्षो हतो द्वा द्वे प्रतिवादे तु दैवतैः ॥ १८४ ॥ दंष्ट्रया तु वराहेण समुद्रस्थो द्विधा कृतः ॥ प्रह्लादो निर्जितो युद्धे द्वे द्रेणा
 मृतमंथने ॥ १८५ ॥ विरोचनस्तु प्राह्लादिर्नित्यमिद्रवधोद्यतः ॥ इंद्रैरेव च विक्रम्य निहतस्तारकामये ॥ १८६ ॥ अशकुवत्सु देवेषु त्रिपुरं सोढुमासुरम् ॥
 मोहयित्वाऽमृतपीते गोहूपेणासुरारिणा ॥ १८७ ॥ नासन् जीवयितुं शक्या भूयो भूयो मृतासुराः ॥ निहता दानवाः सर्वे त्रैलोक्येऽयं वकेण तु ॥ १८८ ॥ असुराश्च पि
 शाचाश्च दानवाश्चांधके वधे ॥ हता देवमनुष्यैस्तेऽपि तु भिश्चैव सर्वशः ॥ १८९ ॥ संपृक्तो दानवैर्वृत्रो घोरः कोलाहले हतः ॥ तदा विष्णुसहायेन महेंद्रेण निपा
 तितः ॥ १९० ॥ हतस्ततो महेंद्रेण मायाछन्नस्तु योगवित् ॥ वज्रेण क्षणमाविश्य विप्रचित्तिः सहानुगः ॥ १९१ ॥ दैत्याश्च दानवाश्चैव संयुताः कृत्स्नशस्तुते ॥ एते देवा
 ऽसुरवृत्ताः संग्रामाद्वादशैव तु ॥ १९२ ॥ देवासुरक्षयकराः प्रजानां च हिताय वै ॥ हिरण्यकशिपूरा जावर्षाणामर्बुदं वभौ ॥ १९३ ॥ द्विसप्ततितथान्यानि नियुतान्य
 धिकानि तु ॥ अशीतिं च सहस्राणि त्रैलोक्यैश्चैव यवानभूत् ॥ १९४ ॥ यर्यायेण तुराजा भूद्वलिर्वर्षावर्बुदं पुनः ॥ पृष्टिचैव सहस्राणि नियुतानि च विंशतिं ॥ १९५ ॥
 बलिरान्याधिकारितुयावत्कालश्च कीर्तितः ॥ तावत्कालं तु प्रह्लादो निर्वृतो ह्यसुरैः सह ॥ १९६ ॥ जयार्थमेते विज्ञेया असुराणां महौजसः ॥ त्रैलोक्यमिदमव्ययं

प० पु०
॥ ३० ॥

महेंद्रेणानुपाल्यते ॥ १९७ ॥ असम्पन्नमिदं सर्वं यावद्दर्शयितुं पुनः ॥ पर्यायेणैव सम्प्राप्तं त्रैलोक्यं पाकशशने ॥ १९८ ॥ ततोऽसुरान्परित्यज्य यज्ञो देवान गच्छत ॥
यज्ञो देवान् थगतो दितिजाः काव्यमब्रुवन् दैत्या ऊचुः ॥ १९९ ॥ हतं मधवताराज्यं त्यक्त्वा यज्ञः सुरान् गतः ॥ स्थातुं न शुक्रनुमो ह्यत्र विशामोरसा तलम् ॥ २०० ॥ ए
वमुक्तो ब्रवीदतिन्विषण्णान् सांत्वयन् गिरा ॥ मा भैष्वधारायिष्यामि ते जसास्वेन वोऽसुराः ॥ २०१ ॥ मंत्राश्चौषधयश्चैव धरायां यत्तु वर्तते ॥ मयि तिष्ठति तत्सर्वं
पादमात्रं सुरेषु वै ॥ २०२ ॥ तत्सर्वं च प्रदास्यामि युष्मदर्थं धृतं मया ॥ ततो देवास्तु तान् दृष्ट्वा धृतां काव्येन धीमता ॥ २०३ ॥ अमंत्रयंत देवा वै संविभ्रास्त जिवृक्षया ॥
काव्यो ह्येष इदं सर्वं व्यावर्तयति नो बलात् ॥ २०४ ॥ साधु गच्छामहे तूर्णया वन्न च्यावयेत वै ॥ प्रसह्य जित्वा शिष्टांस्तु पातालं प्रापयामहे ॥ २०५ ॥ ततो देवा
स्तु संरन्धादानवानुपसृत्य ह ॥ ततस्ते वध्यमानास्तैः काव्यमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २०६ ॥ ततः काव्यस्तु तान् दृष्ट्वा तूर्णदेवैरभिदुता ॥ रक्षाकार्येण संहृत्य देवे
भ्यस्तान् सुरादितान् ॥ २०७ ॥ काव्यं दृष्ट्वा स्थितं देवानि विंशकास्तु ते जहुः ॥ ततः काव्यो नु चित्याथ ब्रह्मणो वचनं हितम् ॥ २०८ ॥ तानुवाच ततः काव्यः
पूर्ववृत्तमनुस्मरन् ॥ त्रैलोक्यं वो हतं सर्वं वामनेन त्रिभिः क्रमैः ॥ २०९ ॥ बलिर्वद्धो ह तो जं भो निहतश्च विरोचनः ॥ महासुरा द्वादशसु सं ग्रामेषु सुरैर्हताः ॥
॥ २१० ॥ तैस्तैरुपायैर्भूयिष्ठानि हतास्तु प्रधानतः ॥ केचिच्छिष्टाश्च यूयं वै युद्धं नास्तीति मे मतम् ॥ २११ ॥ नीतयो वो विधातव्या उपसे कालपर्ययात् ॥
यास्याम्यहं महादेवं मंत्रार्थं विजयावहम् ॥ २१२ ॥ अप्रतीपांस्ततो देवान् मंत्रान् प्राप्य महेश्वरात् ॥ योत्स्यामहे पुनर्देवैस्ततः प्राप्स्यथ वै जयम् ॥ २१३ ॥
ततस्ते कृतसंवादा देवान् चुस्तदासुराः ॥ न्यस्तशस्त्रा वयं सर्वे निःस्त्राहार्यैर्विना ॥ २१४ ॥ वयं तपश्चरिष्यामः संवृता वः कलैस्तथा ॥ देवास्ते पां
वचश्चुत्वा सत्याभिध्या हतं ततः ॥ २१५ ॥ ततो न्यवर्तयन् सर्वे विज्वरा मुदिताश्चेतः ॥ न्यस्तशस्त्रेषु दैत्येषु विनिवृत्तास्तदासुराः ॥ २१६ ॥ ततस्तान् ब्रवीत् काव्य उ
पाध्वं तपसि स्थिताः ॥ निरुत्सिक्तास्तपोयुक्ताः कालं कार्याथ साधकम् ॥ २१७ ॥ पितुराश्रमसंस्था वै मां प्रतीक्ष्य दानवाः ॥ तानुदिश्यामुरान् काव्यो महादेवं
प्रपद्यत ॥ २१८ ॥ शुक्र उवाच ॥ मंत्रानिच्छाम्यहं देवयेन सन्ति बृहस्पतौ ॥ पराभवाय देवानामसुराणां जयाय च ॥ २१९ ॥ एवमुक्तो ब्रवीद्दि
वो ब्रतं त्वं चरभार्गव ॥ पूर्णवर्षसहस्रं तु कणधूममधः शिराः ॥ २२० ॥ यदि पास्यासि भद्रं ते ततो मंत्रानवाप्स्यसि ॥ तथेति समनुज्ञाप्य शुक्रस्तु भृगु
नंदनः ॥ २२१ ॥ पादौ संस्पृश्य देवस्य बाढमित्यब्रवीद्वचः ॥ व्रतं च राम्यहं देवत्वया दिष्टोद्यवै प्रभो ॥ २२२ ॥ आदिष्टो देव देवेन कृतवान् भार्ग
वो मुनिः ॥ तदा तस्मिन् गते शुक्रे असुराणां हिताय वै ॥ २२३ ॥ मंत्रार्थं तु ते काव्यो ब्रह्मचर्यं महेश्वरात् ॥ तद्ब्रह्मानीति पूर्ववै राजन्यास्तु तदासुखं ॥ २२४ ॥ अ
स्मिन् विद्वेते दामर्षो देवास्तानां भिदुद्रुवुः ॥ दंशिताः सायुधाः सर्वे बृहस्पतिपुरः सराः ॥ २२५ ॥ दृष्ट्वा सुरगणा देवान् प्रगृहीता युधानुपुनः ॥ उत्पेतुस्सहसा स

प्र० सू० खं०
अ० १३

॥ ३० ॥

वेंसं त्रस्तास्तान्वचोब्रुवत् ॥ २२६ ॥ दैत्या ऊचुः ॥ न्यस्तशस्त्रावयं देवा आचार्यैर्व्रतमास्थिते ॥ दत्वा भवंतस्त्वभयं संप्राप्तानो जिघांसया ॥ २२७ ॥ अनमर्पावयं सर्वे
 त्यक्तशस्त्राश्च सीस्थिताः ॥ चीरकृष्णाजिनधरानिष्क्रियानिष्परिग्रहाः ॥ २२८ ॥ रणे विजेतुं देवांश्च न शक्यामः कथंचन ॥ अयुद्धेन प्रपत्स्यामः शरणं काव्यमात-
 रम् ॥ २२९ ॥ ज्ञापयामः कृच्छ्रमिदं यावन्नाभ्येतो गुरुः ॥ निवृत्ते च तथा शुक्रेयोत्स्यामो दंशिता युधाः ॥ २३० ॥ एवमुक्त्वा च ते न्योन्यं शरणं काव्यमातरम् ॥
 प्रापद्यंत ततो भीतास्तेभ्योऽदादभयं तु सा ॥ २३१ ॥ न भेतव्यं न भेतव्यं भयं त्यजत दानवाः ॥ मत्सन्निधौ वृत्तं तां वीनभीर्भवितुर्महांति ॥ २३२ ॥ तथाभि-
 रक्षितां स्तांश्च दृष्ट्वा देवास्तदाऽसुरान् ॥ अभिजग्मुः प्रसह्यैतान विचार्यैव लाबलम् ॥ २३३ ॥ ततस्तान्वध्यमानांस्तु देवैर्दृष्ट्वा सुरांस्तदा ॥ देवां कुद्धाव्रवादे-
 वान्निद्रयामो हयाम्यहम् ॥ २३४ ॥ संभृत्य सर्वसंभारां निद्रां साव्यसृजत ददा ॥ तस्तं भदेवी च वलाद्योगयुक्ता तपोधना ॥ २३५ ॥ ततस्तंस्तं भित्तं दृष्ट्वा दंष्ट्रं देवाश्च मू-
 ढवत् ॥ प्राद्ववंत ततो भीता इन्द्रं दृष्ट्वा वशीकृतम् ॥ २३६ ॥ गतेषु सुरसंघेषु विष्णुरिंद्रमभापत ॥ विष्णुरुवाच ॥ मां त्वं प्रविश भद्रं ते राक्षस्येत्वां सुरोत्तम ॥ २३७ ॥
 एवमुक्तस्ततो विष्णुं प्रविशेश पुरंदरः ॥ विष्णुं संरक्षितं दृष्ट्वा देवां कुद्धावचोऽब्रवीत् ॥ २३८ ॥ एष त्वां विष्णुना सार्धं दहामि मघवन् वलात् ॥ मितपां सर्वभू-
 तानां दृश्यतां मे तपोबलम् ॥ २३९ ॥ तथाभिभूतौ तौ देवा विद्रविष्णुवभूवतुः ॥ कथं मुच्येय सहितो विष्णुरिंद्रमभापत ॥ २४० ॥ इन्द्रो ब्रवीच्च दिह्येनां
 यावन्नौ न दहेत्प्रभो ॥ विशेषेणाभिभूतोऽस्मि जहीमांजहिमाचिरम् ॥ २४१ ॥ ततः समीक्ष्य विष्णुस्तान् स्त्रीवधे कृच्छ्रमास्थितः ॥ अभिध्याय ततः शक्रमापन्नं सत्वरं
 प्रभुः ॥ २४२ ॥ ततः सत्वरया युक्तः शीघ्रकारी भयान्वितः ॥ ज्ञात्वा विष्णुस्ततस्तस्याः क्रूरं देव्याश्चिर्कीर्षितम् ॥ २४३ ॥ कुद्धश्च क्रमादाय शिरांश्चिच्छेदेव भयात् ॥
 तं दृष्ट्वा स्त्रीवधं यो रंचुकोधभृगुरीश्वरः ॥ २४४ ॥ ततो हि शप्तो भृगुणा विष्णुर्भार्यावधेकृते ॥ भृगुरुवाच ॥ यत्त्वया जानता धर्ममवध्यास्त्रीनिपूदिता ॥ २४५ ॥
 तस्मात्त्वं सप्तकृत्वो हिमानुषे पूषयास्यसि ॥ ततस्तेनाभिशापेन नष्टे धर्मो पुनः पुनः ॥ २४६ ॥ लोकस्य च हितार्थाय जायते मानुषे पिव्ह ॥ अथ व्याहृत्य
 विष्णुं सतदादाय शिरः स्वयम् ॥ २४७ ॥ समानीय ततः कार्यपाणौ गृह्णेदमब्रवीत् ॥ भृगुरुवाच ॥ एपात्वं विष्णुना देवि हता संजीवयाम्यहं ॥ २४८ ॥ यदि कृत्स्नो म-
 या धर्मो ज्ञायते चरितोऽपि वा ॥ तेन सत्येन जीवस्वयादिसत्यं ब्रवीम्यहम् ॥ २४९ ॥ ततस्तां प्रोक्ष्य शीताद्रिर्जीवजीवेतिसा ब्रवीत् ॥ ततोऽभिव्याहृत्य त-
 स्मिन्देवी संजीविता तदा ॥ २५० ॥ ततस्तां सर्वभूतानि दृष्ट्वा सुप्तोऽस्थितामिव ॥ साधुसाध्विते दृष्ट्वा वचस्तां सर्वतो ब्रुवन् ॥ २५१ ॥ एवं प्रत्याहृता
 तेन देवी सा भृगुणा तदा ॥ मितपां देवतानां हितं दद्रुतमिवाभवत् ॥ २५२ ॥ असंभ्रांतेन भृगुणा पत्नी संजीविता पुनः ॥ दृष्ट्वा चेन्द्रो नालभत शर्म काव्यम-
 यात् पुनः ॥ २५३ ॥ प्रजागरे ततश्चेन्द्रो जयंतीमिदमब्रवीत् ॥ संधिकामो भ्यधाद्वाक्यं स्वांकन्यां पाकशासनः ॥ २५४ ॥ इन्द्र उवाच ॥ एष काव्यो ह्यनिद्राय व्रतं चरति

प० पु०
॥ ३१ ॥

दारुणम् ॥ तेनाहं व्याकुलः पुत्रिकृतो मतिमता दृढम् ॥ २५५ ॥ तैस्तेर्मनोनुकूलैश्च उपचारैरतं द्रिता ॥ आराधय तथा पुत्रियथा तुष्येत स द्विजः ॥ २५६ ॥
गच्छन्वंतस्य दत्तासि प्रयत्नं कुरु मत्कृते ॥ एवमुक्ता जयंती सा वचःसंगृह्य वैपितुः ॥ २५७ ॥ अगच्छद्वत्रघोरं सतपो ह्यारभ्य तिष्ठति ॥ तं दृष्ट्वा च पिबन्तं
सा कणधूममधोमुखम् ॥ २५८ ॥ यक्षेण पात्यमानं च कुण्डधारेण पावनम् ॥ दृष्ट्वा तं यतमानं तु देवी काव्यमवस्थितम् ॥ २५९ ॥ शत्रूपधा ते श्राम्यं
न्तं दुर्बलस्थितिमास्थितम् ॥ पित्रायथोक्तं वाक्यं सा काव्ये कृतवती तदा ॥ २६० ॥ गीर्भिश्चैवानुकूलाभिः स्तुवंती वल्गुभाषिणी ॥ गात्रसंवाहनैः काले सेवमाना
त्वचः सुखैः ॥ २६१ ॥ व्रतचर्यानुकूलाभिरुपास्य च हुलाः समाः ॥ पूर्णधूमव्रते तस्मिन् चोरे वर्षसहस्रके ॥ २६२ ॥ वरेण छंदयामास शिवः प्रीतो भवत्तदा ॥
॥ महेश्वर उवाच ॥ एतद्ब्रतं त्वयैकेन चीर्णानान्येन केन चित् ॥ २६३ ॥ तस्माद्वै तपसा बुद्ध्या श्रुतेन च बलेन च ॥ तेजसा च सुरान्सर्वास्त्वमेकोभिर्भविष्यसि
॥ २६४ ॥ यच्च किंचिन्मार्थं ब्रह्मन् विद्यते भृगुनन्दन ॥ प्रतिदास्यामि तत्सर्वं त्वया वाच्यं न कस्यचित् ॥ २६५ ॥ किं भाषितेन बहुना अवध्यस्त्वं भविष्यसि ॥
तान्दत्त्वा तु वरांस्तस्मै भार्गवाय पुनः पुनः ॥ २६६ ॥ प्रजे शत्वं धने शत्वमवध्यत्वं च वै ददौ ॥ एतान् लब्ध्वा वरान्काव्यः संप्रहृष्टतनू रूहः ॥ २६७ ॥ एवमाभाष्य देवेश
मीश्वरं नीललोहितम् ॥ प्रज्ञान्वितस्ततस्तस्मै प्राञ्जलिः प्रणतो भवत् ॥ २६८ ॥ ततः सोतर्हिते देवे जयंती मीमदमब्रवीत् ॥ कस्य त्वं सुभगे का वादुःखिते मायि दुः
खिता ॥ २६९ ॥ महता तपसा युक्ता किमर्थमाजिगीषसि ॥ अनया संस्थिता भक्त्या प्रथयेण दमेन च ॥ २७० ॥ स्नेहेन चैव सुश्रोणिप्रीतोस्मि वरवर्णिनि ॥
किमिच्छसि वरारोहे कस्ते कामः समुद्यतः ॥ २७१ ॥ तं ते संपादयाम्यद्य यद्यपि स्यात्सुदुष्करम् ॥ एवमुक्ता ब्रवीदेनंतपसा ज्ञातुमर्हसि ॥ २७२ ॥ चिकी
र्षितं हि मे ब्रह्मं स्त्वं वैवदयथा तथम् ॥ एवमुक्ता ब्रवीदेनां दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ २७३ ॥ मया सह त्वं सुश्रोणि शतवर्षाणि भामिनि ॥ सर्वभूतैरदृश्यांतः संप्र
योगमिहेच्छसि ॥ २७४ ॥ देवि ईदीवरश्यामे वराहं वामलोचने ॥ एवं वृणोषि कामांस्त्वं दद्वै वल्गुभाषिते ॥ २७५ ॥ एवं भवतु गच्छावगृहं मे मत्तकाशिनि ॥
ततः सगृहमागम्य जयंत्यासह चोशना ॥ २७६ ॥ तया सहा वसदेव्या शतवर्षाणि भार्गवः ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां मायया संशितव्रतः ॥ २७७ ॥ कृतार्थमागतं
ज्ञात्वा शुक्रं सर्वेदिते स्मुताः ॥ अभिजग्मुर्गृहं तस्य मुदितास्तो दिदृक्षुः ॥ २७८ ॥ गनाय दानपश्यंति मायया संवृतं गुरुम् ॥ लक्षणं तस्य चाबुद्धाना
द्या गच्छति नो गुरुः ॥ २७९ ॥ एवं ते स्वानि धिषण्यानि गताः सर्वे यथा गताः ॥ ततो देवगणास्तस्यैवै गत्वा गिरिसमन्वितम् ॥ २८० ॥ दानवा लयेतु
भगवान्गत्वा तत्र चर्त्तां च मूम् ॥ मोहयित्वात्मवशगां क्षिप्रमेव तथा कुरु ॥ २८१ ॥ धिषणस्तान् सुरानाह एवमेव ब्रजाम्यहम् ॥ तेन गत्वा दानवैन्द्रः
प्रह्लादो वैवशीकृतः ॥ २८२ ॥ शुक्रो भूत्वा स्थितस्तत्र पौरोहित्यं चकार सः ॥ स्थितो वर्षशतं साग्रमुशना तावदागतः ॥ २८३ ॥ दनुषु जैस्ततो दृष्टः सभायां तु बृह

प्र० सू० खं०
अ० १३

॥ ३१ ॥

सपतिः ॥ उशनाएकएवात्रद्वितीयः किमिहागतः ॥ २८४ ॥ सुमहत्कौतुकं चात्र भविता विग्रहोददम् ॥ किं विदिष्यति लोको यं द्वारि यो यं व्यवस्थितः ॥ २८५ ॥
 सभायामास्थितो यो यं गुरुः किं नो विदिष्यति ॥ एवं प्रजल्पतां तेषां दन्तानां विरागतः ॥ २८६ ॥ स्वरूपधारिणं तत्र दृष्ट्वा सीनं बृहस्पतिम् ॥ उवाच वचनं कुद्रः किं
 मर्थं त्वमिहागतः ॥ २८७ ॥ शिष्यान्मोहयसे मे त्वं युक्तं सुरगुरोस्तव ॥ मृढास्ते त्वानं जानंति त्वन्माया मोहिता ध्रुवम् ॥ २८८ ॥ तन्न युक्तं तव ब्रह्मन्परशिष्य
 प्रधर्षणम् ॥ ब्रजत्वं देवलोकं स्वं तिष्ठ धर्ममवाप्स्यसि ॥ २८९ ॥ शिष्यो हि मे कचः पूर्वहतो दानवपुंगवैः ॥ विद्यार्थी तनयो ब्रह्मन्स्तवा योग्या गतिस्तिवह ॥ २९० ॥
 श्रुत्वा तु तस्य तद्वाक्यं स्मितं कृत्वा वदद्गुरुः ॥ संति चोराः पृथिव्यां ये परद्रव्यापहारिणः ॥ २९१ ॥ एवं विधानं दृष्ट्वा स्वरूपदेहापहारिणः ॥ वृत्रवातेन चंद्रस्य ब्रह्मह
 हत्यापुराभवत् ॥ २९२ ॥ लोकायतिकं शास्त्रेण भवता सातिरस्कृता ॥ जानामित्वा मांगिरसं देवाचार्यं बृहस्पतिम् ॥ २९३ ॥ मद्रूपधारिणं प्राप्तं सर्वे पश्यत दानवाः ॥
 एष वो मोहनायालं प्राप्तो विष्णुविचेष्टितैः ॥ २९४ ॥ तदेनं शृण्वलैर्बद्धा क्षिपेत्तलवणार्णवे ॥ पुनरेवाब्रवीच्छुक्रः पुरोधायं दिवौकसाम् ॥ २९५ ॥ मोहिता नूनमेते
 न क्षयं यास्यथ दानवाः ॥ भो अहं दानवं द्रेहवं चितोऽस्मिदुरात्मना ॥ २९६ ॥ किमर्थं भवता त्यक्तः कृतश्चान्यः पुरोहितः ॥ देवाचार्यो गिरः पुत्र एष एव बृहस्पतिः २९७
 वंचितोऽसि न संदेहो हितार्थं तु दिवौकसाम् ॥ त्यजस्वैनं महाभाग शत्रुपक्षजयावहम् ॥ २९८ ॥ अनुशिष्यभयाद्यातः पूर्वमेव महं प्रभो ॥ जलमध्ये स्थितः पीतो महादे
 वेन शंभुना ॥ २९९ ॥ उदरस्थस्य मे जातं सारं वर्षं शतं किल ॥ उदराच्छुक्ररूपेण शिश्रेनाहं विस्मृतः ॥ ३०० ॥ वरदः प्राह मादेव शुक्रेष्टं त्वं वरं वृणु ॥ मया
 वृत्तो वरं राजन् देवदेवः पिनाकधृत् ॥ ३०१ ॥ मनसा चिंतिता ह्यर्थमानसे यः स्थिता वराः ॥ भवंतु मयि ते सर्वे प्रसादात्तव शंकर ॥ ३०२ ॥ एवमस्त्विति देवेन
 प्रेषितोऽस्मि तर्वातिकम् ॥ तावद्वा भवन्त्यायं पुरोधास्ते बृहस्पतिः ॥ ३०३ ॥ दृष्टः सत्यं दानवं द्रेमयोक्तं त्वं निशामय ॥ बृहस्पतिस्तदा वाक्यं प्रह्लादं प्रत्यभापत
 ॥ ३०४ ॥ नाहमेतं प्रजानामि देव वा दानवं नरम् ॥ मद्रूपधारिणं राजन् वंचनार्थं तवागतम् ॥ ३०५ ॥ ततस्ते दानवाः सर्वे साधुसाध्विति वादिनः ॥ पुरोधाः पौर्विको नोस्तु यो
 वाको वा भवत्विति ॥ ३०६ ॥ नानेन कार्यं मस्माकं या तु ह्येष यथागतः ॥ सको धमश्नपत्काव्यो दानवं द्रेमसमागतान् ॥ ३०७ ॥ त्यक्तो यथाहं युष्माभिस्तथा सर्वाश्च
 रादिव ॥ गतश्रीकान्तगता प्राणान् पश्येयं दुःखजीविकान् ॥ ३०८ ॥ सुघोरामापदं प्राप्तान् चिरादेव सर्वं शः ॥ एवमुक्त्वा गतः काव्यो यदृच्छातस्तपोवनम् ॥ ३०९ ॥ त
 स्मिन् गते ततः शुक्रे स्थितस्तत्र बृहस्पतिः ॥ पालयन् दानवांस्तत्र किंचित्कालमतिष्ठत ॥ ३१० ॥ ततो बहुतिथे काले अतिक्रान्तिं नरेश्वर ॥ संभूय दानवाः सर्वे पर्यपृच्छंस्त
 दागुरुम् ॥ ३११ ॥ संसारेस्मिन्नसारे तु किंचिज्ज्ञानं प्रयच्छन् ॥ येन मोक्षं ब्रजामश्न प्रसादात्तव सुव्रत ॥ ३१२ ॥ ततः सुरगुरुः प्राह काव्यरूपी तदागुरुः ॥ ममाप्येषामतिः
 पूर्वया युष्माभिरुदाहृता ॥ ३१३ ॥ क्षणकुर्वंतु सहिता इच्छुचिभूय समाहिताः ॥ ज्ञानं वक्ष्यामि बोधेत्याहं वैमोक्षदायियत् ॥ ३१४ ॥ एषा श्रुतिर्वैदिकी या ऋग्यजुः सामसं

प० पु०
॥ ३२ ॥

जिता॥ वैश्वानरप्रसादात्तुदुःखदाप्राणिनामिह॥ ३१५॥ यज्ञश्चाद्वं कृतं क्षुद्रैरैहिकस्वार्थतत्परैः॥ येत्वर्मावैष्णवाधर्मायेचरुद्रकृतास्तथा॥ ३१६॥ कुधर्मादारसहितै
हिंसाप्रायाः कृताहितैः॥ अर्द्धनारीश्वरोरुद्रः कथं मोक्षं गमिष्यति॥ ३१७॥ वृतो भृतगणैर्भूरिभूषितश्चास्थिभिस्तथा॥ नस्वर्गो नैव मोक्षो त्रलोकाः क्लिश्यंति वै तथ
॥ ३१८॥ हिंसायामास्थितो विष्णुः कथं मोक्षं गमिष्यति॥ रजोगुणात्मको ब्रह्मास्वाप्तुष्टिमुपजवाति॥ ३१९॥ देवर्षयो यथेचान्ये वैदिकं पक्षमाश्रिताः॥ हिंसाप्रायाः
सदा क्रूरामांसादाः पापकारिणः॥ ३२०॥ सुरास्तु मद्यपानेन मांसादा ब्राह्मणास्त्वमी॥ धर्मेण नेन कः स्वर्गं कथं मोक्षं गमिष्यति॥ ३२१॥ यच्च यज्ञादिकं कर्म
स्मार्तं श्रद्धादिकं तथा॥ तन्नैवापवर्गोऽस्ति यत्रैवाश्रयते श्रुतिः॥ ३२२॥ यज्ञं कृत्वा पशुं हत्वा कृत्वा रुधिरकर्म म॥ यद्येवं गम्यते स्वर्गो न रकः केन गम्यते
॥ ३२३॥ यदि भुक्तमिहान्येन तु तिरन्यस्य जायते॥ दद्यात्प्रवसतः श्रद्धेन स भोजनमाहरेत्॥ ३२४॥ आकाशगामिनो विप्राः पतिता मांसभक्षणात्॥ तेषां
विद्यते स्वर्गो मोक्षो नैवेह दानवाः॥ ३२५॥ जातस्य जीवितं जंतोरिष्टं सर्वस्य जायते॥ आत्ममांसोपमं मांसं कथं खादेत पंडितः॥ ३२६॥ यो निजास्तु कथं यो निसेवं
ते जंतवस्त्वमी॥ मैथुनेन कथं स्वर्गं यास्यंते दानवेश्वर॥ मृद्भस्मानयत्र शुद्धिस्तत्र शुद्धिस्तु का भवेत्॥ ३२७॥ विपरीततमं लोके पश्य दानव्यादृशम्॥ विष्णुं
स्य कृतोत्सर्गं शिश्नापाने तु शोधनम्॥ ३२८॥ न संभारोऽस्ति वदने मृदा तोयेन वा पुनः॥ भुक्ते वा भोजने राज्ञः कथं नापानं शिश्नयोः॥ ३२९॥ क्रियते शोधनं तद्द्विपरी
तास्थितिस्तित्थयम्॥ यत्र प्रक्षालनं प्रोक्तं तत्र तेनैव कुर्वते॥ ३३०॥ तारां वृहस्पतेर्भार्या हत्वा सोमः पुरागतः॥ तस्यां जातो बुधः पुत्रो गुरुर्जगद्गतां पुनः॥ ३३१॥
गौतमस्य मुनेः पत्नी महत्या नाम नामतः॥ अगृह्णातां स्वयं शक्रः पश्य धर्मो यथा विधुः॥ ३३२॥ एतदन्यच्च जगति दृश्यते पापदायकम्॥ एवं विधो यत्र ध
र्मः परमार्थमतस्तु कः॥ ३३३॥ वदस्व त्वं दानवैर्द्रवदभूयो वदामि ते॥ गुरोस्तु गदितं श्रुत्वा परमार्थान्वितं वचः॥ ३३४॥ जातकौतूहलास्तत्र विविक्षास्तु भवार्णवा
त्॥ दानवा ऊचुः॥ दीक्षयस्व गुरोसर्वां प्रपन्नान्भक्तिः स्थितान्॥ ३३५॥ येन वै न पुनर्मोहं त्रजामस्तव शासनात्॥ सुविरक्ताः स्म संसारे शोकमोहप्रदायि
नि॥ ३३६॥ उद्धरस्व गुरोसर्वां केशाकर्षेण कूपतः॥ कस्य देवस्य शरणं गच्छामो ब्राह्मणोत्तम॥ ३३७॥ दैवतं च प्रपन्नानां प्रकाशय महागते॥ स्मरणेनो
पवासेन ध्यानधारणया तथा॥ ३३८॥ पूजोपहरिचकृते अपवर्गस्तु लभ्यते॥ विरक्तास्म कुटुंबे तु भूयो नात्र यतामहे॥ ३३९॥ एवं चैव गुरुश्छन्नस्ते रूतो दनुषं
वैः॥ चित्तयामास तत्कार्यं कथमेतत्करोम्यहम्॥ ३४०॥ कथमेतमया पापाः कृतं व्यानरकौ कसः॥ विडंबनाच्छ्रुतेर्वाह्यास्त्रैलोक्ये हास्यकारिणः॥ ३४१॥
इत्युक्त्वा विषणोरांश्चिंतयामास केशवम्॥ तस्य तच्चिंतितं ज्ञात्वा मायामोहं जनार्दनः॥ ३४२॥ समुत्पाद्य ददौ तस्य प्राह चेदं बृहस्पतिम्॥ मायामोहो
यमखिलांस्तान् दैत्यान् मोहयिष्यति॥ ३४३॥ भवता सहितः सर्वान्वेदमार्गं बहिष्कृतान्॥ एवमादिश्य भगवानंतर्द्धानं जगाम ह॥ ३४४॥ तपस्यभिरतान्तो थमाया

प्र० सू० खं०
अ० १३

॥ ३२ ॥

मोहोगतोऽसुरान् ॥ तेषांसमीपमागत्यबृहस्पतिरुवाचह ॥ ४५ ॥ अनुग्रहार्थंयुष्माकंभक्त्याप्रीतास्त्वहागतः ॥ योगीदिगम्बरोमुण्डोवर्हिषत्र
 धरोद्वयम् ॥ ४६ ॥ इत्युक्तेगुरुणापश्चान्मायामोहोब्रवीद्वचः ॥ भोभोदेत्याधिपतयःप्रवृत्ततपसिस्थिताः ॥ ४७ ॥ ऐहिकार्थंतुपारद्वयंतपसः
 फलमिच्छथ ॥ दानवाऊचुः ॥ पास्वयधर्मलाभायतपश्चर्याहिनामता ॥ ४८ ॥ अस्माभिरियमारब्ध्वार्किवातत्रविवाक्षितम् ॥ दिगंवरउवाच ॥ कुरु
 ध्वंमवाक्यानियदिमुक्तिमभीप्सथ ॥ ४९ ॥ आर्हतंसर्वमेतच्चमुक्तिद्वारमसंवृतम् ॥ धर्माद्विमुक्तेरहोयनैतस्मादपरःपरः ॥ ५० ॥ अत्रैवावस्थिताःस्वर्गमुक्तिचा
 पिगमिष्यथ ॥ एवंप्रकारैर्वहुभिर्मुक्तिदर्शनवर्जितैः ॥ ५१ ॥ मायामोहेनतेदैत्याःवेदमार्गवहिष्कृताः ॥ धर्माथैतदधर्मायसदेतदसदित्यापि ॥ ५२ ॥
 विमुक्तयेत्वदंनैतद्विमुक्तिंसंप्रयच्छति ॥ परमार्थोयमत्यर्थपरमार्थोनचाप्ययम् ॥ ५३ ॥ कार्यमेतदकार्यंहिनैतदेतत्स्फुटंत्वदम् ॥ दिग्वाससामयंधर्मो
 धर्मायवहुवाससाम् ॥ ५४ ॥ इत्यनेकार्थवादांस्तुमायामोहेनतेयतः ॥ उक्तास्ततोऽखिलादैत्याःस्वधर्मास्त्याजितानृप ॥ ५५ ॥ अहंध्वमामकंधर्ममायामो
 हेनतेयतः ॥ उक्तास्तमाश्रिताधर्ममार्हतास्तेनतेभवन् ॥ ५६ ॥ त्रयीमार्गसमुत्सृज्यमायामोहेनतेसुराः ॥ कारितास्तन्मयाह्यासंस्तथान्येतत्प्रबोधिताः
 ॥ ५७ ॥ तैरप्यन्येपरेतैश्चैरन्योन्यैस्तथापरे ॥ नमोऽर्हतेचेतिसर्वसंगमोत्थिरवादिनः ॥ ५८ ॥ अल्पैरहोभिःसंत्यक्तातैर्दैत्यैःप्रायशस्त्रयी ॥ पुनश्चरक्तांवरधृन्मा
 यामोहोजितेक्षणः ॥ ५९ ॥ सोन्यानप्यसुरान्गत्वाऊचेन्यन्मधुराक्षरम् ॥ स्वगार्थंयदिवोवाञ्छानिर्वाणार्थायवापुनः ॥ ६० ॥ तदलंपशुवातादिदुष्टधर्मै
 र्निबोधत ॥ विज्ञानमयमेतद्वैतशेषमधिगच्छत ॥ ६१ ॥ बुध्यध्वमेवचःसम्प्रगुधैरेवमिहोदितम् ॥ जगदेतदनाधारंभ्रातिज्ञानानुत्तपरम् ॥ ६२ ॥ रागादिदु
 ष्टमत्यर्थभ्राज्यतेभवसंकटे ॥ नानाप्रकारंवचनंसतेपांमुक्तियोजितम् ॥ ६३ ॥ तथातथावदद्वैततत्त्वजुस्तेयथायथा ॥ केचिद्विनिदांविदानांदेवानामपरे
 नृप ॥ ६४ ॥ यज्ञकर्मकलापस्यतथाचान्येद्विजन्मनाम् ॥ नैतद्युक्तिसहंवाक्यंहिंसाधर्मायजायते ॥ ६५ ॥ हर्वाप्यनलदग्धानिफलान्यर्हंतिकोविदाः ॥ नि
 हतस्यपशोर्यज्ञेस्वर्गप्राप्तिर्यदीप्यते ॥ ६६ ॥ स्वपितायजमानेनकिंवातत्रनहन्यते ॥ नृपतेजायतेपुंसोभुक्तमन्येनचैवदि ॥ ६७ ॥ दद्याच्छ्रद्धंप्रवसतो नव
 हेयुःप्रवासिनः ॥ यज्ञैरनेकैर्देवत्वमवाप्येद्रेणभुज्यते ॥ ६८ ॥ शम्यादिपदिकेत्काष्ठंतद्वरंपत्रमुक्षुपशुः ॥ जनाश्रद्धेयमित्येतदवगम्यतुतद्वचः ॥ ६९ ॥ उपेक्ष्यश्रे
 यसेवाक्यंरोचतायन्मयेरितम् ॥ नद्यात्तवादानभसोनिपतंतिमहासुराः ॥ ७० ॥ युक्तिमद्वचनंप्राह्यमद्यान्यैश्चभवद्विधेः ॥ दानवाऊचुः ॥ तत्त्ववादेवयं
 सर्वंप्रपन्नास्तवभाक्तिः ७१ ॥ कुरुष्वानुग्रहंवाद्यप्रसन्नोसियदिप्रभो ॥ संभारानाहरामोद्यदीक्षायोग्यांश्चसर्वंशः ॥ ७२ ॥ प्रसादात्तवयेनाशुमोक्षोहस्तगतो
 भवेत् ॥ ततस्तानब्रवीत्सर्वान्मायामोहोसुरांतदा ॥ ७३ ॥ प्रपन्नःशासनंद्वेषमदीयोरुग्र्यधीः ॥ दीक्षांदास्यतियुष्माकंनिदेशान्ममसत्तमः ॥ ७४ ॥ एतान्दीक्ष

प० पु०

॥ ३३ ॥

यभोब्रह्मन्वचनान्ममपुत्रकान् ॥ गतेमोहेदानवास्तेभार्गवंवाक्यमब्रुवन् ॥ ७५ ॥ देहिदीक्षांमहाभागसर्वसंसारमोचनीम् ॥ तथेत्याहोशनादैत्यान्गच्छा
मोनर्मदामनु ॥ ७६ ॥ भोभोस्त्यजतवासांसिदीक्षांकारयितास्मिन्वः ॥ एवंतेदानवाभीष्मभृगुरूपेणधीमता ॥ ७७ ॥ आंगिरसेनतेतत्रकृतादिग्वाससोसुराः ॥ बर्हि
पिच्छध्वजंतेपांगुंजिकाचारुमालिकां ॥ ७८ ॥ दत्वाचकारतेषांतुशिरसोलुंचनंततः ॥ केशस्योत्पाटनंचैवपरमधर्मसाधनम् ॥ ७९ ॥ धनानामीश्वरोदेवोधनदःके
शलुंचनात् ॥ सिद्धिपरमिकांप्राप्ताःसदावेषस्यधारणात् ॥ ८० ॥ नित्यत्वंलभ्यतेह्येवंपुराप्राहार्हतःस्वयम् ॥ बालोत्पाटनदेवत्वंमानुषैर्लभ्यतेत्वह ॥ ८१ ॥
किंनकुर्वीततत्तस्मान्महापुण्यप्रदंयतः ॥ मनोरथोहिदेवानालोकेवैमानुषेकदा ॥ ८२ ॥ अस्मिन्स्याद्भारतेवर्षेजन्मनःश्रावकेकुले ॥ तपसायुज्महे
स्मान्वैकेशोत्पाटनपूर्वकम् ॥ ८३ ॥ तीर्थकराश्चतुर्विंशत्तथातैस्तुपुरस्कृताः ॥ छायाकृतंफणीद्विगणध्यानमार्गप्रदर्शकम् ॥ ८४ ॥ स्तुवन्तंमंत्रवादिनस्वर्गो
हस्तगतोर्हतं ॥ मोक्षोवाभवितानूनंविचारःकोत्रकथ्यते ॥ ८५ ॥ कदास्यामर्पयोभूत्वासूर्याग्निमतेजसः ॥ जम्बाविरागिणश्चैवमनुपंचांगकंत
था ॥ ८६ ॥ तथातपस्यतांमृत्युंगतानांकालपर्ययात् ॥ पाषाणेनशिरोभग्नंभवतेपुण्यकर्मणाम् ॥ ८७ ॥ अरण्येनिर्जनेवासःकदावैभविताहिनः ॥ कर्ण
जप्यंश्रावकाश्चकरिष्यंतिसमाहिताः ॥ ८८ ॥ भोभोऋषेणगंतव्यंमोक्षमार्गीयतोभवान् ॥ लब्धानियानिस्थानानिभूयोवृत्तिकराणिच ॥ ८९ ॥ त्याज्यानितेनचै
तानिसत्यमेववचोहिनः ॥ अस्मदीयेनतपसानियमंविधिवैस्तथा ॥ ९० ॥ ब्रजध्वंचोत्तमंस्थानंमोक्षमार्गचयंबुधाः ॥ विंदंतिभक्तिभावेनतपोयुक्तास्त
पस्विनः ॥ ९१ ॥ अक्षेषुनिग्रहोयत्रदयाभूतेषुसर्वदा ॥ तत्तपोधर्ममित्युक्तंसर्वाचान्याविडंबना ॥ ९२ ॥ ज्ञात्वेतद्भवतासाध्यंगंतव्यंपरमंपदम् ॥ यावैती
र्थकरायातायांगतियोगिनोगताः ॥ ९३ ॥ एवंवैदेवताःपूर्वविद्याधरमहोरगाः ॥ मनोरथाभिलाषांस्तेचितयंतोदिवानिशम् ॥ ९४ ॥ यद्येपणवैयुष्माकेसंसारविर
तौकृता ॥ परित्यजध्वंदाराणिस्वर्गमार्गंलानिच ॥ ९५ ॥ यस्यांयोनौपितायातस्तांयोनिसेवसेकथम् ॥ आत्ममांसोपममांसकथंखादंतजंतवः ॥ ९६ ॥
ततस्तेदानवाभीष्माङ्घ्रिःसर्वैशुरुवंचः ॥ दीक्षस्वनोमहाभागभ्रूणकानग्रतःस्थितान् ॥ ९७ ॥ तथाकृत्वासतानाहसमयेनपुरोहितः ॥ प्रणामोनान्यदे
वेषुकर्तव्योवःकदाचन ॥ ९८ ॥ एकस्थानेयदाभक्तंभोक्तव्यंकरसंपुटे ॥ तत्रस्थानेस्थितंतोयंकेशकीटविवर्जितम् ॥ ९९ ॥ तुल्यंप्रियाप्रियंकार्यनान्यद
ष्टिदत्तंकचित् ॥ भोक्तव्यमेतेनविभोआचारेणतथाकुरु ॥ १०० ॥ भवध्वंसहितायूयंतेतथामोक्षभागिनः ॥ एवमुक्त्वासनियमान्कृत्वातान्दनुपुंगवान् ॥ १०१ ॥
जगामधिषणोराजनदेवलोकेदिवौकसाम् ॥ आचक्षेत्तत्सर्वदानवानांचकारितम् ॥ २ ॥ ततस्तेत्वसुराजगमुर्नर्मदामभितोवसन् ॥ दृष्ट्वातान्दानवांसंतत्र
प्रहादेनविनाकृतान् ॥ ३ ॥ देवराजस्ततोहृद्योनमुचिप्राहवैवचः ॥ हिरण्याक्षंयज्ञहर्नधर्मंघ्रवेदनिंदकम् ॥ ४ ॥ राक्षसंक्रूरकर्माणंप्रचसंविचसंतथा ॥

प्र०सू०ख०

अ०१३

॥ ३३ ॥

मुञ्चिचैवतथावाणविरोचनमथापिवा ॥५॥ महिषाक्षंवाष्कलंचप्रचंडंचडकंतथा ॥ रोचमानंतथात्युग्रंसुषेर्णदानवोत्तमम् ॥६॥ एतान्हृष्टातथाचान्यान्दान
 वेदानथाब्रवीत् ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ दानवेंद्राःपुराजाताःकृतंराज्यंत्रिविष्टपे ॥ ७ ॥ इदानींकथमेवेदंव्रतंवेदविलोपकम् ॥ भवद्भिःकर्तुमारब्धंनग्नं
 डिकमंडलु ॥ ८ ॥ मयूरध्वजधारित्वंकथंचैवेहतिष्ठ ॥ ॥ दानवाऊनुः ॥ त्यक्तःसर्वासुरभावऋषिधर्मैवयंस्थिताः ॥ ९ ॥ धर्मशुद्धिकरंकर्मचरामःसर्व
 जंतुषु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलंभुंक्ष्वशक्रव्रजस्वच ॥ १० ॥ तथेतिचोक्तत्वामववापुनर्यातस्त्रिविष्टपम् ॥ एवंतमोहिताःसर्वेभीष्मदेवपुरोधसा ॥ ११ ॥
 नर्मदासरितं प्राप्यस्थितादानवसत्तमाः ॥ ज्ञात्वाशुक्लेणतेसर्वेवृत्तांतमनुबोधिताः ॥ १२ ॥ तदात्रैलोक्यहरणेचक्रुःक्रूरांपुनर्मतिम् ॥ १३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
 प्रथमेसृष्टिखंडेअवतारचरितंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंत्रिपुरवाजातोह्यर्जुनःपरवीरहा ॥ कथंकर्णस्तुकानीनःसूतजःपरिकीर्त्य
 ते ॥ १ ॥ वैरंतयोःकथंभूतंनिसर्गादेवतद्वद ॥ बृहत्कौतूहलंमह्यतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ छिन्नेवक्त्रेपुराव्रह्माक्रोधेनमहतावृतः ॥ लला
 टेस्वेदमुत्पन्नं गृहीत्वाताडयद्भुवि ॥ ३ ॥ स्वेदतःकुंडलीजज्ञेसधनुष्क्रोमहेषुधिः ॥ सहस्रकवचीवीरःकिं करोमीत्युवाचह ॥ ४ ॥ तमुवाचचिरिंचस्तुदश
 यन्रुद्रमोजसा ॥ हन्यतामेषदुर्बुद्धिर्जायतेनयथापुनः ॥ ५ ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाधनुर्हृद्यम्यपृष्टतः ॥ संप्रतस्थेमहेशस्यवाणहस्तोतिरौद्रदृक् ॥ ६ ॥
 दृष्ट्वापुरुषमत्युग्रंभीतस्तस्मिन्त्रिलोचनः ॥ अपक्रांतस्ततोवेगाद्विष्णोराश्रममभ्यगात् ॥ ७ ॥ त्राहित्राहीतिमांविष्णो नरादस्माच्चशत्रुहन् ॥ ब्रह्मणानिर्मितःपा
 पोम्लेच्छरूपोभयंकरः ॥ ८ ॥ यथाह्न्यान्नमांकुद्रस्तथाकुरुजगत्पते ॥ हुंकारध्वनिनाविष्णुर्मोहयित्वातुर्तनरम् ॥ ९ ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांयोगात्माविश्वदृक्प्रभुः
 तत्रप्रातंविहृपाक्षंसांत्वयामासकेशवः ॥ १० ॥ ततस्सप्रणतोभ्रमौदृष्टोदेवेनविष्णुना ॥ विष्णुरुवाच ॥ पौत्रोहिमेभवान् रुद्रकंतेकामं करोम्यहम् ॥ ११ ॥
 दृष्ट्वा नारायणं देवं भिक्षां देहीत्युवाचह ॥ कपालं दंशयित्वा त्रिप्रज्वलं स्तेजोत्कटम् ॥ १२ ॥ कपालपाणिं संप्रेक्ष्य रुद्रं विष्णुरचिन्तयत् ॥ कोन्योयोग्योभवे
 द्भिक्षुर्भिक्षादानस्यसांप्रतम् ॥ १३ ॥ योग्योयमितिसंकल्प्य दक्षिणभुजमपेयत् ॥ तद्विभेदातितीक्ष्णेन शूलेन शशिशेखरः ॥ १४ ॥ प्रावर्ततततो धाराशो
 णितस्यविभोर्भुजात् ॥ जांबूनदस्ताकारावह्निज्वालेवनिर्मिता ॥ १५ ॥ निपपातकपालांततश्शम्भुना साप्राभिक्षिता ॥ ऋज्वीविगवतीतीव्रास्पृशंतीत्वां
 वरजवात् ॥ १६ ॥ पंचाशद्योजनादैर्घ्याद्विस्तारादशयोजना ॥ दिव्यवर्पसहस्रं सासमुवाहहरेर्भुजात् ॥ १७ ॥ इयंतं कालमांशोभिक्षां जग्राह भिक्षुकः ॥
 दत्तानारायणेनाथकपालेपात्रउत्तमे ॥ ८ ॥ ततो नारायणः प्राह शंभुं परमिदं वचः ॥ संपूर्णवानवापात्रंततो वै परमीश्वरः ॥ १९ ॥ सतोयांबुदनिर्घोषं श्रुत्वा वाक्यं
 हरेर्हरः ॥ शशिसूर्याग्निनयनः शशिशेखरशोभितः ॥ २० ॥ कपाले दृष्ट्वा मवेदं यत्रिभिर्नैत्रैर्जनादंनम् ॥ अंगुल्याघटयन् प्राह कपालं परिपूरितम् ॥ २१ ॥

प० पु०

॥ ३४ ॥

श्रुत्वा शिवस्य तां वाणीं विष्णुर्धारां समाहरत् ॥ पश्य तोय हरैरीशः स्वांगुल्या रुधिरं तदा ॥ २२ ॥ दिव्य वर्षसहस्रं च दृष्टिपातैर्ममंथसः ॥ मथ्यमाने ततो रक्ते
कलिलं बुद्धं क्रमात् ॥ २३ ॥ वभूव च ततः पश्चात्किरीटी स शरासनः ॥ वद्ध तूणीरयुगलो वृषस्कंधोऽङ्गुलित्रयान् ॥ २४ ॥ पुरुषो वह्निं संकाशः कपाले संप्रदृश्यते ॥
तं दृष्ट्वा भगवान् विष्णुः प्राहरुद्रमिदं वचः ॥ २५ ॥ कपाले भवको वाऽयं प्रादुर्भूतो भवन्नरः ॥ वचः श्रुत्वा हरैरीशस्तमुवाच विभोऽशृणु ॥ २६ ॥ नरो नमैष पुरुषः
परमास्त्रविदां वरः ॥ भवतोक्तो नर इति नरस्तस्माद्भविष्यति ॥ २७ ॥ नरनारायणौ चोभौ युगेऽयं तातौ भविष्यतः ॥ संग्रामे देवकापैषु लोकानां परिपालने ॥ २८ ॥
एष नारायणसरवो नरस्तस्माद्भविष्यति ॥ अथासुरवधे साह्यं तव कर्ता महाद्युतिः ॥ २९ ॥ मुनिज्ञानपरीक्षायां जेतालोकं भविष्यति ॥ तेजोधिकमिदं दिव्यं ब्रह्मणः
पंचमं शिरः ॥ ३० ॥ तेजसो ब्रह्मणो दीप्ताद्भुजस्य तव शोणितात् ॥ मम दृष्टिनिपाताच्च त्रीणि ते जांसि यानि तु ॥ ३१ ॥ तत्संयोगसमुत्पन्नः शत्रुं युद्धे विजेष्य
ति ॥ अवध्याये भविष्यति दुर्जया अपि चापरे ॥ ३२ ॥ शक्रस्य चामराणां च ते पामेष भयंकरः ॥ एवमुक्त्वा स्थितः शंभुर्विस्मितश्च हरिस्तदा ॥ ३३ ॥ कपाल
स्थः स तत्रैव तुष्टावहरकेशवौ ॥ शिरस्यं जलिमाधाय तदा वीर उदारधीः ॥ ३४ ॥ किं करोमीति तौ प्राह इत्युक्त्वा प्रणतः स्थितः ॥ तमुवाच हरः श्रीमान् ब्रह्मणा स्वेन ते
जसा ॥ ३५ ॥ मृष्टो नरो धनुष्पाणिस्त्वमेनं तु निपूढय ॥ इत्थमुक्त्वा जलिधरं स्तुवंतं शं करो नरम् ॥ ३६ ॥ तथैवांजलिं संवदं गृहीत्वा च करद्वयम् ॥ उद्धृत्याथ कपाला
त्तं पुनर्वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ स एष पुरुषो रौद्रो यो मया वेदितस्तव ॥ विष्णुं हंकारं रचितमोहनिद्रां प्रवेशितः ॥ ३८ ॥ विशेष्यै न त्वरितमित्युक्त्वा न्तर्दधे हरः ॥
नारायणस्य प्रत्यक्षं नरेणानेन वै तदा ॥ ३९ ॥ वामपादहतः सोऽपि समुत्तस्थो महाबलः ॥ ततो युद्धं समभवत्स्वेदरक्तजयोर्महतः ॥ ४० ॥ विस्फारितधनुः शब्दं नादित्ता
शेषभूतलम् ॥ कवचं स्वेदजस्यै रक्तजेन त्वपाकृतम् ॥ ४१ ॥ एवं समेतयोर्युद्धे दिव्यं वर्षद्वयं तयोः ॥ युध्यतोऽसमतीतं च स्वेदरक्तजयोर्नृप ॥ ४२ ॥ रक्तजं द्विभुजं
द्वास्वेदजं चैव संगतौ ॥ विचिन्त्य वासुदेवो गाढब्रह्मणः सदनं परम् ॥ ४३ ॥ स संभ्रममुवाच दं ब्रह्माणं मधुसूदनः ॥ रक्तजेनाद्यभो ब्रह्मन्स्वेदजोऽयं निपातितः
॥ ४४ ॥ श्रुत्वे तदा कुलो ब्रह्मावभाषे मधुसूदनम् ॥ हरेद्यजन्मनि नरो मदीयो जीवतादयम् ॥ ४५ ॥ तथा तुष्टो ब्रवीत्तं च विष्णुरेवं भविष्यति ॥ गत्वा तयोरणमपि
निवार्याह च तावुभौ ॥ ४६ ॥ अन्यजन्मनि भविता कलिद्रापरयोर्मिथः ॥ संधौ महारणे जाते तत्राहं योजयामि वां ॥ ४७ ॥ विष्णुना तु समाहूय ग्रहेऽश्वरसुरे
श्वरौ ॥ उक्ता विमोनैरो भद्रौ पालनीयौ ममाज्ञया ॥ ४८ ॥ सहस्रांशो स्वेदजोऽयं स्वकीयोऽशोधरातले ॥ द्वापारां तव तार्योऽयं देवानां कार्यसिद्धये ॥ ४९ ॥ यद्
नां तु कुले भवीं शूरो नाम महाबलः ॥ तस्य कन्यापृथानामरूपेणाप्रतिमां भुवि ॥ ५० ॥ उत्पत्स्यति महाभागा देवानां कार्यसिद्धये ॥ दुर्वासास्तु वरं तस्यै मंत्र
श्रामं प्रदास्यति ॥ ५१ ॥ मंत्रेणानेन यद्वं भक्त्या आवाहयिष्यति ॥ देवितस्य प्रसादात्तु तव पुत्रो भविष्यति ॥ ५२ ॥ सा च त्वा सुदयेद्वासा

प्र० मृ० सं०

अ० १४

॥ ३४ ॥

भिलाषारजस्वला ॥ चिंताभिपन्नातिष्ठन्तीभजितव्याविभावसो ॥ ५३ ॥ तस्यागर्भेत्वयंभावीकानीनःकुंतिनंदनः ॥ भविष्यति
 सुतोदेवदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ ५४ ॥ तथेतिचोक्त्वाप्रोवाचतेजोराशिर्दिवाकरः ॥ पुत्रमुत्पादयिष्यामिकानीनंवलगर्वितम् ॥ ५५ ॥ यस्यकर्णे
 तिवैनामलोकःसर्वोवदिष्यति ॥ मत्प्रसादादस्यविष्णोविप्राणांभावितात्मनः ॥ ५६ ॥ अदेयनास्तवैलेकेवस्तुंकीचच्चेकेशव ॥ एवंप्र
 भावंचैवैनंजनयेवचनात्तव ॥ ५७ ॥ एवमुक्त्वासहस्रांशुर्देवंदानवघातिनम् ॥ नारायणंमहात्मानंतत्रैवांतर्देधराविः ॥ ५८ ॥ अदर्शनंगतेदेवभास्करे
 वारितस्करे ॥ वृद्धश्रवसमप्येवमुवाचप्रीतमानसः ॥ ५९ ॥ सहस्रनेत्ररक्तोत्थोनरोयंमदनुग्रहात् ॥ स्वांशभूतोद्वापरतियोक्तव्योभूतलेत्वया ॥
 ॥ ६० ॥ यदापांडुर्महाभागःपृथांभार्यामिवाप्स्यति ॥ मार्द्रांचापिमहाभागतदारण्यंगमिष्यति ॥ ६१ ॥ तस्याप्यरण्यसंस्थस्यमृगःशापंप्रदास्यति ॥
 तेनचोत्पन्नवैराग्यःशतशृंगमिष्यति ॥ ६२ ॥ पुत्रानभीप्सन्क्षेत्रोत्थाभार्यासंप्रवदिष्यति ॥ अनीप्संतीतदाकुंतीभर्तारंसावदिष्यति ॥ ६३ ॥
 नाहंमर्त्यस्यवैराजन्पुत्रानिच्छेकथंचन ॥ दैवतेभ्यःप्रसादाच्चपुत्रानिछेनराधिप ॥ ६४ ॥ प्रार्थयंत्यैत्वयाशक्रकुंत्यैदयोनरस्ततः ॥ वचसाचमदीयेन
 एवंकुरुशचीपते ॥ ६५ ॥ अथाब्रवीत्तदाविष्णुर्देवेशोदुःखितोवचः ॥ अस्मिन्मन्वंतरेतीतिचतुर्विंशतिकेयुगे ॥ ६६ ॥ अवतीर्यरघुकुलेगृहेदश
 रथस्यच ॥ रावणस्यवधार्थायशांत्यर्थंचादिवौकसाम् ॥ ६७ ॥ रामरूपेणभवतासीतार्थमटतावने ॥ मत्पुत्रोहिंसितोदेवसूर्यपुत्रहितार्थिना ॥ ६८ ॥
 वालिनामप्लवंगैःसुग्रीवार्थैत्वयायतः ॥ दुःखेनानेनतप्तोहंशुक्लामिनसुतंनरम् ॥ ६९ ॥ अशुक्लमानंदेवंद्रंकारणांतरवादिनम् ॥ हरिःप्रोचेऽनुनासीरंभुवोभाराव
 तारणे ॥ ७० ॥ अवतारंकरिष्यामिमर्त्यलोकेत्वहंप्रभो ॥ सूर्यपुत्रस्यनाशार्थंजयार्थमात्मजस्यते ॥ ७१ ॥ सारथ्यंचकरिष्यामिनाशंकुरु
 कुलस्यच ॥ ततोहृष्टोभवच्छक्रोविष्णुवाक्येनतेनह ॥ ७२ ॥ प्रतिगृह्यन्नरंहृष्टःसंत्यंचास्तुवचस्तव ॥ एवमुक्त्वावरंदेवःप्रेषयित्वाच्युतःस्वयम् ॥ ७३ ॥
 गत्वातुपुंडरीकाशोर्ब्रह्माणं प्राहवैपुनः ॥ त्वयामृष्टमिदंसर्वत्रैलोक्यंसंचराचरम् ॥ ७४ ॥ आवांकार्यस्यकरणेसहायौचतवप्रभो ॥ स्वयंकृत्वापुनर्नाशंकुर्तुदेव
 नबुध्यसे ॥ ७५ ॥ कृतंजुगुप्सितंकर्मशंभुमेतंजिघांसता ॥ त्वयाचदेवदेवस्यमृष्टःकोपेनवैपुमान् ॥ ७६ ॥ शुद्धचर्यमस्यपापस्यप्रायश्चित्तंपरंकुरु ॥
 शृह्णन्वह्नित्रयंदेवअग्निहोत्रमुपाहर ॥ ७७ ॥ पुण्यतीर्थं तथादेशेवनेवापिपितामह ॥ स्वपत्न्यासहितोयज्ञंकुरुष्वास्मत्परिग्रहात् ॥ ७८ ॥ सर्वदेवास्त
 थादित्यारुद्राश्चापिजगत्पते ॥ आदेशेति करिष्यंति यतोऽस्माकं भवान्प्रभुः ॥ ७९ ॥ एकोहिगाहं पत्योऽग्निर्देक्षिणाग्निर्द्वितीयकः ॥ आहवनीयस्तृतीयस्तुत्रिकुंडेपु
 प्रकल्पय ॥ ८० ॥ वर्तुलेत्वर्ययात्मानंमामथोधनुराकृतौ ॥ चतुःकोणेहर्दंवंक्रग्यजुःसामनामभिः ॥ ८१ ॥ अग्नीनुत्पाद्यतपसापराभृद्धिमवाप्यच ॥

५० पु०
॥ ३५ ॥

दिव्यवर्षसहस्रंतुहुत्वाग्निशमापिष्यासि ॥८२॥ अग्निहोत्रात्परान्यत्पवित्रमिहपठ्यते ॥ सुकृतेनाग्निहोत्रेणप्रशुद्धयंतिभुविद्विजाः ॥८३॥ पंथानोदेवलो
कस्यब्राह्मणैर्दशितास्त्वमी ॥ एकोग्निःसर्वदाधार्योऽहस्येनद्विजन्मना ॥८४॥ विनाग्निनाद्विजेनेहगार्हस्थ्यव्रतलभ्यते ॥ भीष्मउवाच ॥ योसौकपालादुत्पन्नो
नरोनामधनुर्द्धरः ॥८५॥ किमेषमाधवाजातउताहोस्त्वेनकर्मणा ॥ उतरुद्रेणजनितोह्यथवाबुद्धिपूर्वकम् ॥८६॥ ब्रह्मन्हिरण्यगर्भो
यमंडजातश्चतुर्मुखः ॥ अद्भुतं पञ्चमंतस्यवक्रंतत्कथमुत्थितम् ॥८७॥ सत्वेरजोनदृश्येतनसत्त्वंरजसिकचित् ॥ सत्त्वस्थोभगवान्ब्रह्माकथमुद्रेकमादधा
त् ॥८८॥ मूढात्मनानरोयेनहंतुंहिप्रहितोहरं ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ महेश्वरहरीचैतौद्विवेवसत्पथिस्थितौ ॥८९॥ तयोरविदितं नास्ति सिद्धासिद्धं महा
त्मनोः ॥ ब्रह्मणः पंचमं वक्रमुद्धृत्वासीन्महात्मनः ॥ ९० ॥ ततो ब्रह्माभवन्मूढेरजहाचोपवृंहितः ॥ ततोयं तेजसासृष्टिममन्यतमयाकृता ॥ ९१ ॥ मत्तो न्यो
नास्ति वै देवो येन सृष्टिः प्रवर्तिता ॥ सह देवाः सगंधर्वाः पशुपक्षिमुगाकुलाः ॥ ९२ ॥ एवं मूढः स पंचास्यो विरिंचिरभवत्पुनः ॥ प्राग्वक्क्रं मुखमेतस्य ऋग्वे
दस्य प्रवर्तकम् ॥ ९३ ॥ द्वितीयं वदनं तस्य यजुर्वेदं प्रवर्तकम् ॥ तृतीयं सामवेदस्य अथर्वार्थचतुर्थकम् ॥ ९४ ॥ सांगोपांगेतिहासांश्च सरहस्यान्संग्रहान् ॥
वेदानधीतेवक्रेण पंचमेनोद्धृत्वाक्षुषा ॥ ९५ ॥ तस्यासुरसुराः सर्वे वक्रस्याद्भुतवर्चसः ॥ तेजसानप्रकाशं ते दीपाः सूर्योदये यथा ॥ ९६ ॥ स्वपुरेष्वपि सोद्वेगाद्वा
वर्तत विचेतसः ॥ न कंचिद्गणयेच्चान्यं तेजसाक्षिपते परान् ॥ ९७ ॥ नाभिगंतुं न च द्रष्टुं पुरस्तात्प्रोपसर्पितुम् ॥ शेकुल्लस्ताः सुरास्सर्वे पश्यो नमहा प्रभुम् ॥ ९८ ॥
अभिभूतमिवात्मानं मन्यमानाहतत्विषः ॥ सर्वे ते मंत्रयामासुर्देवताहितमात्मनः ॥ ९९ ॥ गच्छामः शरणं शंभुं निस्तेजसोऽस्य तेजसा ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥
नमस्ते सर्वे सत्वे शमहेश्वरनमो नमः ॥ १०० ॥ जगद्योने परं ब्रह्मभूतानां त्वं सनातनः ॥ प्रतिष्ठासर्वजगतां त्वं हेतुर्विष्णुना सह ॥ १०१ ॥ एवं संस्तूय
मानोसौ देवर्षिपितृदानवैः ॥ अंतर्हित उवाचे दं देवाः प्रार्थयतेऽपि सत् ॥ १०२ ॥ देवा ऊचुः ॥ प्रत्यक्षदर्शनं दत्त्वा देहि देवयथेऽपि सत् ॥ कृत्वा कारुण्य
मस्माकं वरश्चापि प्रदीयताम् ॥ १०३ ॥ यदस्माकं महर्द्वीर्यं तेजोजः पराक्रमः ॥ तत्सर्वं ब्रह्मणाग्रस्तं पंचमास्यस्य तेजसा ॥ १०४ ॥ विने शुः सर्वं ते जांसित्वत्प्रसा
दात्पुनः प्रभो ॥ जायते तु यथा पूर्व तथा कुरु महेश्वर ॥ १०५ ॥ ततः प्रउब्रवद नो देवैश्चापि नमस्कृतः ॥ जगाम यत्र ब्रह्मासौ रजो हंकारमूढधीः ॥ १०६ ॥
स्तुवं तो देव देवेशं परि वार्यसमां शिन् ॥ ब्रह्मा तमागतं रुद्रं न जज्ञेरजसा वृतः ॥ १०७ ॥ सूर्यं कोटि सहस्राणां तेजसारं जयन् जगत् ॥ तदा दृश्यत विश्वात्मा
विश्वसृग्विष्य भावनः ॥ १०८ ॥ सपितामहमासीनं सकलं देवमंडलम् ॥ अभिगम्य ततोरुद्रो ब्रह्माणं परमेष्ठिनम् ॥ १०९ ॥ अहोति तेजसा वक्रमाधिकं देवराजते ॥
एवमुक्त्वा दृष्टा संतुमु मोचशशि शेखरः ॥ ११० ॥ वामांशुष्टनखाग्रेण ब्रह्मणः पंचमं शिरः ॥ चकर्त कदलीगर्भं नरः कररुहैरिव ॥ १११ ॥ विच्छिन्नं तु शिरः पश्चाद्भवह

प्र० सू० सं०
अ० १४

॥ ३५ ॥

स्तेस्थितं तदा ॥ ग्रहमंडलमध्यस्थोद्वितीयइवचंद्रमाः ॥ ११२ ॥ करोत्क्षितकपालेनननर्तचमहेश्वरः ॥ शिखरस्थेनसूर्येणकैलासइवपर्वतः ॥ ११३ ॥ छिन्नेव
 केततोदेवाहृष्टास्तंवृषभध्वजम् ॥ तुष्टुर्विविधैस्तोत्रैर्देवदेवकपर्दिनम् ॥ ११४ ॥ देवाऊचुः ॥ नमःकपालिनेनित्यमहाकालस्यकालिने ॥ ऐश्वर्यज्ञानयु
 क्तायसर्वभागप्रदायिने ॥ ११५ ॥ नमोहर्षविलासायसर्वदेवमयाय च ॥ कलौसंहारकर्तात्वंमहाकालःस्मृतोह्यसि ॥ ११६ ॥ भक्तानामार्तिनाशस्त्वंदुः
 खांतस्तेनचोच्यसे ॥ शंकरोप्याशुभक्तानांतेनत्वंशंकरःस्मृतः ॥ ११७ ॥ छिन्नं ब्रह्मशिरोरस्मात्त्वंकपालंविभर्षि च ॥ तेनदेवकपालंत्वंस्तुतोह्यग्रसीदनः ॥
 ॥ ११८ ॥ एवंस्तुतःप्रसन्नात्मादेवान्प्रस्थाप्यशंकरः ॥ स्वानिधिष्यानिभगवांस्तत्रैवासीन्मुदान्वितः ॥ ११९ ॥ विज्ञायब्रह्मणोभावंततोवीरस्यजन्मच ॥
 शिरोनीरस्यवाक्यात्तुलोकानांकोपशांतये ॥ १२० ॥ शिरस्यंजलिमाधायतुष्टावाथप्रणम्यतम् ॥ तेजोनिधिपरंब्रह्मज्ञातुमित्यं प्रजापतिम् ॥ १२१ ॥ निरुक्तमूत्तर
 हस्यैर्ऋग्यजुःसामभाषितैः ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ अप्रमेयतमस्तेस्तुपरमस्यपरात्मने ॥ १२२ ॥ अद्भुतानांप्रसूतिस्त्वंतेजसानिधिरक्षयः ॥ विजयाद्विश्वभा
 वस्त्वंसृष्टिकर्तामहाद्युते ॥ १२३ ॥ ऊर्ध्वंक्रमस्तेस्तुसत्त्वात्मकधरात्मक ॥ जलशायिनजलोत्पन्नजलालयनमोस्तुते ॥ १२४ ॥ जलजोत्फुल्लपत्राक्षजयदेवपि
 तामह ॥ त्वयाह्युत्पादितःपूर्वसृष्ट्यर्थमहमीश्वर ॥ १२५ ॥ यज्ञाहुतिसदाहारयज्ञांगेनमोस्तुते ॥ स्वर्णगर्भपद्मगर्भदेवगर्भप्रजापते ॥ १२६ ॥ त्वंयज्ञ
 स्त्वंवषट्कारःस्वधात्वंपद्मसंभव ॥ वचनेनतुदेवानांशिरश्छिन्नमयाप्रभो ॥ १२७ ॥ ब्रह्महत्याभिभूतोस्मिमांतां पाहिजगत्पते ॥ इत्युक्तोदेवदेवेनब्रह्मावच
 नमब्रवीत् ॥ १२८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सखानारायणोदेवःसत्त्वांप्रतंकरिष्यति ॥ कीर्तनीयस्त्वयाधन्यःसमेपूज्यःस्वयंविभुः ॥ १२९ ॥ अनुध्यातोऽसि वै
 नूनंतेनदेवेनविष्णुना ॥ येनतेभक्तिरुत्पन्नास्तोतुंमामतिरुत्थिता ॥ १३० ॥ शिरश्छेदात्कपालीत्वंसोमसिद्धांतकारकः ॥ कोटीःशतंचविप्राणामुद्धतौ
 सिमहाद्युते ॥ १३१ ॥ ब्रह्महत्याव्रतंकुर्यान्नान्यत्किंचनविद्यते ॥ अभाष्याःपापिनःक्रूराब्रह्मघ्नाःपापकारिणः ॥ १३२ ॥ वैतानिकाविकर्मस्थानतेभाष्याःकथंचन
 तैस्तुदृष्टैस्तथाकार्यभास्करस्यावलोकनम् ॥ १३३ ॥ अंगस्पशंक्रुतेरुद्रसचैलोजलमाविशेत् ॥ एवंशुद्धिमवाप्नोतिपूर्वदृष्टांमनीषिभिः ॥ १३४ ॥ सभवा
 न्ब्रह्महन्तासिशुद्धचर्यव्रतमाचर ॥ चीर्णव्रतेपुनर्भूयःप्राप्स्यसित्वंवरान्वहून् ॥ १३५ ॥ एवमुक्त्वागतोब्रह्मारुद्रस्तत्राभिजज्ञिवान् ॥ अचिंतयत्तदाविष्णुं ध्या
 नगत्याततःस्वयं ॥ १३६ ॥ लक्ष्मीसहार्थवरदेवदेवसनातनम् ॥ अष्टांगप्रणिपातेनदेवदेवस्त्रिलोचनः ॥ १३७ ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाशंखचक्रगदाध
 रम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ परंपराणाममृतंपुराणंपरात्परंविष्णुमनंतवीर्यं ॥ १३८ ॥ स्मरामिनित्यंपुरुषंवरैर्ण्यनारायणंनिष्प्रतिमंपुराणम् ॥ परात्परंपूर्वजमु
 ग्रवेगंभीरगंभीरधियांप्रधानम् ॥ १३९ ॥ नतोस्मिदेवंहरिमीशितारंपरापरंधामपरंचधाम ॥ परापरंतत्परमंचधामपरापरेर्शंरुपंविशालम् ॥ १४० ॥

५० पु०
॥ ३६ ॥

नारायणस्तौषिविशुद्धभावंपरापरसूक्ष्ममिदंससर्ज ॥ सदास्थितत्वात्पुरुषप्रधानमज्ञातं प्रधानं शरणं ममास्तु ॥ १४१ ॥ नारायणं वीतमलं
पुराणं परात्परं विष्णुमपारपारम् ॥ पुरातनं नोतिमतां प्रधानं धृतिक्षमाज्ञातिपरं क्षितीशम् ॥ १४२ ॥ शुभं सदास्तौमिमहातुभावं स हस्तम्
द्वानिमने कपादम् ॥ अनंतबाहुं शशिसूर्यनेत्रं क्षराक्षरं शीरसमुद्रनिद्रम् ॥ १४३ ॥ नारायणस्तौमिपरं परेशं परात्परं यत्रिदं शैरगम्यम् ॥ त्रिसर्गसंस्थं
त्रिहुताशनेत्रं त्रितत्त्वलक्ष्यं त्रिलयं त्रिनेत्रम् ॥ १४४ ॥ नमामि नारायणमप्रमेयं कृतं सितं द्वापरतश्चरत्तम् ॥ कलौ च कृष्णतमयो नमामि ससर्जं यो वक्रत एव
विश्रान् ॥ १४५ ॥ भुजांतरात्क्षत्रमथोरुयुग्माद्विशः पदाग्राच्चतथैव शूद्रान् ॥ नमामि तं विश्वतनुं पुराणं परात्परं पारगमप्रमेयम् ॥ १४६ ॥ सूक्ष्ममूर्तिमहामूर्तिं
विद्याभृतिममूर्तकम् ॥ कवचं सर्वदेवानां नमस्ये वारिजेक्षणम् ॥ १४७ ॥ सहस्रशीर्षं देवं शं सहस्राक्षं महाभुजम् ॥ जगत्संस्थाप्य तिष्ठं तं नमस्ये परमेश्वरम् ॥ १४८ ॥
शरण्यं शरणं देवं विष्णुं जिष्णुं सनातनम् ॥ नीलमेघप्रतीकाशनं नमस्ये शार्ङ्गपाणिनम् ॥ १४९ ॥ शुद्धं सर्वगतं नित्यं व्योमरूपं सनातनम् ॥ भावाभावविनिर्मुक्तं
नमस्ये सर्वगं हरिम् ॥ १५० ॥ न चात्र किंचित्पश्यामि व्यतिरिक्तं तवाच्युत ॥ त्वन्मयं च प्रपश्यामि सर्वमेतच्चराचरम् ॥ १५१ ॥ एवमुक्तं तस्तस्य रुद्रस्य
परमेष्ठिनः ॥ इतीरिते स्तेनसनातनस्वयंपरात्परस्तस्य बभूव दर्शने ॥ १५२ ॥ रथांगपाणिर्गुरुदासनो गिरिविदीपयन्भास्करवत्समुत्थितः ॥ वरं वृणीष्वेति सनातनो
ब्रवीद्भद्रस्तवाहं वरदः समागतः ॥ १५३ ॥ इतीरिते रुद्रवरो जगदममातिशुद्धिर्भवितासुरेश ॥ न चास्य पापस्य हरिर्हि चान्यत्संदृश्यतेऽयं चक्रते भवंतम् ॥ १५४ ॥
ब्रह्महत्याभिभूतस्य तनुर्मेकृष्णतांगता ॥ श्वगंधश्च मेगात्रे लोहस्याभरणानि मे ॥ १५५ ॥ कथं मे न भवेदेवमेतद्रूपं जनार्दनम् ॥ किं करोमि महादेव येन मे पूर्वं
कातनूः ॥ १५६ ॥ त्वत्प्रसादेन भविता तन्मे कथय चाच्युत ॥ विष्णु रुवाच ॥ ब्रह्मवध्या पराचो ग्रासर्वकष्टप्रदा परा ॥ १५७ ॥ मनसापि न कुर्वीत पापस्यास्य तु भावनाम् ॥
भवता देववाक्येन निष्ठा चैषानि बोधिता ॥ १५८ ॥ इदानीं त्वं महाबाहो ब्रह्मणोक्तं समाचर ॥ भस्मसर्वाणि गात्राणि त्रिकालं वषं येस्तनौ ॥ १५९ ॥ शिखायां कर्णयोश्चैव करे चास्थानि धारय ॥ एवं च कुर्वतो रुद्रकष्टं नैव भविष्यति ॥ १६० ॥ संदिश्यैवं स भगवंस्ततो तद्धानमीश्वरः ॥ लक्ष्मीं सहा योगतवान् रुद्रस्तं नाभिजिज्ञिवान् ॥ १६१ ॥ कपालपाणिर्देवेशः पर्यटन् वसुधामिमाम् ॥ हिमवंतं समैनकं मेरुणा च सहैव तु ॥ १६२ ॥ कैलासं सकलं विध्यं नीलं चैव महागिरिम् ॥ कांचीं काशीं ताम्रलितां गङ्गामाविलां तथा ॥ १६३ ॥ वत्सगुल्मं च गोकर्णं तथा चैव तारान्कुरुन् ॥ भद्राङ्गं कृतुमालं च वर्षहैरण्यकं तथा ॥ १६४ ॥ कामरूपं प्रभासं च महर्द्वैव पर्वतम् ॥ ब्रह्महत्याभिभूतो सौभ्रमं स्त्राणं न विदति ॥ १६५ ॥ त्रपान्वितः कपालं तु पश्यन् हस्तगतं सदा ॥ करोषि धुन्वन् बहुशो विशिष्य श्वमुमुहुः ॥ १६६ ॥ यदास्य धुन्वतो हस्तौ कपालं पतते न तु ॥ तदास्य बुद्धिरुत्पन्ना ब्रतं चैतत्करोम्यहम् ॥ १६७ ॥ मदीये नैव मा

प्र० सू० खं०
अ० १४

॥ ३६ ॥

गेणद्विजायास्यंतिसर्वतः ॥ ध्यात्वैवंमुचिरंदेवोमुधाविचचारह ॥ ६८ ॥ पुष्करंतुसमासाद्यप्रविष्टोरण्यमुत्तमम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णं
 नानामृगरवाकुलम् ॥ ६९ ॥ द्रुमपुष्पभरामोदवासितंयत्सुवायुना ॥ बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पैर्भूषितभूतलम् ॥ ७० ॥ नानागंधरसैरन्यैः
 पक्कापक्वैःफलैस्तथा ॥ विवेशतरुर्बुधैर्नपुष्पामोदाभिर्नदितः ॥ ७१ ॥ अत्राराधयतोभक्त्याब्रह्मादास्यतिमेवरम् ॥ ब्रह्मप्रसादात्संप्राप्तं पौष्करं
 ज्ञानमोप्सितम् ॥ ७२ ॥ पापघ्नं दुष्टशमनं पुष्टिं श्रीवलवर्द्धनम् ॥ एवं वै ध्यायतस्तस्य रुद्रस्यामिततेजसः ॥ ७३ ॥ आजगामततो ब्रह्माभक्तिप्रीतो
 थकंजजः ॥ उवाच प्रणतं रुद्रमुत्थाप्य च पुनर्गुरुः ॥ ७४ ॥ दिव्यव्रतोपचारेण सोहमाराधितस्तत्त्वया ॥ भवता श्रद्धया त्यर्थममदर्शनकांक्षया ॥ ७५ ॥ व्रत
 स्थामाहि पश्यति मनुष्या देवतास्तथा ॥ तदिच्छया प्रयच्छामि वरं यत्प्रवरं वरम् ॥ ७६ ॥ सर्वकामप्रसिद्धचर्यं व्रतं यस्मान्निपेयितम् ॥ मनोवाक्कायभावैश्च
 संतुष्टं नंतरात्मना ॥ ७७ ॥ कंददामि च वै कामं वदभोस्ते यथेप्सितम् ॥ रुद्र उवाच ॥ एष एवाद्य भगवन्सुपर्याप्तो महावरः ॥ ७८ ॥ यदृष्टोसि जगद्व्यजगत्कर्तृर्नमो
 स्तुते ॥ महता यज्ञसाधयेन बहुकालार्जितेन च ॥ ७९ ॥ प्राणव्यय करेण त्वंतपसा देवदृश्यते ॥ इमं कपालं देवेश न करात्पतितं विभो ॥ ८० ॥ त्रपाकराक्षपी
 णां च चर्यैषा कुत्सिता विभो ॥ त्वत्प्रसादाद्भूतं चेदं कृतं कापालिकं तु यत् ॥ ८१ ॥ सिद्धमेतत्प्रपन्नस्य महाव्रतमिहोच्यताम् ॥ पुण्यप्रदेशे यस्मिंस्तु क्षिपामीदं
 वदस्व मे ॥ ८२ ॥ पूतो भवामियेनाहं मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ८३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अविमुक्तं भगवतः स्थानमस्ति पुरातनम् ॥ ८४ ॥ कपालमोचनं तीर्थं तव
 तत्र भविष्यति ॥ अहं च त्वं स्थितस्तत्र विष्णुश्चापि भविष्यति ॥ ८५ ॥ दर्शने भवतस्तत्र महापातकिनोऽपि ये ॥ तोषिभोगान्त्समश्रंति विशुद्धा भवने मम ॥ ८६ ॥
 वरणापि असीचापि द्वेन चौरवच्छभे ॥ अंतरालेतयोः क्षेत्रे व्यानविशति क्वचित् ॥ ८७ ॥ तीर्थानां प्रवरं तीर्थं क्षेत्राणां प्रवरं तव ॥ अदिह पतनाद्येतुं क्षेत्रं
 सर्वं तिमनावाः ॥ ८८ ॥ ते मृता हंसयानेन दिव्यान्त्यकुतो भयाः ॥ पंचक्रोशप्रमाणेन क्षेत्रं दत्तं मया तव ॥ ८९ ॥ क्षेत्रमध्याद्य द्वांगं गमिष्यति सरित्प
 तिम ॥ तदा सा महती पुण्या पुरी रुद्र भविष्यति ॥ ९० ॥ पुण्या चोदङ्मुखी गंगा प्राची चापि संरुक्वती ॥ उदङ्मुखी यो जने द्वे गच्छते जाह्नवी नदी ॥ ९१ ॥
 तत्र वै विबुधाः सर्वे मया सह सवासवाः ॥ आगता वास मेऽप्यतिकपालं तत्र मोचय ॥ ९२ ॥ तस्मिंस्तीर्थे तु ये गत्वा पिंडदानेन वै पितृन् ॥ श्राद्धैस्तु प्रीण
 यिष्यति तेषां लोकोऽक्षयो दिवि ॥ ९३ ॥ वाराणस्यां महातीर्थे नरैः स्नातो विमुच्यते ॥ सप्तजन्मकृता तत्पापाद्गमना देवमुच्यते ॥ ९४ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानामुत्तमं
 परिकीर्तितम् ॥ त्यजंति तत्र ये प्राणान् प्राणिनः प्रणतास्तव ॥ ९५ ॥ रुद्र त्वं तेषां समासाद्य मोदंते भवता सह ॥ तत्रापि हितुं यदत्तं दानं रुद्रयतात्मना ॥ ९६ ॥
 स्यान्महच्च फलं तस्य भविता भावितात्मनः ॥ स्वांगस्फुटित संस्कारं तत्र कुर्वति येनराः ॥ ९७ ॥ ते रुद्रलोकमासाद्य मोदंते सुखिनः सदा ॥

५० पु०
॥ ३७ ॥

तत्रपूजाजपोहोमःकृतोभवतिदेहिनां ॥ १७ ॥ अनंतफलदःस्वर्गोरुद्रभक्तियुतात्मनः ॥ तत्रदीपप्रदानेतुज्ञानचक्षुर्भवेन्नरः ॥ १८ ॥ अव्यंगंतरुणं
सौम्यंरूपवंतंतुगोसुतम् ॥ योद्धयित्वामोचयतिसयातिपरमंपदम् ॥ १९ ॥ पितृभिःसहितोमोक्षंछतेनात्रसंशयः ॥ अथकिंवदुनोक्ते
नयत्तत्रक्रियतेनरैः ॥ २०० ॥ कर्मधर्मसमुद्दिश्यतदनंतफलंभवेत् ॥ स्वर्गोपवर्गयोर्हेतुस्तद्वितीर्थंममंतंभुवि ॥ १ ॥ स्नानाजपात्थाहोमादनंतफल
साधनम् ॥ गत्वावाराणसीतीर्थंभक्तयारुद्रपरायणाः ॥ २ ॥ येतत्रपंचतांप्राप्ताभक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ वसवःपितरोज्ञेयारुद्राश्चैवपितामहाः ॥ ३ ॥
प्रपितामहास्तथादित्याइत्येषावौदेकीश्रुतिः ॥ त्रिविधःपिंडदानायविधिरुक्तोमयानप ॥ ४ ॥ मानुषैःपिंडादानंतुकार्यमत्रागतेस्सदा ॥ पिं
डदानंचतत्रैवस्वपुत्रैःकार्यमादरात् ॥ ५ ॥ सुपुत्रास्तेपितृणांतुभवतिसुखदायकाः ॥ प्रोक्ततीर्थमयातुभ्यंदर्शनादपिमुक्तिदम् ॥ ६ ॥ स्नात्वातुसलिले
त्रमुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ विमुक्तोब्रह्महत्यायास्तत्ररुद्रयथासुखम् ॥ ७ ॥ अविमुक्तेमयादत्तेतिष्ठत्वंभार्ययासह ॥ रुद्रउवाच ॥ पृथिव्यां
यानितीर्थानितेष्वहंविष्णुनासह ॥ ८ ॥ तिष्ठामिभवतोक्तेनवरएषवृत्तोमया ॥ अहंदेवोमहादेवआराध्योभवतासदा ॥ ९ ॥ वरंदास्यामितेचाहंसंतुष्टेनांत
रात्मना ॥ विष्णोश्चाहंप्रदास्यामिवरांश्चमनसीप्सितान् ॥ २१० ॥ सुराणांचैवसर्वेषांमुनीनांभवितात्मनाम् ॥ अहंदाताअहंयाच्योनायो
भाव्यःकथंचन ॥ ११ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंकरिष्येहंरुद्रयत्त्वयोक्तंवचःशुभम् ॥ नारायणश्चेतवाक्यंकर्तासर्वेनसंशयः ॥ १२ ॥ विसृज्येवंतदारुद्रंब्रह्माचांतरधी
यत् ॥ वाराणस्यांमहादेवो गत्वातीर्थंन्यवेशयत् ॥ १३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ भीष्मउवाच ॥
किंकृतब्रह्मणाब्रह्मन्प्रेष्यवाराणसीपुरीम् ॥ जनार्दनेनकिंकर्मशंकरेणचयन्मुने ॥ १ ॥ कथंयज्ञःकृतस्तेनकस्मिंस्तीर्थेवदस्वमे ॥ केसदस्याऋत्विजश्च
सर्वास्तान्प्रब्रवीहिमे ॥ २ ॥ केदेवास्तर्पितास्तेनएतन्मेकौतुकमहत् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ श्रीनिधानंपुरंमेरोःशिखरेरत्नचित्रितम् ॥ ३ ॥ अनेकाश्चर्येनि
ल्यं बहुपादपसंकुलम् ॥ विचित्रधातुभिश्चित्रंस्वच्छस्फटिकनिर्मलम् ॥ ४ ॥ लतावितानशोभाढ्यंशिखिशिखरविनादितम् ॥ मृगेन्द्रराववित्रस्तगज
यूथसमाकुलम् ॥ ५ ॥ निर्झरांबुप्रपातोत्थशीकरासारशीतलम् ॥ वाताहततरुब्रातप्रसन्नपानचित्रितम् ॥ ६ ॥ मृगनाभिवरामोदवासिताशेषकाननम् ॥
लतागृहरतिश्रान्तसुप्तविद्याधराध्वगम् ॥ ७ ॥ प्रगीतकिन्नरब्रातमधुरध्वनिनादितम् ॥ तस्मिन्ननेकविन्यासशोभिताशेषभूमिकम् ॥ ८ ॥ वैराजं नामभवनं
ब्रह्मणःपरमेष्ठिनः ॥ तत्रदिव्यांगनोद्गीतमधुरध्वनिनादिता ॥ ९ ॥ पारिजातरूपपद्ममंजरीदाममालिनी ॥ रत्नरश्मिसमूहोत्थबहुवर्णविचित्रिता ॥ १० ॥
विन्यस्तस्तंभकोटिस्तुनिर्मलादर्शशोभिता ॥ अप्सरोरुत्पन्नविन्यासविलासोच्छासलासिता ॥ ११ ॥ बह्मातोयसमुत्पन्नसमृद्धस्वननादिता ॥ लयतालयुता

प्र०सू०खं०
अ० १५

॥ ३७ ॥

नेकगीतवादित्रशोभिता ॥ १२ ॥ सभाकांतिमतीनामदेवानां शर्मदायिका ॥ ऋषिसंघसमायुक्तामुनिबृंदनिषेविता ॥ १३ ॥ द्विजातिसामशब्देननादितानंददा
 यिनी ॥ तस्यानिविष्टोदेवेशस्संघ्यासत्कः पितामहः ॥ १४ ॥ ध्यायतिस्मपरदेवयेनेदंनिर्मितजगत् ॥ ध्यायतोबुद्धिरुत्पन्नाकथंयज्ञंकरोम्यहम् ॥ १५ ॥
 कस्मिन्स्थानिमयायज्ञः कार्यः कुत्रधरातले ॥ काशीप्रयागस्तुंगाचनैमिषंशृंखलंतथा ॥ १६ ॥ कांचीभद्रादेविकाचकुरुक्षेत्रं सरस्वती ॥ प्रभासादीनितीर्थानि
 पृथिव्यामिहमध्यतः ॥ १७ ॥ क्षेत्राणि पुण्यतीर्थानि संति यानीह सर्वशः ॥ मदादेशाच्च रुद्रेण कृतान्यन्यानि भूतले ॥ १८ ॥ यथाहं सर्वदेवेषु आदिदेवो व्यव-
 स्थितः ॥ तथाचैकं परं तीर्थमादिभूतं करोम्यहम् ॥ १९ ॥ अहं यत्र समुत्पन्नः पद्मं तद्विष्णुना भिजम् ॥ पुष्करं प्रोच्यते तीर्थं मृषिभिर्वेदपाठकैः ॥ २० ॥ एवं
 चितयतस्तस्य ब्रह्मणस्तु प्रजापतेः ॥ मतिरेवासमुत्पन्ना ब्रजाम्ये पधरातले ॥ २१ ॥ प्राक्स्थानं स समासाद्य प्रविष्टस्तद्वनोत्तमम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णनाना-
 पुष्पोपशोभितम् ॥ २२ ॥ नानापक्षिरवाकीर्णनानामृगगणकुलम् ॥ द्रुमपुष्पभरामोदैर्वासयद्यत्सुरासुरान् ॥ २३ ॥ बुद्धिपूर्वमिव न्यस्तैः पुष्पै-
 र्भूषितभूतलम् ॥ नानागंधरसैः पक्वाः पक्वैश्च पट्टतृणैः ॥ २४ ॥ फलैः सुवर्णरूपाब्जैर्घ्राणदृष्टिमनोहरैः ॥ जीर्णपत्रतृणयत्र शुष्काष्टफलानि च ॥ २५ ॥
 वहिःक्षिपति जातानि मारुतानुग्रहादिव ॥ नानापुष्पसमूहानां गंधमादाय मारुतः ॥ २६ ॥ शीतलोवातिखंभूमिदिशो यत्राभिवासयन् ॥ हरितस्निग्धनि-
 शिद्धैरकीटकवनोत्कटैः ॥ २७ ॥ वृक्षैरनेकसंज्ञैर्यद्भूषितं शिखरान्वितैः ॥ अरोगैर्दर्शनीयैश्च सुवृत्तैः कैश्चिदुज्ज्वलैः ॥ २८ ॥ कुटुंबमिव विप्राणामृ-
 त्विग्भिर्भातिसर्वतः ॥ शोभन्ते धातुसंकाशैरंकुरैः प्रावृताद्रुमाः ॥ २९ ॥ कुलनैरिव निशिद्धैः स्वयुग्णैः प्रावृता नराः ॥ पवनविद्धशिखरैस्त्वृशंती वपरस्परम् ॥
 ३० ॥ आजिघ्रंती वचान्योन्यं पुष्पशाखावर्तसकाः ॥ नागवृक्षाः क्वचित्पुष्पैर्द्रुमवानरकेसरैः ॥ ३१ ॥ नयनैरिव शोभन्ते चंचलैः कृष्णतारकैः ॥ पुष्पसं-
 पन्नशिखराः कर्णिकारद्रुमाः क्वचित् ॥ ३२ ॥ युग्मयुग्माद्विधा चेहं शोभन्त इव दंपती ॥ सुपुष्पप्रभवाटोपैस्सिंहवारद्वर्पक्यः ॥ ३३ ॥ मूर्तिमत्य इवाभाति पूजि-
 ता वनदेवताः ॥ क्वचित्क्वचित्कुंदलताः सपुष्पाभरणोज्ज्वलाः ॥ ३४ ॥ दिक्षु वृक्षेषु शोभन्ते बालचंद्रा इवोच्छिताः ॥ सर्जार्जुनाः क्वचिद्भ्रान्तिवन्नोद्देशेषु पुष्पिताः ॥
 ३५ ॥ धौतकौशेयवासोभिः प्रावृताः पुरुषा इव ॥ अतिमुक्तकवल्लीभिः पुष्पिता भिस्तथा द्रुमाः ॥ ३६ ॥ उपगृढाविराजन्ते स्वनारीभिरिव प्रियाः ॥
 अपरस्परसंस्तकैः सालाशोकाश्च पल्लवैः ॥ ३७ ॥ हस्तैर्हस्तान्स्त्वृशंती वसुहृदश्चिरसंगताः ॥ फलपुष्पभरानम्राः पनसाः सरलार्जुनाः ॥ ३८ ॥
 अन्योन्यमर्चयंती वपुष्यैश्चैव फलैस्तथा ॥ मारुतावेगसंश्लिष्टैः पादपास्सालवाद्भुभिः ॥ ३९ ॥ अभ्याशमागतलोकं प्रति भावैरिवोत्थिताः ॥ पुष्पाणामवरो-
 धेन सुशोभा र्थं निवेशिताः ॥ ४० ॥ वसंतमहमासाद्य पुरुषान्पद्भ्यंति हि ॥ पुष्पशोभाभरनतैः शिखरैर्वायुर्कपितैः ॥ ४१ ॥ नृत्यंती वनराः प्रीताः स्मगलं कृ-

प० पु०
॥ ३८ ॥

तशेखराः ॥ शृंगाग्रपवनक्षिताः पुष्पावलिद्युताद्रुमाः ॥ ४२ ॥ सवल्लीकाः प्रनृत्यंतिमानवाइवसप्रियाः ॥ स्वपुष्पनतवल्लीभिः पादपाः कचिदावृताः ॥ ४३ ॥
भातितारामणैः श्वेशरदीवनभस्तलम् ॥ द्रुमाणमथवाग्रेपुष्पितामालतीलताः ॥ ४४ ॥ शेखराइवशोभंतेरचिताबुद्धिपूर्वकम् ॥ हरिताः कांचनच्छा-
याः फलिताः पुष्पिताद्रुमाः ॥ ४५ ॥ सौहृदं दशयंतीवनराः साधुसमागमे ॥ पुष्पकिंजल्ककपिलगताः सर्वदिशासुच ॥ ४६ ॥ कदंबपुष्पस्य जयं योषयंतीव
षट्पदाः ॥ कचिदपुष्पासवक्षीवाः संपतंतिततस्ततः ॥ ४७ ॥ पुंस्कोकिलगणावृक्षगहनेष्विवसप्रियाः ॥ शिरीषपुष्पसंकाशाः शुक्रामिथु-
नशः कचित् ॥ ४८ ॥ कीर्तयंति गिरिश्वित्राः पूजिता ब्राह्मणायथा ॥ सहचारिसुसंयुक्तामयूराश्चित्रवर्हिणः ॥ ४९ ॥ वनातिष्वापिनृत्यंति शोभंत इव नर्तकाः ॥
कूजंतः पक्षिसंघातानारुतविराविणः ॥ ५० ॥ कुर्वंति रमणीयै रमणीयतरं वनम् ॥ नानामृगगणाकीर्णानित्यं प्रमुदितां डजम् ॥ ५१ ॥ तद्वनं नंदनसमं
मनोहृदि विवर्द्धनम् ॥ पद्मयोनिस्तु भगवांस्तथारूपं वनोत्तमम् ॥ ५२ ॥ ददर्श दशवदृष्ट्या सौम्यया पापयन्निव ॥ तावृक्षपंकजः सर्वाहृद्वादेवं तथागतम् ॥ ५३ ॥
निवेद्य ब्रह्मणे भक्त्या मुमुचुः पुष्पसंपदः ॥ पुष्पप्रातिग्रहं कृत्वा पादपानां पितामहः ॥ ५४ ॥ वरं वृणीष्वंभद्रं वः पादपानित्युवाच सः ॥ एवमुक्ता भगवता
तरवो निरवग्रहाः ॥ ५५ ॥ उचुः प्रांजलयः सर्वे नमस्कृत्वा विरिंचनम् ॥ वरं ददासि चेद्देव प्रपन्नजनवत्सल ॥ ५६ ॥ इहैव भगवन्नित्यं वने संनिहितो भव ॥ एष नः
परमः कामः पितामहनमोस्तुते ॥ ५७ ॥ त्वंचेद्रससि देवेश वने स्मिन् विश्वभावन ॥ सर्वात्मना प्रपन्ना नां वांछतामुत्तमं वरम् ॥ ५८ ॥ वरकोटि रिन्याभिरलं नो
दीयतां वरम् ॥ सन्निधानेन तीर्थेभ्य इदं स्यात्प्रवरं महत् ॥ ५९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उत्तमं सर्वं क्षेत्राणां पुण्यमेतद्भविष्यति ॥ नित्यं पुष्पफलोपेतानित्यं सुस्थिरयौ
वनाः ॥ ६० ॥ कामगाः कामरूपाश्च कामरूपफलप्रदाः ॥ कामसंदर्शनाः पुंसांतपःसिद्धयुज्वलान्णाम् ॥ ६१ ॥ श्रिया परमया युक्ता मत्प्रसादाद्भविष्यथ ॥ एवं स
वरदो ब्रह्मा अतुजग्राहपादपान् ॥ ६२ ॥ स्थित्वा वर्षसहस्रं तु पुष्करं प्राक्षिपद्भुवि ॥ क्षितिर्न पाति तातेन व्यकंपतरसातलम् ॥ ६३ ॥ विवशास्तत्यनुर्वेलांसा
गराः क्षुभितोर्मयः ॥ शकाशनिहतानीव व्याघ्रव्यालावृतानि च ॥ ६४ ॥ शिखराण्यप्यशिर्यंत पर्वतानां सहस्रशः ॥ देवसिद्धि विमानानि गर्ध्वनगराणि च ॥
॥ ६५ ॥ प्रचेलुर्वभ्रमुः पेतुर्विविशुश्च धरातलम् ॥ कपोतमेघाः स्वात्पेतुः पुटसंघातदर्शिनः ॥ ६६ ॥ ज्योतिर्गणां इच्छादयंतो बभूवुस्तीव्रभास्कराः ॥ महता त-
स्य शब्देन मूकां यवधिरिकृतम् ॥ ६७ ॥ बभूवव्याकुलं सर्वैर्लोक्यं सचराचरम् ॥ सुरासुराणां सर्वेषां शरीराणि मनसि च ॥ ६८ ॥ अवसेदुश्च किमिति किमि-
त्येतन्न जज्ञिरे ॥ धैर्यमालंब्य सर्वेथ ब्रह्माणं चाप्यलोकयन् ॥ ६९ ॥ न च ते तमपश्यंत कुत्र ब्रह्मागतो ह्यभूत् ॥ किमर्थं कपिताभूमिर्निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ ७० ॥
तावद्विष्णुर्गतस्तत्र यत्र देवाव्यवस्थिताः ॥ प्राणिपत्य इदं वाक्यमुक्तं तौ दिवौकसः ॥ ७१ ॥ किमेतद्भगवन्ब्रूहि निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ त्रैलोक्यं कपितं येन सं-

प्र० सू० खं०
अ० १५

॥ ३८ ॥

युक्तकालधर्माणा ॥ ७२ ॥ जातकल्पावसानंतुभिन्नमर्यादसागरम् ॥ चत्वारोदिग्गजाः किंतुबभूवुरचलाश्चलाः ॥ ७३ ॥ समावृताधराकस्मात्सप्तसागरवारि
 णा ॥ उत्पत्तिर्नास्तिशब्दस्यभगवन्निःप्रयोजना ॥ ७४ ॥ यादृशोवास्मृतः शब्दो न भूतो न भविष्यति ॥ त्रैलोक्यमाकुलं येन चक्रैर्द्विषण्योद्यता ॥ ७५ ॥ शुभो
 शुभोवाशब्दोरेयं त्रैलोक्यस्य दिवौकसाम् ॥ भगवन्त्यादिजानासिकिमेतत्कथयस्व नः ॥ ७६ ॥ एवमुक्तो ब्रवीद्विष्णुः परमेणानुभाषितः ॥ मा भैष्टमरुतः
 सर्वं शृणु चंचात्रकारणम् ॥ ७७ ॥ निश्चयेनानुविज्ञायवक्ष्याम्येषयथाविधम् ॥ पद्महस्तो हि भगवान् ब्रह्मालोकापितामहः ॥ ७८ ॥ भूप्रदेशे पुण्य
 राशौ यज्ञं कर्तुं व्यवस्थितः ॥ अवरोहे पर्वतानां वने चातीव शोभने ॥ ७९ ॥ कमलं तस्य हस्तात्तु पतितं धरणीतले ॥ तस्य शब्दो महानेपथेन यूयं प्रकंपिताः
 ॥ ८० ॥ तत्रासौ तरुं देन पुष्पा मोदाभिर्नंदितः ॥ अनुगृह्णाथ भगवान् वनं तत्समृगां डजम् ॥ ८१ ॥ जगतो नुग्रहार्थाय वासंतत्रान्वरोचयत् ॥ पुष्करं ना
 मतत्तीर्थक्षेत्रं वृषभमेव च ॥ ८२ ॥ जनितं तद्भगवता लोकानां हितकारिणा ॥ ब्रह्माणं तत्र वै गत्वा तोषयध्वं मया सह ॥ ८३ ॥ आराध्यमानो भगवान् प्रदास्य
 तिवरान्वरान् ॥ इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुः सह तैर्देवदानवैः ॥ ८४ ॥ जगाम तद्द्वन्द्वं देशं यत्रास्ते स तु कंजजः ॥ प्रहृष्टास्तुष्टमनः कोकिलालापलापि
 ताः ॥ ८५ ॥ पुष्पोच्चयो ज्वलं शस्तं विविशुर्ब्रह्मणो वनम् ॥ संप्राप्तं सर्वं देवैस्तु वनं नंदनं समितम् ॥ ८६ ॥ पद्मिनीमृगपुष्पाब्जं सुहृदं शुशुभे तदा ॥ प्रविश्या
 थ वनं देवाः सर्वपुष्पोपशोभितम् ॥ ८७ ॥ इह देवोस्तीति देवावब्रमुश्च दिदृक्षुः ॥ मृगयंतस्ततस्तु तसु सर्वे देवाः सवासवाः ॥ ८८ ॥ अद्भुतस्य वनस्यांतं न ते ददृशु
 राशुगाः ॥ विचिन्वाद्भिस्तदा देवैर्देवां युर्वलोकितः ॥ ८९ ॥ सतानुवाच ब्रह्माणं न द्रक्ष्यथ तपोविना ॥ तदा खिन्ना विचिन्वंतस्तस्मिन् पर्वतरोधसि ॥ ९० ॥
 दक्षिणे चोत्तरे चैव अंतराले पुनः पुनः ॥ वायुं क्ते हृदये कृत्वा वायुस्तान् ब्रवीत्पुनः ॥ ९१ ॥ त्रिविधो दर्शनोपायो विरिंचेरस्य सर्वदा ॥ श्रद्धाज्ञानेन तपसा योगेन च
 निगद्यते ॥ ९२ ॥ सकलं निष्कलं चैव देवं पश्यंति योगिनः ॥ तपस्विनस्तु सकलं ज्ञानिनो निष्कलं परम् ॥ ९३ ॥ समुत्पन्ने तु विज्ञाने मंदं श्रद्धो न पश्यति ॥
 भक्त्या परमया क्षिप्रं ब्रह्म पश्यंति योगिनः ॥ ९४ ॥ द्रष्टव्यो निर्विकारो सौ प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ कर्मणा मनसा वाचानित्ययुक्ताः पितामहम् ॥ ९५ ॥ तपश्चरत भ
 द्रं वो ब्रह्माराधनतत्पराः ॥ ब्राह्मीदीक्षां प्रपन्नानां भक्तानां च द्विजन्मनाम् ॥ ९६ ॥ सर्वकालं स जानाति दातव्यं दर्शनं मया ॥ वायोस्तु वचनं श्रुत्वा हितमेतदवे
 त्य च ॥ ९७ ॥ ब्रह्मेच्छा विष्टमतयो वाक्पतितं ततो ब्रुवन् ॥ प्रज्ञानविबुधास्माकं ब्राह्मीदीक्षां विधत्स्व नः ॥ ९८ ॥ सदिदीक्षयिषुः क्षिप्रममरान् ब्रह्मदीक्षया ॥
 वेदोक्तेन विधानेन दीक्षयामास तान् गुरुः ॥ ९९ ॥ विनीतवेषाः प्रणता अंते वासित्वमाययुः ॥ ब्रह्मप्रसादं संप्राप्ताः पौष्करं ज्ञानमीरितम् ॥ १०० ॥ यज्ञं च का
 रविधिना धिषणो ध्वयुः सत्तमः ॥ पद्मं कृत्वा मृणालाब्जं पद्मदीक्षाप्रयोगतः ॥ १०१ ॥ अनुजग्राह देवांस्तान् सुरेच्छा प्रेरितो मुनिः ॥ तेभ्यो ददौ विवेकिभ्यः सर्वेदोक्ताव

प० पु०
॥ ३९ ॥

धानवित् ॥ १०२ ॥ दीक्षावैविस्मयत्यक्त्वाबृहस्पतिरुदारधीः ॥ एकमग्निचसंस्कृत्यमहात्मात्रिदिवौकसाम् ॥ ३ ॥ प्रादादागिरसस्तुष्टोजाप्यवे
दोदिततुयत् ॥ त्रिसुपर्णत्रिमधुचपावमार्नीचपावनीम् ॥ ४ ॥ सहिजाप्यादिकसर्वमशिक्षयदुदारधीः ॥ आपोहिष्टेतियत्स्नानं ब्राह्मंतत्परिपठ्यते
॥ ५ ॥ पापघ्नं दुष्टशमनं पुष्टिं श्रीवलवर्द्धनम् ॥ सिद्धिदं कीर्तिदं चैव कलिकल्मषनाशनम् ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब्राह्मं स्नानं समाचरेत् ॥ कुर्वतो मौनि
नोदाता दीक्षिताः क्षपितेन्द्रियाः ॥ ७ ॥ सर्वेकमंडलुयुतामुक्तकक्षक्षमालिनः ॥ दंडिनश्चिरवस्त्राश्च गटाभिरतिशोभिताः ॥ ८ ॥ स्नानाचारासनर
ताः प्रयत्नध्यानधारिणः ॥ मनोब्रह्मणिसंयोज्यनियताहारकांक्षिणः ॥ ९ ॥ अतिष्ठन् दर्शनालापसंगध्यानविवर्जिताः ॥ एवं व्रतधराः सर्वत्रिका
लं स्नानकारिणः ॥ ११० ॥ भक्त्या परमया युक्ता विधिना परमेण च ॥ कालेन महता ध्यानदेवज्ञानमनोगताः ॥ १११ ॥ ब्रह्मध्यानमग्निर्देग्धायदाशुद्धैकमा
नसाः ॥ अविर्बभूव भगवान्सर्वेषां दृष्टिगोचरः ॥ १२ ॥ तेजसाप्यायितास्तस्य वभूवुर्भ्रातृचेतसः ॥ ततो वलंब्यते धैर्यमिष्टं देव्यथाविधि ॥ १३ ॥
षंडंगवेदयोगेन हृष्टचित्तास्तु तत्पराः ॥ शिरो गतैरंजलिभिः शिरोभिश्चमर्हंगताः ॥ १४ ॥ तुष्टुः सृष्टिकर्तारं स्थितिकर्तारमीश्वरम् ॥ देवा उज्जुः ॥
ब्रह्मेण ब्रह्मदेहाय ब्रह्मण्यायाजिताय च ॥ १५ ॥ नमस्कूर्मः सुनियताः क्रतुवेदप्रदायिने ॥ लोकानुकंपिने देवसृष्टिरूपाय वै नमः ॥ १६ ॥ भक्तानुकंपिनेत्यर्थवेद
जाप्यस्तुताय च ॥ बहुरूपस्वरूपाय रूपपाणां शतधारिणे ॥ १७ ॥ सावित्रीपतये देवगायत्रीपतये नमः ॥ पद्मासनाय पद्माय पद्मवक्राय ते नमः ॥ १८ ॥
वरदाय वराहोय कूर्माय च मृगाय च ॥ जटामकुटयुक्ताय सुवल्गुचनिधारिणे ॥ १९ ॥ मृगांकमृगधर्माय धर्मनेत्राय ते नमः ॥ विश्वनाम्नेथ विश्वाय विश्वेशाय
नमो नमः ॥ १२० ॥ धर्मनेत्राणमस्मादधिकं कर्तुं मर्हसि ॥ वाङ्मनः कायभावैस्त्वात्प्रपन्नास्मः पितामह ॥ २१ ॥ एवंस्तु तस्तदा देवैर्ब्रह्मा ब्रह्मविदां व
रः ॥ प्रदास्यामि स्मृतो वाढममो घं दर्शनं हि वः ॥ २२ ॥ ब्रुवंतु वांछितं पुत्राः प्रदास्यामि वरान्वरान् ॥ एवमुक्ता भगवता देवा वचनमब्रुवन् ॥ २३ ॥
एष एवाद्य भगवन् सुपर्याप्तो महान्वरः ॥ जनितो नः सुशब्दोऽयं कमलं क्षिपता त्वया ॥ २४ ॥ किमर्थं कं पिताभूमिलोकाश्चाकुलिताः कृताः ॥ नैतन्निरर्थकं
देव उच्यतामत्र कारणम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ युष्मद्विदितार्थमेतद्वै पद्मविनिहितं मया ॥ देवतानां चरक्षार्थं श्रूयतामत्र कारणम् ॥ २६ ॥ असुरो वज्रनाभोऽयं
बालर्जीवापहारकः ॥ अवस्थितस्त्ववष्टभ्यरसातलतलाश्रयम् ॥ २७ ॥ युष्मदागमनं ज्ञात्वा तपस्थान्निहितायुधान् ॥ हंतुं कामोदुराचारः सैव नानपि
दिवौकसः ॥ २८ ॥ पातः कमलपातेन मया तस्य विनिर्मितः ॥ सराज्यैश्चर्यं दपिष्टे तनासौ निहतो मया ॥ २९ ॥ लोकेऽस्मिन्समये भक्ता ब्राह्मणवेदपारगाः ॥
मेव ते दुर्गतिं यांतुलभं तां सुगतिं पुनः ॥ १३० ॥ देवानां दानवानां च मनुष्यो रगरक्षसाम् ॥ श्रुतग्राह्यस्य सर्वस्य समोऽस्मिन्निदिवौकसः ॥ ३१ ॥ युष्मद्विदितार्थपा

प्र० सू० ख०
अ० १५

॥ ३९ ॥

पोसौमयामंत्रेणघातितः ॥ प्राप्तःपुण्यकृतानलोकान्कमलस्यास्यदर्शनात् ॥ ३२ ॥ यन्मयापद्ममुक्तंतुतेनेदंपुष्करंभुवि ॥ ख्यातंभविष्यतेतीर्थं
 पावनंपुण्यदमहत् ॥ ३३ ॥ पृथिव्यांसर्वजंतूनांपुण्यदंपरिपच्यते ॥ कृतोद्धनुग्रहोदेवाभक्तानांभक्तिमिच्छताम् ॥ ३४ ॥ वनेस्मिन्नित्यवासेनवृ
 क्षैरभ्याथितेनच ॥ महाकालोवनेत्राणादागतस्यममानघाः ॥ ३५ ॥ तपस्यतांचभवतामहज्ज्ञानंप्रदर्शितम् ॥ कुरुष्वंहृदयेदेवाःस्वार्थचैवपराथे
 कम् ॥ ३६ ॥ भवद्भिर्दर्शनीयंतुनानारूपधरैर्भुवि ॥ द्विपन्वैज्ञानिनंविप्रंपापेनैर्वादितातोरः ॥ ३७ ॥ नविमुच्येतपापेनजन्मकोटिशैतरेपि ॥
 वेदांगपारंगविप्रंनहन्त्यात्रचदूषयेत् ॥ ३८ ॥ एकस्मिन्निहतेयस्मात्कोटिर्भवतिचातिता ॥ एकंवेदांतंगविप्रंभोजयेच्छ्रद्धयान्वितः ॥ ३९ ॥
 तस्यभुक्ताभवेत्कोटिर्विप्राणांनान्नसंशयः ॥ यःपात्रपूरणीभिर्क्षायतीनांतुप्रयच्छति ॥ १४० ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनासीदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ यथा
 हंसर्वदेवानांज्येष्ठःश्रेष्ठःपितामहः ॥ ४१ ॥ तथाज्ञानीसदापूज्योनिर्ममोनिःपरेग्रहः ॥ संसारबंधमोक्षार्थब्रह्मश्रुतिमिदंव्रतम् ॥ ४२ ॥ मयाप्रणी
 तंविप्राणामपुनर्भवकारणम् ॥ अग्निहोत्रमुपादाययस्त्यजेदजितेंद्रियः ॥ ४३ ॥ रौरवंसप्रयात्याशुप्रणीतोयमर्किकरैः ॥ लोकयात्रावितंड
 श्वशुद्धंकर्मकरोतिथः ॥ ४४ ॥ सरागचित्तःशृंगारीनारीजनधनाप्रियः ॥ एकभोजीसुमिष्टाशीकृपिवाणिज्यसेवकः ॥ ४५ ॥ अवेदोवेदनिंनदीचपरभा
 र्यांचसेवते ॥ इत्यादिदोषदुष्टेयस्तस्यसंभाषणादपि ॥ ४६ ॥ नरोनरकगामोस्याद्यश्चसद्व्रतदूषकः ॥ असंतुष्टंभिन्नचित्तंदुर्मतिपापकारिणम् ॥
 ॥ ४७ ॥ नस्पृशेदंगसंगेनस्पृष्टास्नानेनशुद्धयति ॥ एवमुक्तवासभगवान्ब्रह्मातैरमरैःसह॥४८॥क्षेत्रंनिवेशयामासयथावत्कथयामिते ॥ उत्तरेचंद्रनद्यास्तु
 प्राचीयावत्सरस्वती ॥ ४९ ॥ पूर्वतुनंदनात्कृत्स्नंयावत्कल्पंसंपुष्करम् ॥ वेदाद्धपाकृतायज्ञेब्रह्मणालोककारिणा ॥ १५० ॥ ज्येष्ठंतुप्रथमंज्ञेयंतीर्थं
 त्रैलोक्यपावनम् ॥ ख्यातंतद्ब्रह्मदेवत्यंमध्यमवैष्णवंतथा ॥ ५१ ॥ कनिष्ठंरुद्रदेवत्यंब्रह्मापूर्वमकारयत् ॥ आद्यमेतत्परंक्षेत्रंशुद्धवेदेषुपठ्यते ॥
 ॥ ५२ ॥ अरण्यंपुष्करारख्यंतुब्रह्मासन्निहितःप्रभुः ॥ अनुग्रहोभूमिभागेकृतोवैब्रह्मणास्वयम् ॥ ५३ ॥ अनुग्रहार्थंविप्राणांसर्वेषांभूमिचारिणाम् ॥ सुवर्णं
 वज्रपर्यंतवेदिकांकामहीकृता ॥ ५४ ॥ विचित्रकुट्टिमारत्नैःकारितासर्वशोभना ॥ रमतेतत्रभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५५ ॥ ॥ विष्णुरु
 द्रौतथादेवौवसवोष्पश्चिनावपि ॥ मरुतश्चमहेंद्रेणरमंतेचदिवौकसः ॥ ५६ ॥ एतत्तेतथ्यमाख्यातंलोकानुग्रहकारणम् ॥ संहितातुक्रमेणात्रमंत्रैश्चविधि
 पूर्वकम् ॥ ५७ ॥ वेदान्पठंतियेविप्रागुरुशुश्रूषणेरताः ॥ वसंतिब्रह्मसामीप्येसर्वेतेनानुभाविताः ॥ ५८ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवन्केनविधिनाअर
 ण्येषुष्करेनरैः ॥ ब्रह्मलोकमभीप्सद्भिर्वस्तव्यंक्षेत्रवासिभिः ॥ ५९ ॥ किमनुष्यैरुतस्त्रीभिरुतवर्णाश्रमान्वितैः ॥ वसद्भिःकिमनुष्टेयमेतत्सर्वव्रवी

प० पु०

॥ ४० ॥

हिमे ॥ ॥ १६० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ नरैःस्त्रीभिश्चस्तव्यवर्णाश्रमनिवासिभिः ॥ स्वधर्माचारनिरतैर्दभमोहविवर्जितैः ॥ ६१ ॥ कर्म
णामनसावाचाब्रह्मभक्तैर्जितेन्द्रियैः ॥ अनसूयुभिर्भुद्रैःसर्वभूतहितैरतैः ॥ ६२ ॥ भीष्मउवाच ॥ किंकुर्वाणोनरःकर्मब्रह्मभक्तस्त्वहोच्यते ॥
कीदृशाब्रह्मभक्ताश्चस्मृतानृणांवदस्वमे ॥ ६३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ त्रिविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ॥ लौकिकौवैदिकींचापिभवेदा
ध्यात्मकीतथा ॥ ६४ ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदार्थस्मरणेहियत् ॥ ब्रह्मप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ ६५ ॥ मंत्रवेदनमस्कारै
रग्निश्चाद्वादिचित्तनैः ॥ जाप्यैश्चावश्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरिष्यते ॥ ६६ ॥ व्रतोपवासनियतैश्चित्तोद्भयनिरोधिभिः ॥ कृच्छ्रैःसांतपनैश्चान्यै
स्तथाचांद्रायणादिभिः ॥ ६७ ॥ ब्रह्मकृच्छ्रोपवासैश्चतथाचान्यैःशुभव्रतैः ॥ कायिकीभक्तिराख्यातात्रिविधातुद्विजन्मनाम् ॥ ६८ ॥
गोघृतक्षीरदधिभिः रत्नदीपकुशोदकैः ॥ गंधैर्माल्यैश्चविविधैर्घातुभिश्चोपपादैतैः ॥ ६९ ॥ घृतगुग्गुलुधूपैश्चकुष्णागरसुगंधिभिः ॥ भूपणैर्हंमरत्नाभ्यै
श्चित्राभिः स्रग्भिरेवच ॥ ७० ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वरत्नोपहारकैः ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः ॥ ७१ ॥ पितामहंसमुदिश्यभक्ति
स्सालौकिकीमता ॥ वेदमंत्रहवियोगैर्भक्तियोगैर्वैदिकीमता ॥ ७२ ॥ दर्शवापौर्णमास्यांवाकर्तव्यमग्निहोत्रकम् ॥ प्रशस्तंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रि
या ॥ ७३ ॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानांयज्ञीयंकर्मसर्वशः ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच ॥ ७४ ॥ क्रियंतेविधिसुदिश्यसाभक्तिर्वैदिकीप्यते ॥ अ
ग्निभूम्यनिलाकाशांबुनिशाकरभास्करम् ॥ ७५ ॥ समुदिश्यकृतंकर्मतत्सर्वब्रह्मदेवतम् ॥ आध्यात्मकीतुद्विविधाब्रह्मभक्तिः स्थितानृप ॥ ७६ ॥ सं
ख्याख्यायोगजाचान्याविभार्गतत्रमेशृणु ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥ ७७ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःपुरुषो
भोक्तानकर्तातस्यकर्मणः ॥ ७८ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ अव्यक्तः पुरुषोऽनित्यः कारणंचपितामहः ॥ ७९ ॥ तत्त्वसर्गोभावस
र्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः ॥ संख्ययापरिसंख्यायप्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १८० ॥ साधर्म्यमानमैश्वर्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणत्वंचब्रह्मत्वंकाम्यत्वमिदमु
च्यते ॥ ८१ ॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृस्यद्ब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ ८२ ॥ चेतनत्वंप्रधानेचसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ त
त्वांतरंचतत्त्वानांकर्मकारणमेवच ॥ ८३ ॥ प्रयोजनंचनैयोज्यमैश्वर्यतत्त्वसंख्यया ॥ संख्यास्तीत्युच्यतेप्राज्ञैर्विनिश्चित्यार्थंचित्तकैः ॥ ८४ ॥ इतितत्त्वस्य
संभारंतत्त्वसंख्याचतत्त्वतः ॥ ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिश्रुत्वातत्त्वविदुर्बुधाः ॥ ८५ ॥ सांख्यकृद्भक्तिरेषाचसद्भिराध्यात्मिकीकृता ॥ योगजामपिभक्तानां
शृणुभक्तिपितामहे ॥ ८६ ॥ प्राणायामपरोनित्येच्यानवात्रियतेन्द्रियः ॥ भेद्यमक्षीव्रतीवापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ ८७ ॥ धारणंहृदयेकुर्याद्व्यायमा

प्र०सू०सं०

अ० १५

॥ ४० ॥

नः प्रजेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनरक्तवक्त्रं सुलोचनम् ॥ ८८ ॥ परितोद्योतितमुखं ब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ चतुर्वक्त्रं चतुर्बाहुं वरदाभयहस्तकम् ॥ ८९ ॥
 योगजामानसीसिद्धिब्रह्मभक्तिः परास्मृता ॥ य एवं भक्तिमान्देवे ब्रह्मभक्तः स उच्यते ॥ १९० ॥ वृत्तिचशृणुराजेंद्रयास्मृताक्षेत्रवासिनाम् ॥ स्वयं देवेन विप्राणां
 विष्णवादीनां समागमे ॥ १९१ ॥ कथिता विस्तरात्पुनर्वैसर्वापांतत्र सन्निधौ ॥ निर्ममानिरहंकारानिःसंगानिष्परिग्रहाः ॥ १९२ ॥ बंधुवर्गे च निस्त्रेहास्समलो
 घाश्च कांचनाः ॥ भूताः आत्मकर्मभिर्नित्यैर्विविधैरभयप्रदाः ॥ १९३ ॥ प्राणायामपरानित्यं परध्यानपरायणाः ॥ याजिनः शुचयो नित्यं यतिधर्मपरायणाः ॥
 १९४ ॥ सांख्ययोगविधिज्ञाश्च धर्मज्ञाश्चित्रसंज्ञयाः ॥ यजंते विधिना नेन ये विप्राः क्षेत्रवासिनः ॥ १९५ ॥ अरण्ये पौष्करेतेषां मृतानां सत्फलं शृणु ॥ ब्रजंति
 ते सुदुष्प्रापं ब्रह्म सायुज्यमक्षयम् ॥ १९६ ॥ यत्प्राप्य न पुनर्जन्म लभन्ते मृत्युदायकम् ॥ पुनरावर्तनं हित्वा ब्राह्मीविद्यां समास्थिताः ॥ १९७ ॥ पुनरावृत्तिरन्येषां प्रपंचा
 श्रमवासिनाम् ॥ गार्हस्थ्यविधिमाश्रित्य षट्कर्मनिरतः सदा ॥ १९८ ॥ जुहोति विधिना सम्यङ्मंत्रैर्यज्ञो निमात्रितः ॥ अधिकं फलमाप्नोति सर्वदुःखविवर्जितः ॥ १९९ ॥
 सर्वलोकेषु चाप्यस्य गतिर्न प्रतिहन्यते ॥ दिव्येनैश्वर्ययोगेन स्वारूढः स परिग्रहः ॥ २०० ॥ बालसूर्यप्रकाशेन विमानेन सुवर्चसा ॥ वृतः स्त्रीणां सहस्रै
 स्तुस्त्वं च्छदगमनालयः ॥ १ ॥ विचरत्यनिवार्येण सर्वलोकां न्यदृच्छया ॥ स्पृहणीयतमः पुंसां सर्वधर्मोत्तमो धनी ॥ २ ॥ स्वर्गं श्रुतः प्रजायेत
 कुले महति रूपवान् ॥ धर्मज्ञो धर्मभक्तश्च सर्वविद्यार्थपारगः ॥ ३ ॥ तथैव ब्रह्मचर्येण गुरुभूषणपणेन च ॥ वेदाध्ययन संयुक्तो भैक्ष्यवृत्तौ जेतोन्द्रियः ॥ ४ ॥
 नित्यं सत्यव्रते युक्तः स्वधर्मे ष्वप्रमादवान् ॥ सर्वकामसमृद्धेन सर्वकामावलंबिना ॥ ५ ॥ सूर्येणैव द्वितीयेन विमानेनानिवारितः ॥ गुह्यकानामब्रह्माख्यगणाः
 परमसंमताः ॥ ६ ॥ अप्रमेयबलैश्चर्यादेव दानवपूजिताः ॥ तेषां सप्तमांयाति तुल्यैश्वर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ देवदानवमर्त्येषु भवत्यनियतायुधः ॥ वर्ष
 कोटिसहस्राणि वर्षकोटिशतानि च ॥ ८ ॥ एवमैश्वर्यसंयुक्तो विष्णुलोके महीयते ॥ उपित्वा सौविभूतैर्वयं दामप्रच्यवते पुनः ॥ ९ ॥ विष्णुलोकात्स्वकृत्ये
 न स्वर्गस्थानेषु जायते ॥ २१० ॥ पुष्करारण्यमासाद्य ब्रह्मचर्याश्रमे स्थितः ॥ अभ्यासेन तु वेदानां वसतिप्रियतेपि वा ॥ १११ ॥ मृतो सौयाति दिव्येन विमानेन
 स्वतेजसा ॥ पूर्णचंद्रप्रकाशेन शशिवत्प्रियदर्शनः ॥ ११२ ॥ रुद्रलोके स मासाद्य गृह्यकैः सह मोदते ॥ ऐश्वर्यमहदाप्नोति सर्वस्य जगतः प्रभुः ॥ ११३ ॥
 भुक्त्वा युगसहस्राणि रुद्रलोके महीयते ॥ प्रच्युतस्तु पुनस्तस्माद् रुद्रलोकात्कमेण तु ॥ ११४ ॥ नित्यं प्रमुदितस्तत्र भुक्त्वा सुखमनामयम् ॥ द्विजानां सदने दिव्ये
 कुले महति जायते ॥ ११५ ॥ मानुषेषु सधर्मात्मा सुखोपावकापातेर्भवेत् ॥ स्पृहणीयवपुः स्त्रीणाम् महाभोगपतिर्वली ॥ ११६ ॥ वानप्रस्थसमाचारी ग्राम्यौषाधि
 विवर्जितः ॥ सर्वलोकेषु चाप्यस्य गतिर्न प्रतिहन्यते ॥ ११७ ॥ शीर्षपर्णफलाहारः पुष्पमूलांशुभोजनः ॥ कपोतेनाश्मकुट्टेन दंतोलूखलिकेन च ॥ ११८ ॥

५० पु०

॥ ४१ ॥

वृत्त्युपायेन जीवेत चरिबलकलवाससा ॥ जटीत्रिषवणस्त्रायीत्यक्तदोषस्तु दंडवान् ॥ १९ ॥ कृच्छ्रव्रतपरोयस्तु श्वपचोयदिवापरः ॥ जलशायी पंचतपाव
र्षास्वभ्रावगाहकः ॥ २० ॥ कीटकं टकपापाणभूम्यां तु शयनं तथा ॥ स्थानवीरासनरतः स विभागी दृढव्रतः ॥ २१ ॥ अरण्यौषधिभोक्ता च सर्वभूताभयप्रदः ॥
नित्यं धर्माजं नरतोजितक्रोधोजितेन्द्रियः ॥ २२ ॥ ब्रह्मभक्तः क्षेत्रवासी पुष्करे वसते मुनिः ॥ सर्वसंगपरित्यागी स्वारामो विगतस्पृहः ॥ २३ ॥ यश्चात्र वसते भीष्म
शृणुत स्यात्पियागतिः ॥ तरुणार्कप्रकाशेन वेदिकास्तं भशोभिना ॥ २४ ॥ ब्रह्मभक्तो विमानेन यातिकामप्रचारिणाम् ॥ विराजमानो न भसिद्वितीय इव चंद्र
माः ॥ २५ ॥ गीतवादित्रनृत्यज्ञैर्गंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ अप्सरोभिः समायुक्तो वर्षकोटिशतान्यसौ ॥ २६ ॥ यस्य कस्यापि देवस्य लोके यात्यनिवारि
तः ॥ ब्रह्मणो नुग्रहेणैव तत्र तत्र विराजते ॥ २७ ॥ ब्रह्मलोकाच्च्युतश्चापि विष्णुलोके संगच्छति ॥ विष्णुलोकात्परिभ्रष्टो रुद्रलोके संगच्छति ॥ २८ ॥ तस्मादपि
च्युतः स्थानाद्वीपेषु सह जायते ॥ स्वर्गेषु च तथान्येषु भोगान्भुक्त्वा यथोप्सितान् ॥ २९ ॥ भुक्त्वैश्वर्यं तस्तेषु पुनर्मर्त्येषु जायते ॥ राजा वाराजपुत्रो वा जायते धनवा
न्मुखी ॥ ३० ॥ सूरूपः सुभगः कांतः कीर्तिमान् भक्तिभाविनः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वा क्षेत्रवासिनः ॥ ३१ ॥ स्वधर्मनिरताराजन्सुवृत्ता
श्चिरजीविनः ॥ सर्वात्मना ब्रह्मभक्ता भूतानुग्रहकारिणः ॥ ३२ ॥ पुष्करे तु महाक्षेत्रे ये वसन्ति सुमुखवः ॥ मृतास्ते ब्रह्मभवनं विमानैर्याति शोभनैः ॥ ३३ ॥
अप्सरोगणसंयुष्टैः कामगैः कामरूपिभिः ॥ अथवा सर्वदीताग्रौ स्वशरीरं जुहोति यः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मध्यायी महासत्त्वस्त्रब्रह्मभवनं व्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकोऽ
यस्तस्य शाश्वतो विभवैः सह ॥ ३५ ॥ सर्वलोकोत्तमो रम्यो भवतीत्यर्थसाधकः ॥ पुष्करे तु महापुण्ये प्राणान्ये सलिले त्यजन् ॥ ३६ ॥ तेषामप्यक्ष
यो भीष्मब्रह्मलोको महात्मनाम् ॥ साक्षात्पश्यति ते देवं सर्वदुःखविनाशनम् ॥ ३७ ॥ सर्वामरयुतं देवं रुद्रविष्णुगणैर्युतम् ॥ अनाशकं मृताऽश्नाद्वाः पु
ष्करे तु वने नराः ॥ ३८ ॥ हंसयुक्तेस्ततो र्याति विमानैर्कसप्रभैः ॥ नानारत्नसुवर्णैर्हृद्द्वैर्गंधाधिवासितैः ॥ ३९ ॥ अनौपम्यगुणैरन्यैरप्सरोगीतनादितैः ॥
पताकाध्वजविन्यस्तैर्नानाघण्टानिनादितैः ॥ ४० ॥ बह्वाश्वर्यसमोपेतैः क्रीडाविज्ञानशालिभिः ॥ सुप्रभैर्गुणसंपन्नैर्मयूरवरवाहिभिः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मलोके न
राधीरारमतेनाशकं मृताः ॥ तत्रोषित्वाचिरं कालं मुक्ताभोगान्यथोप्सितान् ॥ ४२ ॥ धनी विप्रकुलभोगी जायते मर्त्यमागतः ॥ कारीर्षी नृपयैश्च स्तु पुष्करे
तु वने नरः ॥ ४३ ॥ सर्वलोकात्परित्यज्य ब्रह्मलोके संगच्छति ॥ ब्रह्मलोके वसेत्तावद्यावत्कल्पशोभवेत् ॥ ४४ ॥ नैव पश्यति मर्त्यं हि हिक्कि इयमानं स्वकर्म
भिः ॥ गतिस्तस्याप्रतिहतातिर्यगूर्ध्वमधस्तथा ॥ ४५ ॥ संपूज्यः सर्वलोके पुण्यशोविस्तारयन्वशी ॥ सदाचारविधिप्रज्ञः सर्वेन्द्रियमनोहरः ॥ ४६ ॥
नृत्यवादित्रगीतज्ञः सुभगः प्रियदर्शनः ॥ नित्यमम्लानकुसुमो दिव्याभरणभूषितः ॥ ४७ ॥ नीलोत्पलदलश्यामो नीलकुंचितमूर्द्धजः ॥ अजघन्याः

प्र० सू० ख०

अ० १५

॥ ४१ ॥

सुमध्याश्वसर्वसौभाग्यपूरिताः ॥ ४८ ॥ सर्वैश्वर्यगुणोपेतायौवनेनातिगर्विताः ॥ स्त्रियःसर्वतितत्रस्थाःशयनेरमयंतिच ॥ ४९ ॥ वीणावेणुनिना
 दैश्वसुतःसंप्रतिबुध्यते ॥ महोत्सवसुखंभुंक्तेदुःप्राप्यमकृतात्मभिः ॥ २५० ॥ प्रसादादेवदवस्यब्रह्मणःशुभकारिणः ॥ भीष्मउवाच ॥ आचाराःपर
 माधर्माःक्षेत्रधर्मपरायणाः ॥ ५१ ॥ स्वधर्माचारनिरस्ताजितक्रोधाजितेंद्रियाः ॥ ब्रह्मलोकं ब्रजंतीतिनैतच्चित्रंमतंमम ॥ ५२ ॥ असंशयं च गच्छंति लोका
 नन्यानपिद्विजाः ॥ विनापद्मोपवासेनतथैव नियमेनच ॥ ५३ ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चशूद्राश्चपक्षिणःपशवोमृगाः ॥ मूकाजडान्धवाधिरास्तपोनियम
 वर्जिताः ॥ ५४ ॥ तेषां वदगतिविप्रपुष्करेयेत्ववास्थिताः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चशूद्राश्चपशवःपक्षिणोमृगाः ॥ ५५ ॥ पुष्करेतुमृताभीष्मत्र
 ह्मलोकं ब्रजंति ॥ शरारैर्दिव्यरूपैस्तुविमानैरविसप्रभैः ॥ ५६ ॥ दिव्यव्यूहसमायुक्तैःसुवर्णवरकेतनैः ॥ सुवर्णवज्रसोपानमणिस्तंभविभूषि
 तैः ॥ ५७ ॥ सर्वकामोपभोगाढ्यैःकामगैःकामरूपिभिः ॥ नानारसाढ्यंगच्छतिस्त्रीसहस्रसमाकुलाः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मलोकं महात्मानोलोकानन्यान्यथेप्सि
 तान् ॥ ब्रह्मलोकान्च्युताश्चापिक्रमाद्रीपेषुयांतिते ॥ ५९ ॥ कुलेमहतिविस्तीर्णधीनीभवतिसद्विजः ॥ तिर्यग्योनिगतायेतुसर्पकीटपिपी
 लिकाः ॥ २६० ॥ स्थलजाजलजाश्चैवस्वेदांडोद्भिज्जरायुजाः ॥ सकामावाप्यक्रामावापुष्करेतुवनेमृताः ॥ ६१ ॥ सूर्यप्रभविमानस्थाब्रह्मलोकं प्रयांतिते ॥
 कलौयुगेमहाघोरेप्रजाःपापसमोरिताः ॥ ६२ ॥ नान्येनास्मिन्नुपायेनधर्मःस्वर्गश्चलभ्यते ॥ वसतिपुष्करेयेतुब्रह्मार्चनरतानराः ॥ ६३ ॥ कलौयुगेकृतार्था
 स्तेक्लिश्यंत्यन्येनिरर्थकाः ॥ रात्रौकरोतियत्पापनरःपंचाभिरिन्द्रियैः ॥ ६४ ॥ कर्मणामनसावाचाकामक्रोधवशानुगाः ॥ प्रातःसजलमासाद्यपुष्करेतु
 पितामहम् ॥ ६५ ॥ अभिगम्यशुचिर्भुत्वातस्मात्पापात्प्रमुच्यते ॥ उदयेकस्यचारभ्ययावदर्शनमूर्ध्वगम् ॥ ६६ ॥ मानसाख्येप्रसक्तित्यब्रह्मयोगेहरेदघम् ॥
 दृष्ट्वाविरिञ्चिमध्याह्नेनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ ६७ ॥ मध्याह्नास्तमयान्तंयदिन्द्रियैःपापमाचरेत् ॥ पितामहस्यसंख्यायां दर्शनादेवमुच्यते ६८ ॥ शब्दादीन्वि
 पयान्सर्वान्भुञ्जानोपिसकामतः ॥ यःपुष्करेब्रह्मभक्तोनिवसेत्तपसिस्थितः ॥ ६९ ॥ पुष्करारण्यमध्यस्थोमिष्टान्नास्वादभोजनः ॥ त्रिकालमपिभुञ्जा
 नोवायुभक्षसमोमतः ॥ ७० ॥ वसतिपुष्करेयेतुनराःसुकृतकर्मिणः ॥ तेलभंतेमहाभोगान्क्षेत्रस्यास्यप्रभावतः ॥ ७१ ॥ यथामहोदधेस्तुल्यो न चान्यो
 स्तिजलाशयः ॥ तथावैपुष्करस्यापिसमंतीर्थनविद्यते ॥ ७२ ॥ पुष्करारण्यसदृशंतीर्थनास्त्याधिकं गुणैः ॥ अथतेन्यान्प्रवक्ष्यामिक्षेत्रेयस्मिन्व्यवास्थि
 ताः ॥ ७३ ॥ विष्णुनासहिताःसर्वेदंद्राद्याश्चदिवौकसः ॥ गजवक्त्रःकुमारश्चेवंतःसदिवाकरः ॥ ७४ ॥ शिवदूतीतथादेवीकन्याक्षेमं करीसदा ॥ अलंतपोभि
 र्नियमैःसुक्रियार्चनकारिणाम् ॥ ७५ ॥ व्रतोपवासकर्माणि कृत्वान्यत्रमहांत्यपि ॥ ज्येष्ठे तु पुष्करारण्येयस्तिष्ठतिनिरुद्धमः ॥ ७६ ॥ लभतेसर्वकामित्वं योत्रैवास्ते

प० पु०

॥ ४२ ॥

द्विजः सदा ॥ पितामहसमयातिस्थानं परममव्ययम् ॥ ७७ ॥ कृते द्वादशभिर्वर्षैस्त्रेतायां हायनेन तु ॥ मासेन द्वापरे भीष्म अहोरात्रेण तत्कलौ ॥ ७८ ॥ फलं
संप्राप्य तेलोके क्षेत्रे स्मिन् स्तोत्रार्थं वासिभिः ॥ इत्येवं देवदेवेन पुरोक्तं ब्रह्मणामम ॥ ७९ ॥ नातः परतरां किंचित्क्षेत्रमस्तीह भूतले ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनारण्यमेत
त्समाश्रयेत् ॥ ८० ॥ गृहस्थो ब्रह्मचारी च वानप्रस्थोऽथ भिक्षुकः ॥ यथोक्तकारिणः सर्वे गच्छन्ति परमां गतिम् ॥ ८१ ॥ एकस्मिन्नाश्रमे धर्मयोगोतिष्ठेद्यथाविधि ॥
॥ अकामद्वेषसंयुक्तः स परत्र महीयते ॥ ८२ ॥ चतुष्पथाहनिः श्रेणी ब्रह्मणहप्रतिष्ठिता ॥ एतामाश्रित्य निश्रेणी ब्रह्मलोके महीयते ॥ ८३ ॥ आयुषोऽपि
चतुर्भागं ब्रह्मचायनसूयकः ॥ गुरोवागुरुपुत्रे वा वसेद्दमार्थकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्मातिरेकेण गुरोरेष्येत व्युभूषता ॥ दक्षिणानां प्रदापी स्यादाहूतो गुरुमा
श्रयेत् ॥ ८५ ॥ जघन्यशायी पूर्वस्यादुत्थार्या गुरुवेदमाने ॥ यच्चाशेष्येण कर्तव्यं कार्यमासेवनादिकम् ॥ ८६ ॥ कृतमित्येव तत्सर्वं कृत्वा तिष्ठेत्तु पाश्वतः ॥ किकरः
सर्वकारी च सर्वकर्मसु कोविदः ॥ ८७ ॥ शुचिर्दक्षो गुणोपेतो ब्रूयादिष्टमथोत्तरम् ॥ चक्षुषा गुरुमव्यग्रो निरीक्षेत जितेंद्रियः ८८ ॥ नाभुक्तवातिचाश्रीयादपीतवतिनोपि
वेत् ॥ न तिष्ठति तथासीतनसुप्तेनैव सविशेत् ॥ ८९ ॥ उत्तानाभ्यां च पाणिभ्यां पादावस्य मृदुस्पृशेत् ॥ दाक्षिणं दक्षिणेनैव सव्यं सव्येन पीडयेत् ॥ ९० ॥ आभेवाद्यगु
रुं ब्रूयादभिधांस्वांबुवन्निति ॥ इदं करिष्ये भगवन्निदं चापिमया कृतम् ॥ ९१ ॥ इति सर्वैश्च ज्ञेयं प्यानवेद्यगुरवे धनम् ॥ कुर्यात्कृतं च तत्सर्वमाख्येयं गुरवे पुनः ॥
॥ ९२ ॥ यांस्तु गंधात्रसां वापि ब्रह्मचारी न सेवते ॥ सेवेतान्समावृत्य इति धर्मेषु निश्चयः ॥ ९३ ॥ यकेचिद्विस्तरणोक्तानियमा ब्रह्मचारिणः ॥ तान्सर्वानि न गृह्णीयाद्
क्वचिदप्यश्वे गुरोः ॥ ९४ ॥ स एव गुरवे प्रीतिमुपकृत्य यथावलम् ॥ अग्राम्येष्वनाश्रमे ज्वेष्वप्योवर्तेत कर्मणा ॥ ९५ ॥ वेदवेदोत्थावेदान्वेदार्थाश्च तथा द्विजः ॥
भिक्षाभुगप्यधः शायी समर्थात्यगुरोर्मुखात् ॥ ९६ ॥ वेदव्रतोपयोगी च चतुर्थांशेन योगतः ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा समावर्तेद्यथाविधि ॥ ९७ ॥ धर्मान्वितैर्युतो
दारैरग्निनावाह्यपूजयेत् ॥ द्वितीयमायुषोभागं गृहमेधीसमाचरेत् ॥ ९८ ॥ गृहस्थवृत्तयः पूर्वैश्चतस्रोऽमुनिभिः कृताः ॥ कुसूलधान्याप्रथमा कुंभीधान्याद्वितीयका
॥ ९९ ॥ अश्वस्तनीतृतीयोक्ताकापोत्यथ चतुर्थिका ॥ तासां परापराश्रेष्ठा धर्मतो लोकजित्मा ॥ ३०० ॥ षट्कर्मवर्त्तकस्त्वेकस्त्रिभिरन्यः प्रसर्पते ॥
द्वाभ्यां चैव चतुर्थस्तु द्विजः स ब्रह्मणि स्थितः ॥ १ ॥ गृहमेधि व्रतादन्यन्महतीर्थैर्न चक्षते ॥ नात्मा र्थपाचयेदन्नं न वृथा घातयेत्पशुम् ॥ २ ॥ प्रा
णीवाय दिवा प्राणी संस्काराद्यन्नमर्हति ॥ नदिवा प्रस्वपे ज्ञातुं न पूर्वापररात्रयोः ॥ ३ ॥ न भुंजीतां न राकाले नानृतं तु वदेदिह ॥ न चाप्यश्रन्वसेद्विप्रो गृहे क
श्चिदपूजितः ॥ ४ ॥ तथा स्यात्तिथयः पूज्या हव्यकव्यवहाः स्मृताः ॥ वेदविद्याव्रतस्नाताश्रोत्रियावेदपारगाः ॥ ५ ॥ स्वकर्मजीविनो दांताः क्रियावन्तस्तपस्विनः ॥
ते पाहव्यं च कव्यं चाप्यहं नार्थं विधीयते ॥ ६ ॥ न श्वरे स्संप्रयातस्य स्वधर्मापगतस्य च ॥ अपविद्धाग्निदोत्रस्य गुरोर्बालीककारिणः ॥ ७ ॥ असत्याभिनि

प्र० सू० सं०

अ० १६

॥ ४२ ॥

वेशस्यनाधिकारोस्तिकर्मणोः ॥ संविभागोत्रभूतानांसर्वेषामेवशिष्यते ॥ ३०८ ॥ तथैवापचमानेभ्यःप्रदेयंगृहमेधिना ॥ विषसाशीभवेन्नित्यंनित्यंचामृत
 भोजनः ॥ १९ ॥ अमृतंयज्ञशेषस्याद्रोजनंहविषासमम् ॥ संभुक्तशेषयोश्चातितमाहुर्विषसाशिनम् ॥ ३१० ॥ स्वदारनिरतोदांतोदक्षोत्यर्थजितेंद्रियः ॥ ऋत्विक्पु
 रोहिताचार्यमातुलातिथिसंहतैः ॥ ११ ॥ वृद्धबालातुरैर्वैद्यैर्ज्ञातिसंवधिवांधवैः ॥ मात्रापित्राचजामात्राभ्रात्रापुत्रेणाभार्यया ॥ १२ ॥ दुहित्रादासवर्गेणवि
 वार्दनसमाचरेत् ॥ एतान्विसुच्यसंवादान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १३ ॥ एतैर्जितैस्तुजयतिसर्वलोकान्नसंशयः ॥ आचार्योब्रह्मलोकेशः प्राजापत्यप्रभुः
 पिता ॥ १४ ॥ अतिथिःसर्वलोकेशःऋत्विग्वेदाश्रयःप्रभुः ॥ जामाताप्सरसालोकेशातयोवैश्वदेविकाः ॥ १५ ॥ संवधिवांधवादिक्षुपृथिव्यां
 मातृमातुलौ ॥ वृद्धबालातुराश्चैवआकाशेप्रभविष्णवः ॥ १६ ॥ पुरोधाऋषिलोकेशःसंश्रितास्साध्यलोकपाः ॥ अश्विलोकपतिर्वैद्योभ्रातातुवसुलोकपः
 ॥ १७ ॥ चंद्रलोकेश्वरीभार्यादुहिताप्सरसांगृहे ॥ भ्राताज्येष्ठःसमः पित्राभार्यापुत्रस्वकातनुः ॥ १८ ॥ कायस्थादासवर्गाश्चदुहि
 ताकृपणंपरम् ॥ तस्मादेतैरधिक्षिप्तःसहेन्नित्यमसंस्वरः ॥ १९ ॥ गृहधर्मरतोविद्वान्धर्मनिष्ठोजितकुमः ॥ नारभेद्बहुकार्याणिधर्म
 वान्किंचिदारभेत् ॥ ३२० ॥ गृहस्थवृत्तयस्तिस्त्रस्तासानिश्रेयसंपरं ॥ परस्परंतथेवाहुश्चातुराश्रम्यमेवच ॥ २१ ॥ येचोक्तानियमास्तेपांसर्वकार्येषु
 भूषुणा ॥ कुंभान्यैरुच्छशिखैःकापोर्तावृत्तिमाश्रितैः ॥ २२ ॥ यस्मिंश्चैतेवसंत्यथास्तद्राष्ट्रमाभिवर्धते ॥ पूर्वापरान्दशपरान्पुनातिचपितामहान् ॥ २३ ॥
 गृहस्थवृत्तिमप्येतांवर्तयेद्योगतव्यथः ॥ सचक्रधरलोकानांसमानाम्प्राप्नुयाद्भूतिम् ॥ २४ ॥ जितेंद्रियाणामथवागतिरेषाविधीयते ॥ स्वर्गलोकोगृहस्थानांप्रति
 ष्ठानियतात्मनां ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाभिहताश्रेणीह्येषायास्याःप्रमुच्यते ॥ द्वितीयांक्रमशःप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ २६ ॥ तृतीयामपिष्वध्यामिवानप्रस्था
 श्रमंशृणु ॥ गृहस्थस्तुयदापश्येद्वलीपलितमात्मनः ॥ २७ ॥ अपत्यस्यैवचापत्यंवनमेवतदाश्रयेत् ॥ गृहस्थव्रतस्त्रिन्नानांवानप्रस्थाश्रमौकसां ॥ २८ ॥
 श्रूयतांभीष्मभद्रतेसर्वलोकश्रयात्मनां ॥ दीक्षापूर्वनिवृत्तानांपुण्यदेशनिवासिनां ॥ २९ ॥ प्रज्ञाबल्युजांपुसांसत्यशौचक्षमावतां ॥ तृतीयामायुपोभागं
 वानप्रस्थाश्रमेवसन् ॥ ३० ॥ तानेवाग्निंपरिचरेद्यजमानोर्दिवौकसः ॥ नियतोनियताहारोविष्णुभक्तिप्रसक्तिमान् ॥ ३१ ॥ तदाग्निहोत्रमात्राणियज्ञां
 गानिचसर्वशः ॥ अकृष्टैर्वैत्रीहियवनीवारंविषसानिच ॥ ३२ ॥ ग्रीष्मेहविष्यंप्रायच्छेत्समापेष्वपिपंचसु ॥ वानप्रस्थाश्रमेप्येताश्चतस्रोवृत्तयःस्मृताः ॥ ३३ ॥
 सद्यःप्रभक्षकाःकेचित्केचिन्मासिकसंचयान् ॥ वार्षिकान् संचयान् केचित्केचिद्वादशवार्षिकान् ॥ ३४ ॥ कुर्वन्त्यतिथिपूजार्थयज्ञतन्त्रार्थमेवच ॥ अत्रावका
 शावर्षासुहेमंतेजलसंश्रयाः ॥ ३५ ॥ ग्रीष्मेपंचाग्नितपसःशरद्यमृतभोजनाः ॥ भूमौविपरिवर्ततेतिष्ठतिप्रपदैरापि ॥ ३६ ॥ स्थानासनेचवर्तन्तेवसनेष्वपिसंस्थि

प० पु०
॥ ४३ ॥

ते ॥ दंतोलखलिनः केचिदश्मकुट्टास्तथापरे ॥ ३७ ॥ शुक्लपक्षेपिबन्त्येकेयवार्गुक्थिताक्थित ॥ कृष्णपक्षेपिबन्त्येकेभुंजतेचयथागमम् ॥ ३८ ॥ मूलैरे
केफलैरेकेजलैरेकेदृढव्रताः ॥ वत्तयंतियथान्यायैर्वैखानसधृतव्रताः ॥ ३९ ॥ एताश्चान्याश्चविषादीक्षास्तेषामनस्विनां ॥ चतुर्थश्चौपनिषदो धर्मः
साधारणोमतः ॥ ३४० ॥ वानप्रस्थोऽगृहस्थश्चसततो न्यः प्रवर्तते ॥ तस्मिन्नेवयुगेतातविप्रैः सर्वार्थदर्शिभिः ॥ ४१ ॥ अगस्त्यश्चसत्तर्पणोमधुच्छंदोगवे
षणः ॥ सांक्रुतिः सदिवाभांडिर्यवप्रोह्यथर्वणः ॥ ४२ ॥ अहोवीर्यस्तथाकाम्यः स्थाणुर्मैधातिथिर्बुधः ॥ मनीषाकः शिनीवाकः शून्यपालोऽकृतव्रणः ॥ ४३ ॥
एते कर्मसुविद्वांसस्ततः स्वर्गं शुभागमन् ॥ एते प्रत्यक्षधर्माणस्तथायायावरागणाः ॥ ४४ ॥ ऋषीणामुग्रतपसां धर्मनैपुण्यदर्शनाम् ॥ सुरेश्वरं समाराध्य ब्राह्मणा
वनमाश्रिताः ॥ ४५ ॥ अपास्योपरतामायां ब्राह्मणा वनमाश्रिताः ॥ अनक्षत्रास्तथाऽधृष्या हश्यन्ते प्रोपिता गणाः ॥ ४६ ॥ जरयातु परिच्यूना व्याधिना परिपीडिताः
चतुर्थत्वाश्रमं शेषानप्रस्थाश्रमाद्ययुः ॥ ४७ ॥ सद्यस्कारिसुनिर्वाप्य सर्ववेदसदक्षिणाम् ॥ आत्मयाजीसौम्यमातिरात्मकीडात्मसंश्रयः ॥ ४८ ॥ आत्मन्यग्निसमा
धायत्यच्चासर्वपरिग्रहम् ॥ सद्यस्कश्चयजेद्यज्ञानिष्टिचैवेह सर्वदा ॥ ४९ ॥ सदैवयाजिनान्यज्ञानात्मनीज्याप्रवर्तते ॥ त्रीनेवाग्रास्त्यजेत्सम्यगात्मन्येवात्मना क्षणात्
॥ ३५० ॥ प्राप्नुयद्येनवायश्चतत्प्राज्ञीयादकुत्सयन् ॥ केशलोमनखात्रयस्येद्वानप्रस्थाश्रमे रतः ॥ ५१ ॥ आश्रमादाश्रमं सद्यः पूतो गच्छति कर्मभिः ॥ अभयं सर्वभूते
भ्यो यो देवा प्रव्रजेद्विजः ॥ ५२ ॥ लोकास्तेजोमयास्तस्य प्रेत्यचानंत्यमश्नुते ॥ सुशीलवृत्तोऽप्यपनीतकल्मषो न चेहनामुत्र चरन्तुमीहते ॥ ५३ ॥ अरोपमोहो
गतसंधिविग्रहः सचेदुदासीनवदात्मचितया ॥ यमेषु चैवान्यगतेषु न व्यथः स्वशास्त्रस्योद्दिदनात्मविभ्रमः ॥ ५४ ॥ भवेद्यथेष्टा गतिरात्मयाजिनीनिस्संशये
धर्मपरेजितेन्द्रिये ॥ अतः परं श्रेष्ठमतीव सद्गुणैरधिष्ठितं त्रीनतिवर्त्य चाश्रमान् ॥ ५५ ॥ चतुर्थमुक्ते परमाश्रमं शृणु प्रकीर्त्यमानं परमं परायणम् ॥ प्राप्य सं
स्कारमेताभ्यामाश्रमाभ्यां ततः परम् ॥ ५६ ॥ यत्कार्यं परमात्मार्यतत्त्वमेकमनाः शृणु ॥ कापायं धारयित्वा तु श्रेणीस्थानेषु च त्रिषु ॥ ५७ ॥ यो ब्रजे
क्षपरं स्थानं परिव्राज्य मनुत्तमम् ॥ तद्भावनेन संन्यस्य वर्तनं श्रूयतां तथा ॥ ५८ ॥ एक एव चरेद्धर्मसिद्ध्यर्थं महायवान् ॥ एकश्चरति यः पश्यन्न जहाति नही
यते ॥ ५९ ॥ अनश्वरनिकेतस्तु ग्रामं भिक्षार्थमाश्रयेत् ॥ अश्वस्तनविधानः स्यान्मुनिर्भावसमान्वितः ॥ ६० ॥ लघ्वाशीनियताहारः सकृदन्नं निपे
वयेत् ॥ कपालं वृक्षमूलानि कुचेलमसहायता ॥ ६१ ॥ उपेक्षा सर्वभूतानामेतावद्भिक्षुलक्षणम् ॥ यस्मिन्वाचः प्रविशंति कूपे प्राप्ता मृन्ना इव ॥ ६२ ॥
नवक्तरं पुनर्याति स कैवल्यमाश्रमेव सेत् ॥ नैव पश्येन्न शृणुयाद्वाचं जातुकस्यचित् ॥ ६३ ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण नैतद्भ्यात्कथंचन ॥ यद्ब्राह्मणस्यानु
कूलं तदेव सततं वदेत् ॥ ६४ ॥ तूष्णीमासीत निर्दिष्टायां कुर्वन् नैपन्यमात्मनः ॥ येन पूर्णमिवाकाशं भवत्येकेन सर्वदा ॥ ६५ ॥ शून्यं येन समाकीर्णं

प्र० सू० खं०
अ० १६

॥ ४३ ॥

देवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६६ ॥ येनकेनचिदाछिन्नोयेनकेनचिदाशितः ॥ यत्रक्वचनशायीचतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६७ ॥ अहेरिवजनाद्रीतःसुहृदोनरकादिव ॥
 कृपणादिवनारीभ्यस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६८ ॥ नहृष्येतविधीदेतमानितोमानितस्तथा ॥ सर्वभूतेष्वभयदस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ६९ ॥ नाभिर्न
 देतमरणंनाभिर्नदेतजीवितम् ॥ कालमेवनिरिक्षेतनिर्देशंकृपकोयथा ॥ ७० ॥ अनभ्याहतचित्तश्चदातश्चाहतधीस्तथा ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनरोगछेत
 तोदिवम् ॥ ७१ ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योभूतानामभयंयतः ॥ तस्यदेहविमुक्तस्यभयंनस्ति कुतश्चन ॥ ७२ ॥ यथानागपदेन्यानिपदानिपदमा
 मिनाम् ॥ सर्वाण्येवावलीयंतेतथाज्ञानानिचेतसि ॥ ७३ ॥ एवंसर्वमहिंसायांधर्मार्थश्चमहीयते ॥ मृतःसन्नित्यंभवतियोहिंसांप्रतिपद्य
 ते ॥ ७४ ॥ अहिंसकस्ततःसम्यग्भृतिमात्रियतेंद्रियः ॥ शरण्यस्सर्वभूतानांगतिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ ७५ ॥ एवंप्रज्ञानतृप्तस्यानिर्भयस्यमनी
 षिणः ॥ नमृत्युरधिकोभावःसोमृतत्वंचगच्छति ॥ ७६ ॥ विमुक्तःसर्वसंगेभ्योमुनिराकाशवत्स्थितः ॥ विष्णुप्रियकरःशांतस्तंदेवाब्रा
 ह्मणंविदुः ॥ ७७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थधर्मोऽस्त्यर्थमेवच ॥ अहोरात्रादिपुण्यार्थतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ७८ ॥ निवारितसमारंभेनिर्न
 मस्कारमस्तुतिम् ॥ अक्षीणक्षीणकर्माणंतंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ७९ ॥ सर्वाणिभूतानिसुखरंमतेसर्वाणिदुःखानिभृशंभवति ॥ तेषांभवोत्पा
 दनजातखेदःकुर्यात्तुकर्माणिचश्रद्धानः ॥ ८० ॥ दानंहिभूताभयदक्षिणायाः सर्वाणिदानान्यधितिष्ठतीह ॥ तीक्ष्णतनुयःप्रथमंजुहोतिसोनेत
 माप्नोत्यभयंप्रजाभ्यः ॥ ८१ ॥ उत्तानमास्येनहविर्जुहोतिअनेतमाप्नोत्याभितःप्रतिष्ठाम् ॥ तस्यांगसंगादभिनिष्कृतंचवेश्वानरंसर्वमिदंप्रपेदे ॥ ८२ ॥
 प्रादेशमात्रंहृदभिभुतंयत्तस्मिन्प्राणेनात्मयाजीजुहोति ॥ तस्याग्निहोत्रेहुतमात्मसंस्थंसर्वेषुलोकेषुसदैवतेषु ॥ ८३ ॥ देवंविधातुंत्रिवृतंमुवर्णये
 वैविदुस्तंपरमार्थभूतम् ॥ तेसर्वभूतेषुमहीयमानादेवाःसमर्थाअमृतंव्रजंति ॥ ८४ ॥ वेदांश्चवेद्यंचविधिंचकृत्स्नमथोनिरुक्तंपरमार्थतांच ॥ सर्वेशरीरात्म
 नियःप्रवेदतस्याभिस्सर्वंप्रचरंतितिनित्यम् ॥ ८५ ॥ भूमावसक्तंदिविचाप्रमेयंहिरण्मयंतंचसमंडलंति ॥ प्रदक्षिणंदक्षिणमंतरिक्षेयोवेदनाप्यात्मनिदीप्त
 रश्मिः ॥ ८६ ॥ आवर्तमानंचविवर्तमानेषणनेमियद्वादशारंत्रिपर्व ॥ यस्येदमास्यंपरिपातिविश्वंतत्कालचक्रंनिहितंगुहायाम् ॥ ८७ ॥ यतःप्रसादंज
 गतःशरीरंसर्वांश्चलोकानधिगच्छतीह ॥ तस्मिन्हिसंतपयतीहदेवान्सर्वैर्विमुक्तोभवतीहानित्यम् ॥ ८८ ॥ तेजोमयोनित्यमतःपुराणोलोकेभवत्यर्थभ
 यादुपैति ॥ भूतानियस्मान्नभयंव्रजंतिभूतेभ्योयेनोद्विजतेकदाचित् ॥ ८९ ॥ अगर्हणीयोनचगर्हतेन्यान्सर्वेविप्रःप्रवरंस्वात्मनीक्षेत् ॥ विनीतमोहोप्य
 पनीतकल्मषोचहेनामुत्रचयार्थमृच्छति ॥ ९० ॥ आरोपमोहःसमलोष्टकांचनःप्रहीणशोकोगतसंधिविग्रहः ॥ अपेतनिंदास्तुतिरप्रियाप्रियश्चरुदा

५० पु०
॥ ४४ ॥

सीनवदेवभिः ॥ ३९१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मुष्टिखण्डे क्षेत्रवासमाहात्म्यं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ भीष्म उवाच ॥ यदेतत्कथितं ब्रह्मं स्तीर्थं माहात्म्यमु-
त्तमम् ॥ कमलस्याभिपातेन तीर्थं जातं परातले ॥ १ ॥ तत्र स्थेन भगवता विष्णुना शंकरेण च ॥ यत्कृतं मुनिशार्दूलतत्सर्वपरिकीर्तय ॥ २ ॥ कथं यज्ञो-
हि देवेन विभुना तत्र कारितः ॥ के स दस्या ऋत्विजश्च ब्राह्मणाः के समागताः ॥ ३ ॥ के भागास्तस्य यज्ञस्य किं द्रव्यं काचदक्षिणा ॥ कावेदी किं प्रमाणं च कृतं तत्र विरं-
चिना ॥ ४ ॥ यो याज्यः सर्वदेवानां विदेः सर्वत्र पठ्यते ॥ कंच काममभिव्यायन् चैवायं जंचकार ह ॥ ५ ॥ यथा सो देवदेवो ज्ञातः श्वामरश्च ह ॥ तथा चैवाक्षयः स्वर्गस्त-
स्य देवस्य दृश्यते ॥ ६ ॥ अन्येषां चैव देवानां दत्तः स्वर्गो माहात्मना ॥ अग्निहोत्रार्थं मुत्पन्ना वेदा ओषधयस्तथा ॥ ७ ॥ ये चान्ये पशवो भूमौ सर्वे ते यज्ञकार-
णात् ॥ सृष्टा भगवतानेन इत्येषा वैदिकी श्रुतिः ॥ ८ ॥ तदत्र कौतुकं मह्यं श्रुत्वेदं तव भाषितम् ॥ यं काममधिकृत्यैकं यत्फलं यांच भावनां ॥ ९ ॥ कृतश्चा-
नेन वै यज्ञः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ शतरूपा च यानारी सा वित्री सा त्विहोच्यते ॥ १० ॥ भार्या सा ब्रह्मणः प्रोक्ता ऋषीणां जननी च सा ॥ पुलस्त्याद्यान्मुनीन्सप्तद-
क्षाद्यंस्तु प्रजापतीन् ॥ ११ ॥ स्वायंभुवादींश्च मनून्सा वित्री समजीजनत् ॥ धर्मपत्नी तु तां ब्रह्मा पुत्रिणीं ब्रह्मणः प्रियः ॥ १२ ॥ पतिव्रतां महाभागां सुव्रतां
चारुहासिनीं ॥ कथं सतीं परित्यज्य भार्यामन्यामविंदत ॥ १३ ॥ किं नाम्नी किं समाचरा कस्य सा तनया विभोः ॥ कसा दृष्टा हि देवेन केन चास्य प्रदर्शिता ॥ १४ ॥
किं रूपं सा तु देवेशी दृष्टा चित्तविमोहिनी ॥ यां तु दृष्ट्वा स देवेशः कामस्य वशमेयवान् ॥ १५ ॥ वर्णं तोरूपं तश्चैव सा वित्र्यास्त्वधिकामुने ॥ यामोहितवती देवं सर्वलो-
केश्वरं विभुम् ॥ १६ ॥ यथा गृहीतवान् देवो नारीं तालोकसुंदरीं ॥ यथा प्रवृत्तो यज्ञो सौ तथा सर्वप्रकीर्तय ॥ १७ ॥ तां दृष्ट्वा ब्रह्मणः पार्श्वे सा वित्री किंच कार ह ॥ सा वित्र्यां तु
तदा ब्रह्मा कान्तु वृत्तिमवर्त्तत ॥ १८ ॥ स त्रिधौ कानि वाक्यानि सा वित्री ब्रह्मणा तदा ॥ उक्ताप्युक्तवती भूयः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ १९ ॥ किं कृतं तत्र यूपमाभिः कोपो वाथ क्ष-
मापि वा ॥ यत्कृतं तत्र यदृष्टं तवोक्तं मया त्विह ॥ २० ॥ विस्तरणे ह स वांणि कर्माणि परमेष्ठिनः ॥ श्रोतुमिष्टाम्यशेषेण विधेयं यज्ञविधिपरं ॥ २१ ॥ कर्मणा
मा तु पूर्व्यं च प्रारंभो होत्रमेव च ॥ होतुर्भक्षो यथाऽर्चापि प्रथमा कस्य कारिता ॥ २२ ॥ कथंच भगवान् विष्णुः साहाय्यं केन कीदृशं ॥ अमरैर्वा कृतं यच्च तद्भवान्क्तुमर्ह-
ति ॥ २३ ॥ देवलोकं परित्यज्य कथं मर्त्यमुपागतः ॥ गार्हपत्यं च विधिना अन्वाहार्यं च दक्षिणम् ॥ २४ ॥ अग्निमाहवनीयं च वेदीं चैव तथा सुवम् ॥ प्रोक्षणीयं सुचै-
व आवभृथ्यं तथैव च ॥ २५ ॥ अग्नीर्होत्रं चैव भागवहन्निह वै ॥ हव्यादांश्च मुरांश्च क्रेकव्यादांश्च पितृनापि ॥ २६ ॥ भागार्थं यज्ञविधिना ये यज्ञाय ज्ञ-
कर्मणि ॥ यूपान्समित्कुशंसोमं पवित्रं परिधीनपि ॥ २७ ॥ यज्ञियानि च द्रव्याणि यथा ब्रह्मा चकार ह ॥ विवर्ज्य पुरायश्च पारमेष्ठ्येन कर्मणा ॥ २८ ॥ क्षणानि मे पा-
काद्याश्च कलास्त्रैकाल्यमेव च ॥ मुहूर्तास्तिथयो मासादिनसंवत्सरस्तथा ॥ २९ ॥ ऋतवः कालयोगाश्च प्रमाणानि विधिं पुरा ॥ आयुः क्षेत्राण्यपचयं लक्षणं ह

प्र० सू० खं०
अ० १६

॥ ४४ ॥

पसौष्टवम् ॥ ३० ॥ त्रयोवर्णास्त्रयोलोकास्त्रैविद्यं पावकास्त्रयः ॥ त्रैकाल्यं त्रीणिकर्माणि त्रयोवर्णास्त्रयोगुणाः ॥ ३१ ॥ सृष्टालोकाः पराः स्त्रष्ट्राः ये चान्येनल्पचे
 तसा ॥ यागतिर्धर्मयुक्तानां यागतिः पापकर्मणां ॥ ३२ ॥ चातुर्वर्ण्यस्य प्रभवश्चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता ॥ चतुर्विध्यस्य यो वेत्ता चतुराश्रमसंश्रयः ॥ ३३ ॥ यः
 परं श्रूयते ज्योतिर्यः परं श्रूयते तपः ॥ यः परं परतः प्राह परं यः परमात्मवान् ॥ ३४ ॥ सेतुर्गोलोके सेतुर्नामैध्वो यो मेध्यकर्मणाम् ॥ वेद्यो यो वेदविदुपायः प्रभुः प्रभ
 वात्मनाम् ॥ ३५ ॥ असुभूतश्च भूतानामग्निभूतोऽग्निर्यजमानम् ॥ मनुष्याणां मनुभूतस्तपोभूतस्तपस्विनाम् ॥ ३६ ॥ विनयोनयवृत्तीनां ते जस्ते जस्विनामापि ॥
 इत्येतत्सर्वमखिलान् सृजन् लोकपितामहः ॥ ३७ ॥ यज्ञाद्वातिकामन्वेच्छत् कथं यज्ञमतिः कृता ॥ एष मे संशयो ब्रह्म त्रेष मे संशयः परः ॥ ३८ ॥ आश्चर्यं पर
 मे ब्रह्मा देवैर्देवैश्च पच्यते ॥ कर्मणाश्चर्यभूतोऽपि तत्त्वतः स इहोच्यते ॥ ३९ ॥ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्रभारो महानेपत्वयोक्तो ब्रह्मणश्च यः ॥ यथा शक्तिरु
 वक्ष्यामि श्रूयतां तत्परं यज्ञः ॥ ४० ॥ सहस्रास्त्यसहस्राक्षं सहस्रचरणं च यम् ॥ सहस्रश्रवणं चैव सहस्रकरमव्ययम् ॥ ४१ ॥ सहस्रजिह्वं साहस्रं सहस्रपरमं प्रभुं ॥
 सहस्रदं सहस्रादिं सहस्रभुजमव्ययम् ॥ ४२ ॥ हवनसवनं चैव हव्यं होतारमेव च ॥ पात्राणि च पवित्राणि वेदी दीक्षां च रुरुवम् ॥ ४३ ॥ सुक्लसोममवभृच्चैव प्रोक्ष
 णां दीक्षिणाधनम् ॥ अद्धर्युंसामगं विप्रं सदस्यान् सदने सदः ॥ ४४ ॥ यूपं समित्कुशं दर्वाचमसोलूखलानि च ॥ प्राग्वंशं यज्ञभूमिं च होतारं बन्धनं च यत् ॥ ४५ ॥
 ह्रस्वान्यतिप्रमाणानि प्रमाणस्थावराणि च ॥ प्रायश्चित्तानि वाजाश्च रुधिरानि कुशास्तथा ॥ ४६ ॥ मंत्रं यज्ञं च हवनं वह्निभागं भवंचर्यं ॥ अग्नेभुजं होमभुजं शुभा
 चिषमुदायुधं ॥ ४७ ॥ आहुर्वेदविदो विप्रयो यज्ञः शाश्वतः प्रभुः ॥ यापुच्छसि महाराज पुण्यां दिव्यामिमां कथां ॥ ४८ ॥ यदर्थं भगवान् ब्रह्माभूमौ
 यज्ञमथाकरोत् ॥ हितार्थं सुरमर्त्यानां लोकानां प्रभवाय च ॥ ४९ ॥ ब्रह्माथ कपिलश्चैव परमेष्ठी तथैव च ॥ देवाः सप्तर्षयश्चैव त्र्यम्बकश्च महामहायज्ञः ॥
 ॥ ५० ॥ सनत्कुमारश्च महानुभावो मनुर्महात्मा भगवान् प्रजापतिः ॥ पुराणदेवो यथा प्रचक्रे प्रदीप्तं वैश्वानरं तुल्यतेजाः ॥ ५१ ॥ पुराणमलजात
 स्य स्वपतस्तत्स्य कोटरे ॥ पुष्करे यत्र संभूता देवाः ऋषिगणास्तथा ॥ ५२ ॥ एष पौष्करकोनाम प्रादुर्भावो महात्मनः ॥ पुराणं कथ्यते यत्र वेदस्मृति
 सुसंहितं ॥ ५३ ॥ बराहस्तु श्रुतिमुखः प्रादुर्भूतो विरिञ्चिनः ॥ सहायार्थं सुरश्रेष्ठो वाराहं रूपमास्थितः ॥ ५४ ॥ विस्तीर्णं पुष्करे कृत्वा तीर्थं कोकामुखं हितं ॥ वे
 दपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुहस्तश्चितीमुखः ॥ ५५ ॥ अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ अहोरात्रे क्षणो दिव्यो वेदांगः श्रुतिभूषणः ॥ ५६ ॥ आज्यनासः
 सुवर्तुडः सामघोषस्वनो महान् ॥ सत्यधर्ममयः श्रीमान् कर्मविक्रमसकृत् ॥ ५७ ॥ प्रायश्चित्तनखो धीरः पशुजानुर्मखाकृतिः ॥ उद्गात्रात्रो होमलिङ्गो फल
 बीजमहौषधिः ॥ ५८ ॥ वाय्वतरात्मानं त्रास्थिरापस्फिक् सोमशोणितः ॥ वेदस्कंधो हाविर्गंधो हव्यकन्यातिवेगवान् ॥ ५९ ॥ प्राग्वंशकायोऽद्युतिमात्राना

प० पु०

॥ ४५ ॥

दक्षिणाभिर्चितः ॥ दक्षिणाहृदयोयोगीमहासत्रमयोमहान् ॥ ६० ॥ उपाकर्मेष्टिरुचिरः प्रवर्ग्यावर्तभूषणः ॥ छायापत्नीसहायोवैमणिशृंगमिवोच्छ्रितः ॥
॥ ६१ ॥ सर्वलोकाहितात्मायोदंष्ट्रयाभ्युज्जहारगाम् ॥ ततः स्वस्थानमानीयपृथिवीं पृथिवीधरः ॥ ६२ ॥ ततो जगाम निर्वाणं पृथिवीधारणाद्धारिः ॥ एवमा
दिवराहेण धृत्वा ब्रह्महितार्थिना ॥ ६३ ॥ उद्धृतापुष्करे पृथ्वीसागरां बुगतापुरा ॥ वृतः शमदमाभ्यां यो दिव्ये कोका मुखे स्थितः ॥ ६४ ॥ आदित्यैर्वसुभिः साध्यै
र्मरुद्भिर्देवैः सह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्च यक्षराक्षसकिन्नरैः ॥ ६५ ॥ दिग्भिर्विदिग्भिः पृथिवीनदाभिः सहसागरैः ॥ चराचरगुरुः श्रीमान् ब्रह्मा ब्रह्मविदावरः ॥ ६६ ॥
उवाच वचनं कोका मुखे तीर्थत्वया विभो ॥ पालनीयं सदा गोप्यं रक्षाकार्यामखे त्विह ॥ ६७ ॥ एवं करिष्ये भगवंस्तदा ब्रह्माणमुक्तवान् ॥ उवाच ॥
तं पुनर्ब्रह्मा विष्णुं देवं पुरः स्थितम् ॥ ६८ ॥ त्वंहि मे परमो देवस्त्वं हि मे परमो गुरुः ॥ त्वंहि मे परमं धाम शक्रदीनां सुरोत्तम ॥ ६९ ॥ उत्कुलामलपद्माक्षशत्रुपक्षक्ष
यावह ॥ यथा यज्ञेन मे ध्वंसो दानवैश्च विधीयते ॥ ७० ॥ तथा त्वया विधातव्यं प्रणतस्य नमोस्तुते ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयं त्यजस्व देवेश शयनेष्या
मिदानवान् ॥ ७१ ॥ ये चान्ये विघ्नकर्तारो यातुधानास्तथासुराः ॥ घातयिष्याम्यहं सर्वान् स्वस्ति तिष्ठ पितामह ॥ ७२ ॥ एवमुक्त्वा स्थितस्तत्र साहाय्येन
कृतक्षणः ॥ प्रवयुश्च शिवावाताः प्रसन्नाश्च दिशो दश ॥ ७३ ॥ सुप्रभाणि च ज्योतींषि चंद्रचक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ न विग्रहं ग्रहाश्चक्रुः प्रसेदुश्चापि
सिंघवः ॥ ७४ ॥ गीरजस्काभूमिरासीत् सकला ह्लाददास्त्वपः ॥ जग्मुः स्वमार्गं सरितो नानिपिचुक्षुर्भुरर्णवाः ॥ ७५ ॥ आसन् शुभार्नाद्रियाणि नराणामंतरात्
नाम् ॥ महर्षयो वीतशोका वेदानुच्चैरवाच यन् ॥ ७६ ॥ यज्ञे तस्मिन् हविः पाकं शिवा आसंश्च पावकाः ॥ प्रवृत्तधर्मसद्वृत्ता लोका मुदितमानसाः ॥ ७७ ॥
विष्णोः सत्यप्रतिज्ञस्य श्रुत्वा रिनिधनागिरः ॥ ततो देवाः समायाता दानवाराक्षसैस्सह ॥ ७८ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च सर्वे तत्रागताः क्रमात् ॥ गंधर्वाप्सर
सश्चैव नागा विद्याधरा गणाः ॥ ७९ ॥ वानस्पत्याश्चौषधयो यज्ञे ह्येह्यज्जनेहाति ॥ ब्रह्मादेशान्मारुतेन आनीताः सर्वतो दिशः ॥ ८० ॥ यज्ञपर्वतमासाद्य दक्षिणाम
भितो दिशम् ॥ सुरा उत्तरतः सर्वैर्मर्यादापर्वतैः स्थिताः ॥ ८१ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैव सुनयो वेदपारगाः ॥ पश्चिमादिशमास्थाय स्थितास्तत्र महा
क्रतौ ॥ ८२ ॥ सर्वे देव निकायाश्च दानवाश्च सुरा गणाः ॥ अमर्षं पृष्ठतः कृत्वा सुप्रीतास्ते परस्परम् ॥ ८३ ॥ ऋषीन्पश्यन्सर्वे शुश्रूषन् ब्रह्मणास्तथा ॥ ऋषयो
ब्रह्मर्षयश्च द्विजादेवर्षयस्तथा ॥ ८४ ॥ राजर्षयो मुख्यतमास्समायाताः समंततः ॥ कतमश्च सुरोप्यत्र क्रतौ याज्यो भविष्यति ॥ ८५ ॥ पशवः पक्षिणश्चैव तत्रायाता
दिदृक्षवः ॥ ब्राह्मणा भोक्तुकामाश्च सर्वे वर्णानुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ स्वयंचक्रुर्गणोरत्नं दक्षश्चात्र स्वयंददौ ॥ आगत्य वरुणो लोकात्पक्वं चात्रं स्वतोपचत् ॥ ८७ ॥
वायुर्भक्षिकारंश्च रसपाचीं दिवाकरः ॥ अन्नपाचनकृत्सोमो मतिदाता बृहस्पतिः ॥ ८८ ॥ धनदानं धनाध्यक्षो वस्त्राणि विविधानि च ॥ सरस्वती

प्र० सू० खं०

अ० १६

॥ ४५ ॥

नदाध्यक्षोर्गंगादेवीसनर्मदा ॥ ८९ ॥ याश्चान्याःसरितःपुण्याःकूपाश्चैवजलाशयाः ॥ पल्वलानितटाकानिकुंडानिविविधानिच ॥ ९० ॥ प्रस्रवा
 णिचमुख्यानिदेवखान्तान्यनेकशः ॥ जलाशयानिसर्वाणिसमुद्राःसप्तसंख्यकाः ॥ ९१ ॥ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलैःसमम् ॥ सप्तलोकाः
 सपातालाःसप्तद्वीपाःसप्ततनाः ॥ ९२ ॥ वृक्षावल्लहःसत्पुणानिशाकानिचफलानिच ॥ पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपचमम् ॥ ९३ ॥ सवि
 ग्रहाणिभूतानिधर्मशास्त्राणियानिच ॥ वेदभाष्याणिस्मृत्राणिब्रह्मणानिर्मितंचयत् ॥ ९४ ॥ अमूर्तमूर्तमत्यन्तमूर्तदृश्यं तथाखिलम् ॥ एवंकृतेतथा
 स्मिंस्तुयज्ञेपैतामहेतदा ॥ ९५ ॥ देवानांसंनिधौतत्रऋषिभिश्चसमागमे ॥ ब्रह्मणोदक्षिणेपाश्वेस्थितोविष्णुःसनातनः ॥ ९६ ॥ वामपाश्वेस्थितोरुद्रःपि
 नाकीवरदःप्रभुः ॥ ऋत्विजांचापिवरणंकृतंतत्रमहात्मना ॥ ९७ ॥ भृगुर्होतावृत्तस्तत्रपुलस्त्योध्वर्युसत्तमः ॥ तत्रोद्गातामरीचिस्तुब्रह्मावैनारदः
 कृतः ॥ ९८ ॥ सनत्कुमारादयोयसदस्यास्तत्रतेभवन् ॥ प्रजापतयोदक्षाद्यावर्णाब्राह्मणपूर्वकाः ॥ ९९ ॥ ब्राह्मणश्चसमीपितुकृताऋत्विग्विकल्पना ॥
 वस्त्रैराभरणैर्युक्ताःकृतावैश्रवणेनते ॥ १०० ॥ अंगुलीयैःसकटकैर्मकुटैर्भूषिताद्विजाः ॥ चत्वारोद्गौदशान्येचतपोडशर्त्विजः ॥ ११ ॥ ब्रह्मणाःपूजिताःसर्वेप्रणिपा
 तपुरःसरम् ॥ अनुग्राह्योभवद्विस्तुसर्वैरस्मिन्कृताविह ॥ २ ॥ पत्नीममैपासावित्रीयूयमेशरणंद्विजाः ॥ विश्वकर्माणमाहूयब्रह्मणःशीर्षमुडनं ॥ ३ ॥
 यज्ञेतिविहितंतस्यकारितंद्विजसत्तमैः ॥ आतसेयानिवस्त्राणिदंपत्यर्थे तथाद्विजैः ॥ ४ ॥ ब्रह्मघोषेणतेविप्रानादयानास्त्रिविष्टपम् ॥ पालयंतोजगच्चेदंक्ष
 त्रियाःसायुधाःस्थिताः ॥ ५ ॥ भक्ष्यप्रकारान्विविधान्वैश्यास्तत्रप्रचकिरे ॥ रसबाहुल्ययुक्तंचभक्ष्यंभोज्यंकृतंततः ॥ ६ ॥ अश्रुतंप्रागदृष्टंच
 दृष्टातुष्टःप्रजापतिः ॥ प्राग्वाटेतिददौनामवैश्यानांसृष्टिकुद्विभुः ॥ ७ ॥ द्विजानांपादशुशूपाशूद्रैःकार्यासदात्विह ॥ पादप्रक्षालनंभोज्यमुच्छिष्ट
 स्यप्रमर्जनं ॥ ८ ॥ तेषिचकुस्तदातत्रतेभ्योभूयःपितामहः ॥ शुश्रूषार्थमयायूयंतुरीयेतुपदेकृताः ॥ ९ ॥ द्विजानांक्षत्रवन्धूनांबन्धूनांचभवद्विधैः ॥
 त्रिभ्यश्शुश्रूषणाकार्येत्युक्त्वाब्रह्मातथाऽकरोत् ॥ १० ॥ द्वाराध्यक्षंतथाशक्रंवर्णरसदायकम् ॥ वित्तप्रदेवैश्रवणंपवनंगंधदायिनम् ॥ ११ ॥ उद्योतकारिणंसू
 र्यप्रभुत्वमाधवःस्थितः ॥ सोमःसोमप्रदस्तेषां वामपक्षपथाश्रितः ॥ १२ ॥ सुसत्कृताचपत्नीसासावित्रीचवरांगना ॥ अर्चयुणासमाहुताएहिदेवित्वरा
 त्विता ॥ १३ ॥ उत्थिताश्चाग्नयःसर्वेदीक्षाकालउपागतः ॥ व्यग्रासाकार्यंकरणेस्त्रीस्वभावेननागता ॥ १४ ॥ इहवैनकृतंकिंचिद्वारेवैमंडनंमया ॥ भित्त्यावै
 चित्रकर्माणिस्वस्तिकंप्रांगणेनतु ॥ १५ ॥ प्रक्षालनंचभांडानानकृतंकिमपितिह ॥ लक्ष्मीरद्यापिनायातापत्नीनारायणस्यया ॥ १६ ॥ अग्नेः
 पत्नीतथास्वाहाधूम्रोर्णातुयमस्यतु ॥ वारुणीवैतथागौरीवायोर्वैसुप्रभातया ॥ १७ ॥ ऋद्विवैश्रवणोभार्याशम्भोगौरीजगत्प्रिया ॥ मेधाश्रद्धावि

प० पु०

॥ ४६ ॥

भूतिश्च अनसूयाधृतिः क्षमा ॥ १९ ॥ गंगासरस्वतीचैव नाद्यायाताश्च कन्यकाः ॥ इन्द्राणीचंद्रपत्नीतुरोहिणीशशिनः प्रिया ॥ २० ॥ अरुंधतीवसिष्ठस्य सतीर्णांचयास्त्रियः ॥ अनसूयात्रिपत्नीचतथान्याः प्रमदा इह ॥ २१ ॥ बधोदुहितरश्चैव सख्योभोगिनिकास्तथा ॥ नाद्यागतास्तुताः सर्वा अहंतावस्थिताचिरं ॥ २२ ॥ नाहमेकाकिनीयास्येयावन्नायांतितास्त्रियः ॥ ब्रूहिगत्वाविरचितुतिष्ठतावन्मुहूर्तकम् ॥ २३ ॥ सर्वाभिः सहिताचाहमागच्छामि त्वरान्विता ॥ सर्वैः परिवृतः शोभादेवैः सह महामते ॥ २४ ॥ भवान्प्राप्नोति परमां तथा हंतुं संशयः ॥ वदमानां तथा ध्वर्युस्त्यक्त्वा ब्रह्माणमागतः ॥ २५ ॥ सावित्रीन्याकुला देवप्रसक्ता गृहकर्मणि ॥ सख्योनाभ्यागतायावत्तावन्नागमनं मम ॥ २६ ॥ एवमुक्तोस्मि वै देवकालश्चाप्यतिवर्तते ॥ यत्ते व्यरुचितं तावत्तत्कुरुष्वपितामह ॥ २७ ॥ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा किंचित्कोपसमन्वितः ॥ पत्नीचान्यामिदं वै शीघ्रं शक्रइहानय ॥ २८ ॥ यथा प्रवर्तते यज्ञः कालहीनो न जायते ॥ तथा शीघ्रं विधत्स्व त्वं नारीं कांचिदुपानय ॥ २९ ॥ यावद्यज्ञसमाप्तिर्मेव वर्णैर्त्वांमाकृत्यामनः ॥ भूयोपितां प्रमोक्ष्यामि समाप्तौ तु कृतो रीह ॥ ३० ॥ एवमुक्तस्तदा शक्रो गत्वा सर्वधरातलं ॥ स्त्रियोदृष्ट्वाश्वास्तेन सर्वाः परपरिग्रहाः ॥ ३१ ॥ आभीरकन्यारूपा दृष्ट्वा सुनासाचारुलोचना ॥ न देवी न च गर्धवी नानुरीनचपन्नगी ॥ ३२ ॥ न चास्ति तादृशी कन्या यादृशी सावरांगना ॥ ददर्शतां सुचार्वीं गीश्रियं देवीमिवापराम् ॥ ३३ ॥ संक्षिपन्तीं नो वृत्तिविभवं रूपसंपदा ॥ यद्यत्तु वस्तु सौंदर्याद्विशिष्टं लभ्यते कचिद् ॥ ३४ ॥ तत्तच्छरीरं संलग्नं तन्वंग्याददृशेवरम् ॥ तां दृष्ट्वा चितयामास यद्येषा कन्यका भवेत् ॥ ३५ ॥ तन्मत्तः कृतपुण्यो न्योन देवो भुवि विद्यते ॥ योषिद्रत्नमिदं संयसद्भाग्यायां पितामहः ॥ ३६ ॥ सरागोयदिवास्यात्तु सफलस्त्वेव मे भ्रमः ॥ नीलाभ्रकनकां भोजविद्रुमाभां ददर्शतां ॥ ३७ ॥ त्विषं संविभ्रती मंगैः केशं गण्डे शणाधरैः ॥ मन्मथाशोकवृक्षस्य प्रोद्भिर्ना कालिका मिवा ॥ ३८ ॥ प्रदग्धच्छयेनैव नेत्रवद्विशिखोत्करैः ॥ धात्रा कथं हि सामृष्टा प्रतिरूपमपश्यता ॥ ३९ ॥ कल्पिता चेत्स्वयं बुध्या नैपुण्यस्य गतिः परा ॥ उत्तुंगाग्रविमौ मृगौ यन्मे संपश्यतः सुखं ॥ ४० ॥ पयोधरौ नातिचित्रं कस्य संजायते हृदि ॥ रागोपहतदेहो यमधरो यद्यपि स्फुटम् ॥ ४१ ॥ तथापि सेवमानस्य निर्वाणं संप्रयच्छति ॥ वहद्विरपिकौटिल्यमलकैः सुखमर्प्यते ॥ ४२ ॥ दोषोपि गुणवद्भाति भूरिसौंदर्याभ्रितः ॥ नेत्रयोर्भूषिता वंतावाकर्णाभ्यां शमागतौ ॥ ४३ ॥ कारणाद्वाव चैतन्यं प्रवदंति हि तद्विदः ॥ कर्णयोर्भूषणे नेत्रे नेत्रयोः श्रवणाविमौ ॥ ४४ ॥ कुंडलांजनयोरत्र नावकाशोऽस्ति कश्चन ॥ न तद्युक्तं कटाक्षाणां यद्विधाकरणं हृदि ॥ ४५ ॥ तव सर्वं भिनोयेऽत्र कथं तदुःखभागिनः ॥ सर्वमुदरतामेति विकारः प्राकृतैर्गुणैः ॥ ४६ ॥ वृद्धेक्षणशतानां तु दृष्टमेवामया धनम् ॥ धात्रा कौशल्यसिमेयं रूपौत्पत्तौ सुदर्शिता ॥ ४७ ॥ करोत्येषामनो नृणां सखे हं कृतिविभ्रमैः ॥ एवं विमृशतस्तस्मै तद्रूपापहृतत्विपः ॥ ४८ ॥ निरंतरोद्वेते

प्र० सू० सू०

अ० १६

॥ ४६ ॥

म्छन्नमभवत्पुलकैर्वपुः ॥ तांवीक्ष्यनवहेमाभांपद्मपत्रायतेक्षणाम् ॥ १४९ ॥ देवानामथयक्षाणां गंधर्वोरगरक्षसाम् ॥ नानादृष्टामयानार्थोनेह शीरूपसंप
 दा ॥ १५० ॥ त्रैलोक्यांतर्गतं यद्यद्रस्तु तत्तत्प्रधानतः ॥ समादाय विधात्रास्याः कृतारूपस्य संस्थितिः ॥ १५१ ॥ इन्द्र उवाच ॥ कासिकस्य कुतश्च त्वमाग
 तासु भुक्थ्यताम् ॥ एकाकिनी किमर्थं च वीथीमध्ये पुतिष्ठसि ॥ १५२ ॥ यान्येतान्यंगसंस्थानि भूषणानि विभर्षि च ॥ नैतानि तव भूषणैव त्वमेतेषां हि भूषण
 म् ॥ १५३ ॥ न देवी न च गंधर्वी नासुरी न च पन्नगी ॥ किन्नरी दृष्टपूर्वा वाया दृष्टी त्वं सुलोचने ॥ १५४ ॥ उक्ता मया पिवहु शः कस्माद्दत्सेहि नोत्तरम् ॥
 त्रपांश्चिता तु सा कन्या शक्रं प्रोवाच वेपती ॥ १५५ ॥ गोपकन्या त्वहं वीरविक्रीणामीह गोरसम् ॥ नवनीतामिदं शुद्धं दधि चेदं विमंडकम् ॥ १५६ ॥
 दध्रा चैवात्र तक्तेन रसेनापि परंतप ॥ अर्थी येनासितं ब्रह्म हि प्रगृह्णीष्वयथेप्सितम् ॥ १५७ ॥ एवमुक्तस्तदा शक्रो गृहीत्वा तां करे दृढम् ॥ अनयत्तां विशालाक्षीं यत्र
 ब्रह्माव्यवस्थितः ॥ १५८ ॥ नीयमाना तु सा तेन क्रोशंती पितृमातरौ ॥ हाता तमा तर्ह्यभ्रातर्नयत्येष नरो वलात् ॥ १५९ ॥ यदि वास्ति मया कार्यं पितरं
 मे प्रयाचय ॥ सदास्यति हि मां नूनं भवतः सत्यमुच्यते ॥ १६० ॥ काहिनाभिलषेत्कन्याभर्तारं भक्तिवत्सलम् ॥ नादेयमापिते किंचित्पितुर्मधर्मवत्स
 ल ॥ १६१ ॥ प्रसादयेत्तं शिरसामांसतुष्टः प्रदास्यति ॥ पितुश्चित्तम विज्ञाय यद्यात्मानं ददामि ते ॥ १६२ ॥ धर्मो हि विपुलेन श्येत्तेन त्वानं प्रसादये ॥ भविष्या
 मिव शेषे तु भ्यं यदिततः प्रदास्यति ॥ १६३ ॥ इत्थमाभाष्यमाणस्तु तदा शक्रो नयच्चताम् ॥ ब्रह्मणः पुरतः स्थाप्य प्राहास्याथैमया वले ॥ १६४ ॥ आनीतासि विशा
 लाक्षि मा शुचो वरवर्णिनि ॥ गोपकन्यामसौ दृष्ट्वा गौरवर्णीमहाद्युतिम् ॥ १६५ ॥ कमलमेव तमिने पुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ तप्तकांचनसद्भिस्सदृशा पीनवक्ष
 सम् ॥ १६६ ॥ मत्ते बहस्तवृत्तोरुं रक्तोत्तुंगनखत्विषं ॥ तंदृष्ट्वाऽमन्यतात्मानं सापि मन्मथचरम् ॥ १६७ ॥ तत्प्राप्तिहेतु कथिया गतचित्ते वल
 क्ष्यते ॥ प्रभुत्वमात्मनो दाने गोपकन्याप्यमन्यत ॥ १६८ ॥ यद्येष मांसुरूपत्वादिच्छत्यादा तु माग्रहात् ॥ नास्ति सीमंतिनी काचिन्मत्तो धन्यतरा भुवि ॥ १६९ ॥
 अनेनाहं समानीता यच्चक्षुर्गोचरं गता ॥ अस्य त्यागे भवेन्मृत्युरत्यागे जीवितं सुखम् ॥ १७० ॥ भवेयमपमानाच्च धिः पूषा दुःखदायिनी ॥ दृश्यते च क्षुपानेन यापियो
 पितृप्रसादतः ॥ १७१ ॥ सापि धन्यानसंदेहः किंपुनर्यां परिष्वजेत् ॥ जगद्रूपमशेषो ह पृथक् संचारमाश्रितम् ॥ १७२ ॥ लावण्यं तदिहैकस्थं दर्शितं विश्वयो
 निना ॥ अस्योपमास्मरः साध्वीमन्मथस्य त्विषोपमा ॥ १७३ ॥ तिरस्कृतस्तु शोकीयं पितामातानकारणम् ॥ यदि मानैष आदत्ते स्वल्पं मयि न भाष
 ते ॥ १७४ ॥ अस्यानुस्मरणान्मृत्युः प्रभविष्यति शोकजः ॥ अनागसि च पत्न्यां तु क्षिप्रं याते यमीदृशी ॥ १७५ ॥ कुचयोर्मणिशोभायै शुद्धां मुजस
 मद्युतिः ॥ मुखमस्य प्रपश्यंत्यामनो मे ध्यानमागतम् ॥ १७६ ॥ अस्यांगस्पर्शसंयोगात्तत्त्वं बहु मन्येत् ॥ स्पृशन्नटसितार्द्धिनं त्वं शरीरं वितथः परम् ॥ १७७ ॥ अ

प० पु०
॥ ४७ ॥

थवास्यनदोपोस्तियहच्छाचारकोद्भासि ॥ मुषितःस्मरन्नुनंत्वंसंरक्षस्वांभिर्यारतिम् ॥ ७८ ॥ त्वतोपिदृश्यतेयेनरूपेणायंस्मराधिकः ॥ ममानेनमनोरत्नस
र्वस्वंचहतदृढम् ॥ ७९ ॥ शोभायादृश्यतेवक्त्रेसाकुतःशशलक्ष्मणि ॥ नोपमासकलंकस्यनिःकलंकेनशस्यते ॥ १८० ॥ समानभावतांयातिपंकजना
स्पनेत्रयोः ॥ कोपमाजलशंखेनप्राप्ताश्रवणशब्दयोः ॥ ८१ ॥ विद्रुमोप्यधरस्यास्यलभतेनोपमाध्रुवम् ॥ आत्मस्थममृतह्येषसंस्रवंश्वेष्टतेध्रुवम् ॥ ८२ ॥
यदिर्किंचिच्छुभंकर्मजन्मांतरशतैःकृतम् ॥ तत्प्रसादात्पुनर्भर्ताभवत्वेषममेपितः ॥ ८३ ॥ एवंचितापराधीनायावत्सागोपकन्यका ॥ तावद्ब्रह्माह
रिंप्राहयज्ञार्थसत्वरंचः ॥ ८४ ॥ देवीचैषामहाभागगायत्रीनामतःप्रभो ॥ एवमुक्तेतदाविष्णुर्ब्रह्माणंप्रोक्तवानिदम् ॥ ८५ ॥ तदेनामुद्रहस्वाद्यम
यादत्तांजगत्प्रभो ॥ गंधर्वेणविवाहेनविकल्पमाकृथाश्चिरम् ॥ ८६ ॥ अमुंगृहाणदेवाद्यस्याःपाणिमनाकुलम् ॥ गंधर्वेणविवाहेनउपयेमेपिता
महः ॥ ८७ ॥ तामवाप्यतदाब्रह्माजगदाद्धयुस्तत्तमम् ॥ कृतापत्नीमयाह्येषासदनेमेनिवेशय ॥ ८८ ॥ मृगशृंगधराबालाक्षौमवस्त्रावशुडिता ॥ प
त्नीशालांतदानीताऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥ ८९ ॥ औदुम्बरेणदंडेनप्रावृतोमृगचर्मणा ॥ महाध्वरेतदाब्रह्माधाम्नास्वैवशोभते ॥ ९० ॥ प्रारब्धचततो
होत्रं ब्रह्मणैर्वेदपारगैः ॥ भृगुणासहितैःकर्मवेदोक्तैःकृतंतदा ॥ तथायुगसहस्रंतुसयज्ञःपुष्करेभवत् ॥ ९१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगायत्रीसंश्र
होनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ भीष्मउवाच ॥ तस्मिन्यज्ञेकिमाश्वर्थतदासीद्विजसत्तम ॥ कथंरुद्रःस्थितस्तत्रविष्णुश्चापिसुरोत्तमः ॥ १ ॥ गायत्र्या
किंकृतंतत्रपत्नीत्वेस्थितयातया ॥ आभीरैःकिंसुवृत्तज्ञैर्ज्ञात्वातैश्चकृतंमुने ॥ २ ॥ एतद्वृत्तंमाचक्ष्वयथावृत्तंयथाकृतम् ॥ आभीरैर्ब्रह्मणाचापिममैत
त्कौतुकंमहत् ॥ ३ ॥ पुलस्त्यवाच ॥ तस्मिन्यज्ञेयदाश्वर्थवृत्तमासीन्नराधिप ॥ कथयिष्यामि तत्सर्वंशृणुष्वैकमनानुप ॥ ४ ॥ रुद्रस्तुमहदाश्वर्थकृत
वान्वैसदोगतः ॥ निंद्यरूपधरोदेवस्तत्रायाद्विजसन्निधौ ॥ ५ ॥ विष्णुनानकृतंकिंचित्प्राधान्येसयतःस्थितः ॥ नाशंतुगोपकन्यायाज्ञात्वागोपकुमार
काः ॥ ६ ॥ गोप्यश्चतास्तथासर्वाआगताब्रह्मणोतिकम् ॥ दृष्ट्वातमिखलावद्वांयज्ञसीमव्यस्थिताम् ॥ ७ ॥ हापुत्रीतितदमातापिताहापुत्रि
केतिच ॥ स्वसेतिवांधवाःसर्वेसख्यःसख्येनहाससि ॥ ८ ॥ केनत्वमिहचानीताअलकांकातुसुंदरी ॥ शाटींनिवृत्तांकृत्वातुकेनयुक्ताचकंचली ॥ ९ ॥
केनचैयंजटापुत्रिरकमूत्रावकल्पिता ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वोवाचस्वंग्रहिरः ॥ १० ॥ इहचास्माभिरानीतापन्त्यर्थविनियोजिता ॥
ब्रह्मणालंबितावालाप्रलार्पमाकृथास्त्वह ॥ ११ ॥ पुण्याचैषासुभाग्याचसर्वेषांकुलनंदिनी ॥ पुण्याचेन्नभवत्येपाकथमागच्छतेस
दः ॥ १२ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ कन्यैषातेमहाभागप्राप्तादेवंविरिचनम् ॥ १३ ॥ योगिनोयोगयुक्तायेब्रह्मणवे

प्र०सू०खं०
अ० १७

॥ ४७ ॥

दपारगाः ॥ नलभेतेप्रार्थयन्तस्तांगतिदुहितागता ॥ १४ ॥ धर्मवतंसदाचारंभवंतधर्मवत्सलम् ॥ मयाज्ञात्वाततःकन्यादत्ताचैषाविरंचये ॥ १५ ॥
 अनयातारितोगच्छदिव्यान्लोकान्महोदयान् ॥ युष्माकंचकुलेचापिदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥ अवतारंकरिष्येहंसाक्रीडातुभविष्यति ॥ यदानंदप्रभृत
 योह्यवतारंधरातले ॥ १७ ॥ करिष्यतितदाचाहंवासिष्यतेषुमध्यतः ॥ युष्माकंकन्यकाःसर्वावासिष्यतिमयासह ॥ १८ ॥ तत्रदोषोनभवितानद्वेपोनच
 मत्सरः ॥ करिष्यतितदागोपाभयंचनमनुष्यकाः ॥ १९ ॥ नचास्याभवितादोषःकर्मणानेनकहिंचित् ॥ श्रुत्वावाक्यंतदाविष्णोःप्रणिपत्यययुस्त
 दा ॥ २० ॥ एवमेषवरोदेवयोदत्तोभविताहिमे ॥ अवतारःकुलेस्माकंकर्तव्योधर्मसाधनः ॥ २१ ॥ भवतोदर्शनादेवभवामःस्वर्गवासिनः ॥ शुभदाक
 न्यकाचैषातारिणोमेकुलैःसह ॥ २२ ॥ एवंभवतुदेवेशवरदानंविभोतव ॥ अनुनीतास्तदागोपाःस्वयंदेवेनविष्णुना ॥ २३ ॥ ब्रह्मणाप्ये
 वमेवंतुवामहस्तेनभाषितम् ॥ त्रपान्वितादर्शनेतुबंधूनांवरवर्णिनी ॥ २४ ॥ कैरहंतुसमाख्यातायेनेमदेशमागताः ॥ दृष्ट्वातुतांस्ततःप्राह
 गायत्रीगोपकन्यका ॥ २५ ॥ वामहस्तेनतान् सर्वान्प्रणिपातपुरःसरम् ॥ अत्रचाहंस्थितामातब्रह्माणंसमुपागता ॥ २६ ॥ भर्ताल
 ष्थोमयादेवःसर्वस्याद्योजगत्पतिः ॥ नाहंशोच्याभवत्यातुनपित्रानचर्वांधवैः ॥ २७ ॥ सर्वांगणश्चमेयातुभगिन्योदारकैःसह ॥ सर्वेषांकुशलं
 वाच्यंस्थितास्मिसहदैवतैः ॥ २८ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुगायत्रीसामुमध्यमा ॥ ब्रह्मणासहितारेजेयज्ञवाटंगतासती ॥ २९ ॥ याचितोब्राह्मणैर्ब्रह्मवरात्रोदेहिचे
 प्सितान् ॥ यथेप्सितंवरंतेषांतदाब्रह्माप्ययच्छत ॥ ३० ॥ तयादेव्याचगायत्र्यादत्तंचातुमोदितम् ॥ सातुयज्ञेस्थितासाध्वीदेवतानांसमीपगा ॥ ३१ ॥
 दिव्यंवर्षशतंसाम्रंसयज्ञोववृधेतदा ॥ यज्ञवाटंकपर्दीतिभिक्षार्थंसमुपागतः ॥ ३२ ॥ बृहत्कपालंसंगृह्यपंचमुण्डैरलंकृतः ॥ ऋत्विग्भिश्चसदस्यैश्चदूरा
 त्तिष्ठन्जुगुप्सितः ॥ ३३ ॥ कथंत्वमिहसंप्राप्तोनिदितावेदवादिभिः ॥ एवंप्रोत्सार्यमाणोपिनिद्यमानःसतैर्द्विजैः ॥ ३४ ॥ उवाचतान्द्रिजान्सर्वान्स्मितंकृत्वाम
 हेश्वरः ॥ अत्रपेतामहेयज्ञेसर्वेषातोपदायिनि ॥ ३५ ॥ कश्चिदुत्सायतेनैवऋतेमाद्रिजसत्तमाः ॥ उक्तःस तैःकपर्दीतुभुक्त्वाचात्रंततोत्रजा ॥ ३६ ॥ कपर्दिनाचते
 उक्ताभुक्त्वायास्यामिभोद्विजाः ॥ एवमुक्त्वानिपणःसकपालंन्यस्यचाग्रतः ॥ ३७ ॥ तेषांनिरीक्ष्यतत्कर्मचक्रेकौटिल्यमीश्वरः ॥ मुक्त्वाकपालंभूमौतुतान्द्रि
 जानवलोकयन् ॥ ३८ ॥ उवाचपुष्करंयामिस्नानार्थंद्विजसत्तमाः ॥ तूर्णगच्छेतिरुक्तःसगतःपरमेश्वरः ॥ ३९ ॥ वियत्स्थितःकौतुकेनमोहयित्वादेवौकसः ॥
 स्नानार्थंपुष्करंयातेकपर्दिनिद्विजातयः ॥ ४० ॥ कथंहोमोत्रक्रियतेकपालेसदासिस्थिते ॥ कपालांतान्यशौचानिपुराप्राहप्रजापतिः ॥ ४१ ॥ विप्रोभ्य
 धात्सदस्येकःकपालमुत्क्षिपाम्यहं ॥ उद्धृतंतुसदस्येनप्रक्षिप्तंपाणिनास्वयम् ॥ ४२ ॥ तावदन्यत्स्थितंतत्रपुनरेवसमुद्धृतम् ॥ एवंद्वितीयंतृतीयांवंशति

५० पु०
॥ ४८ ॥

त्रिंशदप्यहो ॥ ४३ ॥ पंचाशच्चशतंचैवसहस्रमयुतंतथा ॥ एवंनातःकपालानांप्राप्यतेद्विजसत्तमैः ॥ ४४ ॥ नत्वाकपर्दिनं देवं शरणं समुपागताः ॥
पुष्करारण्यमासाद्य जप्यैश्च वैदिकैर्भृशम् ॥ ४५ ॥ तुष्टुवुःसहिताः सर्वे तावत्तुष्टोहरः स्वयम् ॥ ततः सदृशं न प्रादाद्विजानां भक्तिः शिवः ॥ ४६ ॥ उवाच
तांस्ततो देवो भक्तिन भ्रातृद्विजोत्तमान् ॥ पुरोडाशस्य निष्पत्तिः कपालं न विना भवेत् ॥ ४७ ॥ ॥ कुरुष्वं वचनं विप्राः भागः स्विष्टकृतो मम ॥ एवं कृते कृ
तं सर्वमदीयं शासनं भवेत् ॥ ४८ ॥ तथेत्युवाच द्विजा इति भुक्तुर्मां वै तव शासनम् ॥ कपालपाणि राहेशो भगवंतं पितामहम् ॥ ४९ ॥ वरं वरय भो ब्रह्मन् हृदयते
प्रियं स्थितम् ॥ सर्वतव प्रदास्यामि अर्चयन्तास्ति मे प्रभो ॥ ५० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ न ते वरं ग्रहीष्यामि दीक्षितो हं सदः स्थितः ॥ सर्वकामप्रदश्चाहं यो मां प्रार्थ
यते त्विह ॥ ५१ ॥ एवं वदंतं वरदं कृतौ तस्मिन् पितामहम् ॥ तथेति चोक्तत्वारुद्रः स वरमस्मादयाचत ॥ ५२ ॥ ततो मन्वंतरेतीति पुनरेव प्रभुः स्वयम् ॥ ब्र
ह्मोत्तरं कृतं स्थानं स्वयं देवेन शंभुना ॥ ५३ ॥ चतुर्ष्वपि हि वेदेषु पारिनिष्ठांगतो हियः ॥ तस्मिन्काले तदा देवो नगरस्यावलोकने ॥ ५४ ॥ संभाषणे द्वि
जानां तु कौतुकेन सदोगतः ॥ तेनैवोन्मत्तवेषेण हुतशोभमेश्वरः ॥ ५५ ॥ प्रविष्टो ब्रह्मणः स द्वादशो देवैर्द्विजोत्तमैः ॥ प्रहसति च केप्येन केचिन्निर्भ
त्संयति च ॥ ५६ ॥ अपरे पांशुभिः सिञ्चन्त्युन्मत्तं तं तथा द्विजाः ॥ लोष्टैश्च लघुदैश्चान्येषुष्मिणो बलगर्विताः ॥ ५७ ॥ प्रहरन्ति स्मोपहासं कुर्वन्नाहस्तं स विदम् ॥
ततो न्येव तवस्तत्र जटास्वागृह्य चातिकम् ॥ ५८ ॥ पृच्छंति ब्रतचर्यां तां केनैषा ते निदर्शिता ॥ अत्र वामास्त्रियः संतिता सामर्थ्यत्वमागतः ॥ ५९ ॥ केनैषा दर्श
िता चर्या गुरुणा पापदर्शिता ॥ येन चोन्मत्तवद्वाक्यं वदन्मध्ये प्रधावसि ॥ ६० ॥ शिश्रेम ब्रह्मणोरूपं भगं चापि जनार्दनः ॥ उप्यमानमिदं बीजं लोकः कृत्वा श्रुति
चान्यथा ॥ ६१ ॥ मयार्थं जनितः पुत्रो जनितो नेन चाप्यहम् ॥ महादेवकृते सुष्टिः सृष्टा भार्या हिमालये ॥ ६२ ॥ उमादत्ता तु रुद्रस्य कस्य सा तनयावद ॥
मृढायुयं न जानीथ वदतां भगवांस्तु वः ॥ ६३ ॥ ब्रह्मणानकृता चर्या दर्शिता नैव विष्णुना ॥ गिरिशेनापि देवेन ब्रह्मवध्याकृतेन तु ॥ ६४ ॥ कथं स्वि
द्वहं से देवं वध्योऽस्माकं त्वमद्य वै ॥ एवं तैर्हैन्यमानस्तु ब्राह्मणेस्तत्र शंकरः ॥ ६५ ॥ स्मितं कृत्वा ब्रवीत्सर्वान् ब्राह्मणान् नृपसत्तम ॥ किं मां न विन्थ
भो विप्रा उन्मत्तं नष्टचेतनम् ॥ ६६ ॥ यूयं कारुणिकाः सर्वे मित्रभावेन्यवस्थिताः ॥ वदमानमिदं छद्मब्रह्मरूपधरं हरम् ॥ ६७ ॥ मायया तस्य
देवस्य मोहितास्ते द्विजोत्तमाः ॥ कपर्दिनं निजघ्नस्ते पाणिपादैश्च मुष्टिभिः ॥ ६८ ॥ दंडैश्चापि चकालैश्च उन्मत्तवेषधारिणम् ॥ पीडयमानस्ततस्तै
स्तु द्विजैः कोपमथागमत् ॥ ६९ ॥ ततो देवेन ते शप्तायुयं वेदविवर्जिताः ॥ ऊर्ध्वजटाः कृतुप्रष्टाः परदारोपसेविनः ॥ ७० ॥ वेद्यायां तुरता द्यूतं पि
तृमातृविवर्जिताः ॥ न पुत्रपैतृकं विचिंत्य विद्यां वापि गमिष्यति ॥ ७१ ॥ सर्वे च मोहिताः संतु सर्वे द्वियविवर्जिताः ॥ रौद्रीं भिक्षां समश्रंतु परपिंडोपजीविनः ॥ ७२ ॥

प्र० सू० खं०
अ० १७

॥ ४८ ॥

आत्मानं वर्तयतश्च निर्ममाधर्मवर्जिताः ॥ कृपापितातुयैर्विप्रैरुन्मत्ते मयि सांप्रतम् ॥ ७३ ॥ तेषां धनं च पुत्राश्च दासी दासमजाविकम् ॥ कुलोत्पन्ना
 श्वेनार्यो मयि तुष्टे भवन्विह ॥ ७४ ॥ एवं शापं वरं चैदत्वा तद्धनमीश्वरः ॥ गतो द्विजागते देवमत्वा तं शंकरं प्रभुम् ॥ ७५ ॥ अन्विष्य तोपियत्नेन
 नचापश्यंत ते यदा ॥ तदानियमसंपन्नाः पुष्करारण्यमागताः ॥ ७६ ॥ स्नात्वा ज्येष्ठसरोविप्राजेषु स्ते शतरुद्रियम् ॥ जाप्यावसाने देवस्तान् शरीरगिरात्र
 वीत् ॥ ७७ ॥ अनृतं न मया प्रोक्तं स्वैरेष्वपि कुतः पुनः ॥ आगते निग्रहेक्षेमं भूयोपिकरवाण्यहम् ॥ ७८ ॥ शांतादां ताद्विजायेतु भक्तिमंतो मयि स्थिराः ॥
 न ते पाछिद्यते वेदो न धनं नापि संततिः ॥ ७९ ॥ अग्निहोत्ररता ये च भक्तिमंतो जनादने ॥ पूजयंति च ब्रह्माणं ते जोरां शिदिवाकरम् ॥ ८० ॥ नाशु भविष्यते ते तेषां येषां
 साम्ये स्थिता मतिः ॥ एतावदुक्त्वा वचनं तूष्णीं भूतस्तु सो भवत् ॥ ८१ ॥ लब्ध्वा वरं संप्रसादं देवदेवान्महेश्वरात् ॥ आजग्मुः सहितास्सर्वे यत्र देवः पि
 तामहः ॥ ८२ ॥ विरिञ्चिं सहिता जाप्ये स्तोषयंतो यत्रः स्थिताः ॥ तुष्टस्तान् ब्रवीद्ब्रह्मामतोपि त्रियतां वरः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मणस्तेन वाक्येन दृष्टाः सर्वे द्विजोत्तमाः ॥
 को वरो याच्यतां विप्राः परितुष्टे पितामहे ॥ ८४ ॥ अग्निहोत्राणि वेदाश्च शास्त्राणि विविधानि च ॥ सांता निकाश्च ये लोका वरदानाद्भवंतु नः ॥ ८५ ॥ एवं प्रज
 ल्पतां तत्र विप्राणां कोपमाविशत् ॥ केयूरं केतुप्रचरावयं श्रेष्ठास्तथापरे ॥ ८६ ॥ नेति नेति तथा विप्रा द्विजांस्तांस्तत्र संस्थितान् ॥ ब्रह्मोवाचाभिसं
 प्रेक्ष्य ब्राह्मणान् क्रोधपूरितान् ॥ ८७ ॥ यस्माद्यूर्यं त्रिभिर्भोगैः सभायां बाह्यतः स्थिताः ॥ तस्मादामूलिको गुल्मो ह्येको भवतु वो द्विजाः ॥ ८८ ॥ उदासीनाः स्थिता
 ये तु उदासीना भवंतु ते ॥ सायुधा वद्धनिस्त्रिंशयोऽङ्गुलान्मन्यवस्थिताः ॥ ८९ ॥ कौशिकीति गणो नाम तृतीयो भवतु द्विजाः ॥ त्रिधा वद्धनिर्दस्थानं सर्वं
 गुष्मद्रविष्यति ॥ ९० ॥ बाह्यतोलोकशब्देन प्रोच्यमानाः प्रजास्तिवह ॥ अविज्ञेयमिदं स्थानं विष्णुः पालयिता ध्रुवम् ॥ ९१ ॥ मया दत्तं चिरस्थायि अभंगं च भवि
 ष्यति ॥ एवमुक्त्वा तदा ब्रह्मा समासितं तामवैक्षत ॥ ९२ ॥ ब्राह्मणाः सहितास्ते तु क्रोधा मपेक्षमाश्रिताः ॥ अतिथिं भोजयानां श्वेदाभ्यासरतास्तु ते ॥ ९३ ॥ एतच्च परमं
 क्षेत्रं पुष्करं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ तत्र स्थाये द्विजाः शांताश्च संतिक्षेत्रवासिनः ॥ ९४ ॥ न ते पांडुर्लभं किंचिद्ब्रह्मलोकं भविष्यति ॥ कोकामुखे कुक्षेत्रे नेमिपेऽपि संग
 मे ॥ ९५ ॥ वाराणस्यां प्रभासितथावदरिकाश्रमे ॥ जगाद्वरे प्रयागे च गंगासागरसंगमे ॥ ९६ ॥ रुद्रकोट्यां विरूपाक्षे मित्रस्यापि तथावने ॥ तीर्थेष्वेतेषु सर्वेषु सिद्धि
 यांश्चाददाद्दिवा ॥ ९७ ॥ प्राप्य ते मानवैर्लोकैश्च षण्मासाद्राजसत्तम ॥ पुष्करे तु न संदेहो ब्रह्मचर्यमनायादि ॥ ९८ ॥ तीर्थानां परमं तीर्थं क्षेत्राणामपि चोत्तमम् ॥
 सदा तु पूजितं पूज्यैर्भक्तियुक्तैः पितामहे ॥ ९९ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि सावित्र्या ब्रह्मणा सह ॥ बादो यथा तु भूतस्तु परिहासकृतो महान् ॥ १०० ॥ सावित्री ग मनसर्वा
 आगता देवयोषितः ॥ भृगोः ख्यात्यां समुत्पन्ना विष्णुपत्नी यशस्विनी ॥ १०१ ॥ आमान्त्रिता स दालक्ष्मीस्तत्रायाता त्वरान्विता ॥ मदिराचमहाभा

१० पु०
॥ ४९ ॥

गायोगनिद्राविभूतिदा ॥ २ ॥ श्रीः कमलालयाभूतिः कीर्तिः श्रद्धामनस्विनी ॥ पुष्टिदृष्टिप्रदायातु देव्या एताः समागताः ॥ ३ ॥ सतीयादक्षतनया उमेति पार्वती शुभा ॥ त्रैलोक्यसुन्दरी देवी स्त्रीणां सौभाग्यदायिनी ॥ ४ ॥ जया च विजया चैव मधुच्छन्दामरावती ॥ सुप्रिया जनकांता च सा वित्र्यामदिरेशुभे ॥ ५ ॥ गौर्या सहसमायाता स्तुवेषाभरणान्विताः ॥ पुलोमदुहिता चैव शक्राणी च सहासराः ॥ ६ ॥ स्वाहाचापि स्वधायाता धूमोर्णाचवरानना ॥ यक्षी तुराक्षसी चैव गौरी चैव महाधना ॥ ७ ॥ मनोजवा वायुपत्नी ऋद्धिश्च धनप्रिया ॥ देवकन्यास्तथायाता दानव्योदनुबलभाः ॥ ८ ॥ सप्तर्षीणामहापत्न्य ऋषीणां च वरांगनाः ॥ एवं भगिन्यो दुहिता विद्याधरी गणास्तथा ॥ ९ ॥ राक्षस्यः पितृकन्याश्च तथान्या लोकमातरः ॥ वधूभिः सस्रुषाभिश्च सावित्री गतुमिच्छति ॥ १० ॥ अदित्याद्यास्तथा सर्वादक्षकन्यास्समागताः ॥ ताभिः परिवृता सा ध्वी ब्रह्माणीकमलालया ॥ ११ ॥ काचिन्मोदकमादाय काचिच्छूर्पवरानना ॥ फलपूरितमादाय प्रयाता ब्रह्मणोत्तिकम् ॥ १२ ॥ आठकीः सह निष्पावागृहीत्वान्यास्तथापरा ॥ दाडिमानि विचित्राणि मातुलिंगानि शोभना ॥ १३ ॥ करीराणितथा चान्या गृहीत्वा कमलानि च ॥ कौसुमर्कजीरकं च खर्जूरमपरा तथा ॥ १४ ॥ उत्तमान्यपरादाय नालिकेरानि सर्वशः ॥ द्राक्षया पूरितं काचित्पात्रं शृंगटकं तथा ॥ १५ ॥ कर्पूराणि विचित्राणि जंबूकानि शुभानि च ॥ अक्षोटा मलकान् गृह्णन् जीवीराणि तथापरा ॥ १६ ॥ विट्त्वानि परिपक्वानि चिपिदानिवरानना ॥ कार्पासतूलिकाश्चान्या वस्त्रं कौसुमर्कं तथा ॥ १७ ॥ एवमाद्यानि चान्यानि कृत्वा शूर्पवराननाः ॥ सा वित्र्या सहिताः सर्वाः संप्राप्ताः सहसा शुभाः ॥ १८ ॥ सावित्री भागतां दृष्ट्वा भीतस्तत्र पुरंदरः ॥ अधोमुखः स्थितो ब्रह्मा किमेवामां वदियति ॥ १९ ॥ त्रपान्वितौ विष्णुरुद्रौ सर्वे चान्ये द्विजातयः ॥ सभासदस्तथा भीतास्तथा चान्ये दिवौकसः ॥ २० ॥ पुत्राः पौत्रा भागिन्येमा तुलुभ्रातरस्तथा ॥ ऋभवो नाम ये देवा देवानामपि देवताः ॥ २१ ॥ वैलक्ष्येव स्थिताः सर्वे सावित्री किं वदियति ॥ ब्रह्मपार्श्वे स्थिता तत्र किंतु वैगोपकन्यकाः ॥ २२ ॥ मौनीभूता तु शृण्वाना सर्वेषां वदता गिरः ॥ अध्वर्युणा समाहूताना गतावरवाणिनी ॥ २३ ॥ शक्रेणा न्यहता भीरादत्ता सा विष्णुना स्वयम् ॥ अनुमोदिता च रुद्रेण पित्राऽदत्ता स्वयंतथा ॥ २४ ॥ कथं सा भविता यज्ञे समातिं वा ब्रजेत्कथम् ॥ एवं चिंतयतां तेषां प्राविष्टा कमलालया ॥ २५ ॥ वृतो ब्रह्मा सदस्यैस्तु ऋत्विग्भिर्देवैस्तैस्तथा ॥ हूयते चाग्नयस्तत्र ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ २६ ॥ पत्नी शालास्थिता गोपीसैणशृंगा समेखला ॥ क्षौमवस्त्रपरीधाना ध्यायती परमपदम् ॥ २७ ॥ पतिव्रता पतिप्राणा प्राधान्ये च निवेशिता ॥ रूपान्विता विशालाक्षी तेजसा भास्करोपमा ॥ २८ ॥ द्योतयती सदस्तत्र सूर्येस्येव यथा प्रभा ॥ ज्वलमानं तथा वह्निं श्रयते ऋत्विजस्तथा ॥ २९ ॥ पशूनामिह गृह्णाना भागं स्वस्वचरोर्मुदा ॥ यज्ञभागार्थिनो देवा विलंबादहवते तदा ॥ ३० ॥ कालहीनं न कर्तव्यं कृतं न फलदं यतः ॥ वेदेष्वेव मधीकारो दृष्टः सर्वमनीषिभिः ॥ ३१ ॥ प्रावन्यैकियमाणे तु ब्राह्मणे वेदपारगैः ॥ क्षीर

प्र० सु० ह
अ० १७

॥ ४९ ॥

द्वयेनसंयुक्तश्रुतेनाध्वर्युणातथा ॥ ३२ ॥ उपहृतेनागतेनचाहुतेषुद्विजन्मसु ॥ क्रियमाणेतथाभक्ष्येदृष्टादेवीरूपान्विता ॥ ३३ ॥ उवाचदेवीब्रह्माणसदो
 मध्येतुमौनिनम् ॥ किमेतद्युज्यतेदेवकर्तुमेतद्विचेष्टितम् ॥ ३४ ॥ मांपरित्यज्ययत्कामात्कृतवानासिकिल्बिषम् ॥ नतुत्यापादरजसाममैषायाशिरःकृ
 ता ॥ ३५ ॥ यद्वदंतिजनास्सर्वेसंगताःसदसिस्थिताः ॥ आज्ञामीश्वरभूतानांतांकुरुष्वयदीच्छसि ॥ ३६ ॥ भवतारूपलोभेनकृतंलोकविगर्हितम् ॥ पुत्रेषुन
 कृतालजापौत्रेषुचनतेप्रभो ॥ ३७ ॥ कामकारकृतंमन्यएतत्कर्मविगर्हितम् ॥ पितामहोसिदेवानामृषीणांप्रपितामहः ॥ ३८ ॥ कथंनतेत्रापाजाताआत्मनः
 पश्यतस्तनुम् ॥ लोकमध्येकृतंहास्यमहंचापकृताप्रभो ॥ ३९ ॥ यद्येषतेस्थिरोभावस्तिष्ठदेवनमोस्तुते ॥ अहंकथंसखीनांतुदर्शयिष्यामिवैमुखम् ॥ १४० ॥
 भर्त्रामेविधृतापत्नीकथमेतदहंवदे ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ ऋत्विग्भिस्त्वरितश्चाहंदीक्षाकालादनंतरम् ॥ १४१ ॥ पत्नींविनानहोमोत्रज्ञांप्रपत्नीमिहान
 य ॥ शक्रेणपासमान्नीतादत्तेयंममविष्णुना ॥ ४२ ॥ गृहीताचमयासुभ्रुक्षमस्वैतंमयाकृतम् ॥ नचापराधंभूयोन्यंकरिष्येतवसुव्रते ॥ ४३ ॥ पादयोःपति
 तस्तेहंसमस्वेहनमोस्तुते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तातदाकुद्धाब्रह्माणंशप्तमुद्यता ॥ ४४ ॥ यदिमेस्तिपस्ततंगुरवोयदितोपिताः ॥ सर्वब्रह्मसमूहे
 पुस्थानेषुविविधेषुच ॥ ४५ ॥ नैवतेब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन ॥ ऋतेतुकार्तिकीमेकांपूजांसांवत्सरीतव ॥ ४६ ॥ करिष्यंतिद्विजाःसर्वैर्मर्त्याना
 न्यत्रभूतले ॥ एतद्ब्रह्माणमुक्त्वाहशतक्रतुमुपस्थितम् ॥ ४७ ॥ भोभोःशक्रत्वयानीताआभीरीब्रह्मणोतिकम् ॥ यस्मात्तेभुद्रकंकर्मतस्मात्वंलपस्यसेफ
 लम् ॥ ४८ ॥ यदासंग्राममध्यैत्वंस्थाताशक्रभविष्यसि ॥ तदात्वंशत्रुभिर्वद्धोनीतःपरमिकांदाशम् ॥ ४९ ॥ अकिंचनोपसत्त्वःशत्रूणांनगरेस्थितः ॥
 पराभवंमहत्प्राप्यनचिरादेवमोक्ष्यसे ॥ १५० ॥ शक्रंशप्त्वातदादेवीविष्णुंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ भृगुवाक्येनतेजन्मयदामर्त्येभविष्यति ॥ १५१ ॥
 भार्यावियोगजंदुःखंतदात्वंतत्रभोक्ष्यसे ॥ हतातेशत्रुणापत्नीपरेपारमहोदधेः ॥ ५२ ॥ नचत्वंज्ञास्यसेनीतांशोकोपहतचेतनः ॥ भ्रात्रासहपरंकष्टामापदं
 प्राप्यदुःखितः ॥ ५३ ॥ यदायदुकुलेजातःकृष्णसंज्ञोभविष्यसि ॥ पशूनांदासतांप्राप्यचिरकालंभ्रमिष्यसि ॥ ५४ ॥ तदाहरुद्रंकुपितायदादारुवनेस्थि
 तः ॥ तदातंऋषयःकुद्धाःशापंदास्यंतिवैहर ॥ ५५ ॥ भोभोःकापालिकभुद्रद्विरीरस्माकंजिहीर्षसि ॥ तदेतद्वर्षितंतेद्यभूमौलिंगंपतिष्यति ॥ ५६ ॥
 विहीनःपौरुषेणत्वंमुनिशापाच्चपीडितः ॥ गंगाद्वारेस्थितापत्नीसात्वामाश्रासयिष्यति ॥ ५७ ॥ अग्नेत्वंसर्वभक्षोसिपूर्वपुत्रेणमेकृतः ॥ भृगुणाधर्म
 नित्येनकथंदग्धंदहाम्यहम् ॥ ५८ ॥ जातवेदस्सरुद्रस्त्वारितसाप्रावयिष्यति ॥ अमेध्येषुचतेजिह्वाअधिकंप्रज्वलिष्यति ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणानृत्विजः
 सर्वान्सावित्रीवैशशापह ॥ पतिग्रहार्थाग्निहोत्रोवृथाटव्याश्रयास्तथा ॥ १६० ॥ सदातीर्थानिक्सेत्राणिलोभादेवभजिष्यथ ॥ परात्रेषुसदातृतावृ

प० पु०
॥ ५० ॥

तास्त्वगृहेषुच ॥ ६१ ॥ अयाज्ययाजनं कृत्वा कुत्सितस्य प्रतिग्रहम् ॥ वृथा धनार्जनं कृत्वा व्ययं चेव तथा वृथा ॥ ६२ ॥ प्रेतानां तेन प्रेतत्वं भविष्यति न सं-
शयः ॥ एवं शकं तथा विष्णुं रुद्रं वै पावकं तथा ॥ ६३ ॥ ब्रह्माणं ब्राह्मणं भैवसर्वास्तानां शपदुषा ॥ शापं दत्वा तथा तेषां निष्कांता स दसस्तथा ॥ ६४ ॥
ज्येष्ठं पुष्करमासाद्य तदा सा च व्यवस्थिता ॥ लक्ष्मीं प्राह सती तां च शक्रभायी वाराननाम् ॥ ६५ ॥ युवतीस्तास्तथोवाचनात्रस्थास्यामि संसदि ॥
तत्र चाहंगमिष्यामि यत्र श्रोत्रेण च ध्वनिम् ॥ ६६ ॥ ततस्ताः प्रमदाः सर्वाः प्रयाताः स्वनिकेतनम् ॥ सावित्री कुपिता तासामपि शापाय चोद्यता ॥ ६७ ॥
यस्मान्मातुपरित्यज्य गतास्ता देवयोषितः ॥ तासामपि तथा शापं प्रदास्ये कुपिता भृशम् ॥ ६८ ॥ नैकत्रासोलक्ष्म्यास्तु भविष्यति कदाचन ॥
क्षुद्रासाचलचित्ताचमूर्खेषु च वसिष्यति ॥ ६९ ॥ म्लेच्छेषु पार्वतीयेषु कुत्सिते कुत्सिते तथा ॥ मूर्खेषु चावलितेषु अभिशप्ते दुरात्मानि ॥ १७० ॥
एवं विधेनेरस्यात्ते वसतिः शापकारिता ॥ शापं दत्वा ततस्तस्या इन्द्राणीमशपत्तदा ॥ ७१ ॥ ब्रह्महत्या गृहीते द्वेपत्यौ ते दुःखभागिनि ॥ नहुषापहते
राज्ये दृष्ट्वा त्वां याचयिष्यति ॥ ७२ ॥ अहमिन्द्रः कथं चैवानोपस्थास्यति बालिश ॥ सर्वान् देवान् हनिष्यामि न लप्स्ये हं शची यदि ॥ ७३ ॥ नष्टत्वं
च तदा त्रस्ता वाक्पतेर्दुःखिता गृहे ॥ वसिष्यसे दुराचारे मम शापेन गर्बिते ॥ ७४ ॥ देवभार्या सुसर्वासु तदा शापमयच्छत ॥ नचापत्य कृतांगी
ति मे ताः सर्वालं भिष्यथ ॥ ७५ ॥ दह्यमाना दिवारा त्रैवंध्या शब्देन दूषिताः ॥ गौर्यर्धं प्येवं तदा शप्तासा विद्यावरवर्णिनी ॥ ७६ ॥ रुदमाना तु सा दृष्ट्वा विष्णुना
च प्रसादिता ॥ मारो दीस्त्वं विशालाक्षि एह्या गच्छ सदा शुभे ॥ ७७ ॥ प्रविश्य च सभां देहि मे खलां क्षौमवाससी ॥ गृहाण दीक्षां ब्रह्माणि पादौ च प्रणमामि
ते ॥ ७८ ॥ एवमुक्ताऽब्रवीद न न करोमि वचस्तव ॥ तत्र चाहंगमिष्यामि यत्र श्रोत्रेण च ध्वनिम् ॥ ७९ ॥ एतावदुक्ता सारुह्य तस्मात्स्थानाद्गिरौ स्थिता ॥
विष्णुस्तदग्रतः स्थित्वा बध्वाचकर संपुटं ॥ १८० ॥ तुष्टाव प्रणतो भूत्वा भक्त्या परमया स्थितः ॥ विष्णुरुवाच ॥ सर्वगा सर्वभूतेषु द्रष्टव्या सर्वतो द्रुता ॥ ८१ ॥
स दसच्चैव यत्किंचिद्दृश्यं तन्न विना त्वया ॥ तथापि येषु स्थानेषु द्रष्टव्या सिद्धिर्माप्सुभिः ॥ ८२ ॥ स्मर्तव्या भूमिकामैवा तत्प्रवक्ष्यामि ते त्रयः ॥ सावित्री पुष्करे
नाम तीर्थानां प्रवरे शुभे ॥ ८३ ॥ वाराणस्यां विशालाक्षी नैमिषे लिंगधारिणी ॥ प्रयागं ललिता देवी कामुका गंधमादने ॥ ८४ ॥ मानसे कुसुदानाम विश्वकाया तथा
बरे ॥ गोमते गोमतीनाम मंदरे कामचारिणी ॥ ८५ ॥ मदोत्कटा चैत्रथे जयंती हस्तिनापुरे ॥ कान्यकुब्जे तथा गौरीरंभामलयपर्वते ॥ ८६ ॥
एकाग्रके कीर्तिमती विश्वाविश्वेश्वरी तथा ॥ कर्णिके पुरुहस्तो तैके दारे मार्गदायिका ॥ ८७ ॥ नंदा हिमवतः पृष्ठे गोकर्णे भद्रकालिका ॥ स्थाण्वी श्वरे भवानी
तु विल्वके विल्वपत्रिका ॥ ८८ ॥ श्रीशैले मापवी देवी भद्रा भद्रे श्वरी तथा ॥ जयावराहशैले तु कमला कमला लये ॥ ८९ ॥ रुद्रकोट्यां तु रुद्राणी काली कालंजरं तथा ॥

प्र० सू० ख०
अ० १७

॥ ५० ॥

महालिंगेतुकपिलाककोटेंमंगलेश्वरी ॥ १९० ॥ शालिग्राममहादेवीशिवलिंगेजलप्रिया ॥ मायापुरीकुमारीतुसंतानेललितातथा ॥ १९१ ॥ उत्पलाक्षीसहस्राक्षेहि
रण्याक्षेमहोत्पला ॥ गयायामंगलानामविमलापुरुषोत्तमे ॥ १९२ ॥ विपाशायाममोवाक्षीपाटलापुण्यवर्द्धने ॥ नारायणीसुपाश्वेतुत्रिकूटेभद्र
सुंदरी ॥ १९३ ॥ विपुलेविपुलानामकल्याणीमलयाचले ॥ कोटवीकोटितीर्थेतुसुगंधामाधवावने ॥ १९४ ॥ कुब्जाप्रकेत्रिसंध्यातुगंगाद्वारेहारीप्रिया ॥
शिवकुंडेशिवानंदानंदिर्नादेविकातटे ॥ १९५ ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेतथा ॥ देवकीमथुरायांतुपातालपरमेश्वरी ॥ १९६ ॥ चित्रकूटेतथासीतावि
ध्यैविध्यनिवासिनी ॥ सह्याद्रावेकवीरातुहरिश्चंद्रेतुचंद्रिका ॥ १९७ ॥ रमणारामतीर्थेतुयमुनायांमृगावती ॥ करवीरेमहालक्ष्मीरुमादेवीविनाय
के ॥ १९८ ॥ अरोगवैद्यनाथेतुमहाकालमहेश्वरी ॥ अभयापुष्पतीर्थेतुअमृताविध्यकंदरे ॥ १९९ ॥ मांडव्येमांडवीदेवीस्वाहामाहेश्वरेपुरे ॥ वेगले
तुप्रचंडाथचंडिकामरकंटके ॥ २०० ॥ सोमेश्वरेवराहोहाप्रभासेपुष्करावती ॥ देवमातासरस्वत्यांपारापारेतटेस्थिता ॥ १ ॥ महालयेमहापद्मापयोष्ण्यांपिंग
लेश्वरी ॥ सिंहिकाकृतशौचेतुकार्तिकेयेतुशंकरा ॥ २ ॥ उत्पलावर्तकेलोलासुभद्रासिंधुसंगमे ॥ उमासिद्धवनेलक्ष्मीरनंगाभरताश्रमे ॥ ३ ॥
जालंधरविश्वमुखीताराकिष्किधपर्वते ॥ देवदारुवनेपुष्टिर्मेधाकाश्मिरमंडले ॥ ४ ॥ भीमादेवीहिमाद्रौचतुष्टिर्वस्त्रेश्वरेतथा ॥ कपालमोच
नेश्रद्धामाताकायावरोहणे ॥ ५ ॥ शंखोद्धरेध्वनिर्नामधृतिःपिंडारकेतथा ॥ कालातुचंद्रभागायामच्छोदेसिद्धिदायिनी ॥ ६ ॥ वेणायाममृतादेवीवदर्या
मूर्धशीतथा ॥ औपधीचोत्तरकुरौकुशद्वीपेकुशोदका ॥ ७ ॥ मन्मथाहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादिनी ॥ अश्वत्येवंदनीयातुनिधिर्वैश्रवणालये ॥ ८ ॥
गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसन्निधौ ॥ देवलेकेतथेंद्राणीब्रह्मास्येतुसरस्वती ॥ ९ ॥ सूर्यांबिवेप्रभानाममातृणावैष्णवीतथा ॥ अरुंधतीसतीनांतुरामासु
चितिलोत्तमा ॥ १० ॥ चित्रेब्रह्मकलानामशक्तिःसर्वशरीरिणां ॥ एतद्रक्तयामयाप्रोक्तनामाष्टशतमुत्तमं ॥ ११ ॥ अष्टोत्तरचत्तीर्थानांशतमेतदुदाहृतं ॥ योज
पेच्छुणुयाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १२ ॥ येषुतीर्थेषुयःकृत्वास्नानंपश्येन्नरोत्तमः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःकल्पेब्रह्मपुरेवसेत् ॥ १३ ॥ नामाष्टकशतंयस्तुश्रावयेद्ब्रह्म
सन्निधौ ॥ पौर्णमास्याममायावावहुपुत्रोभवेन्नरः ॥ १४ ॥ गोदानेआर्द्रदानेवाअहन्यहनिवापुनः ॥ देवाचैनविधोऽशृण्वन्परंब्रह्माधिगच्छति ॥ १५ ॥ एवंस्तुव
तंसावित्रीविष्णुप्रोवाचसुव्रता ॥ सम्यक्स्तुतात्वयापुत्रत्वमजय्योभविष्यसि ॥ १६ ॥ अवतारेसदारस्त्वंपितृमातृषुबल्लभः ॥ इहचागत्ययोमांतुस्तवेनाने
नसंस्तुयात् ॥ १७ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंस्थानंगमिष्यति ॥ गच्छयज्ञविरिञ्चयसमाप्तिनयपुत्रक ॥ १८ ॥ कुरुसेत्रेप्रयागेचभविष्येचात्रदायिनी ॥ समीपगा
स्थिताभर्तुःकरिष्येतवभाषितम् ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगतोविष्णुर्ब्रह्मणःसदुत्तम ॥ गतायामथसावित्र्यांगायत्रीवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ शृण्वंतुवाक्यमृषयो

प० पु०
॥ ५१ ॥

मदीयं भर्तृसन्निधौ ॥ यदिदं वच्म्यहं तुष्टावरदानाय चोद्यता ॥ २२ ॥ ब्रह्माणं पूजयिष्यति नराभक्तिः समन्विता ॥ तेषां वस्त्रं धनं धान्यं दाराः सौख्यं धनानि च ॥ २२ ॥
अविच्छिन्नं तथा सौख्यं गृहे वै पुत्रपौत्रकम् ॥ भुक्तासौ सुचिरं कालं ते मोक्षं गमिष्यति ॥ २३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ब्रह्माणं च प्रतिष्ठाप्य सर्वयज्ञैर्विधानतः ॥
यत्पुण्यफलमाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ २४ ॥ सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदे पुन्यफलम् ॥ तत्फलं कोटिगुणितं लभेत्तत्प्रतिष्ठया ॥ २५ ॥
पौर्णमास्युपवासं तु कृत्वा भक्त्या नराधिप ॥ अनेन विधिना यस्तु विरिञ्चि पूजयेन्नरः ॥ २६ ॥ प्रतिपदि महावाहो सयाति ब्रह्मणः पदम् ॥ विरिञ्चि
वासुदेवं तु ऋत्विग्भिश्च विशेषतः ॥ २७ ॥ कार्तिके मासि देवस्य रथयात्रा प्रकीर्तिता ॥ यां कृत्वा मानवा भक्त्या संयाति ब्रह्मलोकताम् ॥ २८ ॥
कार्तिके मासि राजेन्द्र पौर्णमास्यां चतुर्मुखम् ॥ मार्गेण ब्रह्मणा सादृशं विद्याचपरं तप ॥ २९ ॥ भ्रामयेन्नगरं सर्वनावाद्य समन्वितः ॥ स्रपयेद्भ्रम
यित्वा तु सलोकं नगरं नृप ॥ ३० ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा श्रेष्ठांश्च लिलेयं प्रपूज्य च ॥ आरोपयेद्भूदेवं पुण्यवादित्रनिःस्वनैः ॥ ३१ ॥ रथाग्रे शांडिलीपुत्रं पूजयित्वा विधा
नतः ॥ ब्राह्मणान्वाचयित्वा तु कृत्वा पुण्याहमङ्गलम् ॥ ३२ ॥ देवमारोपयित्वा च रथे कुर्यात्प्रजागरं ॥ नानाविधैः प्रेक्षणिकैर्ब्रह्मणोपैश्च पुष्कलैः ॥ ३३ ॥ कृत्वा प्रजाग
रं देवं प्रभाते ब्राह्मणान् नृप ॥ भोजयित्वा यथाशक्ति भक्ष्यभोज्यैरनेकशः ॥ ३४ ॥ पूजयित्वा जनधोरमं त्रेण विधिवन्नृप ॥ आज्येन तु महावाहो पयसा
पायसेन च ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान्वाचयित्वा तु स्वस्त्या तु विधिवन्नृप ॥ कृत्वा पुण्याहं शब्दं चतुर्थं भ्रामयेत्पुरे ॥ ३६ ॥ विप्रेभ्यस्तु वेदविद्भिर्भ्रामयेद्ब्रह्मणोरथम् ॥
बहुवाथर्वणैर्वीरिच्छं देवाध्वयुभिस्तथा ॥ ३७ ॥ भ्रामयेद्देवं देवस्य सुरश्रेष्ठस्य तं रथं ॥ प्रदक्षिणं पुरं सर्वमार्गेण सुसमेन तु ॥ ३८ ॥ नवोद्वयो
रथो वीरशूद्रेण हितमिच्छता ॥ न चारोहेद्रथं प्राज्ञो मुक्तैर्कर्मभोजकं नृप ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणो दक्षिणे पार्श्वे गायत्रीं स्थापयेन्नृप ॥ भोजकं वामपार्श्वे तु पुरतः
पङ्कजं न्यसेत् ॥ ४० ॥ एवं तूर्यनिनादैस्तु शंखशब्दैश्च पुष्कलैः ॥ भ्रामयित्वा रथं वीरपुरं सर्वं प्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ स्वस्थाने स्थापयेद्देवं देवतानी
राजं नृप ॥ य एवं कुरुते यात्रायां वा भक्त्या पि पश्यति ॥ ४२ ॥ रथं वाकर्षयेद्यस्तु स गच्छेद्ब्रह्मणः पदम् ॥ कार्तिके मास्यमावास्यां यश्च दीपप्रदी
पनं ॥ ४३ ॥ शालायां ब्रह्मणः कुर्यात्स गच्छेत्परमं पदम् ॥ गंधपुष्पैर्नैवैर्वस्त्रैरात्मानं पूजयेत्तु यः ॥ ४४ ॥ तस्यां प्रतिपदायां तु स गच्छेद्ब्रह्मणः पदम् ॥
महापुण्यातिथिरियं बलिराज्यप्रवर्तिनी ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणः सुप्रिया नित्यं बालेयी परिकीर्तिता ॥ ब्रह्माणं पूजयेद्योऽस्यामात्मानं च विशेषतः ॥ ४६ ॥
सयाति परमं स्थानं विष्णोरमिततेजसः ॥ चैत्रमासि महावाहो पुण्या प्रतिपदा वरा ॥ ४७ ॥ तस्यां यः श्वपचं स्पृष्ट्वा स्नानं कुर्यान्नरोत्तमः ॥ न तस्य
दुरितं किंचिन्नश्यत्यप्यथो नृप ॥ ४८ ॥ भवति कुरुशार्ङ्गलतस्मात्स्नानं समाचरेत् ॥ दिव्यं नीराजं न तद्धि सर्वं रोमाविनाशनं ॥ ४९ ॥ गोमहिष्या

प्र० सू० ख०
अ० १७

॥ ५१ ॥

दियान्कचित्तत्सर्वकर्मयेष्टप ॥ तेनवस्त्रादिभिःसर्वैस्तोरणवाह्यतो न्यसेत् ॥ २५० ॥ ब्राह्मणानां तथा भोज्यं कुर्यात्कुरुकुलोद्ग्रह ॥ तिस्रो ह्येताः पुराप्रोक्तास्तिथयः कुरुनंदन ॥ २५१ ॥ कार्तिकाश्वयुजे मासि चैत्रे मासि तथा नृप ॥ स्नानदानं शतयुगं कार्तिकेयातिथिर्नृप ॥ २५२ ॥ बलिराज्ञस्तु शुभदापशूनं हितकारिणी ॥ गायत्र्युवाच ॥ यदुक्तं तु तथा वाक्यं सावित्र्या कमलोद्भव ॥ २५३ ॥ ननु ते ब्राह्मणाः पूजां करिष्यति कदाचन ॥ मदीयं तु वचः श्रुत्वा ये करिष्यति चार्चनं ॥ २५४ ॥ इह भुक्त्वा तु भोगांस्ते परत्र मोक्षभागिनः ॥ एतां ज्ञात्वा परार्हा एव रं तुष्टः प्रयच्छति ॥ २५५ ॥ शक्राहं ते वरं दास्ये मंग्रामे शशुनिग्रहे ॥ तदा ब्रह्मामोचयिता गत्वा शशुनिकेतनम् ॥ २५६ ॥ स्वपुरं लप्स्यसे न पुंशुनां शात्परामुदं ॥ अकंठकं महद्वाज्यं त्रैलोक्ये ते भविष्यति ॥ २५७ ॥ मर्त्यलोके यदा विष्णो अवतारं करिष्यसि ॥ भ्रात्रा सह परं दुःखं स्वभायां हरणादिजं ॥ २५८ ॥ हत्वा शशुं पुनर्भार्या लप्स्यसे सुरसन्निधौ ॥ गृहीत्वा तां पुनाराज्यं कृत्वा स्वर्गं गमिष्यसि ॥ २५९ ॥ एकादशसहस्राणि वर्षाणां च पुनर्दिवं ॥ स्याति स्ते विपुला लोके अनुरागं जनैस्सह ॥ २६० ॥ सांतानिकानामते पालोकास्थान्यनिभाविताः ॥ त्वया ते तारिता देवरा मरूपेण मानवाः ॥ २६१ ॥ गायत्री तु तदा रुद्रं रदा प्रत्यभापत् ॥ पतिते पितृते लिंगे पूजां कुर्वति येनराः ॥ २६२ ॥ तेषां पुण्यकर्मणः स्वर्गलोकस्य भागिनः ॥ नर्ता गतिं चाग्निहोत्रेन क्रतौ हुतपावके ॥ २६३ ॥ यां गतिं मनुजार्थां तितर्लिङ्गस्य पूजनात् ॥ गंगातीरे सद्गालिङ्गं विलयत्रेण येन तव ॥ २६४ ॥ पूजयिष्यति सुप्रातारुद्रलोकस्य भागिनः ॥ प्राप्यापि शशुं शक्तत्वं मत्स्त्वं भवपावनः ॥ २६५ ॥ त्वयि प्रीते सुराः सर्वे प्रीतवैनात्र संशयः ॥ त्वन्मुखेन हविर्देवैः प्रीताः प्रीते त्वयि ध्रुवम् ॥ २६६ ॥ भुंजते नात्र संदेहो वेदोक्तं वचनं यथा ॥ गायत्री ब्राह्मणां स्तांश्च सर्वांश्चैवावर्षदिदं ॥ २६७ ॥ युष्माकं प्रीणनं कृत्वा सर्वं तीर्थेषु मानवाः ॥ पदं सर्वं गमिष्यति वैराजा स्वयं न संशयः ॥ २६८ ॥ अन्नप्रकारान्विविधान्दत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ श्राद्धेषु प्रीणनं कृत्वा देवदेवा भवति ते ॥ २६९ ॥ ये च वै ब्राह्मणश्रेष्ठास्ते पामास्ये दिवौ कसः ॥ भुंजते च हविः क्षिप्रं कथ्यं चैव पितामहाः ॥ २७० ॥ यूर्यहि शरणे शकालौ लोका यस्य न संशयः ॥ प्रणयायामेन चैकेन सर्वं पूता भविष्यथ ॥ २७१ ॥ विशेषात् पुष्करे स्नात्वा मां जप्त्वा विदमातरं ॥ प्रतिग्रहं कृत्वा नदीपात्रं प्राप्स्यथ द्विजोत्तमाः ॥ २७२ ॥ पुष्करे चाग्नदालेन प्रीताः स्युः सर्वदेवताः ॥ एकस्मिन् भोजिते विप्रकोष्ठाः फलमवाप्स्यते ॥ २७३ ॥ ब्रह्महत्यादि पापानि दुष्कृतानि कृतानि च ॥ करिष्याति न रास्सर्वं दत्त्वा युष्मत्करेण नृप ॥ २७४ ॥ मदीयेन तु जाप्येन पूजनीयं द्विभिः कृतैः ॥ ब्रह्महत्यासमं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ २७५ ॥ दशभिर्जन्मभिर्जातं शतेन च पुराकृतं ॥ त्रियुगेन सहस्रेण गायत्री हंतिकित्त्वपि ॥ २७६ ॥ एवं ज्ञात्वा सदा पूता जाप्ये तु मम वैकृते ॥ भविष्यध्वं न संदेहो नात्र कायाविचारणा ॥ २७७ ॥ प्रणवेन त्रिमात्रेण सार्द्धं जप्त्वा विशेषतः ॥ पूताः सर्वे न संदेहो जप्त्वा मां शिरसा सह ॥ २७८ ॥ अष्टाक्षरा स्थिता चाहं जगद्ध्यासं मया त्विदं ॥

१० पु०
॥ ५२ ॥

माताहंसर्ववेदानांपदैःसर्वैरलंकृता ॥ ७९ ॥ जप्त्वामांभक्तिःसिद्धियास्यतिद्विजसत्तमाः ॥ प्राधान्यंममजाप्येनसर्वेषांभविष्यति ॥ २८० ॥ गायत्रीसारमात्रो
पिवरंविप्रःसुसंयतः ॥ नायंत्रितश्चतुर्वेदीसर्वांशीसर्वविक्रयी ॥ ८१ ॥ यस्माद्विप्रेषुसावित्र्याशापोदत्तःसदस्यथ ॥ अत्रदत्तंहुतंचापिसर्वमक्षयकारकम् ॥ ८२ ॥
दत्तोवरोगमयातेनयुष्माकंद्विजसत्तमाः ॥ अग्निहोत्रपराविप्रास्त्रिकालंहोमदायिनः ॥ ८३ ॥ स्वर्गतेतुगमिष्यंतिसैकविंशतिभिःकुलैः ॥ एवंशक्रस्यविष्णो
श्चरुद्रस्यपावकस्यच ॥ ८४ ॥ ब्रह्मणोब्राह्मणानांचगायत्रीवरमुत्तमम् ॥ तस्मिन्वैपुष्करेदत्त्वाब्रह्मणःपार्श्वगाभवत् ॥ ८५ ॥ चारणैस्तुतदाख्यातं
लक्ष्म्यावैशापकारणम् ॥ युवतीनांचसर्वासांशापान्ज्ञात्वापृथक्पृथक् ॥ ८६ ॥ लक्ष्म्याश्चैववरंप्रादाद्गायत्रीब्रह्मणःप्रिया ॥ अकुन्तितान्सदासर्वा
न्कुर्वन्तीधनशोभना ॥ ८७ ॥ शोभिष्यसेनसंदेहःसर्वेभ्यःप्रीतिदायिनी ॥ येत्वयावीक्षिताःपुत्रिसर्वेतेपुण्यभोजनाः ॥ ८८ ॥ परित्यक्तास्त्व
यायेतुसर्वेतेदुःखभागिनः ॥ तेषांजातिःकुलंशीलंधर्मश्चैववरानने ॥ ८९ ॥ सभायांचिशोभतेदृश्यतेचैवपार्थिवैः ॥ अर्थित्वंचैवतेपांतुकरिष्यं
तिद्विजोत्तमाः ॥ ९० ॥ सौजन्यतेषुकुर्वतित्वंनोभ्रातापितागुरुः ॥ ज्ञांधवोपिनसंदेहोनजीवेयंत्वयाविना ॥ ९१ ॥ त्वयिदृष्टेप्रसन्नामेदृष्टिभे
वतिशोभना ॥ मनःप्रसीदतेत्यर्थसत्यंसत्यंवदामिते ॥ ९२ ॥ एवंविधानिवाक्यानिबृहस्पत्यायेनिरीक्षिताः ॥ सज्जन्मरेतेतुश्रोष्यंतिजनानांप्री
तिदायकाः ॥ ९३ ॥ इंद्रत्वंनहुपःप्राप्यदृष्ट्वात्वांचयिष्यति ॥ त्वदृष्ट्यातुहतःपापोह्यगस्त्यवचनाद्ध्रुवम् ॥ ९४ ॥ सपत्न्यंसमनुप्राप्यप्रार्थ
यिष्यतिंतुसः ॥ दपेणाहंविनष्टास्मिंशरणंमेमुनेभव ॥ ९५ ॥ वाक्येनतेनतस्यासौनृपस्यभगवानृपिः ॥ कृत्वामनसिकारुण्यमिदंवाक्यंवदिष्य
ति ॥ ९६ ॥ उत्पत्स्यतेकुलेराजात्वदीयेकुलनंदनः ॥ सर्परूपधरंदृष्ट्वासतेशापंहिमेस्त्यति ॥ ९७ ॥ तदात्वंसर्पतांत्यक्त्वापुनःस्वर्गगमिष्यसि ॥
अश्वमेधकृतेनत्वंभर्त्रासहपुनर्दिवम् ॥ ९८ ॥ प्राप्स्यसेवरदानेनमदीयेनसुलोचने ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ देवपत्न्यस्तदासर्वास्तुष्ट्यापरिभाषिताः ॥
॥ ९९ ॥ अपत्यैरपिहीनानानैवदुःखंभविष्यति ॥ गौरीचैवतुगायत्र्यातदासापिविबोधिता ॥ ३०० ॥ वृंहितापरितोषेणवरान्दत्त्वामनस्विनी ॥ समा
सितस्ययज्ञस्यकांक्षंतीब्रह्मणःप्रिया ॥ १ ॥ वरदांतांतथादृष्ट्वागायत्रीवेदमातरम् ॥ प्राणिपत्यतदारुद्रःस्तुतिमेतांचकारह ॥ २ ॥ रुद्रउवाच ॥
नमोस्तुतेवेदमातरंशक्रविशोषिते ॥ गायत्रीदुर्गतरणीवाणीसप्तविधातथा ॥ ३ ॥ सर्वाणिस्तुतिशास्त्राणिगाथाश्चनिखिलास्तथा ॥ अक्षरा
णिचसर्वाणिलक्षणानितथैवच ॥ ४ ॥ भाष्यादिसर्वशास्त्राणिचेचान्येनियमास्तथा ॥ अक्षराणिचसर्वाणित्वंतुदेविनमोस्तुते ॥ ५ ॥ श्वेतात्वंश्वेतरूपा
सिशशांकेनसमानना ॥ विभ्रतीविपुलौचाहूकडलीगभेकोमली ॥ ६ ॥ एणशृंगकरेणद्वयपंकजचसुनिर्मलम् ॥ वसानावसनेशोमिरक्तेनोत्तरवाससा ॥ ७ ॥

प्र०मृ०सं०
अ० १७

॥ ५२ ॥

शशिरश्मिप्रकाशेनहरेणोरसिराजिता ॥ दिव्यकुण्डलपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यामुविभूषिता ॥ ८ ॥ चंद्रसापत्न्यभूतेनमुखेनत्वंविराजसे ॥ मकुटेनाति
 शुद्धेनकेशवंधेनशोभिता ॥ ९ ॥ भुजगाभोगसहस्रौभुजौतेभूषणान्दिवः ॥ स्तनौतेरुचिरौदेविवर्तुलौसमचूचुकौ ॥ १० ॥ जघनेनातिशुभ्रेणत्रिवलीभं
 गदर्पिता ॥ समध्यवर्त्तिनीनाभिर्गोभिराशुभदर्शिनी ॥ ११ ॥ विस्तीर्णजघनादेवीमुश्रोणीचवरानने ॥ मुजातवृत्तोरुयुगामुजातुचरणातथा ॥ १२ ॥
 त्रैलोक्यधारिणीसात्वत्भुविसत्योपयाचना ॥ भविष्यसिमाहाभोगेवरदावरवर्णिनी ॥ १३ ॥ पुष्करेचक्रतायात्राहृद्वात्वासंभविष्यति ॥ ज्येष्ठेमासेपौ
 र्णमास्यामध्यापूर्वाचलस्यसे ॥ १४ ॥ येचवात्वत्प्रभावज्ञाःपूजयिष्यन्तिमानवाः ॥ नतेपांडुर्लभंकिंचित्पुत्रतोधनतोपिवा ॥ १५ ॥ कान्तारे
 पुनिमग्नानामटव्यावामहार्णवे ॥ दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानुषाम् ॥ १६ ॥ त्वंसिद्धिःश्रीधृतिःकीर्तिर्ह्रीर्विद्यासन्नतिर्मतिः ॥ संध्यारात्रिः
 प्रभानिद्राकालरात्रिस्त्वमेवच ॥ १७ ॥ अंवाचकमलामातुर्ब्रह्माणीब्रह्मचारिणी ॥ जननीसर्वदेवानांगायत्रीपरमांगना ॥ १८ ॥ जयाचविजयाचैवपुष्टिस्त्वंचक्ष
 मादया ॥ सावित्र्यवरजाचासिसदाचेष्टापितामहे ॥ १९ ॥ बहुरूपाविश्वरूपामुनेत्राब्रह्मचारिणी ॥ सुरूपात्वंविशालाक्षीभक्तानांपरिरक्षिणी ॥ २० ॥
 नगरेषुचपुण्येषुआश्रमेषुवरानने ॥ वासस्तवमहादेविवनेपूषवनेपुच ॥ २१ ॥ ब्रह्मस्थानेषुसर्वेषुब्रह्मणोवामतःस्थिता ॥ दक्षिणेनतुसावित्रीमध्येब्रह्मा
 पितामहः ॥ २२ ॥ अंतर्वेदीचयज्ञानामृत्विजांचापिदक्षिणा ॥ सिद्धिस्त्वंहिनुपाणांचवेलासागरजामता ॥ २३ ॥ ब्रह्मचारिण्यादीक्षाशोभाचपरमा
 मता ॥ ज्योतिपांचप्रभादेवीलक्ष्मीनारायणेस्थिता ॥ २४ ॥ क्षमासिद्धिमुनीनांचनक्षत्राणांचरोहिणी ॥ राजद्वारेपुतीर्थेषुनदीनांसंगमेषुच ॥ २५ ॥
 पूर्णिमापूर्णचंद्रेचबुद्धिर्नित्यांक्षमाधृतिः ॥ उमादेवीचनारीणांथूयसेवरवर्णिनी ॥ २६ ॥ इंद्रस्यचारुहृष्टिस्त्वंसहस्रनयनोपगा ॥ ऋषीणांधर्मबुद्धिस्त्वंदेवानां
 चपरायणा ॥ २७ ॥ कर्षकाणांचसीतात्वंभूतानांधरणीतथा ॥ स्त्रीणामवैधव्यकरीधनधान्यप्रदासदा ॥ २८ ॥ व्याधिंमृत्युंभयंचैवपूजिताशमयिष्य
 सि ॥ तथातुकार्तिकेमासिपौर्णमास्यांसुपूजिता ॥ २९ ॥ सर्वकामप्रदादेवीभविष्यसिमुभ्रप्रदे ॥ यश्चेदंपठतेस्तोत्रंशृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णशः ॥ ३० ॥
 सर्वार्थसिद्धिलभतेनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ गायत्र्युवाच ॥ भविष्यत्येवमेवंतुयत्त्वयापुत्रभापितम् ॥ ३१ ॥ विष्णुनासहितःसर्वस्थानेष्वेवभविष्यसि ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसावित्रीविवादगायत्रीवरप्रदानंनमस्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन् श्रुतवानस्मितत्वतः ॥
 अभिषेकंतुगायत्र्याःसदस्यत्रतथाकृतम् ॥ १ ॥ विरोधंचैवसावित्र्याशोपदानंतथाकृतम् ॥ विष्णुर्नाथयथादेवीसर्वस्थानेषुकीर्तिता ॥ २ ॥ गायत्रीचा
 पिरुद्रेणस्तुताचवरवर्णिनी ॥ तंश्रुत्वाप्रतिमात्मानंविस्तरेणपितामहम् ॥ ३ ॥ प्रहृष्टानिचरोमाणिप्रशान्तंचमनोमम ॥ श्रुत्वामेपरमाप्राप्तिःकौतूहलमथे

प० पु०
॥ ५३ ॥

वहि ॥ ४ ॥ नारायणस्तुभगवान्कृत्वातांपरमांचैव ॥ ब्रह्मपत्न्याःस्तुतिभक्त्यान्यस्यतांपर्वतोपरि ॥ ५ ॥ उवाचवचनविष्णुस्तुष्टिप्रुष्टिप्रदा
यकम् ॥ श्रीमतिह्रीमतीचैवयाचदेवीश्वरीतथा ॥ ६ ॥ ॥ एतदेवश्रुतब्रह्मस्तववक्त्रादिनिःसृतम् ॥ उत्तरंतत्रयद्भूतंयच्चतस्मिन्स्थलेकृतम् ॥
॥ ७ ॥ आनुपूर्व्यांचतस्रर्वैभगवान्वक्तुमर्हति ॥ श्रुतेनमेदेहशुद्धिर्भविष्यतिनसंशयः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ यजतःपुष्करेतस्यदेवस्यपरमोष्ठिनः ॥
भृशुराजत्रिदंचित्रंपूर्वमेवयथाकृतम् ॥ ९ ॥ आदौकृतयुगेतस्मिन्मन्यजमानेपितामहे ॥ मरीचिरंगिराश्चैवपुलस्त्यःपुलहःऋतुः ॥ १० ॥
दक्षःप्रजापतिश्चैवनमस्कारंप्रचक्रिरे ॥ विद्योतमानाःपुरुषाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ ११ ॥ उपनृत्यंतिदेवेशंविष्णुमप्सरसांगणाः ॥ ततोगंध
वैतूर्यैस्तुप्रतिनंद्यविहायसि ॥ १२ ॥ बहुभिःसहगंधर्वैःप्रगायतिचतुर्वरुः ॥ महाश्रुतिश्चित्रसेनऊर्णायुरनघस्तथा ॥ १३ ॥ गोमायुस्सूर्यवर्चाश्चसो
मवर्चाश्चकौरव ॥ युगपच्चतुणायुश्चनंदिश्चित्ररथस्तथा ॥ १४ ॥ त्रयोदशःशालिशिराःपर्जन्यश्चचतुर्दशः ॥ कलिःपंचदशश्चात्रतारकश्चात्रपोडशः ॥ १५ ॥
हाहाहूहूश्चगंधर्वाहंसश्चैवमहाद्युतिः ॥ इत्येतेदेवगंधर्वाउपगार्यंतितेविभुं ॥ १६ ॥ तथैवाप्सरसोदिव्याउपनृत्यंतितंविभुं ॥ धातार्यमाचसवितावरुणौ
शोभगस्तथा ॥ १७ ॥ इंद्रोविष्वक्पूषाचत्वष्टापर्जन्यएवच ॥ इत्येतेद्वादशादित्याज्वलंतोदीप्ततेजसः ॥ १८ ॥ चक्रुरस्मिन्सुरेशश्चनमस्कारंपिताम
हे ॥ मृगव्याधश्चशर्वश्चनिर्ऋतिश्चमहायशः ॥ १९ ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यःपिनाकीचापराजितः ॥ भवोविश्वेश्वरश्चैवकपर्दीचविशंपते ॥ २० ॥ स्थाणु
र्भगश्चभगवान्द्रुद्रास्तत्रावतस्थिरे ॥ आश्विनौवसवश्चाष्टौमरुतश्चमहाबलः ॥ २१ ॥ विश्वेदेवाश्चाध्याश्वतस्मैप्रांजलयःस्थिताः ॥ शोपाद्यास्तुमहाना
गावासुकिप्रमुखाहयः ॥ २२ ॥ काश्यपःकंबलश्चापितक्षकश्चमहाबलः ॥ एतेनागामहात्मानस्तस्मैप्रांजलयःस्थिताः ॥ २३ ॥ तार्क्ष्यश्चारिष्टने
मिश्चगरुडश्चमहाबलः ॥ वारुणिश्चैवारुणिश्चैवनेत्याव्यवस्थिताः ॥ २४ ॥ नारायणश्चभगवान्स्वयमागत्यलोकवान् ॥ प्राहलोकगुरुं
श्रीमान्सहस्रवैर्महर्षिभिः ॥ २५ ॥ त्वयाततमिदंसर्वत्वयासृष्टंजगत्पते ॥ तस्माल्लोकेश्वरश्चासिपद्मयोनेनमोस्तुते ॥ २६ ॥ यदत्रतेमयाकार्यंतेव्यंचत
दादिश ॥ एवंप्रोवाचभगवान्साधैर्देवर्षिभिःप्रभुः ॥ २७ ॥ नमस्कृत्यसुरेशायब्रह्मेऽव्यक्तजन्मने ॥ सचतत्रस्थितोब्रह्मातेजसाभासयन्दिशः ॥ २८ ॥
श्रीवत्सलोमसंच्छत्रोहममूत्रेणराजता ॥ सुरर्षिंप्रतिमःश्रीमान्स्वयंभूभूतभावनः ॥ २९ ॥ शुचिरोमामहावक्षाःसर्वतेजोमयःप्रभुः ॥ योगतिःपुण्यशीलाना
मगतिःपापकर्मणां ॥ ३० ॥ योगसिद्धामहात्मानोयांविदुल्लोकमुत्तमं ॥ यस्याष्टगुणमैश्वर्यंयमाहुर्देवसत्तमम् ॥ ३१ ॥ यंप्राप्यशाश्वतंविप्रानियतामोक्ष
कांक्षिणः ॥ जन्मनोमरणाच्चैवमुच्यंतेयोगभाविताः ॥ ३२ ॥ यदेतत्तपइत्याहुःसर्वाश्रमनिवासिनः ॥ सर्वेसर्वंयताहारादुश्वरं व्रतमास्थिताः ॥ ३३ ॥ योनं

प्र०सू०खं०
अ० १८

॥ ५३ ॥

तदतिनागेषु प्रोच्यते सर्वयोगिभिः ॥ सहस्रमूर्द्धारक्ताक्षः शेषादिभिरनुत्तमैः ॥ ३४ ॥ यो यज्ञ इति विप्रैर्द्रैरिज्यते स्वर्गलिप्सुभिः ॥ नानास्थानगतिः श्रीमा
 नेकः कविरनुत्तमः ॥ ३५ ॥ यदेवेति वेत्तारं यज्ञभागप्रदायिनं ॥ वृषाग्निमूर्यचंद्राक्षं देवमाकाशविग्रहं ॥ ३६ ॥ तंप्रपद्यामहे देवं भगवन्शरणा
 थिनः ॥ शरण्यं शरणं देवं सर्वदेवभवोद्भवं ॥ ३७ ॥ ऋषीणां चैव सप्तरं लोकानां च सुरेश्वरं ॥ प्रियार्थं चैव देवानां सर्वस्य जगतः स्थितौ ॥ ३८ ॥ क
 व्यं पितृणां मुचितं सुराणां हव्यमुत्तमं ॥ येन प्रवर्तितं सर्वतं न तस्मिन्सुरोत्तमं ॥ ३९ ॥ त्रेताग्निना तु यजता देवेन परमेष्ठिना ॥ यथा सृष्टिः कृता पूर्व यज्ञसृ
 ष्टिस्तथा पुनः ॥ ४० ॥ तथा ब्रह्माप्यनंतेन लोकानां स्थितिकारिणा ॥ अन्वास्यमानो भगवान्बुद्धोऽप्यथ च बुद्धिमान् ॥ ४१ ॥ यज्ञवाटमर्चितात्मा गतस्त
 त्रपितामहः ॥ धनाढ्यैर्ऋविजैः पूर्णैः सदैवैः परिपालितम् ॥ ४२ ॥ गृहीतचापेन तदा विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ दैत्यदानवराजानो गक्षसानां गणाः स्थि
 ताः ॥ ४३ ॥ आन्मानमात्मना चैव चित्तयामास वैद्रुतं ॥ चित्तयित्वा यथा तत्त्वं यज्ञं यज्ञः सनातनः ॥ ४४ ॥ वरणं तत्र भगवान्कारयामास ऋत्विजाम् ॥
 भृगवाद्याऋत्विजश्चापि यज्ञकर्मविचक्षणाः ॥ ४५ ॥ चक्रुर्वक्ष्यं मुखैश्च प्रोक्तं पुण्यं यदक्षरं ॥ शुश्रुवुस्ते मुनिश्चेष्टावितते तत्र कर्मणि ॥ ४६ ॥ यज्ञविद्यावेद
 विद्यापदकर्मविदां तथा ॥ घोषेण परमर्षीणां सावभूवनिनादिना ॥ ४७ ॥ यज्ञसंस्तरविद्विश्वाशिक्षाविद्विस्तथा द्विजैः ॥ शब्दनिर्वचनाथं ज्ञैः सर्वविद्याविशार
 दैः ॥ ४८ ॥ मीमांसाहेतुवाक्यज्ञैः कृतानानाविधामखे ॥ तत्र तत्र चराजैर्द्रनियतान्संशितव्रतान् ॥ ४९ ॥ जपहोमपरान् मुख्यान् ददद्गुस्तत्र वैद्विजान् ॥
 यज्ञभूमौ स्थितस्तम्यांत्रह्मालोकपितामहः ॥ ५० ॥ सुरासुग्गुरुः श्रीमान्सर्वव्यमानः सुरासुरैः ॥ उपासते च तत्रैनं प्रजानां पतयः प्रभुं ॥ ५१ ॥ दक्षो विष्टः
 पुलहो मर्गचिश्चिद्रिजो नमः ॥ अंगिराभृगुरत्रिश्च गौतमो नारदस्तथा ॥ ५२ ॥ विद्यामानमंतरीक्षं वायुस्तेजो जलं मही ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं चरसोऽप्यस्तथैव
 च ॥ ५३ ॥ विकृतश्च विकारश्चैव नान्यत्कारणमहत् ॥ ऋग्यजुःसामाथर्वाख्यावेदाश्चत्वार एव च ॥ ५४ ॥ शब्दः शिक्षानिरुक्तं च कल्पश्छंदः समन्वि
 ताः ॥ आयुर्वेदधनुर्वेदौ मीमांसा गणितं तथा ॥ ५५ ॥ हस्त्यश्च ज्ञानसहिता इति हाससमन्विताः ॥ एतैरंगैरुपांगैश्च वेदाः सर्वे विभूषिताः ॥ ५६ ॥ उपासते महा
 न्मानं स होकारं पितामहं ॥ तपश्चक्रत वश्वैव संकल्पः प्राण एव च ॥ ५७ ॥ एते चान्ये च ब्रह्मः पितामहमुपस्थिताः ॥ अथो धर्मश्च कामश्च द्वे पोहर्षश्च सर्व
 दा ॥ ५८ ॥ शुक्रो बृहस्पतिश्चैव सवतोऽनुध एव च ॥ शनैश्चरश्च राहुश्च ग्रहाः सर्वे तथैव च ॥ ५९ ॥ मरुतो विश्वकर्मा च पितरश्चापि भारत ॥ दिवाकरऽथ सोमश्च
 ब्रह्माणं पृथुपासते ॥ ६० ॥ गायत्री दुर्गतरणी वाणी सप्तविधा तथा ॥ अक्षराणि च सप्तोऽणि नक्षत्राणि तथैव च ॥ ६१ ॥ भाष्याणि सर्वं शास्त्राणि देहवन्ति विज्ञां
 ते ॥ क्षणालवामुद्गृताश्च दिनं रात्रिस्तथैव च ॥ ६२ ॥ अर्द्धमासाश्च मासाश्च कृतवः सर्वे एव च ॥ उपासते महात्मानं ब्रह्माणं देवतैः सह ॥ ६३ ॥

१० पु०
॥ ५४ ॥

अन्याश्चेद्व्यः प्रवराद्भीः कीर्तिर्द्युतिरेव च ॥ प्रभाधृतिः क्षमाधृतिर्नीतिर्विद्यामतिस्तथा ॥ ६४ ॥ श्रुतिः स्मृतिस्तथाक्षांतिः शांतिः पुष्टिस्ताथाक्रिया ॥ सर्वा
श्चाप्सरसो दिव्या नृत्यगीतविशारदाः ॥ ६५ ॥ उपतिष्ठति ब्रह्माणं स वास्तदेवमातरः ॥ विप्रचित्तिः शिविः शंकु रयः शंकुस्तथैव च ॥ ६६ ॥ वेगवान्के
तु प्रातुयः सोमो व्यग्रो महासुरः ॥ परिवः पुष्करश्चैव सांविधपतिरेव च ॥ ६७ ॥ प्रह्लादो यवलिः कुंभः संह्लादो गगनप्रियः ॥ अनुह्लादो हरिहरो वराहश्च कुशो
रजः ॥ ६८ ॥ योनिभशो वृषपर्वालिंगभशो यवैकुरुः ॥ निःप्रभः सप्रभः श्रीमांस्तथैव च निरुद्धरः ॥ ६९ ॥ एकचक्रो महाचक्रो द्विचक्रः कुलसंभवः ॥ शरभः
शूलभश्चैव क्रपथः क्रापथः क्रथः ॥ ७० ॥ बृहद्वांतिर्महाजिह्वः शंकुकर्णो महाध्वनिः ॥ दीर्घजिह्वो कनयनो मृडकायो मृडप्रियः ॥ ७१ ॥ वायुर्गरीष्टोनमुचिः
इक्ष्म्वरो विज्वरो विभुः ॥ विष्वक्सेनश्चंद्रहर्ता क्रोधवर्द्धन एव च ॥ ७२ ॥ कालकः कलकांतश्च कुण्डलः समरप्रियः ॥ गरिष्ठश्च वरिष्ठश्च प्रलंबो नरकः पृथुः ॥ ७३ ॥
इंद्रतापनवातापिकेतुमान् च लदर्पितः ॥ असिलो मासुलो माचवाक्कलिः प्रमदो मदः ॥ ७४ ॥ मृगालवदनश्चैव केशो च शरदस्तथा ॥ एकाक्षश्चैव राहुश्च वृत्रः क्रो
धविमोक्षणः ॥ ७५ ॥ ऐते चान्ये च बहवो दानवा वलवर्द्धनाः ॥ ब्रह्माणं पशुपासंतवाक्यं चेदमथोचिरे ॥ ७६ ॥ त्वया सृष्टाः स्मभगवन्लैलोक्यं भवता हिनः ॥
दंतं सुरवरं त्रेष्टदेवैश्च अधिकाः कृताः ॥ ७७ ॥ भगवन्निर्हर्तिकुर्मोयज्ञे तव पितामह ॥ यद्विदंतं तद्वदास्माकं समर्थाः कार्यनिर्णये ॥ ७८ ॥ किमेभिस्ते वरा कैश्च
अदितेर्गर्भसंभवैः ॥ देवतैर्निहतैः सर्वैः पराभूतैश्च सर्वदा ॥ ७९ ॥ पितामहोसि सर्वेषां मरुतां कंदैव तैः सह ॥ तव यज्ञसमाप्तौ च पुनरस्मासु दैवतैः ॥ ८० ॥
श्रियं प्रति विरोधश्च भविष्यति न संशयः ॥ इदानीं प्रेक्षणं कुर्मः सहिताः सर्वदानवैः ॥ ८१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सगर्वै तु वचस्ते पांशुत्वा देवो जनार्दनः ॥ शक्रेण
सहितः शंभुमिदमाहमहायशाः ॥ ८२ ॥ विप्रं प्रकर्तुं वै रुद्र आयाता दनुर्गुणाः ॥ ब्रह्मणामंत्रिताश्चेह विप्रार्थं प्रयतंतिते ॥ ८३ ॥ अस्माभिस्तु क्षमाकार्या
यावद्यज्ञः समाप्यते ॥ समाप्ते तु कृतावस्मिन् युद्धे कार्यं दिवौ कसां ॥ ८४ ॥ यथानिर्दानवा भूमिस्तथा कार्यं त्वया विभो ॥ जयार्थं चेह शकस्य भवता च म
या सह ॥ ८५ ॥ द्विजानां परिवेष्टारो मरुतः परिकल्पिताः ॥ दानवानां धनं यच्च गृहीत्वा तद्यजामहे ॥ ८६ ॥ अत्रा गतेषु विप्रेषु दुःखितेषु जनेषु विह ॥ व्ययंतस्य क
रिष्यामो दासभावे निवेशिताः ॥ ८७ ॥ वदंतं मे वतं विष्णुं ब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥ एते दनुमुताः क्रुद्धा युष्माकमोपनोप्सताः ॥ ८८ ॥ भवता च क्षमाकार्यं रुद्रे
ण सह दैवतैः ॥ कृते युगावसाने तु समाप्तिं चक्रतां गते ॥ ८९ ॥ मया च प्रेपिता यूयमेते च दनुर्गुणाः ॥ संधिर्वा विग्रहो वापि सर्वैः कार्यस्तदैव हि ॥ ९० ॥
॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुनस्तान् दानवान् ब्रह्मावाक्यमाह स्वयं प्रभुः ॥ दानवैर्न विरोधो त्रयज्ञे मम कथंचन ॥ ९१ ॥ मैत्रभावस्थिता यूयमस्मत्कार्यं च नित्यशः ॥ दानवा
उजुः ॥ सर्वमेतत् करिष्यामः शासनं ते पितामह ॥ ९२ ॥ अस्माकमनुजा देवा भयंते पांशुनि दधते ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तदा ते पांशुपरितुष्टः पितामहः ॥ ९३ ॥

प्र० मृ० खं०
अ० १८

॥ ५४ ॥

मुहूर्ततिष्ठतांतिषामृषिकोटिरुपागता ॥ श्रुत्वापैतामहंयज्ञतेषांपूजांतुकेशवः ॥ ९४ ॥ आसनानिददौतेषांतदादेवःपिनाकधृत् ॥ वसिष्ठोर्षेद
 दौतेषांरत्नगणापरिचोदितः ॥ ९५ ॥ गामधैचततोदत्वापृष्ठाकुशलमव्ययम् ॥ निवेशंपुष्करेदत्वास्थीयतामितिचाब्रवीत् ॥ ९६ ॥ ततस्तत्रप्रपयःसर्वजटाजि
 नधरास्तथा ॥ शोभयंतःसरःश्रेष्ठंगङ्गामिवदिवौकसः ॥ ९७ ॥ मुंडाःकापायाणिआश्चैकीर्षमश्रुधराःपरे ॥ विरलैर्दशनैःकेचिच्चिपिटाक्षास्तथापरे ॥ ९८ ॥
 बृहत्तनुदराःकेपिकेकराक्षास्तथापरे ॥ दीर्घकर्णाविकर्णाश्चकर्णेश्चट्टितास्तथा ॥ ९९ ॥ दीर्घफालाविकालाश्चस्त्रायुचर्मावगुठिताः ॥ निर्गंतंचोदरंतेषां
 मुनीनांभावितात्मनां ॥ १०० ॥ दृष्ट्वातुपुष्करंतीर्थदीप्पमानंसमंततः ॥ तीर्थलोभात्ररव्याघ्रतस्यतीरेव्यवास्थिताः ॥ १०१ ॥ बालखिल्याम
 हात्मानोह्यश्मकुट्टास्तथापरे ॥ दंतोलूखलिनश्चान्येसंप्रक्षालास्तथापरे ॥ २ ॥ वायुभक्षजलाहाराःपर्णाहारास्तथापरे ॥ नानानियमयुक्ताश्चत
 थास्थंडिलशायिनः ॥ ३ ॥ सरस्यास्मिन्मुखंदृष्ट्वासुररूपास्याःक्षणादभुः ॥ किमेतदितिचित्थाथनिरीक्ष्यचपरस्परम् ॥ ४ ॥ अस्मिंस्तीर्थे
 दर्शनेनमुखस्येहसुरूपता ॥ मुखदर्शनमित्येवनामकृत्त्वातुतापसाः ॥ ५ ॥ स्नातानियमयुक्ताश्चसुरूपास्तेतदाभवन् ॥ देवपुत्रोपमाजाताअ
 नौपम्यगुणान्विताः ॥ ६ ॥ शोभमानानरश्रेष्ठस्थिताःसर्वेवनौकसः ॥ यज्ञोपवीतमात्रेणव्यभजंस्तीर्थमंजसा ॥ ७ ॥ जुह्वतश्चाग्निहोत्राणिचक्रुश्च
 विविधाःक्रियाः ॥ चितयंतोहिराजेंद्रतपसादग्धकिल्बिषाः ॥ ८ ॥ नयास्यामोपरंतीर्थेज्येष्ठभावेत्विदंसरः ॥ ज्येष्ठपुष्करमित्येवनामचक्रुर्द्वि
 जातयः ॥ ९ ॥ तत्रकुञ्जान्वहून्दृष्ट्वास्थितांस्तीर्थसमीपतः ॥ बभूवुर्विस्मितास्तत्रगदायेचसमागताः ॥ ११० ॥ दत्वादानंद्रिजातिभ्योभांडानिवि
 विधानिच ॥ श्रुत्वासरस्वतींप्राचींस्नातुकामाद्रिजागताः ॥ ११ ॥ सरस्वतीतीर्थवरानानाद्रिजगणैर्युता ॥ वदरेंगुदकाश्मर्यपुक्षाश्चतथ
 विर्भातकैः ॥ १२ ॥ पौलौभश्चपलाशैश्चकरैः पीलुभिस्तथा ॥ सरस्वतीतीर्थरुहैर्धन्वनैःस्यंदनैस्तथा ॥ १३ ॥ कपित्थैःकरवारैश्चविलैवरांम्लातकै
 स्तथा ॥ अतिमुक्तकपडैश्चपारिजातैश्चशोभिता ॥ १४ ॥ कदंबवनभूयिष्ठासर्वसत्त्वमनोरमा ॥ बाष्पबुफलपूर्णादैर्देतोलूखलिकैरपि ॥ १५ ॥ तथा
 श्मकुट्टमुख्यैश्च वरिष्ठसुनिभिवृता ॥ स्वाध्यायवोपसंतुष्टांमृगयूथशताकुला ॥ १६ ॥ अहिसेधंमं परमेस्तथाचातीवशोभिता ॥ सुप्रभाकांचना
 ख्याचप्रार्चनंदाविशालका ॥ १७ ॥ स्रोतोभिःपंचभिस्तत्रवर्ततेपुष्करेनदी ॥ पितामहस्यसदसिवर्त्तमानेमहीतले ॥ १८ ॥ विततेयज्ञवाटे
 तुस्वागतेपुद्गिजादिषु ॥ पुण्याहवोपैर्विततैर्देवानांनियमैस्तथा ॥ १९ ॥ देवेषुचैवव्यग्रेपुतस्मिन्यज्ञविधौतथा ॥ तत्रचैवमहाराजदीक्षितेच
 पितामहे ॥ १२० ॥ यजतस्तस्यसत्रेणसर्वकामसमृद्धिना ॥ मनसांचिताह्यार्थाधर्मार्थकुशलास्तथा ॥ २१ ॥ उपातिष्ठतिराजेंद्रद्रिजातींस्त

५० पु०

॥ ५५ ॥

त्रतत्रह ॥ जगुश्चदेवगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १२२ ॥ वादित्राणिचादिव्यानिवाद्यमासुरजसा ॥ तस्ययज्ञस्यसंपत्यातुतुषुदेवताअपि ॥ २३ ॥
विस्मयंपरमजग्मुःकिमुमानुषयोनयः ॥ वर्तमानेतथायज्ञेषुष्करस्थेपितामहे ॥ २४ ॥ अब्रुवन्नृपयोभीष्मतदातुष्टास्सरस्वतीम् ॥ सुप्रभां
नामराजेंद्रनाम्नाचैवसरस्वतीम् ॥ २५ ॥ तेदृष्ट्वामुनयः सर्ववेगयुक्तांसरस्वतीम् ॥ पितामहंभासयतींक्रतुंतेबहुभेनिरे ॥ २६ ॥ एवमेषासरिच्छ्रेष्ठापुष्करे
षुसरस्वती ॥ पितामहार्थसम्भूतातुष्ट्यर्थचमनीपिणाम् ॥ २७ ॥ पुण्यस्यपुण्यताकारिपंचस्रोतास्सरस्वती ॥ सुप्रभानामराजेंद्रनाम्नाचै
वसरस्वती ॥ २८ ॥ यत्रतेमुनयइशान्तानानास्वाध्यायवादिनः ॥ तेसमागत्यऋषयस्सस्मरुर्वैसरस्वतीम् ॥ २९ ॥ साभिध्यातामहाभागाऋषिभिःसत्रया
जिभिः ॥ समास्थितादिशंपूर्वाभक्तिप्रीतामहानदी ॥ १३० ॥ प्राचीपूर्वावहानाम्नामुनिर्वंधासरस्वती ॥ इदमन्यन्महाराजशृण्वान्धर्मवरं
भुवि ॥ १३१ ॥ क्षतोमंकणकोविप्रःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतम् ॥ क्षतात्किलकरेतस्यराजन्शाकरसोऽस्त्वत् ॥ ३२ ॥ सर्वैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान् ॥
ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेतुस्थावरंजंगमंचयत् ॥ ३३ ॥ प्रानृत्यतजगत्सर्वैतेजसातस्यमोहितम् ॥ शक्रादिभिस्सुरैराजन्पिभिश्चतपोधनैः ॥ ३४ ॥
विज्ञप्तस्तत्रवैब्रह्मानायंनृत्येतथाकुरु ॥ आदिष्टोब्रह्मणारुद्रऋषेर्यनराधिप ॥ ३५ ॥ नायंनृत्येद्यथाभीमतथात्वंबलुमहंसि ॥ गत्वारुद्रो
मुनिदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीविहि ॥ ३६ ॥ भोभोविप्रर्षभत्वंहिनृत्यसेकेनहेतुना ॥ नृत्यमानेनभवताजगत्सर्वंचनृत्यति ॥ ३७ ॥ तेनायंवारितःप्राहनृत्यन्यैसु
निसत्तमः ॥ मुनिरुवाच ॥ किंपश्यसिमेदेवकराच्छाकरसोऽस्त्वत् ॥ ३८ ॥ तंतुदृष्ट्वाप्रनृत्तोहंहर्षेणमहतावृतः ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवोमुनिरागेण
मोहितम् ॥ ३९ ॥ अहंनविस्मयंविप्रगच्छामीहप्रपश्यमां ॥ एवमुक्तोमुनिश्चेष्टोमहादेवेनकौरव ॥ १४० ॥ ध्यायमानस्तदाकोयंप्रतिपिद्धोऽस्मियेनाहि ॥
अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांशुष्टस्ताडितस्तथा ॥ १४१ ॥ ततोभस्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमपांडुरं ॥ तदृष्ट्वाब्रीडितश्चासौप्राहतत्पादयोःपतन् ॥ १४२ ॥ नान्यद्देवादहंमन्ये
रुद्रात्परतरमहत् ॥ चराचरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृत् ॥ १४३ ॥ त्वयासृष्टमिदंसर्ववदंतीहमनीषिणः ॥ त्वामेवसर्वविशतिपुनरेवयुगक्षये ॥ १४४ ॥
दैवैरपिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुमयाकुतः ॥ त्वयिसर्वंचदृश्यतेसुराब्रह्मादयोपिये ॥ १४५ ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताचयः ॥ त्वत्प्रसादात्सुराः
सर्वेभवंतीहाकुतोभयाः ॥ १४६ ॥ एवंस्तुत्वामहादेवमृषिश्चप्रणतोब्रवीत् ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनतपोनक्षीयतेत्वह ॥ १४७ ॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तमृ
षिपुनरब्रवीत् ॥ तपस्तेवर्द्धताविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ १४८ ॥ प्राचीमेवहवत्स्यामित्वयासाद्धर्महंसदा ॥ सरस्वतीमहापुण्याक्षेत्रेचास्मिन्विशे
षतः ॥ १४९ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिदिहलोकैपरत्रच ॥ सरस्वत्युत्तरेतिर्यस्त्यजेदात्मनस्तनुम् ॥ १५० ॥ प्राचीतटेजाप्यप्सरोनचेहम्रियतेपुनः ॥ आ

प्र०सृ०खं०

अ० १८

॥ ५५ ॥

त्सुतोवाजिमेधस्यफलमाप्स्यतिपुष्कलं ॥ ५१ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्शयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चतापसः ॥ ५२ ॥ तथास्थंढि
 लशायीचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ करोतियोद्धिजश्रेष्ठोऽनियमांस्तानव्रतानिच ॥ ५३ ॥ सयातिशुद्धदेहश्चब्रह्मणःपरमंपदं ॥ तस्मिंस्तीर्थैतुयैर्दत्तं तिलमा
 व्रंतुकांचनं ॥ ५४ ॥ मेरुदानसमंतत्स्यात्पुराग्राहप्रजापतिः ॥ तस्मिंस्तीर्थैतुयैश्चाद्रंकरिष्यंतिहिमानवाः ॥ ५५ ॥ एकर्विशकुलोपेताःस्वर्गयास्यंति तेनराः ॥
 पितृणांचशुभंतीर्थीपंडनेकेनतर्पिताः ॥ ५६ ॥ ब्रह्मलोकंगमिष्यंतिस्वपुत्रेणेह तारिताः ॥ भूयश्चात्रनचेच्छंतिमोक्षमार्गं व्रजंति ते ॥ ५७ ॥ प्राचीनत्वंसरस्वत्या
 यथाभूतंशृणुष्वतत् ॥ सरस्वतीपुराप्रोक्तादेवैःसर्वैःसवासवैः ॥ ५८ ॥ तटंत्वयाप्रयातव्यंप्रतीच्यालवणोदधेः ॥ वडवाग्निमिमं नीत्वासमुद्रेनिक्षिपस्वह ॥ ५९ ॥ ए
 वं कृतेसुराःसर्वेभवंतिभयवर्जिताः ॥ अन्यथावाडवाग्निस्तुदहतेस्वेन तेजसा ॥ ६० ॥ तस्माद्रक्षस्वविबुधानेतेस्मादचिराद्भयात् ॥ मातेवभवसुश्रोणिपुराणामभ
 यप्रदा ॥ ६१ ॥ एवमुक्तातुसादेवीविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ आहनाहंस्वतंत्रास्मिपितामेव्रियतांस्वराट् ॥ ६२ ॥ तदाज्ञाकारिणीनित्यंकुमारीहृत्तत्रता ॥ पित्रादे
 शाद्रिनानाहंपदमेकमपिक्वचित् ॥ ६३ ॥ गच्छामितस्मात्कोप्यन्यउपायश्चित्यतामहो ॥ तदाशयंविदित्वाहुस्तेसमेत्यपितामहं ॥ ६४ ॥ नान्येनशक्यतेनेतुंवड
 वाग्निःपितामह ॥ अट्टपदोपांस्तुत्कैकांकुमारीतनयांतव ॥ ६५ ॥ सरस्वतीसामानीयकृत्वांकेवरवर्णिनीं ॥ शिरस्याप्रायसस्नेहमुवाचाथसरस्वतीम् ॥ ६६ ॥ मांच
 देविसुराःप्राहुःसत्त्वंब्रह्मियशस्विनीम् ॥ नीत्वाविनिक्षिपदेनंवाडवंलुवणां वुनि ॥ ६७ ॥ पितुर्वाक्यंहितच्छ्रुत्वाविशुक्ताकुररीयथा ॥ पित्रातदैवसाकन्यारुरुदेदीन
 मानसा ॥ ६८ ॥ शोभतेतन्मुखंतस्याःशोकवाष्पाविलेक्षणं ॥ सितंविकसितंतद्रूपद्रव्यंतोयकणाक्षितम् ॥ ६९ ॥ तत्तथाविधमालोक्यपितामह
 पुरस्सराः ॥ विबुधाःशोकभावस्यसर्वेशमुपागताः ॥ ७० ॥ संस्तभ्यहृदयंतस्याःशोकसंतापितंतदा ॥ पितामहस्तामुवाचमारोदीर्णास्ति तेभय
 म् ॥ ७१ ॥ मानलाभश्चभवितातवदेवानुभावतः ॥ नीत्वाक्षारोदमध्येतुक्षिपस्वच्चलनंमुते ॥ ७२ ॥ एवमुक्तातुसावालावाप्ताकुलितलोचना ॥
 प्रणम्यपद्मजन्मानंगच्छाम्युक्तवतीतुसा ॥ ७३ ॥ माभैरुक्तापुनस्तैस्तुपित्राचापितथैवसा ॥ त्यक्त्वाभयंहृष्टमनाःप्रयातुंसमवस्थिता ॥ ७४ ॥ तस्याः
 प्रयाणसमयेशंखदुंदुभिनिस्स्रवैः ॥ मंगलानांचनिचौषैर्जगदापूरितंशुभैः ॥ ७५ ॥ सितांबरधराधन्यासितचंदनमंडिता ॥ शरदंबुजसच्छायतारहार
 विभूषिता ॥ ७६ ॥ संपूर्णचंद्रवदनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ शुभांकीर्तिसुरेशस्यप्रूरयंतीदिशोदश ॥ ७७ ॥ स्वतेजसातद्गुदयाग्निःसृताभासयज्जगत् ॥
 अनुव्रजन्तीतांगगतयोकावर्णिनी ॥ ७८ ॥ द्रक्ष्यामि त्वांपुनरहंप्रयासिकुत्रमेसासे ॥ एवमुक्तातुसागंगाप्रोवाचमधुरांगिरम् ॥ ७९ ॥ यदेवाया
 स्यसिप्राचींदिशंमांपश्यसेशुभे ॥ विबुधैस्त्वंपरिवृतादर्शनंतवतंत्रये ॥ ८० ॥ उदइमुखीतदाभ्युत्थात्यजशोकंशुचिस्मिते ॥ अहंचोदइमुखीपुण्यात्वं

५० पु०

॥ ५६ ॥

तुप्राचीसरस्वाति ॥ ८१ ॥ तत्रक्रतुशतं पुण्यं स्नानदानेन सुव्रते ॥ श्राद्धदानेनैतानि त्यपितृणां दत्तमक्षयम् ॥ ८२ ॥ येकारिष्यन्ति मनुजा विमुक्तास्त
ऋणैस्त्रिभिः ॥ मोक्षमार्गं गमिष्यन्ति विचारो नात्र विद्यते ॥ ८३ ॥ तामुवाच ततो गंगा पुनर्दर्शनमस्तु ते ॥ गच्छस्व मालयं भद्रे स्मर्तव्या हन्तव्या न च ॥ ८४ ॥
यमुना पितृभ्यै स गायत्री च मनोरमा ॥ सा विद्या सहिताः सर्वाः सखी संप्रैष्यन्त तथा ॥ ८५ ॥ ततो विमृज्य तान् देवान् ब्रह्मा सरस्वती ॥ उत्तंकस्याश्रमपद
उद्भूता समनस्विनी ॥ ८६ ॥ अथ स्तात्पुत्रवृक्षस्य अवरोप्य च तानुम् ॥ अवतीर्णामहाभाग देवानां पश्य तां तदा ॥ ८७ ॥ विष्णुरूपस्तरुः सोऽत्र
वन्दे वस्तु वन्दितः ॥ संसेव्य श्रद्धैर्जैर्नित्यं फलहेतोर्महोदयः ॥ ८८ ॥ अनेकशाखाविततश्चतुर्मुख इवापरः ॥ तत्कोटरकुटीकोटिप्रविष्टानां द्विजन्मनाम् ॥ ८९ ॥
श्रूयन्ते विविधा वाचः सुराणां रक्तचेतसाम् ॥ वनस्पतिरपुष्पोऽपि पुष्पितश्चोपलक्ष्यते ॥ ९० ॥ जातीचंपकवत्पुष्पैः शाखालग्रैः शुकैः शुभैः ॥ केतकीभिः सुर
भिर्भिरशोभत सरिद्धरा ॥ ९१ ॥ कोकिलाभिस्समालेव फेनकैः पुष्पिते वसा ॥ हरेणैव यथा गंगा प्लक्षेणैव हि सा तथा ॥ ९२ ॥ तत्रांभस्था तदा देवं
प्रोवाचाथ जनार्दनम् ॥ समर्पयस्व तं वह्नि देवा देशं करोम्यहम् ॥ ९३ ॥ एवमुक्तेन सा तेन प्रत्युक्ता विष्णुना तदा ॥ न ते दाहभयं त्याज्यस्त्वया यथं
ह्विराह स्वयम् ॥ ९४ ॥ पश्चिमं सागरं नेतुं वाडवज्वलनं शुभे ॥ एवं क्रमेण गच्छेत्त्या तदापंप्राप्स्यते शुभे ॥ ९५ ॥ ततस्तं शातकुंभस्थं कृत्वा सौव
डवानलं ॥ समर्पय त गोविंदः सरस्वत्या महोदरे ॥ ९६ ॥ सा तं गृहीत्वा सुश्रोणी प्रतीच्य भिमुखीयथौ ॥ अंतर्द्धानेन संप्राप्ता पुष्करं सामहानदी ॥ ९७ ॥
मर्यादापर्वते तस्मिन्संभूता विमला सरित् ॥ पुष्करारण्यं विपुलं सुरसिद्धिनिपेवितम् ॥ ९८ ॥ पितामहेन यत्रासीद्यज्ञसत्रं निपेवितम् ॥ सिध्यर्थमुनि
मुख्यानामागतास्तैः सहानदी ॥ ९९ ॥ येषु तत्र क्रूतो होमः कुण्डेष्वसीद्विरिचिना ॥ तानि सवाणि संश्राव्य तोयेनाप्युद्भूता हि सा ॥ २०० ॥ तत्रक्षेत्रमहा
पुण्या पुष्करे सा तथोत्थिता ॥ तेन तत्पूरणं प्रोक्तं वायुना जगदायुषा ॥ १ ॥ सा पितृक्षेत्रमासाद्य पुण्यं पुण्यामहानदी ॥ सरस्वती स्थिता देवी मर्त्यानां
पापनाशिनी ॥ २ ॥ तत्र ये शुभकर्माणः पुष्करस्थां सरस्वतीम् ॥ पश्यन्ति तेन पश्यन्ति सुवोरांतामधोगतिं ॥ ३ ॥ यः पुनस्तत्र भावेन नरः स्नानं स
माचरेत् ॥ स ब्रह्मलोकमासाद्य ब्रह्मणा सह मोदते ॥ ४ ॥ यस्तु दद्यात्तत्र दधि ब्राह्मणाय मनोरमम् ॥ सोऽप्याग्निलोकमासाद्य भुंक्ते भोगान्सुशोभनान् ॥ ५ ॥
वरं प्रावरणं योऽपि भक्त्या दद्याद्दिजातये ॥ सोऽपि सद्भद्रदानस्य फलं दशगुणं लभेत् ॥ ६ ॥ ज्येष्ठकुण्डे नरः स्नात्वा यः संतर्पयति पितृन् ॥ स तानुद्भरेत्
सर्वां ब्रकादपि शुद्धधीः ॥ ७ ॥ क्षेत्रेऽपि तामहे पूते पुण्यां प्राप्य सरस्वतीम् ॥ नरः किंप्रार्थयेदन्यत्तथैव ब्रह्मसुतो ब्रवीत् ॥ ८ ॥ तस्मात्सर्वेषु तीर्थेषु
स्नातः प्राप्नोति यत्फलम् ॥ तत्सर्वं प्राप्नुयान्मर्त्या ज्येष्ठकुण्डे सकृत्पुनः ॥ ९ ॥ किमत्र बहु नोक्तेन क्षेत्रं तीर्थं गतिरशुभा ॥ येनैतत्रितयं प्राप्तं प्राप्ता तेन गतिः

प्र० सू० सं०

अ० १८

॥ ५६ ॥

परा ॥ २१० ॥ कालेक्षेत्रतथातीर्थेस्नात्वाहुत्वापितत्रयः ॥ प्रयच्छतोद्विजायार्थसोनंतंमुखमश्नुते ॥ ११ ॥ कार्तिकेमासिशुक्लेचवैशाखेशिशिभूषणे ॥
 चंद्रसूर्योपरागेचकालेचकुरुजांगले ॥ १२ ॥ क्षेत्रेष्वेतेषुतीर्थानियान्युक्तानिमुनीश्वरैः ॥ तेषांपुण्यतमंतीर्थमिदमाहपितामहः ॥ १३ ॥ कुंडेतुमध्यमे
 स्नात्वाकार्तिकयायःपुमान्द्रिजे ॥ प्रयच्छतेचापिद्रव्यसोश्वमेधमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ एवंकनिष्ठकेप्यत्रकुंडेस्नात्वासमाधिना ॥ यःप्रयच्छतिविप्रायसुरूपः
 मपिशालिकाम् ॥ १५ ॥ सप्रयातिनरःक्षिप्रमग्निलोकंमनोरमम् ॥ त्रिःसप्तकुलसंयुक्तोभुंक्ततत्रमहाफलम् ॥ १६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनगमनायमातिः
 स्थिरा ॥ पुरुषेणतुकर्तव्यापुष्करावाप्तयेशुभा ॥ १७ ॥ पुष्करारण्यमासाद्यप्राचीयत्रसरस्वती ॥ मतिःस्मृतिःशुभाप्रज्ञामेधाबुद्धिर्दयापरा ॥ १८ ॥
 सरस्वत्यास्तुपयायाप्पडेतसंप्रकीर्तिताः ॥ ततःप्रभृतियत्रासौप्राचीभूतासरस्वती ॥ २१९ ॥ तत्रस्थंतज्जलयेपिपश्यंतितटसंस्थिताः ॥ तेप्यश्वमेधस्य
 फलंलभंतैनात्रसंशयः ॥ २२० ॥ योवतीर्यपुनस्तत्रकश्चित्सनानसमाचरेत् ॥ नरःसमाधियुक्तोवैब्रह्मणोनुचरोभवेत् ॥ २१ ॥ शाकादिनापिहिपितृन्य
 स्तत्रार्चयतेनरः ॥ सोप्येतिविपुलान्भोगांस्तेषामेवानुभावतः ॥ २२ ॥ येपुनर्विधिनातत्रथाद्रकुर्वन्तिमानवाः ॥ तेनयंतिपितृन्स्वर्गंनरकादपिदुःख
 दात् ॥ २३ ॥ तृप्यंतपितरस्तस्ययस्तत्रकुशमिश्रितम् ॥ स्नात्वाप्रयच्छतेतोयंपूततेपांतिलान्वितम् ॥ २४ ॥ सर्वेषामेवतीर्थानांमिदमेवाधिकंस्मृ
 तम् ॥ आदितीर्थमिदंतस्मात्तीर्थानांभुविविश्रुतम् ॥ २५ ॥ धर्मापवर्गयोःक्रीडानिधिभूतमवस्थितम् ॥ सरस्वत्यापुनश्चैवसमेतंगुणवत्तरम् ॥ २६ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणांधतुर्णामपिदायकम् ॥ येप्यत्रमलनाशायपुमांतोविविशुजलम् ॥ २७ ॥ गोप्रदानसमंतेपांसुखेनैवफलंभवेत् ॥ सुवर्णदाने
 नसममेवमाहुर्मनीषिणः ॥ २८ ॥ तर्पणात्पिण्डदानाच्चनरकेष्वपिसंस्थिताः ॥ स्वर्गप्रयातिपितरस्तत्रपुत्रेणतारिताः ॥ २९ ॥ पुष्करेपिसरस्वत्यांयिपिचान्ति
 जलंजनाः ॥ तेज्जलान्दलीकान्ब्रह्मविश्वेश्वरदितान् ॥ ३० ॥ स्वर्गंनरैश्चैवप्राप्तुंसाधुतापुष्करेचसरस्वती ॥ सापुण्यवद्द्रिस्तं प्राप्नुं पुंभिर्दश
 क्वायवहानदी ॥ ३१ ॥ मुनिभिर्धर्मतत्त्वज्ञैस्तत्रतत्रनिपेविता ॥ तस्मात्सर्वत्रसादेवीपवित्रासर्वतस्स्थिता ॥ ३२ ॥ पुष्करेतुविशेषेणपूतात्पूततमाहिता ॥
 नदीसरस्वतीपुण्यासुलभाजगतिस्थिता ॥ ३३ ॥ दुर्लभासाकुरुक्षेत्रेप्रभातेपुष्करेतथा ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानांप्रवरंविहितंभुवि ॥ ३४ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांच
 तुर्णामपिसाधकम् ॥ प्राचींसरस्वतींप्राप्ययोन्यतीर्थं हिमार्गते ॥ ३५ ॥ सकरस्थंसमुत्सृज्यह्यमृतंविपमिच्छति ॥ ज्येष्ठेज्येष्ठाप्रयागस्यमध्यमेमध्यमा
 स्मृता ॥ ३६ ॥ प्रदक्षिणंततोगच्छेत्कनीयांसविचक्षणः ॥ त्रिष्वप्येतेषुस्नायीतकुर्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ ३७ ॥ प्रयच्छतिपितृभ्योयस्तोयंतेपां
 तिलान्वितम् ॥ तेपितुष्टाःपुनस्तस्यप्रयच्छंत्यमितंफलम् ॥ ३८ ॥ यःस्नात्वाप्रयतोन्त्यततःपश्येत्पितामहम् ॥ अनुलोमविलोमाभ्यांतथाव्यस्तस

५० पु०

॥५७॥

मस्तयोः ॥ ३९ ॥ स्नातव्यं पुष्करे नित्यं ब्रह्मलोकमभीप्सिता ॥ त्रीणि शृंगाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रस्रवणानि च ॥ २४० ॥ पुष्कराणि प्रसिद्धानि निविशस्त
त्रकारणं ॥ कनीयांसं मध्यमं च तृतीयं ज्येष्ठं पुष्करं ॥ ४१ ॥ शृंगशृङ्गाभिधानानि शुभप्रस्रवणानि च ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां संकल्पैरफलं नरः ॥ ४२ ॥
यस्तत्र संत्यजेद्देहं मोक्षं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ प्रयतः संयतस्तस्यां स्नात्वा दद्याद्दिने शुभात् ॥ ४३ ॥ गामेकां वं प्रवृत्तां च लोकानां प्राप्तिमोक्षदान् ॥ किमत्र
बहुनोक्तेन राजावपि हियार्थिने ॥ ४४ ॥ अर्थप्रयच्छते स्नात्वा सो नन्तं सुखमश्नुते ॥ तत्र दानं प्रशंसति तिलानां मुनिसत्तमा ॥ ४५ ॥ कृष्णपक्षे च तु दर्श्यां स्नानं च विहि
तं सदा ॥ पिण्याकेन गुडेनापि पिडं योऽत्र प्रयच्छति ॥ ४६ ॥ पितृणां प्रयतो भूत्वा पितृलोकं स यच्छति ॥ पुष्करारण्यमासाद्य पुनस्तस्मात्सरस्वती ॥ ४७ ॥
अंतर्द्रां गतां गंतुं प्रवृत्ता मपश्चिमा मुखी ॥ नातिदूरे तस्तस्य पुष्करस्य तु शोभना ॥ ४८ ॥ खर्जूरवनमासाद्य फलपुष्पोपशोभितं ॥ तत्रोपित्वा पुनर्दे
वावने मुनिमनोरमे ॥ ४९ ॥ सर्वतु कुसुमाकीर्णं सिद्धचारुपसेविते ॥ नंदानामसरिच्छ्रेष्ठा त्रिबुल्लोकेषु विश्रुता ॥ २५० ॥ मीननक्षत्रोपेता विमलो
दकप्ररिता ॥ सूत उवाच ॥ अथ देवव्रतः प्राह किमन्यास्तत्सरिद्वरा ॥ ५१ ॥ एतन्मे कौतुकं ब्रह्मव्रंदा शब्दासरस्वती ॥ यथाभूता येन कृताकारेण सरिद्वरा ॥ ५२ ॥
एवमुक्ते पुलस्त्यः स भीष्मायै तत्पुरातनं ॥ आख्यातुमुपचक्राम नंदानामयतस्मृतं ॥ ५३ ॥ क्षत्रव्रतधरो नित्यमासीद्वाजा प्रभंजनः ॥ प्रवृत्तो
सौमृगान् हंतुं वने तस्मिन् महाबलः ॥ ५४ ॥ स ददर्श तस्तस्मिन् श्रीगुल्मांतरे स्थितां ॥ मार्मणेन सुतीक्ष्णेन तां विव्याध पुरोगतां ॥ ५५ ॥ साविलो
क्यदिशः सर्वास्तं दृष्ट्वा शरपाणिनं ॥ आहर्कितं कृतं मूढत्वं यैतत्कर्मदुष्करं ॥ ५६ ॥ स्तनं तावत्प्रदच्छामि सुतस्याधोमुखी स्थिता ॥ मांसलोभेन विद्धाहं
तरसा ह्यकुतोभया ॥ ५७ ॥ पिवंतं गुप्तवत्सं च गूढमैथुनया गतं ॥ एवं विषमं राजन्नहं न्यात्प्राङ्मयाधुतं ॥ ५८ ॥ स्तनं तु तनयस्यास्य प्रयच्छंतीति व्याह
ता ॥ बाणनाशनिकल्पेन निर्दोषावनमागता ॥ ५९ ॥ तस्मात्त्वमपि बुद्धेः क्रव्यादत्तमवाप्स्यसि ॥ वने स्मिन्कंठकाकीर्णव्याघ्ररूपं त्वमाप्नुहि ॥ २६० ॥
शापप्रदानं ध्रुवैर्वसराजापुरतः स्थितः ॥ प्रोवाच प्रांजलिभूत्वा तां शृंगी व्यथितैर्द्वयः ॥ ६१ ॥ स्तनं तु तनयस्येह प्रयच्छंतीति मे भेदा ॥ अज्ञानेन हतभद्रे
प्रसीद शुभमाधिना ॥ ६२ ॥ व्याघ्ररूपमहं त्यक्त्वा प्राप्स्याविजानुपंकदा ॥ एवं विषयशापस्य विमोक्षं शंस मे भृगि ॥ ६३ ॥ एवमुक्ते शृंगी तस्य प्रोवाच
वचनं शुभम् ॥ राजव्रं दं शतं ते तु शापस्यागतयागवा ॥ ६४ ॥ नंदया सह संवादमासाद्यां तो भविष्यति ॥ मृगयोक्ते वचने राजा व्याघ्र एवाभवत्तदा ॥ ६५ ॥
नक्षदं शृंगी योपेतो व्याघ्ररूपोतिभीषणः ॥ तत्रासौ भक्षयन्नस्ते मृगान् हत्वा च तुष्पदः ॥ ६६ ॥ द्विपदानपितृवस्थां कालेन क्रमयोजितान् ॥ एवं तत्र वने तस्य सं
वत्सरं शतं गतम् ॥ ६७ ॥ आत्मानं निदमानस्य मृगमांसानि खादतः ॥ कदाहं मानुषं भावं गमिष्यामीदृशं पुनः ॥ ६८ ॥ कुत्सितं न करिष्यामि विधौ निकरणं महत् ॥

प्र० सू० खं०

अ० १८

॥५७॥

कुर्वतामांसलोभेनमृगयां परिधावता ॥ ६९ ॥ आपदासहितं प्राप्तं मानुषाणां भयावहम् ॥ दर्शनं दुःखदं मर्त्याणां मानुषैः सह ॥ १७० ॥ पापेन पापतां नीतो
 ह्यपापेऽपि सतां कुले ॥ उत्पन्नो विष्कृतिनीतः पश्य कालस्य पर्ययम् ॥ २७१ ॥ तस्मान्मे मुकुतं नास्ति हि साप्येका विगर्हिता ॥ तया तु प्राप्यते दुःखं न च मोक्षो
 भविष्यति ॥ ७२ ॥ कथं मे भविता मोक्षः कथं सत्यामृगी भवेत् ॥ गते वर्षशते तस्य वसतस्तद्वने तदा ॥ ७३ ॥ आयातं गोकुलं कालेयवसोदकारणा
 त् ॥ गोवाटवाटी संस्थानं तत्तत्र समवस्थितम् ॥ ७४ ॥ वनोपकण्ठे मंथानरवेणापूरितं च यत् ॥ शौवे गौपैः समाकर्णपादपैरपितद्वनम् ॥ ७५ ॥ निशि वंशर
 वोपेतं गोपीनां च शुभप्रदम् ॥ एवं तु वसतस्तस्य खर्जूरवनसंसदि ॥ ७६ ॥ हृष्टा तुष्टा च पुष्टा च नंदावैनामनामतः ॥ गोमंडलस्य सामुख्या हंसवर्णा घट
 स्रवा ॥ ७७ ॥ दार्घ्यघोणा विभक्ता गीर्वाणधुरांगीतनुत्वा ॥ नीलकंठा शुभ्रग्रीवा वंशली मधुरस्वना ॥ ७८ ॥ सा च यूथस्य सर्वस्य पुरश्चरति निर्भया ॥ वस
 स्थानं च रेच्छन्नं त्वैकाच यथा सुखम् ॥ ७९ ॥ यथेष्टकामा सुरभीं च न्नं चरीतवैतृणम् ॥ रोहितो नाम तत्रान्यः पर्वतः सरितस्तटे ॥ २८० ॥ अनेकं कंदरुदरी
 गुहासत्त्वनिषेवितः ॥ तस्य पूर्वोत्तरे भागे योरेतृणसमाकुले ॥ २८१ ॥ संकटे विपसे दुर्गं भैरवे लोमहर्षणे ॥ मृगसिंहसमाकर्णैर्वहुश्चापदसेविते ॥ २८२ ॥ वल्ली
 वृक्षादिगहने शिवाज्ञतनिनादिते ॥ दुर्गोऽस्मिन् वसते रौद्रः कामरूपी भयंकरः ॥ २८३ ॥ द्वीपी शोणितदिग्धां सोवोरदं द्रान्त्वा युधः ॥ नंदानामसध
 मां प्रासच गोपीहितैरतः ॥ २८४ ॥ अच्छिन्नास्ते तु नैर्दीर्घैर्गोपनैः परिरक्षति ॥ तस्य यूथपरिभ्रष्टासानंदा तृणलिप्सया ॥ २८५ ॥ चरंती व्याघ्रपुरतः साधेनुः प्रत्यु
 पस्थिता ॥ अभयद्रव्यं च तद्द्वीपीतिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २८६ ॥ त्वमद्य विहितो भक्षः स्वयं प्राप्तासि धेनुके ॥ द्वीपिनश्च वचः श्रुत्वानिदुरं रोमहर्षणं ॥ २८७ ॥
 शुक्लरूपश्चित्तवालं भ्रष्टमिदुसमग्रभम् ॥ वत्सं स्मरति साधेनुः स्नेहात्कागददाक्षरम् ॥ २८८ ॥ दह्यंती पुत्रशोकेन नंदा सा पुत्रवत्सला ॥ रुदंती करुणं चैव निरा
 शा पुत्रदंशने ॥ २८९ ॥ द्वीपी हृष्टा तुतां धेनुं कंदमानां सुदुःखिताम् ॥ उवाच वचनं योरेधेनुके किं प्ररुध्यते ॥ २९० ॥ देवात्सुखोपपन्ना सिभक्षस्त्वं मेयदृच्छ
 या ॥ रुदंत्या वाहसं त्यावातवातं जीवितं भवेत् ॥ २९१ ॥ विहितं भुज्यते लोके स्वयं प्राप्तासि धेनुके ॥ मृत्युस्ते विहितो यैव वृथा किमनुशोचसि ॥ २९२ ॥
 पप्रच्छ तां पुनर्द्वीपी किमर्थं रुदितं त्वया ॥ कौतुकं चात्र मे जातं महन्मे कथयस्व वै ॥ २९३ ॥ व्याघ्रस्य वचनं श्रुत्वा नंदा वाक्यमथाब्रवीत् ॥ शंतुमहं
 सिमेनाथ कामरूपिभ्रमोस्तुते ॥ २९४ ॥ त्वां समासाद्य लोके स्य परित्राणं न विद्यते ॥ जीवितार्थं न शोचामि प्राप्तव्यं मरणं मया ॥ २९५ ॥ जातस्य
 हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥ तस्मादपरिहार्यं न शोचामि मृगाधिप ॥ २९६ ॥ देवैरपि यथा सर्वैर्भक्तं व्यभवशुर्ध्रुवम् ॥ तस्मात्तु नाहमेवै
 काव्याप्रशोचामि जीवितम् ॥ २९७ ॥ किंतु स्नेहेन वैसाधो दुःखेन रुदितं मया ॥ अस्ति मे हृदिसंतापस्तं च त्वं श्रोतुमर्हसि ॥ २९८ ॥ प्रथमे वयसि प्राप्ते प्रसूताहं

प० पु०
॥ ५८ ॥

गृणाधिप ॥ इष्टप्रथमजातश्चसुतस्तुममवालकः ॥ १९ ॥ शीरपायीचमेवत्सस्तृणनाद्यापिजिघ्रति ॥ सचगोपकुलेवद्धःशुधातौमामवेक्षते ॥ ३०० ॥
तमहंचानुशोचामिकथंजीविष्यतेसुतः ॥ तस्येच्छामिस्तनंदातुपुत्रस्नेहवशंगता ॥ १ ॥ पाययित्वास्तनंवत्समवाल्लिङ्गचमूर्द्धनि ॥ सखीनामर्प
यित्वातुसंदिश्यचहिताहितम् ॥ २ ॥ पुनःप्रत्यागमिष्यामियथेष्टंभक्षयिष्यसि ॥ सनंदायावचःश्रुत्वाभृगेंद्रःपुनरब्रवीत् ॥ ३ ॥ किंतेपुत्रेणकर्त
व्यमस्किंनृप्यसे ॥ त्रस्यंतिसर्वभूतानिभ्रियंतेमानिरीक्ष्यच ॥ ४ ॥ त्वंपुनःकृपयाविष्टापुत्रपुत्रेतिभाषसे ॥ नपुत्रानतपोदाननमातानपिता
गुरुः ॥ ५ ॥ शश्वतिपरित्रातुंनरकालप्रपीडितम् ॥ कथंत्वंगोकुलंगत्वागोपीजनसमाकुलम् ॥ ६ ॥ वृषभैर्नादितंदिव्यंवालवत्सविभूषितम् ॥
भूपणदेवलोकस्वर्गमनुत्स्यंनसंशयः ॥ ७ ॥ नित्यंप्रसुदितंदिन्द्यंनृदेवप्रभूजितम् ॥ यत्पवित्रंपवित्राणामंगलानांचमंगलम् ॥ ८ ॥ यत्तीर्थंसर्वतीर्थो
नांधन्यानांधन्यमुत्तमम् ॥ समस्तगुणसंपन्नमीश्वरायतनमहत् ॥ ९ ॥ यत्स्व्यातंसर्वतीर्थानांभूमिस्वर्गमनुत्तमम् ॥ गोपीमंथनशब्देनवाल
वत्सरपेणच ॥ ३१० ॥ शर्वाहुंकारशब्देनअलक्ष्मीःप्रतिहन्यते ॥ यत्रवत्साश्वहुंकारंकरुणमातृकांक्षया ॥ ११ ॥ यद्वोपैःपालितंशूरैर्बाहुयुद्धकृतश्रमैः ॥
प्रणीतनृत्यसंलपनंदिनास्फोटनादितम् ॥ १२ ॥ इतस्ततस्थितैर्वत्सैर्नैर्द्यमानंसंप्रततः ॥ सरोवद्राजतेगोष्टंचलद्भिरिवपंकजैः ॥ १३ ॥ तंश्रीनिकेतनंसौम्यं
हृष्टपुष्टजनाकुलम् ॥ गोलोकप्रतिमंदृष्ट्वाकथंप्रत्यागमिष्यसि ॥ १४ ॥ पंचभूतानिमेभद्रेषिपंतुरुधिरंतव ॥ ननिर्विण्णानिभूतानिवाङ्मात्रेणकरोम्यहम् ॥ १५ ॥
नंदोवाच ॥ एवंप्रथमवत्तायामृगेंद्रशृणुमेवचः ॥ दृष्ट्वासखीसुतंवाल्लिङ्गोपांशुप्रतिपालकान् ॥ १६ ॥ गोपीजनमुपामंथ्यजननींचविशेषतः ॥ शपथैरागमिष्या
मिमन्यसेयदिमुचसां ॥ १७ ॥ यत्पापंब्रह्मवध्यायामातृपितृवधेषुच ॥ तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ॥ १८ ॥ यत्पापंलुब्धकानांमुलेच्छानांगरदा
यिनाम् ॥ तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ॥ १९ ॥ गोषुविघ्नांश्चयेकुर्युःस्वपंतीताडयंतिच ॥ तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ॥ ३२० ॥
सक्रुद्धातुयःकन्धाद्वितीयेदातुमिच्छति ॥ तस्यपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ॥ २१ ॥ यस्त्वनर्हान्वलीवदान्विपमेवाहयेत्पुमान् ॥ कथा
यांकथ्यमानायाविघ्नंकारयतेतुयः ॥ २२ ॥ तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ॥ गृहेयस्यागतमित्रंनिराशंप्रतिगच्छति ॥ २३ ॥ तस्यपापेनलिप्येहंयद्यहं
नागमेपुनः ॥ इत्येतैःपातकैर्वैरागमिष्याम्यहंपुनः ॥ २४ ॥ बुध्वासंप्रत्ययैर्द्वीपीपुनर्वचनमब्रवीत् ॥ व्याघ्रउवाच ॥ संजातःप्रत्ययोस्माकंशपथै
र्धेनुकेतव ॥ २५ ॥ कदाचिन्मन्यसेगत्वाभूख्यैर्वंचितोमया ॥ अत्रापिकेचिद्रस्यतिशपथेनास्तिपातकम् ॥ २६ ॥ कामिनीषुविवाहेषुगवां
मुक्तौतथैवच ॥ प्राणत्यागेसमुत्पन्नेथद्वातव्यंनचत्वया ॥ २७ ॥ लोकेस्मिन्नास्तिकाःकेचिन्मृत्सोःपंडितमानिनः ॥ आमयिष्यंतितेचित्तं

प्र०सृ०सं०
अ० १८

॥ ५८ ॥

चक्रारूढमिवक्षणात् ॥ २८ ॥ कुतर्कहेतुवृत्तितैरज्ञानावृतचेतसः ॥ मोहयन्तिनराः शुद्धा आगमानविशारदाः ॥ २९ ॥ अतध्यान्यापितध्यानिदर्शय
 त्यतिपेशलाः ॥ समेनिम्रोन्नतानीवचित्रकर्मविदो जनाः ॥ ३० ॥ प्रायः कृतार्थोलोकोयमन्यतेनोपकारिणम् ॥ वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजतिमा
 तरम् ॥ ३१ ॥ नतंपश्यामिलोकेस्मिन्कृतेप्रतिकरोति यः ॥ सर्वस्याहिकृतार्थस्यमातिरन्याप्रवर्तते ॥ ३२ ॥ ऋषिदेवासुरनरैः शपथाः कार्य
 सिद्धये ॥ कृताः परस्परं पूर्वतान्नमन्यामहेवयम् ॥ ३३ ॥ सत्येनापिशपेद्यस्तु देवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ तस्यैवैवस्वतो राजा धर्मस्यार्द्धनिर्कृतति ॥ ३४ ॥
 माते बुद्धिर्भवेदेवं शपथैरेव चितः ॥ त्वयैव दर्शितं सर्वयथेष्टं कुरु सांप्रतं ॥ ३५ ॥ नंदोवाच ॥ ॥ एवमेव महासाधोकस्त्वावंचयितुं क्षमः ॥
 आत्मैव वांचितस्तेन यः परं वंचयिष्यति ॥ ३६ ॥ द्वीप्युवाच ॥ ॥ धेनुके पश्य गच्छ त्वं पुत्रकं पुत्रवत्सले ॥ पाययित्वा स्तनं वत्समवालिह्य च मूर्द्ध
 नि ॥ ३७ ॥ मातरं भ्रातरं दृष्ट्वा सखीस्वजनवांधवान् ॥ सत्यमेवाग्रतः कृत्वा शिप्रमागमनं कुरु ॥ ३८ ॥ एवं सा शपथं कृत्वा धेनुर्वै सत्यवादि
 नी ॥ अनुज्ञाता मृगेंद्रेण प्रयाता पुत्रवत्सला ॥ ३९ ॥ अश्रुपूर्णमुखी दीनावेपमाना सुदुःखिता ॥ हंभारवं प्रमुंचंती पतिता शोकसागरे ॥ ४० ॥ करीव
 चरणग्राहं गृहीतः सलिलाशये ॥ अशक्तास्वपरित्राणे विलपंती सुदुःखि ॥ ४१ ॥ सा तत्र गोकुलं प्राप्ता हरिप्रिया स्तटे स्थिता ॥ श्रुत्वा वत्सं तु कोशं तं पर्य
 धावत संमुखी ॥ ४२ ॥ उपसृप्य च तं बालं वाष्पपर्याकुलेक्षणम् ॥ संप्राप्य मातरं वत्सः शंकितः परिपृच्छति ॥ ४३ ॥ नते पश्याम्यहं स्वास्थ्यं धैर्यं ने
 वाद्यलक्ष्ये ॥ उद्विग्ना चापिते दृष्टिर्भाति चातुर्वलक्ष्यसे ॥ ४४ ॥ नन्दोवाच ॥ पित्रपुत्रस्तनमेव कारणं यदि पृच्छसि ॥ अशक्ता हंतवा ख्यातुं कुरु तं यि
 थेप्सिताम् ॥ ४५ ॥ अपश्चिर्मतुते पुत्रदुर्लभं मातृदर्शनम् ॥ एकाहमद्य मे पीता प्रभाते कस्य पास्यसि ॥ ४६ ॥ त्वां त्यक्त्वा पुत्रगंतव्यं शपथैरागता ह्य
 हम् ॥ श्रुत्वा मस्य च व्याघ्रस्य दातव्यमात्मजीवितम् ॥ ४७ ॥ नंदायाश्च वचः श्रुत्वा वत्सो वचनमब्रवीत् ॥ वत्स उवाच ॥ अहं तत्र गमिष्यामि यत्र त्वंगु
 मिच्छसि ॥ ४८ ॥ श्लाघ्यं ममापि मरणं त्वया सह न संशयः ॥ एकाकिनापि मत्तं व्यमया तं न त्वया विना ॥ ४९ ॥ यदि मांसं हितं मातृवन्व्याघ्रो हनिष्यति ॥ याम
 तिमातृभक्तानां ध्रुवं सामे भविष्यति ॥ ५० ॥ तस्मादवश्यं यास्यामि त्वया सह न संशयः ॥ अथ वातिष्ठ मातृस्त्वं शपथाः संतुते मम ॥ ५१ ॥ जनन्याच वियुक्तस्य
 जीवितोक्तिं प्रयोजनम् ॥ अनाथस्य वने नित्यं कोमिना यो भविष्यति ॥ ५२ ॥ नास्ति मातृसमो बंधुर्बालानां क्षीरजीविनाम् ॥ नास्ति मातृसमो नाथो नास्ति
 मातृसमा गतिः ॥ ५३ ॥ नास्ति मातृसमः स्नेहो नास्ति मातृसमं मुखम् ॥ नास्ति मातृसमो देव इह लोके परत्र च ॥ ५४ ॥ एवैव परमो धर्मः प्रजापतिविनिर्मितः ॥
 येतिष्ठंति सदा पुत्रास्ते यांति परमां गतिम् ॥ ५५ ॥ नंदोवाच ॥ ममैव विहितो मृत्युर्न त्वं पुत्रा गमिष्यसि ॥ न चायमन्यजीवानां मृत्युः स्यादन्यमृत्युना ॥ ५६ ॥

५० पु०
॥ ५९ ॥

अपाश्रममिमं पुत्रमातृसंदेशमुत्तमम् ॥ अत्रातिष्ठस्वमद्राक्यात्ततः शुश्रूषणं पुनः ॥ ५७ ॥ जलेस्थलेचविचरन्प्रमादं तातमाकुरु ॥ प्रमादात्सर्वभूतानि वि-
नश्यंति न संशयः ॥ ५८ ॥ न च लोभे तर्तव्यं विषमस्थं तृणं क्वचित् ॥ लोभाद्रिनाशः सर्वेषामिह लोके परत्र च ॥ ५९ ॥ समुद्रमटर्वां पुत्रविशंति लोभमोहि-
ताः ॥ लोभादकार्यं मृत्युग्रं विद्वानपि समाचरेत् ॥ ६० ॥ लोभात्प्रमादाद्विषं भाविभिर्नाशो भवेन्नृणाम् ॥ तस्माल्लोभं न कुर्वीत न प्रमादं न विश्वसेत् ॥ ६१ ॥
आत्मा हि सततं पुत्ररक्षितव्यः प्रयत्नतः ॥ सर्वेभ्यः श्वापदेभ्यश्च लोचोरादि संकटात् ॥ ६२ ॥ तिरश्चां पापयोनीनामेकत्र वसतामपि ॥ विपरीतानि चित्तानि वि-
ज्ञायते न पुत्रक ॥ ६३ ॥ नस्त्रिणां च न दीनां च शृंगिणां शस्त्रधारिणाम् ॥ न विश्वासस्त्वया कार्यः स्त्रीणां प्रियजनस्य च ॥ ६४ ॥ न विश्वसेद विश्वस्ते विश्वस्ते
नाति विश्वसेत् ॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निकृत्तति ॥ ६५ ॥ न विश्वसेत्स्वदेहेऽपि बलिष्ठे भीतचेतासि ॥ वक्ष्यंति गूढमत्यर्थं सुप्तं मत्तं प्रमादतः ॥
॥ ६६ ॥ गंधः सर्वत्र सततमाप्रातव्यः प्रयत्नतः ॥ गावः पश्यंति गंधेन राजानश्चारचक्षुषा ॥ ६७ ॥ नैकस्तिष्ठेद्गन्धोरेधमेकं च चिंतयेत् ॥ न चो-
द्रेगस्त्वया कार्यः सर्वस्य मरणं ध्रुवं ॥ ६८ ॥ यथा हि पथिकः काश्चिच्छायामाश्रित्य तिष्ठति ॥ विश्रम्य च पुनर्याति तद्द्रुतसमागमः ॥ ६९ ॥ पुत्रनित्यं जगत्स-
र्वतत्रैकः शोचसे कथं ॥ तावत्त्वं शोकमुत्सृज्य मद्राक्यमनुपालय ॥ ७० ॥ शिरस्याप्रायतं पुत्रमवलिह्य च मूर्धनि ॥ श्लोकेन महता विष्टा वाष्पव्याकुललोच-
ना ॥ ७१ ॥ विनिःश्वसंतीनां गीवदीर्घमुष्णं मुहुर्मुहुः ॥ पुत्रहीनं जगच्छून्यं प्रपश्यंती वसा भवत् ॥ ७२ ॥ महापंकनिमग्ने वतिष्ठंती चावसीदती ॥ विलप्य नं-
दिनी पुत्रमुवाचेदं पुनर्वचः ॥ ७३ ॥ नास्ति पुत्रसमः स्नेहो नास्ति पुत्रसमं सुखं ॥ नास्ति पुत्रसमाप्रीतिर्नास्ति पुत्रसमागतिः ॥ ७४ ॥ अपुत्रस्य जगच्छू-
न्यमपुत्रस्य गृहेऽसुखं ॥ पुत्रेण लभते लोकमपुत्रो न रक्तं व्रजेत् ॥ ७५ ॥ लोको बद्धिवाक्यानि चंदनं किल शीतलं ॥ पुत्रगात्रपरिष्वंगश्चंदनादतिशीत-
लः ॥ ७६ ॥ इति पुत्रगुणानुक्त्वानिरिह्य च पुनः पुनः ॥ स्वमातरं सखीगोपीस्त्वरमाणा च पृच्छति ॥ ७७ ॥ यूथस्याग्रे चरंती मां माससा-
दमृगाधिपः ॥ मुक्ताहं तेन शपथैः पुनर्यास्यामि तत्र वै ॥ ७८ ॥ सुतं च मातरं चैव सखीद्रेष्ठुं च गोकुलं ॥ आगता सत्यवाक्येन पुनर्यास्यामि-
तत्र वै ॥ ७९ ॥ मातः क्षमस्व तत्सर्वदौःशील्यादिकृतं तमम् ॥ बालस्तवायं दौहित्रः किमत्रान्यद्ब्रवीम्यहं ॥ ८० ॥ विपुले चंपके मातर्भद्रे सुरभिमानिनि ॥ व-
सुधारे प्रियानंदे महानंदे घटस्त्रवे ॥ ८१ ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि यदुक्तं किंचिदप्रियं ॥ तत्क्षमध्वं महाभागाय चान्यच्च कृतं मया ॥ ८२ ॥ सर्वाः सर्वगुणोपेताः
सर्वालोकस्यामातरः ॥ सर्वाः सर्वप्रदानित्यर्थरक्षध्वं मम बालकं ॥ ८३ ॥ अनाथं विकलं दीनं रक्षध्वं मम पुत्रकं ॥ मातृशोकाभिसंतप्तं भगिन्यः पालयिष्यथ ॥ ८४ ॥ यस्मा-
दनाथमवलं पुत्रवत्पालयिष्यथ ॥ क्षमध्वं च महाभागायास्यामि सत्यं त्रयात् ॥ ८५ ॥ न चितामहती कार्या सखीभिश्चः कथंचन ॥ प्रथमस्यास्य जातस्य

प्र० मृ० सं०
अ० १८

॥ ५९ ॥

स्थितं मरणमग्रतः ॥ ८६ ॥ श्रुत्वा तु नंदा वचनं माता सा ख्यश्च दुःखिताः ॥ विषादं परमं जग्मु र्दमृच्चुश्च विस्मिताः ॥ ८७ ॥ अहोत्रमहदाश्चर्ययद्वा प्रवचनं
 त्व ॥ प्रकृतमुद्यतं भीमं नंदा त्वं सत्यवादिनी ॥ ८८ ॥ शपथैः सत्यवाक्येन वंचयित्वा महां भयं ॥ नाशनीयं प्रयत्नेन गंतव्यं कथंचन ॥ ८९ ॥ नंदेन
 चैव गंतव्यमधर्मः क्रियते त्वया ॥ यद्बालं स्वमुतं त्यक्त्वा सत्यलोभेन गम्यते ॥ ९० ॥ अत्र गाथापुरा प्रोक्ता ऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ प्राणत्यागे समु
 त्पन्ने शपथैर्नास्ति पातकं ॥ ९१ ॥ उक्त्वा नृतं भवेद्यत्र प्राणिनां प्राणरक्षणं ॥ अनृतं तत्र सत्यं स्यात्सत्यमप्यनृतं भवेत् ॥ ९२ ॥ कामिनीषु विवाहेषु गवां मुक्तौ तथैव
 च ॥ ब्राह्मणानां विपत्तौ च शपथैर्नास्ति पातकं ॥ ९३ ॥ ॥ नंदावाच ॥ ॥ परेषां प्राणरक्षार्थं वदाम्येवानृतं वचः ॥ नात्मार्यमुत्सहे वक्तुं जीवितार्थं कथंच
 न ॥ ९४ ॥ एकः संक्षिप्य ते गभैर्मरणे भरणे तथा ॥ भुंक्ते चैकः सुखं दुःखमतः सत्यं वदाम्यहम् ॥ ९५ ॥ सत्ये प्रतिष्ठिता लोकाधर्मः सत्ये प्रतिष्ठितः ॥ उदाधि
 स्सत्यवाक्येन मया दांनं विलंघते ॥ ९६ ॥ विष्णवे पृथिवीं दत्त्वा बालिः पातालमाश्रितः ॥ छद्मनापि बालिर्वद्धः सत्यवाक्यं न चात्यजत् ॥ ९७ ॥ प्रवर्ध
 मानः शैलेन्द्रः शतशृंगः समुत्थितः ॥ सत्येन संस्थितो विध्यः प्रवर्धनातिवर्तते ॥ ९८ ॥ स्वर्गापवर्गनरकाः सत्यवाचि प्रतिष्ठिताः ॥ यस्तु लोपयते वाचमशेषं
 न लोपितं ॥ ९९ ॥ योन्यथा संतमात्मानमन्यथा प्रतिपद्यते ॥ किं तेन न कृतं पापं चोरेणात्मा पहारिणा ॥ १०० ॥ यास्यामि नरकं चोर्विलोप्यात्मानमा
 त्मना ॥ तस्य वैवस्वतो राजाधर्मस्यार्थं निवृत्ताति ॥ १ ॥ अगाधे सलिले शुद्धे सत्यतर्पणं क्षमाह्वये ॥ स्नात्वा पापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमां गतिं ॥ २ ॥ अश्वमेधसह
 सं च सत्यं च तुलयाधृतं ॥ अश्वमेधसहस्रादिसत्यमेव विशिष्यते ॥ ३ ॥ सत्यं साधुफलं श्रुतं च परमं क्लेशादिभिर्वाजितं साधूनां निकटं सतां कुलधनं सर्वाश्रमा
 णां फलं ॥ यस्मात्तं समवाप्य गच्छति दिवं सत्यं ज्यते सौकर्यं लोकैरत्र समागमे प्रतिदिनं सत्यं वदध्वं ध्रुवं ॥ ४ ॥ सरथ ऊचुः ॥ नंदे सात्त्वं न मस्का
 र्या सर्वैरापसुरासुरैः ॥ यात्वं परमसत्त्वेन प्राणांस्त्यजसि दुस्त्यजान् ॥ ५ ॥ ब्रुमः किं तत्र कल्याणियात्वं धर्मं धुरंधरा ॥ त्यागेनानेन नाप्राप्यत्रैलोक्ये
 वस्तु किंचन ॥ ६ ॥ अवियोगं च पश्यामस्त्यागादस्मात्सुतेन हि ॥ नार्याः कल्याणचिन्तायानापदः संति कुत्रचित् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा गोपीजनं सर्वपारि
 म्यचगो कुलं ॥ नंदासं प्रस्थिता देवान् वृक्षांश्चापृच्छ च सा पुनः ॥ ८ ॥ क्षितिं वरुणमग्निं च वायुं चापि निशाकरं ॥ दशदिग्देवता वृक्षाश्च प्राणिग्रहैः सह ॥
 ॥ ९ ॥ सर्वान्विज्ञापयामास प्राणिपत्यमुहुर्मुहुः ॥ ये संश्रिता वने सिद्धाः सर्वाश्च वनदेवताः ॥ १० ॥ वने चरंतं च तृणं ते रक्षंतु सुतं मम ॥ चंपकाशोक
 पुत्राणां स्तरलाजुं न किं शुकाः ॥ ११ ॥ शृण्वंतु पादपाः सर्वे संदेशं मम विष्णुवं ॥ वत्समेका किं नंदीनं चरंतं विषमे वने ॥ १२ ॥ रक्षध्वं वत्सकं बालं त्रेहात्पु
 त्रमिवौरसं ॥ मात्रापित्रा विहीनं च अनाथं दीनमानसं ॥ १३ ॥ विचरंतं मिमांशुं किं दमानं सुदुःखितं ॥ तस्येह क्रंदमानस्य मत्पुत्रस्य महावने ॥ १४ ॥

प० पु०
॥ ६० ॥

महाशोकाभिभूतस्यक्षुत्पिपासातुरस्यच ॥ शून्यस्यैकाकिनःसर्वजगच्छून्यप्रपश्यतः ॥ १५ ॥ चरमाणस्यकर्तव्यंसातुक्रोशैस्तुरक्षणं ॥ संदिश्यं
दाप्रीत्यैवंपुत्रस्नेहवशंगता ॥ १६ ॥ शोकाग्निनाचसन्दीप्ताविच्छिन्नापुत्रदर्शने ॥ वियुक्ताचक्रवाकीबलतेवपतितातरोः ॥ १७ ॥ अंधेवदृष्टिरहिताप्रस्व
लेतीपदेपदे ॥ अगच्छत्सापुनस्तत्रयत्रासौपिशिताशनः ॥ १८ ॥ आस्तेविस्फूर्जितमुखस्तीक्ष्णदंष्ट्रीभयावहः ॥ तावत्तस्याःसुतोवत्सऊर्द्धपुच्छोति
वेगवान् ॥ १९ ॥ आगत्यमातुरग्रेसौमृगेद्रस्याग्रतोभवत् ॥ आगतंतुसुतं दृष्ट्वा मृत्युंतमग्रतःस्थितं ॥ २० ॥ व्याघ्रं दृष्ट्वा तु सधितुरिदं वचनमब्रवीत् ॥
भोभोमृगेद्रागताहंसत्यधर्मव्रतेस्थिता ॥ २१ ॥ कुरुतुंसियथाकाममस्मन्मांसेनसांप्रतम् ॥ संतर्पयस्वभूतानिपिबत्वंशोणितंमम ॥ २२ ॥ मृतायांतुमयित्वं
भोभक्षयेमंतुवालकम् ॥ द्रीप्युवाच ॥ स्वागतंतवकल्याणिधेनुकेसत्यवादिनी ॥ २३ ॥ नहिसत्यवतां किंचिदशुभं भवतिक्वचित् ॥ त्वयोक्तं
नुकेपूर्वंसत्यं प्रत्यागमेपुनः ॥ २४ ॥ तेनमेकौतुकं प्राप्तं प्राप्तागच्छेत्कथंपुनः ॥ तवसत्यपरीक्षार्थंप्रथितासिमयापुनः ॥ २५ ॥ अन्यथामांस
मासाद्यजिर्वितीयास्यसेकथम् ॥ यच्चनःकौतुकंजातंसत्यमन्वेष्टणंमम ॥ २६ ॥ तस्मादनेनसत्येनमुक्तासिचमयाधुना ॥ भगिनीभवतीमह्यं भागिनेयः
सुतस्तव ॥ २७ ॥ दत्तोपदेशस्यशुभेममपापिष्ठकर्मणः ॥ सत्येप्रतिष्ठितालोकाधर्मःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ २८ ॥ सत्येनगौःक्षीरधारांप्रमुंचतिहविः
प्रियाम् ॥ सर्वेधन्यतमोगोपोयस्त्वत्क्षीरेणजीवति ॥ २९ ॥ भूमिप्रदेशाधन्यास्तेसृणुष्वीरुधःशुभे ॥ तेधन्याश्चकृतार्थाश्चतैरेवसुकृतंकृतम् ॥ ३० ॥
तैरातंजन्मनःसारंयेपिबंतितपयस्तव ॥ मृगेन्द्रःप्रत्ययंगत्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ ३१ ॥ प्रत्यादेशोयमस्माकंसत्यं देवैःप्रदांशितः ॥ सत्यमिष्टंगवां
दृष्ट्वानमेवाच्छास्तिजीवितुम् ॥ ३२ ॥ तत्करिष्याम्यहंकर्मयेनमुच्येयकित्विषात् ॥ मयाजीवसहस्राणिभक्षितानिशतानिच ॥ ३३ ॥ गतिकामि
हगच्छामिदृष्ट्वागोःसत्यमीदृशम् ॥ अहंपापोदुराचारोऽनुशंसोजीवघातकः ॥ ३४ ॥ कांस्तुलोकान्गमिष्यामिक्लृत्वाकर्मसुदारुणम् ॥ गमिष्येपुण्यतीर्था
निकरिष्येपापशोधनम् ॥ ३५ ॥ पतिष्येगिरिमारुह्यप्रवेक्ष्येवाहुताशनम् ॥ धेनोद्ययन्मयाकार्यतपःपापाद्विशुद्धये ॥ ३६ ॥ तदादिशस्वसंक्षेपात्रकालोवि
स्तरस्यतु ॥ धेनुरुवाच ॥ तपःकृतेप्रशंसंतित्रेतायांज्ञानमेवच ॥ ३७ ॥ आपरंयज्ञमित्याहुर्दोनमेकंकलयुगे ॥ सर्वेषामेवदानानामामिदमेवैकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥
अभयंसर्वभूतानां नास्तिदानमतःपरम् ॥ चराचराणांभूतानामभयंयःप्रयच्छति ॥ ३९ ॥ सचसर्वभयान्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ नास्त्यहिंसासमं
दानं नास्त्याहिंसासमतपः ॥ ४० ॥ यथाहस्तिपदेष्वन्यत्पदंसर्वंप्रलीयते ॥ सर्वेधर्मास्तथाव्याघ्रंप्रलीयंतेह्यहिंसया ॥ ४१ ॥ योगवृक्षस्यछायाया
तापत्रयविनाशिनी ॥ धर्मज्ञानेचपुष्पाणिस्वर्गमोक्षोफलानिच ॥ ४२ ॥ दुःखत्रयाभितप्तस्यछायायोगतरोःस्मृता ॥ नवाच्यतेपुनर्दुःखैःप्राप्यनिर्वा

प्र० मृ० सं०
अ० १८

॥ ६० ॥

णमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ इत्येतत्परमं श्रेयः कीर्तितं तस्मात्ततः ॥ ज्ञातं चैव त्वया सर्वकैवलं मातुः पृच्छसि ॥ ४४ ॥ द्वीप्सुवाच ॥ अहं मृग्यापुराज्ञातोऽप्यप्ररूपे
 ण संस्थितः ॥ ततः प्राणिष्वधात्सर्वमज्ञोऽपंममविस्मृतम् ॥ ४५ ॥ त्वत्संपर्कोऽपदेशाभ्यां संजातं स्मरणं पुनः ॥ त्वंचाप्यनेन सत्येन गमिष्यसि परां गतिं ॥ ४६ ॥
 तदहं त्वां पुनः पृच्छे प्रश्रमे कं हृदि स्थितम् ॥ सायं वर्षातं जातं चित्तयानस्य मे शुभे ॥ ४७ ॥ भवत्याभाग्ययोगेन कदाचित् स्वर्गशोभने ॥ कृतं धर्मस्य संस्था
 नं सतां मार्गं प्रतिष्ठितम् ॥ ४८ ॥ किं ते भिधानं कल्याणि ब्रूहि मेऽज्ञस्य मुव्रते ॥ नंदोवाच ॥ मम नंदेति संज्ञा तु कृतानंदेन स्वामिना ॥ ४९ ॥ सांप्रतं भक्षयामीति ह्यति
 ष्ठः केन हेतुना ॥ नंदेति श्रुत्वा तन्नाम मुक्तशपः प्रभंजनः ॥ ४५० ॥ पुनर्नृपत्वमापन्नो बलरूपसमन्वितः ॥ एतस्मिन् व्रतं धर्मस्तं ज्ञात्वा सत्यवा
 दिनीम् ॥ ५१ ॥ द्रष्टुं समागतस्तत्र प्राब्रवीच्च पयास्विनीम् ॥ तव सत्यव्रताद्धृष्टो धर्मो ह्यमिह चागतः ॥ ५२ ॥ नंदे वृणीष्व भद्रं ते वरं वरतमं हि यत् ॥
 एवमुक्ता हि सा देवी नंदां तं प्रार्थयद्भरम् ॥ ५३ ॥ तवानुभावात्समुतागच्छामि पदमुत्तमम् ॥ भवेदिदं शुभं तीर्थं मुनीनां धर्मदायकम् ॥ ५४ ॥ मन्नाच सरिदियं
 नंदानाम सरस्वती ॥ वरप्रदानं देवेश तदेतत्प्रार्थितं मया ॥ ५५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सा तत्क्षणाद्गता देवी स्थानं सत्यवतां शुभम् ॥ प्रभंजनोऽपि तद्वाग्यं संप्राप्तः
 प्राणुपार्जितम् ॥ ५६ ॥ नंदायेन गता स्वर्गं नंदां प्राप्य सरस्वतीम् ॥ तेनाख्यया बुधैस्तस्याः प्रोक्तानं दासरस्वती ॥ ५७ ॥ सरस्वती पुनस्तस्माद्रनात्त्वर्जूर
 संज्ञिता तत् ॥ दक्षिणेन पुनर्याता ग्लावयंती धरा तलम् ॥ ५८ ॥ आगच्छन्नपि यस्तस्यानाम गृह्णाति मानवः ॥ जीवन्मुखं स आप्नोति मृतो भवति खेचरः ॥ ५९ ॥
 तत्र ये शुभकर्माणस्त्यजंति स्वांतुं नराः ॥ ते विद्याधरराजानो भवंति सुखिनो जनाः ॥ ६० ॥ नराणां स्वर्गनिःश्रेणी स्नानात्पानात्सरस्वती ॥ तत्र स्नानं
 प्रकुर्वन्त्येष्टम्यांसु समाहिताः ॥ ६१ ॥ ते मृताः स्वर्गमासाद्य मोदंते सुमनोऽस्माः ॥ सरस्वती सदा स्त्रीणां तत्र सौभाग्यदायिका ॥ ६२ ॥ उपोषिता तृती
 या यामपि सौभाग्यभाजना ॥ तत्र तद्दृशनेनापि मुच्यते पापसंचयात् ॥ ६३ ॥ स्पृशंति ये नराः केचित्ते पिज्ञेया मुनीश्वराः ॥ रजतस्य प्रदाने
 न रूपवान् जायते नरः ॥ ६४ ॥ पुण्यापुण्यजलोपेतान् दीयं ब्रह्मणः सुता ॥ नंदानामेति विपुला प्रवृत्ता दक्षिणा मुखी ॥ ६५ ॥ गत्वा ततो नातिदूरं पुनर्याता
 पराऽसुखी ॥ ततः श्रुति सा देवी प्रसभं प्रकटा स्थिता ॥ ६६ ॥ तस्यास्तटे पुपुण्ये पुतीर्थं न्यायत नानि च ॥ संसेवितानि मुनिभिः सिद्धैश्चापि समंततः ॥ ६७ ॥
 तेषु सर्वेषु भवति धर्महेतुः सरस्वती ॥ स्नानात्पानात्प्रदानाद्वा हि रण्यस्य मदानदी ॥ ६८ ॥ हाटकक्षितिगौरीणां नंदा तीर्थं महोदयं ॥ दानं दत्तं नरैः स्नातैर्जनयत्य
 क्षयं फलं ॥ ६९ ॥ धान्यप्रदानं प्रवदंति शस्त्रं वसुप्रदानं च तथा सुनीद्रिः ॥ यैस्ते पुतीर्थे पुनरैः प्रदत्तं तद्भवं हेतुः प्रवरं प्रदिष्टम् ॥ ७० ॥ प्रायोपवेशं प्रयतः प्रयत्नाद्य
 स्तत्र कुर्व्यात्प्रमदापुमान्वा ॥ तीर्थेषु सायुज्यमवाप्य सोऽयं शुक्ले फले ब्रह्म गृह्येथेष्टं ॥ ७१ ॥ तस्योपकंठे तु मृतास्तु ये वै कर्मक्षयात्स्थावरजंगमाश्च ॥

१० पु०
॥ ६१ ॥

तैश्चापिसर्वैः सहसा प्रसह्य लभ्येत यज्ञस्य फलं दुरापम् ॥ ४७२ ॥ ततस्तु साधर्मफलप्रदा भवेजन्मादिदुःखार्दितचेतसां नृणाम् ॥ सर्वात्मना पुण्यफलासरस्व
ती सेव्या प्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ॥ ४७३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूष्टिसंकेने दाप्राचीमहात्म्ये अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ पुष्करस्य चनेदा
याः श्रुतं महात्म्यमुत्तमं ॥ ऋषिकोटिर्दयायात्पुष्करे मुखदर्शनात् ॥ १ ॥ सर्वैः सुरूपतालब्धा सर्वमेतन्मया श्रुतं ॥ यज्ञोपवीतैर्भक्तानियानितानिवदस्व मे ॥
॥ २ ॥ कथं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैस्सुमहात्मभिः ॥ आश्रमेयानि तीर्थानि कृतान्यपि महर्षिभिः ॥ ३ ॥ पदन्यासः कृतः पूर्वविष्णुना यज्ञपर्वते ॥ नागैस्तत्र पं
चतीर्थं कृतं तैस्तु महाविषैः ॥ ४ ॥ पिंडप्रदानवापीचकेन पूर्वविनिर्मिता ॥ उदङ्मुखी भूमिगता कथं गंगासरस्वती ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैर्वेदविद्वद्भिः कथं यात्रात्रिपु
ष्करे ॥ कर्तव्या यत्फलं तस्या जायते तद्वदस्व मे ॥ ६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्रभारो महानेष भवता परिकल्पितः ॥ तदेकाग्रमना भूत्वा शृणु तीर्थमहाफलं ॥
॥ ७ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतं ॥ विद्यातपश्च कीर्तिश्च सतीर्थफलमश्नुते ॥ ८ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तः संतुष्टो येन केनचित् ॥ अहंकारनिवृ
त्तश्च सतीर्थफलमश्नुते ॥ ९ ॥ अक्रोधनश्च राजेंद्र सत्यशीलो दृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्नूते पुसतीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ ऋषीणां परमं गुह्यमिदं भर
तसत्तमा ॥ पूर्वयत्रमहाराज सत्रेपैतामहे तथा ॥ ११ ॥ यतीनामुग्रतपसां येषां कोटिः समागता ॥ मुखदर्शनमाश्रित्य स्थितास्ते ज्येष्ठपुष्करे ॥ १२ ॥ सुरूपतां परां
लब्ध्वा प्रीतास्ते सुनिःसत्तमाः ॥ हर्षेण महता विष्टा ब्रह्मदर्शनकांक्षिणः ॥ १३ ॥ यज्ञोपवीतैस्ते भूमिमाप्य सर्वे चतुर्दिशं ॥ कृत्वा तीर्थविभागं च स्थिता भक्तिपराय
णाः ॥ १४ ॥ आसन्नश्च तस्ते पातदातुष्टः पितामहः ॥ कोटिं कृत्वा तदा ते पांमानं दृष्ट्वा मनीषिणां ॥ १५ ॥ अद्य प्रभृतिपुष्पाकं धर्मवृद्धिर्भविष्यति ॥ इहा गत्यनरो यो
वैयदं प्रथमं जले १६ ॥ प्राविष्यति रूपार्थरूपिता तीर्थकारिता ॥ भविष्यति न संदेहो यो जनायतमं डले ॥ १७ ॥ अर्धयोजनविस्तारं दीर्घसाधं हि योजनम् ॥ एतत्प्र
माणं तीर्थस्य ऋषिकोटिप्रवर्तितम् ॥ १८ ॥ गमना देवराजेंद्र पुष्करस्य त्वर्दिदम् ॥ राजसूयाश्रमे धाम्नां फलमाप्नोति मानवः ॥ १९ ॥ सरस्वती महापुण्या प्रविष्टा ज्ये
ष्ठपुष्करे ॥ तत्र ब्रह्मादयो देवाः ऋषयः सिद्धचारणाः ॥ २० ॥ अभिगच्छति राजेंद्र चैत्रशुक्लचतुर्दशी ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवाचने रतः ॥ २१ ॥ गोमधं च दाप्नोति
कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ एवं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैस्तु महर्षिभिः ॥ २२ ॥ पितृनुदेवांश्च सन्तर्प्य विष्णुलोके महीयते ॥ तत्र स्नात्वा भवेन्मर्त्या विमलश्चन्द्रमायथा ॥ २३
॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति गर्तचपरमां व्रजेत् ॥ नृलोके देवदेवस्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २४ ॥ पुष्करं नाम विख्यातं महापातकनाशनम् ॥ दशकोटि सहस्रा
णि तीर्थानि विमहीपते ॥ २५ ॥ सात्रिध्यं पुष्करे येषां त्रिसन्ध्यं कुलनन्दनं ॥ आदित्यावसरो रुद्रास्साध्याश्च समरुद्राणां ॥ २६ ॥ गन्धर्वाप्सरसश्चैवानित्यं सन्निहिता वि
भोः ॥ यत्र देवास्तपस्तप्त्वा दित्या ब्रह्मर्षयस्तथा ॥ २७ ॥ दिव्ययोगा महाराज पुण्येन महतान्विताः ॥ मनसाप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनस्विनः ॥ २८ ॥

प्र० सू० ६
अ० १९

॥ ६१ ॥

पूयन्ते सर्वपापानि नाकपृष्ठे समोदते ॥ तस्मिन्स्तीर्थे महाराज नित्यमेवापितामहः ॥ २९ ॥ उवासपरमप्रीतो देवदानवसम्मतः ॥ पुष्करेधुमहाराजदेवास्सर्पि
 पुरोगमाः ॥ ३० ॥ सिद्धिचसमनुप्राप्ताः पुण्येन महता त्विताः ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवाचनैरतः ॥ ३१ ॥ अश्वमेधादशगुणं प्रवर्दति मनीषिणः ॥ अ
 प्येकं भोजयेद्विप्रं पुष्करारण्यमाश्रितः ॥ ३२ ॥ अग्नेन तेन संप्रीता कोटिर्भवति पूजिता ॥ तेनासौ कर्मणा भीष्मप्रेत्य चेहचमोदते ॥ ३३ ॥ शकैर्मूलेः फ
 लैर्वापियेन वा वत्तयेत्स्वयम् ॥ तद्वै दद्याद्ब्राह्मणाय श्रद्धावाननमूयकः ॥ ३४ ॥ तैर्नैव प्राप्नुयात्प्राज्ञो हयमेधफलनरः ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाराजस
 त्तमः ॥ ३५ ॥ पैतामहं सरः पुण्यं पुष्करं नामनामतः ॥ वैखानसानां सिद्धानां मुनीनां पुण्यदं हि यत् ॥ ३६ ॥ सरस्वती पुण्यतमा यस्माद्याता महार्णवम् ॥
 आदिदेवो महायोगी यत्रास्ते मधुसूदनः ॥ ३७ ॥ रुयात आदिवराहेति नाम्ना त्रिदशपूजितः ॥ हीनवर्णाश्च ये वर्णास्तीर्थे पैतामहे गताः ॥ ३८ ॥ न वियोनिं ब्रजंत्ये
 ते स्नात्वा तीर्थं महात्मनः ॥ कार्तिक्यांच विशेषेण यो भिगच्छेत्तु पुष्करं ॥ ३९ ॥ फलं तत्राक्षयं तस्य भवतीत्यनुशुभम् ॥ सायंप्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि
 कृतांजलिः ॥ ४० ॥ उपरुपृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थं तु कौरव ॥ जन्मप्रभृति यत्पापं स्त्रियो वा पुरुषस्य वा ॥ ४१ ॥ पुष्करे स्नानमात्रेण सवंसे तत्प्रणयति ॥ यथा
 सुराणां प्रवरः सर्वेषां तु पितामहः ॥ ४२ ॥ तथैव पुष्करं तीर्थं तीर्थानामादिरुच्यते ॥ तद्द्विदशवर्षाणि पुष्करे नित्यतः शुचिः ॥ ४३ ॥ क्रतून् सर्वानवाप्नोति
 ब्रह्मलोकं सगच्छति ॥ यस्तु वर्षं शतं पूर्णमग्निहोत्रमुपासते ॥ ४४ ॥ कार्तिकीं वा वसेदं कां पुष्करे सममेव तु ॥ पुष्करे दुष्करो होमः पुष्करे दुष्करं तपः ॥
 ४५ ॥ पुष्करे दुष्करं दानं वा सत्त्वं सुदुष्करः ॥ ब्राह्मणो विद्वद्वा संतु गत्वा वैज्येष्टपुष्करं ॥ ४६ ॥ स्नानाद्भवेन्मोक्षभागोऽथार्द्धेन पितृतारकः ॥ नाममात्रो
 पियो विप्रो गत्वा संध्यामुपासते ॥ ४७ ॥ वर्षाणि द्वादशैवेहेतेन संध्यामुपासिता ॥ भवेत्तु नात्र संदेहः पुराप्रोक्तं स्वयं भुवा ॥ ४८ ॥ सावित्री कथितो दोषः कु
 ले तस्य न जायते ॥ यापत्नी ददते भर्तुः संध्योपास्तं करिष्यतः ॥ ४९ ॥ करकेण तु ताम्रेण तोयं मुक्तादिवं ब्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकं मनुप्राप्यति प्रतिल्लपोदिनं ॥
 ५० ॥ एकाकिना गतेनापि संध्यां वद्यायथाक्रमं ॥ पौष्करेणाथ तोयेन भृंगारिनिहितेन तु ॥ ५१ ॥ तेनापि द्वादशाब्दानि संध्योपास्तान संशयः ॥ भवेत्समी
 पगापत्नी कुर्वतः पितृतर्पणं ॥ ५२ ॥ दक्षिणादिशमास्थाय गायत्र्या राजसत्तमः ॥ पितृणां परमावृत्तिः क्रियते द्वादशाब्दिकी ॥ ५३ ॥ युगसहस्रं पिण्डेनार्द्धेना
 नन्त्यमश्नुते ॥ एतदर्थं हि विद्वांसः कुर्वते दारसंग्रहं ॥ ५४ ॥ तीर्थे गत्वा प्रदास्यामः पंडाच्चैवाध्वं पूर्वकं ॥ तेषां पुत्रा धनं धान्यमविच्छिन्नं चाचसंततिः ॥ ५५ ॥
 भवेद्भैनात्र संदेह एतदाह पितामहः ॥ तर्पयित्वा पितृन् देवानग्निं शोभफलं भेत् ॥ ५६ ॥ आश्रमानपिते वा च्मि शृणुष्वैकमना नृप ॥ अगस्त्येन कृतं आश्र
 मो देवसंमितः ॥ ५७ ॥ सप्तर्षीणां पुराचात्राश्रमो देवसम्मतः ॥ ब्रह्मर्षीणां तथाचात्रमनूनां परमस्तथा ॥ ५८ ॥ नागानां च पुरीरस्यायज्ञपर्वतरोधासि ॥

प० पु०

॥ ६२ ॥

अगस्त्यस्यमहाराजप्रभावममितात्मनः ॥ ५९ ॥ कथयामिसमासेनशृणुत्वंसुसमाहितः ॥ पूर्वकृतयुगेभीष्मदानवायुद्धमुदाः ॥ ६० ॥ कालेयाहतिवि
ख्यातागणाः परमदारूपाः ॥ तेषुवृत्रसमाश्रित्यदेवान्हंतुंसमुद्यताः ॥ ६१ ॥ ततोदेवाः समुद्रिग्राब्रह्माणमुपतस्थिरे ॥ कृतांजलींस्तुतान्सर्वान्परमेष्ठीत्युवा
चह ॥ ६२ ॥ विदितंमसुराः सर्वैयद्रः कार्यचिकीर्षितं ॥ तमुपायप्रवक्ष्यामियथावृत्रंविष्यथ ॥ ६३ ॥ दधीचिरिति विख्यातोमहानृषिरुदारधीः ॥
तंगत्वासहितास्सर्वैर्वचप्रतियाचत ॥ ६४ ॥ सवोदास्यातिधर्मात्मासुप्रीतेनांतरात्मना ॥ सवाच्यः सहितैः सर्वैर्भवद्भिर्जयकांक्षिभिः ॥ ६५ ॥ स्वान्यस्थी
निप्रयच्छस्वत्रैलोक्यहितकांक्षया ॥ सशरीरंसमुत्सृज्यस्वान्यस्थीनिप्रदास्यति ॥ ६६ ॥ तस्यास्थिभिर्महाधोरं वचंसंक्रियतांहृदं ॥ महच्छत्रुहर्तादि
व्यंतदस्त्रमशनिःस्मृतं ॥ ६७ ॥ तेनवज्रेणैवैवृत्रंविष्यतिशतक्रतुः ॥ एतद्रः सर्वमाख्यातंतस्मात्सर्वविधीयतां ॥ ६८ ॥ एवमुक्तास्ततोदेवा अनुज्ञाप्य
पितामहं ॥ शतक्रतुं पुरस्कृत्य दधीचेराश्रमं ययुः ॥ ६९ ॥ सरस्वत्याः परेपारैरानाद्रुमलतावृतं ॥ षट्पदोद्गीतनिनदैरुद्गुष्टसामगैरिव ॥ ७० ॥
पुंस्कोकिलरवोन्मिश्रं जीवजीवकनादितम् ॥ महिषैश्च वराहैश्च समरैश्च मरैरपि ॥ ७१ ॥ तत्र तत्रानुचरितैः शार्दूलभयवर्जितैः ॥ करेणुभिर्वोरणैश्च प्रभिन्नकरटा
मुखैः ॥ ७२ ॥ स्वरोद्गारैश्च क्रीडद्भिः समंतादनुनादितं ॥ सिंहव्याघ्रैर्महानादनदद्भिरनुनादितं ॥ ७३ ॥ मयूरैश्चापिसंलनैर्गुहाकंदरवासिभिः ॥ तेषुते
पुचकुंजेषुनादितंसुमनोरमं ॥ ७४ ॥ त्रिविष्टपसमप्रस्थं दधीच्याश्रममागमन् ॥ तत्रापश्यन् दधीर्चितं दिवाकरसमप्रभम् ॥ ७५ ॥ जाज्वल्यमा
नं वषुषायथालक्ष्म्याचतुर्भुजम् ॥ तस्य पादौ सुराराजत्रभिर्वद्यप्रणम्य च ॥ अयाचंतवरं सर्वे यथोक्तं परमेष्ठिना ॥ ७६ ॥ ततो दधीचिः परमप्रतीतः सु
रोत्तमांस्तानि दमिष्युवाच ॥ करोमि यद्बोहितमद्य देवाः स्वं वापि देहं त्वहमुत्सृजामि ॥ ७७ ॥ तानेव मुक्त्वा द्विपदां वरिष्ठः प्राणांस्ततोऽसौ सहसोत्ससर्ज ॥ सुरास्त
दस्थीनि सवासवास्ते यथोपयोगं गृह्णुः स्मृतस्य ॥ ७८ ॥ प्रहृष्टरूपाः श्वजयाय देवास्त्वष्टारमासाद्य तमर्थमूचुः ॥ त्वष्टा तु ते पां वचनं निशम्य प्रहृष्टरूपः प्रयतः
प्रयत्नात् ॥ ७९ ॥ चकार वज्रं शृङ्गमुग्रवीर्यकृत्वा च स्रज्जंतमुवाच हृष्टः ॥ अनेन शस्त्रप्रवरणे देवभस्मीकुरुष्वद्य सुरारिमुग्रं ॥ ८० ॥ ततो हतारिः सगणः
सुखं त्वं प्रशधिकृत्स्त्रिदिवं दिविष्टः ॥ त्वष्टा तथोक्तस्तु पुरंदरश्च वज्रं प्रहृष्टः प्रयतो ह्यष्टहत् ॥ ८१ ॥ ततः सवज्रेण युतो दैवतैरभिपूजितः ॥ आससाद
ततो वृत्रं स्थितमावृत्परोदसी ॥ ८२ ॥ कालकेयैर्महाकायैस्समंतादभिरक्षितं ॥ समुद्यतप्रहरणैः सशृंगैरिव पर्वतैः ॥ ८३ ॥ ततो युद्धं समभवद्दे
वानां सह दानवैः ॥ मुहूर्तं भरतश्रेष्ठलोकत्रासकरमहत् ॥ ८४ ॥ उद्यतैः प्रतिमुष्टानां खड्गानां वीरबाहुभिः ॥ आसीत्सुतुमलः शब्दः
शरीरैरभिपाटितैः ॥ ८५ ॥ शिरोभिः प्रपतद्भिश्चाप्यंतरिक्षान्महीतलं ॥ तालैरिव महीपालवृत्तैरेव दृश्यते ॥ ८६ ॥ ते हि मकवाभूत्वा कालेयाः पारि

प्र० सू० ख०

अ० १९

॥ ६२ ॥

पायुधाः ॥ त्रिदशानभ्यवर्तन्तदावदग्धाइवदुमाः ॥ ८७ ॥ तेषांविगवतांविगंसहितानांप्रधावताम् ॥ नशेकुःसहिताःसोढुंभग्रास्तेप्राद्वन्भयात्
 ॥ ८८ ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतोभीतान्सहस्राक्षःपुरंदरः ॥ वृत्रंचवर्द्धमानंतुकश्मलमहदाविशत् ॥ ८९ ॥ तंशक्रंकश्मलविष्टं दृष्ट्वाविष्णुःसनातनः ॥ स्वतेजोव्य
 दधाच्छक्रेवलमस्यविवर्धयन् ॥ ९० ॥ विष्णुनाप्यायितंशक्रंदृष्ट्वादेवगणास्तदा ॥ सर्वेतेजस्समादध्युस्तथाब्रह्मर्षयोमलाः ॥ ९१ ॥ ससमाप्यायितःशक्रोवि
 ष्णुनादैवतैःसह॥ऋषिभिश्चमहाभगैर्वलवान्समपद्यत ॥ ९२ ॥ ज्ञात्वावलस्थंत्रिदशाधिपंतंननादवृत्रस्सुमहानिनादम् ॥ तस्यप्रणादेनधरादिशश्चखंडौर्नगा
 श्चेतिचचालसर्व ॥ ९३ ॥ ततोमहेंद्रःपरमाभितप्तःश्रुत्वारवंघोरतरंमहांतम् ॥ भयेनमग्नस्त्वरितंमुमोचवज्रंमहान्तंखलुतस्यशीर्षे ॥ ९४ ॥ सशक्रवज्राभिहतः
 पपातमहास्वनःकांचनमाल्यधारी ॥ यथामहाशैलवरःपुरस्तात्समंदरोविष्णुकरात्प्रमुक्तः ॥ ९५ ॥ तस्मिन्हतेदैत्यवरेभयार्तःशक्रःप्रदुद्रावसरःप्रवेष्टुं ॥
 वज्रंचमेनेस्वकरात्प्रमुक्तंवृत्रंभयाच्चैवहतंनपश्यति ॥ ९६ ॥ सर्वेचदेवासुदिताःप्रहृष्टाःसहर्षयश्चैनमथोस्तुवंति ॥ शेषांश्चदैत्यांस्त्वरितंसमेत्यजघ्नुः
 सुरावृत्रवधाभितप्तान् ॥ ९७ ॥ तेवध्यमानास्त्रिदशैस्तदानींमहासुरावायुसमानवेगाः ॥ समुद्रमेवाविविशुर्भयार्ताःप्रविश्यचैवोदधिमप्रमेयम् ॥ ९८ ॥ झ
 षाकुलंरत्नसमाकुलंचतदास्ममंत्रंसहिताःप्रचक्रुः ॥ तत्रस्मकेचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायान्परिचितयंतः ॥ ९९ ॥ भयादित्तादेवनिकायतसास्त्रैलो
 क्यनाशायमर्तिप्रचक्रुः ॥ तेषांतुतत्रक्षयकालयोगाद्द्वोरामर्तिश्चितयतांबभूव ॥ १०० ॥ येसंतिविद्यातपसोपपन्नास्तेषांविनाशःप्रथमंचकार्यः ॥ लोकाश्च
 सर्वेतेपसाध्रियंतेतस्मात्त्वरिचंतपसःक्षयाय ॥ १ ॥ येसंतिकेचिद्विषुंधरायांतपस्विनोधर्मविदश्चतज्ज्ञाः ॥ तेषांवधश्चक्रियतांहिंशिप्रतेपुप्रणष्टेषुजग
 द्विनष्टम् ॥ २ ॥ एवंहिसर्वंगतबुद्धिभावाजगद्विनाशेपरमप्रहृष्टाः ॥ दुर्गसमाश्रित्यमहोर्मिमंतरंत्वाकरंवारुणमालयंस्म ॥ ३ ॥ समुद्रंतेसमासाद्यवारुणं
 त्वंभसानिधिं ॥ कालेयास्समपद्यंतत्रैलोक्यस्यविनाशने ॥ ४ ॥ तेरात्रौसमभिकुद्वावभक्षुस्तांस्तदासुनीन् ॥ आश्रमेषुचयेसंतिपुण्येष्वायतनेषुच ॥
 ॥ ५ ॥ वसिष्ठस्याश्रमेविप्राभक्षितास्तैर्दुरात्मभिः ॥ अशीतिःशतमष्टौचवनेचान्येतपस्विनः ॥ ६ ॥ च्यवनस्याश्रमंगत्वापुण्यंदिजनिपेवितम् ॥
 फलमूलाशनानांहिमुनीनांभक्षितंशतं ॥ ७ ॥ एवंरात्रौस्मकुर्वंतोविविशुश्चाणवंदिवा ॥ भरद्वाजाश्रमंगत्वानियताब्रह्मचारिणः ॥ ८ ॥ वाताहारांबुभ
 क्षाश्चर्विशतिश्चनिष्प्रदिताः ॥ एवंक्रमेणभक्षार्थमुनीनांदानवास्तदा ॥ ९ ॥ निशार्यापर्यधावंतशक्ताभुजवलाश्रयात् ॥ कालेनमहततेवैजघ्ननुर्मुनिगणा
 न्वहन् ॥ ११० ॥ नचैतानवबुध्यंतमनुजामनुजाधिप ॥ निस्वाध्यायवपस्कृंरंनष्टयज्ञोत्सवक्रियम् ॥ ११ ॥ जगदासीन्निरुत्साहंकालेयभयपीडितं ॥
 एवंप्रक्षीयमाणस्तेमानवामनुजेश्वर ॥ १२ ॥ आत्मत्राणपराभीताःप्राद्वंस्तुदिशोदश ॥ केचिद्ब्रह्मांप्रविविशुर्विकीर्णांश्चापरोद्विजाः ॥ १३ ॥ अप

प० पु०
॥ ६३ ॥

रेचभयोद्विशाभयात्प्राणात्समत्यजन् ॥ केचित्तत्रमहेष्वासाःशूराःपरमर्दीपिताः ॥ १४ ॥ मार्गमाणाःपर्यन्तदानवानांप्रचकिरे ॥ नचैताननुजग्मुस्ते
समुद्रंसमुपाश्रितान् ॥ १५ ॥ शर्मनजग्मुःपरममाजग्मुःक्षयमेवच ॥ जगत्प्रशमनेजतेनष्टयज्ञोत्सवक्रिये ॥ १६ ॥ आजग्मुःपरमोद्विशास्त्रिदशामनुजे
श्वर ॥ समेत्यसमहंद्स्तुभयान्मंत्रंप्रचकिरे ॥ १७ ॥ नारायणपुरस्कृत्यवैकुण्ठमपराजितम् ॥ ततोदेवास्समेतास्तेतदोत्तुर्मधुसूदनम् ॥ १८ ॥ त्वनः
स्रष्टाचगोप्ताचभर्ताचजगतःप्रभो ॥ त्वयामृष्टंजगत्सर्वयच्चंगयच्चनेद्भनति ॥ १९ ॥ त्वयाभूमिःपुरानष्टासमुद्रात्पुष्करेक्षण ॥ वाराहरूपमास्थायजगदर्थे
समुद्धृता ॥ १२० ॥ आदिदैत्योमहावीर्योहिरण्यकशिपुःपुरा ॥ नारसिंहवपुःकृत्वासूदितःपुरुषोत्तम ॥ २१ ॥ अवध्यःसर्वभूतानांबलिश्चापिमहासुरः ॥
वामनंवपुरास्थायत्रैलोक्याद्भंशितस्त्वया ॥ २२ ॥ असुरःसुमहेष्वासोजंभइत्यभिषिचुतः ॥ यज्ञक्षोभकरःक्रूरस्त्वमरौर्विनिपातितः ॥ २३ ॥ एवमादी
निकर्माणियेषांसंख्यानविद्यते ॥ अस्माकंभयभीतानांत्वंगतिर्मधुसूदन ॥ २४ ॥ तस्मात्त्वादिवेदेवश्लोकार्थज्ञापयामहे ॥ रक्षलोकांश्चदेवांश्चार्क
चमहतोभयात् ॥ २५ ॥ भवत्प्रसादाद्रतैतेप्रजास्सर्वाश्चतुर्विधाः ॥ स्वस्थाभवन्तिमनुजाहव्यकव्यौर्दिवौकसः ॥ २६ ॥ लोकाह्येवंप्रवर्ततेअन्योन्यंचसयाश्रिताः ॥
त्वत्प्रभावान्निरुद्विशास्त्वयैवपरिरक्षिताः ॥ २७ ॥ इदंचसमनुप्राप्तलोकानांभयमुत्तम ॥ जानीमोनचकेनैतेवध्यतेब्राह्मणानिज्ञि ॥ २८ ॥ ब्राह्मणेषुचक्षीणेषुपृ
थिवीक्षयमेष्यति ॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहोलोकास्सर्वेजगत्पते ॥ २९ ॥ विनाशनाधिगच्छेयुस्त्वयावैपरिरक्षिताः ॥ विष्णुरुवाच ॥ विदितमेसुरास्सर्व
प्रजायाःक्षयकारणम् ॥ १३० ॥ भवतांचापिबक्ष्यामिशृणुध्वंविगतज्वराः ॥ कालकेयाइतिख्यातागणाःपरमदारुणाः ॥ ३१ ॥ तेवृत्रनिहतंद्वासहस्राक्षेणपी
मता ॥ जीवितंपरिरक्षन्तःप्रविष्टावरुणालयम् ॥ ३२ ॥ तेप्रविश्योदधिंघोरानानाग्राहसमाकुलम् ॥ उत्सादनार्थंलोकस्पर्यात्रौघंतिमुनीनिह ॥ ३३ ॥
नतुशक्याःक्षयनेतंसमुद्रांतर्हिताहिते ॥ समुद्रस्यक्षयेबुद्धिर्भवद्भिःपरिचित्यताम् ॥ ३४ ॥ एतच्छ्रुत्वावचोदेवाविष्णुनासमुदाहृतम् ॥ परमेष्ठिनासाद्यअ
गस्त्यस्याश्रमंययुः ॥ ३५ ॥ तत्रापश्यन्महात्मानंवारुणंदीप्ततेजसम् ॥ उपास्यमानमृषिभिर्देवैरिवपितामहम् ॥ ३६ ॥ तेभिगम्यमहात्मानंमैत्रावरुणि
मुत्तमम् ॥ अप्रमत्तंपोराशिकर्मभिःस्वैरनुष्ठितैः ॥ ३७ ॥ देवाउचुः ॥ नहुपेणाभितप्तानांलोकानांत्वंगतिःपुरा ॥ भंशितश्चसुरैश्चर्याल्लोकार्थंलोककं
टकः ॥ ३८ ॥ क्रोधात्प्रवृद्धःसमहान्भास्करस्यनगोत्तमः ॥ वचस्तवानतिक्रामन्विन्ध्यःशैलोनवर्धते ॥ ३९ ॥ तमसाच्छादितेलोकेमृत्युनाभ्यर्दिताः
प्रजाः ॥ त्वामेवनाथमागम्यनिवृत्तिंपरमांगताः ॥ १४० ॥ अस्माकंभयभीतानांनित्यमेवभवागतिः ॥ ततस्त्वद्यप्रयाचामस्त्वांवरंवरदोद्भासि ॥ ४१ ॥
॥ भीष्मउवाच ॥ किमर्थंसहसाविध्यःप्रवृद्धःक्रोधमृच्छितः ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणमहासुने ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ अद्रिराजंमहाशैलमेरुकं

प्र०मृ०खं०
अ०१९

॥ ६३ ॥

नकपर्वतम् ॥ उदयेस्तमयेभानुःप्रदक्षिणमवर्तत ॥ ४३ ॥ तदङ्गातुतदाविध्यःशैलःसूर्यमथाब्रवीत् ॥ यथाहिमेरुर्भवतानित्यशःपरिगम्य
ते ॥ ४४ ॥ प्रदक्षिणचक्रियतेमामेवंकुरुभास्कर ॥ एवमुक्तस्ततःसूर्यःशैलेन्द्रप्रत्यभाषत ॥ ४५ ॥ नाहमात्मेच्छयाशैलं करोम्येनंप्रदक्षिणम् ॥
एषमार्गःप्रदिष्टोमेयेनंदनिर्मितंजगत् ॥ ४६ ॥ एवमुक्तस्तदाक्रोधात्प्रवृद्धःसहसाचलः ॥ सूर्याचंद्रमसोर्मार्गैरोद्धुमिच्छन्परंतप ॥ ४७ ॥ ततोहिदेवाः
सहितास्तुसर्वेन्द्राःसमागम्यमहाद्विराजम् ॥ निवारयामासुरथोत्पतंतंनवैसतेषांवचनंचकार ॥ ४८ ॥ ततोहिजमुमुनिमाश्रमस्थंतपस्विनांधर्मवर्ताविरि
ष्टम् ॥ अगस्त्यमत्यद्भुतदीप्तवीर्यतंचार्यमूचुःसहिताःसुरास्ते ॥ ४९ ॥ देवाऊचुः ॥ सूर्याचंद्रमसोर्मार्गैर्नक्षत्राणांगतितथा ॥ शैलराडावृणोत्येपविध्यः
क्रोधवशातुगः ॥ ५० ॥ तंनिवारयितुंशक्तो नान्यःकश्चिन्मुनीश्वर ॥ तच्छ्रुत्वावचनंविप्रःसुराणांशैलमभ्यगात् ॥ ५१ ॥ सोभिगम्याब्रवीद्विध्यंसादरंसमु
पस्थितम् ॥ मार्गमिच्छाम्यहंदत्तंभवतापर्वतोत्तम ॥ ५२ ॥ दक्षिणामभिगंतास्मिदिशंकार्येणकेनचित् ॥ यावदागमनंमेत्यात्तावत्त्वंप्रतिपालय ॥ ५३ ॥
निवृत्तेमायिशैलेन्द्रततोवर्धस्वकामतः॥पुलस्त्यउवाच॥अद्यापिदक्षिणाद्देशादरुणिर्ननिवर्तते॥५४॥एतत्तेसर्वमाख्यातंयथाविन्योनवर्धते॥अगस्त्यस्यप्रभावं
णयन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥५५॥कालेयास्तुयथाराजन्सुरैःसर्वैर्निर्घृदिताः॥अगस्त्यद्वारमासाद्यतन्मेनिगदतःशृणु॥५६॥त्रिदशानां वचःश्रुत्वामैत्रावरुणिरब्रवी
त् ॥ किमर्थं सप्तपायातावरंमत्तःकिमिच्छथ ॥ ५७ ॥ एवमुक्तास्तदातेनदेवास्तंमुनिमब्रुवन् ॥ इच्छामएकवरमद्भुतवयंपिषाणंवंदेवमुनेमहात्मन् ॥ ५८ ॥
एवंत्वयेच्छेमकृतेमहर्षेमहार्णवंपीयमानंसमग्रम् ॥ ततोविहत्यामचसालुर्वंधंकालेयसंज्ञंसुराविदिपांवलम् ॥ ५९ ॥ त्रिदशानां वचःश्रुत्वातथेतिमुनिरब्रवीत् ॥
करिष्येभवतांकार्मलोकानां सुखकारकम् ॥ ६० ॥ एवमुक्त्वाततोगच्छसमुद्रंनिधिमंभसाम् ॥ तपःसिद्धैश्चमुनिभिःसाधदैवैश्चसुव्रत ॥ ६१ ॥ मनुष्यो
रगंधर्वायक्षाःकिंपुरुषास्तथा ॥ अनुजग्मुर्महात्मानंद्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ ६२ ॥ ततोभ्यपश्यत्सहितःसमुद्रंभीमनिःस्वनम् ॥ नृत्यंतमिवचोमीभिर्व
लंतमिववायुना ॥ ६३ ॥ हंसंतमिवफेनौषैःस्खलंतंकंदरेषुच ॥ नानाग्राहसमाकीर्णानाद्विजगणैर्गुंतम् ॥ ६४ ॥ अगस्त्यसहितादेवाःसगंधर्वमहोरगाः ॥
ऋषयश्चमहाभागाःसमासेदुर्महोदधिम् ॥ ६५ ॥ समुद्रंसमासाद्यवारुणिर्भगवानृषिः ॥ उवाचसहितान्देवानृषीस्तांस्तुसमागतान् ॥ ६६ ॥ पातुकामःसमुद्रंच
अगस्त्यऋषिसत्तमः ॥ एषलोकहितार्थायपिबामिवरुणालयम् ॥ ६७ ॥ भवतांयदनुष्ठेयंतच्छीघ्रंसंविधीयताम्॥एतावदुक्त्वावचनंमैत्रावरुणिरग्रतः ॥ ६८ ॥
समुद्रमपिवत्कुद्धस्त्वलोकस्यपश्यतः ॥ पीयमानंसमुद्रंतदृष्ट्वादेवाःसवासवाः ॥ ६९ ॥ विस्मयं परमंजग्मुस्तुतिभिश्चाप्यपूजयन् ॥ त्वंनस्त्राताविधाताच
लोकानांलोकभावनः ॥ त्वत्प्रसादात्समुत्सेधमुपगच्छेत्समंजगत् ॥ ७० ॥ संपूज्यमानस्त्रिदशैर्महात्मागंधर्वमुख्येषुनदत्सुचैव ॥ दिव्यैश्चपुष्पैरवकार्यमाणो

५० पु०
॥ ६४ ॥

महार्णवनिःसलिलंचकार ॥ ७१ ॥ दृष्ट्वाकृतनिःसलिलं महार्णवं सुराः समस्ताः परमप्रहृष्टाः ॥ प्रमृष्ट्वा दिव्यानि वरायुधानि तान्दानवान् जञ्चुरदीन
सत्त्वाः ॥ ७२ ॥ ते वध्यमानास्त्रिदशैर्महात्मभिर्महाबलैर्वैद्यैः युतैर्न दद्विः ॥ न सेहिरेवे गवतां महात्मनां विगंतदाधारायितुं दिवौकसाम् ॥ ७३ ॥ ते वध्यमाना
स्त्रिदशैर्दानवाभीमनिःस्वनाः ॥ चक्रुः सुतुमुलं युद्धं मुहूर्तं भिव भारत ॥ ७४ ॥ ते पूर्वतपसा दग्धानि निर्भावितात्मभिः ॥ यतमानाः परं शक्त्या
त्रिदशैर्विनिष्ठादिताः ॥ ७५ ॥ ते हेमनिष्काभरणाः कुंडलांगदधारिणः ॥ निहता वह्मशो भंतपुष्पिता इव किंशुकाः ॥ ७६ ॥ हतशिष्टास्ततः केचित्काले
यदनुजोत्तमाः ॥ विदार्य वसुधां दिवीं पातालतलमाश्रिताः ॥ ७७ ॥ निहतान्दानवान् दृष्ट्वा त्रिदशा मुनिपुंगवम् ॥ तुष्टुर्विविधैर्वैरिदं चैवाब्रुवन्
चः ॥ ७८ ॥ त्वत्प्रसादान्महाभागलोकैः प्राप्तं महत्सुखम् ॥ त्वत्तेजसाच निहताः कालेयाभीमविक्रमाः ॥ ७९ ॥ पूरयस्व महाविप्रसमुद्रं लोकभावनम् ॥
यत्त्वया सलिलं पीतं तदस्मिन्पुनरुत्सृज ॥ ८० ॥ एवमुक्तः प्रत्युवाच भगवान्मुनिपुंगवः ॥ जीर्णताद्विमया तोयमुपायो न्यः प्रचित्यताम् ॥ ८१ ॥ पूरणार्थं
समुद्रस्य भवद्रिं नमस्तथैः ॥ एवं श्रुत्वा तु वचनं महर्षेर्भावितात्मनः ॥ ८२ ॥ विस्मिताश्च विषण्णाश्च बभूवुः सहितास्सुराः ॥ परस्परमनुज्ञाप्य प्रणम्य मु
निपुंगवम् ॥ ८३ ॥ प्रजाः सर्वा महाराज विप्राज्गम्यु र्यथागतम् ॥ त्रिदशविष्णुना सार्द्धं मनोजगमुः पितामहम् ॥ ८४ ॥ पूरणार्थं समुद्रस्य मंत्रयंतः परस्परम् ॥
उचुः प्रांजलयः सर्वे सागरस्य हि पूरणम् ॥ ८५ ॥ तानुवाच समेतास्तु ब्रह्मालोकपितामहः ॥ गच्छन्वा विबुधास्सर्वे यथा कामं यथेप्सितम् ॥ ८६ ॥ महता
कालयोगेन प्रकृतिर्यास्यते ऽर्णवः ॥ ज्ञातींस्तु कारणं कृत्वा महाराजो भगीरथः ॥ ८७ ॥ गंगोघेन समुद्रं च पुनः संपूरयेष्याति ॥ एवं ते ब्रह्मणा देवाः प्रेषिताः ऋषि
सत्तमाः ॥ ८८ ॥ उवाच भगवांस्तुष्टस्त्वगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ देवकार्यं तु भवता दानवानां विनाशनम् ॥ ८९ ॥ यतस्तं तारिता देवास्ते न तुष्टास्मि वै मुने ॥
अभिप्रेतो वरो यस्ते याचयस्व ददामि तम् ॥ ९० ॥ एवमुक्तस्तदा गस्त्यः प्राणिपातपुरःसरम् ॥ इह स्थेन मया देवदेवकार्यं मिदं कृतम् ॥ ९१ ॥ सर्वाश्रमाणां
प्रवरो भवत्वेपममाश्रमः ॥ त्वया चोक्तस्तु भगवन्भविता नात्र संशयः ॥ ९२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यात्रांतु पुष्करं कृत्वा इहागत्य नरास्तु ये ॥ इह कुंडे पुये स्नानं तप
णं पितृदेवयोः ॥ ९३ ॥ अर्चनं चैव देवेषु सर्वमक्षयकारकम् ॥ अर्घ्यं चोच्चवचं गृह्णस्व कुलापूषकांस्ततः ॥ ९४ ॥ दास्यंति द्विजमुख्येभ्यस्ते पांवासास्त्रि
विष्टपे ॥ आद्रेन पितरस्तृप्ता यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ९५ ॥ कंदमूलफलैर्वापितपंथिष्यति यो मुनिम् ॥ सप्तापि स्थानमासाद्य मोदते शास्वतीः समाः ॥ ९६ ॥
यज्ञपर्वतमारूढो दृष्ट्वा गंगां विनिर्गमम् ॥ उदङ्मुखी देवनदी निगता पुष्करं प्रति ॥ ९७ ॥ अत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवा च नैरतः ॥ अश्वमेधफलं तस्य भवत्ये
वनसंशयः ॥ ९८ ॥ यस्त्वेकं भोजयेद्दिप्रकोटिर्भवति भोजिता ॥ अक्षयं त्वन्नपानं च अत्र दत्तं मुनीश्वर ॥ ९९ ॥ यो यमिच्छति कामं तु सर्वतस्य भविष्यति ॥ न वियोगि

प्र० सू० सं०
अ० १९

॥ ६४ ॥

ब्रजत्यत्रस्नातमात्रेनरोभुवि॥२०॥स्थानानांपरमंस्थानंतीर्थानांतीर्थमुत्तमम्॥मयादत्तुनिश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः॥१॥जन्मप्रभृतियत्पापंस्त्रियावापुरु
 पस्यवा॥अत्रैवस्नातमात्रस्यसर्वमेतत्प्रणश्यति॥२॥एवमुक्त्वातुभगवान्ब्रह्मलोकपितामहः॥जगामार्मत्र्यसमुनिमगस्त्यंमुनिसत्तमम्॥३॥अगस्त्योपिस्थि
 तस्तत्रआश्रमेत्वेपरंतप॥अगस्त्यस्याश्रमोत्पत्तिरेषातेपरिकीर्तिता॥४॥सप्तर्षीणामाश्रमांश्चकीर्तयिष्येकुरुद्वह॥अत्रिश्वेववसिष्ठोथपुलस्त्यःपुलहः
 क्रतुः॥५॥अंगिरागौतमश्चैवसुमतिःसुमुखस्तथा॥विश्वामित्रःस्थूलशिराःसंवर्तश्चतर्दनः॥६॥रैभ्योबृहस्पतिश्चैवच्यवनःकश्यपोभृगुः॥
 दुर्वासाजमदग्नश्चमार्कण्डेयोथगालवः॥७॥उशनाथभरद्वाजोयवकीतस्तथामुनिः॥स्थूलाक्षःसकलाक्षश्चकण्वोमेधातिथिःकृतः॥८॥नारदः
 पर्वतश्चैवस्वर्गधीच्यवनोद्विजः॥तृणाम्बुःशबलोधौम्यःशतानंदोऽकृतव्रणः॥९॥जमदग्निस्तथारामोह्यष्टकश्चैवमादयः॥कृष्णद्वैपायनश्चैवपुत्रशिष्यैः
 समन्वितः॥२१०॥एतेतुपुष्करंप्राप्यसप्तर्षीणामथआश्रमे॥वेष्टितानिनयमैश्चापिदयायुक्तास्तपस्विनः॥११॥आनुशंस्यंजयोर्धैर्यतपःसत्यंक्षमार्ज
 वम्॥दयादानंजपश्चैवसर्वेषांतत्प्रतिष्ठितं॥१२॥इहयत्क्रियतेकर्मतत्परत्रोपभुज्यते॥ज्ञात्वातदिच्छंमुनयःपरमार्थपरायणाः॥१३॥नतत्रनास्तिका
 यातिनस्तेनानाजितेन्द्रियाः॥ननुशंसानपिशुनानकृतप्रानमानिनः॥१४॥सत्यतेजस्विनःशूरादयावंतःक्षमापराः॥यज्वानोयज्ञशीलाश्चनिरीहानिरु
 पद्रवाः॥१५॥निर्ममानिरहंकारास्तत्रगच्छंतिपुष्करे॥नरोगोनजराभृत्युर्भवितात्रमहात्मनां॥१६॥नतत्रमृढाविशंतिपुरुषाविपयात्मकाः॥का
 मलोभमदद्रोहक्रोधमोहैरुपद्रुताः॥१७॥तुल्यमानापमानाश्चनिर्द्वैष्टास्तसंयतेन्द्रियाः॥ध्यानयोगपराश्चैवतेतुगच्छंतिपुष्करं॥१८॥आश्रमेपुण्यथो
 केषुयथोक्तैर्वैद्विजातयः॥यैर्वर्ततेयमंत्रातृतेषांलोकामहोदयाः॥१९॥येनहिंसंतिभूतानिकर्मणामनसागिरा॥अनुशंसतराःसंतःसर्वदाचप्रियंवदाः॥
 ॥२०॥अग्निहोत्ररतानित्यनित्यंचातिथिपूजकाः॥नित्यंस्वाध्यायवंतश्चनित्यंस्नानपरायणाः॥२१॥मातृवृत्स्वसृवच्चैवतथादुहितृवच्च॥परदारान्प्रप
 र्यति सततंविगतस्पृहाः॥२२॥येधिक्षित्तानकुप्यतिनहिंसंतिचहिसिताः॥समदुःखसुखाःसंतोमहात्मानोजितेन्द्रियाः॥२३॥तेहिसर्वंप्रपश्यंतिपुराचेरुर्म
 हीमिमां॥समाधिनाचितयंतोब्रह्मलोकंसनातनं॥२४॥अथाभवदनावृष्टिःकदाचिन्महतीतदा॥कृच्छ्रायोह्यभूत्तत्रसर्वलोकःक्षुधादितः॥२५॥ततो
 निरत्रेलोकेस्मिंश्चात्मानंतेपरीप्सवः॥मृतंकुमारमादायकृच्छ्रायास्तदापचन्॥२६॥अथपर्यचरत्तत्राङ्घ्रिइयमानान्हितान्प्रीन्॥द्वाराजाविषा
 दार्तःप्रोवाचेदंवचस्तदा॥२७॥राजोवाच॥प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशृङ्खलितिरनिदिता॥तस्मात्प्रतिग्रहान्मत्तोऽगृह्णीष्वंमुनिसत्तमाः॥२८॥वरान्त्रा
 मान्त्रीहियवान्रसाब्रह्मानिकांचनं॥गाश्चपेनूश्चतत्सर्वमांसांसंपचतद्विजाः॥२९॥॥ऋषयञ्जुः॥राजन्प्रतिग्रहोपोरोमघ्वास्वादोविषोपमः॥तज्ज्ञान

प० पु०
॥ ६५ ॥

तानः कस्मात्त्वंकुरुषेसम्प्रलोभनं ॥ २३० ॥ दशसूनासमश्चक्रीदशचक्रिसमोच्चजी ॥ दशध्वजिसमावेद्यादशवेद्यासमोन्नपः ॥ ३१ ॥ दशसूनासहस्रा
णियोवाहयतिशौडिकः ॥ तेनतुल्यस्ततोराराजोरोस्तस्यप्रतिग्रहः ॥ ३२ ॥ योराज्ञःप्रतिगृह्णातिब्राह्मणोलोभमोहितः ॥ तामिस्रादिषुघोरेषु
नरकेषुसपच्यते ॥ ३३ ॥ तद्गच्छकुशलंतेस्तुसहदानेनपार्थिव ॥ अन्येषांदीयतामेतदित्युक्त्वातेवर्नययुः ॥ ३४ ॥ अथराज्ञःसमादेशातत्रगत्वाथ
मांत्रिणः ॥ उदुंबराणिचकिरन्हेमगर्भाणिभूतले ॥ ३५ ॥ ततोह्यत्रविचिन्वतोमृगंशुदुंबराण्यापि ॥ गुरुणिहिविदित्वातुनयाह्याण्यात्रिब्रवीत् ॥
॥ ३६ ॥ अत्रिरुवाच ॥ नास्महेमूढविज्ञानानास्महेमदबुद्धयः ॥ हैमानीमानिजानीमःप्रतिबुद्धाःस्मज्ञानिनः ॥ ३७ ॥ इहैवेदंवसुप्रतिप्रैत्यैवेकुंठि
तोदयं ॥ तस्मान्नयाह्यमेवैतत्सुखमानंत्यामिच्छता ॥ ३८ ॥ शतेनगुणितंनिष्कंसहस्रेणसमन्वितम् ॥ यश्चान्यतःप्रतीच्छेत्सपापिष्टालभतेगतिम् ॥ ३९ ॥
यत्पृथिव्यांत्रीहियंवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ नूननैकस्यपर्याप्तमितिभत्वाशर्मन्नजेत् ॥ ४० ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ तपसांसंचयोयस्यद्रव्याणांयस्यसंचयः ॥
तपःसंचयएवेहविशिष्टोधनसंचयात् ॥ ४१ ॥ त्यजतःसंचयान्सर्वान्यातिनाशमुपद्रवाः ॥ नहिसंचयवान्कश्चिदृश्यतेनिरुपद्रवः ॥ ४२ ॥ यथायथानगृ
ह्णातिब्राह्मणोऽसत्प्रतिग्रहम् ॥ तथातस्यहिसंतोषाद्ब्रह्मतेजोविवर्द्धते ॥ ४३ ॥ अकिंचनत्वरज्यंचतुलयासमतोलयत् ॥ अकिंचनत्वमाधिकंराज्यादपि
हितात्मनः ॥ ४४ ॥ कश्यपउवाच ॥ अनर्थोब्राह्मणस्यैषयस्त्वर्थनिचयोमहान् ॥ ४५ ॥ अर्थैश्वर्यविमूढोहिश्रेयसोभ्रइयतेद्विजः ॥ अर्थसंपद्विमोहा
यविमोहोनरकायच ॥ ४६ ॥ तस्मादर्थमनर्थोऽर्थोऽर्थोदूरतस्त्यजेत् ॥ यस्यधर्मार्थमर्थेहातस्यानीहागरीयसी ॥ ४७ ॥ प्रक्षालनाद्धिर्पकस्यदूराद
स्पर्शनंवरं ॥ योर्थेनसाध्यतेधर्मःक्षयिष्णुःसप्रकीर्तितः ॥ ४८ ॥ यःपरार्थेपरित्यागःसोक्षयोमुकिलक्षणः ॥ भरद्वाजउवाच ॥ ॥ जीर्यतिजीर्यतःकेशादंता
जीर्यतिजीर्यतः ॥ ४९ ॥ धनाशाजीविताशाचजीर्यतोऽपिनजीर्यति॥चक्षुःश्रोत्रेचजीर्येततृष्णैकानिरुपद्रवा ॥ ५० ॥ सूच्यासूत्रंयथावस्त्रेसमानयतिसूच
कः ॥ तद्वत्संसारसूत्रंहितृष्णासूच्योपनीयते ॥ ५१ ॥ यथाशृंगंरुरोःकायेवर्द्धमानेचवर्द्धते ॥ अनंतपारादुष्पूरातृष्णादुःखशतावहा ॥ ५२ ॥ अधर्म
बहुलाचैवतस्मात्तांपरिवर्जयेत् ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ संतुष्टःकोनशक्रोतिफलैश्चाप्यतिवर्तितुम् ॥ ५३ ॥ लुब्ध ईर्द्रयलौल्येनसंकटान्यवगाहते ॥
सर्वत्रसंपदस्तस्यसंतुष्टंयस्यमानसं ॥ ५४ ॥ उपानद्गुह्यपादस्यतस्यचमावृतेवधूः ॥ संतोषामृततृप्तानांयत्सुखंज्ञातचेतसां॥५५॥कुतस्तद्वनलुब्धानामित
श्चेतश्चथावताम् ॥ असंतोषःपरंदुःखंसंतोषःपरमंसुखम् ॥ ५६ ॥ सुखार्थीपुरुषस्तस्मात्संतुष्टःसंततंभवेत् ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ कामं
कामयमानस्ययादिकामःसमृद्धयति ॥ ५७ ॥ अथैनमपरःकामोभूयोविच्यतिबाणवत् ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ ५८ ॥ हविषाकृष्णव

प्र०सू०सं०
अ० १९

॥ ६५ ॥

त्वेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ कामानभिलषन्मोहान्नरः सुखमेधते ॥ ५९ ॥ इयेनालयतरुच्छायां ब्रजत्रिवर्णजलः ॥ चतुस्सागरपर्यन्तां यो भुंक्ते पृथिवीमि
 माम् ॥ २६० ॥ तुल्याश्मकाश्चनोयश्चसकृताथौनपार्थिवः ॥ जमदग्निरुवाच ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि नादत्तेयः प्रतिग्रहम् ॥ २६१ ॥ ये लोकादानशालिनां
 सतानां प्रतिशोऽश्वत्थान् ॥ योथानिच्छेन्नृपाद्रिप्रः शोचितव्योमहर्षिभिः ॥ ६२ ॥ न स पश्यति मूढात्मानरकेयातनाभयम् ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि न प्रसज्येत्यति
 ग्रहे ॥ ६३ ॥ प्रतिग्रहेण विप्राणां ब्राह्मणैर्तेजः प्रशाम्यति ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि न विवृत्तानां प्रतिग्रहात् ॥ ६४ ॥ य एव ददतां लोकस्त एवाप्रतिगृह्णताम् ॥
 ॥ अरुन्धत्युवाच ॥ ॥ विसर्ततु र्यथानित्यमं भस्थस्स ततं विशेत् ॥ ६५ ॥ तृष्णाचैव मनार्थता तथा देहगता सदा ॥ यादुस्त्यजादुर्माते भिर्यान्जीर्य
 तिजीर्यतः ॥ ६६ ॥ यो सौ प्राणातिको रोगस्तां तृष्णां त्यजतः सुखं ॥ चांडाल उवाच ॥ उग्रादितो भयाद्यस्माद्रिभ्यतीमि महेश्वराः ॥ ६७ ॥ वलीयसो दुर्व
 लवत्तस्माच्चैव विभेम्यहम् ॥ पशुसख उवाच ॥ यदा चरति विद्वांसः सदा धर्मपरायणाः ॥ ६८ ॥ तदेव विदुषा कार्यमात्मनो हितमिच्छता ॥ इत्युक्त्वा हि मगर्भा
 णित्युक्त्वा तानि फलानि वै ॥ ६९ ॥ ऋषयो जग्मु रन्यत्र सर्व एव दृढव्रताः ॥ ततस्ते विचरन्तो वै मध्यमं पुष्करंगताः ॥ २७० ॥ ददशुः सहस्राप्रातं परित्राजं शुनः सखं ॥
 तेनेह साहितास्तत्र गत्वा किंचिद्वनं तरं ॥ २७१ ॥ सरः परमपश्यन्त वृत्तं पद्मैर्जलाशयम् ॥ निविष्टाः सरस्तीरे रचितयंतो गतिं शुभाम् ॥ ७२ ॥ शुनः सखो मुनीन् सर्वां
 वाचक्षुधितांस्तदा ॥ सर्वे वंदंतु साहिताः कीदृशीक्षुत्प्रवेदना ॥ ७३ ॥ तमूचुः साहितास्ते तु परित्राजं शुनः सखं ॥ ऋषय उचुः ॥ शक्तिखड्गदाभिश्चक्रतो
 मरसायकैः ॥ ७४ ॥ बाधिते वेदनाया तु क्षुधया सापि निजिता ॥ श्वासकुपुक्षया पीला ज्वरापस्मारशूलकैः ॥ ७५ ॥ व्याधिभिर्जनिता सापि क्षुधाया नाधिका भ
 वेत् ॥ हिरण्यांगदके यूरमकुटोज्ज्वलकुंडलाः ॥ ७६ ॥ क्षुधायां निविराजं ते तत्र ये संस्थिता नराः ॥ यथा भूमिगतं तोयं विरिडिमर्विकर्षति ॥ ७७ ॥ तद्वच्छरीरं
 जानाढ्यः शोष्यं ते जठराग्निना ॥ न शृणोति न चाप्राति च क्षुपा नैव पश्यति ॥ ७८ ॥ दह्यते शीयते मूढः शुष्यते क्षुधया दितः ॥ न पूर्वा दक्षिणां चापि पाश्र्वां नोत्त
 रा मपि ॥ ७९ ॥ न चाधो नैव चोर्ध्वं च क्षुधा विष्टो हि विंदति ॥ मूकत्वं वा धिरत्वं च जडत्वमथ पंगुता ॥ २८० ॥ भैरवत्वममया दंक्षुधायां संप्रवर्द्धते ॥ जनकं जन
 नीं पुत्रान् भार्यां दुहितरं तथा ॥ २८१ ॥ भ्रातरं स्वजनं वा पितृजतिक्षुधया दितः ॥ न पितृभूजयेत्सम्यक् दवं चापि गुरुं तथा ॥ २८२ ॥ ऋषी तु पगतांश्चापि क्षुधा
 विष्टो न विंदति ॥ एवमत्र विहीनस्य भवंत्येता नि देहिनां ॥ ८३ ॥ तदेवं संप्रयच्छेत्त अन्नं श्रद्धासमन्वितः ॥ ब्रह्मभूतस्ततः सोऽथ ब्रह्मणा सह मोदते ॥ ८४ ॥ सुसं
 स्कृतं च योऽप्यन्नं दद्यादहरहर्दिजे ॥ यः पठेदन्नदानं तु श्राद्धे चैवा विशेषतः ॥ ८५ ॥ एकाग्रमानसो भूत्वा अमावस्यं दुसंक्षये ॥ भूतोपघातसंपूर्णे श्राद्धे श्रावयते
 मृदा ॥ ८६ ॥ पितरस्तस्य तु पुण्यं तियावज्जीवं न संशयः ॥ देवाद्रिजसमीपस्थोऽन्नस्य दाता विमुच्यते ॥ ८७ ॥ प्रबुद्धो वा प्रमत्तो वा प्रसंगादागतोऽपि वा ॥

प० पु०
॥ ६६ ॥

भक्त्याविरहितोवापिशृण्वन्पापाद्विमुच्यते ॥८८॥ दानेनसंयुताविप्राःसुखिनोधर्मभागिनः ॥ यमोदमोर्वैनियमःप्रोक्तस्तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥ ८९॥ ब्राह्मणानां
विशेषेणदमोधर्मःसनातनः ॥ दमस्तेजोवर्द्धयतिपवित्रोदमउत्तमः ॥ ९० ॥ विपाप्माचैवतेजस्वीपुरुषोदमतोभवेत् ॥ येकेचित्रियमालोकेयेचधर्मा
श्शुभात्स्वयाः ॥ ९१ ॥ सर्वयज्ञफलंचापिदमस्तेभ्योविशिष्यते ॥ तपोयज्ञस्तथादानंदमदेवप्रवर्तते ॥ ९२ ॥ किमरण्येत्वदांतस्यदांतस्यापि
किमाश्रमे ॥ यत्रयत्रवसेदांतस्तदरण्यमहाश्रमः ॥ ९३ ॥ शीलवृत्तसमेतस्यनिगृहीतंद्रियस्यच ॥ आजैवैवर्तमानस्यआश्रमैःकिंप्रयोजनम् ॥
॥ ९४ ॥ वनेपिदोषाःप्रभवन्तिरागिणांशृहेपिपंचेंद्रियनिग्रहस्तपः ॥ अकुत्सितेकर्मणिःप्रवर्ततेनिवृत्तरागस्यगृहंतपोवनम् ॥ ९५ ॥
सुकर्मधर्माजितजीवितानांसदाचसंतुप्यगृहेरतानाम् ॥ जितेंद्रियाणामतिथिप्रियाणांशृहेपिधर्मानियमस्थितानाम् ॥ ९६ ॥ नशब्दशास्त्रेनिरतस्य
मोक्षो नवर्णसंगेनिरतस्यचैव ॥ नभोजनाच्छादनतत्परस्यनलोकावृत्तग्रहणे रतस्य ॥ ९७ ॥ एकांतशीलस्यहृदव्रतस्यसर्वेंद्रियप्रीतिनिवर्तकस्य ॥
अध्यात्मयोगेगतमानसस्यमोक्षोर्ध्वनित्यमहिंसकस्य ॥ ९८ ॥ सुखंचदांतःस्वपिति सुखेनप्रतिबुध्यते ॥ समःसर्वेषुभूतेषुमनोयस्यप्रबुध्यते ॥ ९९ ॥
नरथेनसुखंयातिनहयेननर्दतिना ॥ यथात्मनाविनीतेनसुखंयातिमहापथे ॥ ३०० ॥ नतुक्रुयाद्द्विःस्पृष्टःसर्पोवाप्यतिरोषितः ॥ अरिर्वानित्यसंकुद्रोयथा
त्मादमवर्जितः ॥ ३०१ ॥ नयमंयममित्याहुरात्मावैयमउच्यते ॥ आत्मावैयमितोयेनसयमस्तुविशिष्यते ॥ २ ॥ यमोयमइतिप्रोक्तोवृथातूद्विजतेजनः ॥
आत्मावैयमितोयेनयमस्तस्यकरोति किंम् ॥ ३ ॥ कव्यादेभ्यश्चभूतेभ्योऽदान्तेभ्यश्चसदाभयम् ॥ तेषांविप्रतिपेधार्थदंडःस्पृष्टःस्वयंभुवा ॥ ४ ॥ दंडोरक्षतिभूता
निदंडःपालयतेप्रजाः ॥ निवारयतिपापिष्टान्दंडोदुर्जयएववा ॥ ५ ॥ श्यामोयुवालोहिताक्षःसर्वभूतभयावहः ॥ दंडःशास्तामनुष्याणांयास्मिन्धर्मःप्रति
ष्ठितः ॥ ६ ॥ अथाश्रमेषुसर्वेषुदमएवोत्तमव्रतम् ॥ तानिर्लिङ्गानिवक्ष्यामिदैर्दांतइति कीर्त्यते ॥ ७ ॥ अकार्पण्यमपारुष्यंसंतोषःसुविधानता ॥ अन
सूयागुरोःपूजादयाभूतेष्वपैशुनम् ॥ ८ ॥ षड्भिरिषदमःप्रोक्तऋषिभिःशांतबुद्धिभिः ॥ दयाधीनोधर्ममोक्षौतथास्वर्गश्चपार्थिव ॥ ९ ॥ अपमा
नेनकुप्येतसमानेनप्रहृष्यति ॥ समदुःखसुखोधीरःसंज्ञांतइति कीर्त्यते ॥ ३१० ॥ शेतेसुखंहिंसांतस्तुसुखंहिंप्रतिबुध्यते ॥ श्रेयस्तरमतस्तिष्ठेदवमन्ता
विनश्यति ॥ ३११ ॥ अपमानितस्तुनध्यायेत्तस्यपापंकदाचन ॥ स्वधर्ममपिचावेक्ष्यपरधर्मैर्नदूषयेत् ॥ ३२ ॥ आत्मानमपिजानीयात्परंदोषैस्तुनाक्षिपेत् ॥
मत्रैर्हीनंक्रियाभिर्वाजन्मनाप्यथवापुनः ॥ ३३ ॥ दमश्छादयतेसर्वहीनमंगंपटोयथा ॥ अधीयतेनिरर्थंन्तेनाभिजानंतियेदमम् ॥ ३४ ॥ श्रुतस्याहिदमोमूलंद
मोधर्मःसनातनः ॥ योह्यात्मनस्तुल्यतेसुवर्णतुलयादमम् ॥ ३५ ॥ सतेनधृतिमान्त्रयातो नतुद्रव्येणमोहितः ॥ व्रतानामपिसर्वेषांदमएवपरायणम् ॥ ३६ ॥

प्र०सृ०खं०
अ० १९

॥ ६६ ॥

यद्यधीतेषङ्गानिवेदतत्त्वार्थविद्विजः ॥ दमेनतुविहीनश्चपूज्यत्वेनेहगच्छति ॥ १७ ॥ दमेनहीनंनपुनर्तिवेदायद्यप्यधीताःसहस्रैरिगैः ॥ सांख्यं
चयोमश्चकुलंजन्मतीर्थाभिषेकश्चनिरर्थकानि ॥ १८ ॥ अमृतस्येवतुप्येतअपमानस्ययोगवित् ॥ विषवच्चजुगुप्सेतसमानस्यसदाद्विजः ॥ १९ ॥
अपमानात्तपोवृद्धिःसमानाच्चतपःक्षयः ॥ अर्चितःपूजितोविप्रोदुग्धागौरिवगच्छति ॥ ३२० ॥ पुनराप्यायतेधेनुःसतृणैःसालिलैर्यथा ॥ एवंजपेऽश्वहो
मैश्चपुनराप्यायतेद्विजः ॥ २१ ॥ आक्रोशकसमोलोकेसुहृदयोविनद्यते ॥ यस्तुदुष्कृतमादायसुकृतंस्वंप्रयच्छति ॥ २२ ॥ आक्रोशमानान्
नाक्रोशेन्मन्युंस्वविनिवर्तयेत् ॥ सन्नियम्यतदात्मानममृतेनाभिपिचति ॥ २३ ॥ कपालवृक्षमूलानिकुचेलमसहायता ॥ अनपेक्षाब्रह्मचर्यनय
न्तिपरमांगतिम् ॥ २४ ॥ कामक्रोधौविनिर्जित्यकिमरण्यकरिष्यति ॥ अभ्यासेनतुवैशाखकुलंशीलेनधार्यते ॥ २५ ॥ गुणैर्मन्त्राविधार्यन्ते
क्रोधस्सत्त्वेनधार्यते ॥ यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंधारयतिचात्मनः ॥ २६ ॥ अक्रोधेनजपेद्वीरःकस्तेनसदृशोभुवि ॥ यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंतंसंयम्य
तिष्ठति ॥ २७ ॥ तंस्त्सारतमम्मन्येनास्मिन्सीदितियःपुमान् ॥ एषपैतामहोगुह्योब्रह्मराशिस्सनातनः ॥ २८ ॥ धर्मस्यनियमोयोहिमयातेक
थितोभृशम् ॥ अन्येचयज्वनांलोकाअन्येचापितपस्विनां ॥ २९ ॥ अन्येदमवतांलोकास्तेवैपरमपूजिताः ॥ एकःक्षमावतांदोषोद्वितीयो नोपपद्य
ते ॥ ३३० ॥ यदिदंक्षमयायुक्तमशक्तम्मन्यतेजनः ॥ नचैषदोषोमंतव्यःक्षमाप्रज्ञावतांवलम् ॥ ३३१ ॥ प्रशमंयोभिजानातिइष्टापूर्तमहीयते ॥ यत्क्रो
धयुक्तो जपतिजुहोतिचयदर्शति ॥ ३० ॥ सर्वक्षरतितत्तस्यभिन्नकुंभादिबोदकम् ॥ दमाध्यायमिमंपुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ३३ ॥ सधर्मनावमारुह्य
दुर्माण्य तितरिष्यति ॥ दमाध्यायमिमंपुण्यंसततंश्रावयेद्विजः ॥ ३४ ॥ सत्रह्मलोकमाप्नोति तस्मान्नच्यवतेपुनः ॥ श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैतत्प्रधार्यताम् ॥
॥ ३५ ॥ आत्मानःप्रतिकूलानिपरेषानसमाचरेत् ॥ मातृवत्परदारांश्चपरद्रव्याणि लोष्टवत् ॥ ३६ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानियःपश्यतिसपश्यति ॥ पचनं वै
श्वदेवाथेपराथेयञ्चजीवितम् ॥ ३७ ॥ एतद्भवेच्चसर्वस्वंधातूनामिवकांचनम् ॥ सर्वभूतहितंराजन्नधीत्यामृतमश्नुते ॥ ३८ ॥ एवंवैधर्मसर्वस्वमुक्तातेतुशुनःसख
म् ॥ तेनैवसहिताःसर्वेनिविष्टास्सरसस्तटे ॥ ३९ ॥ सरोपश्यन्नुविस्ताणैपञ्चोत्पलजलावृतम् ॥ तत्रावतारंकृत्वातेविसानिचकलापशः ॥ ३४० ॥ ती
रेनिक्षिप्यसरसश्चकुःपुण्यांजलक्रियाम् ॥ अथोत्तीर्यजलात्तस्मात्ते सनेत्यपरस्परम् ॥ ४१ ॥ विसान्येतान्यपश्यंतइदं वचनमब्रुवन् ॥ ऋषय ऊचुः ॥ केनशु
धाभितप्तानामस्माकंपापकर्मणाम् ॥ ४२ ॥ नृशंसेनापनीतानिविसान्याहारकांक्षिणा ॥ ते शंकमानास्त्वन्धोन्यंपर्यपृच्छन् द्विजोत्तमाः ॥ ४३ ॥ चक्रुश्च
निश्चर्यसर्वेशपथंप्रतिपार्थिव ॥ कश्यप उवाच ॥ सर्वत्रसर्वैरतुन्यासलोपंकरोतुच ॥ ४४ ॥ कूटसाक्षित्वमभ्येतुविसस्तैर्न्यंकरोतियः ॥ दंभेनध

प० पु०
॥ ६७ ॥

मैचरतुराजानंचोपसेवताम् ॥ ४५ ॥ मधुमांसंसमश्रातुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ अनृतंभाषतुसदाविषयांश्चोपसेवतु ॥ ४६ ॥ ददातुकन्यांशु
त्केनविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ वसिष्ठउवाच ॥ अनृतौमैथुनयातुदिवास्वप्ननिपेवतु ॥ ४७ ॥ अन्योन्यातिथितामेतुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥
एककूपेवसेद्रामेब्राह्मणोवृषलीपतिः ॥ ४८ ॥ तस्यसालोक्यतायातुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ भरद्वाजउवाच ॥ नृशंससोऽस्तुसर्वेषुसमृध्याचाप्य
हंकृतः ॥ ४९ ॥ मत्सरीपिशुनश्चैवविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ प्रत्याक्रोशत्ववाकुष्टस्ताडयत्वन्यताडितः ॥ ५० ॥ विक्रीणातुरसांश्चैव
विसस्तैन्यंकरोति यः ॥ गौतमउवाच ॥ अतिथित्वागतंप्राप्यपाकभेदंकरोतुसः ॥ ५१ ॥ शूद्रान्नंचसदाश्रातुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ दत्वादानं
कर्तयतुपरभार्यासुतुष्यतु ॥ ५२ ॥ एकाकीमिष्टमश्रातुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ नित्यकामपरःसोस्तुदिवसेचैवमैथुनी ॥ ५३ ॥
नित्यंतुपातकीचैवविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ परापवादंवदतुपरदारांश्चसेवतु ॥ ५४ ॥ परनिंदारतश्चास्तुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ मातरंपितरंचै
वसोवमन्यतुदुर्मतिः ॥ ५५ ॥ समातयन्यबुद्धिःस्याद्विसस्तैन्यंकरोति यः ॥ परपाकंसदाश्रातुपरनारींचसेवतु ॥ ५६ ॥ वेदविक्रयकृचास्तुविसस्तै
न्यंकरोति यः ॥ जमदग्निरुवाच ॥ परस्ययातुप्रेष्यत्वंसतुजन्मनिजन्मानि ॥ ५७ ॥ सर्वधर्मक्रियाहीनोविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ शुनःसखउवाच ॥ न्याये
नवेदानध्येतुगृहस्थोस्तुप्रियातिथिः ॥ ५८ ॥ सत्यंवदतुवाजस्रंविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ अग्निजुहोतुविधिवद्यज्ञंयजतुनित्यशः ॥ ५९ ॥ ब्रह्मणस्सदनया
तुविसस्तैन्यंकरोति यः ॥ ऋषयऊचुः ॥ इष्टमेवद्विजातीनांयदिदंशपथीकृतं ॥ ६० ॥ त्वयाकृतंविसस्तैन्यंसर्वपांनःशुनःसख ॥ शुनःसखउवाच ॥ मयाह्यं
तार्हतान्यासन्नविसानिमानिवोद्विजाः ॥ ६१ ॥ धर्मचश्रोतुकामेनजानीध्वमांचवासवम् ॥ अलोभादक्षयालोकाजितावोमुनिसत्तमाः ॥ ६२ ॥ विमानमधि
तिष्ठध्वंछामस्त्रिदशालयम् ॥ ततोमहर्षयस्तेतुविज्ञायाथपुरंदरम् ॥ ६३ ॥ ऊचुःपुरंदरंचेदंवाक्यंवाक्यविशारदाः ॥ इहागत्यनरोयस्तुमध्यमपुष्करं
विशेत् ॥ ६४ ॥ त्रिरात्रोपोषितोभूत्वालभेदावश्यकंफलम् ॥ द्वादशवार्पिकीदीक्षास्मृतायातुवनौकसां ॥ ६५ ॥ तस्याःफलंसमग्रंचलभेदिह्नसंशयः ॥ नासौ
दुर्गतिमाप्नोतिस्वर्गणैःसहभोदते ॥ ६६ ॥ विरिञ्चिस्थानसमासाद्यतिष्ठद्वैब्रह्मणोदिनम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इंद्रेणसहसंप्रीतास्तदाजग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ ६७ ॥
एवंविलोभ्यमानास्तेलोभैर्वहुविधैरिह ॥ नैवलोभंतथाचकुस्तेनजग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ ६८ ॥ इदंयःशृणुयान्त्रित्यमृषीणांचरितंशुभम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्यः
स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ६९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेमृष्टिलंखंडेसप्तर्षिसंवादोनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ भीष्मउवाच ॥ अत्याश्चर्यवती
रम्याकथेयंपापनाशिनी॥विस्तरेणचमेब्रूहिथातथ्येनपुच्छतः॥ १॥माहात्म्यंमध्यमस्यापित्रापिभिःपरिकीर्तितम्॥फलंचान्नस्यकथितंमाहात्म्यंचदमस्य

प्र०सू०ख०
अ० २०

॥ ६७ ॥

तु ॥ २ ॥ विष्णुनाचपदन्यासः कृतोयत्रमहासुने ॥ कनीयसस्तथोत्पत्तिर्यथाभूतावदस्त्वमे ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरारथतरेकलपेराजासीत्पुष्पवाहनः ॥ ना
 म्नालोकेषु विख्यातस्तेजसासूर्यसन्निभः ॥ ४ ॥ तपसा तस्य तुष्टेन चतुर्वक्त्रेण भारत ॥ कमलं कांचनं दत्तं यथाकामगमनृप ॥ ५ ॥ सप्तद्वीपानिलोकंचय
 थैर्द्विचरत्सदा ॥ कल्पादौ तु समं द्वीपं तस्य पुष्करवासिना ॥ ६ ॥ लोकेन पूजितं तस्मात्पुष्करद्वीपमुच्यते ॥ तदेव ब्रह्मणा दत्तं यानमस्य ततो
 बुजम् ॥ ७ ॥ पुष्पवाहन इत्याहुस्तस्मात्तं देवानवाः ॥ नौपम्यमस्तीह जगत्त्रये पित्राणां बुजस्थस्य च तस्य राज्ञः ॥ ८ ॥ तपोनुभावा दथ
 स्य राज्ञी नारी सहस्रैरभिवंद्यमाना ॥ नाम्ना चलावण्यवती बभूवया पार्वती विष्टमाभवस्य ॥ ९ ॥ तस्यात्मजानामयुतं बभूव धर्मात्मनामभ्यधनुर्ध
 राणाम् ॥ तदात्मजास्तानभिवीक्ष्य राजा सुहृदुर्मुहुर्विस्मयमास साद ॥ १० ॥ सोभ्यागतं पूज्यमुनिप्रवीरं प्रचेत संवाक्यमिदं वभापे ॥ कस्मा
 द्विभूतिरचलमरमर्त्यपूजा जाता कथं कमलजा सदृशी सुराज्ञी ॥ ११ ॥ भार्यामया लपतपसा परितोपितेन दत्तं मां बुजगृहं च मुनीन्द्रयात्रा ॥ य
 स्मिन्प्रविष्टमपिकोटिशतं नृपाणां सामात्यकुंजररथौघजनावृतानां ॥ १२ ॥ नालक्ष्यते कृतमम्बरगामिभिश्च तारागणैर्दुरविराड्मिभिरप्यगम्यम् ॥
 तस्मात्किमन्यजननी जठरोद्भवेन धर्मादिकं कृतमशेषजनातिगंयत् ॥ १३ ॥ सर्वैर्मया तनयैरथवानयापि सन्नायया तदखिलं कथय प्रचेतः ॥
 सोप्यभ्यधादथ भवांतरितं तिरीक्ष्य पृथ्वीपते शृणु तदद्भुतं हेतुवृत्तम् ॥ १४ ॥ जन्माभवत्तव तु लुब्धकुले पिबोरं जातस्त्वमप्यनुदिनं किल पापकारी
 वपुरप्यभूत्तव पुनः पुरुषांगसंधिदुर्गंधिसत्त्वकुलखाभरणसमंतात् ॥ १५ ॥ न च ते मुहुरनुतवंधुजनो न तादृकनैव स्वसानजननी च तदा भिशस्ता ॥ अ
 तिसंमता परमभीष्टमाभिमुखी जातामहीशतवयोषिदियं सुरूपा ॥ १६ ॥ अभूदनावृष्टि रतीव रौद्रा कदाचना हारानिमित्तमस्यां ॥ क्षुत्पीडितेन भवता
 तु यदानं किंचिदासादितं वन्यफलादिभक्ष्यं ॥ १७ ॥ अथाभिहृष्टमहर्दुजाढ्यं सरोवरं पंकपरीतरोधः ॥ पद्मान्यथादाय ततो बहूनि गतः पुरं वै दिशनामधेयं
 ॥ १८ ॥ तन्मूलयलाभाय पुरं समस्तं भ्रातं त्वया शेषमहस्तदासीत् ॥ केतानकश्चित्कमलेषु जातः कृतांतः परं क्षुत्परीपीडितश्च ॥ १९ ॥ उपविष्टस्त्व
 मेकस्मिन्सभायां भवनांगणे ॥ ततो रात्रौ भवांस्तत्र अश्रौपीर्न्यगलध्वनिः ॥ २० ॥ सभार्यस्तत्र गतवान्यत्रासौ मंगलध्वनिः ॥ तत्र मंडलमध्यस्थाविष्णो
 रर्चाविलोकिता ॥ २१ ॥ वेद्यानंगवतीनामविभ्रती द्वादशीव्रतं ॥ समाप्यमाधमासस्य द्वादश्यां लवणाचलं ॥ २२ ॥ न्यवेदयत्तु गुरवेश्यां चोपस्करा
 न्विताम् ॥ अलंकृत्य हृषीकेशं सौवर्णसममादरात् ॥ २३ ॥ सा तु दृष्टा ततस्ताभ्यामिदं च परिचितं ॥ किमेभिः कमलैः कार्यं वरं विष्णुरलंकृतः ॥ २४ ॥
 इति भक्तिस्तदा जाता दंपत्योस्तु नरेश्वरा ॥ तत्प्रसंगात्समभ्यर्च्य केशं लवणाचलं ॥ २५ ॥ शय्याचपुष्पप्रकरैः पूजिता भूच्च सर्वशः ॥ अथानंगवती तुष्टा तयो

५० पु०
॥ ६८ ॥

धौन्यशतत्रयम् ॥ २६ ॥ दीयतामादिदेशाथकलधौतपलत्रयं ॥ नष्टहीतंतस्तत्ताभ्यामहासत्त्वालंबनात् ॥ २७ ॥ अनंगवत्याचपुनस्तयोरन्नं
चतुर्विधं ॥ आनीयव्याहृतंचान्नंभुज्यतामितिभूपते ॥ २८ ॥ ताभ्यांचतदपित्यक्तंभोक्ष्यावःश्वोवरानने ॥ प्रसंगादुपवासोनौतवाद्यास्तुशुभावहः ॥ २९ ॥
जन्मप्रभृतिपापिष्ठावावदिविद्वद्व्रते ॥ त्वत्प्रसंगाद्भवद्देहधर्मलेशोस्तुनाविह ॥ ३० ॥ इतिजागरणंताभ्यातत्प्रसंगादनुष्ठितं ॥ प्रभातेचतया
दत्ताशय्यासलवणाचला ॥ ३१ ॥ ग्रामश्चगुरुर्विभक्त्याविप्रेभ्योद्वादशैवतु ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्तागावश्चकनकान्विताः ॥ ३२ ॥ भोजनंचसुहृन्मि
त्रदीनांधकूपणैःसह ॥ तच्चलुब्धकदांपत्यंपूजयित्वाविसर्जितम् ॥ ३३ ॥ सभवान्चलुब्धकोजातःसपत्नीकोनृपेश्वरः ॥ पुष्करप्रकरात्तस्मात्केशवस्य
तुपूजनात् ॥ ३४ ॥ विनष्टाशेषपापस्यतवपुष्करमंदिरं ॥ तस्यसत्यस्यमाहात्म्यादलोभतपसानुप ॥ ३५ ॥ प्रादात्कामगमंयानंलोकनाथश्चतुर्मुखः ॥ संतुष्टस्त
वराजेंद्रपुष्करंत्वंसमाश्रय ॥ ३६ ॥ कल्पंसत्त्वंसमासाद्यविभूतिद्वादशीव्रतं ॥ कुरुराजेंद्रनिर्वाणमवश्यंसमवाप्स्यसि ॥ ३७ ॥ एतदुक्त्वातुसमुनिस्तत्रै
वांतरधीयत ॥ राजायथोक्तंचपुनरकरोत्पुष्पवाहनः ॥ ३८ ॥ इदमाचरतोर्राजन्नखंडव्रतताभवेत् ॥ यथाकर्थाचित्कालेनद्वादशद्वादशीर्नृप
॥ ३९ ॥ कर्तव्याशक्तितोदेवविप्रेभ्योदक्षिणानुप ॥ ज्येष्ठेगावःप्रदातव्यामच्यमेभूमिरुत्तमा ॥ ४० ॥ कनिष्ठेकांचनंदेयमित्येषादक्षिणा
स्मृता ॥ प्रथमं ब्रह्मदैवत्यं द्वितीयं वैष्णवं तथा ॥ ४१ ॥ तृतीयं रुद्रदैवत्यं त्रयोदेवास्त्रिगुस्थिताः ॥ इतिकलुषविदारणं जनानां पठति च यस्तु
शृणोति चापि भक्त्या ॥ ४२ ॥ मतिमपि च सयाति देवलोकं वसति च रोमसमानिवत्सराणि ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि व्रतानामुत्तमं व्रतं ॥ ४३ ॥ कथितं तेन रुद्रे
ण महापातकनाशनम् ॥ नक्तमब्दं चरित्वा तु गवासाधं कुटुंबिने ॥ ४४ ॥ हैमचर्कं त्रिशूलं च दद्याद्विप्राय वाससी ॥ एवं यः कुरुते पुण्यांशिवलोके समोद
ते ॥ ४५ ॥ एतदेव व्रतं नाम महापातकनाशनम् ॥ यस्वेकभक्तेन क्षिपेद्धेनुं वृषसमान्विताम् ॥ ४६ ॥ धेनुं तिलमयीं दद्यात्सपदं याति शांकरम् ॥
एतदुद्रव्रतं नाम भयशोकविनाशनम् ॥ ४७ ॥ यश्च नीलोत्पलं हैमं शर्करापात्रसंयुतम् ॥ एकांतरितनक्ताशीसमातिवृषसंयुतम् ॥ ४८ ॥ वैष्णवं सपदं या
ति नीलव्रतमिदं स्मृतम् ॥ आपाठादिचतुर्मासमभ्यंगं वज्रं येन्नरः ॥ ४९ ॥ भोजनोपस्करंदद्यात्सयाति भवनं हरेः ॥ जनप्रातिकरं नूणां प्रातिव्रतमिहो
च्यते ॥ ५० ॥ वर्जयित्वा मधौ यस्तु दधिक्षीरघृतैश्च वम् ॥ दद्याद्ब्रह्माणिमूक्षमाणिरसपात्रेण संयुतम् ॥ ५१ ॥ संपूज्य विप्रमिथुनं गौरीमे प्रीयतामिति ॥
एतद्वौरीव्रतं नाम भवानीलोकदायकम् ॥ ५२ ॥ पुण्यादौ यस्त्रयोदश्यां कृत्वा नक्तमथोपुनः ॥ अशोकं कांचनं दद्यादिक्षुयुक्तं दशांगुलम् ॥ ५३ ॥ विप्राय वस्त्रसंयुक्तं
प्रद्युन्नः प्रीयतामिति ॥ कल्पं विष्णुपुरोस्थित्वा विशोकस्त्यात्पुनर्नृप ॥ ५४ ॥ एतत्कामव्रतं नाम सदाशोकविनाशनम् ॥ आपाठादिव्रतं यस्तु वज्रं येद्यः फला

प्र० सू० खं०
अ० २०

॥ ६८ ॥

शनम् ॥ ५५ ॥ चातुर्मास्येनिवृत्तेतुषट्सर्पिर्गुडान्वितम् ॥ कार्तिक्यातत्पुनर्हैमब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ५६ ॥ सरुद्रलोकमाप्नोतिशिवव्रतमिदंस्मृतम् ॥
 वर्जयेद्यस्तुपुष्पाणिहेमंतेशिशिरावृते ॥ ५७ ॥ पुष्पत्रयंचफालगुण्याकृत्वाशक्त्याचक्रांचनम् ॥ दद्याद्द्विकालवेलायांप्रीयेतांशिवकेशवौ ॥ ५८ ॥ दत्त्वा
 परंपदंयातिसौम्यव्रतमिदंस्मृतम् ॥ फाल्गुनादितृतीयायांलवणयस्तुवर्जयेत् ॥ ५९ ॥ समातिशयनंदद्याद्दृंहंचोपस्करान्वितम् ॥ संपूज्यविप्रमिथुनंभवा
 नीप्रीयतामिति ॥ ६० ॥ गौरीलोकैवसेत्कल्पसौभाग्यव्रतमुच्यते ॥ संध्यामौनंनरःकृत्वासमातिष्ठतकुंभकम् ॥ ६१ ॥ वस्त्रायुग्मंतिष्ठान्दंष्ट्राह्मणायनिवेद
 येत् ॥ लोकंसारस्वतंयातिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ६२ ॥ एतत्सारस्वतंनारूपविद्याप्रदायकम् ॥ लक्ष्मीमभ्यर्च्यपंचम्यामुपवासीभवेन्नरः ॥ ६३ ॥
 समांतेहेमकमलंदद्याद्धेनुसमान्वितम् ॥ सर्वैविष्णुपदंयातिलक्ष्मीःस्याजन्मजन्मनि ॥ ६४ ॥ एतल्लक्ष्मीव्रतंनारुद्रःखशोकविनाशनम् ॥ कृत्वोपलेप
 नंशंभोरग्रतःकेशवस्यच ॥ ६५ ॥ यावदब्दंपुनर्देयाधेनुर्जलघटस्तथा ॥ जन्मायुतंसराजास्यात्ततःशिवपुरंजनेत् ॥ ६६ ॥ एतदायुर्व्रतंनाम
 सर्वकामप्रदायकम् ॥ अश्वत्थंभास्करंगंगांप्रणम्यैकाग्रमानसः ॥ ६७ ॥ एकभक्तनरः कुर्यादब्दमेकंविमत्सरः ॥ व्रतंतिविप्रमिथुनंपूज्ययेनुग्रया
 न्वितम् ॥ ६८ ॥ वृक्षंहिरण्यंयदद्यात्सोश्वमेधफलंलभेत् ॥ एतत्कीर्तिव्रतंनारुद्रःभूतिर्कीर्तिफलप्रदम् ॥ ६९ ॥ धृतेनस्त्रपनंकृत्वाशंभोर्वाकेशवस्यवा ॥ अ
 क्षताभिःसपुष्पाभिःकृत्वागोमयमंडलम् ॥ ७० ॥ समांतेहेमकमलंतिष्ठयेनुसमान्वितम् ॥ शूलमष्टांगुलंदद्याच्छिवलोकमहीयते ॥ ७१ ॥ सामगायनकं
 चैवसामव्रतमिहोच्यते ॥ नवम्यामेकभक्तंतुक्त्वाकन्याश्चशक्तिः ॥ ७२ ॥ भोजयित्वासमंदद्याद्धेमकंचुकवासती ॥ हैमसिंहंचविप्रायदद्याच्छिवपदं
 जेत् ॥ ७३ ॥ जन्मावुदंसुरूपःस्याच्छत्रुभिश्चापराजितः ॥ एतद्दीरव्रतंनारुद्रःपराजितःसुखप्रदम् ॥ ७४ ॥ चेन्नादिचतुरोमासाञ्जलंदद्यादयान्वितः ॥ व्रतंति
 मणिकंदद्याद्वं वस्त्रसमान्वितम् ॥ ७५ ॥ तिलपात्रंहिरण्यंचब्रह्मलोकमहीयते ॥ कल्पातिष्ठतिजननमानंदव्रतमुच्यते ॥ ७६ ॥ पंचामृतेनस्त्रपनंकृत्वासंव
 त्सरंविभोः ॥ वत्सरंतिपुनर्दद्याद्धेनुपंचामृतान्वितां ॥ ७७ ॥ विप्रायदद्याच्छंखंचसपदंयातिशांकरम् ॥ राजाभवतिकल्पातिष्ठतिव्रतमिदंस्मृतम् ॥ ७८ ॥
 वर्जयित्वापुमान्मांसंव्रतांतोगोप्रदोभवेत् ॥ तद्ब्रह्मेष्टमृगंदद्यात्सोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ७९ ॥ अहिंसाव्रतमित्युक्तंकल्पातिष्ठतिभवेत् ॥ कलयमुत्थायवैष्णवं
 कृत्वादांपत्यमर्चयेत् ॥ ८० ॥ भोजयित्वायथाशक्तिमाल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ सूर्यलोकैवसेत्कल्पसूर्यव्रतमिदंस्मृतम् ॥ ८१ ॥ आपाढादिचतुर्मासंप्रातःस्ना
 यीभवेन्नरः ॥ विप्रायभोजनंदत्वाकार्तिक्यागोप्रदोभवेत् ॥ ८२ ॥ सर्वैष्णवपदंयातिविष्णुव्रतमिदंस्मृतम् ॥ अथनादयनंयावद्दर्जयेत्पुष्पसर्पिणी ॥ ८३ ॥
 तदंतेपुष्पमन्त्रानिघृतधेन्वासहैवतु ॥ दत्त्वाशिवपदंयातिविप्रायघृतपायसम् ॥ ८४ ॥ एतच्छीलव्रतंनारुद्रःशीलरोग्यफलप्रदम् ॥ यावत्समंभवेद्यस्तुपंचद

प० पु०
॥ ६९ ॥

इयांपयोव्रतः ॥ ८५ ॥ समातिश्चाद्रुदद्याद्वाश्वपंचपयस्विनीः ॥ वासांसिचपिशंगाजिलकुंभयुतानिच ॥ ८६ ॥ सयातिवैष्णवंलोकं पितृणां तारये
च्छतम् ॥ ८७ ॥ कल्पांतराजराजेंद्रपितृव्रतमिदं स्मृतम् ॥ संध्यादीपप्रदोयस्तु घृतैस्तैलविवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ समांते दीपकंदद्याच्चक्रं शूलं च कांचनम् ॥
वस्त्रयुग्मं च विप्राय सतेजस्वी भवेन्नरः ॥ ८९ ॥ रुद्रलोकमवाप्नोति दीप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ कार्तिकादि तृतीयायां प्राश्य गोमूत्रयावकम् ॥ ९० ॥ नक्तं
चरेदब्दमेकमब्दान्ते गोप्रदो भवेत् ॥ गौरीलोकं वसेत्कल्पंतो राजा भवेदिह ॥ ९१ ॥ एतद्ब्रुव्रतं नाम सदा कल्याणकारकम् ॥ वर्जयेच्चतुरो
मासान्यस्तु गन्धानुलेपनम् ॥ ९२ ॥ शुक्तिगन्धाक्षतान्दद्याद्विप्राय सितवाससी ॥ वारुणं पदमाप्नोति दृढव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ९३ ॥ वैशाखे पुष्पल
वर्णवर्जयेदथ गोप्रदः ॥ भूत्वा विष्णुपदे कल्पं स्थित्वा राजा भवेदिह ॥ ९४ ॥ एतच्छान्तिव्रतं नाम कीर्तिकामफलप्रदम् ॥ ब्रह्माण्डं काञ्चनं
कृत्वा तिलराशिसमान्वितम् ॥ ९५ ॥ घृतेनान्यप्रदो भूत्वा वह्निं सतर्प्य सद्भिजम् ॥ संपूज्य विप्रदां पत्यं माल्यवस्त्राविभूषणैः ॥ ९६ ॥ शक्ति तस्त्रिप
लादूर्ध्वं विश्वात्मा प्रीयतामिति ॥ पुण्येऽह्नि दद्यादपरे ब्रह्मयात्य पुनर्भवेत् ॥ ९७ ॥ एतद्ब्रह्मव्रतं नामानिर्वाणफलदं नृणाम् ॥ यश्चोभयमुखी दद्यात्प्रभूत
सकलान्विताम् ॥ ९८ ॥ दिनं पयोव्रतं तिष्ठेत्स याति परमं पदम् ॥ एतद्वै सुव्रतं नाम पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ९९ ॥ त्र्यहं पयोव्रतः स्थित्वा काञ्चनं कल्पपा
दपम् ॥ पलादूर्ध्वं यथाशक्ति तण्डुलप्रस्थसंयुतम् ॥ १०० ॥ दत्त्वा ब्रह्मपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ मासोपवासी यो दद्याद्देनुं विप्राय शोभना
म् ॥ १०१ ॥ सवैष्णवपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ दद्याद्दिशं तपलादूर्ध्वं महीं कृत्वा तु काञ्चनीम् ॥ १०२ ॥ दिनं पयोव्रतं तिष्ठेद्बुद्धलोकमहीय
ते ॥ धनप्रदमिदं प्रोक्तं सत्कल्पशतानुगम् ॥ ३ ॥ मावेमास्यथ च त्रेवागुडधेनुप्रदो भवेत् ॥ गुडव्रतं तृतीयायां गौरीलोकमहीयते ॥ ४ ॥ महा
व्रतमिदं नाम परमानन्दकारकम् ॥ पक्षोपवासी यो दद्याद्विप्राय कपिलाद्रयम् ॥ ५ ॥ स ब्रह्मलोकमाप्नोति देवासुरसुपूजितः ॥ कल्पान्ते सर्वराजा
स्यात्प्रभाव्रतमिदं स्मृतम् ॥ १०६ ॥ वत्सरं त्वेकभक्ताशीसभक्ष्यजलकुंभदः ॥ शिवलोकं वसेत्कल्पं प्राप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ७ ॥ नक्ताशीत्वष्टमी
पुस्याद्भस्मरांते तु धेनुदः ॥ पौरंदरं पुरं याति सुगतिव्रतमुच्यते ॥ ८ ॥ इधं नयोददेद्विप्रे वर्षादींश्चतुरस्तुतून् ॥ घृतधेनुप्रदो ते च स परं ब्रह्म गच्छति ॥ ९ ॥
वैश्वानरव्रतं नाम सर्वपापप्रणाशनम् ॥ एकादश्यां तु नक्ताशीयश्चक्रं विनिवेदयेत् ॥ १० ॥ कृत्वा समातिं सौवर्णं विष्णोः पदमवाप्नुयात् ॥ एतत्कृष्णव्रतं नाम क
ल्पांतराज्यलाभकृत् ॥ १११ ॥ पायसाशीसमांते तु दद्याद्विप्राय गोयुगम् ॥ लक्ष्मीलोकं वसेत्कल्पमेतद्देवीव्रतं स्मृतं ॥ ११२ ॥ सप्तम्यां नक्तभुग्दद्या
त्समांते गोपयस्विनीं ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति भानुव्रतमिदं स्मृतं ॥ १३ ॥ चतुर्थ्यां नक्तभुग्दद्याद्देवं ते गोयुगं तथा ॥ एतद्वै नायकं नाम शिवलोकफलप्र

प्र० सू० खं०
अ० २०

॥ ६९ ॥

दम् ॥ १४ ॥ महाफलानियस्त्यक्त्वाचातुर्मास्यं द्विजातये ॥ हैमानिकातिं केदद्याद्धोमान्ते गोयुगंतथा ॥ १५ ॥ एतत्सौरव्रतं नाम सूर्यलोकफलप्रदम् ॥
 द्वादशाद्वादशीर्यस्तु समाप्त्योषोषणेनृप ॥ १६ ॥ गोवस्त्रकांचनैर्विप्रान्पूजयेच्छक्ति तोनरः ॥ परंपदमवाप्नोति विष्णुव्रतमिदं स्मृतं ॥ १७ ॥ चतुर्द
 श्यातु नक्ताशीसमाते गोयुगप्रदः ॥ शैवंपदमवाप्नोति त्रैयं वक्मिदं स्मृतम् ॥ १८ ॥ सप्तरात्रोपि तो दद्याद्घृतकुंभं द्विजातये ॥ वरव्रतमिदं प्राहुर्ब्रह्मलोकफल
 प्रदम् ॥ १९ ॥ असौ काशीसमासाद्य धेनुं दत्ते पयस्विनीम् ॥ शकलोकैव सेत्कल्पमिदं त्रयं व्रतं स्मृतम् ॥ २० ॥ मुखवासं परित्यज्य समाते गोप्रदो भवेत् ॥ वारुणं
 लोकमाप्नोति पारुणव्रतमुच्यते ॥ २१ ॥ चांद्रायणं च यः कुर्याद्धैमं चंद्रं निवेदयेत् ॥ चंद्रव्रतमिदं प्रोक्तं चंद्रलोकफलप्रदम् ॥ २२ ॥ ज्येष्ठे पंचतपायांते हेमधे
 नुप्रदो दिवम् ॥ यात्यष्टमी चतुर्दश्योरुद्रव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २३ ॥ सकृद्विधानं कुर्यात्तृतीयायां शिवालये ॥ समाप्ते धेनुदोयाति भवानीव्रतमुच्यते ॥ २४ ॥
 माघे निश्याद्रवासाः स्यात्तत्तम्यां गोप्रदो भवेत् ॥ दिविकल्पं वसिस्त्वेहराजस्यात्पवनव्रतम् ॥ २५ ॥ त्रिरात्रोपि तो दद्यात्फाल्गुन्यां भवनं शुभम् ॥
 आदित्यलोकमाप्नोति धामव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २६ ॥ त्रिसंध्यं पूज्य दांपत्यमुपवासी विभूषणैः ॥ ददन्मोक्षमवाप्नोति मोक्षव्रतमिदं स्मृतम् ॥ २७ ॥ दत्त्वासित
 द्वितीयायामिदौ लवणभाजनम् ॥ समाते गोप्रदो याति विप्रायां शिवमं दिरम् ॥ २८ ॥ कांस्यं सवस्त्रं राजेन्द्रदक्षिणा सहितं तथा ॥ समाते गांचयोद
 ह्यात्सयाति शिवमं दिरम् ॥ २९ ॥ कल्पांते राजराजस्यात्सोमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ प्रतिपत्स्वेकभक्ताशीसमाते च फलप्रदः ॥ ३० ॥ वैश्वानरपदं याति शि
 खिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ हैमं पलद्वयादूर्द्ध्वं रथमश्वयुगान्वितम् ॥ ३१ ॥ दद्यात्कृतोपवासः सदिविकल्पं शतं वसेत् ॥ तदंते राजराजस्यादश्वव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ३२ ॥
 तद्बद्धे मरुतं दद्यात्करिभ्यांसं युतं पुनः ॥ सत्यलोकैव सेत्कल्पं सहस्रमपि भूमिपः ॥ ३३ ॥ भवेदिहागतो भूम्यां करिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ दशम्यामेकभक्ता
 शीसमाते दशधेनुदः ॥ ३४ ॥ दीपंचकांचनं दद्याद्ब्रह्मण्डाधिपतिर्भवेत् ॥ एतद्विश्वव्रतं नाम महापातकनाशनम् ॥ ३५ ॥ कन्यादानं
 तु कार्त्तिक्यां पुष्करेयः करिष्यति ॥ एकं विशद्गोपे तो ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ ३६ ॥ कन्यादानात्परं दानं नैव चास्त्यधिकं क्वचित् ॥ पुष्करे तु वि
 शेषेण कार्त्तिक्यां तु विशेषतः ॥ ३७ ॥ विप्राय विधिवद्देयं तेषां लोकोक्षयो भवेत् ॥ तिलपिष्ठमयं कृत्वा गजं रत्नसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ विप्राय ये प्रयच्छंति
 जलमध्यस्थितानराः ॥ तेषां चैवाक्षयो लोको भविता भूतसंग्रहम् ॥ ३९ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि व्रतं पश्चिममुत्तमाम् ॥ मन्वतरं शतं सोपि गंधर्वाधिपतिर्भ
 वेत् ॥ ४० ॥ षष्ठिव्रतं भारतपुण्यमेतत्तवोदितं विश्वजनीनमद्य ॥ श्रोतुं यदीच्छात वराजराजशृणु द्विजातेः करणीयमेतत् ॥ ४१ ॥ नैर्मर्यादां भवशुद्धिश्च
 विनास्नानं न विद्यते ॥ तस्मान्मनो विशुद्धयर्थं स्नानमादौ विधीयते ॥ ४२ ॥ अनुद्धतैरुद्धतैर्वाजलेः स्नानं समाचरेत् ॥ तीर्थप्रकल्पयेद्ब्रह्मचर्यमूलमंत्रेण

५० पु०

॥ ७० ॥

मंत्रवित् ॥ ४३ ॥ नमोनारायणायेतिमूलमंत्रउदाहृतः ॥ सदर्भपाणिर्विधिनाआर्चातःप्रयतःशुचिः ॥ ४४ ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरश्रंसमंततः ॥ प्रक
ल्प्यावाहयेद्गंगामेभिर्मंत्रैर्विचक्षणः ॥ ४५ ॥ विष्णोःपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुदेवता ॥ ग्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ ४६ ॥ तिस्रःकोट्यो
धेर्कोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचतानितेसंतिजाह्नुवि ॥ ४७ ॥ नंदिनीत्येवतेनामदेवेषुनलिनीतिच ॥ दक्षापृथ्वीच
सुभगाविश्वकायाशिवासिता ॥ ४८ ॥ विद्याधरीसुप्रसन्नातथालोकप्रसादिनी ॥ क्षेमाचजाह्नवीचैवशांताशांतिप्रदायिनी ॥ ४९ ॥ एतानिपुण्य
नामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ भवेत्सन्निहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी ॥ ५० ॥ सप्तवाराभिजतेनकरसंपुटयोजितम् ॥ मूर्ध्निर्कुयाज्जलंभूयस्त्रिचतुः
पंचसप्तधा ॥ ५१ ॥ स्नानंक्रूर्यान्मृदातद्ददामंयतुविधानतः ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतिविष्णुक्रांतिवसुंधरे ॥ ५२ ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुःष्कृतंकृत
म् ॥ उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना ॥ ५३ ॥ नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिमुब्रते ॥ एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ ५४ ॥ उत्थायवाससी
शुभ्रेशुद्धेतुपरिधायवै ॥ ततस्तुतर्पणंक्रूर्यात्रैलोक्याप्यायनायवै ॥ ५५ ॥ ब्रह्माणंतर्पयेत्पूर्वविष्णुरुद्रंप्रजापतीन् ॥ देवायक्षास्तथानागागंधर्वाप्सरसां
गणाः ॥ ५६ ॥ क्रूरास्सर्पाःसुपर्णाश्चतरवोजंभकादयः ॥ विद्याधराजलधरास्तथैवाकाशगामिनः ॥ ५७ ॥ निराधाराश्चयेजीवापापधर्मरताश्च
ये ॥ तेषामाप्यायनायैतद्दीयतेसलिलंमया ॥ ५८ ॥ कृतोपवीतोदेवभ्योनिवीतीचभवेत्ततः ॥ मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्याऋषिपुत्रानृषींस्तथा ॥ ५९ ॥
सनकश्चसनंदश्चतृतीयश्चसनातनः ॥ कपिलश्चासुरिश्चैवोद्गुःपंचशिखस्तथा ॥ ६० ॥ सर्वेतेतृप्तिमायांतुमदत्तेनांबुनासदा ॥ मरीचिमंथगिरिसौपुलस्त्यं
पुलहंकृतम् ॥ ६१ ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुनारदमेवच ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वान्स्तर्पयेत्साक्षतोदकैः ॥ ६२ ॥ अपसव्यंततःकृत्वास्वयंजातुचभृतले ॥
अग्निष्वात्तांस्तथासौम्यान्हविष्मतस्तथोष्मपान् ॥ ६३ ॥ सुकालिनोवर्हिषदस्तथाचैवाज्यपान्पुनः ॥ संतर्पयेत्पितृन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः ॥ ६४ ॥
सदर्भपाणिर्विधिनापितृन्स्वांस्तर्पयेत्ततः ॥ पित्रादीन्नामगोत्रेणतथामातामहानपि ॥ ६५ ॥ संतर्प्यविधिवद्भक्त्याइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ योवांधवावांधवायेयेन्यजन्म
निर्वाधवाः ॥ ६६ ॥ तेतृप्तिमाखिलायांतुयेप्यस्मत्तोयकाक्षिणः ॥ आचम्यविधिनासम्यगालिखेत्पद्मग्रतः ॥ ६७ ॥ साक्षताद्भिस्सपुष्पाभिःसतिलारु
णचंदनैः ॥ अर्घ्यंद्वात्प्रयत्नेनसूर्यनामानांमुनीर्नैः ॥ ६८ ॥ नमस्तेविश्वरूपायनमस्तेविष्णुरुपिणे ॥ सर्वदेवनमस्तेस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ६९ ॥ दि
वाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ एवंसूर्यनमस्कृत्यात्रिःकृत्वाचप्रदक्षिणम् ॥ ७० ॥ द्विजंगांकांचनंचैवहृद्वात्पृष्ठंवागृहंभजेत् ॥ स्वगेहस्थान्ततःपु
ण्यांप्रतिमांचापिपूजयेत् ॥ ७१ ॥ भोजनंचततःपश्चाद्विजपूवंचकारयेत् ॥ अनेनविधिनासर्वंरूपयःसिद्धिमागताः ॥ ७२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टि

प्र०सृ०सं०

अ० २०

॥ ७० ॥

खंडेस्नानविधिर्नामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ आसीत्पुराबृहत्कल्पेधर्ममूर्तिर्जनाधिपः ॥ सुहृच्छकस्यनिहतायेनदैत्यास्तसहस्रशः ॥ १ ॥
 सोमसूर्यादयोयस्यतेजसाविगतप्रभाः ॥ भवंतिशतशोयेनदानवाश्चपराजिताः ॥ २ ॥ यथेच्छरूपधारीचमानुषोप्यपराजितः ॥ तस्यभानुमतीभा
 र्यासतीत्रैलोक्यसुंदरी ॥ ३ ॥ लक्ष्मीसदृशरूपेणनिर्जितामरसुंदरी ॥ राज्ञस्तस्याग्रमहिषीप्राणेभ्योपिगरीयसी ॥ ४ ॥ दशनारीसहस्राणांमध्येश्रीरवरा
 जते ॥ नृपकोटिसहस्रेणनकदाचित्समुच्यते ॥ ५ ॥ कदाचिदास्थानगतःपप्रच्छस्वपुरोहितम् ॥ विस्मयेनावृतोनत्वावसिष्ठमृपिसत्तमम् ॥ ६ ॥ भग
 वन्केनधर्मेणममलक्ष्मीरनुत्तमा ॥ कस्माच्चविपुलतेजोमच्छरीरेसदोत्तमम् ॥ ७ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ पुरालीलावतीनामवेद्याशिवपरायणा ॥ तयादत्त
 श्वतुर्दश्यां पुष्करेलवणाचलः ॥ ८ ॥ हेमवृक्षामरेःसार्द्धंयथावद्विधिपूर्वकं ॥ शूद्रःसुवर्णकारश्चकर्मकृत्सोभवत्तदा ॥ ९ ॥ भृत्योलीलावतीगेहेतेनहैमाविनि
 र्मिताः ॥ तरवोहेमपुष्पाश्चश्रद्धायुक्तेनपार्थिव ॥ १० ॥ अतिरूपेणसंपन्नावटितास्तेसुशोभनाः ॥ धर्मकार्यमितिज्ञात्वानगृहीतंचवेतनम् ॥ ११ ॥
 उज्ज्वलिताश्चेतपत्यासुवर्णमयपादपाः ॥ लीलावतीगृहेचापिपरिचर्याचपार्थिव ॥ १२ ॥ कृताताभ्यामशाठचेनद्विजशुश्रूषणादिका ॥
 साचलीलावतीवेद्याकालेनमहतानघ ॥ १३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताजगामशिवमंदिरम् ॥ योसौसुवर्णकारश्चदरिद्रोप्यतिसत्त्ववान् ॥ १४ ॥
 नमृत्यमादाद्विद्यातःसभवानिहसांप्रतम् ॥ सप्तद्वीपपतिर्जातःसूर्यायुतसमप्रभः ॥ १५ ॥ ययासुवर्णकारस्यतरवोहेमनिर्मिताः ॥ सम्यगुज्ज्वलिताः
 पत्यासेयंभानुमतीतव ॥ १६ ॥ तस्मान्नलोकेष्वपराजितस्त्वमारोग्यसौभाग्ययुताचलक्ष्मीः ॥ तस्मात्त्वमप्यत्रविधानपूर्वधान्याचला दीप्तपतेकुरुष्व
 ॥ १७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तथेतिसंप्रज्यसुधर्ममूर्तिर्वचोवसिष्ठस्यददौचसर्वान् ॥ धान्याचलादीन्विधिनास्मरारेलोकंगतोसौसुरपूज्यमानः ॥ १८ ॥ प
 श्येद्यदीमानुपनीयमानान्स्फुटश्रेष्ठानुप्यैरिहदीयमानान् ॥ शृणोतिभक्तयाथमतिददातिविकल्मषःसोपिदिवंप्रयाति ॥ १९ ॥ दुःस्वप्नप्रशममुपैतिपठ्य
 मानैःशैलेद्रैर्भवभयभेदनैर्ननुप्यः ॥ यःकुर्यात्किमुनृपपुंगवेहसम्यक्शांतात्मासकलगिरिर्द्रसंप्रदानम् ॥ २० ॥ भीष्मउवाच ॥ किमभीष्टवियोगशोकसं
 धानलमुद्धतमुषोपणव्रतंवा ॥ विभवध्रुवकारिभूतलेस्मिन्भवभीतेरपिसूदनंचपुंसः ॥ २१ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ परिपृष्टमिदंजगत्प्रियंतेविवुधानामपिदुर्ल
 भंमहत्त्वात् ॥ तवभक्तिमतस्तथापिबुद्धयेव्रतमिद्रासुरमानवेपुगुह्यम् ॥ २२ ॥ पुण्यमाश्वयुजेमासिविशोकद्वादशीव्रतम् ॥ दशम्यांलघुभुग्विद्वान्प्रभेत
 यमेनतु ॥ २३ ॥ उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवार्दतधावनपूर्वकम् ॥ एकादश्यानिराहारःसम्यगभ्यर्च्यकेशवम् ॥ २४ ॥ त्रिंशचाभ्यर्च्यविधिवद्भोक्ष्येऽहं चापरेहनि ॥ एवंनि
 यमकृतसुखाप्रातरुत्थायमानवः ॥ २५ ॥ स्नानं सर्वोपधैःकुर्यात्पंचगव्यजलेनतु ॥ शुभ्रमाल्यांवरधरःपूजयेच्छ्रीशमुत्पलैः ॥ २६ ॥ विशोकायनमःपादौजं

धेचवरदायवै ॥ श्रीशायजानुनीतद्वदूचजलशायिने ॥ २७ ॥ कंदर्पायनमोगुह्यमाधवायनमःकटि ॥ दामोदरायेत्युदरं पार्श्वेचविपुलायवै ॥ २८ ॥ ना
 भिचपद्मनाभायहृदयंमन्मथायवै ॥ श्रीधरायविभोर्वक्षःकरोमधुभिदेनमः ॥ २९ ॥ वैकुण्ठायनमःकंठमास्यं पद्ममुखायवै ॥ नासामशोकनिधयेवासुदेवा
 यचाक्षिणी ॥ ३० ॥ ललाटं वामनायेतिहरयेचपुनर्धुवौ ॥ अलकं माधवायेतिकिरीटं विश्वरूपिणे ॥ ३१ ॥ नमःसर्वात्मनेतद्वच्छिरइत्यभिपूजयेत् ॥ एवं
 संपूज्यगोविंदं धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ ३२ ॥ ततस्तुमंडलं कृत्वा स्थंडिलं कारयेन्मृदा ॥ चतुरश्रं समं ताच्चरन्निमात्रमुदक्प्लवम् ॥ ३३ ॥ शुद्धं हृद्यं च परितो वप्र
 यसमावृतम् ॥ त्रिगुलोच्छितावप्रास्तद्विस्तारोद्विगुलः ॥ ३४ ॥ स्थंडिलस्योपरिष्ठात्तु भित्तिरष्टगुला भवेत् ॥ नदीवालुकयासूर्यैर्लक्ष्म्याः प्रतिकृतिन्यसेत्
 ॥ ३५ ॥ स्थंडिले सूर्यमध्यस्थलक्ष्मीमभ्यर्चयेदुधः ॥ नमो देव्यै नमः शान्त्यै नमोलक्ष्म्यै नमः श्रियो ॥ ३६ ॥ नमस्तुष्ट्यै नमः पुष्ट्यै सृष्ट्यै हृष्ट्यै नमो नमः ॥ विशोकादुः
 खनाशाय विशोकावरदास्तुते ॥ ३७ ॥ विशोकामेस्तु संपत्त्यै विशोकासर्वसिद्धये ॥ ततः शुभ्रांवरैः सूर्यवेष्ट्य संपूजयेत्फलैः ॥ ३८ ॥ भक्ष्यैर्नानाविधैस्तद्वत्सुवर्ण
 कमलेन च ॥ राजतीषु च पात्रीषु न्यसेद्भोदं कंबुधः ॥ ३९ ॥ ततस्तु नृत्यगीतानि कारयेत्सकलानि शाम् ॥ यामत्रये व्यतीते तु तत उत्थाय मानवः ॥ ४० ॥ अभिगम्य च
 विप्राणामिधुनानि च पूजयेत् ॥ शक्तितस्त्राणि चेकं वा वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ४१ ॥ शयनस्थानि पूज्यानि नमोस्तु जलशायिने ॥ ततस्तु गीतवाद्येन राज्यां जागरणे
 कृते ॥ ४२ ॥ प्रभाते च ततः स्नानं कृत्वा दांपत्यमर्चयेत् ॥ भोजयेच्च याशक्तिवित्तशाठ्येन वर्जितः ॥ ४३ ॥ भक्त्या श्रुत्वा पुराणानि तदिदं चातिवाहयेत् ॥ अने
 न विधिना सर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ ४४ ॥ व्रतांते शयनं दद्याद्गुडधेनुसमन्वितं ॥ सोपधानं सविश्रामं स्वास्तरावरणं शुभं ॥ ४५ ॥ यथालक्ष्मीर्नरे शतानप
 रित्यज्य गच्छति ॥ यथासुररूपतारोग्यमशोकं चास्तु मे सदा ॥ ४६ ॥ यथा देवेन रहितानलक्ष्मीर्जीयते क्वचित् ॥ यथा विशोकतामेस्तु भक्तिरध्याचकेशवे
 ॥ ४७ ॥ मंत्रेण नैन शयनं गुडधेनुसमन्वितं ॥ सूर्यश्च लक्ष्म्या सहितो दातव्यो भूतिमिच्छता ॥ ४८ ॥ उत्पलं करवीरं वाप्यम्लानं चैव कुंकुमं ॥ केतकीं सधुवारं
 चमल्लिकामं धपाटला ॥ ४९ ॥ कदंबं कुब्जकं जातीशस्तान्येतानि सर्वदा ॥ भीष्म उवाच ॥ गुडधेनुविधानं च समाचक्ष्व मुनीश्वर ॥ ५० ॥ किरूपके
 नमंत्रेण दातव्या तदिहोच्यतां ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ गुडधेनुविधानस्य यद्रूपमिह यत्फलम् ॥ ५१ ॥ तदिदानीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापविनाशनम् ॥ कृष्णाजिनं चतुर्ह
 स्तं प्राग्गीवं विन्यसेद्भुवि ॥ ५२ ॥ गोमयेनानुलिप्तायां दर्भानास्तीर्य सर्वतः ॥ लघुणकाजिनं तद्वत् वत्सं च परिकल्पयेत् ॥ ५३ ॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्देनुं मृदा
 वामां सवत्सकां ॥ उत्तमागुडधेनुः स्यात्सदाभारचतुष्टयं ॥ ५४ ॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भारान्यामभ्यमास्मृता ॥ अर्द्धभारेण वत्सस्यात्कानिष्ठाभारकेण तु
 ॥ ५५ ॥ चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्ब्रह्मवित्तानुसारतः ॥ धेनुवत्सोऽकृतौ चोभौ सितसूक्ष्मांबरावृतौ ॥ ५६ ॥ शुक्तिकर्णा विशुषादौ शुचिसुक्ताफलक्षणे ॥ सित

सूत्रसिराजालौसितकंबलकंबलौ ॥ ५७ ॥ ताम्रगंडकपृष्ठौद्रौसितचामरलोमकौ ॥ विद्रुमभ्रूयुगावेतौनवनीतस्तनान्वितौ ॥ ५८ ॥ काञ्चनाशियुगोपेता
विन्द्रनीलकनीनिकौ ॥ क्षौमपुच्छौकांस्यदोहौशुभ्रातिकमनीयकौ ॥ ५९ ॥ सुवर्णशृंगाभरणौराजताड्यसुरौचतौ ॥ नानाफलसमायुक्तौप्राणगंधकरंड
कौ ॥ १६० ॥ इत्येवंरचयित्वातुधूपदीपैस्तथार्चयेत् ॥ यालक्ष्मीस्त्वर्भूतानांयाचदेवेष्ववस्थिता ॥ ६१ ॥ धेनुरूपेणसादेवीममपापव्यपोहतु ॥ विष्णोर्वक्ष
सियालक्ष्मीःस्वाहायाचविभावसौ ॥ ६२ ॥ चंद्रार्कशक्रशक्तियांसाधेनुर्वरदास्तुमे ॥ स्वधात्वपितृमुख्यानांस्वाहायज्ञभुजांयतः ॥ ६३ ॥ सर्वपापहराधेनु
स्तस्माद्भूतिप्रयच्छमे ॥ एवमामंत्र्यतांधेनुं ब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ६४ ॥ विधानमेतद्धेनूनांसर्वासामपिपठ्यते ॥ यास्तुपापविनाशिन्यःपठ्यंतेदशधेन
वः ॥ ६५ ॥ तासांस्वरूपं वक्ष्यामिनामानिचनराधिप ॥ प्रथमागुडधेनुःस्यद्रावृतधेनुरथापरा ॥ ६६ ॥ तिलधेनुस्तृतीयाचचतुर्थीजलनामिका ॥ क्षीरधेनुःपंचमी
चमधुधेनुस्तथापरा ॥ ६७ ॥ सप्तमीशर्कराधेनुरष्टमीदधिकलिपता ॥ रसधेनुश्चनवर्मादशमीस्यात्स्वरूपतः ॥ ६८ ॥ कुंभास्त्यूरसधेनूनामितरासांस्वराशयः ॥
सुवर्णधेनुंचाप्यत्रकेचिदिच्छंतिमानवाः ॥ ६९ ॥ नवनीतेनतैलैश्चतान्येपिमहर्षयः ॥ एतदेवविधानंस्यात्तएवोपस्करास्स्मृताः ॥ ७० ॥ मंत्रावाहनसंयुक्ताः
सदापर्वणपर्वणि ॥ यथाश्राद्धंप्रदातव्याभुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ॥ ७१ ॥ गुडधेनुप्रसंगेनसर्वास्तवमयोदिताः ॥ अशेषयज्ञफलदाःसर्वपापहराःशु
भाः ॥ ७२ ॥ व्रतानामुत्तमंयस्माद्विशोकद्वादशीव्रतम् ॥ तदंगत्वेनचैवात्रगुडधेनुःप्रशस्यते ॥ ७३ ॥ अयनेविषुवेपुण्येव्यतीपातेतथापुनः ॥ गुडधेन्वा
दयोदेयाउपरागादिपर्वसु ॥ ७४ ॥ विशोकद्वादशीचैपासर्वपापहराशुभा ॥ यामुपोष्यनरोयातितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ इहलोकैससौभाग्यमायुरा
रोग्यमेवच ॥ वैष्णवंपुरमाप्नोतिमरणेस्मरणहरेः ॥ ७६ ॥ नवावुंदसहस्राणिदशचाष्टौचधर्मवित् ॥ नशोकदुःखदोर्गत्यंतस्यसंजायतेनृप ॥ ७७ ॥ नारी
वाकुरुतेयातुविशोकद्वादशीमिमां ॥ नृत्यगीतपरानित्यंसापितत्फलमाप्नुयात् ॥ ७८ ॥ यस्मादग्नेहरेर्नृत्यमनन्तंगीतवादनम् ॥ इतिपठयिहत्थंयःशृ
णोतीहसम्यक् मधुसुनरकरैरर्चनंवाधपश्येत् ॥ ७९ ॥ मतिमापिचजनानांभोददातीन्द्रलोकैसवसतिविबुधैर्वैःपूज्यतेकल्पमेकम् ॥ भीष्मउवाच ॥ भग
वन्श्रोतुमिच्छामिदानमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ यदक्षयंपरेलोकेदेवार्पिणमपूजितम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ मेरोःप्रदानंवक्ष्यामिदशधातृपसत्तम ॥ ८१ ॥ य
त्प्रदातानंतलोकांन्याप्नोतिसुरपूजितात् ॥ पुराणेषुचवेदेषुयज्ञेष्वायतनेषु ॥ ८२ ॥ नतत्फलमधीतेषुकृतेष्विहयदश्नुते ॥ तस्माद्दानं प्रवक्ष्यामिपर्वताना
मनुक्रमात् ॥ ८३ ॥ प्रथमोधान्यशैलःस्याद्वितीयोलवणाचलः ॥ गुडाचलस्तृतीयस्तुचतुर्थोहिमपर्वतः ॥ ८४ ॥ पंचमस्तिलशैलस्तस्यात्पष्टःकाष्पांसप
तः ॥ सप्तमोधृतशैलःस्याद्रत्नशैलस्तथाष्टमः ॥ ८५ ॥ राजतो नवमस्तद्द्रव्यशर्कराचलः ॥ वक्ष्येविधानमेतेपांयथावदनुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ अयनो

वेपुण्येव्यतीपातेदिनक्षये ॥ शुक्रपक्षेवृतीयायासुपरागेऽशिक्षये ॥ ८७ ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुद्वादश्यामथवापुनः ॥ शुक्लायांपंचदश्यावापुण्यसैवाविधान
तः ॥ ८८ ॥ धान्यशैलादयोदेयाः कार्तिक्याज्येष्टपुष्करे ॥ तीर्थेऽप्ययतनेवापिगोष्ठेवाभवनागणे ॥ ८९ ॥ मंडपंकारयेद्भक्त्याचतुरश्रमुदङ्मुखम् ॥ प्रागु
दक्षप्रवर्णपुण्यं प्राङ्मुखं वाविधानतः ॥ ९० ॥ गोमयेनानुलिप्तायां धूमावास्तीर्थैवेकुशात् ॥ तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद्विष्कंभं पर्वतान्वितम् ॥ ९१ ॥ धान्यद्रोण
सहस्रेण भवेद्विरिहोत्तमः ॥ मध्यमः पंचशतकैः कनिष्ठश्च त्रिभिः शतैः ॥ ९२ ॥ मेरुर्महाव्रीहिमयस्तु मध्ये सुवर्णवृक्षत्रयसंयुतः स्यात् ॥ मूर्धन्यवस्थान
मथां वरेण कार्यं त्वनेकं च पुनर्द्विजायैः ॥ ९३ ॥ चत्वारिंशृगाणि च राजतानि नितंबाणां अपि राजताः स्युः ॥ पूर्वेण मुक्ताफलवज्रयुक्तोत्थाम्येन गोमेदकप
झरागैः ॥ ९४ ॥ पश्चाच्च गारुत्मतनीलरत्नैः सौम्येन वैडूर्यैकपुष्परागैः ॥ श्रीखंडखंडैरभितः प्रवालैर्लतान्वितो मौक्तिकप्रस्तराब्जः ॥ ९५ ॥ ब्रह्माथविष्णु
भगवान्पुरारिर्दिवाकरोऽप्यत्र हिरण्मयः स्यात् ॥ तथेक्षुर्वंशावृतकंदरस्तु घृतोदकप्रसवणोदिशासु ॥ ९६ ॥ शुभ्रां वराण्यंबुधरावलिः स्यात् पूर्वेण पीता
निचदक्षिणेन ॥ वासांसि पश्चादथ कर्तुराणिरक्तानि चैवोत्तरतो घनानि ॥ ९७ ॥ रोप्यान्महेंद्रप्रमुखांस्तथाऽष्टौ संस्थाप्य लोकाधिपतीन्क्रमेण ॥ नानावनाली
च समंततः स्यान्मनोरममाल्याविलेपनं च ॥ ९८ ॥ वितानकंचोपरि पंचवर्णमम्लानपुष्पाभरणं सितं च ॥ इत्थं निवेश्यामरशैलमध्यमेरोस्तु
विष्कंभगिरिन्क्रमेणा ॥ ९९ ॥ तुरीयभागेन चतुर्दिशं च संस्थापयेत्पुष्पाविलेपनाढ्यम् ॥ पूर्वेण मंदरमनेकफलैश्च युक्तं कामेन कांचनमयेन विराजमानम् ॥
॥ १०० ॥ याम्येन गंधमदनो विनिवेशनीयोगो धूमसंचयमयः कलधौतवांश्च ॥ हैमनयज्ञपतिना घृतमानसेन वस्त्रेण राजतवनेऽश्वसंयुतः स्यात् ॥ १ ॥
पश्चात्तिलाचलमनेकमुगंधपुष्पसौवर्णापिप्पलहिरण्मयहंसयुक्तम् ॥ आकारयेद्भजतपुष्पवनेन तद्ब्रह्मान्वितं दधिसितोदसरस्तथाग्रे ॥ २ ॥ संस्थाप्य तं
विपुलशैलमथोत्तरेण शैलसु पार्श्वमपि माषमयं सवस्त्रम् ॥ पुष्पैश्च हेमवटपादपशेखरं तमाकारयेत्कनककेतुविराजमानम् ॥ ३ ॥ माक्षीकभद्रसरसाचवने
न तद्ब्रह्मैष्येण भासुरवितानयुतं विधाय ॥ होमश्चतुर्भिरथ वेदपुराणविद्भिर्दोतैरनिद्यचरिताकृतिभिर्द्विजैः ॥ ४ ॥ पूर्वेण हस्तमितमत्र विधाय कुंडं कार्यं
स्ति लैर्यं घृतेन समित्कुशैश्च ॥ रात्रौ च जागरमनुद्धतगीतरूपैरावाहनं च कथयामि शिलोच्चयानाम् ॥ ५ ॥ त्वंसर्वदेवगणधामनिधेवि रुद्रमस्मद्ब्रह्मेण
रपर्वतनाशयाशु ॥ क्षेमं विधत्स्व कुरु शांतिमनुत्तमां च संप्रजितः परमभक्तिमतामयाहि ॥ ६ ॥ त्वमेव भगवानीशो ब्रह्मा विष्णुर्दिवाकरः ॥ मूर्तामूर्तमयं
वज्रमतः पाहिसनातन ॥ ७ ॥ यस्मात्त्वलोकपालानां विश्वमूर्तैश्चर्मदिरम् ॥ रुद्रादित्यवसूनां च तस्माच्छान्तिप्रयच्छ मे ॥ ८ ॥ यस्मादशून्यममरेनो
रीभिश्च शिरस्तव ॥ तस्मान्मासुद्धरासुष्माहुः खसंसारसागरात् ॥ ९ ॥ एवमभ्यर्च्य तं मेरुमंदरं चाभिपूजयेत् ॥ यस्माच्चैत्रयेन त्वं भद्राश्चेन च पर्वत ॥ ११ ॥

शोभसेमंदराक्षिप्रमतस्तुष्टिकरोभव ॥ यस्माच्चूडामणिर्जवृद्धीपेत्वंगंधमादन ॥ ११ ॥ गंधर्वगणशोभावांस्ततःकीर्तिर्दृढास्तुमे ॥ यस्मात्त्वंकेतुमालेनवै
 भ्रजेनवनेनच ॥ १२ ॥ हिरण्मयाइमशोभावांस्तस्मात्पुष्टिर्ध्रुवास्तुमे ॥ उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेणवनेनच ॥ १३ ॥ सुपाश्वराजसेनित्यमतःश्रीरक्ष
 यास्तुमे ॥ एवमामंज्यतान्सर्वान्प्रभातेविमलेपुनः ॥ १४ ॥ स्नात्वातुगुवेदद्यान्मध्यमपर्वतोत्तमं ॥ विष्कंभपर्वतान्दद्याद्विग्नभ्यःक्रमशोनृप ॥ १५ ॥
 गावेदेयाश्चतुर्विंशदथवादशपार्थिव ॥ शक्तिःसप्तचाष्टौवापंचदद्यादशक्तिमान् ॥ १६ ॥ एकापिगुरवेदेयाकपिलाथपयस्विनी ॥ पर्वतानामशेषाणा
 मेषएवविधिःस्मृतः ॥ १७ ॥ तएवपूजनेमंत्रास्तएवोपस्कराःस्मृताः ॥ ग्रहाणालोकपालानांब्रह्मादीनांचसर्वतः ॥ १८ ॥ स्वमंत्रेणैवसर्वेषुहोमःशैलेषुप
 ठ्यते ॥ उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ॥ १९ ॥ विधानंसर्वशैलानांक्रमशःशृणुपार्थिव ॥ दानेषुचैवयेमंत्राःपर्वतेषुयथाफलम् ॥ २० ॥ अन्नंब्रह्मयतःप्रोक्त
 मंत्रप्राणाःप्रकीर्तिताः ॥ अन्नाद्भवतिभूतानिजगदन्नेनवर्धते ॥ २१ ॥ अन्नमेवयतोऽक्ष्मीरन्नमेवजनादनः ॥ धान्यपर्वतरूपेणपाहितस्मान्नगोत्तम ॥ २२ ॥ अनेनवि
 धिनायस्तुदद्याद्धान्यमयंगिरिम् ॥ मन्वंतरशतंसाग्रंदेवलोकेमहीयते ॥ २३ ॥ अप्सरोगणगंधर्वैराकीर्णैर्नविराजितः ॥ विमानेनदिवःपृष्ठमायातिनृपसत्तम ॥ २४ ॥
 कर्मक्षयेराजराज्यमाप्नोतीहिनसंशयः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिलवणाचलमुत्तमम् ॥ २५ ॥ यत्प्रदानान्नरोलोकमाप्नोतिशिवसंयुतम् ॥ उत्तमःषोडशद्रोणैःकर्तव्यो
 लवणाचलः ॥ २६ ॥ मध्यमश्चतुर्धनंचतुर्भिर्धमस्स्मृतः ॥ वित्हीनोयथाशक्तिद्रोणादूर्ध्वं चकारयेत् ॥ २७ ॥ चतुर्थीशेनविष्कंभपर्वतान्कारयेत्पृथक् ॥
 विधानंपूर्ववत्कुयांद्ब्रह्मादीनांचसर्वदा ॥ २८ ॥ तद्ब्रह्मेममयंसर्वलोकपालनिवेशनम् ॥ सरांसिवनवृक्षादितद्ब्रह्मान्याग्निनिवेशयेत् ॥ २९ ॥ कुर्याज्जागरमत्रा
 पिदानमंत्राग्निबोधत ॥ सौभाग्यरससंयुक्तोयतोयलवणेरसः ॥ ३० ॥ तदात्मकत्वेनचमांषाह्वापन्नंगोत्तम ॥ यस्मादन्येरसाःसर्वेनोत्कटाल
 वर्णविना ॥ ३१ ॥ प्रियश्चशिवयोर्नित्यंतस्माच्छांतिप्रदोभव ॥ विष्णुदेहसमुद्भूतोयस्मदारोग्यवर्धनः ॥ ३२ ॥ तस्मात्पर्वतरूपेणपाहिसंसारसागरा
 त् ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याल्लवणपर्वतम् ॥ ३३ ॥ उमालोकेवसेत्कल्पततोयातिपरांगतिम् ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिगुडपर्वतमुत्तमम् ॥ ३४ ॥ यत्प्रदाना
 न्नरःस्वर्गप्राप्नोतिसुरपूजितः ॥ उत्तमोदशभिर्भारैर्मध्यमःपंचभिर्मतः ॥ ३५ ॥ त्रिभिर्भारैःकनिष्ठःस्यात्तदर्धेनाल्पवित्तवान् ॥ तद्ब्रह्ममंत्रंत्रणंपूजां
 हैमवृक्षान्सुरार्चनं ॥ ३६ ॥ विष्कंभपर्वतोस्तद्वत्सरांसिवनदेवताः ॥ होमंजागरणंतद्ब्रह्मलोकपालाधिवासनम् ॥ ३७ ॥ धान्यपर्वतवत्कुयांदिमंमंत्रमुदी
 रयेत् ॥ यथादेवेषुविश्वात्माप्रवरोर्यजनादनः ॥ ३८ ॥ सामवेदस्तुवेदानामहादेवस्तुयोगिनां ॥ प्रणवःसर्वमंत्राणानारीणांपार्वतीयथा ॥ ३९ ॥ तथारसानांप्र
 वरःसर्वैवैश्वरसोमतः ॥ ममतस्मात्परांलक्ष्मींदातुगुडपर्वतः ॥ ४० ॥ यस्मात्सौभाग्यदायिन्याधामत्वंगुडपर्वत ॥ निर्मितश्चासिपार्वत्यातस्मान्मांषाहि

५० पु०

॥ ७३ ॥

सर्वदा ॥ ४१ ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याद्भुजमयंगिरिम् ॥ संपूज्यमानोगंधैर्गौरीलोकेमहीयते ॥ ४२ ॥ पुनःकल्पशततिचसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥
आयुरारोग्यसंपन्नःशत्रुभिश्चापराजितः ॥ ४३ ॥ अथपापहरवक्ष्येसुवर्णाचलमुत्तमम् ॥ यस्यप्रदानाद्भवनं वैरिचंयातिमानवाः ॥ ४४ ॥ उत्तमःपलसाह
स्रोमध्यमःपंचभिःशतैः ॥ तदधेनाधमस्तद्वदल्पावित्तोपिमानवः ॥ ४५ ॥ दद्यादेकपलाद्द्वैर्द्वयथाशक्तिविमत्सरः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वविदध्याद्राज
सत्तमः ॥ ४६ ॥ विष्कंभशैलांस्तद्वच्चक्रशिवभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ नमस्तेसर्वविजायब्रह्मगर्भायवैनमः ॥ ४७ ॥ यस्मादनंतफलदस्तस्मात्पाहिशिलोच्चय ॥
यस्मादग्नेरपत्यंत्वंयस्मात्पुत्रोजगत्पतेः ॥ ४८ ॥ हेमपर्वतरूपेणतस्मात्पाहिनगोत्तम ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्यात्कनकपर्वतम् ॥ ४९ ॥ सयातिपर
मंत्रलोकमानंदकारकम् ॥ तत्रकल्पशतंतिष्ठेत्ततोयातिपरांगतिम् ॥ ५० ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामितिलशैलविधानतः ॥ यत्प्रदानान्नरोयातिविष्णुलो
कमनुत्तमम् ॥ ५१ ॥ उत्तमोदशभिर्द्रांणैर्मध्यमःपंचभिःस्मृतः ॥ त्रिभिःकनिष्ठोराजेंद्रतिलशैलःप्रकीर्तितः ॥ ५२ ॥ पूर्ववच्चापरंसर्वविष्कंभपर्वता
दिकम् ॥ दानमंत्रप्रवक्ष्यामियथाचतुर्पुंगव ॥ ५३ ॥ यस्मान्मधुवधेविष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाःकुशाश्चमाषाश्चतस्माच्छांतिप्रदोभ
व ॥ ५४ ॥ हव्यकव्येषुयस्माच्चतिलाएवहिरक्षणम् ॥ लक्ष्मींचकुरुशैलेंद्रतिलाचलनमोस्तुते ॥ ५५ ॥ इत्यामंत्र्यचयोदद्यात्तिलाचलमनुत्तमम् ॥
सवैष्णवंपदंयातिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ५६ ॥ कार्पासपर्वतश्चैर्वावंशद्रारैरिहोत्तमः ॥ दशभिर्मध्यमःप्रोक्तःकनिष्ठःपंचभिर्मतः ॥ ५७ ॥ भारेणाल्प
धनोदद्याद्रित्तिशायविजितः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमासाद्यराजसत्तम ॥ ५८ ॥ प्रभातायांचशर्वर्यादद्यादिदमुदीरयेत् ॥ त्वमेवावरणयस्माच्छ्लोका
नामिहसर्वदा ॥ ५९ ॥ कार्पासाद्रेनमस्तस्मादधौवध्वंसनोभव ॥ इतिकार्पासशैलेंद्रयोदद्याच्छर्वसंनिधौ ॥ ६० ॥ रुद्रलोकेवसेत्कल्पंततो
राजाभवेदिह ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिपृताचलमनुत्तमम् ॥ ६१ ॥ तेजोमयंपृतंपुण्यमहापातकनाशनम् ॥ विंशत्यापृतकुंभानामुत्तमःस्याद्पृता
चलः ॥ ६२ ॥ दशभिर्मध्यमःप्रोक्तःपंचभिस्त्वधमःस्मृतः ॥ अल्पवित्तोपिपुर्वीतद्वाभ्यामिहविधानतः ॥ ६३ ॥ विष्कम्भपर्वतांस्तद्वच्चतुर्भागे
नकल्पयेत् ॥ शालितंडुलपात्राणिकुंभोपरिनिवेशयेत् ॥ ६४ ॥ कारयेत्संहताञ्चान्यथाशोभंविधानतः ॥ वेष्टयेच्छुक्लवासोभिरिक्षुदंडफलादि
कैः ॥ ६५ ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वविधानमिहपठ्यते ॥ अधिवासनपूर्वहितद्वद्भोमसुरार्चनम् ॥ ६६ ॥ प्रभातायांचशर्वर्यागुरुवेविनिवेदयेत् ॥ विष्कंभपर्व
तांस्तद्वद्वह्निभ्यःशान्तमानसः ॥ ६७ ॥ संयोगाद्पृतमुत्पन्नयस्मादमृततेजसि ॥ तस्माद्पृतांचिर्विश्वात्माप्रीयतामन्नशंकरः ॥ ६८ ॥ यस्मात्तेजोमयब्रह्म
पृतेचैवव्यवस्थितम् ॥ पृतपर्वतरूपेणतस्मात्त्रःपादिभूधर ॥ ६९ ॥ अनेनविधिनादद्याद्पृताचलमनुत्तमम् ॥ महापातकयुक्तोपिलोकमायातिशांभव

प्र०सृ०सं०

अ० २१

॥ ७३ ॥

म ॥ १७० ॥ हंससारसयुक्तेन किंकिणीजालमालिना ॥ विमानेताप्सरोभिश्चसिद्धविद्याधरैर्वृतः ॥ ७१ ॥ विचरेत्पितृभिः सार्धयावदाभूतसंप्लवम् ॥ अथातः
 संप्रवक्ष्यामिरत्नाचलमुत्तमम् ॥ ७२ ॥ मुक्ताफलसहस्रेण पर्वतस्तस्यादनुत्तमः ॥ मध्यमः पंचशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः ॥ ७३ ॥ चतुर्थीशेन विष्कंभपर्व
 ताः स्युः समन्ततः ॥ पूर्वेण वज्रगोमेदैर्दक्षिणेनैद्रनीलकैः ॥ ७४ ॥ पुष्परागैर्युतः कार्या विद्वद्भिर्गंधमादनः ॥ वैडूर्यविद्रुमैः पश्चात्संमिश्रो विपुलाचलः ॥ ७५ ॥
 पद्मरागैः ससौवर्णैरुत्तरेणापि विन्यसेत् ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमत्रापि परिकल्पयेत् ॥ ७६ ॥ तद्द्रवावाहनं कृत्वा वृक्षान् देवांश्च कांचनान् ॥ पूजयेत्पुष्पगन्धाद्यैः
 प्रभाते स्याद्विसर्जनम् ॥ ७७ ॥ पूर्ववद्गुरुः सत्त्विग्न्यङ्गमंत्रमुदीरयेत् ॥ यथा देवगणाः सर्वे सर्वत्रैष्ववस्थिताः ॥ ७८ ॥ त्वंचरत्नमथो नित्यमतः पाहि महि
 चल ॥ यस्माद्ब्रह्मप्रदानेन तुष्टिमेति जनार्दनः ॥ ७९ ॥ पूजामंत्रप्रसादेन तस्मान्नः पाहि पर्वत ॥ अनेन विधिनायस्तु दद्याद्ब्रह्ममयं गिरिम् ॥ ८० ॥ सदा निवै
 ण्वं लोकममरेश्वरपूजितः ॥ यावत्कल्पशतं साग्रं वसेत्तत्र नराधिप ॥ ८१ ॥ रूपारोग्यगुणोपेतः सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥ ब्रह्महत्यादिकं किंचिद
 त्रासुत्राथ वाकृतम् ॥ ८२ ॥ तत्सर्वनाशमायाः गिरिर्वब्राह्मणो यथा ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि रौप्याचलमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ यत्प्रदानान्नरोयाति
 सोमलोकं नरोत्तम ॥ दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः ॥ ८४ ॥ पंचभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदधेनाधमः स्मृतः ॥ अशक्तो विंशतेरुर्द्ध्वं कारयेच्छ
 क्तितः सदा ॥ ८५ ॥ विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्तुरीयांशेन कल्पयेत् ॥ पूर्ववद्वाजतान्कुर्यान्मंदरादीन्विधानतः ॥ ८६ ॥ कलधौतमयांस्तद्वल्लोकेशान् कारये
 द्बुधः ॥ ब्रह्मविष्ण्वर्कवांकार्यो नित्यं बोधिरण्मयः ॥ ८७ ॥ राजतं स्यात्तदन्ये पापपर्वतानां च कांचनम् ॥ शेषं च पूर्ववत्कुर्याद्धोमजागरणादिकम् ॥ ८८ ॥ दद्यात्
 द्रुत्प्रभाते तु गुरुरौप्यपर्वतम् ॥ विष्कंभशैलानृत्विग्न्यः पूज्यवस्त्रविभूषणैः ॥ ८९ ॥ इमं मंत्रं पठन् दद्याद्भेषाणि विमत्सरः ॥ पितृणां वल्लभं यस्मादिन्द्रो
 बोशंकरस्य च ॥ ९० ॥ रजतं पाहितस्मान्नः शोकसंसारसागरात् ॥ इत्थं निवेद्य यो दद्याद्वाजताचलमुत्तमम् ॥ ९१ ॥ गवामयुतसाहस्रफलमाप्नोति मान
 वः ॥ सोमलोकं सगंधर्वैः किन्नराप्सरसांगणैः ॥ ९२ ॥ पूज्यमानो वसेद्ब्रह्मन्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि शंकराचलमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ यस्य प्रदा
 नाद्विष्ण्वर्कैर्द्रुत्पुण्यं तिसर्वदा ॥ अष्टभिः शंकराभारैरुत्तमः स्यान्महाचलः ॥ ९४ ॥ चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तो भाराभ्यामधमः स्मृतः ॥ भोरणचर्द्धं भोरणकुर्वाद्यः
 स्वल्पविचवान् ॥ ९५ ॥ विष्कंभपर्वतान्कुर्यात्तुरीयांशेन मानवः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वहैमांबरसुसंयुतम् ॥ ९६ ॥ मेरोरुपरितः स्थाप्यं ह्येतं तत्र रुद्रयम् ॥ मंदारः
 पारिजातश्च तृतीयः कल्पपादपः ॥ ९७ ॥ एतद्वृक्षत्रयं मूर्ध्नि सर्वेष्वपि निवेशयेत् ॥ हरिचंदनसंतानौ पूर्वपश्चिमभागयोः ॥ ९८ ॥ निवेद्य यौ सर्वशैलेषु विशेषाच्छ
 रंकाराचले ॥ मंदरे कामदेवस्तु प्रत्यग्वक्त्रः सदा भवेत् ॥ ९९ ॥ गंधमादनं शृंगे तु धनदः स्यादुदङ्मुखः ॥ प्राङ्मुखो विदमूर्त्तिस्तु हंसः स्याद्विपुलाचले ॥ १०० ॥

५० पु०
॥ ७४ ॥

हैमीभवेत्सुपाश्वतसुरभीदक्षिणामुखी ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमावाहनमस्वादिकम् ॥ १ ॥ कृत्वाथगुरवेद्व्यान्मध्यमपर्वतोत्तमम् ॥ ऋत्विग्भ्यश्चतुरःशैलानि
मान्मंत्रानुदीरयेत् ॥ २ ॥ सौभाग्यामृतसारोयंपरमःशर्कराचलः ॥ तस्मादानंदकारित्वंभवशैलेद्रसर्वदा ॥ ३ ॥ अमृतंपिबतांयेतुपतिताभुविशीक
राः ॥ देवानांतत्समुत्थस्त्वंपाहिनःशर्कराचल ॥ ४ ॥ मनोभवधनुर्मध्यादुद्धृताशर्करापुनः ॥ तन्मयोसिमहाशैलपाहिसंसारसागरात् ॥ ५ ॥ योदद्या
च्छर्कराशैलमनेनविधिनानरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःप्रयातिब्रह्ममंदिरम् ॥ ६ ॥ चंद्रसूर्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः ॥ सहैवयानमुत्तिष्ठेततोविष्णुप्र
भोदिवि ॥ ७ ॥ ततःकल्पशतांतेतुसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ आयुरारोग्यसंपन्नोयावज्जन्मायुतत्रयम् ॥ ८ ॥ भोजनंशक्तिःकुर्यात्सर्वशैलेष्वमत्सरः ॥
स्वयंचाक्षारलवणमश्रियात्तदनुज्ञया ॥ ९ ॥ पर्वतोपस्करान्सर्वान्प्रापयेद्ब्राह्मणालयम् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशैलदानमनुत्तमम् ॥ १० ॥ यदन्यद्रोचतेतुभ्यं
तन्मांपृच्छस्वपार्थिव ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवन्भवसंसारसागरोत्तारकारकम् ॥ ११ ॥ किंचिद्द्वतंसमाचक्ष्वस्वगारोग्यफलप्रदम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सौरधर्म
प्रवक्ष्यामिनाम्नाकल्याणसप्तमीम् ॥ १२ ॥ विशोकसप्तमीतद्भृतीयाफलसप्तमीम् ॥ शर्करासप्तमीकुर्यात्तथाकमलसप्तमीम् ॥ १३ ॥ मंदारसप्तमीपष्ठीसप्तमी
शुभसप्तमी॥सर्वाःपुण्यफलाःप्रोक्ताःसर्वादिवर्षिपूजिताः ॥ १४ ॥ विधानमासांवक्ष्यामिपथावदनुपूर्वशः ॥ यदातुशुक्लसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् ॥ १५ ॥
सातुकल्याणिनीनामविजयाचनिगद्यते ॥ प्रातर्गव्येनपयसास्नानंनद्यांसमाचरेत् ॥ १६ ॥ शुक्लांवरधरःपद्मक्षतैःपरिकल्पयेत् ॥ प्राङ्मुखोष्टदंमध्ये
तद्ब्रह्मचांचार्णिकम् ॥ १७ ॥ पुष्पाक्षताद्भिर्देवेशंविन्यसेत्सर्वतःक्रमात् ॥ पूर्वेणतपनायेतिमार्तंडायेतिवैततः ॥ १८ ॥ याम्येदिवाकरायेतिविधात्रइतिनैऋते
पश्चिमेवरुणायेतिभास्करायेतिचानिले ॥ १९ ॥ सौम्येविकर्तनायेतिदेवायेत्यष्टमदले ॥ आदावतेचमध्येचनमोस्तुपरमात्मने ॥ २० ॥ मंत्रैतैस्सम
भ्यर्च्यनमस्कारांतदापितैः ॥ शुक्लैर्वस्त्रैःफलैर्भक्ष्यैर्धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ २१ ॥ स्थंडिलेपूजयेद्भक्त्यागुडेनलवणेनवै ॥ ततोव्याहृतिमंत्रेणविसृज्याद्विज
पुंगवान् ॥ २२ ॥ शक्तितस्तपयेद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः ॥ तिलपात्रंहरिण्यंचब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ २३ ॥ एवंनियमकृतसुप्त्वाप्रातरुत्थायमा
नवः ॥ कृतस्नानजपोविप्रैःसहैवघृतपायसम् ॥ २४ ॥ भुक्त्वाचवेदविदुषिवैडालव्रतवर्जिते ॥ घृतपात्रंसकनकंसोदकुंभंनिवेदयेत् ॥ २५ ॥ प्रीयतामत्रभ
गवान्परमात्मादिवाकरः ॥ अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ २६ ॥ ततस्त्रयोदशेमासिगाश्वदद्यात्रयोदश ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्ताःस्वर्णशृंगाःपय
स्विनीः ॥ २७ ॥ एकामपिप्रदद्याच्चवित्तहीनोविमत्सरः ॥ नवित्तशाल्यकुर्वीतयतोमोहात्पतत्यधः ॥ २८ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कल्याणसप्तमीं ॥
सर्वपापविनिर्मुक्तःसूर्येलिकिमहीयते ॥ २९ ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यमनंतमिहाजयते ॥ सर्वपापहराचेयंसर्वदेवतपूजिता ॥ ३० ॥ सर्वदुष्टोपशमनीस

प्र०सू०खं०
अ०२१

॥ ७४ ॥

दाकल्याणसप्तमी ॥ इमामनंतफलदायस्तुकल्याणसप्तमी ॥ ३१ ॥ शृणोतियः पठेद्वापिसचपापैः प्रमुच्यते ॥ विशोकसप्तमीतद्द्रव्यामिदृशसप्तमी ॥ ३२ ॥
 यामुपोष्यनरः शोकं न कदाचिदिहाश्नुते ॥ माघे कृष्णतिथौ स्नातः पंचम्यां शुक्लपक्षतः ॥ ३३ ॥ कृताहारः कृसरयादंतधावनपूर्वकम् ॥ उपवासव्रतं कृत्वा ब्रह्म
 चारी निशि स्वपेत् ॥ ३४ ॥ ततः प्रभात उत्थाय कृतस्नानजपः शुचिः ॥ कृत्वा तु कांचनं पद्ममर्कायेति प्रपूजयेत् ॥ ३५ ॥ करवीरै रणक्तेन रक्तवस्त्रयुगे
 न च ॥ यथा विशोकं भुवनं त्वयैवादित्य सर्वदा ॥ ३६ ॥ तथा विशोकतामे स्यात्त्वद्भक्तिः प्रतिजन्म च ॥ एवं संपूज्य षष्ठ्यां तु भक्त्या संपूजयेद्दिजान् ॥ ३७ ॥
 स्वयं संप्राश्य गोमूत्रमुत्थाय कृतनैत्यकः ॥ संपूज्य विप्रान्यत्नेन गुडपात्रसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ सद्रस्त्रयुग्मं पद्मं च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ अतैललवणं भुक्त्वा स
 तम्यां मौनं संयुतः ॥ ३९ ॥ ततः पुराणश्रवणं कर्त्तव्यं भूतिमिच्छता ॥ अनेन विधिना सर्वमुभयोरापि पक्षयोः ॥ २४० ॥ कुर्याद्वावत्पुनर्मां विशुक्लपक्षस्य स
 तमी ॥ व्रतांतिकलशं दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ४१ ॥ शय्यां सोपस्करां दद्यात्कपिलांचपयस्विनीं ॥ अनेन विधिना यस्तु वित्तशोभयेन्नवर्जितः ॥ ४२ ॥
 विशोकसप्तमीं कुर्यात्सयातिपरमांगतिम् ॥ यावज्जन्म स हस्त्राणां सार्धं कोटिशतं भवेत् ॥ ४३ ॥ तावन्न शोकमाप्नोति रोगदौर्गत्यवर्जितः ॥ ययं कामयते कामं ततं
 प्राप्नोति पुष्कलम् ॥ ४४ ॥ निष्कामं कुरुते यस्तु स परं ब्रह्म गच्छति ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि विशोकाख्यां तु सप्तमीम् ॥ ४५ ॥ सो पीद्रलोकमासाद्य न दुःखी जायते क
 चित् ॥ अन्यामपि प्रवक्ष्यामि नाम्ना तु फलसप्तमीम् ॥ ४६ ॥ यामुपोष्य नरः पापैर्विमुक्तः स्वर्गं भाग्भवेत् ॥ मार्गशीर्षे शुभे मासि पंचम्यां नियतव्रतः ॥ ४७ ॥
 षष्ठीमुपोष्य कमलं कारयित्वा तु कांचनम् ॥ शर्करासंयुतं दद्याद्ब्राह्मणाय कुटुंबिने ॥ ४८ ॥ रूपचकांचनं कृत्वा फलस्यैकस्य धर्मवित् ॥ दद्याद्दिकाले
 लायां भानुर्मे प्रीयतामिति ॥ ४९ ॥ शक्त्या तु विप्रान् संपूज्य सप्तम्यां क्षीरभोजनम् ॥ कृत्वा कुर्यात्फलत्यागं यावत्स्यात्कृष्णसप्तमी ॥ २५० ॥ तामुपोष्या
 थ विधिवदनेनैव क्रमेण तु ॥ तद्द्रव्यं फलं दत्त्वा सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ५१ ॥ शर्करापात्रसंयुक्तं वस्त्रमालासमन्वितम् ॥ संवत्सरमनेनैव विधिनो भयसप्त
 मीम् ॥ ५२ ॥ उपोष्य दद्यात्कमलशः सूर्यमंत्रमुदीरयेत् ॥ भानुरर्को रविर्व्रह्मा सूर्यः शक्रो हरिः शिवः ॥ ५३ ॥ श्रीमान् विभावसु स्त्वष्टावरुणः प्रीयतामिति ॥ प्रति
 मासं च सप्तम्यामेकैकं नाम कीर्तयेत् ॥ ५४ ॥ प्रतिपक्षं फलत्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ व्रतांतै विप्रमिथुनं पूजयेद्ब्रह्मभूषणैः ॥ ५५ ॥ शर्कराफलशं दद्याद्दे
 मपद्मफलान्वितम् ॥ यथानविफलः कामस्त्वद्भक्तानां सदा भवेत् ॥ ५६ ॥ यथानंत फलवाप्तिरस्तु मे जन्मजन्मानि ॥ इमामनंत फलदायः कुर्यात्फलसप्त
 मीम् ॥ ५७ ॥ भूतभक्त्यांश्च पुरुषांस्तारयेदेकं विशतिम् ॥ यः शृणोति पठेद्वापि सोपिकल्याणभाग्भवेत् ॥ ५८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा सूर्यैर्लोकैर्महीयते ॥ सुरापा ना
 दिर्कं किंश्चिदत्रासुत्रचवाकृतम् ॥ ५९ ॥ तत्सर्वनाशमायातियः कुर्यात्फलसप्तमीम् ॥ शर्करासप्तमीं वक्ष्ये तद्भक्त्यलम्पनाशिनीम् ॥ २६० ॥ आयुरारोग्यमैश्व

५० पु०
॥ ७५ ॥

यययानंतं प्रजायते ॥ माधवस्यसितेपक्षेसप्तम्यांनियतव्रतः ॥ ६१ ॥ प्रातःस्नात्वातिलैःशुभ्रैःशुद्धमाल्यानुलेपनः ॥ स्थंडिलेपद्ममालिख्यकुंकुमेनसर्काणि
कम् ॥ ६२ ॥ तस्मिन्नमःसवित्रेतिगंधपुष्पंनिवेदयेत् ॥ स्थापयेदुदकुंभंचशर्करापात्रसंयुतम् ॥ ६३ ॥ शुक्लवस्त्रैरलंकृत्यशुक्लमाल्यानुलेपनैः ॥ स्वर्ण
पुष्पसमायुक्तंमंत्रेणानेनपूजयेत् ॥ ६४ ॥ विश्ववेदमयोयस्मात्तन्वेदेषुचपक्वसे ॥ त्वमेवामृततसर्वस्वमतःशान्तिप्रयच्छमे ॥ ६५ ॥ पंचगव्यंततः पीत्वास्वपेत्
त्पार्श्वंतःक्षितौ ॥ सौरसूक्तंजपन्नास्तेपुराणश्रवणेनच ॥ ६६ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांकृतनैत्यकः ॥ तत्सर्ववेदविदुषेब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ६७ ॥ भोज
येच्छक्तितोविप्रान्शर्कराघृतपाथसैः ॥ भुंजीतातैललवणस्वयमप्यथवाग्यतः ॥ ६८ ॥ अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ संवत्सरांतिशयनं
शर्कराकलशान्वितम् ॥ ६९ ॥ सर्वोपस्करसंयुक्तंतथैकांगांपयस्विनीम् ॥ गृहंचशक्तिमान्दद्यात्समस्तोपस्करान्वितम् ॥ ७० ॥ सहस्रेणाथानिष्काणां
कृत्वादद्याच्छतेनवा ॥ दशभिर्वात्रिभिर्वापिनिष्केणेकेनवापुनः ॥ ७१ ॥ पद्मस्वशक्तितोदद्यात्पूर्ववन्मंत्रपाठनम् ॥ वित्तशाब्धंनकुर्वीतकुर्वंदो
षान्समश्नुते ॥ ७२ ॥ अमृतंपिबतोवक्रात्सूर्यस्यामृतविदवः ॥ समुत्पेतुर्द्धरण्यांयेशालिसुद्वेक्षवस्तुते ॥ ७३ ॥ शर्करायारसस्तस्मादिक्षुसा
रोमृतात्मवान् ॥ इष्टारवेरतःपुण्याशर्कराहव्यकव्ययोः ॥ ७४ ॥ शर्करासप्तमीचैरंवाजिमेधफलप्रदा ॥ सर्वदुष्टोपशमनीपुत्रपौत्रविधिनी ॥ ७५ ॥
यःकुर्यात्परयाभक्त्यासपरं ब्रह्मगच्छति ॥ कल्पमेकंवसेत्स्वर्गंततोयातिपरंपदम् ॥ ७६ ॥ इदमनवशृणातिथःस्मरेद्वापरिपठतीहसुरेश्वरस्यलो
के ॥ मतिमपिचददातिसोपिदेवैरमरपुरेपरिपूज्यतेमुनीन्द्रैः ॥ ७७ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामि तद्वत्कमलसप्तमीम् ॥ यस्यास्तंकीर्तनादेवतुप्यतीह
दिवाकरः ॥ ७८ ॥ वसंतामलसप्तम्यांमुस्नातो गौरसर्पैः ॥ तिलपात्रेचसौवर्णनिधायकमलंशुभम् ॥ ७९ ॥ वस्त्रयुग्मावृतंकृत्वागंधपुष्पैरथार्चये
त् ॥ नमस्तेपद्महस्तायनमस्तेविश्वधरिणे ॥ २८० ॥ दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ ततोद्विकालवेलायामुदकुंभसमन्वितम् ॥ ८१ ॥ विप्राय
दद्यात्संपूज्यवस्त्रमाल्यविभूषणैः ॥ शक्तिःकपिलादद्यादलंकृत्यविधानतः ॥ ८२ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांभोजयेद्द्विजान् ॥ यथाशक्तिचभुंजी
तविमांसैतैलवर्जितं ॥ ८३ ॥ अनेनविधिनाशुक्लसप्तम्यांमासिमासिच ॥ सर्वसमाचरेद्भक्त्यावित्तशाठ्यविवाजितः ॥ ८४ ॥ व्रतांतिशयनंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम्
॥ ८५ ॥ गाश्चप्रदद्याच्छक्त्यातुसुवर्णस्यपयस्विनीः ॥ भाजनासनदीपादीन्दद्यादिष्टानुपस्कारान् ॥ ८६ ॥ अनेनविधिनायस्तु कुर्यात्कमलसप्तमीम् ॥
लक्ष्मीमनंतामभ्येतिसूर्यलोकेचमोदते ॥ ८७ ॥ कल्पेकल्पेत्तोलोकान्सप्तगत्वापृथक्पृथक् ॥ अप्सरोभिःपरिवृतस्ततोयातिपरांगतिं ॥ ८८ ॥ पश्ये
दिमांयःशृणुयान्मुहूर्तेपठेच्चभक्त्याथमर्तिददाति ॥ सोप्यत्रलक्ष्मीममलमवाप्यगंधर्वविद्याधरलोकमोति ॥ ८९ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम्

प्र०सू०ख०
अ०२१

॥ ७५ ॥

सर्वकामप्रदां पुण्यानां प्रमदं दारसप्तमी ॥ २९० ॥ माघस्यामलपक्षे तु पंचम्यां लघुभुवनः ॥ दंतकाष्ठततः कृत्वा पृष्ठीमुपवसेद्बुधः ॥ ९१ ॥ विप्रान्संपूज
 यित्वा तु मंदारं प्रार्थयेन्नृशि ॥ ततः प्रभात उत्थाय कृत्वा स्नानं पुनर्द्विजान् ॥ ९२ ॥ भोजयेच्छक्तिः कुर्यान्मंदारकुसुमाष्टकं ॥ सोवर्णं पुरुषं तद्वत्पद्महस्तं सु
 शोभनं ॥ ९३ ॥ पद्मं कृष्णतिलैः कृत्वा ताम्रपात्रे पत्रकं ॥ हेममंदारकुसुमैर्भास्करायेति पूर्वतः ॥ ९४ ॥ नमस्कारेण तद्वच्चसूर्यायेत्यमलेदले ॥ दक्षिणे तद्व
 दकारं यत्पार्श्वे च नैर्ऋते ॥ ९५ ॥ पश्चिमे वेदधात्रे च वायव्ये च ङ्गमानवे ॥ पूष्णे चोत्तरतः पूज्य आनंदायेति तत्परम् ॥ ९६ ॥ कर्णिकायां च पुरुषः स्थाप्यः सर्वात्म
 नेपि च ॥ शुक्लवस्त्रैः समावेष्ट्य भक्ष्यैर्मांसां लपफलादिभिः ॥ ९७ ॥ एवमभ्यर्च्य तत्सर्वं दद्याद्देवि दे पुनः ॥ भुंजीता तैललवणं वाग्यतः प्राङ्मुखो गृही ॥ ९८ ॥ अनेन
 विधिना सर्वसप्तम्यां मासिमासि च ॥ कुर्यात्संवत्सरं यावद्विज्ञात्तु विवर्जितः ॥ ९९ ॥ एतदेव व्रतं तत्तु निधाय कलशोपरि ॥ गोभिर्विभवतः सार्द्धं दातव्यं भूति
 मिच्छता ॥ ३० ॥ नमो मंदारनाथाय मंदारभवनाय च ॥ त्वं रवेतरस्य स्वास्मान्स्मात्संसारसागरात् ॥ १ ॥ अनेन विधिना यस्तु कुर्यान्मंदारसप्तमीम् ॥ विपाप्मा
 समुखी मर्त्यः कल्पं च दिवि मोदते ॥ २ ॥ इमामवौ घण्टलभीषणध्वांतदीपिकां ॥ गच्छन्संगृह्य संसारशर्वर्यान्स्वलेन्नरः ॥ ३ ॥ मंदारसप्तमीमेतामी
 षितार्थफलप्रदां ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वा पिसोपि पापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ अथान्यामपि वक्ष्यामि शोभनां शुभसप्तमीम् ॥ यासु पोष्यनरोगशोकौ वा तु प्रमुच्य
 ते ॥ ५ ॥ पुण्यमाश्वयुजे मासि कृतस्नानजपः शुचिः ॥ वाचा यित्वा ततो विप्रानारभेच्छुभसप्तमीम् ॥ ६ ॥ कपिलां पूजयेद्भक्त्या गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ नमामि सू
 र्यसंभूतामशेषभुवनालयां ॥ ७ ॥ त्वामहं शुभकल्याणस्वशरीरविशुद्धये ॥ अथ कृत्वा तिलप्रस्थं ताम्रपात्रेण संयुतम् ॥ ८ ॥ कांचनं वृषभं तद्वद्वह्ममा
 ल्यगुडान्वितं ॥ सोपधानं च विश्रामभाजनासनसंयुतम् ॥ ९ ॥ फलैर्नानाविधैर्भक्ष्यैः घृतपायससंयुतैः ॥ दद्याद्विकालवेलायामर्थाप्राप्ती
 यतामिति ॥ ३१० ॥ पंचगव्यं च संप्राश्य स्वपेद्भूमावसंस्तरे ॥ ततः प्रभाते संजाते भक्त्या संतर्पयेद्द्विजान् ॥ ११ ॥ अनेन विधिना दद्यान्मासिमासि स
 दानरः ॥ वाससी वृषभं हेमं तद्वद्वा कांचनोद्भवम् ॥ १२ ॥ संवत्सरं तिथयान्मिथुनं दंडगुडान्वितम् ॥ ताम्रपात्रे तिलप्रस्थं सोवर्णं वृषभं तथा ॥ १३ ॥ दद्याद्दे
 वि देवसर्वविश्वात्माप्रीयतामिति ॥ अनेन विधिना विद्वान्कुर्याद्यः शुभसप्तमीम् ॥ १४ ॥ तस्य श्रीविमलाकीर्तिर्भवेज्जन्मनिजन्मानि ॥ अप्सरोगणगंधर्वैः पू
 ज्यमानः सुरालये ॥ १५ ॥ वसेद्गणाधिपो भूत्वा यावदाभूतसंप्लम् ॥ कल्पादाववर्ती श्वसतद्वीपाधिपो भवेत् ॥ १६ ॥ शृणु हत्यासहस्रस्य ब्रह्महत्याशत
 स्य च ॥ नाशालालमिर्यं पुण्यापठयते शुभसप्तमी ॥ १७ ॥ इमां पठेद्यः शृणुयान्मुहूर्तपश्येत्संगादपि दीयमानम् ॥ सोप्यत्र सर्वांघ्रिमुक्तदेहः प्राप्नोति विद्याध
 रनायकत्वम् ॥ १८ ॥ यावत्समास्तनरः करोति यः सप्तमीं सप्तविधानयुक्ताम् ॥ सप्ततलोकाधिपतिः क्रमेण भूत्वा पदं याति परं सुरारोः ॥ ३१९ ॥ इति श्रीपाद्मपु

प० पु०

॥ ७६ ॥

राणेप्रथमेष्टिखंडेपुष्करमाहात्म्येएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ भीष्मउवाच ॥ भूलोकोथभुवर्लोकःस्वल्लोकोथमहर्जनः ॥ तपःसत्यंचसमैतेदेवलोकाःप्रकीर्ति-
ताः ॥ १ ॥ पर्यायेणतुसर्वेषामाधिपत्यंकथंभवेत् ॥ इहलोकेशुभ्रूपमायुरारोग्यमेवच ॥ २ ॥ लक्ष्मीश्वपुलात्रन्नृकथंस्यात्सुरपूजित ॥ पुलस्त्यउवा-
च ॥ पुराहुताशनःसार्द्धमारुतेनमहीतले ॥ ३ ॥ आदिष्टःपुरुहूतेनविनाशायसुरद्विषाम् ॥ निर्दग्धेषुततस्तेनदानवेषुसहस्रशः ॥ ४ ॥ तारकःकमलाक्ष-
श्चकालदंष्ट्रःपरावसुः ॥ विरोचनस्तुसंज्ञादःप्रयातास्तेतदावसन् ॥ ५ ॥ अंतःसमुद्रमाविश्यसन्निवेशमकुर्वत ॥ अशकाइतितेप्यग्निमारुताभ्यामुपेक्षि-
ताः ॥ ६ ॥ ततःप्रभृतिवैदेवान्मानुषान्समुजंगमान् ॥ संपीडयचमुनीन्सर्वान्प्रविशंतिपुनर्जलम् ॥ ७ ॥ एवंयुगसहस्राणितीवीराःसप्तपंचच ॥ जलदुर्गवला-
द्राजन्पीडयंतिजगत्त्रयम् ॥ ८ ॥ ततःपुनरथोवह्निमारुतावमराधिपः ॥ आदिदेशाचिरादंबुनिधिरेषविशोप्यताम् ॥ ९ ॥ यस्मादस्माद्विपांचैपशरणंवरुणालयः ॥
तस्माद्भवद्भ्यामद्यैवशोषमेवप्रणीयताम् ॥ १० ॥ तावूचतुस्ततःशक्रमयशस्वरसूदनम् ॥ अधर्मेषदेवैर्द्रसागरस्यविनाशनम् ॥ ११ ॥ यस्माज्जीवनि-
कायस्यमहतःसंक्षयोभवेत् ॥ तस्मादुपायमन्यंतुसमाश्रयपुरंदर ॥ १२ ॥ यस्ययोजनमात्रेपिजीवकोटिशतानिच ॥ निवसंतिसुरश्रेष्ठसकथंनाशमर्ह-
ति ॥ १३ ॥ एवमुक्तःसुरेद्रस्तुक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ उवाचेदंवचोरोपादमरावग्निमारुतौ ॥ १४ ॥ नधर्माधर्मसंयोगंप्राप्नुवंत्यमराःक्रचित् ॥ भवंतौतुविशेष-
णमहात्मानौचितिष्ठतः ॥ १५ ॥ ममाज्ञानकृतायस्मान्मारुतेनसमंत्वया ॥ मुनिव्रतपरोभूत्वापरिशृङ्खललेवरम् ॥ १६ ॥ धर्मार्थशास्त्ररहितायोनंप्रतिवि-
भावसो ॥ तस्मादेकेनवपुषामुनिरूपेणमानुषे ॥ १७ ॥ मारुतेनसमंलोकेतवजन्मभविष्यति ॥ यदातुमानुपत्वेपित्वयागंडूपशोपितः ॥ १८ ॥
भविष्यत्युदधिर्वह्नेतदादेवत्वमाप्स्यसि ॥ इतींद्रशापात्पतितौतत्क्षणात्तौमहीतले ॥ १९ ॥ अवाप्तवंतौदेहेचकुंभाजन्मततोभवत् ॥ मित्रावरुणयो-
र्वीरौद्रसिष्ठश्चात्मजोभवत् ॥ २० ॥ ततोऽगस्त्यउग्रतपावभूवमुनिसत्तमः ॥ अस्माद्धातुःसवैभ्रातावसिष्ठस्यानुजोमुनिः ॥ २१ ॥ भीष्मउवाच ॥
कथंचमित्रावरुणौपितरावस्यतौस्मृतौ ॥ जन्मकुंभादगस्त्यस्ययथाभूतद्विदाधुना ॥ २२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरापुराणपुरुषःकदाचिद्रंभमादने ॥ भूत्वा
धर्मसुतोविष्णुश्चचारविपुलंतपः ॥ २३ ॥ तपसाचास्यभीतेनविप्रार्थंप्रेषिताबुभौ ॥ शक्रेणमाधवानंगवप्सरोगणसंयुतौ ॥ २४ ॥ यदाचगीतवाद्येनभाव-
हावादिनाहारिः ॥ नकाममाधवाभ्यांचमोहंनेतुमशक्यत ॥ २५ ॥ तदाकाममधुस्त्रीणांविषादमभजद्गणः ॥ संक्षोभायततस्तेपामूरुदेशान्नराग्रजः ॥ २६ ॥
नारीमुत्पादयामासत्रैलोक्यस्यापिमोहिनीम् ॥ संमोहितास्तयादेवास्तौतुचैवसुराबुभौ ॥ २७ ॥ अप्सराणांसमक्षंहिदेवानामब्रवीद्धरिः ॥ उर्वशीतिचनान्ने-
यलोकेख्यातिं गमिष्यति ॥ २८ ॥ ततःकामयमानेनमित्रेणाहूयतोर्वीशी ॥ प्रोक्तामरंमयस्वेतिवाढमित्यब्रवीच्चसा ॥ २९ ॥ गच्छंतीतुततःसूर्यलो-

प्र०सू०सं०

अ० २२

॥ ७६ ॥

कामंदावरक्षणा ॥ वरुणेनवृतापश्चाद्वचनं तमाभाषत ॥ ३० ॥ मित्रेणाहंवृतापूर्वममसूर्यः पतिः प्रभो ॥ उवाच वरुणाश्चित्तं मयि संन्यस्य गम्यताम् ॥
 ॥ ३१ ॥ गतायां वाढमित्युक्त्वा मित्रः शापमदादथ ॥ अद्यैव मानुषे लोके गच्छसोममुतात्मजम् ॥ ३२ ॥ भजस्वेति यतो मिथ्या धर्म एष त्वया कृतः ॥
 जलकुंभे ततो वीर्यामित्रेण वरुणेन च ॥ ३३ ॥ प्रक्षिप्तमथ संजातौ द्राविव मुनि सत्तमौ ॥ निमिर्नाम नृपः स्त्रीभिः पुरा द्यूतमदिव्यत ॥ ३४ ॥ तदंतरेभ्याज
 गामवसिष्ठो ब्रह्मसंभवः ॥ तस्य पूजामकुर्वाणं शापसमुनिर्नृपम् ॥ ३५ ॥ विदेहस्त्वं भवस्वेति शतस्तेनाप्यसौ मुनिः ॥ अन्योन्यं शापादुभयो
 विंशरीरेतु तेजसी ॥ ३६ ॥ जग्मतुः शापनाशाय ब्रह्माणं जगतः पतिम् ॥ अथ ब्रह्मसमादेशालोचनेष्ववसन्निमिः ॥ ३७ ॥ निमेषाः स्युश्च लोकानां
 तद्विश्रामाय पार्थिव ॥ वसिष्ठोऽप्यभवत्तस्मिन् जलकुंभे च पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ ततो जातश्चतुर्बाहुः साक्षिसूत्रकमंडलुः ॥ अगस्त्य इति शांतात्मा वभूवः
 पितृत्तमः ॥ ३९ ॥ मलयस्यैकदेशे तु वैखानसविधानतः ॥ सभार्यः संवृता विप्रैस्तपश्चक्रे सुदुष्करम् ॥ ४० ॥ ततः कालेन महता तारकादिनिपीडितम् ॥
 जगद्दीक्ष्य सकोपेन पीतवान् वरुणालयम् ॥ ४१ ॥ ततोऽस्य वरदास्सर्वे भूतुः शंकरादयः ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च भगवान् वरदानाय जग्मतुः ॥ ४२ ॥ वरं वृणीश्वभद्रं
 तेयश्चाभीष्टो व्रवै मुने ॥ अगस्त्य उवाच ॥ यावद्ब्रह्म सहस्राणां पंचविंशतिकोऽटयः ॥ ४३ ॥ वैमानिको भविष्यामि दाक्षिणां वरवर्त्मनि ॥ माद्रिमानो दयात्कुर्या
 द्यः काश्चित्पूजनं मम ॥ ४४ ॥ सप्ततलोकाधिपतिः पर्यायेण भविष्यति ॥ यस्त्वाश्रमं पुष्करे तु मन्नाप्रापरि कीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ स चैव पुण्यतां यातु वर एष वृ
 तो मया ॥ आद्र्येऽत्र करिष्यति पिंडपूर्वं तु भक्तिः ॥ ४६ ॥ ते पापितृगणास्सर्वे मया सह दिवि स्थिताः ॥ एतत्कालं वसिष्यति एष एव वरो मम ॥ ४७ ॥ एवमस्ति
 तितेषु कृत्वा जग्मुर्देवा यथागतम् ॥ तस्मादर्थः प्रदातव्यो ह्यगस्त्याय सदा बुधैः ॥ ४८ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथमर्थं प्रदानं च कर्तव्यं तस्य वै मुने ॥ विधानं यदगस्त्य
 स्य पूजने तद्रदस्व मे ॥ ४९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रतृपसमये विद्वान्कुर्यादस्योदये निशि ॥ स्नानं शुक्लतिलैस्तद्रच्छुक्लमाभ्यासं वारो गृही ॥ ५० ॥ स्था
 पयेद्व्रणं कुंभं माल्यवस्त्रविभूषितम् ॥ पंचरत्नसमायुक्तं घृतपात्रेण संयुतम् ॥ ५१ ॥ अंगुष्ठमात्रं पुरुषं तथैव सुवर्णमध्यायत बाहुदंडम् ॥ चतुर्भुजं कुंभमुत्तरेण धा
 य धान्यानि सप्ताचल संयुतानि ॥ ५२ ॥ सकांस्त्य पात्राक्षतशुक्लयुक्तं मित्रेण दद्याद्दिजपुंगवाय ॥ उत्क्षिप्य कुंभोपरि दीर्घबाहुमनस्य चैतायमादिः सुखस्थम् ॥ ५३ ॥
 श्वेतां च दद्याद्यदि शक्तिरस्ति रौप्यैः खुरैर्हंसमुखीं सवत्सां ॥ धेनुं नरः क्षीरवतीं प्रणम्य स्रग्वच्चर्षटाभराणां द्विजाय ॥ ५४ ॥ आसत्तरात्रादुदये नृपास्य दातव्यमेत
 त्सकलं नरेण ॥ यावत्समास्सप्तदशाथवा स्युरथोद्धमप्यत्र वदति केचित् ॥ ५५ ॥ काशपुष्पप्रतीकाशं मिमांसां रुतसंभव ॥ मित्रावरुणयोः पुत्रकुंभयोर्नेनो
 स्तुते ॥ ५६ ॥ प्रत्यन्दं च फलत्यागमेवं कुर्वन्नसीदति ॥ होमं कृत्वा ततः पश्चाद्व्रतं तेन मानवः फलम् ॥ ५७ ॥ अनेन विधिना यस्तु पुमानर्थनिवेदयेत् ॥ इमं लोक

प० पु०
॥ ७७ ॥

मवाप्नोतिरूपारोग्यफलप्रदम् ॥ ५८ ॥ द्वितीयेन भुवलोर्कस्वलोर्कंचततः परम् ॥ सतैवलोकानाप्नोतिसप्तार्चान्यः प्रयच्छति ॥ ५९ ॥ इति पठति शृणोति
यो हि स म्यक् चरितमगस्त्यसमर्चनं च पश्येत् ॥ मतिमपि च ददाति सोऽपि विष्णोर्भवनगतः परिपूज्यते मरौषैः ॥ ६० ॥ भीष्म उवाच ॥ सौभाग्यारोग्यफलदम
मित्रक्षयकारकम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं यच्च तन्मे ब्रूहि महामते ॥ ६१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यदुमायापुरादेव उवाचां धकसूदनः ॥ कथासुसंप्रवृत्ता सुधर्मा सुललि
ता सुच ॥ ६२ ॥ तदिदानीं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ गौरु उवाच ॥ दत्तः शापो हि सावित्र्यामर्हलक्ष्म्यै सुरेश्वर ॥ ६३ ॥ यथा लक्ष्मीप्रधानत्वमर्हयामि
तथा वद ॥ शंकर उवाच ॥ शुणुष्वावहितादेवितथैवान्यत्स्वयंकृतम् ॥ ६४ ॥ नराणामथ नारीणामाराधनमनुत्तमम् ॥ नभस्येवाथ वैशाखे पुण्ये मार्गशि
रस्यथ ॥ ६५ ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायां स्नातः स गौरसर्षपैः ॥ गोरोचनं स गोमूत्रं गोदुग्धं च घृतं तथा ॥ ६६ ॥ दधिचंदनसंमिश्रं ललाटे तिलकं न्यसेत् ॥ सौभाग्यारो
ग्यकृद्यस्मात्सदा च ललिताप्रियम् ॥ ६७ ॥ प्रतिपक्षं तृतीयायां पुमान्वापि सुवासिनी ॥ धारयेद्रक्तवस्त्राणि कुसुमानि सितानि च ॥ ६८ ॥ विधवा शुक्ल
स्त्रवै त्वेकमेव हि धारयेत् ॥ कुमारी शुक्लसूक्ष्मे च परिदध्यात्तु वासिनी ॥ ६९ ॥ देवीं च पंचगव्येन ततः क्षीरेण केवलं ॥ स्नापयेन्मधुना तद्वत्पुष्पगंधोदकेन तु ॥ ७० ॥
पूजयेच्छुक्लपुष्पैस्तु फलेर्नानाविधैरपि ॥ धान्यलाजादिलवणगुडक्षीरघृतान्वितैः ॥ ७१ ॥ शुक्लाक्षततिलैरर्चा कार्या देविसदा त्वया ॥ पादयोरर्चनं कुर्या
त्प्रतिपक्षं वराननेन ॥ ७२ ॥ वरदायै नमः पादौ तथा गुल्फौ श्रियै नमः ॥ अंशोकायै नमो जंघे पार्वत्यै जानुनी तथा ॥ ७३ ॥ ऊरूमांगल्यकारिण्यै वा मदेव्यै तथा कटिम् ॥
पद्मोदरायै जठरं नमः कंठे श्रियै नमः ॥ ७४ ॥ करोसौ भाग्यदायिन्यै वाहचसुमुखश्रियै ॥ मुखं दर्पविनाशिन्यै स्मरदायै स्मितं पुनः ॥ ७५ ॥ गौर्यै नमस्तथानासा
मुत्पलायै च लोचने ॥ तुष्टयै ललाटे मलकं कात्यायन्यै नमः शिरः ॥ ७६ ॥ नमोगौर्यै नमः पुष्टयै नमः कान्त्यै नमः श्रियै ॥ रंभायै ललितायै च वामदेव्यै नमो
नमः ॥ ७७ ॥ एवं संपूज्य विधिवदग्रतः पद्ममालिखेत् ॥ पत्रैः षोडशभिर्युक्तं क्रमेणैव सकर्णिकम् ॥ ७८ ॥ पूर्वेण विन्यसेद्गौरीमपर्णांचततः परम् ॥ भवानीं दक्षिणे
तद्गुद्राणींचततः परम् ॥ ७९ ॥ विन्यसेत्पश्चिमे भागे सौम्यां मदनवासिनीम् ॥ वायव्ये पाटला मुग्रा मुत्तरेण तथा उमा ॥ ८० ॥ साध्यां पथ्यां तथा सोम्यां मंगलां
कुमदां सतीम् ॥ भद्रांचमध्ये संस्थाप्य ललितां कर्णिकोपरि ॥ ८१ ॥ कुसुमैरक्षताद्भिर्वानमस्कारेण विन्यसेत् ॥ गीतमंगलघोषं च कारयित्वा सुवासि
नीम् ॥ ८२ ॥ पूजयेद्रक्तवासोभिरक्तमाल्यानुलेपनैः ॥ सिंदूरं स्नानचूर्णंच तासां शिरसि पातयेत् ॥ ८३ ॥ सिंदूरं कुंकुमं स्नानमतीविष्टं तस्ततः ॥ तथोपदे
ष्टारमपि पूजयेद्यत्नतो गुरुम् ॥ ८४ ॥ नपूज्यते गुरुर्यत्र सर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥ जप्यैश्च पूजयेद्गौरीमुत्पलैरसितैः सदा ॥ ८५ ॥ वंधुजीवैः प्रिये पूज्याका
र्तिके मासियत्नतः ॥ जातीपुष्पैर्मार्गेश्वरिणोपैषीतैः कुण्डकैः ॥ ८६ ॥ कुंदैः कुसुदपुष्पैश्च देवीमाघेऽपि पूजयेत् ॥ सिंदुवारेण जात्यावाफाल्युनेप्यर्चयेत्

प्र० सू० सं०
अ० २२

॥ ७७ ॥

रः ॥ ८७ ॥ चैत्रे तु मल्लिकाशोके वैशाखे गंधपाटलेः ॥ ज्येष्ठे कमलं मंदारैरापाटे च जलांबुजैः ॥ ८८ ॥ मंदारैरथ मालत्याश्रावणे पूजयेत्सदा ॥ गोमूत्रं गोम
 यं क्षीरं दधिसार्पः कुशोदकम् ॥ ८९ ॥ विल्वपत्रार्कं कुसुमांबुजगोशृंगवारिच ॥ पंचगव्यं च विल्वं च प्राशयेत्क्रमशः सदा ॥ ९० ॥ एतद्ब्राह्मणं पदादौ तु
 प्राशनं समुदाहृतम् ॥ प्रतिपक्षं च मिथुनं तृतीयायां वारानने ॥ ९१ ॥ भोजयित्वा च ये द्भक्त्या वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ पुंसः पीतांबरैर्दद्यात्स्त्रियाः कौशेयवास
 सी ॥ ९२ ॥ निष्पावजीरलवणमिक्षुदंडगुडान्वितम् ॥ स्त्रियैर्दद्यात्फलं पुंसः सुवर्णं तपलसंयुतम् ॥ ९३ ॥ यथानदे विदेवस्त्वांसं पारित्यज्य गच्छति ॥ तथा
 मासुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥ ९४ ॥ कुमुदाविमलानंदाभवानीव सुधाशिवा ॥ ललिता कमलगौरिसती रम्भाथ पार्वती ॥ ९५ ॥ नभस्यादिषु मासे
 पुप्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ व्रतातिशयनंदद्यात्सुवर्णं कमलान्वितम् ॥ ९६ ॥ मिथुनानि च तुर्विंशद्वादशाथ समर्चयेत् ॥ अष्टावष्टाथ बाभ्रुयश्चतुर्मासिथवाचं ये
 त् ॥ ९७ ॥ पूर्वदत्त्वाथ गुरवे पश्चादन्यान् समर्चयेत् ॥ उक्तानन्तर्गत्यै पासदानंत फलप्रदा ॥ ९८ ॥ सर्वपापहरा देवी सौभाग्यारोग्यवर्धिनी ॥ नचैनां वित्तज्ञा
 क्तेन कदाचिदपि लंघयेत् ॥ ९९ ॥ नरोवाय दिवानारी सोपवासव्रतं चरेत् ॥ गर्भिणी मूर्तिकान्तं कुमारी वाथ रोगिणी ॥ १०० ॥ यदाऽऽशुद्धा तदान्येन कारये
 त्प्रयत्नात्स्वयम् ॥ इमामनंत फलदां यस्तृतीयां समाचरेत् ॥ १ ॥ कल्पकोटिशतं सार्धं शिवलोके महीयते ॥ वित्तहीनोऽपि कुर्वीत यावद्वर्षं मुपोषणम् ॥ २ ॥
 पुष्पमंत्रविधानेन सोपित फलमाप्नुयात् ॥ नारी वा कुरुते यातु आत्मनः शुभमिच्छती ॥ ३ ॥ जन्मपौरुषमाप्नोति गौर्यैः पुनश्च हकारितम् ॥ इति पठति शृणोति
 वाय इत्यगिरितनया व्रतमिंद्रलोकसंस्थः ॥ ४ ॥ मतिमपि च ददाति योऽपि देवैर्मरवधूजनकिन्नरैः स पूज्यः ॥ अन्यामपि प्रवक्ष्यामि तृतीयां पापनाशि
 नीम् ॥ ५ ॥ रसकल्याणिनी मेतां पुरा कल्पभवा विदुः ॥ माघे मासितु संप्राप्य तृतीयां शुक्लपक्षतः ॥ ६ ॥ प्रातर्गंधेन पयसा तिलैः स्नानं समाचरेत् ॥ स्नाप
 येन्मधुना देवीं तथैवैश्वरसेनतु ॥ ७ ॥ गंधोदकेन च पुनः पूजनं कुंकुमेन तु ॥ दक्षिणां गानि संपूज्य ततो वा मानि पूजयेत् ॥ ८ ॥ ललितायै पददेव्यै वामगुल्फौ ततो
 चंयेत् ॥ जंघे जानु तथा शान्त्यै तथैवोरुं श्रियै नमः ॥ ९ ॥ मदालसायै च कटिमलायै तथोदरम् ॥ स्तनौ मदनवासि न्यै कुमुदायै च कंधराम् ॥ १० ॥ भुजं भुजाग्रं माथव्ये
 कमलायै सुखस्मिते ॥ भ्रूललाटं च रुद्राण्यै शंकरायै तथालकं ॥ ११ ॥ मदनार्यै ललाटं तु मोहनार्यै पुनर्भुवौ ॥ नेत्रे च द्वार्धधारिण्यै तु षष्ठ्यै च वदनं पुनः ॥ १२ ॥
 उत्कंठिन्यै नमः कंठममृतार्थै नमस्तनुम् ॥ रंभायै च महाबाहुविशोकायै नमः करौ ॥ १३ ॥ हृदयं मन्मथाहायै पाटलायै तथोदरं ॥ कटिमुस्तवासि न्यै तथोरुपं
 कजश्रियै ॥ १४ ॥ जानुजंघेनमो गौर्यै गुल्फौ शान्त्यै तथा चंयेत् ॥ धराधरायै पादौ तु विश्वकायै नमः शिरः ॥ १५ ॥ नमो भवान्यै कामिन्यै वासुदेव्यै जगच्छ्रियै ॥
 आनंददायै नंदायै सुभद्रायै नमोनमः ॥ १६ ॥ एवं संपूज्या विधिवद्विजदापत्यमर्चयेत् ॥ भोजयित्वा तथा त्रेन मधुरेण विमत्सरः ॥ १७ ॥ समोदकं वारिकुं भंजु

प० पु०
॥ ७८ ॥

कृत्वा सुवर्णकमलं गंधमाल्यैरधार्ययेत् ॥ १८ ॥ प्रीयतामत्र कुमुदागृहीयाल्लवणव्रतम् ॥ अनेन विधिना देवीमासिमासिसदाचयेत् ॥
॥ १९ ॥ लवणवर्जयेन्माघे फाल्गुने च गुडपुनः ॥ नवनीतं तथा चैत्रे वर्ज्यं मधुचमाधवे ॥ १२० ॥ पानीयं ज्येष्ठमासे तु तथा षाढे च जीरकं ॥ श्रावणे वर्जयेत्क्षीरं
धिमाद्रपदे तथा ॥ २१ ॥ घृतमाश्वयुजे तद्दूर्जे वर्ज्यं च मासिकं ॥ धान्याकं मार्गशीर्षे तु पौषे वर्ज्यं च शर्करा ॥ २२ ॥ व्रताति करकं पूर्णमेतेषां मासिमासि च ॥
दद्याद्विकालवेलायां भक्ष्यपात्रेण संयुतं ॥ २३ ॥ लड्डुकास्सेवकाश्चैव संयावमथ पूरिका ॥ नारिकाघृतपूर्णाश्च पिष्टपूर्णा च नंदिकी ॥ २४ ॥ क्षीरशर्करा च दध्यं
पिंडशर्करा चैव च ॥ माघादौ क्रमशो दद्यात् देतानि करकोपरि ॥ २५ ॥ कुमुदमाधवीरं भासुभद्राचाशिवाजया ॥ ललिताकमलार्नगामंगलारतिलालसा ॥ २६ ॥
क्रमान्माघादिमासेषु प्रीयतामिति कीर्तयेत् ॥ सर्वत्र पंचगव्यं च प्राशनं समुदाहृतं ॥ २७ ॥ उपवासी भवेन्नित्यमशक्तौ नक्तमिष्यते ॥ कुर्यादेवमिदं नारीरसक
ल्याणि नीव्रतं ॥ २८ ॥ पुनर्माघे च संप्राप्तेशर्कराकलशोपरि ॥ कृत्वा तु कान्चनीगौरिपंचरत्नसमन्वितां ॥ २९ ॥ स्वकीयां गुष्ठमात्रं च साक्षसूत्रकर्मदुल्लं ॥ चतुर्भु
जामिदुयुतांसितनेत्रपटावृतां ॥ ३० ॥ तद्ब्रह्मो मिथुनं चैव सुवर्णस्य संतितां वरं ॥ सवस्त्रं भाजनं दद्याद्भवानी प्रीयतामिति ॥ ३१ ॥ अनेन विधिना यस्तुरसकल्याणि
नीव्रतां ॥ कुर्याच्च सर्वपापेभ्यस्तत्क्षणदेवमुच्यते ॥ ३२ ॥ भवानां च सहस्रं तु न दुःखी जायते क्वचित् ॥ अग्निष्टोमसहस्रेण यत्फलं तदवाप्नुयात् ॥ ३३ ॥ नारीवाकुरुते
या तु कुमारी वा वरानने ॥ विधवा च वराकी वा सापितृफलभागिनी ॥ ३४ ॥ सौभाग्यारोग्यसंपन्ना गौरी लोके महीयते ॥ इति पठतिय इत्थं यः शृणोति प्रसंगात्
सकलकलुषमुक्तः पार्वती लोकमेति ॥ ३५ ॥ मतिमापि च विधत्ते यो नराणां प्रियार्थं विबुधपतिजनानां लोकगः स्यादमोघः ॥ तथैवान्यां प्रवक्ष्यामि तृतीयां पाप
नादिनीम् ॥ ३६ ॥ नाम्ना च लोकविरूपातामय्यानंदकरीमिमां ॥ यदा शुक्लतृतीयायामषाढं भवेत्क्वचित् ॥ ३७ ॥ ब्रह्मक्षैवाथ चमपाहस्तो मू
लमथापि ॥ दर्भगंधोदकैः स्नानं तदा सम्यक्समाचरेत् ॥ ३८ ॥ शुक्लमाल्यां वरधरः शुक्लगंधानुलेपनः ॥ भवानीमर्चयेद्भक्त्या शुक्लपुष्पैः
सुगंधिभिः ॥ ३९ ॥ महादेवं च सकलमुपविष्टं महासने ॥ वासुदेव्यै नमः पादौ शंकरायै नमो हरेः ॥ १४० ॥ जघ्ने शोकविनाशिन्यै मानदायै नमः प्रभोः ॥ रंभायै
पूजयेद्दूरं शिवाय च पिनाकिने ॥ ४१ ॥ आनंदिन्यै कटिदेव्याः शूलिनः शूलपाणये ॥ माधव्यै च तथानाभि मथशंभोर्भवाय वै ॥ ४२ ॥ स्तनौ चानंदकारिण्यै शंकर
स्येदुधारिणे ॥ उत्कंठिन्यै नमः कंठनीलकंठाय वै हरेः ॥ ४३ ॥ करारुत्पलधारिण्यै रुद्राय जगतः प्रभोः ॥ बाहू च परिरंभिण्यै नृत्यप्रीताय वै हरेः ॥ ४४ ॥ दे
व्या सुखं विलासिन्यै वृषभाय पुनर्विभोः ॥ स्मितं च स्मरणीयायै विश्वक्राय वै विभोः ॥ ४५ ॥ नेत्रे मंदारवासिन्यै विश्वधाम्ने त्रिशूलिनः ॥ भुवौ नृत्यप्रियायै च शं
भो वै पाशशूलिनः ॥ ४६ ॥ देव्या ललाटमिद्राण्यै वृषवाहाय वै विभोः ॥ स्वाहायै मकुटदेव्यायै भोगाधराय वै ॥ ४७ ॥ विश्वकायो विश्वभुजो विश्वपाद

प्र० सू० खं०
अ० २२

॥ ७८ ॥

मुखौशिबौ ॥ प्रसन्नवरदौर्बदेपावतीपरमेश्वरौ ॥ ४८ ॥ एवंसंपूज्यविधिवदग्रतःशिवयोःपुनः ॥ पद्मोत्पलानिरजसानानावर्णेनकारयेत् ॥ ४९ ॥ शंख
 चक्रैककटकैस्वस्तिकंशुभकारकम् ॥ यावन्तःपांसवस्तत्ररजसः पतिताभुवि ॥ १५० ॥ तावद्दर्पसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ चत्वारिघृतपात्राणिसहि
 रण्यानिशक्तितः ॥ ५१ ॥ दत्वाद्दिजायकरकमुदकेनसमन्वितम् ॥ प्रतिपक्षंचतुर्मासांनृपवत्करकोपरि ॥
 चत्वारिघृतपात्राणितिलपात्राण्यन्तरं ॥ ५३ ॥ गंधोदकंपुष्पवारिचंदनंकुङ्कुमोदकं ॥ अपक्वदधिदुग्धंचगोशृंगोदकमेवच ॥ ५४ ॥ अद्वादकं तथावा
 रिकुष्ठचूर्णान्वितंपुनः ॥ उशीरसालिलंचैवयवचूर्णोदकंपुनः ॥ ५५ ॥ तिलोदकंचसंप्राश्यस्वपेन्मार्गशिरादिषु ॥ मासेषुपक्षद्वितयंप्राशनंसमुदाहृत
 म् ॥ ५६ ॥ सर्वत्रशुक्लपुष्पाणंप्रशस्तानिसदार्चने ॥ दानकालेचसर्वत्रमंत्रमेतमुदीरयेत् ॥ ५७ ॥ गौरीमेप्रीयतानित्यमधनाशायमंगला ॥ सौभाग्या
 यास्तुललिताभवानीसर्वसिद्धये ॥ ५८ ॥ संवत्सरतिलवर्णगुडकुंकुमसंयुतम् ॥ चंदनेनयुतंकुंभंसहस्वर्णोबुजेनच ॥ ५९ ॥ उमायाःप्रीतयेहैमंतद्विदि
 क्षुफलैर्युतम् ॥ सास्तरावरणांशय्यांसविश्रामानिवेदयेत् ॥ १६० ॥ सपत्नीकायविप्रायगौरीमेप्रीयतामिति ॥ आत्मानंदकरंनिमप्राप्तुयात्संपदंनरः ॥ ६१ ॥
 आयुरानंदसंपन्नोऽकचिच्छोकमाप्नुयात् ॥ नारीवाकुरुतेयातुकुमारीविधवा तथा ॥ ६२ ॥ सापितत्फलमाप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता ॥ प्रतिपक्षमुपोष्येवं
 मंत्रार्चनविधानतः ॥ ६३ ॥ रुद्राणालोकमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ इमांयःशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिभक्तितः ॥ ६४ ॥ शक्रलोकंसगत्वातुपूज्यते
 कल्पसंस्थितः ॥ शंकरउवाच ॥ एवंविधाभवतिचेन्नारीव्रतपरायणा ॥ ६५ ॥ सावित्रीतुवराकीसातस्याःशापस्तुकीदृशः ॥ नकाचिद्गुणनाचा
 स्तियतल्लैलोक्यसुंदरी ॥ ६६ ॥ सापूर्वस्यापिवन्द्याचलक्ष्मीर्विष्णुप्रतिग्रहात् ॥ मयापूर्वतवार्थायदक्षयज्ञस्तुनाशितः ॥ ६७ ॥ लक्ष्म्यर्थंविष्णुनाचापि
 वारिधिमथितःपुरा ॥ आज्ञाकरोभवत्योश्चमाकुरुष्वभयंकचित् ॥ ६८ ॥ सावित्र्यामाननाकार्याकुपितायाःप्रसादनम् ॥ मयाचाविष्णुनाचैवब्रह्मणा
 मानमीप्सुना ॥ ६९ ॥ गमिष्येब्रह्मसदनंत्वंचतिष्ठवरानने ॥ एवमुक्त्वागतोरुद्रोगौरीतत्रव्यवस्थिता ॥ १७० ॥ कृतंयुगंसमग्रंचयज्ञे तस्मिन्दुताशनः॥
 बहंसंतुहव्यदेवानांप्रीणयानोजगत्रयम् ॥ ७१ ॥ भोजनंद्विजमुख्येषुभोगान्विधाधरेगणे ॥ कामावाप्तिमनुष्येषुसर्वमेवददौप्रभुः ॥ ७२ ॥ रुद्रेणोक्तस्तदावि
 ष्णुर्धर्मास्तेतत्प्रकीर्तय ॥ गौरीधर्मान्सरस्वत्याव्रतंयत्परिकीर्तितम् ॥ ७३ ॥ इत्येवमुक्तेरुद्रेणविष्णुःप्रोवाचसादरम् ॥ नाहंधर्मख्यापयिष्येस्वकीयंशं
 क राधुना ॥ ७४ ॥ भवानाख्यातुमाहात्म्यंमदीयंसुरसत्तम ॥ त्वयावैकथितंपूर्वकृतवैपापसंशयः ॥ ७५ ॥ भविष्यतिनसंदेहोभवान्पूतोभविष्यति ॥
 भीष्मउवाच ॥ मधुरागीर्भवेत्केनव्रतेनमुनिसत्तम ॥ ७६ ॥ तथैवजनसौभाग्यमतिर्विद्यासुकोशलम् ॥ अभेदश्चापिदांपत्येसंगोबुधुजेनच ॥ ७७ ॥

१० पु०

॥ ७९ ॥

आयुश्चविपुलं पुंसां तन्मेकथयसत्तम ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सम्यपृच्छंस्त्वयारजन् शृणु सारस्वतं व्रतम् ॥ ७८ ॥ यस्य संकीर्तनादेव देवी तु ज्येत्सरस्वती ॥
यावद्रक्तः स्तवं कुर्यादिते द्रवतमनुत्तमम् ॥ ७९ ॥ प्राग्वासरारौ सं पूज्य दिव्यं स्तवं समाभेत् ॥ अथ वारविवा रेण ग्रह तारावलेन च ॥ १८० ॥ पायसं भो
जयेदि प्रा न्कुर्याद् ब्राह्मणवाचनम् ॥ शुक्लवस्त्राणि दत्त्वा च सहिरण्यानि शक्तिः ॥ १८१ ॥ गायत्रीं पूजयेद्रक्तया शुक्लमाल्यानुलेपनैः ॥ यथान देवि
भगवान् ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ८२ ॥ त्वां परित्यज्यतिष्ठेच्च तथा भववरप्रदा ॥ वेदशास्त्राणि धर्माणि नृत्यगीतादिकं च यत् ॥ ८३ ॥ न विहीनं त्वया देवितथामे संतु
सिद्धयः ॥ लक्ष्मीं धाधरापुष्टिर्गौरी तुष्टिर्जयामतिः ॥ ८४ ॥ एताभिः पाहि चाष्टाभिर्मूर्तिभिर्मांसरस्वति ॥ एवं सं पूज्य गायत्रीं विणाकमलधारिणीम् ॥ ८५ ॥
शुक्लपुष्पाक्षतैर्भक्त्या सकमंडलुपुस्तकाम् ॥ मौनव्रतेन भुंजीत सार्यं प्रातश्च धर्मवित् ॥ ८६ ॥ पंचम्यां प्रातिपक्षं च गां च विप्राय शोभनाम् ॥ तथैव तंडुलप्रस्थं
घृतपात्रेण संयुतम् ॥ ८७ ॥ क्षीरं दद्याद्विरण्यं च गायत्रीं प्रीयतामिति ॥ संध्यायां च तथा मौनमेतत्कुर्वन् समाचरेत् ॥ ८८ ॥ नराभ्यां भोजनं कुर्याद्याव
न्मासास्त्रयोदश ॥ समाप्तिव्रते दद्याद्भोजनं शुक्लतंडुलैः ॥ ८९ ॥ दिव्या वितानं षट्पांचसितनेत्रपटान्विताम् ॥ चंदनं वस्त्रयुग्मं च दध्यन्नं सुरसं पुनः ॥ ९० ॥
अथोपदेष्टारमपि भक्त्या सं पूजयेद्गुरुम् ॥ वित्तशाठ्येन रहितो वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ९१ ॥ अनेन विधिना यस्तु कुर्यात्सारस्वतं व्रतम् ॥ सौ
भाग्यमति युक्तस्तु सूक्ष्मकंठश्च जायते ॥ ९२ ॥ सरस्वत्याः प्रसादेन ब्रह्मलोके महीयते ॥ नारी वा कुरुते या तु सा पितृफलभागिनी ॥ ९३ ॥ ब्रह्मलोके वसे
द्राज न्यावत्कल्पायुतत्रयम् ॥ सारस्वतं व्रतं यस्तु शृणुयादपि पापठेत् ॥ ९४ ॥ विद्याधरपुरे सोऽपि वसेद्दद्यायुतत्रयम् ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे
सृष्टिखंडे ब्रतार्थाध्यायानाम् द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ भीष्म उवाच ॥ वैष्णवायेतु वैधर्मायानुरुद्रः प्रोक्तवानिह ॥ तान्मेकथय विप्रेंद्र कीदृशास्ते फलं तु
किम् ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरारथं तरेकल्पेऽपि पृष्टो महात्मना ॥ मंदरस्थो महादेवः पिनाकी ब्रह्मणा स्वयम् ॥ २ ॥ कथमारोग्यमैश्व
र्यमंतममरेश्वर ॥ अल्पेन तपसा देवभवेन्मोक्षः सदानृणां ॥ ३ ॥ किं तज्ज्ञानं महादेव त्वत्प्रसादादपोक्षज ॥ अल्पकेनापि तपसा महाफलमिहोच्यते ॥ ४ ॥
इति पृष्टस्स विश्वात्मा ब्रह्मणालोकभावनः ॥ उमापतिरुवाचे दमनसः प्रीतिकारकम् ॥ ५ ॥ ईश्वर उवाच ॥ अस्माद्रथं तारात्कल्पाद्भूयो विंशतिमो यदा ॥
वाराहो भविता कल्पस्तदामन्वतरे शुभे ॥ ६ ॥ वैवस्वताख्ये संप्राप्ते सप्तमे सप्तलोकाधृक् ॥ द्वापाराख्यं युगं तस्मिन् सप्तविंशतिमं यदा ॥ ७ ॥ तस्यां तितु महातेजा
वा सुदेवो जनार्दनः ॥ भारावतरणार्थाय त्रिधा विष्णुर्भविष्यति ॥ ८ ॥ द्वैपायनऋषिस्तत्र रौहिणेयो थ केशवः ॥ कंसारिः केशिमथनः केशवः क्लेशनाशनः ॥
॥ ९ ॥ पुरींद्रास्वतीनाम सांप्रतं याकुशस्थली ॥ दिव्यानुभावसंयुक्ता मधिवासाय शार्ङ्गिणः ॥ १० ॥ त्वष्टा तदाज्ञया ब्रह्मन् करिष्यति जगत्पतेः ॥ तस्यां क

प्र० सू० ख०

अ० २३

॥ ७९ ॥

दाचिदासीनः सभायांसोऽमितद्युतिः ॥ ११ ॥ भार्याभिर्वृष्णिविद्वद्भिर्भूरिभिर्भूरिदक्षिणैः ॥ कुरुभिर्देवगंधर्वैरन्वितः कैटभादनः ॥ १२ ॥ प्रवृत्तासुपुराणासु
 धर्मसंबंधिनीषुच ॥ कथासुभीमसेनेनपरिपृष्टः प्रतापवान् ॥ १३ ॥ त्वयापृष्टस्यधर्मस्यवक्ष्यत्यस्यचभेददृक् ॥ भवितासतदाब्रह्मन्कतांचैववृकोदरः ॥
 ॥ १४ ॥ प्रवर्तकोस्यधर्मस्यपांडुसुनुर्महाबलः ॥ यस्यतीक्ष्णोवृकोनामजठरेहव्यवाहनः ॥ १५ ॥ संभाष्यतेसधर्मात्मातेनचासौवृकोदरः ॥ अतीवस्वाद
 शीलश्चनागायुतवलोमहान् ॥ १६ ॥ धार्मिकस्याप्यशक्तस्यतीव्राग्नित्वादुपोषणे ॥ इदं व्रतमशेषाणां व्रतानामधिकं यतः ॥ १७ ॥ कथयिष्यतिविश्वा
 त्मावासुदेवोजगद्गुरुः ॥ अशेषयज्ञफलदमशेषाचविनाशनम् ॥ १८ ॥ अशेषदुष्टशमनमशेषसुरपूजितम् ॥ पवित्राणांपवित्रं यन्मगलानांचमंगलम् ॥
 भविष्यंच भविष्याणां पुराणानां पुरातनम् ॥ १९ ॥ वासुदेव उवाच ॥ यद्यष्टमीचतुर्दश्योद्गादशीषुचभारत ॥ अन्येष्वपिदिनक्षैषुनशक्तस्त्वमुपोषितम् ॥
 ॥ २० ॥ ततस्त्वग्न्यामिमांभीमतिथिपापप्रणाशिनीम् ॥ उपोष्यविधिनानेनगच्छविष्णोः परंपदं ॥ २१ ॥ मावमासस्यदशमीयदाशुक्लाभवेत्तदा ॥ घृतेनाभ्यं
 जनंकृत्वातिलैः स्नानंसमाचरेत् ॥ २२ ॥ तथैवविष्णुमभ्यर्चेत्रमोनारायणायच ॥ कृष्णायपादौसंपूज्यशिरःकृष्णात्मनोतिच ॥ २३ ॥ वैकुण्ठा
 येतिवैकंठमुरःश्रीवत्सधारिणे ॥ शंखिनेगदिनेचैवचक्रिणेरदायवै ॥ २४ ॥ सर्वनारायणन्त्वेवंसंपूज्यावाहनक्रमात् ॥ दामोदरायेत्युदरंकटिर्पंचजनाय
 वै ॥ २५ ॥ ऊहसौभाग्यनाथायजानुनीभूतधारिणे ॥ नमोनीलायवैजंघेपादौविश्वभुजेपुनः ॥ २६ ॥ नमोदेव्यैनमःशांत्यैन मोलक्ष्म्यैनमःश्रियै ॥
 नमस्तुष्ट्यैनमःपुष्ट्यैधृत्यैव्युष्ट्यैनमोनमः ॥ २७ ॥ नमोविहंगनाथायवायुवेगायपक्षिणे ॥ विपप्रमथनायेतिगरुडंचाभिपूजयेत् ॥ २८ ॥
 एवंसंपूज्यगोविंदमुपापतिविनायकौ ॥ गंधैर्माल्यैस्तथाधूपैर्भक्ष्यैर्नानाविधैरपि ॥ २९ ॥ गव्येनपयसासिक्तांकृसरामथपायसम् ॥ सर्पिपासहभुक्त्वातुगत्वा
 स्थानांतरं पुनः ॥ ३० ॥ नैयशोर्धंदंतकाष्ठमथवाखादिरंबुधः ॥ गृहीत्वाधावयेदंतानाचांतःप्रागुदखड्गमुखः ॥ ३१ ॥ ब्रूयात्सायंतर्नीकृत्वासंध्यामस्तमिते
 रत्नौ ॥ नमोनारायणायेतित्वामहंशरणंगतः ॥ ३२ ॥ एकादश्यानिराहारःसमभ्यर्च्यंचकेशवम् ॥ तारात्रिसकलांस्थित्वाशेषपर्यंकशायिनम् ॥ ३३ ॥
 सर्पिंपाविश्वदहंहुत्वाब्राह्मणपुंगवैः ॥ सहैवपुंडरीकाक्षंद्वादश्यांशीरभोजनम् ॥ ३४ ॥ करिष्यामियथात्मानंनिर्विघ्नैनास्तुतञ्चमे ॥ एवमुक्त्वास्वपे
 द्दूमावितिहासकथापुनः ॥ ३५ ॥ श्रुत्वाप्रभातेसंजातेनर्दांगत्वाविज्ञापते ॥ स्नानंकृत्वामुदातद्वत्पापण्डानभिवर्जयेत् ॥ ३६ ॥ उपास्य
 सन्ध्याविधिवत्कृत्वाचपितृतर्पणम् ॥ प्रणम्यचरुपीकेशंशेषपर्यङ्कशायिनम् ॥ ३७ ॥ गृहस्यपुरतोभक्त्यामण्डपंकारयेद्बुधः ॥ चतुर्हस्तांशुभांकु
 र्याद्वेदीमरिनिपूदन ॥ ३८ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणंतुविन्यसेत्तत्रतोरणम् ॥ मध्येचकलशंतत्रमाषमात्रेणसंयुतम् ॥ ३९ ॥ छिद्रेणजलसंपूर्णमधःकृष्णाजिनोस्थतः

१० पु०

॥ ८० ॥

तस्यधारांचशिरसाधारयेत्सकलानिशाम् ॥ ४० ॥ धाराभिर्भूरिभिर्भूरिफलवेदविदोविदुः ॥ यस्मात्तस्मात्कुरुश्रेष्ठकारयेत्प्रयतोद्विजः ॥ ४१ ॥ दक्षिणेचा
धंचंद्रंतुपश्चिमेवर्तुलंतथा ॥ अथत्थपत्राकारंचउत्तरेणतुकारयेत् ॥ ४२ ॥ मध्येतुपद्माकारंचकारयेद्वैष्णवाद्विजः ॥ पूर्वतोवेदिकांस्थोनस्थोनयाम्येच
कल्पयेत् ॥ ४३ ॥ पानीयधारांशिरसिधारयेद्विष्णुतत्परः ॥ द्वितीयावेदीदेवस्यतत्रपञ्चसंकार्णिकम् ॥ ४४ ॥ तस्यमध्येस्थितंदेवकुंयोद्वैपुरुषोत्तमम् ॥
हस्तमात्रंचतत्कुंडं कृत्वातत्रत्रिमेखलम् ॥ ४५ ॥ योनिवक्रंततस्तस्मिन्ब्राह्मणैर्येवसर्पिणी ॥ तिलांश्चविष्णुदेवत्यैर्मंत्रैरेवानलेहुनेत् ॥ ४६ ॥ कृत्वातुवैष्ण
वंसम्यग्यागंतत्रप्रकल्पयेत् ॥ आन्यधारामध्यमेतुकुंडेदद्यात्तुयन्नतः ॥ ४७ ॥ क्षीरधारां देवदेवेवारिधारात्मनोपरि ॥ निष्पावार्धप्रमाणंविधारामाज्यस्यपात
येत् ॥ ४८ ॥ स्वेच्छयाक्षीरजलयोरविच्छिन्नांचशर्वरी ॥ जलकुंभान्महावीर्यस्थापयित्वात्रयोदश ॥ ४९ ॥ भक्ष्यैर्नानाविधैर्युक्तान्सितवस्त्रैरलंकृतान् ॥
प्रतानौदुर्वैः पात्रैः पंचरत्नसमन्वितैः ॥ ५० ॥ चतुर्भिर्वह्निचैर्होमः कार्यस्तत्रउदङ्मुखैः ॥ रुद्रजाप्यश्चतुर्भिश्चयजुर्वेदपरायणैः ॥ ५१ ॥ वैष्णवानिचसामा
निचतुर्भिः सामवेदिभिः ॥ एवंद्वादशवैविप्रान्वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ ५२ ॥ पूजयेदंगुलीयैश्चकटकैर्होमसूत्रकैः ॥ वासोभिः शयनीयैश्चित्तशोथविवाजि
तः ॥ ५३ ॥ एवंक्षपातिवाह्यावैगीतमङ्गलानिःस्वनैः ॥ उपाध्यायस्यचपुनर्द्विगुणंसर्वमेवतु ॥ ५४ ॥ ततः प्रभातेविमलेसमुत्थायत्रयोदश ॥ गावोदेयाः कुरु
श्रेष्ठसौवर्णंशृंगसंवृताः ॥ ५५ ॥ पयस्विन्यः शीलवत्यः कांस्यदोहसमन्विताः ॥ रौप्यसुराः सवत्साश्चंदनेनाभिभूषिताः ॥ ५६ ॥ तास्तुतेपांतो
दत्वाभक्ष्यभोज्येनतर्पितान् ॥ कृत्वावैत्राह्मणान्सर्वान्छत्रैर्नानाविधैस्तथा ॥ ५७ ॥ भुक्त्वाचाक्षारलवणमात्मानाचविसर्जयेत् ॥ अनुगम्य
पदान्यष्टौपुत्रभार्यासमन्वितः ॥ ५८ ॥ प्रीयतामन्नदेवेशः केशवः केशनाशनः ॥ एवंगुर्वाज्ञयाकुंभान्गाश्चैवशयनानिच ॥ ५९ ॥ वासांसिचैव
सर्वेषांगृहाणिप्रापयेदुधः ॥ अभावेवहुशय्यानामेकामपिसुसंस्कृताम् ॥ ६० ॥ शय्यांदद्याद्बहीभीमसर्वोपस्करसंयुताम् ॥ इतिहातपुराणानि
वाचयित्वातुवाहयेत् ॥ ६१ ॥ तद्दिनंकुरुशार्दूलयइच्छेद्विपुलांश्रियम् ॥ तस्मात्त्वंसत्त्वमालंब्यभीमसेनविमत्सरः ॥ ६२ ॥ कुरुव्रत
मिदंसम्यक्स्नेहाद्ब्रह्ममयोदितम् ॥ त्वयाकृतमिदंवीरत्वन्नात्राचभविष्यति ॥ ६३ ॥ साभीमद्वादशीहोषासर्वपापहराशुभा ॥ यातुकल्याणिनीनामपुरा
कल्पेषुपठयते ॥ ६४ ॥ त्वंचादिकर्ताभवसौकरेस्मिन्कल्पेमहावीरवरप्रधान ॥ यस्याः स्मृतेः कीर्तनतोप्यशेषपापंप्रणष्टंविदशाधिपस्य ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वाच
तामप्सरसामभीष्टविश्याकृतामन्यभवांतरेषु ॥ जाताथसावैश्यकुलोद्भवापिपुलोमकन्यापुरुहुतपत्नी ॥ ६६ ॥ तत्रापितस्याः परिचारिकेयमप्रियासंप्र
तिसत्यभामा ॥ कृतपुरामंगलमेतदेवद्विजात्मजावेदवतीबभूव ॥ ६७ ॥ अस्यांचकल्याणतिथौविवस्वान्सहस्रधारेणसहस्ररश्मिः ॥ स्नातः पुरामंडले

प्र०सू०खं०

अ०२३

॥ ८० ॥

त्पतद्रत्तेजोमयंस्वेतपतिर्बभूव ॥ ६८ ॥ इदमेवकृतंमहेंद्रमुख्यैर्बहुभिर्देवसुरारिकोटिभिश्च ॥ फलमस्येहनशक्यतेहिबलंयदिजिह्वायुतकोटयोमुखेस्थः ॥ ६९ ॥
 कलिकलुषविदारिणीमनंतामपिकथयिष्यतियादवेंद्रमूनः ॥ अथनरकगतान्पितृनथैषाह्यलमुद्धर्तुमिहैवयःकरोति ॥ ७० ॥ इदमनघशृणोतिवक्तिभ
 त्त्यापरिपठतीहपरोपकारहेतोः ॥ इहपंकजनाभभक्तिमान्भवेदथशक्यस्यसंपूज्यतामुपैति ॥ ७१ ॥ कल्याणिनीनामपुराविसर्गैयाद्वादशीमाघसितेभिपू
 ज्या ॥ सापांडुपुत्रेणकृताभविष्यत्यनंतपुण्यानघभीमपूर्वा ॥ ७२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वर्णाश्रमाणांप्रभवःपुराणेषुमयाश्रुतः ॥ सदाचारश्चभगवान्धर्मशास्त्रांग
 विस्तरैः ॥ ७३ ॥ पण्यस्त्रिणांसमाचारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ईश्वरउवाच ॥ तस्मिन्नेवपुरेब्रह्मन्सहस्राणितुपोडश ॥ ७४ ॥ वासुदेवस्थनारीणांभविष्यत्यंबुजो
 द्रव ॥ ताभिर्वंसंतसमयेकोकिलालिकुलाकुले ॥ ७५ ॥ पुष्पितोपवनेफुल्लकल्हारसरसस्तटे ॥ निर्भरंसहपत्नीभिःप्रशस्ताभिरलंकृतः ॥ ७६ ॥ रमयिष्य
 तिविश्वात्माकृष्णोयदुकुलोद्भवः ॥ कुरंगनयनःश्रीमान्मालतीकृतशेखरः ॥ ७७ ॥ गच्छन्समीपमार्गेणसांवाजवतीसुतः ॥ साक्षात्कंदर्परूपेणस
 वांभरणभूषितः ॥ ७८ ॥ अनंगशरतप्ताभिःसाभिलाषमवेक्षितः ॥ प्रबुद्धोमन्मथस्तासांभविष्यतियदात्मनि ॥ ७९ ॥ तदवेक्ष्यजगन्नाथस्सर्वज्ञोऽध्यानचक्षुषा ॥
 स्वयंप्रभुर्वक्ष्यतितावोहरिष्यंतिदस्यवः ॥ ८० ॥ अपरोक्षंयतस्त्वेवंस्निग्धमेतद्विचिंतितम् ॥ ततःप्रसादितोदेवइदंवक्ष्यतिशार्ङ्गभृत् ॥ ८१ ॥ ताभिः
 शापाभितप्ताभिर्भगवान्भूतभावनः ॥ उत्तराश्रितदाशानामुद्धर्ताब्रह्मणाप्रियः ॥ ८२ ॥ उपदेक्ष्यत्यनंतात्माभाविकल्याणकारकम् ॥ भवतीनामृषिर्दा
 ल्भ्योयद्वतंकथयिष्यति ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वाताःपरित्यज्यगतोन्तर्धानमीश्वरः ॥ ततःकालेनमहताभारावतरणेकृते ॥ ८४ ॥ निवृत्तेमोसलेतद्वत्केशवेदिवमाग
 ते ॥ शून्येयदुकुलेसर्वेचौरैरपजितेजुने ॥ ८५ ॥ हतासुकृष्णपत्नीपुदाशभोग्यासुचातुर्दे ॥ तिष्ठंतीषुचदौर्गत्यसंतप्तासुचतुर्मुख ॥ ८६ ॥ आगमिष्यतियोगात्मा
 दाल्भ्योनाममहातपाः ॥ तास्तमर्घ्येणसंपूज्यप्रणिपत्यपुनःपुनः ॥ ८७ ॥ लालप्यमानावहुशोवाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ स्मरंत्योविविधान्भोगान्
 दिव्यमाल्यानुलेपनान् ॥ ८८ ॥ भर्तारंजगतामीशमनंतमपराजितम् ॥ दिव्यानुभावांचपुरींनानारत्नशृङ्गाणिच ॥ ८९ ॥ द्वारकावासिनःसर्वान्देवहू
 पाङ्कुमारकान् ॥ प्रदन्मेतंकरिष्यंतिमुनेरभिमुखंस्थिताः ॥ ९० ॥ दस्युमिर्भगवन्सर्वाःपरिभुक्तावयंवलात् ॥ स्वधर्मश्चावितोस्माकमस्मिन्नः
 शरणंभवान् ॥ ९१ ॥ आदिष्टोसिपुराब्रह्मन्केशवेनचधीमता ॥ कस्मादीशेनसंयोगंप्राप्यवेद्यात्वमागताः ॥ ९२ ॥ वेद्यानामपियोधर्मस्तनोब्रूहितपो
 धन ॥ कथयिष्येवदत्तासांयद्दाल्भ्यश्चेकितायनः ॥ ९३ ॥ दाल्भ्यउवाच ॥ जलक्रीडाविहारेषुपुरासरसिमानसे ॥ भवतीनांसगवाणांनारदोभ्याश
 मागतः ॥ ९४ ॥ हुताशनमुताःसर्वाभवत्योप्सरसःपुरा ॥ अप्रणम्यावलेपेनपरिपृष्टःसयोगवित् ॥ ९५ ॥ कथंनारायणोस्माकंभर्तास्यादित्युपादि

श ॥ तस्माद्वरप्रदानं च शापश्चायमभूत्पुरा ॥ ९६ ॥ शय्याद्वयप्रदानेन मधुमाधवमासयोः ॥ सुवर्णोपस्करोत्संगं द्वादश्यां शुक्लपक्षतः ॥ ९७ ॥ भर्तानारायणो नूनं भविष्यत्यन्यजन्मनि ॥ यदकृत्वा प्रणाममेरूपसौभाग्यमत्सरात् ॥ ९८ ॥ परिपृष्टोऽस्मि तेनाशु वियोगो बोभविष्यति ॥ चौरैरपहृताः सर्वविश्यात्वं समवाप्स्यथ ॥ ९९ ॥ एवं नारदशापेन केशवस्य च शापतः ॥ वेद्यात्त्वमागताः सर्वा भवत्यः काममोहिताः ॥ १०० ॥ इदानीमपि यद्रक्ष्येतच्छृणुष्वं वरांगनाः ॥ पुरादैवा सुरेयुर्देहते पुंशतशः सुरैः ॥ १ ॥ दानवा सुरदैवेषु राक्षसेषु ततस्ततः ॥ तेषां दारसहस्राणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २ ॥ परिणीतानि यानि स्युर्वलाद्भुक्तानि यानि वै ॥ तानि सर्वाणि देवेशः प्रोवाच वदतां वरः ॥ ३ ॥ वेद्याधर्मेण वर्तध्वमधुना नृपमांदिरे ॥ भक्तिमत्यो वरारोहास्तथा देवकुलेषु च ॥ ४ ॥ राजतः स्वामिनश्चापि जीविकां च प्रलप्स्यथ ॥ भविष्यति च सौभाग्यं सर्वासामपि शक्तिः ॥ ५ ॥ यः कश्चिच्छुल्कमादाय गृहमेप्यतिवः सदा ॥ निश्छिन्नैवोपचर्यः प्रीतिभावरैर्दाभिक्कैः ॥ ६ ॥ देवतानां पितृणां च पुण्येऽहिसमुपस्थिते ॥ गोभूहिरण्यधान्यानि प्रदेया निचशक्तिः ॥ ७ ॥ यद्रतं चोपदेक्ष्यामि तत्कुरुष्वं च सर्वशः ॥ संसारोत्तराण्यालमेतद्वेदविदो विदुः ॥ ८ ॥ यदासूर्यदिने हस्तः पुष्यो वाथ पुनर्वसुः ॥ भवेत्सर्वोपधिस्नानं सम्यक् नारीसमाचरेत् ॥ ९ ॥ तदा पंचशरात्मा तु हरिस्तन्निधिमेष्यति ॥ अर्चयेत्पुण्डरीकाक्षमनंगस्यानुकीर्तनैः ॥ १० ॥ कामाय पादौ संपूज्य जंवेव मोहकारिणे ॥ मेढ्रं कंदर्पनिधये कटिप्रीतिमतेनमः ॥ ११ ॥ नाभिं सौख्यसमुद्राय वामनाय तथोदरम् ॥ हृदयं हृदये शायस्तनावाह्यादकारिणे ॥ १२ ॥ उत्कंठायेति वै कंठमास्यमानंदकारिणे ॥ वामांसं पुष्पचापाय पुष्पवाणाय दक्षिणम् ॥ १३ ॥ मानसायेति वै मार्गिलिविलोलायेति मूर्द्धजम् ॥ सर्वात्मने शिरस्तद्वदेव देवस्य पूजयेत् ॥ १४ ॥ नमः शिवाय श्चांताय पाशां कुशधराय च ॥ गदिने पीतवस्त्राय शंखचक्रधराय च ॥ १५ ॥ नमो नारायणायेति कामदेवात्मने नमः ॥ नमः शान्त्यैनमः प्रीत्यैनमो रत्यैनमः श्रियै ॥ १६ ॥ नमः पुष्ट्यैनमस्तुष्ट्यैनमः सर्वार्थसंपदे ॥ एवं संपूज्य गोविंदमनंगात्मकमीश्वरम् ॥ १७ ॥ गंधमाल्यैस्तथा धूपैर्नैवेद्येन च भामिनी ॥ तत आहूय धर्मज्ञं ब्राह्मणं वेदपारमम् ॥ १८ ॥ अव्यंगमथ संपूज्य गंधपुष्पा रचनादिभिः ॥ शालेयतंडुलप्रस्थं घृतपात्रेण संयुतम् ॥ १९ ॥ तस्मै विप्राय वैदयान्माधवः प्रीयतामिति ॥ यथेष्टाहारसंभुक्तमेनं द्विजमनुत्तमम् ॥ २० ॥ रत्यर्थं कामदेवोयमिति चित्ते च धारयेत् ॥ यद्यदिच्छति विप्रं द्रुस्तत्तत्कुर्याद्द्विलासिनी ॥ २१ ॥ सर्वं भवेन चात्मानमप्येति स्मृतं भाषिणी ॥ एवमादित्यवारेण सर्वमेतत्समाचरेत् ॥ २२ ॥ तंडुलप्रस्थदानं च यावन्मासास्त्रयोदश ॥ ततस्त्रयोदशे मासि संप्राप्ते चास्य भामिनी ॥ २३ ॥ विप्रस्योपस्करैर्युक्तां शय्यां दद्याद्विचक्षणा ॥ सोपधानां सविन्यासां स्वास्तरावरणां शुभाम् ॥ २४ ॥ दीपिकोपानहच्छत्रपादुकासनसंयुताम् ॥ सपत्नीकमलंकृत्य हेमसूत्रां गुलीयकैः ॥ २५ ॥ सूक्ष्मवस्त्रैः सकटकैर्धूप

माल्यानुलेपनैः ॥ कामदेवंसपत्नीकिङ्कुडकुंभोपरिस्थितम् ॥ २६ ॥ ताम्रपात्रासनगतहेमनेत्रपटवृतम् ॥ सुकांस्यभाजनोपेतमिक्षुर्दंडसमन्वितम् ॥ २७ ॥
 दद्यादनेनर्मत्रणतथैकांगोपयस्विनीम् ॥ यथांतरंनपश्यामिकामकेशवयोःसदा ॥ २८ ॥ तथैवसर्वकामाप्तिरस्तुविप्रसदामम् ॥ तथाचकांचनदेवंप्रतिगृह्णादि
 जोत्तमः ॥ २९ ॥ कोदात्कामोदादिति वैदिकंर्मत्रमुदीरयेत् ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यविसृज्यद्विजपुंगवम् ॥ ३० ॥ शय्यासनादिकंसर्वब्राह्मणस्यगृहंनयेत् ॥ ततः
 प्रभृतिन्योयोपरित्यग्यहेमागतः ॥ ३१ ॥ सम्मान्यसूर्यवारेणसंपूज्योभवेत्सदा ॥ एवंत्रयोदशयावन्मासमेकंद्विजोत्तमम् ॥ ३२ ॥ तर्पयित्वायथाकामंप्रेषये
 चैवर्मदिरम् ॥ तदनुज्ञयारूपवन्त्यावदस्यागमोभवेत् ॥ ३३ ॥ आत्मनोपियदाविप्रंगर्भसूतकराजकम् ॥ दैवंवामानुपवास्यादुपरामेणवाततः ॥ ३४ ॥ सावारा
 नष्टपंचाशद्यथाशक्तिसमर्पयेत् ॥ एतद्विकथितंसम्यग्भवतीनांविशेषतः ॥ ३५ ॥ स्वधर्मोयंयतोभाव्येवेद्यानामिहसर्वदा ॥ शय्ययात्यज्यतेदेवनकदाचिद्य
 थाभवान् ॥ ३६ ॥ शय्याममाप्यशून्येयं तथास्तुमधुसूदन ॥ गीतवादित्रनिर्घोषं देवदेवस्यकारयेत् ॥ ३७ ॥ एतद्रः कथितंसर्वेदेयाधर्ममशेषतः ॥ पुरुहूते
 नयत्प्रोक्तदानवीषुपुरामया ॥ ३८ ॥ तदिदंसांप्रतंसर्वंभवतीष्वपियुज्यते ॥ सर्वपापप्रशमनमनंतफलदायकम् ॥ ३९ ॥ कल्याणिनीनांकथितंतदेतदुत्थंरत्रतम् ॥
 करोतियाशेषमुदग्रमेतत्कल्याणिनीमाधवलोकसंस्था ॥ ४० ॥ सापूजितादेवगणैरशेषैरानंदकृत्स्थानमुपैतिविष्णोः ॥ तपोधनःसोप्यभिधायचैतदनंगदानत्र
 तमंगनानाम् ॥ ४१ ॥ स्वस्थानमेष्यतिसमस्तमित्थंरत्रतंकरिष्यतिचंदेवयोने ॥ ४२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमेष्टित्वेदेव्याव्रतकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥
 ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ भगवन्पुरुषस्येहस्त्रियाश्चरदायकम् ॥ शोकव्याधिभयंदुःखंनभवेद्येनतद्वद ॥ १ ॥ शंकरजवाच ॥ आरवणस्यद्वितीयायांकृष्णायामधुसूदनः ॥
 क्षीरार्णवेसपत्नीकःसदावसतिकेशवः ॥ २ ॥ तस्यांसंपूज्यगोविंदसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ गोभूहिरण्यदानादिसप्तकल्पशतानुगम् ॥ ३ ॥ आवाहनादिकांपूजांपूर्व
 वत्परिकल्पयेत् ॥ अशून्यशयनानामद्वितीयासौप्रकीर्तिता ॥ ४ ॥ तस्यांसंपूजयेद्विष्णुमेभिर्मंत्रैर्विधानतः ॥ श्रीवत्सधारिन्श्रीकांतश्रीपतेश्रीधराव्यय
 ॥ ५ ॥ गार्हस्थ्यमाप्रणाशमेयातुधर्मार्थकामदं ॥ अग्रयोमाप्रणश्यंतुदेवताःपुरुषोत्तम ॥ ६ ॥ पितरोमाप्रणश्यंतुममां पत्न्यभेदतः ॥ लक्ष्म्यावियुज्यते
 देवोनकदाचिद्यथाहरिः ॥ ७ ॥ तथाकलत्रसंवेधेदेवमामेवियुज्यतां ॥ लक्ष्म्यानशून्यंवरदयथातिशयनंसदा ॥ ८ ॥ शय्याममाप्यशून्यास्तुतथैवमधुसू
 दन ॥ गीतवादित्रनिर्घोषान् देवदेवस्यकारयेत् ॥ ९ ॥ घंटाभवेदशक्तस्यसर्ववाद्यमयायतः ॥ एवंसंपूज्यगोविंदमनीयात्तैलवर्जितम् ॥ १० ॥ नक्तमशा
 रलवर्णयावत्सुखाच्चतुष्टयं ॥ ततःप्रभातेसंजातेलक्ष्मीपतिसमन्विताम् ॥ ११ ॥ दीपात्रभाजनैर्युक्तांशय्यांदद्याद्विलक्षणाम् ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरास
 नसंयुताम् ॥ १२ ॥ अभीष्टोपस्करैर्युक्तांशुकुपुष्पांवरावृताम् ॥ अव्यंगायचविप्रायवैष्णवायकुटुंबिने ॥ १३ ॥ दातव्यावेदविदुषेनवंध्यापतयेकाचित् ॥

तत्रोपवेद्यदांपत्यमलंकृत्यविधानतः ॥ १४ ॥ पत्न्यास्तुभाजनंदद्याद्भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् ॥ ब्राह्मणस्यापिसौवर्णीमुपस्करसमन्विताम् ॥ १५ ॥ प्रति
मादेवदेवस्यसोदकुंभानिवेदयेत् ॥ एवंयस्तुपुमान्कुर्यादशून्यशयनंहरः ॥ १६ ॥ वित्तशाठ्येनरहितोनारायणपरायणः ॥ नतस्यपत्न्याविरहः कदाचिदपिजा
यते ॥ १७ ॥ नारीवाविधवाब्रह्मन्यावच्छेदार्कतारकं ॥ नविरूपौनशोकातौदंपतीभवतः क्वचित् ॥ १८ ॥ नपुत्रपशुरन्त्रानिक्षयंयातिपितामह ॥ सप्त
कल्पसहस्राणिसप्तकल्पशतानिच ॥ १९ ॥ कुर्वन्नशून्यशयनंविष्णुलेकमहीयते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथमारोग्यमैश्वर्यमतिर्धर्मस्थितिस्सदा ॥ २० ॥
अव्यंगाथपरेभक्तिर्विष्णोर्चापिभवेत्कथम् ॥ २१ ॥ ईश्वरउवाच ॥ साधुब्रह्मंस्त्वयापृष्टमिदानींकथयामिते ॥ २१ ॥ विरोचनस्यसंवादंभार्गवस्यच
धीमतः ॥ प्रह्लादस्यमुतंहृद्वाद्भिरष्टपरिवत्सरम् ॥ २२ ॥ तस्यरूपमिदंब्रह्मन्सोहसद्भृगुर्नंदनः ॥ साधुसाधुमहाबाहोविरोचनशिवंतव ॥ २३ ॥
तत्तथाहसितंतस्यपप्रच्छसुरसूदनः ॥ ब्रह्मन्किमर्थमेतत्तेहास्यंममकंकृतम् ॥ २४ ॥ साधुसाध्वितिमामेवमुक्तवांस्त्वंवदस्वमे ॥ तमे
वंवादिन्युक्तमुवाचवदतावरः ॥ २५ ॥ विस्मयाद्भूतमाहात्म्याद्भास्यमेतत्कृतंमया ॥ पुरादक्षविनाशायकुपितस्यत्रिशूलिनः ॥ २६ ॥
अपतद्भीमवक्रस्यस्वेदविदुर्ललाटजः ॥ भित्वासप्तपातालानदहत्सप्तसागरान् ॥ २७ ॥ अनेकवक्रनयनोज्ज्वलज्ज्वलनभीपणः ॥
वीरभद्रइतिख्यातः करपादायुतैर्युतः ॥ २८ ॥ कृत्वासयज्ञमधर्नपुनर्भूतस्यसंभुवः ॥ त्रिजगद्गहनाद्भूयःशिवेनविनिवारितः ॥ २९ ॥
कृतंत्वयावीरभद्रदक्षयज्ञविनाशनं ॥ इदानीमलमेतेनलोकदाहेनकर्मणा ॥ ३० ॥ शान्तिप्रदानात्सर्वेषांग्रहाणांप्रथमोभव ॥ प्रहृष्टाभिजनाः पू
जांकरिष्यंतिकृतात्मनः ॥ ३१ ॥ अंगारकइतिख्यातिं गमिष्यसिधरात्मज ॥ देवलोकेद्वितीयंचतवरूपंभविष्यति ॥ ३२ ॥ येचत्वांपूजयिष्यंतितु
दिनेनराः ॥ रूपमारोग्यमैश्वर्यंतेष्वनंतंभविष्यति ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्ततः शान्तिमगमत्कामरूपधृत् ॥ सजातस्तत्क्षणाद्वाज्रान्ग्रहत्वमगमत्पुनः ॥ ३४ ॥
सकदाचिद्भवांस्तस्यपूजार्थादिकमुत्तमं ॥ दृष्टवान्क्रियमाणंचशूद्रेणत्वव्यवस्थितः ॥ ३५ ॥ तेनत्वंरूपवान्जातोसुरःशत्रुकुलशनिः ॥ विविधाचरुचि
र्जातायस्मात्तवविदूरागा ॥ ३६ ॥ विरोचनइतिप्राहुस्तस्मात्वां देवदानवाः ॥ शूद्रेणक्रियमाणस्यव्रतस्यतवदर्शनात् ॥ ३७ ॥ ईदृशीरूपसंपत्तिरिति वि
स्मितवानहम् ॥ साधुसाध्वितितेनोक्तमहोमहात्म्यमुत्तमं ॥ ३८ ॥ पश्यतोपिभवेद्रूपमैश्वर्यंकिमुर्बतः ॥ यस्माच्चभक्त्याधरणीसुतस्यविनिर्द्यमानेनगवा
दिदानम् ॥ ३९ ॥ आलोकितंतेनसुरारिगर्भेसंभूतिरिषातवैदेत्यजाता ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाभार्गवस्यमहात्मनः ॥ ४० ॥ प्रह्लादंनंदनोवीरः पुनःपप्रच्छ
भार्गवम् ॥ विरोचनउवाच ॥ भगवंस्तद्व्रतंसम्यक्श्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ४१ ॥ दीयमानंतुयद्दानंमयादृष्टंभवांतरे ॥ माहात्म्यंचविधितस्ययथावद्व

कुमहंसि ॥ ४२ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाविप्रःप्रोवाचसादरं ॥ चतुर्थ्यंगारकदिनेयदाभवतिदानव ॥ ४३ ॥ मृदास्नानंतदाकुर्यात्पद्मरागविभूषितः ॥ अ
 ग्निर्मूर्धादिवोमंत्रजपेत्स्नातउदङ्मुखः ॥ ४४ ॥ शूद्रस्तूष्णींस्मरन्भौममास्तांभोगविर्जितः ॥ अथास्तमितआदित्येगोमयेनातुलेपयेत् ॥ ४५ ॥ प्रांग
 णंपुष्पमालाभिरक्षताद्भिःसमंततः ॥ तदभ्यर्च्यलिलेत्पद्मंकुमेनाष्टपत्रकम् ॥ ४६ ॥ कुंकुमस्याप्यभावेनरक्तचंदनमिष्यते ॥ चत्वारःकरकाः
 कार्याःभक्ष्यभोज्यसमन्विताः ॥ ४७ ॥ तंडुलैरक्तशालयेःपद्मरागैश्चसंयुताः ॥ चतुःकोणेषुतान्कृत्वाफलानिविविधानिच ॥ ४८ ॥ गंधमाल्या
 दिकंसर्वतथैवविनिवेशयेत् ॥ सुवर्णशृंगांपिलामथाचर्यैरौषैःखुरैःकांस्यदोहांसवस्त्राम् ॥ ४९ ॥ धुरंधरंरक्तसुरंचसौम्यंधान्यानि सप्तांवरसंयु
 तानि ॥ अंगुष्ठमात्रंपुरुषंतथैवसौवर्णमप्यायतबाहुदंडम् ॥ ५० ॥ चतुर्भुजंहेममयंचताप्रपात्रेणुडस्योपरि सर्पियुक्तम् ॥ सामस्वरज्ञायजितोद्विधा
 यवाशूपशीलान्वयसंयुताय ॥ ५१ ॥ दातव्यमेतत्सकलंद्विजायकुटुम्बिनेनैवतुदंभयुक्ते ॥ भूमिपुत्रमहाभागस्वेदोद्भवापिनाकिनः ॥ ५२ ॥
 रूपार्थीत्वांप्रपन्नोहंगृहाणार्घ्यनमोस्तुते ॥ मंत्रेणानेनदत्त्वाध्वैरक्तचंदनवारिणा ॥ ५३ ॥ ततोर्चयेद्विप्रवरंरक्तमाल्यांवरादिभिः ॥ दद्यात्तैर्नैवमंत्रे
 णभौमंगोमिथुनान्वितम् ॥ ५४ ॥ शय्यांचशक्तिमान्दद्यात्सर्वोपस्करसंयुताम् ॥ यद्यदिष्टतमंलोकेयच्चास्यदयितंगृहे ॥ ५५ ॥ तत्तद्भ
 णवतेदेयंदत्तस्याक्षयमिच्छता ॥ ततःप्रदक्षिणंकृत्वाविसृज्याद्विजसत्तमम् ॥ ५६ ॥ नक्तंक्षीराशनंकुर्यादेवंचांगारकाष्टकम् ॥ चतुरोवाथ
 वातस्ययत्पुण्यंतद्ददामिते ॥ ५७ ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नःपुमान्जन्मनिजन्मनि ॥ विष्णौवाथशिवेभक्तःसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ ५८ ॥ सप्तकल्प
 सहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते ॥ तस्मात्त्वमापिदैत्येद्रव्रतमेतत्समाचर ॥ ५९ ॥ इत्येवमुक्तोभुगुनंदनेनचकारसर्वव्रतमेवदैत्यः ॥ त्वंचापिराजन्कुरुसर्वमेतद्यतो
 क्षयंवदविदोवदति ॥ ६० ॥ शृणोतियश्चैनमनन्यचेतास्तस्यापिसर्वभगवान्विधत्ते ॥ ६१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेअंगारकचतुर्थतंत्रनामचतुर्विंशो
 ऽध्यायः ॥ २४ ॥ भीष्मउवाच ॥ उपवासेष्वशक्तस्यतदेवफलमिच्छतः ॥ अनभ्यासेनरोगाद्वाकिमिष्टंव्रतमुच्यताम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ उपवासेष्वश
 क्तानानक्तंभोजनमिष्यते ॥ यस्मिन्व्रतेतदप्यत्रश्रूयतांविंशतममहत् ॥ २ ॥ आदित्यशयनंनामयथावच्छंकरार्चनम् ॥ येषुनक्षत्रयोगेषुपुराणज्ञाःप्रचक्षते ॥ ३ ॥
 यदाहस्तेनसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् ॥ सूर्यस्यचापिसंक्रांतिस्तिथिस्तासार्वाकामिकी ॥ ४ ॥ उषामहेश्वरस्यार्चामर्चयेत्सूर्यनामभिः ॥ सूर्यार्चांशि
 वलिंगंचउभयंपूजयेद्यतः ॥ ५ ॥ उषापतेरवेश्चापिनभेदःकचिदिष्यते ॥ यस्मात्तस्मान्नृपश्रेष्ठगृहेभानुंसमर्चयेत् ॥ ६ ॥ हस्तेनसूर्यायनमोस्तुपादावकांय
 चित्रासुचशुल्फदेशं ॥ स्वातीषुजंचेपुरुषोत्तमायथात्रेविशाखासुचजानुदेशम् ॥ ७ ॥ तथानुराधासुनमोभिपूज्यमूरुद्वयंचैवसहस्रभानोः ॥ ज्येष्ठास्त्वनंगायन

प० पु०

॥ ८३ ॥

मोस्तुगुह्यमिन्द्रायभीमायकटिन्मूले ॥ ८ ॥ पूर्वोत्तराषाढयुगेचनाभित्वेनमःसततुरंगममाय ॥ तीक्ष्णांशवेश्रवणेचाथकुक्षिपृष्ठधानिष्ठासुविकर्तना
य ॥ ९ ॥ वक्षस्थलं ध्वांताविनाशनायजलाधिपक्षेप्रतिपूजनीयम् ॥ पूर्वोत्तराभाद्रपदद्वयेचवाहूतमश्वंङकरायपूज्यौ ॥ १० ॥ साम्नामधीशायकरद्वयं
चसंपूजनीयंनृपरेवतीषु ॥ नखानिपूज्यानिताश्चिनीपुनर्मोस्तुसत्ताश्चधुरंधराय ॥ ११ ॥ कठोरधाम्नेभरणीपुकंठंदिवाकरायेत्यभिपूजनीयम् ॥
श्रीवाग्निपक्षेधरसंपुटेतुसंपूजयेद्भारतरोहिणीषु ॥ १२ ॥ मृगेचनीयारसनापुरारेरौद्रेतुदंताहरयेनमस्ते ॥ नमःसवित्रेइतिशंकरस्यनासाभिपूज्याच
पुनर्वसौच ॥ १३ ॥ ललाटमंभोरुहवल्गुभायपुण्येल्कान्वेदशरीरधारिणे ॥ सापेचमौलिंविबुधप्रियायमवासुकर्णावितिपूजनीयौ ॥ १४ ॥ पूर्वा
सुगोत्राह्वनंदानायनेत्राणिसंपूज्यतमानिशंभोः ॥ अथोत्तराफाल्गुनिभेषुवौचविश्वेश्वरायेतिचपूजनीये ॥ १५ ॥ नमोस्तुपाशांकुशपद्मशूलकपा
लसर्पेन्दुधनुर्धराय ॥ गयासुरानङ्गपुरांधकादिविनाशमूलायनमःशिवाय ॥ १६ ॥ इत्यादिकांगानिचपूजयित्वाविश्वेश्वरायेतिशिरोभिपूज्यम् ॥
अत्रापिभोक्तव्यमतैलमन्नमांसमक्षारमधुक्तशेषम् ॥ १७ ॥ इत्येवंनृपनक्तानि कृत्वादद्यात्पुनर्वसौ ॥ शालेयतंडुलप्रस्थमौदुंवरमथोघृतम् ॥ १८ ॥
संस्थाप्यपात्रेविप्रायसहिरण्यंनिवेदयेत् ॥ सतमेवस्त्रयुग्मेतुपारणेत्वधिकंभवेत् ॥ १९ ॥ चतुर्दशेतुसंप्राप्तेपारणेभारतादिके ॥ ब्राह्मणंभोजये
द्भक्त्यागुडशरीरघृतादिभिः ॥ २० ॥ कृत्वाचकांचनपद्ममृष्टपत्रंसर्पकर्म ॥ शुद्धमष्टांगुलंतच्चपद्मरागदलान्वितम् ॥ २१ ॥ शय्यांसु
लक्षणांकृत्वाविरुद्धग्रंथिवर्जिताम् ॥ सोपधानवितानांचस्वास्तरावरणाश्रयाम् ॥ २२ ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरासनदपणः ॥ भूषणैरपिसंगुतांफलवस्त्रा
नुलेपनैः ॥ २३ ॥ तस्याविधायतत्पद्मलंकृत्यगुणान्विताम् ॥ कपिलांवल्लभसंयुक्तामतिशीलांपयस्विनीम् ॥ २४ ॥ रौप्यसुराह्नैर्मृगैर्मसित्तांकांस्यदो
हनाम् ॥ दद्यान्मंत्रेणतांघेतुंपूर्वाह्णनातिलंबयेत् ॥ २५ ॥ यथैवादित्यशयनमशून्यंतवसर्वदा ॥ कांत्याधृत्याश्रियापुष्ट्यातथामेसंतुवृद्धयः ॥ २६ ॥ यथा
नदेवाःश्रेयांसंवदन्मनवविदुः ॥ तथामामुद्राशेषदुःखसंसारसागरात् ॥ २७ ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्यचविसर्जयेत् ॥ शय्यांगवादितत्सर्वद्विज
स्यभवनंनयेत् ॥ २८ ॥ नैतद्दिशीलायनदांभिकायप्रकाशनीयंव्रतमिदुमौलेः ॥ गोविप्रदेवार्पविकर्मयोगिनांयश्चापिनिदामधिकांविधत्ते ॥ २९ ॥
भक्तायदांतायचगुह्यमेतदाख्येयमानंदकरंशिवञ्च ॥ इदंमहापातकिनारंनारणांअवश्यंवेदिविदोवदंति ॥ ३० ॥ नवंधुपुत्रैर्नधनैर्वियुक्तःपत्नीभिरानंदकरः
सुराणां ॥ नाभ्येत्येतिरोगंनचदुःखमोहंयाचापिनारीकुरुतेथभक्त्या ॥ ३१ ॥ इदंविस्मयेनपुरातुनेनकृतंकुवरेणपुरंदरेण ॥ यत्कीर्तनादप्यखिलानिनाश
मायांतिपापानिनसंशयोत्र ॥ ३२ ॥ इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंरविशयनंपुरुहूतवल्लभःस्यात् ॥ अपिनरकगतान्धितृनशेषानपिदिवमानयती

प्र० मृ० खं०

अ० २६

॥ ८३ ॥

हयःकरोति ॥ ३३ ॥ अश्वत्थं च वटं चैवोदुंबरं वृक्षमेव च ॥ नंदीशं जंबुवृक्षं च विल्वं प्रादुर्बहर्षयः ॥ ३४ ॥ मार्गशीर्षादिमासाभ्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यामथ क्रमात् ॥
 एकैकं दंतधवनं वृक्षेष्वेतेषु कारयेत् ॥ ३५ ॥ दद्यात्समाते दध्यन्त्रं वितानं च जचामरम् ॥ द्विजानामुदकुंभांश्च पंचरत्नसमान्वितान् ॥ ३६ ॥ नवतिशायं
 कुर्वीत कुर्वन् दोषानवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे आदित्यशयनव्रतं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ भीष्म उवाच ॥ दीर्घायुरारोग्यकु
 लातिवृद्धिभिर्भुक्तः पुमान् रूपकुलान्वितः स्यात् ॥ मुहुर्मुहुर्जन्मनियेन सम्यक्व्रतं समाचक्ष्व च शीतरश्मेः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ त्वया प्रष्टमिदं सम्यगक्ष
 यस्वर्गकारकम् ॥ रहस्यं तु प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः ॥ २ ॥ रोहिणीचंद्रशयनं नाम व्रतमिदं होच्यते ॥ तस्मिन् नारायणस्यार्चामर्चं पौर्णिमाभिः ॥ ३ ॥
 यदा सोमदिने शुक्ला भवेत्पंचदशी क्वचित् ॥ अथ वा ब्रह्मनक्षत्रपौर्णमास्यां प्रजायते ॥ ४ ॥ तदा स्नानं नरः कुर्यात्पंचगव्येन सर्पपैः ॥ आप्यायस्वेति च जपे द्विद्रा
 नष्टशतं पुनः ॥ ५ ॥ शूद्रोऽपि परया भक्त्या पापं डालापवर्जितः ॥ सोमाय वरदायाथ विष्णवे च नमोनमः ॥ ६ ॥ कृतजप्यः स्वभवनमागत्य मधुसूदनम् ॥
 पूजयेत्फलपुष्पैश्च सोमनामानि कीर्तयन् ॥ ७ ॥ सोमाय शान्ताय नमोस्तु पादावनंतधाम्नेति च जानुजं च ॥ ऊरुद्वयं चापि जलोदराय संपूजयेन्मैत्रमनं
 गघात्रे ॥ ८ ॥ नमोनमः काममुखप्रदाय कटिः शशांकस्य स दार्चनीयः ॥ तथोदरं चाप्यमृतोदराय नाभिः शशांकाय नमोऽभिपूज्या ॥ ९ ॥ नमोस्तु चंद्रा
 यमुखं वनित्यं दंता द्विजानामधिपाय पूज्याः ॥ हास्यं नमश्चंद्रमसेऽभिपूज्य मोघौ तु कौमोदवनप्रियाय ॥ १० ॥ नासाचनाथाय वरौ पथीनामा
 नंदवीजाय पुनर्भुवोच ॥ नेत्रद्वयं पद्मनिभं तथेदो र्दिवा रव्यासकराय शौरेः ॥ ११ ॥ नमः समस्ताध्वरपूजिताय कर्णद्वयं दैत्यनिपूदनाय ॥ ललाटमिदं रुरुद
 धिप्रियाय केशाः सुपुष्पाधिपतेः प्रपूज्याः ॥ १२ ॥ शिरः शशांकाय नमो मुरारेर्विश्वेश्वराय नमः किरीटं ॥ पद्मप्रिये रोहिणी नाम लक्ष्मि सौभाग्यसौख्यामृ
 तसगराय ॥ १३ ॥ देवीं च संपूज्य सुगंधिपुष्पैर्नैवेद्यधूपादिभिर्निद्रुपत्नीम् ॥ सुस्वातु भूमौ पुनरुत्थितो यः स्नात्वा च विप्राय हविष्यभुक्तः ॥ १४ ॥ देयः प्रभा
 ते सहिरण्यवारिकुंभो नमः पापविनाशनाय ॥ संप्राश्य गोमूत्रममांसमन्नमक्षरमष्टावथर्विंशतिं च ॥ १५ ॥ ग्रासांश्च त्रीन् सर्पिंश्च तातु पोष्यभुक्तेति हासं शृणुया
 न्मुहूर्तं ॥ कदंबनीलोत्पलकेतकानि जातिः सरोजं शतपत्रिका च ॥ १६ ॥ अम्लानपुष्पाण्यथासिंदुवारं पुष्पं पुनर्भारतमल्लिकायाः ॥ शुक्लं च पुष्पं करवीर
 पुष्पं श्रीचंपकं चंद्रमसे प्रदेयम् ॥ १७ ॥ श्रावणादिपुमासेषु कमादेतानि सर्पदा ॥ यस्मिन्मासे व्रतादिः स्यात्तत्पुष्पैरर्चयेद्भरिम् ॥ १८ ॥ एवं संवत्सरं
 श्रावदुपोष्य विधिवन्नरः ॥ व्रततिशयनं दद्याच्छयनोपस्करान्वितम् ॥ १९ ॥ रोहिणीचंद्रमिधुनं कारयित्वा तु कांचनम् ॥ चंद्रः पडंगुलः कायारोहि
 णीचतुरंगुला ॥ २० ॥ मुक्ताफलाष्टकयुतांसितनेत्रसमान्विताम् ॥ क्षीरकुंभोपरि पुनः कांस्यपात्राक्षतान्विताम् ॥ २१ ॥ दद्यान्मंत्रेण पूर्वाह्निशालीक्षुफलसंयुता

म् ॥ श्वेतामथसुवर्णास्यारौप्यसुरसमन्विताम् ॥ २२ ॥ सवस्त्रभाजनाधेनुं तथा शंखं च भाजनम् ॥ भूपणैर्द्विजदाम्पत्यमलंकृत्य गुणान्वितं ॥ २३ ॥ चंद्रोयं विप्ररूपेण सभार्यं इति कल्पयेत् ॥ यथा ते रोहिणीकुण्डशयनं न त्यजेदपि ॥ २४ ॥ सोमरूपस्य वै तद्ब्रह्मे भेदो विभूतिभिः ॥ यथा त्वमेव सर्वेषां परमानंदमुक्तिदः ॥ २५ ॥ भुक्तिर्मुक्तिस्तथा भक्तिस्त्वयि चंद्रदृढास्तु मे ॥ इति संसारभीतस्य मुक्तिकामस्य चानघ ॥ २६ ॥ हृपारोग्यायुषामेतद्विधायकमतुत्तमम् ॥ इदमेव पितृणां च सर्वदा बल्लभं नृप ॥ २७ ॥ त्रैलोक्याधिपतिर्भूत्वा सतकल्पशतत्रयम् ॥ चंद्रलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २८ ॥ नारीवारोहिणी चंद्रशयनं यासमाचरेत् ॥ सा पितृफलमाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २९ ॥ इति पठति शृणोति वाय इत्थं मधुमथ नार्चनमिदुकीर्तनेन ॥ मतिमपि च ददाति सोऽपि शौरिर्भवनगतः परिपूज्यते मरौघैः ॥ ३० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सुष्टिखंडे रोहिणी चंद्रशयनव्रतं नाम पण्डितोऽध्यायः ॥ २६ ॥ भीष्म उवाच ॥ तटाकारामकूपेषु वापीषु नलिनीषु च ॥ विधिवदस्वमेव ब्रह्मन् देवतायतनेषु च ॥ १ ॥ केतव्रतं त्विजो विप्रवैदीवाकीदृशी भवेत् ॥ दक्षिणावलयः कालः स्थानमाचार्य एव च ॥ २ ॥ द्रव्याणि कानि शस्तानि सर्वमाचाक्ष्वसुव्रत ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणुराजन्महाबाहो तटाकादिषु यो विधिः ॥ ३ ॥ पुराणेऽपि तिहासोऽयं पठ्यते राजसत्तम ॥ प्राप्य पक्षं शुभं शुक्लं संप्राप्ते चोत्तरायणे ॥ ४ ॥ पुण्ये द्विविधेः कथिते कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ॥ अशुभे वाजिते देशे तटाकस्य समीपतः ॥ ५ ॥ चतुर्हस्तां समाविदी चतुरश्रं चतुर्मुखीम् ॥ तथा षोडशहस्तः स्यान्मंडपश्च चतुर्मुखः ॥ ६ ॥ वेद्यास्तु परितो गतारत्निमात्रास्त्रिमेखलाः ॥ नवसप्ताथवा पंचक्रजुवक्रानृपात्मज ॥ ७ ॥ वितस्तिमात्रा योनिः स्यात्पद्मसप्तांगुलि विस्तृता ॥ गर्ताश्च हस्तमात्राः स्युः स्त्रिपर्वोच्छ्रितमेखलाः ॥ ८ ॥ सर्वतस्तु सवर्णाः स्युः पताकाध्वजसंयुताः ॥ अथ त्थोदुंवरपृक्षवटशाखाकृतानि तु ॥ ९ ॥ मंडपस्य प्रतिदिशं द्वाारण्येतानि कारयेत् ॥ शुभास्तत्राष्टहोतारो द्वाारपालास्तथाष्टवै ॥ १० ॥ अष्टौ तु जापकाः कार्या ब्राह्मणविदपारगाः ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णान्मंत्रज्ञान्विजितेन्द्रियान् ॥ ११ ॥ कुलशीलसमायुक्ताः स्थापयेद्द्वैद्विजोत्तमान् ॥ प्रतिगतं पुकलशायज्ञोपकरणानि च ॥ १२ ॥ व्यजने चासनं शुभ्रं ताम्रपात्रं सुविस्तरम् ॥ ततस्त्वनैकवर्णाः स्युर्वलयः प्रतिदैवतम् ॥ १३ ॥ आचार्यः प्रक्षिपेद्भूमावनुमंत्र्य विचक्षणः ॥ अरत्निमात्रो यूपः स्यात्क्षीरवृक्षविनिर्मितः ॥ १४ ॥ यजमानप्रमाणो वासं स्थाप्यो भूतिमिच्छता ॥ हेमालंकारिणः कार्याः पंचविंशतिरुत्तमजः ॥ १५ ॥ कुंडलानि च हेमानिकेयूरकटकानि च ॥ तथांगुलिपवित्राणि वासांसि विविधानि च ॥ १६ ॥ दद्यात्समानि सर्वेषां माचार्येन्द्रिगुणस्मृतम् ॥ दद्याच्छपनसंयुक्तमात्मनश्चापियत्प्रियम् ॥ १७ ॥ सौवर्णं कूर्ममकरौराजतौ मत्स्यडण्डभौ ॥ ताम्रौ कुंभीरमंडूकावायसः शिशुमारकः ॥ १८ ॥ एवमासाद्य तत्सर्वमादावेव विशांपते ॥ शुक्रमात्याम्बरधरः शुक्रगुणानुलेपनः ॥ १९ ॥ सर्वौषध्युदकैः सर्वैः स्नापितो वेदपारगैः ॥ यजमानः सप्तवीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ २० ॥ पश्चिमद्वार

मासाद्यप्रविशेद्यागमंडपम् ॥ ततोमंगलशब्देनभेरीणानिःस्वनेनच ॥ २१ ॥ रजसामंडलंकुर्यात्पंचवर्णेनसत्त्ववित् ॥ षोडशारंततश्चक्रंपद्मगर्भचतुर्मु-
 खम् ॥ २२ ॥ चतुरश्रंतुपरितोवृत्तमध्येसुशोभनम् ॥ वेद्याश्चोपरितःकृत्वाग्रहान्लोकपतीस्ततः ॥ २३ ॥ संन्यसेन्मंत्रतःसर्वान्प्रातिदिक्षुविचक्षणः ॥
 कलशस्थापयेन्मध्यैवारुणमंत्रमाश्रितम् ॥ २४ ॥ ब्रह्माणचशिर्वविष्णुतत्रैवस्थापयेदुधः ॥ विनायकंचविन्यस्यऋमलाम्बिकांतथा ॥ २५ ॥ शान्त्यर्थं
 सर्वलोकानांभूतग्रामन्यसेत्ततः ॥ पुष्पभक्ष्यफलैर्युक्तमेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ २६ ॥ कुंभांश्चरत्नगर्भास्तान्वासोभिःपरिवेष्टयेत् ॥ पुष्पगंधैरलंकृत्यद्वार-
 पालान्समंततः ॥ २७ ॥ यजद्धमितितान्भूयादाचार्यमभिपूजयेत् ॥ वङ्गचौपूर्वतःस्थाप्यौदक्षिणेनयजुर्विदौ ॥ २८ ॥ सामगौपश्विमेस्थाप्यावुत्तरेणअ-
 थर्वणौ ॥ उदङ्मुखोदक्षिणतोयजमानउपाविशेत् ॥ २९ ॥ यजध्वमितितान्भूयाद्याजकान्पुनरेवेतान् ॥ उत्कृष्टमंत्रजाप्येनतिष्ठध्वमितिजापकान् ॥ ३० ॥
 एवमादिश्यतान्सर्वान्संधुक्ष्याग्निसमंत्रवित् ॥ जुहुयादाहुतीर्मंत्रैराज्यंचसमिधस्तथा ॥ ३१ ॥ ऋत्विग्भिश्चैवहोतव्यैवारुणैरेवसर्वतः ॥ ग्रहेभ्योविधिवद्वत्वातथे-
 द्रायेश्वरायच ॥ ३२ ॥ मरुद्भ्योलोकपालेभ्योविधिवद्विश्वकर्मणे ॥ शान्तिसूक्तंचरौद्रंचपावमानंचमंगलम् ॥ ३३ ॥ जपेच्चपौरुषंसूक्तंप्रवेतोवङ्गचःपृथक् ॥
 शांक्रौद्रंचसौम्यंचकौशमांडजातवेदसम् ॥ ३४ ॥ सौरंसूक्तंजपेयुस्तेदक्षिणेनयजुर्विदः ॥ वैराजंपौरुषंसूक्तंसौपर्णरुद्रसंहितम् ॥ ३५ ॥ शैशवंपंचनिधनं
 गायत्रंज्येष्ठसामच ॥ वामदेव्यंबृहत्सामरौरवंचरथंतरम् ॥ ३६ ॥ गवांव्रतंविकीर्णंचरक्षोघ्नंचयमंतथा ॥ गायेयुःसामगाराजन्पश्विमेद्वारमाश्रिताः ॥ ३७ ॥
 आथर्वणाश्चोत्तरतःशान्तिकंपौष्टिकंतथा ॥ जपेयुर्मनसादेवमाश्रितावरुणंप्रभुम् ॥ ३८ ॥ पूर्वेंदुराभितोरात्रावेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ गजाश्चरथवत्समाक-
 संगमाद्वज्रगोकुलात् ॥ ३९ ॥ मृदमादायकुंभेषुप्राक्षिपदोषवीस्तथा ॥ रोचनांचससिद्धार्थागंधान्गुग्गुलुमेवच ॥ ४० ॥ स्नापनंतस्यकर्तव्यंपंचग-
 व्यसमन्वितं ॥ पूर्वैकतुर्महामंत्रैर्वंकृत्वाविधानतः ॥ ४१ ॥ अतिवाह्यक्षपामेवंविधियुक्तेनकर्मणा ॥ ततःप्रभातिविमलेसंजातेतुशतंगवां ॥ ४२ ॥
 ब्राह्मणेभ्यःप्रदातव्यमष्टषष्ट्यथापुनः ॥ पंचाशद्राथपट्टांश्शतंपंचविंशतिवापुनः ॥ ४३ ॥ ततश्चावसरप्रातेशुद्धेलग्रेसुशोभने ॥ वेदशब्दैःसगंधैर्वैर्वा-
 यैश्चविधिवैःपुनः ॥ ४४ ॥ कनकालंकृतांकृत्वाजलेगामवतारयेत् ॥ सामगायचसादेयब्राह्मणायविश्रांपते ॥ ४५ ॥ पात्रीमादायसौवर्णीपंच-
 रत्नसमन्विताम् ॥ ततोनिक्षिप्यमकरान्मत्स्यादींश्चैवसर्वशः ॥ ४६ ॥ धृतांचतुर्भिर्विप्रैश्चवेदेवदांगपारगैः ॥ महानदीजलोपेतांध्यक्षताविभू-
 षिताम् ॥ ४७ ॥ उत्तराभिमुखान्युज्जालमच्येतुकारयेत् ॥ आथर्वणेनसुस्नातांपुनर्मायांतथैवच ॥ ४८ ॥ आपोदिष्टेतिमंत्रेणक्षित्वागत्यचमंड-
 डपं ॥ पूजयित्वासदस्यान्वैर्बलिदद्यात्समंततः ॥ ४९ ॥ पुनर्दिनानिहोतव्यंचत्वारिराजसत्तम ॥ चतुर्थीकर्मकर्तव्यंदेयंतत्रापिशक्तिः ॥ ५० ॥

कृत्वा तु यज्ञपात्राणि यज्ञोपकरणानि च ॥ ऋत्विभ्यस्तु समं दद्यान्मंडपविभजेत्पुनः ॥ ५१ ॥ हेमपात्रींच शय्यांच विप्राय च निवेदयेत् ॥ ततः सहस्रं
विप्राणामथवाऽष्टशतं तथा ॥ ५२ ॥ भोजनीयं यथाशक्ति पंचाशद्वाथ विंशतिः ॥ एवमेष पुराणेषु तटाकविधिरुच्यते ॥ ५३ ॥ कूपवापीषु स
र्वासु तथा पुष्करिणीषु च ॥ एष एव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठासु तथैव च ॥ ५४ ॥ मंत्रतस्तु विशेषः स्यात्प्रासादोद्यानभूमिषु ॥ अयं त्वशक्तवर्धनं विधिर्दृष्टः
स्वयं भुवा ॥ ५५ ॥ स्वल्पेष्वेकाग्रिवत्कायैर्वित्तशालाविवर्जितैः ॥ प्रातुर्काले स्थितं तोयमग्निशोमसमं स्मृतम् ॥ ५६ ॥ शरत्कालस्थितं यत्स्यात्तदुक्तफ
लदायकम् ॥ वाजपेयातिरात्राभ्यां हिमं तोशि शिरे स्थितम् ॥ ५७ ॥ अश्वमेधसमं प्राहुर्वसंतसमये स्थितम् ॥ ग्रीष्मेऽपि यत्स्थितं तोयं राजसूयाद्वि
शिष्यते ॥ ५८ ॥ एतान्महाराजविशेषधर्मान्करोति चोर्व्यामतिशुद्धबुद्धिः ॥ स याति ब्रह्मालयमेव शुद्धः कल्पाननेकान् दिविमोदते च ॥ ५९ ॥ अनेकलो
कान्विचरन्स्वरादीन्भुक्त्वा परार्धद्वयमङ्गनाभिः ॥ सहैव विष्णोः परमं पदं यत्प्राप्नोति तद्योगवलेन भूयः ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूत्रिखंडे तटाक
प्रतिष्ठाविधिर्नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ पादपानां विधिं ब्रह्मन्यथा वाद्विस्तराद् ॥ विधिनायेन कर्त्तव्यं पादपारोपणं बुधैः ॥ १ ॥ ये च लो
काः स्मृता ये पातानि नानि दावीदस्वमे ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पादपानां विधिं वक्ष्ये तथैवोद्यानभूमिषु ॥ २ ॥ तटाकविधिवत्सर्वसमाप्य जगतीश्वर ॥ ऋत्विङ्मं
डपसंभारमाचार्यं चापि तद्विधिं ॥ ३ ॥ पूजयेद्ब्राह्मणांस्तद्बद्धेम वस्त्रानुलेपनैः ॥ सर्वोपधुदकैः सक्तान् दध्यक्षत विभूषितान् ॥ ४ ॥ वृक्षान्माल्यैरलंकृ
त्य वासोभिरभिवेष्टयेत् ॥ सूच्यासौवर्ण्यकार्यं सर्वेषां कर्णवैधनं ॥ ५ ॥ अंजनं चापि दातव्यं तद्बद्धेम शलाकया ॥ फलानि सप्तचाष्टौवाकालधौ तानि कार
येत् ॥ ६ ॥ प्रत्येकं सर्ववृक्षाणां विद्यां तान्यधिवासयेत् ॥ धूपोत्तमगुलुः श्रेष्ठस्ताम्रपात्रेष्वधिष्ठितान् ॥ ७ ॥ सप्तधान्यस्थितान् कृत्वा वस्त्रगंधानुलेपनैः ॥
कुंभान्सर्वेषु वृक्षेषु स्थापयित्वा वनीश्वर ॥ ८ ॥ पूजयित्वा दिनांति च कृत्वा बलिनिवेदनम् ॥ यथावल्लोकपालानामिन्द्रादीनां विधानतः ॥ ९ ॥ वनस्प
तेराधिवास एव कार्याद्विजातिभिः ॥ ततः शुक्लांबरधरां सौवर्णकृतमेखलान् ॥ १० ॥ सकां स्य दोहां सौवर्णशृंगाभ्यामतिशालिनीं ॥ पयस्विनीं वृक्षमध्यादुत्सृजेद्वा
मुदङ्मुखीम् ॥ ११ ॥ ततोभिषेकमत्रेण वाद्यमंगलगीतकैः ॥ ऋग्यजुःसाममंत्रैश्च वारुणेभिरतस्तदा ॥ १२ ॥ तैरेव कुंभैः स्नपनं कुर्याद्ब्राह्मणपुं
गवाः ॥ स्नातः शुक्लांबरधरो यजमानोऽभिपूजयेत् ॥ १३ ॥ गोभिर्विभवतः सर्वां नृत्विजः स समाहितान् ॥ हेमसूत्रैः सकटकैरंगुलीयैः पवित्रकैः ॥ १४ ॥
वासोभिः शयनैः श्वतथोपस्करपादुकैः ॥ क्षीराभिषेचनं कुर्याद्यद्यदि न चतुष्टयम् ॥ १५ ॥ होमश्च सर्पिषा कार्या यवैः कृष्णतिलैरपि ॥ पलाशसमिधः
शस्ताश्च तु यैः दक्षितथोत्सवः ॥ १६ ॥ दक्षिणा च पुनस्तद्बद्धेया तत्रापि शक्तिः ॥ यद्यदि दृष्टमं किंचित्तत्तद्बद्धादमत्सरी ॥ १७ ॥ आचार्यैर्दिगुणं

दत्त्वाप्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ अनेनाविधिनायस्तुकुयाह्वोत्सवंबुधः ॥ १८ ॥ सर्वानकामानवाप्नोतिपदंचानन्तमश्नुते ॥ यश्चैवमापिराजेन्द्रवृक्षंसंस्था
 पयेद्बुधः ॥ १९ ॥ सोपिस्वर्गं वसेद्राजन्यावदिद्रायुतत्रयम् ॥ भूतान्भव्यांश्चमनुजांस्तारयेद्भोमसंमितान् ॥ २० ॥ परमासिद्धिमाप्नोतिपुनरावृत्ति
 दुर्लभाम् ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिमानवः ॥ २१ ॥ सोपिसंपूज्यतेदेवैर्ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ अपुत्रस्यचपुत्रित्वंपादपाएवकुर्वते ॥ २२ ॥
 तीर्थेषुपिडदानादीनरोपकाणांददंति ॥ यत्नेनापिचराजेंद्रअश्वत्थारोपणंकुरु ॥ २३ ॥ सतेपुत्रसहस्रस्यकृत्यमेकःकरिष्यति ॥ धनीचाश्वत्थवृक्षेण
 अशोकःशोकनाशनः ॥ २४ ॥ पुक्षोयज्ञप्रदःप्रोक्तःक्षीरीचायुःप्रदःस्मृतः ॥ जंबुकीकन्यकादात्रीभार्यादादाडिमातया ॥ २५ ॥ अश्वत्थोरोग
 नाशायपलाशोब्रह्मदस्तथा ॥ प्रेतत्वंजायतेपुंसोरोपयेद्योवभीतकम् ॥ २६ ॥ अंकोलेकुलवृद्धिस्तुखादिरेणाप्यरोगिता ॥ निवप्ररोहकाणांतुनित्यंतु
 ष्येद्दिवाकरः ॥ २७ ॥ श्रीवृक्षेशंकरोदेवःपाटलायांतुपार्वती ॥ शिशुपायामप्सरसःकुंदेगंधर्वसत्तमाः ॥ २८ ॥ तितिडीकेदासवर्गावंचुलेदस्यव
 स्तथा ॥ पुण्यप्रदःश्रीप्रदश्चंदनःपनसस्तथा ॥ २९ ॥ सौभाग्यदश्चंपकश्चकरिःपारदारिकः ॥ अपत्यनाशकस्तालोवकुलःकुलवर्द्धनः ॥ ३० ॥
 बहुभार्यानारिकेलाद्राक्षासर्वांगसुंदरी ॥ रतिप्रदातथाकोलीकेतकीशत्रुनाशिनी ॥ ३१ ॥ एवमादिनगाश्चान्येयेनोक्तास्तेपिदायकाः ॥ प्रतिघांतेगमिष्यंतियै
 स्तुवृक्षाःप्ररोपिताः ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेवृक्षारोपणविधिर्नामअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तथैवान्यत्प्रवक्ष्या
 मिसर्वकामफलप्रदम् ॥ सौभाग्यशयनंनामयत्पुराणविदाविदुः ॥ १ ॥ पुरादग्धेषुलोकेषुभ्रूवःस्वर्मेहादिषु ॥ सौभाग्यंसर्वभूतानामेकस्थमभवत्त
 दा ॥ २ ॥ वैकुण्ठंशर्वमासाद्यविष्णोर्वैक्षस्थलेस्थितम् ॥ ततःकालेनकियतापुनःसर्गविधौनृपः ॥ ३ ॥ अहंकारावृतेलोकेप्रधानपुरुषान्विते ॥ रूपर्द्धायांचप्र
 वृद्धायांकमलासनकृष्णयोः ॥ ४ ॥ पिंकाकारासमुद्भूतवह्निज्वालातिभीषणा ॥ तयाभितप्तस्यहरेर्वैक्षस्तद्विनिःसृतम् ॥ ५ ॥ यद्वक्षःस्थलमाश्रित्यविष्णोः
 सौभाग्यमास्थितम् ॥ रसरूपंनतद्यावदाप्नोतिवसुधातले ॥ ६ ॥ उत्क्षिप्तमंतरिक्षात्तुब्रह्मपुत्रेणधीमता ॥ दक्षेणपीतमात्रंतद्रूपलावण्यकारकम् ॥ ७ ॥ व
 लंतेजोमहज्जातंदक्षस्यपरमेष्ठिनः ॥ शेषंदपतद्भूमावष्टभातब्जजायत ॥ ८ ॥ ततस्त्वोपधयांजाताःसप्तसौभाग्यदायिकाः ॥ इक्षवस्तरुाराजश्चनिष्पावाइशालि
 धान्यकम् ॥ ९ ॥ विकारवच्चगोक्षीरकुसुंभंकुसुमंतथा ॥ लवणंचाष्टमंतद्रत्नसौभाग्याष्टकमुच्यते ॥ १० ॥ पीतयद्ब्रह्मपुत्रेणयोगज्ञानविदापुरा ॥ दुहिता
 साभवत्तस्माद्यासतीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ लोकानतीत्यलालित्याललितत्तेनचोच्यते ॥ त्रैलोक्यसुंदरीदेवीमुपयेमेपिनाकधृत् ॥ १२ ॥ त्रिविधसौभाग्य
 मर्यामुक्तिमुक्तिफलप्रदाम् ॥ तामाराच्यपुमान्भक्त्यानारीवाकिंनविंदति ॥ १३ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथमाराधनंतस्याललितायामुनेवद ॥ यद्विधानंच

५० पु०

॥ ८६ ॥

जगतः शान्तयेतद्वदस्वमे ॥ १४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वसंतमासमासाद्यतृतीयायां जनप्रियः ॥ शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्ने तिलैः स्नानं समाचरेत् ॥ १५ ॥ तस्मिन्नहनि
सादेवी किल विश्वात्मना सती ॥ पाणिग्रहणिकैर्मंत्रैरुद्वारवर्णिनी ॥ १६ ॥ तया सहैव विश्वं तृतीयायामथा चयेत् ॥ फलेर्नानाविधैर्दीपैर्धूपैर्नैवेद्यसंयुतैः ॥ १७ ॥
प्रतिमां पंचगव्येन तथा गंधोदकेन च ॥ स्नापयित्वा च ये द्वौ रीर्मिदुःशेखरसंयुताम् ॥ १८ ॥ नमोस्तु पाटलायै तु पादौ देव्याः शिवस्य च ॥ शिवायेति च संकीर्त्य जयायै
गुल्फयोर्द्वयोः ॥ १९ ॥ त्र्यंबकायेति रुद्रस्य भवान्यैर्जघनयोर्युग्मम् ॥ शिरोरुद्रे शरायेति विजयायै च जानुनी ॥ २० ॥ संकीर्त्य हरिकेशाय तथोरुवरंदेनमः ॥ ईशायैति
कर्णैरत्यैश्च करायैति शंकरम् ॥ २१ ॥ कुक्षिद्वयं च कोटयैश्चालिनं शूलपाणये ॥ मंगलायै नमस्तुभ्यमुदरं चाभिभूजयेत् ॥ २२ ॥ सर्वात्मने नमोरुद्रमीशान्यै च
कुचद्वयम् ॥ शिववेदात्मने तद्गुद्राण्येकं ठमर्चयेत् ॥ २३ ॥ त्रिपुरघ्राय विश्वेशमनंतायै करद्वयम् ॥ त्रिलोचनायैति हरं बाहू कालानलप्रिये ॥ २४ ॥ सौभाग्यभ
वनायैति भूषणानि सदा चयेत् ॥ स्वाहास्वधायै च मुखमीश्वरायैति शूलिनम् ॥ २५ ॥ अशोकवनवासिन्यै पूज्या बोधौ च भूतिदौ ॥ स्थाणवे च हरं तद्वा स्य चंद्रमुख
प्रिये ॥ २६ ॥ नमोर्धनारीशहरमसितांगीति नासिकाम् ॥ नमउग्राय लोके शंखलितेति पुनर्भुवौ ॥ २७ ॥ शर्वाय पुरहर्तारं वासुदेव्यै तालकम् ॥ नमः श्रीकंठ
नाथाय शिवकेशांस्तथा चयेत् ॥ २८ ॥ भीमो ग्रभीमरूपिण्यै शिरः सर्वात्मने नमः ॥ हरमभ्यर्च्य विधिं वत्सौ भाग्याष्टकमग्रतः ॥ २९ ॥ स्थापयेत्स्निग्धनिष्पा
वान्कुसुमं क्षीरं जीरकम् ॥ तरूराजेषु लवणं कुस्तुं बुरुमथाष्टमम् ॥ ३० ॥ दद्यात्सौभाग्यकृद्यस्मात्सौभाग्याष्टकमित्युत ॥ एवं निवेद्य तत्सर्वमग्रतः शि
वयोः पुनः ॥ ३१ ॥ चेत्रे शृंगाटकां प्राश्य स्वपेद्रमावरिंदम ॥ पुनः प्रभाते च तथा कृतस्नानजपः शुचिः ॥ ३२ ॥ संपूज्य द्विजदां पत्यं माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥
सौभाग्याष्टकसंयुक्तं सौवर्णं प्रतिमाद्वयम् ॥ ३३ ॥ प्रीयतां मित्रललिता ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ एवं संवत्सरं यावत् तृतीयायां सदानृप ॥ ३४ ॥ प्राशने दानमंत्रे च विशेषे
षोऽयं निबोधमे ॥ गोशृंगां बुमधौ प्रोक्तं वैशाखे गोमयं पुनः ॥ ३५ ॥ ज्येष्ठे मंदारकुसुमं विल्वपत्रं शुचौ स्मृतम् ॥ श्रावणे दधिसंप्राश्यं न भस्येतु कुशोदकम् ॥ ३६ ॥
क्षीरं चाश्वयुजे मासिकार्त्तिके पृषदाज्यकम् ॥ मार्गशीर्षे तु गोमूत्रं पौषे संप्राश्येद्दधृतम् ॥ ३७ ॥ माघे कृष्णतिलांस्तद्वत्पंचगव्यं च फाल्गुने ॥ ललिताविजया
भद्राभवानी कुसुदां शिवा ॥ ३८ ॥ वासुदेवी तथा गौरी मंगलाकमलासती ॥ उमाचदानकाले तु प्रीयतां मितिकीर्तयेत् ॥ ३९ ॥ तस्मिन् सद्वाद्देशे मासि द्वाद
श्यां कृष्णमर्चयेत् ॥ तथा लक्ष्मीं च तत्रैव भर्त्रासार्धमथाचयेत् ॥ ४० ॥ पौर्णमास्यां तत्तद्वत्सपत्नीकः पितामहः ॥ उपासनीयो विदुषा परत्राभीतिमि
च्छता ॥ ४१ ॥ सौभाग्याष्टकं तद्वच्चदातव्यं भूतिमिच्छता ॥ मल्लिकाशोकमलं कंदबोतपलचंपकम् ॥ ४२ ॥ कुब्जकं करवीरं च बाणमम्लानपंकजम् ॥
सिंदुवारं च सर्वेषु मासिषु कुसुमं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ जपाकुसुमं कुसुमं मालती शतपत्रिका ॥ यथा लाभं प्रशस्तानि करवीरं च सर्वदा ॥ ४४ ॥ एवं संवत्सरं यावदु

प्र० सू० सं०

अ० २९

॥ ८६ ॥

पोष्यविधिवन्नरः ॥ स्त्रीचनक्तकुमारीचशिवमभ्यर्च्यभक्तितः ॥ ४५ ॥ व्रततिशयनंदद्यात्सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ उमामहेश्वरोहेमोवृषभंचगवा
 सह ॥ ४६ ॥ स्थापयित्वाचशयनं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ द्वादश्यावत्सरं त्वेकमहालक्ष्म्याचकेशवम् ॥ ४७ ॥ ब्रह्माणं सहस्रावित्र्या पूजयित्वा नरस्त्व
 ह ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति मनसा समभीप्सितान् ॥ ४८ ॥ अन्यान्यपि यशस्ति मिथुनान्यं वरादिभिः ॥ धान्यालङ्कारगोदानैरन्यैश्च धनसञ्चयैः ॥ ४९ ॥ वित्तश
 ठचेन रहितः पूजयेद्भूताविस्मयः ॥ एवं करोति यः सम्यक्सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५० ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति पदवानित्यमनुते ॥ फलस्यैकस्य च त्यागमे
 तत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोति प्रतिमासं नराधेप ॥ सौभाग्यारोग्यरूपैश्च वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ ५२ ॥ न वियुक्तो भवेद्वाजन्सौभाग्यशयन
 प्रदः ॥ यस्तु द्वादशवर्षाणि सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५३ ॥ करोति स तचाष्टौ वा ब्रह्मलोके महीयते ॥ पूज्यमानो वसेत्सम्यक् यावत्कल्पायुतं नरः ॥ ५४ ॥
 विष्णोर्लोकमथासाद्य शिवलोकगतस्तथा ॥ नारीवाकुरुते या तु कुमारी वानरेश्वर ॥ ५५ ॥ सापितृफलमाप्नोति देव्यनुग्रहलालिता ॥ शृणुयादपि यश्चै
 व प्रदद्यादथ वामातिम् ॥ ५६ ॥ सोऽपि विद्याधरो भूत्वा स्वर्गलोके चरिष्येत् ॥ इदमिह मदनं न पूर्वसृष्टं शतधनुषाच कृतं नरेण तद्वत् ॥ ५७ ॥ कृतमथ पवने
 न नंदिना च किमु जननाथ महाद्भुतं न वा स्यात् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे व्रताध्यायानाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ भीष्म उवाच ॥
 यज्ञपर्वतमासाद्य विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ पदानि चेह दत्तानि किमर्थं पदपद्धतिः ॥ १ ॥ कृतावै देवदेवेन तन्मे वद महामते ॥ कतमोदानवस्तेन विष्णुना द
 मितोऽत्रैव ॥ २ ॥ कृत्वा वै पदविन्यासं तन्मेशं समहामुने ॥ स्वर्लोके वसतिर्विष्णोर्वैकुण्ठस्य महात्मनः ॥ ३ ॥ सकथं मानुषे लोके पदन्यासं च कारह ॥ देवलो
 के षु वै देवदेवाः सैत्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ तपसामहता ब्रह्मन् भक्त्या ये सततं प्रभुम् ॥ श्रीवराहस्य वसतिर्महर्षेणैकं प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥ नृसिंहस्य तत्राप्रोक्ता जनलो
 के महात्मनः ॥ त्रिविक्रमस्य वसतिस्तपो लोके प्रकीर्तिता ॥ ६ ॥ लोकानेतान् परित्यज्य कथं भूमौ पदद्वयम् ॥ क्षेत्रेऽपैतामहं चास्मिन् पुष्करे यज्ञपर्वते ॥ ७ ॥
 पदानि कृतवान् ब्रह्मन् विस्तरान्मम कीर्तय ॥ श्रुतेन सर्वपापस्य नाशो वै भविता भुवम् ॥ ८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सम्यक् पृच्छसि भोस्त्वं यत्संश्रु
 त्वं समाहितः ॥ यथा पूर्वं पदन्यासः कृतो देवेन विष्णुना ॥ ९ ॥ यज्ञपर्वतमासाद्य शिलापर्वतरोधसि ॥ पुरा कृतयुगे भीष्मदेवकार्यार्थं सिद्धये ॥ १० ॥
 विष्णुना च कृतं पूर्वं पृथिव्यर्थं परंतप ॥ त्रिदिवं सर्वमानीतं दानैर्वै बलवत्तरैः ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यं वंशमानीय जित्वा देवान्सवासवान् ॥ दानवा यज्ञभो
 क्तास्तत्रासन्नबलवत्तराः ॥ १२ ॥ कृताबाष्कलिना सर्वे दानवे न बलीयसा ॥ एवं भूते तदालोके त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ १३ ॥ परमार्ति योऽज्ञो नि
 राशो जीविते कृतः ॥ स बाष्कलिर्दानवैर्द्रोऽवध्यो यमसंयुगे ॥ १४ ॥ ब्रह्मणो वरदानेन सर्वेषां तु दिवौकसाम् ॥ तदहं ब्रह्मणो लोके वृत्तः सर्वदिबो

प० पु०
॥ ८७ ॥

कसैः ॥ १५ ॥ ब्रजामिशरणदेवंगतिरन्यानविद्यते ॥ एवंविचिंत्यदेवेंद्रोवृतः सर्वैर्दिवौकसैः ॥ १६ ॥ जगामत्वरितोभीष्मयत्रदेवः पितामहः ॥ ब्रह्मणः
सपदंप्राप्यवृतस्तैश्चदिवौकसैः ॥ १७ ॥ अब्रवीत्जगतः कार्यप्राप्तामापदमुत्तमाम् ॥ किंनजानासिवैदेवयतो नोभयमागतम् ॥ १८ ॥ दैत्यैर्यदाहृतं सर्ववरदा
नाञ्चते प्रभो ॥ कथितं वैमया सर्वबाष्कलेश्च दुरात्मनः ॥ १९ ॥ क्रियतां चाविलंबेन पिता त्वं नः पितामहः ॥ तत्त्वं चिंतय देवेश शान्त्यर्थं जगतस्त्विह ॥ २० ॥
तेषां च पश्यतां किंचिच्छौतस्मात्तादिकाः क्रियाः ॥ न प्रावर्तन्त हानिस्तु तैरस्माकं दिने दिने ॥ २१ ॥ यथा हि प्राकृतः कश्चित्स्वार्थमुद्दिश्य भाषते ॥ विज्ञा
प्यसेतथास्माभिर्निरस्तोपकृतैः सदा ॥ २२ ॥ यद्येनोपकृतं यस्य सहस्रगुणितं पुनः ॥ योनतस्योपकाराय तत्करोति वृथामतिः ॥ २३ ॥ तस्योपकारदग्ध
स्य निस्त्रयस्यासतः पुनः ॥ नरकेष्वपि संवासस्तस्य दुष्कृतकारिणः ॥ २४ ॥ नैतावतैव साधुत्वं कृते यातु प्रतिक्रिया ॥ स्वार्थैकनिष्ठबुद्धीनामेतन्नापि प्रवर्त
ते ॥ २५ ॥ यद्यस्य नाभवत्स्थानं जगतो ह्यत्र दुःखदं ॥ शतधा हृदयं दीर्घतन्त्रं तृप्तिमुपागतम् ॥ २६ ॥ तत्र वायत्रगंतास्मिन्निमग्नानुद्धरस्वनः ॥ उ
पायकथनेनास्य येन तेजः प्रवर्तते ॥ २७ ॥ यथाख्यातं मया हृष्टं जगत तत्स्थमवेक्ष्यताम् ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारं निवृत्तोत्सवमंगलम् ॥ २८ ॥ त्यक्ताध्ययन
संयोगं मुक्तवार्तापरिग्रहम् ॥ दंडनीत्यापरित्यक्तं देवासमात्रावशेषितम् ॥ २९ ॥ जगदातिमापि प्राप्तं पुनः कष्टतरां दशां ॥ एतावता हि कालेन व
यंग्लानिमुपागताः ॥ ३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जानामि बाष्कलितं तु वरदानाच्च गवितम् ॥ अजेयं भवतां मन्ये विष्णुसाध्यो भविष्यति ॥ ३१ ॥ निरुध्य संस्थितो
ब्रह्मा भावं तत्त्वमयं तदा ॥ समाधिस्थस्य तस्यैव ध्यानमात्राच्चतुर्भुजः ॥ ३२ ॥ स्तोकेनैव हि कालेन चिंत्यमानः स्वयं भुवा ॥ आजगाम सुहृतेन सर्वेषामेव पश्य
ताम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भो भो ब्रह्म त्रिवर्त्तं स्वध्यानादस्मात्प्रिवारितः ॥ यदर्थं भिष्यते ध्यानं सोहं त्वासमुपागतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ महाप्रसाद ए
षो त्रस्वामिनो हि प्रदर्शनम् ॥ कस्यान्यस्य भवेच्चैषा चिन्ता याजगतः प्रभोः ॥ ३५ ॥ ममैव तावदुत्पत्तिर्जगदर्थे विनिर्मिता ॥ जगदेतत्त्वदर्थं यत्तत्त्वतो नास्ति वि
स्मयः ॥ ३६ ॥ भवता पालनं कार्यं संहरेदुद्गृह्यतु ॥ एवं भूते जगत्स्य स्मिन् शक्रस्यास्य महात्मनः ॥ ३७ ॥ हृतराज्यं बाष्कलिनैर्लोक्यं संचराचरम् ॥ भृत्य
स्य क्रियतां साहस्रमंत्रदानेन केशव ॥ ३८ ॥ वासुदेव उवाच ॥ भवतो वरदानेन अवध्यः स्सतु सांप्रतम् ॥ बुद्धिसाध्यः सर्वकार्यैर्बंधनादि हृदानवः ॥ ३९ ॥
वामनो हं भविष्यामि दानवानां विनाशकः ॥ मया सह ब्रजत्वे पबाष्कलेस्तु निवेशनम् ॥ ४० ॥ तत्र गत्वा वरं त्वेव पदार्थं याचतामिमम् ॥ वामनस्यास्य विप्रस्य भूमेरा
जन्पदत्रयम् ॥ ४१ ॥ प्रयच्छस्व महाभाग याचकैषा तु मया कृता ॥ शक्रेणोक्तो दानवेंद्रो दद्यात्स्वमापि जीवितम् ॥ ४२ ॥ गृह्यप्रतिग्रहं तस्य दानवस्य पितामह ॥
तं बध्वा च ततो यन्नात्कुत्वा पातालावासिनम् ॥ ४३ ॥ सौकरूपमास्थाय पदार्थं च दुरात्मनः ॥ भविष्यामि न संदेहो ब्रजशक्रत्वरान्वितः ॥ ४४ ॥ विरराम तमुक्त्वे

प्र० सू० सं०
अ० ३०

॥ ८७ ॥

वमंतर्द्धानंगतश्चै ॥ अथकालांतरेविष्णावदितेर्गर्भतांगते ॥ ४५ ॥ निमित्तान्यतिघोराणिप्रादुर्भूतान्यनेकशः ॥ समस्तजगदाधारेविष्णोर्गर्भत्वमागते ॥ ४६ ॥
 शोभनंहिताजातनिमित्तंचैवमूर्जितम् ॥ मालतीकुसुमानांतुसुगंधःसुरभिर्वै ॥ ४७ ॥ अथविहितविधानंकालमासाद्यदेवस्त्रिदशगणहितार्थसर्वभू-
 तातुंकपी ॥ विमलविरलकेशश्चंद्रशेखोदयश्रीरदितितनयभावंदेवदेवश्चकार ॥ ४८ ॥ अवतरतिचविष्णोसिद्धदेवासुराणामनिमिषनयनानांविप्रसेदुर्मुखा-
 नि ॥ अतिविरतरजोभिर्वायुभिःसंवहद्भिर्दिनमपिचतदासीजन्मविष्णोःसुगर्भे ॥ ४९ ॥ अदितिरजनगर्भासापिदेवीप्रयातीनतजघनभरात्तमंदसंचाररम्या ॥
 अलसवदनखेदपांडुभावंहंतीगुरुतरमवगाढंगर्भमेवोद्ब्रहंती ॥ ५० ॥ ततःप्रविष्टेखलुगर्भवासनारायणेभूतभविष्ययोगात् ॥ विनापदंप्राप्तमनोरथानिभूता-
 निसर्वाणितदावभूवुः ॥ ५१ ॥ समीरणोवातिचमंदमंदंपतत्सुवर्षेषुनगोद्ब्रवेषु ॥ विविक्तमार्गेषुदिगंतरेषुजनेषुवैसत्यमुपागतेषु ॥ ५२ ॥ विसुच्यमानेगमने-
 रजोभिःशनैश्शनैर्नैश्यतिचांधकारे ॥ उदरांतर्गतेविष्णोद्रोहबुद्धिस्तदाभवत् ॥ ५३ ॥ तानिशामयराजेंद्रदेवमातुर्यथाक्रमम् ॥ किमनुक्रमणेनैवलंबययामि-
 त्रिविष्टपम् ॥ ५४ ॥ वाष्कलिदानवेंद्रंतंक्रूर्यापातालवासिनम् ॥ शक्रस्यतुमयादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ ५५ ॥ दानवानांविनाशायएकैवप्रभवाम्यहम् ॥
 क्षिपामिशरजालानिचक्रयानान्यनेकशः ॥ ५६ ॥ गदात्रातांश्चविधान्दानवानांविनाशने ॥ विबुधान्देवलोकस्थानधोभूमेस्तुदानवान् ॥ ५७ ॥
 करोमिकालयोगेनतत्तुकार्यंव्रतेनमे ॥ निस्सृतासहसावाणीवक्रमेवाभिसंस्थिता ॥ ५८ ॥ येनेदंचिन्त्यतेपूर्वयन्नदृष्टंनचश्रुतम् ॥ बंधवैदनुमुख्यस्यकृतं-
 कोपेनपश्यमे ॥ ५९ ॥ कश्यपायपुरादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ किमयंविगतोत्साहोवायवोथसमाकुलः ॥ ६० ॥ भ्रमतीवहिमेदृष्टिर्मेतद्रूपंप्रार्चितम् ॥
 आविष्टाकिमहंवन्मिकेनाप्यसदृशवचः ॥ ६१ ॥ विकल्पवशमापन्नाभीक्ष्णं हृदिममशंसा ॥ दधारदिव्यं वपांसाहसं दिव्यमीश्वरम् ॥ ६२ ॥ ततः-
 समभवत्तस्यां वामनोभूतवामनः ॥ जातेनयेनचक्षुषिदानवानां हृता निवै ॥ ६३ ॥ जातमात्रेततस्तस्मिन् देवदेवे जना दर्दने ॥ नद्यः स्वच्छां बुवाहि न्योववौ ग-
 धवहो निलः ॥ ६४ ॥ कश्यपोपि सुखलेभेतेन पुत्रेण भास्वता ॥ सर्वेषां मानसोत्साहं ह्रौलोक्यांतरवासिनाम् ॥ ६५ ॥ संजातमात्रेततोजनाधिपजनादर्दने ॥
 स्वर्गलोके दुंदुभयो विनेदुस्तैश्च ताडिता ॥ ६६ ॥ अतिप्रहर्षात्तु जगत्रयस्य मोहश्च दुःखानि च नाशमीयुः ॥ जगोच्चगन्धर्वगणोतिमात्रं भावस्वरेर्भर्तृविमिश्रि-
 ताश्च ॥ ६७ ॥ सुराङ्गनाश्चापि च भावयुक्तानृत्यं तितत्राप्सरसांसमूहाः ॥ तथैव विद्याधरसिद्धसंघाविमानयानैर्मुदिताभ्रमंति ॥ ६८ ॥ वदंतिसत्यानृतका-
 र्यनिर्णयं तथाभिरंगं प्रतिदर्शयंति ॥ गायंति गेयं विनिवृत्तरागमुदुर्दुःखसुखप्रभूताः ॥ ६९ ॥ नृत्यंति वै स्वर्गगताश्च ते तु धर्माजितः स्वर्गोमितो ब्रजं-
 ति ॥ इति विगतविषादेनिर्मले जीवलोकैतिमिरनिकरमुक्तानिर्वृतिप्राप्तुकामाः ॥ ७० ॥ तत्रोच्चैः केचिदुर्व्याजयजयभगवन्संप्रहृष्टाश्च केचित्तेवं प्रोक्तप्रणा-

प० पु०

॥ ८८ ॥

देराविरलमनसश्चानुवादैस्तथान्ये ॥ ध्यायन्तेन्येनिगूढजननभयजरामृत्युविच्छेदहेतोरित्येवंकृत्स्नमासीजगदिदमखिलसर्वतःसंपृहष्टम् ॥ ७१ ॥
 परमासाद्ययविष्णुब्रह्माहजगतःकृते ॥ जातोयंभवतामर्थेवामनोयदपीश्वरः ॥ ७२ ॥ एषब्रह्माचविष्णुश्चएषएवमहेश्वरः ॥ एषवेदाश्चयज्ञाश्चस्वर्गश्चैषनसंश-
 यः ॥ ७३ ॥ विष्णुव्यासमिदंसर्वजगतस्थावरजंगमम् ॥ एकःसत्पृथक्त्वेनस्वयंभूरितिविश्रुतः ॥ ७४ ॥ यथार्थवर्णकेस्थानेविचित्रःस्फाटिकोमणिः ॥
 ततोयुणवशात्तस्यस्वयंभोरनुवर्त्तनम् ॥ ७५ ॥ यथाहिगार्हपत्योऽग्निरन्यसंज्ञांपुनर्ब्रजेत् ॥ लभेतसंज्ञांभगवान्ब्राह्मादिषुतथाह्यसौ ॥ ७६ ॥ सर्वथावाम-
 नोदेवोदेवकार्यकरिष्यति ॥ एवंचितयतांतेषांभावितानांदिबोकसाम् ॥ ७७ ॥ जगामशक्रसाहितोबाष्कलेश्चनिवेशनम् ॥ दूरादेवचतांष्टङ्गापुरीतस्यस-
 मावृताम् ॥ ७८ ॥ पांडुरैःखगमागम्यैःसर्वैरज्ञोपशोभितैः ॥ शोभितांभवन्सुख्यैस्सुविभक्तमहापथैः ॥ ७९ ॥ नित्यप्रभिन्नैर्मातंगैरंजनाचलसन्निभैः ॥ देवना-
 गकुलोत्पन्नैःशतसंख्यैर्विराजिताम् ॥ ८० ॥ निर्मासगात्रैस्तुरगैरल्पकर्णैर्मनोजवैः ॥ दीर्घग्रीवाक्षिकूटैश्चमनोज्ञैरुपशोभिताम् ॥ ८१ ॥ पद्मगर्भसु-
 वर्णाभाःपूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ संछापोछापकुशलास्तत्रवेद्याःसहस्रशः ॥ ८२ ॥ नतत्पुण्यंनसाविद्यानतच्छिल्पनसाकला ॥ बाष्कलेनपुरेस्याथनिवा-
 संप्रतिगच्छति ॥ ८३ ॥ उद्यानशतसंवाधंसमाजोत्सवमालिनि ॥ अन्वितेदनुमुख्यैश्चसर्वैरंतकवार्जितैः ॥ ८४ ॥ वीणावेणुमृदंगानांशब्दैःसर्वत्रनादिते ॥ सदाप्र-
 हृष्टादनुजाबहुरत्नोपशोभिताः ॥ ८५ ॥ क्रीडमानाःप्रहृश्यन्तेमेराविवयथामराः ॥ ब्रह्मघोषोमहांस्तत्रदनुवृद्धैरुदीरितः ॥ ८६ ॥ साज्यधूमेनचाग्नीनांवायु-
 नानष्टकिल्बिषे ॥ सुगंधधूपविक्षेपसुरभीकृतमारुते ॥ ८७ ॥ सुगंधिदनुजाकीर्णैर्पुरे तस्मिंस्तुबाष्कलिः ॥ त्रैलोक्यंतुवशेकृत्वासुखेनास्तेसदानवः ॥ ८८ ॥
 तत्रस्थःपालयन्नास्तेत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ ८९ ॥ सुदर्शःपूर्वदेवानांनयानयविचक्षणः ॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्य-
 श्वदीनानामनुकंपकः ॥ ९० ॥ वेदमंत्रप्रभूत्साहसर्वशक्तिसमन्वितः ॥ पांडुगुण्यविषयोतसाहस्मितपूर्वाभिभाषितः ॥ ९१ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञोयज्ञया-
 जीतपोरतः ॥ नचदुःशीलनिरतःससर्वत्राविहिंसकः ॥ ९२ ॥ मान्यमानयिताशुद्धः सुमुखःपूज्यपूजकः ॥ सर्वार्थवेदिनाधृष्यःसुभगःप्रियदर्शनः ॥ ९३ ॥
 बहुधान्योबहुधनोबहुयानश्चदानवः ॥ त्रिवर्गसाधकोनित्यंत्रैलोक्येवरपूरुषः ॥ ९४ ॥ स्वपुरीनिलयोनित्यंदेवदानवदर्पहा ॥ सचैवंपालयामासत्रैलो-
 क्येसकलाःप्रजाः ॥ ९५ ॥ नाधमःकाश्चिदप्यास्तेतस्मिन्नराजनिदानवे ॥ दीनोवाव्यधितोवापिअल्यायुर्वाधुःखितः ॥ ९६ ॥ मूर्खोवामंदरूपोवादुर्भगोवा-
 निराकृतः ॥ एवंयुतंतंविमलैर्गुणैर्वैद्विज्वाचमत्वाचनिविष्टबुद्धिः ॥ ९७ ॥ प्रसादयन्तदैत्यवरंमहात्मापुरंदरस्तंतुदनुप्रधानं ॥ तेजोयुक्तंदानवंतंतंपंतमिवभा-
 स्करं ॥ ९८ ॥ त्रैलोक्यधारणेशक्तंविस्मितःसोऽभवत्तदा ॥ इंद्रेपुरागतंहृष्टादानवैर्द्रायपार्थिव ॥ ९९ ॥ इदमृचुस्तदागत्वादानवायुद्धदुर्भंदाः ॥ आश्चर्यमिति

प्र०सू०सं०

अ० ३०

॥ ८८ ॥

वैकृत्वाइंद्रोभ्येतिपुरीतव ॥१००॥ एकाकीद्विजमुख्येनवामनेनसहप्रभो ॥ अस्माभिर्यदनुष्ठेयंसांप्रतंनोवदस्वराह् ॥ १ ॥ दानवानब्रवीत्सर्वान्पुरेतिष्ठतसं
 कुलं ॥ प्रवेश्यतां देवराजः पूज्यः स तु ममाद्यै ॥ २ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुवामनः सचवासवः ॥ आगतौदनुनाथेनप्रेम्णाचैवावलोकितौ ॥ ३ ॥ कृता
 धैर्मन्यतात्मानंप्रणिपातपुरःसरम् ॥ उवाचवचनंराजादानवानांधुरंधरः ॥ ४ ॥ अद्यवैत्रिपुलोकेषुनास्तिधन्यतरोमया ॥ योहंश्रियावृतःशक्रंपश्यामि
 गृहमागतम् ॥ ५ ॥ अर्थित्वकाम्ययायस्तुमामययाचयिष्यति ॥ गृहागतस्यतस्याहंदास्येप्राणानपिध्रुवम् ॥ ६ ॥ दारान्पुत्रांस्तथागारंत्रैलोक्येकाकथा
 मम ॥ आगत्यसंमुखंतस्यअंकमानीयसादरम् ॥ ७ ॥ परिष्वज्याभिनन्द्यैर्नगृहंप्रावेशयत्स्वकम् ॥ तस्यस्वागतमर्च्यैःकृत्वापूजांप्रयत्नतः ॥ ८ ॥ अद्य
 मेसफलंजन्मपूर्णाःसर्वेमनोरथाः ॥ यस्त्वांपश्यामिशक्राद्यस्वयमेवगृहागतम् ॥ ९ ॥ ख्याप्योहंदनुमुख्यानांदेवराजत्वयाकृतः ॥ आगच्छताममगृहं
 ण्यतातुपराहिमे ॥ ११० ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैस्सम्यगिष्टैस्तुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्येतत्त्वयिदृष्टेपुरंदर ॥ ११ ॥ यत्फलंभूमिदानेनगर्वादानेन
 ऋत्विजे ॥ ममाद्यतत्फलंभूतमथवाराजसूयकम् ॥ १२ ॥ नाल्येतत्पसालभ्यंदर्शनंतववासव ॥ एवंगेहेमयायतेप्रियंकार्यंतदुच्यताम् ॥ १३ ॥ विक
 ल्पोन्योनभवताहृदिकार्यःकथंचन ॥ कृतंचतद्विजानीयायद्यदिस्यात्सदुष्करं ॥ १४ ॥ पुण्योहंपुण्यतांप्राप्तोदर्शनात्तवशत्रुहन् ॥ यत्तेदेववैर्वैद्यौवांदितौ
 चरणौमया ॥ १५ ॥ किमागमनकृत्यंतेवदसर्वमयिप्रभो ॥ अत्याश्चर्यमिदंमन्येतवागमनकारणं ॥ १६ ॥ इन्द्रउवाच ॥ जानेहंदनुमुख्यानांप्रधानंत्वांतुवाष्कले ॥
 नात्याश्चर्यमिदंभातिव्यदिदृष्टेऽसुरोत्तम ॥ १७ ॥ विमुखानार्थिनोयांतिभवतोऽगृहमागताः ॥ अर्थिनांकल्पवृक्षोसिदाताचान्योनविद्यते ॥ १८ ॥ प्रभायांसूयं
 तुल्योसिगांभोर्येसागरोपमः ॥ सहिष्णुत्वेधराचैवाश्रियानारायणोपमः ॥ १९ ॥ ब्राह्मणःकश्यपकुलेजातोऽयं वामनः शुभे ॥ प्रार्थितोहमनेनैवंभूमिदेहिपदत्र
 यं ॥ १२० ॥ ममाग्निशरणार्थाययत्रकुर्व्यामखंतवहं ॥ तदस्यकारणंकृत्वाअर्थितैपाममप्रभो ॥ २१ ॥ लोकत्रयमेपहृतंत्वयाविक्रम्यवाष्कले ॥ निर्वृत्तिकोनिर्ध
 नोस्मियदित्संनतदस्तिमे ॥ २२ ॥ भवंतंयाचयिष्यामिपरार्थेनापिचात्मना ॥ अर्थित्वेनममाप्यस्ययद्योग्यंतत्समाचर ॥ २३ ॥ जातोसिकाश्यपेचत्वं
 शर्वशविवर्द्धनः ॥ दित्यास्त्वंगर्भेसंभूतःपितात्रैलोकपूजितः ॥ २४ ॥ एवंभूतमहंज्ञात्वातेनत्वांयाचयाम्यहम् ॥ अस्याग्निशरणार्थायदियतांभूपदत्रयम्
 ॥ २५ ॥ अतीवह्रस्वगात्रस्यवामनस्यास्यदानव ॥ भूमिभगेचपारक्येदातुंतत्त्वहमुत्सहे ॥ २६ ॥ एतदेवमयादत्तंयद्भवानार्थितोसिमे ॥ गुरवोयदिमन्यतेमं
 त्रिणोवापदत्रयम् ॥ २७ ॥ अर्थित्वेनमदीयिनस्वकुलेबांधवेपिच ॥ गृहायातेमयितथायद्योग्यंतत्समाचर ॥ २८ ॥ यदितेरुचितंवरिदानवैर्द्वेन्द्रमहाद्युते ॥ तदस्मै
 दीयतांशीघ्रंवामनायमहात्मने ॥ २९ ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ देवैर्द्वस्वागतंतेस्तुत्वास्तिप्राप्तुहिमाचिरम् ॥ त्वंसमीक्षस्वधात्मानंसर्वेषांचपरायणम् ॥ १३० ॥

५० पु०

॥ ८९ ॥

त्वयिभारसमावेद्यसुखमास्तेपितामहः ॥ ध्यानधारणयायुक्तश्चित्तयानः परंपदम् ॥ ३१ ॥ संग्रामैर्वहुभिः खिन्नो जगच्चितामपास्यतु ॥ क्षीराब्धिद्वीपमाश्रित्य
सुखं स्वपितृकेशवः ॥ ३२ ॥ अन्ये च दानवाः सर्वे बलिनः सायुधास्तथा ॥ असहायेनैव शक्रसर्वोपविनिपातिताः ॥ ३३ ॥ आदित्याद्वादशैव हरद्रास्त्वेका
दशापिवा ॥ अश्विनौ वसवश्चैव धर्मश्चैव सनातनः ॥ ३४ ॥ त्वद्बाहुबलमाश्रित्य त्रिदिवेभ्यः स्वभागेन ॥ त्वया क्रतुशतैरिष्टसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ ३५ ॥ त्व
याचपातितो वृत्रो न मुचिः पाकशासन ॥ त्वदाज्ञाकारिणा पूर्वविष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ३६ ॥ हिरण्यकशिपोर्भ्राता हिरण्याक्षोऽपि पातितः ॥ हिरण्यकशिपुयौ
त्रजङ्घे चारोप्यपातितः ॥ ३७ ॥ वज्रपाणिनमायांतमैरावणशिरो गतम् ॥ संग्रामभूमौ हृष्टात्वा सर्वे न इयंति दानवाः ॥ ३८ ॥ यत्त्वया विजिताः पूर्वदानवा ब
लवत्तराः ॥ सहस्रांश्च न तत्तुल्येन भवामि कथंचन ॥ ३९ ॥ एवं विधोऽसि देवेंद्रममकागणनाभवेत् ॥ मांसमुद्धर्तुं कामेन त्वयैवागमनं कृतम् ॥ १४० ॥
करिष्यामिनसं देहो दास्ये प्राणानपि ध्रुवम् ॥ किमर्थं देवराजो क्ता भूमिरेषा त्वया हि मे ॥ ४१ ॥ इमे दाराः सुता गावो यच्चान्यद्विद्यते वसु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलं
विप्रस्यास्य प्रदीयताम् ॥ ४२ ॥ अपकीर्तिर्भवेन्महांसं पूर्वेषां च न संशयः ॥ गृहायातस्य शक्रस्य दत्तं वाष्कलिनानतु ॥ ४३ ॥ अन्योऽपि योऽर्थी मे प्राप्तः समेप्रि
तरः सदा ॥ भवानत्र विशेषेण विचारं माकृथाः क्वचित् ॥ ४४ ॥ बृहत्त्रपामे देवेंद्रयद्रूमेस्तु पदत्रयम् ॥ ब्राह्मणस्य विशेषेण प्रार्थितं तु त्वया विभो ॥ ४५ ॥
दास्ये ग्रामवरानस्य भवतस्तु त्रिविष्टपम् ॥ अश्वान् जानू भूमिधनं स्त्रियश्चोद्भिन्नचतुकाः ॥ ४६ ॥ यासां दर्शनमात्रेण वृद्धोऽपि तरुणायते ॥ तास्त्रियो व
सुधांचैतां वामनस्य प्रतिग्रहम् ॥ ४७ ॥ प्रतिदास्यामि देवेन्द्र प्रसादः क्रियता हि मे ॥ एतावदुक्ते वचने तदा वाष्कलिनानृप ॥ ४८ ॥ पुरोधास्तु शनानाह दानवै
द्रतदा वचः ॥ भवान् राजा दानवेंद्रेष्वर्थैर्ष्वष्टविधे स्थितः ॥ ४९ ॥ युक्तायुक्तं न जानासि देयं कस्य मया क्वचित् ॥ मंत्रिभिः सुसमालोच्य युक्तायुक्तं परीक्ष्य च ॥ १५० ॥
प्राप्तत्रैलोक्यराज्यत्वं जित्वा देवान् सवासवान् ॥ वाक्यस्यास्यावसाने व भवान् प्राप्स्यति बंधनं ॥ ५१ ॥ यएष वामनो राजन् विष्णुरेव सनातनः ॥ नास्य वै भ
वता देयं पिता तोषतितः स्वयं ॥ ५२ ॥ अयं तोषितुं हाप्राप्तो मातुहा बंधुघातकः ॥ वंशोच्छेदकरस्तुभ्यं भूतश्चैव भविष्यति ॥ ५३ ॥ न चैष धर्मजानाति श
क्रादीनां हिते रतः ॥ मायाविना दानवा ये मायया येन निर्जिताः ॥ ५४ ॥ मायया ब्राह्मणं रूपं वामनं च प्रदर्शितम् ॥ अत्र किं बहुनोक्तेन नास्य देयं तु किंचन ॥ ५५ ॥
मक्षिकापादमात्रं तु भूमिरस्य प्रतिग्रहः ॥ विनाशमेव्यसि शिप्रं सत्यं सत्यं मया श्रुतम् ॥ ५६ ॥ गुरुणाप्येवमुक्तस्तु भूयो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ धर्मोऽर्थनामया
सर्वप्रतिज्ञा तं गुरो त्विदम् ॥ ५७ ॥ प्रतिज्ञापालनं कार्यं सतां धर्मः सनातनः ॥ यद्येष भगवान् विष्णुर्नास्ति धन्यतरो मया ॥ ५८ ॥ गृह्यप्रतिग्रहं मतो यदि दे
वान् नु भुपति ॥ भूयोऽपि धन्यतां नीतो देवानेनैव गुरो ॥ ५९ ॥ ययोगिनो ध्यानयुक्ताः प्यायमाना हि दर्शनम् ॥ न लभंते तया विप्रास्तोऽर्थं ह्यो मया यवै ॥ १६० ॥

प्र० सू० सं०

अ० ३०

॥ ८९ ॥

दानानियेप्रयच्छतिसकुशोदकपाणिना ॥ प्रीयतांभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः ॥ ६१ ॥ एवमुक्तेतुवचनेअपवर्गस्यभागिनः ॥ यदत्रकार्यकरणेविक
 ल्पोमेवभूवह ॥ ६२ ॥ उपदिष्टोस्मिभवताबालत्वेचावधारितम् ॥ शत्रावपिष्टहायातेमास्त्वदेयंतुकिंचन ॥ ६३ ॥ एतदेवविचिंत्याहंप्राणानपिस्वकान्
 गुरो ॥ वामनस्यप्रदास्यामिशक्रस्यापित्रिविष्टम् ॥ ६४ ॥ अपीडाकारियद्दानंतदानमिहदीयते ॥ पीडाकारिचयद्दानंतदानंसमलंस्मृतम् ॥ ६५ ॥
 एतच्छ्रुत्वागुरुस्तत्रत्रययाधोमुखःस्थितः ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ अर्थिताभवतोदेवदयासर्वाधरामया ॥ ६६ ॥ त्रपाकरंभवेन्मह्यंदस्यभूपदत्रयम् ॥ इंद्रउवाच ॥
 सत्यमेतद्दानवेन्द्र्यदुक्तंभवताहिमे ॥ ६७ ॥ भूमेःपदत्रयार्थित्वंद्विजेनानेनमेकृतम् ॥ एतावतात्वयंचार्थमयाप्यस्यकृतेभवान् ॥ ६८ ॥ दनुपुत्रोयाचि
 तोसिवरमेतत्प्रदीयताम् ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ पदत्रयंवामनायदेवराजप्रतीच्छमे ॥ ६९ ॥ तत्रत्वंसुचिरंकारलंसुखीसुरपतेवस ॥ एवमुक्त्वाबाष्कलिनावामना
 यपदत्रयम् ॥ ७० ॥ तोयपूर्वतदादत्तंप्रीयतांमेहरिःस्वयम् ॥ दत्तेतुदानवेंद्रेणत्यक्त्वारूपंचवामनम् ॥ ७१ ॥ हरिराचक्रमेलोकान्देवानांहितकाम्यया ॥
 यज्ञपर्वतमासाद्यगत्वाचैवउदङ्मुखः ॥ ७२ ॥ देवस्यवामचरणेनिविष्टोदानवालयः ॥ तत्रक्रमंसप्रथमंददौसूर्येजगत्पतिः ॥ ७३ ॥ द्वितीयंचध्रुवेदेवस्तृती
 येनचपार्थिव ॥ ब्रह्मांडस्ताडितस्तेनदेवेनाद्भुतकर्मणा ॥ ७४ ॥ अंगुष्ठाग्रेणभिन्नंडेजलंभूरिविनिःसृतम् ॥ शुष्ययित्वाब्रह्मलोकान्सर्वान्लोकाननुक्र
 मात् ॥ ७५ ॥ ध्रुवस्थानंमूर्यलोकंश्राव्यतंयज्ञपर्वतम् ॥ प्रविष्टापुष्करंधाराधौत्वाविष्णुपदानिसा ॥ ७६ ॥ पदानियानिजातानिवैष्णवानिधरातले ॥ तत्रा
 श्रमेतुयोगत्वास्नानंवाप्यांसमाचरेत् ॥ ७७ ॥ अश्वमेधफलंतस्यदर्शनादेवजायते ॥ एकविंशगणोपेतोवैकुण्ठेवासमामुयात् ॥ ७८ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भो
 गान्कल्पानांतुशतत्रयम् ॥ तदंतेजायतेराजासर्वभौमःक्षिताविह ॥ ७९ ॥ तोयधारातुसाभीष्मअंगुष्ठाग्राद्विनिःसृता ॥ नदीसावैष्णवीप्राक्ताविष्णुपादसमु
 द्रवा ॥ ८० ॥ अनेनकारणेनाभूद्भगाविष्णुपदीनृप ॥ ययासर्वमिदंन्यातंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ८१ ॥ अंगुष्ठाग्रक्षतादंडाद्यत्प्रविष्टंजलंशुभम् ॥ प्रातंदे
 वनदीत्वंतुयातुविष्णुपदीनदी ॥ ८२ ॥ देवनद्यातयाव्यातंत्रह्लांडंसचराचरम् ॥ विभूतिभिर्महाभागसर्वानुग्रहकाम्यया ॥ ८३ ॥ सबाष्कलिर्वाग्मनेनउक्तः
 पूरयमेक्रमान् ॥ अधोमुखस्तदाजातउत्तरंनारस्याविवदति ॥ ८४ ॥ मौनीभूतंतुतंदृष्ट्वापुरोधावाक्यमब्रवीत् ॥ स्वाभाविकीदानशक्तिर्नतुस्रष्टुवयंसमाः ॥ ८५ ॥
 यावतीयंधरादेवसादत्तनिनेतेप्रभो ॥ उक्तोबाष्कलिनाविष्णुर्यावन्मात्रावसुंधरा ॥ ८६ ॥ यासृष्टाभवतापूर्वसामयानचगोपिता ॥ अल्पाभूमिर्भवान्दीर्घो
 नतुसृष्टेरहंसमः ॥ ८७ ॥ इच्छाशक्तिःप्रभवतिप्रभोस्तेदेवसर्वदा ॥ निरुत्तरस्तदाविष्णुर्मत्वातंसत्यवादिनम् ॥ ८८ ॥ ब्रूहिदानवमुख्यत्वंकंतेकामं
 करोम्यहम् ॥ ममहस्तगतंतोयंत्वयादत्तंतुदानव ॥ ८९ ॥ तेनत्वंवरयोग्योसिवराणांभाजनंशुभं ॥ दास्येहभवतःकाममर्थीयेनवृणुष्वह ॥ ९० ॥ विज्ञतो

प० पु०

॥ ९० ॥

हितदातेन देवदेवो जनार्दनः ॥ भक्तिवृणोमि देवेश त्वद्वस्तान्मरणहिमे ॥ ९१ ॥ ब्रजामि श्वेतद्वीपं ते दुर्लभं तु तपस्विनाम् ॥ आहैव मुक्ते विष्णुस्तां तष्टस्वैव युगांत
रम् ॥ ९२ ॥ वाराहरूपीयदाहं प्रवेक्ष्यामि धरातलम् ॥ तदाहनिष्ये हं वा तुमदग्रे च यदेष्यसि ॥ ९३ ॥ उक्तो यदानवस्तेन अपासर्पत्तदग्रतः ॥ वामनेन समाक्रां
ताः सर्वे लोकास्तदा नृप ॥ ९४ ॥ असुरैस्तेस्तदा त्यक्तं देवानां सत्यभाषणम् ॥ देवा हत्वा तु त्रैलोक्यं जगामादर्शनं विभुः ॥ ९५ ॥ पातालनिलयश्चापि सुखमास्ते
स वाष्कलिः ॥ शक्रोऽपि पालयामास विपश्चिद्रुवनत्रयम् ॥ ९६ ॥ अयं त्रैविक्रमो नाम प्रादुर्भावो जगद्गुरोः ॥ गंगासंभवसंयुक्तस्सर्वकल्मषनाशनः ॥ ९७ ॥
विष्णोः पदानामेषा त उत्पत्तिः कथितानृप ॥ यांश्च त्वा तु नरो लोके सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ९८ ॥ दुःस्वप्नं दुर्विचिंत्यं च दुःष्करं दुःष्कृतानि च ॥ क्षिप्रं हि ना
शमायांति हृष्टे विष्णुपदत्रये ॥ ९९ ॥ युगानुक्रमशो दृष्ट्वा पापिनो जंतवस्तथा ॥ सूक्ष्मतादर्शिता भीष्मविष्णुना पददर्शने ॥ १०० ॥ यस्त्वारो
हतितस्मिंस्तु भौनवान्मानवो भुवि ॥ कृत्वा त्रिपुष्करीया जामथमेधफलं ब्रजेत् ॥ १०१ ॥ मुच्यते सर्वपापैश्च नृतो विष्णुपुरं ब्रजेत् ॥ २ ॥ इति श्री
पाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे विष्णुपदोत्पत्तिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ भीष्म उवाच ॥ भगवन्महदाश्चर्यं वाष्कलेर्वंधनं हियत् ॥ कृतं त्रिविक्रमं रूपं यदा
संयमितो बलिः ॥ १ ॥ एतन्मया श्रुतं पूर्वकथ्यमानं द्विजोत्तमैः ॥ पाताले वसते द्यापि वैरोचनसुतो बलिः ॥ २ ॥ नागतीर्थं यथाभूतं पिशाचानां तु संभवम् ॥
शिवदूती कथंचात्र केनेयं मंगलीकृता ॥ ३ ॥ अंतरिक्षेऽपुष्करंतु केन नीतं महासुने ॥ एतदाचक्ष्वमे सर्वैयथा वाष्कलिबंधनम् ॥ ४ ॥ भूमिप्रक्रमणं पूर्वकृतं
वेन विष्णुना ॥ द्वितीये कारणं किंच येन देवश्चकार ह ॥ ५ ॥ तत्त्वतस्त्वं हितस्वैयथाभूतं तथा वद ॥ पापक्षयकरं ह्येतच्छ्रोतव्यं भूतिमिच्छता ॥ ६ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ प्रभ्रभारस्त्वयाराजन् कौतुकादेव कीर्तितः ॥ कथयामि हितस्वैयथाभूतं नृपोत्तम ॥ ७ ॥ विष्णोः पदानुषण्णे बंधनं वाष्कलेरिह ॥
श्रुतं तद्भवता सर्वमया ते परिकीर्तितं ॥ ८ ॥ भूयोऽपि विष्णुना भीष्मप्राप्तं वैवस्वतंतरे ॥ त्रैलोक्यं बलिनाक्रांतं विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ९ ॥ गत्वा त्वेका
किनायज्ञे तथा संयमितो बलिः ॥ भूयोऽपि देवदेवेन भूमेः प्रक्रमणं कृतम् ॥ १० ॥ प्रादुर्भावो वामनस्य तथाभूतो नराधिप ॥ पुनस्त्रिविक्रमो भूत्वा वामनो
भूदवामनः ॥ ११ ॥ उत्पत्तिरेषा ते सर्वा कथिता कुरु नंदन ॥ नागानां तु यथा तीर्थं तच्छृणुष्व महाव्रत ॥ १२ ॥ अनंतो वासुकिश्चैव तक्षकश्च महा
बलः ॥ कर्कोटकश्च नागैर्द्रः पद्मश्चान्यः सरीसृपः ॥ १३ ॥ महापद्मस्तथा शंखः कुलिकश्चापराजितः ॥ एते कश्यपदायादा एतैरापूरितं जगत् ॥ १४ ॥
एतेषां तु प्रसूत्या तु इदमापूरितं जगत् ॥ कुटिला भीमकर्माणस्तीक्ष्णास्याश्वाविपोलवणाः ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा मंदांश्च मनोजान् कुर्युर्भस्मक्षणात्तते ॥ तद्दर्शनाद्देवे
नाशोऽपि नृप्यणानराधिप ॥ १६ ॥ अहन्यहनि जायेत क्षयः परमदारुणः ॥ आत्मनस्तु क्षयं दृष्ट्वा प्रजास्सर्वोस्समंततः ॥ १७ ॥ जग्मुः शरण्यं शरणं ब्रह्मणं

प्र० सू० सं०

अ० ३१

॥ ९० ॥

परमेश्वरं ॥ इममेवार्थमुद्दिश्य प्रजाः सर्वा महीपते ॥ १८ ॥ ऊचुः कमलजं दृष्ट्वा पुराणं ब्रह्मसंज्ञकम् ॥ प्रजा ऊचुः ॥ देवदेवेश लोकानां प्रसूते परमेश्वर ॥ १९ ॥
 ब्राह्मिणस्तीक्ष्णदंष्ट्राणां भुजगानां महात्मनाम् ॥ दिने दिने भयं देवपश्यामः कृपणाभृशम् ॥ २० ॥ मनुष्यपशुपक्ष्यादितत्सर्वं भस्मसाद्भवेत् ॥
 त्वया साष्टिः कृता देवक्षीयते तु भुजंगमैः ॥ २१ ॥ एतज्ज्ञात्वा यदुचितं तत्कुरुष्व अपि तामह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहरक्षाविधास्यापि भवती नानसं
 शयः ॥ २२ ॥ ब्रजध्वंस्वनिकेतानि नीरुजोगतसाध्वसाः ॥ एवमुक्ते प्रजाः सर्वा ब्रह्मणा व्यक्तमूर्तिना ॥ २३ ॥ आजग्मुः परमप्रीताः स्तुत्वा चैव स्वयं भुवम् ॥
 प्रयाता सुप्रजास्वेवं तानाहूय भुजंगमान् ॥ २४ ॥ ज्ञाशापपरमक्रुद्धो वासुकिः प्रमुखांस्तदा ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहन्यहनिभूतानि भक्ष्यंते वै दुरात्मभिः ॥ २५ ॥
 नश्यंति तूरगे दंष्ट्रामनुष्याः पशवस्तथा ॥ यस्मान्मत्प्रभवान्निर्त्यक्षयं नयमानुषान् ॥ २६ ॥ अतो न्यस्मिन् भवेद्भूयान्ममकोपात्सुदारुणात् ॥ भवतां
 हि क्षयो वीरोभावि वैवस्वतंतरे ॥ २७ ॥ तथान्यः सोमवंशीयो राजा वै जनमेजयः ॥ धक्ष्यते स पंसत्रेण प्रदीप्ते हव्यवाहने ॥ २८ ॥ मातृष्वसुश्च तनयांस्ता
 क्ष्यो वीरो भक्षयिष्यति ॥ एवं वो भवितानां शः सर्वेषां दुष्टचेतसाम् ॥ २९ ॥ ज्ञात्वा कुलसहस्रं तु यावदेकं कुलं स्थितम् ॥ एवमुक्ते तु वेपंतो ब्रह्मणा भुजगोत्तमाः ॥ ३० ॥
 निपत्य पादयोस्तस्य इदमूचुर्वचस्तदा ॥ भगवन्कुटिलाजातिरस्माकं भूतभावन ॥ ३१ ॥ विपोल्वणत्वं क्रूरत्वं दंशकत्वमेव च ॥ संपादितं त्वया देव इदानीं शप
 से कथं ॥ ३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदि नाम मया सृष्टा भवंतः कुटिलाशयाः ॥ ततः किं बहुनानिर्त्यं भक्षयध्वंगतव्यथाः ॥ ३३ ॥ नागा ऊचुः ॥ मर्यादां कुरु देव
 शस्थानं चैव पृथक् पृथक् ॥ मनुष्याणां तथा स्माकं समर्थं देवकारय ॥ ३४ ॥ शापो यो भवतादत्तो मनुष्यां जनमेजयः ॥ नाशनः स पंसत्रेण उल्वर्णचक
 रिष्यति ॥ ३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जरत्कारुरिति ख्यातो भविता ब्रह्मवित्तमः ॥ जरत्कन्या तस्य देया तस्यामुत्पत्स्यते सुतः ॥ ३६ ॥ रक्षां कृता स वो विप्रो भवतां
 कुलपावनः ॥ तथा करोमि नागानां समर्थं मनुजैः सह ॥ ३७ ॥ तदेकमनसः सर्वं शृणु ध्वं मम शासनम् ॥ सुतलं वितलं चैव तृतीयं च तलातलम् ॥ ३८ ॥ दत्तं
 च त्रिप्रकारं वो गृहं तत्र गमिष्यथ ॥ तत्र भोगान् बहुविधान् भुंजानाममशासनात् ॥ ३९ ॥ तिष्ठध्वं सप्तमयावत्कालं तं तु पुनः पुनः ॥ ततो वैवस्वतस्यादौ का
 श्यपेयो भविष्यति ॥ ४० ॥ दायादः सर्वदेवानां मुपर्णस्सर्पभक्षकः ॥ तदा प्रसूतिः सर्पाणां दग्धा वै चित्रभातुना ॥ ४१ ॥ भवतां चैव सर्वेषां भ
 विष्यति न संशयः ॥ ये ये क्रूरा भोगिनो दुर्विनीतास्ते पामं तो भविता नान्यथैतत् ॥ ४२ ॥ कालव्याप्तं भक्षयध्वं च सत्त्वं तथा पकारे च कृते मनुष्यम् ॥ मंत्रोपैर्गो
 रुदंश्चैव तत्रैवैषैर्गुह्यमानवा ये भवंति ॥ ४३ ॥ तेभ्यो भीतैर्वर्तितव्यं न चान्यच्चित्कार्यं चान्यथा बोविनाशः ॥ इतीरिते ब्रह्मणा वै भुजंगाजग्मुः स्थानं सुतलाख्यं
 हिसर्वे ॥ ४४ ॥ तस्थुर्भोगान् भुंजमानाश्च सर्वे रसातले लीलायां संस्थितास्ते ॥ एवं ज्ञापं तु ते लब्ध्वा प्रसादं च चतुर्मुखात् ॥ ४५ ॥ तस्थुः पातालनिलये मुदितेनांत

१० पु०
॥ ९१ ॥

रात्मना ॥ ततः कालांतरे भूते पुनरेवं चिंतयन् ॥ ४६ ॥ भविता भरतोरजापांडवेयोमहायज्ञाः ॥ अस्माकं तु क्षयकरो देवयोगेन केनचित् ॥ ४७ ॥ कथं
त्रिभुवनेनाथः सर्वेषां च पितामहः ॥ सृष्टिकर्ता जगद्गर्भः शापमस्मात्सुदत्तवान् ॥ ४८ ॥ देवविरचितं न्यक्त्वा गतिरन्यान् विद्यते ॥ वैराजे भवनश्रेष्ठे तत्र देवः सति
ष्टति ॥ ४९ ॥ स देवः पुष्करस्थो वैयज्ञं यजति सांप्रतम् ॥ गत्वा प्रसादयामस्तं वरं तुष्टः प्रदास्यति ॥ ५० ॥ एवं विचिंत्य ते सर्वे नागा गत्वा च पुष्करम् ॥ यज्ञपर्वतमा
साद्य शैलमिति मुपाश्रिताः ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा नागांस्तथा श्रान्ता न्वाग्धारांश्च शीतलाः ॥ उदङ्मुखं वै निष्कांतास्सर्वेषां तु सुखप्रदाः ॥ ५२ ॥ नागतीर्थे ततो जातं पृ
थिव्यां भरतर्षभ ॥ नागकुण्डं च वै केचित्सरितं चापरेऽब्रुवन् ॥ ५३ ॥ पुण्यं तत्सर्वतीर्थानां सर्पाणां विषनाशनम् ॥ मज्जन्ति तत्र ये मर्त्या अपि श्रावणपंचमि ॥ ५४ ॥
न ते पांतुकुले सर्पाः पीडां कुर्वन्ति कर्हिचित् ॥ श्राद्धं पितृणां येतत्र करिष्यन्ति नराभुवि ॥ ५५ ॥ ब्रह्मा ते पां परं स्थानं दास्यते नात्र संशयः ॥ नागानां तु भयं
ज्ञात्वा ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५६ ॥ पूर्वोक्तं तु पुनर्वाक्यं नागानां श्रावयत्तदा ॥ पंचमी सा तिथिर्धन्या सर्वपापहरा शुभा ॥ ५७ ॥ यतो स्यामेव सु
तिथौ नागानां कार्यमुद्धतम् ॥ एतस्यां सर्वतोयस्तुकुण्डं परिवर्जयेत् ॥ ५८ ॥ क्षीरेण स्नापयेन्नागांस्तस्य ते याति मित्रताम् ॥ भीष्म उवाच ॥ शिवदू
तीयथा जाता येन चैवानिवेशिता ॥ ५९ ॥ तन्मे सर्वथा तत्त्वं भवान् शंसि तुमं हति ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शिवानीलगिरिं प्राप्ता तपसे धृतमानसा ॥ ६० ॥
रौद्रीजटोद्भवा शक्तिस्तस्याः शृणु नृप व्रतम् ॥ तपः कृत्वा चिरं कालं ग्रसिष्याम्यासि खिलं जगत् ॥ ६१ ॥ एवमुद्दिश्य पंचाग्निसाधयामास भामिनी ॥ तस्याः
कालांतरे देव्यास्तपस्यास्तप उत्तमम् ॥ ६२ ॥ रुरुर्नाम महातेजा ब्रह्मदत्तवरोऽसुरः ॥ समुद्रमध्ये रत्नाख्यं पुरमास्ति महाधनम् ॥ ६३ ॥ तत्रातिष्ठस्तदैत्यैर्द्रस्य सर्वे
वभयंकरः ॥ अनेकशतसाहस्रकोटिकोटिशतोत्तमैः ॥ ६४ ॥ असुरैरर्चितः श्रीमान् द्वितीयो नमुचिर्यथा ॥ कालेन महता सोऽथ लोकपालपुरं
यौ ॥ ६५ ॥ जिगीषुः सैन्यसंघातो देवैर्वैरमरोचयत् ॥ उत्तिष्ठ तस्तस्य महासुरस्य समुद्रतोयं ववृधेति वेगात् ॥ ६६ ॥ अनेकनागग्रहमीनजुष्टमाश्लाघयत्प
र्वतसानुदेशान् ॥ अंतःस्थितानेकसुरारिसंघविचित्रवर्मायुषचित्रशोभम् ॥ ६७ ॥ भीमं वलंचलितं चारुयोधं विनिर्ययौ सिंधुजलाद्विशालम् ॥ तत्र
द्विपादेत्यभठान्युपेताः सयानघंटाश्च समृद्धियुक्ताः ॥ ६८ ॥ विनिर्ययुः स्वाकृतिभिर्ज्ञापाणां समत्वमुच्चैः खलु दर्शयंतः ॥ अश्वास्तथाकांचनसूत्रनद्धारो
हीतमत्स्या इव तेजलान्ते ॥ ६९ ॥ व्यवस्थितास्तैः सममेव तूणैर्विनिर्ययुर्लक्षशः कोटिशश्च ॥ तथारविस्वयं दनतुल्यवेगाः सचक्रदंडाक्षतवेणुयुक्ताः ॥ ७० ॥
रथाश्च यंत्रोपरि पीडितां गाश्च लपताकाः स्वनिर्गतविचक्रुः ॥ तथैव योधाः स्थगितास्तरीभिस्ततीर्षवस्ते प्रवरास्त्रपाणयः ॥ ७१ ॥ रणे रणलब्धजयाः प्रहारि
णो विरेजुस्त्रैरसुरानुगाभृशं ॥ देवेषु वैरणेतेषु विद्रुतेषु विशेषतः ॥ ७२ ॥ असुरास्सर्वदेवानामन्वधावस्ततस्ततः ॥ ततो देवगणाः सर्वे द्रवन्तो भयविह्वलाः ॥ ७३ ॥

प्र० सृ० सं०
अ० ३१

॥ ९१ ॥

नीलंगिरिवरंजमुयंत्रदेवीस्वयंस्थिता॥रौद्रीतपोन्विताधन्याशांभवीशक्तिरुत्तमा ॥७४॥ संहारकारिणीदेवीकालरात्रीतियाविदुः॥सातुहृद्वातदादेवान्भयत्र
 स्तान्विचेतसः ॥ ७५ ॥ पप्रच्छविस्मयाहेवीप्रोत्फुल्लंबुजलोचना ॥ पृष्ठतोवोनपस्यामिभयंकिंचिदुपागतम् ॥ ७६ ॥ कथंतुविद्वतादेवाःसर्वेशक्रपुरः
 सराः ॥ देवाउचुः ॥ अयमायातिदैत्येंद्रोरुर्भीमपराक्रमः ॥ ७७ ॥ चतुरंगेणसैन्येनमहतापरिवारितः ॥ तस्माद्दीनावयंदेवीभवती
 शरणंगताः ॥ ७८ ॥ देवानामितिर्वैश्रुत्वावाक्यमुच्चैर्जहाससा ॥ तस्यांहसंत्यानिश्चेरुर्वरांग्योवदनात्ततः ॥ ७९ ॥ पाशांकुशधराःसर्वाःपीतोन्नतपयो
 धराः ॥ सर्वाश्शूलधराभीमाःसर्वादंष्ट्राङ्कुशाननाः ॥ ८० ॥ आवद्धमकुटाःसर्वाःसंदष्टदशनच्छदाः ॥ फूत्काररावैराशिवैस्त्रासयंत्यश्वराचरम् ॥ ८१ ॥
 काश्चिच्छुक्लाम्बरधराःकाश्चिच्चित्राम्बरस्तथा ॥ सुनीलवसनाःकाश्चिद्रक्तपानातिलालसाः ॥ ८२ ॥ नानारूपैर्मुखैस्तास्तुनानावेपथुर्धराः ॥ ताभि
 रेवंधृतादेवीदेवानामभयंकरी ॥ ८३ ॥ माभैष्टदेवाभद्रं बोयावद्ददतिदानवः ॥ चतुरंगबलोपेतोरुक्तावत्समागतः ॥ ८४ ॥ तं नीलपर्वतवरं देवानां मार्गमा
 गिनः ॥ देवानामग्रतः सैन्यं दृष्ट्वा देवी समाकुलम् ॥ ८५ ॥ तिष्ठतिष्ठेति जल्पंतो दैत्यास्ते समुपागताः ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं तासां तेषां महाभयम् ॥ ८६ ॥
 नाराचैर्भिन्नदेहानां दैत्यानां भुविसर्पतां ॥ रोषादंडप्रभग्नानां सर्पाणां भिवसर्पताम् ॥ ८७ ॥ शक्तिनिर्भिन्नहृदयागदासंचूर्णितोरसः ॥ कुठारैर्भिन्नशिरसो मुस
 लैर्भिन्नमस्तकाः ॥ ८८ ॥ विद्धोदरास्त्रिशूलैश्चिन्नग्रीवावरासिभिः ॥ क्षताश्चरथमातंगपादाताः पेतुराहवे ॥ ८९ ॥ रणभूमिसमासाद्य दैत्याः सर्वेरूहिनाः ॥
 ततो बलं हतं दृष्ट्वा रुरुर्मायां तदा ददे ॥ ९० ॥ तया संमोहिता देव्यो देवाश्चापरिणाजिरे ॥ तामस्यामायया दैव्या सर्वमन्धंत मोभवत् ॥ ९१ ॥ ततो देवी महाश
 क्यार्तदैत्यं समताडयत् ॥ तया तु ताडितस्या जौ दैत्यस्य प्रगतंतमः ॥ ९२ ॥ मायायामथ नष्टायां तामस्यां दानवोरुरुः ॥ पातालमाविश चूर्णितत्रापि परमे
 श्वरी ॥ ९३ ॥ देवीभिः सहिता कुद्धा पुरतो भिमुखी स्थिता ॥ रुरोस्तु दानवं द्रस्य भीतस्य प्रगतस्य च ॥ ९४ ॥ नखाग्रेणाशिरश्चिन्ता चर्मचादायवेगिता
 ॥ निष्पपाताथ पातालात्पुष्करं च पुनर्गिरिम् ॥ ९५ ॥ कन्यासैन्येन महता बहुरूपेण भास्वता ॥ देवैस्तु विस्मितैर्दृष्ट्वा चर्ममुंडधरारुरोः ॥ ९६ ॥ स्वकी
 ये तपसःस्थाने निविष्टा परमेश्वरी ॥ ततो देव्यो महाभागाः परिवार्यं व्यवस्थिताः ॥ ९७ ॥ याचयामासुरव्यग्रास्तां तु देवीं बुभुक्षिताः ॥ बुभुक्षिता वयं
 देवि देहि नो भोजनं वरम् ॥ ९८ ॥ एवमुक्ता ततो देवी दध्यौ तासां तु भोजनम् ॥ नाध्यगच्छत्तदा तासां भोजनं चिन्तितम् महत् ॥ ९९ ॥ तदा दध्यौ महादे
 वं रुद्रं पशुपतिं विभुम् ॥ सोऽपि ध्यानात्समुत्तस्थौ परमात्मा त्रिलोचनः ॥ १०० ॥ उवाच रुद्रस्तां देवीं किं ते कार्यं विवाक्षितम् ॥ ब्रूहि देवि महामायेय ते मन
 सिवर्तते ॥ १ ॥ शिवदूत्युवाच ॥ छागमध्येतु वै देव छागं रूपेण वतसे ॥ एतास्त्वां भक्षयिष्यान्ति भक्ष्यमीप्सितमादरात् ॥ २ ॥ भक्षार्थमासादेव

५० पु०
॥ ९२ ॥

शक्तिचिदातुमिहाहंसि ॥ शूलीकुर्वतिमामेताभक्षार्थिन्योमहाबलाः ॥ ३ ॥ अन्यथामामपिबलाद्रक्षयेयुर्बुभुक्षिताः ॥ एवंमातुसमालक्ष्यभक्ष्यं
कल्पयसत्वरम् ॥ ४ ॥ रुद्रउवाच ॥ शिवदूतिव्रवीम्येकप्रवृत्तयद्युगांतरे ॥ गंगाद्वारेदक्षयज्ञोगणैर्विध्वंसितोमम ॥ ५ ॥ तत्रयज्ञोमृगोभूत्वाप्रदुद्रा
वसुमेगवान् ॥ मयाबाणेननिर्विद्धोरुधरेणप्रसेचितः ॥ ६ ॥ अजगंधस्तदाभूतोनामदेवैस्तुमेकृतम् ॥ अजगंधस्तमेवेतिदास्येचान्यतुभोज
नम् ॥ ७ ॥ एतासांशृणुमेदेविभक्ष्यमेकंमयोचितम् ॥ कथ्यमानंवरोहेकालरात्रिमहाप्रभे ॥ ८ ॥ यास्त्रीसगर्भदेवेशिअन्यस्त्रीपरिधानकम् ॥
परिधत्तेस्पृशेद्रापिपुरुषस्यविशेषतः ॥ ९ ॥ सभागोस्तुवरारोहेकासांचित्पृथिवीतले ॥ अप्येकवर्षवालंतुगृहत्वातत्रवैवलात् ॥ १० ॥ भुक्त्वाति
ष्ठंतुसुप्रीताअपिपर्षज्ञतान्वहन् ॥ अन्याःसूतिगृहेच्छिद्रंगृह्णीयुस्तुह्यपूजिताः ॥ ११ ॥ निवसिष्यंतिदेवेशितथावैजातहारिकाः ॥ गृहेक्षेत्रेतटाके
चवाप्युद्यानेषुचैवहि ॥ १२ ॥ अत्येषुचरुदंत्योयास्त्रियस्तिष्ठतिनित्यशः ॥ तासांशरीरगाश्चान्याःकाश्चित्तिमवामुयुः ॥ १३ ॥ शिवदूत्युवाच ॥
कुत्सितंभवतादत्तंप्रजानांपरिपीडनम् ॥ नचत्वंबुध्यसेदातुशंकरस्यविशेषतः ॥ १४ ॥ त्रपाकरंयद्भवतिप्रजानांपरिपीडकम् ॥ नतुतद्युज्यतेदातुतासांभ
क्ष्यंतुशंकर ॥ १५ ॥ रुद्रउवाच ॥ अवंत्यांतुयदास्कंदोमयापूर्वतुभद्रितः ॥ चूडाकर्मेणिवृत्तेतुकुमारस्यतदाशुभे ॥ १६ ॥ आगत्यमातरोभक्ष्यमपू
र्वतुप्रचकिरे ॥ देवलोकादेवगणामातृणांभोक्तुमागताः ॥ १७ ॥ तासांगृहेयदापूर्वब्रह्माद्यास्सुरसत्तमाः ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैयक्षास्सर्वेचगुह्यकाः ॥ १८ ॥
मेवांदयःशिखारिणोगंगाद्याःसरितस्तथा ॥ सर्वेनागागजास्सिद्धाःक्षिणोऽसुरसूदनाः ॥ १९ ॥ डाकिन्यःसहवेतालैर्वृताःसर्वेग्रहैस्तदा ॥ किमुक्तेनामुना
देवियत्सृष्टब्रह्मणातिवह ॥ २० ॥ तत्सर्वंभोजनंदत्तंस्वेच्छात्रचनभोगतं ॥ शिवदूत्युवाच ॥ आसांकृतदेहिभोज्यदुर्लभयात्रिविष्टपे ॥ २१ ॥ स्नेहःकंसगु
डंहृद्यमुपकंपरिकल्पितम् ॥ क्वचिन्नान्येनयद्भुक्तमपूर्वपरमेश्वर ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदासोपिदेवदेवोमहेश्वरः ॥ भक्ष्यार्थतास्तदाप्राहपार्वत्याश्चैवतत्रिधौ ॥
॥ २३ ॥ मयावैसाधितंचान्नप्रकारैर्वहुभिःकृतं ॥ तत्सर्वंचव्ययंयतनंचान्यदिहदृश्यते ॥ २४ ॥ भवतीष्वागतास्त्वद्यकिंमयादेयमुच्यताम् ॥ अपूर्वभ
वतीनांयन्मयादेयंविशेषतः ॥ २५ ॥ आस्वादितंचान्येनभक्ष्यार्थंचददाम्यहम् ॥ अथोभागेचमेनाभेर्वतुलौफलसन्निभौ ॥ २६ ॥ भक्ष्यध्वंसिहसहितालं
बौमेवृषणाविमौ ॥ अनेनचापिभोज्येनपरातृप्तिर्भविष्यति ॥ २७ ॥ महाप्रसादंतालञ्चादेव्यस्सर्वास्तदाशिवम् ॥ प्रणिपत्यस्थिताऽश्वत्थद्वंद्वचनमब्रवीत्
॥ २८ ॥ करिष्यंतिशुभाचारान्विनाहास्येनयेनराः ॥ तेषांधनंपशुःपुत्रादाराश्चैवगृहादिकम् ॥ २९ ॥ भविष्यतिमयादत्तंचान्यन्मनसिस्थितम् ॥ हा
स्येनदीर्घदशनादरिद्राश्चभवति ॥ ३० ॥ तस्मान्ननिंदाहास्यंचकर्तव्यंहिविजानता ॥ भवत्योमातरःख्याताह्यस्मिन्लोकैर्भविष्यथ ॥ ३१ ॥

प्र०सृ०खं०
अ०३१

॥ ९२ ॥

उपहारेनरायेतुकरिप्यतिचकौमुदीम् ॥ चणकान्पूरिकाश्चैववृषणैःसहपूपकान् ॥ ३२ ॥ बंधुभिःस्वजनैश्चैवतेपावंशोनछिद्यते ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंघना
 र्थीलभतेधनम् ॥ ३३ ॥ रूपवान्मुभगोभोगीसर्वशस्त्रविशारदः ॥ हंसयुक्तेनयानेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ३४ ॥ शिवदूतिमयाप्येवंतासांदत्तंचभक्षणम्
 त्रपाकरंकिंभवत्याउक्तोहंतान्निशामय ॥ ३५ ॥ जयस्वदेविचामुं देजयभूतापहारिणि ॥ जयसर्वगतेदेविकालरात्रिनमोस्तुते ॥ ३६ ॥ विश्वमूर्ति
 युतेशुद्धेविरूपाक्षित्रिलोचने ॥ भीमरूपेशिवेविद्येमहामायेमहोदरे ॥ ३७ ॥ मनोजयेमनोदुर्गेभीमाक्षिशुभितक्षये ॥ महामारिविचित्रांगि
 तनृत्याप्रियेशुभे ॥ ३८ ॥ विकरालिमहाकालिकालिकेपापहारिणि ॥ पाशहस्तेदंडहस्तेभीमहस्तेभयानके ॥ ३९ ॥ चामुंडेज्वलमानास्येती
 क्षणदंष्ट्रेमहाबले ॥ शिवयानप्रियेदेविप्रेतासनगतेशिवे ॥ १४० ॥ भीमाक्षिभीपणेदेविसर्वभूतभयंकरि ॥ करालिविकरालेचमहाकालिकरालिनि ॥
 ॥ ४१ ॥ कालिकरालविक्रांतेकालरात्रिनमोस्तुते ॥ सर्वशस्त्रभूतेदेविनमोदेवनमस्कृते ॥ ४२ ॥ एवंस्तुताशिवदूतीरुद्रेणपरमेष्ठिना ॥ तुतोपपरमादे
 वीवाक्यंचैवमुवाचह ॥ ४३ ॥ वरंवृणीष्वदेवेशयत्तेमनसिवर्तते ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ स्तोत्रेणानेनयेदेविस्तोप्यंतित्वावरानने ॥ ४४ ॥ तेषांत्वंवरदादे
 विभवसर्वगतासती ॥ इमंपर्वतमारुह्ययःपूजयतिभक्तिः ॥ ४५ ॥ सपुत्रपौत्रपशुमान्समृद्धिमुपगच्छतु ॥ यश्चैवंशृणुयाद्रत्तयास्तत्तवंदेविसमुद्रवं ॥ ४६ ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाणमृच्छतु ॥ भ्रष्टराज्योयदाराजानवम्यांनियतःशुचिः ॥ ४७ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांसोपवासोनरोत्तम ॥ संवत्सरणलभतांरा
 ज्यनिष्कटंकपुनः ॥ ४८ ॥ एपाज्ञानान्विताशक्तिःशिवदूतीतिचोच्यते ॥ यएवंशृणुयात्त्रितयंभक्त्यापरमयानुप ॥ ४९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाण
 माप्नुयात् ॥ यश्चैनंपठतेभक्त्यास्नात्वावैपुष्करेजले ॥ १५० ॥ सर्वमेतत्फलंप्राप्यब्रह्मलोकेमहीयते ॥ यत्रैतल्लिखितंगेहेसदातिष्ठतिपार्थिव ॥ १५१ ॥ नतत्रा
 ग्निभयंघोरं सर्वचोरादिसंभवं ॥ यश्चेदपूजयेद्भक्त्यापुस्तकेपिस्थितंबुधाः ॥ ५२ ॥ तेनचेष्टभवेत्सर्वत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ जायंतेवहवःपुत्राःधनंधान्यं
 वरस्त्रियः ॥ ५३ ॥ रत्नान्यश्वागजाभृत्यास्तेपामाशुभवंतिचः ॥ यत्रेदंलिख्यतेगेहेतत्राप्येवभुवंभवेत् ॥ १५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिलेखेशिवदूतीचरितं
 नामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ भीष्मउवाच ॥ केनकर्मविपाकेनप्रेतत्वंजायतेपुनः ॥ केनवात्रप्रमुच्येततन्मेब्रूहिमहामते ॥ १ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ अ
 हंतैकथयिष्यामिसर्वमेतदशेषतः ॥ यच्छ्रुत्वानपुनर्मोहंयास्यतेनृपसत्तम ॥ २ ॥ येनजायेतप्रेतत्वंयेनचास्मात्प्रमुच्यते ॥ प्राप्नोतिनरकंघोरंदुस्तरंत्रिदशैरापि
 ॥ ३ ॥ सतांसंभाषणेचैवपुण्यतीर्थानुकीर्तने ॥ मानवास्तुप्रमुच्यंतआपन्नाःप्रेतयोनिषु ॥ ४ ॥ श्रूयतेहिपुराभीष्मब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ पृथुस्सर्वत्रवि
 ख्यातःसंतोषेचसदास्थितः ॥ ५ ॥ स्वाध्याययुक्तोहेहपुनित्ययोगश्चयोगवित् ॥ जपयज्ञविधानेनयुक्तकालंक्षिपेचसः ॥ ६ ॥ युक्तःक्षमादयाभ्यांचक्षां

प० पु०
॥ ९३ ॥

त्यायुक्तश्चतत्त्ववित् ॥ अहिंसाहितचित्तश्चाद्वैचतथास्थितः ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्यसमायुक्तस्तपोयोगसमन्वितः ॥ युक्तः सपितृकार्येषु युक्तो वैदिककर्मसु ॥
॥ ८ ॥ परलोकभये युक्तो युक्तस्तस्य वचः प्रति ॥ युक्तो मधुरवाक्येषु युक्तश्चातिथिपूजने ॥ ९ ॥ इष्टापूर्तसमायुक्तो युक्तो द्विद्विवर्जने ॥ स्वकर्मविधिसंयुक्तो युक्तः
स्वाध्यायकर्मसु ॥ १० ॥ एवं कर्माणि कुर्वन्तस्संसारविजिगीषया ॥ बहून्पदान्यतीतानि ब्राह्मणस्य गृहे सतः ॥ ११ ॥ तस्य बुद्धिरियं जाता तीर्थाभिगम
नं प्रति ॥ पुण्यैस्तीर्थैर्लैरेतत्किं कुर्वीकलेवरम् ॥ १२ ॥ प्रयतः पुष्करे स्नात्वा भास्करस्योदयं प्रति ॥ कृतजप्यनमस्कारोप्यद्भानं प्रत्यपद्य
त ॥ १३ ॥ अग्रतः पंचपुरुषानपश्यत्सोतिभीषणान् ॥ वने कटकवृक्षाद्ये निर्जने पक्षिवर्जिते ॥ १४ ॥ तान् दृष्ट्वा विहृताकारान् सुषोरां नृपापदर्श
नान् ॥ ईषत्संन्यस्तहृदयो व्यतिष्ठन्निश्चलाकृतिः ॥ १५ ॥ अवलंब्य ततो वैर्यं भयमुत्सृज्य दूरतः ॥ पप्रच्छ मधुराभाषी केयूर्यं विकृताः कुतः ॥ १६ ॥
किं वाचैव कृतं कर्म येन प्राप्ताश्च वै कृतम् ॥ कथमेवं विधाः सर्वे प्रस्थिताः कुत्र चाध्वनि ॥ १७ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ क्षुत्पिपासान्विताः नेत्यं महादुःखसमावृताः ॥
हृतप्रज्ञा वयं सर्वे नष्टसंज्ञा विचेतसः ॥ १८ ॥ न जानीमो दिशं चापि प्रदिशं चापि कांचन ॥ नांतरिक्षं महीं चापि न जानीमो दिवं तथा ॥ १९ ॥ यदेत
दुःखमाख्यातमेतदेव सुखं भवेत् ॥ प्रभातमिदमाभाति भास्करोदयदर्शनात् ॥ २० ॥ अहं पर्युषितो नाम सूचीमुखस्तथा परः ॥ शीघ्रगोरोहकश्चै
व पंचमोलखकस्तथा ॥ २१ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां नामां वै संभवः कुतः ॥ किं तत्कारणमुद्दिश्य यतो यूयं सनामकाः ॥ २२ ॥ प्रेता ऊचुः ॥
अहं स्वादुसदाभुंजदद्यां पर्युषितं द्विजे ॥ एतत्कारणमासाद्य नाम पर्युषितो मम ॥ २३ ॥ सूचितावहवो नेन विप्राश्चा ब्राह्मणकांक्षिणः ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य
सूचीमुखाभिधोमतः ॥ २४ ॥ शीघ्रगतोऽस्मि विप्रेण याचितः क्षुपितेन च ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य शीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ २५ ॥ गृहोपरिसदा स्वादुभुंजते द्विजभये
न हि ॥ उद्दिग्रमानसस्तत्र तेनासौरोहकः स्मृतः ॥ २६ ॥ मौनेचापि स्थितो नित्यं याचितो विलिखन्महीम् ॥ अस्माकमपि पापिष्ठोलेखको नाम नमतः ॥ २७ ॥
कृच्छ्रेण लेखको याति रोहकस्तु अवाकशिराः ॥ शीघ्रगः पंगुतां प्राप्तः सूचीसूचीमुखो भवत् ॥ २८ ॥ ययुषितोलम्ब्य ग्रीवो लंबोदर उदाहृतः ॥ बृहद्वृषणलंबोष्ठः पापाद
स्मादजायत ॥ २९ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तं सहेतुकम् ॥ पृच्छस्व यदि ते श्रद्धापृष्टाश्च कथयामहे ॥ ३० ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये जीवा भुवितिष्ठन्ति
सर्वेऽप्याहारमूलकाः ॥ युष्माकमपि चाहारं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ३१ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ शृणुष्वाहारमस्माकं सर्वसत्त्वविगर्हितम् ॥ यच्छ्रुत्वा निदसे विप्रभूयोभूय
श्चानित्यशः ॥ ३२ ॥ श्रेष्ठममूत्रपुरीषेण योषिदङ्गमलेन च ॥ गृहाणित्यक्तशौचानि प्रेताभुंजति तत्र वै ॥ ३३ ॥ स्त्रीभिर्दधानिकीर्णानि प्रकीर्णानि चिष्टकानि च ॥
मलेनापि नुगुप्स्यानि प्रेताभुंजति तत्र वै ॥ ३४ ॥ चित्तलज्जाविहीनानि दोमहीनानि यानि च ॥ त्रैतैश्चैव विहीनानि प्रेताभुंजति तत्र वै ॥ ३५ ॥ गुरवो

प्र० मृ० सं०
अ० ३२

॥ ९३ ॥

नैवपूज्यतेस्त्रीजितानिगृहाण च ॥ क्रोधलोभगृहीतानिप्रेताभुञ्जतितत्रै ॥ ३६ ॥ त्रपामेजायतेतातकध्यमानेस्वभोजने ॥ अस्मात्परतरं
 चान्यन्नवक्तुमपिशक्यते ॥ ३७ ॥ निवृत्तिप्रेतभावस्यपृच्छामस्त्वांहदव्रत ॥ यथानभवतिप्रेतस्तन्मेवदत्तपोधन ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
 एकरात्रद्विरात्रादिकृच्छ्रांश्चाद्राथणादिभिः ॥ व्रतैरन्यैःकृतैर्नित्यंनप्रेतोजायतेनरः ॥ ३९ ॥ ग्रीनग्रीन्पञ्चचैर्कवायोहन्यहनसिसेवते ॥ सर्वभूतदयापत्रो
 नप्रेतोजायतेनरः ॥ ४० ॥ तुल्योमानेऽपमानेचतुल्यःकांचनलोष्टयोः ॥ तुल्यःशत्रौचमित्रेचनप्रेतोजायतेनरः ॥ ४१ ॥ देवतातिथिपूजासुगुरुपूजा
 सुनित्यशः ॥ रतोवैपितृपूजासुनप्रेतोजायतेनरः ॥ ४२ ॥ शुक्लांगारकसंयुक्ताचतुर्थीजायतेयदा ॥ श्रद्धयाथाद्वकृत्तस्यांनप्रेतोजायतेनरः ॥ ४३ ॥ जि
 तक्रोधविमर्शोयस्तृष्णासंगविर्जितः ॥ क्षमावानदानशीलश्चनप्रेतोजायतेनरः ॥ ४४ ॥ गोब्राह्मणांश्चतीर्थानिपर्वतांश्चनदीस्तथा ॥ देवांश्चैवतुयोवन्द्या
 व्रप्रेतोजायतेनरः ॥ ४५ ॥ प्रेताऽऽहुः ॥ श्रुताश्चविविधाधर्माःपृच्छामोदुःखितामुने ॥ येनवैजायतेप्रेतस्तन्नोवदमहामते ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ शूद्रा
 व्रेनतुभुक्तेनब्राह्मणेनविशेषतः ॥ त्रियतेह्युदरस्थेनसर्वेप्रेतोभवेन्नरः ॥ ४७ ॥ मातरंपितरंभ्रातृन्भगिनींसुतमेवच ॥ अदृष्टदोषांस्त्यजतिसप्रेतोजायते
 नरः ॥ ४८ ॥ अयाज्ययाजनाच्चैवयाज्यस्यचविवर्जनात् ॥ रतोवैशूद्रसेवासुसप्रेतोजायतेनरः ॥ ४९ ॥ न्यासापहतामित्रधुक्शूद्रपाकरतःसदा ॥ विस्त्रं
 भयातीकूटस्थःसप्रेतोजायतेनरः ॥ ५० ॥ ब्रह्महागोघ्नकःस्तेनःसुरापागुरुतल्पगः ॥ भूमिकन्यापहतांचसप्रेतोजायतेनरः ॥ ५१ ॥ सामान्यादक्षिणांल
 व्वाएकएवनिगूहति ॥ नास्तिकीभावनिरतःसर्वेप्रेतोभिजायते ॥ ५२ ॥ एवंशुवाणविप्रेन्द्रआकाशेदुंदुभिस्वनः ॥ पुष्पवृष्टिःपपातोर्व्यादेवमुक्तासह
 स्रशः ॥ ५३ ॥ प्रेतानांतुविमानानिआगतानिसमंततः ॥ अस्यविप्रस्यसंभापात्पुण्यसंकीर्तनेनच ॥ ५४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसतांसंभाषणंकुरु ॥ यदि
 तेश्रेयसाकार्यगंगासुतअर्तद्रितः॥५५॥ तिलकंसर्वधर्मस्यपञ्चेतकथामिमाम् ॥ पटेलसंयोज्यकुलेनप्रेतोजायतेनरः ॥५६॥ शृणोतिवाप्यभीक्ष्णवाश्रद्ध
 यापरयान्वितः ॥ भक्त्यासमन्वितोवापिनप्रेतोजायतेनरः ॥ ५७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अंतरिक्षेकिमर्थतुपुष्करंपरिकीर्त्यते ॥ मुनिभिर्मर्मज्ञैश्चलभ्यतेत
 त्कर्त्तव्यह ॥ ५८ ॥ येनतल्लभ्यतेलब्धंलब्धंचैवफलप्रदम् ॥ तन्मेसर्वसमाचक्ष्वकौतुकादेवपृच्छतः ॥ ५९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ऋषिकोटिस्समायाताद
 क्षिणापथवासिनी ॥ स्नानार्थपुष्करेराजन्पुष्करंचवियद्व्रतम् ॥ ६० ॥ मत्वातेमुनयःसर्वप्राणयामपरायणाः ॥ ध्यायमानाःपरंब्रह्मस्थिताद्वादशवत्स
 रान् ॥ ६१ ॥ ब्रह्ममहर्षयस्तत्रदेवास्तेन्द्रास्समागताः ॥ ऋषयोर्तहिताःप्रोचुर्नियमांस्तेसुदुष्करान् ॥ ६२ ॥ आकारणंपुष्करस्यमंत्रेणक्रियताद्विजाः ॥ आ
 पोहिष्टेतितीसृभिर्ऋग्भिःसानिच्यमेष्यति ॥ ६३ ॥ अचमपेजजप्येनभवेद्वैफलदायकम् ॥ विप्रेर्वाक्यावसानेतुसर्वेस्तेस्तुतथाकृतम् ॥ ६४ ॥ कृतेनपु

प० पु०
॥ ९४ ॥

पुण्याप्राप्तायेनिदेशाच्चतोद्विजाः ॥ गर्हिताधर्मशास्त्रेषुतेविप्रादक्षिणोत्तराः ॥ ६५ ॥ येचान्येपार्वतीयाश्चश्राद्धेनर्हीतेकेतनम् ॥ एतस्मात्कारणाद्वाजन्वि
यत्येवंसमास्थितम् ॥ ६६ ॥ कार्तिक्यांपुष्करंस्नानात्पूततामाभियच्छति ॥ ब्रह्मणासहितंराजन्सर्वेषांपुण्यदायकम् ॥ ६७ ॥ तत्रागतास्तुयेवर्णाःसर्वेतेपुण्य
भाजनाः ॥ द्विजैस्तुल्यानसंदेहोविनामंत्रेणतेनृप ॥ ६८ ॥ आग्नेयंतुयदाऋक्षंकार्तिक्यांभवतिक्वचित् ॥ महतीसातिथिर्ज्ञेयास्नानेदानेत्थोत्तमा ॥ ६९ ॥ यदाया
म्यंतुभवतिऋक्षंतस्यांतिथौक्वचित् ॥ तिथिःसापिमहापुण्यायतिभिःपरिकीर्तिता ॥ ७० ॥ प्राजापत्यंयदाऋक्षंतिथौतस्यांनराधिप ॥ सामहाकार्तिकीप्रो
क्तादेवानामपिदुर्लभा ॥ ७१ ॥ यदाचार्केशुरोसोमेवारेष्वेतेषुवैत्रिषु ॥ त्रीण्येतानिचऋक्षाणिस्वयंप्रोक्तानिब्रह्मणा ॥ ७२ ॥ अत्राश्वमेधिकंपुण्यंस्नातस्य
भवतिध्रुवम् ॥ दानमक्षयतांयातिपितृणांतर्पणंतथा ॥ ७३ ॥ विशाखासुयदाभानुःकृत्तिकासुचचंद्रमाः ॥ सयोगःपुष्करोनामपुष्करेष्वतिदुर्लभः ॥ ७४ ॥
अंतरिक्षावतीर्णेतुर्तथैतामहेषुभे ॥ स्नानंयेत्रकरिष्यतितेषांलोकामहोदयाः ॥ ७५ ॥ नस्पृहांतेन्यपुण्यस्यकृतस्याप्यकृतस्यच ॥ करिष्यतिमहा
राजसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ७६ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थंपृथिव्यामिहपञ्चते ॥ नास्मात्परंपुण्यतीर्थंलोकेषुनृपपञ्चते ॥ ७७ ॥ कार्तिक्यांतुविशेषेणपुण्यापा
पहराशुभा ॥ उदुंबरवनात्तस्मादागाताचसरस्वती ॥ ७८ ॥ तयातत्पूरितंतीर्थंपुष्करंमुनिसेवितम् ॥ दक्षिणेशिखरंभातिपर्वतस्याविदूरतः ॥ ७९ ॥
नीलांजनचयप्रख्यंर्वर्णतोनीलशाल्मलम् ॥ तयातच्छिखरंतस्यखस्थितंपुष्करंयथा ॥ ८० ॥ प्रावृट्कालेवियत्पूर्णघनवृंदमिवोच्छ्रितम् ॥ कदंबपुष्पगं
धाढ्यंकुटजार्जुनभूषितम् ॥ ८१ ॥ रथमार्गमिवारोदुंरवेस्तच्छिखरंस्थितम् ॥ वृत्तैस्सपुलकैस्तिग्मैःस्त्रीणामिवपयोधरैः ॥ ८२ ॥ श्रीफलैःशिखरंभा
तिसमन्तात्सुमनोहरैः ॥ गुंजद्विःषट्पदकुलैःसमंतादुपशोभितम् ॥ ८३ ॥ कोकिलारावरुचिरंशिखिकेकारवाकुलम् ॥ शृंगेमनोहरेतस्मिन्नुद्गतासुमनो
रमा ॥ ८४ ॥ पुण्यापुण्यजलोपेतानदीर्यंब्रह्मणस्सुता ॥ वंशस्तंवात्सुविपुलाप्रवृत्ताचोत्तरामुखी ॥ ८५ ॥ गत्वाततोनातिदूरात्पुनर्यातिपराइमुखी ॥ ततः
प्रभृतिसादेवीप्रसन्नाप्रकटास्थिता ॥ ८६ ॥ अन्तर्धानंपरित्यज्यप्राणिनामनुकम्पया ॥ कनकासुप्रभाचैवन्दाप्राचीसरस्वती ॥ ८७ ॥ पंचस्रोताः
पुष्करेषुब्रह्मणापरिभाषिता ॥ तस्यास्तीरेसुरम्याणितीर्थान्यायतनानिच ॥ ८८ ॥ संसेवितानिमुनिभिःसिद्धैश्चापिसमंततः ॥ तेषुसर्वेषुभविताधर्महे
तुःसरस्वती ॥ ८९ ॥ हाटकक्षितिगौरीणांतत्तीर्थेषुमहोदयम् ॥ दानंदत्तंनरैःस्नातैर्जनयत्यक्षयफलम् ॥ ९० ॥ धान्यप्रदानंप्रवरंवदंतितिलप्रदानंचत
थासुनोद्वाः ॥ यैस्तेषुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्वर्महेतुप्रवरंप्रदिष्टम् ॥ ९१ ॥ प्रायोपवेशंप्रयतःप्रयत्नाद्यस्तेषुकुर्यात्प्रमादपुमान्वा ॥ तीर्थेषुसंयोज्यमनोपिचैथं
भुक्तेफलंब्रह्मगृहेयथेष्टम् ॥ ९२ ॥ तस्योपकंडेप्रियतेहिंयस्तुकर्मक्षयात्स्थावरजंगमैश्च ॥ तेचापिसर्वैसकलंप्रसह्यलभंतियज्ञस्यफलंदुरापम् ॥ ९३ ॥ ततस्तु

प्र०सृ०सं०
अ० ३२

॥ ९४ ॥

साधर्मफलारणीचजन्मादिदुःखार्दितचेतसांतु ॥ सर्वात्मनाचारुफलासरस्वतीसेव्याप्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ॥ ९४ ॥ तत्रयेसलिलंपूतंपिबंतिसततनराः ॥
 नतेमनुष्यादेवास्तेजगत्यामिहसंस्थिताः ॥ ९५ ॥ यज्ञेर्दानेस्तपोभिश्चयत्फलंप्राप्यतेद्विजैः ॥ तदत्रस्नानमात्रेणशूद्रैरपिस्वभावजैः ॥ ९६ ॥ दर्शनात्पु
 ष्करस्यापिमहापाताकिनोपिये ॥ तेपितृपापनिर्मुक्ताःस्वर्गयातिननुक्षये ॥ ९७ ॥ तत्रोपवासीयज्ञस्यपुंडरीकस्ययत्फलम् ॥ तत्प्राप्नो
 तिनरःक्षिप्रमल्पायासेनपुष्करे ॥ ९८ ॥ माघमासेतिलान्यस्तुप्रयच्छतिचसद्विजे ॥ यथाशक्तिचभक्त्याचसविष्णुभवनैवेत् ॥ ९९ ॥ तत्रोपवासं
 स्नानंचपंचगव्याशनंतथा ॥ यःकरोतिनरःसोपिदेहातेस्वर्गमाप्नुयात् ॥ १०० ॥ वसंतितत्समीपस्थायेपितस्करजातयः ॥ तेपितस्यानुभा
 वेनस्वर्गातिचनसंशयः ॥ १ ॥ येपुनःशूद्रवृत्तिस्थास्त्रिरात्रोपोपितानराः ॥ प्रयच्छतिद्विजेष्वर्थब्रह्मशक्तिसमन्विताः ॥ २ ॥ तेमृतायानमारूढाः प
 द्मासनचतुर्भुजाः ॥ ब्रह्मणासहसायुज्यंप्राप्नुवंत्यपुनर्भवम् ॥ ३ ॥ गंगोद्वेदयत्रगंगासंप्राप्तासरितावराम् ॥ सरस्वतींद्रष्टुकामासांत्वार्येप्रोद्गतांऽव
 रात् ॥ ४ ॥ तत्रगत्वापयःपूतंसुरसिद्धिनिषेवितम् ॥ सारस्वतंचविमलंविद्याधरगणार्चितम् ॥ ५ ॥ पीतमेकांजलिमितयेनासतेनतत्परं ॥ अवलोक्यदिशंपूर्वामा
 हंगेसखित्वया ॥ ६ ॥ एकाकिनीवियुक्तास्मिक्रयास्येहमवांधवा ॥ तांविज्ञायततोर्गंगारुदतींशोककर्शिताम् ॥ ७ ॥ पूर्वदेशात्समायाताद्रष्टुंतादीनमा
 नसाम् ॥ दृष्ट्वाचतामहाभागांपरिष्यज्यतुपीडिताम् ॥ ८ ॥ नेत्रप्रमृज्यचेतस्याःप्राहगंगावचस्तदा ॥ मारोदीस्त्वमहाभागदुःष्करंतेकृतंसखि ॥ ९ ॥ देवका
 र्ययदन्धेनकर्तुंशक्येतनैवहि ॥ एतस्मात्तेमहाभागेद्रष्टुं देवाःसमागताः ॥ ११० ॥ एपांचक्रियतांपूजावाङ्मनःकायकर्मणा ॥ सरस्वतीसुरेंद्राणांकृत्वापूजा
 विधिक्रमम् ॥ ११ ॥ क्रमेणब्रह्मजापश्चात्संगतातुसखीजनम् ॥ ज्येष्ठमध्यमयोर्मध्यैसंगमोलोकविश्रुतः ॥ १२ ॥ पश्चान्सुखीब्रह्मसुताजाह्नवीतुउदङ्मुखी
 ततस्तेविबुधाःसर्वेपुष्करंयेसमागताः ॥ १३ ॥ विदित्वादुष्करं कर्मतस्यास्तुतिमकारयन् ॥ त्वंबुद्धिस्त्वमतिर्लक्ष्मीस्त्वविद्यात्संगतिःपरा ॥ १४ ॥ त्वंश्रद्धा
 त्वंपरानिष्ठाबुद्धिर्मधारतिःक्षमा ॥ त्वंसिद्धिस्त्वस्वधास्वाहात्वपवित्रमर्तमहत् ॥ १५ ॥ संध्यारात्रिःप्रभाभूतिर्मध्याह्न्यासरस्वती ॥ यज्ञविद्यामहावि
 द्यागुह्यविद्याचशोभना ॥ १६ ॥ आन्वीक्षिकीतुयावातीदंडनीतिश्चकथ्यते ॥ नमोस्तुतेपुण्यजलेनमःसागरगामिनि ॥ १७ ॥ नमस्तेपापनिर्माकेनमेदिवि
 जगतप्रिये ॥ एवंस्तुताहिसादेवीदिव्यास्वार्थपरायणैः ॥ १८ ॥ एवंसाप्राङ्मुखीतत्रस्थितादेवीसरस्वती ॥ सर्वतीर्थमयीदेवीसर्वासमन्विता ॥ १९ ॥
 प्राचीसेतितुषैर्ज्ञेयाब्रह्मणोवचनंतथा ॥ तत्रशुद्धावटंनामतीर्थपैतामहंस्मृतम् ॥ १२० ॥ दर्शनेनापिवैतस्यमहापाताकिनोपिये ॥ भोगिभोगान्नसमश्रंतिविशु
 द्धाब्रह्मणोतिके ॥ २१ ॥ प्रायोपवेशयेतत्रप्रकुर्वीतिनरोत्तमाः ॥ तेमृताब्रह्मयानेनादिवंयांत्यकुतोभयाः ॥ २२ ॥ तत्राल्पमपियैर्दानंदत्तंब्रह्मविदा

प० पु०
॥ ९५ ॥

त्मनाम् ॥ जन्मांतरशतंतेषां तैर्दत्तं भावितात्मनाम् ॥ २३ ॥ खण्डस्फुटितसंस्कारंतत्र कुर्वन्ति येनराः ॥ ते ब्रह्मलोकमासाद्य मोदन्ते सुखिनस्सदा ॥ २४ ॥
योऽत्र पूजाजपो होमः कृतो भवति देहिनाम् ॥ अनन्तं तत्फलं सर्वं ब्रह्मभक्तिरतात्मनाम् ॥ २५ ॥ तत्र दीपप्रदानेन ज्ञानचक्षुरतीन्द्रियः ॥ प्राप्नोति धूपदा
नेन स्थानं ब्रह्मनिषेवितम् ॥ २६ ॥ अथ किं बहुनोक्तेन संगमे यत्प्रदीयते ॥ तदनंतफलं प्रोक्तं जीवतो वा मृतस्य च ॥ २७ ॥ स्नानाज्जपात्तथा हो
मादनंतफलसाधकम् ॥ रामेणागत्य वै तत्र पिण्डं दशरथस्य च ॥ २८ ॥ दत्तं श्राद्धं तत्र तेन मार्कण्डेयेन दर्शितं ॥ तत्र वापीचतुःकोणात् तत्र पिण्डप्रदा
नराः ॥ २९ ॥ हंसयुक्तेन यानेन सर्वे याति त्रिविष्टपम् ॥ तस्यां वाप्या तु वै ब्रह्मापितु मेधंचकार ह ॥ ३० ॥ यज्ञं यज्ञविदां श्रेष्ठः समाप्तवरदक्षिणम् ॥
वसवः पितरो ज्ञेयारुद्राश्चैव पितामहाः ॥ ३१ ॥ आदित्याश्च तत्स्तेषां विहिताः प्रपितामहाः ॥ त्रिविधा अपि आहूय पुनरुक्ता विरिंचिना ॥ ३२ ॥
भवाद्भिः पिण्डदानाद्यं ग्राह्यमत्र स्थितैस्सदा ॥ यत्कृतं पितृकार्यं च तदनंतफलं भवेत् ॥ ३३ ॥ वृत्त्यर्थं पितरस्तेषां तुष्टाश्चैव पितामहाः ॥ लभेते त
पेणात्तृप्तिं पिण्डदानात् त्रिविष्टपम् ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्वपरित्यज्य प्राचीने पिण्डो भवेत् ॥ दत्त्वा पुत्रः प्रयत्नेन पितृन्सर्वांश्च तर्पयेत् ॥ ३५ ॥ प्राचीने
श्वरदेवस्य पुरोभूतं प्रतिष्ठितम् ॥ आदित्यं तदित्युक्तं दर्शनादपि मुक्तिदम् ॥ ३६ ॥ स्पृष्ट्वा तु सलिलं तत्र मुच्यते जन्मबधनात् ॥ अवगाहनाद्ब्रह्मणो सौ भवत्य
नुचरः सदा ॥ ३७ ॥ आदित्यं नरः स्नात्वा यः प्रदद्यात्समाधिना ॥ अन्नमल्पमापि प्रायः प्रायशस्त्वर्गमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ यस्तत्र ब्रह्मभक्तानां नरः स्नात्वा द
देद्धनम् ॥ कृतेरणापि हेम्राचसस्त्वर्गे मोदते सुखी ॥ ३९ ॥ प्राचीं सरस्वती तत्र नरैः किमु गत्यते परम् ॥ तस्यां स्नानात्फलं तु ज्ञेयं तपो यज्ञादिलक्षणम् ॥ ४० ॥
येषां तिनराः पुण्यां प्राचीं देवीं सरस्वतीम् ॥ न तेनराः सुराज्ञेयार्कण्डेयार्चिर्ब्रह्मवोत् ॥ ४१ ॥ सरस्वती नदीं प्राप्य न स्नानेनियमः क्वचित् ॥ भुक्तेवान् च वा भुक्ते दि
वा वायदिवानि शि ॥ ४२ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानां प्राचीनं प्रवरं स्मृतम् ॥ पापघ्नं पुण्यजननं प्राणिनां परिकीर्तितम् ॥ ४३ ॥ येषु नर्भावितात्मानस्तत्र स्नात्वा ज
नार्दनम् ॥ पूजयन्ति यथा शक्तिं प्रयाति त्रिविष्टपम् ॥ ४४ ॥ देवानां प्रवरं विष्णुस्तेन यत्र सरस्वती ॥ सेविता तत्परं तीर्थं शितौ ब्रह्मसुतो ब्रवीत् ॥ ४५ ॥
ततस्तस्मान्महातीर्थं मन्यमाना महोदयम् ॥ मंदाकिनीमुदीक्षंती स्थिता तत्र सरस्वती ॥ ४६ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानां परं स्वायं भुवो ब्रवीत् ॥ मंदाकिन्यासमं
यत्र प्राप्य पुण्यसमागमम् ॥ ४७ ॥ तत्र स्थाने स्थिता देवैः स्तुता देवी सरस्वती ॥ मत्वा चैकाकिनीं तां तु दीनास्यां दीनमानसां ॥ ४८ ॥ सखीं तदा सृज
द्ब्रह्मरूपिणीं विमलेश्याम् ॥ हरिणीं हरिरप्याशु जज्ञे कमललोचनाम् ॥ ४९ ॥ वज्रिणीं मपि देवेशो वज्रपाणिर्विमृष्टवान् ॥ सुकुरंगरुचिं देवानीलं कंठोत्पृष्य च ॥
॥ ५० ॥ सखीं संजनयामास सरस्वत्या स्त्रिलोचनः ॥ विलोक्यमाना साराजन्सखीभिः सुरसुंदरी ॥ ५१ ॥ प्रहृष्टा या तु मारुन्धा देवादेशान्महानदी ॥ ततः स

प्र० सू० सू०
अ० ३२

॥ ९५ ॥

स्त्रीभिः सार्द्धं सा प्राचीना गंतुमुद्यता ॥ ५२ ॥ सरस्वतीसमस्तानां तासां श्रेष्ठतमा स्मृता ॥ प्राची सरस्वती तोयं ये पिबन्ति मृगाभुवि ॥ ५३ ॥ तेऽपि स्वर्गं गमिष्यन्ति तयज्ञै
 द्विजवरा यथा ॥ चिंतामणि रिवत्रैषा प्राची ज्ञेया सरस्वती ॥ ५४ ॥ तथा कामफलस्येयं हेतुभूता मदानदी ॥ दक्षिणादिशमालोक्य पुनः पश्चान्मुखी गता ॥ ५५ ॥
 उक्ता तथा तथार्गादि शं प्राचीं ब्रजस्वह ॥ विस्मर्तव्या न चाहते ब्रजदेवियथागतम् ॥ १५६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे तीर्थावतारो नाम
 द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ भीष्म उवाच ॥ मार्कंडेयेन वैरामः कथमत्र प्रबोधितः ॥ कथं समागमो भूतः कस्मिन्काले कदा मुने ॥ १ ॥ मार्कंडेयः क
 स्य सुतः कथं जाता मोहातपाः ॥ नाम्नोऽस्य निगमं ब्रुहि यथाभूतं महा मुने ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि मार्कंडेयोद्भव पुनः ॥ पुरा कल्पे मुनिः
 पूर्वमृकंदुर्नाम विश्रुतः ॥ ३ ॥ भृगोः पुत्रो महाभागः स भार्यस्तत्तवांस्तपः ॥ तस्य पुत्रस्तदा जाता वसतस्तु वनांतरे ॥ ४ ॥ स पंचवार्पिको भूतो
 बाल एव गुणाधिकः ॥ ज्ञानिना स तदा दृष्टो भ्रमन् बालस्तदांगणे ॥ ५ ॥ स्थित्वा स मुचिरं कालं भाव्यर्थं प्रत्यबुध्यत ॥ तस्यापि त्रासवैपुष्टः कियदायुः
 सुतस्य मे ॥ ६ ॥ संख्याया च क्ष्ववर्षाणि तस्या लपान्यधिकानि वा ॥ मृकंदुर्नैव मुक्तस्तु स ज्ञानी वाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ षण्मासमायुः
 पुत्रस्य धात्रा सृष्टुं मुनीश्वर ॥ नैव शोकस्त्वया कार्यः सत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ८ ॥ स तच्छ्रुत्वा वचो भीष्म ज्ञानिनाय दुदाहृतम् ॥
 अथोपनयनं च क्रेवालकस्य पिता तदा ॥ ९ ॥ आहूचैनं पिता पुत्रमृषींस्त्वमभिवादय ॥ एवमुक्तः स वै पित्रा प्रहृष्टश्चाभिवादाने ॥ १० ॥ नवर्णावर्णतवि
 त्सि सर्ववर्णाभिवादनः ॥ पंचमासास्त्वति क्रांता दिवसाः पंचविंशतिः ॥ ११ ॥ मार्गेणार्थसमायाता ऋषयस्तत्र सत्तवै ॥ बालेन तेन ते दृष्टाः सर्वे चाप्यभिवादि
 ताः ॥ १२ ॥ आयुष्मान्भवतैरुक्तः स बालो दंडमेखली ॥ उक्त्वैवं ते पुनर्बालमपश्यन्क्षीणजीवितम् ॥ १३ ॥ दिनानि पंच तस्यायुर्ज्ञात्वा भीताश्च ते नृप ॥
 तं गृहीत्वा बालकं च गतास्ते ब्रह्मणोति कम् ॥ १४ ॥ प्रतिमुच्य च तं राजन् प्रणिपेतुः पिता महम् ॥ अयमावेदितस्तैस्तु तेन ब्रह्माभिवादितः ॥ १५ ॥ चिरायुर्ब्र
 ह्मणा बालः प्रोक्तः स ऋषिसन्निधौ ॥ ततस्ते मुनयः प्रीताः श्रुत्वा वाक्यं पितामहात् ॥ १६ ॥ पितामहः ऋषीन् दृष्ट्वा प्रोवाच विस्मयान्वितः ॥ कार्येण येन चाया
 तः कोर्यबालो निवेद्यताम् ॥ १७ ॥ ततस्तः ऋषयो राजन् सर्वतस्मै न्यवेदयन् ॥ पुत्रो मृकंदोऽक्षीणायुः सायुर्पकुंरु बालकम् ॥ १८ ॥ अल्पायुषस्त्वस्य मुनिर्वैष्वे
 मां चापि मेखलाम् ॥ यज्ञोपवीतं दंडं च दत्वा चैनमबोधयत् ॥ १९ ॥ यं कंचिपश्यसे बालभ्रमं तं भूतलं जनम् ॥ तस्याभिवादः कर्तव्य एव माहापितावचः ॥ २० ॥
 अभिवादनशीलो यं क्षितौ दृष्टः परिभ्रमन् ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन देवयोगात्पितामह ॥ २१ ॥ चिरायुर्भवपुत्रेति प्रोक्तो सौतत्र बालकः ॥ कथं वचो भवेत्सत्यमस्मा
 कं भवता सह ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदा तैस्तु ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ऋतवाक्यादियं भूमिः संस्थिता सर्वतोभया ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मत्समश्चायुषा बालो मा

५० पु०
॥ ९६ ॥

कैडेयोभविष्यति ॥ कल्पस्यादौ तथा चातिमतो मे मुनिस्तमः ॥ २४ ॥ एव ते मुनयो बालं ब्रह्म लोके पितामहात् ॥ संसाध्य प्रेषयामासुर्भूयोप्येनं धरातल
म् ॥ २५ ॥ तथैवात्रांगता विप्रामा कैडेयो निजं गृहम् ॥ जगाम ते पुण्याते पुषितरं स्वमथाब्रवीत् ॥ २६ ॥ ब्रह्म लोकमहं नीतो मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ दीर्घा
युश्च कृतश्चास्मि वरान् दत्वा विसर्जितः ॥ २७ ॥ एतदन्यच्च मे दत्तं गतं चिंता करतव ॥ कल्पस्यादौ तथा चातिभविष्ये संमनंतरे ॥ २८ ॥ लोककर्तुं ब्रह्मणो हं प्रसादात्
स्य वै पितः ॥ पुष्करं वै गमिष्यामि तपस्तनुं समुद्यतः ॥ २९ ॥ तत्राहं देवदेवेश मुपासिष्ये पितामहम् ॥ सर्वकामावाप्तिकरं सर्वारातिनिवर्हणम् ॥ ३० ॥
सर्वसौख्यप्रदं देवमिन्द्रादीनां परायणम् ॥ ब्रह्माणं तोषयिष्यामि सर्वलोकपितामहम् ॥ ३१ ॥ मार्कण्डेयवचः श्रुत्वा मृकं दुर्मुनिस्तमः ॥ जगाम परमं हर्षं
क्षणमेकं समुच्छसन् ॥ ३२ ॥ धैर्यं सुमनसा स्थाय इदं वचनमब्रवीत् ॥ अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च मुजीवितम् ॥ ३३ ॥ सर्वस्य जगतां स्त्रिया येन दृष्टः पितामहः ॥
त्वया दाय दवानस्मि पुत्रेण वंशधारिणा ॥ ३४ ॥ त्वं गच्छ पश्य देवेशं पुष्करस्थं पितामहम् ॥ दृष्टे तस्मिन् जगन्नाथेन जरा मृत्युरेव च ॥ ३५ ॥ नृणां भवति सौख्या
नितथैश्वर्यतपोऽक्षयम् ॥ त्रीणि शृङ्गाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रसवणानि च ॥ ३६ ॥ पुष्कराणि तथा त्रीणि न विद्वस्तत्र कारणम् ॥ कनीयां संमध्यमं च तृतीयं ज्ये
ष्ठपुष्करम् ॥ ३७ ॥ शृंगशब्दाभिधानानि शुभप्रसवणानि च ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथारुद्रो नित्यं सन्निहितास्त्रयः ॥ ३८ ॥ पुष्करेषु महाराजानां तः पुण्यतमं भु
वि ॥ विरजं विमलं तोयं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्म लोकस्य पन्थानं धन्याः पश्यन्ति पुष्करं ॥ यस्तु वर्षं शतं साग्रमग्निहोत्रमुपासीता ॥ ४० ॥ कार्तिकी
वावसेदेकां पुष्करे सममेव च ॥ कर्तुं मयानशक्तिं कर्मणैव साधितम् ॥ ४१ ॥ तदयन्नात्स्वया तात मृत्युस्सर्वहरो जितः ॥ तत्र दृष्टस्स देवेशो ब्रह्म लोक
पितामहः ॥ ४२ ॥ नान्यो मर्त्यस्त्वया तु ल्यो भविता जगतीतले ॥ अहं वै तोषितो येन पञ्चवार्षिकजन्मना ॥ ४३ ॥ वरेण त्वं दीयेन उपमां चिरजीविना
म् ॥ गमिष्यासि न सन्देहस्तथाशीर्वचनम् ॥ ४४ ॥ एवं वदन्ति ते सर्वे ब्रजलोकान्यथेप्सितान् ॥ एवं लब्धप्रसादेन मृकण्डुतनयेन च ॥ ४५ ॥ आश्रमः
स्थापितस्तेन मार्कण्डेयाश्रम इत्युत ॥ तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ४६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा चिरायुर्जायते नरः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तथा
न्यते प्रवक्ष्यामि इति हासं पुरातनम् ॥ ४७ ॥ यथारामेण वै तीर्थं पुष्करं तु विनिर्मितम् ॥ चित्रकूटात् पुरारामो मैथिल्या लक्ष्मणेन च ॥ ४८ ॥ अत्रैराश्रममासाद्य
पप्रच्छ मुनिस्तमम् ॥ राम उवाच ॥ कानि पुण्यानि तीर्थानि किं वाक्षेत्रं महामुने ॥ ४९ ॥ यत्र गत्वा नरो योगिन् विद्योगं सह वंधुभिः ॥ नैव प्राप्नोति भगवन्
तन्ममाचक्ष्वमुब्रत ॥ ५० ॥ अनेन वनवासेन राज्ञस्तु मरणेन च ॥ भरतस्य वियोगेन परितप्येह हं त्रिभिः ॥ ५१ ॥ तद्वाक्यं राचवेणोक्तं श्रुत्वा विप्रर्षभस्त
दा ॥ ध्यात्वा च सुचिरं कालमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ अत्रि उवाच ॥ साधुपृष्टं त्वया वीररघूणां वंशवर्धन ॥ मम पित्रा कृतं तीर्थं पुष्करं नाम विश्रु

प्र० सू० ख०
अ० ३३

॥ ९६ ॥

तम् ॥ ५३ ॥ पर्वतौ द्वौ च विख्यातौ मर्यादायज्ञपर्वतौ ॥ कुंडत्रयंतयोर्मध्ये ज्येष्ठमध्यकनिष्ठकम् ॥ ५४ ॥ तेषु गत्वा दशरथापिंडदानेन तर्प्य ॥
 तीर्थानां प्रवरं तीर्थं क्षेत्राणामपि चोत्तमम् ॥ ५५ ॥ अवियोगाचमुरसावापीरशुकुलोद्भवः ॥ तथा सौभाग्यकूपो न्यःसुजलोरधुनंदनः ॥ ५६ ॥ तेषु पिंडप्र-
 दानेन पितरो मोक्षमाप्नुयुः ॥ आभूतसंपुर्वकालमेतदाहपितामहः ॥ ५७ ॥ तत्र राघवगच्छस्व भूयोऽप्यागमनं क्रियाः ॥ तथेति चोक्त्वा रामोऽपि गमनाय
 मनोदधे ॥ ५८ ॥ ऋक्षवंतमभिक्रम्य नगरं वैदिशं तथा ॥ चर्मण्वतंसमुत्तीर्य प्राप्नोसौ यज्ञपर्वतम् ॥ ५९ ॥ तमतिक्रम्य वेगेन मध्यमे पुष्करे स्थितः ॥ पितृ-
 न्तं तर्पयामास अद्भिर्देवांश्च सर्वशः ॥ ६० ॥ स्नानावसाने रामेण मार्कंडेऽमुनिपुंगवः ॥ आगच्छन् शिष्यसंयुक्तो दृष्टस्तत्रैव धीमता ॥ ६१ ॥ गत्वा वै सखं तस्य प्र-
 णिपत्य च सादरम् ॥ पृष्टोऽवियोगदः कूपः कतमस्यां दिशि प्रभो ॥ ६२ ॥ सुतो दशरथस्याहं रामो नाम जनैः स्मृतः ॥ सौभाग्यवापीं तां द्रष्टुमहं प्राप्नोत्रिशा-
 सनात् ॥ ६३ ॥ तत्स्थानं तौ च वै कूपौ भगवान्प्रव्रवीतु मे ॥ एवमुक्तश्च रामेण मार्कंडेः प्रत्युवाच ह ॥ ६४ ॥ मार्कंडेय उवाच ॥ साधुराघव भद्रं ते सुकृतं भवता कृ-
 तम् ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेन यत्प्राप्नोसीह सांप्रतम् ॥ ६५ ॥ एह्यगच्छस्व पश्यस्व वापीं तामवियोगदाम् ॥ अवियोगश्च सर्वैश्च कूप एवात्र जायते ॥ ६६ ॥ आसुष्मि
 के चैहिके च जीवतोऽपि मृतस्य वा ॥ एतद्राक्ष्यं मुनीन्द्रस्य श्रुत्वा लक्ष्मणपूर्वजः ॥ ६७ ॥ स्मरामारामो राजानं तदा दशरथं नृप ॥ भरतं सहशत्रुभ्रातृनन्यां
 श्वनागरान् ॥ ६८ ॥ एवं चिंतयतस्तस्य संध्याकाले व्यजायत ॥ उपास्य पश्चिमां संध्यां मुनिभिः सह राघवः ॥ ६९ ॥ सुष्वापतां निशांतं ब्राह्मणं भार्यासमन्वि-
 तः ॥ विभार्य वसाने तु स्वप्नोत्तेरधुनंदनः ॥ ७० ॥ पित्रामात्रा तथा चाचर्यैर्योऽध्यायां स्थितः किल ॥ विवाहमंगले वृत्ते बहुभिर्वाधवैः सह ॥ ७१ ॥ समासीनः
 स भार्यासावृषिभिः परिवारितः ॥ लक्ष्मणेनाप्येवमेव दृष्टोऽसौ सीतया तथा ॥ ७२ ॥ प्रभाते तु मुनीनां तत्सर्वमेव प्रकीर्तितम् ॥ ऋषिभिश्च तथेत्युक्तः सत्य-
 मेतद्रूपं तम् ॥ ७३ ॥ मृतस्य दर्शने श्राद्धं कार्यमावश्यं कं स्मृतम् ॥ वृद्धिकामास्तु पितरस्तथा चैवात्र कांक्षिणः ॥ ७४ ॥ ददंति दर्शनं स्वप्ने भक्तिर्युक्तस्य राघव ॥
 अवियोगस्तु ते भ्रात्रा पित्रा च भरतेन च ॥ ७५ ॥ चतुर्दशानां वर्षाणां भविताराघवध्रुवम् ॥ कुरु श्राद्धं तथा वीरराज्ञो दशरथस्य च ॥ ७६ ॥ अमी च ऋषयः सर्वे तव भक्ताः
 कृतक्षणाः ॥ अहं च जमदग्निश्च भारद्वाजश्च लोमशः ॥ ७७ ॥ देवरातः शमीकश्च षडैते वैद्विजोत्तमाः ॥ श्राद्धं च ते महाबाहो संभारांस्त्वमुपाहर ॥ ७८ ॥ मुख्यं चेष्टुं दि-
 पिण्याकं वदरामलकैः सह ॥ श्रीफलानि च पक्वानि मूलं चोच्चावचं बहु ॥ ७९ ॥ मार्गेण चाथमासिनधान्येन विविधेन च ॥ तृप्तिप्रयच्छ विप्राणां श्राद्ध-
 दानेन सुव्रत ॥ ८० ॥ पुष्करारण्यमासाद्य नियतो नियताशनः ॥ पितृन्तर्पयत्येत्यस्तु सोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ स्नानार्थं तु वर्यं रामगच्छामो ज्येष्ठपुष्करम् ॥
 इत्युक्त्वा ते गताः सर्वे मुनयो राघवं नृप ॥ ८२ ॥ लक्ष्मणं चान्वीद्रामो मध्यमाहरमेष्टु गम् ॥ शुद्धेक्षणं च शशकं कृष्णशकं तथा मधु ॥ ८३ ॥ जंबीराणि सु-

५० पु०
॥ ९७ ॥

ख्यानिमूलानिविविधानिच ॥ पक्वानिचकपित्थानिफलान्यन्यानियानिच ॥ ८४ ॥ तान्याहरस्ववैश्राद्धेक्षिप्रमेवास्तुलक्षणा॥ तथातत्कृतवान्सर्वरामादेशा
च्चराचवः ॥ ८५ ॥ वदरेद्वुदिशकानिमूलानिविविधानिच ॥ तत्राहृत्यचरामेणकूटकारःकृतोमहान्॥ ८६ ॥ परिपक्वचजानक्यासिद्धरामेनिबोदितम् ॥ स्नात्वा
रामोयोगवाप्यामुनीस्ताननुपालयन् ॥ ८७ ॥ मध्याह्नाच्चलितेसूर्येकालेकुतपकेतथा ॥ आयाताऋषयःसर्वेयैरामेणानुमंत्रिताः ॥ ८८ ॥
तानागतान्मुनीन्वदद्वैदेहीजनकात्मजा ॥ रामातिकंपरित्यज्यव्रीडिताऽन्यत्रसंस्थिता ॥ ८९ ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनांचितयानाचवेपती ॥
ब्राह्मणानेहजानन्तिश्राद्धकालेह्युपस्थिताः ॥ ९० ॥ रामेणभोजिताविप्राःस्मृत्युक्तेनयथाविधि ॥ वैदिक्यश्चक्रुतास्सर्वाःसत्क्रियायास्समीरिताः ॥ ९१ ॥
पुराणोक्तोविधिश्चैवैश्वदेविकपूर्वकः ॥ भुक्तवत्सुचविप्रेषुदत्त्वापिंडान्यथाक्रमम् ॥ ९२ ॥ प्रेषितेषुयथाशक्तिदत्त्वातेषुचदक्षिणाम् ॥ गतेषु
विप्रमुख्येषुप्रियांरामोब्रवीदिदम् ॥ ९३ ॥ किमर्थमुभ्युनष्टासिमुनीन्वदद्वैत्वात्विहागतान् ॥ तत्सर्वत्वमिदंतत्त्वंकारणंवदमाचिरम् ॥ ९४ ॥ भवितव्यं
कारणेनतच्चगोप्यंनमेकुरु ॥ शापितासिममप्राणैर्लक्ष्मणस्यशुचिस्मिते ॥ ९५ ॥ एवमुक्तातदाभर्त्रात्रपयावाङ्मुखीस्थिता ॥ विमुंचंतीसाऽश्रुपातराचवं
वाक्यब्रमवीत् ॥ ९६ ॥ शृणुत्वंनाथयदृष्टमाश्चर्यमिहयादृशम् ॥ रामत्वयाचित्यमानोरार्जुनद्रस्त्वहचागतः ॥ ९७ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तोद्वैचांन्यौचतथावि
धौ ॥ द्विजानांदेहसंयुक्तास्त्रयस्तेरघुनंदन ॥ ९८ ॥ पितरस्तुमयादृष्टाब्राह्मणगेषुराचव ॥ दृष्ट्वात्रपान्विताचाहमपक्रांतातवांतिकात् ॥ ९९ ॥ त्वयावैभो
जिताविप्राःकृतंश्राद्धंयथाविधि ॥ वल्कलाजिनसंवीताकथंराज्ञःपुरःसरा ॥ १०० ॥ भवामिरिपुर्वीरप्रसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ कौशेयानिचवस्त्राणिक्कैक्या
पह्तानिच ॥ १०१ ॥ ततःप्रभृतिचैवाहंचीरिणीतुवनश्रयम् ॥ ज्ञात्वाहंनवदेकिंचिन्मातेदुःखंभवत्विति ॥ २ ॥ नाहंस्मरामिवैमातुर्नपितुश्चपरंतप ॥
कदाभविष्यतीहांतोवनवासस्यराचव ॥ ३ ॥ एतदेवानिशंरामांचितयंत्याःपुनःपुनः ॥ ब्रजंतिदिवसानाथतवपद्भ्यांशपाम्यहम् ॥ ४ ॥ स्वहस्तेनकथंराज्ञो
दास्यैवैभोजनंत्विदम् ॥ दासानामपियोदासोनोपभृंजीतयत्कचित् ॥ ५ ॥ एतादृशीकथंत्वस्मैसंप्रदातुंसमुत्सहे ॥ याहंराज्ञापुरादृष्टासर्वालङ्कारभूषि
ता ॥ ६ ॥ बालव्यजनहस्ताचवीजयंतनराधिपम् ॥ सास्वेदमलदिग्भांगीकथंपश्यामिभूमिपम् ॥ ७ ॥ व्यक्तंत्रिविष्टपंप्राप्तस्त्वयापुत्रेणतारितः ॥ दृष्ट्वा
दुःखितांबालांवनैकृष्टामनागसम् ॥ ८ ॥ शोकःस्यात्पार्थिवस्यास्यतेननष्टास्मिराचव ॥ भवान्प्राणसमोरामनतेगोप्यंममात्विह ॥ ९ ॥ सत्येनतेनचैवा
थस्पृशामिचरणौतव ॥ तच्छ्रुत्वारचवःप्रीतःप्रियांतांप्रियवादिनीम् ॥ १० ॥ अंकमानीयसुहृदंपरिष्वज्यचसादरम् ॥ भुक्तौभोज्यंतदावीरौपश्चाद्भुक्ताच
जानकी ॥ ११ ॥ एवंस्थितौतदासाचतारंघ्रितत्रराचवौ ॥ उदितेचसहस्रांशोगमनायमनोदधुः ॥ १२ ॥ प्रत्यश्मुखगतःकोशंन्येष्टयावच्चपुष्करम् ॥ पूर्वं

प्र०सृ०सं०
अ० ३३

॥ ९७ ॥

भागेपुष्करस्ययावत्तिष्ठतिराषवः ॥ १३ ॥ शुश्रावचततोवाचंदेवदूतेनभाषितम् ॥ भोभोराषवभद्रंतेतीर्थमेतत्सुदुर्लभम् ॥ १४ ॥ अस्मिन्स्थानेस्थितोवीर
 आत्मनःपुण्यतांक्षुरु ॥ देवकार्यत्वयाकार्यंहेतव्यादेवशत्रवः ॥ १५ ॥ ततोहृष्टमनावीरोह्यब्रवील्लक्ष्मणवचः ॥ सौमित्रेऽनुगृहीतोहदेवदेवेनब्रह्मणा ॥ १६ ॥
 अत्राश्रमपदंकृत्वामासमेकंचलक्षण ॥ व्रतंचरितुमिच्छामिकायशोधनमुत्तमम् ॥ १७ ॥ तथेतिलक्ष्मणेनोक्तेव्रतंपरिसमाप्यतु ॥ पिंडदानादिभिर्दानैःश्राद्धै
 श्चैवापितामहान् ॥ १८ ॥ पुष्करेतुतदारामोऽतर्पयद्विधिवत्तदा ॥ कनकासुग्राभाचैव नंदाप्राचीसरस्वती ॥ १९ ॥ पंचस्रोताःपुष्करेऽपुपितृणांतापिदा
 यिनी ॥ दैनंदिनीपितृणांतुपूजांतांपितृपूर्विकाम् ॥ २० ॥ रचयित्वातदारामोलक्ष्मणवाक्यमब्रवीत् ॥ एहिलक्ष्मणशीघ्रंत्वंपुष्कराज्जलमानय ॥
 ॥ २१ ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वाशयनंकुरुसंस्तरे ॥ विभावरीनिवृत्तायांयास्यामोदक्षिणादिशम् ॥ २२ ॥ लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्वाक्यंसीतयानीयतांपयः ॥ ना
 हंरामसर्वकालेदासभावंकरोमि ते ॥ २३ ॥ इयंपुष्टाचसुभृशंपीवरीचममाप्युत ॥ किंत्वंकरिष्यस्यनयाभार्ययावदसांप्रतम् ॥ २४ ॥ किंवाभूतस्यवै
 पृष्टइयंयास्यतितेप्रिया ॥ रक्षसेत्वंसदाकालंसुपुष्टाचैवसर्वदा ॥ २५ ॥ हृष्टाचैपाङ्केशयतिसततंमारयूत्तम् ॥ त्वंचङ्केशयसेरामपरत्रजायतेक्षतिः ॥
 ॥ २६ ॥ त्वत्कृतेचसदाचाहंपिपासांक्षुधयासह ॥ संसहामिनसंदेहः परत्रचनिशामय ॥ २७ ॥ मृतानांपृष्टतःकश्चिद्गतो नैवचदृश्यते ॥ भार्यापुत्रो
 धनंचापि एवमाहुर्मनीषिणः ॥ २८ ॥ मृतश्चतेपितारामत्यक्त्वारज्यमकंठकम् ॥ विनिक्षिप्यवनेत्वांचकैकेय्याःप्रियकाम्यया ॥ २९ ॥ इहस्थि
 तासांकैकेयीधनसर्वंचवांधवाः ॥ महाराजोदशरथएकएवगतोगतिम् ॥ ३० ॥ मन्येहंनत्वयासार्धंसीतायास्यतिवैधुवम् ॥ करिष्यसेकिमनया
 वदराववसांप्रतम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वाचाश्रुतपूर्वहिवाक्यंलक्ष्मणभाषितम् ॥ विमनाराषवस्तस्थौसीताचापिवरानना ॥ ३२ ॥ यदुक्तंलक्ष्मणेनाथसी
 तासर्वंचकारह ॥ स्नात्वाभुक्त्वाततोवीरौपुष्करेपुष्करेक्षणौ ॥ ३३ ॥ नीत्वाविभावरंतत्रगमनायमनोदधुः ॥ एह्युत्तिष्ठचसौमित्रेब्रजामोदक्षिणादिश
 म् ॥ ३४ ॥ सौमित्रिरब्रवीद्गमनाहंयास्येकथंचन ॥ ब्रजत्वमनयासार्धंभार्ययाकमलेक्षण ॥ ३५ ॥ नान्यद्व्रनंगमिष्यामिनैवायोध्यांचराषव ॥ अ
 स्मिन्वनेवासिष्यामिवर्षाणीहचतुर्दश ॥ ३६ ॥ मयाविनात्वयोध्यायांयदित्वंनंगमिष्यसि ॥ अनेनवर्त्मनाभूपआगतंव्यंत्वयाविभो ॥ ३७ ॥ यदिजीवा
 मितत्कालंपुनर्यास्येपितुःपुरम् ॥ तपस्संभावयिष्यामिमयात्वंकिंकरिष्यसि ॥ ३८ ॥ ब्रजसौम्याशिवःपंथामाचतेपरिपंथिनः ॥ पश्यामित्वांपुनः
 प्रातंसंभार्यकमलेक्षणम् ॥ ३९ ॥ पितृपैतामहंराज्यमयोध्यायांनराधिप ॥ शत्रुप्रभरतोचोभौत्वदाज्ञाकरणेस्थितौ ॥ ४० ॥ अहंतेप्रतिकूलस्तु
 वनवासेविशेषतः ॥ अनारतदिवाचाहंरात्रौचैवपरंतप ॥ ४१ ॥ कर्मकर्तुंनशक्नोमिब्रजसौम्ययथासुखम् ॥ एवंब्रुवाणसौमित्रिमुवाचरघुनंदनः ॥ ४२ ॥

१० पु०
॥ ९८ ॥

कथं पूर्वमयोध्याया निर्गतोऽसि मया सह ॥ वने वत्स्याम्यहं रामनववर्षाणि पंच च ॥ ४३ ॥ न तु त्वया विरहितः स्वर्गेऽपि निवसेत् कश्चित् ॥ याग
तिस्तेन रव्याग्रममसापि भविष्यति ॥ ४४ ॥ प्रसादः क्रियतां महां न यमामपि राघव ॥ इदानीमर्धमार्गे त्वंकथं स्यात्स्यसि शत्रुहन् ॥ ४५ ॥ लक्ष्मण
स्त्वब्रवीद्रामेनाहं गता वने पुनः ॥ लक्ष्मणं संस्थितं ज्ञात्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥ मामनुव्रजसौ मित्रको यास्यामि काननम् ॥ द्वितीया मे त्वयं सा
तारामेणोक्तस्तु लक्ष्मणः ॥ ४७ ॥ गृहीत्वाऽथ समुत्तस्थौ रामावकथं स लक्ष्मणः ॥ मर्यादापर्वतं प्रातौ क्षेत्रसीमां परंतपो ॥ ४८ ॥ अजगंधं च देवेश देवदेवंपि
नाकिनम् ॥ अष्टांगप्रणिपातेन नत्वारामास्त्रिलोचनम् ॥ ४९ ॥ गृष्टावप्रयतः स्थित्वा शंकरं पार्वतीप्रियम् ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा रोमांचितशरीरकः ॥
॥ १५० ॥ सात्विकं भावमापन्नो विनिर्धूत रजस्तमाः ॥ लोकानां कारणदेवं बुबुधे विबुधाधिपम् ॥ ५१ ॥ राम उवाच ॥ कृत्स्नस्य योऽस्य जगतः स चराचरस्य
कर्ता कृतस्य च पुनः सुखदुःखदश्च ॥ संहारहेतुरपि यः पुनरंतकाले तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५२ ॥ यो यं सकृद्विमलचारुविलोलतोयांगं गमहोर्मि वि
षमांगमनात्पतंतीम् ॥ मूर्ध्ना दधेऽक्षजामिव प्रविलोलपुष्पांतं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५३ ॥ कैलासशैलशिखरं पारिकम्प्यमानं कैलासशृंगसदृशेन दशाननेन ॥
यत्पादपद्मविधृतं स्थिरतां दधारतं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५४ ॥ येनासकृदनुसुताः समरे निरस्ता विद्याधरो रगणाश्च वरैः समग्रैः ॥ संयोजिता
मुनिवराः फलमूलभक्षास्तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५५ ॥ दक्षाध्वरे च नयने च तथा भगस्य पूष्णस्तथा दशरथं पक्तिमपातयच्च ॥ तस्तं भयः कुलिशयु
क्तमथैद्रहस्तं तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५६ ॥ एनः कृतोऽपि विषयेष्वपि सक्तचित्ता ज्ञानान्वयश्च तमुणैरपि नैव युक्ताः ॥ यं संश्रिताः सुखभुजः पुरुषा भवं
तितं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५७ ॥ अत्रिप्रसूतिरविकोटिसमा गताः संज्ञासंनिविबुधदानवसत्तमानाम् ॥ यः कालकूटमपि वत्प्रसभं सुदीप्तं तं शंकरं शरणं
दशरथं ब्रजामि ॥ ५८ ॥ ब्रह्मैद्रुद्रमरुतांच सपण्मुखानां दद्याद्भिरं सुबहुशो भगवान्महेशः ॥ नर्दिदं च मृत्युवदनात् पुनरुज्जहार तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ५९ ॥
आराधितः सुतपसा हि मवात्रि कुंजे धूमव्रतेन मनसापि परैरगम्ये ॥ संजीवनीमकथयद्भगवे महात्मा तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ६० ॥ नानाविधैर्गजविडालस
मानवकैर्दक्षाध्वरप्रमथनैर्बालिभर्गैर्द्वैः ॥ योभ्यर्चितो मरुगणैश्च सलोकपालैस्तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ६१ ॥ शंखे दुकुंदधवलं वृषभं प्रवीरमारुह्य यः क्षितिध
रं द्रमुतानुयातः ॥ यात्यं वरं प्रलयमेधाविभूषितं तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ६२ ॥ शांतं मुनि यमनियोगपरायणं स्तैर्भूमिर्महोत्सुरूपैः प्रतिनीयमानम् ॥
भक्त्या नतं स्तुतिपरंप्रसभं रक्षतं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ६३ ॥ यः सव्यपाणि कमलाग्रनखेन देवस्तत्पंचमं प्रसभमेव पुरस्सुराणाम् ॥ ब्राह्मं शिरस्त रूण
पद्मनिर्भंचकं तं शंकरं शरणं दशरथं ब्रजामि ॥ ६४ ॥ यस्य प्रणम्य चरणौ रदस्य भक्त्या स्तुत्वा च वाग्भिरमलाभिरतं द्वितात्मा ॥ दीप्तस्तमांसि नुदते च

प्र० सू० सं०
अ० ३३

॥ ९८ ॥

करैर्विष्वास्तंशंकरंशरणदंशरणं ब्रजामि ॥ ६५ ॥ येत्वांसुरोत्तमगुरुं पुरुषाविमूढाजानंतिनास्यजगतः सचराचरस्य ॥ ऐश्वर्यमानानिगमानुशयेन पश्चात्ते
 यातनामनुभवंत्यविशुद्धचित्ताः ॥ ६६ ॥ तस्यैवंस्तुवतोवोचच्छूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ उवाचवचनं हृष्टोराघवंतुष्टमानसः ॥ ६७ ॥ रुद्र उवाच ॥ रामह
 ष्ठास्मिभद्रंतेजातस्त्वंनिर्मलेकुले ॥ त्वंचापिजगतांविद्योदेवोमानुषरूपधृत् ॥ ६८ ॥ त्वयानाथेनवैदेवाः सुखिनः श्लाश्वतीः समा ॥ सेविष्यंतेचिरं कालं गतेव
 षेंचतुर्दशे ॥ ६९ ॥ अयोध्यामागतं त्वयिद्रक्ष्यतिभुविमानवाः ॥ सुखेतेऽब्रभजिष्यंतिस्वर्गवासन्तथाक्षयम् ॥ ७० ॥ देवकार्यमहत्कृत्वा आगच्छेथाः
 पुनः पुरीम् ॥ राघवस्तुतथा देवं त्वाशीघ्रं विनिर्गतः ॥ ७१ ॥ इंद्रमार्गानदीं प्राप्य जटाजूटं नियम्य च ॥ अब्रवीच्छमणं राम इदमर्पय मेधनुः ॥ ७२ ॥
 रामवाक्यं तु तच्छ्रुत्वा सीता विलक्ष्मणो ब्रवीत् ॥ किमर्थं देविरामेण त्यक्तो हं कारणविना ॥ ७३ ॥ अपराधं न जानामि कुपितो यन्महाभुजः ॥ रामेणाहं प
 रित्यक्तः प्राणांस्त्यक्ष्याम्य संशयम् ॥ ७४ ॥ नैव मे जीवितेनार्थोधिगिधुमां कुलपांसनम् ॥ आर्यस्य येन वै मन्युर्जनितः पापकारिणा ॥ ७५ ॥ कांस्तु लो
 कान्गमिष्यामि अपध्यातोमहात्मना ॥ उभौ हस्तौ मुखे कृत्वा साश्रुकं ठो ब्रवीदिदम् ॥ ७६ ॥ नापराध्यामिरामस्य कर्मणामनसागिरा ॥ स्पृष्टौ ते चरणौ देवि
 मम नान्यागतिर्भवेत् ॥ ७७ ॥ ततः सीता ब्रवीद् रामं त्यक्तः किमनुजस्त्वया ॥ वैषम्यं त्यज्यतां बाले लक्ष्मणे लक्ष्मिवर्धने ॥ ७८ ॥ राघवस्त्वब्रवीत्सी
 तां नाहं त्यक्ष्यामि लक्ष्मणम् ॥ न कदाचिदपि स्वप्ने लक्ष्मणस्य मत्प्रिये ॥ ७९ ॥ श्रुतपूर्वं न सुश्रोणिक्षेत्रस्यास्य विचेष्टितम् ॥ अत्रक्षेत्रे जनास्तस्य सर्वे हि स्वा
 र्थं तत्पराः ॥ १८० ॥ परस्परं न पश्यंति स्वात्मनश्च हितं वचः ॥ न शृण्वंति पितुः पुत्राः पुत्राणां पितरस्तथा ॥ ८१ ॥ न शिष्या हि गुरोर्वक्त्रं शिष्यस्यापि तथा गुरुः ॥
 अर्थानुबन्धिनी प्रीतिर्न काश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥ ८२ ॥ इत्येवं कथयन्नेव प्राते रिवामहानदीम् ॥ चक्रेभिषेकं ककुत्स्थः सानुजः सहसीतया ॥ ८३ ॥ तर्पयि
 त्वाच सलिलैः स्वान्पितृन्दैव तान्यपि ॥ उदीक्ष्य च मुहुः सूर्यं देवताश्च समाहितः ॥ ८४ ॥ कृताभिषेकस्तुरराज रामः सीताद्वितीयः सह लक्ष्मणेन ॥ कृताभिषे
 कः सह शैलपुत्र्यागुहेन सार्धं भगवानिवेशः ॥ १८५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे मार्कंडेयाश्रमदर्शने नाम त्रयास्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ भीष्म उवाच ॥
 कस्मिन्काले भगवता ब्रह्मणालोककारिणा ॥ यज्ञियैर्यष्टुमारब्धं तद्ब्रवान्वक्तुमर्हति ॥ १ ॥ किनामान्मत्स्वजस्ते ब्राह्मणये प्रकल्पिताः ॥ काचवैदक्षिणातेषां
 दत्तातेन महात्मना ॥ २ ॥ यथाभूतं यथावृत्तं तथा त्वं मे प्रकीर्तय ॥ सुमहत्कौतुकं जातं यज्ञपैतामहं प्रति ॥ ३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पूर्वमेव मया ख्यातं यदा
 स्वायं भुवोमनुः ॥ स्मृद्वा प्रजापतीन्सर्वानुक्तः सृष्टिकुरुष्व वै ॥ ४ ॥ स्वयंतु पुष्करं गत्वा यज्ञस्याहृत्य विस्तरम् ॥ स संभारान्समानाध्यवह्ण च गरीस्थितो भव
 त् ॥ ५ ॥ गायंति नित्यं गंधर्वानृत्यं त्यप्सरसांगणाः ॥ ब्रह्मोद्गाता होता च व्युत्थत्वारो यज्ञवाहकाः ॥ ६ ॥ एकैकस्य त्रयश्चान्ये परि वाराः स्वयं कृताः ॥ ब्रह्मा च ब्र

क्षणाच्छसीपोताचाम्रीध्रएवच ॥ ७ ॥ आन्वीक्षिकीसर्वविद्याब्राह्मीहोपाचतुष्टयी ॥ उद्गाताचप्रत्युद्गाताप्रतिहतासुब्रह्मण्यः ॥ ८ ॥ चतुष्टयीद्वितीयैषातू
 द्गातुश्चप्रकीर्तिता ॥ होताचमैत्रावरुणस्तथाऽच्छावाकएवच ॥ ९ ॥ ग्रावस्तुच्चतुर्थोऽत्रतृतीयाचचतुष्टयी ॥ अध्वर्युश्चप्रतिष्ठातानेष्टोत्रेतातथैवच ॥ १० ॥
 चतुष्टयीचतुर्थ्येषाप्रोक्ताशंतनुनंदन ॥ एतेवैषोडशप्रोक्ताऽऽत्विजोवैर्चितकैः ॥ ११ ॥ शतानित्रीणिषष्टिश्चयज्ञाःसृष्टाःस्वयंभुवा ॥ एतांश्चैतेषु
 सर्वेषुप्रवदंतिसदाद्विजान् ॥ १२ ॥ सदस्यंकेचिदिच्छंतित्रिसामाध्वर्युमेवच ॥ ब्रह्माणंनारदंचकेब्राह्मणाच्छंसिगौतमम् ॥ १३ ॥ देवगर्भंचपोता
 रमाग्रीध्रंचैवदेवलम् ॥ उद्गातांगिरसःप्रत्युद्गाताचपुलहस्तथा ॥ १४ ॥ नारायणःप्रतिहतासुब्रह्मण्योत्रिरुच्यते ॥ तस्मिन्यज्ञेभृगुहोतावसिष्टामैत्रए
 वच ॥ १५ ॥ अच्छावाकःऋतुःप्रोक्तोग्रावस्तुच्यवनस्तथा ॥ पुलस्त्योद्धर्युरेवासीत्प्रतिष्ठाताचवैशिषिः ॥ १६ ॥ बृहस्पतिस्तत्रनेष्टाउत्रेतांशांश
 पायनः ॥ धर्मःसदस्यस्तत्रासीत्पुत्रपौत्रसहायवान् ॥ १७ ॥ भरद्वाजःशमीकश्चपुरुकुत्सोयुगंधरः ॥ एनकस्तीर्णकश्चैवकेशःकुतपपवच ॥ १८ ॥
 गगोर्वेदाशिराश्चैवत्रिसामाद्धर्यवःकृताः ॥ कण्वादयस्तथाचान्येमाकैडोगंडिरेवच ॥ १९ ॥ पुत्रपौत्रसमेताश्चसशिष्याःसहवांधवाः ॥ कर्माणितत्र
 कुर्वाणादिवानिशमर्तद्रिताः ॥ २० ॥ मन्वंतरेव्यतीतेतुयज्ञस्यावभृथोभवत् ॥ दक्षिणाब्रह्मणेदत्ताप्राचीहोतुस्तुदक्षिणा ॥ २१ ॥ अद्धयैवंप्रती
 चीतुउद्गातुश्चोत्तरातथा ॥ त्रैलोक्यंसकलंब्रह्माददौतेपांतुदक्षिणाम् ॥ २२ ॥ धेनूनांचशतंप्राज्ञेर्दातव्यंयज्ञसिद्धये ॥ अष्टौतुयज्ञवाहानांचत्वारिंशाधि
 कास्तथा ॥ २३ ॥ द्वितीयस्थानिनांचैवचतुर्विंशत्प्रकीर्तिताः ॥ षोडशैवतृतीयानांदेयवैधेनवःशुभाः ॥ २४ ॥ द्वादशैवतथाचान्याआग्रीध्रा
 दिषुदापयेत् ॥ अनयासंख्ययाचैवग्रामान्दासीरजाविकं ॥ २५ ॥ सहस्रभोज्यं दातव्यंस्नात्वाचावभृथेऋतौ ॥ यजमानेनसर्वस्वंदेयंस्वायंभुवो
 ब्रवीत् ॥ २६ ॥ अद्धर्युणांसदस्यानांस्वेच्छयादानमिष्यते ॥ विष्णुंचाह्वयवैब्रह्मावाक्यमाहमुदान्वितः ॥ २७ ॥ अभिप्रसाद्यसावित्रीत्वमि
 हानयमुव्रत ॥ त्वयिदृष्टेनसाकोपंकरिष्यतिशुभानना ॥ २८ ॥ स्निग्धैःसानुनयैर्वाक्यैर्हंतुमुक्तैर्विशेषतः ॥ त्वंसदामधुराभापीजिह्वातेस्त्रवतेमृतम्
 ॥ २९ ॥ यःकरोतिनतेवाक्यंत्रैलोक्येनसदृश्यते ॥ गंधर्वैःसहितोगत्वाप्रियांममसमानय ॥ ३० ॥ त्वयाप्रसादितासाद्धीतुष्टासात्विष्यतिध्रुवम् ॥
 विलंबेनत्वयाकार्यंब्रजमाधंवमाचिरम् ॥ ३१ ॥ लक्ष्मीस्तेपुरतोयातुसावित्र्याः सदनंशुभा ॥ तस्यास्तत्त्वंपदवींगच्छसात्वयस्त्वप्रियांमम ॥ ३२ ॥
 नचतेविप्रियंदेविषिविकंतुर्भीहते ॥ मुखंप्रेक्ष्यसदाकालंवर्ततेतवसुंदरि ॥ ३३ ॥ एवंविधानिवाक्यानिमधुराणिबहुनिच ॥ देवीश्रावयितव्यासायथातु
 ष्टाऽचिराद्भवेत् ॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्तदाविष्णुर्ब्रह्मणालोककारिणा ॥ जगामत्वरितोभूत्वासावित्रीयत्रतिष्ठति ॥ ३५ ॥ द्वावेवागच्छमानंपत्न्यासहचक्रे

श्वम् ॥ उत्तस्थौ सत्वरभूत्वा विष्णुना चाभिवादिता ॥ ३६ ॥ नमस्ते देव देवेशि ब्रह्मपत्नि नमोस्तुते ॥ त्वानमस्कृत्य सर्वो हि जनः पापात् प्रमुच्यते ॥ ३७ ॥
 पतिव्रता महाभागा ब्रह्मणस्त्वं हृदि स्थिता ॥ अहर्निशं चितयंस्त्वां प्रसादं ते भिकां क्षति ॥ ३८ ॥ सर्वोचैनां प्रियां पृच्छ लक्ष्मीं भृगुमुतां सतीम् ॥ यदि
 च श्रद्धानां सवाक्यादस्मात्सुलोचने ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वा ततः शौरिः सावित्र्याश्चरणद्वयम् ॥ उभाभ्यां चैव हस्ताभ्यां क्षमदेवि नमोस्तुते ॥ ४० ॥ जगद्रथे जग-
 न्मातरि तिष्ठ पृष्ठाय भ्यवन्दत ॥ संकोच्य पादौ सा देवी स्वकरेण कर्णौ हरेः ॥ ४१ ॥ गृहीत्वोवाच तं विष्णुं सर्वं क्षान्तं मया च्युत ॥ इयं लक्ष्मीः सदा वत्स-
 हृदये ते निवत्स्यति ॥ ४२ ॥ विना त्वयान चान्यत्र रतिया स्य तिकर्हि चित् ॥ भृगोः पत्न्यां समुत्पन्ना पत्न्येषा तव सुव्रता ॥ ४३ ॥ देवदानवयनेन संभू-
 ता चोदधौ पुनः ॥ भगवान्यत्र तत्रैषा अवतारं च कुर्वती ॥ ४४ ॥ देवत्वे देवदेहा वै मानुषत्वे च मानुषी ॥ त्वत्सहायानसंदेहो दापत्य व्रतिनी चिरम् ॥ ४५ ॥
 यन्मया चात्र कर्तव्यं प्रभो तन्मां वदस्व वै ॥ विष्णुरुवाच ॥ यज्ञावसानं संजातं प्रपितो हंतवा तिकं ॥ ४६ ॥ सा वित्री मानय क्षिप्रं मया स्नानं समाचरेत् ॥ आ-
 गच्छ त्वरिता देविया हितं त्रमुदान्विता ॥ ४७ ॥ पश्य स्वस्य पतिं गत्वा देवैः सर्वैः समन्वितम् ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ आर्य उतिष्ठ शीघ्रं त्वं याहिय त्रपिता महः ॥ ४८ ॥
 विना त्वयानया स्यामि स्पृष्टौ पादौ मया तव ॥ उत्थाप्य साग्रहीद्धस्तं दाक्षिणाक्षिणे करे ॥ ४९ ॥ चिराय माणां सा वित्री ज्ञात्वा देवः पिता महः ॥ समीपस्थं महादेवमि-
 दमाह तदा वचः ॥ ५० ॥ गच्छ त्वमनया सार्द्धं पार्वत्याऽसुरदूषण ॥ गौरी त्वदग्रतो यातु पश्चात्त्वं गच्छ शंकर ॥ ५१ ॥ प्रतिबोध्यानयथा शीघ्रमायाति तत्कुरु ॥ एवमु-
 क्तौ तातौ तु पर्वती परमेश्वरौ ॥ ५२ ॥ गत्वा दिष्टौ दंपतीतां प्रोचतु ब्रह्मणः प्रियाम् ॥ बृहत्कृत्यं त्वया तत्र करणाय पतिव्रते ॥ ५३ ॥ पृच्छस्वैवां रारोहां गौरीं पर्वतनं-
 दिनीम् ॥ लक्ष्मीं चैतां विशालाक्षीं मिद्राणीं वा शुभानने ॥ ५४ ॥ यासां वा श्रद्धा सत्त्वं पृच्छ देवि नमोस्तुते ॥ आशीर्वादस्तया दत्तो देवदेवस्य शूलिनः ॥ ५५ ॥
 शरीरार्थं च ते गौरि सदा स्थास्यति शंकर ॥ अनया शोभसे देवत्वया त्रैलोक्यसुंदर ॥ ५६ ॥ सुखभागि जगत्सर्वं त्वयानाथेन शत्रुहन् ॥ एवं ब्रुवन्ती सा वि-
 त्री गृहीता ब्रह्मणः प्रिया ॥ ५७ ॥ गौर्यां च वामहस्ते तु लक्ष्म्या वै दाक्षिणे करे ॥ अभिवंद्य तु तां दिवांशं करो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ एह्यागच्छ महाभागे यत्र ति-
 ष्ठति पतिः ॥ तत्र गच्छ वरारोहे स्त्रीणां भर्ता परागतिः ॥ ५९ ॥ बृहदाग्रहणे देवि प्रणयाद्गुप्तं मुहूर्तं ॥ लक्ष्मीं श्वेषा पार्वती च स्थिता देवित्वाग्रतः ॥ ६० ॥ एत-
 योर्वचसा देवि आवयोश्च शुभानने ॥ मानभंगो न ते कर्तुं यज्यते ब्रह्मणः प्रिये ॥ ६१ ॥ अस्मदभ्यर्थिता देवित त्रया हि मुदान्विता ॥ गौर्युवाच ॥ अहं च ते प्रिया देवि
 सर्वदा वदसि स्वयम् ॥ ६२ ॥ लक्ष्मीं श्वंते करे लभ्या दाक्षिणे च मया धृता ॥ एह्यागच्छ महाभागे यत्र तिष्ठति पतिः ॥ ६३ ॥ नीता सा तु तदा ताभ्यां देवी सामन्वितः
 कृता ॥ पुरस्सरौ विष्णुरुद्रौ शकाद्याश्च तथा सुराः ॥ ६४ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैव त्रैलोक्यं सवराचम् ॥ तत्रायाता च सा देवी सा वित्री ब्रह्मणः प्रिया ॥ ६५ ॥ सा वि-

५० पु०
॥ १०० ॥

त्रीं सुमुखीं हिंसा सर्वलोकपितामहः ॥ गायत्र्या सहितो ब्रह्मा इदं वचनमब्रवीत् ॥ ६६ ॥ एषा देवी कर्मकरी अहंते वशगस्थितः ॥ समादिश्वरारोहेयते कार्यमया त्वि
ह ॥ ६७ ॥ एवमुक्ता च सा देवी स्वयं देवेन ब्रह्मणा ॥ त्रयया धोमुखी देवी न च किंचिद्वोचत ॥ ६८ ॥ पादयोः पतिता देवी गायत्री ब्रह्मचोदिता ॥ कृतवत्यपरा
धं ते क्षम देवि नमोस्तुते ॥ ६९ ॥ आलिङ्ग्य सा दूरं कंठे सा परिष्वज्य पीडिता ॥ गायत्रीं सा त्वयामास मान्यश्चैव पतिर्मम ॥ ७० ॥ कर्तव्यं वचनं तस्य स्त्रीणां प्राणेश्वरः प
तिः ॥ उक्तं भगवता पूर्वसृष्टिकाले विरिचिना ॥ ७१ ॥ न च स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न ब्रतं नाप्युपोषणम् ॥ भर्ता यद्वदते वाक्यं तत्तु कुर्यादकुत्सया ॥ ७२ ॥ भर्तुर्नि
दां याकु रूते स्वस्मान्निंदां तथैव च ॥ परिवादं प्रलापं वानरकं सा तु गच्छति ॥ ७३ ॥ पत्यौ जीवति यानारी उपवासव्रतं चरेत् ॥ आयुष्यं हरते भर्तुर्मृतानरकमिच्छ
ति ॥ ७४ ॥ एवं ज्ञात्वा त्वया भर्तुर्न कार्यं विप्रियं सति ॥ न चास्य दक्षिणं त्वं गत्व यासेव्यं कथं चन ॥ ७५ ॥ सर्वकार्ये त्वहं चास्य दक्षिणं पक्षमाश्रिता ॥ सव्यं त्वमा
येस्सा ध्वि पार्श्वे नारदपुष्करौ ॥ ७६ ॥ ब्रह्मस्थानानि चान्यानि स्थितान्यायतनानि च ॥ लभे वै शोभमाने हयावत् सृष्टिः प्रजायते ॥ ७७ ॥ भवत्या च मया चैव
स्थातव्यं च न संशयः ॥ पुष्करे ब्रह्मणः पार्श्वे वामं च त्वं समाश्रय ॥ ७८ ॥ अनेन चोपदेशेन सुखं तिष्ठ मयान्विता ॥ ७९ ॥ गायत्र्युवाच ॥ ८० ॥ एवमेतत् करिष्यामि
तव निर्देशकारिका ॥ ८१ ॥ तवैवा ज्ञामया कार्या त्वमे प्राणसमासखी ॥ अहं ते त्वनुजा देवि स दामां पातुमर्हसि ॥ ८० ॥ देवदेवस्तदा ब्रह्म
पुष्करे विष्णुना सह ॥ स्नानावसाने देवानां सर्वेषां प्रददौ वरान् ॥ ८१ ॥ देवानां च पतिः शक्रं ज्योतिषां च दिवाकरं ॥ नक्षत्राणां तथा सोमं रसानां वरुणं त
था ॥ ८२ ॥ प्रजापतीनां दक्षं च नदीनां चैव सागरं ॥ कुबेरं च धनार्थं तथा च क्रेचरक्षसां ॥ ८३ ॥ भूतानां चैव सर्वेषां गणानां च पिनाकिनम् ॥ मानवानां मनुं चैव
पक्षिणां गरुडं तथा ॥ ८४ ॥ ऋषीणां च वसिष्ठं च ग्रहाणां च प्रभाकरं ॥ एवमादीनि वै दत्त्वा देवदेवः पितामहः ॥ ८५ ॥ विष्णुं च शंकरं चैव ब्रह्मा प्रोवाच सा
दरम् ॥ पृथिव्याः सर्वतीर्थेषु भवन्तौ पूज्यस्ततमौ ॥ ८६ ॥ भवद्भ्यां न विनार्थी तथैव पुण्यतामेति कर्हि चित् ॥ लिङ्गं वा प्रतिमा वा पिदृश्यते यत्र कुत्र चित् ॥ ८७ ॥
तत्तीर्थं पुण्यतां याति सर्वमेव फलप्रदं ॥ मानवा ह्युपहारैश्च ये करिष्यन्ति पूजनं ॥ ८८ ॥ युष्माकं मां पुरस्कृत्य ते पांरोगभयं कुतः ॥ येषुराष्ट्रेषु युष्माकमुत्सवाः
पूजनादिकाः ॥ ८९ ॥ प्रवत्स्यती क्रियाः सर्वा यत्फलं ते पुतच्छृणु ॥ नाधो व्याधयश्चैव नोपसर्गानि शुद्ध्यं ॥ ९० ॥ विप्रयोगो न चापीष्टैरनिष्टैर्नापि संगतिः ॥
नाक्षि रोगः शिरातिर्वापि तूष्णलभं गदराः ॥ ९१ ॥ नाभिचारं भयं तत्रापस्मारो न विपुचिका ॥ वृद्धिर्निकामतस्तस्मिन् सम्प्रबुद्धिरनुत्तमा ॥ ९२ ॥ आरोग्यं सर्वतश्चैव
दीर्घायुश्च प्रजाधनं ॥ नाकाले भविता मृत्युर्गर्वा नाल्पपयो मुचः ॥ ९३ ॥ नाकालं फलिता वृक्षा नोत्पातं भयमण्वपि ॥ एतच्छ्रुत्वा ततो विष्णुर्ब्रह्माणं
स्तोतुमुद्यतः ॥ ९४ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमोस्त्वं नताय विभुः श्रुत्वा तस्मै स्वरूपरूपाय सहस्रबाहवे ॥ सहस्ररश्मिप्रभवार्थवे यसे विशालदेहाय विभुः श्रुत्वा कर्म

प्र० सू० सू०
अ० ३४

॥ १०० ॥

ने ॥ ९५ ॥ समस्तविश्वार्तिहरायशंभवेसमस्तसूर्यांनलतिग्मतेजसे ॥ नमोस्तुविद्याविततायचक्रिणसमस्तधस्थानकृतेसदानमः ॥ ९६ ॥ अनादिदे
 वाच्युतशेखरप्रभोभाव्युद्भवद्रूतपतेमहेश्वर ॥ महत्पतेसर्वपतेजगत्पतेभुवस्पतेभुवनपतेसदानमः ॥ ९७ ॥ यज्ञेशनारायणजिष्णुशंकरक्षितिशिविश्वे
 श्वरविश्वलोचन ॥ शशांकमूर्याच्युतवीरविश्वप्रवृत्तमूर्तेमृतमूर्तैरव्यय ॥ ९८ ॥ ज्वलद्भुताशाचिनिरुद्धमंडलप्रदेशनारायणविश्वतोमुख ॥ सम
 स्तदेवातिहरामृताव्ययप्रपाहिमांशरणगतं तथाविभो ॥ ९९ ॥ वक्राण्यनेकानिविभोतवाहंपश्यामियज्ञस्यगतिं पुराणम् ॥ ब्रह्माण्मीशं जगतांप्रसू
 तिनमोस्तुतुभ्यंप्रपितामहाय ॥ १०० ॥ संसारचक्रक्रमणैरनेकैः कचिद्रवान् देववराधिदेवः ॥ तत्सर्वविज्ञानविशुद्धसत्त्वरूपास्यसेकिंप्रणमाम्यहंत्वा
 म् ॥ १ ॥ एवंभवंतंप्रकृतेः पुरस्ताद्योवेत्यसौसर्वविदांवारिष्ठः ॥ गुणान्वितेपुप्रसभंविद्योविशालमूर्तिस्त्विहमूक्ष्मरूपः ॥ २ ॥ वाक्पा
 णिपादैर्विगतेन्द्रियोपिकथंभवान्वैसुगतिस्सुकर्मा ॥ संसारबंधनिहितेन्द्रियोपिपुनःकथं देववरोसिचेद्यः ॥ ३ ॥ मूर्तादमूर्तं न तुल्यते परं परं वपुर्देव
 विशुद्धभावैः ॥ संसारविच्छित्तिर्यजद्विरतोवसीयेतचतुर्मुखत्वम् ॥ ४ ॥ परं जानंति यतोवपुस्ते देवाद्योप्यद्भुतरूपधारिन् ॥ विभोवतारैर्यतं
 पुराणमाराधयेद्यत्कमलासनस्थम् ॥ ५ ॥ न ते तत्त्वं विश्वसृजोपियोनिमेकांततोवेत्ति विशुद्धभावः ॥ परं त्वहं वेदिकथं पुराणं भवंतमाद्यंतपसा विशुद्ध
 म् ॥ ६ ॥ पद्मासनोवैजयन्तः प्रसिद्ध एवंप्रसिद्धिर्ह्यसकृत् पुराणात् ॥ संचिंत्यतेनाथाविभुं भवंतं जानाति नैवंतपसाविहीनः ॥ ७ ॥ अस्मा
 दशैश्वर्यैर्विबोध्यंत्वा देवमूर्त्ताः स्वमतिं विभज्य ॥ प्रबोद्धमिच्छन्ति न ते पुबुद्धिरुदारकीर्तिष्वपि वदहीनाः ॥ ८ ॥ जन्मांतरैर्वेदाविवेकबुद्धिर्भवेद्यथा
 वायदिवाप्रकाशः ॥ तल्लभलुब्धस्य न मानुषत्वं न देवगंधर्वपतिः शिवः स्यात् ॥ ९ ॥ न विष्णुरूपो भगवान्मुक्ष्मः स्थूलोसिदेवः कृतकृत्यतायाः ॥
 स्थूलोपिमुक्ष्मः सुलभोसिदेवत्वद्वाह्यकृत्या न रकेपतंति ॥ १० ॥ विमुच्यते वा भवति स्थिते तस्मिन्देवद्वन्द्वे वत्सर्कमरुन्महीभिः ॥ तत्त्वैः स्वरूपैः समरूप
 धारिभिरात्मस्वरूपेविततस्वभावः ॥ ११ ॥ इतिस्तुतिर्मे भगवन् ह्यनंतजुषस्व भक्तस्य विशेपतश्च ॥ समाधियुक्तस्य विशुद्धचेतसस्त्वद्भावभावै
 कमनोनुगम्य ॥ १२ ॥ सदाहृदिस्थो भगवन्नमस्तेन मामि नित्यं भगवन् पुराण ॥ इति प्रकाशं तव मेतदीशस्तवं मया सर्वगतिप्रबुद्ध ॥ १३ ॥ संसार
 चक्रेभ्रमणादियुक्ताभीर्तिपुनर्नः प्रतिपालयस्व ॥ १४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्वज्ञस्त्वं न संदेहो प्रज्ञाराशिश्चकेशव ॥ देवानां प्रथमः पूज्यः सर्वदा त्वं भविष्यसि ॥
 ११५ ॥ नारायणादर्नतरं रुद्रो भक्त्या विरिचनम् ॥ तुष्टावप्रणतो भूत्वा ब्रह्माणं कमलोद्भवम् ॥ ११६ ॥ नमः कमलपत्राक्ष नमस्ते पद्मजन्मने ॥ नमः
 सुरासुरगुरोकारिणे परमात्मने ॥ ११७ ॥ नमस्ते सर्वदेवेश नमो वैमोहनाशन ॥ विष्णोर्नाभिस्थितवते कमलासनजन्मने ॥ ११८ ॥ नमो विद्रुमरक्तां

५० पु०
॥ १०१ ॥

गपाणिपल्लवशोभिने ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिन्नाहिमांभवसंस्तुते ॥ १९ ॥ पूर्वनीलांबुदाकारं कुड्मलंतेपितामह ॥ दृष्ट्वारक्तमुखंभूयःपत्रकेसरसंयुतम् ॥ १२० ॥
पद्मचानेकपत्रान्तमसंख्यातंनिरंजनम् ॥ तत्रस्थितेनत्वयैषामृष्टिश्चैवप्रवर्तिता ॥ २१ ॥ त्वांमुक्त्वानान्यतःस्त्राणंजगद्वंघनमोस्तुते ॥ सावित्रीशापदग्धो
हर्लिंमेपतितंक्षितौ ॥ २२ ॥ इदानींकुरुमेशांतित्राहिमांसहभार्यया ॥ ब्रह्मावैपातुमेपादौजंघैकमलासनः ॥ २३ ॥ विरिंचोमेकर्त्तिपातुस्
ष्टिकृद्ब्रह्ममेवच ॥ नाभिंपद्मनिभःपातुजठरंचतुराननः ॥ २४ ॥ उरस्तुविश्वसृक्पातुहृदयंपातुपद्मजः ॥ सावित्रीपतिमेकंठंहर्षाकेशीमुखंमम ॥
॥ १२५ ॥ पद्मवर्णश्चनयनेपरमात्माशिरोमम ॥ एवंन्यस्यगुरोर्नामशंकरोनामशंकरः ॥ २६ ॥ नमस्तेभगवन्ब्रह्मन्नित्युक्त्वाविररामह ॥ तत
स्तुष्टोहरंब्रह्मावाक्यमेतदुवाचह ॥ २७ ॥ कंतेकामंकरोग्यद्यपुच्छमांयद्यदिच्छसि ॥ रुद्रउवाच ॥ यदिप्रसन्नोमेनाथवरदोयदिवामम ॥ २८ ॥
तदेकमेवदविभोयस्मिन्स्थानेभवान्स्थितः ॥ केषुकेषुचस्थानेषुत्वांपश्यतिसदाद्रिजाः ॥ २९ ॥ नाम्नाचकेनतेस्थानंशोभतेधरणीतले ॥ त
न्मेवदस्वसर्वेशतवभक्तिरतस्यच ॥ १३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुष्करेहंसुरश्रेष्ठोगयायांचचतुर्मुखः ॥ कान्यकुब्जेदेवगर्भोभृगुकक्षेपितामहः ॥ १३१ ॥ कावे
र्य्यासृष्टिकर्त्तारंदिपुय्यावृहस्पतिः ॥ प्रभासेपद्मजन्माचवानर्याचसुरप्रियः ॥ ३२ ॥ द्वारवत्यांतुऋग्वेदीवैदिशेभुवनाधिपः ॥ पौंड्रकेपुंडरीकाक्षःपि
गाशोहस्तिनापुरे ॥ ३३ ॥ जयंत्यांविजयश्चास्मिजयंतःपुष्करावते ॥ उग्रेषुपद्महस्तोहंतमोनद्यांतमोनुदः ॥ ३४ ॥ अहिच्छन्नेजयानंदीकांचीपुर्या
जनप्रियः ॥ ब्रह्माहंपाटलीपुत्रऋषिकुंडेष्टुनिस्तथा ॥ ३५ ॥ महितारेमुकुंदश्चश्रोकंठःश्रीनिवासिते ॥ कामरूपेभुभाकारोवाराणस्यांशिवप्रियः ॥ ३६ ॥
मल्लिकाक्षेत्थाविष्णुमहेंद्रभार्गवस्तथा ॥ गोनदेंस्थविराकारउज्जयिन्यांपितामहः ॥ ३७ ॥ कौशांब्यांतुमहावोधिरयोध्यायांचराधवः ॥ मुर्तींद्र
श्वित्रकृटेतुवाराहोविध्यपर्वते ॥ ३८ ॥ गंगाद्वारेपरमेष्ठीहिमवत्यपिशंकरः ॥ देविकायांमुखाहस्तःखुवहस्तश्चतुर्वटे ॥ ३९ ॥ वृंदावनेपद्मपाणिः
कुशहस्तश्चनैमिषे ॥ गोपुक्षेत्रेवगोपीन्द्रःसचंद्रोयमुनातटे ॥ १४० ॥ भार्गोर्ध्यांपद्मतनुर्जलानंदोजलंधरे ॥ कौंकणेशैवमद्राक्षःकांपिल्येकन
कप्रियः ॥ १४१ ॥ वंकेटेचात्रदाताचशंभुश्चैवक्रतुस्थले ॥ लंकायांचपुलस्त्योहंकाश्मीरिहंसवाहनः ॥ ४२ ॥ वसिष्ठश्चावुंदैचेवनारदश्चोत्प
लावते ॥ मेलकेश्रुतिदाताहंप्रपातेयादसांपतिः ॥ ४३ ॥ सामवेदस्तथायज्ञेमधुरेमधुरप्रियः ॥ अंकोटियज्ञभोक्ताचब्रह्मवादेसुरप्रियः ॥ ४४ ॥
नारायणश्चगोमंतमायापुर्याद्विजप्रियः ॥ ऋषिवेदेदुराधवांदेवायांसुरमर्दनः ॥ ४५ ॥ विजयायांमहारूपःस्वरूपोराष्ट्रवर्द्धने ॥ पृथुदरस्तुमालव्यांशा
कंभर्यारसप्रियः ॥ ४६ ॥ पिंडारकेतुगोपालःशंखोद्धारेंगवर्द्धनः ॥ कादंबकेप्रजाप्यशोदेवाध्यक्षःसमस्थले ॥ ४७ ॥ गंगाधरोभद्रपीठेजलाप्यहमर्बु

प्र०सू०खं०
अ० ३४

॥ १०१ ॥

दे ॥ त्र्यंबकेत्रिपुराधीशः श्रीपर्वतेत्रिलोचनः ॥ ४८ ॥ महादेवः पद्मपुरेकापालेवैवस्तथा ॥ शृंगिवेरपुरेशौरिर्नैमिषेचक्रपाणिकः ॥ ४९ ॥ दंडपुर्यावि
 रूपाक्षोगौतमोद्धूतपापके ॥ हंसनाथोमाल्यवतिद्विजेंद्रोवलिकेतथा ॥ १५० ॥ इंद्रपुर्यादेवनाथोद्धूतपायांपुरंदरः ॥ हंसबाहस्तुलंबायांचंडायांगरुड
 प्रियः ॥ ५१ ॥ महोदयेमहायज्ञः सुयज्ञोयज्ञकेतने ॥ सिद्धिस्मरेपद्मवर्णः विभायांपद्मबोधनः ॥ ५२ ॥ देवदारुवनेर्लिगंमहापत्तौविनायकः ॥
 त्र्यंबकोमातृकास्थानेअलकायांकुलाधिपः ॥ ५३ ॥ त्रिकूटेचैवगोनर्दः पातालेवासुकिस्तथा ॥ पद्माध्यक्षश्चकेदारिकृष्णडिंसुस्तप्रियः ॥ ५४ ॥
 कुंडवाप्यांशुभांगस्तुसारण्यांतक्षकस्तथा ॥ अक्षोटेपापहाचैवअविकार्यामुदर्शनः ॥ ५५ ॥ वरदायांमहावीरः कांतारेदुर्गनाशनः ॥ अनंतश्चैवपर्णाटेप्र
 काशयांदिवाकरः ॥ ५६ ॥ विराजायांपद्मनाभः स्वरुद्रश्चवृकस्थले ॥ मार्कंडेवटकेचैववाहिन्यांमृगकेतनः ॥ ५७ ॥ पद्मावत्यांपद्मगृहोगगनेपद्मकेत
 नः ॥ अष्टोत्तरंस्थानशतंमयातेपरिकीर्तितम् ॥ ५८ ॥ यत्रवैममसानिध्यंत्रिसंध्यांत्रिपुरांतक ॥ एतेपामापियस्त्वेकंपश्यतेभक्तिमात्ररः ॥ ५९ ॥ स्थानं
 सुविरजंलब्ध्वामोदतेशाश्वतीःसमाः ॥ मानसंवाचिकंचैवकायिकंयच्चदुष्कृतम् ॥ १६० ॥ तत्सर्वनाशमायातिनात्रकायाविचारणा ॥ यस्त्वेतानिचसर्वा
 णिगत्वामापश्यतेनरः ॥ ६१ ॥ भवतेमोक्षभागीचयत्राहंतत्रवैस्थितः ॥ पुष्पोपहारैर्धूपैश्चाह्वयणानांचतर्पणैः ॥ ६२ ॥ ध्यानेनचस्थिरेणाशुप्राप्यतेप
 रमेश्वरः ॥ तस्यपुण्यफलंचाश्रयमतेमोक्षफलंतथा ॥ ६३ ॥ सत्रल्लोकमासाद्यतत्कालंतत्रतिष्ठति ॥ पुनःमृष्टौभवेद्देवोवैराजानांमहातपाः ॥ ६४ ॥ ब्रह्म
 हत्यादिपापानिइहलोकेकृतान्यापि ॥ अकामतःकामतोवातानिनिर्यतितत्तत्क्षणम् ॥ ६५ ॥ इहलोकेदरिद्रोयोऽभ्यष्टराज्योऽथवापुनः ॥ स्थानेप्सवेतुपुवैगत्वा
 मांपश्यतिसमाधिना ॥ ६६ ॥ कृत्वापूजोपहारंचस्नानंचपितृतर्पणम् ॥ कृत्वापिंडप्रदानंचसाचिरादुःखवर्जितः ॥ ६७ ॥ एकछत्रोभवेद्वाजासत्यमेतत्र
 संशयः ॥ इहाराज्यानिस्तौभाग्यंधनंधन्यंवरास्त्रियः ॥ ६८ ॥ भवंतिविविधास्तस्ययैर्वात्रापुष्करेकृता ॥ इदंयात्राविधानंयःकुरुतेकारयेतवा ॥ ६९ ॥
 शृणोतिवासापपेस्तुसर्वैरेवप्रमुच्यते ॥ अगम्यागमनंयेनकृतंजानातिमानवः ॥ १७० ॥ ब्रह्मक्रियायालोपेनबहुवर्षकृतेनच ॥ यात्राचेमांसकृतकृत्वावेदसं
 स्कारमाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनइदमस्तीहशंकर ॥ अप्राप्यंप्राप्यतेतेनपापंचपापिविनश्यति ॥ ७२ ॥ सर्वयज्ञफलैस्तुल्यंसर्वतीर्थफलप्रदम्
 सर्वेषांचैववेदानांसमासितेनवैकृता ॥ ७३ ॥ यःकृत्वापुष्करेसंध्यांसावित्रीसमुपासिता ॥ स्वपत्नीहस्तदत्तेनपौष्करेणजलेनतु ॥ ७४ ॥ भृंगारिणवरेणै
 वमृन्मयेनापिशंकर ॥ आनीयतज्जलंपुण्यंसंध्योपास्तिर्दिनक्षये ॥ ७५ ॥ समाधिनासमाधेयासप्राणायामशूर्वेका ॥ तस्यांकृतायांयत्पुण्यंतच्छृणुह्वरा
 द्यमे ॥ ७६ ॥ तेनद्वादशवर्षाणिभवेत्संध्यामुर्वदिता ॥ अश्वमेधफलंस्नानेदानेदशगुणंतथा ॥ ७७ ॥ उपवासेप्यनंतंचस्वयंप्रोक्तंमयानघ ॥ सावित्र्याः

५० पु०
॥ १०२ ॥

पुरतोयस्तुदंपत्योर्भोजनंददेत् ॥ ७८ ॥ तेनाहंभोजितस्तत्रभवामीहनसंशयः ॥ द्वितीयंभोजयेद्यस्तुभोजितस्तेनकेशवः ॥ ७९ ॥ लक्ष्मसहायोवरदोव
रांस्तस्यप्रयच्छति ॥ उमासहायस्तार्तीयोभोजितोसिनसंशयः ॥ १८० ॥ अथवायाकुमारीणांभक्त्यादद्याच्चभोजनम् ॥ तस्याःकुलेभवेद्द्वयान
कदाविच्चदुर्भंगा ॥ ८१ ॥ नक्त्याजननीक्वापिनभर्तुर्यानवल्लभा ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसावित्र्यश्रेतुभोजनम् ॥ ८२ ॥ पारत्रमौहिकंवापिकामयद्भिन्नैःसदा ॥
दातव्यंसर्वदाभीष्मकटुतैलविवर्जितम् ॥ ८३ ॥ नचाम्लंनचवैशारंस्त्रीणांभोज्यंकदाचन ॥ भक्ष्यंपंचप्रकारंचरसैःसर्वैस्तुसंस्कृतम् ॥ ८४ ॥ घृतपूर्यःसुप
क्राश्वबहुक्षीरसमन्विताः ॥ शिखरिणीतथापेयादधिक्षिरसमन्विता ॥ ८५ ॥ आह्लादकारिणीपुंसांस्त्रीणांचातीववल्लभा ॥ धनधान्यांजनोपेतंनारीणांचश
ताकुलम् ॥ ८६ ॥ पूषकंशङ्कुलंतस्यांजायतेनात्रंसंशयः ॥ नज्वरोनचसंतापोनदुःखंनविद्योगिता ॥ ८७ ॥ असौतारयतेस्वानांकुलानामेकंविंशतिं ॥
बंधुभिश्चसुतैश्चैवदासीदासैरनंतकैः ॥ ८८ ॥ पूरितंचकुलंतस्याःपूरिकांयाप्रदास्यति ॥ एधतेचचिरंकालंपुत्रपौत्रसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ कुलंचसकलंतस्य
शङ्कुलंयःप्रयच्छति ॥ पुत्रिण्योवैदुहितरोबंधुभिः सहितंकुलम् ॥ ९० ॥ शिखरिणीप्रदात्रीणांयुवतीनानंसंशयः ॥ मोदतेतुकुलंतस्याःसर्वसिद्धिप्रपूरितम् ॥
॥ ९१ ॥ मोदकानांप्रदानेनएवमाहप्रजापतिः ॥ एतदेवतुगौरीणांभोजनंहरशस्यते ॥ ९२ ॥ सुभगापुत्रिणीसाध्वीधनऋद्धिसमन्विता ॥ सहस्रभोजिनीशं
भोजनमजन्मभविष्यति ॥ ९३ ॥ पूषानिचैवपुण्यानिकृतानिमधुराणिच ॥ द्राक्षारसप्रधानंचगुडखंडसमन्वितम् ॥ ९४ ॥ शारदेनतुधान्येनकृत्वाखं
डंविमिश्रितम् ॥ स्त्रीणांचैवतुपेयानिभक्ष्याणिचद्विजन्मनाम् ॥ ९५ ॥ इहचाविकवासांसिषर्षायोग्यानिषर्वशः ॥ यानियानिचपेयानितानियोग्यानिदाप
येत् ॥ ९६ ॥ प्रतिपूज्यविधानेनवसुदानैःसकंचुकैः ॥ कुंकुमेनानुलितांग्यःस्नग्दामभिरलंकृताः ॥ ९७ ॥ दत्वातूपानहावर्षचोर्नारिकेलंकरेतथा ॥ अ
क्ष्णोश्चैवानंदत्वासिदूरंचैवमस्तके ॥ ९८ ॥ गुडफलानिहृद्यानिवांछितानिमृदूनिच ॥ हस्तेदत्त्वासपात्राणिप्राणिपत्यविसर्जयेत् ॥ ९९ ॥ स्वयंभुंजीतवैप
श्चात्सवंधुर्बालैःसह ॥ अथवानैवसंपत्तिस्तीर्थदानंचभाजनम् ॥ २०० ॥ गृहेगतःप्रदास्यामिहृष्टोदेवप्रसादमे ॥ एवमेवपितृणांचआगत्यस्वीयमं
दिरे ॥ २०१ ॥ पिंडप्रदानपूर्वतुआर्द्धकुर्याद्विधानतः ॥ पितरस्तस्यवैतुप्ताभवंतिब्रह्माणोदिनम् ॥ २०२ ॥ तीर्थादष्टगुणंपुण्यंस्वगृहंददतां
शिव ॥ नचपश्यंतितैवीचाःआर्द्धद्विजातिभिःकृतं ॥ २०३ ॥ एकांतितुगृहेगुप्तेपितृणांआर्द्धमिष्यते ॥ नीचदृष्ट्याहतंतच्चपितृत्रैवोपतिष्ठति ॥ २०४ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनआर्द्धगुप्तंचकारयेत् ॥ पितृणांमृत्सिद्धिप्रोक्तंस्वयमेवस्वयंभुवा ॥ २०५ ॥ गौरीभक्त्याधिकायातुशस्ताज्ञातक्रियातुसा ॥ राजसीमनसाज्ञाताज
नानांकीर्तिदायिनी ॥ २०६ ॥ गुप्तदानंसदादेयमात्मनोहितमिच्छता ॥ पक्वात्रैहश्यतामेतिदीयमानंजनैर्भुवि ॥ २०७ ॥ दृश्यमानंतुतत्तुष्ट्यैहश्यतेनेहक

प्र०मृ०खं०
अ० ३४

॥ १०२ ॥

हिंचित् ॥ एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ २०८ ॥ भवनेनात्रसंदेहः सत्यं पौराणिकं वचः ॥ तीर्थे तु ब्राह्मणं नैव परीक्षेत कथंचन ॥ २०९ ॥ अत्रार्थि-
 नमनु प्राप्तं भोज्यं तं मनुरवर्षात् ॥ सत्तुभिः पिंडदानं च संयावैः पायसेन वा ॥ २१० ॥ कर्तव्यमृषिभिर्हृष्टं पिण्याकैर्देयं भक्ति-
 मद्भिर्नरैः सदा ॥ २११ ॥ श्राद्धं तत्र तु कर्तव्यमर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ स्वधांतु गृध्राः काका वानैव हृष्ट्या हरन्ति ते ॥ १२ ॥ श्राद्धं तत्तैर्धिकां प्रोक्तं पितृणां तसिदं
 परम् ॥ कर्तव्यं तत्प्रयत्नेन भक्तिरेवात्र कारणम् ॥ १३ ॥ भक्त्या तु ण्यन्ति पितरस्तुष्टाः कामान्दिशन्ति ते ॥ पुत्रं पौत्रं धनं धान्यं कामान्यान्मनसेच्छति ॥ १४ ॥
 भक्त्या चाराधितो दद्याच्चृणांप्रीतः पितामहः ॥ अकालेऽप्यथ काले वार्तिथ्यं श्राद्धं सदानरैः ॥ १५ ॥ प्राप्तैरेव सदा स्नानं कर्तव्यं पितृ तर्पणम् ॥ पिंडदानं च कर्तव्यं
 पितृणां चातिवल्लभम् ॥ १६ ॥ पितरो हि निरीक्षन्ते गोत्रजं समुपागतम् ॥ आशया परया युक्ताः कांक्षन्तस्सलिलं च ते ॥ १७ ॥ विलम्बो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नः
 समाचरेत् ॥ अच्छिन्ना सन्ततिस्तेषां सदा कालं भविष्यति ॥ १८ ॥ पितरः पुत्रदातारं वृद्धिं श्राद्धाभिकांक्षिणः ॥ तेन ते सन्ततिच्छेदेन कुर्वन्ति हि कर्हि-
 चित् ॥ १९ ॥ अतः श्राद्धं पुरा प्रोक्तं स्वयमेव स्वयं भुवा ॥ गुणोत्तरं तु यत्कार्यं द्विजैः पितृपरायणैः ॥ २० ॥ तीर्थक्षेत्रेण हेवापि संक्रांतौ ग्रहणेपि वा ॥ विषु-
 वेऽयने चापि जन्मक्षेत्रेऽपि डिते ॥ २१ ॥ एतान्वै श्राद्धकालांस्तु पुरा स्वायं भुवो ब्रवीत् ॥ कृते श्राद्धे न वै पुंसां पीडा भवति देहजा ॥ २२ ॥ तदा पुत्रकृतं वापि सर्वं त्य-
 जति दुष्कृतम् ॥ यत्नान् भविता पीडाग्रहचोरनृपादिकात् ॥ २३ ॥ दुष्कृतं नश्यते सर्वं परत्र च गतिं शुभाम् ॥ लभते नात्र सन्देहः प्रजापतिवचो यथा ॥ २४ ॥
 कृते युगे पुष्कराणि त्रेतायां नैमिषं स्मृतम् ॥ द्वापरं च कुरुक्षेत्रं कलौ गंगा समाश्रयेत् ॥ २५ ॥ दुष्करः पुष्करं वा सोऽदुष्करं पुष्करं तपः ॥ यदन्यत्र कृतं तापं ती-
 र्थे तद्याति लाघवम् ॥ २६ ॥ न तीर्थं कृतमन्यत्र कचित्पापं व्यपोहति ॥ सायंप्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि कृताञ्जलिः ॥ २७ ॥ उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वं तीर्थेषु
 भारत ॥ सायंप्रातरुपस्पृश्य पुष्करे नियतेन्द्रियः ॥ २८ ॥ कर्तुं सर्वानवाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ द्वादशाब्दं द्वादशाहं मासं मासार्धमेव च ॥ २९ ॥ यो
 वसेत्पुष्करे नित्यं स गच्छेत्परमं गतिम् ॥ सर्वेषामेव लोकानां ब्रह्मलोको परिस्थितः ॥ ३० ॥ यदच्छेत्पुष्करं गन्तुं सोऽनुसेवेत्पुष्करम् ॥ यथालोमविलो-
 माभ्यां तथा व्यस्तमस्तयोः ॥ ३१ ॥ स्नातस्तु पुष्करे सम्यक्कोट्याश्च फलमश्नुते ॥ विधिवद्विक्रियमाणेषु सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥ ३२ ॥ पुष्करालोक-
 न देवनरः प्राप्नोति तत्फलम् ॥ दशकोटि स हस्त्राणि तीर्थानां वैमहीतले ॥ ३३ ॥ सात्रिधं पुष्करे तेषां त्रिसंध्यं कुरुन्दन ॥ यावत्तिष्ठति गिरयो यावत्तिष्ठन्ति साग-
 राः ॥ ३४ ॥ तावत्पुष्करमृत्यूनं ब्रह्मलोकं न संशयः ॥ जन्मान्तरसहस्रैश्च आजन्म मरणान्तिकम् ॥ ३५ ॥ निर्देहं दुष्कृतं सर्वं स कृत्स्नात्वा तु पुष्करे ॥ पुष्करं
 दुष्करं क्षेत्रं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३६ ॥ इदानीं शृणु मे राजन् पञ्चापातकनाशनम् ॥ यजन् देवं देवस्य ब्रह्म पुत्रवसुप्रदम् ॥ ३७ ॥ इह जन्मनि दारिद्र्य-

प० पु०
॥ १०३ ॥

व्याधिकुष्टादिपीडितः ॥ अलक्ष्मीवानपुत्रस्तुयोभवेत्पुरुषोभुवि ॥ ३८ ॥ तस्यसद्योभवेत्लक्ष्मीरायुःपूर्णसुतास्सुखम् ॥ कृत्वातुमण्डलगतलोकपालसमन्वि-
तम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्माण्तुपरदेवयःपश्यतिविधानतः ॥ पूजितंनवनाभेनमन्त्रमूर्तिमयोनिजम् ॥ ४० ॥ कार्तिकेमासिशुक्लायांपौर्णमास्यांविशेषतः ॥ सर्वा-
सुवायजेदेवंपौर्णिमासुविधानतः ॥ ४१ ॥ संक्रान्तौचमहाबाहोचन्द्रसूर्यग्रहोपिवा ॥ यःपश्यतिविभुदेवंपूजितंगुरुणानृप ॥ ४२ ॥ तस्यसद्योभवेत्तुष्टिःपापध्वंसश्च
जायते ॥ समान्योदेवतानांचभवतीह्नराधिप ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांभक्तानांतुपरीक्षणम् ॥ संवत्सरंगुरुःकुर्याज्जातिशौचक्रियादिभिः ॥ ४४ ॥
उपपन्नमितिज्ञात्वाहृदयेनावधारयेत् ॥ तेपिभक्तियुताध्यात्वात्वाचार्यपरमेश्वरम् ॥ ४५ ॥ संवत्सरंगुरौभक्तिकुर्युर्विष्णोयथातथा ॥ प्रसादयेयुश्चततः
पूर्णसंवत्सरंगुरुम् ॥ ४६ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनसंसाराणवतारणम् ॥ परब्रह्मोपासनेनविरिञ्च्याराधनेनच ॥ ४७ ॥ सहस्रशार्पजप्येनमण्डल-
ब्राह्मणेनच ॥ ध्यानेनस्यात्तथास्माकमुपदेशःप्रदीयताम् ॥ ४८ ॥ इच्छामोवैदिकीलक्ष्मींविशेषेणप्रसद्यताम् ॥ अभ्यर्थितोगुरुस्त्वेषमेधावी-
तैस्तदाततः ॥ ४९ ॥ यथाविधिसमभ्यर्च्येद्रह्माणंविष्णुमग्रतः ॥ तेवद्धनेत्राःस्वाप्यास्तुकार्तिकस्यचतुर्दशीम् ॥ ५० ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्था-
यवद्धपद्मासनास्तुते ॥ ध्यात्वागुरुसहस्ररिश्वेतवस्त्रोपवीतकम् ॥ ५१ ॥ श्वेतमाल्यांवरधरंश्वेतगंधानुलेपनम् ॥ निर्गम्यचवाहिनंघ्रांकुर्युर्नित्ययत-
निद्रताः ॥ ५२ ॥ क्षीरवृक्षोत्थमाचार्योदापयेदन्तधावनम् ॥ तेचतंभक्षयेयुर्हिर्नर्दीगत्वासमुद्रगाम् ॥ ५३ ॥ इतरद्वातटाकंवागृहेवापिबिधानतः ॥ तद्भ-
क्षयेयुर्मंत्रेणमंत्रितपरमेष्ठिनः ॥ ५४ ॥ आपोहिष्ठेतिमंत्रेणसप्तकृत्वोभिर्मंत्रितं ॥ देवस्यत्वेतिवैजम्बायुंजानेतिकरेन्यसेत् ॥ ५५ ॥ इरावत्येतिप्रशाल्यब्रह्मोदने-
तिवैमुखे ॥ भक्षयित्वाक्षिपेद्दूरंपतितंचनिरीक्षयेत् ॥ ५६ ॥ सम्मुखंप्राङ्मुखंवापिबिदिशंचापिवागतम् ॥ संमुखेदेवतालब्धिर्मेत्रसिद्धिश्चजायते ॥ ५७ ॥
पराङ्मुखेदंतकाष्ठेसर्वदेवाःपराङ्मुखाः ॥ उत्तरेणगतेतस्मिन्सिद्धिर्भवतिवानवा ॥ ५८ ॥ दक्षिणेनभवेन्मृत्युगुरोस्तस्यनसंशयः ॥ प्रेक्ष्याशुभंसंपेद-
मौदेवदेवस्यसन्निधौ ॥ ५९ ॥ स्वप्नान्दृष्ट्वागुरोऽग्रेश्रावयेयुर्विचक्षणाः ॥ ततःशुभाशुभंतत्रलक्षयेत्परमोगुरुः ॥ ६० ॥ पौर्णमास्यामथस्नानात्वाततोदेवा-
लयंब्रजेत् ॥ गुरुश्चमंडलंभूमौकल्पितायांतुवर्तयेत् ॥ ६१ ॥ लक्षणैर्विधिष्वैर्मिलक्षयित्वाविधानतः ॥ षोडशारंलिखेत्पद्मंनवधारमथापिवा ॥ ६२ ॥
अष्टपत्रमथोवापिलिखित्वादशयेद्बुधः ॥ नेत्रबंधंतुकुर्वीतसितवस्त्रेणयन्नतः ॥ ६३ ॥ वर्णानुक्रमतःशिष्यान्पुष्पहस्तान्प्रवेशयेत् ॥ नवनाभंयदाकुर्या-
न्मंडलंवर्णकेतुंयः ॥ ६४ ॥ इंद्राणीपूर्वकंदेवमिन्द्रमैन्द्रयांतुपूजयेत् ॥ लोकपालैःसमंतद्रुमिसंपूजयेन्नृपः ॥ ६५ ॥ दिशिवह्नेयंमयाम्पानैर्ऋत्यांचैवनिर्ऋतिम् ॥
वरुणंवारुणाश्यांवायुंवायव्यगोचरे ॥ ६६ ॥ धनदंचोत्तरेन्यस्यरुद्रमीशानगोचरे ॥ कमंडलेपूर्वताहिलुचंवेदक्षिणेतथा ॥ ६७ ॥ हंसवैपश्चिमायांतुउत्तरा-

प्र० मृ० सं०
अ० ३४

॥ १०३ ॥

यांस्तुवंतथा ॥ आग्नेय्यांचत्रर्सादद्यान्नेर्ऋत्यां पादुकेतथा ॥ ६८ ॥ वायव्यांयोगपट्टंचऐशान्यांचगलंतिकाम् ॥ विष्णुस्तुपूर्वतःपूज्योदक्षिणेचापिशंकर ॥ ६९ ॥ प
 श्चिमेतुरविदेवऋषयश्चोत्तरेतथा ॥ मध्येस्वयंपद्मजन्मासावित्रीदक्षिणेतथा ॥ ७० ॥ उत्तरेचैवगायत्रीदेवीपद्मदलेक्षणा ॥ ऋग्वेदंपूर्वतोऽन्यस्ययजुर्वेदंच
 दक्षिणे ॥ ७१ ॥ पश्चिमेसामवेदंचअथर्वचोत्तरेतथा ॥ इतिहासपुराणानिच्छंदोज्यौतिषमेवच ॥ ७२ ॥ धर्मशास्त्राणिचान्यानिईद्रादिदिक्षुविन्यसेत् ॥ पूर्वं
 पत्रेवलंपूज्यप्रद्युम्नदक्षिणेदले ॥ ७३ ॥ पश्चिमेचानिरुद्धंचवासुदेवमथोत्तरे ॥ पूर्वतोवामदेवंचसद्योजार्तंतुदक्षिणे ॥ ७४ ॥ ईशानंपश्चिमेस्थाप्यतत्पुरुषं
 चोत्तरेतथा ॥ अघोरस्सर्वतःपूज्यएषापूजातुमंडले ॥ ७५ ॥ पूर्वतोभास्करंपूज्यदक्षिणेनदिवाकरं ॥ प्रभाकरंपश्चिमेतुग्रहराजमथोत्तरे ॥ ७६ ॥ एवंपूज्य
 विधानेनब्रह्माणंपरमेश्वरम् ॥ दिङ्मंडलेतुविन्यस्यअष्टौकुंभान्विधानतः ॥ ७७ ॥ ब्राह्मंतुकलशंमध्येनवमंतत्रकल्पयेत् ॥ स्नापयेन्मुक्तिकामंतुब्रह्मणौवैवटे
 नतु ॥ ७८ ॥ श्रीकामंवैष्णवेनेहकलशेनतुपार्थिव ॥ राज्यार्थिनंस्नापयेच्चऐंद्रेणकलशेनतु ॥ ७९ ॥ द्रव्यप्रतापकामंतुआग्नेयघटवारिणा ॥ मृत्युंजयविधाना
 ययाम्येनस्नापयेन्नरम् ॥ ८० ॥ दुष्टप्रध्वंसनायालंनैर्ऋतेनविधीयते ॥ स्नापयेद्गारुणेनाशुपापनाशायमानवं ॥ ८१ ॥ शरीरारोग्यकामंतुवायव्येनाभिपे
 चयेत् ॥ द्रव्यसंपत्तिकामस्यकौबेरेणविधीयते ॥ ८२ ॥ रौद्रेणज्ञानकामस्यलोकपालवटास्त्वमे ॥ एकैकेननरःस्नात्वासर्वदोषविजितः ॥ ८३ ॥
 जायतेब्रह्मसदृशोराजासद्योऽथवानरः ॥ अथवादिक्षुसर्वासुयथासंख्येनलोकपान् ॥ ८४ ॥ पूजयेत्तुस्वनाम्नातुकुंभैरेवाविधानतः ॥ एवंसंपूज्यदेवांस्तु
 लोकपालान्प्रसन्नधीः ॥ ८५ ॥ पश्चात्परीक्षितान्शिष्यान्बद्धनेत्रान्प्रवेक्षयेत् ॥ दग्ध्वाग्नेयाधारणयावायुनाविधुनेत्ततः ॥ ८६ ॥ सोमेनाप्यायितान्कृत्वा
 श्रावयेत्समयांस्ततः ॥ ननिद्याद्ब्राह्मणान्देवान्विष्णुं ब्रह्माणमेवच ॥ ८७ ॥ ईद्रमादित्यमग्निंचलोकपालान्ग्रहांस्तथा ॥ गुरुंचब्राह्मणंवापिसुनींद्रपूर्वंदीक्षित
 म् ॥ ८८ ॥ एवंतुसमयान्श्राव्यपश्चाद्धोमंतुकारयेत् ॥ अन्नमोभगवतेब्रह्मणेसर्वरूपिणेहुंफट्स्वाहा ॥ ८९ ॥ षोडशक्षरमंत्रेणहोमये
 ज्वलितेनले ॥ गर्भाधानादिकाःसर्वाआहुतीस्तंप्रदापयेत् ॥ ९० ॥ तिसृभिस्तुव्याहृतिभिर्देवदेवस्यसन्निधौ ॥ होमांतिदीक्षितःपश्चा
 द्दापयेद्गुरुदक्षिणाम् ॥ ९१ ॥ हस्त्यश्वयानशकटहोमधान्यादिकंनृप ॥ दापयेद्गुरवेप्राज्ञोमध्यमेमध्यमंतथा ॥ ९२ ॥ दापयेदपरयुग्मं
 सहिरण्यंतुतद्गुरोः ॥ एवंकृतंतुयत्पुण्यमहत्संजायतेतथा ॥ ९३ ॥ तत्रशक्यंनिगदितुमापिवर्षशतैरपि ॥ दीक्षितोथपुराभूत्वापाद्मवैश्र
 णुयाद्यादि ॥ ९४ ॥ तेनवेदाःपुराणानिसर्वमंत्रास्ससंग्रहाः ॥ जप्तास्स्तुःपुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसागरे ॥ ९५ ॥ देवहृदेकुरुक्षेत्रेवाराणस्याविशेषतः ॥ ग्रहणे
 विषुबेचैवयत्फलंजपतांभवेत् ॥ ९६ ॥ फलंशतयुगंतच्चपुष्करस्थपितामहम् ॥ दृष्ट्वाप्राप्नोतिविविधान्कामान्कामयतेयदि ॥ ९७ ॥ पूजावैधानिकी

१० ५०
॥ १०४ ॥

कृत्वादीक्षितोयःशृणोति च ॥ देवा अपितपःकृत्वाध्यायति च वदन्ति च ॥ ९८ ॥ कदामेभारते वर्षे जन्मस्यादिति पार्थिव ॥ दीक्षिताश्च भविष्यामः पादं
श्रोण्यामहे कदा ॥ ९९ ॥ पादं तु पोडशात्मानं न्यस्य देहे कदा वयम् ॥ यास्यामस्तु परं स्थानं यद्वत्त्वा न पुनर्भवेत् ॥ ३०० ॥ एवं जल्पति विबुधामनसा चित्तं
ति च ॥ ब्रह्मयज्ञं च कार्त्तिक्यां कदा द्रक्ष्यामहे नृप ॥ १ ॥ एवं ते विप्रि रुदिष्टो मया यं कुरु सत्तम ॥ देवगंधर्वयक्षाणां सर्वदा दुर्लभो ह्यसौ ॥ २ ॥ एवं ये वेत्ति तत्त्वेन
यश्च पश्यति मंडलम् ॥ यश्चेभं शृणुयाच्चैव सर्वमुक्ता इति श्रुतिः ॥ ३ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि रहस्यमिदमुत्तमम् ॥ येन लक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिः पुष्टिश्चापि भवेत्
णाम् ॥ ४ ॥ सर्वे ग्रहास्स दासो म्याजायते ते येन पार्थिव ॥ आदित्यवारं हस्तेन पूर्वमादाय भक्तिः ॥ ५ ॥ भक्तैकेन क्षिपेत्तावद्यावत्सप्तचक्रं खया ॥ ततस्तु
सप्तमे पूर्णकुंठ्यां द्वाह्मणभोजनम् ॥ ६ ॥ आदित्यं चैव सौवर्णं कृत्वा यत्नेन मानवः ॥ रक्तवस्त्रयुगच्छत्रं च त्रिकां पादुके तथा ॥ ७ ॥ उपानहौ च दातव्ये स्थापयेत्ता
म्रभाजने ॥ घृतेन स्नपनं कृत्वा संपूर्णं गृह्णीत यः ॥ ८ ॥ दापयेत्कृत्य विदुषे ब्राह्मणाय विशेषतः ॥ एवं कृतौ फलं तस्य भवेदारोग्यमुत्तमम् ॥ ९ ॥ द्रव्यं
पत्समग्राप्तिरिति पौराणिकी क्रिया ॥ अविस्वादिनी चैयं शांतिपुष्टिप्रदानुणाम् ॥ ३१० ॥ तद्वच्चित्रासुसंगृह्य सोमवारं विचक्षणः ॥ रात्रिभक्षः क्षिपेदष्टौ सोम
वारान्प्रयत्नतः ॥ १११ ॥ प्रत्येकं ब्राह्मणभोज्यायथाशक्ति विचक्षणाः ॥ नवमेतु ततः पूर्णकुंठ्यां द्वाह्मणभोजनम् ॥ १२ ॥ वस्त्रयुगं च दातव्यं ततः सोमं प्रदापयेत् ॥
कां स्य भाजनं संस्थं तु क्षीरं संपूरितं ततः ॥ १३ ॥ तद्वच्छत्रं पादुके च तथोपानत्समन्वितम् ॥ संपूर्णं गायदातव्यं ब्राह्मणाय विशेषतः ॥ १४ ॥ स्वात्मां गारं कं पूज्य
क्षपयेन्नक्तभोजने ॥ अष्टविंशं च यावच्च कुर्याद्वाह्मणभोजनम् ॥ १५ ॥ अंगारकं च सौवर्णं स्थापितं ताम्रभाजने ॥ दापयेद्वाह्मणायथासंपूर्णं गायचै
व हि ॥ १६ ॥ नक्षत्रानुक्रमेणैव क्षिपेन्नक्तानि सप्त वै ॥ अष्टमे तु क्रमात्खेटान् सौवर्णं नृदापयेद्बुधः ॥ १७ ॥ अग्नि कार्यं च कुर्वीत यथा हृष्टं विधानतः ॥ एवं कृते भवे
द्यद्वैतब्रिधेन राधिप ॥ १८ ॥ असौ म्याश्च ग्रहास्सर्वे सौम्यरूपा भवन्ति च ॥ सर्वे रोगा विनश्यन्ति तुष्टिमायान्ति देवताः ॥ १९ ॥ न विरुध्यन्ति तं नागाः पितरस्त
पितास्तथा ॥ दुस्स्वप्ननाशो भवति शृण्वतां पठतां तथा ॥ ३२० ॥ यदि भौमो रवि सुतो भास्करो राहुणा सह ॥ केतुश्च मूर्ध्नि तिष्ठति रौद्राः पीडाकरा ग्रहाः ॥ २१ ॥
अनेन कृतमात्रेण सौभाग्या भवति हि ॥ य एवं कुरुते राजन्सदा भक्तिसमन्वितः ॥ २२ ॥ तस्य सानुग्रहाः सर्वे शांतियच्छंति नान्यथा ॥ शनैश्च रं राहुकेतू लो
हपात्रेषु विन्यसेत् ॥ २३ ॥ लोहेन कारयेच्चैनान् ब्राह्मणेभ्यश्च दापयेत् ॥ कृष्णं वस्त्रयुगं देयमेतेषां ग्रीणनाय वै ॥ २४ ॥ सौवर्णं गाश्च दातव्याः शांतिं श्रीं विजयेप्सु
भिः ॥ व्रतांति सर्वे एते हि ग्रहास्सौवर्णकानृप ॥ २५ ॥ दातव्याः शांतिमिच्छद्भिरव्रतांति द्विजभोजनम् ॥ यथाशक्ति दक्षिणा च ग्रहाणां प्रातयेतथा ॥ २६ ॥ अल्पायासे
न राजेंद्रसर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ शंकराज्ञानमान् विच्छेदो रोग्यं भास्करात्तथा ॥ २७ ॥ हुताशनाद्भनमिच्छेद्भतिमिच्छेन्नार्दनात् ॥ ब्राह्मणं पितामहं चै

प्र० मृ० खं०
अ० ३४

॥ १०४ ॥

वसवैजन्तुप्रशान्तिदम् ॥२८॥ भीष्मउवाच ॥ यस्त्वयाकथितोयज्ञोयज्वनांतुफलमहत् ॥ तथायुषस्त्वल्पतयाअन्यैःप्राप्तुंशक्यते ॥२९॥ स्वल्यायासे
 नयत्पुण्यंसंवत्सरमुपोषजम् ॥ भवेत्तन्मेमुनिश्रेष्ठकथयस्वमहाफलम् ॥३०॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इदमर्थमहाराजश्वेतोराजामहायज्ञाः ॥ वसिष्ठं पृष्ट्वान्प्रश्नं
 धुधयापीडितोभृशम् ॥३१॥ आसीदिलावृतेवर्षे श्वेतोराजामहावलः ॥ समर्हसकलंजिग्येसत्तद्रापांसत्तनाम् ॥३२॥ ब्रह्मपुत्रोवसिष्ठश्चआसीत्तस्यपुरोहितः ॥
 सकदाचिन्नृपश्रेष्ठोजित्वापरमधार्मिकः ॥३३॥ पुरोहितमुवाचेदंवसिष्ठजपतांवरम् ॥ श्वेतउवाच ॥ भगवन्नश्वमेधानांसहस्रकर्तुमुत्सहे ॥३४॥ सुवर्णरूपर
 त्नानादानं कर्तुं द्विजातिषु ॥ पृथिव्यामन्नदानंतु दातुन्नेच्छामिवैशुरो ॥३५॥ नात्रेन किंचिदत्तेन दत्तेहोमिद्विजेप्रभो ॥ न किंचिद्वस्त्विति ज्ञात्वा न दत्तं
 त्कदाचन ॥३६॥ रक्तवस्त्रमलंकारं ग्रामांश्च नगराणि च ॥ अददाद्वा ह्येभ्योऽसौ श्वेतोराजामहायज्ञाः ॥३७॥ नात्रंजलं तेन राज्ञा दत्तमासीत्कदाचन ॥ ततो
 श्वमेधैर्बहुभिर्यज्वासौ नृपसत्तम ॥३८॥ स्वर्गगतः पुण्यजितं तपस्तत्त्वावुदन्नयम् ॥ ब्राह्मीं सलोकतां प्राप्तः सर्वालंकारभूषितः ॥३९॥ नृत्यंत्यप्सस्तत्र गार्थं
 सिद्धयोपितः ॥ तुंबुरुर्नरदस्तत्र द्वावप्यनुगतौ सदा ॥४०॥ अगायेतां महाप्राज्ञौ मुनयश्च तपोन्विताः ॥ वेदोक्तमंत्रैः स्तुन्वति अनेकक्रतुयाजिनम् ॥४१॥
 एवं विभवयुक्तस्य राज्ञस्तस्य महात्मनः ॥ धुधया पीड्यते देहं तृणया च विशेषतः ॥४२॥ सतया पीड्यमानस्तु धुधया राजसत्तमः ॥ विमानेनाप्यसौ
 स्वर्गत्यक्त्वा गाढक्षपर्वतम् ॥४३॥ यत्रात्ममूर्तिस्तत्रागात्पुरादग्धामहावने ॥ तत्रास्थीनिस्वयंगृह्यलिहन्नास्ते सपार्थिवः ॥४४॥ पुनर्विमानमारु
 ह्ययथौ नाकं नराधिपः ॥ अथ कालेन महता सराजा संशितव्रतः ॥४५॥ स्वान्यस्थीनि लिहन् दृष्टो वसिष्ठेन पुरोधसा ॥ उक्तश्च किञ्चुराजेंद्रस्वास्थिभक्षो
 नराधिप ॥४६॥ एवमुक्तस्ततो राजा वसिष्ठेन महर्षिणा ॥ उवाच वचनं चेदं श्वेतो राजा यत्तं मुनिम् ॥४७॥ भगवन्स्तु दक्षुधा तोहमन्नदानं पुराम
 या ॥ न दत्तं मुनिशार्दूलतेन मां क्षुत्प्रवाधते ॥४८॥ एवमुक्तस्तदाराजा वसिष्ठो मुनिपुंगवः ॥ उवाच तं नृपं भूयो वाक्यमेतन्महामुनिः ॥४९॥ किं
 ते करोमि राजेंद्र क्षुधितस्य विशेषतः ॥ वस्तुकस्यापि किंचिद्विना दत्तमुपतिष्ठति ॥५०॥ रत्नहेमप्रदानेन भोगवान्जायते नरः ॥ अन्नदानप्रदाने
 न सर्वकामैः प्रदीपितः ॥५१॥ तन्न दत्तं त्वयाराज नृस्तोकं मत्वा नराधिपः ॥ श्वेतउवाच ॥ अदत्तस्य च संभृतिर्यथा भवति मे शुरो ॥५२॥ वसि
 ष्ठत्वत्प्रसादेन तन्ममाचक्ष्वपुच्छतः ॥ वसिष्ठउवाच ॥ अस्त्येकं कारणेन जायते नात्र संशयः ॥५३॥ तच्छृणुष्व नरव्याघ्रकथ्यमानं म
 यातव ॥ आसीद्वाजा पुरा कल्पो विनीता श्वेतिकीर्तितः ॥५४॥ सचाश्वमेधमारेभेयज्ञं कर्तुं वरं नृपः ॥ यजनांते द्विजैर्ब्रह्मोदत्तंगोश्चादियाचितम्
 ॥५५॥ नात्रं दत्तं तेन किंचित्स्वलपं मत्वा यथा त्वया ॥ ततः कालेन महता मृतो सौ जाह्नवी तटे ॥५६॥ मायापुर्वा विनीता श्वः सार्वभौमोऽभव

प० पु०
॥ १०५ ॥

चूपः ॥ स्वर्गचगतवान्तोऽपियथाराजाभवान्प्रभो ॥ ५७ ॥ असावपिक्षुधाविष्टएवमेवामतोभवत् ॥ मर्त्यलोकेनदीतीरेगंगार्यानीलपर्वते ॥ ५८ ॥
विमानेनार्कवर्णेनभास्वतादेववन्नृप ॥ ददर्शतत्स्वर्कंदेहंतथास्वंचपुरोहितम् ॥ ५९ ॥ होतारंब्राह्मणं नामयजंतं जाह्नवीतटे ॥ तंहङ्गासाविपुनः प
र्यपृच्छद्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ क्षुधायाः कारणं राजन्सहोतातमुवाचह ॥ तिलधेनुंचवैराजन्पृष्टतधेनुंचसत्तम ॥ ६१ ॥ जलधेनुंचधेनुंचरसधेनुंचपार्थिव ॥
देहिशीघ्रयेनभवांस्तृक्षुधावर्जितोदिवि ॥ ६२ ॥ रमेतयावदादित्यस्तपतेदिविचंद्रमाः ॥ एवमुक्तस्ततोराजातपुनःपृष्टवानिदम् ॥ ६३ ॥ तिलधेनुस्थि
तिं ब्रूहि तथाकृत्वा ददाम्यहम् ॥ पुरोहित उवाच ॥ विधानं तिलधेनोस्तु तच्छृणुष्वनराधिप ॥ ६४ ॥ धेनुस्त्यात्पोडशाढक्यचतुर्भिर्वत्सको भवेत् ॥ इक्षुदंड
मयाः पादादन्ताः पुष्पमयाः शुभाः ॥ ६५ ॥ नासागंधमयति स्याजिह्वागुडमयी तथा ॥ पुच्छेऽस्रकल्पनीया स्याद्घटाभरणभूषिता ॥ ६६ ॥ ईदृशीं कल्प
यित्वा तु स्वर्णशृंगीं तु कल्पयेत् ॥ रौप्यसुरांकांस्यदोहांपूर्वधेनुविधानतः ॥ ६७ ॥ कृत्वा तां ब्राह्मणायां शुदापयेन्मंत्रतो नृप ॥ स्थितां कृष्णाजिने धेनुं
वासोभिर्गोपितां शुभाम् ॥ ६८ ॥ सूत्रेणासूत्रितां कृत्वा पंचरत्नसमन्विताम् ॥ सर्वौषधिसमायुक्तां मंत्रपूतां तु दापयेत् ॥ ६९ ॥ अन्नं मे जायतांस्यः
पानं सर्वरसास्तथा ॥ कामान्संपादयात्माकं तिलधेनोद्विजोर्पिता ॥ ७० ॥ गृह्णामि देवित्वां भक्त्या कुटुम्बार्थे विशेषतः ॥ देहिकामान्वितान्सर्वांस्तिल
धेनो नमोस्तुते ॥ ७१ ॥ एवं विधानतो दत्ता तिलधेनुं नृपोत्तम ॥ सर्वकामसमावाप्तिं कुरुते न त्रसंशयः ॥ ७२ ॥ जलधेनुस्तथैव हे कुंभैरेव प्रकल्पिता ॥ दत्ता
तु विधिना कामान्स्यः सर्वान्प्रयच्छति ॥ ७३ ॥ धेनुं शतं तथा दत्तं पूणिमानियमेन हि ॥ सावित्री इव वै स्वर्गं सर्वकामप्रदा भवेत् ॥ ७४ ॥ घृतधेनुस्तथा दत्ता
विधानेन विचक्षणैः ॥ सर्वकामसमावाप्तिं कुरुते कांतिदा भवेत् ॥ ७५ ॥ रसधेनुस्तथा दत्ता कार्तिके मासि पार्थिव ॥ सर्वाः कामान्प्रयच्छेत्तु नित्यं सागातिदां भ
वेत् ॥ ७६ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं समासाद्बहुविस्तरम् ॥ अपारं फलमुद्दिष्टं ब्रह्मणा सर्वकर्मणा ॥ ७७ ॥ तृष्ण्याक्षुधया यद्वापीडितो राजसत्तम ॥ तद्दानं कार्ति
के देयं पूर्वदेहिनराधिप ॥ ७८ ॥ ब्रह्मांडं सर्वसंपन्नं भूत रत्नौषधीयुतम् ॥ देवदानवयक्षैश्च युक्तमेतत्सदा विभो ॥ ७९ ॥ एतत्तु सकलं कृत्वा सर्वतो रजतांश्वितम् ॥
सुरत्नसूर्यचंद्राब्जकार्तिं केद्वादशीदिने ॥ ८० ॥ अथवा पंचदश्यां तु कार्तिं कस्यैव नान्यतः ॥ पुरोहिताय गुरवे दापयेद्भक्तिमान्नरः ॥ ८१ ॥ ब्रह्मांडोदरवतीं
नियानिभूतानि पार्थिव ॥ तानि दत्तानि वै तेन समासात्कथितं तव ॥ ८२ ॥ यद्यज्ञैर्यजतो राजन्समाप्तवरदक्षिणैः ॥ सर्वफलं तत्सर्वं ब्रह्मांडस्य विशेषतः
॥ ८३ ॥ यः पुनः सकलं च देवं ब्रह्मांडं प्रदिशेन्नरः ॥ तेन जतं हुतं दत्तं पठितं कीर्तितं भवेत् ॥ ८४ ॥ राजोवाच ॥ विधिं ब्रह्मांडदानस्य कृत्वा तत्तमोक्षभावं भवेत् ॥
कालं देशविप्रतीर्थं सर्वैवं वदमेन च ॥ ८५ ॥ कृतेन येन सर्वस्य फलभागी भवाम्यहम् ॥ कुत्सितस्यास्य भावस्य मोक्षस्यादचिराच्च मे ॥ ८६ ॥ वसिष्ठ उवाच

प्र० सू० खं०
अ० ३४

॥ १०५ ॥

एवंश्रुत्वाततोर्राजन्पुरोधास्तस्यसद्विजः ॥ ब्रह्मांडंकारयामाससौवर्णसर्वधातुभिः ॥ ८७ ॥ युतंनिष्कसहस्रेणपद्मंतत्रह्यकल्पयत् ॥ तत्रब्रह्मातस्यमध्ये
 झरागेरलंकृतः ॥ ८८ ॥ सावित्र्याचैवगायत्र्याऋषिभिर्मुनिभिःसह ॥ नारदाद्याःसुताःसर्वेइन्द्राद्याश्चदिवौकसः ॥ ८९ ॥ सौवर्णविग्रहाःसर्वेब्रह्मणस्तुपुरःसराः ॥
 वराहरूपीभगवान्शुक्लस्यासहसनातनः ॥ ९० ॥ नीलमरकतंचैवभूषायांतस्यकारयेत् ॥ गोमेदैस्तस्यवैशोर्भाकारयेतचबुद्धिमान् ॥ ९१ ॥ मात्तिकैश्चा
 पिसोमस्यशोभांवाज्रैर्दवाकरे ॥ ग्रहाणांचैवसर्वेषांसुवर्णानिचदापयेत् ॥ ९२ ॥ स्वर्णात्सप्तगुणंरौप्यंरौप्यात्ताम्रंतथाविधम् ॥ ततःसप्तगुणंकार्य
 कांस्यंसप्तगुणंतथा ॥ ९३ ॥ कांस्यात्सप्तगुणंकार्यत्रपुचैवनराधिप ॥ त्रपुसप्तगुणंसीसंसीसाहोहंचकारयेत् ॥ ९४ ॥ सप्तद्वीपास्तमुद्राश्चसप्तवै
 कुलपर्वताः ॥ अनयासंख्ययाकृतवानिपुणैःशिल्पिभिस्ततः ॥ ९५ ॥ पादपादीनिभूतानिराजतान्येवकारयेत् ॥ आरण्यानिचसत्त्वानिसौवर्णा
 निचकारयेत् ॥ ९६ ॥ वृक्षान्वनरूपतीनृगुल्मतृणपर्णानिर्वीरुधः ॥ सर्वप्रकल्प्यविधिवत्तीर्थेदेयविचक्षणैः ॥ ९७ ॥ कुरुक्षेत्रेगयायांचप्रयागेऽमरकं
 टके ॥ द्वारवत्यांप्रभासेचगंगाद्वारेचपुष्करे ॥ ९८ ॥ तीर्थेष्वेतेषुवैदेयग्रहणेशशिसूर्ययोः ॥ दिनच्छिद्रेषुसर्वेषुअयनेदक्षिणोत्तरे ॥ ९९ ॥ व्यतीपाते
 बहुगुणंविषुवंचविशेषतः ॥ दातव्यमेतद्वाजेंद्रविचारंनैवकारयेत् ॥ १०० ॥ शालाग्रिहोत्रिणंकृत्वासुरूपंचगुणान्वितम् ॥ सपत्नीकंचसंपूज्यभूष
 यित्वाचभूषणैः ॥ १ ॥ पुरोहितंमुख्यतमंकृत्वात्येचतथाद्विजाः ॥ चतुर्विंशद्विगुणोपेताःसपत्नीकानिमंत्रिताः ॥ २ ॥ अंगुलीयानिचतथाकणैर्वेष्टंच
 दापयेत् ॥ एवंविधास्तुतान्पूज्यतेषामग्रेसुसंस्थितः ॥ ३ ॥ अष्टांगप्रणिपातेनप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ पुरोहितायपुरतःकृत्वावैकरसंपुटम् ॥ ४ ॥
 यूर्यवैब्राह्मणाःप्रीतामैत्रत्वेनानुगृह्यत ॥ सौमुख्येनद्विजश्रेष्ठाभूयःपूततरस्त्वह ॥ ५ ॥ भवतांप्रीतियोगेनस्वयंप्रीतःपितामहः ॥ ब्रह्माडिनतुदत्तेनतोपयातु
 जनार्दनः ॥ ६ ॥ पिनाकपाणिभगवान्शक्रश्चन्द्रिशेखरः ॥ एतेतोपसगाथांतुअनुध्यानाद्विजोत्तमाः ॥ ७ ॥ एवंस्तुत्वाततोर्राजाब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥
 ब्रह्माण्डंतुगुरोःप्रादात्सविधानंपुनःक्षणात् ॥ ८ ॥ सर्वकामैस्ततस्तुतोययौस्वर्गंनराधिपः ॥ तेनैवगुरुणातच्चविभक्तंब्राह्मणैःसह ॥ ९ ॥ दत्तंतेनापिचान्येभ्योब्रह्मा
 ण्डंचनराधिप ॥ ब्रह्मांडेभूमिदानेचग्राहीचैकोनवैभवेत् ॥ १० ॥ गृह्णन्दोषमवाप्नोतिब्रह्महत्यांसंशयः ॥ सर्वेषांचैवप्रत्यक्षंदातव्यंपरिक्तीर्त्यवै ॥ ११ ॥ दी
 यमानंचपश्यंतितेपिपूताभवंतिहि ॥ दर्शनादेवतेमुक्ताभवंत्येवचसंशयः ॥ १२ ॥ याभीमद्वादशीप्रोक्तास्वर्णतोयंमृगाजिनं ॥ एतानिकृत्वापश्यन्तुहृष्टैरैतैः
 क्रियाफलं ॥ १३ ॥ अथब्राह्मदेवलभ्येतकर्तुंश्वेवसलोकता ॥ सदागावःप्रणम्याश्चर्मत्रेणानेनपार्थिव ॥ १४ ॥ नमोगोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्यएवच ॥
 नमोब्रह्मसुताभ्यश्चपवित्राभ्योनमोनमः ॥ १५ ॥ मंत्रस्यचास्यस्मरणाद्दोदानफलमाप्नुयात् ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रपुष्करेतीर्थंउत्तमे ॥ १६ ॥ कार्तिक्यांतु

विशेषेणगोदानफलमाप्स्यसि ॥ यत्किंचिद्विद्यतेपापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ॥१७॥ पुष्करेस्नानमात्रेणतदशेषंप्रणश्यति ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिआसमुद्रा
 तुभारत ॥४१८॥ पुष्करेतान्युपायांतिकार्तिकयांतुविशेषतः ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टादशोऽध्यायः ॥३४॥ भीष्मउवाच ॥
 उक्तंभगवतासर्वपुराणाश्रयसंयुतं ॥ तथाश्वेतेनब्रह्मांडंयुरवेप्रातिपादितं ॥ १ ॥ श्रुत्वैतत्कोतुकंजातयथातेनास्थिलेहनं ॥ कृतंक्षुधापनोदार्थेअन्नदानाद्विना
 द्विज ॥२॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिपृथिव्यायेचपार्थिवाः ॥ अन्नदानादिवप्राप्ताःकृतवश्चात्रमूलकाः ॥३॥ कथंतस्यमतिर्नष्टाश्वेतस्यचमहात्मनः ॥ नदत्तेतेनान्नदान
 मृषिभिर्वानदर्शितम् ॥ ४ ॥ अहोमाहात्म्यमन्नस्यइहदत्तस्ययत्फलम् ॥ परत्रभुज्यतेपुंभिः स्वर्गश्चाक्षयतां व्रजेत् ॥ ५ ॥ अन्नदानंपरंविप्राः कीर्तयन्ति
 सदोत्थिताः ॥ अन्नदानात्सुरेन्द्रेणत्रैलोक्यमिहभुज्यते ॥ ६ ॥ शतक्रतुरितिप्रोक्तःसर्वैरेवाद्रिजोत्तमैः ॥ तेनावस्थांतत्सदृशीप्राप्तवांस्त्रिदशेश्वरः ॥ ७ ॥
 दानादेवगतः स्वर्गैवतत्तः सर्वश्रुतंमया ॥ अपरंचपुरावृत्तंनिवृत्तंयदिकहिंचित् ॥ ८ ॥ भूयोपिश्रोतुमिच्छामितन्मेवदमहामते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
 एतदाख्यानकंपूर्वमगस्त्येनमहात्मना ॥ ९ ॥ रामायकथितंरार्जस्तवक्ष्यामि तेसांप्रतम् ॥ भीष्मउवाच ॥ कस्मिन्वंशेसमुत्पन्नो रामोऽसौनृपसत्तमः ॥१०॥
 यस्यागस्त्येनकथितश्चेतिहासःपुरातनः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ रघुवंशेसमुत्पन्नो रामोनाममहाबलः ॥ ११ ॥ देवकार्यकृतेतेनलंकायांरावणोहतः ॥ पृथिं
 वीराज्यसंस्थस्यऋषयोभ्यागतागृहे ॥ १२ ॥ प्राप्तास्तेतुमहात्मानोराषवस्यनिवेशनम् ॥ प्रतीहारस्ततो राममगस्त्यवचनाद्द्रुतम् ॥ १३ ॥ आवे
 दयामासऋषीन्प्राप्तांस्तांश्चत्वरान्वितः ॥ दृष्ट्वारामंद्वारपालः पूर्णंचंद्रमिवोदितम् ॥ १४ ॥ कौसल्यासुतभद्रंतेसुप्रभाताद्यशर्वरी ॥ द्रष्टुमभ्युदयंतेद्य
 सम्प्राप्तोरघुनंदन ॥ १५ ॥ अगस्त्योऽमुनिभिः सार्धंद्वारारितेष्टतितेनृप ॥ श्रुत्वाप्राप्तान्मुनीन्रामस्तान्भास्करसमद्युतीन् ॥ १६ ॥ प्राहवाक्यंतदाद्रास्थं
 प्रवेशयत्वरान्वितः ॥ किमर्थंतुत्वयाद्वारिनिरुद्धासुनिसत्तमाः ॥१७॥ रामवाक्यान्मुनींस्तांस्तुप्रावेशयद्यथासुखम् ॥ दृष्ट्वातुतान्मुनीन्प्राप्तान्प्रत्युवाच
 कृतांजलिः ॥ १८ ॥ रामोभवाद्यप्रणतआसनेषुन्यवेशयत् ॥ तेतुकांचनचित्रेषुस्वास्तीर्णेषुसुखेषुच ॥ १९ ॥ कुशोत्तरेषुचासीनाः समंतान्मुनिपुं
 गवाः ॥ पाद्यमाचमनीयंचददौचाघ्यंपुरोहितः ॥ २० ॥ रामेणकुशलं पृष्टाऋषयःसर्वएवते ॥ महर्षयोवेदविदइंदेवचनमब्रुवन् ॥ २१ ॥ कुशलंतेमहाबाहो
 सर्वत्ररघुनंदन ॥ त्वांतुदिष्ट्याकुशलिनंपश्यामोहतविद्विषम् ॥ २२ ॥ हतासीतातिपापेनरावणेनदुरात्मना ॥ पत्नीतेरघुशार्दूलतस्याएवौजसाहतः ॥
 ॥ २३ ॥ असहायेनचैकनत्वयारामरणेहतः ॥ यादृशंतेकृतकर्मतस्यकर्तानविद्यते ॥ २४ ॥ इहसंभाषितंप्राप्तादृष्ट्वाप्राप्ताःस्मसांप्रतम् ॥ दर्शनात्त
 वराजेंद्रसर्वजातास्तपस्विनः ॥ २५ ॥ रावणस्यवधात्तेद्यकृतमश्रुप्रमार्जनम् ॥ दत्त्वापुण्यामिमंवीरजगत्यभयदक्षिणाम् ॥ २६ ॥ दिष्ट्यावर्धसिका

कुत्स्थजयेनामितविक्रम ॥ दृष्टस्संभाषितश्चासियास्यामश्चाश्रमान्स्वकान् ॥ २७ ॥ अरण्यंतेप्रविष्टस्यमयाचेंद्रशरासनम् ॥ अर्पितंचाक्षयौतृणौ
 कवचंचपरंतप ॥ २८ ॥ भूयोप्यागमनंकार्यमाश्रमेभेरघूद्वह ॥ एवमुक्त्वातुतेसर्वेमुनयोतर्हिताभवन् ॥ २९ ॥ गतेषुमुनिमुख्येषुरामोधर्मभृतावरः ॥ चिं
 तयामासतत्कार्यंकिंस्यान्मेमुनिनोदितम् ॥ ३० ॥ भूयोप्यागमनंकार्यमाश्रमेरघुनंदन ॥ अवश्यमेवगंतव्यंमयागस्त्यस्यसन्निधौ ॥ ३१ ॥ श्रोतव्यंदेव
 गुह्यंतुकार्यमन्यच्चयद्वदेत् ॥ एवंचितयतस्तत्स्यरामस्यामिततेजसः ॥ ३२ ॥ करिष्येनियतंधर्मधर्मोहिपरमागतिः ॥ सतुवर्षसहस्राणिदशराज्यमकारय
 त् ॥ ३३ ॥ ददतो जुह्वतश्चैवजमुस्तान्येकवर्षवत् ॥ प्रजाःपालयतस्तत्स्यराघवस्यमहात्मनः ॥ ३४ ॥ एतस्मिन्नेवदिवसेगृध्रोजानपदोद्विजः ॥
 मृतंपुत्रमुपादायरामद्वारमुपागतः ॥ ३५ ॥ उवाचविविधंवाक्यंस्नेहाशरसमन्वितम् ॥ दुष्कृतंकिंतुमेपुत्रपूर्वदेहांतरेकृतम् ॥ ३६ ॥ त्वामेकपुत्रंय
 दहंपश्यामिनिधनंगतम् ॥ अप्राप्तयौवनंवालं पंचवर्षं गतायुषम् ॥ ३७ ॥ अकालेकालमापन्नंदुःखायममपुत्रक ॥ अकृत्वापितृकार्याणिगतोवैवस्वत
 क्षयम् ॥ ३८ ॥ रामस्यदुष्कृतंव्यक्तंयेनतेमृत्युरागतः ॥ बालवध्याब्रह्मवध्यास्त्रीवध्याचैवराघवम् ॥ ३९ ॥ प्रवेक्ष्यतिनसन्देहःसभार्येतुम्
 तेमयि ॥ शुश्रावराघवःसर्वदुःखशोकसमन्वितम् ॥ ४० ॥ निवार्यतंद्विजंरामोवसिष्ठंवाक्यमब्रवीत् ॥ किंमयाद्यचकतैर्व्यकार्यमेवंविधोस्थिते ॥
 ॥ ४१ ॥ प्राणानहंजुहोम्यग्रापर्वताद्रापतेह्यहम् ॥ कथंशुद्धिमहंयामिश्रत्वाब्राह्मणभाषितम् ॥ ४२ ॥ वसिष्ठस्याग्रतःस्थित्त्वा राज्ञोदीनस्यनार
 दः ॥ प्रत्युवाचश्रुतंवाक्यमुप्रीणांसन्निधौतदा ॥ ४३ ॥ शृणुरामयथाकालंप्राप्तोवैवालसंक्षयः ॥ पुराकृतयुगेरामसर्वत्रब्राह्मणोत्तरम् ॥ ४४ ॥
 अब्राह्मणोनैकैश्चित्तपस्तपतिराघव ॥ अमृत्यवस्तदासर्वेजयंतेचिरजीविनः ॥ ४५ ॥ त्रेतायुगेपुनःप्राप्तेब्रह्मक्षत्रमनुत्तमम् ॥ अधर्मोद्रापरेतेपावै
 श्यान्शूद्रांस्तथाविशत् ॥ ४६ ॥ एवंनिरंतरंजुष्टमुद्धूतमनृतं पुनः ॥ अधर्मस्यत्रयःपादाएकोधर्मस्यचागतः ॥ ४७ ॥ ततःपूर्वभूशंस्त्रस्तावर्णाब्राह्मण
 पूर्वकाः ॥ भूयःपादस्तुधर्मस्यद्वितीयःसमपद्यत ॥ ४८ ॥ तस्मिन्द्वापरसंज्ञेतुतपोवैश्यसमाविशत् ॥ युगत्रयस्यवैचर्म्यधर्मस्यप्रतिष्ठति ॥ ४९ ॥
 कलि संज्ञेततःप्रातेवर्तमानेयुगेतिमे ॥ अधर्मश्चानृतंचैवववृथातेनरर्षभ ॥ ५० ॥ भविताशूद्रयोन्यांतुतपश्चर्याकलौयुगे ॥ सतेविपयप
 र्यतेराजश्रुयतरंतपः ॥ ५१ ॥ शूद्रस्तपतिदुर्बुद्धिस्तेनवालवधःकृतः ॥ यस्याधर्ममकार्यवाविपयेपार्थिवस्यहि ॥ ५२ ॥ पुरवारजशाईलकुरुतेदुर्म
 तिर्नरः ॥ क्षिप्रंसनरकंयातियावदाभूतसंप्रवम् ॥ ५३ ॥ चतुर्थतस्यपापस्यभागमश्रातिपार्थिवः ॥ सत्त्वंपुरुषशार्दूलगच्छस्त्रविपयंस्वकम् ॥ ५४ ॥
 दुष्कृतंयत्रपश्येथास्तत्रयत्नंसमाचर ॥ एवंतेधर्मवृद्धिश्चलस्यवर्धनंतथा ॥ ५५ ॥ भविष्यतिनरश्रेष्ठवालस्यास्यचजीवनम् ॥ नारदेनैवमुक्तस्तुसा

प० पु०
॥ १०७ ॥

अयोरपुनंदनः ॥ ५६ ॥ प्रहर्षमतुल्लभेलक्ष्मणचेदमब्रवीत् ॥ गच्छसौम्यद्विजश्रेष्ठसमाश्वासयलक्ष्मण ॥ ५७ ॥ बालस्यचशरीरं त्वैलद्रोण्यानिधा-
पय ॥ गंधैश्चपरमोदारैस्तैलैश्चैवसुगंधिभिः ॥ ५८ ॥ यथानश्रयिते बालस्तथासौम्यविधीयताम् ॥ यथाशरीरं गुप्तं स्याद्बालस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ५९ ॥ विप-
त्तिः परिभेदोवानभवेत्तत्तथाकुरु ॥ तथासंदिश्यसौमित्रं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ ६० ॥ मनसापुष्पकंदध्यावागच्छेति महायशः ॥ इंगितं तत्तु विज्ञाय-
कामगं हेमभूषितम् ॥ ६१ ॥ आजगाम मुहूर्तात्तु समीपं राघवस्य हि ॥ सो ब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमहमस्मिन्नराधिप ॥ ६२ ॥ अत्रेतव महाबाहो किं करः समुपस्थि-
तः ॥ भाषितं सुचिरं श्रुत्वा पुष्पकस्य नराधिप ॥ ६३ ॥ अभिवाद्य महर्षिस्तान् विमानं सोऽप्यरोहत ॥ धनुर्गृहीत्वा तूणौ च खड्गं चापि महाप्रभम् ॥ ६४ ॥ नि-
क्षिप्य नगरे वीरौ सौमित्रि भरताबुभौ ॥ प्रायात्प्रतीचीं त्वरितो विचिन्वन्सुसमाहितः ॥ ६५ ॥ उत्तरामगमत्पश्चादि शिखिमवदाश्रिताम् ॥ पूर्वामपि
दिशा गत्वा तथा पश्यन्नराधिपः ॥ ६६ ॥ सर्वांश्चुद्धसमाचारां ददर्श भिन्नमलाम् ॥ ततो दिशं समाक्रामद्दक्षिणं रघुनंदनः ॥ ६७ ॥ शैलस्य उत्तरे
पाथे ददर्श सुमहत्सरः ॥ तस्मिन्सरसितप्यंतं तापसं सुमहत्तपः ॥ ६८ ॥ ददर्श राघवो भीमं लंबमानमधोमुखं ॥ तमुपागम्य काकुत्स्थस्तप्यमानं तु ता-
पसम् ॥ ६९ ॥ उवाच राघवो वाक्यं धन्यस्त्वममरप्रभ ॥ कस्यां यो नो तपो वृद्धिर्वर्तते दृढनिश्चय ॥ ७० ॥ अहं दाशरथीरामः पृच्छामि त्वां कुतूह-
लात् ॥ कथं व्यवसितस्तुभ्यं स्वर्गलोकोत्थेतरः ॥ ७१ ॥ किमर्थं तप्यसे वा त्वं श्रोतुमिच्छामि तापस ॥ ब्राह्मणो वासिभद्रं ते क्षत्रियो वा तदुज्ययः ॥ ७२ ॥
वैश्यस्तृतीयवर्णो वा शूद्रो वा सत्यमुच्यताम् ॥ तपःसत्यात्मकं नित्यं स्वर्गलोकपरिग्रहे ॥ ७३ ॥ सात्त्विकं राजसं चैव तच्च सत्यात्मकं तपः ॥ जगदुप-
कारहेतु हिं मुष्टं तद्वै विरिचिना ॥ ७४ ॥ रौद्रं क्षत्रियतेजो जतं तत्तु राजसमुच्यते ॥ परस्योत्सादनार्थाय तच्चासुरमुदाहृतम् ॥ ७५ ॥ अंगानि निहनुते
यो वा असृग्दिग्धा विभागशः ॥ पंचाग्निं साययेद्वापि सिद्धिं वा मृत्युमेव वा ॥ ७६ ॥ आसुरोद्धेषते भावो न च मे त्वं द्विजोमतः ॥ सत्यं ते वदतः सिद्धिरनृते
नास्ति जीवितम् ॥ ७७ ॥ तस्य तद्भाषितं श्रुत्वा रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ अवाक्यं शिरास्तथाभूतो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ७८ ॥ स्वागतं ते नृपश्रेष्ठ चिरा-
द्दृष्टोसिराघव ॥ पुत्रभूतोस्मि ते चाहं पितृभूतोऽसि मेनव ॥ ७९ ॥ अथ वानेत देवहिं सर्वेषां नृपतिः पितृता ॥ सत्वमच्योऽसि भो राजन् वयं ते विपयेतपः ॥ ८० ॥
चरामस्तत्र भागोऽस्ति पूर्वसृष्टः स्वयं भुवा ॥ न धन्याः स्मो वयं राम धन्यस्त्वमसि पार्थिव ॥ ८१ ॥ यस्य ते विपयेद्वेवं सिद्धिं मिच्छंति तापसाः ॥ तपसा त्वं मदीये
न सिद्धिमाप्नुहि राघव ॥ ८२ ॥ यदेतद्भवता प्रोक्तं यो नौ कस्यां तु ते तपः ॥ शूद्रयोनिप्रसूतोऽहं तपःश्रमास्थितः ॥ ८३ ॥ देवत्वं प्रार्थयेरामस्वशरीरेण सुव्रत ॥
न मिथ्या हं वदेभूष देवलोकाजिगीषया ॥ ८४ ॥ शूद्रमां विद्धि काकुत्स्थं शूद्रकं नाम नामतः ॥ भापतस्तस्य काकुत्स्थः खड्गं तुरुचिरप्रभं ॥ ८५ ॥ निष्कृष्य को-

प्र० सू० सू०
अ० ३५

॥ १०७ ॥

शाद्विमलशिरश्चिच्छेदराघवः ॥ तस्मिन्शूद्रेहतेदेवाः सेन्द्राश्चाग्निपुरोगमाः ॥ ८६ ॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थं प्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः ॥ पुष्पवृष्टिश्चमहतीदेवानां
 सुसुगंधिनी ॥ ८७ ॥ आकाशाद्विप्रमुक्तुराघवं सर्वतोकिरत् ॥ सुप्रीताश्चाब्रुवन् देवारां वाक्यविदां वरम् ॥ ८८ ॥ सुरकार्यभिर्दसौम्यकृतं ते रघुर्नन्दन ॥
 गृहाण च वरं रामयमिच्छसि महाव्रत ॥ ८९ ॥ त्वत्कृतेन हि शूद्रोऽयं शरीरोऽभ्यगाहिवं ॥ देवानां भाषितं श्रुत्वा राघवः सुसमाहितः ॥ ९० ॥ उवाच प्राज्जलिर्वाक्यं
 सहस्राक्षं पुरंदरम् ॥ यदि देवाः प्रसन्ना मे वराहो यदिवाप्यहम् ॥ ९१ ॥ कर्मणायदि मे प्रीता द्विजपुत्रः सजीवतु ॥ वरमेतद्विभवतां कांक्षितं परमहिमे ॥ ९२ ॥ ममाप
 राधाद्वालोसो ब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ अप्राप्तकालः कालेन नीतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ९३ ॥ तं जीवयत भद्रं वीनः नृतीत्यामहं गुरोः ॥ द्विजस्य संश्रुतो ह्यर्थो जीवयि
 प्यामि ते सुतम् ॥ ९४ ॥ मदीयेनायुषा वालं पादेनार्द्धेन वासुराः ॥ जीवेदयं वरोमह्यं वरकोऽयधिको वृतः ॥ ९५ ॥ राघवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा विबुधसत्तमाः ॥
 श्रुत्युचुस्ते महात्मानं प्रीताः प्रीतिसमन्विताः ॥ ९६ ॥ निर्वृतो भवकाकुत्स्थ ब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ जीवितं प्राप्तवान्भूयः समेतश्चापि बंधुभिः ॥ ९७ ॥ यस्मि
 न्मुहूर्ते काकुत्स्थशूद्रोऽयं विनिपातितः ॥ तस्मिन्मुहूर्ते सहसा जीवेन समयुज्यत ॥ ९८ ॥ स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रं ते साधयामः परंतपः ॥ अगस्त्यस्याश्रमपदे द्र
 घारः स्ममहामुनिम् ॥ ९९ ॥ सतर्थातिप्रतिज्ञाय देवानां रघुर्नन्दनः ॥ आरुरोह विमानं तं पुष्पकं हेमभूषितम् ॥ १०० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे शूद्रतापसव
 धोनाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ततो देवाः प्रयातास्ते विमानैर्वृद्धाभिस्तदा ॥ रामोऽप्यनुजगामाशु कुंभयोनेस्तपोवनम् ॥ १ ॥ उत्कंभगव
 ता तेन भूयोऽप्यागमनक्रियाः ॥ पूर्वमेव सभार्याचयोमां द्रष्टुं समागतः ॥ २ ॥ तदहं देवतादेशात्कार्यार्थं महासुनि ॥ पश्यामि तं सुनिगत्वा देवदानवपूजितम् ॥ ३ ॥
 उपदेशं च मे तुष्टः स्वयं दास्यति सत्तमः ॥ दुःखी येन पुनर्मर्त्येन भवामि कदाचन ॥ ४ ॥ पिता दशरथो मह्यं कौसल्याजननी तथा ॥ सूर्यवंशे स मुत्पन्नस्तथाप्येवं सु
 दुःखितः ॥ ५ ॥ राज्यकाले वने वा सोभार्यया चानुजेन च ॥ हरणं चापि भार्याया रावणेन कृतं तमम् ॥ ६ ॥ असहायेन तु मया तीर्त्वा सागरमुत्तमम् ॥ रुद्धां तु तां
 पुरीं सर्वाकृत्वा तस्य कुलक्षयम् ॥ ७ ॥ दृष्टासीतामयात्यक्तदेवानां तु पुरस्तदा ॥ शुद्धांतां मांतथोचुस्ते मया सीता तथा गृहम् ॥ ८ ॥ समानां प्रीतिमतालो क
 वाक्याद्वि सजिता ॥ वने वसति सा देवी पुरे चार्हवसामिवै ॥ ९ ॥ जातो ह्यमुत्तमं वंशं उत्तमो हं धनुष्मताम् ॥ उत्तमं दुःखमापन्नो हृदयं नैव बिभ्यते ॥ १० ॥ वज्रसा
 रस्य सारिणश्चात्राहं निर्मितोऽधुवम् ॥ इदानीं ब्राह्मणादेशाद्गमामि धरणीतले ॥ ११ ॥ तपस्थितस्तु शूद्रोऽसौ मया पापो निपातितः ॥ देववाक्यात्तु मे भूयः प्राणो मे
 हृदिसंस्थितः ॥ १२ ॥ पश्यामि तं मुनिबंधं जगतोऽस्य हि ते रतम् ॥ दृष्टेन मे तथा दुःखं नाशमेप्यतिसत्त्वरम् ॥ १३ ॥ उदयेन सहस्रांशो हिर्मयद्वद्विलीयते ॥
 तद्वन्मे दुःखसंप्राप्तिः सर्वथानाशमेप्यति ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा च देवान्संप्राप्तानगस्त्यो भगवानृषिः ॥ अर्घ्यमादाय सुप्रीतः सर्वास्तानभ्यपूजयत् ॥ १५ ॥ ते तु गृह्यततः

३० पु०
॥ ३०८ ॥

पूजासंभाष्यचमहासुनिं ॥ जग्मुस्तेनतदाहृष्टानाकप्रष्टसहानुगाः ॥ १६ ॥ गतेषुतेषुकाकुत्स्थःपुष्पकादवरुह्यच ॥ अभिवादयितुं प्राप्तःसोगस्त्यमृषि
मुत्तमम् ॥ १७ ॥ राजोवाच ॥ सुतोदशरथस्याहंबवंतमभिवादितुम् ॥ आगतोवैमुनिश्रेष्ठसौम्येनेक्षस्वचक्षपा ॥ १८ ॥ निर्वृतपापस्त्वांष्टद्वाभवामीहनसं
शयः ॥ एतावदुक्त्वासमुनिमभिवाद्यपुनःपुनः ॥ १९ ॥ कुशलंभृत्यवर्गस्यमृगणांतनयस्यच ॥ भगवद्दर्शनार्कांक्षीशूद्रंहत्वात्विहागतः ॥ २० ॥
अगस्त्यउवाच ॥ स्वागतंतेरपुश्रेष्ठजगद्द्वयसनातन ॥ दर्शनात्तवकाकुत्स्थपूतोहमुनिभिःसह ॥ २१ ॥ त्वत्कृतेरपुशूद्रलुगृहाणार्चमहाद्यु
ते ॥ स्वागतंनरशार्दूलदिष्ट्याप्राप्तोसिज्ञुहन् ॥ २२ ॥ त्वंहिनित्यं बहुमतोगुणैर्बहुभिरुत्तमैः ॥ अतस्त्वंपूजनीयवैममनित्यंहृदिस्थितः ॥ २३ ॥ सुरा
हिकथयंतित्वांशूद्रपातिनमागतं ॥ ब्राह्मणस्यचधर्मेणत्वयावैजीवितःसुतः ॥ २४ ॥ उप्यतांचेहभगवःसकाशेममराचव ॥ प्रभातेपुष्पकेणासिगतायो
ध्यामहामते ॥ २५ ॥ इदंचाभरणंसौम्यसुकृतंविश्वकर्मणा ॥ दिव्यंदिव्येनवपुषादीप्यमानंस्वतेजसा ॥ २६ ॥ प्रतिगृह्णीष्वराजेन्द्रमत्तिप्रयंकुरुराचव ॥
लब्धस्यहिपुनर्दानेसुमहत्फलमुच्यते ॥ २७ ॥ त्वंहिशक्तःपरित्रातुंसंद्धानपिसुरोत्तमान् ॥ तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनरर्षभ ॥ २८ ॥ अथोवाच
महावःहुरिक्ष्वाकूणामहारथः ॥ कृतांजलिर्मुनिश्रेष्ठस्वंचधर्ममनुस्मरन् ॥ २९ ॥ प्रतिग्रहोवैभगवंस्तवमेत्रविगर्हितः ॥ क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजा
नता ॥ ३० ॥ ब्राह्मणेनतुयदत्तंनमेत्वंकुमर्हसि ॥ सपुत्रोगृहवानस्मिसमर्थोस्मिमहासुने ॥ ३१ ॥ आपदाचनचाक्रांतःकथंग्राह्यःप्रतिग्रहः ॥ भार्यामे
सुचिरंनष्टानचान्याममविद्यते ॥ ३२ ॥ केवलंदोषभागीचभवामीहनसंशयः ॥ कष्टांचैवदशांप्राप्यक्षत्रियोपिप्रतिग्रही ॥ ३३ ॥ कुर्वन्नदोपमाप्नोतिमनु
रेवात्रकारणम् ॥ वृद्धोचमातापितरौसाध्वीभार्यांशिशुःसुतः ॥ ३४ ॥ अप्यकार्यंशतंकृत्वाभर्तव्यामनुरब्रवीत् ॥ नाहंप्रतीच्छेविप्रपैतव्यादत्तंप्रतिग्रहं ॥ ३५ ॥
नचमेभवताक्रोषःकार्योवैसुरपूजित ॥ ३६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ नचप्रतिग्रहेदोषोऽगृहीतेपार्थिवैर्नृप ॥ भवान्वैतारणेक्षत्त्रेलोक्यस्यापिराचव ॥ ३७ ॥
तारयब्राह्मणंरामविशेषेणतपस्विनं ॥ तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनरापिप ॥ ३८ ॥ रामउवाच ॥ क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजानता ॥ ब्राह्मणे
नतुयादत्तंनमेत्वंकुमर्हसि ॥ ३९ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ आसीत्कृतयुगेरामब्रह्मभूतेपुरातने ॥ अपार्थिवाःप्रजाःसर्वाःसुराणांचशतक्रतुः ॥ ४० ॥ ताःप्रजा
देवदेवेशंराजार्थंसमुपागमन् ॥ सुराणांविद्यतेराजादेवदेवःशतक्रतुः ॥ ४१ ॥ श्रेयसेस्मामुल्लेकपार्थिवंकुरुसांप्रतं ॥ यस्मिन्पूजांप्रयुजानाःपुरुषाभुंजते
महीम् ॥ ४२ ॥ ततोब्रह्मासुरश्रेष्ठलोकपालान्सवासवान् ॥ समाहूयाब्रवीत्सर्गांस्तेजोभागोऽत्रयुज्यताम् ॥ ४३ ॥ ततोददुर्लोकपालाश्चतुर्भांस्वतेजसा ॥
अक्षयश्चततोब्रह्मायतोजातोऽक्षयोऽनृपः ॥ ४४ ॥ तंब्रह्मालोकपालानामंशुंसामयोजयत् ॥ ततोऽनृपस्तदातासांप्रजानांक्षेमपंडितः ॥ ४५ ॥ तत्रैद्रेणतुभा

प्र०सू०खं०
अ० ३६

॥ १०८ ॥

गेनसर्वानाज्ञापयेन्नृपः ॥ वारुणेनचभागेनसर्वान्पुष्पातिदेहिनः ॥ ४६ ॥ कौबरेणतथांशेनत्वथान्दशतिपार्थिवः ॥ यश्चयाम्योनृपेभागस्तेनशास्ति
 चवैप्रजाः ॥ ४७ ॥ तत्रचैद्रेणभागेननरेन्द्रोसिरधूतम् ॥ प्रतिगृह्णीष्वभरणंतारणार्थेममप्रभोः ॥ ४८ ॥ ततोरामःप्रजग्राहमुनेर्हस्तान्महात्मनः ॥ दिव्य
 माभरणंचित्रंप्रीतिमिवभास्करं ॥ ४९ ॥ प्रतिगृह्णततोमस्त्याद्रावःपरवीरहा ॥ निरीक्ष्यसुचिरं कालंविचार्यचपुनःपुनः ॥ ५० ॥ मौक्तिकानिविचित्राणि
 धात्रीफलसमानिच ॥ जांबूनदनिवद्धानिवज्रविद्रुमनीलकैः ॥ ५१ ॥ पद्मरागैःसगोमेधैर्वैडूर्यैः पुष्परागकैः ॥ सुनिवद्धंसुविभक्तंसुकृतंविश्वकर्म
 णा ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वाप्रीतिसमायुक्तोभूयश्चेदंव्यचिंतयत् ॥ नेहज्ञानिचरत्नानिमयादृष्टानिकानिचिन्त ॥ ५३ ॥ उपशोभानिवद्धानिपृथ्वीमूल्यस
 मानिच ॥ विभीषणस्यलंकार्यानदृष्टानिमयापुरा ॥ ५४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाराववस्तमृषिपुनः ॥ आगमंतस्यदिव्यस्यप्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ५५ ॥
 अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मप्रार्प्यचमहीक्षिताम् ॥ कथंभगवताप्राप्तंकुतोवाकेननिर्मितम् ॥ ५६ ॥ कुतूहलवशाच्चैवपृच्छामित्वांमहामते ॥ करतलेस्थिते
 रत्नेकरमध्यंप्रकाशते ॥ ५७ ॥ अधमंतद्विजानीयात्सर्वशास्त्रेषुगर्हितम् ॥ दिशःप्रकाशयेद्यत्तन्मध्यमंसुनिसत्तम् ॥ ५८ ॥ ऊर्ध्वगंत्रिशिखंयत्स्या
 दुत्तमंतदुदाहृतम् ॥ एतान्युत्तमजातीनिऋषिभिःकीर्तितानितु ॥ ५९ ॥ आश्चर्याणांवहूनांहिदिव्यानांभगवान्निधिः ॥ एवंवदतिकाकुत्स्थेमुनिर्वाक्य
 मथाब्रवीत् ॥ ६० ॥ अगस्त्यउवाच ॥ शृणुरामपुरावृत्तंपुरात्रेतायुगेमहत् ॥ द्वापारेसमनुप्राप्तेवनेयदृष्टवानहम् ॥ ६१ ॥ आश्चर्यसुमहावाहोनिबोधरघुनं
 दन ॥ पुरात्रेतायुगेह्यासीदरण्यंबहुविस्तरम् ॥ ६२ ॥ समंताद्योजनशतंतृगव्याप्रविर्जितम् ॥ तस्मिन्निष्पुरुषेऽरण्येचिकीर्षुस्तपउत्तमम् ॥ ६३ ॥ अहमा
 क्रमितुंसौम्यतदरण्यमुपागतः ॥ तस्यारण्यस्यमध्यंतुयुक्तंमूलफलैःसदा ॥ ६४ ॥ शार्कैर्बहुविधाकारैर्नानारूपैःसुकाननैः ॥ तस्यारण्यस्यमध्येतुषंचयो
 जन्मायतम् ॥ ६५ ॥ हंसकारंडवाकीर्णचक्रवाकोपशोभितम् ॥ तत्राश्चर्यमयादृष्टंसरःपरमशोभितम् ॥ ६६ ॥ विसारिकच्छपाकीर्णवकंपंक्तिगणैर्युतम् ॥
 समीपेतस्यसरस्तपस्तप्तुंगतःपुरा ॥ ६७ ॥ देशंपुण्यमुपेत्यैवंसर्वहिंसाविर्जितम् ॥ तत्राहमवसंरात्रिनैदार्घोपुरुषर्षभ ॥ ६८ ॥ प्रभातेपुनरुत्थायस
 रस्तदुपचक्रमे ॥ अथापश्यंशवमहमस्पृष्टजरसंकाचितम् ॥ ६९ ॥ तिष्ठंतंपरयालक्ष्म्यासरसोनातिदूरतः ॥ तदर्थंचितयानोहंसुहूर्तमिवराघव ॥ ७० ॥
 अस्यतीरनैवप्राणीकोवाप्येपसुरर्षभ ॥ मुनिर्वापार्थिवोवापिकुमुनिःपार्थिवोपिवा ॥ ७१ ॥ अथवापार्थिवसुतस्तस्यैवंसंभवःकृतः ॥ अतोतेहनिरात्रौवा
 प्रातर्वापिमृतोयदि ॥ ७२ ॥ अवश्यंतुमयाज्ञेयासरसोऽस्यविनिष्क्रिया ॥ यावदेवंस्थितश्चाहंचितयानोरधूतम् ॥ ७३ ॥ अथापश्यंसुहूर्तांतुदिव्यमद्भुतदर्शनम् ॥
 विमानंपरमोदारंहंसयुक्तमनोजवम् ॥ ७४ ॥ पुरस्तत्रसहस्रंतुविजानेप्सरसानृप ॥ गंधर्वाश्चैवतत्संल्यारमयतिवरंनरम् ॥ ७५ ॥ गायंतिदिव्यगेयानि

१० पु०
॥ १०९ ॥

वादयंतितथापरे ॥ अथापद्यंनरं तस्माद्विमानादवरोहितम् ॥ ७६ ॥ श्रवमांसं भक्षयन्तं चक्ष्मात्वारपुङ्गुलोद्ग्रह ॥ ततो भुक्त्वा यथाकामं समांसं बहुषीविरम् ॥ ७७ ॥
अवतीर्य सरः शीघ्रमारुरोह दिवंपुनः ॥ तमहं देवसंकाशं श्रिया परमयान्वितम् ॥ ७८ ॥ भो भो स्वर्गिन् महाभाग पृच्छामि त्वां कथं त्विदम् ॥ जुगुप्सितस्त
वाहारो गतिश्चैतं वक्तुमा ॥ ७९ ॥ यदि गुह्यं न चेत्तत्तत्कथय त्वद्यमे भवान् ॥ कामतः श्रोतुमिच्छामि किमेतत्परमं वचः ॥ ८० ॥ को भवान् वदसं देहमाहार
श्च विगर्हितः ॥ त्वये देव भुज्यते सौम्य किमर्थं कचवर्तसे ॥ ८१ ॥ कस्यायमैश्वरो भावः श्रवत्वेन विनिर्मितः ॥ आहारं च कथं निश्चयं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ८२ ॥
श्रुत्वा च भाषितं तत्र मम रामसतांवर ॥ प्रांजलिः प्रत्युवाचे देवस्वर्गारिषु नंदन ॥ ८३ ॥ शृणुष्वाद्यथा वृत्तं ममे देव सुखदुःखजम् ॥ कामो हि दु
रितक्रम्यः शृणु यत्पृच्छसे द्विज ॥ ८४ ॥ पुरा वैदर्भको राजापिता मे हि महायशः ॥ वासुदेव इति ख्यातस्त्रिपुलोके पुष्पार्मिकः ॥ ८५ ॥ तस्य पुत्रद्वयं ब्रह्मन् द्वा
भ्यां स्त्रीभ्यामजायत ॥ अहं श्वेत इति ख्यातो यवीयान् सुरथो भवत् ॥ ८६ ॥ पितर्युपरते तस्मिन् पौरामामभ्यषेचयन् ॥ तत्रार्हं कारयन् राज्यं धर्मं चासं समाहि
तः ॥ ८७ ॥ एवं वर्षं सहस्राणि बहूनि समुपाव्रजन् ॥ मम राज्ञ्यं कारयतः परिपालयतः प्रजाः ॥ ८८ ॥ सोऽहं निमित्ते कस्मिंश्चिद्द्वैराग्येण द्विजोत्तम ॥
मरणं हृदये कृत्वा तपो वनमुपागमम् ॥ ८९ ॥ सोऽहं वनमिदं रम्यं भृशं पाक्षिविजितम् ॥ प्रविष्टस्तप आस्थातुमस्यैव सरसोत्तिके ॥ ९० ॥ राज्येऽभिषिच्य सुरथं
भ्रातरं तं नराधिपम् ॥ इदं सरः समासाद्य तपस्तप्तं सुदारुणम् ॥ ९१ ॥ दश वर्षं सहस्राणि तपस्तत्त्वामहावने ॥ शुभं भुवनं प्रातो ब्रह्मलोकमनामयम् ॥ ९२ ॥
स्वर्गस्थमपि मां ब्रह्मन् क्षुत्पिपासं द्विजोत्तम ॥ अवापेतां भृशं चाहमभवं व्यथितो द्विजः ॥ ९३ ॥ ततस्त्रिभुवनं श्रेष्ठमवोचं वै पितामहम् ॥ भगवन् स्वर्ग
लोकोऽयं क्षुत्पिपासा विविजितः ॥ ९४ ॥ कस्येयं कर्मणः पक्तिः क्षुत्पिपासे यतो हि मे ॥ आहारः कश्च मे देव ब्रूहि त्वं श्रीपितामह ॥ ९५ ॥ ततः पितामहः सम्यक् चिरं ध्या
त्वामहामुने ॥ मामुवाच ततो वाक्यं नास्ति भोज्यं स्वदेहजम् ॥ ९६ ॥ ऋते ते त्वेवा निमांसानि भक्षयन्तु हि नित्यशः ॥ स्वशरीरं त्वया पुष्टं कुर्वता तप उत्तमम् ॥ ९७ ॥
नादत्तं जायते तात श्वेतपद्म हीतले ॥ आग्रहाद्विषमाणा यमिभाषि प्राणिने पुरा ॥ ९८ ॥ न हि दत्ता गृहेऽन्त्या मोहादतिथयेतदा ॥ तेन स्वर्ग
गतस्यापि क्षुत्पिपासे तवाधुना ॥ ९९ ॥ सत्त्वं प्रपुष्टमाहारैः स्वशरीरमनुत्तमम् ॥ भक्षयस्व च राजेन्द्र साते तृप्तिर्भविष्यति ॥ १०० ॥ एवमुक्तस्ततो देव
ब्रह्माणमहमुक्तवान् ॥ भक्षिते च स्वके देहे पुनरन्यत्र मे विभो ॥ १ ॥ क्षुधानि वारणनैव देहस्यास्य विनोदनं ॥ खादामि ह्याक्षयं देव प्रियं येन हि जायते ॥ २ ॥
ततो ब्रवीत् पुनर्ब्रह्मा तव देहोऽक्षयः कृतः ॥ दिने दिने ते पुष्टात्मा श्रवः श्वेत भाविष्यति ॥ ३ ॥ यावद्द्वर्षं शतं पूर्णं स्वमांसं खाद भो नृप ॥ यदा मच्छति चाग
स्त्यः श्वेतारण्यं महातपाः ॥ ४ ॥ भगवानतिदुर्धर्षस्तदा कृच्छ्राद्विमोक्ष्यसे ॥ सहितारयितुं शक्तः सैद्रानपि सुरासुरान् ॥ ५ ॥ आहारं कुत्सितं चैवं राजपौंकि पुन

प्र० सू० सं०
अ० ३६

॥ १०९ ॥

स्तव ॥ सुरकार्यमहत्तेनसुकृतंतुमहात्मना ॥६॥ उदर्धनिर्जलंकृत्वादानवाश्चनिपातिताः ॥ विच्यश्चादित्यविद्वेषाद्धर्धमानोनिवारितः ॥७॥ लंबमानाम
 होचैषागुरुत्वेनाधिवासिता ॥ दक्षिणादिग्दिव्यातात्रेलाक्यंविषमस्थितम् ॥८॥ मयागत्वासुरैःसार्द्धप्रेषितोदक्षिणादिशम् ॥ समाक्रुमहाभागगुरु
 त्वेनजगत्समम् ॥ ९ ॥ एवंचतेनमुनिनास्थित्वासर्वाधरासमा ॥ कृताराजेंद्रमुनिनाएवमद्यापिदृश्यते ॥ ११० ॥ सोहंभगवतःश्रुत्वादेवदेवस्यभाषितम् ॥
 भुंजेचकुत्सिताहारंस्वशरीरमनुत्तमम् ॥ १११ ॥ पूर्णवर्षंशतंवाद्यभोजनंकुत्सितचमे ॥ क्षयंनान्येतिद्विप्रतृप्तिश्चापिममोत्तमा ॥ ११२ ॥ तंमुनिंकृच्छ्रसन्तप्तश्चित्त
 यामिदिवानिशम् ॥ कदावैदर्शनंमह्यंसमुनिर्दास्यतेवने ॥ ११३ ॥ एवंमोचितयानस्यगतं वर्षंशतन्निवह ॥ सोगस्त्योहिगतिर्ब्रह्मन्मुनिर्मेभविताध्रुवं ॥ ११४ ॥
 नगतिर्भवितामह्यंकुंभयोनिमृतेद्विजम् ॥ श्रुत्वेत्थंभाषितंरामदृष्ट्वाहारंचकुत्सितम् ॥ ११५ ॥ कृपयापरयायुक्तस्तंनृपंस्वर्गगामिनम् ॥ करोम्यहं
 मुधाभोज्यंनशयामिचकुत्सितम् ॥ ११६ ॥ चिन्तयन्नित्यवोचंतमगस्त्यःकिंकरिष्यति ॥ अहमेतत्कुत्सितंतेनाशयामिमहामते ॥ ११७ ॥ ईप्सितंप्रार्थ
 यस्वास्मान्मनःप्रीतिकरंपरम् ॥ सस्वर्गीमांततःप्राहकथंब्रह्मवचोन्यथा ॥ ११८ ॥ कर्तुमुनेमयाशक्यंनचान्यस्तारयिष्यति ॥ ऋतैवेकुंभयोनिंतंमैत्रावरु
 णसंभवम् ॥ ११९ ॥ अपृष्टोपिमयाब्रह्मब्रह्ममूचेपितामहः ॥ एवंब्रुवाणंतंश्वेतमुक्तवानहमस्मिन् ॥ १२० ॥ आगतस्तवभाग्येनहृष्टोहंनान्नसंशयः ॥
 ततःस्वर्गीसमांज्ञात्वादंडवत्पतितोभुवि ॥ १२१ ॥ तमुत्थाप्यततोरामाब्रवांकिंतेकरोम्यहम् ॥ राजोवाच ॥ आहारात्कुत्सिताद्ब्रह्मस्तारयस्वाद्यदुष्कृ
 तात् ॥ २२ ॥ येनलोकोऽक्षयःस्वर्गोभवितात्वत्कृतेनमे ॥ ततःप्रतिग्रहोदत्तो जगद्व्यनृपेणाहि ॥ २३ ॥ भवान्मामनुगृह्णातुप्रतीच्छस्वप्रतिग्रहम् ॥ इद
 माभरणसौम्यताराणार्थंद्विजोत्तम ॥ २४ ॥ ब्रह्मर्षेप्रतिगृह्णीष्वप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ इहगाश्चमुवर्णचपनंवस्त्रसमन्वितम् ॥ २५ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचविप्रैर्षेदाम्या
 भरणंत्वहम् ॥ सर्वकामप्रदंतुभ्यंसर्वान्भोगांश्चेद्विज ॥ २६ ॥ तारणेतुभवान्मह्यंप्रसादंकर्तुमर्हति ॥ तस्याहंस्वर्गिणोवाक्यंश्रुत्वादुःखसमन्वितम् ॥ २७ ॥
 कृतामतिस्तारणायनलोभाद्बुधुनंदन ॥ गृहीतेभूषणेरामममहस्तगततदा ॥ २८ ॥ मानुषःपौर्विकोदेहस्तदानष्टोस्यभूपते ॥ प्रणष्टेतुशरीरेचराजर्षिःपरया
 मुदा ॥ २९ ॥ मयोक्तोसौविमानेनजगामत्रिदिवंपुनः ॥ तेनेमेशकृतुत्येनदत्तमाभरणंशुभं ॥ १३० ॥ तस्मिन्निमित्तेकाकुत्स्थदत्तमद्भुतकर्मणा ॥ श्वेतोवै
 दर्भकोराजातदाभूद्रतकल्मषः ॥ १३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टिखंडेरामागस्त्यसंवादोनामपद्मत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तदद्भुततमं
 वाक्यंश्रुत्वाचरधुनंदनः ॥ गौरवाद्दिस्मयाच्चापिभूयःप्रष्टुं प्रचक्रमे ॥ १ ॥ रामउवाच ॥ भगवंस्तद्वनंवीर्यत्रासौतत्तवांस्तपः ॥ श्वेतोवैदर्भकोराजातदद्भु
 तमभूत्कथं ॥ २ ॥ विषमंतद्वनंराजाशून्यंमृगविवर्जितं ॥ प्रविष्टस्तपआस्थातुंकथंवदमहामुने ॥ ३ ॥ समताद्योजनशतंनिर्मनुष्यमभूत्कथं ॥ भव

५० पु०
॥ ११० ॥

नक्तं प्रविष्टस्तद्येनकार्येण तद्वद् ॥ ४ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ पुराकृतयुगे राजामनुर्दंडधरः प्रभुः ॥ तस्य पुत्रोऽथनाम्नासीदिक्ष्वाकुरमितद्युतिः ॥ ५ ॥ तं पुत्रं
पूर्वजं राज्ये निक्षिप्य भुवि संमतम् ॥ प्रथिव्यां राजवंशानां भवराजेत्युवाच ह ॥ ६ ॥ तथोति च प्रतिज्ञातां पितुः पुत्रेण राघव ॥ ततः परमसंहृष्टः पुनस्तं प्रत्यभा-
षत ॥ ७ ॥ प्रीतोऽस्मि परमोदारकर्मणा तेन संशयः ॥ दंडेन च प्रजाराक्षनचदंडमकारणम् ॥ ८ ॥ अपराधिषु यो दंडः पात्यते मानवैरिह ॥ स दंडो विधिव-
न्मुक्तः स्वर्गं नयति पार्थिवम् ॥ ९ ॥ तस्मादण्डे महाबाहो यत्नवान् भव पुत्रक ॥ धर्मस्ते परमोलोके कृत एवं भविष्यति ॥ १० ॥ इति तं बहुसंदिश्य मनः पुत्रं
समाधिना ॥ जगाम त्रिदिवं हृष्टो ब्रह्मलोकमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ जनयिष्ये कथं पुत्रानि तिति चिंता परो भवत् ॥ कर्मभिर्बहुभिस्तैस्तैस्सुतैस्संयुतो भवत् ॥ १२ ॥
तोषयामास पुत्रैस्सपितृन् देवसुतोऽपमैः ॥ सर्वेषां सुतं स्तेपां कनीयान् रघुनंदन ॥ १३ ॥ शूरश्च कृतविद्यश्च गुरुश्च जनपूजया ॥ ॥ नाम तस्याथ दंडेति
पिता च क्रेतुबुद्धिमान् ॥ १४ ॥ भविष्यदण्डपतनं शरीरे तस्य वक्ष्य च ॥ संपश्यमानस्तं दोषं चोरं पुत्रस्य राघव ॥ १५ ॥ सर्विध्यनीलयोर्मध्ये राज्यम-
स्य ददौ प्रभुः ॥ स दंडस्तत्र राजा भूद्रम्ये पर्वतमूर्द्धनि ॥ १६ ॥ पुरं चाप्रतिमं तेन निवेशय तथा कृतम् ॥ नाम तस्य पुरस्याथ मधुमत्तमिति स्वयम् ॥ १७ ॥ तथा देशेन
संपन्नः शूरो वासमथाकरोत् ॥ एव राजा स तद्राज्यं चकार स पुरोहितः ॥ १८ ॥ प्रहृष्टः पुत्राकीर्णं देवराजो यथादिवि ॥ ततः स दंडः काकुत्स्थवहुवर्षगणा-
युतम् ॥ १९ ॥ अकारय तु धर्मात्मा राज्यं निहतकंटकं ॥ अथ काले तु कास्मिंश्चिद्राजा भार्गवमाश्रमम् ॥ २० ॥ रमणीयमुपाक्राम चैत्रमासं मनोरमे ॥ तत्र भार्गवकन्यां
तुरुषेणाप्रतिमां भुवि ॥ २१ ॥ विचरंतीं वनोद्देशे दंडो पश्य दनुत्तमाम् ॥ उत्तुंगपीरिं श्यामां चंद्राभवदनां शुभाम् ॥ २२ ॥ सुनासां चारुसर्वांगीं पीनोन्नतपयोधराम् ॥
मध्ये क्षामां च विस्तीर्णां दृष्ट्वा तां कुरुते मुदम् ॥ २३ ॥ एकवस्त्रां वने चैकाग्रं प्रथमैवौ नैस्थिताम् ॥ सतां दृष्ट्वा त्वधर्मेण अनंगशरपीडितः ॥ २४ ॥
अभिगम्य सुविश्रांतां कन्यां वचनमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमासि सुश्रोणि कस्य चासि सुशोभने ॥ २५ ॥ पीडितोऽहमनंगेन पृच्छामित्वां सुशोभने ॥ त्वयामेप-
हृतं चित्तं दर्शनादेव सुदुरि ॥ २६ ॥ इदं ते वदं रम्यं मुनीनां चित्तहारकम् ॥ यद्यहं न लभे भोक्तुं श्रुतं मामवधारय ॥ २७ ॥ त्वया हृताममप्राणामांजी-
व्यसुलोचने ॥ दासोऽस्मि ते वरारोहे भक्तमांभजशोभने ॥ २८ ॥ तस्यैवं तु पुत्राणस्य मदीयं तत्स्य कामिनः ॥ भार्गवी प्रत्युवाचे दंबचः स विनयं नृपम् ॥
॥ २९ ॥ भार्गवस्य सुतां विद्धि शुक्रस्यास्ति एकमणः ॥ अरजां नाम राजेंद्रज्येष्ठामाश्रमवासिनः ॥ ३० ॥ शुक्रः पिता मे राजेंद्र त्वं च शिष्यो महांसः ॥
धर्मतो भगिनी चाहं भवामि नृपनंदन ॥ ३१ ॥ एवं विधं वचो वक्तुं न त्वमर्हसि पार्थिव ॥ अन्येभ्योऽपि सुदुष्टेभ्यो रक्ष्याचाहं सदा त्वया ॥ ३२ ॥ क्रोधनो मे
पितारो द्रोभस्म त्वत्वांसमानयेत् ॥ अथ वाराजधर्मेणासं वधं कुरुष्वेव लाल् ॥ ३३ ॥ पितरं याचयस्व त्वं धर्मदंष्ट्रेण कर्मणा ॥ वरयस्व नृपेष्टपितरं

प्र० सू० सं०
अ० ३७

॥ ११० ॥

मेमहाद्युतिम् ॥ ३४ ॥ अन्यथाविपुलदुःखंतवघोरं भवेदधुवम् ॥ कुद्धोहिमेपितासर्वत्रैलोक्यमभिनिर्दहेत् ॥ ३५ ॥ ततोऽशुभं महाघोरं श्रुत्वा दंडः
 सुदारुणम् ॥ प्रत्युवाच मदनोत्तः शिरसाभिनतः पुनः ॥ ३६ ॥ प्रसादं कुरु सुशोणिकामोन्मत्तस्य कामिनि ॥ त्वयारुद्धाममप्राणाविशीर्यति शुभान
 ने ॥ ३७ ॥ त्वांप्राप्यैवैरमेऽज्ञास्तुवधोवापिमहत्तरः ॥ भक्तं भजस्व मां भिरुत्वायि भक्तिर्हि मे परा ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वा तु तां कन्यां बलात्संगृह्य वाहु
 ना ॥ अन्येन राज्ञा हस्तेन विवस्त्रा सा तथा कृता ॥ ३९ ॥ अंगमंगे समाश्लेष्यमुखे चैव मुखं कृतम् ॥ विस्फुरतीं यथा काममैधुना योपचक्रमे ॥ ४० ॥ त
 मनर्थं महाघोरं दंडः कृत्वा सुदारुणम् ॥ नगरं स्वं जगामाशु मदनोन्मत्त इव द्विपः ॥ ४१ ॥ भार्गवीरुदती दीना आश्रमस्याविदूरतः ॥ प्रत्यपालय दुद्विग्रापित
 रं देवसम्मितम् ॥ ४२ ॥ समुहूर्ता दुपस्पृश्य देवर्षिरमितद्युतिः ॥ स्वमाश्रमं शिष्यवृत्तं क्षुधार्तः सन्यवर्तत ॥ ४३ ॥ सोपश्यदरजां दीनारजसा समाभिभुता
 म् ॥ चंद्रस्य घनसंयुक्तां ज्योत्स्नामिव पराजिताम् ॥ ४४ ॥ तस्य रोषः समभवत्क्षुधार्तस्य महात्मनः ॥ निर्देहं त्रिवर्लोकां स्त्रीस्तात्र शिष्यान्समुवाच
 ह ॥ ४५ ॥ पश्य त्वं विपरीतस्य दंडस्यादीर्घदर्शिनः ॥ विपत्तिं चोरसंकाशां दीप्तामग्निशिखामिव ॥ ४६ ॥ यन्नाशं दुर्गतिं प्रातस्सातु गश्च न संशयः ॥
 यस्तु दीप्तहुताशस्य अर्चिः संस्पृष्टवानिह ॥ ४७ ॥ यस्मात्सकृतवान्पापमीदृशं चोरसंमितम् ॥ तस्मात्प्राप्यति दुर्मेधाः पांसुवर्षमनुत्तमम् ॥ ४८ ॥ कुरा
 जादेशं संयुक्तः सभृत्यबलवाहनः ॥ पापकर्म समाचारो वधं प्राप्यति दुर्गतिः ॥ ४९ ॥ समंताद्योजनशतं विषयं चास्य दुर्गतेः ॥ धुनोतु पांसुवर्षेण महता
 पाकशासनः ॥ ५० ॥ सर्वसत्त्वानियानीह जंगमस्थावराणि वै ॥ सर्वेषां पांसुवर्षेण क्षयः क्षिप्रं भविष्यति ॥ ५१ ॥ दंडस्य विषयो यावत्तावत्सवनमाश्रम
 म् ॥ पांसुवर्षेणैव तस्मात्सत्तरात्रं भविष्यति ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वा क्रोधं ततस्तस्मात्प्रमादमाश्रमनिवासिनम् ॥ जनं जनपदस्यातिस्थीयतामिति युवाच ह ॥ ५३ ॥
 उक्तमात्रेण ज्ञानसा आश्रमावसथोजनः ॥ क्षिप्रं तु विषया तस्मात्स्थानं च क्रेचवाह्यतः ॥ ५४ ॥ तंतथोक्तामुनिजनमरजामिदमब्रवीत् ॥ आश्रमे त्वं सु
 दुर्मेधे वस चेह समाहिता ॥ ५५ ॥ इदं योजनपर्यंतमाश्रमं रुचिरप्रभम् ॥ अरजे विरजास्तिष्ठ कालमत्र समाश्रितम् ॥ ५६ ॥ श्रुत्वा नियोगं विप्रं परं रजभागी वीत
 दा ॥ तथेति पितरं प्राह भार्गवं भृशदुःखिता ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वा भार्गवो वासं तस्मादन्यमुपाक्रमत् ॥ सप्ताहे भस्मसाद्भूतं यथोक्तं ब्रह्मवादिना ॥ ५८ ॥
 तस्मादंडस्य विषयो विध्यं शैलस्य मानुष ॥ शतौ तु शनसारा मत्तदा भूद्वर्षेण कृते ॥ ५९ ॥ ततः प्रभृतिका कुत्स्थ दंडकारण्यमुच्यते ॥ एतत्ते सर्वमाख्या
 तं यन्मां प्राच्छसिराघव ॥ ६० ॥ संध्यामुपासितुं वारं समयो ह्यतिवर्तते ॥ एते महर्षयो राम पूर्णकुंभाः समंततः ॥ ६१ ॥ कृतोदकानरन्यात्र
 पूजयति दिवाकरम् ॥ सर्वैर्ऋषिभिरभ्यस्तैः स्तोत्रैर्ब्रह्मादिभिः कृतेः ॥ ६२ ॥ रविरस्तंगतोरामगत्वोदकमुपस्पृश ॥ ऋषेर्वच

१० पु०
॥ १११ ॥

नमादायरामः संख्यामुपासितुम् ॥ ६३ ॥ उपचक्रामतत्पुण्यंसरोरधुनंदनः ॥ अथतस्मिन्वनोद्देशे रम्येपादपशोभिते ॥ ६४ ॥ नदीपुण्ये गिरिवरे कोकिला
शतमंडिते ॥ नानापक्षिरवोद्याने नानामृगसमाकुले ॥ ६५ ॥ सिंहव्याघ्रसमाकर्णनानाद्विजसमावृते ॥ गृध्रोलूकौ प्रवासितौ बहून्वर्षगणानपि ॥ ६६ ॥ अ
थोलूकस्य भवनं गृध्रः पापविनिश्चयः ॥ ममेदमितिकृत्वा सौकल्यं हतेन चाकरोत् ॥ ६७ ॥ राजा सर्वस्य लोकस्य रामो राजीवलोचनः ॥ तं प्रपद्या वहं शीघ्रं
कस्यैतद्भवनं भवेत् ॥ ६८ ॥ गृध्रोलूकौ प्रपद्येतां जातकोपावमर्षिणौ ॥ रामं प्रपद्यतौ शीघ्रं कलिव्याकुलचेतसौ ॥ ६९ ॥ तोपरस्परविद्वेषौ स्पृष्टशतश्रृणौ
तथा ॥ अथ दृष्ट्वा राघवं द्रुगृध्रो वचनमब्रवीत् ॥ ७० ॥ सुराणामसुराणां च त्वं प्रधानो मतो मम ॥ बृहस्पतेः शुकचत्वं विशिष्टो महामतिः ॥ ७१ ॥ परावरजोभूतानां
मर्त्यैः शक्र इवापरः ॥ दुर्निरीक्षो यथा सूर्यो हिमवानिव गौरवे ॥ ७२ ॥ सागरश्चासि गर्भायै लोकपालो यमो ह्यसि ॥ क्षांत्या धरण्या तु ल्योसि शीघ्रत्वे ह्यनलोप
मः ॥ ७३ ॥ गुरुस्त्वं सर्वसंपन्नो विष्णुरुपोसिराव ॥ अमर्षा दुर्जयो जेता सर्वास्त्रविधिपारगः ॥ ७४ ॥ शृणु त्वं मम देवेश विज्ञाप्यं नरपुंगव ॥ ममालयं पूर्वकृ
तं बाहुवीर्येण वै प्रभो ॥ ७५ ॥ उलूको हरते राजस्त्वत्सर्मापे विशेपतः ॥ ईदृशो यं दुराचारस्त्वदाज्ञालंघको नृप ॥ ७६ ॥ प्राणाति केन दंडेन रामाशसितुमर्ह
सि ॥ एवमुक्ते तु गृध्रेण उलूको वाक्यमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ शृणु देव मम ज्ञाप्य मेकचित्तो नराधिप ॥ सोमाच्छकाच्च मूर्धा च धनदा च यमात्तथा ॥ ७८ ॥ जायते
वै नृपो रामा किंचिद्भवति मानुषः ॥ त्वंतु सर्वमये देवो नारायण परायणः ॥ ७९ ॥ प्रोच्यते सोम ताराजन्सम्यक् कार्ये विचारिते ॥ सम्यग्रशसितापेभ्यस्तमो भो
हियतो भवान् ॥ ८० ॥ दोषेदं डातप्रजानां त्वं यतः पापभयापहः ॥ दाता प्रहतां गोता च ते न द्रुद्वनो भवान् ॥ ८१ ॥ अधृष्यः सर्वभूतेषु ते जसा चानलोमतः ॥
अभीक्ष्णं तपसे पापांस्तेन त्वं रामा भस्करः ॥ ८२ ॥ साक्षाद्वित्ते शतुल्यस्त्वमथवा धनदाधिकः ॥ चित्तायत्ता तु पत्नीर्था नित्यं ते राजसतमा ॥ ८३ ॥ धनदस्य तु कोशे
न धनदस्तेनैव भवान् ॥ समः सर्वेषु भूतेषु स्थावरेषु चरेषु च ॥ ८४ ॥ शत्रौ मित्रे च ते दृष्टिः समं ताद्यातिराव ॥ धर्मेण शासनं नित्यं व्यवहारविधिक्रमैः ॥ ८५ ॥
यस्य रूप्यसिवैराममृत्युस्तस्याभिधीयते ॥ गीयसे तेन वै राजन्यमदित्यभि विश्रुतः ॥ ८६ ॥ यश्चासौ मानुषो भावो भवतो नृपसतम ॥ आनुशंस्य परो राजा
सर्वेषु कृपयान्वितः ॥ ८७ ॥ दुर्बलस्य त्वनाथस्य राजा भवति वैवलम् ॥ अचक्षुषो भवेच्चक्षुरमतेषु मतिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ अस्माकमपि नाथस्त्वं श्रूयतां ममा
मिकं ॥ भवता तत्र मंतव्यं यथेते किल पक्षिणः ॥ ८९ ॥ योऽस्मिन्नाथः स पक्षिर्भवेतां विनियोग्यकः ॥ अस्वाम्यं देवनास्माकं सन्निधौ भवतः प्रभो ॥ ९० ॥ भव
ते वकृतं पूर्वभूतग्रामं चतुर्विधम् ॥ ममालयप्रविष्टस्तु गृध्रो मां वार्धते नृप ॥ ९१ ॥ भवान् देवमनुष्येषु शास्ता वेनरपुंगव ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वैरामः सचिवाना
ह्वयत्सयम् ॥ ९२ ॥ विष्टिर्जयंतो विजयः सिद्धार्थो राघवधनः ॥ अशोको धर्मपालश्च सुमंत्रश्च महाबलः ॥ ९३ ॥ एते रामस्य सचिवाराजोदश

प्र० सू० सं०
अ० ३७

॥ १११ ॥

रथस्यच ॥ नीतियुक्तमहात्मानः सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ १४ ॥ सुशान्ताश्चकुलीनाश्चनयेमत्रैचकोविदाः ॥ तानाह्वयसधर्मात्मापुष्पकादवरुह्यच ॥ १५ ॥
 गृध्रोऽलकौविवदंतौपृच्छतिस्मरयुक्तमः ॥ कतिवर्षाणिभोग्युभ्रतवेदनिलयंकृतं ॥ १६ ॥ एतन्मेकौतुकं ब्रूहि यदि जानासितत्त्वतः ॥ एतच्छ्रुत्वावचोगृध्रो
 वभाषेराषवस्थितं ॥ १७ ॥ इयं सुमतीराममानुषैर्वहुबाहुभिः ॥ उच्छ्रितैराचितासर्वातदाप्रभृतिमदृहं ॥ १८ ॥ उलूकस्त्वब्रवीद्रामं पादपैरुशोभिता ॥ यदैवपृ
 थिवीराजंस्तदाप्रभृतिमेगृहं ॥ १९ ॥ एतच्छ्रुत्वातुरामोवैसभासदउवाचह ॥ नसासभायत्रनसंतिवृद्धावृद्धानतेयेनवदतिधर्म ॥ २० ॥ नासौधर्मोयत्रनचास्ति
 सत्यंनतसत्यंयच्छलमभ्युपैति ॥ येतुसभ्याःसर्भागत्वातूष्णींध्यायंतआसते ॥ २१ ॥ यथाप्राप्तंनब्रुवतेसर्वेतेनृतवादिनः ॥ नवक्किचश्रुतंयश्च
 कामात्क्रोधात्तथाभयात् ॥ २२ ॥ सहस्रंवारुणाःपाशाःप्रतिमुंचतिंतनरं॥तेपांसंवत्सरेपूणोपाशएकःप्रमुच्यते ॥ २३ ॥ तस्मात्सत्यंतुवक्तव्यंजानतासत्यंजसा॥
 एतच्छ्रुत्वातुसचिवाराममेवाब्रुवस्तदा ॥ २४ ॥ उलूकःशोभतेराजत्रतुगृध्रोमहामते ॥ त्वंप्रमाणंमहाराजराजाहिपरमागतिः॥ २५ ॥ राजमूलाःप्रजाःसर्वा राजाधर्मः
 सनातनः॥ शास्ताराजानृणांयेपानंतेगच्छंतिदुर्गतिम् ॥ २६ ॥ वैवस्वतेनमुक्ताश्चभवंतिपुरुषोत्तमाः॥सचिवानांवचःश्रुत्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ श्रूयताम
 भिधास्यामिपुराणंयदुदाहृतं ॥ द्यौःसचंद्रार्कनक्षत्रासपर्वतमहीद्रुमम् ॥ २८ ॥ सलिलार्णवसंमग्नत्रैलोक्यंसचराचरं॥एकमेवतदाह्यासीत्सर्वमेकमिवावरं ॥ २९ ॥
 पुनर्भूःसहस्रक्ष्म्याचविष्णोर्जठरमाविशत् ॥ तांनिगृह्यमहातेजाःप्रविश्यसलिलार्णवं॥ ३० ॥ सुष्वापहिकृतात्मासबहुवर्षशतान्यपि ॥ विष्णोस्तेततोब्रह्मा
 विवेशजठरंततः ॥ ३१ ॥ बहुस्रोतंचतंज्ञात्वामहायोगीसमाविशत्॥नाभ्यांविष्णोःसमुद्रूतंपद्महेमविभूषितं ॥ ३२ ॥ सतुनिर्गम्येवब्रह्मायोगीभूत्वामहाप्रभुः॥
 सिसृक्षुःपृथिवीवायुंपर्वतांश्चमहीरुहान् ॥ ३३ ॥ तदंतराःप्रजाःसर्वामानुपांश्चसरसिपान् ॥ जरायुजाण्डजान्सर्वान्ससर्जसमहातपाः ॥ ३४ ॥ तस्यगात्रस
 मुत्पन्नःकैटभोमधुनासह ॥ दानवौतौमहावीर्यौधैरौलब्धवरौतदा॥ ३५ ॥ दृष्ट्वाप्रजापतितत्रकोधाविष्टाबुभौनृपाः॥वेगेनमहताभोक्तुंस्वयंभुवमथावतां ॥ ३६ ॥
 दृष्ट्वासत्त्वानिसर्वाणिनिस्सरान्तिपृथक्पृथक् ॥ ब्रह्मणसंस्तुतोविष्णुर्हत्वातौमधुकैटभौ ॥ ३७ ॥ पृथिवीर्वर्ययामासस्थित्यर्थमदसातयोः ॥ मेदोगंधातुध
 र्णाभेदिनात्यभिधांगता ॥ ३८ ॥ तस्माद्ब्रह्मस्त्वसत्योवैपापकर्मांपरालयम् ॥ स्वीयं करोति पापात्मादण्डनीयोनसंशयः ॥ ३९ ॥ ततोऽरीरिणीवाणीअं
 तरिक्षात्प्रभाषते॥मावधीरामगृध्रंत्वंपूर्वदधंतपोबलात्॥ २० ॥ पुरागौतमदग्धेयंप्रजानाथोजनेश्वर ॥ ब्रह्मदत्तस्तुनामैपशूरःसत्यव्रतःशुचिः॥ २१ ॥ गृहमाग
 त्यविप्रर्भोजनंप्रत्ययाचत ॥ साग्रं वपंशंतंचैवमुक्तवानृपसत्तम ॥ २२ ॥ ब्रह्मदत्तस्यवैतस्यपाद्यमर्च्यंस्वर्यततः ॥ आत्मनैवाकरोत्सम्यग्भोजना
 यमहाद्युते ॥ २३ ॥ समाविश्यगृहंतस्यआहारेतुमहात्मनः ॥ नारीपूर्णस्तनीदृष्ट्वाहस्तेनाथपरामृशत् ॥ २४ ॥ अथकुद्धेनमुनिनाशापोदत्तः सुदारुणः ॥

प० पु०
॥ ११२ ॥

गृध्रत्वंगच्छवैमूढराजामुनिमथाब्रवीत् ॥ २५ ॥ कृपांकुरुमहाभागशापोद्धारोभविष्यति ॥ दयालुस्तद्वचः श्रुत्वा पुनराहनराधिप ॥ २६ ॥ उत्पत्स्यते रघुकुले
रामो नाम महायशः ॥ इक्ष्वाकूणां महाभागो राजा राजीवलोचनः ॥ २७ ॥ तेन दृष्टो विपापस्त्वं भवितानरपुंगव ॥ दृष्टोरामेण तच्छ्रुत्वा बभूव पृथिवीपतिः ॥
॥ २८ ॥ गृध्रत्वं त्यज्य वै शीघ्रं दिव्यगंधानुलेपनः ॥ पुरुषो दिव्यरूपो सौवभापेतनराधिप ॥ २९ ॥ साधुराचवधर्मज्ञत्वप्रसादादहं विभो ॥ विमुक्तो नरक
द्वोरादपापस्तु त्वया कुतः ॥ १३० ॥ विसर्जितं मया गार्थ्यं नररूपी महीपतिः ॥ उलूकं प्राह धर्मज्ञस्त्वगृहं विशकौशिक ॥ ३१ ॥ अहं संध्यामुपासित्वा गमिष्ये यत्रा
वैसुनिः ॥ अथोदकमुपस्पृश्य संध्यामन्वास्य पश्चिमां ॥ ३२ ॥ आश्रमं प्राविश द्वाभ्योः कुंभयोर्नेर्महात्मनः ॥ तस्यागस्त्यो बहुगुणं फलमूलं च सादरं ॥ ३३ ॥
रसवति च शाकानि भोजनाय मुपाहरत् ॥ स भुक्तवान्न रव्याघ्रस्तदन्नममृतोपमम् ॥ ३४ ॥ प्रीतिश्च परितुष्टश्च तारान्त्रिसमुपावसत् ॥ प्रभाते काल्यमुत्थाय
कृत्वा द्विकमरिंदम ॥ ३५ ॥ ऋषिसमभिचक्राम गमनाय रवूत्तमः ॥ अभिवाद्या ब्रवीद्रामो महर्षि कुंभसंभवम् ॥ ३६ ॥ आपृच्छे साधये ब्रह्म त्रुज्ञातुं त्वमहं
सि ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि दर्शनेन महामुने ॥ ३७ ॥ दिष्ट्या चाहं भविष्यामि पावनात्मा महात्मनः ॥ एवं ब्रुवतिकाकुत्स्थे वाक्यमद्भुतदर्शनं ॥ ३८ ॥ उवा
च परमप्रीतो वाच्यनेत्रस्तपोधनः ॥ अत्यद्भुतमिदं वाक्यं तव राम शुभाक्षरं ॥ ३९ ॥ पावनं सर्वभूतानां त्वयोक्ते रघुनंदन ॥ सुहृत्तमपिरामत्वा मंत्रेणेक्षंति ये नराः
॥ १४० ॥ पावितास्सर्वसूक्तेस्ते कथ्येतां त्रिदिवौकसः ॥ ये च त्वांधोरचक्षुर्भ्रंशं ते प्राणिनो भुवि ॥ ४१ ॥ ते हता ब्रह्मदंडेन सद्यो नरकगामिनः ॥ ईदृशं स्वं
रघुश्रेष्ठ पावनः सर्वदेहिनां ॥ ४२ ॥ कथयंतश्च लोकास्त्वांसि द्विमेष्ट्यतिराधव ॥ गच्छ स्वानातुरोऽविप्रं पंथानमकुतोभयः ॥ ४३ ॥ प्रशाधिराज्यं धर्मेण गति
स्तु जगतां भवान् ॥ एवमुक्तस्तु मुनिना प्राञ्जलिप्रग्रहो नृपः ॥ ४४ ॥ अभिवादयितुं चक्रे सोगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं स्तांश्च सर्वास्तपोधिका
न् ॥ ४५ ॥ अथारोहत्तदाव्यग्रः पुष्पकं हेमभूषितम् ॥ तं प्रयातुं मुनिगणा आशीर्वादं स्तमंततः ॥ ४६ ॥ अष्टपुजन्नरेन्द्रं तं स हस्त्राक्षमिवामराः ॥ ततोर्ध
दिवसे प्राप्ते रामः सर्वार्थकोविदः ॥ ४७ ॥ अयोध्यां प्राप्य काकुत्स्थः पद्भ्यां कक्षमवातरत् ॥ ततो विस्मयं रुचिरं पुष्पकं कामवाहितं ॥ ४८ ॥ कक्षांतराद्विनि
ष्क्रम्य द्वास्थानं राजा ब्रवीदिदं ॥ लक्ष्मणं भरतं चैव गच्छं वल्लुघुविक्रमाः ॥ ४९ ॥ मम गमनमाख्यायमानयतमाचिरम् ॥ श्रुत्वा धर्मापितिं द्वास्थारामस्या
क्लिष्टकर्मणः ॥ १५० ॥ गत्वा कुमारारावाह्यराधवायन्यवदेयन् ॥ द्वास्थैः कुमारानां तौ राधवस्य निदेशतः ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा तुराधवः प्रातोऽपि यौ भरतलक्ष्मणौ ॥
समालिङ्ग्य तुरामस्तौ वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ ५२ ॥ कृतं मया यथा तथ्यं द्विजकार्यमनुत्तमं ॥ धर्महेतुमतो भूयः कर्तुं मिच्छामि राधवौ ॥ ५३ ॥ भवद्भ्यामात्मभूताभ्यां
राजसूर्यकनुत्तमं ॥ सहितो यष्टुमिच्छामि यत्र धर्मश्चाश्रितः ॥ ५४ ॥ पुष्करस्थेन वै पूर्ववद्ब्रह्मालोककारिणा ॥ शतत्रयेण यज्ञानामिष्टं पृथ्याधि

प्र० पु०
अ० ३७

॥ ११२ ॥

केनच ॥ ५५ ॥ इष्टाहिराजसूयेनसोमोभर्षणधर्मावित् ॥ प्राप्तःसर्वेषुलोकेषुकीर्तिस्थानमनुत्तमम् ॥ ५६ ॥ इष्टाहिराजसूयेनमित्रःशत्रुनिवर्हणः ॥ सुहृ-
तैनसुशुद्धेनवरुणत्वमुपागतः ॥ ५७ ॥ तस्माद्भवंतौसर्चित्यकार्येस्मिन्वदतंहितत् ॥ भरतउवाच ॥ त्वंधर्मःपरमःसाधोत्वयिसर्वावसुंधरा ॥ ५८ ॥ प्रति-
ष्ठितामहाबाहोयशश्चाभितविक्रम ॥ महीपालाश्चसर्वेत्वांप्रजापतिमिवामराः ॥ ५९ ॥ निरीक्षतेमहात्मानोलोकनाथतथावयं ॥ प्रजाश्चपितृवद्वाजन्प-
श्यंतित्वांमहामते ॥ १६० ॥ पृथिव्यांगतिभूतोसिप्राणिनामिहराषवः ॥ सत्वमेवंविधंप्रज्ञानाहर्त्तांसिपरंतप ॥ १६१ ॥ पृथिव्यांसर्वभूतानांविनाश-
दृश्यतेयतः ॥ श्रूयतेराजशार्दूलसोमस्यमनुजेश्वर ॥ ६२ ॥ ज्योतिषासुमहद्युद्धंसंप्राप्तेमात्स्काराभये ॥ तारावृहस्पतेर्भायांहतासोमेनकामतः ॥ ६३ ॥
तत्रयुद्धंमहद्वृत्तदेवदानवनाशनम् ॥ वरुणस्यक्रतौघोरेसंप्राप्तेमात्स्यकच्छपाः ॥ ६४ ॥ निवृत्तेराजशार्दूलसर्वेनपाजलेचराः ॥ हरिश्चं-
द्रस्ययज्ञातिराजसूयस्यराषवः ॥ ६५ ॥ आडीवर्कमहद्युद्धंसर्वलोकाविनाशनम् ॥ पृथिव्यांयानिसत्त्वानितिर्यग्योनिगतानिवै ॥ ६६ ॥ दिव्यानां
पार्थिवानांचराजसूयैक्षयः श्रुतः ॥ सत्त्वंपुरुषशार्दूलयुद्ध्यासर्चित्यपार्थिव ॥ ६७ ॥ प्राणिनांचहितसौम्यपूर्णधर्मसमाचर ॥ भरतस्यवचः
श्रुत्वाराषवः प्राहसादरम् ॥ ६८ ॥ प्रीतोस्मितवधर्मज्ञवाक्येनानेनशत्रुहन् ॥ निर्वर्तिताराजसूयान्मतिर्मैधर्मवत्सल ॥ ६९ ॥ पूर्णधर्मकरिप्यामि
कान्यकुञ्जेचवामनम् ॥ स्थापयिष्याम्यहंवीरसामेख्यातिर्दिवंगता ॥ १७० ॥ भविष्यतिनसंदेहोयथागंगाभगीरथात् ॥ १७१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टौ
खंडेयज्ञनिवारणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंरामेणविप्रप्रेकान्यकुञ्जेतुवामनः ॥ स्थापितः कचलब्धोसौविस्तरान्मम
कीर्तय ॥ १ ॥ तथाहिमधुराचपायावाणीरामकीर्तने ॥ कीर्तिताभगवन्महंहताकर्णसुखावह ॥ २ ॥ अनुरागेणतंलोकाः स्नेहात्पश्यंतिराषवम् ॥
धर्मज्ञश्चक्रतज्ञश्चयुद्ध्याचपरिनिष्ठितः ॥ ३ ॥ प्रशास्तिपृथिवींसर्वाधर्मेणसुसमाहितः ॥ तस्मिन्नासासतिवैराज्यंसर्वकामफलद्रुमाः ॥ ४ ॥ रसवतः प्रभृता
श्रवासांसिविविधानिच ॥ अकृष्टपच्यापृथिवीनिःसपन्नामहात्मनः ॥ ५ ॥ देवकार्यकृत्तैनेरावणोलोककंटकः ॥ सपुत्रोमात्यसहितोलीलयैवनिपाति-
तः ॥ ६ ॥ तस्ययुद्धिस्समुत्पन्नाप्राणैर्धर्मैर्द्रिजोत्तम ॥ तस्याहंचरितंसर्वश्रोतुमिच्छामिवैभुने ॥ ७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यरामो
धर्मपथेस्थितः ॥ यज्ञकारमहाबाहोऽशृणुष्वैकमनानृप ॥ ८ ॥ सस्मराराक्षसंद्वंद्वंतंकथंराजाविभीषणः ॥ लंकायांसंस्थितोराज्यंकरिप्यातिचराक्षसः ॥ ९ ॥
गीर्वाणेषुप्रातिकूल्यंविनाशस्यतुलक्षणम् ॥ मयातस्यतुतदहंतोराज्यंचंद्रार्ककालिकम् ॥ १० ॥ तस्याविनाशतः कीर्तिः स्थिरामेशाश्वतीभवेत् ॥
रावणेनतपस्ततविनाशायात्मनास्त्वह ॥ ११ ॥ विष्वस्तः सचपापिष्ठोदेवकार्येमायुधना ॥ तदिदानींमयान्वेष्यः स्वयंगत्वाविभीषणः ॥ १२ ॥

५० पु०
॥ ११३ ॥

सेदेष्टव्यहितंतस्ययेनतिष्ठेत्सशाश्वतम् ॥ एवं चितयतस्तस्यरामस्यामिततेजसः ॥ १३ ॥ आजगामाथभरतोरामं दृष्ट्वा ब्रवीदिदम् ॥ किंतु चितयसे देव
नरहस्यं वदस्व मे ॥ १४ ॥ देवकार्ये धरायां वास्वकार्ये वानरोत्तम ॥ एवं ब्रुवंतं भरतं ध्यायमानमवस्थितम् ॥ १५ ॥ अत्र वीद्वापवो वाक्यं रहरस्य तु न वै तव ॥
भवान्बहिः श्वरः प्राणो लक्ष्मणश्चमहायशः ॥ १६ ॥ अवेद्यं भवतो नास्ति मम सत्यं विचारय ॥ एषामेमहती चिंता कथं देवैर्विभीषणः ॥ १७ ॥ वर्तते यदि
तार्थं वैदशश्रीवो निपातितः ॥ गमिष्ये तदहं लंकां यत्र चासौ विभीषणः ॥ १८ ॥ तंच दृष्ट्वा पुरीं तां तु कार्यमुक्त्वा च राक्षसम् ॥ आलोक्य सर्ववसुधां सुग्रीवं वानरे
श्वरम् ॥ १९ ॥ महाराजं च शत्रुघ्नं भातृपुत्रांश्च सर्वशः ॥ एवं वदति काकुत्स्थे भरतः पुरतः स्थितः ॥ २० ॥ उवाच राघवं वाक्यं गमिष्ये भवता सह ॥ एवं
कुरु महाबाहो सौमित्रि रतिष्ठतु ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वा भरतं रामसौमित्रिं चाह वै पुरे ॥ रक्षाकार्या त्वया वीरया वदागमनं हि नौ ॥ २२ ॥ एवं लक्ष्मणमादिश्य ध्या
त्वा वै पुष्पकं नृप ॥ अरुरोहसं वयानं कौसल्यानं ददर्धनः ॥ २३ ॥ पुष्पकं तु ततः प्राप्तं गांधारविषयो यतः ॥ भरतस्य सुतौ दृष्ट्वा जगन्नीतिं निरीक्ष्य च ॥ २४ ॥
पूर्वादिशंतो गत्वा लक्ष्मणस्य सुतो यतः ॥ पुरेषु ते पुषट्त्रमुपित्वा रघुनंदनौ ॥ २५ ॥ गतौ तेन विमानेन दक्षिणामभितो दिशम् ॥ गंगायां सुनंसे भद्रं प्रयागमु
षिते वितम् ॥ २६ ॥ अभिवाद्य भरद्वाजमत्रैराश्रममीयतुः ॥ संभाष्य च मुनींस्तत्र जनस्थानमुपागतौ ॥ २७ ॥ राम उवाच ॥ अत्र पूर्ववद्दत्तासीतारावणेन दुरा
त्मना ॥ हत्वा जटायुषं गृध्रं योसौ पितृसखो हि नौ ॥ २८ ॥ अत्रास्माकं महद्युद्धं कथं न कुबुद्धिना ॥ हतेन तेन दग्धेन सीतास्ते रावणालये ॥ २९ ॥ ऋष्यमू
को गिरिवरे सुग्रीवो नाम वानरः ॥ स ते करिष्यते साहाय्यं पंपां व्रजसहानुजः ॥ ३० ॥ पंपासरः समासाद्य शर्वरीं गच्छता पसीम् ॥ इत्युक्तो दुःखितो वीर निराशो
जीविते स्थितः ॥ ३१ ॥ इयं सानलिनी वीर्यस्या वै लक्ष्मणो वदत् ॥ मा कृथाः पुरुषव्याघ्रशोकं शत्रुविनाशन ॥ ३२ ॥ आज्ञाकारिणि भृत्ये च मयि प्राप्स्यसि मे
थिलीम् ॥ अत्र मे वार्षिकमासागता वर्षशतोपमाः ॥ ३३ ॥ अत्रैव निहतो वाली सुग्रीवाथैरपतप ॥ एषा सा दृश्यते नूनं किं किं धावालिपालिता ॥ ३४ ॥
यस्यां वै स हि धर्मात्मा सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ वानरैः सहितो वीरतावदास्ते समाश्रितम् ॥ ३५ ॥ वानरैः सह सुग्रीवो यावदास्ते सभांगतः ॥ तावत्तत्रागतौ वीरौ पुर्या
भरत राघवौ ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वा स भ्रातरौ प्राप्तौ प्राणिपत्या ब्रवीदिदम् ॥ कृपुवां प्रस्थितौ वीरौ कार्यं किं तु करिष्यथः ॥ ३७ ॥ विनिवेश्यासे न तौ च दवावर्धयस्व यतदा ॥
एवं स भास्थिते तत्र धर्मिष्ठे रघुनंदने ॥ ३८ ॥ अंगदो हनूमांश्च न लोनीलश्चाटलः ॥ गजोगयाक्षोगवयः पनसश्च महायशः ॥ ३९ ॥ पुरोधसो मंत्रिणश्च देवज्ञो
दधिवक्रकः ॥ नीलशशतबलिर्मेन्दोद्वि विदो गंधमादनः ॥ ४० ॥ वीरबाहुस्सुबाहुश्च वीरसेनो विनायकः ॥ सूर्याभः कुसुदश्चैव सुषेणो हरि यूथपः ॥ ४१ ॥ ऋष
भो विनतश्चैव गवाख्यो भीमविक्रमः ॥ ऋक्षराजश्च भृशश्च सहसैर्युपागताः ॥ ४२ ॥ अंतःपुराणि सर्वाणि रुमातारा तथैव च ॥ अवरोधो गदस्यापितथा

प्र० मृ० सं०
अ० ३८

॥ ११३ ॥

न्याःपरिचारिकाः ॥ ४३ ॥ प्रहर्षमतुलंप्राप्यसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ वानराश्चमहात्मानःसुग्रीवसहितास्तदा ॥ ४४ ॥ वानर्यश्चमहाभागास्ताराद्यास्त
 जरावधम् ॥ अभिप्रेक्ष्याशुकंश्चप्रणिपत्येदमब्रुवन् ॥ ४५ ॥ कसादेवीत्वयादेवयाविनीर्जित्यरावणम् ॥ शुद्धिकृत्वाहितेवह्नौपितुरग्रउमापपतेः ॥ ४६ ॥
 त्वयानीतापुंरीरामनतापश्यामितेग्रतः ॥ नविनात्वंतयादेवशोभतेरघुनन्दन ॥ ४७ ॥ त्वयाविनापिसाखीसाकनुतिष्ठतिजानकी ॥ अन्याभार्यानिनेवेन्निभा
 र्याहीनो नशोभते ॥ ४८ ॥ क्रौचयुग्ममिथोयद्वचक्रवाकयुग्यथा ॥ एवंवदंतीतांतांराराधिपसमाननाम् ॥ ४९ ॥ ग्राहप्रवचसांश्रेष्ठोराभोराजीवलो
 चनः ॥ चारुदंष्ट्रेविशालाक्षिकालोहिदुरतिक्रमः ॥ ५० ॥ सर्वकालकृतंविद्विजगदेतच्चराचरम् ॥ विसृज्यताःस्त्रियःसर्वाःसुग्रीवोभिसुखःस्थितः ॥
 ५१ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ भवंतैर्येनकार्येणइहायातैरेश्वरौ ॥ तच्चापिकथ्यतांशीघ्रंकृत्यकालोहिर्वर्तते ॥ ५२ ॥ ब्रुवाणमेवंसुग्रीवंभरतो रामचोदितः ॥
 आचक्षेक्षेचगमनंलंकाराववस्यतु ॥ तौचाब्रवीच्चसुग्रीवोभवद्द्रक्षांसहितःपुरीम् ॥ ५३ ॥ गमिष्येराक्षसंदेवद्रुतत्रविभीषणम् ॥ सुग्रीवेणैवमु
 क्ततुगच्छस्वेत्याहरावधः ॥ ५४ ॥ सुग्रीवोराववौतौचपुष्पकेतुस्थितास्त्रयः ॥ तावत्प्रातर्विमानंतुसमुद्रस्योत्तरंतटम् ॥ ५५ ॥ अब्रवीद्रत्नरामोह्यत्रमेराक्षसे
 श्वरः ॥ चतुर्भिःसचिवैःसार्धंजीविताथैविभीषणः ॥ ५६ ॥ प्राप्तस्ततो लक्ष्मणेनलंकाराज्येभिषेचितः ॥ अत्रचाहंसमुद्रस्यपेरपारोस्थितरुह्य
 हम् ॥ ५७ ॥ दर्शनंदास्यतेमेऽसौज्ञातिकार्यंभविष्यति ॥ तावन्नदर्शनंमह्यं दत्तमेतेनशत्रुहन् ॥ ५८ ॥ ततःकोपःसमुद्रतश्चतुर्थेहनिरावध ॥
 धनुरायम्यवेगेनदिव्यमस्त्रंकरेधुतम् ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वा मांशरणात्त्रेपीभीतो लक्ष्मणमाश्रितः ॥ सुग्रीवेणानुनीतोऽस्मिन्क्षम्यतांराववत्वया ॥ ६० ॥ ततोमयो
 क्षितशरोमरुदेशेऽप्यपाकृतः ॥ ततस्तमुद्राजेनभृशंविनयशालिना ॥ ६१ ॥ उक्तोहंसेतुबंधेनलंकांत्वंब्रजरावध ॥ लंघयित्वानरव्याघ्र
 वारिपूर्णमहोदधिम् ॥ ६२ ॥ एषसेतुर्मयावद्धःसमुदेवरुणालये ॥ त्रिभिर्दिवैःसमातिवैनीतोवानरसत्तमैः ॥ ६३ ॥ प्रथमेदिवसेवद्धो
 योजनानिचतुर्दश ॥ द्वितीथिहनिपद्भिश्चानुनीयेर्धशतं तथा ॥ ६४ ॥ इयंसाट्टयतेलंकास्वर्णप्राकारतोरणा ॥ अवरोधोमहानत्रकृतोवानरसत्तमैः
 ॥ ६५ ॥ अत्रयुद्धंमहदृत्तंचैत्राशुक्लचतुर्दश ॥ अष्टचत्वारिंशदिनंयत्रासौरावणोहतः ॥ ६६ ॥ अत्रप्रहस्तोनीलेनहतोराक्षसपुंगवः ॥ हनूमताचधू
 प्राक्षोह्यत्रैवविनिपातितः ॥ ६७ ॥ महोदरातिकार्यौचसुग्रीवेणमहात्मना ॥ अत्रैवमेकुंभकर्णालक्ष्मणेनैन्द्रजित्ता ॥ ६८ ॥ मयाचात्रदशग्रीवोहतो
 राक्षसपुंगवः ॥ अत्रसंभाषितुप्रातोब्रह्मालोकपितामहः ॥ ६९ ॥ पार्वत्यासहितोदेवःशूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ महेंद्राद्याःसुरगणाःसगंधर्वास्तर्कनराः
 ॥ ७० ॥ पितमेचसमायातोमहाराजस्त्रिविष्टपात् ॥ वृतश्चास्परसांसंवेर्वाधरगणैस्तथा ॥ ७१ ॥ तेषांसमक्षंसर्वेषांजानकीशुद्धिमिच्छता ॥ उक्ता

१० पु०
॥ ११४ ॥

सीताहव्यवाहं प्रविष्टा शुद्धिमागता ॥ ७२ ॥ लंकाधिपैः सुरैर्दृष्टा गृहीता पितृशसनात् ॥ अथाप्युक्तोत्तराज्ञाहमयोध्यां गच्छ पुत्रकम् ॥ ७३ ॥ न मे स्वर्गो बहुमतस्त्व
याहीनस्य राघव ॥ तारितो हं त्वया पुत्रप्राप्तोऽस्मीन्द्रसलोकताम् ॥ ७४ ॥ लक्ष्मणं चाब्रवीद्राजा पुत्रपुण्यं त्वया जितम् ॥ आत्रासममथो दिव्यालोकान् प्राप्स्य
सि चोत्तमान् ॥ ७५ ॥ आहूय जानकीं राजा वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ न च मन्युस्त्वया कार्यो भर्तारं प्रति सुव्रते ॥ ७६ ॥ ख्यतिर्भवत्येत्यवाभ्रुवत्सेतुभलोचने ॥ एवं वद
ति रामे तु पुष्पके च व्यवस्थिते ॥ ७७ ॥ तत्र ये राक्षसवरास्तोगत्वा शुविभीषणं ॥ प्राप्तो रामः समुग्रीवश्चारा इत्थं तदाऽवदन् ॥ ७८ ॥ विभीषणस्तु तच्छ्रुत्वा रामाग
मनमंतिके ॥ चारांस्तान् पूजयामास सर्वकामधनादिभिः ॥ ७९ ॥ अलंकृत्य पुरीं तां तु निष्क्रान्तः स चिवैः सह ॥ दृष्ट्वा रामं विमानस्थं मेराविवदिवाकरां ॥ ८० ॥ अष्टां
गप्रणिपातेन न त्वाराघवमब्रवीत् ॥ अद्य मे सफलं जन्म प्राप्ताः सर्वे मनोरथाः ॥ ८१ ॥ यदृष्टो देवचरणौ जगद्भ्यां निदितौ ॥ कृतः श्लाघ्योऽस्म्यहं देवशक्रादीनां
दिवौकसां ॥ ८२ ॥ आत्मानमधिकं मन्ये त्रिदशेशात् पुरंदरात् ॥ रावणस्य गृहे दीप्ते सर्वरत्नोपशोभिते ॥ ८३ ॥ उपविष्टे तु काकुत्स्थे अपैदत्वा विभीषणः ॥
उवाच प्रांजलिभूत्वा सुग्रीवं भरतं तथा ॥ ८४ ॥ इहागतस्य रामस्य यद्वास्येन तदस्ति मे ॥ इयं चलंकारामेण रिपुत्रैलोक्य कंठकम् ॥ ८५ ॥ हत्वा तु पापकर्माणं दत्ता
पूर्वं पुरीमम् ॥ इयं पुरी इमे दारा अमी पुत्रास्तथा ह्यहं ॥ ८६ ॥ सर्वमेतन्मया दत्तं सर्वमक्षयमस्तु ते ॥ ततः प्रकृतयः सर्वालंकावासिजनाश्च ये ॥ ८७ ॥
आजग्मूराय वंदं कुंतूहलसमन्विताः ॥ उक्तो विभीषणस्तैस्तुरामं दर्शयन् प्रभो ॥ ८८ ॥ विभीषणेन कथिताराघवाय महात्मने ॥ तेषामुपायनं सर्व
भरतोरामचोदितः ॥ ८९ ॥ जग्राहवानरेन्द्रश्च धनरत्नौघसंचयं ॥ एवं तत्र यं हं रामो ह्यवसद्राक्षसालये ॥ ९० ॥ चतुर्थे ह निःसंप्राप्ते रामे चापि सभा
स्थिते ॥ केकसी पुत्रमाहेदं रामं द्रक्ष्यामि पुत्रकम् ॥ ९१ ॥ दृष्टे तस्मिन् महत्पुण्यं प्राप्य ते मुनि सत्तमैः ॥ विष्णुरेष महाभागश्चतुर्भूर्तिस्सनातनः ॥ ९२ ॥
सीतालक्ष्मीर्महाभागन बुद्ध्यासाग्रजेन ते ॥ पित्रा ते पूर्वमाल्या तं देवानां दिविसंगमे ॥ ९३ ॥ कुले रघूणां वै विष्णुः पुत्रो दशरथस्य तु ॥ भविष्यति वि
नाशाय दशग्रीवस्य रक्षसः ॥ ९४ ॥ विभीषण उवाच ॥ एवं कुरुष्व वै मातृहाणनवमं वरम् ॥ पात्रं चंदनसंयुक्तं दधिक्षौद्राक्षतैः सह ॥ ९५ ॥ दूर्वायां स ह कुरु राज
पुत्रस्य दर्शनम् ॥ सरमामग्रतः कृत्वा याश्चान्या देवकन्यकाः ॥ ९६ ॥ ब्रजस्वराघवाभ्यां शंतस्मादग्रे ब्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वा गतं रक्षोयत्र रामो व्यवस्थितः ॥ ९७ ॥
उत्सार्य दानवान् सर्वान् रामं द्रष्टुं समागतान् ॥ सभां तां विमलां कृत्वा रामं स्वाभिमुखं स्थितम् ॥ ९८ ॥ विभीषण उवाच ॥ विज्ञाप्यं शृणु मे देव वदतश्च
विज्ञापते ॥ दशग्रीवं कुंभकर्णया च मां चाप्यजीजनत् ॥ ९९ ॥ इयं सा देवमातानः पादौ ते द्रष्टुमिच्छति ॥ तस्यास्तु त्वं कृपां कृत्वा दर्शनं दातुमर्ह
सि ॥ १०० ॥ राम उवाच ॥ अहं तस्याः समीपं तु मातृदर्शनं कांक्षया ॥ गमिष्ये राक्षसे त्वं त्वं शीघ्रं याहि ममाग्रतः ॥ १०१ ॥ प्रतिज्ञाय तु तं वाक्यमुत्तस्थौ च वरास

प्र० सू० खं०
अ० ३८

॥ ११४ ॥

नात् ॥ मूर्ध्निचांजलिमाधायप्रणाममकरोद्विभुः ॥ २ ॥ अभिवादयेहंभवतीमाताभवसिधमंतः ॥ महतातपसाचापिपुण्येनविविधेनच ॥ ३ ॥ इमौते
 चरणौदेविमानवोयदिपश्यति ॥ पूर्णस्स्यात्तदहंप्रीतोदृष्टेभौपुत्रवत्सले ॥ ४ ॥ कौसल्यामेयथामाताभवतीचतथामम ॥ केकसीचाब्रवीद्रामचिरंजी
 वसुखीभव ॥ ५ ॥ भत्रामेकथितंवीरविष्णुर्मानुषरूपधृत् ॥ अवतीर्णोऽरिषुकुलेहितार्थेऽत्रिदिवौकसाम् ॥ ६ ॥ दशग्रीवविनाशायभूतंदिदातुंविभीषणे ॥
 बालिनोनिधनंचैवसेतुबंधंचसागरे ॥ ७ ॥ पुत्रोदशस्थस्यैवसर्वसचकीरिष्यति ॥ इदानींत्वंमयाज्ञातःस्मृत्वातद्रतंभाषितम् ॥ ८ ॥ सीतालक्ष्मीर्भवा
 त्विष्णुर्देवावैवानरास्तथा ॥ गृहंपुत्रगमिष्यामिस्थिरकीर्तिमवाप्नुहि ॥ ९ ॥ सरमोवाच ॥ इहैववत्सरंपूर्णमशोकवनिर्कास्थिता ॥ सेविताजानकीदेवीमुखंति
 ष्टितेप्रिया ॥ ११० ॥ नित्यंस्मरामिवैषादौसीतायास्तुपरंतप ॥ कदाद्रक्ष्यामितादेवींचितयानात्वहर्निशम् ॥ ११ ॥ किमर्थंदेवदेवेननानीताजानकी
 त्विह ॥ एकाकीनैवशोभेथायोपिताचतयाविना ॥ १२ ॥ समोपेशोभतेसीतात्वंचतस्याःपरंतप ॥ एवंब्रुवन्त्यांभरतःकेयमित्यब्रवीद्वचः ॥ १३ ॥ तत
 श्रंगितविद्रामोभरतंप्राहसत्वरम् ॥ विभीषणस्यभायवैसरमानामनामतः ॥ १४ ॥ प्रियासखीमहाभागासीतायास्सुदृढमता ॥ सर्वकालकृ
 तंपश्यनजानेकिंकरिष्यति ॥ १५ ॥ गच्छत्वंसुभगेभर्तुंगेहालयशोभने ॥ मांत्यक्त्वाहिगतादेवीभाग्यहीनंगतिर्यथा ॥ १६ ॥ तयाविरहितः
 सुधुरतिविंदेनकाहिंचित् ॥ शून्याएवदिशःसर्वाःपश्यामीहपुनर्धमन् ॥ १७ ॥ विसृज्यतांचसरमांसीतायास्तुप्रियांसखीम् ॥ गतायामथ
 केकस्यांरामःप्राहविभीषणम् ॥ १८ ॥ दैवतेऽयःप्रियंकार्यंनपराध्यास्त्वयासुराः ॥ आज्ञया राजराजस्यवर्तितव्यंत्वयानघ ॥ १९ ॥
 लंकायामातुषोयोवैसमागच्छेत्कथंचन ॥ राक्षसेर्नचहंतव्योद्रष्टव्योसौयथात्वहम् ॥ २० ॥ विभीषणउवाच ॥ आज्ञयाहंनरव्याघ्रकरिष्ये
 सर्वमेवतु ॥ विभीषणेहिदतिवायूरामपुवाचह ॥ २१ ॥ इहास्तिवैष्णवीमूर्तिःपूर्वबद्धोबलिर्यथा ॥ तानयस्वमहाभागकान्यकुब्जेप्रतिष्ठय ॥ २२ ॥ वि
 दिवातदभिप्रायवायुनासमुदाहृतम् ॥ विभीषणस्त्वलंकृत्यरत्नैःसर्वैश्चामनम् ॥ २३ ॥ आनीयचार्यद्रामेवाक्यंचेदमुवाचह ॥ यदौवैनिर्जितःशक्रो
 मेघनादेनराघव ॥ २४ ॥ तदावैवामनस्त्वेषआनीतो जलजेक्षण ॥ नयस्वतमिमं देवदेवदेवंप्रतिष्ठय ॥ २५ ॥ तथेतिराघवःकृत्वापुष्पकंचसमारुहत् ॥ ध
 नंरत्नमसंख्येयं वामनंचसुरोत्तमम् ॥ २६ ॥ गृह्यसुग्रीवभरतावरूढौवामनादनु ॥ ब्रजव्रजांवरेरामस्तिष्ठेत्याहविभीषणम् ॥ २७ ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वा
 भूयोप्याहसराघवम् ॥ करिष्येसर्वमेतद्विद्यदाज्ञांतविभोत्वया ॥ २८ ॥ सेतुनानेनराजेंद्रपृथिव्यांसर्वमानवाः ॥ आगत्यप्रतिवाधेरन्नाज्ञाभंगोभवेत्तवा ॥ २९ ॥
 कोत्रमेनियमोदेवकिंनुकार्यमयाविभो ॥ श्रुत्वैतद्वाघवोवाक्यंराक्षसोत्तमभाषितम् ॥ ३० ॥ कारुंकेगृह्यहस्तेनरामःसेतुंदिधाच्छिनत् ॥ त्रिविभज्यचवेगेन

प० पु०
॥ ११५ ॥

मध्येवैदशयोजनम् ॥ ३१ ॥ छित्वातुयोजनचैकमेकं खंडत्रयंकृतम् ॥ वेलावनंसमासाद्यरामः पूजार्मापतेः ॥ ३२ ॥ कृत्वारामेश्वरं नामादेवदेवजनादनं ॥
आभिषिच्यार्थसंगृह्यवामनं रघुनंदनः ॥ ३३ ॥ दक्षिणादुदधेश्वैव निर्जंगामत्वरान्वितः ॥ अंतरिक्षादभूद्राणीमेघगंभीरनिःस्वना ॥ ३४ ॥ रुद्रउवाच ॥ भो
भोरामास्तु भद्रं ते स्थितो ह मिह सांप्रतम् ॥ यावज्जगदिदं रामयावदेषाधरास्थिता ॥ ३५ ॥ तावदेव च ते सेतुतीर्थस्थास्यति राघव ॥ श्रुत्वैव देवदेवस्य गिरंता
ममृतोपमाम् ॥ ३६ ॥ राम उवाच ॥ नमस्ते देवदेवेश भक्तानामभयंकर ॥ गौरीकांतनमस्तु भयंदक्षयज्ञाविनाशन ॥ ३७ ॥ नमो भवाय शर्वाय रुद्राय वरदाय
च ॥ पशूनां पतये नित्यं चो प्रायश्चकपदिने ॥ ३८ ॥ महादेवाय धीमाय च्यं व कायदिशांपते ॥ ईशानाय भगन्नाय नमोऽस्त्वं धकवातिने ॥ ३९ ॥ नीलग्रीवाय
घोराय वैधसेधसास्तुत ॥ कुमारशत्रुनिघ्राय कुमारजननाय च ॥ ४० ॥ विलोहिताय धूम्राय शिवाय क्रथनाय च ॥ नमो नीलशिखंडाय शूलिने दैत्यनाशि
ने ॥ ४१ ॥ उग्राय च त्रिनेत्राय हिरण्यवसुरेतसे ॥ अनिद्यायां विकाभत्रे सर्वदेवस्तुताय च ॥ ४२ ॥ अभिगम्याय काम्याय सद्योजाताय वै नमः ॥ वृषध्वजाय
मुंडाय जटिने ब्रह्मचारिणे ॥ ४३ ॥ तप्यमानाय तप्याय ब्रह्मण्याय जयाय च ॥ विश्वामने विश्वसृजे विश्वमावृत्य तिष्ठते ॥ ४४ ॥ नमो नमोऽस्तु दिव्याय प्रपन्नार्तिहरा
य च ॥ भक्तानुकंपिने देव विश्वेश्वते जोमनोगते ॥ ४५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवं संस्तूयमानस्तु देवदेवो हरो नृप ॥ उवाच राघवं वाक्यं भक्तिनम्रं पुरास्थितम् ॥ ४६ ॥
रुद्र उवाच ॥ भो भोराघव भद्रं ते श्रुहियते मनोगतम् ॥ भवान्नारायणो नृनंगुहो मानुषयो निषु ॥ ४७ ॥ अवतीर्णो देवकार्यं कृतं तच्चानघत्वया ॥ इदानीं सर्वत्र
स्थानं कृतकार्योऽसि शत्रुहन् ॥ ४८ ॥ त्वया कृतं परं तीर्थं सेत्वा रुयं रघुनंदन ॥ अगत्य मानवाराजन्पश्येयुरिह सागरे ॥ ४९ ॥ महापातकयुक्तो यते पां
पविलीयते ॥ ब्रह्मव्यादिपापानि यानिकानि कानि चित् ॥ १५० ॥ दर्शनादेव नश्यंति नात्र कार्या विचारणा ॥ गच्छत्व वामनं स्थाप्य गंगातीरे रघुत्तम ॥ ५१ ॥
पृथिव्यां सर्वशः कृत्वा भागान् द्यौः परंतप ॥ श्वेतद्वीपं स्वकं स्थानं ब्रजदेवनमोस्तुते ॥ ५२ ॥ प्रणिपत्य ततो राम स्तूयिष्यति श्रुत्वा ॥ विमानं तु नयात्पृथ्वीं विष्टितं
तत्तुरागवः ॥ ५३ ॥ किमिदं विष्टितं यानं निरालंभे भवेत्स्थितम् ॥ भवितव्यं कारणेन पश्येत्पाहम् वानरम् ॥ ५४ ॥ सुग्रीवो रामवचनादवतीर्थधरातले ॥ सच प
श्यति ब्रह्माणसुरसिद्धसमन्वितम् ॥ ५५ ॥ ब्रह्मर्षिं सङ्घसहितं चतुर्वेदसमन्वितम् ॥ दृष्ट्वा गत्या ब्रवीद्गामं सर्वलोकापितामहः ॥ ५६ ॥ सहितो लोकपालैश्च स्वादि
त्यमरुद्गैः ॥ तं देवं पुष्पकं नैवलघयेद्विषितामहम् ॥ ५७ ॥ अवतीर्य ततो रामः पुष्पकाद्विमभूषितात् ॥ नत्वा विरिंचनं देवंगायत्र्या सह संस्थितम् ॥ ५८ ॥
अष्टांगप्रणिपातेन पंचांगालिगतावनिः ॥ तुष्टावप्रणतो भूत्वा देवदेवं विरिंचनम् ॥ ५९ ॥ राम उवाच ॥ नमामि लोकतारं प्रजापतिमुरार्चितम् ॥ देवनाथं लो
कनाथं प्रजानाथं जगत्पतिम् ॥ ६० ॥ नमस्ते देवदेव सुरासुरनमस्कृत ॥ भूतभन्वभवन्नाथ हरिर्पिगललोचन ॥ ६१ ॥ बालस्त्वं वृद्धरूपी च मृगचर्मोऽसनावरः ॥

प्र० सू० सं०
अ० ३८

॥ ११५ ॥

तारणश्चासिदेवस्त्वेत्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः ॥६२॥ हिरण्यगर्भपद्मगर्भवेदगर्भस्मृतिप्रद ॥ महासिद्धोमहापद्मीमहादंडीचमेखली ॥ ६३ ॥ कालश्चकालरूपी
 चनीलश्रीवोविदांबरः ॥ वेदकर्तार्षकोनित्यः पशूनांपतिरव्ययः ॥ ६४ ॥ दर्भाणिर्हसकेतुः कर्ताहर्ताहरोहरिः ॥ जटीमुंडीशिखीदंडीलगुडीचमहाय
 शाः ॥ ६५ ॥ भूतेश्वरः सुराध्यक्षः सर्वात्मासर्वभावनः ॥ सर्वगः सर्वहारी च स्रष्टा च गुरुरव्ययः ॥ ६६ ॥ कर्मडलुधरो देवः शुक्लसुवादिधरस्तथा ॥ हवनी
 योर्चनीयश्च ओंकारो ज्येष्ठसामगः ॥ ६७ ॥ मृत्युश्चैवामृतश्चैव पारियात्रश्च सुव्रतः ॥ ब्रह्मचारी व्रतधरो गुहावासी सुपङ्कजः ॥ ६८ ॥ अमरो दर्शनीयश्च
 बालमूर्यनिभस्तथा ॥ दक्षिणवामतश्चापि पत्नीभ्यामुपसेवितः ॥ ६९ ॥ भिक्षुश्च भिक्षुरूपश्च त्रिजटीलब्धनिश्चयः ॥ चित्तवृत्तिकरः कामो मधुर्मधुकरस्त
 था ॥ ७० ॥ वानप्रस्थो वनगत आश्रमी पूजितस्तथा ॥ जगद्धाता च कर्ता च पुरुषः शाश्वतो ध्रुवः ॥ ७१ ॥ धर्माध्यक्षो विरूपाक्षस्त्रिधर्मो भूतभावनः ॥ त्रिवे
 दो बहुरूपश्च सूर्यायुतसमप्रभः ॥ ७२ ॥ मोहको वंधकश्चैव दानवानां विशेषतः ॥ देवदेवश्च पद्माङ्गस्त्रिनेत्रो जटस्तथा ॥ ७३ ॥ हरिश्च मधुर्धनुर्धारी
 भीमो धर्मपराक्रमः ॥ एवंस्तुतस्तुरामेण ब्रह्मा ब्रह्माविदांबरः ॥ ७४ ॥ उवाच प्रणतं तं रामं करेण ह्यापितामहः ॥ विष्णुस्त्वं मानुषे देहे वतीर्णो वसुधातले ॥ ७५ ॥ कृतं
 तद्भवता सर्वदेवकार्यमहाविभो ॥ संस्थाप्य वामनं देवं जाह्नव्या दक्षिणे तटे ॥ ७६ ॥ अयोध्यां स्वपुरीं गत्वा सुरलोकं ब्रजस्व च ॥ विमृष्टो ब्रह्मणारामः प्रणिपत्य
 पितामहं ॥ ७७ ॥ आरूढः पुष्पकं यानं संप्राप्तो मधुरां पुरीम् ॥ समीक्ष्य पुत्रसहितं शत्रुघ्नं शत्रुघातिनं ॥ ७८ ॥ तु तोषराचवः श्रीमान् भरतः सहरीश्वरः ॥ शत्रुघ्नो भ्रातरौ
 प्राप्ताौ शक्रोऽपिन्द्राविवागतौ ॥ ७९ ॥ प्रणिपत्य ततो मूढं प्रींचांगालिगितावनिः ॥ उत्थाप्य चांकारोप्य रामो भ्रातरं मंजसा ॥ ८० ॥ भरतश्च ततः पश्चात्सुग्री
 वस्तदनंतरं ॥ उपविष्टोऽथ रामाय सोऽर्घ्यमादाय सत्वरं ॥ ८१ ॥ राज्यं निवेदयामास चाष्टांगं राचवे तदा ॥ श्रुत्वा प्राप्तं ततो रामं सर्वो वै माधुरोजनः ॥ ८२ ॥ वर्णा ब्राह्म
 ण भूयिष्ठा द्रष्टुमेनं समागताः ॥ संभाष्य प्रकृतीः सर्वा नैव माम्नाह्लाणैः सह ॥ ८३ ॥ दिनानि पंचोपित्वाऽऽजरा मो गंतुं मनोदधे ॥ शत्रुघ्नश्च ततो रामेवाजिनो धगजां
 स्तथा ॥ ८४ ॥ कृताकृतं च कनकं तत्रोपायनमाहरत् ॥ रामस्त्वाह तः प्रीतः सर्वमेतन्मया तव ॥ ८५ ॥ दत्तं पुत्रैतिभिर्पिञ्चराजानौ माधुरेजने ॥ एवमुक्त्वा
 ततो रामः प्रातो मर्ध्यदिने रवौ ॥ ८६ ॥ महोदयं समाद्य गंगातीरे सवामनं ॥ प्रतिष्ठाप्य द्विजानाहभाविनः पार्थिवस्तथा ॥ ८७ ॥ मया कृतो यंधर्मस्य सेतुर्भूति
 विवर्धनः ॥ प्राप्ते काले पालनीयो न च लोप्यः कथंचन ॥ ८८ ॥ प्रसारितकणेनैव प्रार्थयैव नामयाकृता ॥ नृपाः कृते मया र्थित्वेयत्क्षेमं क्रियतामि
 ह ॥ ८९ ॥ नित्यं देनं दिनीपूजाकार्यां सर्वैरतंद्रितैः ॥ ग्रामान् दत्त्वा धनं तच्च लंकाया आहृतं च यत् ॥ ९० ॥ प्रेषयित्वा च किष्किं धांसुग्रीवं वानरेश्वरं ॥
 अयोध्यामागतो रामः पुष्पकं तमथाब्रवीत् ॥ ९१ ॥ नागं तव्यं त्वया भूयस्तिष्ठ यत्र धनेश्वरः ॥ कृतकृत्यस्ततो रामः कर्तव्यं नाप्यमन्यत ॥ ९२ ॥ पुलस्त्य

प० पु०
॥ ११६ ॥

उवाच ॥ ॥ एवन्तेभीष्मरामस्यकथायोगेनपार्थिव ॥ उत्पत्तिर्वाभनस्योक्तार्किभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ११३ ॥ कथयामितुतत्सर्वयत्रकौतूहलंनृप ॥ सर्वते
कीर्त्तिपिण्यामियेनार्थीनृपनंदन ॥ ११४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेवामनप्रतिष्ठानामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथितंवाभनस्यैव
माहात्म्यंविस्तरेणवै ॥ पुनस्तस्यैवमाहात्म्यमन्यद्विष्णोरतोवद ॥ १ ॥ पद्मं कथमभूदेवनाभौयेनाभवज्जगत् ॥ कथंचवैष्णवीमृष्टिःपद्ममध्येभवत्पुरा ॥ २ ॥ कथंपा
द्मेमहाकल्पेभवत्पद्ममयंजगत् ॥ जलार्णवगतस्येहनाभौजातंजलानुगं ॥ ३ ॥ प्रभावंपद्मनाभस्यस्वपतःसामरांभसि ॥ पुष्करेतुकथंजातादेवाऋषिगणाः
पुरा ॥ ४ ॥ एतदाख्याहिनिखिलयोगयोगविदांपते ॥ कथंनिर्मितवांस्तत्रचैतंलोकंसनातनम् ॥ ५ ॥ कथमेकार्णवैशून्येनष्टेस्थावरजंगमे ॥ भूगोलकेप्रदग्धे
तुप्रणष्टोरगराक्षसे ॥ ६ ॥ नष्टानलानिलाकाशेनष्टधर्मेमहीतले ॥ केवलेगह्वरीभूतेमहाभूतविषये ॥ ७ ॥ किंनुविश्वपतिःसाक्षान्महातेजामहाद्युतिः ॥
आस्तेयथाध्याननिष्ठोविधिमास्थाययोगवित् ॥ ८ ॥ शृण्वतःपरयाभक्त्याब्रह्मज्ञेतदशेषतः ॥ वक्तुमर्हसिधर्मज्ञयशोनारायणात्मकम् ॥ ९ ॥
श्रद्धिनःसूषविष्टस्यभगवन्वक्तुमर्हसि ॥ १० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ नारायणस्ययशःश्रवणेयातवस्पृहा ॥ १० ॥ सद्गंशन्वपूतस्य
न्याय्यंकुरुकुलोद्ग्रह ॥ शृणुष्वदिपुराणेषुदेवेभ्यश्चयथाश्रुति ॥ ११ ॥ ब्राह्मणानांचवदतांश्रुत्वावैसुमहात्मनाम् ॥ यथाचतपसाहृद्वाबृह
स्पतिसमद्युतिः ॥ १२ ॥ पराशरमुतःश्रीमान्युरुद्धैपायनोऽब्रवीत् ॥ तत्तेऽहंकथयिष्यामियथाभक्तियथाश्रुति ॥ १३ ॥ यद्विज्ञातंम
यासम्यगृषिमागेंसत्तम ॥ कःसमुत्सहतेज्ञातुंपरंनारायणात्मकम् ॥ १४ ॥ विश्वावितारंब्रह्मायनवेदयतितत्त्वतः ॥ तत्कर्माविश्वदेवानंतद्रहस्यंम
हर्षिषु ॥ १५ ॥ सद्गंस्सर्वयज्ञानांसतत्त्वंतत्त्वदर्शनाम् ॥ अध्यात्ममध्यात्मविदानंरक्चविकर्मिणाम् ॥ १६ ॥ अधिदैवंचतदैवमधिदैवतसं
ज्ञितम् ॥ अधिभूतंचतद्रूतंपरंचपरमार्थिनाम् ॥ १७ ॥ सयज्ञोवेदानिर्दृष्टस्तत्तपःकवयोविदुः ॥ यःकर्त्ताकारकोबुद्धिर्यतःक्षेत्रज्ञएवच ॥ १८ ॥
प्रणवःपुरुषःशास्ताएकश्चेतिविभाव्यते ॥ प्राणःपंचविधश्चैवध्रुवक्षरमेवच ॥ १९ ॥ कालःपाकश्चयज्ञश्चयष्टाचाधीतमेवच ॥ उच्यतेविधिवैर्भावैः
सएवायंतुतत्परम् ॥ २० ॥ सएवभगवान्सर्वकरोतिनकरोतिच ॥ सोस्मिन्कारयतेसर्वस्थानिनांचकृतिःकृता ॥ २१ ॥ यजामहेतमेवाद्यंसएवो
त्थाननिवृतः ॥ योवक्तायच्चवक्तव्यंयश्चाहंतद्रूमीमिमे ॥ २२ ॥ श्रूयतेयच्चवैश्रव्यंयच्चान्यत्परिजल्पितम् ॥ याकथायाश्चश्रुतयोयोधर्माधर्मतत्परः ॥ २३ ॥
विश्वंविश्वपतिर्यश्चसतुनारायणःस्मृतः ॥ यस्तत्पर्ययदनृतमादिमध्यभूतंयच्चांत्यानिरवधिकंचयद्रविष्यम् ॥ २४ ॥ यत्किंचिच्चरमचरयदस्तिचान्यत्सर्व
तत्पुरुषवरःप्रधानभूतः ॥ चत्वार्योदुःसहस्राणिवर्षाणांतत्कृतंयुगम् ॥ २५ ॥ तस्यतावच्छतीसंध्याद्विगुणाकुरुनंदन ॥ यत्रधर्मश्चतुष्पादस्त्वधर्मःपादवि

प्र०सृ०सं०
अ० ३९

॥ ११६ ॥

ग्रहः ॥ २६ ॥ स्वधर्मनिरताः शांताजयंते यत्र मानवाः ॥ विप्रास्थिता धर्मपरा राजवृत्तिस्थितानृपाः ॥ २७ ॥ कृष्यामभिरता वैश्याः शूद्राः शुश्रूष
 वस्तथा ॥ तदा सत्यं च सत्त्वं च धर्मश्चैव विवर्धते ॥ २८ ॥ सद्भिराचरितो धर्मो येन लोकः प्रवर्तते ॥ एतत्कृतयुगे वृत्तं सर्वेषामेव पार्थिव ॥ २९ ॥ प्राणि
 नां धर्मसंज्ञानां नराणां नीचजन्मनाम् ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणि त्रेतायुगमिहोच्यते ॥ ३० ॥ तस्य तावच्छतीसंध्याद्विगुणापरिकीर्तिता ॥ द्वाभ्यामधर्मः पादा
 भ्यां त्रिभिर्धर्मोऽव्यवस्थितः ॥ ३१ ॥ यत्र सत्यं च सत्त्वं च क्रियाधर्मो विधीयते ॥ त्रेताया विवृत्तिर्यातिवर्णालोभेन संयुता ॥ ३२ ॥ चातुर्वर्ण्यस्य वैकृत्यं
 तिदौर्बल्यमेव च ॥ एषा त्रेतायुगगतिर्विचित्रा देवनिर्मिता ॥ ३३ ॥ द्वापरं द्विसहस्रं तु वर्षाणां कुरु नन्दन ॥ तस्य तावच्छतीसंध्याद्विगुणं युगमु
 च्यते ॥ ३४ ॥ तत्राप्यतीवार्थपराः प्राणिनो रजसाहताः ॥ शठानैः कृतिकाः क्षुद्रा जायन्ते कुरु नन्दन ॥ ३५ ॥ द्वाभ्यां धर्मः स्थितः पद्मचामधर्मोऽस्त्रि
 भिरुत्थितः ॥ विपर्ययशतैर्धर्मः क्षयमेति कलौ युगे ॥ ३६ ॥ ब्रह्मण्यभावश्च्यवते तथा स्तित्वं विवर्ज्यते ॥ व्रतोपवासास्त्यज्यंते कलौ वै युगपर्य
 ये ॥ ३७ ॥ तदा वर्षसहस्रं तु वर्षाणां द्विशते तथा ॥ यत्राधर्मश्चतुष्पादो धर्मः पादपरिग्रहः ॥ ३८ ॥ कामिनस्तापसाः क्षुद्रा जायंते यत्र मानवाः ॥ न चा
 वसायिकः कश्चिन्नसाधुर्न च सत्यवाक् ॥ ३९ ॥ नास्तिका ब्राह्मणा भक्ता ज्ञायंते तत्र मानवाः ॥ अहंकारगृहीताश्च प्रक्षीणस्नेहवंधनाः ॥ ४० ॥
 विप्राः शूद्रसमाचारास्तंति सर्वे कलौ युगे ॥ आश्रमाणां विपर्यासः कलौ संप्रति वर्तते ॥ ४१ ॥ वर्णानां चैव संदेहो युगांते कुरु नन्दन ॥ एषा द्वादशसाहस्री
 युगाख्या पूर्वनिर्मिता ॥ ४२ ॥ सहस्रयुगपर्यंतं तदहोरात्रमुच्यते ॥ ततोऽहनि गते तस्मिन् सर्वेषामेव जीविनाम् ॥ ४३ ॥ शरीरनिवृत्तिं दृष्ट्वा कालः सं
 हारबुद्धिमान् ॥ देवतानां च सर्वेषां ब्राह्मणानां महीपते ॥ ४४ ॥ दैत्यानां दानवानां च यक्षराक्षसपक्षिणाम् ॥ गंधर्वाणामप्सरसां भुजंगानां च पार्थिव ॥ ४५ ॥
 पर्वतानां दीनां च पशूनां चैव सत्तम ॥ तिर्यग्योनिगतानां च क्रिमीणां दंशनां तथा ॥ ४६ ॥ सर्वभूतपतिः पंचभूत्वा भूतानि भूतकृत् ॥ जगत्संहरणार्था
 यकुरुते वैशंसमहत् ॥ ४७ ॥ भूत्वा सूर्यश्चक्षुषी आददानी भूत्वा वायुः प्राणिनां प्राणिजातम् ॥ भूत्वा वह्निर्निर्दहन् सर्वलोकान् भूत्वा मेधो भूय उग्रोऽभ्यवर्ष
 त् ॥ ४८ ॥ भूत्वानारायणो योगी सर्वमूर्तिर्विभावसुः ॥ गभस्तिभिः प्रदीप्ताभिः संशोषयति सागरान् ॥ ४९ ॥ ततः पीत्वा ण्वान्सर्वान् ब्रदीकृपांश्च सर्वतः ॥
 पर्वतानां च सलिलं सर्वमादाय योगवित् ॥ ५० ॥ भूत्वा चैव सहस्रार्थिर्महीभित्त्वारसातले ॥ रमते जलमादाय पिबन् रसमनुत्तमं ॥ ५१ ॥ मूर्तां मूर्तं तदप्यञ्च
 यदस्ति प्राणिषु भुवं ॥ तत्सर्वं मरविदाक्ष आदते पुरुषोत्तमः ॥ ५२ ॥ वायुश्च बलवान् भूत्वा विधुन्वानोऽसिंहजगत् ॥ प्राणापानं समाद्य वायुना क्रमते हरिः
 ॥ ५३ ॥ ततो देवगणानां च सर्वेषां चैव देहिनाम् ॥ पंचेन्द्रियगुणास्तु सर्वभूतान्येव च यानि च ॥ ५४ ॥ प्रियं प्राणं शरीरं च पृथिवीं संप्रतापुणाः ॥ लोकयात्रा भगवता सुहृ

प० पु०
॥ ११७ ॥

तैनविनाशिता ॥ ५५ ॥ जिह्वारसश्चस्नेहश्चसंश्रिताःसलिलेगुणाः ॥ रूपंचक्षुर्विभागश्चनेत्रज्योतिःश्रितागुणाः ॥ ५६ ॥ स्पर्शःप्राणश्चचेष्टाचपवनंसंश्रिता
गुणाः॥शब्दःश्रोत्रेचश्रवणंगगनंसंश्रितागुणाः॥ ५७ ॥ मनोबुद्धिश्चचित्तंचक्षेत्रज्ञंचेति संश्रिताः ॥ परेण परमेष्ठीचहृषीकेशमुपाश्रिताः ॥ ५८ ॥ ततोभगवतस्त
स्यारश्मिभिःपरिवारिताः॥वायुनापरिनुन्नाश्वभूमिशस्त्रासुपाश्रिताः ॥ ५९ ॥ तेषांसंहरणोद्धतःपावकःशतधाज्वलन् ॥ प्रदहन्नखिलविश्वंवृत्तःसंवर्त्तकोनलः
॥ ६० ॥ सपर्वतद्रुमान्गुल्मान्लतावल्लीस्तृणानिच ॥ विमानानिचदिव्यानिपुराणिविविधानिच ॥ ६१ ॥ यानिचाश्रयणीयानिसर्वाण्यप्यदहद्भस्म ॥ भस्मी
कृत्यतुतान्सर्वलोकानल्लोकगुरोर्गुरुः ॥ ६२ ॥ सभूतिधारयामासयुगातेलोकसंभवाम् ॥ सहस्रगुष्टिः शतधाभूत्वाकुण्णोमहाधनः ॥ ६३ ॥ दिव्यतोयेनह
विषातर्पयामासमेदिनीं॥ततःश्रीरनिकाशेनस्वादुनापरमांभसा॥ ६४ ॥ शिशिरेणचपुण्येनमहीनिर्वाणमागमत् ॥ तेनतोयेनसंपृक्तापयस्साधर्म्यतोधरा॥ ६५ ॥
एकार्णावजलभृतासर्वसत्त्वविवर्जिता ॥ महासत्त्वान्यपिविभुं प्रविष्टान्यमितौजसं ॥ ६६ ॥ नष्टार्कपवनाकाशेसूक्ष्मेजगति संवृते ॥ संशोपमात्मनाकृत्वासमु
द्राणांचदेहिनः ॥ ६७ ॥ दग्ध्वासंकोच्यचतथास्वपित्येकः सनातनः ॥ पौराणंरूपमास्थास्वपित्यमितविक्रमः ॥ ६८ ॥ एकार्णवजलेयायीयोगेयिगे
मुपासितः ॥ अनेकानिसहस्राणिगुगान्येकार्णवांभसि ॥ ६९ ॥ नचैवकाश्चिदव्यक्तंव्यक्तोवेदितुमर्हति ॥ कश्चैपुरुषोनामर्कियोगः
कश्चयोगवान् ॥ ७० ॥ नपृष्टेनैवमभितो नैवपाश्वेनचाग्रतः ॥ कश्चिद्विज्ञायतेतस्यदृश्यतेदेवसत्तमः ॥ ७१ ॥ नभःक्षितिपवनमपःप्रकाशनंप्रजाप
तिभुवनधरंसुरेश्वरम् ॥ पितामहंश्रुतिनिलयंमुनिप्रभुंसमापयच्छयनमरोचयत्प्रभुः ॥ ७२ ॥ एवमेकार्णवाभूतेशेतोकेमहाद्युतिः ॥ प्रच्छाद्यसलिलेनो
र्वीहंसो नारायणायते ॥ ७३ ॥ महतो रजसोमध्येमहाणवसमस्यवै ॥ वारिजाशोमहाबाहुरक्षयं ब्रह्मयद्रिदुः ॥ ७४ ॥ आत्मरूपसरूपेणतमसांसं
वृतःप्रभुः ॥ मनःसात्त्विकमादाययत्रतत्सत्त्वमाहितं ॥ ७५ ॥ यथातथ्यंपरंज्ञानंभूताथब्रह्मणेततः ॥ रहस्यंचतथोद्दिष्टंयथोपनिषदांस्मृतम् ॥ ७६ ॥
पुरुषोयज्ञइत्येतत्परमंपरिकीर्तितम् ॥ यश्चान्यःपुरुषारूपःस्यात्सएवपुरुषोत्तमः ॥ ७७ ॥ येचयज्ञकराविप्रायऋत्विजइतिस्मृताः ॥ अस्मादेवपुराभूता
वक्त्रेभ्यःश्रूयतेतथा ॥ ७८ ॥ ब्रह्माणंप्रथमंवक्त्रादुद्गातारंचसामभं ॥ होतारंचतथाद्वयुंवाहुभ्यामसृजत्प्रभुः ॥ ७९ ॥ ब्रह्माणंब्रह्मणाच्छंसिस्तोतारौचै
वसर्वशः ॥ मेढ्राच्चमैत्रावरुणंप्रतिष्ठातारमेवच ॥ ८० ॥ उदारात्प्रतिहर्तारंपोतारंचैवपार्थिव ॥ पाणिभ्यामथचाग्नीप्रमुन्नेतारंचथानुपम् ॥ ८१ ॥
अच्छावाकमथोरुभ्यांसुब्रह्मण्यंचसामगम् ॥ एवमेवंसंभगवान्पोडशैतान्जगत्पतिः ॥ ८२ ॥ स्वयंभूःसर्वयज्ञानाभूत्विजोसृजदुत्तमान् ॥ तदाचैषमहायो
गीपुरुषोयज्ञसंज्ञितः ॥ ८३ ॥ वेदाश्चैवतथासर्वेसां गोपनिपत्कियाः ॥ स्वपित्येकार्णवेचैवयदाश्चर्यमभूत्पुरा ॥ ८४ ॥ श्रूयतांतुतदाविप्रोमार्कडैयःकु

प्र०सू०ख०
अ०३९

॥ ११७ ॥

तूहलात् ॥ गीर्णोभगवतातेनकुशावासीन्महामुनिः ॥ ८५ ॥ बहुवर्षसहस्रायुस्तस्यैववरतेजसः ॥ अटंस्तीर्थप्रसंगेनपृथिवीतीर्थगोचरः ॥ ८६ ॥
 आश्रमाणिचपुण्यानिदेवतायतनानिच ॥ देशाद्राष्ट्राणिचित्राणिपुराणिविविधानिच ॥ ८७ ॥ जपहोमपराःशांतास्तपोभिरमलाःस्मृताः ॥ मार्कण्डे
 यस्ततस्तस्यशौनैर्वक्त्राद्विनिर्गतः ॥ ८८ ॥ निष्कामन्तनचात्मानंजानीतेदेवमायया ॥ निष्काम्यतस्यउदरादेकार्णवमथोजगत् ॥ ८९ ॥ सर्वतस्तम
 साछन्नमार्कण्डेयोन्यवैक्षत ॥ तस्योत्पन्नंभयतीव्रव्यत्ययंचात्मजीवितम् ॥ ९० ॥ देवदर्शनसंहृष्टोविस्मयंपरमंगतः ॥ सोचितयदमोघात्तामार्कण्डेयो
 थशंकितः ॥ ९१ ॥ किंनुस्याच्चित्तसंमोहःकिंनुस्वप्नोनुभूयते ॥ व्यक्तमन्यतराभावएतयोर्भवितामम ॥ ९२ ॥ नहिस्वप्नोह्ययंसत्ययुक्तयत्स
 त्यमर्हति ॥ नष्टचंद्रार्कपवनोनष्टपर्वतभूतलः ॥ ९३ ॥ कतमस्यादयंलोकइतिशोकमुपागतः ॥ ददर्शचापिपुरुषंस्वपंतंपर्वतोपमम् ॥ ९४ ॥
 सलिलेऽर्धमथोमग्रंजामूतमिवसागरे ॥ तपंतमिवतेजोभिरामुक्तशशिभास्कर्म ॥ ९५ ॥ गांभीर्यात्सागरमिवभासमानम्मवौजसा ॥ देवंद्रष्टुमिहायातःकोभ
 वानितिविस्मयात् ॥ ९६ ॥ तथैवचमुनिःकुक्षिपुनरेवप्रवेशितः ॥ सप्रविष्टःपुनःकुक्षिमार्कण्डेयःसविस्मयम् ॥ ९७ ॥ तथैवचपुनर्भूयोविजानन्स्व
 प्रदर्शनम् ॥ सतथैवयथापूर्वपृथिवीमटतेवनम् ॥ ९८ ॥ पुण्यतीर्थजलोपेतंविधान्याश्रमाणिच ॥ क्रतुभिर्यजमानांश्चसमाप्तगुरुदक्षिणैः ॥ ९९ ॥
 अपश्यद्देवकुक्षिस्थान्यज्ञस्थान्यशतशोद्विजान ॥ सद्रुत्तमाश्रिताःसर्ववर्णाब्राह्मणपूर्वकाः ॥ १०० ॥ चत्वारआश्रमाःसम्यग्यथापूर्वविलोकिता ॥ ए
 व्वर्षशतसायंमार्कण्डेयेनधीमताः ॥ १ ॥ चरतापृथिवीसर्वातत्कुक्षौहिंसमीक्ष्यते ॥ ततःकदाचिदथवैपुनःकुक्षेर्विनिर्गतः ॥ २ ॥ सुतंन्यग्रोधशा
 खार्याबालमेकंनिरिक्ष्यच ॥ तथैवैकार्णवजलेनीहारेणावृतांतरे ॥ ३ ॥ अव्यक्तक्रीडितेलोकेसर्वभूतविवर्जिते ॥ समुनिर्विस्मयाविष्टःकौतूहलसमन्वि
 तः ॥ ४ ॥ बालमादित्यसंकाशनशक्रोत्पत्तिविक्षितुम् ॥ सोप्यचितयदेकांतेस्थित्वासलिलसन्निधौ ॥ ५ ॥ पूर्वदृष्टमिदमेनेशंकितोदेवमायया
 अगाधसलिलेऽंशेमार्कण्डेयःसविस्मयः ॥ ६ ॥ पूर्ववत्तमथोद्रष्टुमब्रजव्रजस्तलोचनः ॥ सतस्मैभगवानाहस्वागतोबालभोजित ॥ ७ ॥ वभापेमेष्टतुल्येनस्व
 रेणपुरुषोत्तमः ॥ मार्कण्डेयेनभेतव्यमागच्छस्वममांतिकम् ॥ ८ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ कोनाम्राकीर्तयतिमांकुर्वन्परिभवंमम ॥ दिव्यवर्षसहस्राख्यं
 धर्षयंश्चैवमेवयः ॥ ९ ॥ नद्येषचसदाचारोदेवेष्वपिममोचितः ॥ मां ब्रह्मापिहिसस्त्रेहोदीर्घायुरितिभाषते ॥ १० ॥ कस्तपोधोरमासाद्यममाद्यत्य
 क्तजीवितः ॥ मार्कण्डेयेतिमामुक्त्वामृत्युमीक्षितुमर्हसि ॥ ११ ॥ एवंप्रक्षुभितःक्रोधान्मार्कण्डेयोमहामुनिः ॥ तदैर्नभगवान्भूयोवभापेमधुसूदनः ॥ १२ ॥
 ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहंतेजनकोवत्सहृषीकेशःपितागुरुः ॥ आयुःप्रदातापौराणःकिमांत्वंनोपसर्पसि ॥ १३ ॥ मांपुत्रकामःप्रथमंत्पितांगिरसो

प० पु०
॥ ११८ ॥

मुनिः ॥ पूर्वमाराधयामासतपस्तीव्रसमाश्रितः ॥ ११४ ॥ तंहृद्वाधोऽतपसं त्रिदशोत्तमतेजसम् ॥ दत्तवांस्त्वामहंपुत्रं महर्षिर्मांसेतोजसम् ॥ ११५ ॥
कस्समुत्सहतेचान्योयोगिभूतात्मगात्मकम् ॥ द्रष्टुमेकार्णवगतं क्रीडंतं योगमायया ॥ ११६ ॥ ततः प्रहृष्टदयो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ मूर्ध्नि व द्वांजलिपु
टोमार्कडेयोमहातपाः ॥ ११७ ॥ नामगोत्रेतुसंप्रोच्यदीर्घायुर्लोकपूजितः ॥ तस्मै भगवते भक्त्यानमस्कारमथाकरोत् ॥ ११८ ॥ मार्कडेय उवाच ॥
इच्छामितत्त्वतो ज्ञातुमिमांमार्यातवानय ॥ यदेकार्णवमध्यस्थः शेषेत्वालरूपवान् ॥ ११९ ॥ किं संज्ञं श्वेव भगवान् लोके विज्ञायसे प्रभो ॥ तर्कयेहं महा
त्मानं को ह्यन्यः स्यात्तुमर्हसि ॥ १२० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहं नारायणो ब्रह्मन् सर्वभूतविनाशनः ॥ अहं स हस्तः शीर्षास्थः सहस्रपदसंयुतः ॥ १२१ ॥ आ
दित्यवर्णः पुरुषो मुखे ब्रह्ममयो ह्यहम् ॥ अहमग्निर्हव्यवहः सप्तसप्तिभिरन्वितः ॥ २२ ॥ अहमिन्द्रपदः शक्रऋतूनां परिवत्सरः ॥ अहं योगिषु सांख्याख्यो युगांता
वर्तएव च ॥ २३ ॥ अहं सर्वाणि सत्त्वानि देवतान्याखिलानि च ॥ भुजगानामहं शेषस्ताक्ष्योऽहं सर्वपक्षिणाम् ॥ २४ ॥ कृतांतः सर्वभूतानां विज्ञेयः कालसंज्ञितः ॥
अहं धर्मस्तपश्चाहं सर्वाश्रमनिवासिनाम् ॥ २५ ॥ अहं दयापरो धर्मः क्षीरोदोहं महार्णवः ॥ यत्सत्यं तत्परं त्वेकं अहमेव प्रजापतिः ॥ २६ ॥ अहं सांख्य
महं योगो ह्यहं तत्परं पदम् ॥ अहमिज्याक्रियाचाहमहं विद्याधिपः स्मृतः ॥ २७ ॥ अहं ज्योतिरहं वायुरहं भूमिरहं जलम् ॥ आकाशोऽहं समुद्राश्च नक्षत्रा
णि दिशो दश ॥ २८ ॥ अहं वर्षमहं सोमः पर्जन्योऽहमहं रविः ॥ अहं पुराणं परमं तथैवाहं परायणम् ॥ २९ ॥ भविष्ये चापि सर्वत्र भविष्यत्सर्वसंग्रहः ॥ यत्किं
चित्पश्यसे विप्रयच्छुणोषि च किंचन ॥ १३० ॥ यच्चानुभवसे लोके तत्सर्वमामनुस्मर ॥ विश्वं सृष्टं मया पूर्वं सृजेद्यापि च पश्य माम् ॥ १३१ ॥ युगेयुगे
च रक्षामि मार्कडेया खलं जगत् ॥ तदेतत्कथितं सर्वमार्कडेयावधारय ॥ ३२ ॥ शुश्रूषुरपि धर्मेषु कुक्षौ चरसुखं मम ॥ मम ब्रह्माशरीरस्थो देवाश्च रुपाभिः
सह ॥ ३३ ॥ व्यक्तमव्यक्तयोगं मामवगच्छ मुराद्विषम् ॥ अहमेकाक्षरो मे त्रयक्षरश्च पितामहः ॥ ३४ ॥ परस्त्रिवर्गोऽङ्कारः परमात्मप्रदर्शनः ॥ एवं भा
दिपुराणं च वदते मामहमते ॥ ३५ ॥ वक्रं यातो भगवतो मार्कडेयो महा मुनिः ॥ ततो भगवतः कुक्षिं प्रविष्टो मुनिस्ततमः ॥ ३६ ॥ तस्यासंमुखमेकांते शु
श्रूषुर्हंसमव्ययम् ॥ यदक्षयं विविधमुपाश्रितं तु तन्महार्णवे व्यपगतं चंद्रभास्करे ॥ ३७ ॥ शनैश्चरन् प्रभुरथ हंससंज्ञितः सृजन् जगद्दिह रातिकालपर्यये ॥ अथ चेवं
शुचिर्भूत्वा वरयामास वैतपः ॥ ३८ ॥ छादयित्वा त्मनो देहं पयसां तु जसंभवः ॥ ततो महात्मा तिवलो मर्त्यलोके विसर्जने ॥ ३९ ॥ महतां चैव भूतानां विश्वो विश्व
मर्चितयत् ॥ न स्य चित्तमनस्य नियते संस्थितेर्णे ॥ १४० ॥ निराकाशे तोयमये सृक्षमेज गतिसंक्षये ॥ ईशः संक्षोभयामास सोऽर्णवं सलिलं गतः ॥ १४१ ॥
अथांतरादपांसुः क्षममथच्छिद्रमभूत्पुरा ॥ शब्दं प्रति ततो भूतो मारुतश्छिद्रसंभवः ॥ ४२ ॥ संलब्ध्वांतरसंक्षोभे व्यवर्धत समीरणः ॥ न भस्वताव

प्र० सु० सं०
अ० ३९

॥ ११८ ॥

लवतावेगाद्विशोभितोर्णवः ॥ ४३ ॥ तस्यार्णवस्यक्षुब्धस्यतस्मिन्नभसिमध्यतः ॥ कृष्णवर्त्मासमभवत्प्रभुर्वैश्वानरोमहान् ॥ ४४ ॥ ततःसंशोषयामास
पावकःसलिलंबहु ॥ समस्तजलधिर्छिद्रमभवद्विस्मृतंनभः ॥ ४५ ॥ आत्मतेजोभावाःपुण्याआपोमृतरसोपमाः ॥ आकाशंछिद्रसंभूतंवायुराकाशसं
भवः ॥ ४६ ॥ अथसंघर्षसम्भूतंपावकंचास्यसंभवम् ॥ दृष्ट्वापितामहोदेवोमहाभूतविभावनः ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वाभूतानिभगवानलोकसृष्ट्यर्थमुत्तमम् ॥ ब्रह्मणो
जन्मसहितंबहु रूपोद्भासितयत् ॥ ४८ ॥ चतुर्युगानांसंख्यातंसहस्रंयुगपर्यये ॥ यत्पृथिव्याद्रिजेंद्राणांतपसाभावितात्मनाम् ॥ ४९ ॥ बहुजन्मविशुद्धा
त्माब्रह्मणोहरिरुच्यते ॥ ज्ञानंदृष्ट्वातुविश्वात्मायोगिनांयातियोग्यताम् ॥ ५० ॥ तंयोगवंतंविज्ञायसंपूर्णैश्वर्यमुत्तमम् ॥ पदेब्रह्मणिविश्वस्यन्ययोजयत
योगवित् ॥ ५१ ॥ ततस्तस्मिन्महातोयेमहेशोहरिरच्युतः ॥ जलक्रीडांचविधिवत्सचक्रेसर्वलोककृत् ॥ ५२ ॥ पद्मनाभ्युद्भवंचैकंसमुत्पादितवां
स्ततः ॥ सहस्रवर्णविरजंभास्कराभंहरिण्मयम् ॥ ५३ ॥ हुताशनज्वलितशिखोज्ज्वलप्रभंसमुत्थितंशरदमलार्कतेजसम् ॥ विराजते
कमलमुदारवर्चसमहात्मनस्तनुरुहचारुशैवलम् ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिलेडेपद्मप्रादुर्भावोनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
पुलस्त्यउवाच ॥ अथयोगवतांश्रेष्ठमसृजद्भूरिवर्चसम् ॥ स्रष्टारंसर्वलोकानांब्रह्माणंसर्वतोगुहम् ॥ १ ॥ तस्मिन्हिरण्मयेपद्मेबहुयोजनविस्तृते ॥
सर्वतेजोगुणमयेपार्थिवैर्लक्षणैर्वृते ॥ २ ॥ तच्चपद्मपुराभूतंपृथिवीरूपमुत्तमम् ॥ नारायणसमुद्भूतंप्रवदंतिमहर्षयः ॥ ३ ॥ यत्पद्मसारसादेवीपृथिवीपरि
कथ्यते ॥ येषन्नकेसरासुरख्यास्तान्दिव्यान्पर्वतान्विदुः ॥ ४ ॥ हिमवंतंचनीलंचमेरुंनिपधमेवच ॥ कैलासंशृंगवंतंचतथाद्रिगंधमादनम् ॥ ५ ॥ पुण्यंत्रि
शिखरंचैवकांतंमंदरमेवच ॥ उदारंरिपंजरंचैवविंध्यमस्तंचपर्वतम् ॥ ६ ॥ एतएवगणानांचसिद्धानांचमहात्मनाम् ॥ आश्रयाः पुण्यशीलानांसर्वकामफ
लप्रदाः ॥ ७ ॥ एतेपार्मंतरेद्रीपोजंबूद्रीपइतिस्मृतः ॥ जंबूद्रीपस्यसंस्थानंयाज्ञीयायत्रचक्रियाः ॥ ८ ॥ तेभ्योयद्भवतेतोयंदिव्यामृतरसोपमम् ॥ दिव्य
तीथिशताधाराः सरस्यः सर्वतः स्मृताः ॥ ९ ॥ यान्येतानीहपद्मस्यकेसराणिसमंततः ॥ असंख्येयाःपृथिव्यांतेविविधाश्चैवपर्वताः ॥ १० ॥ यानिपर्णा
निपद्मस्यभूरिपूर्वाणिपार्थिव ॥ तेदुर्गमाःशैलचिताम्लेच्छदेशाःप्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥ यान्यधोभागपत्राणितानिवासास्तुभागशः ॥ दैत्यानामसुराणांच
पन्नगानांचपार्थिव ॥ १२ ॥ तेषामर्घ्यंतरयचुतद्रसातलसंज्ञितम् ॥ महापातककर्माणोमज्जंतेयत्रमानवाः ॥ १३ ॥ चतुर्दिशासुसंख्याताश्चत्वारःसलि
लाकराः ॥ एवंनारायणस्यायेंमहीपुष्करसंभवा ॥ १४ ॥ प्रादुर्भावोप्यथतस्मात्प्राप्तापुष्करसंज्ञितः ॥ एतस्मात्कारणायज्ञेपुराणैःपरमर्षिभिः ॥ १५ ॥
यज्ञियैर्वेददृष्टांतैर्यज्ञैर्यूपचितिःकृता ॥ एवंभगवतातेनविश्वव्याप्यधराचिता ॥ १६ ॥ पर्वतानांनदीनांचरचनाचैवनिर्मिता ॥ विश्वस्ययश्चाप्रति

५० पु०
॥ ११९ ॥

मप्रभावःप्रभाकराभोवरुणोमितद्युतिः ॥१७॥ शनैःस्वयंभूव्यंसृजत्सुषुप्तंजगन्मयःपद्मनिधिंमहार्णवे ॥ विघ्नस्तपसिसंभूतोमधुर्नाममहासुरः॥१८॥तेनैवच
सहोद्धूतोह्यसुरोनामकैटभः ॥ तौरजस्तमसोर्भूतौसंभूतौतामसौगणौ ॥१९॥ एकार्णवंजगत्सर्वंशोभयेतामहाबलौ ॥ दिव्यरक्तांबरधरौश्वेतदीप्तोद्भवं
द्विणौ ॥ २० ॥ किरीटमकुटोदग्रौकेयूरबलयोज्ज्वलौ ॥ महाविवृतताम्राक्षौपीनोरस्कौमहाभुजौ ॥ २१ ॥ महागिरेःसंहननौजंगमाविवपर्वतौ ॥ नवमे
घप्रतीकाशावादित्यप्रतिमानौ ॥ २२ ॥ विपुलाभोगकेयूरकराभ्यामतिभीषणौ ॥ पादसंचारविन्यासेर्विक्षिपंताविवार्णवम् ॥ २३ ॥ कंपयंतौहरि
मिवशयानंमधुसूदनम् ॥ तौतत्रविचरंतौतुष्करेविश्वतोमुखौ ॥ २४ ॥ योगिनांश्रेष्ठमर्त्यतदातंददृशतुस्तदा ॥ नारायणसमाज्ञातंसृजंतमखिलाः
प्रजाः ॥ २५ ॥ दैवतानिचविश्वानिमानसांश्चसुतानृषीन् ॥ ततस्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणमसुरोत्तमौ ॥ २६ ॥ दुष्टौयुयुत्संक्रुद्धौक्रोधव्याकुलितेक्षणौ ॥
कस्त्वंपुष्करमध्यस्थःसितोष्णीषश्चतुर्भुजः ॥ २७ ॥ आवागमणयन्मोहादास्तेत्वंविगतस्पृहः ॥ एह्यागच्छावयोर्युद्धंदेहित्वंकमलोद्भव ॥ २८ ॥
आवाभ्यांपरमेशाभ्यामशक्तःस्थातुमर्णवे ॥ तत्रकश्चभवेत्तुभ्यंयेनचात्रनियोजितः ॥ २९ ॥ कःस्रष्टाकश्चेतगोप्तकेननाम्नाभिधीयते ॥ ब्रह्मोवाच ॥
ईश्वरःप्रोच्यतेलोकेविष्णुश्चानंतशक्तिधृत् ॥ ३० ॥ तत्सकाशात्तुजातंमांस्रष्टारमवगच्छतम् ॥ मधुकैटभाऊचतुः ॥ नावयोःपरमंलोकंकिंचिद
स्तिमहामुने ॥ ३१ ॥ आवाभ्यांच्छाद्यतेविद्वंतमसाजसाचैव ॥ रजस्तमोमयावावामुपीणामतिलंघिनौ ॥ ३२ ॥ धर्मशीलंच्छादयन्तौनाशकौसर्वदेहि
नाम् ॥ आवाभ्यांयुज्यतेलोकोदुस्तराभ्यांयुगेयुगे ॥ ३३ ॥ आवामर्थश्चकामश्चयज्ञस्सर्वपरिग्रहः ॥ सुखंयत्रमदोयत्रयत्रश्रीःकीर्तिरेवच ॥ ३४ ॥ येषां
यत्कांक्षितंकिंचित्तदत्वांविचितय ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आवाभ्यांसंहतौदृष्ट्वांपूर्वंपराजितौ ॥ ३५ ॥ तंसमाधायगुणिनंसत्वंचास्मिसमाश्रितः ॥ यः
परोयोगयुक्तामयोक्षरःसत्त्वमेवच॥३६॥रजस्तमसश्चैवयःस्रष्टाविश्वसंभवः ॥ ततोभूतानिजायंतंसात्त्विकानीतराणिच ॥३७॥सएवयुवयोर्नांशंवासुदेवः
करिष्यति ॥ स्वपत्रेवततोदेवोबहुयोजनविस्तृतौ ॥ ३८ ॥ बाहूनारायणोब्रह्मकृतवानात्ममायया ॥ कृष्यमाणौततस्तस्यबाहुभ्यांबाहुशालिनौ॥३९॥
चेरतुस्तौविगलितौशकुनाविवपीवरौ ॥ ततस्तावाहतुर्गंत्वावासुदेवंसनातनम् ॥ ४० ॥ पद्मनाभंरूपीकेशंप्रणिपत्यनतावुभौ ॥ जानीवस्त्वांविश्वयो
निंत्वामेकंपुरुषोत्तमम् ॥ ४१ ॥ आवयोश्चैवहेतुंत्वांजानन्तौबुद्धिकारणम् ॥ अमोघदर्शनंसत्यंयतस्त्वांविद्वशाश्रितम् ॥ ४२ ॥ ततस्त्वामाभितोदेव
कांक्षावःप्रसमीक्षितुम् ॥ अमोघदर्शनोसित्वंनमस्तेसमितिजय ॥ ४३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किमर्थमामनुब्रूथयुवामसुरसत्तमौ ॥ गतायुष्कौयुवां
भूयस्त्वहोर्जीवितुमिच्छथः ॥ ४४ ॥ मधुकैटभाऊचतुः ॥ यस्मिन्नकश्चिन्मृतवान्देवतस्मिन्वर्धप्रभो ॥ इच्छावःपुत्रतांचैवभवतःसुमहातपः ॥ ४५ ॥

प्र०सू०सं०
अ० ४०

॥ ११९ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ युवयोर्वाढमेतत्स्याद्रविष्येकालिसंभवे ॥ भविष्यथोनसंदेहः सत्यमेतद्ब्रवीमि वाम् ॥ ४६ ॥ वरंप्रदायाथ महासुराभ्यां सना-
 तनो विश्वधरः सुरोत्तमः ॥ रजस्तमो जौतुतदां जनोपमौ मर्मदता ब्रूतलेऽमरप्रभुः ॥ ४७ ॥ स्थित्वा तस्मिंस्तुकमले ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ ऊर्ध्वैवाहुर्महाते-
 जास्तपो योरसमाश्रितः ॥ ४८ ॥ प्रचलन्निवतेजोभिर्भाभिः स्वाभिस्तमो नुदः ॥ वभापे सतु धर्मात्मा सहस्रांशुरिवांशुभिः ॥ ४९ ॥ अथान्य-
 द्रूपमास्थाय प्रभुर्नारायणो न्ययः ॥ आजगाम महातेजायोगाचार्यो महायशः ॥ ५० ॥ सांख्याचार्यश्च मतिमान् कपिलो ब्रह्मणां वरः ॥ उभाव-
 पि महात्मानौ पूजितौ तत्र तत्परौ ॥ ५१ ॥ तौ प्राप्ता ब्रूतुस्तत्र ब्रह्माणममि तौ जसम् ॥ परावरविशेषज्ञौ पूजितौ च महर्षिभिः ॥ ५२ ॥ ब्रह्मसंपरिवर्धते
 विशालजगदास्थितौ ॥ ग्रामणीस्सर्वभूतानां ब्रह्मात्रैलोक्यपूजितः ॥ ५३ ॥ तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा विबोध्य गतयोः परम् ॥ त्रीनिमान् कृतवान् लो-
 कान्यथेयं ब्रह्मणः श्रुतिः ॥ ५४ ॥ पुत्रं स्वसंभवं चैकं समुत्पादितवान् भुवम् ॥ तदग्रे चागतस्तस्य ब्रह्म मानसं संभवः ॥ ५५ ॥ उत्पन्नमात्रो ब्रह्माणमुक्तवान् मान-
 सः सुतः ॥ किं कुरुमस्तव साहाय्यं ब्रवीतु भगवानिति ॥ ५६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदेकपिलो नाम ब्रह्म नारायणस्तथा ॥ वदतौ भवतः स्वेतु तत्कु-
 रूष्वमहामते ॥ ५७ ॥ ब्रह्मणा सतथोक्तस्तौ प्राह भूषसमुत्थितः ॥ शुश्रुपुरस्मि युवयोः किं करोमि कृतां जलिः ॥ ५८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यत्सत्यमक्षरं
 ब्रह्म अष्टादशविधंच तत् ॥ यत्सत्यममृतं तत्तु परं पद नुस्मर ॥ ५९ ॥ एतद्ब्रूचो निशम्यैवं स यथोदिशमुत्तरां ॥ गत्वा च तत्र स ब्रह्म अगमज्ज्ञानचक्षुषा ॥ ६० ॥ ततो
 ब्रह्मा भुवर्नाम द्वितीयमसृजत् प्रभुः ॥ संकल्पयित्वा मनसा तमेव चमहामनाः ॥ ६१ ॥ ततः सोऽप्यब्रवीद्वाक्यं किं करोमि पितामह ॥ पितामहसमा-
 ज्ञातो ब्रह्मणं स मुपस्थितः ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणस्यामृतरसो नुभूतस्तेनैव ततः ॥ प्राप्तः स परमस्थानं स तयोः पार्श्वमागतः ॥ ६३ ॥ तस्मिन् प्रपिगते सोऽथ नृतां यमसृ-
 जत् प्रभुः ॥ मोक्षप्रवृत्ति कुशलं सुवर्नामयुतं प्रभुः ॥ ६४ ॥ सोऽपि तं धर्ममास्थाय तयोरेवागमद्वति ॥ एवं पुत्रास्त्रयोऽप्येते गताः शंभोर्महात्मनः ॥ ६५ ॥
 तान् एहीत्वा सुतांस्तस्य तौ गता ब्रूजितां गतिं ॥ नारायणश्च भगवान् कपिलश्च यतीश्वरः ॥ ६६ ॥ यं कालं ते गता ब्रह्म ब्रह्मा तं कालमेव च ॥ तपो योर-
 तरं भूयः सश्रितः परमं पदं ॥ ६७ ॥ न च शक्तस्ततो ब्रह्मा प्रभुरेकस्तपश्चरन् ॥ शरीरार्थात्ततो भार्यामुत्पादयति तच्छुभाम् ॥ ६८ ॥ आत्मनः सदृशान् पुत्रान्
 सृजद्वै पितामहः ॥ विश्वे प्रजानां पतयोऽभ्युलोका विनिःसृताः ॥ ६९ ॥ विश्वेशं प्रथमं तावन्महात्मा तपसा त्मजम् ॥ सर्वत्र संहतं पुण्यं नाम्ना धर्मं
 स स्पृष्टवान् ॥ ७० ॥ दक्षं मरीचिं च पुलस्त्यं पुलहं कृतुम् ॥ वसिष्ठं गौतमं चैव भृगुं गिरिसं दुर्नि ॥ ७१ ॥ अत्यद्भुतास्स्वकृत्येन ज्ञेयास्ते तु महर्षयः ॥
 त्रयोदश गुणारंभा ये वंशास्तु महर्षिणां ॥ ७२ ॥ अदितिदिदिदनुः काला अनायुः सिंहिका खसा ॥ प्राची क्रोधा च मुरसा विनता कदुरेव च ॥ ७३ ॥ दक्षस्यापत्यमे-

प० पु०
॥ १२० ॥

तद्वैकन्याद्वादशपार्थिव ॥ नक्षत्राणिचन्द्रस्यविंशतिस्सप्तचोर्जिताः ॥ ७४ ॥ मरिचेःकश्यपःपुत्रस्तपसानिर्मितःकिल ॥ तस्मैद्वादशकन्याश्चदशस्ताश्वा
न्वमन्यत ॥ ७५ ॥ नक्षत्राणिचसोमायतथैवंदत्तवानुषिः ॥ रोहिण्यादीनिसर्वाणिपुण्यानिकुरुनंदन ॥ ७६ ॥ लक्ष्मीस्तरस्वतीसंध्याविश्वेशाचमहा
यशाः ॥ देवीसरस्वतीचैवब्रह्मणानिर्मिताःपुरा ॥ ७७ ॥ एताःपञ्चरिष्टावैसुरश्रेष्ठायपार्थिव ॥ दत्ताधर्मायभद्रंतेब्रह्मणाष्टकर्मणा ॥ ७८ ॥
यारूपाध्वतीपत्नीब्रह्मणःकामरूपिणी ॥ सुरभिःसहसाभूत्वाब्रह्मणंसमुपस्थिता ॥ ७९ ॥ ततस्तामगमद्वह्नामैथुनेलोकपूजितः ॥ लोकसर्जनहे
तुज्ञेगवामर्थायसत्तम ॥ ८० ॥ जज्ञेचैकादशमुतान्विपुलान्धर्मसंज्ञितान् ॥ रक्तसंध्याभ्रसंकाशान्महतस्तिग्मतेजसः ॥ ८१ ॥ तेरुदंतोद्रवंतश्चगतवं
तःपितामहम् ॥ रोदनाद्द्रवणाच्चैवरुद्राण्येतेस्मृताः ॥ ८२ ॥ निर्हतिश्चैवसंध्यश्चतृतीयश्चाप्ययोजिजः ॥ मृगव्याधःकपर्दीचमहाविश्वेश्वर
श्चयः ॥ ८३ ॥ अहिर्बुध्न्यश्चभगवान्कपालीचैवर्षिगलः ॥ सेनानीश्चमहातेजारुद्राश्चैकादशस्मृताः ॥ ८४ ॥ तस्यामेवसुरभ्यांचगावोजाताःसुराश्च
ये ॥ अजश्चैवतुहंसश्चतथैवनृपसत्तम ॥ ८५ ॥ ओषध्यःप्रवरायाश्चसुरभ्यास्तास्तमुत्थिताः ॥ धर्माल्लक्ष्मीस्तथाकामसाध्यान्साध्याव्यजा
यत ॥ ८६ ॥ भवंचप्रभवंचैवकृशाश्वंसुवहंतथा ॥ अरुणंवरुणंचैवविश्वामित्रचलध्रुवौ ॥ ८७ ॥ हविष्मंतंतनूजंचविधानाभिमतावपि ॥ वत्सरं
चैवभूतचित्सर्वासुरनिषूदनम् ॥ ८८ ॥ सुपर्वाणंबृहत्कांतिसाध्यालोकनमस्कृतम् ॥ वासवानुगतादेवीजनयामासवैसुरान् ॥ ८९ ॥ धरंवैप्रथमदेन्द्राद्वितीयंभुव
मव्ययम् ॥ विश्वावसुतृतीयंचचतुर्थसोममीश्वरं ॥ ९० ॥ ततोनुरूपमायंचयमतस्मादनंतरम् ॥ सप्तमंचतथावायुमष्टमंनिर्हंतितथा ॥ ९१ ॥
धर्मस्यापत्यमेतद्वैसुरभ्यांतदजायत ॥ विश्वेदेवाश्चविश्वार्थाधर्माजाताइतिस्मृताः ॥ ९२ ॥ दक्षश्चैवमहाबाहुःपुष्करस्तमएवच ॥ चाक्षुषश्चततो
त्रिश्चतथाभद्रमहोरगौ ॥ ९३ ॥ विश्वांतकवसुर्बालोनिकुंभश्चमहायशाः ॥ रुरुदश्चातिसिद्धौजाभास्करप्रमितद्युतिः ॥ ९४ ॥ विश्वान्देवान्देवमातावि
श्वेपांजनयत्सुतान् ॥ मरुत्वतीमरुत्वतोदेवानजनयत्सुतान् ॥ ९५ ॥ अग्निश्चभूरविज्यांतिःसावित्रीमित्रमेवच ॥ अमरंशरवृंहिचसुकर्षचमहत्तरम् ॥ ९६ ॥
विराजंचैवराजंचविश्वार्थुसुमातितथा ॥ अश्वगचित्रार्द्रिमचतथाचनिपधंनृपं ॥ ९७ ॥ भूयएवंचात्मविधिंचारित्रंपादमात्रगं ॥ बृहंतंवैवृहद्रूपंतथाचै
वसनाभिगं ॥ ९८ ॥ मरुत्वतीप्रजाजज्ञेज्येष्ठांतमरुतांगणं ॥ आदितिःकश्यपाज्जज्ञेआदित्यान्द्वादशैवहि ॥ ९९ ॥ इंद्रेविष्णुर्भगस्त्वष्टावरुणोशौर्यमार
विः ॥ पूषामित्रश्चवरदोधातापर्जन्यएवहि ॥ १०० ॥ इत्येतेद्वादशादित्यावरिष्टास्त्रिदिवौकसां ॥ आदित्यस्यसरस्वत्यांजज्ञातेद्रौसुतौवरौ ॥ १ ॥
तपःश्रेष्ठोयुगश्रेष्ठोत्रिदिवस्यातिसंमतौ ॥ दनुस्तुदानवान्जज्ञेदितिर्देत्यान्यजायत ॥ २ ॥ कालातुकालकेयांस्तानसुरान्तराक्षसांस्तथा ॥

प्र०सृ०सं०
अ० ४०

॥ १२० ॥

अनायुपायास्तनयाव्याधयश्चमहाबलाः ॥ १०३ ॥ सिंहाकाग्रहमाताचर्गधर्वजननसुनिः ॥ प्राचीत्वप्सरसांमातापुण्यानांभारतेतरा ॥ ४ ॥ क्रोधासाः
 सर्वभूतानिपिशाचासाचपार्थिव ॥ जज्ञेयक्षगणांश्चैवराक्षसांश्चविशंपते ॥ ५ ॥ चतुष्पदानिसत्वानिएतागांश्चैवसौरभी ॥ पुराणपुरुषश्चै
 वमार्याविष्णुर्हरिःप्रभुः ॥ ६ ॥ कथितस्तेनुपूर्वेणसंस्तुतश्चमहर्षिभिः ॥ यश्चेदमर्घ्यंशृणुयात्पुराणंसदानरःपर्वसुचेत्पठेत् ॥ ७ ॥ अवाप्यलो
 कंसदिवीतरागःपरत्रचस्वर्गफलानिभुंक्ते ॥ चक्षुषामनसावाचकर्मणाचचतुर्विधम् ॥ ८ ॥ प्रसादयतियःकृष्णतस्यकृष्णःप्रसीदति ॥ राज्यंचलभते
 राजानिर्धनश्चोत्तमंधनम् ॥ ९ ॥ क्षीणायुर्लभतेचायुःपुत्रकामोयसंततिम् ॥ यज्ञार्थिनस्तथाकामांस्तपांसिविविधानिच ॥ १० ॥ ययंकामयतेकामंतंतंलोकेश्वरा
 लभेत् ॥ सर्वविहाययइमंपठेद्वैपौष्करंहरेः ॥ ११ ॥ प्रादुर्भावंनरश्रेष्ठनतस्यह्यशुभंभवेत् ॥ एषपौष्करकोनामप्रादुर्भावोमहात्मनः ॥ १२ ॥ कीर्तितस्तुमहारा
 जव्यासश्रुतिनिदर्शनात् ॥ विष्णुत्वंशृणुमेविष्णोर्हरित्वंचकृतेयुगे ॥ १३ ॥ वैकुण्ठत्वंचदेवेषुकृष्णत्वमानुषेषुच ॥ ईश्वरस्यहितस्यैपाकर्मणांगहनागतिः ॥ १४ ॥
 सांप्रतंभूतभव्यचंशृणुराजन्यथातथं ॥ अव्यक्तोव्यक्तलिङ्गस्थोयएपभगवान्प्रभुः ॥ १५ ॥ नारायणोह्यनंतात्माप्रभवप्ययएवच ॥ एपनारायणोभूत्वाह
 रिरासीत्सनातनः ॥ १६ ॥ ब्रह्मावायुश्चसोमश्चधर्मःशक्रोबृहस्पतिः ॥ अदितेरापिपुत्रत्वमेत्यजःकुरुनंदन ॥ १७ ॥ एपविष्णुरितिख्यातइंद्रस्यावरजोविभुः ॥ प्रसाद
 नेतस्यविभोरादित्याःपुत्रकारणम् ॥ १८ ॥ वधार्थंसुरशत्रूणांदैत्यदानवरक्षसाम् ॥ ससर्गाथसुरात्कल्पेब्रह्माणंचप्रजापतीन् ॥ १९ ॥ असृजन्मानसांस्तत्रब्रह्मवंशान
 नुत्तमान् ॥ तेभ्योभवन्महात्मभ्यःपरंब्रह्मसनातनम् ॥ २० ॥ एतदाश्च्यंभूतस्यविष्णोःकर्मानुकीर्तितं ॥ कीर्त्तनीयस्यलोकेपुकीर्त्यमानंनिबोधमे ॥ २१ ॥
 वृत्तेवृत्रवधेभीष्मवर्तमानंकृतेयुगे ॥ आसीत्रैलोक्यविख्यातःसंग्रामस्तारकामयः ॥ २२ ॥ यत्रतेदानवाघोराःसर्वेसंग्रामदुर्जयाः ॥ प्रतिदेवासुरान्सर्वा
 न्स्यशोरगराक्षसान् ॥ २३ ॥ तिवध्यमानाविमुखाश्छिन्नप्रहरणारेणो ॥ ज्ञातारंमसाजमुद्वंनारायणंप्रभुम् ॥ २४ ॥ एतास्मिन्नंतरमेवानिर्वाणांगारवर्चसः ॥ साकं
 चंद्रग्रहणंच्छादयंतोनभस्तलम् ॥ २५ ॥ चंडविद्युद्गणोपेताघोरनिर्ह्रादकारिणः ॥ अन्योन्येवगाभिहताःप्रवबुःसप्तमारुताः ॥ २६ ॥ दीप्ततोयाःसनिर्घातैःसहव
 ज्ञानलानिलैः ॥ रवेस्सुघोरैरुत्पातैर्दह्यमानमिवाम्बरम् ॥ २७ ॥ पेतुरुल्कासहस्राणिनिपेतुःखचराण्यपि ॥ देवानिचविमानानिप्रपतंत्युत्पतंतितिच ॥ २८ ॥ चतु
 र्युगंतांसयेलोकानांयद्भयंभवेत् ॥ अरूपवतिरूपाणितास्मिन्नुत्पातलक्षणे ॥ २९ ॥ तस्मादुष्प्रथितंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ तिमिरोधपरिक्षितानरेजुश्चदिशो
 दश ॥ ३० ॥ विवेशरूपिणीकालीकालमेघावगुंठिता ॥ द्यौर्नभ्यात्यभिभूताकाधोरिणतमसावृता ॥ ३१ ॥ तांयनौघांसतिमिरांदोभ्यामाच्छिद्यसप्रभुः ॥ वपुःस्वंदर्श
 यामासदिव्यंकृष्णवपुर्हरिः ॥ ३२ ॥ बलाहकानननिर्भवलाहकतनूरुहम् ॥ तेजसावपुषाचैवकृष्णंकृष्णमिवाचलम् ॥ ३३ ॥ दीप्तपीतांबरधरंततकांचनभूप

प० पु०
॥ १२१ ॥

णम् ॥ धूमांधकारवपुष्युगांताग्निमिवोत्थितम् ॥ ३४ ॥ वृत्तद्विगुणपीनांतंकिरीटाच्छन्नमूर्धजम् ॥ वभौचामीकरप्रख्यैरायुधैरुपशोभितम् ॥ ३५ ॥ चंद्रार्ककिरणोद्योतंगिरिकूटमिवोच्छ्रितम् ॥ नंदकानंदितकरंकोस्तुभोद्रासितोरसम् ॥ ३६ ॥ शक्तिचित्रफलोदग्रंशंखचक्रगदाधरम् ॥ विष्णुशैलंक्षमाशीलंश्रीवत्संशार्ङ्गपाणिनम् ॥ ३७ ॥ त्रिदशोदारफलदंस्वर्गस्त्रीचारुवल्लभम् ॥ सर्वलोकमनःकांतंसर्वस्त्वमनोहरम् ॥ ३८ ॥ मायाविशालवितपंतोयदौघसमप्रभम् ॥ विद्याहंकारमानाढ्यमहाभूतप्ररोहणम् ॥ ३९ ॥ विशेषपत्रैर्निचितग्रहनक्षत्रपुष्पितम् ॥ दैत्यलोकमहास्कंधंमर्त्यलोकप्रकाशितम् ॥ ४० ॥ सागराकारनिर्द्वादंरसातलतलाश्रयम् ॥ नागेंद्रपाशैर्विततंपक्षिजंतुसमन्वितम् ॥ ४१ ॥ शीलानाहार्यगंधाढ्यंसर्वलोकमहाद्रुमम् ॥ अव्यक्तानंदसलिलं व्यक्ताहंकारफेनिलम् ॥ ४२ ॥ महाभूतकरोधौघग्रहनक्षत्रबुद्बुदम् ॥ विमानवाहनैर्व्याप्तिंतोयदाडम्बराकुलम् ॥ ४३ ॥ जंतुमत्स्यगणाकीर्णशैलशंखकुलैर्युतम् ॥ त्रैगुण्यविषयावर्तंसर्वलोकिर्मंगिलम् ॥ ४४ ॥ वीरवृक्षलताशुल्मभुजगोत्सृष्टशैवलम् ॥ द्वादशार्कमहाद्वीपरुद्रैकादशपत्तनम् ॥ ४५ ॥ वस्वष्टपर्वतोपेतंत्रैलोक्यांभोमहोदधिम् ॥ संध्यासंध्यार्मिसलिलमापूर्णानिलशोभितम् ॥ ४६ ॥ दैत्ययक्षगणग्रामंरक्षोगणज्ञपाकुलम् ॥ पितामहमहार्यस्वर्गस्त्रीरत्नसंकुलम् ॥ ४७ ॥ श्रीकीर्तिकांतिलक्ष्मीभिर्नदीभिश्चसमाकुलम् ॥ कालयोगमहावर्षप्रलयोत्पत्तिवेगितम् ॥ ४८ ॥ सत्संयोगमहापारंनारायणमहार्णवम् ॥ देवातिदेववरदंभक्तानांभक्तवत्सलम् ॥ ४९ ॥ अनुग्रहकरदेवंप्रशान्तिकरणशुभम् ॥ हर्यश्वरथसंयुक्तसुपर्णध्वजशोभिते ॥ ५० ॥ चंद्रार्कचक्ररचितउदाराक्षवृतांतरे ॥ अनंतरश्मिसंयुक्तेदुर्दंशमेरूकरे ॥ ५१ ॥ तारकाचित्रकुसुमेग्रहनक्षत्रबंधुरे ॥ भयेष्वभयदेव्योन्निदेवदेत्यापराजिते ॥ ५२ ॥ हर्षश्वरथसंयुक्तमुक्ताशोभासमन्वितम् ॥ ददशुस्तोस्थितंदेवंदिव्यलोकमयेरथे ॥ ५३ ॥ तेकृतंजलयःसर्वदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ जयशब्दपुरस्कृत्यशरण्यंशरणगताः ॥ ५४ ॥ एतेषांचगिरःश्रुत्वासाविष्णुर्देवदेवतः ॥ मनश्चक्रेविनाशायदानवानांमहामृधे ॥ ५५ ॥ आकाशे तुस्थितोविष्णुरुतर्मवपुराश्रितः ॥ उवाचदेवताःसर्वाःसप्रतिज्ञमिदंवचः ॥ ५६ ॥ शान्तिंव्रजतभद्रंवोमाभैष्टमरुतांगणाः ॥ जितामेदानवाःसर्वत्रैलोक्यंपरिगृह्यताम् ॥ ५७ ॥ ततोस्यसत्यसंधस्यविष्णोर्वाक्येनतोपिताः ॥ देवाःप्रीतिंपराजग्मुःप्राश्यामृतमिवोत्तमम् ॥ ५८ ॥ ततस्तमश्चसंहत्यविनेशुश्वलाहकाः ॥ प्रवबुधशिवावाताःप्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ५९ ॥ शुद्धप्रायाणिज्योतीपिसोमचक्रुःप्रदक्षिणम् ॥ नविग्रहंयहाश्वकुःप्रसन्नाश्चापि सिंघवः ॥ ६० ॥ विरजाअभवन्मार्गालोकाःस्वर्गादयस्त्रयः ॥ यथार्थंमृदुस्सरितश्चक्षुभेनतथार्णवः ॥ ६१ ॥ आसन्नछुभानीन्द्रियाग्निनराणामंतरात्मसु ॥ महर्षयोवीतशोकावेदातुच्चैरधीयत ॥ ६२ ॥ यज्ञेषुचहविःपाकंशिवमापचपावकः ॥ प्रवृत्तधर्मसंवृत्तालोकासुदितमा

प्र०सृ०सं०
अ० ४०

॥ १२१ ॥

नसाः ॥ ६३ ॥ विष्णोः सत्यप्रतिज्ञस्य श्रुत्वारिनिधनागिरः ॥ ततोभयं विष्णुमुखाच्छ्रुत्वा दैतेयदानवाः ॥ ६४ ॥ उद्योगं विपुलं च कुर्युद्वायविजयाय च ॥
मयस्तु कांचनमयं त्रिनल्वारमव्ययम् ॥ ६५ ॥ चतुश्चक्रं सुविपुलं सुकल्पितमहायुधम् ॥ किंकिणीजालनिषोपं द्वीपिचर्मपरिष्कृतम् ॥ ६६ ॥ रुचिरं
श्मिजालैश्च हेमजालैश्च शोभितम् ॥ ईहामृगगणाकीर्णपक्षिं सवविराजितम् ॥ ६७ ॥ दिव्यास्त्रशस्त्ररुचिरं पयोधरनिनादितम् ॥ स्वस्त्रं खरोदारं सपत्थं
गनोपमम् ॥ ६८ ॥ गदापरिवसपूर्णमूर्तिमंतमिवार्णवम् ॥ हेमकेयूरवलयंचंद्रमंडलकूबरम् ॥ ६९ ॥ सपताकध्वजोपेतं सादित्यमिव नंदरम् ॥ गजेंद्राभो
गवपुपंक्तचित्केसरवर्चसम् ॥ ७० ॥ युक्तमृक्षसहस्रेण सुधारांबुदनादितम् ॥ दीप्तमाकाशगंदिव्यं रथं पररथारुजम् ॥ ७१ ॥ अद्यतिष्ठद्राकांक्षीमेरुदीप्त
मिवांशुमान् ॥ तारस्तु क्रोशविस्तारमायामेव च तथाविधम् ॥ ७२ ॥ शैलकूबरसंकाशनीलांजनचयोपमम् ॥ काललोहस्य रत्नानां समूहावद्धकूबरम् ॥ ७३ ॥
तिमिरोद्गाराकिरणगर्जतामिव तोयदम् ॥ लोहजालेन महता सगवाक्षेण दर्शितम् ॥ ७४ ॥ आयसैः परिवैः पूर्णक्षेपणीयैश्च मुद्गरैः ॥ प्रासैः पाशैश्च विततैरसं
युक्तैश्च कण्टकैः ॥ ७५ ॥ शोभितं त्रासनीयैश्च तोमरैः सपरश्वधैः ॥ उद्यतं द्विपताहेतोर्द्वितीयमिव नंदरम् ॥ ७६ ॥ युक्तं खरसहस्रेण सोऽप्यारोहद्रथोत्तमम् ॥
विरोचनस्तु संक्रुद्धो गदापाणि रवस्थितः ॥ ७७ ॥ प्रमुखेतस्य सैन्यस्य दीप्तशृंग इवाचलः ॥ युक्तं हयसहस्रेण हयग्रीवस्तु दानवः ॥ ७८ ॥ व्यूहितं दानवव्यूहं प
रिचक्राम वीर्यवान् ॥ विप्रचित्तिमुतः श्वेतः श्वेतकुंडलभूषणः ॥ ७९ ॥ स्यंदनं वाहयामास परानीकस्य मर्दनः ॥ व्यायतं किष्कुसाहस्रं धनुर्विस्फारयन् महत् ॥ ८० ॥
सचाहवमुखेतस्थौ सप्ररोह इवाचलः ॥ खरस्तु विष्किरिन्क्रोधात्प्रेत्राभ्यां रोपजं जलम् ॥ ८१ ॥ स्फुरदंतौ घनयनः संग्रामं सोऽभ्यकांक्षत ॥ त्वष्टा त्वष्टाद
शहयं यानमास्थाय दानवः ॥ ८२ ॥ दिव्यव्यूहप्रताकाशायुद्धायाभिमुखः स्थितः ॥ अरिष्टो बलिपुत्रश्च वरिष्टो दुर्धरायुधः ॥ ८३ ॥ युद्धायाभिमुखस्तस्थौ
धराधरविकंपनः ॥ किशोरस्त्वतिसंहर्पात्किशोर इव चोदितः ॥ ८४ ॥ अभवदैन्यमध्ये सग्रहमध्ये यथारविः ॥ लंबस्तु नवमेघाभिः प्रलंबां वरभूष
णः ॥ ८५ ॥ दैत्यव्यूहगतो भातिसनीहार इवांशुमान् ॥ वसुंधराभस्तदनुदशनोऽष्टशृणायुधः ॥ ८६ ॥ हसंस्तिष्ठति दैत्यानां मध्ये क्रूरमहाग्रहः ॥
अन्ये हयगतास्तत्र मत्ते भेदगताः परे ॥ ८७ ॥ सिंहव्याघ्रगताश्चान्ये वराहक्षैबुचापरे ॥ केचित् खरोऽथ यातारः केचित्तोयदवाहनाः ॥ ८८ ॥ पत्तयश्चापरे दै
त्याभीषणाविकृताननाः ॥ एकपादास्त्वपादाश्च नृतुर्युद्धकांक्षिणः ॥ ८९ ॥ आस्फोटयंतो बहवः स्वन्तं श्वतथापरे ॥ दृप्तशार्ङ्गैर्लनिषोपाने
दुर्दानवपुङ्गवाः ॥ ९० ॥ तैगदापरिवैरैः शिलामुद्गरपाणयः ॥ बाहुभिः परिवाकारैस्तर्जयंति स्म देवताः ॥ ९१ ॥ प्रासैः खड्गैश्च पाशैश्च तो
मरांकुशपटैः ॥ चिक्रीडुस्ते शतग्रीभिः शतधारैश्च मुद्गरैः ॥ ९२ ॥ खड्गशैलैश्च शैलैश्च परिवैश्चोद्यतायुधैः ॥ युक्तं बलाहकगणैः सर्वतः संवृतं न

भः ॥ १३ ॥ एवंतद्दानवंसैन्यं सर्वसत्त्वमदोत्कटम् ॥ देवताभिमुखंतस्थो मेघानां किमिवोदितम् ॥ १४ ॥ रेजे च तदैत्यसहस्रगाढं वाग्निशैलौ बुदतोयकल्पम् ॥
 बलबलौघाकुलमभ्युदीर्णयुत्सयोन्मत्तमिवावभासे ॥ १५ ॥ श्रुतस्ते दैत्यसैन्यस्य विस्तारः कुरुनंदन ॥ सुराणामपि सैन्यस्य विस्तरं वैष्णवं शृणु ॥ १६ ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूटखंडे दैत्यसेनावर्णनं नाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आदित्यावसवो रुद्रा अश्विनौ च महाबलौ ॥ सबलाः सानु
 गाश्चैव संनहन्त्यथाक्रमम् ॥ १ ॥ पुरुहूतश्च पुरतो लोकपालः सहस्रहृक् ॥ ग्रामणीः सर्वदेवानामारुरो ह वराद्विपम् ॥ २ ॥ सव्ये चास्य रथः पार्श्वे पक्षिप्रवरके
 तनः ॥ सुचारुचक्रचरणो ह्ये मच्छत्रपरिष्कृतः ॥ ३ ॥ देवगंधर्वयक्षौघैरेनुयातः सहस्रशः ॥ दीप्तिमद्भिश्च स्वर्गस्थैर्वैष्णविभिर्भुजैः ॥ ४ ॥ वज्रविस्फारि
 तोद्भूतैर्विद्युदिंद्रायुधप्रभैः ॥ युक्तं बलाहकगणैः पर्वतैरिव कामगैः ॥ ५ ॥ यमारूढः स भगवान्पर्यंतिसकलजगत् ॥ हविर्दानेषु गायति विप्रामखमुखे स्थि
 ताः ॥ ६ ॥ स्वर्गसंग्रामयातेषु देवतूर्यनिनादिषु ॥ सेंद्रेतमुपनृत्यांति शतशो ह्यप्सरोगणाः ॥ ७ ॥ केतुना नागराजेन राजमानो यथारविः ॥ यु
 क्तो हयसहस्रेण मनोमारुतरंहसा ॥ ८ ॥ सम्यग्रथवरो भाति युक्तो मातलिना नदा ॥ कृत्स्नः परिवृतो मेरुर्भास्करस्येव तेजसा ॥ ९ ॥ यमस्तु दंडमुद्यम्य का
 लयुक्तं च मुद्गरं ॥ तत्स्थौ सुरगणानां के दैत्यानां चैव दर्शयन् ॥ १० ॥ चतुर्भिः सागैर्युक्तो ललिहानैश्च पन्नगैः ॥ शंखमुक्तागदधरो विभ्रत्तो यमयवपुः ॥ ११ ॥
 कालपाशान्समाविध्य हयैः शशिकरोपमैः ॥ वाय्वारितजलाकरैः कुर्वन् लीलाः सहस्रशः ॥ १२ ॥ पांडुरोद्धतवसनः प्रवालरुचिरांगदः ॥ मणिश्यामोत्तमवपु
 हारकेणाचिंतोदरः ॥ १३ ॥ वरुणः पाशधृष्टम्ये देवानीकस्य तस्थिवान् ॥ युद्धवेला मभिलपन्निभ्रवे लङ्घार्णवः ॥ १४ ॥ यक्षराक्षससैन्येन गुह्यकानां गणैर
 पि ॥ युक्तश्च शंखपद्माभ्यानिधीनामधिपः प्रभुः ॥ १५ ॥ राजराजेश्वरः श्रीमान्गदापाणि रट्टयत् ॥ विमानयोधीधनदो विमानेषु प्लवके स्थितः ॥ १६ ॥
 सराजराजः शुशुभे यक्षैर्शनरवाहनः ॥ पूर्वपक्षे सहस्राक्षः पितृराजश्च दक्षिणे ॥ १७ ॥ वरुणः पश्चिमपक्षे उत्तरे नरवाहनः ॥ चतुःपक्षाश्च चत्वारो लो
 कपालामहाबलाः ॥ १८ ॥ आत्मदिक्षु चरंतश्च तस्य देवबलस्य ते ॥ सूर्यः सप्ताङ्गवयुक्ते नरथेनानिलगामिना ॥ १९ ॥ श्रिया जाज्वल्यमानेन दीप्यमानैश्च राश्मि
 भिः ॥ उदयास्तमयौ चक्रे मेरुपर्यन्तगामिना ॥ २० ॥ त्रिदिवद्वारचक्रेण तपसालोकमव्ययम् ॥ सहस्रराश्मियुक्तेन भ्राजमानेन तेजसा ॥ २१ ॥
 चचारमध्यदेवानां द्वादश आत्मादिवाकरः ॥ सोमः श्वेतहयोभातिस्पर्धने शीतरश्मिमान् ॥ २२ ॥ हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिराहादयज्रगत् ॥ तमृक्षयोगानुग
 तं शिशिरांशुद्विजेश्वरम् ॥ २३ ॥ शशच्छायांकिततनुनैः शस्यतमसः क्षयम् ॥ ज्योतिषामीश्वरं व्याघ्रिरसदं प्रभुमव्ययम् ॥ २४ ॥ ओषधीनां पवित्रा
 णां निधानममृतस्य च ॥ जगतः परमं भागं सोमं हिमप्रहरणस्थितम् ॥ २५ ॥ ददृशुर्दानवाः सोमं हिमप्रहरणस्थितम् ॥ यः प्राणः सर्वभूतानां पंचधाभिद्यते

नृषु ॥२६॥ सप्तस्कंधगतो लोकांस्त्रीन्द्रधारचकारच ॥ यमाहुरग्निकर्तारं सर्वप्रभवमश्वरम् ॥२७॥ सप्तस्वरगतायस्ययोनिर्गीर्भिरुदीयते ॥ यंबदतिचलभूतं
 यंबदंत्यशरीरिणम् ॥२८॥ यमाहुराकाशगमंशीघ्रगंशब्दयोनियम् ॥ सवायुःसर्वभूतायुरुद्धतःस्वेनतेजसा ॥२९॥ बवौप्रव्यथयन्दैत्यान्प्रतिलोमंसतोयदः ॥
 मारुतोदेवगंधर्वैर्विद्याधरगणैःसह ॥३०॥ चिक्रीडरश्मिभिश्शुभ्रैर्निमुक्तैरिवपद्मैः ॥ सृजंतःसर्पपतयस्तीव्ररोषमयंविषम् ॥३१॥ शरभृताविलग्राश्चचेव्या
 त्ताननादिवि ॥ पर्वताश्चाशिलाशृगैःशतशखैश्चपादपैः ॥३२॥ उपतस्थुःसुरगणान्प्रहर्तुं दानवंबलम् ॥ यःसदेवोहृषीकेशःपद्मनाभस्त्रिविक्रमः ॥३३॥
 युगांतेकृष्णवर्त्माचविश्वस्यजगतःप्रभुः ॥ सर्वयोनिःसमधुहाहव्यमुकृतुसंस्थितः ॥३४॥ भूम्यम्बुव्योमभूतात्माश्यामःशान्तिकरोरिहा ॥ अविघ्नमम
 रादीनांचक्रेचक्रगदाधरः ॥३५॥ सव्येनालम्यमहर्तासर्वायुधविनाशिनी ॥ करेणकार्त्तव्यपुपाशत्रुकालप्रदांगदां ॥३६॥ शोषैर्भुजैःप्रदिताभैर्भुजगारिध्वजः
 प्रभुः ॥ दधारायुधजालानिशाङ्गादीनिमहाबलः ॥३७॥ सकश्यपस्यात्मभवंद्विजंभुजगभोजनम् ॥ भुजगेंद्रेणवदनेनिविष्टेनविराजितम् ॥३८॥ अमृतारं
 भंसंयुक्तंमंदराद्रिमिवोच्छिद्यम् ॥ देवासुरविमर्देषुबहुशोष्टविक्रमम् ॥३९॥ महेंद्रेणामृतस्याथैवज्रेणकृतलक्षणम् ॥ विचित्रपत्रवसनंधातुमंतमिवाच
 लम् ॥४०॥ स्फोटक्रोधावलंबेनशीतांशुसमतेजसा ॥ भोगिभोगावसक्तेनमणिरत्नेनभास्वता ॥४१॥ पक्षाभ्यांचारुपत्राभ्यामावृतंदिविलीलया ॥ युगां
 तेसंद्रचापाभ्यांतोयदाभ्यामिवांबरम् ॥४२॥ नीललोहितपीताभिःपताकाभिरलंकृतम् ॥ अरुणावरजंश्रीमानारुह्यसमरेप्रभुः ॥४३॥ सुवर्णवर्णपुंसुपुष्पखे
 चरोत्तमम् ॥ तमन्वयुःसुरगणामुनयश्चसमाहिताः ॥४४॥ गीर्भिःपरममंत्राभिस्तुष्टुवुश्वगदाधरम् ॥ तद्वैश्रवणसंश्लिष्टवैवस्वतपुरःसरम् ॥४५॥
 वारिराजपरिक्षिप्तं देवराजविराजितम् ॥ पवनावद्धनिषोपसंप्रदीप्तहुताशनम् ॥४६॥ विष्णोर्जिष्णोःसहिष्णोश्चभ्राजिष्णोस्तेजसावृतम् ॥ बलं
 बलवदुक्तियुद्धायसमवर्तत ॥४७॥ स्वस्त्यस्तुदेवेभ्यइतिबृहस्पतिरभापत ॥ स्वस्त्यस्तुदेवैभ्यइतिउशनावाक्यमाददे ॥४८॥ ताभ्यां
 बलाभ्यांसंजज्ञेतुमुलोविग्रहस्तथा ॥ सुराणामसुराणांचपरस्परजयैषिणाम् ॥४९॥ दानवादिवतैःसार्द्धनानाग्रहरणोद्यमाः ॥ समीयुर्युध्यमा
 नावैपर्वताइवपर्वतैः ॥५०॥ तत्सुरासुरसंयुक्तंयुद्धमत्यद्भुतंवभौ ॥ धर्माधर्मसमायुक्तंदपेणविनयेनच ॥५१॥ ततोहयैःप्रजवितैर्वारिणै
 श्चप्रचोदितैः ॥ उत्पतद्भिश्चगनेसासिहस्तैःसमंततः ॥५२॥ क्षिप्यमाणैश्चमुसलैःसंपतद्भिश्चसायकैः ॥ चापैर्विस्फार्यमाणैश्चापात्यमाणैः
 सुदारुणैः ॥५३॥ तद्युद्धमभवद्द्वोरदेवदानवसंकुलम् ॥ जगतस्त्रासजननंयुगसंवर्तकोपमम् ॥५४॥ स्वहस्तमुक्तैःपरिषेमुद्गैश्चैवपर्वतैः ॥ दानवा
 स्समरेजघ्नुर्देवानिद्रपुुरोगमान् ॥५५॥ तेवध्यमानाबलिभिर्दानवैर्नैजितकाशिभिः ॥ विषण्णवदनादेवाजग्मुरार्तिपरांमृधे ॥५६॥ तेचास्त्रशूलमथिताः

५० पु०
॥ १२३ ॥

परिधौभिन्नमस्तकाः ॥ भिन्नोरस्कादिति सुतेः स्रवद्रकारणे बहु ॥ ५७ ॥ सुदिताः शरजालैश्चनिर्यन्त्राश्च शरैः कृताः ॥ प्रविष्टादानवीमायां न शेकु
स्ते विचेष्टितम् ॥ ५८ ॥ उत्तंभितमिवाभाति निष्प्राणसदृशकृति ॥ बलं सुराणामसुरैर्निष्पयत्नायुधं कृतम् ॥ ५९ ॥ दैत्यचापच्युतान् पोर
च्छित्त्वा वज्रेण तान् शरान् ॥ शक्रो दैत्यबलं पोरं विवेश बहुलोचनः ॥ ६० ॥ सदैत्यप्रमुखान्सर्वान् हत्वा दैत्यबलं महत् ॥ तामसेनां स्रजालेन तमोभूत
मथाकरोत् ॥ ६१ ॥ तेन्योन्यं नान्वबुध्यत दैत्यानां वाहनानि च ॥ घोरैरेतमसाविष्टाः पुरुहूतस्य तेजसा ॥ ६२ ॥ मायापाशैर्विमुक्तास्तु यत्नवन्तः
सुरोत्तमाः ॥ शिरांसि दैत्यसंघानां तमोभूतान्यपातयन् ॥ ६३ ॥ अपस्वस्ता विसंज्ञाश्च तमसानीलवर्चसा ॥ पेतुस्ते दानवास्तद्यच्छिन्नपक्षा इवा
द्रयः ॥ ६४ ॥ तत्राभिभूत दैत्यैर्द्रमं धकारमिवांतरं ॥ दानवं देहसदनं तमोभूतमिवाभवत् ॥ ६५ ॥ तथा सृजन्महामायां मयस्तां तामसीं देहन् ॥
युगांतो द्योतजननीं सृष्टामोर्वेण वह्निना ॥ ६६ ॥ सददाह च तां शार्कामाया मयविकल्पिता ॥ दैत्याश्चादित्यवपुषा सद्य उत्तस्थुरा हवे ॥ ६७ ॥ मायामौर्वी
समासाद्य दह्यमाना दिवौकसः ॥ भेजिरे च द्रविपयं शीतां शुसलिलहृदम् ॥ ६८ ॥ ते दह्यमाना और्वेण वह्निना नष्टचेतसः ॥ शशं सुवज्रिणं देवाः संतप्ताः
शरणैषिणः ॥ ६९ ॥ संतप्ते मायया सैन्ये हन्यमाने च दानवैः ॥ चोदितो देवराजेन वरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७० ॥ पुरा ब्रह्मर्षिजः शक्रतपस्ते पेमुदा
रुणम् ॥ उर्वः संपूर्वतेजस्वी सदृशो ब्रह्मणो गुणैः ॥ ७१ ॥ तंतपंतमिवादित्यं तपसा जगदव्ययं ॥ उपतस्थुर्मुनिगणा देवा देवर्षिभिः सह ॥ ७२ ॥ हिरण्यक
शिपुश्चैव दानवो दानवैश्वरः ॥ ऋषिर्विज्ञापयामास पुरा परमतेजसम् ॥ ७३ ॥ उचुर्ब्रह्मर्षयस्ते तु वचनं धर्मसंहितम् ॥ ऋषिर्वंशेषु भगवंश्छिन्नमूल
मिदं कुलं ॥ ७४ ॥ एकस्त्वमनपत्यश्च गोत्रायान्योनविद्यते ॥ कौमारं त्रतमास्थाय क्लेशमेवानुवर्तसे ॥ ७५ ॥ बहूनि विप्रगोत्राणि मुनीनां भा
वितात्मनाम् ॥ एकदेहानिति धृतिविविकानि विना प्रजाः ॥ ७६ ॥ एवं भूतेषु सर्वेषु पुत्रैर्मैनास्ति कारणम् ॥ भवांश्चातापसंश्लेषः प्रजाप
तिसमद्युतिः ॥ ७७ ॥ तत्प्रवर्तस्ववंशाय वर्धयात्मानमात्मना ॥ समाधत्स्वोर्जिततेजो द्वितीयां कुरु वैतनुं ॥ ७८ ॥ स एव सुतो मुनिभिर्मुनिर्मनसिता
डितः ॥ जगर्हता नृपि गणान्वचनचेदमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ यथा हि विहितो धर्मो मुनीनां शाश्वतः पुरा ॥ आर्षहिकेवलं कर्म वन्यमूलफलाशिनः ॥ ८० ॥ ब्रह्मयो
नौ प्रसूतस्य ब्राह्मणस्यात्मवर्तिनः ॥ ब्रह्मचर्यं सुचरितं ब्रह्माणमपि चालयेत् ॥ ८१ ॥ जनानां वृत्तयस्ति स्त्रोयेष्टाश्रमवासिनः ॥ अस्माकं च वने वृत्तिर्वनाश्रम
निवासिनां ॥ ८२ ॥ अभक्षावायुभक्षाश्च दंतोलूखलिनस्तथा ॥ अश्मकुट्टादयो यत्र पंचाश्रितपसश्च ये ॥ ८३ ॥ एते तपसि तिष्ठन्तो ब्रह्मेण पिबन्त्युश्चरेः ॥ ब्रह्मचर्यं पुरस्कृ
त्य प्रार्थयति परां गतिम् ॥ ८४ ॥ ब्रह्मचर्याद्ब्राह्मणस्य ब्राह्मणत्वं विधीयते ॥ एवमाहुः परे लोके ब्रह्मचर्ये विदो जनाः ॥ ८५ ॥ ब्रह्मचर्ये स्थितो धर्मा ब्रह्मचर्ये स्थितं तपः ॥

प्र० सू० सं०
अ० ४१

॥ १२३ ॥

ये स्थिता ब्रह्मचर्ये तु ब्राह्मणादिविते स्थिताः ॥ ८६ ॥ नास्ति योगविनासिद्धिर्नास्ति योगविनायशः ॥ नास्ति लोके यशोमूलं ब्रह्मचर्योत्पन्नं ॥ ८७ ॥ योनिश्च द्वि-
 ग्रामं भूतग्रामं च पंचकम् ॥ ब्रह्मचर्यं समाधत्ते किमतः परमं तपः ॥ ८८ ॥ अयोगे केशधरणमसंकल्पव्रतक्रिया ॥ अब्रह्मचर्याचर्याचत्रयस्याहंभसंज्ञितं ॥ ८९ ॥
 कदाराः कचसंयोगः कचभावविपर्ययः ॥ नन्विदं ब्रह्मणा सृष्टमनमानसी प्रजा ॥ ९० ॥ यद्यस्ति तपसो वीर्यं युष्माकं विजितात्मनाम् ॥ सृजध्वमानसा-
 न्पुत्रान्प्राजापत्येन कर्मणा ॥ ९१ ॥ मनसानिर्मिता योनिराधातव्या तपास्विभिः ॥ नोदारयोगं वीजं च व्रतमुक्तं तपस्विनां ॥ ९२ ॥ यदि दंतु तथर्माख्यं युष्माभि-
 रिहानिर्भयैः ॥ व्याहृतं सद्भिरत्यर्थमसाद्भिरिव संमतं ॥ ९३ ॥ वपुर्दीप्तांतरात्मानमेपकृत्वामनोमयं ॥ दारयोगविना स्रक्ष्ये पुत्रमात्मतनूरुहं ॥ ९४ ॥ एवमात्मानमा-
 त्मामेद्वितीयं जनयिष्यति ॥ प्राजापत्येन विधिनादिधत्तामिव प्रजाः ॥ ९५ ॥ वरुण उवाच ॥ उर्वस्तु तपसा विष्टो निवेश्यो रूहुताशने ॥ ममैकेन दर्भेण पुत्र-
 स्य प्रसवाराणि ॥ ९६ ॥ तस्यो रूहं सहाभित्वा वरोसौ ह्यग्निरुत्थितः ॥ जगतो दहनाकांक्षी पुत्रोऽग्निरस्ममपद्यत ॥ ९७ ॥ उर्वस्यो रूहं विनिर्भय और्वोनामांतको-
 नलः ॥ दिवश्चुरिखलोकां स्त्रीं नृजज्ञे परमकोपनः ॥ ९८ ॥ उत्पद्यमानश्चोवाच पितरं दीनयागिरा ॥ क्षुधामेवाधत्ते तात जगद्रक्षेत्यजस्वमां ॥ ९९ ॥ त्रिदि-
 वारो हि भिज्वालैर्जुम्भमाणो दिशो दश ॥ निर्दहन् सर्वभूतानि ववृधे सान्तकोपमः ॥ १०० ॥ एतस्मिन् तरे ब्रह्मा मुनिर्मुर्वसमागतः ॥ उवाच वार्यतां पुत्रो जगतस्त्वं
 दयां कुरु ॥ १ ॥ अस्यापत्पस्यते विप्रकरीष्ये सा ह्यमुत्तमं ॥ तथ्यमेतद्ब्रह्म पुत्रशृणु त्वं वदतां वर ॥ २ ॥ और्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यन्मे
 त्वं भगवन् शिशोः ॥ मतिमेतां ददासीह परमात्मनि हताय वै ॥ ३ ॥ प्रभातकाले संप्राते कांक्षितव्ये समागमे ॥ भगवंस्तर्पितः पुत्रः कैर्हव्यैः प्राप्स्यते सु-
 खम् ॥ ४ ॥ कुत्र चास्यानिवासः स्याद्भोजनं तु किमात्मकम् ॥ विधास्यतीह भगवान् वीर्यं तुल्यं महौजसः ॥ ५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वडवामुल्लेखवसतिः समुद्रे
 भविष्यति ॥ मम यो निर्जलं विप्रतन्नामेयं व्रजत्वयं ॥ ६ ॥ तत्रायमास्तेनियतं पिबन्वारिमयं हविः ॥ तद्भारिविस्तरं विप्रविसृजाम्यालयंचतम् ॥ ७ ॥ ततो युगां-
 ते भूतानामेपाहं च पुत्रक ॥ सहितो विचरिष्यावो निष्पुराणकरा विह ॥ ८ ॥ एषोऽग्निरंतकाले तु सलिलाशमिथाकृतः ॥ दहनः सर्वभूतानां स देवा-
 सुररक्षसाम् ॥ ९ ॥ एवमस्त्विति तं सोऽग्निः संवृतञ्चालमंडलः ॥ प्रविशे शार्णवमुल्लं त्वोर्वै पितरं प्रभुम् ॥ ११० ॥ प्रतिथा तस्ततो ब्रह्मा ते च सर्वे महर्षयः ॥
 और्वस्याग्निः प्रभावज्ञाः स्वांस्वांगतिमुपागताः ॥ १११ ॥ हिरण्यकशिपुर्दृष्ट्वा तदा तमहदद्भुतम् ॥ उर्वप्रणतसर्वा गोवाक्यमेतदुवाच ह ॥ १२ ॥ भगव-
 न्द्रुतपिदं संवृत्तं लोके साक्षिकम् ॥ तपसा ते मुनिश्चेष्टपरितुष्टः पितामहः ॥ १३ ॥ अहंतु तव पुत्रस्य तव चैव महाव्रत ॥ भृत्य इत्यवर्गतव्यः श्लाघ्यस्त्वभि-
 हकर्मणा ॥ १४ ॥ तन्मां पश्य समापन्नं तवैवाराधने रतम् ॥ यदि सीदेन्मुनिश्चेष्टतवैवस्यात्पराजयः ॥ १५ ॥ उर्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि

५० पु०
॥ १२४ ॥

यस्य ते हं गुरुर्मतः ॥ नास्ति ते तपसानेन भयं चैवेह सुव्रत ॥ १६ ॥ तामेव मायां गृह्णीष्व मम पुत्रेण निर्मिताम् ॥ निरिन्धिनामग्निमयीं दुःस्पर्शापावकैरपि ॥ १७ ॥ एषा ते स्वस्य वंशस्य वंशगारिविनिग्रहे ॥ रक्षिष्यत्यात्मपक्षं च विपक्षं च प्रपश्यति ॥ १८ ॥ वरुण उवाच ॥ एषा दुर्विषहामाया देवैरपि दुरासदा ॥ और्वेण निर्मिता पूर्वपावकेनोर्वसूनुना ॥ १९ ॥ तस्मिन्स्तु व्यथिते दैत्ये निर्वीर्यपानसंशयः ॥ श्लापो ह्यस्याः पुरा दत्तः सृष्टायै नैव तेजसा ॥ १२० ॥ यद्येषा प्रतिहंतव्या कर्तव्यो भगवान्सुखी ॥ दीयतां मे सखोऽशक्तो यो निर्निशाकरः ॥ २१ ॥ तेनाहं सह संगम्य यादोभिश्च समावृतः ॥ माया मे तां हनिष्यामि त्वत्प्रसादान्न संशयः ॥ २२ ॥ एवमास्त्विति संहृष्टः शक्रस्त्रिदशवर्धनः ॥ संदिदेशाग्रतः सोमं युद्धाया शिशिरायुधम् ॥ २३ ॥ गच्छ सोम सहायन्त्वं कुरु पाशधरस्य वै ॥ असुराणां विनाशाय जयार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २४ ॥ त्वमतः प्रतिवीर्यं श्रज्योतिषामपि चेश्वरः ॥ त्वन्मयान् सर्वलोके पुरसान् वेदविदो विदुः ॥ २५ ॥ त्वया समो न लोके स्मिन्विद्यते शिशिरायुधः ॥ क्षयवृद्धीतवाव्यक्ते सागरे चैव चांबरे ॥ २६ ॥ प्रवर्तयस्य होरात्रात्कालं संमोहयन् जगत् ॥ लोकेच्छायामयं लक्ष्मन्तवांशः शशविग्रहः ॥ २७ ॥ न विदुः सोम ते मायां ये च न क्षत्रयोनयः ॥ त्वमादित्यपथादूर्ध्वं ज्योतिषां चोपरि स्थितः ॥ २८ ॥ तमः प्रोत्सार्य सहसा भासयस्य खिलं जगत् ॥ शीतभानुर्हिमतनुज्योतिषामधिपः शशी ॥ २९ ॥ अपितत्कालयोगात्मा इज्यो यज्ञरथो व्ययः ॥ ओषधीशः क्रियायोनिरपां योनिरनुष्णगुः ॥ ३० ॥ शीतांशुरमृताधारश्च पलः श्वेतवाहनः ॥ त्वं कांतिः कांतवपुषां त्वं सोमः सोमपायिनाम् ॥ ३१ ॥ सौम्यस्त्वं सर्वभूतानां तिमिरघ्नस्त्वमृक्षराट् ॥ तद्गच्छ त्वं महासेन वरुणेन वरूथिना ॥ ३२ ॥ शमयस्वा सुरीं मायां यया दह्यामहेरणे ॥ ३३ ॥ सोम उवाच ॥ यन्मां वदसि युद्धार्थं देव राजवरप्रद ॥ ३४ ॥ एषवर्षा मिशिशिरैर्दैत्यमायापकर्षणं ॥ एतान्मे शीतनिर्दग्धान् पश्यस्व हि ममेष्टितान् ॥ ३५ ॥ तथा हि मकरोत्सृष्टाः सपाशा हिमवृष्टयः ॥ वेष्टयंति तत्तान् दैत्यान्वायुर्मधगणानिव ॥ ३६ ॥ तौ पाशश्रीतां शुधरौ वरुणं दूमहावलौ ॥ जघ्नतु हिंमपातैश्च पाशपातैश्च दानवान् ॥ ३७ ॥ द्वावं बुनाथौ समरे तौ पाशहिमयो धिनौ ॥ मृधेचेरतुरंभोभिः क्षुब्धा विवमहर्णवौ ॥ ३८ ॥ ताभ्यामापूरितं सर्वतद्वा नवबलं महत् ॥ जगत्संवत्सर्काभोदैः प्रवर्षैरिव संवृतं ॥ ३९ ॥ ता बुद्धतावं बुनाथौ शशांकवरुणा बुभौ ॥ शमयामासतु स्तां तु मायां दैत्येन्द्र निर्मितां ॥ ४० ॥ शीतांशुजालनिर्दग्धाः पाशैश्चास्कांदितारणे ॥ न शेकुश्चलितुं दैत्या विशिरस्का इवाद्रयः ॥ ४१ ॥ शीतांशुनिहतास्ते तु दैत्यस्सर्वे निपातितः ॥ हिमप्लावितसर्वा गानिरूष्माण इवाग्रयः ॥ ४२ ॥ तेषां तु दिवि दैत्यानां निपतंति शुभानिव ॥ विमानानि विचित्राणि निपतंत्युत्पतंति च ॥ ४३ ॥ तान् पाशहस्तग्रथितान् छादितान् शीतरश्मिभिः ॥ मयो ददर्श मायावीदानवान् दिवि दानवः ॥ ४४ ॥ स शैलजालं विततां खड्गपट्टसहासिनीम् ॥ पादपोत्करकूटस्थां कंदराकीर्णकाननां ॥ ४५ ॥ सिंह

प्र० सू० सू०

अ० ४१

॥ १२४ ॥

व्याघ्रगणाकीर्णानदद्भिर्देवयूथपैः ॥ ईहामृगगणाकीर्णपवनाघूर्णितदद्रुमाम् ॥ ४५ ॥ निर्मितं तांस्वेन पुत्रेण कूजं तीर्त्वा दिविकामगां ॥ प्रथितां पार्वतीं मायां स
 मृजे स समंततः ॥ ४६ ॥ सासि शब्दैश्च शलावर्षैः संपतद्भिश्च पादपैः ॥ जघान देवसंधांस्ते दानवानभ्यजीवयत् ॥ ४७ ॥ नैशाकरीवारुणीचमाये अंतर्हिते त
 दा ॥ अभवद्दोरसंचारापृथिवीपर्वतैरिव ॥ ४८ ॥ न चारुद्रो दुर्मगणैर्देवो दृश्यत कश्चन ॥ तदपध्वस्तधनुर्भग्नप्रहरणाविलम्बः ॥ ४९ ॥ निष्प्रयत्नं सुरानी केव
 यित्वा गदाधरं ॥ सहियुद्धगतः श्रीमान् शोनस्मव्यकंपतः ॥ १५० ॥ सहिष्णुत्वाज्जगत्सवामी ननु क्रोधगदाधरः ॥ कालज्ञः कालमेधाभः समीक्षन् कालमाहवे ॥ ५१ ॥
 देवासुरविर्मर्दचद्रुषुकामस्तदा हरिः ॥ ततो भगवतादिष्टौरेण पावकमारुतौ ॥ ५२ ॥ चोदितौ विष्णुवाक्येन ततो मायां व्यकर्षतां ॥ ताभ्यामुद्धातं वेगाभ्यां प्रबुद्धा
 भ्यां महाहवे ॥ ५३ ॥ दग्धासा पार्वती मायाभस्माभूताननाशह ॥ सो निलोनलसंयुक्तस्सोनलश्चानिलाकुलः ॥ ५४ ॥ दैत्यसेनां ददहतुर्युगातिं प्विवमूर्च्छितौ ॥ वायुः
 प्रजवितस्तत्र पश्चादग्निश्चमारुतात् ॥ ५५ ॥ चेरतुर्दानवानीके क्रीडन्तावनलानिलौ ॥ भस्मभूतेषु भूतेषु प्रपतत्सूतपतत्सुच ॥ ५६ ॥ दानवानां विमानेषु निपतत्सु
 समंततः ॥ वातस्कंधापविद्धेषु कृतकर्मणि पावके ॥ ५७ ॥ मायावधे प्रवृत्ते तु स्तूयमाने गदाधरे ॥ निष्प्रयत्नेषु दैत्येषु त्रैलोक्ये मुक्तवंधने ॥ ५८ ॥ प्रहृष्टेषु च देव
 पुसाधुसाध्विति जल्पेषु ॥ जयेदशशताक्षस्य दैत्यानां च पराजये ॥ ५९ ॥ दिक्षु सर्वां सुशुद्धासु प्रवृत्ते धर्मा विस्तरं ॥ अपावृत्ते चंद्रपथे स्वस्थानस्थे दिवाकरे ॥ १६० ॥
 प्रवृत्तिस्थेषु भूतेषु नु पुचारित्रवत्सुच ॥ अभिप्रवंधने मृत्योर्हूयमाने हुताग्ने ॥ ६१ ॥ यज्ञशोभिषु देवेषु स्वर्गमार्गादिशत्सुच ॥ लोकपालेषु सर्वेषु
 दिक्षु संधानवर्तिषु ॥ ६२ ॥ भावेतपसि सिद्धानामभावे पापकर्मणाम् ॥ देवपक्षे प्रमुदिते दैत्यपक्षे विपदि ॥ ६३ ॥ त्रिपादविग्रहे धर्मोऽयमेपादपरिग्रहे ॥
 अपावृत्ते महाद्वारवर्तमाने च सत्पथे ॥ ६४ ॥ लोकेषु धर्मवृत्तेषु प्रवृत्तेष्वाम्रेषु च ॥ प्रजारक्षणयुक्तेषु राजमानेषु राजसु ॥ ६५ ॥ प्रज्ञातेषु च लोकेषु शं
 तेतमसि दानवे ॥ अग्निमारुतयोस्तस्मिन्वृत्ते संग्रामकर्मणि ॥ ६६ ॥ तन्मया विमललोकास्तभ्यां जयकृतक्रियाः ॥ तीव्रदैत्यभयं श्रुत्वा मारुताग्नि
 कृतं महत् ॥ ६७ ॥ कालनेमीति विख्यातो दानवः प्रत्यहृश्यत ॥ भास्कराकारमकुटः शंजिताभरणांगदः ॥ ६८ ॥ मंदराद्रिप्रतीकाशो महारजतसंघृतः ॥
 शतप्रहरणो दग्धः शतबाहुः शताननः ॥ ६९ ॥ शतशीर्षः स्थितः श्रीमान् शतशृंग इवाचलः ॥ कक्षे महति संवृद्धो निदाघ इव पावकः ॥ १७० ॥ धूम्रकेशो हरिश्च
 श्रुर्दंतुरो विकटाननः ॥ त्रैलोक्यांतरविस्तारधारयन् विपुलवपुः ॥ ७१ ॥ बाहुभिस्तुल्य नव्यो मक्षि पन्थ्यामहीधरान् ॥ ईरयन् मुखनिःश्वासे वृष्टि
 कारान् वलाहकान् ॥ ७२ ॥ तिर्यगायत रक्ताक्षं मंदरोदग्रवर्चसम् ॥ दिधक्षंतमिवायां तं सर्वान् देवगणान् मृधे ॥ ७३ ॥ तर्जयंतं सुरगणां च्छादयंतं दिशो दश ॥
 सर्वतः काले हृषितं दृष्टुं मृत्युमिवोत्थितम् ॥ ७४ ॥ सुतलेनोच्छ्रयवता विपुलांशुलिपर्वणा ॥ लंबाभरणपूर्णैर्न किंचिच्चलितकर्मणा ॥ ७५ ॥ उच्छिन्नेनाग्रहस्तेन

१० पु०
॥ १२५ ॥

दक्षिणेनवपुष्पता ॥ दानवान्देवानिहतान्ब्रुवन्तंतिष्ठतेतिच ॥ ७६ ॥ तंकालनेर्मिसमरेद्रिषतांकालनेमिनम् ॥ वीक्षतेस्मसुराःसर्वेभयविह्वललोचनाः
॥ ७७ ॥ तंवीक्षतेस्मभूतानिग्रसतंकालनेमिनम् ॥ त्रिविक्रमविक्रमंतनारायणमिवापरम् ॥ ७८ ॥ सोभ्युच्छ्रयंपुनः प्रातोमारुताष्टर्णितांबरः ॥
प्राक्रामदसुरोयोद्धुं त्रासयन्सर्वदेवताः ॥ ७९ ॥ समोयिवान्सुरेद्रेणपरिष्वक्तोभ्रमव्रणे ॥ कालनेमिर्वभौदैत्यःसविष्णुरिवमंदरः ॥ ८० ॥ अथविष्यथिरेदेवाःसर्वेश
क्रपुरोगमाः ॥ कालनेमिनमायांतं दृष्ट्वाकालमिवापरम् ॥ ८१ ॥ दानवाननुपिप्रापुः कालनेमिमेहासुरः ॥ व्यवर्धतमहातेजास्तपतिजलदोय
था ॥ ८२ ॥ तंत्रैलोक्यांतरगतं दृष्ट्वातेदानवेश्वराः ॥ उत्तस्थुरपरिश्रिताः पीत्वेवामृतमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ तेवीतभयसंत्रासामयतारपुरोगमाः ॥ तार
कामयसंग्रामेसततंजितकाशिनः ॥ ८४ ॥ रेजुरायोधनगतादानवायुद्धकांक्षिणः ॥ मंत्रमभ्यसतातिषांन्यूहंचपरिधावताम् ॥ ८५ ॥ प्रेक्षतांचाभवत्प्रीतिर्दान
वंकालनेमिनम् ॥ येतुतत्रमयस्यासन्सुख्यायुद्धपुरस्तराः ॥ ८६ ॥ तेतुसर्वेभयंत्यक्त्वाहृष्टायोद्धुमुपस्थिताः ॥ मयस्तारोवराहश्चहयग्रीवश्चदानवः ॥ ८७ ॥
विप्रचित्सुतःश्वेतःखरलंबावुभावापि ॥ अरिष्टोवालिपुत्रश्चकिशोराख्यस्तथैवच ॥ ८८ ॥ सुर्भानुश्चामरप्रख्यश्चक्रयोधीमहासुरः ॥ एतेस्त्रयोदेनःसर्वेसर्वतप
सिसुस्थिताः ॥ ८९ ॥ दानवाःकृतिनो जग्मुः कालनेमिनमुद्धतम् ॥ तेगदाभिस्सुगुर्वीभिश्चकैरथपरश्वधैः ॥ ९० ॥ कालकल्पैश्चमुसलैःक्षेपणी
यैश्चमुद्गरैः ॥ अश्मभिश्चास्त्रासदृशैस्तथाशैलैश्चदारुणैः ॥ ९१ ॥ पट्टसैर्भिडिपालैश्चपरिवैश्वोत्तमायसैः ॥ घातिनीभिश्चगुर्वीभिःशतग्रीभिस्त
थैवच ॥ ९२ ॥ युगैर्यत्रैश्चनिमुक्तैर्लंगैरुग्रताडितैः ॥ दोर्भिरायतमानैश्चपाशैश्चपरिघादिभिः ॥ ९३ ॥ भुजंगवक्रैर्लेलिहानैर्विसर्पोद्वैश्चाय
कैःवज्रैःप्रहरणीयैश्चदीप्यमानैश्चतोमरैः ॥ ९४ ॥ विक्रोशैरसिभिस्ताडणैःशूलैश्चशितनिर्मलैः ॥ दैत्यैःसंदीप्यमानैश्चप्रहृतशरासनैः ॥ ९५ ॥
ततःपुरस्कृत्यतदाकालनेमिनमाहवे ॥ सादीप्तशस्त्रप्रवरादैत्यानारुरुचेचमूः ॥ ९६ ॥ यैर्निमीलितसर्वागावनालीवांबुदागमे ॥ देवतानामपिचमू
मुमुदेशक्रपालिता ॥ ९७ ॥ उपेताशिशिरोष्णाभ्यांतिजोभ्यांचंद्रसूर्ययोः ॥ वायुवेगवतीसौम्यातारगणपताकिनी ॥ ९८ ॥ तोयदावद्ववसनाग्रहनक्ष
त्रहासिनी ॥ यमैर्द्रधनदैर्गुप्तावरुणेनचधीमता ॥ ९९ ॥ साप्रदीप्ताग्निपवनानारायणपरायणा ॥ सासमुद्रौचसदृशीदीप्यमानामहाचमूः ॥ २०० ॥
रराजान्नवतीभीमायक्षगंधर्वशालिनी ॥ तयोश्चमोस्तदानींतुवभूवससमागमः ॥ १ ॥ द्वावापृथिव्योस्संयोगोयथास्याद्युगपर्यये ॥ तद्युद्धमभव
द्धोरदेवदानवसंकुलं ॥ २ ॥ क्षमापराक्रमपरंसदर्पविनयस्यदं ॥ निश्चक्रमुर्वलाभ्यांतुभीमाभ्यांचसुरासुराः ॥ ३ ॥ पूर्वापराभ्यांसंख्याः
सागराभ्यामिवांबुदाः ॥ ताभ्यांवलाम्भ्यांसंहृष्टाश्चेरुस्तेदेवदानवाः ॥ ४ ॥ वनाभ्यांपार्वतीयाभ्यांपुष्पिताभ्यांयथानगाः ॥ समाजघ्नुस्तथाभेरीः

प्र०सू०सं०
अ० २१

॥ १२५ ॥

शंखान्धधुरनेकशः ॥ २०५ ॥ ॥ ब्रह्मांडं च भुवं चैव दिशश्च समपूरयन् ॥ ज्याघाततलनिर्घोषो धनुषां कूजितानि च ॥ ६ ॥ दुंदुभीनां च निहंदां दे-
 त्यमंतर्दधुः स्वनम् ॥ तेन्योन्यमभिसंघेतुर्यातयंतः परस्परम् ॥ ७ ॥ वभंजुर्बाहुभिर्बाहुयुद्धमन्येयुयुत्सवः ॥ देवानामशनीर्घोराः परिघांश्चोत्तमा-
 युयुधान् ॥ ८ ॥ निर्वृतिशान्तसृजुः संख्येयदागुर्वीश्वदानवाः ॥ गदानि पातैर्भग्रां गावाणैश्च शकलीकृताः ॥ ९ ॥ परिपेतुर्भृशं केचित्पुनः केचित्तु नग्निर-
 ततारथैश्चतुर्गैर्विमानैश्च गजादिभिः ॥ २१० ॥ समीयुस्तेति संस्वारोपादन्योन्यमाहवे ॥ संवत्तमानास्समरे संदष्टौष्टपुटाननाः ॥ ११ ॥ स्थारथै-
 र्निधुष्यंते पादाताश्च पदातिभिः ॥ तेषां रथानां तु नुलः सशब्दः शब्दवाहिनम् ॥ १२ ॥ नभो निदद्धानयथानभस्ये जलदस्वनैः ॥ वभंजिरे रथान् केचि-
 त्केचित्संमृदितारथैः ॥ १३ ॥ संवाधमन्ये संघातानशेकुश्चलितुं रथाः ॥ अन्योन्यमध्ये समरे दोभ्यामुत्क्षिप्य दंशिताः ॥ १४ ॥ संह्वा दमाणास्त-
 वलाजस्तु तत्रासिचर्मिणः ॥ अस्त्रैरन्ये विनिर्भ्रारक्तं वेमुहंतायुधि ॥ १५ ॥ क्षरजलानां संह्वा जलदानां समागताः ॥ अन्योन्यवाणवपेण युद्धुर्दु-
 नमावभौ ॥ १६ ॥ एतस्मिन् तरे क्रुद्धः कालनेमिस्तदानवः ॥ अवर्धत समुद्रौघैः प्रयमाण इवांबुदः ॥ १७ ॥ तस्य विधुलतापीडाः प्रदीप्ताः शनिव-
 पिणः ॥ गात्रैर्नगगिरिप्रख्यैर्विनिपेतुर्बलाहकाः ॥ १८ ॥ क्रोधाग्निश्च तस्तस्य भ्रूभेदस्वेदवर्षिणः ॥ साग्निस्फूर्लिगाः प्रततामुखाग्निश्चेरुराचिपः ॥ १९ ॥
 तिर्यगूर्ध्वचगने ववृधुस्तस्य वाहवः ॥ पर्वता दिवनिष्कांताः पंचास्या इव पन्नगाः ॥ २० ॥ सोमजालैर्बहुविधैर्धनुभिः परिवारपि ॥ दिव्यमांकाः श-
 वत्रे पर्वतैरुच्छ्रितैरिव ॥ २१ ॥ सोनि लोद्धत वसनस्तस्थौ संप्रामलालसः ॥ संघातपग्रस्तशिलः साक्षान्मेरुरिवाचलः ॥ २२ ॥ ऊरुवेगप्रमाथितैः शृंगशै-
 लाग्रपादैः ॥ अपातयद्देवगणान्वज्रेणेव महागिरिन् ॥ २३ ॥ बाहुभिश्च सनिर्वृतिशैः चिन्नभिन्नशिरोरुहाः ॥ नशेकुश्चलितुं देवाः कालनेमिहतायुधि ॥ २४ ॥
 मुष्टिभिर्निहताः केचित्केचिच्च द्विदलीकृताः ॥ यक्षगंधर्वपतगाः समहो गकिन्नराः ॥ २५ ॥ तेनाविज्रासिताः पेतुः समरे कालनेमिना ॥ नशे कुयं त्र-
 वंतापियत्रं कर्तुं विचेतसः ॥ २६ ॥ तेन शक्रः सहस्राक्षोऽस्पर्षितः शरवंधनैः ॥ निष्प्रयत्नः कृतः संख्येयचलितुं न शशाकह ॥ २७ ॥ निर्जलां-
 भोदसदृशानिर्जलार्णवसप्रभः ॥ निर्व्यापारः कृतस्तेन विपाशो वरुणो मृधे ॥ २८ ॥ रणे वैश्रवणस्तेन परीतः कालरूपिणा ॥ विलपन् लो-
 कपाले शस्त्याजितो धनदः क्रियां ॥ २९ ॥ यमः सर्वहरस्तेन मृत्युप्रहरणो रणे ॥ याम्यामवस्थां संत्यज्य भीतः स्वां दिशमाविशत् ॥ ३० ॥ सलोकपा-
 लानुत्सार्य हत्वा तेषां च कर्मतत् ॥ दिक्षु सर्वासु देहं स्वं चतुर्धा विदधे तदा ॥ ३१ ॥ सनक्षत्रपथं गत्वा दिव्यं स्वर्भानुदर्शितं ॥ जहार लक्ष्मीं सोमस्य यज्ञास्य विपयं
 महत् ॥ ३२ ॥ चालयामास दीप्तां शुधर्मद्वारा सभास्करं ॥ शासनं चास्य विपयं जहार दिनकर्म च ॥ ३३ ॥ सोमि देवमुखं जित्वा चकारात्ममुखाश्रयं ॥ बाधुं च त-

प० पु०

॥ १२६ ॥

रसाजित्वाचकारात्मवशानुगं ॥ ३४ ॥ ससमुद्रात्समानियसमस्ताःसरितोबलात् ॥ चकाराभिमुखावीर्यादेहभूताश्चासिधवः ॥ ३५ ॥ अपःस्ववशगाःकु
त्वादिविजायाश्चभूमिजाः ॥ छादयामासजगतींसुगुप्तांशरणीधरैः ॥ ३६ ॥ सस्वयंभूरिवाभातिमहाभूतपातिर्महान् ॥ सर्वलोकमयोदैत्यःसर्वलोकभयाव
हः ॥ ३७ ॥ सलोकपालैकवपुश्चंद्रसूर्यग्रहात्मवान् ॥ पावकानिलसंभूतोऽराराजयुधिदानवः ॥ ३८ ॥ पारमेष्ठ्येस्थितःस्थानेलोकानांप्रभवोपमे ॥ तंतु
घुबुदैत्यगणादेवाइवपितामहं ॥ ३९ ॥ पंचतनाभ्यवर्तताविपरीतेनकर्मणा ॥ वेदोधर्मःक्षमासत्यंश्रीश्चनारायणाश्रया ॥ ४० ॥ सतेषामनुपस्थानात्स
क्रोधोदानवेश्वरः ॥ वैष्णवंपदमन्विच्छन्सगतोदेवतायतः ॥ ४१ ॥ सददंशमुपणस्थंशंखचक्रगदाधरं ॥ दानवानांविनाशायभ्रामयंतंगदांशु
भां ॥ ४२ ॥ सजलांभोदसदृशंविद्युत्सदृशवाससं ॥ आरूढंस्वर्णपत्राब्जंखेचरंकाश्यपंखगं ॥ ४३ ॥ दुष्टदैत्यविनाशायदृष्ट्वाख
स्थमिवस्थितं ॥ दानवोविष्णुमक्षोभ्यंवभाषेक्षुब्धमानसः ॥ ४४ ॥ अयंसारिपुरस्माकंपूर्वेषांप्राणनाशनः ॥ अर्णवावासिनश्चैव
मधोश्चकैटभस्यच ॥ ४५ ॥ अयंसारिपुरस्माकमसमःकिलकथ्यते ॥ अनेकसंयुगेनेनदानवावहोहताः ॥ ४६ ॥ अयंसनिर्घृणोलोकेस्त्रीवालनिरपत्रपः ॥
येनदानवनारीणांसिमतोद्वरणंकृतम् ॥ ४७ ॥ अयंसविष्णुर्देवानांविकुंठश्चदिवौकसाम् ॥ अनंतोभोगिनामध्यैस्वयंभूश्चस्वयंभुवः ॥ ४८ ॥ अयंसनाथोदे
वानामस्माभिर्विप्रकृष्यते ॥ अस्यक्रोधंसमासाद्यहिरण्यकशिपुर्हतः ॥ ४९ ॥ अस्यच्छायासुपाश्रित्यदेवामखसुखेस्थिताः ॥ आर्ज्यमहापैर्भिर्दत्तमश्रु
वंतत्रिधाहुतम् ॥ ५० ॥ अयंसनिधनेहेतुःसर्वेषाममरद्विषाम् ॥ अस्यचक्रप्रविष्टानिकुलान्यस्माकमाहवे ॥ ५१ ॥ अयंसकिलयुद्धेषुसुरार्थेत्यक्तजीवितः ॥
सविभुस्तेजसायुक्तंचक्रंक्षिपतिशत्रुषु ॥ ५२ ॥ अयंसकालोदैत्यानांकालभूतेमयिस्थिते ॥ अतिक्रांतस्यकालस्यफलंप्राप्स्यतिकेशवः ॥ ५३ ॥ दिष्ट्येदानीं
समक्षंमेविष्णुरेषसमागतः ॥ निष्पिष्टोबहुनासंख्येमय्येवप्रणाशिष्यति ॥ ५४ ॥ यास्याम्यपचितिर्दिष्ट्यापूर्वेषामद्यसंयुगे ॥ इमन्नारायणंहत्वादानवानां
भयावहम् ॥ ५५ ॥ क्षिप्रमेवहनिष्यामिरणेमरगणानहम् ॥ जात्यंतरगतोप्येषवाधतेदानवान्मृधे ॥ ५६ ॥ एषोनंतःपुराभूत्वापन्ननाभइतिश्रुतः ॥
जघानैकार्णवेधोरेताबुभौमधुकैटभौ ॥ ५७ ॥ द्विधाभूतंवपुःकृत्वासिंहस्यार्द्धनरस्यच ॥ पितरंमेजघानैकोहिरण्यकशिपुपुरा ॥ ५८ ॥ शुभंगर्भमधतै
नमदितिर्देवतारणिः ॥ त्रीन्लोकानाजहारैकःक्रममाणस्त्रिभिःक्रमैः ॥ ५९ ॥ भूयस्त्विदानींसंप्राप्तेसंप्राप्तेतारकामये ॥ मयासहसमागम्यसदेवोविनाशि
ष्यति ॥ ६० ॥ एवमुक्त्वाबहुविधंक्षिप्रंनारायणंरणे ॥ वाग्भिरप्रतिरूपाभिर्युद्धमेवाभ्यरोचयत् ॥ ६१ ॥ क्षिप्यमाणोऽसुरेन्द्रेणननुकोपगदाधरः ॥ क्षमाबले
नमहतासस्मितंचेदमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ अल्पंदर्पवलदैत्यस्थिरमक्रोधजंबलम् ॥ हतस्त्वंदर्पजैर्दोषैर्हित्वायोभाषसेक्षमाम् ॥ ६३ ॥ अधमस्त्वंमममतोधिमे

प्र०सू०सं०

अ० ४१

॥ १२६ ॥

तत्तववाग्बलम् ॥ केतत्रपुरुषाः संतियत्रगर्भतियोषितः ॥ २६४ ॥ अहंत्वादैत्यपइयामिपूर्वेषामार्गगामिनम् ॥ प्रजापतिकृतंसेतुंत्यक्त्वाकः स्वस्तिमान्भवे
 त् ॥ ६५ ॥ अद्यत्वांनाशयिष्यामिदेवव्यापारघातकम् ॥ स्वेपुस्वेपुचस्थानेषुस्थापयिष्यामिदेवताः ॥ ६६ ॥ एवंब्रुवतिवाक्यंतुमृधेश्रीवत्सधारिणि ॥
 जहासदानवः कोधाद्धस्तांश्चक्रेणसायुधान् ॥ ६७ ॥ सबाहुस्तमुद्यम्यसर्वायुधगणात्रणे ॥ कोधाद्रिगुणरक्ताक्षोविष्णोर्वक्षस्यपातयत् ॥ ६८ ॥ दान
 वाश्चापिसमेरमेयतारपुरोगमाः ॥ उद्यतायुधनिर्घ्निशाविष्णुमभ्यद्रवत्रणे ॥ ६९ ॥ सताडचमानोऽतिवलेदैतैः सर्वायुधोद्यतैः ॥ नचचालततोयुद्धेकंप्यमा
 मानइवाचलः ॥ ७० ॥ संयुक्तश्चसुपर्णेनकालनेमिर्महासुरः ॥ सर्वप्राणेनमहतीर्गदामुद्यम्यबाहुभिः ॥ ७१ ॥ घोरांज्वलंतीमुमुचे संरब्धोगरुडोपरि ॥ कर्मणातेनदे
 त्यस्यविष्णुर्विस्मयमागमत् ॥ ७२ ॥ तदातेनसुपर्णस्यपातितामूर्ध्नि सागदा ॥ सुपर्णव्यथितं दृष्ट्वाक्षतंचवपुरात्मनः ॥ ७३ ॥ क्रोधसंरक्तनयनो वैकुण्ठश्चक्र
 माददे ॥ व्यवर्द्धतचवेगेनसुपर्णेनसमंविभुः ॥ ७४ ॥ भुजाश्चास्यव्यवर्धतव्याप्तवंतोदिशोदश ॥ विदिशश्चैवखंचापिगांचैवप्रतिपूरयन् ॥ ७५ ॥ ववृधेसपुनर्लो
 कान्कांतुकामइवौजसा ॥ तंजयायसुरेद्राणांवर्द्धमानंनभस्तले ॥ ७६ ॥ ऋषयः सहगंधर्वास्तुष्टुवुर्मधुसूदनम् ॥ सद्याकिरीटेनलिखन्शिरसाभास्वरेण
 च ॥ ७७ ॥ पश्यामाक्रम्यवसुधांदिशः प्रच्छाद्यबाहुभिः ॥ सहस्रकरतुल्याभंसहस्रारमरिक्षयम् ॥ ७८ ॥ दीप्ताग्रिसदृशंघोरं दर्शनेनसुदर्शनम् ॥ सुवर्णरेणुप
 र्येतवन्ननाभंभयावहं ॥ ७९ ॥ मेदोस्थिमज्जरुधिरैः सितं दानवसंभवेः ॥ अद्वितीयं प्रहरणं क्षुरपर्यंतमंडलम् ॥ ८० ॥ स्रग्दाममालानिचितं कामगंकामरूपिणं ॥
 स्वयंस्वयंभुवासृष्टंभयदंसर्वविद्विषाम् ॥ ८१ ॥ दधाररोपेणाविष्टंनित्यमाहवदपितं ॥ क्षेपणाद्यस्यमुह्यतिलोकाः सस्थाणुजंगमाः ॥ ८२ ॥ क्रव्यादानिचभूता
 नितृप्तिर्यातिमहामृधे ॥ तमप्रतिमकर्माणंसमानंसूर्यवर्चसा ॥ ८३ ॥ चक्रमुद्यम्यसमरेकोपदीप्तो गदाधरः ॥ प्रणष्टदानवंतेजः कुर्वाणस्वेनेतेजसा ॥ ८४ ॥ चिच्छे
 दबाहुस्तेनैवसमरेकालनेमिनः ॥ तच्चवक्रशतंघोरंसाग्नितूणाट्टिहासिवै ॥ ८५ ॥ तस्यदैत्यस्यचक्रेणप्रममाथवल्लाद्धरिः ॥ साच्छिन्नबाहुर्विशिरानप्राकंपतदानवः
 ॥ ८६ ॥ कबंधावस्थितः संस्येविशाखइवपादपः ॥ तंवितात्यमहापक्षोवायोः कृत्वासमंजवम् ॥ ८७ ॥ उरसाताडयामासगरुडः कालनेमिनं ॥ सतस्यदेहोभिमुखो
 विबाहुः स्वात्परिभ्रमन् ॥ ८८ ॥ निपपातदिवंत्यक्त्वाक्षोभयन्धरणीतलम् ॥ तस्मिन्निपातितेदैत्येदेवाः सर्पिगणास्तथा ॥ ८९ ॥ साधुसाध्वितिवैकुण्ठसमेताः
 प्रत्यपूजयन् ॥ अपरेयेतुदैत्यावैयुद्धेदृष्टपराक्रमाः ॥ ९० ॥ तेसर्वेबाहुभिर्व्याप्तानशोकुश्रलितुरणे ॥ कांश्चित्केशेषुजग्राहकांश्चित्कंठेष्वपीडयत् ॥ ९१ ॥ चक
 र्तकस्यचिद्रक्रम्येष्टृह्लात्तथापरम् ॥ तेगदाचक्रनिर्दग्धागततत्त्वागतासवः ॥ ९२ ॥ गगनाद्ब्रह्मसर्वागानिपेतुर्धरणीतले ॥ तेषुसर्वेषुदैत्येषुहतेषुपुरुषो
 त्तमः ॥ ९३ ॥ शक्रप्रियंततः कृत्वाकृतकर्मगदाधरः ॥ तस्मिन्निमर्देसंवृतेसंप्रामेतारकामये ॥ ९४ ॥ तंचदेशंजगामाशुब्रह्मालोकपितामहः ॥ सर्वब्रह्मार्पि

प० पु०
॥ १२७ ॥

भिःसाद्धिगंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ २९५ ॥ देवदेवंहरिंदेवःपूजयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ कृतदेवमहत्कर्मसुराणांशल्यमुद्धतम् ॥ १६ ॥ निधनेनचदैत्यानांवर्यचपरितो
पिताः ॥ योयैतव्याहोविष्णोःकालनेमिर्महासुरः ॥ १७ ॥ त्वामेतस्यऋतेह्यस्मिन्शास्ताकाश्चित्रविद्यते ॥ एषदेवान्परिभवन्लोकांश्चसचराचरान् ॥ १८ ॥
ऋषीणांकदनंकृत्वामामपिप्रतिगर्जति ॥ तदनेनत्वदीयेनपरितुष्टोस्मिन्कर्मणा ॥ १९ ॥ यदयंकालकल्पस्तेकालनेमिर्निपातितः ॥ तदागच्छस्वभद्रतैग
च्छामदिवसुत्तमाम् ॥ ३०० ॥ ब्रह्मर्षयस्त्वातत्रस्थाःप्रतीक्षन्तेसदोगताः ॥ कंचाहंतवदास्यामिवरंवरभृतांवरम् ॥ १ ॥ स्वस्थानस्थेषुदेवेषुतेषांचवरदोभवान् ॥
निर्यातमेतत्रैलोक्यस्फीतंनिहतकंटकम् ॥ २ ॥ अस्मिन्नेवमृधेविष्णोःशक्रायमुमहात्मने ॥ एवमुक्तोभगवताब्रह्मणाहरिरव्ययः ॥ ३ ॥ देवान्शक्रमु
खान्सर्वांनुवाचशुभयागिरा ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतांत्रिदशास्तसर्वेयावतोत्रसमागताः ॥ ४ ॥ सुपर्णसहितैस्तत्रपुरस्कृत्यपुरंदरम् ॥ अस्माभिःसमरेसर्वैःकाल
नेमिमुखाहताः ॥ ५ ॥ दानवाविक्रमोपेताःशक्रादपिमहत्तराः ॥ अस्मिन्महतिस्त्रागमेद्वावेवतुविनिस्सृतौ ॥ ६ ॥ विरोचनस्तुदैतेयःस्वर्भातुश्चमहाबलः ॥
स्वादिशंभजतांशक्रोदिशंवरुणएवच ॥ ७ ॥ याम्यांयमःपालयतामुत्तरांचधनाधिपः ॥ ऋक्षैःसहसदायोगंगच्छतांचंद्रमास्तथा ॥ ८ ॥ अयमृतुमुखंसूयो
भजतामयनैःसह ॥ आज्यभागाःप्रवर्ततांसदस्यैरभिपूजिताः ॥ ९ ॥ हूयंतामग्नयोविप्रैर्वेदहृष्टेनकर्मणा ॥ देवाश्चवलिहोमेनखाध्यायेनमहर्षयः ॥ ३१० ॥
श्राद्धेनपितरश्चैवतुष्टियांतुयथासुखम् ॥ वायुश्चरतुमार्गस्थस्त्रिधादीप्यतुपावकः ॥ ११ ॥ त्रयोवर्णाश्चलोकांस्त्रींस्तपर्षयंत्वात्मजैर्गुणैः ॥ क्रतवःसंप्रवर्ततांदी
क्षणयैर्द्विजातिभिः ॥ १२ ॥ दक्षिणाश्चोपपद्यंतांयाज्ञिकैश्चपृथक्पृथक् ॥ गाश्चसूर्योरसान्सोमोवायुःप्राणांश्चप्राणिषु ॥ १३ ॥ तर्पयन्तःप्रवर्ततांमेतेसोम्यैःस्वकर्म
भिः ॥ यथावदनुपूर्वेणमहेंद्रमलयोद्भवाः ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यमातरःसर्वाःसमुद्रयांतुसिंधवः ॥ दैत्येभ्यस्त्यज्यतांभीश्चशांतिंव्रजतदेवताः ॥ १५ ॥ स्वस्तिवो
स्तुगमिष्यामिब्रह्मलोकंसनातनं ॥ स्वगृहेस्वर्गलोकेवासंग्रामेवाविशेषतः ॥ १६ ॥ विश्वस्तैश्चनगंतव्यंनित्यंक्षुद्राहिदानवाः ॥ छिद्रेषुप्रहंरत्येतेनतेषांसिस्थ
तिध्रुवा ॥ १७ ॥ सौम्यानांनिजभावानांभवतामार्जवेमनः ॥ एवमुक्तासुरगणान्विष्णुस्तत्पराक्रमः ॥ १८ ॥ जगामब्रह्मणासाद्धैब्रह्मलोकंमहायज्ञाः ॥
देवानांमहर्षीप्रीतिमुत्पाद्यभगवान्प्रभुः ॥ १९ ॥ एतदाश्चर्यमभवत्संग्रामेतारकामये ॥ दानवानांचविष्णोश्चयन्मातृंवरिपृच्छसि ॥ ३२० ॥ इति श्रीपाद्मपु
राणेप्रथमेसृष्टिखंडेपद्मोद्भवदेवासुरयुद्धेनामैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ भीष्मउवाच ॥ श्रुतःपद्मोद्भवोब्रह्मन्विस्तरणत्वयोरितः ॥ समासाद्भवमाहा
त्म्यमुत्पत्तिंचगुह्ययच ॥ १ ॥ श्रोतुमिच्छामितेब्रह्मन्यथाभूतःकृतंचयत् ॥ तारकश्चकथंभूतोदानवोवलवत्तरः ॥ २ ॥ कार्तिकेयेनसब्रह्मन्कथंष्वस्तो
महासुरः ॥ कथंरुद्रेणमुनयःप्रेषितामंदरगिरिम् ॥ ३ ॥ कथंलब्धाउमातत्ररुद्रेणपरमेष्ठिना ॥ एतदाख्याहिमेसर्वयथाभूतंमहासुने ॥ ४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥

प्र०सृ०खं०
अ० ४२

॥ १२७ ॥

कश्यपेनपुराप्रोक्तादितिदैत्यारणिःशुभा ॥ वज्रसारमयैश्वर्यैःपुत्रोदेविभाविष्याति ॥ ५ ॥ वज्रांगोनामपुत्रस्तुभविताथर्मवत्सलः ॥ साचल
 व्यवरादवीसुषुवेवज्जदुश्छिदम् ॥ ६ ॥ सजातभात्रएवाभूत्सर्वेशास्त्रार्थपारगः ॥ उवाचमातरंभक्त्यामातः किंकरवाण्यहम् ॥ ७ ॥ तस्योवाचततो
 हृष्टादितिदैत्याधिपस्यतु ॥ बहवोमेहताःपुत्राःसहस्राक्षेणपुत्रक ॥ ८ ॥ तेषामपचित्तिर्कर्तुंगच्छशक्रवधायतु ॥ बाढमित्येवतांचोकाजगामत्रिदिवं
 बलात् ॥ ९ ॥ बध्वाततःसहस्राक्षंपाशेनमोषवर्चसा ॥ मातुरंतिकमागच्छद्वाधःशुद्धमृगंयथा ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्माकश्यपश्चमहातपाः ॥ आग
 तौतत्रयत्रास्तांमातापुत्रावभीतकौ ॥ ११ ॥ दृष्ट्वातुताबुवाचेदंब्रह्माकश्यपएवच ॥ मुच्येनेपुत्रदेवेंद्रंकिमनेनप्रयोजनम् ॥ १२ ॥ अवमानोवधःप्रोक्तः
 पुत्रसंभावितस्यतु ॥ अस्मद्राक्येनयोमुक्तस्त्वद्धस्तान्मृतएवसः ॥ १३ ॥ परस्यगौरवान्मुक्तःशत्रूणाशत्रुराहवे ॥ सजीवन्नेवहिमृतोदिवसेदिवसेपुनः ॥
 ॥ १४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवज्रांगःप्रणतोवाक्यमब्रवीत् ॥ नमेकृत्यमनेनास्तिमातुराज्ञाकृताहिमे ॥ १५ ॥ त्वंसुरासुरनाथोवैमान्यश्चप्रपितामहः ॥ क
 रिष्येत्त्वद्दत्तदेवएषमुक्तःशतक्रतुः ॥ १६ ॥ तपसेमरतिदैवनिर्विघ्नंतच्चमेभवेत् ॥ त्वत्प्रसादेनभगवन्नित्युक्ताविररामह ॥ १७ ॥ तस्मिस्तूष्णींस्थिते
 दैत्येप्रावाचेदंपितामहः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तपस्त्वंकुरुमापन्नः सोऽस्मच्छासनसंस्थितः ॥ १८ ॥ अनयाचित्तुशुद्ध्याहिपर्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ इत्यु
 क्त्वापद्मजःकन्यांससर्जायतलोचनाम् ॥ १९ ॥ तामस्मैप्रददौदेवःपन्त्यर्थेपद्मसंभवः ॥ वरांगीतिचिनामास्याः कृत्वायातः पितामहः ॥ २० ॥ वज्रा
 गोपितयासार्द्धजगामतपसवेनम् ॥ ऊर्ध्वबाहुस्सदैत्येंद्रोचरद्रपंसहस्रकम् ॥ २१ ॥ कालंकमलपत्राक्षःशुद्धबुद्धिर्महातपाः ॥ तावच्चाधोमुखःकालंता
 वत्पंचाग्निमध्यगः ॥ २२ ॥ निराहारोघोरतपास्तपोराशिरजायत ॥ ततःसौतर्जलेचक्रेवासंवरपंसहस्रकम् ॥ २३ ॥ जलांतरंप्रविष्टस्यतस्यपत्नीमहा
 व्रता ॥ तस्यैवतीरेसरसः स्थितासौमौनमाश्रिता ॥ २४ ॥ निराहारंतपोघोरंप्रविवेशमहाद्युतिः ॥ तस्यांतपासिवर्तत्यामिद्रश्चक्रेविभीषिकाम् ॥ २५ ॥
 गत्वातुमर्कटाकारस्तदाश्रमपदंमहत् ॥ ब्रसींचकपर्वलवान्गंधाद्यर्चाकरंडकम् ॥ २६ ॥ ततस्तुसिंहरूपेणभीषयामासभामिनीम् ॥ ततोभुजंगरूपे
 णाप्यदशचरणद्वयम् ॥ २७ ॥ तपोबलवशात्सातुनवध्यत्वंजगामह ॥ भीषिकाभिरनेकाभिः क्लेशयन्पाकशासनः ॥ २८ ॥ विररामयदानैववज्रांगमहिषी
 तदा ॥ शैलस्यदुष्टतांमत्वाशापंदातुंसमुद्यता ॥ २९ ॥ तांशापाभिमुखींदृष्ट्वाशैलःपुरुषविग्रहः ॥ उवाचतांवारोहांवरांगीभीतलोचनः ॥ ३० ॥
 शैलउवाच ॥ नाहंमहाव्रतेदुष्टःसेव्योहंसर्वदेहिनाम् ॥ विप्रिथंतेकरोत्येषरूपितःपाकशासनः ॥ ३१ ॥ एतस्मिन्नंतरेजातःकालोवपंसहस्रकः ॥ तस्मिन्ज्ञात्वातुभ
 गवान्कालेकमलसंभवः ॥ ३२ ॥ तुष्टःप्रोवाचवज्रांगंतदागत्यजलाशयम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ददामिसर्वकामंतजतिष्ठदितिनंदन ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्तदोत्थायसदै

५० पु०
॥ १२८ ॥

त्येन्द्रस्तपोनिधिः ॥ उवाचप्रांजलिर्वाक्यंसर्वलोकपितामहम् ॥ ३४ ॥ वज्रांगउवाच ॥ आसुरोमास्तुमेभावःसंतुलोकाममाक्षयाः ॥ तपस्यभिरतिमैस्तु
शरीरस्यास्यवर्तनम् ॥ ३५ ॥ एवमस्त्वितितदेवोजगामस्वकमालयम् ॥ वज्रांगोपिसमातंतुतपसिस्थिरसंयमः ॥ ३६ ॥ संगंतुमिच्छन्त्वांभार्यानद
दर्शाश्रमेस्वके ॥ ध्रुवाविष्टःसशैलस्यगहनंप्रविवेशह ॥ ३७ ॥ आदातुंफलमूलानिसचतस्मिन्मूलोक्तयत् ॥ रुदन्तीस्वांप्रियादीनांतरुप्रच्छादिता
ननाम् ॥ ३८ ॥ तांविश्लोक्यततोदैत्यःप्रोवाचपरिसांतव्यन् ॥ वज्रांगउवाच ॥ केनतेपकृतंभद्रेयमलोकंयियासुना ॥ ३९ ॥ कंवाकामंप्रयच्छामिशी
घ्रंप्रब्रूहिमानिनि ॥ वरांग्युवाच ॥ त्रासितास्म्यपविद्धास्मिताडितापीडितास्मिच ॥ ४० ॥ रौद्रेणदेवराजेननष्टनाथेवभूरिशः ॥ दुःखस्यांतमपश्यं
तीप्राणांस्त्यक्तुंव्यवस्थिता ॥ ४१ ॥ पुत्रंमेतारकंदेहितस्माहुःखमहार्णवात् ॥ एवमुक्तस्तुदैत्येन्द्रःकोपव्याकुललोचनः ॥ ४२ ॥ शक्तोपिदेवराजस्यप्र
तिकर्तुमहासुरः ॥ तपएवपुनश्चर्तुंव्यवस्यतमहाबलः ॥ ४३ ॥ ज्ञात्वातस्यतुसंकल्पंब्रह्माक्रूरतरपुनः ॥ आजगामत्वरायुक्तोयत्रासौदितिर्नदनः ॥ ४४ ॥
ब्रह्मोवाच ॥ किमर्थपुत्रभूयस्त्वंकर्तुंनियममुद्यतः ॥ तदहंतेपुनर्दक्षिकाक्षितंपुत्रमोजसा ॥ ४५ ॥ वज्रांगउवाच ॥ उत्थितेनमयःदृष्टासमाधानात्त्वदा
ज्ञया ॥ त्रासितेंद्रेणमामाहसावरांगीसुतार्थिनी ॥ ४६ ॥ पुत्रंमेतारकंदेहितुष्टोमेत्वंपितामह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अलंतेतपसावीरमाक्रेशेदुस्तरेविश ॥ ४७ ॥
पुत्रस्तुतारकोनामभविष्यतिमहाबलः ॥ देवसीमंतिनीनांतुधम्मिच्छकविमोक्षकः ॥ ४८ ॥ इत्युक्तोदैत्यनाथस्तुप्रणम्यप्रपितामहम् ॥ गत्वातानंदयामास
महिर्षीकशिंतांतराम् ॥ ४९ ॥ तौदंपतीकृताथौतुजग्मतुःस्वाश्रमतदा ॥ आहितंतुतदागर्भवरांगीवरवर्णिनी ॥ ५० ॥ पूर्णवर्षसहस्रंतुदधारादोरएवहि ॥
ततोवर्षसहस्रातिवरंगीसाप्रसूयत ॥ ५१ ॥ जायमानेतुदैत्येतुतस्मिन्लोकभयंकरे ॥ चचालसर्वापृथिवीप्रोद्धताश्चमहार्णवाः ॥ ५२ ॥ चेलुर्धराधराश्चा
पिवबुर्वाताश्चभीषणाः ॥ जेपुर्जप्यमुनिवरानेदुर्व्यालमृगाअपि ॥ ५३ ॥ जहौकतिश्चंद्रसूर्यौनीहारच्छादितादेशः ॥ जातेमहासुरेतास्मिन्सर्वेचापिमहा
सुराः ॥ ५४ ॥ आजग्मुर्हर्षितास्तत्रतथाचासुरयोषितः ॥ जगुर्हंपसमाविष्टाननुतुआप्सस्रोगणाः ॥ ५५ ॥ ततोमहोत्सवेजातेदानवानांमहाद्युते ॥ विप
ण्णमनसोदेवाःसहेंद्राअभवंस्तदा ॥ ५६ ॥ वरांगीतुसुतंदृष्ट्वाहर्षेणापूरितातदा ॥ बहुमेनेचदैत्येन्द्रोविजातंतंतदातया ॥ ५७ ॥ जातमात्रस्तुदैत्ये
द्रस्तारकश्चोश्रविक्रमः ॥ अभिषिक्तोसुरैर्मुख्यैःकुजंभमहिषादिभिः ॥ ५८ ॥ सर्वासुरमहाराज्येपृथिवीतुलनक्षमे ॥ सतुप्राप्तमहाराज्यस्तारको
नृपसत्तम ॥ ५९ ॥ उवाचदानवश्रेष्ठेयुक्तिशुक्तमिदंवचः ॥ तारकउवाच ॥ शृणुध्वमसुराःसर्वेवाक्यंमममहाबलाः ॥ ६० ॥ वंशक्षयकरादेवाःसर्वेपामेवदा
नवाः ॥ अस्मार्कजातिधर्मेणविरूढैरमक्षयम् ॥ ६१ ॥ वयंतपश्चरिष्यामःसुराणानिग्रहायतु ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यसर्वएववसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वासं

प्र०सू०खं०
अ०४२

॥ १२८ ॥

मत्तकृत्वापरियात्रययोगिरिं ॥ निराहारःपंचतपाःपत्रभुग्वारिभोजनः ॥ ६३ ॥ शतंशतंसमानांतुतपांस्येतान्यथाकरोत् ॥ एवंपुनर्दत्तदेहेतपोराशित्वमा
 गते ॥ ६४ ॥ ब्रह्मागत्याहदैत्यैर्द्रवरंवरयसुव्रत ॥ सवप्रेसर्वभूतेभ्योनमेमृत्युर्भवेदिति ॥ ६५ ॥ तमुवाचततोब्रह्मादेहिनामरणध्रुवम् ॥ यतस्ततोपिवरयमृत्युं
 यस्मान्नशंसे ॥ ६६ ॥ ततःसंचित्यदैत्यैर्द्रःशिशोर्वैसतवासरात् ॥ वप्रेमहासुरोमृत्युंमोहितोह्यवलेपतः ॥ ६७ ॥ जगामोमित्युदाहृत्यब्रह्मादैत्योनिजं
 गृहम् ॥ अथाहमंत्रिणस्तूर्णबलमेसंप्रयुज्यताम् ॥ ६८ ॥ यदिवोमत्प्रियंकार्येनिग्राह्याःसुरसत्तमाः ॥ निगृहीतेषुमेप्रीतिर्जायतेचातुलाऽसुराः ॥ ६९ ॥ तारक
 स्यवचःश्रुत्वाग्रसनोनामदानवः॥सिनानीदैत्यराजस्यसज्जं चक्रेबलंचतत् ॥ ७० ॥ आहत्यभेरींभीरुदैत्यानाहूयसत्वरः ॥ दशकोटीश्वरादत्यादैत्यानांचंडवि
 क्रमाः ॥ ७१ ॥ तेषामग्रेसरोजंभःकुजंभोनंतरोसुरः ॥ महिषःकुंजरोमेघःकालनेमिर्निमिस्तथा ॥ ७२ ॥ मंथनोजंभकःशुम्भोदैत्यैर्द्रादशनायकाः ॥ अन्येच
 शतशस्तत्रप्रुथिवीतुलनक्षमाः ॥ ७३ ॥ गरुडानांसहस्रेणचक्राष्टकविभूषितः ॥ सक्रूरपरीवारश्चतुर्योजनविस्तृतः ॥ ७४ ॥ स्यंदनस्तारकस्यासीत्व्या
 प्रसिहखरावैभिः ॥ युक्तारथास्तुग्रसनजंभकौजंभकुंभिनां ॥ ७५ ॥ मेघस्यद्वीपिभिर्युक्तःकूष्माण्डैःकालनेमिनः ॥ पर्वताभश्चतुर्दशानिमेधैवमहागजः ॥ ७६ ॥
 शतहस्ततुरंगस्थोमंथनोनामदैत्यराट् ॥ जंभकस्तूष्मारूढो गिरिद्राभंमहाबलः ॥ ७७ ॥ शुंभोमेघंसमारूढोऽन्येप्येवंचित्रवाहनाः ॥ प्रचंडाश्चित्रवर्माणः
 कुंडलोष्णीषभूषिताः ॥ ७८ ॥ तद्वलंदैत्यासिंहस्यभीमरूपंयजायत ॥ प्रमत्तमत्तमांतगतुरंगरथसंकुलम् ॥ ७९ ॥ प्रतस्थेमरयुद्धायवहुपत्तिपताकिम् ॥ एत
 स्मिन्नंतरेवायुदैवदूतोऽसुरालये ॥ ८० ॥ दृष्ट्वातदानवबलंजगामेन्द्रस्यशंसितुं ॥ सगत्वातुसभां दिव्यामहेंद्रस्यमहात्मनः ॥ ८१ ॥ शशंसमध्येदेवानांत
 त्कार्यसमुपास्थितम् ॥ तच्छ्रुत्वादेवराजस्तुनिमीलितविलोचनः ॥ ८२ ॥ बृहस्पतिमुवाचदेवाक्यं कालेमहाभुजः ॥ इन्द्रवाच ॥ संप्राप्नोति
 विमदांयदेवानांदानवैःसह ॥ ८३ ॥ कार्यंकिमत्रतद्ब्रूहिनीत्युपायोपबृंहितम् ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंमहेंद्रस्यगिरिपतिः ॥ ८४ ॥ इत्यु
 वाचमहाभागोबृहस्पतिरुदारधीः॥बृहस्पतिरुवाच ॥ सामपूर्वाश्रुतानीतिश्चतुरंगपताकिनी ॥ ८५ ॥ जिगीषतांसुरश्रेष्ठस्थितिरेपासनातनी॥सामभेदस्त
 थादानंदं दंडांगचतुष्टयम् ॥ ८६ ॥ नसांत्वगोचरेलुब्धानभेद्यास्त्वेकधर्मिणः ॥ नदानमत्रसंसिद्धयैप्रसह्यैवापहारिणाम् ॥ ८७ ॥ एकोभ्युपायो
 दंडोत्रभवातांयदिरोचते ॥ एवमुक्तःसहस्राक्षएवमेतदुवाचह ॥ ८८ ॥ कर्तव्यतांचसंचित्यप्रोवाचामरसंसदि ॥ इन्द्रवाच ॥ अवधानेनमे
 वाचंशृणुध्वं नाकवासिनः ॥ ८९ ॥ भवंतोयज्ञभोक्तारो दिव्यात्मानोहिसान्वयाः ॥ स्वमाहिमिस्थितानित्यंजगतःपालनेरताः ॥ ९० ॥ क्रियतांस
 मरोद्योगःसैन्यं संयोज्यतांमम ॥ आह्रियंतांचशस्त्राणिपूर्यंतांशस्त्रदेवताः ॥ ९१ ॥ वाहनानि विमानानि योजयद्धमंमेश्वराः ॥ यमंसेनापतिकृ

५० पु०
॥ १२९ ॥

त्वाशीप्रमेवादिवौकसः ॥ ९२ ॥ इत्युत्कास्समनहंतदेवानां प्रेधानतः ॥ वाजिनामयुतेनाजौहमपंटापीरष्कृतम् ॥ ९३ ॥ नानाश्चर्यगुणोपेतं संप्राप्तं
देवदानवैः ॥ रथं मातलिनायुक्तं देवराजस्य दुर्जयम् ॥ ९४ ॥ यमो महिषमास्थाय सेनाये समवर्तत ॥ चंडर्किरबृंदेन सवतः परिवारितः ॥ ९५ ॥
कल्पकालोद्भूतज्वालापूरितो म्बरगोचरः ॥ हुताशनस्त्वजारूढः शक्तिहस्तो व्यवस्थितः ॥ ९६ ॥ पवनोऽङ्कुशहस्तश्च विस्तारितमहाजवः ॥ भुजगेंद्रसमारूढो
जलेशो भगवान्स्वयम् ॥ ९७ ॥ नरयुक्तेरथे देवो राक्षसे शो विव्यच्चरः ॥ तीक्ष्णस्त्रयुतो भीमः समरे समवस्थितः ॥ ९८ ॥ महासिंहे रथे देवो धनाध्यक्षो गदायुधः ॥
चंद्रादित्यावश्विनौ च चतुरंगवलान्विताः ॥ ९९ ॥ सेनान्यो देवराजस्य दुर्जया भुवनत्रये ॥ कोटयस्तास्त्रयास्त्रिंशद्देवदेव निकायिनाम् ॥ १०० ॥ हिमाचलाभे
सितचारुचामरे सुवर्णपद्मामलमुंदरस्रजि ॥ कृताभिरामो ज्वलकुंकुमांकुरे कपोललीलालिकदंबसंकुले ॥ १ ॥ स्थितस्तदैरावणनामकुंजरे महामना
श्वित्रविभूषणावरः ॥ विशालवज्रः सुवितानभूषितः प्रकीर्णकेयूरभुजंगमंडलः ॥ २ ॥ सहस्रदृग्दितपादपल्लवास्त्रिविष्टपेशो भूतपाकशासनः ॥
तुरंगमातंगकुलौघसंकुलासितातपत्रद्वजशालिनी च ॥ ३ ॥ भूवसादुर्जयपतिसंतता विभाति नानायुधयोधदुस्तरा ॥ ततोऽश्विनौ च मरुतः सप्ताध्याः स
पुरंदराः ॥ ४ ॥ यक्षराक्षसगंधर्वादिव्यनानास्त्रपाणयः ॥ जघ्रुर्दैत्यैश्च रसर्वे सभूयतु महाबलाः ॥ ५ ॥ न चैवास्त्राण्यसज्जंत गात्रे वज्राचलोपमे ॥ अ
थोरथादवपुत्यतारकोदानवाधिपः ॥ ६ ॥ जघानकोटिशो देवान्करपाणिभिरेव च ॥ हतशेषाणि सैन्यानि देवानां विप्रदुद्रुवुः ॥ ७ ॥ दिशो भीतानि सं
त्यज्य रणोपकरणानि च ॥ दृष्ट्वा तान् विद्रुतान् देवांस्तारको वक्ष्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ मावधिष्ठसुरान् देव्यावज्रां गायचमंदिरे ॥ शीघ्रमानीय दृश्यतां वद्वान् पश्यत्वयं
सुरान् ॥ ९ ॥ लोकपालास्ततो दैत्यो वद्वान् चेंद्रमुखान्त्रणे ॥ सरुद्रान्सुहृदैः पाशैः पशुपालः पशूनि वा ॥ १० ॥ सभूयो रथमास्थाय जगाम स्वकमालयं ॥ सिद्धगंधर्वसं
घुष्टं विपुलाचलमस्तकम् ॥ ११ ॥ स्तूयमानो दिति सुतैरप्सरोग्भिः सुसेवितः ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूष्टिखंडे देवासुरसंग्रामे तारकजयो नामाद्विचत्वारिंश
त्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रादुरासीत् प्रतीहारः शुभ्रचिनांशुकांबरः ॥ स जानुभ्यां महीं गत्वा पिहितास्यश्च पाणिना ॥ १ ॥ उवाचाना विलंबा
व्यमलपाक्षरपरिष्कृतम् ॥ दैत्यैर्द्रमर्कवृंदाभं विभ्रतं भास्वरं वपुः ॥ २ ॥ कालनेमिः सुरान् वद्वान् प्रादाय द्वारि तिष्ठति ॥ स विज्ञापयति स्थेयं क्वं दिनिचयैः प्र
भो ॥ ३ ॥ तन्निशम्या ब्रवीर्दैत्यः प्रतीहारस्य भाषितम् ॥ यथेष्टं स्थीयतामेभिर्गृहमे भुवनत्रयं ॥ ४ ॥ केवलं वा सवं त्वेकं मुंडयित्वा विमुच्यताम् ॥ सितवस्त्र
परिच्छन्नं शुनः पादेन चिह्नितम् ॥ ५ ॥ एवं कृते ततो देवा इयमानेन चेतसा ॥ जग्मुर्जगद्गुरुं द्रुष्टुं शरणं कमलोद्भवम् ॥ ६ ॥ विनिर्विण्णास्तमासाद्य शिरोभि
र्दरर्णगताः ॥ तुष्टुवुः सुष्टुवर्णाब्जैर्वचोभिः कमलासनम् ॥ ७ ॥ देवा ऊचुः ॥ नमस्त्वांकारां कुरादिप्रसूत्यै विश्वस्थानां नंतभेदस्य पूर्वम् ॥ संभूतस्यानंतरं सत्त्वम्

प्र० सू० सं०
अ० ४३

॥ १२९ ॥

लेसंहारेच्छोस्तेनमःसत्वमूर्ते ॥ ८ ॥ व्यक्तीनांत्वामादिभूतमहिम्नाचास्मादस्मानभिधानाद्विचिंत्य ॥ व्यावापृथ्व्योर्लृद्धंलोकांस्तथाधश्वाडादस्मात्वं
 विभागंचकथं ॥ ९ ॥ व्यक्तमेरुर्यजरायुस्तवाभूदेवंविद्भस्वत्प्रणीतोवकाशः ॥ व्यक्तंदेवाज्जिरेयस्यदेहादेहस्यांतश्चारिणोदेहभाजः ॥ १० ॥
 द्योस्तेमूर्द्धालोचनेचंद्रसूर्यौव्यालाःकेशाःश्रोत्ररंघ्रेदिशस्ते ॥ गात्रयज्ञःसिंधवःसंधयोवैपादौभूमिस्तूदरंतेसमुद्राः ॥ ११ ॥ मायाकारःकारणंत्वंप्रसिद्धो
 वेदैःशांतोऽज्योतिरर्कस्त्वमुक्तः ॥ वेदार्थेनत्वाविष्णुवंतिबुद्ध्याहृतपद्मांतःसंनिविष्टपुराणम् ॥ १२ ॥ त्वांचात्मानंलब्धयोगागृणंतिसांख्येयैःस्ताःसप्तसू-
 क्ष्माःप्रणीताः ॥ तासांहितुर्याष्टमीचापिगीतातास्वंतस्थोजीवभूतस्त्वमेव ॥ १३ ॥ दृष्ट्वामूर्तिंस्थूलसूक्ष्मांचकारयेवैभावाःकारणेकेचिदुक्ताः ॥ संभूतास्ते
 त्वत्तएवादिसर्गैर्भूयस्तास्त्वांवासानांतेभ्युपेयाः ॥ १४ ॥ त्वत्संकेतस्त्वंतरायोनिरूढःकालोमेयोध्वस्तसंख्याविकल्पः ॥ भावाभावाव्यक्तिसंहारहेतुः
 सोनंतस्त्वंतस्यकर्तानिधानम् ॥ १५ ॥ स्तूलस्सर्वोनर्थभूतस्ततोऽन्यस्तोर्थस्सूक्ष्मोयोहितेभ्योपिगीतः ॥ स्थूलाभावाश्चावृतायैश्चतेपांतिभ्यःस्थूलस्त्व-
 पुराणेप्रणीतः ॥ १६ ॥ भूतंभूतंभूतिमद्भूतभावंभावेभावेभावितंत्वंयुनाक्षि ॥ युक्तंयुक्तंव्यक्तिभावाग्निरस्यस्थानेस्थानेव्यक्तिवृत्तिकरोपि ॥ १७ ॥
 इत्थंदेवोव्यक्तिभाजांशरण्यस्त्रातागोप्ताभावितोनंतमूर्तिः ॥ विरेसुरमरास्तुत्वाब्रह्माणमितिकारणम् ॥ १८ ॥ तत्स्थुर्मनोभिरिष्टार्थसंप्राप्तिप्रार्थनास्ततः ॥
 एवंस्तुतोर्विरिचिस्तुप्रसादंपरमंगतः ॥ १९ ॥ अमरान्वरदोऽप्याहवामहस्तेननिर्दिशन् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नारीवाभर्तृकाकस्माद्धस्तसंत्यक्तभूषणा ॥ २० ॥ न
 राजसेकुतइशकम्लानवक्रसरोरुहः ॥ हुताशनवियुक्तोपिधूमेननाविराजसे ॥ २१ ॥ तृणोपेनप्रातिच्छन्नोदग्धदावश्चिरोपितः ॥ यमामयशरिरेणिकृष्टो
 नाद्यविराजसे ॥ २२ ॥ दंडेनालंबनेनेवकृष्टोयेनपदेपदे ॥ रजनीचरनाथत्वंकिंभीतइवभाषसे ॥ २३ ॥ राक्षसेन्द्रकृतादानेत्वमरातिक्षतोयथा ॥ तनु-
 स्तेवरुणोच्छुष्कापरीतस्येववह्निना ॥ २४ ॥ विमुक्तरुधिरंचायपदंत्वंप्रविलोकय ॥ वायोभवात्रविचेतस्कःखड्गाग्रैरिवनिष्कृतः ॥ २५ ॥ किंत्वंनतो
 सिधनदंसंयज्येवकुचेरतां ॥ रुद्रास्त्रिशूलिनःसंतोऽविदंत्वंबहुशूरतां ॥ २६ ॥ भवतकिंचाक्षिमातीव्रतानस्तदुच्यतां ॥ एवमुक्ताःसुरास्ते
 नब्रह्मणाब्रह्मवर्तिना ॥ २७ ॥ वाचांप्रधानभूतत्वात्तेमारुतमचोदयन् ॥ अथशक्रमुखेदैवैःपवनःप्रतिचोदितः ॥ २८ ॥ प्राहदेवंचतुर्वक्त्रंभवावे-
 त्तिचराचरं ॥ पुरहूतमुखाःसबलानिमिषाविजिताःप्रसभंकिलेदित्यशतैः ॥ २९ ॥ क्रतवोविहिताभवतास्थितयेजगतांचमहाद्भुतचित्रगुणाः ॥ अपियज्ञ-
 कृतःश्रुतकामफलाविहिताऋषयस्ततएवपुरः ॥ ३० ॥ अपिनाकमभूत्किलयज्ञभुजांभवतोविनियोगवशात्सततम् ॥ अपहृत्यविमानगणंसंकृतोदनुजे-
 नमहाकरभूमिसमः ॥ ३१ ॥ कृतवानसिसंवंगुणातिशयंयमशेषमहीधरराजतया ॥ मत्संभूषितमंशुमतामवर्धिसुरधामगिरिगगनेपिसदा ॥ ३२ ॥ अधि

प० पु०
॥ १३० ॥

वासविहारविधानुचितोदनुजेनपङ्कृतशृंगतटः ॥ प्रविलम्बितरत्नगुहानिवहोबहुदैत्यसमाश्रयताङ्गमितः ॥ ३३ ॥ असुरस्यचतस्यभयेनगर्तसविषादशरीरनिमित्ततया ॥ उपभोग्यतयाधिकृतसुचिरंविमलद्युतिप्रतिदिग्दशनं ॥ ३४ ॥ भवतैवविनिर्मितमादियुगेसुरहेतिसमूहवरकुलिशं ॥ दितिजस्यशरीरमवाप्यगतंशतधामतिभेदमिवाल्पविदः ॥ ३५ ॥ बाणैश्चयुधिषिद्विगद्गारिद्रास्यैर्निर्दार्शिताः ॥ लब्धप्रवेशाःकृच्छ्रेणवयंतस्यामरद्विषः ॥ ३६ ॥ सभायाममरादेवप्रकृष्योपनिवेशिताः ॥ वेत्रहस्तैरजल्पंतस्तथोपहसिताःपरैः ॥ ३७ ॥ महार्थाःसिद्धसर्वाथोभवंतःस्वलपभाषिणः ॥ शास्त्रयुक्तमथब्रूतमामराबहुभाषिणः ॥ ३८ ॥ सभेयदैत्यसिंहस्यनशकस्यविशृङ्खला ॥ वदद्भिरितिदैत्यस्यप्रेष्यैर्विहासिताबहु ॥ ३९ ॥ ऋतवोमूर्तिर्मतश्चाप्यहर्निशमुपासते ॥ कृतापराधंसत्रासंनत्यंतिकथंचन ॥ ४० ॥ तंजीलयनयोपेतंसिद्धगंधर्वाकिन्नरैः ॥ सरागमुपधाविष्टंगीयतेतस्यवेष्टमसु ॥ ४१ ॥ कृताकृतोपकरणैर्मित्रादिशुक्लाधवः ॥ शरणागतसंत्यागीत्यक्तसत्यप्रतिश्रयः ॥ ४२ ॥ इतिनिःशेषमथवानिःशेषकेनशक्यते ॥ तस्याविनयमाख्यातुंस्त्रष्टातत्रपरायणम् ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वाव्यरमद्वायुःशनैर्देवविचेष्टितं ॥ सुरानुवाचभगवांस्ततःस्मितमुखांबुजः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अवध्यस्तारकोदैत्यःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ यस्यवध्यस्तनाद्यापिजातस्त्रिभुवनेषुमान् ॥ ४५ ॥ मयासर्वदानेनछंदयित्वानिवारितः ॥ तपसःसांप्रतंराजात्रैलोक्यदहनात्मकः ॥ ४६ ॥ सतुवब्रेवर्धदैत्यइतिशुतःसतवासरात् ॥ सतुसप्तदिनोवालःशंकराद्योभविष्यति ॥ ४७ ॥ तारकस्यनिहंतासभास्कराभोभविष्यति ॥ सांप्रतंचाप्यपत्नीकःशंकारोभगवान्प्रभुः ॥ ४८ ॥ हिमाचलस्यदुहितायाचदेवीभविष्यति ॥ तस्याःसकाशाशूःसुनुरण्याःपावकोयथा ॥ ४९ ॥ जनयिष्यतितंप्राप्यतारकोनभविष्यति ॥ मयाऽन्यपायःकथितोयथैषहिभविष्यति ॥ ५० ॥ शेषंचाप्यस्यविभवंविभजध्वमनंतरं ॥ स्तोकाकालंप्रतीक्षध्वनिर्विशंकेनचतेसा ॥ ५१ ॥ इत्युक्तास्त्रिदशास्तेनसाक्षात्कमलयोनिना ॥ जम्मुस्तेप्रणिपत्येशंयथायोगादिवौकसः ॥ ५२ ॥ ततोयातेषुदेवेषुब्रह्मालोकपितामहः ॥ निशांसस्मारभगवांस्तदिवांपूर्वसंभवां ॥ ५३ ॥ ततोभगवतीरात्रिरुपतस्थेपितामहं ॥ तांविक्तेकसमालोक्यब्रह्मोवाचविभावरिम ॥ ५४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विभावरिमहत्कार्यदेवानांसमुपस्थितं ॥ तत्कर्तव्यत्वयादेविशृणुकार्यस्यनिश्चयं ॥ ५५ ॥ तारकोनामदैत्यैर्द्रः सुरशत्रुरनिर्जितः ॥ तस्याभवायभगवान्जनयिष्यतिचेध्वरः ॥ ५६ ॥ सुतंसभवितातस्यतारकस्यांतकःकिल ॥ शंकरस्याभवत्पत्नीसतीदक्षसुतातुया ॥ ५७ ॥ सापितुःकुपितादेवीर्कास्मिंश्चित्कारणांतरे ॥ भवित्रीहिमशैलस्यदुहितालोकभाविनी ॥ ५८ ॥ विरहेणहरस्तस्यामत्वाशून्यजगत्रयं ॥ सतस्यहिमशैलस्यकंदरेसिद्धसेविते ॥ ५९ ॥ प्रतीक्षमाणस्तज्जन्मकिंचित्कालंनिवत्स्यति ॥ तयोःसुतसतपसोर्भवितायोमहान्सुतः ॥ ६० ॥ भविष्यतिसदैत्यस्यतारकस्यविनाशकः ॥ जातमात्राचसादेवीस्वलप

प्र० सु० ख०
अ० ४३

॥ १३० ॥

संज्ञेवभाभिनी॥६१॥ विरहोत्कंठितागाढंहरसंगमलालसा॥तयोःसुतसप्तपसोःसंयोगःस्याच्छुभावहः॥६२॥ ततस्तुभ्यां तु जनितःस्वल्पोवाक्कलहोभवेत्॥
 ततस्तुसंशयोभूयस्तारकस्य च दृश्यते॥६३॥तयोःसंयुक्तयोस्तस्मात्सुरतासक्ति कारणे॥ विप्रंत्वयाविधातव्यंयथाताभ्यांतथाशृणु॥६४॥गर्भस्यमेवतन्मा
 तुःस्वेनरूपेणसंज्ञया ॥ ततोविहस्यशर्वस्तांविषण्णो नर्मपूर्वकं ॥ ६५ ॥ भर्त्सयिष्यतितां देवीततःसाकुपितागती ॥ प्रयास्यतितपश्चर्तुततःसात
 पसायुता ॥ ६६ ॥ जनयिष्यतितंशर्वादमितद्युतिमंडलं ॥ संभविष्यतिहंतासौसुरारीनामसंशयम् ॥ ६७ ॥ त्वयापिदानवादेविहंतव्यालोकदुर्जयाः ॥
 यावत्सुरेश्वरीदेहसंक्रांतगुणसंचया॥६८॥तत्संगमेनतावत्त्वंदेत्याहंतुनशक्यसे ॥ एवंकृतेतपस्तप्त्वात्वयासर्वैकरिष्यति ॥६९॥ समाप्तनियमादेवियदाचो
 माभविष्याते ॥ तदास्वमेवसारूपंशैलजाप्रतिपत्स्यते ॥ ७० ॥ तदात्वयापिसंहिताभशानीसाभविष्यति ॥ रूपांशेनतुसंयुक्ताउमायास्त्वंभविष्य
 सि ॥ ७१ ॥ एकानंशेतिलोकस्त्वांवरदेपूजयिष्यति ॥ भेदैर्बहुविधाकरैःसर्वगां कामसाधिनीम् ॥ ७२ ॥ ओंकारवक्रगायत्रीत्वमितित्रिल्लादि
 भिः ॥ आक्रतैर्हृजिताकाराराजभिश्चमहाभुजैः ॥ ७३ ॥ त्वंभूरितेविशांमाताशूद्रैश्शैवेतिपूजिता ॥ क्षांतिर्मुनीनामक्षोभ्यादयानियामेनामपि ॥७४॥
 त्वंमहोपायसंदेहोनीतिर्नयविसर्पिणाम् ॥ परिचितिस्त्वमर्थानांत्वमीहाप्राणिदृच्छया ॥ ७५ ॥ त्वंमुक्तिस्सर्वभूतानांत्वंगतिःसर्वदेहिनाम् ॥ रतिस्त्वंरत
 चित्तानांप्रीतिस्त्वंदृदिदेहिनाम् ॥ ७६ ॥ त्वंकीर्तिःसत्यभूतानांत्वंशांतिर्दुष्टकर्मणाम् ॥ त्वंभ्रांतिःसर्वभूतानांत्वंगतिःऋतुयाजिनाम् ॥ ७७ ॥ जलधी
 नांमहावेलात्वंचलीलाविलासिनी ॥ प्रियकंठप्रहानंददायिनीत्वंविभावरी ॥७८॥ इत्यनेकविधेर्देवोरूपैर्लांकेत्वमर्चिता ॥ येत्वांस्तोष्यतिवरदेपूजयिष्यं
 तिचापिये ॥ ७९ ॥ तेसर्वकामानाप्स्यतिनियतानात्रसंशयः ॥ इत्युक्तानुनिशादेर्वीतयेत्युक्त्वाकृताञ्जलिः ॥ ८० ॥ जगामत्वरितातूर्णंष्टहंमगिरिर्म
 हत् ॥ तत्रासीनांमहाहर्म्यैरत्नभित्तिसमाश्रयाम् ॥ ८१ ॥ ददर्शमेनामापाण्डुच्छविवक्त्रसरोरुहाम् ॥ किंचित्क्षामांमुखोदग्रस्तनभारावनामिताम् ॥ ८२ ॥
 महौषधिगणावद्धमंत्रराजनिषेविताम् ॥ उदूढकनकोन्नद्धजीवरक्षामनारामाम् ॥ ८३ ॥ मणिदीपगणज्योतिर्महालोकप्रकाशिते ॥ प्रकीर्णवहुसिद्धार्थ
 मनोज्ञपरिचारके ॥ ८४ ॥ शुद्धचीनांशुकच्छत्रभूशय्यास्तरणोज्ज्वले ॥ धूपामोदनोरम्येसज्जस्रौपयोगिके ॥ ८५ ॥ ततःक्रमेणदिवसेगतेदूरंविभाव
 री॥विजृंभितमुखोदकैततोमेनामहागृहे॥८६॥प्रसुप्तप्रायपुरुषेनिद्राभूतोपचारके॥स्फुटालोकेशशश्रुतिभ्रान्तरात्रिविहंगमे॥८७॥ रजनीचरसंचारभूतेरावृत
 चत्वरे॥गाढकंठग्रहालग्नेशुभगोष्ठजनेततः॥८८॥किंचिदाकुलतांप्राप्तेमेनानेत्रांशुजद्वये॥आविवेशमुखेरात्रिःमुखमद्भुतसंगमा॥८९॥ उन्मादायजगन्मातुः
 क्रमेणजठरांतरे ॥ आविवेशातुलंजन्ममन्यमानाकदातुवै ॥ ९० ॥ अरंजयदृढदेव्यागुहारण्येविभावरी ॥ ततो जगत्यानिर्वाणहेतुर्हिमगिरिप्रिया ॥ ९१ ॥

५० पु०
॥ १३१ ॥

ब्राह्मेमुहूर्तैः सुभगे प्रासूयत गृहहारिणि ॥ तस्यां तु जायमानायां जंतवः स्थाणुजंगमाः ॥ ९२ ॥ अभवन् सुखिनः सर्वे सर्वलोका निवासिनः ॥ नारकाणामपि तदा सुखं
स्वर्गसमं महत् ॥ ९३ ॥ अभवत् क्रूरसत्त्वानां चेतः शान्तं च देहिनाम् ॥ ज्योतिषामपि तजस्तु सुतरां चाभवत्तदा ॥ ९४ ॥ वनां श्रिताश्चोषधयः स्वादवंति फलानि च ॥
गंधवंति च माल्यानि विमलं च नभोभवत् ॥ ९५ ॥ मारुतश्च सुखरूपशो दिशश्च सुमनोहराः ॥ ऋतुद्वैतफलायोगपरिपाकगुणोज्ज्वला ॥ ९६ ॥ अभवत् पृथिवी
देवी शालिमाला कुलापि च ॥ तपांसि दीर्घवीर्षाणि मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ९७ ॥ तस्मिन् गतानि साफल्यं काले निर्मलं चेतसाम् ॥ विस्मृता निचक्षाणाणि
प्रादुर्भावं प्रपेदिरे ॥ ९८ ॥ प्रभावस्तार्थमुख्यानां तदा पुण्यतमस्त्वभूत् ॥ अंतरिक्षे मराश्चासन् विमानेषु सहस्रशः ॥ ९९ ॥ समहं द्रजलाधी शवायुवाह्निपुरो
गमाः ॥ पुष्पवृष्टिं प्रमुमुक्षुस्तस्मिन्स्तु हि नभूधरे ॥ १०० ॥ जगुर्गंधर्वमुख्याश्च ननु तु आप्सरो गणाः ॥ मेरुप्रभृतयश्चापि मूर्तिमंतो महाचलाः ॥ १ ॥ त
स्मिन्महोत्सवे प्राप्ते दिव्याः प्रसूतपाणयः ॥ सागरास्सारितश्चैव समाजग्मुश्च सर्वशः ॥ २ ॥ हिमशैलो भवच्छोके तदा सर्वे श्वराचरैः ॥ संसेव्यश्चाधिग
म्यश्चाश्रयश्चाचलोत्तमः ॥ ३ ॥ अनुभूयोत्सवं देवा जग्मुः स्वान्निलयास्तदा ॥ देवनागेन्द्रगंधर्वशैललीलावती गणैः ॥ ४ ॥ हिमशैलमुतादेवी त्वहं पूर्वं
कया ततः ॥ क्रमेण बुद्धिमान्नीता विद्याश्चानलसैर्बुधैः ॥ ५ ॥ क्रमेण रूपसौभाग्यप्रबोधैर्भुवनत्रये ॥ संपूर्णलक्षणा जाता हिमालयमुता तथा ॥ ६ ॥ एत
स्मिन् व्रतरे शक्रो नारदं देवसंमतम् ॥ देवर्षिं मथसंस्मारकार्यसाधनतत्परः ॥ ७ ॥ स तु शक्रस्य विज्ञाय काक्षितं भगवांस्तदा ॥ आजगाम मुदा युक्तो महेंद्र
स्य निवेशनम् ॥ ८ ॥ तंतुदृष्ट्वा सहस्राक्षः समुत्थाय महासनात् ॥ यथाहं तु पाद्येन पूजयामास वासवः ॥ ९ ॥ शक्रप्रणिहितां पूजां प्रतिगृह्य यथावेधि ॥
नारदः कुशलं देवमपृच्छत्पाकज्ञानम् ॥ ११० ॥ पृष्टे च कुशले शक्रः प्रोवाच च चनंप्रभुः ॥ इन्द्र उवाच ॥ कुशलं स्यात्कुरस्तावत्संवृतो भुवनत्रये ॥ ११ ॥
तत्फलोद्भवसंपत्तौ त्वमया विदितो मुने ॥ वेत्स्येव तत्समस्तं त्वं तथापि परिचोदितः ॥ १२ ॥ निर्वृतिं परमां याति निवेद्यार्थमुद्वज्जने ॥ तद्यथा शैलजा
देवी योगं यायात्पि नाकिना ॥ १३ ॥ शीघ्रं तथोद्यमः सर्वैरस्मत्पक्षैर्विधीयताम् ॥ अवगम्यार्थमाखिलं तत आमंत्र्य नारदः ॥ १४ ॥ शीघ्रं न गम भगवान् हिम
शैलनिकेतनम् ॥ तत्र द्वारे सविभ्रं द्रश्चित्रवेत्रलताकुले ॥ १५ ॥ वंदितो हिमशैलेन निर्गतेन पुरोमुनिः ॥ सह प्राविश्य भवनं भुवो भूषणतांगतम् ॥ १६ ॥
निवेदिते स्वयं हेमहिमशैलेन विस्तृते ॥ महासने मुनिवरो निषसादा तुलद्युतिः ॥ १७ ॥ यथाहं मर्ष्य पादं च शैलस्तस्मै न्यवेदयेत् ॥ मुनिः सप्रतिजग्राह तमर्घ्यं
विधिवत्तदा ॥ १८ ॥ गृहीता र्षं मुनिश्रेष्ठमपृच्छत् शृङ्खणया गिरा ॥ कुशलं तपसः शैलः शनैः कुलाननां बुजः ॥ १९ ॥ मुनिरप्यादिराजानमपृच्छत् कुशलं त
दा ॥ नारद उवाच ॥ अहो धर्मोचितस्तेऽस्ति संनिवेशो महागिरे ॥ १२० ॥ पुथुत्वं मनसा तुल्यं कंदराणां तवानघ ॥ शुरुत्वं ते गुणौघानां स्थावराद

प्र० सु० ख०
अ० ४३

॥ १३१ ॥

तिरिच्यते ॥१२३॥ प्रसन्नताचतोयस्यमुनिभ्यश्चाधिकातव ॥ नलक्षयामःशैलेंद्रकुत्राविनायितास्थिता ॥ २२ ॥ नानातपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनार्कसमप्रभैः ॥
पावनैःपावितोनिर्त्यंत्वंकंदरसमाश्रयैः ॥२३॥ अवमत्यविमानानिस्वर्गवासविरागिणः ॥पितृगृहइवासीनादेवगंधर्वकिन्नराः ॥२४॥ अहोधन्योसिशैलेंद्रयस्यते
कंदरहरः ॥ अध्यास्तेलोकनाथोहिरामध्यानपरायणः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातेदेवपौनानादेसादरीगिरा ॥ हिमशैलस्यमहिषीमेनामुनिदिदक्षया ॥ २६ ॥
अनुयातादुहित्रातुस्वल्पालिपरिचारिका ॥ लज्जाप्रणयनम्राङ्गोप्राविवेशनिकेतनम् ॥ २७ ॥ यत्रस्थितोमुनिवरःशैलेनसहितोवशी ॥ तंदृष्ट्वातिजसोराशिमु
निंशैलप्रियातदा ॥२८॥ ववंदेगूढवदनापाणिपद्मकृताञ्जलिः ॥ तांविभक्त्यमहाभागादेवपरिमितद्युतिः ॥ २९ ॥ आशीर्भिरमृतोद्वाररूपाभिस्तांव्यवर्द्धयत्
॥ततोविस्मितचित्तातुहिमवद्विरिपुत्रिका ॥१३०॥ ऐक्षिष्टनारदंदेवीमुनिमद्भुतरूपिणम् ॥ एहिवत्सेतिसाप्युक्ताऋषिणास्त्रिधयागिरा ॥ ३१ ॥ कंठेगृही
त्वापितरमङ्गसातुसमाविशत् ॥ उवाचमातातांदेवीमभिवंदयपुत्रिके ॥ ३२ ॥ भगवंतंतपोधन्यंपतिमाप्स्यसिसंमतम् ॥ इत्युक्त्वातुततोमात्रावह्नेणपि
हितानना ॥ ३३ ॥ किंचित्कंपितमूर्द्धातुवाक्यंनोवाचकिंचन ॥ ततःपुनरुवाचेदंवाक्यंमातासुतांतदा ॥ ३४ ॥ वत्सेवंदयदेवपिततोदास्यामितेशुभम् ॥
रत्नक्रोडनकरम्यंस्थापितंयच्चिरमया ॥३५॥ इत्युक्त्वासाततोवेगादुद्भूत्यचरणौतदा ॥ ववंदेमूर्ध्निसंघायपाणिपंकजकुड्मलम् ॥ ३६ ॥ कृतेतुवंदनेतस्यामा
तासखिमुखेनतु ॥ चोदयामासज्ञानकैस्तस्याःसौभाग्यदर्शिताम् ॥ ३७ ॥ शरीरलक्षणानांचपरिज्ञानायकौतुकात् ॥ स्त्रीस्वभावात्स्वदुहितुश्चित्ताह्निदिसमु
द्रहन् ॥ ३८ ॥ ज्ञात्वातदिगितंशैलोमहिष्याहृदयेनतु ॥ अनुदीर्णाकृतिर्मेनैरम्यमेतदुपस्थितम् ॥३९॥ चोदितःशैलमहिषीसख्यामुनिवरस्ततः ॥ स्मि
ताननोमहाभागोवाक्यंप्रोवाचनारदः ॥१४०॥ नजातोस्याःपतिर्भद्रेलक्षणेश्चविवर्जितः ॥ उत्तानहस्तासततंचरणैर्व्यभिचारिभिः ॥४१॥ सुच्छायास्याभ
विष्येयंकिमन्यद्रुभाष्यते ॥ श्रुत्वैतत्संभ्रमाविष्टोध्वस्तपैर्योहिमाचलः ॥ ४२ ॥ नारदंप्रत्युवाचाथसाशुकंठोमहागिरिः ॥ हिमवानुवाच ॥ संसार
स्यातिदोषस्यदुर्विज्ञेयागतिर्यतः ॥ ४३ ॥ सृष्ट्याचावश्यभावेन्याकेनाप्यतिज्ञात्मात्मना ॥ कर्त्राप्रणीतामर्यादास्थितासंसारिणामियम् ॥ ४४ ॥ योजाय
तेहियद्वीजाज्जनितुःसोर्थसाधकः ॥ जनिताचापिजातस्यनकाश्चिदितिचस्फुटम् ॥ ४५ ॥ स्वकर्मणैवजायतेविवधाभूतजातयः ॥ अंडजोह्यंडजाज्जातः
पुनर्जायतमानवः ॥ ४६ ॥ मानुषोपिसरीसृष्ट्यांमानुषत्वेनजायते ॥ तत्रापिजातोऽष्टायांधर्मस्योत्कर्षणेनतु ॥ ४७ ॥ अपुत्रजननःशेषाःप्राणिनः
समवस्थिताः ॥ मनुजास्तत्रसुतरानयेनसहधर्मिणः ॥ ४८ ॥ क्रमेणाश्रमसंप्राप्तिर्ब्रह्मचारिव्रतादनु ॥ तस्यकर्तुर्नियोगेनसंसारोयेनवर्धितः ॥ ४९ ॥
संसारस्यहिनोत्पत्तिःसर्वैर्युगैर्दिनिर्गृहाः ॥ कर्त्रातुशास्त्रेषुसदासुतलाभःप्रशंसितः ॥ ५० ॥ प्राणिनांमोहनार्थायनरकत्राणकारणात् ॥ स्त्रियाविराहि

५० पु०

॥ १३२ ॥

तासृष्टिर्जतूनांनोपपद्यते ॥ १५१ ॥ स्त्रीजातिस्तुप्रकृत्यैवकृपणादन्यभागिनी ॥ शास्त्रालोचनसामर्थ्याद्वापिततामुकर्तृणा ॥ ५२ ॥ तस्यांनो
परिभावज्ञाभवेदितिचवेधसा ॥ शास्त्रेषूक्तमसंदिग्धवह्वारंमहाफलं ॥ ५३ ॥ दशपुत्रसमाकन्यायापिस्याच्छोलवर्जिता ॥ वाक्यमेतत्फलप्र
ष्टुंसांगलानिकरंफलं ॥ ५४ ॥ कन्याहिकृपणाशोच्यापितुर्दुःखविवाहिनी ॥ यापित्यात्पूर्णसर्वार्थोपतिपुत्रसमाविता ॥ ५५ ॥ किंपुनर्दुर्भ
गाहीनापतिपुत्रधनादिभिः ॥ त्वंचोक्तवान्मुतायामेशरीरेदोषसंग्रहम् ॥ ५६ ॥ अहोमुह्यामिश्रुष्यामिष्टामितीदामिनारद ॥ अयुक्तमपिपेक्त
व्यमप्राप्यमपिसंप्रतम् ॥ ५७ ॥ अनुग्रहायमेच्छिन्धिदुःखं कन्याश्रयंमुने ॥ परिच्छिन्नप्यसंदिग्धमेनःपरिभवाश्रयात् ॥ ५८ ॥ तृष्णासु
ष्णातिनिनिष्णातंफललोभाश्रयात्पुनः ॥ स्त्रीणांहिपरमंजन्मकुलानामुभयात्मनाम् ॥ ५९ ॥ हहामुत्रमुखायोक्तंस्तपतिप्राप्तिसंज्ञितम् ॥ दुर्ल
भत्वात्सतःस्त्रीणांविगुणोपिपतिःकिल ॥ १६० ॥ नप्राप्यतेविनापुण्यैःपतिनार्याःकदाचन ॥ यतोनिस्साधनोधर्मःपरिणामोत्थितारतिः ॥ ६१ ॥
धनंजीवितपर्यंतंपत्योनार्याःप्रतिष्ठितम् ॥ निर्द्वन्द्वोदुर्मुखोमुखःसर्वलक्षणवर्जितः ॥ ६२ ॥ देवतंपरमंनार्याःपतिरुक्तःसदैवहि ॥ त्वयादेवार्प
णाप्रोक्तंनजातोस्याःपतिःकिल ॥ ६३ ॥ एतदौभाग्यमतुलमसंख्यंचदुरुद्धहम् ॥ चराचरभूतसंगेचितासाख्यापिर्नामुने ॥ ६४ ॥ सनजातइतिश्रुत्वाममे
दंव्याकुलमनः ॥ मनुष्यदेवजातीनांशुभाशुभनिवेदकम् ॥ ६५ ॥ लक्षणंहस्तपादाभ्यांलक्षणविहितंकिल ॥ सेयमुत्तानहस्तेतित्वयोक्तमुनिपुं
गव ॥ ६६ ॥ उत्तानहस्तताप्रोक्तायाचतामेवनिन्यका ॥ शुभोदयानांधन्यानांनंकदाचित्प्रयच्छताम् ॥ ६७ ॥ मुच्छाययास्याश्चरणौत्वयोक्तौव्यभिचारिणौ ॥
तत्रापिश्रेयसीह्याशामुनेनप्रतिभातिनः ॥ ६८ ॥ शरीरलक्षणश्चान्येषूपधकफलनिवेदिनः ॥ इत्युक्त्वाविरतेशैलमहादुःखविचारिणि ॥ ६९ ॥ स्मितपूर्वंमुवाचे
दंनारदोदेवपूजितः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ हर्षस्थानेचमहतित्वयादुःखंनिरुच्यते ॥ १७० ॥ अपरिच्छिन्नवाक्यार्थोमोहंयासिमहागिरे ॥ इमांशृणुगिरमतो
रहस्यपरिनिष्ठिताम् ॥ ७१ ॥ समाहितोमहाशैलमयोक्तस्यविचारणाम् ॥ नजातोस्याःपतिर्देव्यायन्मयोक्तंहिमाचल ॥ ७२ ॥ सनजातोमहादेवोभूतम
व्यभवोद्भवः ॥ शरण्यःशाश्वतःशास्ताशंकरःपरमेश्वरः ॥ ७३ ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रमुनयोगर्भजन्मजरार्दिताः ॥ तस्यतेपरमेशस्यसर्वैकोडनकागिरे ॥ ७४ ॥
ब्रह्मांडतस्तदिच्छातःसंभूतोभुवनप्रभुः ॥ आत्मनोनविनाशोस्तिस्थावरांतेपिभूषण ॥ ७५ ॥ संसारेजायमानस्यप्रियमाणस्यदेहिनः ॥ नइयतेदेहएवात्र
नात्मनोनाशउच्यते ॥ ७६ ॥ ब्रह्मादिस्थावरांतोयंसंसारोयःप्रकीर्तितः ॥ सजन्ममृत्युदुःखार्तोह्यनिशंपरिवर्तते ॥ ७७ ॥ महादेवोचलःस्थानुर्नजातो
जनकोजरः ॥ भविष्यतिपतिःसोस्याजगन्नाथोनैरामयः ॥ ७८ ॥ यदुक्तंचमयादेवीलक्षणैर्वर्जितातव ॥ शृणुतस्यापिवाक्यस्यसम्यक्केन

प्र०सू०

अ० ४ः

॥ १३२ ॥

विचारणम् ॥ ७९ ॥ लक्षणैर्देविकोऽङ्कः शरीरावयवाश्रयः ॥ सचायुर्नसौ भाग्यपरिणामप्रकाशकः ॥ १८० ॥ अनंतस्याप्रमेयस्य सौभाग्यस्य तु भूधरः ॥
 नैवाङ्कोलक्षणाकारः शरीरे संविधीयते ॥ ८१ ॥ अतोऽस्यालक्षणं गत्रैशैलनास्ति महामते ॥ यच्चाहमुक्तवानस्या उत्तानकरतासदा ॥ ८२ ॥ उत्तानोवरदः पाणिरप
 देव्याः सदैव तु ॥ सुरासुरमुनिव्रातवरदात्री भविष्यति ॥ ८३ ॥ यच्च प्रोक्तं मया पादौ सुच्छाद्यौ व्यभिचारिणौ ॥ मत्तः शृणुत्वमस्यापि व्याख्यायै किं शैलसत्त
 म ॥ ८४ ॥ चरणौ पद्मसंकाशौ स्वच्छावस्थानखोज्वलौ ॥ सुरासुराणां नमतांकिरीटमणिकांतिभिः ॥ ८५ ॥ विचित्रवर्णैः पश्यद्भिः सुच्छाद्यौ प्रातिविंवि
 तौ ॥ एषाभार्यो जगद्भर्तुर्वृषां कस्य महीधरः ॥ ८६ ॥ जननी सर्वलोकस्य संभूता भूतभाविनी ॥ शिवेयं पावनायैव त्वत्क्षेत्रे पावनद्युतिः ॥ ८७ ॥ तद्यथा शीघ्र
 मेदैषायोगं यायात्पिनाकिनः ॥ तथा विधेयं विधिवत्त्वया शैलेंद्रसत्तम ॥ ८८ ॥ अस्त्यत्र हि महत्कार्यं देवानां हिमभूधर ॥ एवं श्रुत्वा तु शैलेंद्रो नारदात्सर्वमे
 वाहि ॥ ८९ ॥ स्वमात्मानं पुनर्जातं मेने मेनापतिस्तदा ॥ उवाच चापि संहृष्टो नारदं तु हिमाचलः ॥ १९० ॥ दुस्तरात्ररकाद्गोरादुद्धृतोऽस्मि त्वया विभो ॥
 पातालादहमुद्धृत्य सप्तलोकाधिपः कृतः ॥ ११ ॥ हिमाचलोऽस्मि विख्यातस्त्वयामुनिवराधुना ॥ हिमाचलाच्छतयुगां प्रापितोऽस्मि स मुन्नति ॥ १२ ॥ आनं
 दादेव चाहारिहृदयं मे महामुने ॥ नाध्यवस्यति कृत्यानां विभागप्रविचारणम् ॥ १३ ॥ भवद्विधानां नियतममोर्वदर्शनं मुने ॥ भवद्भिरेव हि प्रोक्तं निवासायात्मरू
 पिणाम् ॥ १४ ॥ मुनीनां देवतानां च स्वयंकृतां स्मि कल्पमम् ॥ तथापि वस्तुन्येकस्मिन्नाज्ञामे संप्रदीयताम् ॥ १५ ॥ इत्युक्तवति शैलेंद्रे सतदा हर्ष
 निर्भरः ॥ उवाच नारदो वाक्यं कृतं सर्वमिति प्रभो ॥ १६ ॥ सुरकार्ये स एवार्थस्तवापि सुमहत्तरः ॥ इत्युक्तवानारदः शीघ्रं जगाम त्रिदिवंततः ॥ १७ ॥
 सगत्वा देवभवनं महेंद्रं सदर्शह ॥ ततो नुरूपे स मुनिरुपविष्टो महासने ॥ १८ ॥ पृष्टः शक्रेण प्रोवाच गिरिजासंश्रयांकथाम् ॥ नारद उवाच ॥ यन्मह्यमु
 क्तं कर्तव्यं तन्मया कृतमेवाहि ॥ १९ ॥ किंतु पंचशरस्येष्टुगोचरत्वमपेक्षितम् ॥ इत्युक्तो देवराजस्तु मुनिना कार्यदर्शना ॥ २० ॥ तूतां कुरा
 स्त्रं स्मरामभगवान्पाकशासनः ॥ स स्मृतस्तु तदाक्षिप्रं सहस्राक्षेण धीमता ॥ २० १ ॥ उपतस्थैरतिशुतः सविलासोऽप्यपञ्चजः ॥ प्रादुर्भूतं
 च तदृङ्गाशक्रः प्रोवाच मन्मथम् ॥ २ ॥ शक्र उवाच ॥ उपदेशेन बहुना किं त्वां प्रतिरतिप्रिय ॥ मनोभवोसितेन त्वं वेत्ति भूतमनोगतम् ॥ ३ ॥
 तद्यथानुक्रमं तु त्वंकुराक सदाप्रियम् ॥ शंकरं योजयक्षिप्रं गिरिपुत्र्या मनोभव ॥ ४ ॥ संयुक्तो मधुनानेन गच्छरत्या सहायवान् ॥ इत्युक्तो मद
 नस्तेन शक्रेण स्वार्थसिद्धये ॥ ५ ॥ प्रोवाच पंचवाणोऽथ वाक्यं भीतः शतक्रतुम् ॥ काम उवाच ॥ अनया देवसामग्र्यामुनिदानवभीमया ॥ ६ ॥ दुःसा
 धः शंकरो देवः किं वेत्ति जगत्प्रभो ॥ तस्य देवस्यैवैतत्त्वं कारणं पदमव्ययम् ॥ ७ ॥ प्रायः प्रसादे कोपेऽपि सर्वहिमहतां महत् ॥ सर्वोपभोगसा

प० पु०
॥१३३॥

रहितौदर्यस्वर्गसंभवम् ॥ ८ ॥ विशेषकांक्षतांशकसामान्याद्भ्रंशनंफलात् ॥ श्रुत्वैतद्वचनंशकस्तमुवाचामरैर्युतः ॥ ९ ॥ शक्रउवाच ॥ वयंप्रमाणितैतत्र
रतिकांतनसंशयः ॥ संदंशेनविनाशकिरयस्कारस्यनेष्यते ॥ २१० ॥ कस्यचिच्चक्रचिह्नं सामर्थ्यनतुसर्वतः ॥ इत्युक्तः प्रययौकामः सखायंमधुमाश्रि
तः ॥ १११ ॥ रतियुक्तोजगामाशुप्रस्थंतुहिनभूतः ॥ सतुप्राप्याकरोच्चितांकार्यस्योपायपूर्विकाम् ॥ १२ ॥ महात्मानोहिनिष्कंपामनस्तेषांसुदुर्जयम् ॥
तदादिविवेक्षोभ्यनेत्थंतस्यजयोभवेत् ॥ १३ ॥ संसिद्धिः प्रायशश्चैवपूर्वसंशोध्यमानसम् ॥ कथमेवंविधैर्भावेद्वैषातुगमनंविना ॥ १४ ॥ क्रोधः क्रूरत
रात्संगाद्भीषणेर्ष्यामहासखी ॥ चापल्यान्मूर्ध्निविध्वस्तधैर्याधारमहाबला ॥ १५ ॥ तामस्यविनियोक्ष्यामिमनसोविकृतिपुरः ॥ पिधायधैर्यद्वारा
णिसंतोषमपकृष्यच ॥ १६ ॥ अवगतुं हिमांतन्नकश्चिदिहपंडितः ॥ विकल्पमात्रसंस्थानं विरूपाक्षमनोभवम् ॥ १७ ॥ प्रविश्याथक्रियारंभी
गंभीरावर्तदुस्तरः ॥ भविष्यामिहरस्याहंतपःस्थस्यस्थिरात्मनः ॥ १८ ॥ इंद्रियग्राममावृत्यरम्यसाधनसंविधिः ॥ चित्तयित्वेतिमदनोभूतभर्तुस्तदा
श्रमम् ॥ १९ ॥ जगामजगतीसारंसरलद्रुमवेदिकम् ॥ ज्ञातसत्त्वसमाकीर्णमचलंप्राणिंसंकुलम् ॥ २२० ॥ नानापुष्पलताजालंसातुसंस्थगणेश्व
रम् ॥ निर्व्यग्रवृषभोद्गुह्यनीलशाल्लसानुकम् ॥ २१ ॥ तत्रापश्यविनेत्रस्यरम्यंकंचिद्वितीयकम् ॥ वीरकंवीरलेकिशमीज्ञानसदृशद्युतिम् ॥ २२ ॥ पक्क
कुंकुमकिंजल्कपुंजपिंजटासटम् ॥ वेत्रपाणितमव्यग्रमुग्रंचाभद्रभूषणम् ॥ २३ ॥ ततोनिमीलितोन्निद्रपद्मपत्रांतलोचनम् ॥ प्रेक्षमाणमृजुस्थानं
नासारवंशायगोचरम् ॥ २४ ॥ अतीवरम्यसिंहेंद्रचर्मलंबोत्तरीयकम् ॥ श्रवणादिफणोन्मुक्तनिश्वासानलपिंगलं ॥ २५ ॥ प्रेक्षत्कपोलपर्यंतचुविलंबिजटा
चयम् ॥ कृतवासुकिपर्यंतनाभिमूलनिवेशितम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मांजलिस्थनासाग्रनिबद्धो गभूषणम् ॥ ददर्शशंकरं कामः क्रमप्राप्तांतिकः ज्ञानैः ॥ २७ ॥
ततोभ्रमरशंकारमालंब्यद्रुमसातुगम् ॥ प्रविष्टः कर्णरंघ्रिणभवस्यमदनोमनः ॥ २८ ॥ शंकरस्तमथाकर्ण्यमधुरंमदनाश्रयम् ॥ सस्मारदक्षतनयां
दयितारंतुमानसः ॥ २९ ॥ ततः शिवस्यज्ञानकैस्तिरोधायातिनिर्मला ॥ समाधिभावनातस्थौलक्ष्यप्रत्यक्षरूपिणी ॥ २३० ॥ ततस्त
न्मयतांयातः प्रत्यूहपिहिताशयः ॥ विवेशविबुधाधीशोविकृतिमदनात्मिकाम् ॥ ३१ ॥ ईषत्कोधसमाविष्टो धैर्यमालंभधूर्जटिः ॥ नि
रस्यमदनंस्थित्वायोगमायासमावृतः ॥ ३२ ॥ सतयापाययाविष्टो ज्वालमदनस्ततः ॥ इच्छाशरीरोदुर्ज्ञेयोदोषावासोमहाशयः ॥ ३३ ॥ हृद
याभिर्गन्तः सोऽथवासनाव्यसनात्मकः ॥ बहिस्थलंसमासाद्यउपतस्थंशष्वजः ॥ ३४ ॥ अनुयातोहिसाहो नमित्रेणमधुनासह ॥ सहकारतरोर्दृष्ट्वा
मंदमारुतनिर्धुतं ॥ ३५ ॥ स्तवकंमदनोरम्यंहरवक्षसिसत्वरं ॥ मुमोचमोहर्ननाममार्गंमकरच्वजः ॥ ३६ ॥ सतस्यहृदयेऽशुद्धेनामशालीमहाशरः ॥

प्र० सू० खं०
अ० ४३

॥१३३॥

पपातपरुषःप्रांशुःपुष्पवाणोविमोहनः॥३७॥ततःकरणसंदोहेविद्धेतुहृदयेभवः॥बभूवभूतपोकंप्यधैर्योपिमदनोन्मुखः॥३८॥ततःप्रभुत्वाद्भावानामावेशंस्व
 मपश्यत ॥ वाक्यं बहुवभाषेथप्रत्यूहप्रसवात्मकं ॥३९॥ ततःकोपानलोद्धृतयोरहुंकारभीषणे ॥ बभूववदनेनेत्रं तृतीयमनलाकुलं ॥ २४० ॥ रुद्रस्यरोद्रव
 पुषोजगत्संहारभैरवम् ॥ तदंतिकस्थेमदनेव्यस्फारयतधूर्जटिः ॥ ४१ ॥ तत्रैत्रविस्फुल्लिगेनक्रोशतां नाकवासिनाम् ॥ गमितोभस्मतांतूर्णकंदर्पः कामदर्प
 कः ॥ ४२ ॥ सतुतंभस्मसात्कृत्वाहरनेत्रोद्भवोनलः ॥ व्यजृभतजगद्गुंज्ञात्वाहुंकारघस्मरं ॥ ४३ ॥ ततोभवोजगद्धेतोर्व्यभजत्जातवेदसम् ॥ सह
 कारेमधौचन्द्रेसुमनःस्स्वपरेष्वपि॥४४॥भृगेषुकोकिलास्येचविभागेनस्मरानलं ॥ सवाह्याभ्यंतरेविद्धोहरोथस्मरमार्गणैः॥४५॥ भागेष्वेतेपुसंविष्टंवीक्षती
 बहूनाशनं ॥ विभक्तंलोकसंशोभकरंदुर्वारजुंभितं ॥ ४६ ॥ तत्प्राप्तिस्नेहसंपूर्णकामेनहृदयेकिल ॥ ज्वलन्नहर्निशंभीमोदुःखस्यवशगोभवत् ॥ ४७ ॥ वि
 लोक्ष्यहरहुंकारज्वालाभस्मीकृतंस्मरं ॥ विललापरतिःक्रूरंबंधुनामधुनासह ॥ ४८ ॥ ततोविलप्यबहुशोमधुनापरिसांत्विता ॥ जगामशरणंदेवमिदु
 मौलित्रिलोचनं ॥ ४९ ॥ भृगानुयातांसंश्रुत्वापुष्पितांसहकारजां ॥ लतांपत्रद्रुमच्छन्नांजातांपरभृतांसखीं ॥ २५० ॥ निवध्यतुजटाजूटंकुटिलैरलंकरतिः ॥
 उद्रत्यगात्रंशुभ्रेणहृद्येनस्मरभस्मना ॥५१॥ जानुभ्यामवनिंगत्वाप्रोवाचेन्दुविभूषणम् ॥ ॥ रतिरुवाच ॥ ॥ नमःशिवायास्तुमनोमयायजगन्मयायाद्भुत
 वर्त्मनेनमः॥५२॥नमःशिवायास्तुसुरार्चितायतुभ्यंसदाभक्तकृपापराय॥नमोभवायास्तुभवाद्भवायनमोस्तुतेध्वस्तमनोभवाय॥५३॥नमोस्तुमायामदना
 श्रयायनमोनिर्गामलभूपिताया॥नमोस्त्वमेयायगुणायनायनमोस्तुसिद्धायपुरातनाय॥५४॥ नमःशरण्यायनमोगुणायनमोस्तुतेभिर्भागणानुगाय ॥ नमो
 स्तुनानाभुवनद्विकत्रेनमोस्तुभक्ताभिमतप्रदाय ॥५५॥ नमोथकर्मप्रसवेनमःसदाअनेतरूपायसदैवतुभ्यम्॥असह्यकोपायसदैवतुभ्यंशंशंकचिह्नायनमो
 स्तुतुभ्यम् ॥५६॥ असीमलीलापरमस्तुतायवृषेन्द्रयायायपुरांतकाय॥नमःप्रसिद्धायमहौपधायनमोस्तुनानाविधरूपकाय ॥ ५७ ॥ नमोस्तुकालायनमः
 कलायनमोस्तुतेकालकलातिगाय ॥ चराचराचार्यविचार्यवर्यमाचार्यमुत्प्रेक्षितभूतसर्गा॥५८॥त्वामिदुमौलिशरणंप्रपन्नाप्रियासयदेहंसहसामहेजं ॥ प्रयच्छमे
 कामयशःसमृद्धिर्पतिविनातंभगवन्नजीवे ॥५९॥ प्रियःप्रियायाःपुरुषेशनित्यस्ततोपरःकोभुवनेष्विहास्ति ॥ प्रभुःप्रभावीप्रभवःप्रियाणांप्रवीणपर्यायपरा
 परंतपः॥६०॥त्वमेवनाथोभुवनस्यगोप्तादयालुरुन्मूलितभक्तभीतिः ॥ इत्थंस्तुतःशंकरईद्रमौलिर्वृषाकपिर्मन्मथकांतयातु ॥ ६१ ॥ तुतोपदोपाकरखं
 डधारीउवाचचैनामधुरंनिरीक्ष्य ॥ शंकरउवाच ॥ भविष्यतिचकामोर्थकालेकालेतिचिरादथ ॥ ६२ ॥ अनंगइतिलोकेषुसविल्यातिगमिष्यति ॥ इत्यु
 क्ताशिरसार्वद्यगिरीशकामवल्लभा॥६३॥जगामोपवनेचान्यद्रतिस्तुहिनपर्वते॥रुरोदचापिवहुशोदीनारम्येस्थलेस्थले॥६४॥ मरणव्यवसायापिनिवृत्ताचाशि

५० पु०
॥१३३॥

वाज्ञया ॥ अथनारदवाक्येनचोदितोहिमभूधरः ॥ ६५ ॥ कृताभरणसंस्कारांकृतकौतुकमंगलं ॥ स्वर्गपुष्पकृतापीडांशुभ्रचीनांशुकांबरा ॥ ६६ ॥
सखीभ्यांसंयुतांशैलोगृहीत्वास्वसुतांततः ॥ जगामसुभगेयोगेतदासंपूर्णमानसः ॥ ६७ ॥ सकनानान्युपाक्रम्यवनान्युपवनानिच ॥ ददर्शरुदतींनारीम
प्रतर्क्यामहौजसम् ॥ ६८ ॥ नरूपेणदृशीलोकेरम्येषुवनसानुषु ॥ कौतुकेनपरामृष्टस्तांदृष्टारुदतींगिरिः ॥ ६९ ॥ उपसृत्यतस्तस्यानिकटंसोप्यपृच्छत ॥
॥ हिमवानुवाच ॥ कासिकस्यासिकल्याणिकिमर्थंचापिरोदिषि ॥ ७० ॥ नैतदल्पमहंमन्येकारणलोकसुंदरि ॥ सातस्यवचनंश्रुत्वाउवाचमधुनासह ॥ ७१ ॥
रुदतीशोकवचनंश्वसंतीदैव्यवर्धनं ॥ ॥ रतिरुवाच ॥ कामस्यदयितांभार्यारतिमांविद्विमुव्रत ॥ ७२ ॥ गिरावस्मिंश्चभगवान्गिरिशस्तपसिस्थितः ॥
तेनप्रत्यूहरुष्टेनक्रोधाद्रिस्फार्यलोचनं ॥ ७३ ॥ विमुच्याग्रिशिखाज्वालांकामोभस्मावशेषितः ॥ अहंतुशरणंयातातंदेवंभयविह्वला ॥ ७४ ॥ स्तुतवत्यथस्तुष्ट
स्ततोर्मागिरिशोब्रवीत् ॥ तुष्टोहंकामदयितेकामोत्पत्तिर्भविष्यति ॥ ७५ ॥ त्वत्स्तुतिंचाप्यधीयानोनरोभक्त्यामदाश्रयः ॥ लप्स्यतेकांक्षितंकार्म
निवर्तमरणादपि ॥ ७६ ॥ प्रतीक्षमाणातद्राक्यमाशवेशवशादहं ॥ शरीरंपरिरक्षिष्येकिंचित्कालंमहाद्युते ॥ ७७ ॥ इत्युक्तस्तुतयारत्याशैलःसंभ्रमभीषणः ॥
पाणावादायतनयांगंतुमैच्छत्स्वर्कपुरं ॥ ७८ ॥ भाविनोवश्यभावित्वाद्भवित्रीभूतभाविनी ॥ लज्जमानासखिमुखैरुवाचपितरंगिरिं ॥ ७९ ॥ शैलपुत्र्युवाच ॥
दुर्भगेनशरीरेणकिंममानेनकारणं ॥ कथंचतांदांश्राप्तइच्छारोमेपतिर्भवेत् ॥ ८० ॥ तपोभिःप्राप्यतेभीष्टंनसाध्यंतुतपस्यतः ॥ दुर्भगत्वंवृथा
लंकेविहितेसतिसाधने ॥ ८१ ॥ तपसिभ्रष्टसंदेहाततःस्वार्थजिगीषया ॥ एवंपतपःकरिष्येहंयामांत्युक्तवर्तीसुताम् ॥ ८२ ॥ उवाचवाचाशै
लेंद्रोगद्वदस्वरवर्णया ॥ हिमवानुवाच ॥ उमेतिचापलंपुत्रिनक्षमंतावर्कवपुः ॥ ८३ ॥ सोढुंछेशानुरूपस्यतपसःसौम्यदर्शने ॥ भावीन्यपिचकार्या
णिपदार्थानिसदैवतु ॥ ८४ ॥ भाविनोर्थाभवंत्येववहवोऽनिच्छतोपिहि ॥ तस्मान्नतपसातेस्तिलालेकिंचित्प्रयोजनम् ॥ ८५ ॥ भवनंचैवगच्छामिचित
यिष्यामितत्रवै ॥ इत्युक्तातुयदानैवगृहमन्वेतिशैलजा ॥ ८६ ॥ ततोर्द्रिश्चितयाविष्टःस्वसुतांप्रशशंसच ॥ ततोर्तरिक्षेदिव्याचवागभूद्भुवनत्रये ॥ ८७ ॥
उमेतिचापलंपुत्रित्वयोक्तातनयायतः ॥ उमेतिनामतेनास्याभुवनेषुभविष्यति ॥ ८८ ॥ सिद्धिर्मांतिमतीत्वेपासाधयिष्यतिचितितम् ॥ इतिश्रु
त्वातुवचनंसंतदाकाशमंडले ॥ ८९ ॥ अनुज्ञायसुतांशैलोजगामाशुस्वमंदिरम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शैलजापिययौशैलमगम्यमपिदैवतैः ॥ ९० ॥ सखी
भ्यामनुयातातुनियतानगराजजा ॥ शृंगंहिमवतःपुण्यनानाधातुविश्रुतिम् ॥ ९१ ॥ दिव्यपुष्पलताकीर्णभ्रमरोद्बुष्टपादपम् ॥ दिव्यप्रसन्नवणोपेतमनो
रथशतोज्ज्वलम् ॥ ९२ ॥ नानापक्षिसमायुक्तंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ जलजस्थलजैःपुण्यैःप्रकुलैरुपशोभितम् ॥ ९३ ॥ चित्रकंदरसंगुह्यदिव्यगेहसम

प्र०सू०खं०
अ०४३

॥१३३॥

चित्तम् ॥ विहंगसंघसंघुष्टकल्पपादपसंकटम् ॥ ९४ ॥ तत्रापश्यन्महाशाखंशाखिनंहरितच्छदम् ॥ सर्वतुङ्गसुमोपेतंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ ९५ ॥
 नानापुष्पशताकीर्णनानाविधफलान्वितम् ॥ त्यक्तसूर्यस्यरुचिभिर्भिन्नसंहतपल्लवम् ॥ ९६ ॥ तत्रांबराणिसंत्यज्यभूषणानिचशैलजा ॥ संवीता
 वल्कलैर्दिव्यैर्दर्भनिर्मितमखला ॥ ९७ ॥ त्रिःश्लातापाटलाहारावभूवशरदांशतम् ॥ शतमेकेनजीर्णेनपर्णेनावर्तयत्तदा ॥ ९८ ॥ निराहाराशतं
 साभूत्समानांतपसोनिधिः ॥ ततउद्वेजिताःसर्वेप्राणिनस्तपसोप्रिना ॥ ९९ ॥ ततःसस्मारभगवान्मुनीन्सप्तशतक्रतुः ॥ तेसमागम्यमु
 दिताःसर्वेसमुदितास्तथा ॥ ३०० ॥ पूजितास्तेमहेंद्रेणपप्रच्छुस्तत्प्रयोजनम् ॥ किमर्थंहिसुरश्रेष्ठसंस्मृतास्तुवयंत्वया ॥ १ ॥ शक्रःप्रोवाचशृण्वं
 तुभगवंतःप्रयोजनम् ॥ हिमाचलेतपोधोरंतप्यतेभूधरात्मजा ॥ २ ॥ तस्याभिमतयोगेनभवंतःकर्तुमर्हथ ॥ तपःसमापनंदेव्याजगदर्थेत्वगा
 न्विताः ॥ ३ ॥ तथेत्युक्त्वाततःशैलंसिद्धसंपातसेवितम् ॥ ऊचुरागम्यमुनयस्तामथोमधुराक्षरम् ॥ ४ ॥ पुत्रिकस्तेव्यवासितःकामः
 कमललोचने ॥ तातुवाचततोदेवीसादरंगौरवान्मुनीन् ॥ ५ ॥ देव्युवाच ॥ तपस्यंतोमहाभागाःप्रोह्यमौनंभवादृशां ॥ वंदनायनियुक्ताधीयांचय
 त्यविकल्पितम् ॥ ६ ॥ सुप्रसन्नमुखायुयंगृहीत्वासनमादितः ॥ उपविष्टाःश्रमंमुक्त्वाततःप्रक्ष्यथमामनु ॥ ७ ॥ इत्युक्तास्तेततश्चक्रुस्तत्रासनपरिग्र
 हम् ॥ साचतान्विधिवत्पूर्वपूजायित्वाविधानतः ॥ ८ ॥ उवाचादित्यसंकाशांस्तुनीन्सप्तऋषीन्शनैः ॥ त्यक्त्वाव्रतात्मकंमौनंनत्वाचविधिवन्मु
 नीन् ॥ ९ ॥ भगवंतोपिमौनंतेतस्याःसप्तर्षयोप्यथ ॥ गौरवाधस्तांप्रातांप्रच्छुस्तांपुनस्तथा ॥ १० ॥ सापिगौरवगर्भेणमनसाचारुहासिनी ॥ मु
 नीन्सर्वास्तथालोक्यप्रोवाचप्रोह्यवाग्यमम् ॥ ११ ॥ भगवंतोविजानीथप्राणिनांमनसेप्सितम् ॥ शरीरादिभिरत्यर्थकदर्थ्यतेहिदेहिनः ॥ १२ ॥ केचित्तुनिपुणा
 स्तत्रघटंतेविधिवोद्यमैः ॥ उपायैर्दुर्लभांभावान्प्राप्नुवंतिह्यतंद्रिताः ॥ १३ ॥ अपरेतुपरिच्छिद्यनानाकारानुपक्रमान् ॥ देहांतरार्थसारंभमाश्रयं
 तिहितद्वतम् ॥ १४ ॥ ममत्वाकाशसंभृतकुसुमस्रग्विभूषितम् ॥ विध्यशृंगंस्पृष्टकामोहस्तःप्रसरतेमुहुः ॥ १५ ॥ अहंकिलभवंदेवंप्रतिप्राप्तुंसमुद्यता ॥
 प्रकृत्यैवदुराराध्यंतपस्यतंचसंप्रति ॥ १६ ॥ सुरासुरैरनिर्णीतंपरमार्थंक्रियाश्रयं ॥ सांप्रतंचापिनिर्दग्धोमदनोवीतरागिणा ॥ १७ ॥ कथमाराधयेदीशमाहशीताह
 शंशिवम् ॥ इत्युक्तामुनयस्तेतुस्थिरतामनसस्ततः ॥ १८ ॥ ज्ञातुमस्यावचःप्रोचुःप्रक्रमात्प्रकृतार्थकम् ॥ मुनयऊचुः ॥ द्विविधन्तुसुखंतावत्पुत्रिलो
 केविभाव्यते ॥ १९ ॥ शरीरस्यास्यसंयोगश्चेतसश्चापिनिर्वृतिः ॥ प्रकृत्यातुसिद्दिगवासाभीमोभस्मास्थिभूषणः ॥ ३२० ॥ कपालीभिश्चुकोनग्रीविरूपक्षोऽ
 स्थिरक्रियः ॥ प्रमत्तोन्मत्तकाकारोवीभत्सोऽकृतसंग्रहः ॥ २१ ॥ पत्यानतेनचास्त्यथोमृतानर्थेनकाक्षितः ॥ यदिस्वस्यशरीरस्यसुखमिच्छ

प० पु०
॥१३५॥

सिशाश्वतम् ॥३२२॥ तत्कथंतेमहादेवाद्भूतभाजोऽनुगुप्तितात् ॥ स्रवन्नरवसासास्थिकपालकृतभूषणात् ॥२३॥ श्वसदुग्रभुजैर्गन्धकृतभूषणभूषितात् ॥
श्मशानवासिनोरौद्रप्रमथानुगतादपि ॥२४॥ सुरेन्द्रमकुटव्रातनिष्टचरणोऽरिहा ॥ हरिरस्तिजगद्धाता श्रीकान्तोऽनन्तमूर्तिमान् ॥२५॥ जप्योयज्ञभुजाम
स्तितथेन्द्रः पाकज्ञानः ॥ देवतानानिधिश्चास्तिज्वलनस्सर्वकामधुक् ॥२६॥ वायुरास्तिजगद्धातायः प्राणस्सर्वदेहिनाम् ॥ तथावैश्रवणोराजा
सर्वार्थमहिमाप्रभुः ॥२७॥ एभ्यएकतर्कस्मान्नर्वसंप्राप्तुमिच्छसि ॥ उतान्यस्मादिहप्राप्यं सुखं ते मनसे हितम् ॥२८॥ एषमेतत्तथापुत्रिप्र
भावोलोकसम्पदाम् ॥ अस्मिन् देहे परे वापि कल्याणप्राप्तये तव ॥२९॥ पितुरेवास्ति ते सर्वं सुरेभ्यो यन्निवेदितम् ॥ वरस्य प्राप्तये क्लेशस्तथाप्यत्रा
फलस्तरुः ॥३०॥ प्रायेण प्रार्थितो ह्यर्थस्समर्थो ह्यतिदुर्लभः ॥ स्वस्थानविनियोगित्वात्पुत्रितत्रापिलभ्यते ॥३१॥ इत्युक्तवत्सुकुपितामुनिवयेषु
शैलजा ॥ उवाच क्रोधरक्ताक्षी विस्फुरद्दशनच्छदा ॥३२॥ देव्युवाच ॥ असद्ब्रह्मस्य कानीतिर्व्यसनस्य कथं त्रणा ॥ विपरीतार्थबोद्धारः सत्पथे
केन योजिताः ॥३३॥ एवं मावित्थदुष्प्रज्ञामस्थानासद्ब्रह्मप्रियाम् ॥ न मां प्रतिविचारोस्ति यदहंकारमानिनी ॥३४॥ प्रजापतिसमाः सर्वे भवन्तः सर्वे द
र्शिनः ॥ न तून्वित्थतं देवं शाश्वतं जगतः प्रभुम् ॥३५॥ अजमीशानमव्यक्तममेयमहिमोदयम् ॥ आस्तां तत्कर्मसद्भावं संबोधता वदावृत्तम् ॥३६॥
विदुस्तं न हरिब्रह्मसुखा अपि सुरेश्वराः ॥ यत्तस्य विभवं स्वोत्थं भुवनेषु विजृम्भितम् ॥३७॥ प्रकटं सर्वभूतानां तदप्यथ न वित्थकिं ॥ कस्यैतद्भग्नं मुक्तिः कस्याग्निः
कस्य मारुतः ॥३८॥ कस्य भूः कस्य वरुणः कश्चन्द्रार्कविलोचनः ॥ कस्यार्चयंतिलोकेषु लिङ्गभक्त्या सुरासुराः ॥३९॥ यच्च ब्रह्मेश्वरा देवा विष्णुवन्द्याम
हर्षयः ॥ प्रभावं प्रभवं वापि तेषामपि न वित्थकिं ॥४०॥ अदितेः कस्य पाजा ता देवानारायणादयः ॥ मरीचेः कस्य पुत्रो ह्यदितिर्दक्षपुत्रिका ॥४१॥
मरीचिश्चापि दक्षश्च पुत्रौ तौ ब्रह्मणः किल ॥ ब्रह्माहिरण्यमादं डा देवसिद्धिभूतिकः ॥४२॥ कस्य प्रादुरभूद्भयानात्प्राकृतः प्राकृतांशकः ॥ अथ नारायणे नैव
स्वकीयेच्छासमाश्रयात् ॥४३॥ तत्प्रेरितः प्रयात्प्रेषजन्मनारायणात्मकम् ॥ सापिकर्मण एवोक्ता प्रेरणविवशात्मनाम् ॥४४॥ यथोन्मादादिदुष्टस्य मतिरे
वहि सा भवेत् ॥ इष्टानेव पदार्थान् नैव विपरीतान् हि मन्यते ॥४५॥ लोकस्य व्यवहारेषु दृष्टेषु हसते सदा ॥ धर्माधर्मफलप्राप्तौ विष्णुमेव निबोधत ॥४६॥
विदध्वमित्युनयोऽसकृच्च मे गिरिगिरि शश्रुतिभूमिसन्निधौ ॥ उत्कृष्टकेदारइवावनी तले सुवीजमुष्टिसुफलाय कर्षकाः ॥४७॥ तेषां श्रुत्वा हितारम्भां प्रक्रमा
त्प्रक्रमक्रियाम् ॥ वाचं वाचां पतिप्रख्याः प्रोचुश्चस्मिन्तसुंदराः ॥४८॥ मुनय ऊचुः ॥ जाते लोके विधाने तु सत्यं तत्कार्यमुत्तमम् ॥ प्रायः प्रालेयशैलस्य शंका त
त्कालरूपिणः ॥४९॥ सत्यमुत्कंठिताः सर्वे ये ये कार्यार्थमुद्यताः ॥ तेषां त्वरंते चेतांसि किंतु नाम महात्मनाम् ॥५०॥ लोकयात्रानुगंतव्याविशेषेण विवक्षि

प्र० सू० ५
अ० ४३

॥१३५॥

तैः ॥ यतस्तद्धर्ममेधेतेतत्प्रामाण्यं परेधृताः ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वा मुनयोजगमुस्त्वरितास्तुहिनाचलम् ॥ तत्रते पूजितास्तेन हिमशैलेन सादरम् ॥ ५२ ॥ ऊचुर्धु
 निवराः प्रीताः स्वल्पकंतु त्वरान्विताः ॥ मुनय ऊचुः ॥ देवो दुहितरं साक्षात्पिनाकीतवमार्गते ॥ ५३ ॥ तच्छीघ्रं पावयात्मानमाहुत्येवानले हुतम् ॥ कार्यं
 हितच्छदेवानां सुचिरं परिवर्तते ॥ ५४ ॥ जगदुद्धारणायैष विधातव्यः समुद्यमः ॥ इत्युक्तस्तु तदा शैलो हर्षावेशवशान्मुनीन् ॥ ५५ ॥ असमर्थो भवद्भक्तुमुत्तरं
 प्रार्थयन्निव ॥ ततो मेनामुनीन् वंद्य प्रोवाच स्नेहविकृता ॥ ५६ ॥ दुहितुस्तान्मुनीन् श्रैववचनं स्वयमर्थवत् ॥ ॥ मेनोवाच ॥ यदर्थं दुहितुर्जन्म चेच्छं त्यपि
 महाफलं ॥ ५७ ॥ तदेवोपस्थितं सर्वप्रक्रमेणैव सांप्रतम् ॥ कुलजन्मवयोरूपविभुत्वैस्सहितोपियः ॥ ५८ ॥ वरस्तस्यापि नाहूय सुता देया ह्ययाचतः ॥
 दिग्वासाजटिलः शूलीदग्धकामोपिकामदः ॥ ५९ ॥ स तु मत्सुतयाघोरः कथं नाम उपास्यते ॥ मुनय उचुः ॥ ऐश्वर्यमवगच्छस्व शंकरस्य सुरासुराः ॥ ६० ॥
 आराध्यमानपादाब्जयुगलाश्च सुनिर्वृताः ॥ यस्योपयोगियद्रूपतेन तत्प्रार्थयते चिरम् ॥ ६१ ॥ घोरं तपस्यते बालातेन रूपेण निर्वृता ॥ यत्साव्रतानि दिव्या
 निनयिष्यति समापनम् ॥ ६२ ॥ तदत्रावहिता तावदस्मात्स्वेव भविष्यति ॥ इत्युक्त्वा गिरिणा सार्द्धं युयुत्सास्ति शैलजा ॥ ६३ ॥ जिता कंज्वलनज्वाला तप
 स्तेजोमयी ह्युमा ॥ प्रोक्ता सा मुनिभिः स्निग्धमानिन्या हवचोर्थवत् ॥ ६४ ॥ नाहं क्षुद्रात्किलेच्छामि ऋतेश्वात्पिनाकिनः ॥ स्थितं च तारतम्येन प्राणिनां
 परमर्द्धिदं ॥ ६५ ॥ धीरतैश्चर्यकार्याणि प्रमाणमतुलं महत् ॥ यस्मान्न किंचिदपरं यच्च यस्मात्प्रवर्तते ॥ ६६ ॥ यस्यैश्वर्यमनाद्यंतं तमहं शरणं गता ॥ समः
 सव्यवसायश्च दीर्घेण विपरीतकः ॥ ६७ ॥ एवं न शम्भ्यते वाचं देव्या मुनिवरास्तदा ॥ आनंदाश्रुपरीता साः सस्वजुस्तां तपस्विनीं ॥ ६८ ॥ ऊचुश्च परम
 प्रीताः शैलजां मधुरं वचः ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अत्यद्भुतमहोपुत्रिज्ञानमूर्तिरिवामला ॥ ६९ ॥ प्रसादयसि नो भावं भवभावप्रतिश्रयात् ॥ ननु विज्ञो
 वर्यतस्य देवस्यैश्वर्यमद्भुतम् ॥ ७० ॥ त्वन्निश्चयस्य दृढताविचुं वयमिहागताः ॥ अचिरादेव तत्त्वंगिकामस्त्वेष भविष्यति ॥ ७१ ॥ आदित्यस्तप्र
 भोयातिरत्नेभ्यः काद्युतिः पृथक् ॥ कोर्यो वर्णान्स्वकांस्त्यक्त्वा तथा त्वंगिरिशंविना ॥ ७२ ॥ यामोनेकाभ्युपायेन तमभ्यर्थयितुं वयम् ॥ अस्माकमपि
 चेपोर्यः सुतरां हृदि वर्तते ॥ ७३ ॥ अतस्त्वमेव सा बुद्धिर्यतो नीतिस्त्वमेव हि ॥ अतो निःसंशयं कार्यं शंकरोपि विधास्यति ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वा पू
 जितास्सर्वे मुनयो गिरिकन्यया ॥ प्रययुर्गिरिशं द्रष्टुं प्रस्थं हिमवतो महत् ॥ ७५ ॥ गंगां भः प्रावितात्मानः पिपावद्भजटासटाः ॥ भृंगानुयातपाणिस्थं
 दारकुसुमम्रजः ॥ ७६ ॥ संप्राप्य तु गिरिः प्रस्थं ददृशुः शंकराश्रमम् ॥ प्रशांतां शेषसत्त्वौघं पर्यस्तमितकाननम् ॥ ७७ ॥ निःशब्दक्षोभसलिलप्रया
 तं सर्वतो दिशम् ॥ तत्रापश्यंस्ततो द्वा विरक्तैर्वेत्रपाणिनम् ॥ ७८ ॥ तमेते मुनयः वपूज्या विनीताः कार्यगौरवात् ॥ ऊचुर्मधुरभाषाभिस्ते

वाचंवाग्मिनां वराः ॥ ७९ ॥ द्रुण्यमिहायाताः शंकरं गुणनायकं ॥ त्रिलोचनं विजानीहि सुरकार्यप्रचोदिताः ॥ ३८० ॥ त्वमेव नोगतिस्तत्र
 यथा कालानतिक्रमः ॥ स्यात्प्रार्थनैषा प्रायेण प्रतीहारमयी प्रभो ॥ ८१ ॥ इत्युक्तो मुनिभिः सोऽथ गौरवात्तातुवाच ह ॥ सवनस्यापरां संध्यां कर्तुमदा
 क्रिन्निगतः ॥ ८२ ॥ क्षणेन भाविता विप्रास्ततो द्रक्ष्यथ शूलिनम् ॥ इत्युक्ता मुनयस्तस्थुर्यन्तात्कार्यविचक्षणाः ॥ ८३ ॥ गंभीरां बुधं प्रावृट्पिताश्चातका यथा ॥
 तथा क्षणेन निष्पन्न समाचारा क्रियाविधिम् ॥ ८४ ॥ वीरासनकृतोद्देशं नृगचर्मनियामितम् ॥ ततो विनीतो जातुभ्यामवलंब्य महींमुदा ॥ ८५ ॥ उवाच
 वीरको देवं प्रणयैकसमाश्रयम् ॥ संप्राप्ता मुनयः सप्तद्रष्टुं त्वां दीप्ततेजसं ॥ ८६ ॥ विभो समादिशद्रष्टुं ततो ध्यानमिहार्हासि ॥ इत्युक्तो धूर्जटिस्तेन वीरके
 ण महात्मना ॥ ८७ ॥ भूभंगसंज्ञया तेषां प्रवेशाज्ञां ददौ तदा ॥ मूर्द्धकं पेनतान् सप्त वीरकोऽपि महासुनीन् ॥ ८८ ॥ आलुहाव विदूरस्थान् दर्शनाय पिना
 किनः ॥ त्वरावद्धजटास्ते च लंबकृष्णा जिनां वराः ॥ ८९ ॥ विविशुर्वेदिकां दिव्यां गिरीशस्य विभोस्ततः ॥ वद्धपाणिपुटाक्षितनाकपुष्पोत्करास्त
 तः ॥ ३९० ॥ पिनाकिपादयुगलं बंधनाकनिवासिनः ॥ ततः स्निग्धेक्षिताः संतो मुनयः शूलपाणिना ॥ ९१ ॥ गिरीशं तिततो दृष्ट्वा तिसमं तुष्टुमुदा ॥ मुनय ऊ
 चुः ॥ ९२ ॥ अहो कृतार्था वयमेव सांप्रतं सुरेश्वरैर्वैदितपादपल्लवम् ॥ विलोकयामो गुणगौरवाद्धिभिः समादिशेः कार्यमशेषरक्षणम् ॥ ९३ ॥ ततः प्रहस्य सर्वे ज्ञ
 उवाच मुनि सत्तमान् ॥ भवतां यद्धदिगतं कार्यं तत्कुरुताधुना ॥ ९४ ॥ इत्युक्ता मुनयस्तूर्णययुर्न च शैलजा ॥ वभाषिरे विभागज्ञागिरिजां
 गिरिगह्वरे ॥ रम्यं प्रियमनोहारिमारूपं तपसादह ॥ ९५ ॥ प्रीतस्ते शंकरः पाणिमेष प्रतिग्रहीष्यति ॥ वयमर्थितवंतस्तेऽपि तरं पूर्वमागताः ॥ ९६ ॥ पित्रा
 सह गृहं गच्छ वयं यामः स्वर्गं दिरं ॥ इत्युक्ता तपसः सत्यं फलमस्तीति चिंत्यसा ॥ ९७ ॥ त्वरमाणाय यौ वैश्वं भपितुं दिव्यं सुशोभितं ॥ सातत्र रजनीं मेनेव षायुत
 समांसती ॥ ९८ ॥ हरदर्शनं संजातसमुत्कंठा हिमाद्रिजा ॥ ततो मुहूर्तं ब्रह्मेतु तस्याश्चक्रुः सुहृत्कियां ॥ ९९ ॥ नानामंगलसंदोहान्यथावत्क्रमपूर्वकम् ॥
 दिव्यमंगलसंयोगान्मंदिरं बहुमंगले ॥ ४०० ॥ उपासतगिरिं मूर्त्तां ऋतवः सर्वकामिकाः ॥ वायवः सुखदाश्चासन्संमार्जनविधौ गिरेः ॥ १ ॥ हर्म्येषु श्रीः स्वयं
 देवीकृतनानाप्रसाधना ॥ कांतिः सर्वेषु भावेषु ऋद्धिश्च भरणकुला ॥ २ ॥ चितामणिप्रभृतयोरत्नां शैलसमंततः ॥ उपतस्थुर्लताश्चापिकल्पकाद्यामहाद्रु
 माः ॥ ३ ॥ ओषधो मूर्तिमत्यश्चादिव्यौ षधिसमन्विताः ॥ रसाश्चातवश्चैव सर्वशैलस्य किंकराः ॥ ४ ॥ किंकरास्तस्य शैलस्य व्यग्राश्चाश्रमव
 र्तिनः ॥ नद्यः समुद्रानिखिलाः स्थावरजंगमं च यत् ॥ ५ ॥ ते सर्वे हिमशैलस्य माहिमानमवर्द्धयन् ॥ अभवन्मुनयो नागायक्षा गंधर्वकिन्नराः ॥ ६ ॥
 शंकरस्यापि विबुधा गंधमादनपर्वते ॥ सज्जमंडनसंभारास्तस्थुर्निर्मलमूर्त्तयः ॥ ७ ॥ शर्वस्याथ जटाजूटे चंद्रखंडपितामहः ॥ व

बंधप्रणयोदारविस्कारितविलोचनः ॥ ८ ॥ कपालमालाविपुलाचाकुंडामूर्ध्वप्रवर्तती ॥ उवाचगिरिशांकालीपुत्रंजनयशंकर ॥ ९ ॥ योदैत्येद्रकुलं
 हत्वामारुक्तेस्तर्पयिष्याति ॥ शौरिव्रतंसिकारत्नकंठाभरणमुज्ज्वलम् ॥ १० ॥ भुजंगाभरणं गृह्यसज्जशंभोः पुरोभवत् ॥ शक्रोगजाजिनंतस्यवसाभ्यक्ताग्र
 पल्लवम् ॥ ११ ॥ दध्रेसरभसंस्विद्यद्विस्तीर्णमुखपंकजम् ॥ वायवश्चवुस्तीक्ष्णास्तीक्ष्णहिमगिरिप्रभम् ॥ १२ ॥ वृषविभूषयामासुहृदयानमनोजवम् ॥
 विरेजुर्नयनान्तस्थाः शंभोः सूर्यानलेदवः ॥ १३ ॥ स्वाद्युतिलोकनाथस्यजगतः कर्मसाक्षिणः ॥ चिताभस्मसमाधत्तकपालरजतप्रभम् ॥ १४ ॥
 मनुजास्थिमर्यामालानिवबंधचपाणिना ॥ प्रेताधिपः पुरेदूरेसभयः समवर्तत ॥ १५ ॥ नानाकारमहारत्नभूषणंधनदाहृतम् ॥ विहायोदीतसर्पैद्रकट
 केनस्वपाणिना ॥ १६ ॥ कर्णोत्तंसंचकारेशोह्यमलंतक्षकंस्वयम् ॥ निष्पन्नाभरणंचैवप्रसाध्येशंप्रसाधनैः ॥ १७ ॥ तत्राप्येपानियमतोह्यभवन्त्य
 ग्रमूर्तयः ॥ मुमोचाभिनवान्सर्वरम्यशालिरसौषधीन् ॥ १८ ॥ व्यग्रातुपुथिवीदेवीसर्वभावात्मनोरमा ॥ गृहीत्वावरुणः साक्षाद्रत्नाढ्याभरणानिच ॥ १९ ॥
 पुष्पाणिचविचित्राणिनानारत्नमयानितु ॥ तस्थौसाभरणोदेवः सर्वज्ञः सर्वदेहिनाम् ॥ २० ॥ ज्वलनश्चापिदिव्यानिहैमान्याभरणानिच ॥ जातरूप
 पवित्राणिप्रयतः समुपस्थितः ॥ २१ ॥ वायुर्ववौचसुरभिः सुखसंस्पर्शनोविभुम् ॥ छत्रंचंद्रकरोदामंहासितंचशतक्रतुः ॥ २२ ॥ जग्राहमुदितः श्री
 मानवाहुभिर्वज्रभूषणः ॥ जगुर्गैधर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ २३ ॥ वाद्यतोतिमधुरंजगुर्गैधर्वकिन्नराः ॥ मुहूर्तादितवस्तत्रजगुश्चननृतुश्चैव ॥ २४ ॥
 चपलाश्चगणास्तस्थुर्लोलंढर्यंतोहिमाचलम् ॥ उपविष्टः क्रमाद्वाताविश्वकृद्गनेत्रहा ॥ २५ ॥ चकारौद्वाहिकंकृत्यपत्न्यासहयथोदितम् ॥ दत्ताध्यांगि
 रिराजेनसुरवृंदैर्विनोदितः ॥ २६ ॥ अवसत्तांक्षपांतत्रपत्न्यासहपुरांतकः ॥ ततोर्गंधर्वगीतेननृत्येनाप्सरसामपि ॥ २७ ॥ स्तुतिभिर्देवदैत्यानांविबुद्धो
 विबुधाधिपः ॥ आमंज्यहिमशैलेन्द्रप्रभातेजाययासह ॥ २८ ॥ जगाममंदरगिरिंवायुवेगेनशृंगिणा ॥ ततो गते भगवतिनीललोहितेसहोमयारतिमनु
 भूतभूधरः ॥ २९ ॥ सर्वांधवोभवतिहिकस्यनोमनोविश्वंलजगतिहिकन्यकापितुः ॥ पुरोद्यानिपुरम्येषुविविक्तेषुवनेषुच ॥ ३० ॥ सुरक्तहृदयोदे
 व्याविजहारभगाक्षिहा ॥ ततोबहुतिथेकालेपुत्रनाम्नागिरिः सुता ॥ ३१ ॥ सखीभिः सहिताक्रीडांचक्रेकृत्रिमपुत्रकैः ॥ कदाचिद्वंधतैलेनगात्रमभ्यज्यशैलजा ॥ ३२ ॥
 चूर्णैरुद्धर्तयामासमलेनापूरितांतनुम् ॥ तदुद्धर्तनंकं गृह्यनरंचक्रेगजाननम् ॥ ३३ ॥ पुरुषंकीडतीदेवीतच्चाप्यक्षिपदंभसि ॥ जाह्नव्याशिवयासख्या
 ततःसोभेद्रुहृतनुः ॥ ३४ ॥ कायेनातिविशालेनजगदापूरयत्तदा ॥ पुत्रेत्पुवाचतदेवीपुत्रेत्पुचेचजाह्नवी ॥ ३५ ॥ गांगेयइतिदेवैस्तुपूजितोभूद्रजाननः ॥
 विनायकाधिपत्यंचददावस्यापितामहः ॥ ३६ ॥ पुनःसाक्रीडतीचक्रेतरुंचवरवर्णिनी ॥ मनोज्ञमंकुररूढमशोकस्यशुभानना ॥ ३७ ॥ वद्धयामासंतं

प० पु०
॥१३७॥

चापिकृतसंस्कारमंगलम् ॥ बृहस्पतिमुखैर्विप्रैर्दिवस्पतिपुरोहितैः ॥ ३८ ॥ ततोदेवैःसमुनिभिःप्रोक्तादेवीत्वद्वचः ॥ अधुनादर्शितेमागमयादाकर्तुम
हेसि ॥ ३९ ॥ फलार्कभवितादेविकल्पितैस्तरुपुत्रकैः ॥ इत्युक्ताहर्षपूणीणीप्रोवाचातिशुभांगिरं ॥ ४० ॥ एकनिरुदकेग्रामेयःकूपंकारयेदुधः ॥ विंदौ
विंदौचतयस्यसवसेद्वत्सरंदिवि ॥ ४१ ॥ दशकूपसमावापीदशवापिसमोद्वहः ॥ दशद्वदसमान्यादशकन्यासमोद्वहः ॥ ४२ ॥ एषावेशुभमयादानियतालो
कभाविनी ॥ इत्युक्तास्तुततोविश्रावृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ४३ ॥ जग्मुःस्वमंदिराण्येवभवानीवद्यमातरं ॥ गतेषुतेषुदेवोपिशंकरःपर्वतात्मजां ॥ ४४ ॥
पाणिनालम्ब्यमानिननस्वमावासमगच्छत ॥ चित्तप्रसादजननंप्रासादाट्टालगोपुरं ॥ ४५ ॥ लंबमौक्तिकदामानंमालिकाकुलवेदिकं ॥ सुनद्धकलधौतचकी
डागृहमनोगतं ॥ ४६ ॥ प्रकीर्णकुसुमामोदमत्तालिकुलकूजितं ॥ किन्नरोद्वीतसंगीतगृहांतरितभित्तिकम् ॥ ४७ ॥ सुगंधिधूपसंघातमनःप्राप्यमलक्षितं ॥
क्रीडामयूरनारीभिरभितोरभसार्पितं ॥ ४८ ॥ हंससंघातसंदिष्टस्फटिकस्तभंतोरणं ॥ अनाविलमसंभ्रांत्यावहुशःकिन्नराकुलं ॥ ४९ ॥ शुक्रैर्यत्राभिदृश्यं
तेपद्मरागविनिर्मिताः ॥ भित्तयोजातिसंभ्रांत्याप्रतिर्विवितमौक्तिकाः ॥ ४९ ॥ तत्राशैःप्रिययादेवोविहर्तुमुपचक्रमे ॥ स्वछेद्वनीलभूभागेकीडंतौयत्रसंस्थि
तौ ॥ ५१ ॥ वपुःसहायतांप्राप्तौविनोदरसनिवृत्तौ ॥ एवंप्रकीडतोस्तत्रदेवीशंकरयोस्तदा ॥ ५२ ॥ प्रादुर्भूतोमहाशब्दःपतितंवरगोचरः ॥ तच्छ्रुत्वाकौ
तुकादेवीकिमेतदितिशंकरम् ॥ ५३ ॥ पर्यपृच्छत्सुरवरंहरंविस्मितपूर्वकं ॥ उवाचदेवोनैतत्तेदृष्टपूर्वंशुचिस्मिते ॥ ५४ ॥ एतेगणेशाःक्रीडन्तेशैलेस्मि
न्मात्प्रियाःसदा ॥ तपसाब्रह्मचर्येणनामभिक्षेत्रसेवनैः ॥ ५५ ॥ यैरहंतोषितःपूर्वतएतेमनुजोत्तमाः ॥ मत्समीपमनुप्राप्ताममहद्व्याःशुभानने ॥ ५६ ॥
कामरूपामहोत्साहामहारूपगुणान्विताः ॥ कर्मभिर्विस्मयतेपांप्रयामिवलशालिनाम् ॥ ५७ ॥ सामरस्यास्यजगतःसृष्टिसंहरणक्षमाः ॥ ब्रह्मचन्द्रेन्द्रगंधर्व
स्सकिन्नरमहोरगैः ॥ ५८ ॥ विवर्जितोप्यहंनित्यनैर्भिर्विरहितोरमे ॥ हृद्यामेचारुसर्वाङ्गितएतेक्रीडतागिरौ ॥ ५९ ॥ इत्युक्तातुतदादेवीत्यक्त्वातंविस्म
याकुल ॥ गवाक्षांतरमासाद्यप्रेक्षतेचकितानना ॥ ६० ॥ यावत्तस्तेकृशादीर्घाह्रस्वाःस्थूलामहोदराः ॥ व्याघ्रेभवदनाःकेचित्केचिन्मेपाजरूपिणः ॥ ६१ ॥
अनेकप्राणिरूपाश्चञ्चालास्याःकृष्णपिंगलाः ॥ सौम्याभीमाःस्मितमुखाःकृष्णपिंगजटास्तदा ॥ ६२ ॥ नानाविहंगवदनानानाविधसुराननाः ॥ कौशेयच
र्मवसनानग्राश्चान्येविरूपिणः ॥ ६३ ॥ गोकर्णागजकर्णाश्वहवक्त्रेक्ष्णोदराः ॥ बहुपादावहुभुजादिव्यनानास्त्रपाणयः ॥ ६४ ॥ अनेककुसुमापीडा
नानाव्याकुलभीषणाः ॥ कृतनानायुधधरानानाकवचभूषणाः ॥ ६५ ॥ विचित्रवाहनारूढादिव्यरूपावियच्चराः ॥ वीणावाद्यरतोद्गुष्टानानास्थानकन
र्तकाः ॥ ६६ ॥ गणेशांस्तांस्तथादृष्ट्वादेवीप्रोवाचशंकरम् ॥ ६७ ॥ देव्युवाच ॥ गणेशाःकतिस्ख्याताःकिंनमानःकिमात्मकाः ॥ ६७ ॥ एकैकशोमम

प्र०सू०सं०
अ० ४३

॥१३७॥

ब्रह्मनिष्ठतायेपृथक्पृथक् ॥ शंकरउवाच ॥ कोटिकोटिश्रसंख्यातानानाविख्यातपौरुषाः ॥ ६८ ॥ जगदापूरितसर्वमेभिर्भीमैर्महाबलैः ॥ सि
 द्धक्षेत्रेषुरथ्यासुजीर्णोद्यानेषुवेदमसु ॥ ६९ ॥ दानवानांशरीरेषुबालेषून्मत्तकेषुच ॥ एतेविशतिमुदितानानाहारविहारिणः ॥ ७० ॥ ऊष्मपाःफेन
 पाश्चैवधूमपामधुपायिनः ॥ मेदाहारारुधिरपास्सर्वभक्षार्हाभोजनाः ॥ ७१ ॥ देवादास्तापसाहारानानावाद्यरतिप्रियाः ॥ नहिवक्तुमनंतत्वाच्छक्यन्ते
 हिगणाःपृथक् ॥ ७२ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ नागत्वगुत्तरासंगःशुद्धांगोमुजमेखली ॥ मनःशिलेनकल्केनचपलोरंजिताननः ॥ ७३ ॥ भृंगदष्टोत्पलानांच
 स्रग्दामामधुराकृतिः ॥ पाषाणशकलोत्तानकांस्यतालप्रवर्तकः ॥ ७४ ॥ असौगणेश्वरोदेवकिंनारमाकिन्नरानुगः ॥ यएषगणगीतेषुदत्तकणोमुहुमुहुः ॥ ७५ ॥
 शर्वउवाच ॥ ॥ सएषवीरकोदेविसदामेहृदयप्रियः ॥ नानाश्रयगुणाधारोगणेश्वरगणार्चितः ॥ ७६ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ ईदृशस्यसुतस्यास्ति
 ममोत्कंठापुरांतक ॥ कदाहमीदृशंपुत्रंद्रक्ष्याम्यानंददायकं ॥ ७७ ॥ ॥ शर्वउवाच ॥ ॥ एषएवसुतस्तेस्तुनयनानंदकारकः ॥ त्वयामात्राकृतार्थो
 हिवीरकोपिसुमध्यमे ॥ ७८ ॥ इत्युक्ताप्रेषयामासविजयांहर्षणोत्सुकां ॥ वीरकानयनायाशुदुहिताभूभृतःसखीं ॥ ७९ ॥ सावरुह्यत्वरायुक्ताप्रासादादं
 वरस्पृशः ॥ विजयोवाच ॥ गणपंगणमध्यस्थंसूर्यकोटिप्रवर्तनम् ॥ ८० ॥ एहिवीरकचापल्यात्त्वयादेवीप्रतोपिता ॥ त्वामाह्वयतिचेत्युक्तस्त्यक्त्वा
 पाषाणखंडकम् ॥ ८१ ॥ देव्याः सपीपमामच्छद्विजयानुगतः शनैः ॥ प्रासादाशिसरोत्फुल्लरक्तांबुजनिभद्युतिः ॥ ८२ ॥ तंहृष्टाप्रस्थितान
 लपस्वादुक्षीरपयोधरा ॥ ॥ गिरिजोवाच ॥ ॥ पिवक्षीरमिदंवत्सलुतंपिवयथेच्छकम् ॥ ८३ ॥ उवाचदेवीसस्नेहंगिरामधुरवर्णया ॥ एहिसद्यो
 हिजातोसिमेपुत्रकोदेवदेवेनदत्तोपुनावीरक ॥ ८४ ॥ उक्तवत्यंकआधायपर्येष्वजत्तंकपोलेचुचुंवागराण्णदिनी ॥ मूध्र्युपाप्रायसंमार्ज्यमात्राणिचा
 भूपयामासदिव्यैःस्वयंभूषणैः ॥ ८५ ॥ किंकिर्णामेखलानूपुरैःसन्मणिप्रोतकेयूरहारैर्मूल्यैर्गुणैः ॥ कोमलैःपल्लवैश्चित्रितश्चारुभिर्मंगलैःकंकणै
 र्दिव्यमंत्रोद्भवैः ॥ ८६ ॥ तस्यशुद्धेस्ततोभूरिभिश्चाकरोन्मिश्रसिद्धार्थैर्करंजरक्षार्विधिं ॥ एवमादायचोवाचकृत्वास्त्रजंमूर्ध्निगोरोचनापत्रभंगोज्ज्वलैः ॥ ८७ ॥
 वत्सवत्साधुनाकीडसाद्गणैरप्रमत्तोब्रजश्वध्रुवजैः ॥ व्यालमालाकुलाःशैलसानुद्रुमादंतिभिर्भग्नशाखाःपरभंगिनः ॥ ८८ ॥ जाह्नवीमंडल
 क्षुब्धतोयाकुलंमाविशेशावहुव्याघ्रजुष्टेवने ॥ वत्ससंरूपेषुदुर्गेषुयद्वरिकापुत्रभावायतांस्वच्छचित्तोजनः ॥ ८९ ॥ प्रार्थितंभव्यमायातिभाविन्यसौ
 भाव्यतांसोपनिर्वर्त्यसर्वैर्गुणैः ॥ एवमुक्तोनयावीरकोमातरंसस्मयन्नाहलीलावशाविष्टधीः ॥ ९० ॥ एषमात्रास्वयमेकृतःकंकणःपत्रकश्चित्रितःपाटलै
 र्विंदुभिः ॥ चारुपुष्पैरियंमालतीभिःकृतामालिकामेशिरस्याहिताकोमला ॥ ९१ ॥ तोषयामीश्वरीमित्ययंस्त्वरंचितयित्वाब्रजद्वाह्यतःक्रीडनम् ॥

प० पु०
॥३३॥

स्वैर्गणैः संयुतो वीरको हर्षितो दक्षिणात्पश्चिमं पश्चिमादुत्तरम् ॥ ९२ ॥ उत्तरात्पूर्वमभ्येत्य सख्यायुता प्रेक्षते तं गवाक्षांतराद्वीरकं ॥ शैलपुत्रीवाहिः क्री
डितारं जगतस्नेहतः पुत्रलुब्धाय तस्सोत्रकः ॥ ९३ ॥ मोहमाया तिर्यस्वल्पे तज्जडो मांसविष्णुमूत्रसंघातदेहोद्ग्रहः ॥ द्रष्टुमभ्यंतरं नाकवसे श्वरोऽपि न्दुषौ
लिप्रविष्टेषु कक्षांतरम् ॥ ९४ ॥ वाहनान्येवमारोहमाणस्ततो लोके पालास्त्रपूगं मुहूर्तावधि ॥ खड्गेषो विखड्गाकरो निर्मलः कुंतकः कस्य केनाह
तो ब्रतनः ॥ ९५ ॥ नो भवेद्धस्तदं डेन किं ब्रूमहे भीममूर्त्यै गणेनास्ति कृत्यं गिरौ ॥ पाश एषोऽस्ति तेनात्र को बध्यते मावृथालो कपालानुगाः स्तिष्ठतः ॥ ९६ ॥
एवमेवैतदित्यब्रुवंस्ते तदा वीक्ष्य देवानुगं वीरकरं रक्षकं ॥ ग्राहदेवी वने पर्वते निजं राध्यमिशाला मुखे भूतले भूतपाः ॥ ९७ ॥ निर्झरां भो निपाते पुनो मज्जतात्पुष्पजा
ला वनद्वेषु धामस्वपि ॥ प्रोक्षेन्नानाद्रिकुंजावगाहेष्वथो मारुतास्फोटसंरक्षणे कामतः ॥ ९८ ॥ कांचनोत्तुंगशृंगावरोहसितौ हेमरेणूत्करा संगर्पिगद्युतिः ॥
खेचराणां वने चापिरम्येव भौरूपसंपत्प्रकारो गणो वासितुम् ॥ ९९ ॥ मंदरेकंदरे चारुवापी तटे कुन्दमंदारपुष्पप्रवालांबुजे ॥ सिद्धनारीभिरापीतरूपामृतं
विस्तृतैर्नैत्रमात्रैरनुन्मेषिभिः ॥ १०० ॥ वीरकं शैलपुत्रीनिमेषां तरादस्मरत्पुत्रगृध्रुर्विनोदार्थिनी ॥ सोपिता हृक्षणा वातपुण्योदयो यो हि जन्मांतरस्यात्मज
त्वं ततः ॥ १ ॥ क्रीडतस्तस्य तृप्तिः कथं जायते योऽपि भावाः प्राद्वेषसाते जसा ॥ कल्पितः प्रेक्षणं दिव्यगीतक्षणं नृत्यलोलैर्गणेशैः प्रवृत्त्यक्षणं ॥ २ ॥ सिंहनादाकु
ले गंडशैले ज्वलद्ब्रजाले बृहत्सालतालेक्षणम् ॥ फुल्लनानातमालाङ्गिका लेक्षणं वृक्षमूले विलोममालेक्षणम् ॥ ३ ॥ स्वल्पपंकजले पंकजां क्लेशं मातुरं के
शुभे निष्कलं क्लेशम् ॥ परिक्रीडते बाललीला विसारी गणेशाधिपादे वतानंदकारी ॥ ४ ॥ निकुंजेषु विद्याधरो द्वीतशीलः पिनाकी वलीला विलासै
सलीलः ॥ प्रकाश्यभुवनं गोभिस्ततो दिनकरगते ॥ ५ ॥ देशांतरं तदापश्चाद्गूरस्थो धरणीधरः ॥ मित्रत्वमस्य मुहूर्तद्वयद्वयोत्थं त्रिव ॥ ६ ॥
नित्यमाराधितो विप्रैः श्रीमान् विघनसंयुतः ॥ नाकरोत्सवितुं रंरुपकारं पातयेत् ॥ ७ ॥ जनेष्वेवाव्यवस्थेति श्रूयते स्खलितोद्बोधः ॥ दिने
नानुगतो भानुः स्वजनं परिपूरयन् ॥ ८ ॥ संध्यावद्वांजलिपुटामुनयोऽभिमुखारविम् ॥ यावदद्यास तेशीघ्रं निवार्योष्णाभिभाविताम् ॥ ९ ॥ व्यजृभताथ लोके
स्मिन् क्रमाद्वै भावरंतमः ॥ कुटिलस्येव हृदये कालुष्यं दूषयन् मनः ॥ १० ॥ ज्वलत्फणिफणारत्नदीपोद्योतिता भित्तिके ॥ शयने शशिं संघातरत्नवस्त्रो
त्तरच्छदे ॥ ११ ॥ नानारत्नद्युतिलसच्छक्रचापविडंबके ॥ रत्नैः किंकिणिजालेन लसन्मुक्ताकलापके ॥ १२ ॥ कमनीयचलछीला वितानाच्छादितां
वरे ॥ मंदरे मन्दसं वारंगते गिरिसुतायुतः ॥ १३ ॥ तस्यै गिरिसुतावाहुलतामिलितकंधरः ॥ शशिमौलिः सितज्योत्स्ना स्फारप्रूरितगोचरः ॥ १४ ॥
गिरिजाप्यसितापां गीनीलोत्पलदलच्छविः ॥ विभावर्याचसंप्रकाशवृथातीव गोमयी ॥ १५ ॥ तामुवाच ततो देवः क्रीडाकलिकलायुताम् ॥ १६ ॥ इति श्रीपाद्मपु

प्र० सू० सं०
अ० ४३

॥३३॥

राणेप्रथमेसृष्टिखंडेगौरीविवाहवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ शर्व उवाच ॥ शरीरेममतन्वंगिसितेभास्यासितद्युतिः ॥ भुजंगीवासिताशुभ्रे
 संक्षिष्टाचंदनेतरौ ॥ १ ॥ चंद्रातपेनसंपृक्तारुधिराम्बरसंवृता ॥ रजनीवासितेपक्षेदृष्टिदोषंददासिमे ॥ २ ॥ इत्युक्तागिरिजातेनमुक्तकंठापिनाकिनम् ॥
 उवाचकोपरक्ताक्षीभुक्तुटीविकृतानना ॥ ३ ॥ देव्युवाच ॥ स्वकृतेनजनःसर्वो जाड्येनपरिभ्रूयते ॥ अवश्यमर्थीप्राप्नोतिखंडनंशशिर्मंडन ॥ ४ ॥ तपो
 भिर्दीर्घचरितैर्यात्वांप्रार्थितवत्यहं ॥ तस्यामेनियतस्त्वेषह्यवमानःपदेपदे ॥ ५ ॥ नैवास्मिक्कुटिलाशर्वविषमानचधूर्जटे ॥ सविपस्त्वंजगतख्यातोव्यक्तदो
 षाकराश्रयः ॥ ६ ॥ त्वं हि मुष्णासिदशान्नेत्रहंताभगस्यच ॥ आदित्यस्त्वांविजानातिभगवान्द्वादशात्मकः ॥ ७ ॥ मूर्ध्निशूलंजनयसिस्वेदोपैसः
 माधिक्षिपन् ॥ यस्त्वंमामात्यकृष्णेतिमहाकालोसिविधुतः ॥ ८ ॥ यास्याम्यहंपरित्यक्तुमात्मानंतपसागिरिम् ॥ जीवंत्यानमयाकृत्यधूर्तेनपरिभूत
 या ॥ ९ ॥ कापालिकेनभुद्रेणश्मशानेनित्यवासिना ॥ भूत्यावालिप्तस्वांगेनमातृमध्यस्थचारिणा ॥ १० ॥ निशम्यतस्यावचनंकोपती
 क्ष्णाक्षरंहरः ॥ उवाचानिष्टसंप्रातःप्रचलेनंदुमौलिना ॥ ११ ॥ शर्व उवाच ॥ अगात्मजासिगिरिजेनार्हंनिंदापरस्तव ॥ चाटूक्तिबुध्यातुमयाकृत
 उन्मादसंश्रयः ॥ १२ ॥ विकल्पःस्वस्थचित्ततुगिरिजेनममक्रमात् ॥ यद्येवंकुपिताभीरुतत्तवाहंनवैपुनः ॥ १३ ॥ नर्मवादीभविष्यामि
 जहिकोपंशुचिस्मिते ॥ शिरसाप्रणतेनैषराचितस्तेमयांजलिः ॥ १४ ॥ निहीनोह्यपमानेननिंदितेनैतिविक्रियाम् ॥ असतांतुसतानस्यान्मर्मस्पृ
 ष्टोनरःकिल ॥ १५ ॥ अनेकैश्चाटुभिर्देवां देवेनप्रतिबोधिता ॥ कोपंतीव्रनंतत्याजसतीमर्मणिघटिता ॥ १६ ॥ अवष्टब्धमथाच्छिद्यवासःशंकरपा
 णिना ॥ विपर्यस्तालकावेगान्द्रन्तुमेच्छच्चशैलजा ॥ १७ ॥ तस्याव्रजंत्याःकोपेनपुनराहपुरांतकः ॥ सत्यंसर्वैरवयवैस्तनोपिसदृशंपितुः ॥ १८ ॥
 हिमाचलस्यशृंगस्थमेवजालाकुलंमनः ॥ तथादुरवगाह्येभ्योगहनोहितवाशयः ॥ १९ ॥ काठिन्यमश्मसारेभ्योवनेभ्योबहुलंगता ॥
 कुटिलत्वंनिम्नगाभ्योदुःसेव्यत्वंहिमादपि ॥ २० ॥ संक्रांतं सर्वमेतत्तत्तन्वंगिहिमभूधरात् ॥ इत्युक्तासापुनःप्राहगिरिशंशैलकन्यका ॥ २१ ॥
 कोपकंपितमूर्द्धांसाप्रस्फुरद्दशनच्छदा ॥ उमोवाच ॥ स्यात्सर्वदोषदानेननिंदायांशुणिनोबलात् ॥ २२ ॥ तवापिबुद्धसंपर्कात्संक्रांतं सर्वमेवाहि ॥
 व्यालेभ्योनेकजिह्वत्वंभस्मनोऽस्त्रेहवृत्तिता ॥ २३ ॥ हृत्कालुष्यंशशांकोत्थं दुर्वाधत्वंविषादपि ॥ किंचात्रबहुनोक्तेनअलंवाचांश्रमेणते ॥ २४ ॥
 श्मशानवासाग्निर्भीस्त्वंनम्रत्वात्तवनत्रपा ॥ निर्घृणत्वंकपालित्वाद्यतेविगतताचिरम् ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वामंदिरात्तस्माग्निर्जगामहिमाद्रिजा ॥ तस्यां
 व्रजंत्यां देवेद्यांगणैःकिलकिलाकृता ॥ २६ ॥ क्रमातर्गच्छसिस्तुक्त्वारुदग्निर्धावितंपुनः ॥ विष्टभ्यचरणौदेव्यावीरकोबाष्पगद्गदः ॥ २७ ॥ प्रोवा

५० पु०
॥१३९॥

चमातःकिञ्चेतत्कयासिकुपितातुरा ॥ अहंत्वामनुयास्यामिब्रजंतींस्नेहवर्जिताम् ॥ २८ ॥ नोचेत्पतिष्येतिस्वराद्विररस्यत्वयोज्झितः ॥ उन्नम्यवद
नंदेवीदक्षिणेनतुपाणिना ॥ २९ ॥ उवाचवीरकंमातात्वंशोकंपुत्रमाकृताः ॥ शैलायात्पतितुंनैवचगंतुमयासह ॥ ३० ॥ युक्ततेपुत्रगच्छामिये
नकार्येणतच्छृणु ॥ कृष्णेत्युक्ताहरेणाहंस्तंभितास्म्यवमानिता ॥ ३१ ॥ साहंतपःकरिष्यामियेनगौरीत्वमाप्नुयाम् ॥ एषस्त्रीलंपटोदेवोयातायाम
य्यनंतरम् ॥ ३२ ॥ द्वाररक्षात्वयाकार्यान्तित्यंरन्ध्रान्वेक्षणम् ॥ यथानकाचित्प्रविशेद्योपितत्रहरातिकम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वापरस्त्रियंचापिवेदथामपुत्रक ॥
शीघ्रमेवकरिष्यामियथायुक्तमनंतरम् ॥ ३४ ॥ एवमस्त्वितिदेवेशीवीरकोवाचसांप्रतम् ॥ मातुराज्ञामृताहारप्लावितगोगतज्वरः ॥ ३५ ॥ जगामरक्षांस
द्रष्टुंप्रणिपत्यतुमातरम् ॥ देवीचापश्यदायांतांसखीमातुर्विभ्रूपिताम् ॥ ३६ ॥ कुसुमामोहिनीनामतस्यशैलस्यदेवताम् ॥ सापिहृष्टागि
रिसुतांस्नेहविह्वलमानसा ॥ ३७ ॥ कपुत्रिगच्छसीत्युच्चैरालिङ्ग्योवाचदेवता ॥ सातस्याःसर्वमाचख्यौशंकरात्कोपकारणम् ॥ ३८ ॥ पुनश्चोवाचगिरिजा
देवतांमातुसंमिताम् ॥ उमोवाच ॥ नित्यंशैलाधिराजस्यदेवतात्वमनिदिते ॥ ३९ ॥ सर्वतःसन्निधानंतेमनसातीववत्सला ॥ अतस्तुते
प्रवक्ष्यामिद्विधेयंत्वयाविके ॥ ४० ॥ अन्यस्त्रीसंप्रवेशस्तुत्वयारक्ष्यःप्रयत्नतः ॥ सरहस्येप्रयत्नेननिषेव्यःसततंगिरौ ॥ ४१ ॥ पिनाकिनःप्रविष्टा
यावत्कव्यंमेत्वयानघे ॥ ततोहंसविधास्यामियत्समंतदन्तरम् ॥ ४२ ॥ इत्युक्तातांतथेत्युक्त्वाजगामसागिरिशुभा ॥ उमापिपितुरुद्यनंजगामा
द्रिसुताद्भुतम् ॥ ४३ ॥ अंतरिक्षंसमाविश्यमेघमालाविलप्रभम् ॥ भूषणानिततोन्मस्यवृक्षवल्कलधारिणी ॥ ४४ ॥ श्रीष्मेपंचाग्निसंतसावर्षा
सुचजलोपिता ॥ वन्याहारानिराहाराशुष्कस्थंडिलशायिनी ॥ ४५ ॥ एवंसाधयतीतत्रतपःसाचव्यवस्थिता ॥ ज्ञात्वागतागिरिसुतांदैत्यस्तत्रांतरव
ली ॥ ४६ ॥ अंधकस्यसुतोदृष्टःपितुर्वधमनुस्मरन् ॥ देवान्सर्वान्विजित्याजौवकआत्रारणोत्कटः ॥ ४७ ॥ आडिर्नामांतरप्रेक्षीसततंचंद्रमौलिनः ॥
आजगामामररिपुः पुरंत्रिपुरघातिनः ॥ ४८ ॥ सतत्रागत्यदृढेशवीरकंद्वार्यवस्थितम् ॥ विचिंत्यसोपिचवरंदत्तंकमलयोनिना ॥ ४९ ॥ हतोकिलांधकेदैत्ये
गिरिशेनासुरद्विषा ॥ आडिश्चकारविपुलंतपःपरमदारुणम् ॥ ५० ॥ समागत्याब्रवीद्ब्रह्मातपसापरितोषितः ॥ किमाडेदानवश्रेष्ठतपसाप्राप्तुमिच्छसि ॥ ५१ ॥
ब्रह्माणमाहदैत्यस्तुनिर्मृत्युत्वमहंवृणे ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जातानामिहसंसारेविनामृत्युनयुज्यते ॥ ५२ ॥ यतस्ततोपिदैत्यैर्द्रुमृत्युःप्राप्यइशरीरिभिः ॥ इत्युक्तो
दैत्यसिंहस्तुप्रोवाचांबुजसंभवम् ॥ ५३ ॥ रूपस्यपरिवर्तोमैयदास्यात्पद्मसंभवः ॥ तदामृत्युर्ममभवेदन्यथात्वमरोस्म्यहम् ॥ ५४ ॥ इत्युक्तस्तुततोवाचतुष्टः
कमलसंभवः ॥ यदाद्वितीयोरूपस्यविवर्तंस्तेभविष्यति ॥ ५५ ॥ तदातेभवितामृत्युरन्यथानाभावप्यति ॥ इत्युक्तोमरतामनैदैत्यसूनुर्मेहाबलः ॥ ५६ ॥

प्र० सु० सं०
अ० ४४

॥१३९॥

तस्मिन्कालेत्वसंस्मृत्यतद्गोपायमात्मनः ॥ प्रतिहतुं दंष्ट्रिपथेवीरकस्याभवंस्तदा ॥ ५७ ॥ भुजंगरूपीरंघ्रेणप्रविवेशदशःपथम् ॥ परिहृत्यगणेशस्य
 दानवोरौद्रदुर्जयः ॥ ५८ ॥ अलक्षितोगणेशेनप्रविश्याथपरांतनुम् ॥ भुजंगरूपसंत्यज्यजग्राहाथमहासुरः ॥ ५९ ॥ उमारूपरमयितुंगिरिशंमूढचे
 तनः ॥ कृत्वामायामयंरूपमप्रतर्क्यमनोहरम् ॥ ६० ॥ सर्वैरवयवैःपूर्णसर्वाभिज्ञानबृंहितम् ॥ कृत्वाभगांतरदेतैर्दैत्योवज्रमयंदृढम् ॥ ६१ ॥ तीक्ष्णा
 श्रुद्विमेहेनगिरिशंहंतुमुद्यतः ॥ कृत्वोमारूपसंस्थानंगतोदैत्योहरांतिकम् ॥ ६२ ॥ पापोरम्याकृतिश्चित्रभूषणांवरसंयुतः ॥ तंदङ्वागिरिशस्तुष्टस्तमा
 लिग्यमहासुरम् ॥ ६३ ॥ मन्यमानोगिरिसुतांसर्वैरवयवांतरैः ॥ अपृच्छत्साधुभावतेगिरिपुत्रिनकृत्रिमम् ॥ ६४ ॥ यात्वंमदाशयंज्ञात्वाप्राप्तेहवरवाणि
 नी ॥ त्वयाविराहितंशून्यंममस्थानंजगन्नयम् ॥ ६५ ॥ प्राप्ताप्रसन्नवदनेयुक्तमेवाविधंतवायि ॥ इत्युक्तोदानवेंद्रस्तुतंवभापोस्मितंशनैः ॥ ६६ ॥ सचाबु
 ध्यदभिज्ञानैः प्राहत्रिपुरघातिनम् ॥ ॥ दैत्यउवाच ॥ यातास्मितपसःकामाद्वरंलब्धुंहिमाचलम् ॥ ६७ ॥ रतिश्चतत्रमेनाभूततः प्राप्तात्वदंतिकम् ॥
 इत्युक्तःशंकरःशंकांचितेप्राप्तोविचारयन् ॥ ६८ ॥ हृदयेनसमाधायदेवःप्रहसिताननः ॥ कुपिताकुपितेबुद्धाप्रकृत्याचदृढव्रता ॥ ६९ ॥ अप्राप्तकामासं
 प्राप्ताकिमेतत्संविजानती ॥ इतिचित्यहरस्तस्याअभिज्ञानंविचारयन् ॥ ७० ॥ नापश्यद्दामपाशैर्तुतदंकंपद्मलक्षणम् ॥ लोम्नामावर्तरचितंततोदेवः
 पिनाकधृक् ॥ ७१ ॥ बुद्धातांदानवीमायामाकारंगूहयंततः ॥ मेढ्रदंष्ट्रास्त्रमादायदानवंतमसादयत् ॥ ७२ ॥ नचाबुध्यततद्वृत्तंवरिकोद्गाररक्षकः ॥
 कुसुमामादिनंदंष्ट्रास्त्रीरूपंदानवेंद्रम् ॥ ७३ ॥ दूतेनमारुतेनाशुबोधिताहिमशैलजा ॥ श्रुत्वावायुमुखादेवीक्रोधरक्ताविलेक्षणा ॥ ७४ ॥ अपश्यद्दीरकं
 पुत्रंहृदयेनैवदूयता ॥ ॥ देव्युवाच ॥ मातरंमापरित्यज्ययस्मात्वंस्नेहविच्छ्रुवांम् ॥ ७५ ॥ विहितावसरः स्त्रीणांशंकरस्यरहोविधौ ॥ तस्मात्ते
 मानुषेरूक्षजडाहृदयवर्जिता ॥ ७६ ॥ गणेशाकारसदृशीशिलामाताभविष्यति ॥ निमित्तएषविख्यातोवीरकस्यसुतादरात् ॥ ७७ ॥ संभवेप्रक्रमेचैवविचि
 त्राख्यानसंशयः ॥ एवमुत्सृष्टशपायांगिरिपुत्र्यामनंतरं ॥ ७८ ॥ निर्जंगाममुखाक्रोधःसिंहरूपीमहाबलः ॥ सतुसिंहःकरालास्यःसदाजटिलकं
 धरः ॥ ७९ ॥ ऊर्ध्वग्रीवदूतलांगूलोदंष्ट्रोत्कटमुखावटः ॥ व्यादितास्योलंबजिह्वःक्षामःकुक्षिबलादिषु ॥ ८० ॥ अस्यास्येवर्तितुंदेवीव्यवस्थितवतीतदा ॥
 ज्ञात्वामनोगतंतस्याभगवांश्चतुराननः ॥ ८१ ॥ आजगामाश्रमपदंसंपदामाश्रययतः ॥ आगम्योवाचदेवेशोगिरिजांस्पृष्टयागिरा ॥ ८२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 किंपुनःप्राप्तुकामासिकिमलभ्यंददामिते ॥ विरम्यतामतिकेष्टासप्तसोस्मान्मदाज्ञया ॥ ८३ ॥ तच्छ्रुत्वाचगिरिजागुरोर्गौरवयंत्रितं ॥ वाक्यं
 वाचाहरोद्गर्णवर्णनिर्गमवाञ्छितं ॥ ८४ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ तपसादुष्करेणातःपतितैश्शंकरोमया ॥ समाश्यामलवर्णेतिवहुशःश्रोतवान्रहः ॥ ८५ ॥

प० पु०
॥१४०॥

तस्मादहंकाचनाभवर्णतन्नामसंयुता ॥ भर्तुर्भूतपतेरंगमेकतोनिर्विषंभवेत् ॥ ८६ ॥ तस्यास्तद्भाषितंश्रुत्वाप्रोवाचजगदीश्वरः ॥ एवंभवत्वंभूयश्चभर्तुर्दे
हाद्धेचारिणी ॥ ८७ ॥ ततस्तत्याजतांकृष्णांफुल्लनीलोत्पलत्वचं ॥ त्वक्चसाप्यभवद्भीमावंधाहस्तात्रिलोचना ॥ ८८ ॥ नानाभरणसंपूर्णापीतकौशेय
धारिणी ॥ तामब्रवीत्ततोब्रह्मादेवीनीलांबुजत्विषं ॥ ८९ ॥ निशेभूधरजादेहसंपर्कावंधमदाज्ञया ॥ संप्राप्ताकृतकृत्यत्वमेकानंशापुरोह्यसि ॥ ९० ॥ यए
षसिंहःप्रोद्धूतोदेव्याःक्रोधाद्भ्रानने ॥ सतेस्तुवाहनंदेविकेतौचास्तुमहाबलः ॥ ९१ ॥ गच्छविंध्यचलंतत्रसुरकार्यकरिष्यसि ॥ पंचालोनामयक्षोर्ययक्ष
लक्षपदानुगः ॥ ९२ ॥ दत्तस्तेकिंकरोदेविमयामायाशतैर्युतः ॥ इत्युक्त्वाकौशिकीदेवीविंध्यशैलंजगामह ॥ ९३ ॥ उमापिप्राप्तसंकल्पाजगामगिरिशां
तिकं ॥ प्रविशंतींतुतांद्वारादपहत्यसमाहितः ॥ ९४ ॥ रुरोधवीरकोदेवीहेमवेत्रलताधरः ॥ तामुवाचचक्रोपेनरूपेतुव्यभिचारिणीं ॥ ९५ ॥ प्रयोजनं
नतेत्रास्तिगच्छयावन्नभक्ष्यसे ॥ देव्यारूपधरोदैत्यादेववांचितुमागतः ॥ ९६ ॥ प्रविष्टोनचट्टेसौसचदेवेनघातितः ॥ घातितेचाहमाज्ञप्तोनीलकं
ठेनकोपिना ॥ ९७ ॥ द्वास्तेनवधानंतेयस्मात्पश्यामिवैततः ॥ भविष्यसिनेमद्वास्थोवर्षप्रगाननेकशः ॥ ९८ ॥ अतस्तेनात्रदास्यामिप्रवेशं
गम्यतांद्रुतम् ॥ एकांमुक्त्वागिरिसुतामातरंस्नेहवत्सलाम् ॥ ९९ ॥ प्रवेशंलभतेनान्यानारीकमललोचने ॥ इत्युक्त्वातुतदादेवीचिंतमायासचेत
सा ॥ १०० ॥ नारीनैवसदैतेयोवायुर्मयामभाषत ॥ वृथैववीरकइशातोमयाक्रोधपरीतया ॥ १०१ ॥ अकार्यक्रियतेमूढैःप्रायःक्रोधसमन्वितैः ॥
क्रोधेननश्यतेकीर्तिःक्रोधोहंतिस्थिरांश्रियम् ॥ २ ॥ अपरिच्छिन्नतत्त्वाधीपुत्रंशापितवत्यहं ॥ विपरीतार्थबुद्धीनांसुलभेविपदागमः ॥ ३ ॥ संचित्यै
वमुवाचेदवीरकंप्रतिशैलजा ॥ सज्जलजाविकारेणवदनेनाम्बुजत्विषा ॥ ४ ॥ देव्युवाच ॥ अहंवीरकतेमातानतेस्तुमनसोभ्रमः ॥ शंकरस्या
स्मिदयितासुतातुहिनभूभृतः ॥ ५ ॥ ममगात्रच्छविभ्रांत्यामाशंकांपुत्रधारय ॥ तुष्टेनगौरतादत्ताममेयंपद्मजन्मना ॥ ६ ॥ मयाशतोऽप्यविदिते
वृत्तांतैर्दित्यनिर्मिते ॥ ज्ञात्वानारीप्रवेशंतुशंकरेरहसिस्थिते ॥ ७ ॥ ननिवर्तयितुंशक्यःशापःकिंतुब्रवीमि ते ॥ शीघ्रमेष्यसिमानुप्यात्सर्वकाम
समन्वितः ॥ ८ ॥ शिरसातुततोवंधमातरंपूर्णमानसः ॥ उवाचसार्धोपूर्णंदुद्युतिंतुहिनशैलजां ॥ ९ ॥ वीरकउवाच ॥ नतसुरासुरमौलिलसन्म
णिप्रवरकांतिकरालिखाङ्घ्रिके ॥ नगसुतेशरणागतवत्सलेनवनमोवनतात्तिविनाशिने ॥ ११० ॥ तपनमंडलमंडितकंधरेपृथुसुवर्णनगद्युतिहा
रिके ॥ विषमभंगविषंगमभाषितोगिरिसुतेभवतीमहमाश्रये ॥ ११ ॥ जगतिकाप्रणताभिमताददौझटितिसिद्धिभृतेभवतीयथा ॥ जगतिकां
प्रणमेच्छशिशेखरोभुवनभृन्मुनयोभवतीयथा ॥ १२ ॥ विमलयोगनिर्मितदुर्जयेसुतनुतुल्यमहेश्वरमंडली ॥ विदलितांधकवांधवसंहतिःसुरवरैःप्रथमं

प्र०सू०ख०
अ०४४

॥१४०॥

त्वमभिष्टुता ॥ ११३ ॥ सितसटापटलोद्धतकंधराभवमहामृगराजरयस्थिता ॥ विमलशक्तिमुखानलपिंगलायतभुजौघनिपिष्टमहासुरा ॥ १४ ॥ निगदिताभुव
 नैरतिचंडकाजननिशुंभनिशुंभनिष्टुदिनी ॥ प्रणतचितितदाभवदानवप्रशमनैकरातिस्तरसाभुवि ॥ १५ ॥ वियतिवायुपथेज्वलनाकुलेवनितलेतवद
 विचयद्रुपुः ॥ तदजितेप्रतिमप्रणमाम्यहंभुवनभाविनितेभववल्लभे ॥ १६ ॥ जलधयोललितोद्धतवीचयोदुतवहोद्युतिदग्धचराचरः ॥ फणसहस्रष्टतश्चभुजं
 गमास्त्वमभिधास्यसिमामभयंकरा ॥ १७ ॥ भगवतिस्थिरभक्तजनाश्रयेप्रतिगतोभवतीचरणाश्रयं ॥ करणजातमिहास्तुममाश्रयैतवविलासमुख
 नुभवास्यदम् ॥ १८ ॥ सुप्रसन्नाततोदेवीवीरकस्योतिसंस्तुता ॥ प्रविवेशशुभंभर्तुर्भुवनंभूधरात्मजा ॥ १९ ॥ द्वास्थोपिनीरकोदेवग्रहरदर्शनकाक्षिणः ॥ व्यसर्ज
 यत्स्वकानेवगृहानादरपूर्वकं ॥ २० ॥ नास्त्यत्रावसरोदेवादेव्याःसहवृषाकपिः ॥ निभृतःक्रीडतीत्युक्ताययुस्तेचयथागतं ॥ २१ ॥ गतेवर्षसहस्रेतुदेवास्त्वरि
 तमानसाः ॥ ज्वलनंचोदयामासुर्ज्ञातुंशंकरचिष्टं ॥ २२ ॥ प्रविश्यपक्षिरंश्रेणशुकरूपीहुताशनः ॥ ददर्शशयनेसर्वरतौगिरिजयासह ॥ २३ ॥ ददर्शतंच
 देवेशोहुताशंशुकरूपिणं ॥ तमुवाचमहादेवःकिंचित्कोपसमन्वितः ॥ २४ ॥ शर्वउवाच ॥ निपिक्तमर्धदेव्यामिवीथिनशुकविग्रह ॥ लज्जयाविरतिश्चास्य
 त्वमर्धपिवपावक ॥ २५ ॥ यस्मात्तुत्वत्कृतेविघ्नंतस्मात्त्वय्युपपद्यते ॥ इत्युक्तःप्राञ्जलिर्वह्निरपिवद्दीर्यमाहितं ॥ २६ ॥ तंनानुतास्ततोदेवास्तन्मुखाग्रभवोयतः ॥
 विपाट्यजठरंतेर्षावीर्यमाहेश्वरंततः ॥ २७ ॥ निष्क्रान्तंतहेमाभंविततेशंकराश्रमे ॥ तस्मिन्सरोजज्जातंविमलंवहुयोजनं ॥ २८ ॥ प्रोत्फुल्लहेमकमलं
 नानाविहगनादितम् ॥ तच्छ्रुत्वातुसरोदेवीजातंहेममहांबुजम् ॥ २९ ॥ जगामकौतुकाविष्टातत्सरःकनकांबुजम् ॥ तत्रकृत्वाजलक्रीडांतदञ्जकृ
 तशेखरा ॥ ३० ॥ उपविष्टाततस्तस्यतीरेदेवीसखीवृता ॥ पातुकामाचततोयंस्वादुनिर्मलपंकजम् ॥ ३१ ॥ अपश्यत्कृत्तिकास्तास्सपडकंद्युति
 सन्निभाः ॥ पद्मपत्रेतुतद्वारिगृहीत्वाप्रस्थितागृहम् ॥ ३२ ॥ हर्षात्सोवाचपास्यामिपद्मपत्रेस्थितंपयः ॥ ततःस्ताउचुरखिलाःकृत्तिकाहिमशै
 लजाम् ॥ ३३ ॥ कृत्तिकाउचुः ॥ दास्यामोदयितेगर्भंरंभूतोयोभविष्यति ॥ सोस्माकमपिपुत्रःस्यादस्मन्नाताचवृत्तिमान् ॥ ३४ ॥ त्रिपुलोकेषुविरूपातः
 सर्वेष्वपिशुभानने ॥ हत्युक्तोवाचगिरिजाकथंमद्वात्रसंभवेः ॥ ३५ ॥ सर्वैरवयवैर्युक्तोभवतीभ्यःसुतोभवेत् ॥ ततस्तांकृत्तिकाउचुर्विधास्या
 मोस्यैववयम् ॥ ३६ ॥ उत्तमान्युत्तमांगानियद्येवंतुभविष्यति ॥ उक्तवैशैलजाप्राहभवत्वेवमनिदिताः ॥ ३७ ॥ ततस्तुहर्षसंपूर्णाःपद्मपत्रस्थितंपयः ॥
 तस्यैददुस्तयाचापितत्पीतंक्रमशोजलम् ॥ ३८ ॥ पीतेतुसलिलेचैवतस्मिन्नेवक्षणेवरः ॥ विपाट्यदेव्याश्चततोदक्षिणंकुक्षिमुद्गतः ॥ ३९ ॥ निश्चक्रामा
 द्रुतोबालोरोगशोकविनाशनः ॥ प्रभाकरकरत्रातप्रकारप्रकरप्रभुः ॥ ४० ॥ गृहीतनिर्मलोदग्रशक्तिशूलांकुशोनलः ॥ दीप्तोमारयितुंदैत्यानु

प० पु०
॥१४१॥

स्थितः कनकच्छविः ॥ ४१ ॥ एतस्मात्कारणादेव कुमारश्चापि सो भवत् ॥ वामविदार्यनिष्कांतस्ततो देव्याः पुनः शिशुः ॥ ४२ ॥ स्कंदोऽथ वदनाद्ब्रह्मेशुभ्रा
त्पद्मनोरिहा ॥ कृत्तिकासलिलदेवशाखाभिः सविशेषतः ॥ ४३ ॥ शाखाः शिवाः समाख्याताः पद्मवक्त्रेषु विस्तृताः ॥ यतस्ततो विशाखो सौख्यातो लोके
पुष्पमुखः ॥ ४४ ॥ स्कंदो विशाखः पद्मकः कार्तिकेयश्च विश्रुतः ॥ पक्षे चैत्रस्य बहुले पक्षे दश्यामहाबलौ ॥ ४५ ॥ संभूतावकंसदृशौ विशाले
शरकानने ॥ सिते पक्षे तु पंचम्यांतथैतौ पावकानलौ ॥ ४६ ॥ बालकाभ्यां च कारैकं संध्यायामेव भूतये ॥ तस्यामेव ततः पष्ठ्यामभिषिक्तो गृहः
प्रभुः ॥ ४७ ॥ सर्वैरमरसंधातैर्ब्रह्मोपेन्द्रैर्द्रुमास्करैः ॥ गंधमाल्यैः शुभैः भूषैस्तथा क्रीडनकैरपि ॥ ४८ ॥ छत्रैश्चामरजालैश्च भूषणैश्च विलेपनैः ॥ अभिषिक्तो
विधानेन यथावत् पुष्पमुखः प्रभुः ॥ ४९ ॥ सुतामस्मै ददौ शक्रो देवसेनेति विश्रुताम् ॥ पत्न्यर्थं देवदेवेशो ददौ विष्णुरथायुधम् ॥ ५० ॥ यक्षाणां दशलक्षाणि
ददावस्य धनाधिपः ॥ ददौ ह्युताशनस्तेजो ददौ वायुश्च वाहनम् ॥ ५१ ॥ ददौ कीडनकं त्वष्टा कुट्टकामरूपिणम् ॥ एवं सुरास्तु ते सर्वे परिवारमनन्त
कम् ॥ ५२ ॥ ददुर्मुदितचेतस्काः स्कंदायादित्यवर्चसे ॥ जानुभ्यामवनौ स्थित्वा सुरसंधास्तमस्तु वन् ॥ ५३ ॥ स्तोत्रेणानेन वरदं पुष्पमुखं पुण्यशः सुराः ॥
॥ देवा ऊचुः ॥ नमः कुमाराय महाप्रभाय स्कंदाय चास्कंदितदानवाय ॥ ५४ ॥ नवाकं विप्रप्रतिमप्रभावनमोस्तु गुह्याय गुहाय तुभ्यम् ॥ न
मोस्तु तेलोकभयापहाय नमोस्तु तेलोककृपापराय ॥ ५५ ॥ नमो विशालामललोचनाय नमो विशाखाय नमो वज्रताय ॥ नमोनमस्तेस्तुरणोत्कटाय न
मोमयूरोज्ज्वलवाहनाय ॥ ५६ ॥ नमोस्तु केयूरधराय तुभ्यं नमो धृतोदग्रपताकिनेते ॥ नमः प्रभावप्रणताय तेस्तु नमोऽस्तु पंटाधरार्थेशालिने ॥ ५७ ॥
कुमार उवाच ॥ कंवः कामप्रयच्छामि भवं तो ब्रूत निर्वृताः ॥ यद्यप्यसाध्यं कृत्यं नो हृदये चिंतितं चिरम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तास्तु सुरास्तेन प्रोचुः प्रणत
मौलयः ॥ सर्वे एव महात्मानं गुहं मुदितमानसाः ॥ ५९ ॥ दैत्यैर्द्रुस्तारकोनामसर्वामरकुलांतकृत् ॥ बलवान् दुर्जयस्तीक्ष्णो दुराचाराति को
पनः ॥ ६० ॥ तमेव जहि दुर्धर्षं दैत्यं सर्वविनाशनम् ॥ उपस्थितः कृत्यशेषो ब्रह्मा कंच भयावहः ॥ ६१ ॥ हिरण्यकशिपुश्चो ग्राह्यवध्या देवतागणैः ॥
यज्ञप्रः पापकर्माविषेन ब्रह्मापितापितः ॥ ६२ ॥ एतौ हरस्वभद्रं ते तावकंच महाबलम् ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सर्वामरपदानुगः ॥ ६३ ॥ जगाम जगतां नाथ
स्तूयमानो मरेश्वरैः ॥ तारकस्य वधार्थाय जगतां कंटकस्य च ॥ ६४ ॥ ततश्च प्रेषयामास शक्रो गुहसमाश्रयः ॥ दूतं दानवसिंहस्य पर्याप्तं रात्रि
दिनम् ॥ ६५ ॥ सतु गत्वा ब्रवीद्दैत्यमभयोभीमदर्शनम् ॥ दूत उवाच ॥ शक्रस्त्वामाह देवेशो दैत्यैः कतुं दिवस्पतिः ॥ ६६ ॥ तारकासुरतच्छत्तयापत्य
स्वयथेच्छया ॥ यज्जगज्बलनो दीर्घां किं लिखं च त्वया कृतम् ॥ ६७ ॥ तस्याहं सादकस्ते घराजास्मि भुवनत्रये ॥ श्रुत्वा तदद्भुतं वाक्यं कोपं

प्र० सू० खं०
अ० ४४

॥१४१॥

रक्तलोचनः ॥ ६८ ॥ उवाचदूतं दुष्टात्मानं प्रप्रायविभूतिकः ॥ ॥ तारक उवाच ॥ दृष्टं ते पौरुषं शकशतशोथमहारणे ॥ ६९ ॥ निस्त्रपत्वा त्रते शांति
 विद्यते शकदुर्मते ॥ एवमुक्ते गते दूते चितयामास दानवः ॥ १७० ॥ नालब्धसंश्रयश्शक्रो वकुमेवमिहार्हति ॥ जातः स्कंदो धुना शक्राज्ज्ञायते स
 मुपाश्रयात् ॥ ७१ ॥ निमित्तौघास्तदा दुष्टान्सोपश्यन्नाशवेदिनः ॥ पांसुवर्षमसृक्पातंगगनादवनीतले ॥ ७२ ॥ वामनेत्रप्रकंपंचवक्रशोपमनोमय
 म् ॥ स्वकानां वक्रपद्मानां म्लानतां च व्यलोकयत् ॥ ७३ ॥ दुष्टांश्च प्राणिनो रौद्रान्सोपश्यदुष्टवादिनः ॥ तदचित्यैव दितिजो न्यस्तचित्तो भ
 वत्क्षणात् ॥ ७४ ॥ यावद्गजघटा र्वं टायनत्काररवोत्कटाम् ॥ तद्वचुरंगसंघातहेपोत्साहविभूषिताम् ॥ ७५ ॥ सैन्यैस्तेनान्तरोदग्रध्वजराजैर्विराजिताम् ॥
 विमानैश्चाद्भुतकारैश्चलितामलचामरैः ॥ ७६ ॥ विभूषणपिनद्धांचकिन्नरोद्गीतनादिताम् ॥ नानानाकतरूत्कुलकुसुमापीडधारिणीम् ॥ ७७ ॥
 विशोकास्त्रपरिस्फारचर्मनीर्मलदर्शिनीं ॥ विद्युत्पुष्टद्युतिधरानानावाद्याविनादिताम् ॥ ७८ ॥ सेनानाकसदां दैत्यः प्रासादस्थो व्यलोकयत् ॥
 संचितयामास तदार्किचिद्विभ्रांतमानसः ॥ ७९ ॥ अपूर्वः को भवेद्योद्गयो मयानविनिर्जितः ॥ ततश्चिताकुलो दैत्यः शुश्राव कटुकाक्षरम् ॥ सिद्धवं
 दिभिरुद्बुधमिदं हृदयदारुणम् ॥ १८० ॥ जयातुलशक्तिदीधितिपंजरभुजदंडप्रचंडतररभससुरवदनकुमुदविकासनविलासनेत्रकुमारवर ॥
 ॥ ८१ ॥ जयदितिजकुलमहोदधिवडवानलमधुरमयूररथसुरमकुटकोटिकुंचितचरणनखांकुरमहासेन ॥ ८२ ॥ जयचलितललितचूडाक
 लापनवविमलकमलदंडकांतदैत्येशवंशदुःसहदावानल ॥ ८३ ॥ जयविशाखविभोजयवालसतवासरभुवनालिशोकशमनजयसकललोकदि
 तिसुतधुरंधरनाशकस्कंद ॥ ८४ ॥ श्रुत्वेतत्तारकः सर्वमुद्बुधपुष्टदेवविदिभिः ॥ सस्मारब्रह्मणो वाक्यं वर्धवालादुपस्थितं ॥ ८५ ॥ स्मृत्वा धर्मो
 पविश्वं सोऽसि दायीरपदानुगः ॥ मंदिराग्निर्जंगामांशुशोकग्रस्तेन चेतसा ॥ ८६ ॥ कालनेमिमुखा दैत्याः संव्रस्ताभ्रांतचेतसाः ॥ स्वेष्वर्नकेषु च त
 दात्स्वराविस्मितचेतसाः ॥ ८७ ॥ हिरण्यकशिपुः प्राह दानवानां धुरंधरः ॥ त्रपाकरं भवेन्मह्यं बालस्यास्य पलायनम् ॥ ८८ ॥ यद्यहं हंत वेयामिसोऽपि वै
 कमलाश्रितः ॥ हत्वा हं बालकं चैनंदुःस्पर्शः स्यामकारणं ॥ ८९ ॥ यातधावतगृहीतयोजयध्वं वरूथिनीम् ॥ कुमारं तारको हृद्वावभाषे भीषणाकृतिः ॥ १९० ॥
 किं बालयोद्धुकामोऽसि क्रीडकं दुकलीलया ॥ येनातपोनिस्पृष्टस्ते सत्संगरविभाषक ॥ ९१ ॥ बालत्वादथ ते बुद्धिरेवं स्वल्पार्थदर्शिनी ॥ कुमारोऽपि तमग्रस्थं
 बभाषे हर्षवत्तमं ॥ ९२ ॥ शृणु तारकशास्त्रार्थं इह नैव निरूप्यते ॥ शस्त्रैरथानि दृश्यं ते समरे निभं रंभये ॥ ९३ ॥ शिशुत्वं मावर्मस्थामो शिशुः कष्टो भुजंगमः ॥
 दुष्प्रेक्षो भास्करो बालस्तथा हं दुर्जयः शिशुः ॥ ९४ ॥ अल्पाक्षरो नमंत्रः किं सत्सुरो दैत्य इदं यते ॥ कुमारोऽपि तव त्वेव दैत्यश्चिंसे पमुद्गरं ॥ ९५ ॥ कुमारस्तं

प० पु०

॥१४२॥

निरासोऽग्रचक्रेणामोषवर्चसा ॥ ततश्चिक्षेपदैत्यैर्द्रोभिर्दिपालमयोमयं ॥ ९६ ॥ करेणतंचजग्राहकार्तिकेयोमरारिहा ॥ गदांमुमोचदैत्यायसमुत्थायखरस्व
नाम् ॥ ९७ ॥ तयाहतस्ततोदैत्यश्चकम्पेचलराडिव ॥ मेनेचदुर्जयदैत्यस्तदाबालंमुदुःसहं ॥ ९८ ॥ चितयामासबुद्ध्यावैप्राप्तःकालोनसंशयः ॥ कपितं
चसमालोक्यकालनेमिपुरोगमाः ॥ १९९ ॥ सर्वदैत्यैश्चराजघ्नुःकुमारंरणदारुणं ॥ सतैःप्रहारैरस्पृष्टस्तथाक्लेशैर्महाद्युतिः ॥ २०० ॥ सवालोल्लिखितैर्गैरयुध्य
दानवैरणे ॥ रणशौण्डाश्चदैत्यैर्द्रोभिर्जघ्नुःशिलीमुखैः ॥ १ ॥ कुमारंसमरेदैत्याबालिनोदेवकंटकाः ॥ कुमारस्यव्यथानाभूदैत्यास्त्रनिहतस्यतु ॥ २ ॥ प्राणां
तकरणंजातदेवानांदानवाहवं ॥ देवान्निपीडितान्दृष्ट्वाकुमारःकोपमाविशत् ॥ ३ ॥ ततोस्त्रैर्दारयामासदानावानामनीकिनीम् ॥ तैरस्त्रैर्निष्प्रतीकारैस्ता
डितास्सुरकंटकाः ॥ ४ ॥ कालनेमिमुखाःसर्वैरेण्णसन्पराङ्मुखाः ॥ विदुतेषुचदैत्येषुप्रहतेषुसमंततः ॥ ५ ॥ किन्नरोद्धारगीतैश्चहास्यस्यस्तचेतनः ॥ जघ्रेकु
मारंगदयानिष्टकनकत्विषा ॥ ६ ॥ शरैर्मयूरचित्रैश्चकारविमुखंरणे ॥ दृष्ट्वापराङ्मुखोदेवोमुत्तरक्तस्ववाहनम् ॥ ७ ॥ जग्राहशक्तिविमलारणेकनकभूष
णाम् ॥ बाहुनाहेमकेयूररुचिरेणषडाननः ॥ ८ ॥ ततोब्रवीन्महासेनस्तारकंदानवाधिपम् ॥ तिष्ठतिष्ठसुदुर्बुद्धेयमलोर्कविलोकय ॥ ९ ॥ हतो
ह्यसिमयाशक्त्यास्मरस्वदैत्यचेष्टितम् ॥ इत्युक्त्वातुततः शक्तिमुमोचदितिजंप्रति ॥ १० ॥ साकुमारभुजोत्सृष्टातत्केयूररवानुगा ॥ विभेददैत्यहृदयं
वज्रशैलद्रुककंशम् ॥ ११ ॥ गतासुःसपपातोर्व्याप्रलयेभूभरोयथा ॥ विकीर्णमकुटोष्णीपोविस्त्रस्ताखिलभूषणः ॥ १२ ॥ तस्मिन्विनिहतेदैत्येदा
नवानांधुरंधरे ॥ नाभूत्कश्चित्तदादुःखीनरकेष्वपिपापकृत् ॥ १३ ॥ स्तुवंतःपण्मुखंदेवाःप्राक्रीडन्नागतस्मिताः ॥ जग्मुःस्वानेवभुवनान्निरस्यासं
स्तथोत्सुकाः ॥ १४ ॥ ददुश्चापिवरंसर्वदेवाश्चपण्मुखंप्रति ॥ तुष्टाःसंप्राप्तसर्वाश्चास्तहसिद्वैस्तपोधनैः ॥ १५ ॥ देवाऊचुः ॥ यःपठेत्स्कंदसंबंधांकथा
मेतांमहामतिः ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापिसभवेत्कीर्तिमान्नरः ॥ १६ ॥ बह्वयुःसुभगःश्रीमान्कीर्तिमान्शुभदर्शनः ॥ भूतेभ्योनिर्भयश्चापिसर्वदुःख
विवर्जितः ॥ १७ ॥ संध्यामुपास्ययःपूर्वांस्कंदस्यचरितंपठेत् ॥ सयुक्तःकिन्नरैःसर्वैर्महाधनपतिर्भवेत् ॥ १८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टि
खंडेकुमारसंभवतारकवधौनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ भीष्मउवाच ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिहिरण्यकशिपोर्वधम् ॥ नरसिंहस्यमाहात्म्यं
तथापापविनाशनम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुराकृतयुगेराजन्हिरण्यकशिपुः प्रभुः ॥ दैत्यानामादिपुरुषश्चकारसुमहत्तपः ॥ २ ॥ दशवर्षसहस्रा
णिदशवर्षशतानिच ॥ जलवासीसमभवत्स्नानमोक्षप्रदः ॥ ३ ॥ वृतःशमदमाभ्यांचक्रन्नक्षत्रंयैवैवहि ॥ ब्रह्माप्रीतोभवत्तस्यतपसानियमेनच ॥ ४ ॥
ततः स्वयंभूभगवान्स्वयमागत्यतत्रहि ॥ विमानेनार्कवर्णेनहंसयुक्तेनभास्वता ॥ ५ ॥ आदित्यैर्वैशुभिःसाध्यैर्मरुद्भिर्देवतैस्सह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्चयस्

प्र०सु०खं०

अ० ४५

॥१४२॥

राक्षसपन्नगैः ॥ ६ ॥ दिग्भिश्चैव विदिग्भिश्च नदीभिः सागरैस्तथा ॥ नक्षत्रैश्च मुहूर्तैश्च खचैश्च महाग्रहैः ॥ ७ ॥ देवैर्ब्रह्मर्षिभिः सार्द्धा सिद्धैः सप्तर्षिभिस्तथा ॥ राजर्षिभिः पुण्यकृद्भिर्गंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ ८ ॥ चराचरगुरुः श्रीमान्बुधः सर्वोदवौकसेः ॥ ब्रह्माब्रह्मविदां श्रेष्ठो दैत्यं वचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ प्रीतोऽस्मितवभक्तस्तपसा नेन सुव्रत ॥ वरं वरय भद्रं ते यथेष्टं काममाप्नुहि ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ न देवा सुरगंधर्वा न यक्षो रगराक्षसाः ॥ न मानुषाः पिशाचाश्च हन्युर्मो देवसत्तम ॥ ११ ॥ ऋषयो मानवाः शापैर्नैशपेयुः पितामह ॥ यदि मे भगवान्प्रीतो वर एष बुतो मया ॥ १२ ॥ न शस्त्रेण न चास्त्रेण गिरिणा पादपेन वा ॥ न शुष्केण न चार्द्धेण न स्याच्चान्येन मे वधः ॥ १३ ॥ भवेयमहमेवार्कः सोमो वायुर्दुताशनः ॥ सलिलं चांतरिक्षं च नक्षत्राणि दिशो दश ॥ १४ ॥ अहं क्रोधश्च कामश्च वरुणो वासवो यमः ॥ धनदश्च धनाध्यक्षो यक्षः किंपुरुषाधिपः ॥ १५ ॥ ब्रह्मो वाच ॥ एष दिव्यो वरस्तात मया दत्तस्तवाद्भुतः ॥ सर्वकामप्रदो वत्सप्राप्त्यसित्वं न संशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वा स भगवान्जगामाकाशमवेहि ॥ वैराजं ब्रह्म सदं ब्रह्मर्षिगणसेवितम् ॥ १७ ॥ ततो देवाश्च गंधर्वाः ऋषिभिः सह चारणाः ॥ वरप्रदानं श्रुत्वा वैपितामहमुपास्थिताः ॥ १८ ॥ देवा ऊचुः ॥ वरप्रदानाद्भगवन्वधिष्यति स नो सुरः ॥ तत्प्रसादश्च भगवन्बुधोऽप्यस्य विचिंत्यताम् ॥ १९ ॥ भगवान्सर्वभूतानामादिकर्ता स्वयं प्रभुः ॥ स्रष्टा च हव्यकव्यानामव्यक्तप्रकृतिः परः ॥ २० ॥ सर्वलोकाहितं वाक्यं श्रुत्वा देवः प्रजापतिः ॥ आश्वासयामास तदा सुशोतैर्वचनां बुभिः ॥ २१ ॥ अवश्यं त्रिदशानेन प्राप्तव्यं तपसः फलं ॥ तपसोऽन्ते स्य भगवान्बुधं विष्णुः करिष्यति ॥ २२ ॥ तच्छ्रुत्वा विबुधा वाक्यं सर्वपंकजजाननात् ॥ स्वानि स्थानानि दिव्यानि विप्रजग्मुर्बुदान्विताः ॥ २३ ॥ लब्धमात्रे वरे सोऽथ प्रजास्त्वां अवाधत ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्या वरदानेन गर्वितः ॥ २४ ॥ आश्रमेऽपुमहाभागान्मुनीन् वीक्षं सितव्रतान् ॥ सत्यधर्मपरान्दान्तान् धर्षयामास दानवः ॥ २५ ॥ देवास्त्रिभुवनस्थांश्च पराजित्य महासुरः ॥ त्रैलोक्यं वशमानीय स्वर्गवसतिदानवः ॥ २६ ॥ यदा वरमदोत्सिक्तश्चोदितः कालधर्मेण ॥ यज्ञियान करोदैत्या न यज्ञीयांश्च देवतान् ॥ २७ ॥ तथा दैत्याश्च स्याद्याश्च विश्वे च वसवस्तथा ॥ रुद्रा देवगणायक्षा देवद्विजमहर्षयः ॥ २८ ॥ शरण्यं शरणं विष्णुमुपतस्थुर्महाबलम् ॥ देवदेवं यज्ञमयं वासुदेवं सनातनम् ॥ २९ ॥ देवा ऊचुः ॥ नारायणमहाभाग देवास्त्वां शरणं गताः ॥ त्रायस्व जाहि दैत्यैर्द्रहिरण्यकशिपुं प्रभो ॥ ३० ॥ त्वंहिनः परमो दाता त्वंहिनः परमो गुरुः ॥ त्वंहिनः परमो देवो ब्रह्मादीनां सुरोत्तमः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयं त्यजद्धममराभयं वोददाम्यहम् ॥ तथैव त्रिदिवं देवाः प्रतिपद्यत माचिरम् ॥ ३२ ॥ एनं हिसर्गणं दैत्यं वरदानेन गर्वितम् ॥ अवध्यमभरं द्राणां दानवैर्द्रनिहन्यहम् ॥ ३३ ॥ एवमुक्त्वा तु भगवान् विश्वपो विष्णुरव्ययः ॥ हिरण्यकशिपुस्थानं जगा

प० पु०
॥१४३॥

महरिरीश्वरः ॥३४॥ तेजसाभास्काराकारः शशीकांत्येवचापरः ॥ नरस्यकृतार्थतनुं सिंहस्यार्द्धतनुं तथा ॥३५॥ नारसिंहेनवपुषापाणिंसंगृह्यपाणिना ॥ ततोददर्शविस्तीर्णादिव्यांरम्यांनोरमाम् ॥३६॥ सर्वकामयुतां शुभ्रां हिरण्यकशिपोः सभाम् ॥ विस्तीर्णायोजनशर्तशतमध्यर्द्धमायताम् ॥३७॥ वैहायसीकामगमांपंचयोजनमुच्छ्रिताम् ॥ जराशोकक्षमापेतानिष्प्रकम्प्यां शिवां सुखाम् ॥३८॥ वेदमासनवतीं रम्यां ज्वलंतीं भिवतेजसा ॥ अंतःसलिलसंयुक्तां विहितां विश्वकर्मणा ॥३९॥ दिव्यवर्णमयैर्वृक्षैः फलपुष्पप्रदैर्युताम् ॥ नीलपीतासितइयाभैः श्वेतैर्लोहितकैरापि ॥४०॥ अवदातैस्तथा गुल्मैरक्तमंजरिधारिभिः ॥ सिताभ्रघनसंकाशां पुष्पवतीं च ददर्श सः ॥४१॥ रश्मिमती स्वभावेन दिव्यगंधमनोरमा ॥ सुमुखानच दुःखासानशीतानच वर्मदा ॥४२॥ नक्षुत्पिपासे ह्यनिवाप्राप्यतां प्राप्नुवंति ते ॥ नानारूपैरूपकृता सुचित्रैश्च सुभास्वरैः ॥४३॥ अतिचंद्राति सूर्यातिशिशिखकान्तिस्वयंप्रभा ॥ दीप्यते नाकपृष्ठस्थाभा सयंती विभासुरा ॥४४॥ सर्वे च काशिरेतस्यामुदिताश्चैव मानुषाः ॥ रसवच्चप्रभृतंच भक्ष्यभोज्यान्नमुत्तमं ॥४५॥ पुण्यगंधास्त्रजश्चापिनित्यकालफलाद्रुमाः ॥ उष्णे शीतानि तोयानि शीते चोष्णानि सति वै ॥४६॥ पुष्पिताग्रान्महाशाखान्प्रवालान्कुरधारिणः ॥ लतावितानसंछन्नान्कल्पानैः क्षिप्रसप्रभुः ॥४७॥ गंधर्वीतचपुष्पाणिरसवतिफलानि च ॥ तानि शीतानि चोष्णानि तत्र तत्र सरांसि च ॥४८॥ अपश्यद्भूपतीर्थानि सभायां तस्य सप्रभुः ॥ नलिनैः पुंडरीकैश्च शतपत्रैः सुगंधिभिः ॥४९॥ रक्तैः कुवल्यैश्चैव कल्हारैरुत्पलैस्तथा ॥ नानाश्चर्यसंगोपेतेः पुष्पैरन्यैश्च सुप्रियैः ॥५०॥ कारंडवैश्च कवाकैः सारसैः कुररैरापि ॥ विमलरूपटिकाभानि पांडुरच्छद नोर्द्विजैः ॥५१॥ बहुहंसोपगीतानि सारसानां रुतानि च ॥ गंधयुक्ता लतास्तत्र पुष्पमंजरिधारिणीः ॥५२॥ दृष्टवान्भगवान्हृष्टः खदिरान्वेत सार्जुनान् ॥ चूतानि म्बानां गवृक्षाः कंदबावकुलाधवाः ॥५३॥ प्रियंगवः पाटालव्याः शाल्मल्यस्तसहरिद्रवाः ॥ शालास्तालास्तमालाश्च श्वंपकाश्च मनोरमाः ॥५४॥ तथैवान्ये व्यराजंत सभायां पुष्पिताद्रुमाः ॥ एलाककुम्भकं कोललवली कर्णपूरकाः ॥५५॥ मधुकाः कोविदाराश्च बहुतालसमुच्छ्रयाः ॥ अंजनाशोकपर्णासावहवाश्चित्रकाद्रुमाः ॥५६॥ वरुणाश्च पलाशाश्च अपनसास्तसहचंदनैः ॥ नीलास्तमुनसश्चैव नीपाश्च श्वत्थतिदुकाः ॥५७॥ पारिजाताश्च तरबोमल्लिकाभद्रदारवः ॥ अट्रूपाः पीलुकाश्च तथा चैवैलवालुकाः ॥५८॥ मेदारकाः कुरवका पुत्रागाः कुटजास्तथा ॥ रक्ताः कुरवकाश्चैव नीलाश्चागरुभिः सह ॥५९॥ किंशुकाश्चैव भव्याश्च दाडिमा वीजपूरकाः ॥ कालेयकादुकूलाश्च हिगवस्तैलवार्त्तिकाः ॥६०॥ खर्जूरानालिकेराश्च हरितकमधुककाः ॥ सप्तपर्णाश्च विल्वाश्च सयावाश्च शरावताः ॥६१॥ असनाश्च तमालाश्च नानागुल्मसमावृताः ॥ लताश्च विविधाकाराः पुष्पपत्रफलोपगाः ॥६२॥ एते चान्ये च बहवस्तत्र काननजाद्रुमाः ॥ नानापुष्पफलोपेता व्यराजंत समंततः ॥६३॥ चकोराः

प्र० सू० खं०
अ० ४६

॥१४३॥

शतपत्राश्मत्तकोकिलशारिकाः ॥ पुष्पितान्पुष्पिताग्रांश्चसंपतंतिमहादुमान् ॥ ६४ ॥ रक्तपीतारुणास्तत्रपादपाग्रताःखगाः ॥ परस्परम
 वैक्षंतप्रहृष्टाजीवजीवकाः ॥ ६५ ॥ तस्यांसभायादैत्यैद्रोहिरण्यकशिपुस्तदा ॥ आसीनआसनेचित्रेदशनलवेप्रेमाणतः ॥ ६६ ॥ दिवाकरनिभेदिव्ये
 दिव्यास्तरणसंस्तृते ॥ हिरण्यकशिपुदैत्यआस्तेज्वलितकुंडलः ॥ ६७ ॥ उपचेरुर्महादैत्याहिरण्यकशिपुंतदा ॥ दिव्यतालानिगी
 तानिजगुर्गंधर्वसत्तमाः ॥ ६८ ॥ विश्वाचीसहज्याचप्रम्लोचेतिचपूजिता ॥ दिव्याथसौरभेयीचसमीचीपुंजिकस्थला ॥ ६९ ॥ मिश्रकेशीचरंभाच
 चित्रभाश्रुतिविभ्रमा ॥ चारुनेत्राघृताचीचमेनकाचोर्वशीतथा ॥ ७० ॥ एतास्सहस्रशश्चान्यामृत्यगीतविशारदाः ॥ उपातिष्ठंतराजानं
 हिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥ ७१ ॥ उपासतेदितेःपुत्राःसर्वेलब्धवरास्तथा ॥ बलिर्विरोचनस्तत्रनरकःपृथिवीसुतः ॥ ७२ ॥ प्रह्लादोविप्रचित्तिश्चावि
 ष्ठश्महासुरः ॥ सुरहन्तादुःखकर्तासुमनास्सुमतिस्तथा ॥ ७३ ॥ घटोदरोमहापार्श्वःऋथनःपिठरस्तथा ॥ विश्वरूपस्वरूपश्चविश्वकायोमहाव
 लः ॥ ७४ ॥ दशग्रीवश्चवालीचमेघवासामहासुरः ॥ घटाभोविटरूपश्चज्वलनश्चंद्रतापनः ॥ ७५ ॥ दैत्यदानवसंपास्तेसर्वेज्वलितकुंडलाः ॥ स्रग्विणो
 वर्मिणःसर्वेसर्वेचचरितत्रताः ॥ ७६ ॥ सर्वेलब्धवराःशूरास्सर्वेविहितमृत्यवः ॥ एतेचान्येचबहोहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥ ७७ ॥ उपासतेमहात्मानंसर्वेदि
 व्यपरिच्छदाः ॥ विमानैर्विविधाकारैर्भ्राजमानैरिवाग्निभिः ॥ ७८ ॥ महेन्द्रवपुषःसर्वेविचित्रांगदवाहवः ॥ भूषितांगादितेःपुत्रास्तमुपासतसर्वतः ॥ ७९ ॥
 ऐश्वर्यदैत्यसिंहस्ययथातस्यमहात्मनः ॥ नश्रुतंनैवदृष्टंचकस्यापिभुवनत्रये ॥ ८० ॥ रजतकनकचित्रवदिकायांपरिकृतरत्नविचित्रवीथिकायाम् ॥
 सददर्शमृगाधिपःसभायांसुरुचिरजालगवाक्षशोभितायाम् ॥ ८१ ॥ कनकवलयहारभूषितांगीदितितनयंसमृगाधिपोददर्श ॥ दिवसकरकरप्रभंज्वलं
 तंदितिजसहस्रशतैर्निषेव्यमाणम् ॥ ८२ ॥ ततोदङ्गामहाभागंकालचक्रमिवागतम् ॥ नारसिंहवपुश्छत्रंभस्मच्छत्रमिवानलम् ॥ ८३ ॥ हिरण्यक
 शिपोःपुत्रःप्रह्लादोनामवीर्यवान् ॥ दिव्येनवपुषासिंहमपश्यदेवमागतम् ॥ ८४ ॥ तंदृष्ट्वास्मशैलाभामपूर्वातनुमाश्रितम् ॥ विस्मितादानवाःस
 र्वेहिरण्यकशिपुश्चसः ॥ ८५ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥ महाराजमहाबाहोदैत्यानामादिसंभव ॥ नश्रुतंनैवमेदृष्टंनारसिंहमिदं वपुः ॥ ८६ ॥ अव्यक्तं परमं दिव्यं किं
 मिदं रूपमागतम् ॥ दैत्यांतकरणधोरंशसतीवमनोमम ॥ ८७ ॥ अस्य देवाः शरीरस्थाः सागराः सरितस्तथा ॥ हिमवान् पारियात्रश्च ये चान्ये कुल
 पर्वताः ॥ ८८ ॥ चंद्रमास्सहनक्षत्रैरादित्यारश्मिभिः सह ॥ धनदोवरुणश्चैव यमः शक्रः शचीपातिः ॥ ८९ ॥ मरुतो देवगंधर्वाः ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ना
 गायक्षाः पिशाचाश्च राक्षसाभीमविक्रमाः ॥ ९० ॥ ब्रह्मा देवाः पशुपतिर्ललाटस्था भ्रमंति हि ॥ स्थावराणि च सर्वाणि जंगमानि तथैव च ॥ ९१ ॥ भवांश्च सहितोऽस्माभिः

प० पु०
॥१४४॥

सर्वेदेत्यगणैर्वृतः ॥ विमानशतसंकीर्णासर्वाथाभवतःसभा ॥ ९२ ॥ सर्वत्रिभुवनंराजन्लोकधर्मश्चाश्वतः ॥ दृश्यतेनरसिंहोस्मिस्तथेदंनिखिलंज
गत् ॥ ९३ ॥ प्रजापतिश्चात्रमनुर्माहात्माग्रहाश्वयोगाश्वमहीनभश्च ॥ उत्पातकालश्च्युतिर्मितिश्चरतिश्चसत्यंचतपोदमश्च ॥ ९४ ॥ सनत्कुमारश्चमहानुभा
वोविश्वेचेदेवाऋषयश्चसर्वे ॥ क्रोधश्चक्रामश्चतथैवहर्षोदर्पश्चमोहःपितरश्चसर्वे ॥ ९५ ॥ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वाहिरण्यकशिपुःप्रभुः ॥ उवाचदानवान्स्त्वान्
गणांश्चसगणाधिपः ॥ ९६ ॥ मृगेंद्रोऽगृह्यतामेवअपूर्वतनुमास्थितः ॥ यदिवासंशयःकश्चिद्रध्यतांवनगोचरः ॥ ९७ ॥ तेदानवगणास्सर्वेऽमृगेंद्रंभीमवि
क्रमम् ॥ परिक्षिपंतोमुदितास्त्रासयामासुरोजसा ॥ ९८ ॥ सिंहनादंविमुच्यथनरसिंहोमहाबलः ॥ बभंजतांसभांसर्वाव्यादितास्यइवांतकः ॥ ९९ ॥ स
भायांभज्यमानायांहिरण्यकशिपुःस्वयम् ॥ चिक्षेपास्त्राणि सिंहस्यरोषव्याकुललोचनः ॥ १०० ॥ सर्वास्त्राणामथश्रेष्ठदंडमस्त्रमुदारुणम् ॥ कालचक्रं
थाघोरंविष्णुचक्रं तथापरं ॥ १ ॥ पैतामहंमहात्युग्रंत्रैलोक्यानिर्मितंमहत् ॥ विचित्रामशानिचैवशुष्काद्रिचाशानिद्वयम् ॥ २ ॥ रौद्रंतथोयशूलंचक्रं कालंमुस
लंतथा ॥ अस्त्रं ब्रह्माशिरश्चैवब्राह्ममस्त्रंतथैवच ॥ ३ ॥ नारायणास्त्रमैंद्रं च आग्नेयंशैशिरंतथा ॥ वायव्यंमथनंचैवकपालमथकिंकरम् ॥ ४ ॥ तथाप्रतिहतां
शक्तिःक्रौंचमस्त्रंतथैवच ॥ मोहनंशोषणंचैवसतापनविलापने ॥ ५ ॥ कंपनंशातनंचैवमहास्त्रंचैवरोधनम् ॥ कालमुद्गरमक्षोभ्यंतापनंचमहाबलम् ॥ ६ ॥
संवर्तनंमोहनंचतथामायाधरंवरम् ॥ गान्धर्वमस्त्रंदायितमासिरत्नचंदकम् ॥ ७ ॥ प्रस्वापनंप्रमथनंवारुणंचास्त्रमुत्तमम् ॥ अस्त्रं पाशुपतंचैवस्यप्रातिहताग
तिः ॥ ८ ॥ एतान्यस्त्राणि दिव्यानि हिरण्यकशिपुस्तदा ॥ असृजन्नरसिंहस्यदीप्तस्याग्नेरिवाहुतिम् ॥ ९ ॥ अस्त्रैःप्रज्वलितैःसिंहमावृणोदसुरोत्तमः ॥
विवस्वान्धर्मसमयेहिमवंतमिवांशुभिः ॥ १० ॥ सद्यमर्षानिलोद्भूतोदेत्यानासैन्यसागरः ॥ क्षणेनाप्लावयत्सर्वमैनाकमिवसागरः ॥ ११ ॥ प्राप्तेःपाशैश्चखेद्वै
श्वगदाभिमुंसलैस्तथा ॥ वज्रैरशनिभिश्चैवबहुशास्त्रैर्महाद्रुमैः ॥ १२ ॥ मुद्गरैःकूटपाशैश्चशिलैलूखलपर्वतैः ॥ शतग्रीभिश्चदीप्ताभिर्दंडैरपिसुदारु
णैः ॥ १३ ॥ तेदानवाःपाशगृहीतहस्तामहेंद्रतुल्याशानितुल्यवेगाः ॥ समंततोभ्युद्यतवाहुकायाःस्थिताःसशीर्षाड्विनागपोताः ॥ १४ ॥ सुवर्णमालाकुल
भूषितांगाःसुतीक्ष्णदंष्ट्राकुलवक्तृगताः ॥ स्फुरत्प्रभास्तेचसशृंगदेहाश्चीर्नांशुकाभातिथयैवहंसाः ॥ १५ ॥ सोऽसृजद्दानवोमायामग्निवायुंसमीरितम् ॥
तमिंद्रस्तोयंदेःसाधैसहस्राक्षोमहाद्युतिः ॥ १६ ॥ महतातोयवर्षेणशमयमासपावकम् ॥ तस्यांप्रतिहतायांतुमायायांयुधिदानवः ॥ १७ ॥ असृजद्गोरं
काशंतमस्तीव्रंसमततः ॥ तमसासंवृतेलोकेदैत्येष्वान्तायुधेषुच ॥ १८ ॥ स्वतेजसापरिवृतोदिवाकरडवोद्भूतः ॥ त्रिशिखांशुकुटीमस्यददृशुर्दानवार
ण ॥ १९ ॥ ललाटस्थांत्रिकूटस्थांगंगात्रिपथगामिव ॥ ततःसर्वासुमायासुहतासुदितिनंदनाः ॥ १२० ॥ हिरण्यकशिपुदैत्याविपण्णाश्शरण्ययुः ॥

प्र०सृ०सं०
अ० ४६

॥१४४॥

ततःप्रज्वलितःक्रोधात्प्रदहन्निवतेजसा ॥ २१ ॥ तस्मिन्कुद्धे तु दैत्ये द्रेतमोभूतमभूजगत् ॥ आवहःप्रवहश्चैव विवहोयसमीरणः ॥ २२ ॥ परावहस्तं
वहश्च उद्धहश्च महाबलः ॥ तथापरिवहःश्रीमानुत्पातभयशंसिनः ॥ २३ ॥ इत्येवंक्षुभिताःसप्तमरुतो गगनेचराः ॥ येऽग्रहास्तर्लोकस्यक्षयेप्रा
दुर्भवन्ति हि ॥ २४ ॥ ते सर्वे गगने ह्यव्यचरंश्च यथा सुखम् ॥ अयोगतश्चाप्यचरद्योगिनिशिनाचरः ॥ २५ ॥ सग्रहःसहनक्षत्रैस्ताराप
तिरारिंदम ॥ विवर्णतांच भगवान्गतोदिविदिवाकरः ॥ २६ ॥ कृष्णःकबंधश्च तदालक्ष्यते सुमहान्दिवि ॥ असृजच्चासितां सूर्यां धूमवत्तां
विभावसुः ॥ २७ ॥ गगनस्थश्च भगवानभीक्ष्णं परि विष्यते ॥ सप्तधूमनिभा घोराः सूर्यादिविसमुत्थिताः ॥ २८ ॥ सोमस्य गगनस्थस्य ग्रहा
स्तिष्ठन्ति शृङ्गगाः ॥ वामे च दक्षिणे चैव स्थितौ शुक्रबृहस्पती ॥ २९ ॥ शनैश्चरो लोहितांगो लोहितांगसमद्युतिः ॥ समंसमधिरोहंत सर्वे वै गगनेचराः ॥ ३० ॥
शृंगाणि शनकैर्घोरा युग्मांतावर्त्तनग्रहाः ॥ चंद्रमाश्च सनक्षत्रो ग्रहैः सह तमोनुदः ॥ ३१ ॥ चराचरविनाशाय रोहिणीनाभ्यनंदत ॥ गृहीतो राहुणा चन्द्र उल्का
भिरभिहन्यते ॥ ३२ ॥ उल्काः प्रज्वलिताश्च द्रेव्यचरंत यथा सुखम् ॥ देवानामपि पोदेवः सोप्यवर्षत शोणितम् ॥ ३३ ॥ अपतद्गगनादुल्काविद्युद्
पामहास्वना ॥ अकाले च द्रुमास्सर्वे पुण्यंति च फलंति च ॥ ३४ ॥ लताश्च सफलाः सर्वाया आहुर्दैत्यनाशिकाः ॥ फलेफलान्यजायंत पुष्पे पुष्पंतथैव
च ॥ ३५ ॥ उन्मीलंति निमीलंति हसन्ति प्ररुदंति च ॥ विक्रोशंति च गभीरं धूमायं ते ज्वलंति च ॥ ३६ ॥ प्रतिमास्सर्वदेवानां कथं त्योमहद्भयम् ॥ आ
रण्यैः सह संसृष्टा ग्राम्याश्च मृगपक्षिणः ॥ ३७ ॥ चुक्रुशुर्भैरवंतत्र मृगयुद्ध उपस्थिते ॥ नद्यश्च प्रति कूलानि वहंतिकलुषोदकाः ॥ ३८ ॥ न प्राकाशं
तच दिशो रक्तेणुसमाकुलाः ॥ वानस्पत्या न पूज्यंते पूजनाहः कथंचन ॥ ३९ ॥ वायुवेगेन हन्यंते भज्यंते प्रणमन्ति च ॥ तथा च सर्वभूतानां छाया न प
रिवर्त्तते ॥ १४० ॥ अपरेण गते सूर्ये सलोकानां युगक्षये ॥ तदा हिरण्यकशिपोर्दैत्यस्योपरिवेष्टमनः ॥ ४१ ॥ भांडागारायुधागारे निविष्टमभवन्म
धु ॥ असुराणां विनाशाय सुराणां विजयाय च ॥ ४२ ॥ दृश्यंते विविधोत्पाता घोराघोरनिदर्शनाः ॥ एते चान्ये च बहवो घोररूपाः समुत्थिताः ॥ ४३ ॥
दैत्यैर्द्रस्य विनाशाय दृश्यंते रणशंसिनः ॥ मेदिन्यां कं पमानायां दैत्यैर्द्रेण महात्मनः ॥ ४४ ॥ महीधरानागगणानि पेतुरामेतौ जसः ॥ विपज्वालाकुलैर्वक्रैः विमु
चंताहुताशनम् ॥ ४५ ॥ चतुःशीर्षाः पंचशीर्षाः सप्तशीर्षाश्च पन्नगाः ॥ वासुकिस्तक्षकश्चैव कर्कोटकधर्नजयो ॥ ४६ ॥ एलामुखः कालियश्च महाप
द्मश्च वीर्यवान् ॥ सहस्रशीर्षं शुद्धांगो हिमतालध्वजः प्रभुः ॥ ४७ ॥ शेषो न तोमहानागो ह्यप्रकंप्यश्च कपिताः ॥ दीप्यंते तर्जलस्थानि पृथिवीविवराणि वै ॥ ४८ ॥
सप्तदैत्यैर्द्रकोपेन कं पितानि समंततः ॥ नानातेजोधराश्चापि पातालतलचारिणः ॥ ४९ ॥ पाताले सह साक्षुन्धे दुष्प्रकंप्याः प्रकंपिताः ॥ हिरण्यकशिपुर्दैत्य

स्तदासंस्पृष्टवान्महीम् ॥ १५० ॥ संदष्टोष्ठपुटःकुद्धोविराहइवपूर्वजः ॥ गंगाभागीरथीचैवकौशिकीसरयूरपि ॥ ५१ ॥ यमुनाचाथकविरीकृष्णवेणीचनि
म्रगा ॥ तुंगभद्रामहावेगानदीगोदावरीतथा ॥ ५२ ॥ चर्मण्वतीचसिंधुश्चतथानदनदीपातिः ॥ मेलकप्रभवश्चैवशोणोमणिनिभोदकः ॥ ५३ ॥ नर्मदा
चशुभस्रोतास्तथावेववतीनदी ॥ गोमतीगोकुलाकीर्णातथापूर्वासरस्वती ॥ ५४ ॥ महाकालमहीचैवतमसापुष्पवाहिनी ॥ जंबूद्वी
परत्नवच्चसर्वरत्नोपशोभितम् ॥ ५५ ॥ सुवर्णपुटकंचैवसुवर्णाकरमंडितम् ॥ महानदश्चलौहित्यश्चैलःकांचनशोभितः ॥ ५६ ॥ पत्त
नंकोशकाराणांकशंचरजताकरम् ॥ मगधाश्चमहाग्रायाःपुण्ड्राउग्रास्तथैवच ॥ ५७ ॥ सुप्रामल्लाविदेहाश्चमालवाःकाशिकोसलाः ॥ भवनंवनैतेय
स्यदैत्येद्रेणाभिकंपितम् ॥ ५८ ॥ कैलासशिखराकारंयत्कृतंविश्वकर्मणा ॥ रत्नतोयोमहाभीमोलौहित्योनामसागरः ॥ ५९ ॥ उदयश्चमहाशैलउ
च्छ्रितःशतयोजनम् ॥ सवर्णवेदिकःश्रीमान्मेघपांक्तिनिषेवितः ॥ ६० ॥ आजमानोर्कसदृशैर्जातरूपमयैर्द्रुमैः ॥ सालैस्तालैस्तमालैश्चकार्णिकारै
श्चपुष्पितैः ॥ ६१ ॥ अयोमुखश्चविख्यातःसर्वतोधातुमंडितः ॥ तमालवनगंधश्चपर्वतोमलयःशुभः ॥ ६२ ॥ सुराष्ट्राश्चसवाहीकाश्चशूद्राभीरास्त
थैवच ॥ भोजाःपाण्ड्याश्चवर्गाश्चकलिंगास्ताम्रलिप्तकाः ॥ ६३ ॥ तथैवपौंड्राःशुभाश्चवामचूडास्तकेरलाः ॥ क्षोभितास्तेनदैत्येनदेवाश्चाप्सरसांग
णाः ॥ ६४ ॥ अगस्त्यभवनंचैवयदगस्त्यकृतपुरा ॥ सिद्धचारणसथैवप्रकारैर्मनोहरम् ॥ ६५ ॥ विचित्रनानाविहंगसंपुष्पितमहाद्रुमम् ॥ जा
तरूपमयैःशृंगैरप्सरोगणसेवितम् ॥ ६६ ॥ गिरिःपुष्पितकश्चैवलक्ष्मीवान्प्रियदर्शनः ॥ उत्थितःसागरंभित्वाविश्रामश्चंद्रसूर्ययोः ॥ ६७ ॥ ररा
जसमहाशृंगैर्गगनंवल्लिखन्निव ॥ चंद्रसूर्याशुसंकाशैःसागरांबुसमावृतैः ॥ ६८ ॥ विद्युत्त्वान्पर्वतःश्रीमानायतःशतयोजनम् ॥ विद्युतायत्रसंपाता
निपात्यतेनगोत्तमे ॥ ६९ ॥ ऋषभःपर्वतश्चैवश्रीमानृषभसंस्थितः ॥ कुंजरःपर्वतःश्रीमानगस्त्यस्यगृहंशुभम् ॥ ७० ॥ विमलाख्याचदुर्द्ध
र्षासर्पाणांमालतीपुरी ॥ तथाभोगवतीचापिदैत्येद्रेणाभिकंपिता ॥ ७१ ॥ महासेनगिरिश्चैवपारियात्रश्चपर्वतः ॥ चक्रवांश्चगिरिश्रेष्ठोविराहश्चैवपर्वतः ॥
॥ ७२ ॥ प्राग्य्योतिषपुरंचापिजातरूपमयंशुभम् ॥ यस्मिन्नुवासदुष्टात्मानरकोनामदानवः ॥ ७३ ॥ मेघश्चपर्वतश्चेन्द्रोमेघगंभीरानि स्स्वनः ॥ प
ष्ठिस्तत्रसहस्राणिपर्वतानांविज्ञापते ॥ ७४ ॥ तरुणादित्यसंकाशोमेरुश्चैवमहान्गिरिः ॥ यक्षराक्षसगंधर्वैर्नित्यंसेवितकंदरः ॥ ७५ ॥
हेमगर्भोमहासेनस्तथाभेयसखोगिरिः ॥ कैलासश्चैवशैलेंद्रोदानवंद्रेणकंपितः ॥ ७६ ॥ हेमपुष्करसंछन्नेनवैखानसंसरः ॥ कंपितमानसं
चैवहंसकारंडवाकुलम् ॥ ७७ ॥ त्रिशृंगःपर्वतश्चेष्टःकुमारीचसरिद्ररा ॥ तुषारचयसंछन्नोर्मदरश्चापिपर्वतः ॥ ७८ ॥ उशीरबीजश्च

गिरिर्भद्रप्रस्थस्तथाद्रिराद्र ॥ प्रजापतिगिरिश्चैव तथा पुष्करपर्वतः ॥ ७९ ॥ देवाभः पर्वतश्चैव तथा वैवालुकागिरिः ॥ क्रौंचः सप्तर्षिशैलश्च भृञ्जवर्ण
 श्वपर्वतः ॥ १८० ॥ एते चान्ये च गिरयो देशा जनपदास्तथा ॥ नद्यः ससागराः सर्वाः दानवेनाभिकंपिताः ॥ ८१ ॥ कपिलश्च महीपुत्रो
 व्याघ्रवांश्च प्रकंपितः ॥ खेचराश्च निशापुत्राः पातालतलवासिनः ॥ ८२ ॥ गणस्तथा परोरौद्रो मेघनामां कुशायुधः ॥ ऊर्ध्वगोभीमवेगश्च सर्वं
 एतेभिकंपिताः ॥ ८३ ॥ गदीशूलीकरालश्च हिरण्यकशिपुस्तथा ॥ जीमूतघननिषोषो जीमूतइव वेगवान् ॥ ८४ ॥ देवारिर्दिति जोहत्तोनीसिंहं
 समुपाद्रवत् ॥ स तु तेन ततस्तीक्ष्णैर्मृगैर्द्रेणमहानखैः ॥ ८५ ॥ तदोकारसहायेन विदार्य निहतो युधि ॥ महीचकालश्च शशीनभश्च ग्रहास्समूर्याश्च दिशश्च
 सर्वाः ॥ ८६ ॥ नद्यश्च शैलश्च महार्णवाश्च गताः प्रसादं दिति पुत्रनाशात् ॥ ततः प्रमुदिता देवाः ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ८७ ॥ तुष्टुवुर्नामभिर्दिव्यैरादिदेवस
 नातनम् ॥ यत्त्वया विधृतं देवनारासिहमिदं वपुः ॥ ८८ ॥ एतदेवाचं यिष्यति परापरविदो जनाः ॥ ८९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ९० ॥ भवान् ब्रह्मा च रुद्रश्च महेंद्रो देवसत्त
 मः ॥ ९१ ॥ भवान्कर्त्ता विकर्त्ता च लोकानां प्रभवोऽव्ययः ॥ परांचसिद्धिं च परंचसत्त्वं परं रहस्यं परमं हविश्च ॥ ९२ ॥ परंचधर्मं परमं यज्ञश्च त्वामाहुरग्न्यं
 परमं पुराणम् ॥ परंचसत्यं परमं तपश्च परं पवित्रं परमं च मार्गं ॥ ९३ ॥ परंचयज्ञं परमं च होत्रं त्वामाहुरग्न्यं परमं पुराणम् ॥ परं शरीरं परमं च ब्रह्म परंचयोगं
 परमांचवाणीम् ॥ ९४ ॥ परं रहस्यं परमां गतिं च त्वामाहुरग्न्यं परमं पुराणम् ॥ एवमुक्त्वा तु भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ ९५ ॥ स्तुत्वानारायणं देवं ब्रह्मलो
 कं गतः प्रभुः ॥ ततो न दत्सु तूयैषु नृत्यं तीष्णप्सरःसु च ॥ ९६ ॥ क्षीरोदस्योत्तरं कूलं जगाम हरिरीश्वरः ॥ नारासिंहं वपुर्देवं स्थापयित्वा सुदीप्तिमान् ॥ ९७ ॥
 पौराणं रूपमास्थाय प्रययोगरुढध्वजः ॥ अष्टचक्रेण यानेन भूति युक्तेन भास्वता ॥ ९८ ॥ अव्यक्तप्रकृतिर्देवः स्वस्थानं गतवान् प्रभुः ॥ ९९ ॥ इति श्रीपाद्मपुरा
 णे प्रथमे सृष्टिखंडे नरसिंहप्रादुर्भावो नाम पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ श्रीभीष्म उवाच ॥ नरसिंहस्य माहात्म्यं विस्तरेण त्वयैरितं ॥ तथा भ
 वस्य माहात्म्यं भैरवस्य अभिधीयताम् ॥ १०१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तस्यापि देवदेवस्य शृणु त्वं कर्मचोत्तमं ॥ आसीद्देवो धको नाम भिज्जान च यो पमः ॥ १०२ ॥
 तपसामहता युक्तो ह्यव्यस्रिदिवौकसाम् ॥ सकदाचिन्महादेवं पार्वत्यासहितं विभुं ॥ १०३ ॥ क्रीडमानं तदा दृष्ट्वा हर्तुं देवं प्रचक्रमे ॥ एतां देवीं हराम्यद्य वियोगे मृत्युमे
 प्यति ॥ १०४ ॥ ततः स्थिरा भवित्री मे भार्यैषा लोकसुंदरी ॥ विबोध्यं चारुवदनं चारुकांतं तत्मुखं ॥ १०५ ॥ यद्येपान भवेद्भार्या जीविते किं प्रयोजनम् ॥ एतां
 मतिमथास्थाय मंत्रिभिः सह मन्य च ॥ १०६ ॥ चक्रे योगं स सैन्यस्य सेनापतिमभाषत ॥ आनय स्ववर्यं महांजैत्रं देवनिपातनम् ॥ १०७ ॥ जयिष्ये त्रिदशान्
 सर्वान् च विष्णुरुद्रपुरोगमान् ॥ हरिष्ये पर्वतसु तां तयामे पट्टतमनः ॥ १०८ ॥ मंत्रिणा तस्य चाल्यातः कनकस्य वधस्तुरैः ॥ परभार्या नुरक्तस्य कृता देवैः सवास

५० पु०
॥१४६॥

वैः ॥ ९ ॥ ततः कोपपरीतात्माहन्मिदेवान्संकरान् ॥ तंहत्वादानवंशकोभयादधामुरस्यच ॥ १० ॥ जगामशरणान्वेषीकैलासंशंकरालयं ॥ दृष्ट्वाप्रणम्यदेवे
शंचंद्राद्रिकृतशेखरं ॥ ११ ॥ भीतोविज्ञापयामासधृतसाहस्रलोचनः ॥ अभयदेहिमेदेवदानवादंधकादहं ॥ १२ ॥ विभेमितस्यपुत्रोद्यमयायुधिनिपातितः ॥
तद्यावन्नसजानातिहतपुत्रं महासुरः ॥ १३ ॥ तावत्तत्रस्थएवाशुहन्त्यतामद्रयावहः ॥ स्त्रीलोलयादानवः कुरः परभार्यापहारकः ॥ १४ ॥ सर्वधापातनीयस्तेभवता
सुरसत्तम ॥ शक्रस्यैवंवचः श्रुत्वाशरण्यः शंकरस्तदा ॥ १५ ॥ ददावभयमेवासौमाभिरिति शतक्रतोः ॥ दत्ताभयोथकेलासादाजगामकुशस्थलीम् ॥ १६ ॥
वृत्तोभूतगणैरीशोवधार्थमंधकस्यतु ॥ कृत्वारूपमहाकायांवेश्वरूपं सुभैरवं ॥ १७ ॥ सपैर्ज्वलद्भिर्षावाद्भिर्भीमंभीमभुजंगवत् ॥ जटासटाभिराकाशंफणिर
त्तशिखार्चिषा ॥ १८ ॥ दहन्नतीवतेजोभिः कालाग्निरिवसंक्षये ॥ मुखैर्दंष्ट्रां कुराकैश्चद्वितीयेन्दुकलोन्ज्वलैः ॥ १९ ॥ पातालोदररूपाभैर्भरवारावनादिभिः ॥
भुजैरनेकसाहस्रैर्वेदुशस्त्रकृतग्रहः ॥ २० ॥ बह्वाभरणभूपाङ्गैरणेघोरनिनादिभिः ॥ सिंहचर्मपरीधानं व्याघ्रत्वशुत्तरीयकं ॥ २१ ॥ गजाजिनकृताटोपपतद्
गरवाकुलं ॥ ईदृशूषविधायेशोदनुदैत्यभयावहं ॥ २२ ॥ अवातरन्महींभीमोदनुनांक्षयकारकः ॥ अंधासुरोपिदनुजः पुत्रंश्रुत्वाहतयुधि ॥ २३ ॥ क्रोधे
नतमसाविष्टोरणतूयाण्यचोदयत् ॥ संहत्यावहितः प्रातोयत्रतेत्रिदशाः स्थिताः ॥ २४ ॥ महत्यासेनयासाद्धैरथवारणयुक्तया ॥ तेदेवादानवान्वीक्ष्यमहाहव
कृतादरान् ॥ २५ ॥ व्यपयाततनुत्राणाः शंभुंशरणमन्वयुः ॥ माभैरतिचतान्देवोदेवानुकृत्वात्रिलोचनः ॥ २६ ॥ गृहीत्वाशूलमातिष्ठद्वारवधोरुपा ॥
अंधकेनाथरुष्टेन शतकोटिशरैर्गणाः ॥ २७ ॥ निहताश्चापिदेवानां बहुनामेकताकृताः ॥ सस्फुल्लिगार्चिषोवह्नेर्मुचमानः पिनाकधृक् ॥ २८ ॥ शरैः समावृत्तं
चक्रेअंधंकरथगततः ॥ दनुनाथोरथस्योथशिथिलः शिथिलयुधः ॥ २९ ॥ निमंज्यदानवान्सर्वान्सयोद्धुमुपचक्रमे ॥ बहुधातद्वलंभन्नविधायुधयोधिभिः ॥ ३० ॥
युधिर्वारैर्हंतदेवैः स्थाणुनासरूयमाश्रितैः ॥ दानवश्चांधकः सैन्यंभिन्नदृष्ट्वाकृतंमुदैः ॥ ३१ ॥ आत्मानं चमहेशेन निरुद्धं वाणकोटिभिः ॥ विह्वलीभूतदेहोसौ
धैर्यमालं व्यकेवलम् ॥ ३२ ॥ पिनाकं चैवरुद्रस्य गृह्यरुद्रमताडयत् ॥ पिनाकस्याभिघातेन रुद्रोभूमिमथामतः ॥ ३३ ॥ भूमौ निपातिते देवे चलितं भुवन
त्रयं ॥ तत्यजुः सागरावेलोपर्वताः शिखराणि च ॥ ३४ ॥ नक्षत्राणिवियोगीनिजग्भुर्मुक्तान्यनेकशः ॥ पतितेभुवि देवेशे अंधको गदया पुनः ॥ ३५ ॥
जघानरुषितो नागं हत्वा तं पातयद्भुवि ॥ शिवं त्यक्तानागराजः प्रपलाय्यान्यतो गतः ॥ ३६ ॥ मुहूर्त्तश्चेतनां लब्ध्वा उत्थितः परमेश्वरः ॥ गृहीत्वा परशुं दि
व्यदानवैर्नैव पश्यति ॥ ३७ ॥ कृत्वा तु तामसं मायां मायाशतविशारदः ॥ तया विमोहिते देवे कनु वैदानवो गतः ॥ ३८ ॥ शंभोर्भयमथोप्राप्य किं नु पापः
करिष्यति ॥ तमसा छादिता यावद्देवा व्याकुलतांगताः ॥ ३९ ॥ संप्रातमानसानीकास्तदोचुः कार्यगौरवात् ॥ एतस्मिन्नंतरे सूर्यस्ते

प्र० मृ० लै०
अ० ४६

॥१४६॥

जोरूपोव्यवस्थितः ॥ ४० ॥ उत्तस्थौनरूपेणकुर्वन्वितिमिरादिशः ॥ नष्टेमसिहृष्टाङ्गेखद्योतेप्रकटेस्थिते ॥ ४१ ॥ देवासुदमवा
 पुस्तेस्पृष्टाननविलोचनाः ॥ उदीप्तास्तुसुराःसर्वेगणाःस्कंदपुरोगमाः ॥ ४२ ॥ स्तुवंतिविविधैस्तोत्रैःनररूपंदिवाकरम् ॥ अनोपम्यंजग
 द्वापिब्रह्मविष्णुशिवात्परम् ॥ ४३ ॥ स्निग्धविद्रुमसच्छायांसिदूरारुणसप्रभम् ॥ प्रभासंतंतदादृष्टापंचांगालिगितावनिः ॥ ४४ ॥ पुनःप्रणामप्रवर्णप्र
 णिधानपुरःसरम् ॥ आलोक्यस्निग्धयादृष्ट्यादेवदेवंत्रिलोचनः ॥ ४५ ॥ उवाचास्निग्धगंभीरवाचादेवंशनैर्हरः ॥ पूरयन्निवतेजोभिर्भगवान्भुवन
 त्रयम् ॥ ४६ ॥ दैत्यमायाभिपन्नानांदर्शनाकुलचेतसाम् ॥ प्राणिनामिदमेवैकमविसंवादिदैवतम् ॥ ४७ ॥ अयमेवचसंसारसागरात्सकलादापि ॥ स
 त्वानुत्तारयन्देवःकर्णधारायतेप्रभुः ॥ ४८ ॥ यजंतोजंतवोभक्त्यायंदेवंविविधाःसदा ॥ निःश्रेयसायकल्पतेतंततोभास्करंविभुम् ॥ ४९ ॥ यस्तूदया
 द्रिशिखरेमकुटायमानलीलागभस्तिभिरलंकुसुमप्रकाशैः ॥ व्याप्यस्वदीधितिगणैःप्रदिशोदिशश्चदेदीप्पतेससविताविभवायलोके ॥ ५० ॥ ब्रह्मद्रुद्रम
 रुदच्युतवाह्निपाथोनाथप्रयोगनिपुणैश्चरुर्षाद्रसंघैः ॥ श्रेयार्थिभिःप्रतिदिनंदिवसांगरागैर्दिव्यांगरागपरिलिप्तसमस्तदेहैः ॥ ५१ ॥ पूज्यंवपुस्तवसदाप्रल
 येहिबेदेर्गीर्भिर्विचित्रपदमंडलमंडिताभिः ॥ यत्वांस्तुवंतिपरसद्गनिसद्गहीनानित्यं प्रसारितकराभुवितेभवांति ॥ ५२ ॥ येदद्रुकुष्ठपिटिकादिभिरर्दितांगाः
 शीर्णत्वचःकुनखिनश्रुतकेशनाशाः ॥ देवेशतेपितवपादनताभवंतिसद्योद्विष्टरदाकृतयोमनुष्याः ॥ ५३ ॥ सामेतिसामगगणाहिमस्वार्थकंत्वामध्वयै
 वस्तुवृगितिबह्वृचमुख्यपूगाः ॥ त्वामेवमार्यामितिकार्यविदोधिगंतुनागाश्चेतिपितरोप्यथसर्वगंधम् ॥ ५४ ॥ माथेतिचोपनिषदकंपडेवदेवामर्त्यास्तथा
 वयमिवेहउपासतेमी ॥ गंधर्वकिन्नरगणाःसहचारणैस्तुरूपंतथाचभगवन्प्रतिपद्यसेत्वम् ॥ ५५ ॥ येनार्चयंतिसततंभवतोर्च्यमर्चिस्तोर्चिष्प्रतापितदिगंवरवित्त
 हीनाः ॥ क्षुत्क्षामकंठजठराघटखंरेणभिक्षामटंतिपरवेष्टमसुतेर्थहीनाः ॥ ५६ ॥ उत्फुल्लकोकनदकोशविशालनेत्रमीपाद्विलासलुलिताञ्जितपिंगतारम् ॥
 कामंप्रशस्ततरसुंदरहाररम्यमुत्तुंगपीवरपयोधरभारस्त्रि ॥ ५७ ॥ रंभोपमोरुपृथुपीननिर्तव्यंविबानद्धकणन्मणिरणद्रशनाकलार्प ॥ बृंदंललाटतटकोटि
 पटांतलंबिहेमचलंचितमुखकुलपालिकानाम् ॥ ५८ ॥ कांतंशृहेकुलगद्गदभाषितानांज्ञंकारन्तुररवेणविरावितानाम् ॥ तेषांकृशानुकरमिन्दुसमा
 नकांतयैरर्चितोसिभगवन्भवमोचनस्त्वं ॥ ५९ ॥ ब्रह्मात्वमेवहरिरस्यनिलोनलोसिरुद्रांतकोसिवरुणस्यमराधिपोसि ॥ सोमोसिवायुरसिभूरसिचेश्वरोसि
 यज्ञोसिवितपतिरस्यपराजितोसि ॥ ६० ॥ तेसप्तसप्तिसुरवाहरेणनमुक्तांध्रमावयेतितरसोरुतरंतीताः ॥ व्योमैतंदतरहितंपरितोहिगत्वागच्छंतिनश्र
 मदंहिमनागर्षमि ॥ ६१ ॥ ध्यानैकयोगनिरताश्चसमाधिभावात्प्यात्वापदंतवतुरीयमनंतमूर्ते ॥ मुक्तामयास्तनुभृतोनभियाभियुक्तास्तद्ब्रह्मशाश्वतमर्चित्य

५० पु०
॥१४७॥

मनाद्यनंतं ॥ ६२ ॥ जन्मादिरोगरहितं परमं पुराणमीशं जरा मरणशोकभयातिरिक्तम् ॥ स्थूलानुभावनगणागणितं विशुद्धं वेदांतवादिभिरलं परिमन्यते यत् ॥ ६३ ॥
त्वामग्निपुंजवपुषंतपसां निवासं याता दिवं सुचिरकालमुपास्य भक्ताः ॥ भानोसुरासुरसमूहशिरोनिघृष्टपादारविंदयुगलामलचारमूर्ते ॥ ६४ ॥ भूतेश भूतवर
दासकृदव्ययात्मन् व्योमाट्टहाससावितर्धुवनैकदीप ॥ ऋक्साममंत्रयजुषामधिवामिवासनामसृष्टिस्थितिप्रलयकारणलोकपाल ॥ ६५ ॥ दीनस्य देवकृपणस्य भवे
भवे मे मग्नस्य चारुदविचारमनोरथानि ॥ शश्वद्यतीश्वरशशीकरकंकणोत्पातो जरा मरणशोकरुगांतरस्य ॥ ६६ ॥ यः प्रातः सायमिदं मन्थाह्वे वापठेच्च दीप्तां
शोः ॥ सालोक्यं याति रवेः प्राप्नोति धर्मार्थकामांश्च ॥ ६७ ॥ नित्यं तस्माच्च सूर्याच्च मनसोभिहितं च यत् ॥ नमस्ते देवदेवेश भक्तानामभयंकर ॥ ६८ ॥ सुब्रह्म
ण्यनमस्ते तु सर्वदेवनमस्कृत ॥ तिग्मांशो वै नमस्तुभ्यं जगतश्चक्षुषे नमः ॥ ६९ ॥ प्रभाकरनमस्तेस्तु भानोजयजगत्पते ॥ अनेन दनुमुख्येन पीडितो हं जगत्प
ते ॥ ७० ॥ किं करोमि कथंचैनं चातयामि दिवाकर ॥ ॥ सूर्य उवाच ॥ जयशूलेन पापिष्ठं मायाशतविशारदम् ॥ ७१ ॥ जयं प्राप्नुहि देवेश हत्वा शूलेन चां
धकम् ॥ गृह्यशूलं ततो दूरमाक्षिप्य हरते जसा ॥ ७२ ॥ ततोन्धकास्त्रिशूलेना ताडयत्पापकर्मकृत् ॥ तस्मिन् युद्धे तथारुद्रो ह्यन्धकेनाभिपीडितः ॥ ७३ ॥
सुमोचवाणमुत्थुग्रं नाभ्रापाशुपतं हियत् ॥ पिनाकमानम्यदोभ्यां पिनाकीं शंकरः स्वयम् ॥ ७४ ॥ रुद्रबाणविनिर्भेदाद्गुहिरादन्धकस्य तु ॥ अंधकाश्च स मु
त्पन्ना इशतशोथसहस्रशः ॥ ७५ ॥ तेषां विदार्यमाणानां रुधिरादपरे पुनः ॥ बभ्रुवुरंधकाघोरायैव्याप्तमखिलं जगत् ॥ ७६ ॥ तंतुमायाविनं दृष्ट्वा देवदेवस्तदा
धकम् ॥ पानार्थमंधकस्यास्य ससृजे मातृकास्तदा ॥ ७७ ॥ माहे श्वरीं तथा ब्राह्मीं शौरिं वा वाडवीं तथा ॥ सौपर्णीं मथवायव्यां शंखिनीं तैत्तिरीं तथा ॥ ७८ ॥ सौरीं
सौम्यां शिवदूर्तीं चासुं डामथ वारुणीं ॥ वाराहीं नारसिंहीं च वैष्णवीं च विभारिणीं ॥ ७९ ॥ शतानंदां भगानंदां पिच्छिलां भगमालिनीं ॥ बालामतिवर्लारक्तां सुरभीं
मुखमांडिताम् ॥ ८० ॥ मातुनंदां सुनंदां च विडानीं शकुनीं तथा ॥ रेवतीं च महापुण्यां तथैव शिखिपट्टिकां ॥ ८१ ॥ शूलेन च ततो दैत्यं विभेदयिष्ये प्रांतकः ॥
निर्गतं रुधिरं तस्मात्पुस्तुतामातरस्तदा ॥ ८२ ॥ नीरक्तो हितदा दैत्यश्शुष्कतां प्रापभूपते ॥ शूले प्रोतस्तदा दैत्यो दिव्यवर्षसहस्रकम् ॥ ८३ ॥ महाबलेन रुद्रेण वि
धृतोऽपि मृतो न हि ॥ स्तुतस्तेन तदा शंभुर्भक्त्या दैत्येन सुव्रत ॥ ८४ ॥ नमोस्तु शंभो भवनाशहेतो नमोस्तु ते देववरप्रसाद ॥ त्वं भूजलाग्री
रनभोर्कसो मयज्वाष्टमूर्तिर्भवभावो लम् ॥ ८५ ॥ त्वावैवाणो बहुवाद्येन तोष्य प्रातश्चैश्यं स्वेपुरे तत्स्वरक्ष्यम् ॥ रक्षोधीशो बाहुभिस्तो ल्यशैलं युष्मत्कां
तद्धि एरुपो ह्यनोषीत् ॥ ८६ ॥ प्रातोप्यैश्यं सर्वरक्षोगणानां पुत्रं चापि प्रोजितं शक्रं बंधम् ॥ भवभयहरहरपरमजदारममसुखकरणनिखिलसुरसार ॥ ८७ ॥
जितमरुदभिमतवितरणपारतपदकमलमिहारणसार ॥ तवेशपादपंकजं करोति यो नरो हृदयसिद्धेशतस्य वांछितं ददासि भक्तिभाविनः ॥ ८८ ॥ मुनीं

प्र० सु० ख०
अ० ४६

॥१४७॥

श्वराःपुराहरंभवन्तेमेवमादरात्प्रपूज्यलिंगरूपिणंसमापितामनोरथान् ॥ भवोद्भवैकरूपिणंप्रपंचपंचकाकृतिविचित्रवृक्षकोटरस्थएषजीवजीवनं ॥ ८९ ॥
 भवेद्भवाद्भ्रिचितनामसर्वकामईश्वरत्वदीयार्किकरान्वितेपदेपदेसमागतः ॥ मृढोहंनानाभिजानामित्वांस्तोतुंभक्तवत्सल ॥ ९० ॥ सदीश्वरेणमनसाप्यनुकं
 प्योरणंगतः ॥ इतिस्तुतोमहेशस्तुभक्त्यादैत्येनसादरं ॥ ९१ ॥ गणेशतांददौतस्मैनामभृंगीरिटीतिच ॥ एषतेमहिमाभूपहरस्यभवहारिणः ॥ ९२ ॥
 कथितोविघ्नविघ्नाख्यस्तत्पराणांमुखावहः ॥ भीष्मउवाच ॥ मनुष्यस्यापिदेवत्वंसुखंराज्यंधनंयशः ॥ ९३ ॥ जयंभोग्यंतथारोग्यमायुर्विद्याश्रियं
 सुतं ॥ वंधुवर्गंशिवंसर्वंब्रह्ममेविप्रसत्तम ॥ ९४ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एभिर्गुणैर्युतःश्रीमान्सदैवब्राह्मणोभुवि ॥ त्रैलोक्येतुसदामध्योविप्रदे
 वोयुगेयुगे ॥ ९५ ॥ पूजयित्वाद्रिजान्देवाःस्वर्गंभुंजंतिचाक्षयं ॥ धरामवंतिराजानोलोकावित्तंसुखंशिवं ॥ ९६ ॥ लोकेविप्रसमोनास्तिदेवानाम
 पिदेवतं ॥ सचधर्ममयःसाक्षाद्भुविमुक्तिप्रदोभृशं ॥ ९७ ॥ लोकानांसगुरुःपूज्यस्तीर्थभूतो नघोजनः ॥ सर्वदेवालयःसत्त्वोनिर्मितोब्रह्मणापुरा ॥ ९८ ॥
 इममर्थपुरापृष्टोनारदेनपितामहः ॥ कस्मिंस्तुपूजितेब्रह्मन्प्रसादीमाधवोभवेत् ॥ ९९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यस्यविप्राःप्रसीदंतितस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ त
 स्माद्ब्राह्मणशुश्रूषुःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ १०० ॥ विष्णुर्ब्राह्मणदेहेषुसदावसतिनान्यथा ॥ तस्माद्ब्राह्मणपूजायांविष्णुस्तुप्यतितत्क्षणात् ॥ १ ॥ विप्रान्यः
 पूजयेन्नित्यंदानमानार्चनादिभिः ॥ कृतंकतुशतंतैनविध्युक्तंप्रियदक्षिणम् ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्यमुखंक्षेत्रमनूपरमकण्टकम् ॥ वापयेत्सर्वंजीजानिसाकृ
 पिस्सार्वाकालिकी ॥ ३ ॥ अभिगम्यतुयद्दत्तंयच्चदानंमनोरमं ॥ विद्यतेसागरस्यांतोदानस्यांतोनविद्यते ॥ ४ ॥ मनसापिनिहिंसंतिभूदेवमात
 तायिनं ॥ मनोनुकूलतांयातिदेवैरपिचदुर्लभां ॥ ५ ॥ गृहेयस्यागतोविद्वान्नैराश्यंनोपगच्छति ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यचाक्षयस्त्वर्गमश्नुते ॥ ६ ॥
 कालेदेशेचपात्रेचविप्रैश्चाप्येद्रसु ॥ तद्धनंचाक्षयंविद्विजन्मजन्मनितिष्ठति ॥ ७ ॥ नचदारिद्र्यतामेतिनातुरोनचकातरः ॥ मनोनुकूलं
 प्रमदामर्चयित्वाद्रिजान्लभेत् ॥ ८ ॥ कृत्वासाहसकर्माणिदद्याद्रिप्रायपर्वसु ॥ तद्दानंसुगुणंप्रोक्तमभयंलाभएवच ॥ ९ ॥ विप्रपादतलोद्गृ
 ष्णित्वाभिवतियःकरः ॥ सकरःश्रीकरोनामअन्यःकर्मकरःकरः ॥ ११० ॥ विप्रपादरजःपूताःपूतास्तज्जलविन्दुभिः ॥ विपद्भिश्चसदापापैर्मुक्तायांति
 त्रिविष्टपम् ॥ ११ ॥ विप्रपादरजःपूताःशुचयोगृहचत्वरः ॥ पुण्यक्षेत्रसमास्तेस्युःप्रशस्तायज्ञकर्मसु ॥ १२ ॥ आदोब्रह्ममुखाद्रिप्रः
 समुद्भूतःपुरानघः ॥ वेदास्तत्रैवसंजाताःसृष्टिसंस्थितिहेतवः ॥ १३ ॥ तस्माद्रिप्रमुखेवेदाश्चार्पिताःपुरुषेणहि ॥ पूजार्थंसर्वलोकानांसर्वयज्ञा
 र्थतोभुवम् ॥ १४ ॥ पितृयज्ञेविवाहेचवह्निकार्येषुशान्तिषु ॥ प्रशस्तब्राह्मणानित्यंसर्वस्वस्त्ययनेषुच ॥ १५ ॥ देवाभुंजंतिहव्यानिबलिंप्रेता

प० पु०
॥१४८॥

दयोसुराः ॥ पितरश्चैव कन्यानि विप्रस्यैव मुखाद्भुवम् ॥ १६ ॥ देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च यो दद्याद्यज्ञकर्मसु ॥ दानं होमं बलिं चैव विना विप्रेण निष्फलम् ॥ १७ ॥
भुञ्जंति चासुरास्तत्र प्रेता दैत्याश्च राक्षसाः ॥ तस्माद्ब्राह्मणमाहूयते पुकर्माणि कारयेत् ॥ १८ ॥ काले देशे च पात्रे च लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ श्रद्धया च द्विजं
हृद्वा प्रकुर्यादभिवादनम् ॥ १९ ॥ दीर्घायुस्तस्य वाक्येन चिरजीवी भवेन्नरः ॥ अनभिवादनं द्विप्रेषादश्रद्धयापि च ॥ १२० ॥ आयुः क्षीणं भवेत्पुं
सांभूतिना शश्वदुर्गतिः ॥ आयुर्वृद्धिर्यशोवृद्धिर्वृद्धिर्विद्याधनस्य च ॥ २१ ॥ पूजयित्वा द्विजान् श्रेष्ठो भवेन्नस्त्यत्र संशयः ॥ न विप्रपादो दककर्म मानिनो
दशास्त्रप्रतिघोषितानि ॥ २२ ॥ स्वाहास्वधास्वस्ति विवाजितानि श्मशानतुल्यानि गृहाणितानि ॥ नारद उवाच ॥ कश्च पूज्यतमो विप्रो ह्यपूज्यो वा
थको भवेत् ॥ २३ ॥ विप्रस्य लक्षणं ब्रूहि याथातथ्यं गुरोरपि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पूज्यः श्रोत्रियको नित्यं सदाचारसमन्वितः ॥ २४ ॥ सद्गुणैर्मुक्तस्ती
र्थभूतोजनो नयः ॥ नारद उवाच ॥ जातः कः श्रोत्रियस्तात सत्कुले वाप्यसत्कुले ॥ २५ ॥ सदसत्कर्मकर्ता वाकः पूज्यो भुवि वाडवः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स
त्श्रोत्रियकुले जातो ह्यक्रियो नैव पूजितः ॥ २६ ॥ असत्स्रेत्रकुले पूज्यो व्यासवै भांडकौ यथा ॥ क्षत्रियाणां कुले जातो विश्वामित्रोऽस्ति मत्तमः ॥ २७ ॥ वेद्या
पुत्रो वसिष्ठश्च अन्ये सिद्धा द्विजादयः ॥ तस्मात्सच्छ्रोत्रियादीनां शृणु पुत्रकलक्षणम् ॥ २८ ॥ धरायां तीर्थभूतानां सर्वपापहराय च ॥ जन्मना ब्राह्मणो
ज्ञेयः संस्कारौर्द्विज उच्यते ॥ २९ ॥ विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम् ॥ विद्यापूतो मेत्रपूतो वेदपूतस्तथैव च ॥ १३० ॥ तीर्थस्थानादि
भिर्मैथ्यो विप्रः पूज्यतमः स्मृतः ॥ नारायणे सदा भक्तः शुद्धांतः करणस्तथा ॥ ३१ ॥ जितेंद्रियो जितक्रोधस्समः सर्वजनेषु च ॥ गुरुदेवा
तिथेर्भक्तः पित्रोः शुश्रूषणरतः ॥ ३२ ॥ परदारे मनो यस्य कदाचिन्नैव मोदते ॥ पुराणकथको नित्यं धर्माख्यानस्य स ततिः ॥ ३३ ॥
अस्यैव दर्शनात्प्रित्यमश्मैवादिजं फलम् ॥ संलापे गतिमेत्यस्य भागीरथ्याप्यस्य च ॥ ३४ ॥ व्रतैश्च विविधैः पूतो नित्यं स्नानद्विजार्चनैः ॥
मित्राभिप्रेदया लुप्त्या त्समः सर्वजनेषु च ॥ ३५ ॥ परस्त्वं न हरेद्यस्तु तृणमप्यटवीगतम् ॥ कामक्रोधादिनिर्मुक्त इन्द्रियैरजितः पुमान् ॥
॥ ३६ ॥ परदारान्न गृह्णाति मनसापि गृहागतात् ॥ नारद उवाच ॥ गायत्र्या लक्षणं किं वा प्रत्येकाक्षरं गुणम् ॥ ३७ ॥ कुक्षिचरणगोत्राणां
तस्या ब्रूहि मुनिश्च यम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ छंदोगायत्री गायत्र्याः सविता देवता भुवम् ॥ ३८ ॥ शुक्लवर्णा त्वग्निमुखा विश्वामित्ररूपिस्तथा ॥ ब्रह्मण
दिशर आरूढा शिखा विष्णुहृदि स्थिता ॥ ३९ ॥ उपनयने नियोगः स्यात्संख्यायनसगोत्रजा ॥ त्रैलोक्यचरणोज्ञेया पृथिवीकुक्षि संस्थिता ॥ १४० ॥
चतुर्विंशतिस्थाने च पादादौ मस्तकांतके ॥ चतुर्विंशत्यक्षरं न्यस्य ब्रह्मलोकं सर्वदाति ॥ ४१ ॥ प्रत्यर्णं देवतां ज्ञात्वा विष्णुसाधुन्यमाप्नुयात् ॥ अपरं च

१० सु०
अ० ४६

॥ १४८ ॥

प्रवक्ष्यामि गायत्र्या लक्षणं ध्रुवं ॥ ४२ ॥ सप्तपंचतथा ब्रह्मयजुरष्टादशाक्षरम् ॥ ज्वलनादिहकारांतं जले स्थित्वा शतं जपेत् ॥ ४३ ॥ उपपातककोट्या तु त
 थातिपातकैरपि ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुक्तायां तिममालयं ॥ ४४ ॥ ॐ अग्नेर्वाक् पुंसि यजुर्वेदेन जुष्टा त्सोमं पिब स्वाहा ॥ विष्णुमंत्रं महामंत्रं तथा माहेश्वर
 स्य च ॥ ४५ ॥ देवीसूर्यगणेशानां तथा क्रतुभुजां सुत ॥ यस्य कस्य कुले जातो गुणवानेव ते गुणैः ॥ ४६ ॥ साक्षाद्ब्रह्ममयो विप्रः पूजनीयः प्रयत्नतः ॥ दानं
 दद्याच्च विधिवत्सदा पर्वणि पर्वणि ॥ ४७ ॥ अक्षयं लभते दाता जन्मकोटिं शतान् प्रति ॥ स्वाध्यायानिरतो विप्रो यः पठेत्पाठयेत्परान् ॥ ४८ ॥ धर्मचश्राव
 येल्लोके सदाचारं श्रुतिस्मृतिं ॥ पुराणसंहितां नूनं तथैव धर्मसंहितां ॥ ४९ ॥ श्रावयित्वा तु लोकेषु श्रावयित्वा द्विजातिषु ॥ उर्व्यां विष्णुसमः सोऽपि पूजनीयो नरैः
 सुरैः ॥ १५० ॥ यद्ब्रह्मं चाक्षयं तस्य तीर्थभूतानघस्य च ॥ समानमर्चनं कृत्वानरो यात्यच्युतालयं ॥ ५१ ॥ कदाचि क्रियते पापं विप्रः पापैर्न लिप्यते ॥
 चांडालस्य गृहे निष्ठो भास्करज्वलनौ यथा ॥ ५२ ॥ याजनाध्यापनाद्यौ नात्तथैवा सत्प्रतिग्रहात् ॥ विप्राणां न भवेद्दोषो ज्वलनार्कसमाद्विजाः ॥ ५३ ॥
 तां प्रतिग्रहजान् दोषान् प्राणायामव्यवस्थिताः ॥ नाशयंतीह पापानि वायुर्मधमिवावरे ॥ ५४ ॥ गायत्रीं योजयेत्त्रित्यं प्राणायामसमन्वितां ॥ प्रत्यक्षरा
 मरैर्मुक्तां स्वाङ्गे विन्यस्यतामपि ॥ ५५ ॥ सर्वपापाद्भिनिर्मुक्तो जन्मकोटिकृतादपि ॥ ब्रह्मणः पदवीं प्राप्य स गच्छेत्प्रकृतेः परम् ॥ ५६ ॥ प्राणायामयु
 तां तस्माद्वायवीं जपनारद ॥ ५७ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ प्राणायामाः कथं ब्रह्मन्प्रत्येकाक्षरदेवताः ॥ ५८ ॥ तेषां न्यासं तथांगेषु वदता तयथाक्रमम् ॥ ॥ ब्रह्मो
 वाच ॥ ॥ गुददेशे त्वपानस्याद्दिप्राणोऽस्ति देहिनः ॥ ५८ ॥ तस्माद्गुदं समाकुंच्य प्राणेन सह योजयेत् ॥ पूरकेण तदा पुत्रकृत्वा कुंभकमुत्तमं ॥ ५९ ॥
 प्राणायामत्रयं कृत्वा गायत्रीं संजपेद्विजः ॥ अनेनैव जपेद्यस्तु महापातकसंचयः ॥ ६० ॥ सकृदुच्चारितेनैव क्षयं यात्युपपातकं ॥ प्रतिवर्णं स्वरं ज्ञात्वा विन्यस्ये
 द्यः कलेवरे ॥ ६१ ॥ सजनो ब्रह्मतामेति फलं वक्तुं न शक्नुमः ॥ प्रत्यक्षरस्य यद्दैवं शृणु पुत्रवदाम्यहं ॥ ६२ ॥ यज्जप्त्वा च पुनर्मातुस्तनं न पिबति द्विजः ॥ आग्नेयं
 प्रथमं ज्ञेयं वायव्यं तु द्वितीयकम् ॥ ६३ ॥ तृतीयं सूर्यदेवत्यं चतुर्थं वैयंतं तथा ॥ पंचमं यमदेवत्यं वारुणं षष्ठमुच्यते ॥ ६४ ॥ सप्तमं वाहं सप्त्यं तु पार्जन्यं चाष्ट
 मं विदुः ॥ ऐन्द्रं च नवमं ज्ञेयं गार्ध्वं दशमं तथा ॥ ६५ ॥ पौष्णमेकादशं विद्धि मैत्रं द्वादशं कस्मृतं ॥ त्वाष्ट्रं त्रयोदशं ज्ञेयं वासवं तु चतुर्दशं ॥ ६६ ॥ मारुतं पंचदशं
 कंसोर्म्यं षोडशं कस्मृतं ॥ अगिरसं सप्तदशं वैश्वदेवमतः परं ॥ ६७ ॥ आश्विनं चैकोनविंशं प्राजापत्यं तु विंशकं ॥ सर्वदेवमयं ज्ञेयं मेकविंशकमक्षरं ॥ ६८ ॥ रोद्रं द्वाद
 शं विंशं ज्ञेयं ब्राह्मं ज्ञेयमतः परं ॥ विष्णवं तु चतुर्विंशं भेता अक्षरदेवताः ॥ ६९ ॥ जपकाले तु संचित्य तां सुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ज्ञात्वा तु देवतास्तस्य वाङ्मयं विदितं
 भवेत् ॥ १७० ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मणः पदवीं व्रजेत् ॥ गायत्रीं विन्यसेत्पूर्वशरिरे चात्मनो बुधः ॥ ७१ ॥ चतुर्विंशतिस्थानेषु आपादमस्तकेषु च ॥ तत्का

प० पु०
॥१४९॥

रंविन्यसेद्योगीपदांगुष्ठेविचक्षणः ॥ ७२ ॥ सकारंशुल्फदेशेतुविकारंजंघयोन्यसेत् ॥ तुकारंजानुमध्येचवकारंचोरुदेशतः ॥ ७३ ॥ रेकारंशुह्रददेशेतु
णिकारंशुषण्यसेत् ॥ यकारंकटिदेशेतुभकारंनाभिमण्डले ॥ ७४ ॥ गकारंजठरेन्यस्यदेकारंस्तनयोन्यसेत् ॥ वकारंहृदयेन्यस्यस्यकारंकरदेश
तः ॥ ७५ ॥ धीकारंवदनेन्यस्यमकारंतालुकेन्यसेत् ॥ हिकारंनासिकाग्रेचधिकारंचक्षुषोन्यसेत् ॥ ७६ ॥ योकारंतुभ्रुवोर्मध्येयोकारंचललाटके ॥ नःकारं
तुमुखेपूर्वप्रकारंदक्षिणमुखे ॥ ७७ ॥ चोकारंपश्चिमेन्यस्यदकारंचोत्तरन्यसेत् ॥ यात्कारंमूर्ध्निविन्यस्यसर्वव्यापीव्यवस्थितः ॥ ७८ ॥ एतान्विन्यस्यधर्मा
त्माब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ महायोगीमहाज्ञानीपरंनिर्वाणकं व्रजेत् ॥ ७९ ॥ संध्याकालेपुनर्न्यासंशृणुत्वतद्यथार्थतः ॥ ८० ॥ भूरितिहृदयेन्यस्य
भुवश्चरितिन्यसेत् ॥ ८० ॥ ॐस्वःशिखायैतत्सवितुर्वरेण्यमितिकलेवरे ॥ ८१ ॥ भर्गोदेवस्यधीमहीतिनेत्रयोः ॥ ८१ ॥ ओंधियोयोनःप्रचोदयादितिकरयो
न्यसेत् ॥ ओंआपोज्योतीरसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरो ॥ इत्युदकस्पर्शमात्रेणपापात्पूतोव्रजेद्धरि ॥ ८२ ॥ ॐभूःॐभुवःॐस्वःॐमहःॐजनःॐतपःॐ
सत्यम् ॥ ८३ ॥ तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ८४ ॥ ओंआपोज्योतीरसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरो ॥ इतिसव्याहृतिप्रणवाद्वादशो
कारंसंध्याकालेकुंभकेनवारत्रयंजप्त्वा ॥ सूर्योपस्थानेसावित्रीचतुर्विंशत्यक्षरंजप्त्वा ॥ महाविद्याधिकोभवति ॥ ब्रह्मत्वंलभते ॥ ८५ ॥ पङ्कुकुशिलक्षणां
पुत्रगायत्रींशृणुयन्नतः ॥ याज्ञात्वातुपरंब्रह्मस्थानंगच्छतिवैद्विजः ॥ ८६ ॥ ओंतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ८७ ॥
अथगायत्रीपंचशीलक्षणम् ॥ ॐभूः ॥ ॐभुवः ॥ ॐस्वः ॥ आंमहः ॥ ॐजनः ॥ ॐतपः ॥ ॐसत्यम् ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियो
योनःप्रचोदयात् ॥ ८८ ॥ सव्याहृतिपुनर्न्यासंतुकारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यतांव्रजेत् ॥ ८९ ॥ ॐभूःपादाभ्याम् ॥
ॐभुवःजानुभ्याम् ॥ ॐस्वःकट्याम् ॥ ॐमहःनाभौ ॥ ॐजनःहृदयेन्यसेत् ॥ ॐतपःकरयोः ॥ ॐसत्यंललाटे ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ इतिश्रवायाम् ॥ ९० ॥ एवंविप्रोनजानातिसएवब्राह्मणाधमः ॥ नतस्यक्षीयतेपाप्माभवेद्भूरिप्रीति
ग्रहः ॥ ९१ ॥ इमांयोवेत्तिगायत्रींसर्वबीजसमन्विताम् ॥ सवेत्तिचतुरोवेदान्त्योगज्ञानंजपत्रयम् ॥ ९२ ॥ यएनानैवजानातिसशूद्रात्परतःस्मृतः ॥
तस्यापूतस्यविप्रस्यनदर्यपितृपार्वणम् ॥ ९३ ॥ नस्नानफलदःकश्चित्सर्वचनिष्फलंभवेत् ॥ विद्यावित्तंतथाजन्मद्विजत्वंकारणयतः ॥ ९४ ॥ निष्फलं
सकलतस्यमेध्यंपुष्पयथाऽशुचौ ॥ चतुर्वेदाश्चगायत्रीपुरावैतुलतामया ॥ ९५ ॥ चतुर्वेदात्पराशुर्वीगायत्रीमोक्षदा स्मृता ॥ दशभिर्जनमजनिनंशते
नचपुराकृतम् ॥ ९६ ॥ त्रियुगंतुसहस्रेणगायत्रीहंतिकिलिषम् ॥ गायत्रीमक्षमालायांसायंप्रातश्चयोजपेत् ॥ ९७ ॥ चतुर्णामपिवेदानांफलं प्राप्नोत्यसं

प्र० सू० ख०
अ० ४६

॥१४९॥

शयम् ॥ त्रिसंध्ययोजपेत्रित्यगायत्रीहायनद्विजः ॥ ९६ ॥ तस्यपापक्षयंयातिजन्मकोटिसमुद्रवम् ॥ गायत्र्युच्चारमात्रेणपापकूटात्पुनातिच ॥ ९७ ॥
 स्वर्गपवर्गमाप्नोतिजस्वानित्यद्विजोत्तमः ॥ वासुदेवस्यमंत्राणिजपेद्यस्तुदिनेदिने ॥ ९८ ॥ प्रणमेच्चहरेःपादौसगच्छेदपवर्गिताम् ॥ वासुदेवस्यस्तो
 त्राणिमुखेचापिकथोत्तमा ॥ ९९ ॥ पंकस्यलवमात्रंतुतस्यदेहेनतिष्ठति ॥ वेदशास्त्रावगाहेनत्रिस्तोतःस्नानजफलम् ॥ १०० ॥ धर्मपाठकृतांलोकैयज्ञकोटिफ
 लंलभेत् ॥ एवंविप्रगुणानुवक्तुंनशक्नोमिद्विजोत्तमः ॥ १ ॥ विश्वरूपश्वकोदेहीसमूर्तौहरिरेवच ॥ यस्यशापाद्विनाशःस्यादायुर्विद्यायशोधनम् ॥ २ ॥ वरदा
 नात्समायांतिसर्वासंपत्तयस्तथा ॥ विष्णुब्रह्मण्यतामेतिसदाविप्रप्रसादतः ॥ ३ ॥ नमोब्रह्मण्यदेवायगोब्राह्मणहितायच ॥ जगद्धितायकृष्णायगोर्विदायन
 मोनमः ॥ ४ ॥ मंत्रेणैवहरियस्तुपूजयेत्सततंनरः ॥ प्रसादीचहरिस्तस्यविष्णुसायुज्यतांत्रजेत् ॥ ५ ॥ यइदंशृणुयात्पुण्यमाख्यानंधर्मविग्रहम् ॥
 तस्यपापक्षयंयातिजन्मजन्मकृतंचयत् ॥ ६ ॥ यःपठेत्पाठयेद्वापिउपदेष्टाजनस्यच ॥ नतस्यपुनरावृत्तिःस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ ७ ॥ धनंथान्यंल
 भेदत्रराज्यभोगानरोगिताम् ॥ सत्सुतंचशुभांकीर्तिंदेववद्रमतेदिवि ॥ २०८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेब्राह्मणसंस्कारोनामपट्चत्वारिंशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ तवप्रसादतोज्ञातोविप्रःपुण्यतमश्चयः ॥ यथाजानामिदेवेशक्रिययाब्राह्मणाधमम् ॥ १ ॥ ब्रह्मिशीप्रंसुरश्रेष्ठ
 यदिप्रीतिमयीच्छसि ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्नानैर्दशविधैर्मुक्तस्तथैवतर्पणादिभिः ॥ २ ॥ संध्यासंयमहीनश्चसएवब्राह्मणाधमः ॥ देवपूजात्रतेर्मुक्तोवेदवि
 द्यादिभिस्तथा ॥ ३ ॥ सत्यशौचादिभिश्चैवयोगज्ञानाग्निर्धनैः ॥ पंचस्नानानि विप्राणांकीर्तितानिमहर्षिभिः ॥ ४ ॥ आग्नेयंवारुणं ब्राह्मवायव्यं दिव्य
 मेवच ॥ आग्नेयंभस्मनास्नानमद्विवारुणमुच्यते ॥ ५ ॥ आपोहिष्टेतिवैब्राह्मवायव्यंगोरजःस्मृतम् ॥ अद्विरातपवर्पाभिर्दिव्यंस्नानमुदाहृतम् ॥ ६ ॥
 एतैस्तुमंत्रतःस्नानातीर्थानांफलमाप्नुयात् ॥ तुलसीपत्रसंलग्नंसालग्नमशिलांबुच ॥ ७ ॥ गवांशृंगोदकंचैवविप्रपादोदकंचयत् ॥ गुरुणामेवमुख्यनांपूता
 त्पूतमितिस्मृतिः ॥ ८ ॥ त्यागतीर्थंदिभिर्भ्यंजैर्व्रतहोमादिभिस्तथा ॥ यत्फलंलभतेपीरःस्नानैरेतैस्तुतत्फलम् ॥ ९ ॥ तर्पणैश्चविनिर्मुक्तःपितृणामेवनि
 त्यशः ॥ पितृहानरंकंयातिसंध्याहीनस्तुविप्रहा ॥ १० ॥ मंत्रव्रतविहीनश्चैवदेविद्यायुगैरपि ॥ यज्ञदानादिभिर्मुक्तोब्राह्मणश्चाधमाधमः ॥ ११ ॥
 यज्ञार्थकादेवलकानाक्षत्राग्रामयाजकाः ॥ परदाररतानित्यंपंचैतेब्राह्मणाधमाः ॥ १२ ॥ मंत्रसंस्कारहीनाश्चशुचिसंयमवर्जिताः ॥ मोचा
 शिनोदुरात्मानोब्राह्मणाश्चाधमाधमाः ॥ १३ ॥ अपिस्तेयरतामूढाःसर्वधर्मविवर्जिताः ॥ उन्मार्गगामिनो नित्यं ब्राह्मणाश्चाधमाधमाः ॥ १४ ॥
 आद्रादिकर्मरहितागुरुसेवाविवर्जिताः ॥ अमंत्राभिन्नमर्यादाएतेसर्वाधमाधमाः ॥ १५ ॥ असंभाष्याइमेदुष्टास्तेनिरयगामिनः ॥ अमेध्यास्ते

प० पु०
॥१५०॥

दुराचाराअपूज्याश्चसमंततः ॥ १६ ॥ खड्गोपजीविकाःप्रेष्यागोवाहनरताद्विजाः ॥ कारुवृत्युपजीवाश्चगणवार्द्धिकाश्चये ॥ १७ ॥
बालापण्याभिचाराश्चअंत्यजाश्रयमाश्रिताः ॥ कृतप्राश्चयुरुग्राश्चएतेसर्वाधमाःस्मृताः ॥ १८ ॥ येचैवान्येहताचाराःपार्षडाधर्म
निदकाः ॥ दूषकादेवभेदानामेतेब्रह्मदिप्रोद्विजाः ॥ १९ ॥ तथापिब्राह्मणश्चैव नहंतव्यःकदाचन ॥ एनंहत्वाद्विजश्रेष्ठब्रह्महापु
रुषोभवेत् ॥ २० ॥ अंत्यजातिषुभ्लेच्छेषुतथाचांडालजातिषु ॥ पतितोवात्रयोनिभ्यांनहंतव्यःकथंचन ॥ २१ ॥ सर्वजातिस्लियंगत्वासर्वाभक्ष्यस्यभ
क्षणात् ॥ द्विजत्वंनविनश्येतपुण्याद्विप्रोभवेत्पुनः ॥ २२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ईदृशंदुष्कृतकृत्वापश्चात्पुण्यसमाचरेत् ॥ कांगतियात्यसौविप्रःस
र्वलोकेपितामह ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कृत्वासर्वाणिपापानिपश्चाद्यस्तुजितेंद्रियः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपुनर्ब्रह्मत्वमर्हति ॥ २४ ॥ शृणुपुत्रकर्तार
म्याविचित्रांचपुरातनीम् ॥ कस्यचिद्ब्राह्मणस्यापियौवनाढ्यः सुतोभवत् ॥ २५ ॥ ततोयौवनसंपत्तेर्मोहाच्चपूर्वकर्मणः ॥ चांडालीमगमत्सद्यस्तस्याः
प्रियतरोभवत् ॥ २६ ॥ तस्यामुत्पादितास्तेनपुत्रादुहितरस्तथा ॥ स्वकुटुंबंपरित्यज्यगृहेतस्याश्चिरंस्थितः ॥ २७ ॥ अन्याभक्ष्यंनचाश्रातिघृण
याचसुरांत्यजेत् ॥ तमुवाचसदासाचभक्ष्यान्यतरांसुराम् ॥ २८ ॥ तामुवाचतदाशौचंगदितुंनार्हसिप्रिये ॥ उत्कारोजायतेतस्याःश्रवणात्सततंम
म ॥ २९ ॥ एकदासमृगान्वेषात्श्रांतःसुतोगृहेदिवा ॥ गृहीत्वासामुरांतस्यहासित्वाचमुखेददौ ॥ ३० ॥ ततोविप्रमुखादग्निःप्रज्ज्वालसमंततः ॥ ज्वाला
तुसकुटुवांतामदहच्चगृहंवसु ॥ ३१ ॥ हाहाकृत्वासमुत्थायविललापतदाद्विजः ॥ विलापांतंचजिज्ञासासमारब्धाचतेनहि ॥ ३२ ॥ कुतश्चाग्निःसमुद्भूतो
गृहेदाहःकथंमम॥ततःखेतमुवाचेदंतेजस्तेब्राह्मणस्यच ॥ ३३ ॥ कथितेतद्यथावृत्तेब्राह्मणोविस्मयंगतः ॥ विमृश्याथमुवाचेदंपुनःखेऽस्यहितंवचः ॥ ३४ ॥
विप्रणष्टमुतेजस्तेतस्माद्धर्मचरोभव ॥ ततोमुनिवरांगत्वापप्रच्छात्माहितेंद्रिजः ॥ ३५ ॥ तमृचुर्मुनयःतवैदानधर्मसमाचर ॥ ऋषयउचुः ॥ प्रयतेस
र्वपापेभ्योब्राह्मणानियमैर्व्रतैः ॥ ३६ ॥ नियमान्शास्त्रदृष्टांश्चपूतत्वार्थमुपाचर ॥ चांद्रायणांश्चकृच्छ्रांश्चतप्तकृच्छ्रान्पुनःपुनः ॥ ३७ ॥ प्राजापत्यांश्चदि
व्यांश्चदोषशोषायसत्वरम् ॥ गच्छतीर्थानिपूतानिगोविंदाराधनंकुरु ॥ ३८ ॥ क्षयमेप्यतिपापानिनचिरेणसमंततः ॥ पुण्यतीर्थंप्रभावाच्चगोविंदस्य
प्रभावतः ॥ ३९ ॥ क्षयमेप्यतिपापानिब्रह्मत्वंप्राप्स्यतेभवान् ॥ शृणुतातयथावृत्तंकथयामःपुरातनम् ॥ ४० ॥ आहारार्थीपुरावत्सगरुडोविनतासुतः ॥
पतंगोपिवहिःसाक्षादंडान्निस्सृत्यशावकः ॥ ४१ ॥ क्षुधार्थीमातरंप्राहभक्ष्यमेदीयतामिति ॥ ततःपर्वतसंकाशंगरुडंचमहाबलम् ॥ ४२ ॥ दृष्ट्वा
मातामहाभागाननयंदृष्टमानसा ॥ क्षुधांतेबाधितुंपुत्रनशक्नोमिसमंततः ॥ ४३ ॥ तवतातस्तपस्तेपेलौहित्यस्योत्तरेतटे ॥ कश्यपोनामधर्मोत्मासाक्षा

प्र० मृ० सं०
अ० ४७

॥१५०॥

लोकोपितामहः ॥ ४४ ॥ तत्रगच्छस्वपितरंपृच्छकामयथातव ॥ अस्योपदेशतस्तातक्षुधातेशमभेष्यति ॥ ४५ ॥ ततोमातुर्वचःश्रुत्वावेनतेयोमहाव
 लः ॥ अगमत्पितुरभ्याशंसमुदूर्तान्मनोजवः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातातमुनिश्रेष्ठंज्वलंतमिवपावकम् ॥ प्रणम्यशिरसावाक्यमुवाचापितरंखगः ॥ ४७ ॥ भक्षा
 र्थसिमनुप्राप्तःसुतोहेतेमहात्मनः ॥ क्षुधयापीडितोनाथभक्ष्यमेदोयतांप्रभो ॥ ४८ ॥ ततोध्यानंसमालभ्यज्ञात्वातंविनतासुतं ॥ पुत्रस्नेहाद्वचश्चे
 दंप्रोवाचमुनिसत्तमः ॥ ४९ ॥ अनेकशतसाहस्रानिषादाःसरितांपतेः ॥ तीरेतिष्ठतिपापिष्ठास्तान्संभक्ष्यमुखीभव ॥ ५० ॥ तीर्थमुत्सादयंतिस्मतीर्थ
 काकादुरासदाः ॥ विनाविप्रंनिषादेषुभक्षयत्वमलक्षितं ॥ ५१ ॥ इत्युक्तःप्रययौपक्षीभक्षयामासतांस्ततः ॥ अलक्ष्यभावोविप्रोपिगिलितस्तेनपक्षि
 णा ॥ ५२ ॥ सतस्यगलकेगाढंलालगीतिद्विजस्तदा ॥ वमितुंगिलितुंचापिनशशाकद्विजोत्तमः ॥ ५३ ॥ गत्वाथपितरंप्राहकिमेतादितिमेपितः ॥ लग्नमे
 गलकेसत्त्वंप्रतिकर्तुंनशक्नुयां ॥ ५४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकश्यपस्तमुवाचह ॥ मयोक्ततेपुरावत्सब्राह्मणोयंनबुध्यसे ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वाचमुनिर्धामान्द्वि
 जंप्राहसधार्मिकः ॥ आगच्छत्वंममासन्नंहितंतेप्रवदाम्यहं ॥ ५६ ॥ तमुवाचतदाविप्रःकश्यपमुनिपुंगवम् ॥ ममेतेमुहदोनित्यंसर्वेसंबंधिनःप्रियाः ॥ ५७ ॥
 श्वशुराःस्यालकाश्चातास्सवालाश्चतथापरे ॥ एतैःसहप्रयास्यामिनिरयंचापिवाशिवम् ॥ ५८ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविस्मितःकश्यपोब्रवीत् ॥
 द्विजानांचकुलेजातश्चांडालैःपतितोभवान् ॥ ५९ ॥ पुरुषास्तेप्रतिष्ठतेघोरैरनिरयेभ्रुवम् ॥ चिरायानिष्कृतिस्तेषांनैवास्तीहकथंचन ॥ ६० ॥ सर्वा
 श्वेवदुराचारांश्चांडालान्पापकारिणः ॥ दोषास्त्यक्त्वा नरःपश्चात्सुखीभवतिनान्यथा ॥ ६१ ॥ अज्ञानाद्यदिवामोहात्कृत्वापापंसुदासुदारुणं ॥ ततोधर्मच
 रेद्यस्तुसगच्छेत्परमार्गतिं ॥ ६२ ॥ पापकृन्नचरेद्धर्मपापेकुयांन्मतिपुनः ॥ शिलानावंयथारूढःसागरेसंनिमज्जति ॥ ६३ ॥ कृत्वासर्वाणिपापा
 नितथादुर्गतिंसंचयं ॥ उपशांतोभवेत्पश्चातंदोषंशमयिष्यति ॥ ६४ ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञद्विजंमुनिवरोत्तमम् ॥ यदिमानजहातीहखगःसर्वांश्चबांधवा
 न् ॥ ६५ ॥ ततःप्राणंचत्यक्ष्यामिखगेमर्मावधातिनि ॥ नोचेत्यजतुमेवंधून्प्रतिज्ञामेदद्वहात्मनः ॥ ६६ ॥ ततस्ताक्षर्यमुवाचेदमुनिर्ब्रह्मवधेभयात् ॥
 उद्वमैतान्साविप्रांश्चम्लेछनेतान्समंततः ॥ ६७ ॥ वनेषुपर्वतान्तेषुदिक्षुतान्पतगेश्वर ॥ उद्ववामततःशीघ्रंदोषज्ञःपितुराज्ञया ॥ ६८ ॥ ततःसर्वेऽ
 भवन्युक्ताअकेशाःइमश्चुर्वजिताः ॥ यवनाभोजनप्रीताःकिंचिच्छ्रुयुताश्वये ॥ ६९ ॥ अग्नौचनप्रकाःपापादाक्षिणस्यामवाचकाः ॥ घोराः
 प्राणिवधेप्रीतादुरात्मानोगवाशिनः ॥ ७० ॥ नैर्ऋतेकुवदाःपापागोब्राह्मणवधोद्यताः ॥ खर्पराःपश्चिमेपूर्वेनिवसंतिचदारुणाः ॥ ७१ ॥ वाय
 व्यांचतुरुष्काश्चइमश्चुपूणागवाशिनः ॥ अश्वपृष्टसमारूढाःप्रयुद्धेष्वनिवर्तिनः ॥ ७२ ॥ उत्तरस्यांचगिरयोम्लेच्छाःपर्वतवासिनः ॥ सर्वभक्ष्यादुराचाराः

वधवधरताः किल ॥ ७३ ॥ ऐशान्यानि रयास्संति कर्तृणां वृक्षवासिनः ॥ एते म्लेच्छास्थितादिक्षुचोरास्ते शस्त्रपाणयः ॥ ७४ ॥ येषां च स्पर्शं
मात्रेण सचेलोजलमाविशेत् ॥ एतेषां च कलौ देशेऽप्यकालधर्मवर्जिते ॥ ७५ ॥ संस्पर्शं च प्रकुर्वीति वित्तलोभात्समंततः ॥ म्लेच्छांस्तान्मोच
यित्वा तु क्षुधया परिपीडितः ॥ ७६ ॥ पुनराह द्विजस्तात क्षुधामेवाधते तराम् ॥ अवदद्गुरुदंतत्रकश्यपः कृपयाद्रुतम् ॥ ७७ ॥ तिष्ठंतौ विपुलौ तत्र
जिघांसूजकच्छपौ ॥ अप्रमेयो महासत्त्वो सागरस्यैकदेशतः ॥ ७८ ॥ तावत्पुचद्रुतवत्क्षुधांते वारायिष्यतः ॥ सपितुर्वचनं श्रुत्वा तत्र गत्वा भिषद्य
तौ ॥ ७९ ॥ न खैर्भित्वा कूर्मगजौ महासत्त्वौ महाजवः ॥ समुत्पपाततौ धृत्वा विद्युद्रेगो महाबलः ॥ ८० ॥ आधारतान् गच्छंति नगाश्चर्मदरादयः ॥ त
तो योजनलक्षे द्वे गत्वामारुतरंहसा ॥ ८१ ॥ महत्यांजं बुशालायां निपपात महाबलः ॥ भग्रासा सहसा शाखातां पतंतं खगेश्वरः ॥ ८२ ॥ गोब्राह्मणवधाद्री
तो दधारतरसावली ॥ धृत्वा तारुचिरवेगाद्भवंतं खेमहाबलम् ॥ ८३ ॥ गत्वा विष्णुरुवाचे दंनरूपधरो हरिः ॥ कस्त्वं भ्रमसि चाकाशे किमर्थं पतगेश्वर ॥ ८४ ॥
विधृत्य महतीं शाखामहांतौ गजकच्छपौ ॥ तमुवाच द्विजस्तस्मिन्नरूपधरं हरिम् ॥ ८५ ॥ गुरुडो हं महाबाहो खगरूपः स्वकर्मणा ॥ कश्यपस्य मुने स्मृतु
र्विनतागर्भसंभवः ॥ ८६ ॥ पश्येतां च महासत्त्वौ भक्षणार्थं मया धृतौ ॥ न धराचममाधारो न वृक्षानचपर्वताः ॥ ८७ ॥ अनेकयोजनान्यूर्ध्वदृष्ट्वा जंभूमही
रुहम् ॥ अपतंतस्य शाखायां सहमौ परिभक्षितुं ॥ ८८ ॥ भग्रासा सहसा शाखातां च धृत्वा भ्रमाम्यहम् ॥ कोटिकोटि सहस्राणां ब्राह्मणानां गवां वधात् ॥ ८९ ॥
भयंतत्र विषादो मे सहसा प्राविशद्बुध ॥ किं करोमि कथं यामिको मे वेगं सहिष्यति ॥ ९० ॥ इत्युक्ते पतगश्रेष्ठं प्रोवाचे दंहरिस्तदा ॥ अस्मद्बाहुं समारुह्य भक्षे
मौ गजकच्छपौ ॥ ९१ ॥ गुरुड उवाच ॥ ॥ ममाधारं न गच्छंति सागराश्च न गोत्तमाः ॥ अथ चेवं महासत्त्वं कथं त्वं धारयिष्यसि ॥ ९२ ॥ ऋते नारायणा
दन्यः को मां धारयितुं क्षमः ॥ त्रैलोक्येकः पुमास्ति श्रेष्ठो वेगं मे सहिष्यति ॥ ९३ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ स्वकार्यमुद्धरेत् प्राज्ञः स्वकार्यं कुरु सांप्रतम् ॥ कृत्वा
कार्यं खगश्रेष्ठ विजानीषे च मां ध्रुवम् ॥ ९४ ॥ महासत्त्वं च तं दृष्ट्वा विमृश्य मनसा खगः ॥ एवमस्त्विति चोक्त्वा स पपात ह महाभुजे ॥ ९५ ॥ न च चालभुजस्त
स्य सन्निपाते खगेशितुः ॥ तत्र स्थित्वा स तां शाखामुमोच पर्वतालये ॥ ९६ ॥ शाखापतनमात्रेण स चराचरकानना ॥ च चालवमुधा चैव सागराः प्रचकंपि
रे ॥ ९७ ॥ ततश्च खादितौ सत्त्वौ सहसा गजकच्छपौ ॥ तस्मिन् प्रासत्वा सोऽपि क्षुधा तस्य न शाम्यति ॥ ९८ ॥ एतज्ज्ञात्वा तु गोविंदस्तमुवाच खगेश्वरम् ॥
भुजस्य मम मांसं तु भक्षयित्वा सुखी भव ॥ ९९ ॥ इत्युक्ते प्रभुरंसां संभुजस्य तस्य तेन हि ॥ खादितुं क्षुधया पुत्रव्रणं तस्य न विद्यते ॥ १०० ॥ तमुवाच महाप्रा
ज्ञश्चराचरगुरु हरिम् ॥ कस्त्वं किं वा प्रियं ते द्यकरिष्यामि च सांप्रतम् ॥ १०१ ॥ नारायण उवाच ॥ विद्विना रायणं मां हित्व प्रियार्थं समागतम् ॥ रूपं स्वं

दर्शयामासप्रत्ययार्थंचतस्यवै ॥ २ ॥ पीतवस्त्रंघनश्यामंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ शंखचक्रगदापद्मधरंसर्वसुरेश्वरम् ॥ ३ ॥ तंचदृष्ट्वागुरुत्मांश्चप्रणम्यशिर
 साहरिम् ॥ प्रियंकितेकरिप्यामिवदनःपुरुषोत्तम ॥ ४ ॥ तमब्रवीन्महातेजदेवदेवेश्वरोहरिः ॥ भवमेवाहंनशूरसखेत्सर्वकालिकम् ॥ ५ ॥ तमु
 वाचखगश्रेष्ठोऽधन्योहंविबुधेश्वर ॥ सफलंजन्ममेनाथत्वांचदृष्ट्वाद्यमेप्रभो ॥ ६ ॥ प्रार्थयित्वाचपितरावागमिष्यामितेन्तिकम् ॥ प्रीतोविष्णुर्वाचेदंभवत्व
 मजरामरः ॥ ७ ॥ अवध्यः सर्वभूतेभ्यःकर्मतेजश्चमत्समम् ॥ सर्वत्रतेगतिश्चास्तुनिखिलंतुसुखंध्रुवम् ॥ ८ ॥ संमिलतुद्रुतंसर्वयत्तेमनसिवर्तते ॥
 यथेष्टंप्रीतिमाहारमकष्टेनप्रलप्स्यसे ॥ ९ ॥ व्यसनान्मातरंसद्योमोचयिष्यसिनान्यथा ॥ एवमुक्त्वाहरिः सद्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ १० ॥ ताक्ष्यो
 पिपितरंगत्वाकथयच्चाखिलंततः ॥ सतच्छ्रुत्वाप्रहृष्टात्मातनयंपुनरब्रवीत् ॥ ११ ॥ धन्योहंचखगश्रेष्ठधन्यातेजननीशिवा ॥ धन्यंक्षेत्रंकुलंचैव
 यस्यपुत्रस्त्वमीदृशः ॥ १२ ॥ यस्यपुत्रःकुलेजातोवैष्णवः पुरुषोत्तमः ॥ कुलकोटिसमुद्भृत्यविष्णुसायुज्यतांब्रजेत् ॥ १३ ॥ विष्णुयःपूजयेन्नित्यं
 विष्णुध्यायेत्तगायति ॥ जपेन्मंत्रंसदाविष्णोःस्तोत्रंतस्यपठिष्यति ॥ १४ ॥ प्रसादंचभजेन्नित्यमुपवासंहरोर्दिने ॥ क्षयाच्चसर्वपापानांमुच्यतेनात्रसं
 शयः ॥ १५ ॥ यस्यतिष्ठतिगोविंदोमानसेचसदेवाहि ॥ सएवचलभेदाख्यंसपुण्यैःपुरुषोत्तमः ॥ १६ ॥ जन्मकोटिसहस्रेभ्यःकृत्वासत्कर्मसंचयम् ॥
 क्षयाच्चसर्वपापानांविष्णोःकिंकरतांब्रजेत् ॥ १७ ॥ धन्योसौमानवोलेकेविष्णोस्सादृश्यमाब्रजेत् ॥ नित्यःसुरवरैःपूज्योलोकनाथोच्युतोव्ययः ॥
 ॥ १८ ॥ सुप्रसन्नोभवेद्यस्यसएवपुरुषोत्तमः ॥ तपोभिर्बहुभिर्धर्मैर्मखैर्नानाविधैरपि ॥ १९ ॥ विष्णुर्नलभ्यतेदेवैस्त्वयासौविप्रलभ्यते ॥ सपत्नीव्यसनाद्दो
 रात्मातरंतेप्रमोचय ॥ १२० ॥ ततोयास्यसिदेवेशंकृत्वामातुःप्रतिक्रियाम् ॥ गृहीत्वाजनकस्याज्ञालंघ्वाविष्णोर्वैरमहत् ॥ २१ ॥ अंवापार्श्वगतोदृष्ट
 स्तांप्रणम्याग्रतःस्थितः ॥ विनतोवाच ॥ अभवद्भोजनंतेद्यपुत्रदृष्टःपितापिच ॥ २२ ॥ किमर्थंवाविलंबस्तेंचितयाव्यथिताह्वहम् ॥ समातुर्वचनंश्रुत्वा
 गरुडःप्रहसन्निव ॥ २३ ॥ कथयामासवृत्तांतंसाश्रुत्वाविस्मिताभवत् ॥ कथंचदुःष्करंकर्मशिशुभावात्त्वयाकृतम् ॥ २४ ॥ धन्याहंमेकुलंधन्यंयस्त्वंवि
 ण्सखोऽभवः ॥ लब्धावरंमहात्मानंदृष्ट्वामेहृष्यतेमनः ॥ २५ ॥ पौरुषेणत्वयावत्सउद्धृतंमेकुलद्वयम् ॥ सुपर्णउवाच ॥ मातःकिंतेकरिप्यामिप्रियमेव
 तदुच्यताम् ॥ २६ ॥ कार्यंकृत्वाथयास्यामिपार्श्वनारायणस्यच ॥ एतच्छ्रुत्वातुसाप्राहगरुडंविनतासती ॥ २७ ॥ महद्दुःखंचमेचास्तिकुरुतातप्रतिक्रि
 याम् ॥ भगिनीमिसपत्नीसापणिताहंतयापुरा ॥ २८ ॥ तस्यादास्यमहंप्राप्ताकस्तारयातिमामितः ॥ कृष्णंकृत्वाविषैरश्वंतस्याःपुत्रैर्महोरगैः ॥ २९ ॥ उषः
 कालेऽवदत्साचअश्वीर्यंकृष्णतांब्रजेत् ॥ ततोहमवदंतत्रसदाचार्यरुचासितः ॥ ३० ॥ मिथ्यातेवचनंमातः प्रतिज्ञांसाकरोत्तदा ॥ ततोहमब्रुवंकद्वंदृशपथं

नागमातरम् ॥ १३१ ॥ यदीमंकृष्णताभ्येतिहरेरश्वमहंतदा ॥ कृताभवामितेदासीत्यहमेतत्तदाऽवदम् ॥ ३२ ॥ ततस्तस्मिन्हरेरश्वेकृते
 कृष्णेचक्रत्रिमैः ॥ तस्याःपुत्रैश्चतुर्तैश्चदासीत्वमगमंतदा ॥ ३३ ॥ यस्मिन्कालेह्यभीष्टञ्चतस्याद्रव्यंददाम्यहम् ॥ तस्मिन्कालेह्यदासीर्व्यास्यामिकुल
 नंदन ॥ ३४ ॥ गरुडउवाच ॥ पृच्छशीघ्रंचमातस्तांकरिष्यामिप्रतिक्रियाम् ॥ भक्षयिष्यामिताम्रागांनप्रतिज्ञामेयथार्थतः ॥ ३५ ॥ ततःकद्रुसुवाचदेवि
 नतादुःखितासती ॥ अभीष्टंवदकल्याणियेनमुच्येयकृच्छ्रतः ॥ ३६ ॥ अव्रवीत्सादुराचारापीयूषंदीयतामिति ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनमभवत्साचनिष्प्रभा
 ॥ ३७ ॥ ततःशनैरुपागम्यतनयंप्राहदुःखिता ॥ अमृतंप्रार्थयत्पापातातकिंवाकरिष्यसि ॥ ३८ ॥ श्रुत्वावाक्यंगरुत्माश्वमहाक्रोधसमन्वितः ॥ अमृतं
 चानयिष्यामिमातमाविमुखीभव ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वातुतरसासगतःपितुरंतिकम् ॥ अमृतंचानयिष्यामिमातुरथेंधुनाऽनघ ॥ १४० ॥ सतस्यवचनंश्रुत्वा
 मुनिःप्राहखगेश्वरम् ॥ सत्यलोकस्यवैचोर्ष्वैविश्वकर्मविनिर्मिता ॥ ४१ ॥ पुरीचास्तिसभारम्यादेवानांहितहेतवे ॥ वह्निप्राकारदुर्लभ्यादुर्ध्वा
 चासुरैःसुरैः ॥ ४२ ॥ रक्षार्थंनिर्मितोदेवःसुरैस्तत्रमहाबलः ॥ ययंपश्यतिवीरःससएवभस्मतांत्रजेत् ॥ ४३ ॥ सुपर्णउवाच ॥ नारायणाद्रोलब्धो
 मयाचमुनिसत्तम ॥ भयंनास्तीहमेतातसुरासुरगणादापि ॥ ४४ ॥ एममुक्त्वागरुत्मान्सउद्धृत्यसागराजलम् ॥ जगामाकाशमाविश्यखगश्चो
 र्ध्वमनोजवः ॥ ४५ ॥ पक्षवातेनतस्यैवरजःसमुद्रतंवहु ॥ तस्यांतिकंचत्यक्तमगमंतस्यतच्चयः ॥ ४६ ॥ गत्वाचंचूजलेनापिवह्निनिर्वापयद्वली ॥
 रजोभिःपरिपूर्णंक्षीनसुरस्तंचपश्यति ॥ ४७ ॥ जघानरक्षिवर्गास्तानमृतंचाहरद्वली ॥ आनयंतंचपीयूषंखगंत्वाशतक्रतुः ॥ ४८ ॥ ऐरावतंसमारूढो
 वाक्यमेतदुवाचह ॥ खगरूपधरःकस्त्वंपीयूषंहरसेवलात् ॥ ४९ ॥ अप्रियंसर्वदेवानांकृत्वाजीविरतिःकथम् ॥ विशिखैरग्निसंकाशैर्नयामियमदि
 रम् ॥ १५० ॥ श्रुत्वावाक्यंहरेःकोपादुवाचसमहाबलः ॥ नयामितवपीयूषंदर्शयस्वपराक्रमम् ॥ ५१ ॥ एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्जघानविशिखैःशितैः ॥ य
 थामेरुगिरैःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ ५२ ॥ नखैरग्निसंकाशैर्विभेदगरुडोगजम् ॥ मातलिचरथंचक्रंतथादेवान्पुरस्सरान् ॥ ५३ ॥ व्यथितोसौमहाबाहुर्मात
 लिर्गजगुंगवः ॥ विमुखाःपक्षवातेनसर्वदेवगणास्तदा ॥ ५४ ॥ ततस्तुकोपितोजिष्णुर्जघानकुलिशेनतम् ॥ कुलिशस्यावपातेननक्षत्रक्षुब्धोम
 हाखगः ॥ ५५ ॥ स्वंमोर्षभिदुरंहृद्वाहरिर्भीतोभवत्तदा ॥ संनिवृत्यततोयुद्धातंत्रैवांतरधीयत ॥ ५६ ॥ सुतरामापिगच्छंतंवेगाद्भूतलमागतः ॥ अत्र
 वीत्सुरश्रेष्ठःसर्वदेवगणाग्रतः ॥ ५७ ॥ शक्रउवाच ॥ यदिदास्यसिपीयूषमिदानींनागमातरि ॥ भुजगाश्चामराःसर्वेक्रियंतेहिध्रुवंतया ॥ ५८ ॥ प्रतिज्ञातेभ
 वेत्रघानफलंजीवितस्यते ॥ तस्मादिदंहरिष्यामिसमतेनतवानघ ॥ ५९ ॥ गरुत्माउवाच ॥ यस्मिन्कालेह्यदासींसामातामेदुःखितासती ॥ विदितास

वेलोकेषुहरेऽमृतहरीष्यासि॥१६०॥एवमुक्त्वामहावीर्यो गत्वोवाच प्रसूतदा॥आनीतममृतं मातस्तस्या एव प्रदीयताम्॥६१॥प्रोत्फुल्लहृदया सा च दृष्ट्वा पुत्रसहा
 मृतम् ॥ तामाहूयामृतं दत्वा चादासीतां तदा गता ॥ ६२ ॥ तृणकाष्ठानि धृतानि पशवश्च सरीसृपाः ॥ दृष्ट्वा सविस्मया स्तेर्वेदेवामहर्षयस्तदा ॥ ६३ ॥ मोचयि
 त्वा तु तामंवांगरुडः सुभुतांगतः ॥ एतस्मिन्नंतरे शक्रो जहार सहस्रासुधाम् ॥ ६४ ॥ निधाय गरलं तत्र तया चानुपलक्षितः ॥ प्रहृष्टहृदया कद्रुः पुत्रानाहू
 य संभ्रमात् ॥ ६५ ॥ तेषां मुखे ददौ हृष्टाक्षे दं चामृतलक्षणम् ॥ तानुवाच प्रसूः पुत्रान्युष्माकं च कुले सदा ॥ ६६ ॥ मुखेतिष्ठन्त्वमीदृवावेद
 वश्चस्तनिर्वृताः ॥ महर्षयस्ततो देवाः सिद्धगंधर्वमानुषाः ॥ ६७ ॥ उचुः स्सन्तु कुले मातरस्माकं च प्रसादतः ॥ नागैर्विसर्जिता देवाः ससिद्धा मुनय
 स्तथा ॥ ६८ ॥ जग्मुः स्वमालयं हृष्टानागाः प्रमुदिताः स्थिताः ॥ एतस्मिन्नंतरे नागांश्च खाद गरुडो वलात् ॥ ६९ ॥ दिक्षु पलायिताः शेषाः पर्वतेषु वने
 षु च ॥ सागरेषु च पातालैर्विलेपुत रूकोटरे ॥ ७० ॥ निभृतेषु निकुञ्जेषु स्थिताः सर्पाश्च निर्वृताः ॥ भुजगास्तस्य भक्ष्याश्च सदैव विधिनिर्मिताः ॥ ७१ ॥ सखाद
 यित्वानागांश्च संभाष्य पितरावथ ॥ विबुधान् पूजयित्वा तु जगाम हरिर्मव्ययम् ॥ ७२ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि सुपर्णचरितं शुभम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सुरलो
 के महीयते ॥ ७३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे गरुडोत्पत्तिर्नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतः परं तु विप्रर्षां डा
 लपति तो द्विजः ॥ प्रलप्य च बहून् शोकान् जगाम कश्यपं मुनिम् ॥ १ ॥ गत्वोवाच मुनि श्रेष्ठ वदस्माकं हितं वचः ॥ यथा पापाद्भिमुच्येहं मुनि श्रेष्ठ तथा कुरु ॥ २ ॥
 तमुवाच महातेजार्जुनः पद्मास्थः समंततः ॥ ३ ॥ कश्यप उवाच ॥ संदर्शनाच्च म्लेच्छानां सुपर्णां तोसि वैस्वयम् ॥ ३ ॥ गायत्र्याश्च जपैर्होमैर्व्रतैश्चां द्रायणा
 दिभिः ॥ स्मरनित्यं हरेः पादमुपोष्य हरि वासरम् ॥ ४ ॥ अहर्निशं हरेर्ध्यानं प्रणामं कुरु तं प्रभुम् ॥ तीर्थस्नानेन मंत्रेण पंकस्यांतं गमिष्यसि ॥ ५ ॥ ततः
 पापक्षया देवब्राह्मणत्वं च लप्स्यसे ॥ व्रतैर्वृषाधिकैर्मोक्षनाशयन्कल्मषं द्विज ॥ ६ ॥ मुनेस्तस्य वचः श्रुत्वा कृतकृत्यो भवत्तदा ॥ पुण्यं स विविधं कृत्वा पुन
 र्ब्रह्मत्वाप्तवान् ॥ ७ ॥ ततस्तत्त्वात् पस्तीत्रं स्वर्लोकां चिरमभ्यगात् ॥ सद्गुणैस्तस्याखिले पापं क्षयं याति दिने दिने ॥ ८ ॥ असद्गुणैस्तस्य पुण्यं हि क्षयं यात्यं
 जनोपमम् ॥ अनाचाराद्गतो विप्रः आचारात्सुरतां व्रजेत् ॥ ९ ॥ ततः कंठगतैः प्राणैराचारं कुरु ते द्विजः ॥ कर्मणामनसांगेन सदाचारं सदा कुरु ॥ १० ॥
 कश्यपस्योपदेशेन स विनीतोऽभवद् द्विजः ॥ आचारं तु पुनः कृत्वा तपस्तप्त्वा दिवंगतः ॥ ११ ॥ अनाचारी हतो विप्रः स्वर्गलोकेषु गर्हितः ॥ आचारं तु पुनः
 कृत्वा सुरलोके महीयते ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ प्राप्नुवन्ति र्गतिं लोकाः पूजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ द्विजानां पीडनं कृत्वा गतिं गच्छतिकां प्रभो ॥ १३ ॥
 ॥ ब्रह्मोवाच ॥ क्षुधासंततदेहानां ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥ नाचयेच्छक्तिं भोक्त्या सयाति नरकं नरः ॥ १४ ॥ परुषेण क्रोशयित्वा क्रोधाद्यस्तु विषजयेत् ॥

प० पु०
॥१५३॥

सयातिनरकंधोरमहारौरवकृच्छ्रकम् ॥ १५ ॥ सन्निवृत्तस्ततःकीटाद्यन्त्यजातिषु जायते ॥ ततो रोगीदरिद्रस्तुक्षुधया परिपीडितः ॥ १६ ॥ नावमन्येततो
विप्रक्षुधया गृहमागतम् ॥ नददामीतियो ब्रूयाद्देवाग्निब्राह्मणेषु सः ॥ १७ ॥ तिर्यग्योनिशतंगत्वा चांडाल्यमुपगच्छति ॥ पादमुद्यम्य यो विप्रहंति गां पि
तरो गुरुम् ॥ १८ ॥ रौरवे नियतो वा सस्तस्य नास्तीह निष्कृतिः ॥ यदि पुण्याद्भवेज्जन्मस एव पंगुतां व्रजेत् ॥ १९ ॥ अतिदीनो विषादी च दुःखशोकाभि
पीडितः ॥ एवं जन्मत्रयं प्राप्य भवेत्तस्य च निष्कृतिः ॥ २० ॥ मुष्टिचपेटकौलैश्च हन्याद्विप्रतुयः पुमान् ॥ तापने रौरवे घोरे कल्पांतं सोषिति मृति ॥ २१ ॥ अथ
जन्मसमासाद्य कुङ्कुरः क्रूरचंडकः ॥ अंत्यजातिषु जातोऽपि दरिद्रः कुक्षिशूलवान् ॥ २२ ॥ पादमुद्यच्छेते वायस्तस्य पादेशिलीपदः ॥ खंजो वामं दंजं यो
वा खण्डपादो भवेन्नरः ॥ २३ ॥ पक्षवातेन चांगानि प्रकंपते सदैव हि ॥ मातरं पितरं विप्रं स्नातकं च तपस्विनम् ॥ २४ ॥ हत्वा गुरुगणक्रोधात्कुंभीपाके चिरं
भवेत् ॥ उपित्वा चैव ज्ञायेत कीटजातिषु तत्परम् ॥ २५ ॥ विरुद्धं परुषं वाक्यं यो वदेद्विद्विजातिषु ॥ अष्टौ कुष्ठाः प्रजायते तस्य देहे दृढं सुत ॥ २६ ॥
विचर्चिकाथद्वृश्मंडलः शुक्तिसिन्धुको ॥ कालकुष्ठस्तथा शुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः ॥ २७ ॥ ततो भिषक् प्रयागे च पापात् पुण्यं पलायते ॥ अपुण्याञ्जले
खेव तेनैव निधनं व्रजेत् ॥ २८ ॥ एषां मध्ये महाकुष्ठस्त्रय एव प्रकीर्तिताः ॥ कालकुष्ठस्तथा शुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः ॥ २९ ॥ महापातकभावानां ज्ञाना
त्संसर्गतोऽपि वा ॥ अतिपातकिना मे वत्र यो देहे भवति वै ॥ ३० ॥ संसर्गात्सहसं वधाद्भोगः संचरते नृणाम् ॥ दूरात्परित्यजेद्धीरः स्पृष्ट्वा स्नानं समाचरेत् ॥
॥ ३१ ॥ पतितं कुष्ठसंयुक्तं चांडालं च गवाशिनम् ॥ श्वानं रजस्वलाभिच्छंसे पृष्ट्वा स्नानं समाचरेत् ॥ ३२ ॥ दुरितस्यानु रूपेण देहे कुष्ठव्यवस्थिताः ॥ इह लो
के परत्रैवाप्यत्र नास्ति तु संशयः ॥ ३३ ॥ न्यायेनोपार्जितां वृत्तिं ब्रह्मस्वंहरेत्तेतुयः ॥ अक्षयं नरकं प्राप्य पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३४ ॥ पिशुनो यस्तु विप्राणां रंध्रा
न्वेषणतत्परः ॥ तं दृष्ट्वाप्यथवा स्पृष्ट्वा स चेलोजलमाविशेत् ॥ ३५ ॥ ब्रह्मस्वंप्रणयादुक्तं दहत्या सप्तमं कुलम् ॥ विक्रमेण तु भुंजानो दशपूर्वान् दशपरान् ॥ ३६ ॥
न विपं विषमि त्याहुर्ब्रह्मस्वविषमुच्यते ॥ विषमे काकिं हंति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकम् ॥ ३७ ॥ मोहाच्च मातरंगत्वा ब्राह्मणीं च गुरोस्त्रियम् ॥ पतित्वारौरवे घोरे
पुनरुत्पत्तिदुर्लभः ॥ ३८ ॥ पतितं पितरस्तस्य कुंभीपाके यथापने ॥ अवीचिकालमूत्रे च महारौरवरौरवे ॥ ३९ ॥ कदाचिदपि वाते पांनिष्कृतिना तु मे नि
रे ॥ प्राणं हत्वा द्विजातीनां स्वयं यात्य पुनर्भवम् ॥ ४० ॥ पतितं पुरुषास्तस्य रौरवे च सहस्रशः ॥ नारद उवाच ॥ सर्वेषामेव विप्राणां वधे च पातकं समम् ॥ ४१ ॥
विषमं वा कुतस्तित्थे तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हत्वा विप्रं धुवं पुत्रपातकं यदुदाहृतम् ॥ ४२ ॥ लभते ब्रह्महाघोरं वक्तव्यं चापरं शृणु ॥ लक्षकोटि सहस्राणां
ब्राह्मणानां वधं भजेत् ॥ ४३ ॥ वेदशास्त्रयुतं हत्वा श्रोत्रियं विजितं द्वियम् ॥ विप्रं च वैष्णवं हत्वा तस्माद्दशगुणोत्तरम् ॥ ४४ ॥ स्ववंशान् पातयित्वा तु पुनर्जन्म न

प्र० सू० खं०
अ० ४८

॥१५३॥

विन्दते ॥ त्रिवेदं स्नातकं हत्वा वधस्यांतं विन्दते ॥ ४५ ॥ श्रोत्रियं च सदाचारं तीर्थं मंत्रप्रसूतकम् ॥ ईदृशं ब्राह्मणं हन्तुः पापस्यांतो न विद्यते ॥ ४६ ॥
 अपकारं समुद्दिश्य द्विजः प्राणान्परित्यजेत् ॥ इदं ते तेन चान्येन ब्रह्महासं भवेन्नरः ॥ ४७ ॥ वचोभिः परुषैर्वृत्तैः पीडितस्तु ङितो द्विजः ॥ यमुद्दिश्य त्यजे
 त्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ॥ ४८ ॥ ऋषयो मुनयो देवाः सर्वे ब्रह्म वेदस्तथा ॥ देशानां पार्थिवानां च साचवच्या भवेदिह ॥ ४९ ॥ अतो ब्रह्म वधं प्राप
 पितृभिः सह पच्यते ॥ प्रायोपवेशकं विप्रं बुधः समानयेद्बुधम् ॥ ५० ॥ दौषैश्चापि विनिर्मुक्तमुद्दिश्य प्राणमुत्सृजेत् ॥ सप्रलिप्तो वैधैर्यैरेतं तु यं परिकी
 र्त्तयेत् ॥ ५१ ॥ आत्मघातं दुरारोहं कोटरैरुपजीवितं ॥ यः कुर्यादात्मनो घातं स्ववशे ब्रह्महा भवेत् ॥ ५२ ॥ भ्रूणं च घातयेद्यस्तु शिशुं वा आतुरं गुरुम् ॥
 ब्रह्महा स्वयमेव स्यान्न तु यं परिकीर्तयेत् ॥ ५३ ॥ मारयेच्च सगोत्रं वा ब्राह्मणं ब्राह्मणाधमः ॥ तस्यैव तद्भवेत्पापं न तु यं परिकीर्त्तयेत् ॥ ५४ ॥ पीडयित्वा द्विजं शू
 द्रः स्वकार्यं चापि साधयेत् ॥ तत्रापापे च शूद्रस्य पातकं नान्यथा भवेत् ॥ ५५ ॥ तात्कालिक वधं हत्वा हंतारमाततायिनं ॥ न च हंता च तत्पार्लिप्यते द्विज
 सत्तमं ॥ ५६ ॥ आततायिनमायांतमपि वेदांतं गंगे ॥ जिघांसंतं जिघांसि च न तेन ब्रह्महा भवेत् ॥ ५७ ॥ अग्निदो ग र द श्वै व धन हारी च सुतयः ॥ क्षेत्रदाराप
 हारी च पडेते ह्याततायिनः ॥ ५८ ॥ खलोर राजवधो द्योगी पितृणां च वधेरतः ॥ अनुयायी नृपो राज्ञश्च त्वारश्चाततायिनः ॥ ५९ ॥ तत्क्षणाग्रमुत्तं विप्रं पुनर्ह
 तं न युज्यते ॥ पुनर्हत्वा वधं यो रं ज्ञानात्प्राप्नोति निश्चितं ॥ ६० ॥ लोके विप्रसमो नास्ति पूजनीयो जगद्गुरुः ॥ हत्वा तं यद्भवेत्पापं तत्परचन विद्यते ॥ ६१ ॥
 देवत्वपूजनीयो सौ देवासुरगणैर्नरैः ॥ ब्राह्मणस्य समो नास्ति त्रिषु लोके युनिश्चितं ॥ ६२ ॥ नारद उवाच ॥ कां वृत्तिं स मुपाश्रित्य जीवितव्यं द्विजेन हि ॥
 अपानेन सुरश्रेष्ठ तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अयाचित्वा च याभिश्चाप्रशस्ता सा प्रकीर्तिता ॥ उच्छृत्तिस्ततो भद्रा सुभद्रा संवृत्तिषु ॥ ६४ ॥
 यामाश्रित्य मुनिश्रेष्ठा गच्छति ब्रह्मणः पदम् ॥ दक्षिणायज्ञशेषाणां ग्राह्या यज्ञगतेन हि ॥ ६५ ॥ पाठनं याजनं कृत्वा ग्रहीतव्यं धनं द्विजैः ॥ पाठयित्वा पठित्वा च
 कृत्वा स्वस्त्ययनं शुभं ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणानामिदं नीर्व्यं शिष्टावृत्तिः प्रतिग्रहः ॥ शास्त्रोपजीविनो धन्या धन्या वृक्षोपजीविनः ॥ ६७ ॥ धन्या वृक्षलता
 जीव्या वाटी सस्योपजीविनः ॥ अन्नं तु वधेषां तस्य दोषो पश्याते ॥ ६८ ॥ न वधान्यानि शस्तानि विप्रेभ्यः संप्रदाययेत् ॥ न चेत्प्राणि वधे ह्यत्र क्षीयते चायु
 वो ध्रुवं ॥ ६९ ॥ तस्माद्दद्यात्सूबहूनि पितृदेवद्विजातिषु ॥ अभावात्क्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ७० ॥ न्याययुद्धेषु योद्धव्यं च रेद्वीरव्रतं शुभम् ॥ सत
 या च द्विजो वृत्त्या यद्धनं लभते नृपात् ॥ ७१ ॥ पितृयज्ञादिदानेषु मेयं तद्धनमुच्यते ॥ समभ्यसेद्दनुर्विद्यां वेदयुक्तां सदानघः ॥ ७२ ॥ शक्तिं कुंतगाखद्ग
 परिघाणां समंततः ॥ अश्वारोहं गजारोहं मद्रजालममानकं ॥ ७३ ॥ रथभूमिगतं युद्धं युक्तं सर्वत्र कारयेत् ॥ द्विजदेवध्रुवाणां च स्त्रीणां वृत्तं तत्पास्विनाम् ॥ ७४ ॥

प० पु०

॥ १५४ ॥

साधुसाध्वीगुरूणांचनृपाणांरक्षणाद्भुवम् ॥ यत्पुण्यंलभ्यतेशूरैःकथंतद्ब्रह्मवादिभिः ॥ ७५ ॥ सर्वपापक्षयंकृत्वासोक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ सम्मुखेन्याययुद्धे
चपतंतिब्राह्मणारणे ॥ ७६ ॥ तेज्रंतिपरंस्थानंनगम्यंब्रह्मवादिनां ॥ धर्मयुद्धस्ययुद्धंनृपुण्युपयंयथार्थतः ॥ ७७ ॥ संमुखेनप्रयुध्यतेनचगच्छतिकारं॥नभयं
पृष्ठतोभ्रंतिनिःशस्त्रंप्रलायितम्॥७८॥अयुध्यमानंभीरुंचपतिंतगतकल्मषं॥असच्छृद्रंस्तुतिप्रीतमाहवेशरणागतम्॥७९॥हत्वाचनरंकयांतिदुर्वृत्ताजयकां
क्षिणः ॥ एषाचक्षत्रियावृत्तिःसदाचारैस्तुगीयते॥८०॥यामाश्रित्यदिव्यांतिसर्वक्षत्रियकुंजराः ॥ धर्मयुद्धेशुभोमृत्युःसंमुखेक्षत्रियस्यच ॥ ८१ ॥ अत्रपूतोभवे
त्सोपिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सतिष्ठेत्स्वर्गलोकेचप्रासादेरन्नभूषिते ॥ ८२ ॥ जांबूनदमयस्तंभेरन्नभूषितभूतले ॥ इष्टद्रव्यैःसुसंपूर्णेदिव्यवस्त्रोपशोभिते ॥ ८३ ॥
पुरतःकल्पवृक्षाश्चतिष्ठतिसर्वदायिनः ॥ वापीकूपतटाकाद्यैरुद्यानैरुपशोभिते ॥ ८४ ॥ यौवनाढ्याश्चसर्वतेर्तदेवपुरकन्यकाः ॥ तस्याग्रतोमुदानित्यंनृ
त्यंत्यप्सरसांगणाः ॥ ८५ ॥ गीतंगायंतिगंधर्वादेवाश्चस्तुतिपाठकाः ॥ एवंक्रमेणकल्पांतिसावर्भौमोभवेन्नृपः ॥ ८६ ॥ सर्वभोगैककर्ताचनीरुङ्मन्मथविग्रहः ॥
तस्यपत्न्यःप्रहृषाढ्याःसदैवयौवनान्विताः ॥ ८७ ॥ धर्मशीलाःसुताःशुभ्राःसमृद्धाःपितृसंमताः ॥ एवंक्रमेणभुंजंतिसप्तजन्मसुक्षत्रियाः ॥ ८८ ॥ अन्यायेनतु
योद्धारस्तिष्ठंतिनरकेचिरम् ॥ एवंचक्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ८९ ॥ वैश्यैःशूद्रैस्तथान्यैश्चभृत्यजैर्मल्लच्छजातिभिः ॥ येचयोधाःप्रयुध्यंतेन्याययु
द्धेनसर्वदा ॥ ९० ॥ तेपियातिपरंस्थानंसर्वेवर्णाद्रिजातयः ॥ नशूरोयोद्धिजोभीरुस्त्रस्रश्चविवर्जितः ॥ ९१ ॥ विपत्तौवैश्यवृत्तिचकारयेद्विजसत्तमः ॥
वैश्यवृत्तिवणिग्भावंकृषिचैवतथापरैः ॥ ९२ ॥ कारयेत्कृषिवाणिज्यविप्रकर्मनचत्यजेत् ॥ वणिग्भावान्मृषात्युक्तौदुर्गतिप्राप्तुयाद्विजः ॥ ९३ ॥ आर्द्रद्रव्यं
परित्यज्यब्राह्मणोलभतेशिषम् ॥ समुत्पाद्यततोवृत्तिंदद्याद्विप्रायसर्वशः ॥ ९४ ॥ पितृयज्ञे तथाचाग्रौजुहुयाद्विधिवद्विजः ॥ तुलेऽस्त्यंनक्तंत्यंतुलाधर्म
प्रतिष्ठिता ॥ ९५ ॥ छलभावंतुलेकृत्वानरकंप्रतिपद्यते ॥ अतुलंचापियद्रव्यंतत्रमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९६ ॥ एवंमिथ्यानक्तंत्यंनृषापापप्रसूतिका ॥
नास्ति सत्यात्परोधर्मो नानृतात्पातकंपरम् ॥ ९७ ॥ अतःसर्वेषुकार्येषुसत्यमेवविशिष्यते ॥ अश्वमेधसहस्रंतुसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ ९८ ॥ अश्वमेधसह
स्राद्विसत्यमेमविशिष्यते ॥ योवदेत्सर्वकार्येषुसत्यमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९९ ॥ सनिस्तरतिदुर्गाणिस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ वाणिज्यंकारयेद्विप्रमिथ्याऽवश्यं
परित्यजेत् ॥ १०० ॥ वृद्धिचनिक्षिपेत्तीर्थस्वयंशेषंतुभोजयेत् ॥ देहकेशात्तत्सहस्रगुणंभवतिसर्वदा ॥ १ ॥ अर्थाजंनविधौमर्त्यांविशंतिविषमेजले ॥
कांतारमटवींचैवश्वापदैःसेवितांतथा ॥ २ ॥ गिरिगिरिगुहांदुर्गाम्लेच्छानांशस्त्रपातिनाम् ॥ गृहंप्रतिभयंस्थानंधनलोभात्समंततः ॥ ३ ॥ सुतदारान्परि
त्यज्यदूरंगच्छंतिलोभिनः ॥ स्कंधेभारंवहंत्यन्येतर्याचकेनिपातनैः ॥ ४ ॥ क्षेपणीभिर्महादुःखैस्सदाप्राणव्ययेनच ॥ अर्थस्यसंचयःपुत्रप्राणात्प्रियतरौ

प्र०सू०सू०

अ० ४८

॥ १५४ ॥

महान् ॥ ६ ॥ एभिर्न्यायार्जितं विंशतिं वणिग्भावेन यत्नतः ॥ पितृदेवद्विजातिभ्यो दत्तं चाक्षयमश्नुते ॥ ६ ॥ एतौ दोषौ महानौ च वाणिज्ये लाभकर्मणि ॥
लोभानामपरित्यागो मृषाग्राह्यश्च विक्रयः ॥ ७ ॥ एतौ दोषौ परित्यज्य कुर्यादर्थार्जनं बुधः ॥ अक्षयं लभते दानाद्वणिग्दोषैर्न लिप्यते ॥ ८ ॥ पुण्यकर्मरतो विप्रः कृ-
पिंहिपरिकारयेत् ॥ वाहयेद्विषसस्याधैवलीवर्दं चतुष्टयम् ॥ ९ ॥ अभावाश्रितयै चैव अविश्रामं न कारयेत् ॥ चारयेच्च तृणेऽच्छिन्नैश्चोरव्याघ्रविवाजितम् ॥ १० ॥
दद्याद्वासं यथेष्टं च नित्यमातर्पयेत्स्वयम् ॥ गोष्ठं च कारयेत्स्य किंचिद्विप्रविवाजितम् ॥ ११ ॥ सदा गोमयमूत्राभ्यां विषसैश्च विवाजितम् ॥ नमलं निक्षिपेद्वेष्टे-
सर्वदेवनिकेतने ॥ १२ ॥ आत्मनः शयनीयस्य सदृशं कारयेद्बुधः ॥ समं निर्वापयेद्यत्नाच्छीतवातरजस्तथा ॥ १३ ॥ प्राणस्य सदृशं पश्येद्वाचसामान्य-
विग्रहम् ॥ अस्य देहे सुखं दुःखं तथा तस्यैव कल्पते ॥ १४ ॥ अनेन विधिना यस्तु कृपिकर्माणिकारयेत् ॥ स च गोवाहनैर्दोषैर्न लिप्येत धनी भवेत् ॥ १५ ॥
दुर्वलं पीडयेद्यस्तु तथैव गदसंयुतम् ॥ अतिवालातिवृद्धं च सगोहत्यासमालभेत् ॥ १६ ॥ विषमं वाहयेद्यस्तु दुर्वलं सवलं तथा ॥ सगोहत्यासमपापं-
प्राप्नोतीह न संशयः ॥ १७ ॥ यो वाहयेद्विना सस्यं खादं तं गानिवारयेत् ॥ मोहान्त्तृणजलं वापि सगोहत्यासमलभेत् ॥ १८ ॥ संक्रान्त्यां पौर्णमास्यां चामावास्यायां तथै-
व च ॥ हलस्य वाहनात्पापं गवामयुतहत्यया ॥ १९ ॥ अमृषूप्रजयेद्यस्तु सितैश्चित्रादिभिर्नरैः ॥ कञ्जलैः कुसुमैस्तैलैः सोक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ २० ॥ वासमुष्टिं पर-
गवयो ददाति सदा ह्विकम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ २१ ॥ यथा विप्रस्तथा गौश्च द्वयोः पूजाफलं समम् ॥ विचारे ब्राह्मणो मुस्यो नृणां गवः पशौ-
तथा ॥ २२ ॥ नारद उवाच ॥ विप्रो ब्रह्ममुखे जातः कथितो मित्वयानघ ॥ कथं गोभिः समो नाथ विस्मयो मे विधेध्रुवम् ॥ २३ ॥ ब्रह्मो वाच ॥ शृणु चात्र यथा त-
थ्यं ब्राह्मणानां गवां यथा ॥ एकपिंडक्रियैक्यं तु पुरुषैर्निर्मितं पुरा ॥ २४ ॥ पुरा ब्रह्ममुखोऽद्भुतं कूटं तेजो मयं महत् ॥ चतुर्भागं प्रजातं तद्देवोऽग्निर्गोद्विज-
स्तथा ॥ २५ ॥ प्राक्तेजः संभवेदो बहिरैव तथैव च ॥ परतो गौस्तथा विप्रो जातश्चैव पृथक् पृथक् ॥ २६ ॥ तत्र सृष्टामया चादौ वेदाश्चत्वार एकशः ॥
स्थित्यर्थैः सर्वलोकानां भुवनानां समंततः ॥ २७ ॥ अग्निर्हव्यानि भुंजीत देवहेतोस्तथा द्विजः ॥ आज्यंगो प्रभवं विद्धि तस्मादेतत्प्रसूतकाः ॥ २८ ॥ न सं-
तियदिलोकेषु चत्वारो मीमहत्तराः ॥ तदा खिलं च भुवनं नष्टं स्थावरजंगमम् ॥ २९ ॥ एभिर्धृताः स दालोकाः प्रतिष्ठंति सर्वभावतः ॥ स्वभावो-
ब्रह्मरूपो सावेत ब्रह्ममयाः स्मृताः ॥ ३० ॥ तस्माद्गौः पूजनो यो सौ विप्रदेवा सुरैरपि ॥ उदारः सर्वकार्येषु जातस्तथ्यो गुणाकरः ॥ ३१ ॥ सर्वदे-
वमयः साक्षात्सर्वसत्त्वानुकंपकः ॥ अस्य कार्यमया सृष्टं पुरैवोपपन्नं प्राति ॥ ३२ ॥ अत एव मया दत्तं वरं चातिमुशोभनम् ॥ एकजन्मनि ते मो-
क्षस्तवास्त्विति विनिश्चितम् ॥ ३३ ॥ अत्रैव ये मृता गावस्त्वा गच्छंति ममालयम् ॥ पापस्य कणमात्रं तु ते पादं देहेन तिष्ठति ॥ ३४ ॥ देवीगौर्धेनुका-

प० पु०
॥१५५॥

देवाश्चादिदेवात्रिशक्तिका ॥ प्रसादाद्यस्ययज्ञानांप्रभवोहिविनिश्चितः ॥ ३५ ॥ गवांसर्वपवित्राणिपुनतिसकलंनगत् ॥ सूत्रंगोगोमयंक्षीरंदधिसर्पि
स्तथैवच ॥ ३६ ॥ अमीषांभक्षणेपापंनतिष्ठतिकलेबरे ॥ तस्माद्वृष्टंदधिक्षीरंनित्यंखादंतिधार्मिकाः ॥ ३७ ॥ विशिष्टंसर्वद्रव्येषुगव्यमिष्टंपरंशुभम् ॥
यस्यास्येभोजनंनस्तितस्यमृतिस्तुपूतिका ॥ ३८ ॥ अत्राद्यंषंचरात्रेणसप्तरात्रेणवैपयः ॥ दधिर्विशितिरात्रेणघृतंस्यान्मासमेककम् ॥ ३९ ॥ अगव्यैर्यस्तुभुं
क्तेवैमासमेकंनिरंतरम् ॥ भोजनेतस्यमर्त्यस्यप्रेताःखादंतिचैवहि ॥ ४० ॥ परमात्रंपरंशुद्धंस्विन्नंचातपतण्डुलैः ॥ भुक्त्वातुयत्कृतंपुण्यंकोटि
कोटिगुणंभवेत् ॥ ४१ ॥ अन्यच्चापिचयद्रव्यंहविष्यंशास्त्रनिर्मितम् ॥ तद्द्रव्यायत्कृतंकर्मसर्वलक्षणंभवेत् ॥ ४२ ॥ निरामिषंचयत्किंचित्तस्माद्यद्यत्फ
लंभेत् ॥ तस्माद्द्वौःसर्वकार्येषुशस्तएकौयुगेयुगे ॥ ४३ ॥ सर्वदासर्वकामेषुधर्मकामार्थमोक्षदः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ केषुकिंवाप्रयोगेणपरंपुण्यं
कीर्तितं ॥ ४४ ॥ वदतत्सर्वलोकेशयथाजानामितत्त्वतः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सकृत्प्रदक्षिणंकृत्वागोधनंचाभिवंदयेत् ॥ ४५ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःस्व
र्गचाक्षयमश्नुते ॥ सुराचार्योयथावद्व्यःपूज्योसौमाधवोयथा ॥ ४६ ॥ सप्तप्रदक्षिणंकृत्वाचैश्वर्योत्पाकशासनः ॥ कल्युत्थायगोमध्येषांरुगृह्यसहो
दकम् ॥ ४७ ॥ निषिचैद्योगवांशृंगमस्तकेनैवतज्जलम् ॥ प्रतीच्छेत्निराहारस्तस्यपुण्यंनिबोधत ॥ ४८ ॥ श्रूयतेयानितीर्थानिचिपुल्लोकेषुनारद ॥
सिद्धचारणयुक्तानिसेवितानिमहर्षिभिः ॥ ४९ ॥ अभिवेकस्समस्तेषांगवांशृंगोदकस्यच ॥ प्रातरुत्थाययोमर्त्यःस्पृशेद्वाचघृतंमधु ॥ ५० ॥ सर्पपां
श्चप्रियंगुश्चकल्मपात्प्रतिमुच्यते ॥ घृतक्षीरप्रदागावोघृतयोन्योघृतोद्भवाः ॥ ५१ ॥ घृतनद्योघृतावतीस्तामेसंतुसदागृहे ॥ घृतंमेसर्वगात्रेषुघृतं
मेमनसिस्थितम् ॥ ५२ ॥ गावोममाग्रतोऽनित्यंभावःपृष्ठतएवच ॥ गावश्चसर्वगात्रेषुगवांमध्येवसाम्यहम् ॥ ५३ ॥ इत्याचम्यजपेन्मंत्रंसायंप्रात
रिदंशुचिः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यस्वलोकैर्पूजितोभवेत् ॥ ५४ ॥ यथागौश्चतथाविप्रोयथाविप्रस्तथाहरिः ॥ हरिर्यथातथागंगाएतेनह्यवृषाः
स्मृताः ॥ ५५ ॥ गावोवंधुर्मनुष्याणामनुष्यावांधवागवाम् ॥ गौश्चयस्मिन्गृहेनास्तितद्वंधुरहितंगृहम् ॥ ५६ ॥ गोमुखेचाश्रितविदाःसपडंगपदक्र
माः ॥ शृंगयोश्चस्थितौनित्यंसहैवहरिकेशवौ ॥ ५७ ॥ उदरेवस्थितःस्कंदःशीर्षेब्रह्मास्थितःसदा ॥ वृषद्वज्रोललाटेचशृंगाग्रद्वंद्वएवच ॥ ५८ ॥
कर्णयोरश्विनौचक्षुषोऽंशुशिशिभास्करो ॥ दंतेषुगरुडोदेवोजिह्वायांचसरस्वती ॥ ५९ ॥ अपानेसर्वतीर्थानिप्रस्त्रावेचैवजाह्नवी ॥ ऋषयोरोमकूपे
षुमुखतःपृष्ठतोयमः ॥ ६० ॥ धनदोवरुणश्चैवदक्षिणंषार्थमाश्रितौ ॥ वामपार्थैस्थितायक्षास्तेजस्वंतोमहाबलाः ॥ ६१ ॥ मुखमध्येचगंधर्वानासाग्रे
पन्नगास्तथा ॥ खुराणांपश्चिमेपार्थेऽप्सरसश्चसमाश्रिताः ॥ ६२ ॥ गोमयेवसतेलक्ष्मीर्गोमूत्रेसर्वमंगला ॥ पादाग्रेलेचरावेद्याहंभाशब्देप्रजापतिः ॥ ६३ ॥

प्र०सू०खं०
अ० ४८

॥१५५॥

चत्वारःसागराःपूर्णाधेनूनांचस्तनेषुवै ॥ गांचस्पृशतियोनित्यंस्नातोभवतितिनित्यशः ॥६४॥ अतोमर्त्यःप्रपुष्टैस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ गवार्जरजःखुरोद्भूतंशि
 रसायस्तुधारयेत् ॥ ६५ ॥ सचतीर्थजलेस्नातःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ नारदउवाच ॥ गवांचदशवर्णानांकस्यदात्रेचकिंफलम् ॥६६॥ ब्रूहितत्त्वंगुरुश्रेष्ठपर
 मेष्टिप्रियंयदि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ श्वेतांगांब्राह्मणेदत्त्वामानवश्वेश्वरोभवेत् ॥ ६७ ॥ प्रासादेवसतोनेत्यंभोगीचसुखमेधते ॥ धुम्रातुस्वर्गकांतारसंसारेपापमो
 क्षिणी ॥ ६८ ॥ अक्षयंकपिलादानंकृष्णांदत्त्वानसीदति ॥ पांडुरादुर्लभालोकेगौरीचकुलनंदिनी ॥ ६९ ॥ रक्ताक्षीरूपकामस्यधनकामस्यनीलि
 का ॥ एकांचकपिलांदत्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥१७०॥ यत्तुबाल्यकृतंपापंयौवनेवार्धकेकृतम् ॥ वाचाकृतंकर्मकृतंमनसायत्प्रचितितं ॥ ७१॥ अगम्याग
 मनंचैवमित्रद्रोहेचपातकम् ॥ मानकूटंतुलाकूटंकन्यानृतंगवानृतम् ॥ ७२ ॥ सर्वचनाशयेत्क्षिप्रंकपिलांयःप्रयच्छति ॥ दशयोजनविस्तीर्णमहा
 पारामहानदी ॥७३॥ नाराचजलकांतारेप्रमृतेचोदकार्णवे ॥ यावद्वत्सस्यद्वौपादौमुखंयावन्नजायते ॥ ७४ ॥ तावद्वौःपृथिवीज्ञेयायावद्वर्भनमुंचति ॥ सु
 वर्णेशृंगीवस्त्राढ्यांसर्वालंकारभूषिताम् ॥७५॥ताम्रपृष्ठीरौप्यखुरांतथाकांस्योपदोहनाम् ॥शोभितांगंधपुष्पैश्चसर्वालंकारभूषितां ॥७६॥ ईदृशीकपिलांदद्या
 द्विजातौवेदपारगे ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यविष्णुलोकेऽच्युतोभवेत् ॥ ७७ ॥ तस्यांतुदुह्यमानायांभूमौपततिविदवः ॥ आरामादिविजायतेबहुपुष्पफलो
 त्तमाः ॥ ७८ ॥ यत्रकामफलावृक्षानद्यःपायसकर्मदाः ॥ प्रासादाश्चापिसौवर्णास्तत्रगच्छंतिगोप्रदाः ॥ ७९ ॥ दशधेनुश्चयोदद्यादेकंचैवपुरंधरं ॥ समा
 नंतुफलंप्रोक्तंब्रह्मणासमुदाहृतम् ॥१८०॥एकंचदशभिर्दद्यात्सहस्राणांशतंफलम् ॥तस्यानुसारतोवेद्यंफलंनारदयन्नतः॥८१॥पितृनुदिश्ययःपुत्रोवृषचमोक्ष
 येद्भुवि ॥ पितरोविष्णुलोकेषुमहीयंतयेयथेप्सितम् ॥८२॥चतस्रोवत्सतयश्चएकस्यैववृषस्यच ॥मोक्षयंतैसर्वतःपुत्रविधिरेषसनातनः ॥ ८३॥ यावंतितैवरोमा
 णितस्यतासांचसर्वशः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गभुंजतिमानवाः ॥८४॥ लंगूलेनवृषोयच्चजलंचोत्क्षिपतिध्रुवं ॥ तत्तोयंतुसहस्राब्दंपितृणाममृतंभवेत् ॥
 ॥८५॥खुरेणकर्षयेद्भूमिततोलोष्ठंचकर्मदमः ॥ पितृभ्यश्चस्वधातत्रलक्षकोटिगुणंभवेत् ॥ ८६ ॥ विद्यमानेचजनकेयदिमाताविनश्यति ॥ चंदनेनाकिताधेनु
 स्तस्याःस्वर्गायदीयते ॥ ८७ ॥ दाताचैवपितृणांचक्रुणंचैवप्रमुंचति ॥ अक्षयंरभतेस्वर्गपूजितोमघवायथा ॥८८॥सर्वलक्षणसंयुक्तातरुणागोःपयस्वि
 नी ॥ समाप्रसूतिकाभद्रासाचगोःपृथिवीस्मृता ॥ ८९ ॥ तस्यदानेनमंत्रस्यपृथ्वीदानसमफलं ॥ शतक्रतुसमोमर्त्यःकुलमुद्धरतेशतं ॥ १९०॥ गवां
 चहरणंकृत्वामृतगोरथवत्सके ॥ किमिपूर्णेसकूपेचतिष्ठेदाभूतसंपुवं ॥ १९१ ॥ गवांचैववधंकृत्वापितृभिःसहपच्यते ॥ रौरवेनरकेचोरेतावत्कालंप्रति
 क्रिया ॥ १९२ ॥ गोप्रचारप्रभग्नश्चण्डवाहनवंधनः ॥ अक्षयंनरकंप्राप्यान्पुनर्जन्मनिजन्मानि ॥ १९३ ॥ सकृच्चश्रावयेद्यस्तुकथापुण्यतमामिमां ॥ सर्व

प० पु०

॥१५६॥

पापक्षयस्तस्य देवैश्च सह मादते ॥१५॥ यदंशुण्याद्वापि परं पुण्य तर्जमहत् ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते तत्क्षणेन हि ॥१५॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे
मृष्टिखंडे गोमाहात्म्ये नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ नारद उवाच ॥ केनाचारेण विप्रस्य ब्रह्म तेजो विवर्धते ॥ केनाचारेण तस्यैव ब्राह्म तेजो वि
नश्यति ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शयनीयात्समुत्थाय रात्र्यंशे द्वाजसत्तमः ॥ देवांश्चैव स्मरेन्नित्यं तथा पुण्यवतो ध्रुवम् ॥ २ ॥ गोविंदं माधवं कृष्णं हरिं दामोदरं
तथा ॥ नारायणं जगन्नाथं वासुदेवं जंविभुम् ॥ ३ ॥ सरस्वतीं महालक्ष्मीं सावित्रीं विदमातरम् ॥ ब्रह्माणं भास्करं चन्द्रं दिक्पालं च ग्रहांस्तथा ॥ ४ ॥
शङ्करं च शिवं शंभुमीश्वरं च महेश्वरम् ॥ गणेशं च तथा स्कन्दं गौरीभागीरथीं शिवाम् ॥ ५ ॥ पुण्यश्लोको न लोराजा पुण्यश्लोको जनादनः ॥ पुण्यश्लोका च
वैदेही पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ अश्वत्थामा बलिव्यासो हनूमांश्च विभीषणः ॥ कृपः परशुरामश्च सप्तैते चीरजीविनः ॥ ७ ॥ एतान्यस्तु स्मरेन्नि
त्यं प्रातरुत्थाय मानवः ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ८ ॥ सकृदुच्चरिते तात सर्वं यज्ञफलं लभेत् ॥ गवांश्च सहस्राणां दानस्य फलमश्नुते ॥ ९ ॥
ततश्चापिशुचौ देशे मलमूत्रं परित्यजेत् ॥ दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ॥ १० ॥ परतो दंतकाष्ठं च तृणैरुदुंबरादिभिः ॥ अतः परं च
संख्यायां संयतश्च द्विजो भवेत् ॥ ११ ॥ पूर्वाह्णं रक्तवर्णी तु मध्याह्ने शुक्लवर्णिकाम् ॥ सायं सरस्वतीं कृष्णां द्विजो ध्यायेद्यथाविधि ॥ १२ ॥ ततः समाच
रेत्स्नानं यथाज्ञानेन नयन्नतः ॥ अंगं प्रक्षालयित्वा तु मृद्धिः संलेपयेत्ततः ॥ १३ ॥ शिरो देशे ललाटे च नासिकायां हृदि भ्रुवोः ॥ बाह्वोः पार्श्वे तथा नाभौ जा
न्वोरङ्घ्रिद्वये तथा ॥ १४ ॥ एकालिङ्गे गुदेति स्रस्तथा वामकरे दश ॥ उभयोः सप्तदातव्या मृदः शुद्धिर्मभीप्सता ॥ १५ ॥ अश्वक्रातिरथक्रातिरपि णुक्रांते
वसुंधरे ॥ मृत्तिके हरमे पापं यन्मया पूर्वं संचितम् ॥ १६ ॥ अनेनैव तु मंत्रेण मृत्तिकां यस्तनौ क्षिपेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य शुचिर्भवति मानवः ॥ १७ ॥
ततस्तु वेदपूर्वैर्गन्तानं कुर्याद्विचक्षणः ॥ न देन द्यां तथा कूपे पुष्करिण्यां तटाकके ॥ १८ ॥ जलराशौ च वप्रे च घटस्नानं तथोत्तरम् ॥ कारयेद्विधिवन्मर्त्यः स
र्वपापक्षयाय च ॥ १९ ॥ प्रातः स्नानं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ यः कुर्यात्स ततं विप्रो विष्णुलोके महीयते ॥ २० ॥ प्रातः संख्यासमीपे च यावद्दंडचतु
ष्टयम् ॥ तावत्पानीयममृतं पितृणामुपतिष्ठते ॥ २१ ॥ परतो घटिकायुग्मं यावद्यामैकमाह्निकम् ॥ मधुतुल्यं जलं तस्मिन्पितृणां प्रीतिवर्धनम् ॥ २२ ॥
ततस्तु सार्द्धं यामैकं जलं क्षीरमयं समृतम् ॥ क्षीरमिश्रं जलं तावद्यावदण्डचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ अतः परं च पानीयं यावद्विप्रहरत्रयम् ॥ तत्परं लोहितं प्रोक्तं या
वदस्तं गतो रविः ॥ २४ ॥ चतुर्थं प्रहरे स्नाने रात्रौ वा तर्पयेत्पितॄन् ॥ तत्तोर्यं रक्षसा मेव ग्रहणेन विना स्मृतम् ॥ २५ ॥ पानीयं सर्वसिद्धयर्थं पुरैव
निर्मितं मया ॥ रक्षार्थं तस्य तोयस्य यथाश्चैव धुरंधराः ॥ २६ ॥ न प्राप्तुवंति पितरो ये च लोकांतरगताः ॥ दुष्प्राप्यं सलिले तेषामृते स्वात्ममर्त्यं वा

प्र० सू० ख०

अ० ४९

॥१५६॥

सिनः ॥ २७ ॥ तस्माच्छिष्यैश्च पुत्रैश्च पौत्रदौहित्रकादिभिः ॥ बंधुवर्गैस्तथाचान्यैस्तर्पणीयां पितृव्रतैः ॥ २८ ॥ नारद उवाच ॥ जलस्य देवतं ब्रूहि
 तर्पणस्य विधिं मयि ॥ यथा जानामि देवशतत्वतो वक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जलस्य देवता विष्णुः सर्वलोके पुगीयते ॥ जलपूतो भवेद्यस्तु विष्णुस्त
 च्छंकरो भवेत् ॥ ३० ॥ जलं गंडूपमात्रं तु पीत्वा पूतो भवेन्नरः ॥ विशेषात्कुशं सर्गात्पीयूषादधिकं जलम् ॥ ३१ ॥ सर्वदेवालयोदभो मयार्यनिर्मितः पुरा ॥
 कुशमूले भवेद्ब्रह्म कुशमध्ये तु केशवः ॥ ३२ ॥ कुशमिश्रं कर्वादि कुश एते प्रतिष्ठिताः ॥ कुशहस्तः स दामेध्यः स्तोत्रं मंत्रं प्रदेद्यदि ॥ ३३ ॥ सर्वशतगुणं
 प्रोक्तं तीर्थे साहस्रमुच्यते ॥ कुशाः काशास्तथा दूर्वा यवपत्राणि त्रीहयः ॥ ३४ ॥ बल्वजाः पुंडरीकाश्च कुशास्ततः प्रकीर्तिताः ॥ आनुपूर्य्येण मेध्याः स्युः कुशा
 लोके प्रतिष्ठिताः ॥ ३५ ॥ विनामंत्रेण यत्स्नानं सर्वतन्निष्फलं भवेत् ॥ अमृतात्स्वादुतामेति संस्पृशं च तिलस्य च ॥ ३६ ॥ तस्माच्च तर्पयेन्नित्यं पितृंस्ति
 लजलैर्बुधः ॥ दशभिश्च तिलैस्तवात्पितृणां प्रीतिरुत्तमा ॥ ३७ ॥ अग्निस्तं भभयाद्देवानचेच्छन्त्यतिविस्तरम् ॥ स्नात्वा यस्तर्पयेन्नित्यं तिलमिश्रोदकैः
 पितृन् ॥ ३८ ॥ नीलपंडविमोक्षेण त्वमावास्या तिलोदकैः ॥ वर्षासुदीपदानेन पितृणामनृणो भवेत् ॥ ३९ ॥ वत्सैरैकममायां तु तर्पयेद्यस्तिलैः पितृन् ॥
 विनायकत्वमाप्नोति सर्वदेवैः प्रपूज्यते ॥ ४० ॥ युगाद्यासु च सर्वासु यस्तिलैस्तर्पयेत्पितृन् ॥ उक्तं यद्वाप्यमायां तु तस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ ४१ ॥ अयने वि
 पुवचैव राका मायां तथैव च ॥ तर्पयित्वा पितृव्यूहं स्वर्गलोके महीयते ॥ ४२ ॥ तथा मन्वंतराख्यायामन्यस्यां पुण्यं संस्थितौ ॥ ग्रहणे चंद्रमूर्यस्य पुण्यं तीर्थे
 गयादिषु ॥ ४३ ॥ तर्पयित्वा पितृन् याति माधवस्य निकेतनम् ॥ तस्मात्पुण्याहं प्राप्य तर्पयेत्पितृसंक्षयम् ॥ ४४ ॥ तर्पणं देवतानां च पूर्वकृत्वा समाहितः ॥
 अधिकारी भवेत्पश्चात्पितृणां तर्पणबुधः ॥ ४५ ॥ श्राद्धे भोजनकाले च पाणिनैकेन दापयेत् ॥ उभाभ्यां तर्पणे दद्याद्भिरेप सनातनः ॥ ४६ ॥ दक्षिणाभिमु
 खो भूत्वा शुचिस्तु तर्पयेत्पितृन् ॥ तृप्तामिति वाक्येन नाम गोत्रेण वै पुनः ॥ ४७ ॥ अकृण्वैत्यं तिलैर्माहात्तर्पयेत्पितृसंक्षयम् ॥ भूम्यां ददाति यदपो दाता
 च वज्रस्थितः ॥ ४८ ॥ वृथा तद्दीयते दानं नोपतिष्ठति कस्यचित् ॥ स्थले स्थित्वा जले यस्तु प्रथच्छेदुदकं नरः ॥ ४९ ॥ नोपतिष्ठेत्पितृणां तु सालिलं तन्नि
 रर्थकम् ॥ आर्द्रवासा जले यस्तु कुर्यादुदकतर्पणम् ॥ ५० ॥ पितरस्तस्य तुप्यंति सह देवैस्तदानध ॥ रजकैः क्षालितं वस्त्रमशुद्धं कवयो वदुः ॥ ५१ ॥
 हस्तप्रक्षालने चैव पुनर्वर्षं तु शुच्यति ॥ शुष्कवासाः शुचौ देशे क्षान्ने यस्तर्पयेत्पितृन् ॥ ५२ ॥ ततो दशगुणो नैव तुप्यंति पितरो ध्रुवम् ॥ स्नानं
 संध्यां च पाषाणेष्वेव वा तान् प्रभाजने ॥ ५३ ॥ तर्पणं कुरुते यस्तु प्रत्येकं च शताधिकम् ॥ रौप्यां गुलीयंतर्जन्यां धृत्वा यस्तर्पयेत्पितृन् ॥ ५४ ॥ सर्वं च शतसा
 हस्रगुणं भवति नान्यथा ॥ तथैवानामिकायां तु धृत्वा स्वर्णां गुलीबुधः ॥ ५५ ॥ तर्पयेत्पितृसंदोहं लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ अंगुष्ठदेशिनी मये सच्य

हस्तस्य खड्गकम् ॥ ५६ ॥ धृतानामिकयारत्नमजलेरक्षयफलं ॥ स्नानार्थमभिगच्छन्तं देवाः पितृगणैः सह ॥ ५७ ॥ वायुभूतानुगच्छन्ति तृषार्ताः सलिला-
 धिनः ॥ निराशास्ते निवर्तते वस्त्रनिष्पीडनेन च ॥ ५८ ॥ तस्मान्नृपाडयेद्वस्त्रमकृत्वा पितृतपणम् ॥ तिस्रः कोट्योऽर्धकोटी च यानि लोमानि मानुषे ॥ ५९ ॥
 स्रवन्ति सर्वतीर्थानि तस्मान्नृपाडयेत् ॥ देवाः पिबन्ति शिरसि इमं श्रुतः पितरस्तथा ॥ ६० ॥ चक्षुषोरपि गंधर्वा अधस्तात्सर्वजंतवः ॥ देवाः पितृगणाः सर्वे गंधर्वा-
 जंतवस्तथा ॥ ६१ ॥ स्नानमात्रेण तु ध्यंति स्नानात्पापं न विद्यते ॥ नित्यस्नानं च यः कुर्यात्सनरः पुरुषोत्तमः ॥ ६२ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो नाकलोके मही-
 यते ॥ स्नानं तर्पणं पर्यंतं देवामहर्षयो विदुः ॥ ६३ ॥ अतः परं च देवानां पूजनं कारयेद्बुधः ॥ गणेशं पूजयेद्यस्तु विघ्नस्तस्य न जायते ॥ ६४ ॥ आरोग्यार्थं
 च सूर्यचंद्रमसोक्षायमाधवम् ॥ शिवं च कृत्य कामार्थं सर्वकामाय चंडिकाम् ॥ ६५ ॥ देवांस्तु पूजयित्वा तु वैश्वदेवं च लिं चरेत् ॥ वह्निकार्यं ततः कृत्वा
 यज्ञं ब्राह्मणतर्पणम् ॥ ६६ ॥ देवानां सर्वसत्त्वानां पुनस्त्रिविष्टपं ब्रजेत् ॥ गतागती स्थिरं कृत्वा कामान्मोक्षं सुखं दिवम् ॥ ६७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नित्यं कर्मा-
 णिकारयेत् ॥ नारद उवाच ॥ किमर्थं च जलं तात देवाः पितृगणैः सह ॥ ६८ ॥ न प्रामुवंति सर्वज्ञा भंते मानवा यथा ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुरा सृष्टं मया तो-
 यं सर्वदेवमयामृतम् ॥ ६९ ॥ तस्यैव रक्षणार्थं च रक्षायक्षाधनुर्धराः ॥ प्रतिते पितरं देवमस्मद्वाक्यान्न मानुषम् ॥ ७० ॥ पशवः पक्षिणः कीटा मर्त्यलोके
 व्यवस्थिताः ॥ मर्त्यजाताश्च देवा ये तथैव मानुषा ध्रुवम् ॥ ७१ ॥ तर्पयित्वा गुरुं नित्यं सुरलोके प्रतिष्ठिताः ॥ अस्त्रायी च मलं भुंक्ते अजपी पूयशोणि-
 तम् ॥ ७२ ॥ अकृत्वा तर्पणं नित्यं पितृहाचोपजायते ॥ ब्रह्महत्यासमं पापं देवानामप्यपूजने ॥ ७३ ॥ सन्ध्याकृत्यमकृत्वा च सूर्यहंति च पापकृत् ॥
 ॥ नारद उवाच ॥ ब्राह्मणस्य सदाचारक्रमं ब्रूहि च कर्मणाम् ॥ ७४ ॥ इतरेषां च वर्णानां प्रवृत्तमखिलं वद ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आचारा लभते चायुराचारालभते
 सुखम् ॥ ७५ ॥ आचारात्स्वर्गमोक्षं च आचारो हंत्यलक्षणम् ॥ अनाचारो हि पुरुषो लोके भवति निन्दितः ॥ ७६ ॥ दुःखभागी च स तत्तद्व्याधितो ल्पायुरेव च ॥
 नरके नित्यं तं वा सोऽहनाचारान्न रस्य च ॥ ७७ ॥ आचाराच्च परं लोके माचारं शृणु तत्त्वतः ॥ गोमयेन गृहे नित्यं प्रकुर्यादुपलेपनम् ॥ ७८ ॥ प्रक्षालयेत्ततः पीठं
 काष्ठपात्रं शिलातलम् ॥ भस्मना कांस्यपात्रं तु ताम्रमल्लेन शुद्ध्यति ॥ ७९ ॥ शिलापात्रं तु तैलेन फालं गोवालकेन तु ॥ स्वर्णरौप्यादि पात्रं तु जलमात्रे-
 ण शुद्ध्यति ॥ ८० ॥ अग्निना लोहपात्रं तु पाकप्रक्षालनेन तु ॥ खनादाहनाच्चैव उपलेपनं धावनात् ॥ ८१ ॥ पर्जन्यवर्षणाच्चैव भूमे ध्याविशुद्ध्यति ॥ तैजस्सानां
 मणीनां च सर्वस्याश्ममयस्य च ॥ ८२ ॥ भस्मभिर्भृत्ति काभिश्च शुद्धिरुक्तमया पुरा ॥ शय्याभार्यां शिशुर्वस्त्रमुपवीतं कर्म डलुः ॥ ८३ ॥ आत्मनः कथि-
 ताश्शुद्धानपरेषां कदाचन ॥ नभुंजीतैकवस्त्रेण स्नायादेकवाससा ॥ ८४ ॥ नधारयेत्परस्यैवं स्नानवस्त्रं कदाचन ॥ संस्कारकं शं दतानां

प्रातरेवसमाचरेत् ॥ ८५ ॥ गुरुणांचनमस्कारंनित्यमेवसमाचरेत् ॥ हस्तपादेमुखेचैवपंचाद्रौभोजनंचरेत् ॥ ८६ ॥ पंचार्द्रकस्तुभुंजानःशतंवर्षाणिजी-
 वति ॥ देवतानांगुरोराज्ञांस्नातकाचार्येयोरपि ॥ ८७ ॥ नाकामेत्कामतश्चायाविप्रस्यदीक्षितस्यच ॥ गोगणंदैवतविप्रप्रुतंमधुचतुष्पथम् ॥ ८८ ॥
 प्रदक्षिणंप्रकुर्वीतप्रख्यातांश्वनस्पतीन् ॥ गोविप्रावग्निविप्रौचविप्रौद्वौदंपतीतथा ॥ ८९ ॥ तयोर्मध्येनगच्छेत्स्वर्गस्थोपिपतेदध्रुवम् ॥ उच्छिष्टोनस्पृशे-
 दग्निब्राह्मणंदैवतगुरुम् ॥ ९० ॥ स्वशीर्षपुष्पवृक्षंचयज्ञवृक्षमधार्मिकम् ॥ त्रीणि तेजांसिनोच्छिष्टउदीक्षेतकदाचन ॥ ९१ ॥ सूर्याचंद्रमसवेवंनक्षत्रा-
 णिचसर्वशः ॥ नक्षेत्रिप्रंगुरुदेवराजानंयतिनावरम् ॥ ९२ ॥ योगिनंदेवकर्माणंधर्माणांकथकंद्विजम् ॥ नदीनांचप्रतीरिचपत्युश्चसरितांतथा ॥ ९३ ॥
 यज्ञवृक्षस्यमूलेचउद्यानेपुष्पवाटके ॥ शरीरस्यमलत्यागंनकुर्वाज्जीवनेनथा ॥ ९४ ॥ विप्रस्यायतनेगोष्ठरम्यराजपथेषुच ॥ नक्षौरंकारयेद्धीरः कुजस्या-
 ह्निकदाचन ॥ ९५ ॥ मलेंनधारयेदंतेनखंनवदनेक्षिपेत् ॥ तैलाभ्यंगंनकुर्वीतवासेरेविभौमयोः ॥ ९६ ॥ स्वगात्रासनयोर्वाद्यंगुरोरेकासनादनम् ॥ नहरे-
 च्छोत्रियस्वंचदेवस्यापिगुरोरपि ॥ ९७ ॥ राज्ञस्तपस्विनांचैवपंगोरंधस्ययोपितः ॥ पंथादेयोब्राह्मणायगोभ्योराजभ्यएवच ॥ ९८ ॥ रोगिणेभारतताय-
 गुर्विण्यैदुर्बलायच ॥ विवादनंचकुर्वीतनृपविप्रचिकित्सकैः ॥ ९९ ॥ ब्राह्मणंगुरुपत्नींचदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ पतितंकुष्ठसंयुक्तंचांडालंचगवाशिनम् ॥ १०० ॥
 निर्धूतंज्ञानहीनंचदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ स्त्रियंदुष्टांचदुर्वृत्तामपवादप्रदायिनीम् ॥ १ ॥ कुकर्मकारिणींदुष्टांसंदैवकलहप्रियाम् ॥ प्रमत्तामधिकांगी-
 श्वनिलंजावाह्यचारिणीम् ॥ २ ॥ व्ययशीलामनाचारांदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ मलिनांनाभिवंदेतगुरुपत्नींकदाचन ॥ ३ ॥ नस्पृशेत्तांचमेधावी-
 स्पृष्ट्वास्नानेनशुद्ध्यति ॥ सतयासहकेलिचवर्जयेच्चसदैवहि ॥ ४ ॥ शृणुयाच्चवचोन्नतेनपश्येच्चगुरोःस्त्रियम् ॥ वधूंपुत्रस्यभ्रातृश्वस्वपुत्रीं-
 युवतींभुवम् ॥ ५ ॥ अन्यांचगुरुपत्नींचनेक्षेत्स्पर्शनकारयेत् ॥ ताभिःसहकथालापंतथाभ्रभंगदर्शनम् ॥ ६ ॥ कलहंनिस्त्रपांवाणींसंदैवपरिवर्जयेत् ॥
 नदद्याच्चसदापादंतुपांगारास्थिभस्मसु ॥ ७ ॥ कापांसास्थिपुनिर्माल्येधितिकाष्ठेचितौगुरौ ॥ शुष्कंमीनंनभक्षेत्पूतिगंधिममेध्यकम् ॥ ८ ॥ विषसंचान्यदु-
 च्छिष्टंपाकार्थंचपरस्यच ॥ नस्थातव्यंनगंतव्यंक्षणमप्यसतासह ॥ ९ ॥ नतिष्ठेक्ष्णंधीरोदीपच्छायेकलिद्रुमे ॥ अस्पृश्यैस्सहचालापंपतितैःकुपितैः-
 सह ॥ १० ॥ नकुर्वात्क्षणमात्रंतुकृत्वागच्छेच्चरौरवम् ॥ कनिष्ठेनाभिवंदेतपितृव्यमातुलंतथा ॥ ११ ॥ उत्थायचासनंदद्यात्कृतांजल्यग्रतः-
 स्थितः ॥ तैलाभ्यक्तंतथोच्छिष्टमाद्र्ववर्द्धंचरोगिणम् ॥ १२ ॥ पारावारगतोद्दिग्ब्रंहंतंनाभिववादयेत् ॥ यज्ञस्यांतर्गतंनष्टंकीडंतंस्त्रीजनैःसह ॥ १३ ॥
 बालक्रीडागतंचापिपुष्पयुक्तंकुशैर्युतम् ॥ शिरःप्रावृत्त्यकर्णौवाअप्सुमुक्तशिखोपिवा ॥ १४ ॥ अकृत्वापादयोःपूजांनाचामेदक्षिणामुखः ॥ उपवीतविहीन

श्वनम्रकोमुक्तकच्छकः॥१५॥एकवस्त्रपिधानश्चाचातोनेवशुध्यति ॥ मध्यमाभिमुखं पूर्वतिष्ठतिः समुपस्पृशेत्॥१६॥अंगुष्ठदेशिनीभ्यांचनासांचतदनंतर
 म् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांचचक्षुषीसमुपस्पृशेत् ॥ १७ ॥ कनिष्ठांगुष्ठतद्गोत्रेनाभिर्मंगुष्ठकेनतु ॥ तलेनहृदयंन्यस्यसर्वाभिस्तकोपरि ॥ १८ ॥ बाहू
 चाग्नेयसंस्पृश्यततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ अनेनाचमनंकृत्वामानवःप्रयतोभवेत् ॥ १९ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःस्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ प्राणस्त्रिपुटशृंग्या
 चव्यानोपानश्चमुद्रया॥१२०॥समानस्तुसमस्ताभिरुदानस्तर्जनींविना ॥ नागःकूर्मश्चक्रुकोदेवदत्तोधनंजयः॥२१॥उपग्रीणंतुतेप्रीतायेभ्योभूमौप्रदीय
 ते ॥ शयनंचार्द्रपादेनशुष्कपादेनभोजनम् ॥ २२ ॥ नांधकारेचशयनंभोजनंनैवकारयेत् ॥ पश्चिमेदक्षिणेचैवनकुयांहंतधावनम् ॥ २३ ॥ उत्तरेपश्चिमे
 चैवतस्वपेद्विकदाचन ॥ स्वप्नादायुःक्षययातिब्रह्महापुरुषोभवेत् ॥ २४ ॥ नकुर्वीतततःस्वप्नंशस्तंचपूर्वदक्षिणम् ॥ आयुष्यंप्राङ्मुखोभुंक्त्येशस्यं
 दक्षिणामुखः ॥ २५ ॥ त्रियं प्रत्यङ्मुखोभुंक्त्येशोभुङ्क्तेऽङ्गुष्ठमुखः ॥ प्राच्यानरोलभेदायुर्गाम्यांप्रेतत्वमश्नुते॥ २६ ॥ वारुणेचभवेद्गोणीआयुर्वितंतथोत्तरे॥
 देवानामेकभुंक्तुद्विभुंक्तस्यान्नरस्यच॥ २७ ॥ त्रिभुंक्तंप्रेतदेत्यस्यचतुर्थकौणपस्यतु ॥ निरामिषंहविर्देवामत्स्यमांसादिमानुषाः॥२८॥पूतिपर्युपितंदुष्ट
 मन्येभुंजंत्यनावृताः ॥ स्वर्गस्थितानामिहजीवलोकंचत्वारितेषांहृदयेचसंति ॥ २९ ॥ दानंप्रशस्तंमधुराचवाणीदेवाचनंब्राह्मणतर्पणं च ॥ कापण्यवृत्ति
 स्वजनेषुनिंदाकुचेलतानीचजनेषुभक्तिः॥१३०॥अतीवरोपःकटुकाचवाणीनरस्यचिह्नंनरकागतस्य ॥ नवनीतोपमावाणीकरुणाकोमलमनः ॥ ३१ ॥ धर्म
 बीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ दयादरिद्रहृदयंचःकचकचकंशम् ॥ ३२ ॥ पापबीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ श्रावयेच्छृणुयाद्वापिसदाचा
 रादिकंनरः॥३३॥आचारदिःफललब्ध्वापापात्पूतोऽच्युतोदिवि॥१३४॥इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसदाचारवर्णनंनमैकोनपञ्चाशोऽध्यायः॥४९॥
 ॥ भीष्मउवाच ॥ यत्पुण्यमधिकंलोकेसर्वदासर्वसंमतम् ॥ तद्भद्रस्वेच्छयाविप्रयत्कृतंपूर्वपूर्वकैः॥१॥पुलस्त्यउवाच ॥ एकदातुद्विजाःसर्वव्यासाशिष्या
 स्सहादरात् ॥ व्यासंप्रणम्यपप्रच्छुधर्ममांचयथाभवान् ॥ २ ॥ द्विजाउचुः ॥ पुण्यात्पुण्यतमंलोकेसर्वधर्मेषुचोत्तमम् ॥ किंकृत्वामानवा स्वर्गंभुंजतेचा
 क्षयंवद ॥ ३ ॥ लभ्यंचाकष्टंशुद्धवर्णानामर्त्यवासिनाम् ॥ गुरूणांचलवूनांचसाध्यमेकक्रतुंवद ॥ ४ ॥ यद्यत्कृत्वाचदेवानांपूज्योनाकेभवेन्नरः ॥ तत्त
 द्रदचनोब्रह्मन्प्रसादीभवधर्मतः॥५॥व्यासउवाच ॥ पंचाख्यानंवदिष्यामिशृणुध्वंतत्रप्रवतः ॥ पंचानामेककंकृत्वाविंदेन्मोक्षदिव्यशः ॥ ६ ॥ पित्रोरर्चाऽ
 थपत्युश्चास्यसर्वजनेषु च ॥ मित्राद्रोहोविष्णुभक्तिरेतेपंचमहामखाः ॥ ७ ॥ प्राक्पित्रोरर्चयाविप्रायद्धर्मसाधयेन्नरः ॥ नतत्कतुशतैरेवतर्थायात्रादि
 भिक्षुर्वि ॥ ८ ॥ पिताधर्मःपितास्वर्गःपिताहिपरमंतपः ॥ पितरिप्रीतिमापन्नेप्रीयतेसर्वदेवताः ॥ ९ ॥ पितरोयस्यतृप्यंतसेवयाचयुगेन

च ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिवर्तते ॥ १० ॥ सर्वतीर्थमयीमातासर्वदेवमयःपिता ॥ मातरंपितरंचैवयस्तुकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ ११ ॥ प्रदक्षिणीकृ-
 तातेनसप्तद्वीपावसुंधरा ॥ जानुनीचकरौयस्यपित्रोःप्रणमतःशिरः ॥ १२ ॥ निपतंतिपृथिव्यांचसोक्षयंलभतेदिवं ॥ तयोश्चरणयोर्वाविद्रजश्चिह्नानिमस्त-
 के ॥ १३ ॥ प्रतीकेचविलग्नानितावत्पूतःसुतस्तयोः ॥ पादारविंदसलिलंयःपित्रोःपिबतेसुतः ॥ १४ ॥ तस्यपापक्षयंयातिजन्मकोटिशार्जितं ॥
 धन्योसौमानवोलोकेपूतोसौसर्वकल्मषात् ॥ १५ ॥ विनायकत्वमाप्नोतिजन्मनैकेनमानवः ॥ पितरौलंघयेद्यस्तुवचोभिःपुरुषाधमः ॥ १६ ॥ निरये-
 चवसेत्तावद्यावदाभूतसंप्लवं ॥ पित्रोरनर्चनंकृत्वाभुंक्तेयस्तुसुताधमः ॥ १७ ॥ किमिकूपेथनरकेकल्पांतमुपतिष्ठति ॥ रोगिणंचापिबृद्धंचापितरंश्रुत्तिकांशि-
 तम् ॥ १८ ॥ विकलंनेत्रकर्णाभ्यांत्यक्त्वागच्छच्चरौरवम् ॥ अंत्यजातिपुम्लेच्छेषुचांडालेष्वपिजायते ॥ १९ ॥ पित्रोरपोषणंकृत्वासर्वपुण्यक्षयोभवे-
 त् ॥ नाराध्यपितरौपुत्रस्तीर्थदेवान्भजन्नपि ॥ २० ॥ तयोर्नफलमाप्नोतिकोटवद्रभतेमहीम् ॥ कथयामिपुरावृत्तंविप्राःशृणुतयत्नतः ॥ २१ ॥ यंश्रुत्वानपुनर्मोहं
 प्रयास्यथपुनर्भुवि ॥ पुरासीच्चद्विजःकश्चिन्नरोत्तमइतिस्मृतः ॥ २२ ॥ स्वपितरावनादृत्यगतोसौतीर्थसेवया ॥ ततःसर्वाणितीर्थानिगच्छतोब्राह्मणस्य
 च ॥ २३ ॥ आकाशेस्नानचेलानिप्रशुष्यंतिदिनेदिने ॥ अहंकारोऽविशत्तस्यमानसेब्राह्मणस्यच ॥ २४ ॥ मत्समोनास्तिवैकश्चित्पुण्यकर्मामहायज्ञाः ॥
 इत्युक्तेचाननेतस्यअहदञ्चकस्तदा ॥ २५ ॥ क्रोधाच्चैवेरितस्तस्यसज्ञापाद्विजोवकम् ॥ पपातचवकःपृथ्व्यांसिभस्मीभूतविग्रहः ॥ २६ ॥ भीद्वि-
 जेद्रमहामोहःप्राविशच्चतकर्मणि ॥ ततःपापाच्चविप्रस्यचेलंखंचनगच्छति ॥ २७ ॥ विपादमगमत्सद्यस्ततःखेतमुवाचह ॥ गच्छवाडवचांडालंमूकंपरमधा-
 मिकम् ॥ २८ ॥ तत्रधर्मचजानीपेक्षेमेतद्वचोभवेत् ॥ खाच्चतद्वचनंश्रुत्वागतोसौमूकमंदिरम् ॥ २९ ॥ शुश्रूषंतंचपितरौसर्वारंभान्ददर्शसः ॥ ददंतंशीत-
 कालेचसम्यगुष्णंजलंतयोः ॥ ३० ॥ तैलतापनतांबूलंतथातुलवतींपटीम् ॥ नित्याशनंचमिष्टान्द्रुग्धखंडंतथैवच ॥ ३१ ॥ दापर्यंतंवसंतंचमधुमालां
 सुगंधिकां ॥ अन्यानियानिभोग्यानिक्कृत्यानिविधिनाचि ॥ ३२ ॥ उष्णेचावीजयसोपिनित्यंचपितरावपि ॥ ततस्तयोःप्रचर्यांचकृत्वाभुंक्तेथसर्व-
 दा ॥ ३३ ॥ श्रमस्यवारणंकुर्यात्सतापस्यतथैवच ॥ एभिःपुण्यैःस्थितोविष्णुस्तस्यगेहोदरेचिरम् ॥ ३४ ॥ अंतरिक्षेचक्रीडंतमाधारस्तंभवर्जिते ॥
 तस्यापिभवनेनित्यस्थितंत्रिभुवनेश्वरं ॥ ३५ ॥ विप्ररूपधरंकांतनान्येभूतंचसत्परम् ॥ तेजोमयंमहासत्त्वंशोभयंतंचमंदिरं ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वा
 विस्मयमापन्नोविप्रःप्रोवाचमूककम् ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ आसन्नंचममागच्छत्वयैवेच्छामिशाश्वतं ॥ ३७ ॥ हितंमेसर्वलोकानांतत्वतोवक्तुमर्ह-
 सि ॥ ॥ मूकउवाच ॥ ॥ पित्रोरचीकरोम्यद्यकथमुप्यामिर्तेतिकं ॥ ३८ ॥ अर्चयित्वातुपितरौकृत्यतेकरवाणिवै ॥ तिष्ठमेद्वारदेशेचआतिथ्यते

प० पु०

॥१५९॥

करोम्यहम् ॥ ३९ ॥ इत्युक्तेचैवचांडालेचुकोपब्राह्मणस्तदा ॥ ब्राह्मणंमार्परित्यज्यकिंकार्यमधिकंतव ॥ ४० ॥ ॥ मूकउवाच ॥ किंकुप्यसिवृथावि
प्रनवकोहंतवाधुना ॥ कोपस्सिद्धयतिततावद्वेकानान्यत्रकिंचन ॥ ४१ ॥ गगनेस्नानाशटीतेनशुष्यतिनतिष्ठति ॥ वचनंखात्ततःश्रुत्वामद्वहंचागतोभवा
न् ॥ ४२ ॥ तिष्ठतिष्ठवदिष्यामिनोचेद्वच्छपतिव्रता ॥ तांचदृष्ट्वादिजश्रेष्ठदयितंतंतेफलिष्यति ॥ ४३ ॥ ततस्तस्यगृहाद्विष्णुर्द्विजवरूपधरोविभुः ॥ विनिस्तु
त्यद्विजंप्राहगेहंतस्याःप्रयाम्यहं ॥ ४४ ॥ सविमृश्यद्विजश्रेष्ठस्तेनसार्धंचालह ॥ गच्छंतंमुवाचेदर्हरिविप्रोतिविस्मितः ॥ ४५ ॥ किमर्थंचत्वयाविप्रचां
डालस्यगृहोदरे ॥ सदासंस्थायतेतातयोपाजनवृत्तेमुदा ॥ ४६ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ इदानींमानसंशुद्धंनभूतंभवतोध्रुवम् ॥ पतिव्रतादिकंहृष्टापश्चाज्ज्ञास्यसि
मांकिल ॥ ४७ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ पतिव्रताचकातातकिंवातस्याश्श्रुतंमहत् ॥ येनाहंतत्रगच्छामिकारणंवदमेद्विज ॥ ४८ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ नदीनां
जाह्नवीश्रेष्ठाप्रमदानांपतिव्रता ॥ मनुष्याणांप्रजापालोदेवानांचजनार्दनः ॥ ४९ ॥ पतिव्रताचयानारिपत्युर्नित्यंहितेरता ॥ कुलद्वयस्यपुरुषानृद्धरेत्साशतं
शतं ॥ ५० ॥ स्वर्गभुनक्तितावच्चयावदाभूतसंप्लवं ॥ स्वर्गाद्भृष्टोभवेद्वास्याःसार्वभौमोनृपःपतिः ॥ ५१ ॥ अस्यैवमहिषीभूत्वामुखंविदेदनंतरं ॥ पुनः
पुनःस्वर्गराज्यंतस्यतस्यानसंशयः ॥ ५२ ॥ एवंजन्मशतंप्राप्यअंतेमोक्षोभवेद्भुवम् ॥ विप्रउवाच ॥ पतिव्रताभवेत्कावातस्याःकिंवाचलक्षणं ॥ ५३ ॥
ब्रह्मिमेद्विजशार्दूलयथाजानामितत्त्वतः ॥ ५४ ॥ हरिरुवाच ॥ पुत्राच्छतगुणंस्नेहाद्राजानंचभयादथ ॥ ५५ ॥ आराधयेत्पतिशौरिरियापश्येत्सापतिव्रता ॥ का
येंदासीरतौवेद्याभोजनेजननीसमा ॥ ५६ ॥ विपत्सुमंत्रिणीभर्तुःसाचभार्यापतिव्रता ॥ भर्तुराज्ञानलंघेद्यामनोवाक्कायकर्मभिः ॥ ५७ ॥ भुक्तेपत्यौसदा
चात्सिसाचभार्यापतिव्रता ॥ यस्यांयस्यांतुशय्यायांपतिःस्वापितियन्नतः ॥ ५८ ॥ तत्रतत्रचसामर्तुरर्चाकरोतिनित्यशः ॥ नैवमत्सरमायातिनकार्पण्यंनमा
निनी ॥ ५९ ॥ मानेऽमानेसमानंचयापश्येत्सापतिव्रता ॥ सुवेपथयानरंहृष्टाभ्रातरंपितरंमुतं ॥ ६० ॥ मन्यतेचपरंसाध्वीसाचभार्यापतिव्रता ॥ तांगच्छद्वि
जशार्दूलवदकर्मयथातव ॥ ६१ ॥ तस्यपत्न्योऽष्टतिष्ठतिनन्मध्वेवरवर्णिनी ॥ रूपयौवनसंपन्नादयायुक्तायशास्विनी ॥ ६२ ॥ शुभानामेति
विरुद्धातागत्वातांपृच्छतेहितं ॥ एवमुक्तातुभगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ६३ ॥ तस्यैवाहृश्यतांहृष्टाविस्मितोभूद्विजस्तदा ॥ सचसाध्वीगृहं गत्वा
पप्रच्छाथपतिव्रतां ॥ ६४ ॥ अतिर्येवचनंश्रुत्वाहृष्टात्रिःसृत्यसंभ्रमात् ॥ दृष्ट्वाद्विजसतीतत्रद्वारदेशस्थिताभवत् ॥ ६५ ॥ तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठउवाच
चनंमुदा ॥ प्रियंममाहितंब्रूहि यथाहृष्टत्वमेवाह ॥ ६६ ॥ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ सांप्रतंपत्युरर्चास्तिनचास्माकंस्वतंत्रता ॥ पश्चात्कार्यकरिष्यामि
हाणातिथ्यमद्यैव ॥ ६७ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ममदेहेक्षुधानास्तिपिपासाद्यनचश्रमः ॥ अभीष्टंवदकल्याणिनोचेच्छापददामिते ॥ ६८ ॥

प्र०सु०खं०

अ०५०

॥१५९॥

तमुवाचतदासापिनवकोहं द्विजोत्तम ॥ गच्छधर्मतुलाधारं पृच्छतं ते हितं द्विज ॥ ६८ ॥ इत्युक्त्वा सामहाभागाप्रययौ च गृहोदरम् ॥ तत्रापश्यद्विजो
 विप्रं यथा चांडालवेषमनि ॥ ६९ ॥ विमृश्य विस्मयापन्नस्तेन सार्धं ययौ द्विजः ॥ तिष्ठंतं च द्विजंतं च सोपश्यदृष्टमानसम् ॥ ७० ॥ स चोवाच मु
 दा विप्रं दृष्ट्वा तं तां सतीं च सः ॥ देशांतरे च यद्वृत्तं दयाचकथितं किल ॥ ७१ ॥ कथं जानाति मम वृत्तं चांडालोपि पाति व्रता ॥ अतो मे विस्मयस्ततः किमाश्चर्यं
 परमं ह ॥ ७२ ॥ हरिरुवाच ॥ ज्ञायते कारणं तात सर्वेषां भूतभावनैः ॥ अतिपुण्यात्सदाचाराद्य तस्त्वं विस्मयंगतः ॥ ७३ ॥ किमुक्तं श्रुतया त्वं
 च वदतस्मां प्रतमुने ॥ विप्र उवाच ॥ प्रष्टुं धर्मतुलाधारं सा च मां स मुपादिशत ॥ ७४ ॥ हरिरुवाच ॥ आगच्छ मुनि शार्दूल अहं गच्छामि तं प्रति ॥ गच्छ
 तं च हरिं प्राह तुलाधारः कतिष्ठति ॥ ७५ ॥ हरिरुवाच ॥ जनानां निकरो यत्र बहुद्रव्यमु विक्रये ॥ विक्रीणाति च क्रीणाति तुलाधारस्ततस्ततः ॥ ७६ ॥ जना य
 वान् रसं स्नेहं कूटमन्नस्य सं चयं ॥ सर्वतस्त्यमुखा देवगृह्णाति च ददात्यपि ॥ ७७ ॥ सत्यं त्यक्त्वा नृतां किंचित्प्राणाति स मुपस्थिते ॥ नोक्तं न रवरं श्रेष्ठं तेन धर्मतुला
 धरः ॥ ७८ ॥ इत्युक्ते तु तमद्राक्षीद्विक्रीणं तं रसान्वहून् ॥ मलपंकधरं मर्त्यदंतं कुड्मलपंकिलम् ॥ ७९ ॥ तत्र वस्तु धनोत्थां च भापंतं विविधां गिरम् ॥ वृत्तं बहु
 विधैर्मर्त्यैः स्त्रीभिः पुंभिश्च सर्वतः ॥ ८० ॥ कथं कथमिति प्राह स तं मधुरया गिरा ॥ धर्मस्य मे स मुद्देशं वद प्राप्तोऽति कं हिते ॥ ८१ ॥ तुलाधार उवाच ॥ याव
 जनाः प्रतिष्ठंति ममैव सन्निधौ द्विज ॥ तावन्मे स्वस्थतानां स्ति यावच्चरात्रियामकः ॥ ८२ ॥ तच्चोपदेशमादाय गच्छ धर्मांकरं प्रति ॥ वकस्य मरणे दोषं त्ये च
 वस्त्रा विशोषणम् ॥ ८३ ॥ सर्वतत्र च जानीषे स जनाद्रोहकं व्रज ॥ तत्र तस्योपदेशेन तव कामः फलिष्यति ॥ ८४ ॥ इत्युक्त्वा तं तुलाधारः करोति क्रयविक्रयौ ॥
 तथा तात गमिष्यामि सज्जनाद्रोहकं प्रति ॥ ८५ ॥ तुलाधारः स मुद्देशं व्रजानामित दालयम् ॥ हरिरुवाच ॥ एह्यागच्छ गमिष्यामि त्वया साद्धं च तद्दृहम् ॥ ८६ ॥
 अथ तव निर्गच्छं तमुवाच ब्राह्मणो हरिः ॥ विप्र उवाच ॥ तुलाधारे च न स्नानं न देवपितृ तर्पणम् ॥ ८७ ॥ मलदिग्धं च गात्रं तु सर्वं चे लमलक्षणम् ॥ कथं जानाति मम वृत्तं
 देशांतरे स मुद्रवम् ॥ ८८ ॥ अतो मे विस्मयस्ततः सर्वं त्वं वद कारणम् ॥ हरिरुवाच ॥ सत्येन समभावेन जितं तेन जगन्नयम् ॥ ८९ ॥ तेनातृप्यं तापितरो देवा
 मुनिगणैः सह ॥ भूतभव्यप्रवृत्तं च तेन जानाति धार्मिकः ॥ ९० ॥ नास्ति सत्यात्परो धर्मो नातृतात्पातकं परम् ॥ विशेषेण समभावस्य पुरुषस्यानवयस्य च ॥ ९१ ॥
 अरौ मित्रे प्युदासीन मनो यस्य समं व्रजेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ९२ ॥ एवं यो वतं तेनित्यं कुलकोटि स मुद्ररेत् ॥ सत्यं दमः शमश्चैव धै
 र्यैः स्थैर्यमलोभता ॥ ९३ ॥ अनाश्चर्यमनालस्यं तस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ तेन वै देवलो कस्य नरलो कस्य सर्वशः ॥ ९४ ॥ वृत्तं जानाति धर्मज्ञस्तस्य देहे स्थितो
 हरिः ॥ लोके तस्य समो नास्ति समः सत्यार्जवेषु च ॥ ९५ ॥ स च धर्ममयः साक्षात्तेनैव धारितं जगत् ॥ द्विज उवाच ॥ ज्ञातं मे त्वत्प्रसादाच्च तुलाधारस्य कार

प० पु०
॥१६०॥

णम् ॥ १६ ॥ अद्रोहकस्ययद्वृत्ततद्ब्रह्महित्वयदीच्छसि ॥ हरिरुवाच ॥ पुरैवराजपुत्रस्यकुलस्त्रीनवयौवना ॥ १७ ॥ पत्नीवकामदेवस्यशचीववासवस्य
च ॥ तस्यप्राणसमाभार्यासुन्दरीनामसुन्दरी ॥ १८ ॥ अकस्मात्पार्थिवस्यैवकार्येगन्तुंसमुद्यत ॥ मनसालोचितेतेनप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ॥ १९ ॥
कस्मिन्स्थानेस्थापयामियतोरक्षाभवेद्भुवम् ॥ इत्यालोच्यैवसहसात्वागतोस्यगृहंप्रति ॥ १०० ॥ उक्तंचतादृशंवाक्यंश्रुत्वासविस्मयंगतः ॥ नतातस्ते
नचभ्रातानचाहंतववान्धवः ॥ १०१ ॥ पितृमातृकुलस्यैवतस्यानहिमुहजनः ॥ कथंचमद्देहातस्थित्यास्वस्थोभविष्यसि ॥ २ ॥ एतस्मिन्नन्त
रेतेनचोक्तंवाक्यंयथोचितम् ॥ लोकेत्वत्सदृशोनास्तिधर्मज्ञोविजितेन्द्रियः ॥ ३ ॥ सचाहतंचसर्वज्ञंवक्तुंनार्हसिदूषणम् ॥ त्रैलोक्यप्रमोहिनींभार्याकः
पुमान्प्रक्षितुंक्षमः ॥ १०४ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ धरण्यांपरिविज्ञायत्वागतोहंतवान्तिकम् ॥ एषातिष्ठतुतेऽगारेव्रजामिनिजमन्दिरम् ॥ १०५ ॥ इत्युक्ते
सपुनःप्राहनगरेऽस्मिन्प्रशोभने ॥ बहुकामुकसंपूर्णैकथंरक्षाभवेत्स्त्रियाः ॥ १०६ ॥ सचोवाचपुनस्तंचकुरुरक्षांत्रजाम्यहम् ॥ गृहस्थस्सङ्क्रादाहधर्म
स्यराजपुत्रकम् ॥ १०७ ॥ करोम्यनुचितंकार्यंस्वदास्यमुचितंहितम् ॥ सदाचैवेदशीभार्यास्थातव्यामहपितः ॥ १०८ ॥ अरक्षारक्षणेदेववदाभी
ष्टकुरुप्रियम् ॥ ममतल्पेमयासार्धंशयानंभार्ययासह ॥ १०९ ॥ मन्यसेदैवतंस्वंचेत्तिष्ठेन्नोचेत्तुगच्छतु ॥ क्षणंविमृश्यतंप्राहराजपुत्रःपुनस्तदा ॥ ११० ॥
वाढमेतद्वचस्तातयथाभीष्टंतथाकुरु ॥ ततोभार्याजगादाथअस्यवाक्याच्छवाशिवम् ॥ १११ ॥ कतंव्यंचनतेदोषआज्ञयाममसुंदरि ॥ एतदुक्त्वागतःसो
पिभूपतेःशासनात्पितुः ॥ १२ ॥ अनंतरंक्षपापांचयदुक्तंचतथाकृतम् ॥ योषितोर्मध्यगःसोपिनित्यंस्वपितिधार्मिकः ॥ १३ ॥ धर्मान्नचलतेसोपिस्वभा
र्यांपरभार्ययोः ॥ संस्पृश्यात्स्वस्त्रियश्चास्यकामाभिलषितंमनः ॥ १४ ॥ तस्याःसंसर्गतश्चैवदुहितैवप्रमन्यते ॥ स्तनौतस्यास्तुपृष्ठेचलग्नौचपुनःपुनः ॥ १५ ॥
बालकस्यैवपुत्रस्यस्तनौमातुःसमन्यते ॥ तस्याअंगानिचांगेषुलग्नंतिचपुनःपुनः ॥ १६ ॥ ततोमातुस्सुतस्यैवसोमन्यतदिनेदिने ॥ तस्ययोपासुंसं
गोनिवृत्तस्त्वभवत्ततः ॥ १७ ॥ एवंसंवत्सरस्यार्द्धेत्तत्पतिश्चागतःपुरं ॥ अपृच्छतंचलोकेषुतस्यावृत्तमथोदितम् ॥ १८ ॥ केचिद्भ्रंशंवाधयन्तोयुवानोपि
विस्मिताः ॥ केचिदाहुस्त्वयादत्तातयासाद्धैस्वपित्यसौ ॥ १९ ॥ स्त्रीपुंसोरेकसंसर्गात्शांततातुकथंभवेत् ॥ तस्यांस्यस्याभिलाषोऽस्तिनपृष्ठस्सवदेद्युवा ॥ १२० ॥
लोकानांशुश्रुतिर्वातातेनपुण्यवलाच्छ्रुता ॥ जनापवादमोक्षार्थंबुद्धिस्तस्याभवच्छ्रुता ॥ २१ ॥ दारुणिस्वयमाहृत्याजिज्वलत्समहानलम् ॥ एतस्मि
न्नंतरेतातराजपुत्रःप्रतापवान् ॥ २२ ॥ आगमत्तद्ब्रह्मसद्यःसोपश्यत्तंचयोषितम् ॥ प्रोत्फुल्लवदनानारींप्रविषादगतंनरं ॥ २३ ॥ अनयोर्मानसंज्ञात्वारजपु
त्रोवदद्वचः ॥ किनसंभापसेमांचमित्रकंचिरमागतम् ॥ २४ ॥ अब्रवीत्सोपिधर्मात्पाराजपुत्रमनष्टृषीः ॥ यत्कृतंदुष्करंक्रमेयमात्स्वद्वितकारणात् ॥ २५ ॥

प्र० सू० खं०
अ० ६०

॥ १६० ॥

सर्वव्यर्थमहं मन्ये जनानां च प्रवादतः ॥ अद्य बह्निमहं यास्ये प्रपश्यं तु नरास्सुराः ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वा स महाभागः प्रविशद्दुताशनम् ॥ विशतस्तस्य बह्वीनकु-
 मुमंचिकुरालये ॥ २७ ॥ नांगमस्यानलो धाक्षीन्नचवस्त्रं न कुतलम् ॥ खेच देवामुदासर्वे साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ २८ ॥ अपतन्पुष्पवर्षाणितस्य मृधिसमं
 ततः ॥ यैर्यैश्च दृक्कृतं वाक्यं गदितं तावुभौ प्रति ॥ २९ ॥ तेषां मुखे प्रजायते कुष्ठानि विविधानि च ॥ तत्रागत्य च देवाश्च वहेराकृष्यन्तं मुदा ॥ १३० ॥ अपूज-
 यन्सुपुष्पैश्च मनयो विस्मयंगताः ॥ सर्वैर्मुनिवैरेवं मनुष्यैर्विविधैस्तदा ॥ ३१ ॥ अर्च्यते तु महातेजाः स च सर्वानपूजयत् ॥ सज्जनाद्रोहकं नाम कृतं देवा-
 सुरैर्नृभिः ॥ ३२ ॥ तस्य पादरजः प्रतासस्य पूर्णाधराभवत् ॥ सुराश्चाहुश्च तंतत्र भायं तिस्रं गृह्यताम् ॥ ३३ ॥ एतस्य सदृशो लोके न भूतो न भविष्यति ॥
 नास्तीति सांप्रतं पृथ्यां कामलोभाजितः पुमान् ॥ ३४ ॥ देवासुरमनुष्याणां रक्षसां मृगपक्षिणाम् ॥ कीटादीनां च सर्वेषां काम एष सुदुर्जयः ॥ ३५ ॥ कामा-
 लोभात्तथा क्रोधा त्रित्यं स त्वेपुजायते ॥ संसारबंधकः कामो ह्यकामो न कचिद्भवेत् ॥ ३६ ॥ अनेनैव जितं सर्वं भुवनानि चतुर्दश ॥ अमुष्य हृदये नित्यं वासुदे-
 वो मुदा स्थितः ॥ ३७ ॥ एवं स्पृष्ट्वा थ दृष्ट्वा तं मनुष्याः सर्वकल्मषात् ॥ पूर्यंते ह्यनघाश्चैव लभंते चाक्षयां दिवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वा गता देवा विमानै-
 श्च दिवं मुदा ॥ मनुष्याः प्रययुस्तुष्टादपतीं स्वगृहं तथा ॥ ३९ ॥ दिव्यं चक्षुस्तदा तस्य चासीद्देवान् स पश्यति ॥ त्रैलोक्यस्य च वार्त्तां च जानाति
 लीलायां भृशम् ॥ १४० ॥ ततस्तस्य च वीथ्यां च दृष्ट्वा तेन सहैव सः ॥ स प्रच्छमुदा तं च धर्मोद्देशं हितं वद ॥ ४१ ॥ ॥ सज्जनाद्रोह उवाच ॥
 गच्छ वाडवधर्मज्ञवैष्णवं पुरुषोत्तमम् ॥ तंच दृष्ट्वा त्वभीष्टं ते सांप्रतंच फलिष्यति ॥ ४२ ॥ वक्तव्यं निधनं यद्वा वस्त्रस्याशोणं तथा ॥ जानीषे चाप-
 रोयश्च कामस्तेऽस्ति हृदि स्थितः ॥ ४३ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनमागतो वैष्णवं प्रति ॥ विष्णुरूपद्विजेनैव सार्द्धं तेन मुदा ययौ ॥ ४४ ॥ अपश्यत् पुरुषं शुद्धं च लं-
 तंच पुरःस्थितम् ॥ सर्वलक्षणं संपूर्णं दीप्यमानं स्वतेजसा ॥ ४५ ॥ अत्र वा तिस्रधर्मात्मा ध्यानस्थं च हरेः प्रियम् ॥ वद नो यद्यद्वृत्तं वैदूरात्वां चागतो ह्यह-
 म् ॥ ४६ ॥ वैष्णव उवाच ॥ प्रसन्नस्ते सुरश्रेष्ठो दानवारीश्वरः सदा ॥ दृष्ट्वा त्वां च मनोऽस्माकं हृदयं तीवाधुना द्विज ॥ ४७ ॥ कल्याणं चालुं तेनैव फलिष्यति
 मनो रथः ॥ सुखवर्त्मनि ते नित्यं चैर्लशुष्यति नान्यथा ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वा देवं सुरश्रेष्ठं मम गेहं हरिं स्थितम् ॥ इत्युक्ते वैष्णवेनाथ स तु तं पुनरब्रवीत् ॥ ४९ ॥ क्वा-
 सो विष्णुः स्थितो नित्यं दर्शयाद्य प्रसादतः ॥ वैष्णव उवाच ॥ ॥ अस्मिन्देव गेहं रम्ये प्रविश्य परमेश्वरम् ॥ १५० ॥ तं दृष्ट्वा किल्बिषाद्भोरां मुच्यसे
 जन्मबंधान् ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रविश्य सदनं प्रति ॥ ५१ ॥ अपश्यत् द्विजं विष्णुं तिष्ठंतं पद्म तल्पके ॥ शिरसैव प्रवंध्याथ जग्राह चरणौ मुदा ॥ ५२ ॥
 प्रसादी भवदेवेश न ज्ञातस्त्वं पुरा मया ॥ इहामुत्र च देवेश तवार्हं किं करः प्रभो ॥ ५३ ॥ अनुग्रहश्च मे दृष्टो भवतो मधुसूदन ॥ रूपं ते द्रष्टुमिच्छामि यदिका

प० पु०
॥१६१॥

स्तिकृपामयि ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ अस्तिमेवायिभूदेवाप्रियत्वंचसदैवहि ॥ स्नेहात्पुण्यवतामेवदर्शनंकारितंमया ॥ ५५ ॥ दर्शनात्पर्शनाद्व्या-
नात्कीर्तनाद्भाषणात्तथा ॥ सकृत्पुण्यवतामेवस्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ ५६ ॥ नित्यमेवतुसंसर्गात्सर्वपापक्षयोभवेत् ॥ भुक्त्वासुखमनंतंचमद्देहेप्रविली-
यते ॥ ५७ ॥ स्नात्वाचपुण्यतीर्थेषुद्वामांचैवसर्वतः ॥ दृष्ट्वापुण्यवतांदेशान्ममदेहेविलीयते ॥ ५८ ॥ कथयित्वाकथांपुण्यालोकानामग्रतःसदा ॥
सचैवनरशार्दूलमद्देहेप्रविलीयते ॥ ५९ ॥ उपोष्यवासरेस्माकंश्रुत्वामच्चरितंभुवम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वामद्देहेप्रविलीयते ॥ १६० ॥ अत्यंतचोषणो नृत्य-
गीतवाद्यादिकैस्सदा ॥ नामस्मरन्द्भिजश्रेष्ठमद्देहेप्रविलीयते ॥ ६१ ॥ मद्भक्तस्तीर्थभूतश्रवमेवबकमारणात् ॥ यत्पापंतस्यमोक्षायसखेस्थित्वा
उवाचह ॥ ६२ ॥ गच्छमूकमहात्मानंतीर्थपुण्यवतांवरम् ॥ मूकस्यदर्शनात्तातसर्वेदृष्टामहाजनाः ॥ ६३ ॥ तेषांचदर्शनादेवतथासंभाषणा-
न्मम ॥ ममसंपर्कभावाच्चमद्गृहंचागतोभवान् ॥ ६४ ॥ जन्मकोटिसहस्रेभ्योयस्यपापक्षयोभवेत् ॥ समांपश्यतिधर्मज्ञोयथातेनप्रसन्न-
ता ॥ ६५ ॥ ममैवानुग्रहाद्वत्सअहंदृष्टस्त्वयानघ ॥ तस्माद्वरंगृहाणत्वयंतेमनसि वर्तते ॥ ६६ ॥ विप्रउवाच ॥ अस्माकंसर्वथाना-
थमानसंत्यगितिष्ठतु ॥ त्वद्वत्सर्वलोकेशकदाचिन्नतुरोचताम् ॥ ६७ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ यस्मादेतादृशीबुद्धिःस्फुरतेतेसदानघ ॥
तस्मान्मत्सहशान्भोगान्मद्देहेसंप्रलप्स्यसे ॥ ६८ ॥ किंतुतेपितरौपूजामाप्नुतोनत्वयानघ ॥ पूजयित्वातुपितरौपश्चाद्यास्यसिमत्तनुम् ॥ ६९ ॥
तयोर्निश्चासवातेनमन्युनाचभृशंपुनः ॥ तपःक्षरतितेनित्यंतस्मात्पूजयतौद्विज ॥ १७० ॥ मन्युर्निपततेयस्मिन्पुत्रेपित्रोश्चनित्यशः ॥ तन्निरयनवाधेहं
नधातानचशंकरः ॥ १७१ ॥ तस्मात्त्वंपितरौगच्छकुरुपूजांप्रयत्नतः ॥ तत्स्वंहितयोरेवप्रसादान्मत्पदं व्रज ॥ ७२ ॥ इत्युक्तेतुद्विजश्रेष्ठःपुनराहजगद्गुरुम् ॥
प्रसन्नोयदिमेनाथरूपंस्वंदर्शयाच्युत ॥ ७३ ॥ ततोद्विजप्रणयतःप्रसन्नद्वयोवशी ॥ रूपंस्वंदर्शयामासब्रह्मण्योब्रह्मकर्मणे ॥ ७४ ॥ शंभचक्रगदापद्मधा-
रणंपुरुषोत्तमम् ॥ कारणंसर्वलोकस्यतेजसापूरयज्जगत् ॥ ७५ ॥ प्रणम्यदंडवद्विप्रउवाचपुनरच्युतम् ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेचक्षुषीशिबे ॥ ७६ ॥ अ-
द्यमेचकरौक्षाध्वौधन्योहंजगदीश्वर ॥ अद्यमेपुरुषार्यातिब्रह्मलोकंसनातनम् ॥ ७७ ॥ नंदतिबांधवामेद्यत्वत्प्रसादाज्जनार्दन ॥ इदानींचप्रसिद्धामेसर्वेचैवमनो-
रथाः ॥ ७८ ॥ किंतुमेविस्मयोनाथमूकादिज्ञानिनोभृशम् ॥ कथंजानंतिमद्भुतंदेशांतरमुपस्थितम् ॥ ७९ ॥ तस्यगेहोदराकाशस्थितोविप्रोतिशोभनः ॥
तथापतिव्रतागेहेतुलाधारशिरस्यपि ॥ १८० ॥ तथामित्राद्रोहकस्यत्वंचवैष्णवमादिरे ॥ अनुग्रहाच्चमेविप्रतत्त्वतोवक्तुमर्हसि ॥ ८१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
पित्रोर्भक्तःसदामूकःपतिव्रताशुभाचसा ॥ सत्यवादीतुलाधारःसमःसर्वजनेषुच ॥ ८२ ॥ लोभकामजितदोषोयदकोवैष्णवःसदा ॥ ८३ ॥

प्र०सू०खं
अ० ५०

॥१६१॥

प० पु०

॥१६२॥

मश्नुते ॥ पितरस्तस्यतुप्यतिसर्वसमायुतप्रति ॥ १२ ॥ आशिषंदयितंदत्वाभोग्यंचानंतमात्मजे ॥ ततःपर्वणिपुत्रैश्चकर्तव्यंपार्वणमुदा ॥ १३ ॥
पित्रोर्थज्ञमिमंकृत्वासुच्यतेजन्मबंधनात् ॥ अहन्यहानियच्छाद्धानित्यश्चाद्धमितिस्मृतम् ॥ १४ ॥ श्रद्धयाकारयेद्यस्तुसोऽक्षयंलोकमश्नुते ॥ तथैवापरपक्षेच
काम्यश्चाद्धविधानतः ॥ १५ ॥ कृत्वाकामंसंचाप्रोतिथिद्रामनसिवर्तते ॥ आपाढीमवधिकृत्वायस्तुपक्षस्तुपंचमः ॥ १६ ॥ तत्रश्राद्धंश्रुकीं
तकन्यांगच्छतुवानवा ॥ कन्यांगतेसवितरियान्यहानितुषोडश ॥ १७ ॥ क्रतुभिस्तानितुल्यानिसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ काम्यश्चाद्धंमहापुण्यमिदं
तस्यागतंशिवम् ॥ १८ ॥ अभावात्कृष्णपक्षादौतुलायांकर्तुमर्हति ॥ अमावृश्चिकमायातिनैराड्यंपितरोगताः ॥ १९ ॥ पुनःस्वभवनयां
तिशार्पदत्वासुदारुणम् ॥ पितृशापेनपुत्रस्यनष्टंसर्वमितिस्मृतम् ॥ २० ॥ धनंपुत्रायशः काम्यमभीष्टमायुरेवच ॥ सर्वाण्येतानिलभ्यतेजन्मज
न्मसुमानवैः ॥ २१ ॥ पितृणांचवरणैवतस्मान्मनैर्नपरिज्यजेत् ॥ विवाहन्नतयज्ञादौकृत्वानांदीमुखंद्विजः ॥ २२ ॥ अक्षयंलभतेपुण्यंगोत्रतस्य
प्रवर्द्धते ॥ एतद्विपर्ययोयस्यसयातिनरकंनरः ॥ २३ ॥ कुलक्षयोभवेत्तस्यसजीवोदुःखितोभवेत् ॥ ततस्तुपूजयेदग्रेगणेशंशंभुनंदनम् ॥ २४ ॥
परंपोडशमातृश्वतत्पश्चात्पितृसंचयम् ॥ नांदीमुखेषुसर्वेषुप्रपितामहपूर्वकम् ॥ २५ ॥ नांदीमुखेद्विजान्सर्वान्स्थापयेत्प्राङ्मुखान्सुधीः ॥ उच्चा
रयेन्नमोवाक्यंस्वधाचान्यत्रयोजयेत् ॥ २६ ॥ ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यदत्वापिंडोदकंनरः ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गपितृणांपुष्टिवर्द्धनम् ॥ २७ ॥ तत्र
स्नानंनकुर्वाद्यःशक्त्यापिंडोदकंनरः ॥ नददातिपितृणांतुचांडालत्वंसंगच्छति ॥ २८ ॥ सर्वभूमिसमदानंसर्वेव्याससमाद्विजाः ॥ सर्वगंगासमंतो
यंराहुग्रस्तेनिशाकरे ॥ २९ ॥ इंदोर्लक्षगुणंप्रोक्तंदशलक्षंतुभास्करे ॥ गंगातोयेतुसंप्राप्तइंदोःकोटीरवेर्दश ॥ ३० ॥ गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्त
स्ययत्फलम् ॥ तत्फलंजाह्नवीस्नानेराहुग्रस्तेनिशाकरे ॥ ३१ ॥ चंद्रसूर्यग्रहेचैवअवगाहतिजाह्नवीं ॥ सस्नातस्सर्वतीर्थेषुकिमर्थमटतेमहीम् ॥ ३२ ॥
सूर्यग्रहःसूर्यवारेसोमसोमग्रहस्तथा ॥ चूडामणिरितिल्यातस्तत्रानंतफलंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ समुपोष्यतयोःपूर्वपुण्यतीर्थेतुयःपुमान् ॥ दत्वापिंडोदकंदानंसत्य
लोकंप्रतिष्ठितः ॥ ३४ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ पितुरेवमहायज्ञःश्राद्धंचभवतेरितं ॥ तातापश्चिमकालादौकिंकर्तव्यंसुतेनाहि ॥ ३५ ॥ किंकृत्वाचपरंश्रे
योजन्मजन्मसुलभ्यते ॥ पुत्रेणधीमतादेवयज्ञतोवक्तुमर्हसि ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पूर्ववयसिसंप्राप्तेपितापुत्रज्ञतिस्मृतः ॥ उत्तरेचसुतस्तातःपा
लनान्नतुपूजनात् ॥ ३७ ॥ देववत्पूजयेत्तातंस्नेहंकुर्याच्चपुत्रवत् ॥ नलंघयेद्भक्तस्तस्यमनसापिकदाचन ॥ ३८ ॥ आतुरस्यपितुःपुत्रोयस्तुकुर्वीत्यतिक्रि
यां ॥ सोक्षयंलभतेस्वर्गसदादेवैःप्रयुज्यते ॥ ३९ ॥ सुमूर्खैरपितातस्यपश्यतोमृत्युलक्षणम् ॥ कृत्वाचयजनंपुत्रोदेवानांतुल्यतां व्रजेत् ॥ ४० ॥ विधि

प्र०सू०खं०

अ० ५०

॥१६२॥

नानशनेनैवपितुःस्वर्गददाति यः ॥ पुत्रस्य तस्य धीरस्य शृणुवक्ष्यामि यद्गुणम् ॥ ४१ ॥ अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च ॥ भवेदनशने पुण्यं तीर्थकोटि
गुणं तयोः ॥ ४२ ॥ भागीरथ्याजले चैव यो मृतः पुरुषोत्तमः ॥ पयोधरसमा तुर्नपि वेन्मुक्ततां व्रजेत् ॥ ४३ ॥ वाराणस्यां त्यजेद्यस्तु प्राणांश्चैव यदृच्छया ॥
अभीष्टं फलं भुक्त्वा मद्देहं प्रवर्जयते ॥ ४४ ॥ यागतिथौ गयुक्तानां मुनीनामूर्द्ध्वरेतसां ॥ सागतिस्त्यजतः प्राणान् ब्रह्मपुत्रेषु सप्तसु ॥ ४५ ॥ लोहितस्य विशेषे
ण तीतोत्तरसमाश्रितः ॥ विधिना यस्य त्यजेत् प्राणान्सच मत्समतं व्रजेत् ॥ ४६ ॥ तस्यैव चोर्वशीकेशे पुण्यतीर्थे द्विजोत्तम ॥ मृतोत्पन्नः समाप्नोति सर्वदोषैर्न लि
प्यते ॥ ४७ ॥ गृहस्याभ्यन्तरे यस्य प्राणत्यागो भवेद्भुवम् ॥ यावद्विधिर्गृहे तिष्ठेत्तावद्दोषो भवेत्तनौ ॥ ४८ ॥ हायने हायने चापि एकैकं परिह्रायते ॥ पश्यतां
पुत्रवंधूनां वंधनेनास्ति निष्कृतिः ॥ ४९ ॥ पर्वते काननदुर्गे स्थाने वा जलवर्जिते ॥ मृतो दुर्गतिमाप्नोति कीटादौ जायते पुनः ॥ ५० ॥ संस्कारश्च भवेद्यस्य मृतस्य प
रवासरे ॥ पश्चिर्षसहस्राणि कुंभीपाके प्रतिष्ठति ॥ ५१ ॥ अस्पृश्यस्पर्शनादेव उच्छिष्टः पतितो भूतः ॥ सुचिरं नरके स्थित्वा भलेच्छजातिं पुजायते ॥ ५२ ॥ तथै
व बहुकीटेषु जायते सत्त्वजातिषु ॥ तस्मान्न चिरकाले पुजानीयात् पुण्यपातकम् ॥ ५३ ॥ पुण्यात् पुण्यप्रयोगैश्च सर्वेषां मर्त्यवासिनाम् ॥ मरणे यागतिः पुंसां गतिर्भवति
तादृशी ॥ ५४ ॥ पुण्यतीर्थे मृतो यस्तु विष्णोर्नामानि चिंतयन् ॥ पापात्पूतो ब्रजेत्स्वर्गं सर्वदोषैर्न लिप्यते ॥ ५५ ॥ पितुर्मृतस्य देहं तु वहेद्यस्तु सुतो वली ॥ पदे पदे श्वमेध
स्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ५६ ॥ प्राक्चितोऽपि तु देहं मुखान्नि कारयेत्स्तुतः ॥ विधिना मंत्रपूतेन पश्चाद्देहं दहेत्पुनः ॥ ५७ ॥ लोभमोहसमायुक्तं पापपुण्यसमावृतम् ॥
दहेयं सर्वगात्राणि दिव्यान् लोकान्सगच्छतु ॥ ५८ ॥ दग्ध्वा च लंघयेत्पुत्रोऽप्यस्थिसं चयनं प्रति ॥ दशाहेसमनुप्राप्ते चार्द्रवस्त्रं परित्यजेत् ॥ ५९ ॥ छित्वा च लो
हितं चेत्तं वस्त्रं चाथ जले क्षिपेत् ॥ ततश्चैकादशाहे च श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६० ॥ प्रेतस्य देहपुण्यं चार्थब्राह्मणैकं तु भोजयेत् ॥ दानं दद्याच्च विधिवद्बस्त्रं पीठं च
पादुकाम् ॥ ६१ ॥ सर्वोपकरणैस्तु लयं धरादिगजवाजिकम् ॥ कृष्णां च पदयान्तु सर्वपापविमुक्तये ॥ ६२ ॥ चतुर्थं हि त्रिपक्षे च पण्मासे चाब्दि के तथा ॥ द्वादश
प्रतिमास्यानि श्राद्धान्येतानि पौडश ॥ ६३ ॥ यस्यैतानि न संतीह्यथा शक्तिश्च श्रद्धया ॥ पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ ६४ ॥ अद्भुतं बुधटं दद्याद्व्र
चामिप संयुतं ॥ नित्यानि नित्यमभावाच्च क्षण्मासं क्षमापयेत् ॥ ६५ ॥ सर्पिडीकरणश्राद्धं गते संवत्सरे बुधः ॥ पार्वणस्य विधानेन कारयेद्विजसत्तमः ॥ ६६ ॥
पितुरब्दमशौचं स्यान्मातुः पण्मासमेव च ॥ त्रिमासं तु स्त्रियश्चैव तद्दर्शनात् पुत्रयोः ॥ ६७ ॥ सर्पिडानामशौचं स्याद्वायव्ये द्वादशे तिष्ठति ॥ पुत्रस्य यात्रिपिदं तु शृ
णुता तव दाम्भ्यहम् ॥ ६८ ॥ ब्रह्मचारी सदाचारी न गच्छेच्च स्त्रियं कश्चित् ॥ सप्तघट्याः परचैव न वषट्याश्च पूर्वतः ॥ ६९ ॥ सकालः कुतः पौर्णमासः पितृणां दत्त
मक्षयम् ॥ श्राद्धे त्रीणि पवित्राणि दौहित्रं कुतः पस्तिलाः ॥ ७० ॥ त्रीणि चात्र प्रशंसति सत्यमक्रोधमत्वराम् ॥ सायं संध्यां परात्रं च पुनर्भोजनमैधुनम् ॥ ७१ ॥

५० पु०
॥१६३॥

दानं प्रतिग्रहचैव श्राद्धं कृत्वा विवर्जयेत् ॥ अकर्तव्यं शतं कृत्वा श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ७२ ॥ तच्च कर्तव्यतामेति स्वयमुक्तं विरिञ्चिना ॥ शृणु पुत्रपुरावृत्तं
बहूनां च वदाम्यहम् ॥ ७३ ॥ गुरोर्गौहनं न कृत्वा ददुःश्राद्धं ययुर्दिवम् ॥ तेषां च कीर्त्तना देवश्राद्धं भवति चाक्षयम् ॥ ७४ ॥ वसिष्ठस्य मुनेः शिष्या ब्रह्मणा स्मृतं
सुव्रताः ॥ पितृश्राद्धे समायाते होमधेनुं गुरोः प्रियाम् ॥ ७५ ॥ प्रार्थयित्वा गृहं नृत्वा सप्तभिर्भ्रातृभिर्मुदा ॥ गव्यार्थं पितृयज्ञेतां धेनुं हत्वा विमृश्य च ॥ ७६ ॥
ददुर्मांसं च विप्रे च शेषं विप्रांस्तं स्वभोजयन् ॥ समाप्य पितृकर्मणि वत्सं संगृह्यते द्विजाः ॥ ७७ ॥ गुरोः समर्पयामासु धेनुव्यां प्रेणभक्षिता ॥ ततस्तपोर्वलदे
वज्ञात्वा तेषां चकारणम् ॥ ७८ ॥ सशशाप ततः शिष्यांश्चांडालाश्च भविष्यथ ॥ वेपमानास्ततो विप्राः कृतां जलिपुटाः स्थिताः ॥ ७९ ॥ धेनोर्मांसं प्रदा
तारः पितृकृत्ये सदानव ॥ अकर्तव्यं स हस्त्राणि महांति पातकानि च ॥ ८० ॥ कुर्वतः पितृकार्येषु पापात्पूता दिवंगताः ॥ श्रुतं बहुविधं नाथमुखात्ते च पुरात
नम् ॥ ८१ ॥ क्षंतुमर्हसि धर्मज्ञः शापस्यांतो विधीयताम् ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ८२ ॥ शापो बोधयथा पाप्मानं तु धर्मविचारणात् ॥ ८२ ॥ चांडालादौ समुत्पन्नाः
पुरावृत्तं स्मरिष्यथ ॥ न च बोजानलोपश्च स्मृतिशालमनष्टकम् ॥ ८३ ॥ पापयोनिं समुतीर्य पश्चात्प्राप्तोऽक्षयमिष्यथ ॥ ततः प्राणान्परित्यज्य गुरुशापात्तुते
द्विजाः ॥ ८४ ॥ जाताश्चांडालयो नौ तु सर्वे ज्ञानसमन्विताः ॥ स्तन्यं ते स्तुनपीतं वै स्मरद्भिः पूर्वजन्मतत् ॥ ८५ ॥ मृता जाता मृगाः सर्वे चक्रवाकाः पुनर्वने ॥
हंसास्तु मानसे तीर्थे शुक्ला जाताः पुनर्द्विजाः ॥ ८६ ॥ सुसूष्वो महाभागामृतास्ते खेदकारणात् ॥ तस्मिन्काले महाराजो धर्मकेतुरिति स्मृतः ॥ ८७ ॥ ययौ
स्नातुं ततस्तीर्थं सदारः सपरिच्छदः ॥ ततो हंसास्त्रयो मोहाद्भ्राज्यं भोग्यं तु यो पितः ॥ ८८ ॥ भक्ष्याणि चितयंत श्र्लोकांतरमयुस्तदा ॥ ज्ञात्वा वेदं च वेदां
गं मोक्षयास्यामहे वयम् ॥ ८९ ॥ चितयंतोगता अन्येततोलोकांतरं प्रति ॥ अथ त्रयो नृपा जाताश्चत्वारो विप्रसत्तमाः ॥ ९० ॥ कुरुक्षेत्रे ततो वेदान्वेदांगानि
समंततः ॥ तपो बलद्विदंति स्म वार्तां चामुत्र चेह च ॥ ९१ ॥ त्रयोरानकुले जाता राजानो मदमोहिताः ॥ ज्ञानलोपात्परं लोकं न जानंति हिताहितम् ॥ ९२ ॥
ते च विप्राश्च संदेहादाहूय चेदं कं स्वकम् ॥ राज्ञो गच्छ स्वकार्पण्यात्पत्रं देहि च संभ्रमात् ॥ ९३ ॥ सप्तव्याधादशार्णेषु मृगाः कालं जरे गिरौ ॥ चक्रवाकाः शरद्रीपे हं
साः सरसिमानसे ॥ ९४ ॥ तेषि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणविदपारगाः ॥ प्रस्थिता दूरमध्वानं यूयं किमवसीदथ ॥ ९५ ॥ गृहीत्वा चेदं कोलेखं राज्ञस्तु समदर्शयत् ॥ दृष्ट्वा
लेखं तुराजानो राज्ञ्यं त्यक्त्वा ययुर्द्विजान् ॥ ९६ ॥ श्रुत्वा वाक्यं ततस्तेषां गतास्ते च तपोधनाः ॥ अचिरेणैव काले न मोक्षयाताश्च तैस्सह ॥ ९७ ॥ यद्वदं शृणुयाच्छ्राद्धे
सप्तव्याधादिकं द्विज ॥ अक्षयं चान्नपानं च पितृणां मुपतिष्ठति ॥ ९८ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ वित्ताहीनस्य विप्रस्य पितृकार्यं कथं भवेत् ॥ तपस्विनो वनस्थस्य
गृहस्थस्य च केशव ॥ ९९ ॥ भगवानुवाच ॥ तृणकाष्ठार्जनं कृत्वा प्रार्थयित्वा वराटकम् ॥ करोति पितृकार्यो णिततो लक्ष्युर्गं भवेत् ॥ ३०० ॥ अक

प्र० मृ० खं०
अ० ५०

॥१६३॥

त्व्यशतंकृत्वापितृश्राद्धं करोति यः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गयाति च मानवः ॥ १ ॥ सर्वाभावेऽपि तृतीयो गोभ्यो वासं ददाति यः ॥ फलं च पिंडदानस्य संप्राप्नोत्यधिकं नरः ॥ २ ॥ पुरा वैराटविषये रुरो दाती वदीनकः ॥ पितृ तृतीयोऽस्वयं प्राप्ते सर्वाभावाच्च रोदिति ॥ ३ ॥ रुदित्वा सुचिरं सोऽपि प्रच्छको विदं द्विजं ॥ ब्रह्मन् पितृति था वद्य किं स्विच्छृत्वा हितं भवेत् ॥ ४ ॥ वराटकश्च मेनास्ति धनं ब्रह्म विदां वर ॥ उपदेशं च मे देहि येन धर्मस्थितो ह्यहम् ॥ ५ ॥ द्विज उवाच ॥ गच्छ शीघ्रं वने तात मुहूर्ते कुतपेऽधुना ॥ वासं पितरमुद्दिश्य गवे देही तिसत्वरम् ॥ ६ ॥ ततस्तस्योपदेशेन गृहीत्वा थासपूलकम् ॥ गवे दत्वा यथा हृष्टः पुष्ट्यर्थं पितुरेव च ॥ ७ ॥ एतत्पुण्यप्रसादेन गतोऽसौ सुरमंदिरम् ॥ स्वर्गं च सुचिरं भुक्त्वा उत्पन्नो धनिनां कुले ॥ ८ ॥ धनवान्सपुरा पुण्यात्पितृयज्ञस्य कारणात् ॥ स ददाति पितुः पिंडं सर्वस्वेन धनेन च ॥ ९ ॥ तत्रैकजन्मनो भ्यासाद्गतोऽसौ विष्णुमंदिरम् ॥ भुक्त्वा नन्तमुत्तमं तत्र सार्वभौमो भवन्नृपः ॥ ३१० ॥ पितृयज्ञात्परोयस्माद्धर्मो नास्ति कथंचन ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शक्त्या कुर्यादमत्सरः ॥ ११ ॥ यः पठेद्धर्मसंतानं जनानामग्रतो नरः ॥ विष्णुपद्याजले स्नानं प्रतिलोके च लभ्यते ॥ १२ ॥ जन्मजन्मकृतो येन महापातकसंचयः ॥ तत्सर्वं प्रलयं याति सकृदुच्चरिते श्रुते ॥ ३१३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पंचाख्यानां नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ नरोत्तम उवाच ॥ त्रिदशानां च देवानां मन्येषां जगदीश्वरः ॥ प्रभुः कर्ता च हर्ता च गोप्ता भर्ता पिता प्रभूः ॥ १ ॥ अस्माकं वाक्श्रमो विष्णोः कथनेनैव युज्यते ॥ किंतु कौतूहलं मेऽस्ति पिपासा वा शुभापि वा ॥ २ ॥ कृतं पृच्छति येनैव वक्तव्यं तत्प्रियेण हि ॥ अतीतं चैव जानाति कथं नाथ पतिव्रता ॥ ३ ॥ किं वा तस्यां प्रभावं च वक्तुमर्हस्य शेषतः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ कथितं मे पुरा वत्स पुनः कौतूहलं द्विज ॥ ४ ॥ कथयिष्यामि तत्सर्वं यत्ते मनसा विवर्तते ॥ पतिव्रता पतिप्राणा सदा पत्युर्हिते रता ॥ ५ ॥ देवानां मपि साराध्यासु नीनां ब्रह्मवादिनां ॥ धवस्यैकस्य यानारीलोके पूज्यतमा स्मृता ॥ ६ ॥ तस्यासंमानेनैव गीर्वाणि भूतानां भविष्यति ॥ मध्यदेशे पुरा तात नगरी चातिशोभना ॥ ७ ॥ तस्यांच ब्रह्मजातीया सेव्यानां प्रीतिव्रता ॥ तस्याधवो भवत्कुटुम्बी पूर्वकर्मविरोधतः ॥ ८ ॥ गलद्वणास्य पत्युश्च नित्यं चर्या परायणा ॥ यद्यनमनोरथं तस्य शक्त्या साकुरुते भृशम् ॥ ९ ॥ अर्चयेद्देववात्रित्यं स्नेहं कुर्यादमत्सरः ॥ कदाचित्पथि गच्छंतीं वेद्यां परमसुंदरीम् ॥ १० ॥ दृष्ट्वा तीवा भवन्मोहान्मन्मथा विष्टचेतनः ॥ निःश्वस्य सुतरां दीर्घतस्तु विमना भवत् ॥ ११ ॥ श्रुत्वा गृहादग्निः सृत्य सा धीपप्रच्छतं पति ॥ उन्मना स्त्वं कथं नाथानिः श्वासस्ते कथं विभो ॥ १२ ॥ ब्रूहि मे यच्च कर्तव्यमकर्तव्यं च यत्प्रियम् ॥ दयितं ते करिष्यामि त्वमेको मे गुरुः प्रियः ॥ १३ ॥ अभीष्टं वद मे नाथ यथा शक्तिकरोम्यहम् ॥ इत्युक्तेतामुवाचैर्दं वृथा किं भापसे प्रिये ॥ १४ ॥ न शक्ता त्वं न चैवाहं मोघं वक्तुं न युज्यते ॥ प्रष्टुनाधिकरोपीति यथा दीर्घतरोः फलम् ॥ १५ ॥ भूमौ स्थित्वा तु खर्वात्मा स मुद्धर्तुं प्रवर्षं

प० पु०
॥१६४॥

ति ॥ तथा मेरमणीलोभान्मोहाद्यदभिवाञ्छितम् ॥ १६ ॥ दंपत्योरपि दुःसाध्यमपयानवदाम्यहम् ॥ पतिव्रतोवाच ॥ ज्ञात्वा तु त्वन्मनो वृत्तं शक्ताहं
कार्यसाधने ॥ १७ ॥ आदेशं कुरु मेनाथ कर्तव्यं येन केनचित् ॥ यदि ते दुर्लभं कार्यं कर्तुं शक्नोमि यन्नतः ॥ १८ ॥ तदामे त्वतिकल्याणं फलिष्यति परित्वह ॥
इत्युक्ते परमः प्रीतः स्थितो वचनमब्रवीत् ॥ १९ ॥ पापान्भ्यासाच्च पाप्मानं पृच्छतीति विनिश्चयः ॥ पथ्यस्मिन्संप्रगच्छतीं विद्यां परमसुंदरीम् ॥ २० ॥ सर्वतश्चान
वद्यांगीदृष्ट्वा मे दह्यते मनः ॥ यदि तां त्वत्प्रसादाच्च प्राप्नोमि न वयौ वना ॥ २१ ॥ तदामि सफलं जन्म कुरु सा धिहितं मम ॥ यदि मां कुप्ति नंदी नं पूति गंधं वनव्रणम् ॥ २२ ॥
न गच्छति वरारोहा तदामे निधनं हितम् ॥ श्रुत्वा ते नैरितं वाक्यं सा धीवचनमब्रवीत् ॥ २३ ॥ यथा शक्तिकरिष्यामि स्थिरीभवप्रभोधुना ॥ मनसा त्वसमालोच्य
क्षपांति ह्युपासिदुतम् ॥ २४ ॥ गोमयं सहशोधन्या गृहीत्वा सा ययौ मुदा ॥ संप्राप्य गणिकागेहं शोधयित्वा च चत्वरम् ॥ २५ ॥ प्रतोलीं वाथिकां
चैव गोमयं प्रददौ मुदा ॥ सा तूर्णमागतागेहे जनस्यालोकने भयात् ॥ २६ ॥ एवं क्रमेण सा साध्वी चरति स्म दिनत्रयम् ॥ अथ सा वारमुख्याचचे
टिकाश्चेटकानपि ॥ २७ ॥ अपृच्छत्कस्य कर्माणि शोभनानि च चत्वरे ॥ मयानोक्तेषु पःकाले कस्य मात्प्रियकारणात् ॥ २८ ॥ रुच्यकर्म
णि दीप्यते रथ्या च चत्वरवीथिकाः ॥ परस्परं संचिंत्य वारमुख्याचचेतुवन् ॥ २९ ॥ अस्माभिर्न कृतं भद्रे कर्म चैतत्प्रमार्जनम् ॥ अथ सा
विस्मयं गत्वा संचित्य रजनीक्षये ॥ ३० ॥ तथा च दृश्यते सा च तथैव पुनरागता ॥ दृष्ट्वा तां महतीं सार्धं ब्राह्मणीं च पतिव्रताम् ॥ ३१ ॥ दधा
रचरणे तस्या हाक्षमस्वेति भाषिणी ॥ आयुर्देहं च संपत्तिर्यशोऽर्थः कीर्तिरेव ॥ ३२ ॥ एतासां मे विना शायस्फुरसीव पतिव्रते ॥ यद्यत्प्रार्थयसे
सा धि नित्यं दास्यामि तद्दृढम् ॥ ३३ ॥ सुवर्णमणिरत्नं वा चेत्लं वा यन्मनोरथं ॥ तामुवाच ततः सा ध्वी न मे चार्थं प्रयोजनम् ॥ ३४ ॥ अस्तिकार्यं च तोकिञ्चि
द्दामि कुरुपे यदि ॥ तदामे हृदिसंतोषः कृतं सर्वं त्वया धुना ॥ ३५ ॥ गणिकोवाच ॥ सत्यं सत्यं करिष्यामि दुतं वद पतिव्रते ॥ कुरु मे रक्षणं मातृदुःकृ
त्यं च मे वद ॥ ३६ ॥ त्रपयानि कृतं वाच्यं तस्या मुक्तं वरं प्रियम् ॥ क्षणं विमृश्य सा वेद्या कृत्वा शांतिमुवाच च ॥ ३७ ॥ कुप्तिनः पूति गंधस्य संपदं कुं दुःखिताभृ
शम् ॥ दिनैकं च करिष्यामि यद्यगच्छति मद्ब्रह्म ॥ ३८ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ आगमिष्यामि ते गेहमद्य रात्रौ च सुंदरि ॥ भुक्तभोग्यं पतिहृष्टं पुनर्नप्यामि मद्ब्र
ह्म ॥ ३९ ॥ गणिकोवाच ॥ गच्छ शीघ्रं महाभागे स्वगृहं च पतिव्रते ॥ पतिस्ते चाद्वैरात्रे स आगच्छ तु च मद्ब्रह्म ॥ ४० ॥ बहवो मे प्रिया स्तंति राजानस्तत्समाश्र
ये ॥ एकैको मद्ब्रहे नित्यं तिष्ठतीह निरंतरम् ॥ ४१ ॥ अद्याहं मे गृहं शून्यं करिष्यामि च त्वद्भयात् ॥ सचागच्छतु ते भर्ता सचास्मान्प्राप्य गच्छतु ॥ ४२ ॥ एत
च्छ्रुत्वा तु सा साध्वी गता सौ स्वगृहे तथा ॥ पत्यौ निवेदयामास कृत्यं ते फलितं प्रभो ॥ ४३ ॥ अद्य रात्रौ च तद्देहं गंतुं ख्यातिं करोति सा ॥ प्रभृताः पतयस्तस्यास्तव

प्र० सू० सं०
अ० ५१

॥१६४॥

कालो न विद्यते ॥ ४४ ॥ विप्र उवाच ॥ कथं यास्यामितद्वेहं मया गंतुं न शक्यते ॥ एतज्ज्ञात्वा कुतः क्षांतिः कृतं कार्यं कथं भवेत् ॥ ४५ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ स्वपृ
 ष्ठस्य महं कृत्वा नेष्यामितद्वेहं प्रति ॥ सिद्धे ह्यर्थे न यिष्यामि पुनस्तैनैव वर्त्मना ॥ ४६ ॥ द्विज उवाच ॥ कल्याणित्वत्कृते नैव सर्वमेकृत्य मेष्याति ॥ इदानीं यत्कृ
 तं कर्म स्त्रीजनैरपि दुःसहम् ॥ ४७ ॥ तस्मिन् नगरे रम्ये नित्यं च धनं नो गृहे ॥ पौरैश्च प्रचुरं वित्तं हतं राज्ञा श्रुतं तदा ॥ ४८ ॥ श्रुत्वा सर्वान्निशाचारानाह्वयन् पतीरुपा ॥
 जीवितुं यदिवोवाञ्छा चोरं मामद्यदास्यथ ॥ ४९ ॥ गृहीत्वा तु नृपस्य ज्ञायतैर्निघृक्षया कुलैः ॥ चौरैश्चोरो गृहीतस्तैर्वलाच्चैव नृपाज्ञया ॥ ५० ॥ नगरोपांतदेशे च
 वृक्षमूले च नेवने ॥ समाधिस्थो महातेजामां डव्यो मुनिपुंगवः ॥ ५१ ॥ व्यातिष्ठद्वह्निं संकाशो योगिनां प्रवरो मुनिः ॥ अंतर्नाडी गतो वायुः किंचिन्न प्रतिभाति
 च ॥ ५२ ॥ तं ब्रह्मतुल्यं तिष्ठन्तं दृष्ट्वा दुष्टमहामुनिम् ॥ चोरो यमद्रुताकारो धूर्तस्तिष्ठति कानने ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वा तु तं पापावबन्धुमुनिस्तमम् ॥ नोक्ताश्च ने
 क्षितास्तेन पुरुषा अतिदारुणाः ॥ ५४ ॥ ततो राजा उवाच देवं संप्राप्तस्तस्करो मया ॥ उपांतं पथि द्वारिकुर्ध्वं चोरदण्डनम् ॥ ५५ ॥ मां डव्यश्च मुनिस्तत्र पथि शूले
 च क्रीडितः ॥ पायुदेशे च तैर्दत्तं शूलं यावच्च मस्तकम् ॥ ५६ ॥ व्यथां स च न जानाति शूले विद्धत उर्यमात् ॥ अन्यैरपि कृतो दण्डः कृतस्तैस्तु मनोहितः ॥ ५७ ॥
 एतस्मिन् व्रतरे राजा बंधं करो वनो व्रते ॥ स्वपतिं पृष्टतः कृत्वा प्रययौ सापतिव्रता ॥ ५८ ॥ मां डव्यस्य तनौ सङ्गात्कुष्ठिनो गंध आगतः ॥ भग्नः समाधिस्तस्यैवं कुष्ठिं स
 र्गंतो ध्रुवम् ॥ ५९ ॥ मां डव्य उवाच ॥ एवं येनाधुना कृच्छ्रं कारितं गात्रवेदनम् ॥ स एव भस्मतां यातुं प्रोदिते च विरोचने ॥ ६० ॥ मां डव्ये नैव मुक्तस्तपपातधरणी
 तले ॥ ततः पतिव्रता चाह ब्रह्मो नोदयतु ध्रुवं ॥ ६१ ॥ दिनत्रयं गृहं नीत्वा शापाद्विदग्म गता ततः ॥ शयनीये स्थितं रम्ये धृत्वाऽतिष्ठति पतिव्रता ॥ ६२ ॥ शप्त्वा तं
 च मुनिं श्रेष्ठो गतो देशमभीष्टकम् ॥ सूर्यो नोदयते लोके यावच्चैव दिनत्रयम् ॥ ६३ ॥ निखिलं व्यथितं दृष्ट्वा त्रिलोक्यं स च राचरम् ॥ शतं क
 रतुं पुरस्कृत्य गता देवाः पितामहम् ॥ ६४ ॥ वृत्तं न्यवेदयन् सर्वपद्मयोनौ दिवौ कसः ॥ कारणं च न जानीमस्त्वं तु योग्यं विधेहि नः ॥ ६५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पति
 व्रताया यद्वृत्तं मां डव्यस्य मुने श्रवत् ॥ यथानोदयते ब्रह्मो धाता देवेष्वेव दयत् ॥ ६६ ॥ ततो देवा विमानैश्च पुरस्कृत्य प्रजापतिम् ॥ गतास्तदंतिकं विप्र
 तूर्णं सर्वे च भूतलम् ॥ ६७ ॥ तेषां श्रिया विमानानां मुनीनां किरणैस्तथा ॥ शतसूर्यमिवाभाति नान्यत्र च गृहोदरे ॥ ६८ ॥ हा हा तास्मि कथं सूर्यो महद्देहसमुप
 स्थितः ॥ अदृश्यं ततया देवा विमानैर्हंससन्निभैः ॥ ६९ ॥ एतस्मिन् व्रतरे ब्रह्मा तामुवाच पतिव्रताम् ॥ अखिलानां च देवानां द्विजानां च गवां तथा ॥ ७० ॥ य
 थे वनिधनं तेषां कथं ते परिरोचते ॥ मातः क्रोधं त्यज स्वाद्यसूर्यस्योदयं प्रति ॥ ७१ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ सर्वलोकानां तिक्रम्य पतिरेको गुरुर्मम ॥ अस्य मृत्यु
 मुनेऽज्ञापादुदिते च विरोचने ॥ ७२ ॥ तेनैव कारणेनैव मया ज्ञातो दिवाकरः ॥ न को पात्रं च मोहाच्च लोभात्कामात्रमत्सरात् ॥ ७३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एकस्य

प० पु०
॥१६५॥

निधनेनैवत्रैलोक्यस्यहितंभवेत् ॥ ततस्तेचाधिकं पुण्यंमातरेवंभविष्यति ॥ ७४ ॥ साचोवाचविधितत्रदेवानामग्रतःसती ॥ पतित्यक्त्वाचमेसत्यंशि
वंमेनातुरोचते ॥ ७५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उदितेचखगसौम्येपत्योतेभस्मतांगते ॥ स्वस्थेभूतेचत्रैलोक्येकारिष्यामिहितंतव ॥ ७६ ॥ भस्मनः पुरुषोभाव्यः
कामदेवसमप्रभः ॥ गुणैःसर्वैर्युतोभतारतिवत्त्वंचसर्वदा ॥ ७७ ॥ यथापूज्योहरिर्देवैर्यथालक्ष्मीश्वप्राजेता ॥ तथैवदंपतीस्वर्गेतस्मान्मद्वचनंकुरु ॥ ७८ ॥
पतिव्रतोवाच ॥ पत्युर्मोनिधनेब्रह्मन्वाविधवालोकेनिदिता ॥ कांस्तुलोकान्मिष्यामिभग्राचारामलीमसा ॥ ७९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतस्तेनास्तिदोषोपेन
मृतस्तेधवोधुना ॥ अस्माकंवचनेनैवकुलीमन्मथतांव्रजेत् ॥ ८० ॥ वदत्येवंविधौसाचविमृश्यक्षणेमेवच ॥ वाढमुक्तवतीसाचततस्सूर्योदयोभवत् ॥
॥ ८१ ॥ अभवद्भस्मरूपोसौमुनिशापप्रपीडितः ॥ भस्वनोमध्यतोजातोद्विजोमन्मथपीडितः ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापन्नाःसर्वेतेपुरवासिनः ॥ मुदि
तादेवसंघाश्चजनःस्वस्थतरोभवत् ॥ ८३ ॥ विमानेनार्कवर्णेनस्वर्लोकादागतेनच ॥ पतिनासहसासाध्वीसुरैःसार्द्धंगतादिवम् ॥ ८४ ॥ एवंपतिव्रता
यस्माच्छुभाचैवतुमत्समा ॥ तेनवृत्तंचजानातिभूतंभव्यंप्रवर्तनम् ॥ ८५ ॥ यइदंश्रावयेल्लोकेपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ तस्यपापंक्षयंयातिजन्मजन्मकृतं
चयत् ॥ ८६ ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गंविबुधैःसंप्रयुज्यते ॥ ब्राह्मणोलभतेवेदंजन्मजन्मसुवाडव ॥ ८७ ॥ सकृच्छ्रणोतियः प्रतोदुष्कृतौघाद्विमुच्यते ॥ सुरा
लयमवाप्नोतिस्वर्गाद्विष्टोधनीभवेत् ॥ ८८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपतिव्रतोपाख्यानंनानैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ द्विजउवाच ॥ मां
डव्यस्यमुनेर्विष्णोइशूलाघातःकथंतनौ ॥ पत्यौपतिव्रतायाश्चकथंकुष्ठंकलेबरे ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ शिशुभावाच्चमांडव्योऽग्निलिकायामभानतः ॥
वस्तिदेशेत्तृणदत्त्वामोहात्सचमुमोचताम् ॥ २ ॥ तेनापवाददोषेणधर्मस्याज्ञातुरेवच ॥ अहोरात्रंव्यथाकृच्छ्राभुक्तातेनाद्विजन्मना ॥ ३ ॥ किंतुसमाधिनातेनज्ञा
तंशूलसंभवम् ॥ कृच्छ्रंचमुनिनाकृत्स्नंयोगाभ्यासाद्भगदपि ॥ ४ ॥ कुष्ठिनोब्रह्मणोघातादजितेन्द्रियकारणात् ॥ पूतिगंधंतनौकुष्ठंसंजातंद्विजसत्तम ॥ ५ ॥
पुराविप्रायतेनैवदत्तंगौरिचतुष्टयम् ॥ कन्यकात्रितयंविप्रतेनतस्यपतिव्रता ॥ ६ ॥ अस्यास्तुकारणादेवसचमत्समतंव्रजेत् ॥ अत्रतोविस्मयःकुत्रवेदकर्म
पुरातनम् ॥ ७ ॥ द्विजउवाच ॥ कृत्यानारीनयस्यैवतस्यस्वर्गोभवेद्भुवम् ॥ यथैतच्चरितंनाथसर्वपांशिवमिष्यते ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ संति कृत्याःस्त्रियः
काश्चित्पुंसःसर्वस्वदस्यच ॥ तत्राप्यरक्षणीयांचमनसापिनधारयेत् ॥ ९ ॥ नक्षीणामप्रियःकाश्चित्प्रियोवापिनविद्यते ॥ गावस्तृणमिवारण्येप्रार्थयंतिनवंन
वम् ॥ १० ॥ पुमांसंविचिहीनंचविरूपंगुणवर्जितम् ॥ अकुलीनंचभृत्यंचकामिनीभगतेभुवम् ॥ ११ ॥ भर्तारंचगुणोपेतंकुलीनंचमहाधनम् ॥ सुंदरं
रतिदक्षंचत्यक्त्वानीचंभजेद्भूः ॥ १२ ॥ उमानारदसंवादमाख्यानंविद्विभूसुर ॥ येनविद्यास्त्रियाश्चेष्टाविविधाःकृत्स्नशोद्विज ॥ १३ ॥ स्वभावान्नारदोविप्र

प्र०सृ०खं०
अ०५२

॥१६५॥

विश्वजिज्ञासकोमुनिः ॥ स्वांतेविमृश्याथगतःकैलासंगिरिमुत्तमम् ॥ १४ ॥ वृषकेतुसदाख्यानसंप्रतिष्ठेहिमेगिरौ ॥ प्राणिपत्यमहात्मवैपप्रच्छपावर्ती
 मुनिः ॥ १५ ॥ देविसीमंतिनीनांतुदुश्चैष्टांज्ञातुमुत्सहे ॥ कौतुकेनत्वयाचर्यावधूनांसंप्रयुज्यते ॥ १६ ॥ सर्वोसामपिनारीणांस्वान्तंजानासितत्त्वतः ॥ त
 न्मांकथयसर्वेषुविनीतमज्ञमत्रच ॥ १७ ॥ देव्युवाच ॥ युवतीनांसदाचित्तुंमुसितिष्ठत्यसंशयम् ॥ अस्मिन्योनौसुसंयोग्येसंगतेवाप्यसंगते ॥ १८ ॥ सुवेपंपुरुषं
 दृष्ट्वाभ्रातरंयदिवासुतम् ॥ योनिःक्लिद्यतिनारीणांसत्यंसत्यंहिनारद ॥ १९ ॥ स्थानंनस्तिक्षणंनस्तिनास्तिप्राथयितानरः ॥ तेननारदनारीणांसतीत्वमुपजाय
 ते ॥ २० ॥ घृतकुंभसमानारीतत्तांगारसमःपुमान् ॥ तस्माद्घृतचर्वाह्निकेनैकस्थानेचधारयेत् ॥ २१ ॥ यथैवमत्तमातंगंसृणुमुद्रयोगतः ॥ स्ववशंकुरु
 तेयंतातथास्त्रीणांप्ररक्षकः ॥ २२ ॥ पितारक्षतिकौमारैर्भर्तारक्षतियौवने ॥ पुत्राश्चस्थाविरेभावेनस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हति ॥ २३ ॥ ततःस्वातंत्र्यभावाच्चस्वे
 च्छयाचवरांगना ॥ पुरुषेणार्थिताधीराप्रेरणादिचरीभवेत् ॥ २४ ॥ अरक्षणाद्यथापाकःश्वकाकवशगोभवेत् ॥ तथैवयुवतीनारीस्वच्छंदाहुष्टांत्रजेत् ॥ २५ ॥
 पुनरेवकुलंदुष्टंतस्यास्संसर्गतोभवेत् ॥ परबीजेनयोजातःसचस्याद्वर्णसंकरः ॥ २६ ॥ जारजःसंकरःपापोनरकेनियतंवसेत् ॥ कौटजातौगताजाताःपुनःसर्वेम
 हंतले ॥ २७ ॥ ततोम्लेच्छमुपानीतंकुलंस्याद्विजनंदन ॥ कुलक्षयोभवेद्यस्मात्तस्माद्दुष्टानंधारयेत् ॥ २८ ॥ ज्ञात्वैवयोपितांदोषंक्षमतेयोनराधमः ॥ सतिष्टे
 त्रिरथेवोरोरवेपितृभिःसह ॥ २९ ॥ काचित्पातयतेनारीकाचिदुद्धरतेकुलम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुलजामुद्गहेदुधः ॥ ३० ॥ कुलद्वयंसमानारीसमयित्वातु
 तंष्टति ॥ साध्वीतारयतेवंशान्दुष्टापातयतिश्रुवम् ॥ ३१ ॥ दारेष्वधीनंस्वर्गचकुलंपंक्यशोऽयशः ॥ पुत्रंदुहितरंमित्रंसंसारैकथयतिच ॥ ३२ ॥ तस्मादेकंद्वितीयां
 वावामामुद्गाहयेदुधः ॥ संतानार्थान्तुकामाच्चबहुदोषाश्रिताचसा ॥ ३३ ॥ रजस्वलांचवनितानावगच्छतियःपतिः ॥ ब्रह्महाभ्रूणहासोपिदुर्गतिचाधिगच्छ
 ति ॥ ३४ ॥ योमोहाहुर्भगांकृत्वासाध्वीत्यजतिपापकृत् ॥ तस्यावधेनयत्पापंतद्रुकृत्वनरकंत्रजेत् ॥ ३५ ॥ वनिताहरणंकृत्वाचांडलकुलतंत्रजेत् ॥ तथैव
 निताहानापतितो जायतेनरः ॥ ३६ ॥ रामाविन्यस्यस्कंधेचचिरंयमपुरेवसेत् ॥ मलमूत्रंशिशोरोदशेनित्यंतस्यचसंपतेत् ॥ ३७ ॥ एवंवर्षसहस्राणिभारंवहतुदुर्म
 तिः ॥ पुनर्योवन्तिलोमानितावत्सरोरवंत्रजेत् ॥ ३८ ॥ पुनःकौटिपुसंतीर्णस्तदामानुपतांत्रजेत् ॥ ततश्चकलहंशोकेंप्राप्नोतिपूर्वकल्मपात् ॥ ३९ ॥ एवंजन्मत्रयं
 प्राप्यमुच्यतेपातकाव्रजः ॥ तत्कालंनरकंभुक्त्वासातुकाकीतुवञ्चकी ॥ ४० ॥ उच्छिष्टनरकंभुक्त्वामानुषेविधवाभवेत् ॥ यःपुनश्चांत्यजांगच्छेन्म्लेच्छां
 वापुल्कसांनरः ॥ ४१ ॥ द्वित्रिचतुर्गुणंभुक्तातत्रसंचिर्णवंचकः ॥ मातरंगुरुभार्याचब्राह्मणमहिर्षीतथा ॥ ४२ ॥ अन्यांवाप्रभुपत्नींचगत्वात्यात्यपुनर्भवं ॥ भगि
 नींतत्पुत्रभार्यातथादुहितरंस्नुषाम् ॥ ४३ ॥ पितृव्यांमातुलनींतुतथैवचपितृष्वसाम् ॥ मातृष्वस्रादिकामन्यांगत्वानास्तिचनिष्कृतिः ॥ ४४ ॥ ब्रह्महा

१० पु०
॥१६६॥

सभवेदंधोवचसाजडतां व्रजेत् ॥ कर्णयोर्बधिरोगातश्च्यवतेनास्ति निष्कृतिः ॥ ४५ ॥ उक्ता अश्लिष्टमत्यर्थमखिलं स्त्रीकृतेन हि ॥ द्विज उवाच ॥ एवं दुष्कृत
मासाद्य कथं मोक्षो भवेत् पुनः ॥ ४६ ॥ तत्समाचक्ष्व भगवन् श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ श्री भगवानुवाच ॥ तासां च गमनं कृत्वा तत्सालोहस्य पुत्तलीं ॥ ४७ ॥
समर्तुं गम्यत्येत्प्राणं शुचिलोकांतरं व्रजेत् ॥ यो वै गृहाश्रमं त्यक्त्वा मच्चित्तो जायते नरः ॥ ४८ ॥ नित्यं स्मरति गोविंदं सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ब्रह्म हत्यायुतं तेन
कृतं गुर्वेगनागमात् ॥ ४९ ॥ शतं शत सहस्रं च पैथी मद्यस्य भक्षणात् ॥ स्वर्णादेर्हरणं कृत्वा ते पांसुसर्गकांचिरं ॥ ५० ॥ एतान्यन्यानि पापानि महान्ति पातका
नि च ॥ अग्निप्राप्य यथा तूलं तृणं शुष्कं प्रणश्यति ॥ ५१ ॥ तस्मान्मन्त्रा मगोविंदं स्मृत्वा पूतो भवेन्नरः ॥ यो वा गृहाश्रमे तिष्ठेन्नित्यं गोविंदोपणम् ॥ ५२ ॥
कृत्वा च पूजयित्वा च स पापात् सन्तरो भवेत् ॥ भागीरथी तटे रम्ये खगस्य ग्रहणे शिवे ॥ ५३ ॥ गवां कोटिप्रदानेन यत्फलं लभते नरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति स
हस्रं चाधिकं च यत् ॥ ५४ ॥ गोविंद कीर्तने तात मत्पुरे चाक्षयं वसेत् ॥ कामात्स भवने स्थित्वा सार्वभौमो भवेन्नृपः ॥ ५५ ॥ पुराणे मत्कथां श्रुत्वा मत्सादृश्यं
लभेन्नरः ॥ कथयित्वा पुराणं च विष्णु सायुज्यं तां व्रजेत् ॥ ५६ ॥ तस्मान्नित्र्यं च श्रोतव्यं पुराणं धर्मसंचयं ॥ आवितव्यं प्रयत्नेन लोके विष्णु तनुं व्रजेत् ॥ ५७ ॥
अन्यद्वा स्त्रीकृते दोषे यथा योगं भवेद्भुवं ॥ निशामय प्रवक्ष्यामि तत्त्वतो द्विजनंदन ॥ ५८ ॥ सर्वबीजस्य दानेन सांबु कुंभं महाफलम् ॥ दद्याद्विप्राय पुण्याहे सद्यः
पूतो भवेत्क्षणात् ॥ ५९ ॥ सर्वधान्यादिकं बीजं काले दद्याद्विजातये ॥ सर्वपापक्षयं कृत्वा अक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ ६० ॥ गुणं वक्ष्यामि विप्रं सतीनां यादृशं दृढम् ॥
शुद्धवंशो भवेत्स्यान् नित्यं लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ ६१ ॥ उभयोर्वै शयोः स्वर्गो भर्तुरात्मन एव च ॥ पतिव्रता गुणो विप्रविस्मृतः पृच्छतस्तव ॥ ६२ ॥ पुनर्वक्ष्या
मि योषाणां सर्वलोकहितं शुभम् ॥ उपित्वा पूर्वकालं च पुण्यापुण्येन योषितः ॥ ६३ ॥ पश्चात्पतिव्रतायाश्च ताश्च गच्छति मद्रतिम् ॥ पणमासं वाथ व
र्षं वा अधिकं च प्रशस्यते ॥ ६४ ॥ पतिव्रता भवेद्या च यावत्पूता व्रजेद्दिवम् ॥ सुरार्पणं विप्रहंता सर्वपापयुतं पतिम् ॥ ६५ ॥ पंकात्पूतं न येत्स्वर्गै
भर्तार्यानुगच्छति ॥ कंदर्पसदृशो भर्ता सारतीव मनोरमा ॥ ६६ ॥ जिष्णोरेव चिरं लोके भुंक्तेऽन्तमयं सुखम् ॥ पतिव्रता वलाद्या च विदूरे स्वामि
पातने ॥ ६७ ॥ चिह्नं लब्ध्वा मृता वल्लोपापा दुद्धरते पतिं ॥ पतिव्रता च यानारिदेशांतरं मृते पतौ ॥ ६८ ॥ सा भर्तुं शिह्ना मादाय वल्लोपं सुप्त्वा दिवं व्रजेत् ॥ या
स्त्री ब्राह्मणजातीया मृतं पतिमनुव्रजेत् ॥ ६९ ॥ सा स्वर्गमात्मचातेन नात्मानं तपति नयेत् ॥ नम्रियेत समं गत्वा ब्राह्मणी ब्रह्मशासनात् ॥ ७० ॥ प्रव्रज्या
गतिमाप्नोति मरणादात्मचातिनी ॥ ७१ ॥ नरोत्तम उवाच ॥ सर्वांसा मापि जातीनां ब्राह्मणः शस्य इष्यते ॥ ७२ ॥ पुण्यं च द्विजमुख्येन अत्र किं वा विपर्ययः
॥ श्री भगवानुवाच ॥ ब्राह्मण्यास्साहसं कर्म नैव युक्तं कदाचन ॥ ७३ ॥ निःशेषे स्यावधं कृत्वा स नरो ब्रह्मा भवेत् ॥ तस्माद्ब्राह्मणजातीया विप्रयाचव्रतं च

प्र० सू० ख०
अ० ५२

॥ ३६६ ॥

रेत् ॥ ७३ ॥ प्रवक्ष्यामि यथा तथ्यं शृणु विप्र यथार्थतः ॥ आपणांतरमामिष्यं भक्षयेन्न कदाचन ॥ ७४ ॥ अश्वमेधसहस्राणां हायने फलमाप्नुयात् ॥ अहं
 णं चेष्टे देवस्य हरेर्ब्रतमनुत्तमम् ॥ ७५ ॥ स्वामिनोऽपि जलं पिबेत्संप्रदद्यादमत्सरात् ॥ युगकोटिसहस्राण्युगकोटिशतानि च ॥ ७६ ॥ पतिना सह सा
 ध्वी विष्णुलोके युता भवेत् ॥ ततो महाव्रतं प्राप्य निरये ब्राह्मणी वधूः ॥ ७७ ॥ उद्धरेदुभयौर्विशच्छतशोथसहस्रशः ॥ अतो वंधुजनैरेव पुत्रैर्भ्रात्रादिभि
 र्बुधैः ॥ ७८ ॥ विनियम्य सदा तस्या व्रतलोपनकारयेत् ॥ हरेश्चेद्भ्रातरं प्राप्य विधवान् व्रतं चरेत् ॥ ७९ ॥ पुनर्वैधव्यतामेति जन्म जन्म निदुर्भगा ॥ भोजनात्मस्त्य
 मांसस्य व्रतानां विप्रयोगतः ॥ ८० ॥ चिरं निरयमासाद्य शुनी भवति निश्चितम् ॥ दुष्टायामैथुनं गच्छेद्विधवा कुलनाशिनी ॥ ८१ ॥ नरकाननुभूयाथ गृध्रिणी
 दशजन्मसु ॥ द्विजन्म फेरवाभूत्वा ततो मानुषतां व्रजेत् ॥ ८२ ॥ तथैव बालवैधव्यादासीत्स्वमुपगच्छति ॥ ८३ ॥ द्विज उवाच ॥ कन्यादानफलं ब्रूहि वददास्याः
 फलं च यत् ॥ ८४ ॥ विधानं च यथोक्तं च यदि मेनुग्रहः प्रभो ॥ ८५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ रूपाढ्ये गुणसंपन्ने कुलीने यो वनान्विते ॥ ८६ ॥ समृद्धे वित्तसंपूर्णे
 कन्यादानफलं शृणु ॥ सर्वाभरणसंयुक्तां कन्यकां यो ददाति च ॥ ८७ ॥ तेन दत्ता धरा सर्वा सौख्यं लवनकानना ॥ अर्द्धाभरणदानेन फलं दातुं भवेद्बुधवम् ॥ ८८ ॥
 अनाभरणकन्यायाः पादैकस्य फलं भवेत् ॥ यः पुनः शुल्कमश्रातिसयाति नरके नरः ॥ ८९ ॥ विक्रीय चात्मजां मूढो नरकान्निवर्त्तते ॥ लोभादसदृशेषु सिक
 न्यां यस्तु प्रयच्छति ॥ ९० ॥ रौरवं नरकं प्राप्य चांडालत्वं च गच्छति ॥ अत एव हि शुल्कं च जामातुर्न कदाचन ॥ ९१ ॥ गृह्णाति मनसा प्राज्ञो यद्वत्तं तस्य चा
 क्षयम् ॥ भूमिगां च हिरण्यं च धनं वस्त्रं च धान्यकम् ॥ ९२ ॥ जामातुर्योतकं दत्त्वा सर्वं भवति चाक्षयम् ॥ विवाहसमये वत्सगोत्रपरगोत्रजैः ॥ ९३ ॥
 योतकं दीयते किंचित् सत्सर्वं चाक्षयं भवेत् ॥ दातानस्मरते दानं प्रति प्राहीनया च ते ॥ ९४ ॥ उभौ तौ नरकं यातुं छिन्नरज्जुर्षटो यथा ॥ अवश्यं
 योतकं दानं दातव्यं सात्त्विकेन हि ॥ ९५ ॥ अदत्त्वा नरकं प्राप्य दासीत्वमुपगच्छति ॥ अत्यासन्नेति दूरस्थे चात्याढ्ये चातिदुर्गते ॥ ९६ ॥
 कुलहीने च मूर्खे च पट्टमुकन्या न दीयते ॥ अतिवृद्धे चातिदीने रोगिष्ठे दशवासिनि ॥ ९७ ॥ अतिकुद्धेऽप्यसन्तुष्टे पट्टमुकन्या न दीयते ॥ एतेभ्यः
 कन्यार्कादत्त्वा नरकं चाधिगच्छति ॥ ९८ ॥ लोभात्समानलाभाच्च कन्यकां परिवर्तनात् ॥ मुनीनां प्रियसीनार्यां युवतीं रूपशालिनीम् ॥ ९९ ॥
 सालंकारांशशय्यां च दत्त्वाऽनंत फलं लभेत् ॥ अनयोश्च फलं तुभ्यं युवती कन्ययोरपि ॥ १०० ॥ एकावरा यदा तव्या अपरा ब्राह्मणाय तु ॥ क्रीतादे
 वा यदा तव्या धीरेणा कष्टकर्मणा ॥ १०१ ॥ कल्पकालं भवेत्स्वर्गं नृपो वा को महाधनी ॥ प्रतिजन्म लभेत्तैषमुपत्तीं वरवर्णिनीम् ॥ १०२ ॥ यदंशुशृणुयात्रि
 त्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ १०३ ॥ लभेत्सोऽक्षयं स्वर्गं नारीणां वल्लभो भवेत् ॥ क्षत्रियो विजयी चाथ लोकनाथो भवेद्बुधु

५० पु०
॥१६७॥

वम् ॥ २ ॥ श्रुतं हरति पापानि जन्मजन्मकृतानि च ॥ सौभाग्यं लभते लोके तथैव च वरांगना ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूष्टिखंडे पंचाख्याने
स्त्रीणामाख्याने नामाद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ द्विज उवाच ॥ तुलाधारस्य चरितं प्रभावमतुलं प्रभो ॥ वक्तुमर्हस्य शेषेण यदियं सत्यं तु ग्रहः ॥ १ ॥ भगवानु
वाच ॥ सत्यभावादलोभाच्च दद्याद्यो वै त्वमतस्सरात् ॥ नित्यं यज्ञशतं तस्य मुनिष्पन्नं सुदक्षिणम् ॥ २ ॥ सत्येनोदयते सूरौ वाति वातस्तथैव च ॥ नलं ययेत्समु
द्रस्तु वेलां कूर्मो धरा तथा ॥ ३ ॥ सत्येन लोकास्तिष्ठन्ति सर्वे च वसुधाधराः ॥ सत्याद्भृष्टोऽथ यः सतोऽप्यधो वासी भवेद्भुवम् ॥ ४ ॥ सत्यवाचिरतो यस्तु सत्यकार्यरतः
सदा ॥ सशरीरेण स्वर्लोकमागत्याच्युततां व्रजेत् ॥ ५ ॥ सत्येन मुनयः सर्वे मां च गत्वा स्थिरंगताः ॥ सत्याद्युधिष्ठिरो राजा सशरीरो दिवंगतः ॥ ६ ॥ सर्वशत्रुगणं
जित्वा लोकोधर्मेण पालितः ॥ अकरोच्चमखं शुद्धं राजसूयं सुदुर्लभम् ॥ ७ ॥ चतुरशीति सहस्राणि ब्राह्मणानां च नित्यशः ॥ भोजयेद्भुक्मपात्रेषु राजोपकरणेषु
च ॥ ८ ॥ भोजयित्वा उपकरणांस्तेभ्यो दत्त्वा विसर्जयेत् ॥ यदभीष्टं द्विजातीनामन्यद्वापयेद्धनम् ॥ ९ ॥ अदरिद्रं ततो ज्ञात्वा द्विजव्यूहं परित्यजेत् ॥ तथैव
स्नातकानां तु सहस्राणि तुषोडश ॥ नित्यं संभोजयेद्वाजासत्येनैव विमत्सरः ॥ १० ॥ अतिष्ठं तगृहे पूर्वैश्चिरंतस्य जिगीषया ॥ जितं तेन जगत्सर्वं प्राणानुग्रहकार
णात् ॥ ११ ॥ सत्येन चासुरो राजा वलिरिन्द्रो भविष्यति ॥ पातालस्थस्य तस्यैव भूयस्तिष्ठा भिवेश्मनि ॥ १२ ॥ निरंतरं चातिष्ठा भिस्वाति पुण्यैककर्मणः ॥
यद्वापुरामयावद्भौदैत्ययो नैर्विमोक्षणात् ॥ १३ ॥ तलं चैवामरत्वं हि शक्रत्वं प्रदद्यात्सहम् ॥ हरिश्चंद्रो नृपस्तस्यात्सवाहनपरिच्छदः ॥ १४ ॥ स्वशरीरेण
शुद्धेन सत्यलोके प्रतिष्ठितः ॥ राजानो बहवश्चान्ये ये च सिद्धामहर्षयः ॥ १५ ॥ ज्ञानिनो यतयश्चैव सर्वे सत्येऽच्युता भवन् ॥ तस्मात्सत्यरतो लोके संसारोद्धरण
क्षमः ॥ १६ ॥ तुलाधारो महात्मा वै सत्यवाक्ये प्रतिष्ठितः ॥ लोके तत्सहस्रोनास्ति सत्यवाक्यस्य कारणात् ॥ १७ ॥ अश्वमेधसहस्रेण सत्यं तु तुलयाधृ
तम् ॥ अश्वमेधसहस्राद्वि सत्यमेव विशिष्यते ॥ १८ ॥ सर्वसत्याद्भवेत्साध्यं सत्यो हि दुरतिक्रमः ॥ सत्यवाक्येन साधेनुर्बहुला स्वर्गो गामिनी ॥ १९ ॥
सर्वराष्ट्रसमाधाय पुनरावृत्तिदुर्लभा ॥ तथायं सर्वदा साक्षी मृषाणां स्तिकदाचन ॥ २० ॥ बह्वर्धमल्पमर्थं च क्रयविक्रयणेषु सुधीः ॥ सत्यवाक्यं
प्रशस्तं च विशेषात्साक्षिणो भवेत् ॥ २१ ॥ साक्षिणः सत्यमुक्त्वा च अक्षयं स्वर्गमाययुः ॥ वावदूकः सभां प्राप्य सत्यं वदति वाक्पतिः ॥ २२ ॥
सयाति ब्रह्मणो गेहं यज्ञैरन्यैश्च दुर्लभम् ॥ सभायां यो वदेत्सत्यमश्वमेधफलं लभेत् ॥ २३ ॥ लोभाद्वेषान्मृषोक्त्वा च रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ सर्वसाक्षी
तुलाधारो जनानां शूर एव च ॥ २४ ॥ विशेषा लोभसंत्पागात्रा के निर्जरतां व्रजेत् ॥ काश्चिच्छूद्रो महाभागो न लोभेव तं ते क्वचित् ॥ २५ ॥ वृत्तिः शशकेन दुः
खेन तथा शिलोच्छतो भृशम् ॥ जर्जरं वस्त्रं युग्मं च करोपात्रे च सर्वदा ॥ २६ ॥ सदा पिलाभा विरहो न परस्वंगृहीतवान् ॥ तस्य जिज्ञासयैवाहं गृहीत्वा वस्त्रं

प्र० सू० खं
अ० ६३

॥१६७॥

युग्मकम् ॥ २७ ॥ अवकोटेनदीतीरस्थितस्संस्थाप्यसादरम् ॥ सहङ्गावस्त्रयुग्मतत्रलोभेकुरतेमनः ॥ २८ ॥ इतरस्यपरिज्ञायतत्क्षांत्यास्वगृह्ययौ ॥
 ततोविचिंतयित्वातुहदास्वल्पमितिद्विज ॥ २९ ॥ उदुंबरहंमगर्भमयातत्रैवपातितम् ॥ किंकरेचनदीतीरविकोणेजनवर्जिते ॥ ३० ॥ तस्ययातस्यदेशेतुहष्टे
 नतदद्भुतम् ॥ अलंविधानमेतत्तुक्त्रिमंचोपलक्ष्यते ॥ ३१ ॥ ग्रहणेबाधुनाचास्यअलोभंनष्टमेवमे ॥ अस्यैवरक्षणेकष्टमहंकारपदंत्वित्तम् ॥ ३२ ॥ यतो
 लोभस्ततोलाभोलाभोभःप्रवर्तते ॥ लोभग्रस्तस्यपुंसश्चाश्वतोनिरयोभवेत् ॥ ३३ ॥ यदनोविगुणंविचिंतयदावेष्टमनितिष्ठति ॥ तदामेदारपुत्रा
 णामुन्मादोह्युपपद्यते ॥ ३४ ॥ उन्मादात्कामसंजातविकारान्मतिविश्रमः ॥ भ्रमान्मोहोप्यहंकारःक्रोधलोभावतःपरं ॥ ३५ ॥ एषांप्रचुरभावाच्चतपःक्षयंगमिष्य
 ति ॥ क्षीणेतपसिवर्ततेपंकाश्चित्प्रमोहकाः ॥ ३६ ॥ तैश्चशृंखलयोगैश्चवद्धोनैवोद्धतिं व्रजेत् ॥ एतद्विभृश्यशूद्रोसौपरित्यज्यगृहंगतः ॥ ३७ ॥ स्वस्थादे
 वामुदातत्रसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ निर्ग्रथिरूपमादायतस्यांतिकगृहंतथा ॥ ३८ ॥ गत्वाहंदैवसंवादमवदंभूतवर्तनम् ॥ ततोभ्यासप्रसंगाच्चजनानांच
 परिपुवात् ॥ ३९ ॥ तस्ययोषातदागत्यपप्रच्छदैकारणम् ॥ ततोहमवदंतस्ययद्वाचेतोगतंद्भुतम् ॥ ४० ॥ निभृतोथनिनादस्यकारणंकथितंमया ॥ हृद्
 तंपतिनातेद्यविधेनादत्तमज्ञवत् ॥ ४१ ॥ परित्यक्तंमहाभागेपुनर्नास्तीहतेवसु ॥ यावज्जीवितिदौर्विध्यंतस्यभोक्तानसंशयः ॥ ४२ ॥ गच्छमातर्गृहं
 शून्यमलब्धंतत्प्रपृच्छतम् ॥ श्रुत्वातद्वैशिर्वसाचवचनंपत्युरंतिके ॥ ४३ ॥ गत्वाप्रोवाचदुर्वृतंतच्छ्रुत्वाविस्मयंगतः ॥ सविचिंत्यतयासार्धभागतोसौ
 ममांतिकम् ॥ ४४ ॥ निभृतंमासुवाचेदंक्षपणत्वंचकीर्तय ॥ क्षपणकउवाच ॥ चाक्षुषंचिरसंशुद्धहेलयातृणवत्कथम् ॥ ४५ ॥ त्वयात्यक्तंयतस्तातनास्तिभाग्य
 मकंटकम् ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यशीर्यतेभावुकंपुनः ॥ ४६ ॥ स्ववंधूनामहदुःखमाजन्ममरणांतिकम् ॥ द्रव्यसेचात्मनानित्यंमृतानांयागतिर्ध्रुवम् ॥ ४७ ॥ तस्मात्त
 द्ब्रह्मतातूष्णैर्भुक्ष्वभोग्यमकंटकम् ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यलोकानांविस्मयंवरम् ॥ ४८ ॥ शूद्रउवाच ॥ नमेवित्तेस्पृहाचास्तिधनंसंसारवागुरा ॥ तद्विधोपतितोमर्त्यान्
 पुनर्मोक्षकं व्रजेत् ॥ ४९ ॥ शृणुवृत्तस्ययद्दोषमिहलोकेपरत्रच ॥ भयंचोराच्चज्ञातिभ्योरात्रभ्यस्तत्करादापि ॥ ५० ॥ सर्वेजिघांसवोमर्त्याःपशुमत्स्यविविष्किराः ॥
 तथाधनवतानित्यंकथमर्थसुखावहाः ॥ ५१ ॥ प्राणस्यांतकरोह्यर्थसाधकोदुरितस्यच ॥ कालादीनांप्रियंगेहंनिदानंदुर्गतेःपरम् ॥ ५२ ॥ क्षपणकउवाच ॥
 यस्यार्थस्तस्यमित्राण्यस्यार्थास्तस्यबांधवाः ॥ कुलंशीलंचपांडित्यंरूपंभोग्यंयशःसुखम् ॥ ५३ ॥ धनेनतुविहीनस्यपुत्रदारोऽपिज्ञतस्यच ॥ क
 थंमित्रंकथंधर्मदानानांजननःकथं ॥ ५४ ॥ सत्वादिकृतुकार्यंचपुष्करिण्युपकारकं ॥ दानंनकास्यसोपानंनिःस्वस्यचनसिद्धयति ॥ ५५ ॥ व्रतकार्य
 स्वरक्षाचधर्मादिश्रवणभृशम् ॥ पितृयज्ञादितीर्थचनिर्वित्तस्यनसिद्धयति ॥ ५६ ॥ तथारोगप्रतीकारःपथ्यमौषधसंचयं ॥ रक्षणंविग्रहश्चैवज्ञानांविजयोधु

प० पु०
॥१६८॥

वम् ॥ ५७ ॥ स्त्रीणाञ्जन्मनावार्ताविमुयोगेनलभ्यते ॥ भूतभव्यप्रवृत्तानां सुकृतदुष्कृतंचयत् ॥ ५८ ॥ तस्माद्बहुधन्यस्य तस्य भोग्यं यदृच्छया ॥ स्व
गैवितरणदेवलप्यसेह्यचिरादितः ॥ ५९ ॥ ॥ शूद्रजवाच ॥ अकामाच्च व्रतं सर्वमक्रोधात्तीर्थसेवनम् ॥ दयाजप्यसमाशुद्धं संतोषो धनमेव च ॥ ६० ॥ अहिंसापरमा
सिद्धिः शिलोच्छ्रुतिरुत्तमा ॥ शाकाहारः सुधातुल्य उपवासः परंतप ॥ ६१ ॥ संतोषो मे महाभोग्यं महादानं वराटकम् ॥ मातृवत्परदाराश्च परद्रव्याणि लोभवत्
॥ ६२ ॥ परदाराभुजंगाभाः सर्वयज्ञ इदं मम ॥ तस्मादेनं न गृह्णामि सत्यं सत्यं गुणाकर ॥ ६३ ॥ प्रक्षालनाद्विपंकस्य दूरादस्पर्शनं वरं ॥ इत्युक्ते तु नरश्च पुष्प
वर्षपपातह ॥ ६४ ॥ मूर्ध्नि देशे तनौ तस्य सर्वदेवैरितं द्विज ॥ देवदुंदुभयोने दुर्नृत्यं त्यप्सरसां गणाः ॥ ६५ ॥ जगुर्गंधर्वपतयो विमानं चापतद्विहः ॥ ऊचुर्दे
वगणास्तत्र विमानमिदमारुह ॥ ६६ ॥ सत्यलोकं समासाद्य भुंक्त्वभोग्यं महेंद्रवत् ॥ संख्यातेनापि वर्तते भोग्यकालस्य धार्मिक ॥ ६७ ॥ इत्युक्तेषु च देवेषु शू
द्रो वचनमब्रवीत् ॥ कथं निग्रयं कस्यास्य ज्ञानं चेष्टास्य भाषणम् ॥ ६८ ॥ किंवा हरिहरौ ब्रह्मा किं वा शक्रो बृहस्पतिः ॥ किं वामच्छलनादेव साक्षाद् मे इहा ग
तः ॥ ६९ ॥ इत्युक्ते क्षपणश्चामौ स्मितो वचनमब्रवीत् ॥ विज्ञातुं चैवो धर्ममहं विष्णुरिहा गतः ॥ ७० ॥ विमानेन दिवं गच्छस कुटुंबो महामुने ॥ मत्प्रसादाच्च
युष्माकं सदैव न वयौ वनम् ॥ ७१ ॥ भविष्यति महाप्राज्ञा भग्या नंत्यं प्रलप्स्यथ ॥ दिव्याभरणसंयुक्ता दिव्यब्रह्मोपशोभिताः ॥ ७२ ॥ गतास्ते सहस्रानां कं सर्वे
वैधुजनैवृताः ॥ एवं द्विजवरश्चेष्टलोभत्यागाद्ययुर्दिवम् ॥ ७३ ॥ तुलाधारस्तथाधीमान् सत्यधर्मप्रतिष्ठितः ॥ येन जानाति तद्वृत्तं देशांतरसमुद्रवम् ॥ ७४ ॥
तुलाधारसमो नास्ति सुरलोके प्रतिष्ठितः ॥ तस्मात्त्वमपि भूदेवसमं गत्वा दिवं ब्रज ॥ ७५ ॥ यद्देशं गुणान्मर्त्यैः सर्वधर्मप्रतिष्ठितः ॥ जन्मजन्माजितं पापं
तत्क्षणात् तस्य नश्यति ॥ ७६ ॥ सकृत्पठनमात्रेण सर्वयज्ञफलं भवेत् ॥ लोकानां पुरतो विप्रदेवानामर्च्यं तां ब्रजेत् ॥ ७७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सु
ष्ठिखंडे शूद्रस्यालोभाख्यानां नाम त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अद्रोहकस्य चाख्यातो महिमालोकदुःसहः ॥ एकतल्पगतां
वामांशां त्वा सर्वजितो भवत् ॥ १ ॥ ज्ञानिनामपि दुःसाध्यं मुनीनां ब्रह्मचारिणां ॥ सुगसुरमनुष्याणां विषमं तत्समं गतः ॥ २ ॥ स्वभावाद्विषमं कामं
जेतुं कः पुरुषः क्षमः ॥ अद्रोहकमृते विप्रस एव भवजितुमान् ॥ ३ ॥ अहल्याहरणा देवसुरेशस्य भगां कता ॥ पुनर्देव्याः प्रसादाच्च सहस्राक्षेति वि
श्रुतः ॥ ४ ॥ विदितं सर्वलोके च त्रैलोक्ये स चराचरे ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ कथं च देवदेवस्य अहल्याहरणं प्रभो ॥ ५ ॥ भगां कत्वं च संप्राप्स्यसि सहस्रा
क्षः सुराधिपः ॥ नगां कोपि भगां कत्वं संप्राप्स्यसि सुराटकथम् ॥ ६ ॥ दुःश्रुतं सुवैकल्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुरास्वातोद्भवां क
न्यां लोके शश्वमहामनाः ॥ ७ ॥ गौतमाय ददौ धाता लोकपालाग्रतो मुदा ॥ ततस्तु लोकपालानां मन्यथा विष्टचेतसाम् ॥ ८ ॥ शचीपतेस्तु संमोहो हृदि

प्र० सू० खं०
अ० ५४

॥१६८॥

शल्यइवस्थितः ॥ लोकपालानतिक्रम्यसुषेपावरवर्णिनी ॥ ९ ॥ द्विजायरत्नभूतेषादत्ताकिंवाकरोम्यहम् ॥ इतिसंचित्यतस्यास्तुवर्तमानेचयौवने ॥
 ॥ १० ॥ पुनश्चमाययादृष्टंरूपंतस्यास्तुशोभनम् ॥ पुनश्चिन्तयमानोसौगौतमाध्यासनंगतः ॥ ११ ॥ पश्चात्तुतस्यगमनाद्यदृत्ततच्छृणुष्वमे ॥ एक
 दागौतमःस्नातुंगतोसौपुष्करंप्रति ॥ १२ ॥ साध्वीचगृहशौचेचगृहवस्तुनितत्परा ॥ प्रवृत्तादेववास्तूनांबलिकर्तुतत्परा ॥ १३ ॥ इधनंवाह्निकायंच
 नित्यकर्मानुसंचयम् ॥ एतस्मिन्नंतरेशक्रोमुनेस्तस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ रूपमास्थायगात्रेणप्रविवेशोऽटजमुदा ॥ पतिव्रतापतिदृष्ट्वाश्रद्वयापरयासती ॥
 ॥ १५ ॥ देवस्थानेचवस्तूनांसंचयंकर्तुमुद्यता ॥ ततस्ताम्रवीदातोमुनिवेषधरोहरिः ॥ १६ ॥ प्रद्युम्नवशगोवामेदेहिमेचुंवनादिकम् ॥ एतस्मिन्नं
 तरेसाचत्रपायुक्ताम्रवीद्वचः ॥ १७ ॥ देवकार्यादिकंत्यक्त्वावकुंनार्हसिमेप्रभो ॥ सर्वजानासिधर्मज्ञपुण्यानानिश्चयंमुने ॥ १८ ॥ अयमर्थोहिबेलायाम
 धुनैवनयुज्यते ॥ ततस्तांचारुसर्वांगीदृष्ट्वात्मन्मथपीडितः ॥ १९ ॥ अलंप्रियेनवक्तव्यंहृच्छयोमेप्रजायते ॥ कर्तव्यंचाप्यकर्तव्यंपत्युर्वचनसं
 मतम् ॥ २० ॥ करोतिसततयाचसाचनारीपतिव्रता ॥ लंघयेद्याचतस्याज्ञासुरतेचविशेषतः ॥ २१ ॥ पुण्यंतस्याभवेन्नष्टंदुर्गातिंचाधिगच्छति ॥
 सात्रवीदेववस्तूनि सतिदेवार्थतोमुने ॥ २२ ॥ नित्यकर्माणिचान्यानिकिवातेषुविपर्ययः ॥ सचोवाचसतीतत्रदेह्यालिंगादिकंमम ॥ २३ ॥
 मनसाभयमुत्सृज्यमयादत्तानितानिच ॥ इत्युक्त्वातांपरिष्वज्यकृतस्तेनमनोरथः ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नंतरोविप्रमुनेर्हृद्यासकल्मषम् ॥ ततो
 ध्यानंसमारभ्याजानाद्वृत्तंशचीपतेः ॥ २५ ॥ तूष्णमेवद्वारदेशेगत्वाचसमुपस्थितः ॥ शक्रोमुनिंतुसंलक्ष्यचौतुदेहंविवेशह ॥ २६ ॥ गच्छतःपृषदं
 शस्यपद्धतौप्रचंचालह ॥ मुनिस्तत्रावदत्तैकस्त्वंमाजिरूपधृत् ॥ २७ ॥ भयात्तस्यमुनेरग्रेशक्रःप्रांजलिराश्रितः ॥ मधवंतंपुरोदृष्ट्वाचुको
 पमुनिपुंगवः ॥ २८ ॥ यत्त्वयाचेदृशंकर्मभगार्थंछलसाहसम् ॥ कृतंतस्मात्तवांगेषुसहस्रभगमुत्तमम् ॥ २९ ॥ भवत्विहत्तुपापिष्टलिगतेनिपाति
 ज्यति ॥ गच्छमेपुरतोमूढसुरस्थानंदिवौकसः ॥ ३० ॥ पश्यतिमुनिशार्दूलनराःसिद्धास्तसहोरगाः ॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठोरुदंतीतांपतिव्रताम् ॥ ३१ ॥
 पप्रच्छकिमिदानींतिकर्मदारुणमागतम् ॥ इत्युक्तवेपमानासाभीतापतिमुवाचह ॥ ३२ ॥ अज्ञानाद्यत्कृतंकर्मक्षंतुमर्हसिवैप्रभो ॥ मुनिरुवाच ॥ परेणाभिगता
 सित्वममेध्यापापचारिणी ॥ ३३ ॥ अस्थिचर्मसमाविष्टानिर्मासानखवर्जिता ॥ चिरंस्थास्यसिचैकापित्वांपश्यंतुजनाःस्त्रियः ॥ ३४ ॥ दुःखितातमुवाचे
 दंशापस्यांतोविधीयताम् ॥ इत्युक्तेकरुणाविष्टामन्युनापिपरिभुतः ॥ ३५ ॥ जगादगौतमोवाक्यंरामोदाशरथिर्यदा ॥ वनमभ्यागतोविष्णुः
 सीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वात्वादुःखितांशुष्कानिर्देहांपथिसंस्थितां ॥ गदिष्यतिचवैरामोवसिष्ठस्याग्रतोहसन् ॥ ३७ ॥ किमियंशुष्करूपाचप्र

तिमास्थिमयीशवा ॥ नष्टमेपुराब्रह्मरूपं लोकविपर्ययम् ॥ ३८ ॥ ततो रामं महाभागं विष्णुं मानुषविग्रहम् ॥ यद्वृत्तमासीत्पूर्वतद्वासिष्ठः कथयिष्य
 ति ॥ ३९ ॥ वसिष्ठवचनं श्रुत्वा रामो वक्ष्यति धर्मवित् ॥ अस्यादोषो न चैवास्ति दोषो यं पाकशासने ॥ ४० ॥ एवमुक्ते तुरामेण त्यक्त्वा रूपं नुगुप्सितं ॥
 दिव्यरूपं स मास्थाय मद्रहं चागमिष्यसि ॥ ४१ ॥ श्रुत्वा तु गौतमस्तो हितं पस्तप्तुं गतो वनम् ॥ ततो त्यंतं शुष्करूपात्थैव पथिसंस्थिता ॥ ४२ ॥ रामस्य वच
 नादेव गौतमं पुनरागता ॥ गौतमो पितया सार्द्धं मयैवं दिवितिष्ठति ॥ ४३ ॥ इंद्रोऽपि त्रपयायुक्तः स्थितश्चांतर्जले चिरम् ॥ स्थित्वा चांतर्जले देवीम
 स्तौ दिद्राक्षिसंज्ञिताम् ॥ ४४ ॥ सुप्रसन्नततो देवीस्तोत्रेण परितोषिता ॥ गत्वा वाचततः सा ववरोस्मत्तो विष्टुह्यताम् ॥ ४५ ॥ ततो देवीमुवाचे दंशक्रः पर
 पुरंजयः ॥ त्वत्प्रसादाच्च मे देवि वैरूप्यं मुनिशापजम् ॥ ४६ ॥ संत्यज्य देवराज्यं चलन्वाहं तु पुरायथा ॥ तमुवाच ततो देवी पापंतं मुनिशापजम् ॥ ४७ ॥
 हंतुं ब्रह्मादयो देवा इशक्तानाहं सुरेश्वर ॥ किंतु बुद्धिं सृजाम्यद्येन लोकैर्न लक्ष्यते ॥ ४८ ॥ यो निमग्न्य गतं दृष्टिं स हस्ते भविष्यति ॥ सहस्राक्ष इति ख्यातस्सुररा
 ज्यं करिष्यसि ॥ ४९ ॥ मेवां डेत वां शिश्ने च भविष्यति च मद्रात् ॥ इत्युक्त्वा सा जगन्माता तत्रैवांतरधीयत ॥ ५० ॥ शक्रो देववरैः पूज्यो ह्यद्यापि दिविवर्तते ॥
 इंद्रस्यैतादृशी कामादवस्था द्विजसत्तम ॥ ५१ ॥ इति श्रौपाद्वापुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे अहल्याहरणं नाम चतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अ
 परं च प्रवक्ष्यामि कामेनाधिष्ठितस्य च ॥ पुराभागी रथीतरे द्विजः परमहंसकः ॥ १ ॥ उपदेष्टा सहस्राणां द्विजानां शांतिदः परः ॥ एकदं डहरः साक्षात्कर्मवद्
 रणी स्थितः ॥ २ ॥ एकाकिनः स तस्तस्य देवामरे विनिष्कृते ॥ पत्युर्गृहात् परं गेहं गंतुं सायं समुद्यतः ॥ ३ ॥ अकस्माद्युवती नारी मिलितारूपधारिणी ॥ दृ
 ष्ठातां भगवान् विप्रो मन्मथस्य भयादितः ॥ ४ ॥ अगारजटे कृत्वा स चेनां प्राक्षिपत् क्षपाम् ॥ अर्गलं सा दृढं कृत्वा देवागारे सुशोभने ॥ ५ ॥ कदाचिदपि तद्द्वारा
 दागंतुं न ददाति ह ॥ एवंभूतः स माधिस्थः क्षपां क्षिप्त्वा विलप्यतः ॥ ६ ॥ चित्तं यस्तं वारोहां दारि किं वा कृतं मम ॥ एवं संचित्यतामाह द्वारं देही हनः प्रिये ॥ ७ ॥
 पतिश्च वशगः कांते दयितस्ते भविष्यति ॥ ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं कामप्रलालसम् ॥ ८ ॥ अनन्विता गिरः स्तातव कुं त्वं नार्हसि प्रभो ॥ अथा
 सौ भगवान् प्राह प्रचुरं चास्ति मे वसु ॥ ९ ॥ तव दास्यामि कल्याणि प्रस्फोटय कपाटिकाम् ॥ विप्रमाह पुनः सा च त्वं वै मे धर्मतः पिता ॥ १० ॥ माग
 च्छुत्त्रिकां मां च परयोषां च धार्मिक ॥ मनसा स समालोच्य सुषिरेण पथाग्रहान् ॥ ११ ॥ बाहुनोद्धाट्य ते नैव गंतुं चैव समुद्यतः ॥ गच्छतश्चाद्धं म
 ररज्जमांगं सुसंकटे ॥ १२ ॥ प्रविष्टुं पुनश्चैति पंचत्वमगमत्तदा ॥ उषःकाले समायाता रक्षिणे यो च कंकिराः ॥ १३ ॥ अद्भुतं तं शवं दृष्ट्वा तामूचुस्ते च विस्मि
 ताः ॥ कथंचनि धनं त्वस्य संभूतं ब्रूहि सुदरि ॥ १४ ॥ कथयित्वा तु तद्दृष्टं तमभीष्टे देशमागता ॥ एवं कामस्य महिमा दुर्निवारो जनेषु च ॥ १५ ॥ सर्वेषामपि जं

तूनांसुरासुरनृणांभवेत् ॥ दृष्ट्वाऽमोघांवारोहांसर्वलोकपितामहः ॥ १६ ॥ च्युतबीजोभवत्तत्रलौहित्यसंभवस्मृतः ॥ पुनातिसकलान्लोकान्सर्वतीर्थमयो
 हिसः ॥ १७ ॥ यमाश्रित्यनरोयातिब्रह्मलोकमनामयम् ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ कथंचब्रह्मणोमोहोह्यमोघाकावरांगना ॥ १८ ॥ उद्भवतीर्थराजस्यश्रोतुमि
 च्छामितत्त्वतः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मुनिदैवैःसमाराध्यःपद्मयोतिसमप्रभः ॥ १९ ॥ शतनुश्चेतिविख्यातःपद्मीतस्यपतिव्रता ॥ अमोघेतिसमाख्याताऋ
 पयौवनशालिनी ॥ २० ॥ अस्याश्चपतिमन्वेष्टुयातोब्रह्माचतद्रहम् ॥ तस्मिन्कलेमुनिश्रेष्ठःपुष्पाद्यर्थवंगतः ॥ २१ ॥ सातंहृद्वासुरश्रेष्ठमर्च्यपाद्या
 दिकंददौ ॥ दूरेभिवादंनकृत्वासाष्टहंप्रविवेशह ॥ २२ ॥ तांचदृष्ट्वानवद्यांगीधाताकामवशंगतः ॥ स्रष्टात्मानंसमाधायाचितयत्तांपुरोगताम् ॥ २३ ॥ बी
 जंपपातस्वदायांब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ ततोब्रह्मागतस्त्रस्तस्त्वरयापरिपीडितः ॥ २४ ॥ अथायातोमुनिर्गेहंशुकंपीठेददशह ॥ तमपृच्छद्वारोहांकश्चाप्यत्रा
 गतःपुमान् ॥ २५ ॥ तमुवाचततोऽमोघाब्रह्माव्रजगतःपते ॥ त्वामेवान्वेषितुंनाथमयादत्तोत्रपीठकः ॥ २६ ॥ शुकस्यकारणंचात्रतपसाज्ञातुमर्हसि ॥ ततो
 ध्यानात्परिज्ञातंतेनैवचद्विजन्मना ॥ २७ ॥ ब्रह्मरेतःपरंसाध्वीपालयस्वममाज्ञया ॥ उत्पद्यतेसुतस्तेतुसर्वलोकैकपावनः ॥ २८ ॥ आवयोःसर्वक
 ल्याणफलंलब्धयतिमनोगतम् ॥ ततःपतिव्रतातस्यआज्ञामागृह्यसंभवात् ॥ २९ ॥ पपौरेतोमहाभागब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ आवर्तइवसंजज्ञे रौद्रगर्भइति
 स्फुरन् ॥ ३० ॥ प्रसोढुंनैवशक्तासाशतनुंचाब्रवीत्ततः ॥ गर्भधारयितुंनाथनशक्तोम्यधुनाप्रभो ॥ ३१ ॥ किंकरिष्यामिधर्मज्ञप्राणोमेसंचलत्यपि ॥
 आज्ञापयमहाभागभर्तृक्षयामियत्रच ॥ ३२ ॥ पत्युराज्ञांसमादायमुक्तोगर्भोयुगंधरे ॥ पयस्तेजोमयंशुद्धंसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ३३ ॥ तन्मध्येपुरुषः
 शुद्धःकिरीटीनीलवाससा ॥ रत्नदाम्राचविद्धांगोदुःप्रेक्ष्योऽप्योतिषांगणः ॥ ३४ ॥ ततोदेवगणाःस्वर्गात्पुष्पवर्षमवाकिरन् ॥ प्रसूतःसर्वतीर्थेषुती
 र्थराजइतिस्मृतः ॥ ३५ ॥ ततोरामइतिख्यातःप्रजातोहंभृगोःकुले ॥ क्षत्रियान्पितृहंतृस्तुससैन्यबलवाहनान् ॥ ३६ ॥ हत्वायुद्धगतान्भीतान्पंकैः
 सर्वैर्युतोह्यहम् ॥ ब्रह्महत्यासमंघोरंमद्वेहेसमुपस्थितम् ॥ ३७ ॥ पंकयुक्तंकुठारंमेक्षालितंनैवशुद्धयति ॥ ततःखेचाभवद्वाणीराममद्वचनंकुरु ॥ ३८ ॥ यत्र
 तीर्थंकुठारंतेनिर्मलंचभवोदिह ॥ तत्रतेसर्वपापानांजातानांचक्षयोभवेत् ॥ ३९ ॥ जनानांतत्रसर्वेषांहितार्थंतिष्ठमानद ॥ चपलंगच्छतीर्थानिसर्वा
 णिसुमहांतिच ॥ ४० ॥ तेषामध्येमहातीर्थंपशुःशुद्धोभवेद्यदि ॥ तंचजानीहितीर्थेषुमुक्तिदंपरिकीर्तितम् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वाजामदइत्यस्तुतीर्थानि
 प्रययातदा ॥ गंगांसरस्वतींशुभ्रांकावेरींसरयूं तथा ॥ ४२ ॥ गोदावरींचयमुनांकद्वंचवसुदां तथा ॥ अन्यांचपुण्यदारम्यांगौरींपूर्वांस्थितांशुभाम् ॥ ४३ ॥
 गच्छतस्तस्यधीरस्यसदागतिसमस्यच ॥ क्षालितःसर्वतीर्थेषुनपुनर्निर्मलोभवत् ॥ ४४ ॥ ततोगिरिगुहांदुर्गामहारण्यंचपर्वतम् ॥ गिरिकूटंचदुर्लभ्यं

१० पु०
॥१७०॥

ययौतीर्थमसौहरिः ॥ ४५ ॥ नचनिर्मलतामेतिकुठारस्तस्यतेनच ॥ विषादमगमत्तत्ररामः परपुरंजयः ॥ ४६ ॥ हाहेतिविविधंकृत्वाचोपविश्यधरातले ॥
प्रचितामगमद्वीरस्तमुवाचपुनस्तथा ॥ ४७ ॥ पूर्वस्यादिशिदेवेशार्थिचास्तिगुहोदरे ॥ तच्छ्रुत्वानरशार्दूलोगत्वाकुण्डदंशसः ॥ ४८ ॥ प्रदक्षिणंजला
वर्तेशुभ्रपापहरंशुभम् ॥ तज्जलरूपशमात्रेणकुठारः शुद्धतांगतः ॥ ४९ ॥ ततोरामोभिषेकंतुकृतवान्प्रमुदान्वितः ॥ शुद्धात्मनस्त्वपापस्यबुद्धिर्जाताप्रपा
विनी ॥ ५० ॥ सरामःसुचिरंस्थित्वातीर्थराजं प्रसाद्यतम् ॥ ततस्ततोऽचलात्प्राप्यपुरविगसमन्वितः ॥ ५१ ॥ ख्यातंकृत्वाततश्चोव्यागितोसौलव्यार्णवम् ॥ अ
यंतीर्थवरः साक्षात्पितामहकृतोभुवि ॥ ५२ ॥ सुखदः सर्वतः शुद्धोमुक्तिमार्गप्रदः किल ॥ एवंकामप्रभावंचविद्धिदुर्वारदुःसहम् ॥ ५३ ॥ कामाज्जातंवृषंपापपुण्यं
पुण्यप्रयोगतः ॥ सजातश्चैवलोहित्योविरचेश्चैवचौरसः ॥ ५४ ॥ ज्ञातनोःक्षेत्रसंजातस्त्वमोचागर्भसंभवः ॥ विरिञ्चिनाजितः कामः शांतनोरप्यमत्सरात् ॥
॥ ५५ ॥ तस्याः पतिव्रतात्वाञ्जतीर्थोत्तीर्थवरोहिंसः ॥ एवंयस्तुपठेन्नित्यं पुण्याख्यानमिदंशिवम् ॥ ५६ ॥ शृणुयाद्वा मुदा पृथ्व्यामुक्तिमार्गसगच्छति ॥ इति
श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टिखंडेपंचाख्यानेलौहित्योत्पात्तिर्भपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुराशर्वः स्त्रियोदृष्टायुवतीरूपशालिनीः ॥
गंधर्वकिन्नराणांचमनुष्याणांचसर्वतः ॥ १ ॥ मंत्रेणताः समाकृष्यत्वतिदूरेविहायसि ॥ तपोव्याजपरोदेवस्तासुसंगतमानसः ॥ २ ॥ अतिरम्यांकुटीकृत्वा
ताभिः सहमहेश्वरः ॥ क्रीडांचकारसहसामनोभवपराभवः ॥ ३ ॥ एतस्मिन्नंतरेगौर्याश्चित्तमुद्धाततांगतम् ॥ अपश्यद्विद्यानयोगेनक्रीडंतंजगदीश्वरम् ॥ ४ ॥
स्त्रीभिरंतर्गतज्ञात्वारोपस्यवशगाभवत् ॥ ततः क्षेमंकरीरूपाभूत्वाचप्रविवेशसा ॥ ५ ॥ व्यामैकातेतिदूरेचकामदेवसमप्रभम् ॥ वामातिमध्यगंशुभ्रपुरु
पंपुरुषोत्तमम् ॥ ६ ॥ स्त्रीभिः सहसमालिङ्ग्यप्रक्रीडंतंमुहुर्मुहुः ॥ जुवंतंनिर्भरं देवंहरंरागप्रपीडितम् ॥ ७ ॥ वृत्तंक्षेमंकरीदृष्ट्वा निपपाताप्रतस्तदा ॥ ता
सांकेशेषुचाकृष्यचकारचरणहतिम् ॥ ८ ॥ त्रपयापीडितश्शर्वः पराङ्मुखमवस्थितः ॥ केशेष्व्वाकृष्यरोषात्ताः पातयामासभूतले ॥ ९ ॥ स्त्रियः सर्वा
धरांप्राप्यसहसाविकृताननाः ॥ उमाशापप्रदग्धांगेच्छानां वशमागताः ॥ १० ॥ ताश्चांडालस्त्रियः ख्याता अधवाधवसंयुताः ॥ अद्याप्युमाकृतं
शापं सत्वांस्तान् स्वसमस्तुयुः ॥ ११ ॥ अथोमाशतधारूपं कृत्वेवंसंगतातदा ॥ एवंप्रभावंजानीहिकामस्यसततं द्विज ॥ १२ ॥ ततश्चिरात्तयासाद्वैगतः कै
लासमंदिरं ॥ अतः क्षेमंकरीदृष्ट्वा येभिनंदंतिमानवाः ॥ १३ ॥ तेषां चित्तिद्विविभाभवंतीहपरत्रच ॥ कुंकुमारक्तसर्वांगिकुदेंदुधवलनने ॥ १४ ॥
सर्वमंगलदेदेविक्षेमंकरिनमोस्तुते ॥ योगिनीसाम्यंतेनैवसंमुखविमुखापिवा ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा तानाभिर्वेद्यस्तस्ययुद्धेपराजयः ॥ राजगृहेषुविद्यायां
नमस्काराज्योभवेत् ॥ १६ ॥ एवंकामस्यमाहात्म्यंभवोमोहवशंगतः ॥ अर्थदेवासुराणांचक्षमयाप्रभुतांगतः ॥ १७ ॥ अस्थैवसदृशोलोकेनभूतो

प्र०सू०खं०
अ०५६

॥१७०॥

नभविष्याति ॥ रामामङ्गस्थितारम्यांक्षमातल्पगतेनच ॥ १८ ॥ त्यक्त्वैवसाधितालोकास्सुरासुरमुदुर्लभाः ॥ एवंवैष्णवमुख्यश्चसुरासुरगणा
 चितः ॥ १९ ॥ योनोददातिभुक्तयम्यशेषचस्वयमश्नुते ॥ एवमभ्यासधैर्येणदीर्घकालेसुखंगते ॥ २० ॥ प्राक्संगमात्स्वभार्याचहङ्गामाप्रददौमुदा ॥
 द्वादशान्दप्रसंकल्प्यप्राग्भोगोमयिविशितः ॥ २१ ॥ तेनतस्यगृहेनित्यातिष्ठामिगृहक्षणात् ॥ तथाधात्रीफलस्यापिसदास्वरसमीहते ॥ २२ ॥
 तस्मादुक्तोमयान्येषांवैष्णवानांचवैष्णवः ॥ पुरायेविप्रमेभक्तास्सुरामत्पथगामिनः ॥ २३ ॥ तैरेवकृतंतयच्चतदनेनकृतंपरम् ॥ तस्माद्वैष्णवसर्व
 स्वंनामरम्यमयाकृतम् ॥ २४ ॥ अस्यवेदमनितिष्ठामिमुहूर्तनचलाम्यहम् ॥ अतोयेचैवमद्रक्तास्तेष्वहंसुलभोद्विज ॥ २५ ॥ अस्माकंपदवी
 तेम्योद्यद्यद्विस्वकारणम् ॥ आवयोर्विप्रसौजन्यंस्वप्नभोज्यादिकंसमम् ॥ २६ ॥ सायुज्यंचसखित्वंचपश्यभूदेवनांतरम् ॥ ततोमृकादयःसर्वेस्वागताह
 रिमीश्वरम् ॥ २७ ॥ गंतुकामादिवंपुण्यास्सदाराःसपरिच्छदाः ॥ येचतेपांगृहाभ्याशेष्यात्मनोगृहगोधिकाः ॥ २८ ॥ नानाकीटादयोयेचेतेपामनुययुःसुराः ॥
 ॥ व्यासउवाच ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ २९ ॥ प्रचक्रुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वित्यनादयन् ॥ देवंदुंदुभयोनेदुर्विमानेषुवनेषु
 च ॥ ३० ॥ समारुह्यरथंस्वंस्वंहरिवीथीपुरंययुः ॥ तदद्भुतंसमालोक्यविप्रोऽवोचज्जनार्दनम् ॥ ३१ ॥ उपदेशंचदेवेशब्रह्महिमेषुसूदन ॥ श्री
 भगवानुवाच ॥ गच्छस्वपितरौतातशोकविक्लवमानसौ ॥ ३२ ॥ समाराध्यप्रयत्नेनमद्गृहंप्राप्त्यसेचिरात् ॥ पितृमातृसमादेवानतिष्ठतिसुरालये ॥ ३३ ॥
 याभ्यामुग्राहंतदेहंशिशुत्वपालितंसदा ॥ अज्ञानदोषसहितंप्रपुष्टंचापिर्वाधितम् ॥ ३४ ॥ याभ्यांतयोस्समंनस्तित्रैलोक्येसचराचरे ॥ ततोदेवगणा
 स्सर्वेपंचभिस्तेमुंदान्विताः ॥ ३५ ॥ माधवंसंस्तुवंतश्चगतास्तेहरिमादिरम् ॥ खचितंचपुरीरम्यांविश्वकर्मविनिर्मिताम् ॥ ३६ ॥ रत्नाढ्यामिष्टं
 पूर्णाकल्पवृक्षादिभिर्युताम् ॥ ज्ञातकुम्भमयेर्यैर्हेस्सर्वरत्नेस्सकबुंराम् ॥ ३७ ॥ वज्रवैडूर्यसोपानांस्वर्णदीतोयसंयुताम् ॥ गीतवाद्यादिसंपूर्णासर्वदु
 र्गसमाकुलाम् ॥ ३८ ॥ कोकिलालापबहुलांसिद्धगंधर्वसेविताम् ॥ रूपाढ्यैःसुजनैःपूर्णप्रियातीमिवखेपुरीम् ॥ ३९ ॥ ततःस्थित्वाच्युताःसर्वेसर्वलोको
 र्ध्वतोभूशम् ॥ द्विजोपपितरौगत्वासमाराध्यप्रयत्नतः ॥ ४० ॥ अचिरेणैककालेनसकुटुंबोहरिययो ॥ पंचाख्यानमिदंपुण्यंमयातेसमुदाहृतम् ॥ ४१ ॥
 यःपठेच्छृणुयाद्वापितस्यनास्तीहदुर्गतिः ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्नलिप्येतकदाचन ॥ ४२ ॥ गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंलभतेनरः ॥ तत्फलंसमवाप्नोति
 पंचाख्यानावगाहनात् ॥ ४३ ॥ स्नानेनपुष्करेनित्यंभागीरथ्याचसर्वदा ॥ यत्फलंतदवाप्नोतिसकृच्छ्रवणगोचरात् ॥ ४४ ॥ दुःस्वप्ननाशयेतक्षिप्रंतथारो
 म्यंप्रयच्छति ॥ लक्ष्म्यारोग्यकरंचैवतस्माच्छ्रोतव्यमेवहि ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणप्रथमेऽष्टिसंक्षेपंचाख्यानंनानामषडपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

५० पु०
॥१७१॥

॥दिज्ञाजुः॥कीर्तिर्धर्मोऽथलोकेषुसवाणिप्रवराणिच ॥ वदनोमुनिशार्ङ्गलयादिनोस्तित्वनुग्रहः॥ १॥ व्यासउवाच ॥ यस्यखातवेनेगावस्तृप्यतिमासमेवच॥ यद्वाससदिनात्पूतःसर्वदैवैःसपूजितः॥ २॥ पुष्करिण्याविशेषेणपूतायायज्ञकर्मणा ॥ यत्फलंजलदानेनसर्वमत्रास्मितच्छृणु ॥ ३॥ हायनेहायनेचैवकल्पकल्पं विधीयते ॥ दानात्स्वर्गमवाप्नोतितीतोयदःसर्वदोभुवि ॥ ४ ॥ मेघवर्षतिखातेचजायंतेयेऽश्विकराः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिदिवमश्रातिमानवः ॥ ५ ॥ तोयैरब्रह्मदिपाकैश्चप्रसन्नोमानवोभवेत् ॥ प्राणानांचविनाशैश्चधारणत्रैवजायते ॥ ६ ॥ पितृणांतर्पणशौचैरूपवैगंध्यानाशनम् ॥ वीजैर्विहाजितंसर्वसर्वतोयेप्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ वस्त्रस्यधावनंरुच्यंभाजनानांतथैवच ॥ तेनैवसर्वकार्यचपानीयंमेघ्यमेवच ॥ ८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवार्पाकूपतटाककम् ॥ कारयेद्यवलेःसर्वं स्तथासर्वधनेनच ॥ ९ ॥ ततोविनिर्जलेदेशोयददातिजलाशयम् ॥ वासरेवासरेतस्यकल्पंस्वर्गंविनिर्दिशेत् ॥ १० ॥ त्रिविष्टपाच्युतोविष्टविष्टदशास्त्रार्थपारमः ॥ लोकवंशुःसधर्मात्मातपस्तप्त्वादिवंब्रजेत् ॥ ११ ॥ एवंजन्माद्रेकंपाप्येकस्याशयमिष्यते ॥ क्षत्रियाणांकुलेजातःसार्वभौमोभवेन्नृपः ॥ १२ ॥ विशोऽक्षयधनंविद्याजन्मजन्मसुयतिप्रियम् ॥ शूद्रादयोन्त्यजाश्चान्यलेभंतस्वर्गंतिमुहुः ॥ १३ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणंतुकूपंखनतियःपुमान् ॥ परोपकारकं नित्यंकल्पंस्वर्गंतुहायने ॥ १४ ॥ द्विगुणोद्विगुणोविद्याच्छतंचैवचतुर्गुणे ॥ विंशतिकंष्कुप्रमाणंतुदद्यात्पुष्करिणींतुयः ॥ १५ ॥ विष्णोर्धामलेभत्सोऽपि दिव्यभोगंतथैवच ॥ अनंतरंनृपोजातोऽधनीवार्गंश्वरोभवेत् ॥ १६ ॥ एवंद्विस्त्रिंशत्तुर्वीपयुगतोभोगमिष्यते ॥ विस्तीर्णेप्रचुरंविद्विदसहस्रेणाच्युतोऽपि वः ॥ १७ ॥ सहस्राद्विगुणेनैवसुरपूज्योभवेन्नरः ॥ जंतवस्तत्रयेसंतियावंतोजीवनंययुः ॥ १८ ॥ तत्संख्याकाजनास्तस्यार्किकराःपृष्टलप्रकाः ॥ भवंतिसततंगेहेपुरेजनपदेषुच ॥ १९ ॥ विहायपितरंभोग्याधनेक्षणेयथावनम् ॥ पक्षिणस्मृकरश्चैवमहिषीकरिणीतथा ॥ २० ॥ उपदेष्टाचक्रांचपडेतैस्वर्गगामिनः ॥ दिव्यंचपक्षिणंचैवज्ञतंस्वर्गंविनिर्दिशेत् ॥ २१ ॥ क्रोडोऽर्षसहस्रंतुमहिष्ययुतहायनम् ॥ देवरूपंसमास्थायकरिण्यालक्षमुच्यते ॥ २२ ॥ कोट्येकमुपदेष्टुश्चक्रतुर्लक्षयमेवच ॥ पुराधनिसुतेनैवकृतःरुद्रातोऽजलाशयः ॥ २३ ॥ अयुतधनव्ययंनैवप्राणैर्नैवबलेनच ॥ सर्वसत्त्वोपकारायशिवश्चद्रायुतेनच ॥ २४ ॥ कालेनकियताचापिशीघ्रवित्तोभवत्तकिल ॥ कश्चिदर्थधीनोतस्यमूल्यदानायचोद्यतः ॥ २५ ॥ विमृश्यधनिनाचोक्तंव्याहारंशृणुताधुना ॥ दीनारस्यायुतंवातेदास्याम्यस्याश्चकारणात् ॥ २६ ॥ लब्धंतेपुष्करिण्याश्चपुण्यंलभात्प्रमन्यसे ॥ ज्ञत्वादात्वाथमूल्यंतांस्वीयांकर्तुंव्यवास्थितः ॥ २७ ॥ एवमुक्तंस्तत्राहवासरेप्ययुतंपुनः ॥ फलंभवतिवैनित्यंपुण्यंपुण्यविदोविदुः ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नजलेदेशेशिवंखातंकृतंचमे ॥ स्नानपानादिकंकर्मसर्वंकुर्वैत्यर्भोएतः ॥ २९ ॥ तस्मान्मेप्ययुतार्थैर्यनैत्यंकंफलमिष्यते ॥ ततस्तस्याभव

प्र०सृ०खं०
अ०५७

1196911

द्वास्त्यंतथैवचसभासदाम् ॥ ३० ॥ द्वियाचपीडितः सोपिवाक्यमेतदुवाचह ॥ सत्यमेतद्वचोस्माकंपरीक्षां कुरुधर्मतः ॥ ३१ ॥ मत्सरात्सतुतंप्राहशृणुमेव
 चनंपितः ॥ दीनारायुतमेतत्तेदत्वाचानीयप्रस्तरम् ॥ ३२ ॥ पातयिष्यामि ते खाते यथायोगं प्रमज्जतु ॥ उन्मज्जति च यत्काले प्रस्तरः संतरत्यपि ॥ ३३ ॥
 क्षयं यास्यति नो विचिंतनं चेन्मधर्मतो हि सा ॥ बाढमुक्त्वा युतंतस्य गृहीत्वा स्वगृहगतः ॥ ३४ ॥ साक्षिणामग्रतस्तेन प्रस्तरः पातितस्तथा ॥ पुष्करिण्यां महत्यां
 च दृष्टं न सुरासुरैः ॥ ३५ ॥ ततो धर्मतुलायां तु तुलितं धर्मसाक्षिणा ॥ दीनारायुतदानस्य पुष्करिण्यां जलस्य तु ॥ ३६ ॥ न समंतु दिने कंतु जलस्य धर्म
 तो भृशम् ॥ धनिनो मानसंदुःखं मोघार्थं च परे हनि ॥ ३७ ॥ शिलोच्चयोऽभवत्तीर्णो द्वीपवच्च जलोपरि ॥ ततः कोलाहलः शब्दो जनानां समुपस्थितः ॥ ३८ ॥ तच्छु
 त्वाद्भुतवाक्यं च मुदा तौ चागतौ ततः ॥ दृष्ट्वा शैलं तथा धृतं कृतं तेनायुतं तथा ॥ ३९ ॥ ततः खाताधिपे नैव शैलं दूरे निपातितम् ॥ पुण्यं खातस्य चोत्खाते प्रलु
 तस्य सुतेन हि ॥ ४० ॥ सोपि नाकं समारुह्य जन्मजन्मसु निवृत्तः ॥ गोत्रमातृगणानां च नृपाणां सुहृदां तथा ॥ ४१ ॥ सखीनां चोपकर्तृणां खानं स्वात्वाऽक्षयं
 फलम् ॥ तपस्विनामनाथानां ब्राह्मणानां विशेषतः ॥ ४२ ॥ खातं तु जनयित्वा तु स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ तस्मात्खातादिकं विप्राः शक्तिर्तोयः करिष्यति ॥ ४३ ॥
 सर्वपापक्षयात्पुण्यं मोक्षं यायाव्रसंशयः ॥ यद्दं श्रावयेच्छोके धर्माख्यानां महोत्कटम् ॥ ४४ ॥ सर्वखातप्रदानस्य फलमश्राति धार्मिकः ॥ ग्रहणे भास्कर
 स्यैव भागीरथ्यां तटे वरे ॥ ४५ ॥ गवां कोटिप्रदानस्य फलं श्रुत्वा लभेन्नरः ॥ न च दारिद्र्यतामेति न शोकं व्याधिसं च यम् ॥ ४६ ॥ असमानं महद्दुःखमुभयोर्ना
 धिगच्छति ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे खातादिकीर्तनं नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ शाखिनामेव सर्वपापफलं वक्ष्यामि
 दृशम् ॥ तच्छृणुष्वं महाभागारोपणे च पृथक् पृथक् ॥ १ ॥ यस्त्वारोपयते तीरे पुण्यवृक्षां समंततः ॥ तस्य पुण्यफलं ज्ञातुं कथितुं नैव शक्यते ॥ २ ॥ अन्यत्र रो
 पणं कृत्वा शाखिनां यत्फलं लभेत् ॥ ततो जलसमीपे तु लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ ३ ॥ स्वयं पुष्करिणीतीरे त्वनंतं फलमश्नुते ॥ तस्माच्छतगुणं ब्रूमः शाखि
 नां पुण्यकारिणाम् ॥ ४ ॥ अश्वत्थरोपणं कृत्वा जलाशयसमीपतः ॥ यत्फलं लभते मत्तय्येन तत्कृतुं शैतीरपि ॥ ५ ॥ पतंतियानि पत्राणि जले पर्वणि पर्वणि ॥ तानि पि
 ङ्समानीह पितृणामक्षयं ययुः ॥ ६ ॥ खादंति पतगास्तत्र फलानि कामतो ध्रुवम् ॥ ब्रह्मभक्ष्यसमंतस्य पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ७ ॥ अश्वत्थे नैव भक्ष्येण
 रोपणे नैव यत्फलम् ॥ तद्वै कृतुं शैतीरे नैव पुत्रैरेव शैतीरपि ॥ ८ ॥ उण्णेच्छायां प्रगृह्णति गावो देवद्विजातयः ॥ कर्तुं पितृगणानां च स्वर्गो भवति चाक्षयः ॥ ९ ॥
 कर्तुं स्वस्थस्य वै विप्रमक्षयत्वात् ब्रह्मक्षयते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रोपयेद्बृक्षमाधवम् ॥ १० ॥ एकं वृक्षं समारोप्य नरः स्वर्गो ब्रह्मीयते ॥ तस्मादेव महावृक्षं रोपयध्वं
 द्विजोत्तमाः ॥ ११ ॥ जलानानि कटे रम्ये रसानां क्रयविक्रये ॥ मार्गे जलाशये वृक्षान् रोपयेद्यो महाराजः ॥ १२ ॥ अश्वत्थादीन् समारोप्य स्वर्गं याति मनो

प० पु०
॥१७२॥

रमम् ॥ अर्चयित्वा तु यत्पुण्यं प्रवक्ष्यामि द्विजातयः ॥ १३ ॥ स्नात्वा श्वत्थं स्पृशेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ अस्नातो यः स्पृशेन्मर्त्यो लभते स्नानजं फलम् ॥ १४ ॥
दृष्ट्वा च नाशयेत्पापं स्पृष्ट्वा लक्ष्मीं प्रपद्यते ॥ प्रदक्षिणे भवेदायुः सदा श्वत्थनमोस्तुते ॥ १५ ॥ चलद्वलाय वृक्षाय सदा विष्णुस्थिताय च ॥ बोधिसत्त्वाय यो
ग्याय सदा श्वत्थनमोस्तुते ॥ १६ ॥ अश्वत्थाय तु हव्यं तु पयो नैवेद्यमेव च ॥ पुष्पं धूपं दीपकं च दत्त्वा स्वर्गान्नहीयते ॥ १७ ॥ स पुत्रं चाक्षयं विद्विधं न वृद्धिं यश
स्करम् ॥ विजयं मानदं भद्रं श्वत्थस्य प्रपूजनम् ॥ १८ ॥ यत्नं च हुतं स्तोत्रं यन्मन्त्रादिकं च यत् ॥ सर्वकोटिगुणं प्रोक्तं मूले चलदलस्य च ॥ १९ ॥
यस्य मूले स्थितो विष्णुर्मध्ये तिष्ठति शंकरः ॥ अग्रभागे स्थितो ब्रह्मा कस्तंजगति नाचयेत् ॥ २० ॥ सोमवारे त्वमार्या च स्नानं यन्मौनिना कृतम् ॥
दानस्य गोसहस्रस्य फलं चाश्वत्थवन्दने ॥ २१ ॥ सप्तप्रदक्षिणे नैव गवामयुतजं फलम् ॥ प्रचुरा लक्षकोटिश्च तस्मात्कार्या हि सा सदा ॥ २२ ॥ यत्किं
चिद्दीयते तत्र फलमूलजलादिकम् ॥ सर्वतश्चाक्षयफलं जन्मजन्ममुजायते ॥ २३ ॥ अहो श्वत्थसमो नास्ति वृक्षरूपी हरिर्भुवि ॥ यथा पूज्यो द्विजो लोकियथा
गावो यथा मराः ॥ २४ ॥ तथा श्वत्थवृक्षरूपी देवः पूज्यतमः स्मृतः ॥ रोपणे रक्षणे स्पृशेन्पूजा कर्मणि वै सदा ॥ २५ ॥ ददाति वित्तं पुत्रान् स्वस्वर्गमोक्षं पुनः क्रमा
त् ॥ किञ्चिच्छेदं तु यः कुर्यादश्वत्थस्य तनोरः ॥ २६ ॥ कल्पैर्कनिरयं भुक्त्वा चां डालादौ प्रजायते ॥ मूलच्छेदेन तस्यैव स च यात्यपुनर्भवं ॥ २७ ॥ पुरु
षास्तस्य तिष्ठन्ति रौखे योरदर्शने ॥ अश्वत्थस्यैकवृक्षस्य रोपणे यत्फलं भवेत् ॥ २८ ॥ तथैव चंपके केचत्रयाणारोपणेऽपि च ॥ अष्टौ विलस्य वृक्षाश्चन्द्रो
धाश्चैव सप्त च ॥ २९ ॥ निवस्य दश वृक्षाश्च फलं चैषां समं भवेत् ॥ एकैकस्य फलं चोक्तं वृक्षाणारोपणे द्विजाः ॥ ३० ॥ एवं बुद्ध्वा तु धर्मात्मा यः कुर्यात्कृत्रिमं व
नम् ॥ कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च ॥ ३१ ॥ नाकमेति स चूतस्य समारोप्य सहस्रकम् ॥ ततो द्वित्रिगुणे नैव न्यूने वा प्रचुरेऽपि वा ॥ ३२ ॥
भुक्ते भुक्त्वा पुनः कुर्यान्नृपो वाथ स दीश्वरः ॥ स्वर्गभोग्यं ततो राज्यं कल्याणं मंगलं शुभम् ॥ ३३ ॥ आरोग्यं शौर्यं संपन्नमारा मा देव जायते ॥ फलानि यस्य खादं
ति जंतवो य सहस्रशः ॥ ३४ ॥ आश्रिता विहगाः कीटाः पतगाः शलभा दयः ॥ छायाश्रिताश्च ये सत्वास्तत्संख्याताः पृथग्जनाः ॥ ३५ ॥ तस्यार्कं करतां याति शत
शो देवता चिताः ॥ ये च वृक्षामहासत्त्वास्सर्वे ते देव रूपिणः ॥ ३६ ॥ तदर्चापितृवत्कार्यां शुश्रूषां जलपिंडकम् ॥ मर्त्यलोके च ते पुत्रास्तस्य जन्मनि जन्मनि ॥ ३७ ॥
सुरूपाः सुविनीताश्च सदा पुण्यक्रियाशुभाः ॥ एवं गणेशतां याति जंतवश्च तल्लग्नकाः ॥ ३८ ॥ धात्री हरी तकी चान्ये कटुतिक्ता म्लसंभवाः ॥ सर्वे चारामतः
शुद्धाः फलदाः शिवदाः सदा ॥ ३९ ॥ प्रासादाय त्रसोवर्णाः सर्वैरब्रवीन्भूषिताः ॥ सर्वाभरणसंयुक्ता विमानाश्चानिलोपमाः ॥ ४० ॥ शतकुंभमया वृक्षाः स देवसर्वदा
यिनः ॥ सर्वैर्तु सुखदाः सौम्यकन्यका अप्सरस्समाः ॥ ४१ ॥ गीत नृत्यपराधीरास्तत्र तिष्ठति वृक्षदाः ॥ पुष्करिण्यो विशेषेण सातान्यन्यानि यानि च ॥ ४२ ॥

प्र० सू० ख०
अ० ५८

॥ १७२ ॥

शुद्धोपलान्तरचितानद्यःपायसकहमाः ॥ पुनर्दुग्धसफेनाश्चन्नादिषड्भूसांविताः ॥ ४३ ॥ मर्त्यलोकेयथाभोग्यं पुनःस्वर्गेपुनर्भुवि ॥ पुनरेवतदभ्या
 सात्खातमारामकंपुनः ॥ ४४ ॥ यथापुण्यादिकंकृत्वास्वर्गमर्त्याधिपः पुमान् ॥ अशक्तस्तुप्रपांकृत्वापुष्करिण्याःफलंलभेत् ॥ ४५ ॥ प्रपायालक्षणंचात्रसर्वपापह
 रंपरं ॥ सर्वभोगप्रदंशुद्धस्वर्गापवर्गदंस्थिरं ॥ ४६ ॥ लक्षणंचप्रवक्ष्यामिप्रपायाःकीर्तिवर्धनम् ॥ निर्जलेऽध्वनिपृक्तेचस्थानेकृत्वाचर्मडपम् ॥ ४७ ॥
 बहुपान्थेसमायातेग्रीष्मवर्षाशरत्स्वापि ॥ अगुरुकादिसौगंध्यंजलंपूगंसंचद्रकम् ॥ ४८ ॥ आसनंचैवतांबूलंदत्वास्वर्गाब्रहीयते ॥ एवंवर्षत्रयेणैवपुष्क
 रिण्याःफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ स्वर्गाच्चैवाच्युतोमर्त्यादौवैरपिप्रपूज्यते ॥ मासमेकंतुयोदद्यात्प्रपांश्रीष्मेथनिर्जले ॥ ५० ॥ कल्पैकंतुवसेत्स्वर्गेस्वर्गाद्ब्रह्म
 महीयते ॥ प्रपादास्तत्रतिष्ठंतियत्रपुष्करिणीप्रदाः ॥ ५१ ॥ नोचेद्धर्मघटोदेयःपुण्यपापक्षयायच ॥ एषधर्मघटोज्ञेयोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५२ ॥
 तवप्रसादात्सफलाःममस्तंतुमनोरथाः ॥ स्वर्णमापंचतुर्भांगदक्षिणार्थघटस्यच ॥ ५३ ॥ एवंवर्षत्रयेणैवप्रपादानफलंलभेत् ॥ यःपठेच्छ्रावयेद्रा
 पिपुष्करिण्यादिजंफलम् ॥ ५४ ॥ साक्षात्पापातभवेन्मुक्तस्तत्प्रसादात्तुसद्गतिः ॥ जेनपुश्चावयेद्यस्तुपुण्याख्यानामिदंशुभम् ॥ ५५ ॥ कल्पको
 टिसहस्राणिमुरलोकेसतिष्ठति ॥ ५६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपुष्करिण्यादिधर्मकीर्तनंनामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ व्यास
 उवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिकीर्तिधर्मपरंशुभम् ॥ सेतुबंधफलंपुण्यंब्रह्मणाभाषितंयथा ॥ १ ॥ कांतारेदुस्तरेपेकेपुरुशंकुसमाकुलं ॥ आलि
 कृत्वाभवेत्पूतोदेवत्वंयातिमानवः ॥ २ ॥ वितस्तौतुलभेत्स्वर्गोदिव्यवर्षंशतंसमम् ॥ एवंसंख्याविधानेननरःस्वर्गाब्रहीयते ॥ ३ ॥ कदाचित्पंकयो
 गाच्चस्वर्गाद्भुवि विजायते ॥ तदाभट्टारकःश्रीमानुरोगशोकविवर्जितः ॥ ४ ॥ पंकादौसंक्रमांश्चैवकृत्वास्वर्गाब्रहीयते ॥ सर्वपापंक्षयंतस्यसंप्रयातिदिने
 दिने ॥ ५ ॥ तथालिंसंक्रमाणांचफलंतुल्यंप्रकीर्तितम् ॥ धनप्राणव्यथेनैवधीमताक्रियतेसदा ॥ ६ ॥ श्रूयतांयत्पुरावृत्तमाख्यानंबुद्धसंततं ॥ कश्चिच्चो
 रोमहाभिष्मेस्तेयकर्मणिचोद्यतः ॥ ७ ॥ कांतारेगोशिरःस्थाप्यक्रान्त्वास्तेयंगतोह्यसौ ॥ धनापहरणंकृत्वागृहस्थस्यचतेनहि ॥ ८ ॥ गतःस्वमंदिरंतत्र
 जनागच्छंतितवर्त्मनि ॥ सर्वेषामेकपादस्यसुखंभवतिनिश्चितं ॥ ९ ॥ एकपादेहृद्देवुगतारकंमोशिरःपरम् ॥ चांद्रायणंचतत्तस्यकांतारेसंस्थितंशिरः ॥ १० ॥
 ततश्चोरस्यनिधनेचित्रशुभप्रणीतके ॥ धर्मस्यफलमात्रंतुएतस्यचनविद्यते ॥ ११ ॥ नदैवंपैतृककार्यतीर्थस्नानंदिवाचनं ॥ दानंशुभजनमानंज्ञानंपरहि
 तंशुभम् ॥ १२ ॥ मनसानकृतंतेनक्रिययाचकथंपुनः ॥ कृतंसाहसिकंस्तेयंपरदाराभिभर्शनम् ॥ १३ ॥ भूतमिथ्यापवादंचसाधुर्निदापरंतथा ॥ एवंश
 तसहस्रंतुतथागोहरणंकृतम् ॥ १४ ॥ तत्राहधर्मराजस्तुकालानलसमप्रभः ॥ नयतेनफलंशूरादुर्गतिंचापुनर्भवम् ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेवोचच्चित्रशुभो

५० पु०
॥१७३॥

उक्तंपकः ॥ अस्त्यस्यगोशिरःपुण्यांकचित्राथक्षमाधुना ॥ १६ ॥ तृपोद्वादशवार्षिक्यलभेत्पुण्योदयक्षितौ ॥ तथाहधर्मराजस्तंगच्छमर्त्यदुरात्म
क ॥१७॥ अकंटकं चराज्यं च भुंक्ष्वद्वादशवत्सरम् ॥ यद्धर्तगोशिरोगेमुक्तस्तस्यैवकारणात् ॥१८॥ पुनरत्रसमागम्यसंगताचापुनर्भवम् ॥ ततःकृतांज
लिर्देवमुवाचदुःखपीडितः ॥ १९ ॥ धर्मराजानुक्तं पाचमय्येवंपापकारिणि ॥ कुरुनाथत्वनाथेचजानामिप्रीतिपूर्वकम् ॥ २० ॥ धर्मराजस्तुतंचाहवाढमेव
मितोब्रज ॥ स्मरिष्यसिस्त्ववृत्तांतंमत्प्रसादात्सुदुःखितः ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवमोचितःकिंकरेणहि ॥ तस्यजन्माभवत्कौचदुर्विधेचातिवाणिके ॥२२॥
आजन्मविविधंदुःखंभुक्तंपूर्वविकर्मतः ॥ भुक्त्वाक्लेशंमहांतंचएकविंशतिहायनम् ॥२३॥ तस्मिन्नराष्ट्रेमृतोभूयःस्वकर्मपरिपीडितः ॥ एतस्मिन्नंतरेऽमात्यैः
समालोक्यसुमंत्रिभिः ॥ २४ ॥ अनेकपरिमर्शैस्तुपृथिव्यांभ्रमणंकृतम् ॥ तमावृण्वंश्चतेसद्यःसर्वेषांपुरतोदृढम् ॥२५॥ ततोराज्याभिषेकश्चकृतस्तैस्तु
विमत्सरेः ॥ सचराज्यंचसंश्रित्यधर्मराजवरेणच ॥ २६ ॥ अकरोदालिकं कर्मशिलावद्धंचमृन्मयम् ॥ संक्रमंजलदुर्गंचतरणिचतथापरे ॥ २७ ॥ वापीकृ
पतटाकानिप्रपाराममहीरुहं ॥ कृतवान्निविधंयज्ञदानपुण्यमतःपरम् ॥ २८ ॥ स्मरंश्चपूर्वकंमार्गिसर्वपापक्षयायवै ॥ कृतंवहुविधंधर्मव्रतानिविविधा
निच ॥ २९ ॥ सुराणांब्राह्मणानांचगुरुणांचैवतर्पणात् ॥ पापात्पूतोययौगेहंधर्मराजस्यधीमतः ॥ ३० ॥ सयानस्थंततोदृष्ट्वाकोधरकेशणोभवत् ॥
सचतंप्रांजलिःप्राहभोधर्मकुरुतारणम् ॥ ३१ ॥ चित्रगुप्तोब्रवीद्वाक्यंधर्मराजसमीपतः ॥ कर्मणामनसापूतोविष्णुलोकंसगच्छतु ॥ ३२ ॥ सतच्छ्रुत्वापुन
श्चाहतस्यविज्ञायकारणम् ॥ स्मितःप्रीत्याप्रसन्नात्मागच्छगच्छाच्युताललयम् ॥३३॥ विमानंसुरलोकाच्चस्वागतवर्णकंबुंरम् ॥ समारुह्यगतःस्वर्गंपुनरावृ
त्तिदुर्लभम् ॥ ३४ ॥ तस्मात्किञ्चुप्रमाणंहिदत्तयेनालिकंपुरा ॥ सतुराज्यान्वयंस्वर्गमहांतंचानुगच्छति ॥ ३५ ॥ तथेवगोप्रचारंतुदत्त्वास्वर्गाब्रवीयते ॥
यागतिगोप्रदस्यैवध्रुवंतस्यभविष्यति ॥३६॥ व्याभेकंगोप्रचारंतुमुक्तयेनसुधीमता ॥ तस्यस्वर्गंभवेदिष्टिकिमन्यैःपुरुभाषितैः ॥ ३७ ॥ गोप्रचारंयथाशक्ति
योवैत्यजतिहेतुना ॥ दिनेदिनेब्रह्मभोज्यंपुण्यंतस्यशताधिकम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्भवांप्रचारंतुमुक्त्वास्वर्गाब्रवीयते ॥ यश्छिनत्तिदुर्गंपुण्यंगोप्रचा
रंछिनत्यापि ॥ ३९ ॥ तस्यैकविंशपुरुषाःपच्यंतैरौखेषुच ॥ गोचारंमग्नमगोपःशक्तोज्ञात्वातुदण्डयेत् ॥ ४० ॥ छेत्तारंधर्मवृक्षाणांविशेषाद्रोप्रचारयम् ॥
तस्यदंडेसुवंतस्यतस्मात्तंदंडयेत्तुसः ॥ ४१ ॥ प्रासादंकुरुतेयस्तुविष्णुलिंगस्यमानवः ॥ त्रिकांडंपंचकांडंचसुशोभंसुघटान्वितम् ॥ ४२ ॥ इतोऽधिकं
तुयोदद्यान्मृन्मयंवाटचमयम् ॥ वसुवृत्तिसुपूर्णंचसुरम्यंदिव्यभूतलम् ॥ ४३ ॥ प्रतिष्ठाकर्मसंपन्नकिङ्कारादिभिरावृतम् ॥ सुलिंगमिष्टदेवस्याविष्णोरेव
विशेषतः ॥ ४४ ॥ कृत्वाचविष्णुसायुज्यंसमाप्नोतिनरोत्तमः ॥ तथैवप्रतिमांकृत्वाहरेरन्यतरस्यच ॥ ४५ ॥ कृत्वादेवकुलंरम्यंयत्फलंभतेनरः ॥

प्र०सु०ख०
अ० ५९

॥१७३॥

नतन्मखसहस्रेस्तुदानैर्भुवित्रतादिभिः ॥ ४६ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ प्रासादेरन्नसंयुक्तेसंपूर्णद्रव्यसंकुले ॥ ४७ ॥ सवसेत्कामगे
यानेसर्वलोकमनोहरे ॥ स्वर्गाच्च्युतोभवेद्राजासार्वभौमोगुणैर्वशी ॥ ४८ ॥ शिवलिङ्गेतुप्रासादंकारयित्वास्वशक्तिः ॥ यदुक्तविष्णुलिङ्गेतुतज्ज्ञेशिव
वेदमनि ॥ ४९ ॥ भुंक्तेभोगंमहाभागोमनःशर्मकरंपरम् ॥ रामाभिरामसंपूर्णसर्वतःसुखदंदिवि ॥ ५० ॥ उर्व्यामक्षयभोग्यानिनृपोवाथमहाधनी ॥
हरस्यप्रतिमायश्चकृत्वादेवगृहेनरः ॥ ५१ ॥ सुलिङ्गांवासुरूपांवाकल्पकोटिवसेदिवि ॥ स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्राजाधनीपूज्यतमोपिवा ॥ ५२ ॥ देवीलिङ्गे
षुसर्वेषुकृत्वादेवगृहंनरः ॥ सुरत्वंप्राप्तुयाल्लोकेदेव्यास्तसर्वसुखोद्भवे ॥ ५३ ॥ भृशमच्युततामेतिसुखमेतिनिरामयम् ॥ रत्नसंसृष्टप्रासादेमाणिक्युरभूत
ले ॥ ५४ ॥ रामायुतप्रसंगेभोग्येदेवोसंसृष्टनिर्भये ॥ नृत्यगीतपरेरम्येसर्वैर्द्रियमनोरमे ॥ ५५ ॥ रत्नमईलतालाढ्येसर्वदाम्नाजनैरिते ॥ निर्मलेसुखदे
रम्येरत्नानांसुशुभेष्टहे ॥ ५६ ॥ तथैवप्रतिमायाश्चदेव्याःप्रासादमुत्तमम् ॥ नियुतंकल्पकोटीनांस्वर्लोकमेतिमानवः ॥ ५७ ॥ स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्भू
पोदेवीभक्तिपरायणः ॥ एवंचजन्मसाहस्रंस्मरएवभवेद्भुवि ॥ ५८ ॥ प्रासादंगाणपत्यंचदेव्यावाप्रीतिमान्नरः ॥ कृत्वासुरगणानांचपूजितोदिविजा
यते ॥ ५९ ॥ तथैवराजतामेतिभोग्यान्देवीपुरेतथा ॥ अविघ्नंसर्वकार्येषुसदैवगणपोयथा ॥ ६० ॥ आज्ञानस्खलितातस्यसुरासुरनरेषुच ॥ तथैवसौर
प्रासादेफलमेतिनरोत्तमः ॥ ६१ ॥ अरोगीसुप्रसन्नात्माकामदेवसमप्रभः ॥ वरदःसर्वलोकेषुयथाब्रह्मस्तथाहिसः ॥ ६२ ॥ सूरस्यप्रतिमायांचगृहंकृत्वा
शिलामयम् ॥ कल्पकोटिशतंभुक्तास्वर्गमुर्वींश्वरोभवेत् ॥ ६३ ॥ विष्ण्वादिसर्वदेवानामर्चनंयत्पृथक्पृथक् ॥ प्रत्येकंसंप्रवक्ष्यामिनराणांहितहेत
वे ॥ ६४ ॥ घृतप्रदीपंयोदद्यात्मासमेकमहर्निशम् ॥ दिव्यवर्षाद्युतंस्वर्गेषूपूजितोदेवसतमे ॥ ६५ ॥ घृतस्नानंतथालिङ्गेयःकुर्याद्भुविमानवः ॥ कल्पकोटि
सहस्राणिमासैकलभतेनरः ॥ ६६ ॥ तिलतैलप्रदीपस्यतथान्यस्यार्द्धकंकफलम् ॥ मासैकंजलदानस्यफलेनेश्वरतांज्जयेत् ॥ ६७ ॥ धूपदानेनगंधर्वचंदनेद्रि
गुणंभवेत् ॥ मृगमदागरुस्तत्स्यदानेबहुफलंभवेत् ॥ ६८ ॥ मालापुष्पप्रदानेनरःस्यान्निद्रेश्वरः ॥ शीतेतूलपटींदत्त्वासर्वदुःखात्प्रमुच्यते ॥ ६९ ॥ जन्मज
न्मसुलभ्येतउष्णेचशीतलांपटीम् ॥ दत्त्वाचनैवसीदेतश्चत्तयावस्त्रंददातिथः ॥ ७० ॥ चतुर्हस्तप्रमाणं वक्त्रंवेष्टुमुशोभनम् ॥ पिधानंचरणानांचदत्त्वा
स्वर्गान्नहीयते ॥ ७१ ॥ शक्त्यास्वर्णप्रदानेनस्वर्गेषूपूज्योभवेन्नरः ॥ दशयोजनविस्तीर्णमंडपेरूपभागभवेत् ॥ ७२ ॥ सुवर्णैरन्नसंयुक्तं दत्त्वा दशगुणंलभेत् ॥
षड्रवैर्दूर्यगांरुतमाणिक्वादीननर्षतः ॥ ७३ ॥ दत्त्वाग्निविधानाच्चब्राह्मणेवायश्चिनि ॥ शतयोजनविस्तीर्णमंडलेपिपतिर्भवेत् ॥ ७४ ॥ तथैवभुवि
जातोपिसर्वलोकप्रजनः ॥ सुराभिद्रव्यदानेनवावद्भूकश्चसुंदरः ॥ ७५ ॥ रक्तामृतसुकंठश्चपूगदानान्नरोभवेत् ॥ वरदासीप्रदानेनरःकल्पंवसेद्विनि ॥ ७६ ॥

वरदासीप्रदानेन उर्व्याजातो धनेश्वरः ॥ तथैव भृत्यदानेन बहुभृत्यो भवेदिवि ॥ ७७ ॥ धरायामक्षयाऋद्धिर्जन्मजन्ममुजायते ॥ सर्वतूर्यप्रदानेन गणवान्
लोकसंमतः ॥ ७८ ॥ नृत्यगीतादिशास्त्रेण गंधर्वाणां पतिर्भवेत् ॥ दासीदासयुतः स्वर्गधनैः स्त्रीभिर्वैर्युतः ॥ ७९ ॥ तथैव गोप्रदानेन तावत्कालं वसेदिवि ॥
लिंगे दुग्धप्रदानाच्च नरः कल्पं वसेदिवि ॥ ८० ॥ दध्ना म्लानेन द्विगुणं धृतेन तु शताधिकम् ॥ अन्नं पद्मसंयुक्तं देवाक्षिते पतिर्भवेत् ॥ ८१ ॥ तथैव पायसं द
त्वामुनीनां प्रवरो भुवि ॥ हविष्यान्नं मुदा दत्वा वेदशास्त्रार्थपारागः ॥ ८२ ॥ निरामिषप्रदानाच्च ब्रह्मचारी ब्रती भवेत् ॥ मधुदानाच्च सौभाग्यं गुडेन लवणेन
च ॥ ८३ ॥ शर्करादिभिर्लावण्यं सर्वलोकेषु गायते ॥ देवानां शंभुलिंगानामर्च्यं कृत्वा विधानतः ॥ ८४ ॥ अनुक्रमेण स्वर्गादौ लोकानां सपतिर्भवेत् ॥ लोका
नां च हितार्थाय देवास्तिष्ठन्ति संमुखाः ॥ ८५ ॥ सकृत्प्रदक्षिणां कृत्वा शंभुलिंगेषु पंडितः ॥ दिव्यं वर्षं शतं पूर्णं स्वर्गमेति नरोत्तमः ॥ ८६ ॥ एवमेव क्रमेणैव नम
स्कारैः स्वयं भुवः ॥ लोकवंद्यो ब्रजेत् स्वर्गं तस्मान्निर्त्यं समाचरेत् ॥ ८७ ॥ लिंगरूपस्य देवस्य यो धनं हरते नरः ॥ स च रौरवमासाद्य हरणात्कीटतां ब्रजेत् ॥ ८८ ॥
दातुः पूजां च लिंगार्थे हरेः श्रद्धया ददाति यः ॥ कुलकोटि सहस्रेण नरकान्न निवर्तते ॥ ८९ ॥ जलपुष्पादिदीपार्थं वसुचान्यद्गृहीतवान् ॥ पश्चाच्च दीयते लो
भादक्षयं नरकं ब्रजेत् ॥ ९० ॥ दासीं हत्वा तु लिंगस्य नरकान्न निवर्तते ॥ कामार्तो मातरं च छेदन्न च छेच्छिव चोटिकाम् ॥ ९१ ॥ शिवदासीं ततो गत्वा शिवस्व
हरणे तथा ॥ भक्षणादन्नपानान्नरो दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ९२ ॥ अतो देवलविप्रो यो नरकान्न निवर्तते ॥ तस्माद्देश्या जनानां च दौष्ट्यमेव हि तं भवेत् ॥ ९३ ॥
अतस्तु गणिकां स्पृष्ट्वा नरः स्नानाद्विशुध्यति ॥ मलिनां दुर्गतिं याति बहुपूरुषसंश्रयात् ॥ ९४ ॥ वेष्ट्या तपस्विनीया च देवार्चनरता सदा ॥
पतिव्रतपराशुद्धा स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ ९५ ॥ गणिकां मातृवद्वस्तु सदा सन्नाप्य पश्यति ॥ देववत्सुरलोकेषु निखिलं भोगमश्नुते ॥ ९६ ॥
सुरासुरनराणां च वंदनीयो यथाहारिः ॥ तथा हीयं सर्वलोके सर्वभूतैः कपावनः ॥ ९७ ॥ देवदासः सदा यस्तु देवकृत्येषु लोलुपः ॥ स च गच्छति लो
केशो देवलके महीयते ॥ ९८ ॥ एते पामे वल्लिगानि कारयित्वा चर्मण्डपम् ॥ शक्त्या यं लभते नाकं कालस्यानिश्चयं शृणु ॥ ९९ ॥ हाय नै
कं तृणेनैव शरकाडिनतच्छतम् ॥ अयुतं त्वन्यकाष्टेन लक्षं खादिरदारुणा ॥ १०० ॥ कोटिकोटिचपाषाणैः सुहृदैर्बलसंयुतैः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नर्मण्डपं कारयेद्दुधः ॥ १ ॥ यावत्कालं वसेत्स्वर्गे नरो मण्डपकारकः ॥ तावत्कालं च हरणेन रोदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ २ ॥ जनानां निचये रम्ये वस्तू
नां क्रयविक्रये ॥ आश्रये चाध्वगानां च नदीनदसमागमे ॥ ३ ॥ देवानां मण्डपं कृत्वा यत्फलं लभते नरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति द्विगुणं विप्रमंदिरं ॥ ४ ॥
अनाथस्य च दानस्य श्रोत्रियस्य विशेषतः ॥ कारयित्वा गृहं रम्यं नरः स्वर्गाव्रहीयते ॥ ५ ॥ यद्दं शृणुयात्त्रितयं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ अक्ष

यंलभतेस्वर्गप्रासादादेःफलंभेत् ॥ ६ ॥ धनिनां चेश्वराणां च तथा पुण्यवतां पुनः ॥ पाठयित्वा पठित्वा तु नरः स्वर्गां ब्रह्मयते ॥ ७ ॥ देवानां दासदासीनां स
 दादेवा लयेषु च ॥ पठेद्यस्तु सदा विप्रो मोक्षमार्गं स गच्छति ॥ ८ ॥ नृपाणामीश्वराणां च धनिनां गुणिनां पुरः ॥ पठित्वा मोक्षमाप्नोति श्रवणात्तत्फलं लभे
 त् ॥ ९ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ सामान्येकः परः पुण्यो मर्त्यलोके द्विजोत्तम ॥ सुलभो मर्त्यपूज्यस्तु सुनीनां च तपस्विनाम् ॥ १० ॥ चातुर्वर्ण्यां श्रमाणां च पापपु
 ण्यवतां नृणाम् ॥ गुणा गुणवतां चैव वर्णा वर्णवतां तथा ॥ ११ ॥ व्यास उवाच ॥ सर्वेषामेव भूतानां रुद्राक्षेण युतो वरः ॥ दर्शनाद्यस्य लोकानां पापराशिः प्रलीय
 ते ॥ १२ ॥ स्पर्शनादि वमश्राति धाराणां द्रौद्रतां व्रजेत् ॥ शिरस्युरसि वा हौ च रुद्राक्षं धारयेत्तु यः ॥ १३ ॥ स चेज्जानसमोलोके मखे सर्वत्र गोचरः ॥ यत्र तिष्ठत्य
 सौविप्रस्तदेशः पुण्यवान् भवेत् ॥ १४ ॥ तं दृष्ट्वा प्यथ वा स्पृष्ट्वा नरः पूयेत कल्मषात् ॥ यज्जप्यं तर्पणं दानं स्नानमर्चो प्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥ यत्किंचित्कुरुते पुण्यं
 निखिलं तदनंतकम् ॥ तीर्थानां च महती र्थं रुद्राक्षस्य फलं द्विजाः ॥ १६ ॥ अस्यैव धारणाद्देही पापात्पूतोऽतिपुण्यभाक् ॥ गृहीत्वा चाक्षमालां च ब्रह्मग्रंथि युतां शिवा
 म् ॥ १७ ॥ यज्जप्तं च कृतं दानं स्तोत्रं मंत्रं सुरार्चनम् ॥ सर्वचाक्षयतामेति पापं च क्षयमाव्रजेत् ॥ १८ ॥ मालायालक्षणं ब्रूमः श्रूयतां द्विजसत्तमाः ॥ तस्यास्तुलक्षणं
 ज्ञात्वा शैवमार्गं प्रलप्स्यथ ॥ १९ ॥ नियौ न किटी विद्धं च भग्नं लिङ्गं यथाक्रमम् ॥ अन्योन्यं वीजलं च मालायां पीरवर्जयेत् ॥ २० ॥ स्वयं च ग्रथिताया च स्मृत्या न्यो
 न्यप्रसजिता ॥ शुद्धादि ग्रथिताऽशुद्धादूरात्तां परि वर्जयेत् ॥ २१ ॥ मध्यमालं कं वीजं जलं च यथाक्रमम् ॥ हस्तसंभ्रमणे नैव मेवामर्शं पुनः पुनः ॥ २२ ॥ संख्यातं यज्ज
 पेन्मंत्रमसंख्यातं च निष्फलम् ॥ सर्वेषामेव देवानां जपेन्मंत्रं स्वमालया ॥ २३ ॥ प्रयतः सकले तीर्थे कोटि कोटि गुणं भवेत् ॥ शुद्धायामेव भूभ्यां तु मेध्यके वृक्षमू
 लके ॥ २४ ॥ गोष्ठे च तु प्पथागरे विष्णोर्मंत्रं शिवस्य च ॥ गणपते श्वसूरस्य लिङ्गे नंत फलं भेत् ॥ २५ ॥ शून्यागारे शिवस्याग्रेशमशाने च चतुष्पथे ॥ देवीमंत्रं ज
 पेद्यस्तु सद्यस्ति स्यति साधकः ॥ २६ ॥ यावच्च वैदिकं मंत्रं पौराणं चागमोद्भवम् ॥ सर्वैरुद्राक्षमालामीप्सितेष्टार्थं दायकम् ॥ २७ ॥ रुद्राक्षस्रवजं शुद्धं जलं शिरसि धार
 येत् ॥ सर्वस्मात्कल्मषात्पूतः पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ २८ ॥ रुद्राक्षस्य च प्रत्येकं वीजं प्रत्येकं निर्जरं ॥ धारयेद्यस्तु नौ मर्त्यः सुराणां सत्तमो भवेत् ॥ २९ ॥ द्विजा ऊचुः ॥
 रुद्राक्षस्तु कुतो जातः कुतो वा मेध्यतां गतः ॥ ३० ॥ किमर्थं स्थावरो भूमौ केनैव च प्रचारितः ॥ ३१ ॥ व्यास उवाच ॥ पुराकृतयुगे विप्रास्त्रिपुरो नाम दानवः ॥ सुरा
 णां च वधं कृत्वा अंतरिक्षपुरे हि सः ॥ ३२ ॥ प्रणाशे सर्वलोकानां स्थिरो ब्रह्मवरेण च ॥ शुश्रावशं करो भीमं देवैराज्ञानिवेदितम् ॥ ३३ ॥ ततोऽजगवमासज्य
 बाणमंतकसन्निभम् ॥ धृत्वा तं च जघानाथ दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ ३४ ॥ स पपात मही पृष्ठे महोत्केव च्युतो दिवः ॥ घटनव्याकुलाद्ब्रुत्पातिताः स्वदेवा विदवः ॥ ३५ ॥ त
 त्राशुविदुतो जातो महा रुद्राक्षकः क्षितौ ॥ अस्यैव च फलं जीवानां न्यत्यतिगुह्यतः ॥ ३६ ॥ ततः कैलासशिखरे देवदेवं देवेश्वरम् ॥ प्रणम्या शिरसा भू

१० पु०
॥१७५॥

मौस्कंदोवचनमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ रुद्राक्षस्य फलं नाथ ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ जप्येयधारणे चैव दर्शने स्पर्शने पिवा ॥ ३७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ लक्षं तु दर्शनात् पुण्यं को
टिर्वै स्पर्शनेन च ॥ दशकोटि फलं पुण्यं धारणा लभते नरः ॥ ३८ ॥ लक्षकोटि सहस्राणि लक्षकोटि शतानि च ॥ जप्त्वा स्थूलभूते पुण्यं नात्र कार्या विचारणा ॥
॥ ३९ ॥ उच्छिष्टो वा विकर्मस्थो युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो रुद्राक्षधारणे नैव ॥ १४० ॥ कंठे रुद्राक्षमादाय श्वापदो भ्रियते यदि ॥ सोऽपि रुद्रत्व
माप्नोति किं पुनर्मानुषादयः ॥ ४१ ॥ ध्यानधारणहीनोऽपि रुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति परमां गतिम् ॥ ४२ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ ए
कवक्त्रं द्वित्रिचतुःपंचपञ्चमेव च ॥ सप्ताष्टनववक्त्रं च दशैकादशवक्त्रकम् ॥ ४३ ॥ रुद्राक्षं द्वादशाक्षं च त्रयोदशमुखं तथा ॥ चतुर्दशाक्षं संयुक्तं स्वयं
तं च शंकरम् ॥ ४४ ॥ तेषां च तन्मुखानां च देवताः काश्च तद्भेदः ॥ गुणोवाकर्षणं स्तेपादोपो वा जगदीश्वर ॥ ४५ ॥ यदि मे तु ग्रहो वास्ति कथं यस्त्वयं तथार्थतः ॥
॥ ईश्वर उवाच ॥ एकवक्त्रः शिवः साक्षाद्ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ४६ ॥ तस्मात्तु धारयेद्देहं सर्वपापक्षया य च ॥ शिवलोकं स गच्छेच्च शिवेन सह मोदते ॥ ४७ ॥ महता पु
ण्ययोगेन हरानुग्रहकारणात् ॥ एकवक्त्रं लभेन्मर्त्यो कैलासं च पडानन ॥ ४८ ॥ देवदेवो द्विवक्त्रं च यस्तु धारयते नरः ॥ सर्वपापक्षयं याति यद्ब्रह्मं गोवधा
दिकम् ॥ ४९ ॥ स्वर्गं चाक्षयमाप्नोति द्विवक्त्रधारणात्ततः ॥ त्रिवक्त्रं मनलस्साक्षाद्यस्य देहं प्रतिष्ठति ॥ ५० ॥ तस्य जन्मार्जितं पापं दहत्यग्निर्विवेचनम् ॥
स्त्रीहत्या ब्रह्महत्याभ्यां बहूनां चैव हत्यया ॥ ५१ ॥ यत्पापं लभते मर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणम् ॥ यत्फलं बह्विषूजायामग्नि कार्ये घृताहुतौ ॥ ५२ ॥ तत्फलं
लभते धीरः स्वर्गं चानंतमश्नुते ॥ त्रिवक्त्रं धारयेद्यस्तु स च ब्रह्मसमो भुवि ॥ ५३ ॥ निश्चितं दुष्कृतं सर्वदेहेजन्मानि जन्मानि ॥ न चोदरे भवेद्गोगोन चैवापटुतां व्रजे
त् ॥ ५४ ॥ पराजयं न लभते नाग्निना दह्यते गृहम् ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि वज्रादेः शनिवारणम् ॥ ५५ ॥ नाशुर्भविष्यते किंचिच्चिब्रिवक्त्रस्य तु धारणात् ॥ चतुर्वक्त्रः स्वयं
ब्रह्मायस्य देहं प्रतिष्ठति ॥ ५६ ॥ स भवेत्सर्वशास्त्रज्ञो द्विजो वेदविदां वरः ॥ सर्वधर्मांश्च तत्त्वज्ञः स्मार्तः पौराणिको भवेत् ॥ ५७ ॥ यत्पापं नरहत्यायां बहुसत्त्वेषु
वेश्मसु ॥ तत्सर्वं दहते शीघ्रं चतुर्वक्त्रस्य धारणात् ॥ ५८ ॥ महेशस्तु प्येतो नित्यं भूतानामधिपो भवेत् ॥ सद्योजातस्तथेजानस्तत्पुरुषोऽधोऽप्येव च ॥ ५९ ॥
वामदेव इमे देवा वक्त्रैः पंचभिराश्रिताः ॥ अतः सर्वत्र भूयिष्ठाः पंचवक्त्रो धरातले ॥ १६० ॥ रुद्रस्यात्मजं रूपं यत्तस्मात्तं धारयेद्बुधः ॥ कल्पकोटि सहस्राणि कल्प
कोटि शतानि च ॥ ६१ ॥ तावत्कालं शिवस्याग्नेः पूजनीयः सुरासुरैः ॥ सार्वभौमो भवेद्भूमौ शर्वते जाः शिवालये ॥ ६२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पंचवक्त्रं तु धारयेत् ॥
पञ्चवक्त्रं कार्तिकेयं तु धारयन् दक्षिणे भुजे ॥ ६३ ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ स्कंदस्य सहस्रः शूरः कल्पाति स मुपस्थितः ॥ ६४ ॥ नात्र पराजयं
चैति गुणानामाकरो भुवि ॥ कुमारत्वमवाप्नोति यथागौरी शनंदनः ॥ ६५ ॥ ब्राह्मणो भूषण्यश्च शत्रिबलभते जयम् ॥ वैश्याः शूद्रादयो वणोऽसौ धनं प्रयति

प्र० सू० खं०
अ० ५९

॥१७५॥

ताः ॥ तस्यैववरदागौरीमातेवमुलभाभवेत् ॥ ६६ ॥ ततोभुजबलादेवविश्वतेजाभवेन्नरः ॥ वाग्मीधीरस्सभायांचनृपवेश्मनिसंसदि ॥ ६७ ॥ नचकातरता
 मेतिनैवभंगोभवेद्भुवम् ॥ ६८ ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि षड्वक्त्रस्यैवधारणात् ॥ सप्तवक्त्रोमहासेनस्त्वनंतोनामनागराद् ॥ ६९ ॥ अस्यप्रत्येकवक्त्रे तु प्रतिनागाव्य
 वस्थिताः ॥ अनंतःकर्कटश्चैवपुंडरीकोयत्तक्षकः ॥ ७० ॥ विषोल्बणश्चकारीषःशंखचूडश्चसप्तमः ॥ एतेनागामहावीर्याःसप्तवक्त्रेव्यवस्थिताः ॥ ७१ ॥
 अस्यधारणमात्रे तु विपिनंक्रमतेतनौ ॥ हरश्चपरमप्रीतोभवेन्नगेश्वरेयथा ॥ ७२ ॥ प्रीत्यास्यासर्वपापानिक्षयंयांतिदिनेदिने ॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेया
 दिगुरुतल्पजम् ॥ ७३ ॥ यत्पापंलभतेमर्त्यःसर्वेनश्रुतितत्क्षणात् ॥ देवस्यसदृशंभोग्यंत्रैलोक्येनेश्वितंलभेत् ॥ ७४ ॥ अष्टवक्त्रोमहासेनःसाक्षोदि
 वोविनायकः ॥ अस्यैवधारणादेवयत्पुण्यंतच्छृणुष्वमे ॥ ७५ ॥ जन्मजन्मनमूर्खःस्यान्नातुरोनचनष्टधीः ॥ अविघ्नंसर्वकार्येषुतस्यैवसततंभवेत् ॥ ७६ ॥
 नैपुण्यंलिपिकार्येषुमहाकार्येषुकौशलम् ॥ सर्वारंभादिकार्येषुक्षमंतस्यदिनेदिने ॥ ७७ ॥ अर्धकूटंतुलाकूटंसर्वकूटंतथैवच ॥ शिश्रोदरकरेणैवसंपृशे
 द्वागुरुस्त्रियम् ॥ ७८ ॥ एवमादीनि सर्वाणि हंति पापानि सर्वथा ॥ अक्षयं त्रिदिवं भुक्त्वा मुक्तो याति परांगतिम् ॥ ७९ ॥ गुणान्येतानि सर्वाणि अष्टवक्त्रस्य धार
 णात् ॥ नवास्यैभैरवं प्रोक्तं धारयेद्यस्तु बाहुतः ॥ १८० ॥ कपिलं मुक्तिदं धृत्वा मम तुल्यबलो भवेत् ॥ लक्षकोटि सहस्राणि ब्रह्महत्याः करोति यः ॥ ८१ ॥ ताः
 सर्वादहते शिप्रिनववक्त्रस्य धारणात् ॥ सुरलोके सदा देवैः पूजितो मधवान्यथा ॥ ८२ ॥ हरवद्वरवेश्मन् योगे शोनात्र संशयः ॥ पन्नगाश्च विनश्यंति दशवक्त्रस्य
 धारणात् ॥ ८३ ॥ वक्त्रे चैकादशे वत्सरुद्राश्चैकादशस्मृताः ॥ शिखायां धारयेन्नित्यंतस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ८४ ॥ अश्वमेधसहस्राणि यज्ञकोटिं शतानि च ॥ गवां
 शतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ ८५ ॥ तत्फलं शीघ्रमाप्नोति वक्त्रैकादशधारणात् ॥ हरस्य सदृशलोके पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ८६ ॥ रुद्राक्षं द्वादशा
 स्यं यः कंठदेशे तु धारयेत् ॥ आदित्यस्तुष्यते नित्यं द्वादशास्येव्यवस्थितः ॥ ८७ ॥ गोमधं नरमेधं च कृत्वा यत्फलमश्नुते ॥ यत्फलं शीघ्रमाप्नोति वक्त्रादेश्च
 निवारणम् ॥ ८८ ॥ नैव बह्वैर्भयं चैव न च व्याधिः प्रवर्तते ॥ अर्थलाभं सुखं मुक्तं ईश्वरो न ददति रुद्रात् ॥ ८९ ॥ हस्त्यश्च नरमार्जारमृपकाञ्छशकांस्तथा ॥ व्या
 लः हिंस्रगालादीन् हत्वा न्यायात् यत्पि ॥ ९० ॥ मुच्यते नात्र संदेहो वक्त्रद्वादशधारणात् ॥ वक्त्रत्रयोदशोरुद्रोरुद्राक्षः प्राप्यते यदि ॥ ९१ ॥ शंतमः स तु विज्ञे
 यः सर्वकामफलप्रदः ॥ सुधारसायनं चैव धातुवादश्च पादुका ॥ ९२ ॥ सिध्यति तस्यैव सर्वे भाग्ययुक्तस्य पण्डितः ॥ मातृपितृस्वसृभ्रातृगुरुन्वाथनिहत्य च ॥ ९३ ॥
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो त्रयोदशास्य धारणात् ॥ अक्षयं लभते स्वर्गैयथा देवो महेश्वरः ॥ ९४ ॥ चतुर्दशमुखं वत्सरुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ सततं मूर्ध्नि बाहौ वा शक्ति
 पिंडं शिवस्य च ॥ ९५ ॥ किंपुनर्बहुभोक्तेन वर्णितेन पुनः पुनः ॥ पूज्यते सततं देवैः प्राप्यते पुण्यगौरवात् ॥ ९६ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छा

॥ १७६ ॥

त्सपुनर्मातुःस्तनकाश्चित्पडानन ॥१२॥ धात्रीदर्शनसंस्पृशान्नाम्रउच्चारणोपिवा ॥ वरदःसंमुखोविष्णुःसंतुष्टोभवतिप्रियः ॥१३॥ धात्रीफलंचयत्रास्तेतत्र
 तिष्ठतिकेशवः ॥ तत्रब्रह्मास्थिरापद्मातस्मात्तातुगृहेन्यसेत् ॥१४॥ अलक्ष्मीर्नश्यतेतत्रयत्रधात्रीप्रतिष्ठति ॥ संतुष्टास्सर्वदेवाश्चनत्यजंतिक्षणमुदा ॥१५॥
 धात्रीफलनैवेद्ययोददातिमहाधनम् ॥ तस्यतुष्टोभवेद्विष्णुर्नान्यैःकृतुशतैरपि ॥ १६ ॥ स्नात्वाधात्रीद्रवणैर्वपूजयेद्यस्तुमाधवम् ॥ सोभीष्टफलमा
 प्रीतियद्दामनसिवर्तते ॥ १७ ॥ तथैवलक्षणंस्मृत्वापूजयित्वाफलनतु ॥ सुवर्णशतसाहस्रंफलमेतिनरोत्तमः ॥ १८ ॥ यागतिज्ञानिनांस्कंदमुनीनां
 योगसेविनाम् ॥ गतितांसमवाप्नोतिधात्रीसेवारतो नरः ॥ १९ ॥ तीर्थसेवाभिगमनेत्रैश्चविविधैस्तथा ॥ सागतिर्लभ्यतेपुंसांधात्रीफलमुसेवया ॥ २० ॥
 प्रीतिश्चसर्वदेवानांदेवीनांनोगणस्यच ॥ संमुखावरदास्नानेधात्रीफलनिषेवणे ॥ २१ ॥ ग्रहादुष्टाश्चयेकेचिदुष्टाश्चदैत्यराक्षसाः ॥ सर्वेनदुष्टतांयातिधा
 त्रीफलमुसेवनात् ॥ २२ ॥ सर्वयज्ञेषुकार्येषुशस्तं चामलकीफलम् ॥ सर्वदेवस्यपूजायांवर्जयित्वावर्षिमुत् ॥ २३ ॥ तस्माद्रविदिनेतातसत्तम्यांच
 विशेषतः ॥ धात्रीफलानिसततंदूरतःपारेवर्जयेत् ॥ २४ ॥ यस्तुस्नानातिताश्नातिधात्रींचरविवासरे ॥ आयुर्वित्तंकलत्रंचसर्वतस्यविनश्यति ॥ २५ ॥
 सक्रान्तौचभृगोवारेपष्ठ्यांप्रतिदिदिध्रुवम् ॥ नवम्यंचाप्यमायांचधात्रींदूरात्परित्यजेत् ॥ २६ ॥ नासिकाकर्णतुंडेषुमृतस्यचिकुरेषुवा ॥ तिष्ठेद्धात्रीफलं
 यस्यसयातिविष्णुर्मंदिरम् ॥ २७ ॥ धात्रीसंपर्कमात्रेणमृतोयात्यच्युतालयम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यस्वर्गयातिरथेनतु ॥ २८ ॥ धात्रीद्रवरोलिह्वायस्तु
 स्नानंसमाचरेत् ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिधार्मिकः ॥ २९ ॥ अस्यदर्शनमात्रेणयैवपापिष्ठजंतवः ॥ सर्वेतेप्रपलायंतेग्रहादुष्टाश्चदारुणाः ॥ ३० ॥
 पुरेकःपुल्कसःस्कंदमृगयार्थवनंगतः ॥ मृगपक्षिगणान्रहत्वातृपयापरिपीडितः ॥ ३१ ॥ क्षुधयामलकीवृक्षंपुरःपीनफलान्वितम् ॥ दृष्ट्वांसंरुह्यसह
 साचखादफलमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ ततोदेवात्सवृक्षाग्रान्निपपातमहीतले ॥ वेदनागाढसंविद्धःपंचत्वमगमत्तदा ॥ ३३ ॥ ततःप्रेतगणाः सर्वैरक्षोभृतगणास्तथा ॥
 तनुवोदुमुदासर्वयैवैशमनसेवकाः ॥ ३४ ॥ नशकुवांतिचांडालंमृतद्रुंमहाबलाः ॥ अन्योन्यंविग्रहस्तेपांममायमितिभापताम् ॥ ३५ ॥ ग्रहीतुंचापिने
 तुंचनशक्तास्तेपरस्परम् ॥ ततस्तेतुसमालोक्यगतामुनिगणान्प्राति ॥ ३६ ॥ प्रेताऽञ्जुः ॥ किमर्थमुनयोवीराश्चांडालंपापकारिणम् ॥ प्रेक्षितुंनवयंश
 कानचापियमसेवकाः ॥ ३७ ॥ त्रियतेपातितायेचस्थिरेयुंदपराङ्मुखाः ॥ साहसैःपातिताभीतावज्राग्निकाष्ठपीडिताः ॥ ३८ ॥ सिंहव्यग्रहतामर्त्या
 व्याघ्रैर्वाजलजंतुभिः ॥ जलस्थलस्थिताःप्रेताःवृक्षपर्वतपातिताः ॥ ३९ ॥ पशुपक्षिहतायेचकारागारेगरेमृताः ॥ आत्मघातमृतायेचब्राह्मादिक
 र्मवर्जिताः ॥ ४० ॥ गूढकर्ममृताधूर्तायुरुविप्रनृपद्विषः ॥ पापंडाःकोलिकाःक्रूरागरदाःकूटसाक्षिणः ॥ ४१ ॥ आशौचात्रस्यभोक्ताःप्रेतभोग्यान

प० पु०
॥१७७॥

संशयः ॥ ममायमिति भाषतोनेतुं तं च न शक्नुमः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्च दुष्प्रेक्षः किं वाक्यस्य प्रभावतः ॥ मुनय ऊचुः ॥ अनेन भक्षितं प्रेताः पक्वं चामलकी
फलम् ॥ ४३ ॥ तत्संगं यातितस्यैव फलानि प्रचुराणि च ॥ तेनैव कारणेनार्यदुष्प्रेक्ष्यो भवतां ध्रुवम् ॥ ४४ ॥ वृक्षाग्रपतितस्याथ प्राणः स्नेहान्नचत्प
जेत् ॥ नार्यचारेण सूर्यस्य न चान्ये पापकारिणः ॥ ४५ ॥ धात्री भक्षणमात्रेण पापात्पूतो ब्रजे दिवम् ॥ प्रेता ऊचुः ॥ पृच्छामो ब्रह्मविज्ञानां वर्यानि दकाः क
चित् ॥ ४६ ॥ विष्णुलोकाद्रिमानं तु यावन्नैवात्र गच्छति ॥ उच्यतां मुनिशार्दूलबोद्धुं तं मनसि स्थितम् ॥ ४७ ॥ यावद्विजानवोषति वेदमंत्रादिकल्पितम् ॥
घोष्येते यत्र वेदाश्च मंत्राणि विविधानि च ॥ ४८ ॥ पुराणस्मृतयो यत्र क्षणं स्थातुं न शक्नुमः ॥ यज्ञहोमजपस्थानदेवतार्चनकर्मणाम् ॥ ४९ ॥ पुरतो वै न
तिष्ठामस्तस्माद्भुत्तं समुच्यताम् ॥ किं वै कृत्वा प्रेतयोर्निलभं ते हि नरा द्विजाः ॥ ५० ॥ श्रोतुमिच्छामहे सम्यक्कथं वै विकृतं वपुः ॥ द्विजा ऊचुः ॥ शीतवातात्
पङ्कजैः क्षुत्पिपासाविशेषकैः ॥ ५१ ॥ अन्यैरपि च दुःखैर्येषां डिताः कूटसाक्षिणः ॥ वधबंधप्रमीताश्च प्रेतास्ते निरवंगताः ॥ ५२ ॥ छिद्रान्वे
षपराये च द्विजानां कर्मधातिनः ॥ तथैव च गुरुणां वते प्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ ५३ ॥ दीयमाने द्विजाभ्येतुं दातारं प्रति विष्यति ॥ चिरं प्रेतत्वमा
श्रित्य नरकान्न निवर्तते ॥ ५४ ॥ परस्य वाऽत्मनो वा गांश्चैव कृत्वा पीडनवाहने ॥ न पालयति ये मूढास्ते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ ५५ ॥ हीनप्रतिज्ञाकाः स
त्यास्तथा भग्नव्रतनराः ॥ नलिनीदलभुक्ताश्चेते प्रेताः कर्मजा भुवि ॥ ५६ ॥ विक्रीणन्ति सुतां शुद्धां स्त्रियं साध्वीमकंटकाम् ॥ पितृव्यमातुलदेवते प्रे
ताः कर्मजा भुवि ॥ ५७ ॥ एते चान्ये च बहवः प्रेता जाताः स्वकर्मभिः ॥ प्रेता ऊचुः ॥ न भवंति कथं प्रेताः कर्मणा केन वा द्विजाः ॥ ५८ ॥ हिताय वदन
स्तूणैर्वर्लोकहितं परम् ॥ द्विजा ऊचुः ॥ येन चैव कृतं स्नानं जले तीर्थस्य धीमता ॥ ५९ ॥ नमस्कृतं परं लिङ्गं न प्रेतो जायते नरः ॥ एकादश्यामुपोष्यै
व द्वादश्यां च विशेषतः ॥ ६० ॥ पूजयित्वा हारिर्मर्त्याः प्रेतत्वं न व्रजंति वै ॥ वेदाक्षरप्रसूक्तैश्च स्तोत्रमंत्रादिभिस्तथा ॥ ६१ ॥ देवानां पूजने रक्तानवै प्रेता भवं
ति ॥ श्रुत्वा पौराणिकं वाक्यं दिव्यं च धर्मसंहितम् ॥ ६२ ॥ पाठयित्वा पठित्वा च पिशाचत्वं न गच्छति ॥ ब्रतैश्च विविधैः प्रेताः पद्माक्षधारणैस्तथा ॥ ६३ ॥
जप्त्वा पद्माक्षमालयां प्रेतत्वं नैव गच्छति ॥ धात्रीफलद्रवैः स्नात्वा नित्यं तद्रक्षणेरताः ॥ ६४ ॥ तेन विष्णुं सुसंपूज्य न गच्छति पिशाचताम् ॥ प्रेता ऊचुः ॥
सतां सदर्शनात्पुण्यमिति पौराणिका विदुः ॥ ६५ ॥ तस्माद्दोदर्शनं जातं हितं नः कर्तुमर्हथ ॥ प्रेतभावाद्यथा मुक्तिः सर्वेषां नो भविष्यति ॥ ६६ ॥ व्रतोपदेशकं धी
रायुष्माकं शरणगताः ॥ ततो दयालवः सर्वे तान् ब्रुवन्ति जसत्तमाः ॥ ६७ ॥ धात्रीणां भक्षणं शीघ्रं कुर्वतां मुक्तिहेतवे ॥ प्रेता ऊचुः ॥ धात्रीणां दर्शने
विप्रावर्यं स्थातुं शक्नुमः ॥ ६८ ॥ कथं तेषां फलानां च शक्ता वै भक्षणं पुना ॥ द्विजा ऊचुः ॥ अस्माकं वचनेनात्र धात्रीणां भक्षणं शिवम् ॥ ६९ ॥ फलि

प्र० सू० सं०
अ० ६०

॥१७७॥

व्यतिपरंलोकं तस्माद्भूतं समर्ह्य ॥ अथ तेभ्यो वरं लब्ध्वा धात्री वृक्षं पिशाचकैः ॥ ७० ॥ समारुह्य फलं प्राप्य भक्षितं लीलयतदा ॥ ततो देवा लया
 चूर्णरथं पीनमुशोभनम् ॥ ७१ ॥ आगतं तं समारुह्य सचांडालपिशाचकाः ॥ गतास्ते त्रिदिवं पुत्रव्रतैर्यज्ञैः सुदुर्लभम् ॥ ७२ ॥ ॥ स्कंद उवाच ॥ धात्रीभ
 क्षणमात्रेण पुण्यं लब्ध्वा दिवंगताः ॥ तद्भक्षिणः कथं स्वर्गं न गच्छंति नरादयः ॥ ७३ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ पूर्वते ज्ञानलोपाचनजानीतहिताहितम् ॥ उ
 च्छिष्टं श्वभिरुत्पृष्टं श्वेष्ममूर्च्छं शकृत्तुवा ॥ ७४ ॥ मत्वा च मोहिताः श्रेष्ठप्रेता दंतिसदैवहि ॥ शकृच्छौ च जलं वातं बालिसूकरकुडुटैः ॥ ७५ ॥ मृतके सु
 तके जप्यं न त्यक्तं येन केनचित् ॥ तस्यान्नं च जलं प्रेताः खादंतितु सदैवहि ॥ ७६ ॥ दुर्दाता गृहिणीयस्य शुचिसंयमवर्जिता ॥ गुरुनिःसारिता दुष्टा संति प्रेता
 श्वतत्र वै ॥ ७७ ॥ अपुङ्गवाः कुलैर्जात्या बलोत्साहविवर्जिताः ॥ वधिराश्च कृशादीनाः पिशाचाः कर्मजातयः ॥ ७८ ॥ क्षणं च मंगलं नास्ति दुःखैर्देहयुता भृशम्
 तेनैव विकृताकाराः सर्वभोगविवर्जिताः ॥ ७९ ॥ नग्नकारोगसंतप्ता मृता रूक्षामलीमसाः ॥ एते चान्ये च दुःखार्ताः सदैव प्रेतजातयः ॥ ८० ॥ तेन कर्मविपा
 केन जायंते काममोहशाः ॥ पितृमातृगुरूणां च देवनिंदापराश्रये ॥ ८१ ॥ पाषंडाः कौलिकाः पापास्ते प्रेताः कर्मजाभुवि ॥ गलपाशैर्जलैः शस्त्रैर्गर्लैरात्म
 घातकाः ॥ ८२ ॥ इह लोके च ते प्रेताश्चांडालादिषु संभवाः ॥ अंत्यजाः पतिताश्चैव पापरोगमृताश्च ये ॥ ८३ ॥ अंत्यजैर्घातिता युद्धे ते प्रेतानि श्विता
 भुवि ॥ महापातकसंयुक्ता विवाहे च बहिष्कृताः ॥ ८४ ॥ शौर्यात्साहसिका ये च ते प्रेताः कर्मजाभुवि ॥ राजद्रोहकरा ये च पितृणां द्रोहचिंतकाः ॥ ८५ ॥
 ध्यानाध्ययनहीनाश्च व्रतैर्देवाचैनादिभिः ॥ अमंत्राः स्नानहीनाश्च गुरुस्त्रीगमने रताः ॥ ८६ ॥ तथैव चांत्यजस्त्रीषु दुर्गता सुचसंगताः ॥ मृताः क्रूरोपवासे
 न म्लेच्छदेशस्थिता मृताः ॥ ८७ ॥ म्लेच्छभाषायुता शुद्धास्तथा म्लेच्छोपजीविनः ॥ अनुवर्तंति ये म्लेच्छान् स्त्रीधनैरुपजीवकाः ॥ ८८ ॥ स्त्रियो यैश्च न रक्ष्यं
 ते ते प्रेतानां त्रसंशयः ॥ क्षुधा संतप्तदेहं तु श्रांतं विप्रं गृहागतम् ॥ ८९ ॥ गुणपुण्यातिथित्यक्त्वा पिशाचत्वं व्रजंति ते ॥ विक्रीणंति च वै गार्वाक्षम्लेच्छेषु च गवा
 शिषु ॥ ९० ॥ प्रेतलोके सुखं स्थित्वा ते चर्यांत्यपुनर्भवम् ॥ अशौचाभ्यंतरे ये च जाताश्च पशवो मृताः ॥ ९१ ॥ चिरं प्रेताः पिशाचाश्च मृता जाताः पुनः
 पुनः ॥ जातकर्ममुखैश्चैव संस्कारैर्यैविवर्जिताः ॥ ९२ ॥ एकैकस्मिंश्च संस्कारे प्रेतत्वं परिहीयते ॥ स्नानसंध्यासुराचारैर्भवेदयज्ञव्रताक्षरैः ॥ ९३ ॥
 आजन्मवर्जिताः पापास्ते प्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ भोजनोच्छिष्टपात्राणि यानि देहमलानि च ॥ ९४ ॥ निपातयंति ये तीर्थे ते प्रेतानां त्रसंशयः ॥ दानमानाचर्चनैर्वै
 विप्राभुवितर्पिताः ॥ ९५ ॥ पितरो गुरवश्चैव प्रेतास्ते कर्मजा भृशम् ॥ पतित्यक्त्वा च यानां यौवसंति चेत्तैर्जनैः ॥ ९६ ॥ प्रेतलोके चिरं स्थित्वा जायंते चांत्ययो
 निषु ॥ पतित्वं च यित्वा याविषयं द्वियमोहिताः ॥ ९७ ॥ मिष्टं चादंति याः पापास्तास्तु प्रेताश्चिरं भुवि ॥ विण्मूत्रभक्षका ये च ब्रह्मस्वभक्षणे रताः ॥ ९८ ॥ अभक्ष्यभक्ष

काश्चान्येतेप्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ बलाद्येपरवस्तूनिगृह्णन्तिनददत्यपि ॥ १९ ॥ अतिथीनवमन्यतेप्रेतानिरयमास्थिताः ॥ तस्मादामलकीभुक्त्वा
 स्नात्वातस्यद्रव्येणच ॥ १०० ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेवयामलकीशिवाम् ॥ १ ॥ यद्वैश्वानरात्रित्यं
 पुण्याख्यानमिदंशुभम् ॥ सर्वपापप्रपृतात्माविष्णुलोकेमहीयते ॥ २ ॥ श्रावयेत्सततंलोकेवैष्णवेषुविशेषतः ॥ सयातिविष्णुसायुज्यमितिपौ
 राणिकाविदुः ॥ ३ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ महीरुहफलंज्ञातंप्रपूतंद्विविधंप्रभो ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिपत्रंपुष्पसुमोक्षदम् ॥ ४ ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ ॥ सर्वेभ्यःपत्रपुष्पेभ्यःसत्तमातुलसीशिवा ॥ सर्वकामप्रदाशुद्धवैष्णवीविष्णुसुप्रिया ॥ ५ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदामुख्यासर्वलोकपराशुभा ॥
 यामाश्रित्यगताःस्वर्गमक्षयंमुनिसत्तमाः ॥ ६ ॥ हितार्थंसर्वलोकानांविष्णुनारोपितापुरा ॥ तुलसीपत्रपुष्पंचसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ यथा
 विष्णोःप्रियालक्ष्मीयथाहंप्रियएवच ॥ तथेत्यंतुलसीदेवीचतुर्थानोपपद्यते ॥ ८ ॥ तुलसीपत्रमेकंतुलसीतहमफलप्रदम् ॥ नान्यैःपुष्पैस्तथापत्रैर्नान्यै
 र्गंधातुलेपनैः ॥ ९ ॥ तुष्यतेदित्यहाविष्णुस्तुलस्याश्चदलैर्विना ॥ अनेनपूजितोयेनहरिर्नित्यंपराशया ॥ १० ॥ तेनदत्तंहुतंज्ञातंहुतंयज्ञव्रतादिकम् ॥
 जन्मजन्मनिभासित्वंसुखंभाग्यंयशःश्रियं ॥ ११ ॥ कुलंशीलंकलत्रंचपुत्रंदुहितरंतथा॥धनंराज्यमरोगत्वंज्ञानंविज्ञानमेवच ॥ १२ ॥ विद्वेदांगशास्त्रंचपुराणाग
 मसंहिताः ॥ सर्वकर्मगतंमन्येतुलस्याभ्यर्चनेहरेः ॥ १३ ॥ यथागंगापवित्रांगीसुरलोकेविमोक्षदा ॥ यथाभागीरथीपुण्यातथैवंतुलसीशिवा ॥ १४ ॥ किंचगं
 गाजलेनैवाकिंचपुष्करसेवया ॥ तुलसीदलमिश्रेणजलेनैवप्रमोद्यते ॥ १५ ॥ माधवःसंमुखोयस्यजन्मजन्मसुधीमतः ॥ तस्यश्रद्धाभवेष्टुत्वातुलस्याहारिम
 चितुम् ॥ १६ ॥ योमंजरीदलेरेवतुलस्याविष्णुमर्चयेत् ॥ तस्यपुण्यफलंस्कन्दकथितुनेवशक्यते ॥ १७ ॥ तत्रकेशवसान्निध्यंयत्रास्तितुलसीवनम् ॥ तत्रब्र
 ह्माचकमलासर्वदेवगणैःसह ॥ १८ ॥ तस्मात्तांसनिःकृष्टेतुसदादेवीप्रपूजयेत् ॥ स्तोत्रमंत्रादिकंयद्वासर्वमानंत्यमश्नुते ॥ १९ ॥ यच्चप्रेताश्चक्रुर्मांडाः
 पिशाचाब्रह्मराक्षसाः ॥ भूतदैत्यादयस्तत्रपलायंतेसदैवहि ॥ २० ॥ अलक्ष्मीर्नाशिनीपूर्णयाडाकिन्यादिमातरः ॥ सर्वाःसंकोचितांयातिहृद्वातुलसीद
 लं ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्यादयःपापव्याधयःपापसंभवाः ॥ कुमंत्रिणाकृतायेचसर्वेनश्यंतितत्रैव ॥ २२ ॥ भूतलेवापितंयेनहर्यर्थंतुलसीवनम् ॥ कृतं
 कृतुशतंतेनविधिवत्प्रियदक्षिणम् ॥ २३ ॥ हरिलिंगेषुचान्येषुसालग्रामशिलासुच ॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविष्णोःसायुज्यमाव्रजेत् ॥ २४ ॥ नंदं
 तिरुपुष्पास्तस्यमाधवार्यैक्षितौतुयः ॥ तुलसीरोपयेद्धीरःसयातिमाधवालयम् ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहरिंदेवंनिर्मात्यंतुलसीदलम् ॥ धारयेद्यःस्व
 शीर्षेतुपापात्पूतादिर्व्रजेत् ॥ २६ ॥ पूजनेकीर्तनेध्यानेरोपणधारणंकलौ ॥ तुलसीदहतेपापंस्वर्गमोक्षददातिच ॥ २७ ॥ उपदेशदिशेदस्याःस्वयमा

चरते पुनः ॥ २८ ॥ सयाति परमं स्थानं माधवस्य निकेतनम् ॥ हरेः प्रियकरं यच्च तन्मे प्रियतरं भवेत् ॥ २९ ॥ सर्वेषामपि देवानां दिवीनां च संप्रतः ॥
 श्राद्धेषु यज्ञकार्येषु पुण्ये मे केषु नाना ॥ ३० ॥ तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन तुलसीसि वनं कुरु ॥ तुलसीसिवितायेन तेन सर्वं तु सेवितम् ॥ ३१ ॥ गुरुं विप्रं देवतीर्थं तस्मात्सेवय
 ण्मुख ॥ शिखायां तुलसीं कृत्वा यस्तु प्राणां परिजेत् ॥ ३२ ॥ दुष्कृतो वा द्विनिर्मुक्तः स्वर्गमेति निरामयम् ॥ राजमूयादिभिर्यज्ञैर्ब्रतैश्च विविधैर्मैः ॥ ३३ ॥
 यागतिः प्राप्य ते धीरैः तुलसीसंविना भवेत् ॥ तुलसीदलेन चैकेन पूजयित्वा हरिं नरः ॥ ३४ ॥ वैष्णवत्वमात्रोतिके मन्येः शस्त्रविस्तरैः ॥ न पिबेत् स पयो मातुस्तु
 लस्याः कोटि संख्यकैः ॥ ३५ ॥ अर्चितः केशवो येन शाखामुदुलपल्लवैः ॥ भावयेत् पुरुषान्मर्त्यैः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३६ ॥ पूजयित्वा हरिं नित्यं कोमलैस्तुलसी
 दलैः ॥ प्रधानतोगुणास्तास्तुलस्या गदिता मया ॥ ३७ ॥ निखिलं पुरुकालेन गुणं वक्तुं न शक्नुमः ॥ यस्त्विदं शृणुयान्नित्यमाख्यानं पुण्यं संचयम् ॥ ३८ ॥
 पूर्वजन्मकृतात्पापान्मुच्यते जन्मबंधनात् ॥ सकृत्पठनमात्रेण वा द्विष्टो मफलं लभेत् ॥ ३९ ॥ न तस्य व्याधयः पुत्रमूर्खत्वं न कदाचन ॥ सर्वदा जयमाप्नोति न गच्छे
 त्स पराजयं ॥ ४० ॥ लेखस्तिष्ठेद्ब्रह्मेयस्य तस्य लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ न चाधयो न च प्रेतान शोकानावमानना ॥ ४१ ॥ न तिष्ठति क्षणं तत्र यत्रैवं वर्तते लोपिः ॥ ४२ ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मुष्टिखंडे तुलसीमाहात्म्यं नाम पण्डितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ द्विजारूचुः ॥ तुलसीपुष्पमाहात्म्यं श्रुत्वा तत्त्वतो हरेः शुभम् ॥ तस्यास्तो
 त्रं कृतं पुण्यं श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥ पुरास्कंदपुराणे च यन्मया कीर्तितं द्विजाः ॥ कथयामि पुराणं च पुरतो मोक्षहेतवे ॥ २ ॥ शतानंदमुनेः
 शिष्याः सर्वे ते संशितव्रताः ॥ प्रणिपत्य गुरुं विप्राः पप्रच्छुः पुण्यतो हितम् ॥ ३ ॥ पूर्वव्रत्तमुखा ब्राह्मण्यच्छ्रुत्वा तुलसीस्तवम् ॥ तद्वयं श्रोतुमिच्छामस्व तत्र ब्रह्मविदां व
 र ॥ ४ ॥ शतानंद उवाच ॥ नामोच्चरि कृते तस्याः प्रीणात्यसुखदर्पहा ॥ पापानि विलयं याति पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ५ ॥ साकं तुलसीलोकैः पूज्यते वंद्यते न
 हि ॥ दर्शनादेव यस्यास्तु दानं कोटिगवां भवेत् ॥ ६ ॥ धन्यास्ते मानवा लोके यद्ब्रह्मे विद्यते कलौ ॥ सालग्रामशिलार्थं तुलसीप्रत्यहं श्रितौ ॥ ७ ॥ तुलसीये
 विचिन्वंति धन्यास्ते करपल्लवाः ॥ केशवार्थं कलौ ये चरोपयंती ह भूतले ॥ ८ ॥ किं करिष्यति संरुद्रो यमोऽपि सहर्षिकरैः ॥ तुलसीदलेन देवेशः पूजितो येन दुः
 खहा ॥ ९ ॥ तीर्थयात्रादिगमनैः फलेऽसिध्यति किन्नरः ॥ स्नाने दाने तथा ध्याने प्राज्ञेने केशवार्चने ॥ १० ॥ तुलसीदहते पापं कीर्तने रोपणे कलौ ॥ तुलस्यमृ
 तजन्मासि सदा त्वं केशव प्रिये ॥ ११ ॥ केशवार्थं चिनोमि त्वां वरदा भवशोभने ॥ त्वदंगं स भवौर्नित्यं पूजयामि यथा हरिम् ॥ १२ ॥ तथा कुरु पवित्रांगिकलौ म
 लविनाशिनि ॥ मंत्रेणानेन यः कुर्याद्विचिंत्य तुलसीदलम् ॥ १३ ॥ पूजनं वासुदेवस्य लक्ष्मकोटिगुणं भवेत् ॥ प्रभावं तव देवेशि गायंति सुरसत्तमाः ॥ १४ ॥ सु
 नयः सिद्धगंधर्वाः पातालानगरा इव स्वयम् ॥ न ते प्रभावं जानति देवताः केशवादृते ॥ १५ ॥ गुणानां परिमाणं तु कल्पकोटिशतैरपि ॥ कृष्णानंदात्समुद्भूता शी

प० पु०
॥१७९॥

रोदमथनोद्यमे ॥१६॥ उत्तमगिपुरायनतुलसीविष्णुनाधृता ॥ प्राप्यैतानित्वयादेवि विष्णोरंगानिसर्वशः ॥१७॥ पवित्रतात्वयाप्रातातुलसीत्वंनामम्यहम् ॥
त्वदंगसंभवेः पुत्रैः पूजयामियथाहरिम् ॥१८॥ तथाकुरुष्वमेऽविप्रयतोयामि परांगतिम् ॥ रोपितागोमतीतीरेस्वयंकृष्णेनपालिता ॥ १९ ॥ जगद्धितायतु
लसीगोपीनांहितहेतवे ॥ बृंदावनेविचरतासेविताविष्णुनास्वयम् ॥ २० ॥ गोकुलस्यविवृद्धचर्यैकस्तस्यनिधनायच ॥ वसिष्ठवचनात्पूर्वैराभेजसस्यूत
टे ॥ २१ ॥ राक्षसानांवाधार्थारोपितात्वंजगत्प्रिये ॥ रोपितातपसोवृद्धचैतुलसीत्वंनामम्यहम् ॥ २२ ॥ वियोगेवासुदेवस्यध्यात्वात्वांजनकात्मजा ॥ अ
शोकवनमध्येतुप्रियेणसहसंगता ॥ २३ ॥ शङ्करार्थपुरादेविपार्वत्यात्वंहिमालये ॥ रोपितातपसोवृद्धचैतुलसीत्वंनामम्यहम् ॥ २४ ॥ सर्वाभिदेवपत्नीभिः किञ्चि
श्चापिनन्दने ॥ दुःस्वप्ननाशनाथार्थसेवितात्वंनमोस्तुते ॥ २५ ॥ धर्मरक्षणेगयायांसेवितापितृभिः स्वयम् ॥ सेवितातुलसीपुण्याआत्मनोहितमिच्छता ॥ २६ ॥
रोपितारामचंद्रेणसेवितालक्षणोनच ॥ पालितासीतयाभक्तयानुलसीदंडकेवने ॥ २७ ॥ त्रैलोक्यव्यापिनिगंगायाश्चाशस्त्रेपुगीयते ॥ तथैवतुलसीदेवीदृश्यते
तचराचरे ॥ २८ ॥ ऋषभूकेचवसताकपिराजेनसेविता ॥ तुलसीवाल्लिनाज्ञापतारासंगमहेतवे ॥ २९ ॥ प्रणम्यतुलसीदेवींसागरोत्कमणंकृतम् ॥ कृतकार्यैः प्र
हृष्टश्चहनुमान्पुनरागतः ॥ ३० ॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविमुक्तोयातिपातकैः ॥ अथवासुनिशार्दूलात्रल्लहत्यांव्यपोहति ॥ ३१ ॥ तुलसीपत्रगलितंयस्तोयंशि
रसावहेत् ॥ गंगास्नानमवाप्नोतिदशभेनुफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ प्रसीददेवेदेवीशप्रसीदहरिखलभे ॥ क्षीरोदमथनोद्रुतेतुलसित्वंनामम्यहम् ॥ ३३ ॥ द्वाद
श्यांजागेररात्रौयःपठेतुलसीस्तवम् ॥ द्वात्रिंशदपरार्धांश्चभ्रमतेतस्यकेशवः ॥ ३४ ॥ यत्पापंयौवनेवाल्लयेकौमारिवादिकंकुरु ॥ तत्सर्वविलयंयातितुलसी
स्तवपाठतः ॥ ३५ ॥ प्रीतिमायातिदेवेशस्तुष्टोऽर्क्षप्रियच्छति ॥ कुरुतेऽश्वनाशंचमुखंविद्यांप्रयच्छति ॥ ३६ ॥ तुलसीनाममात्रेणदेवायच्छति
वाञ्छितम् ॥ गह्वाणमपिदेवेशोमुक्तिंयच्छतिदेहिनाम् ॥ ३७ ॥ तुलसीस्तवसंतुष्टासुखंवृद्धिददातिच ॥ उद्धतंहेलयाविद्धिपापंयस्यस्थितम् ॥ ३८ ॥
यस्मिन्गृहेचलिखितोविद्यतेतुलसीस्तवः ॥ नाशुभंविद्यतेतस्यशुभमाप्नोतिनिश्चितम् ॥ ३९ ॥ सर्वचमंगलंस्तस्यनास्तिकिंचिदमंगलम् ॥ सु
भिक्षंस्वर्वादस्तस्यधनंधान्यंचपुष्कलम् ॥ ४० ॥ निश्चलकेशवभक्तिनवियोगश्चैषण्वैः ॥ जीवतिव्याधिनिर्मुक्तोनाथमंजायतेमातिः ॥ ४१ ॥ द्वादश्यांजागे
रात्रौयःपठेतुलसीस्तवम् ॥ तीर्थकोटिसहस्रेस्तुयत्फलंलक्षकोटिभिः ॥ ४२ ॥ तत्फलंमवाप्नोतिपठित्वातुलसीस्तवम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुरा
णेप्रथमेऽष्टादशोऽध्यायेतुलसीस्तवमाहात्म्यनामैकपष्ठिमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ द्विजाउचुः ॥ मज्जनादाखिलपापंशयंयातिसुनिश्चितम् ॥ महापातकमन्यच्च
तदादेशंवदस्वनः ॥ १ ॥ पापात्पूतोऽक्षयनाकमश्नुतेदिविशक्रवत् ॥ सुरयोनेनहानिः स्यादुपदेशंवदस्वनः ॥ २ ॥ अत्रभोग्यंपरंस्वैमृतेस्वर्गेसुरोत्तमः ॥

प्र०सु०खं०
अ० ६१

॥१७९॥

कलिपापहतानां च स्वर्गसोपानमुच्यते ॥ ३ ॥ व्यास उवाच ॥ गतिं चितयतां विप्रास्तूर्णसामान्यजन्मनाम् ॥ स्त्रीपुंसामीक्षणाद्यस्माद्गंगापापं व्यपोहति ॥
 ॥ ४ ॥ गंगेति स्मरणादेव क्षयं याति च पातकम् ॥ कीर्तनादतिपापानि दर्शनाद्गुरुकल्मषम् ॥ ५ ॥ स्नानात्पापानाञ्च जाह्नव्यापितृणां तर्पणात्तथा ॥ महा
 पातकं बृहदनिक्षयं याति दिने दिने ॥ ६ ॥ अग्निना दह्यते तूलं तृणं शुष्कक्षणाद्यथा ॥ तथा गंगाजलस्पर्शात्पुंसां पापं दहेत्क्षणात् ॥ ७ ॥ संप्राप्तो त्यक्षयं स्व
 गंगं स्नानेन के शिवम् ॥ यशोराज्यं लभेत्पुण्यं स्वर्गं मते परा गतिम् ॥ ८ ॥ पितृनुद्दिश्य गंगायां यस्तु पिंडं प्रयच्छति ॥ विधिना वाक्यपूर्वेण तस्य
 पुण्यफलं शृणु ॥ ९ ॥ अत्रैकेन तु साहस्रं वर्षं पूज्यः सुरालये ॥ तिलेन द्विगुणं विद्धि तथा मेध्यफलेन च ॥ १० ॥ गव्येन विधिना विप्राः स्वर्गस्यांतो न विद्यते ॥
 एवं पिंडप्रदानेन नित्यं कृतुं शतं भवेत् ॥ ११ ॥ पितरो निरयस्थाये धन्यास्ते मर्त्यवासिनः ॥ धनपुत्रयुतारोग्यं सुखसंमानपूजिताः ॥ १२ ॥ रसातलगता ये
 च ये च कीटामहीतले ॥ स्थावरे पक्षि संघादौ ते मर्त्या धनिनो नृपाः ॥ १३ ॥ तत्तत्पुत्रैश्च पुत्रैश्च गोत्रैर्देहि त्रैकैस्तथा ॥ जामातृभगिने यैश्च सुहृद्भिर्गोत्रैः प्रियाभि
 यैः ॥ १४ ॥ प्रदीयते जलं पिंडं यथोपकरणान्वितम् ॥ गंगातोयेषु तरेषु तेषां स्वर्गोऽक्षयो भवेत् ॥ १५ ॥ पिंडादूर्ध्वं स्थिता ये च पितरो मातृगोत्रजाः ॥ भवति
 सुखिनः सर्वे मर्त्या दशतसहस्रशः ॥ १६ ॥ स्वर्गे तस्य स्थिताः सत्त्वा अधःस्थामध्यवासिनः ॥ नित्यं वांच्छंति सद्गंगां च्छंतु सुरनिम्नगाम् ॥ १७ ॥ एको गच्छ
 ति गंगां यः पूर्यते तस्य पूरुषाः ॥ एतदेव महापुण्यं तरे तारयत्यपि ॥ १८ ॥ गंगाकृतं गुणं वक्तुं न शक्नोति श्वतुराननः ॥ अतः किंचिद्दाम्यत्र भागीरथ्याद्विजा
 गुणम् ॥ १९ ॥ मुनयः सिद्धगंधर्वा ये चान्ये सुरसत्तमाः ॥ गंगातीरे तपस्तप्त्वा स्वर्गलोकेऽप्युत्ता भवन् ॥ २० ॥ दिव्येन वपुषा सर्वकामगेन रथेन च ॥ अद्यापि न
 निवर्तते रत्नपूर्णक्षयेषु वै ॥ २१ ॥ प्रासादाय त्रसौ वर्णास्सर्वलोकोर्ध्वगारि शिवाः ॥ इष्टद्रव्यैः सुसंपूर्णाः स्त्रियो यत्र मनोरमाः ॥ २२ ॥ पारिजातः समः पुष्पवृक्षाः
 कल्पद्रुमोपमाः ॥ गंगातीरे तपस्तप्त्वा तत्रैश्वर्यं लभति हि ॥ २३ ॥ तपो भिर्वहुर्भिर्यज्ञैर्व्रतैर्नानाविधैस्तथा ॥ पुरुदानैर्गतिर्याचं गंगां संसेवतां च सा ॥ २४ ॥ जार
 जं पतितं दुष्टमंत्यं गुरुपातिनम् ॥ सर्वद्वेहिणं संयुक्तं तर्वापातकं संयुतम् ॥ २५ ॥ त्यजति पितरं पुत्राः प्रियं पत्न्यः सुहृद्व्रणाः ॥ अन्ये च वांधवाः सर्वे गंगानुप
 रित्यजेत् ॥ २६ ॥ यथामाता स्वयं जन्ममलशौचं च कारयेत् ॥ क्रोडीकृत्य तथा ते पांगमां प्रक्षालयेन्मलम् ॥ २७ ॥ भवति ते सुविख्याता भोग्यालंकारपू
 जिताः ॥ दर्शने क्रियते गंगासकृद्भक्त्या नरैस्तु यैः ॥ २८ ॥ तेषां कुलानां लक्षं तु भवात्तारयते शिवा ॥ स्मृतातिहर्त्री यैर्ध्यातास्तु तासां धुमोदिता ॥ २९ ॥
 गंगातारयते नृणां सुभौवं शोभवाणं वात् ॥ संक्रांतिषु व्यतीपातिग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ ३० ॥ पुण्ये स्नात्वा तु गंगायां कुलकोटिं समुद्धरेत् ॥ शुक्लपक्षे दिवामर्त्या
 गंगायां मुत्तरायणे ॥ ३१ ॥ धन्या देहं विमुञ्चति तद्दिस्थे च जनार्दने ॥ अनेन विधिना यस्तु भागीरथ्याजले शुभे ॥ ३२ ॥ प्राणांस्त्यक्त्वा त्राजे तस्वर्गं पुनरावृत्तिव

जितम् ॥ योगंगानुगतो नित्यं सर्वदेवानुगोहिसः ॥ ३३ ॥ सर्वदेवमयो विष्णुर्गंगाविष्णुमयीयतः ॥ गंगायां पिंडदानेन पितृण विंति लोदकैः ॥ ३४ ॥ नरकस्था
दिवंयांति स्वर्गस्था मोक्षमाप्नुयुः ॥ परदारपरद्रव्यवाधाद्रोहपरस्य च ॥ ३५ ॥ गतिर्भुज्यमात्रस्य गंगैव परमा गतिः ॥ वेदशास्त्रविहीनस्य गुरुनिंदा पर
स्य च ॥ ३६ ॥ समयाचारहीनस्य नास्ति गंगा समा गतिः ॥ कियं जैर्वहुविच्छादयैः कितपोभिः सुदुष्करैः ॥ ३७ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदं गंगासुखतो भाग्यपूजिता ॥
नियमैः परमैर्नित्यैः क्रियैर्गैश्चित्तरोधकैः ॥ ३८ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदा गंगा सुखमोक्षाय तः स्थिता ॥ अनेकजन्मसंवातपापपुंसां विनश्यति ॥ ३९ ॥ स्नानमात्रेण
गंगायां सद्यः स्यात्पुण्यभाद्रः ॥ प्रभासे गोसहस्रस्य राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ ४० ॥ लभते यत्फलं दाने गंगा स्नानादिने दिने ॥ दृष्ट्वा तु हरते पापं स्पृष्ट्वा तु लभते दिव
म् ॥ ४१ ॥ प्रसंगादपि सा गंगा मोक्षदा त्ववगाहिता ॥ सर्वेन्द्रियाणां चापल्यं वासनां जाति संभवम् ॥ ४२ ॥ निर्घृणत्वं ततो गंगा दर्शनात्प्रविनश्यति ॥ पर
द्रव्याभिकांक्षित्वं परदाराभिलाषिता ॥ ४३ ॥ परधर्मे रुचिश्चैव दर्शनादेव नश्यति ॥ यदृच्छालाभसंतोपस्त्वधर्मे पुं प्रवर्तते ॥ ४४ ॥ सर्वभूतसमत्वं च
गङ्गायां मज्जनाद्भवेत् ॥ यस्तु गंगां समाश्रित्य सुखं तिष्ठति मानवः ॥ ४५ ॥ जीवन्मुक्तस्यैव हेतुं पापमुत्तमोत्तमः ॥ गंगां संश्रित्य यस्तिष्ठेत्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ ४६ ॥
कृतकृत्यस्तस्यैव मुक्तो जीवन्मुक्तश्च मानवः ॥ यज्ञोदानं न पोजप्यं श्राद्धं च सुरपूजनम् ॥ ४७ ॥ गंगायां तु कृतं नित्यं कोटिकोटिगुणं भवेत् ॥ अन्यस्थाने कृतं पापं गंगा
तीरे विनश्यति ॥ ४८ ॥ गंगातीरे कृतं पापं गंगा स्नानेन नश्यति ॥ आत्मनो जन्मनश्च त्रेजाह्वीसंगेति दिने ॥ ४९ ॥ नरः स्नात्वा तु गंगायां सुखकुलं च समुद्धरेत् ॥
आदरेण यथास्तौति धनवंतं सदानरः ॥ ५० ॥ सकृद्गंगां यास्तु त्वा भवेत्स्वर्गस्य भाजनम् ॥ अथ द्रव्यापि गंगायां यो सौ नामानुकार्त्तनं ॥ ५१ ॥ करोति पुण्य
वाहिन्यास्तस्यैव स्वर्गस्य भाजनम् ॥ क्षितौ भावयतो मर्त्यान्नागांस्तारयते पृथः ॥ ५२ ॥ दिवितारयते देवान् गंगा त्रिपथगा स्मृता ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि का
मतोऽकामतोपि वा ॥ ५३ ॥ गंगायां च मृतो मर्त्यैः स्वर्गमोक्षं च विंदति ॥ यागतियोगयुक्तस्य सत्त्वस्थस्य मनीषिणः ॥ ५४ ॥ सागतिस्त्यजतः प्राणान् गंगायां
तु शरीरिणः ॥ चांद्रायणसहस्राणि यश्चरेत्कायशोधनम् ॥ ५५ ॥ पानं कुर्याद्यथेच्छं च गंगां भः सविशिष्यते ॥ तावत्प्रभावस्तीर्थानां देवानां तु विशिष्यते ॥ ५६ ॥
तावत्प्रभावे विद्वानां यावन्नाश्रितो जाह्नवीम् ॥ तिस्रः कोट्योर्ध्वं कोटीचतीर्थानां वायुरब्रवीत् ॥ ५७ ॥ दिवि भुव्यन्तरिक्षे च तानि ते सन्ति जाह्नवि ॥ विष्णुपादा
ब्जसंभूते गंगे त्रिपथगामिनि ॥ ५८ ॥ धर्मद्रवेति विख्याते पापं मे हर जाह्नवि ॥ विष्णुपादप्रमृतासि वैष्णवी विष्णुपूजिता ॥ ५९ ॥ ब्राह्मामेन सस्तस्मादाजन्म
मरणात्तिकात् ॥ अद्रव्याधर्मसंपूर्णे श्रीमता रजसाचते ॥ ६० ॥ अमृतेन महादेवि भागीरथि पुनीहि मां ॥ त्रिभिः श्लोकैरेरिभिर्यः स्नायाज्जाह्नवी जले ॥ ६१ ॥
जन्मकोटिकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ मूलमंत्रं प्रवक्ष्यामि जाह्नव्याहरभाषितम् ॥ ६२ ॥ सकृज्जपात्त्रः पूतो विष्णुदेहे प्रतिष्ठति ॥ मंत्रश्चायं ॥ ॐ

नमोगंगायै विश्वरूपिण्यै नारायण्यै नमो नमः ॥ ६३ ॥ जाह्नवीतीरसंभूतांमृदंमूर्धोविभर्ति यः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोगंगान्नानंविनानरः ॥ ६४ ॥ गंगाजलो
 मिनिर्धूतपवनंस्पृशतेयदि ॥ सपूतःकल्मपाद्गोरात्स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ ६५ ॥ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेप्रतिष्ठति ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकमही
 यते ॥ ६६ ॥ पित्रोर्वैधुजनानांचअनाथानांगुरोरपि ॥ गंगायामस्थिपातेननरःस्वर्गान्नहीयते ॥ ६७ ॥ गंगांप्रतिवहेद्यस्तुपितृणामस्थिखंडकम् ॥ पदेपदे
 श्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ६८ ॥ धन्याजानपदायेचपशवःपक्षिकीटकाः ॥ स्थावराजंगमाश्चान्येगंगातीरसमाश्रिताः ॥ ६९ ॥ क्रोशांतरमृतायेचजा
 ह्नव्याद्विजसत्तमाः ॥ मानवादेवतास्संतिइतरेमानवाभुवि ॥ ७० ॥ गंगास्नानायसंगच्छन्पथिसंम्रियतेयदि ॥ सचस्वर्गमवाप्नोतिगंगास्नानफलंलभेत् ॥ ७१ ॥
 गंगाजलेप्रयास्यंतितेजीवाःपथियेमृताः ॥ कीटाःपतंगश्शलभाःपादावातेनगच्छतां ॥ ७२ ॥ येवदतिसमुद्देशंगंगांप्रतिजनंद्विजाः ॥ तेचयातिपरंपुण्यंगंगास्ना
 नफलंनराः ॥ ७३ ॥ जाह्नवीयेचनिंदंतिपापण्डेर्हतचेतसः ॥ तेषांतिनरकंघोरं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ७४ ॥ दुस्थोवापिस्मरन्नित्यंगंगातिपरिकीर्त
 यन् ॥ पठन्स्वर्गमवाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ७५ ॥ गंगांगेतियोज्ञयाद्योजनानांशतरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसंगच्छति ॥ ७६ ॥
 अंधाश्चभंगवस्तेचवृथाभवसमुद्भवाः ॥ गर्भपाताद्विपद्यंतयेगंगांगतानराः ॥ ७७ ॥ नकीर्तयंतियेगंगांजडतुल्यानराधमाः ॥ परान्नोपदिशंतिसमवा
 तूलाश्चित्तिभ्रमाः ॥ ७८ ॥ नपठंतिजनायेचतेपांशास्त्रंविनिष्फलम् ॥ गंगापुण्यफलंविप्राःकुपियःपतिताधमाः ॥ ७९ ॥ पाठयंतिजनायेचश्रद्धयानिपठं
 तिच ॥ गच्छंतितेदिर्वंधीरास्तारयंतिपितृनुग्रहन् ॥ ८० ॥ पाथेयकंगच्छतांयवसुशक्त्याप्रयच्छति ॥ भागीरथ्यालभेत्स्नानंयःपरान्ननगच्छति ॥ ८१ ॥
 कर्तुःस्नानफलंविद्याद्विभुणंप्रेरकस्यच ॥ इच्छायानिच्छयाचापिप्रेणेनान्यसेवया ॥ ८२ ॥ जाह्नवीयोगतःपुण्यांसगच्छेन्नजंरालयम् ॥ द्विजाञ्जुः ॥
 गंगायाःकीर्तनंव्यासश्रुतंत्वत्तोविनिर्मलम् ॥ ८३ ॥ गंगाकस्मात्किमाकाराकुतःसाह्यतिपावनी ॥ ८४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुध्वंकथयाम्यद्यकथांपुण्यांपुरा
 तनीं ॥ ८५ ॥ यांश्चुत्वामोक्षमार्गंचप्राप्नोतिनरसत्तमः ॥ ब्रह्मलोकंपुरागतानारदोमुनिपुंगवः ॥ ८६ ॥ नत्वाविधिंचपप्रच्छपूतंत्रैलोक्यपावनम् ॥ किं
 सृष्टंचवयातातसंमर्तंशुक्रुणयोः ॥ ८७ ॥ सर्वलोकहितार्थायभुवःस्थानेसमीहितम् ॥ देवीवादेवताकावासर्वांसामुत्तमोत्तमा ॥ ८८ ॥ यांसमा
 साद्यदेवाश्चदेत्यमानुषपन्नगाः ॥ अंडजाःस्वेदजावृक्षायेचान्यउद्भिजादयः ॥ ८९ ॥ सर्वेयांतिशिवंब्रह्मन्समग्रंविभवंध्रुवम् ॥ ९० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सृजता
 चपुराप्रोक्तामायापकृतिरूपिणी ॥ ९१ ॥ आद्याभवस्वलोकानांत्वत्तोभवंसृजाम्यहम् ॥ एतच्छ्रुत्वापरासाचसतधाचाभवत्तदा ॥ ९२ ॥ गायत्रीवाक्चस्वर्ल
 क्ष्मीस्सर्वस्यवसुप्रदा ॥ ज्ञानविद्याउमादेवीशक्तिर्वीजातपस्विनी ॥ ९३ ॥ वर्णिकाधमंद्रवाचएतास्सप्तप्रकीर्तिताः ॥ गायत्रीप्रभावेदेवेदात्सर्व

१० ५०
॥१८१॥

स्थितं जगत् ॥ १२ ॥ स्वस्ति स्वाहा स्वधा दीक्षा एतागायत्रिजास्मृताः ॥ उच्चारयेत्सदा यज्ञे गायत्रीमातृकादिभिः ॥ १३ ॥ कर्तौ देवाः स्वधां प्राप्य भवेयुरज
रामराः ॥ ततस्सुधारसं देवासु सुधुरणीतले ॥ १४ ॥ अथ सस्यवती पृथ्वी ओषधीनां पराशुभा ॥ फलमूलैरसैर्भक्ष्यैर्जनाः सुस्थतरा भवन् ॥ १५ ॥ भार
ती सर्वलोकानां चाननेमानसे स्थिता ॥ तथैव सर्वशास्त्रेषु धर्मो देशं करोति सा ॥ १६ ॥ विज्ञानं कलहं शोकं मोहं मोहं शिवा शिवम् ॥ तया विना जगत्सर्वया
त्यतत्त्वमिति स्मृतम् ॥ १७ ॥ कमलासंभवश्चैव वस्त्रभूषणसंचयः ॥ सुखं राज्यं त्रिलोके तु ततः सा हरिवल्लभा ॥ १८ ॥ उमया हेतुना शंभोर्ज्ञानं लोकेषु स
ततम् ॥ ज्ञानमाता च सा ज्ञेया शंभोरधांज्ञा वासिनी ॥ १९ ॥ वर्णिकाशक्तिरत्युथा सर्वलोकप्रमोहिनी ॥ सर्वलोकेषु लोकानां स्थितिं संहारकारिणी ॥ १०० ॥
देव्या च निहतौ पूर्वमसुरो मधुकैटभौ ॥ रुरुश्चापिहतो वीरः सर्वलोकपरिश्रुतः ॥ १ ॥ सर्वदेवैकजेतारं सा जगन्महिषासुरम् ॥ निहतालीलया देव्या
येऽसुरा देत्युगवाः ॥ २ ॥ एवं वलानि देत्यानां निहत्य सर्वदा तया ॥ पालितं मोदितं चैव कृत्स्नमेतज्जगत्त्रयम् ॥ ३ ॥ धर्मद्रवस्वरूपा च सर्वधर्मप्र
तिष्ठिता ॥ महती तां समा लोक्य मया कर्मण्डलौ धृता ॥ ४ ॥ विष्णुपादाब्जसंभूता शंभुना शिरसा घृता ॥ अस्माभिश्च त्रिभिर्भुक्ता ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ ५ ॥
धर्मद्रवापरिव्याता जलरूपा कर्मण्डलौ ॥ बलियज्ञेषु संभूता विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ६ ॥ छद्मना छलितः पूर्ववलिर्वलवतां वरः ॥ ततः पादद्वयेनैव कर्तं
सर्वमहीतलम् ॥ ७ ॥ नभःपादश्च ब्रह्माण्डं भित्त्वाममपुरःस्थितः ॥ मया संपूजितः पादः कर्मण्डलुजलेन वै ॥ ८ ॥ प्रक्षाल्यैवाचितात्पादाद्वैमकू
टोऽपतज्जलम् ॥ तत्कूटाच्छंकरं प्राप्य भ्रमते सा जटास्थिता ॥ ९ ॥ ततो भगीरथेनैव समाराध्या शिवं भुवि ॥ आनीयाराधितो नित्यं तपसा गजपुंगवः ॥ १० ॥
तेन भित्त्वानगं वीर्यां त्रिभिर्दैतैः कृतं विलम् ॥ ततस्त्रिविलगायस्मा त्रिस्रोता लोकविश्रुता ॥ ११ ॥ हरिब्रह्महरयो गात्पूता लोकस्य पावनी ॥ समासाद्य
च तां देवीं सर्वधर्मफलभेत् ॥ १२ ॥ पाठयज्ञपरैः सर्वैर्मन्त्रहोमसुरार्चनैः ॥ सा गतिर्न भवेत्ततो र्गंगा संसेवया च या ॥ १३ ॥ धर्मस्य साधनोपायो ह्यतः परो न विद्यते ॥
त्रैलोक्यपुण्यसंयोगात्तस्मात्तां ब्रजनारद ॥ १४ ॥ गंगातोयास्थिसंयोगात्सुतास्ते सगरस्य च ॥ स्वर्गताः पितृभिश्चैव स्वपूर्वापरजैः सह ॥ १५ ॥ ततो
ब्रह्मसुखाच्छ्रुत्वानारदो मुनिपुंगवः ॥ गंगाद्वारे तपः कृत्वा ब्रह्मणा सदृशो भवत् ॥ १६ ॥ सर्वत्र सुलभा गंगा त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ गंगाद्वारे प्रयागे च गंगा सा
गरसंगमे ॥ १७ ॥ त्रिरात्रेणैकरात्रेण नरो याति परांगतिम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सद्यो मुक्तिं विचिंतयेत् ॥ १८ ॥ ततो गच्छत धर्मज्ञाः शिवां भागीरथीमिह ॥
अचिरैरेव कालेन स्वर्गमोक्षं प्रगच्छथ ॥ १९ ॥ विशेषात्कलिकाले च गंगा मोक्षप्रदानृणां ॥ कृच्छ्राच्च क्षीणसत्वानामनंतः पुण्यसंभवः ॥ २० ॥ ततस्ते ब्राह्म
णा ह्यष्टाः श्रुत्वा व्यासाद्विरंजुभा ॥ गंगार्या तु तपस्तत्त्वामोक्षमार्गं ययुस्तदा ॥ २१ ॥ यद्दंष्ट्रं पुण्यान्मर्त्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ सर्वतरति दुःखौघं

प्र० सू० सं०
अ० ६२

॥१८१॥